

~~UNIVERSITARIA~~
~~A. A. V.~~
~~Edic:~~ B
~~Ex. n.º:~~ 05
~~Univ.:~~ H

BIBLIOTECA HOSPITAL REAL
GRANADA
Sala: B
Estante: 5.
Número: 90

44627655 2

- 19 Ex sagacitate.
- 20 In seruanda ueritate.
- 21 In conseruatione generis humani.
- 22 Ex pulchritudine.
- 23 De iudicio Paradis.
- 24 Laudantur etiam si ex bonis parentibus orta sint.
- 25 Si se magis domi contineant.
- 26 Ex uercundia.
- 27 Ex constantia & patientia.
- 28 Si maritos honorauerint.
- 29 Mulieribus danda est praecminentia in rebus domesticis administrandis.
- 30 Mulieres gaudent priuilegiis egregiarum personarum & aliis.
- 31 Honorantur in hoc, quod uocari debent domine.
- 32 Laudantur etiam & honorantur ex cultu & ornatu.
- 33 Ex taciturnitate & silentio.
- 34 Si se iustitiam exercuerint.
- 35 Ex amicitia & amore erga maritos.
- 36 Ex fide erga uiros.
- 37 Honor deferendus est mulieribus in assurgendo.
- 38 Laudanda etiam sunt ex sollicitudine.
- 39 Item propter multa remedia salubria ex corporibus earum in medicina reperta.
- 40 Mulieres coruscant radiis maritorum,
- 41 Mulieres etiam decorantur titulis nobilitatis, & aliis tit. dignitatum & honoris.

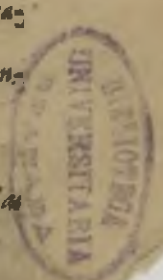
TERTIÆ PARTIS ARGUMENTA,
50. considerationes completentis.

- 1 De sede & throno Dei, de diuinis nominibus, laudibus, gloria, & adoratione.
- 2 Iesu Christus Filius Dei sedet ad dextram Patris, & de throno eius, & sedere a dextris est honor.
- 3 De sede Spiritus S. & eius throno.
- 4 De throno & sede Deiparae uirginis Mariae, quae exaltata est super hierarchias, & choros Angelorum.
- 5 Tres sunt hierarchia Angelorum, & de nouem ordinibus, nominibus, distinctionibus & excellentiis eorum.
- 6 De prima hierarchia, & ordine Seraphim, & loco demonum, qui ab illo ordine descenderunt, & qui in illis collocabuntur, & an sit diabolus ordo in inferno.
- 7 De ordine Cherubin, & loco illorum, qui ab isto ordine ceciderunt, & qui in illis collocabuntur.
- 8 De ordine Thronorum.
- 9 De media hierarchia, & ordine illius ordinis, qui dicitur Dominationum, & loco illorum, qui ab isto ordine ceciderunt, & qui in illis collocabuntur.
- 10 De ordine Principatum, & loco illorum, qui ab illo ordine corruerunt, & qui in illis ponentur.
- 11 De ordine potestatum.
- 12 De tertia hierarchia, & quomodo diffiniatur, & de eius potestate & officio.
- 13 De ordine Virtutum.
- 14 De ordine Archangelorum, & loco illorum, qui ab eo ceciderunt, & qui in illis collocabuntur.
- 15 De ordine & officio Angelorum, & quod quilibet habet unum bonum angelum, aliqui uero duos.
- 16 Angelorum multiplex est effectus.
- 17 Qui ad ordinem Angelorum assumuntur, & qui ab illo ordine ceciderunt.
- 18 Anima defunctorum in quolibet ordine collocantur.

- 19 An dabilis sit decimus oratio & radiso.
- 20 Nudum Angeli habent loca & sedes uaria, tria sed etiam beati.
- 21 Deus dat gloriam sanctis in gloria.
- 22 Sancti etiam honorandi sunt in terris.
- 23 Sanctos honorandos esse, & laudandos, multipliciter probatur.
- 24 Sanctos esse honorandos etiam probatur exemplis.
- 25 Festa Sanctorum celebrantur ab Ecclesia, die qua mortui sunt.
- 26 Adam an sit primus in caelo post sacram Virginem Mariam.
- 27 In ordine Sanctorum an Patriarcha & Propheta sint preferendi.
- 28 Sanctus Ioan. Bapt. an sit maior alijs.
- 29 Apostoli tanquam primores Ecclesiae, an debeant preferri Patriarchis & Prophetis.
- 30 Petrus Apostolus inter Apostolos obtinuit primatum.
- 31 De excellentia Petri, & Pauli Apostolorum, & qui illorum maior.
- 32 Lazarus fuit primus discipulus Christi, & primus inter Discipulos, Martyres, & Confessores.
- 33 Martyres sunt laudandi & extollendi post Apostolos & Prophetas.
- 34 Doctores Ecclesiae sunt honorandi.
- 35 Praecipui inter Doctores sunt quatuor Euangelista, & quis eorum maior, & quomodo figurentur.
- 36 Post Euangelistas quatuor Doctores Ecclesiam multum laudandi & honorandi sunt.
- 37 De laude & honore Innocentium.
- 38 De laude & loco Confessorum.
- 39 De laude uirginum, & laureola earum.
- 40 De laude & loco uiduuarum.
- 41 De laude & loco conjugatorum.
- 42 De pueris baptizatis, & an unus preferatur alteri.
- 43 De loco puerorum non baptizatorum in iudicio uinifali.
- 44 Nudum sancti sunt uenerandi, sed etiam eorum reliquia.
- 45 Nudum etiam sancti sunt honorandi, & eorum reliquia, uerum etiam eorum imagines.
- 46 Qui dicantur sancti, & qui beati.
- 47 Quis possit sanctum canonizare.
- 48 Episcopus quem sanctum uenerandum decernere potest sine populo.
- 49 Quae requirantur ad hoc, ut quis possit sanctus canonizari.
- 50 Quae forma in canonizatione Sanctorum seruanda sit.

QUARTÆ PARTIS ARGUMENTA,
86. considerationes completentis.

- 1 De equiparatione hierarchiarum militantium, ad hierarchias triumphantes, & de ordinibus illorum.
- 2 Status Ecclesiasticus est preferendus temporali ratione institutionis.
- 3 Sacerdotes sunt honorandi ratione meditationis, inter Deum & populum.
- 4 Tum ratione principalitatis & utilitatis.
- 5 Tum exemplo paganorum & infidelium.
- 6 Tum propter eorum potestatem, qua omnes alias excedit.
- 7 Papa omnes dignitates mundi excellit.
- 8 Cardinalis Hostiensis ex priuilegio secundum locum in Consistorio obtinet.

- ba primum locum post Apostoli-
 alii dignitatibus preferuntur, & de
 eorum differentia.
- 11 Cardinales preferuntur Episcopis, & sic maior officio, minor vero ordine preferuntur.
 - 12 Cardinales Episcopi preferuntur aliis.
 - 13 Inter Cardinales in cancellaria preferuntur vicecancellarius.
 - 14 Camerarius habet dignitatem ultra alios ratione iurisdictionis.
 - 15 Cardinales presbyteri preferuntur diaconis.
 - 16 Cardinales residentes in curia aliis sunt digniores.
 - 17 Pœnitentiarius habet officium ratione cuius dicitur habere dignitatem.
 - 18 Legati cardinales sunt digniores, & excellentiores legatis missis.
 - 19 Primates etiam præterquam quatuor ordinarij præcedunt Archiepiscopos & Episcopos.
 - 20 Archiepiscopus præcedit Episcopum in loco, ubi ambo habent administrationem.
 - 21 Archiepiscopus Mediolanen. præcedit Ravennatens. & an Bituricens. præcedit Senonen. & Lugdunen.
 - 22 Archiepiscopus in terra Episcopi honorare debet Episcopum.
 - 23 Inter Episcopos in scissionibus, subscriptionibus, & conciliis est servandus ordo ordinationis.
 - 24 Episcopi exempti sedere debent in altiori loco.
 - 25 Episcopus debet præcedere quoscunque sue diocesis.
 - 26 Episcopus Hedunen. debet præcedere alios Episcopos provincie Lugdun.
 - 27 Exempti ab Episcopo, & habentes iura Episcopalia in diocesi tenentur præstare reverentiam Episcopo.
 - 28 Episcopum honorare debet Princeps.
 - 29 Proto-notary participantes, cum habeant officium in curia, preferuntur aliis officariis post Vicecancellarium, Camerarium, Pœnitentiarium & Referendarij, & ibi de dignitate Proto-notariorum.
 - 30 De ordine aliorum officiariorum curia Romana.
 - 31 Quatuor Abbates generales preferuntur omnibus aliis Abbatibus.
 - 32 Abbas regularis præfertur cateris clericis.
 - 33 Sicut Abbas præfertur clericis secularibus, ita præpositus qui est loco Abbatis.
 - 34 Abbas post depositam dignitatem abbatialem debet habere primum locum in choro.
 - 35 Diæla de Abbate habent locum in Abbatissa.
 - 36 Idem in priore & in priorissa.
 - 37 Decanus in Ecclesia cathedrali est maior dignitas post pontificalem.
 - 38 Decani, Præpositi, Priores, Rectores, Præceptores, & alij seculares habentes iurisdictionem, & qui præsumi, Ecclesia collegiata habere dignitatem.
 - 39 Archidiaconus in Ecclesia tanquam oculus Episcopi est maior post Episcopum de iure communi.
 - 40 Thesaurarius de consuetudine potest esse maior dignitas in Ecclesia.
 - 41 Præpositus videtur maior dignitas de iure quam decanus.
 - 42 Cantoriatu est prima post decanatum in Ecclesia Hedunensi.
 - 43 Maior auctoritate præfertur.
 - 44 Minor ordine, sed maior administratione præfertur maiori ordine in loco administrationis.
 - 45 Existens in maiori dignitate, quam sit locus ubi est, non præcedit omnes de illo loco, quando est ibi ut unus de illo loco.
 - 46 Vicarius Episcopi præcedere debet Archidiaconum, nec valet consuetudo in contrarium.
 - 47 Inter plures eiusdem dignitatis & nominis præferuntur, qui in maiori loco habent dignitatem & nomen.
 - 48 Inter plures aequaliter promotos in uno loco præfertur, qui merito vite, nobilitate, vel scientia alios antecellit.
 - 49 In habentibus eandem dignitatem in uno eodemque loco præfertur, qui a maiori recepit dignitatem.
 - 50 Officialis principalis Episcopi cum habeat dignitatem alios clericos seculares præcedere debet.
 - 51 Clericus secularis præfertur regulari.
 - 52 Excellentia unius religionis attenditur ex nouem.
 - 53 Antiquitas religionis confert & valet ad hoc, ut una excellentior iudicetur alia.
 - 54 Ordo Monachorum nigrorum, tanquam primus, omnes alios præcedit.
 - 55 Primus & dignior ordo in ordine S. Benedicti est Cluniacens.
 - 56 Monachi nigri præferendi sunt Canonicis regularibus, sed Canonici regulares aliis religiosi præferuntur.
 - 57 Ordo vallis umbrosa post Cluniacens. præfertur.
 - 58 De excellentia ordinis Cisterciens.
 - 59 De excellentia ordinis Camaldulensium.
 - 60 De ordine humiliatorum.
 - 61 De ordine illorum, qui dicuntur Celestini.
 - 62 De ordine & laude Carthusiensium.
 - 63 De ordine S. Trinitatis, vulgo, les Mathurins.
 - 64 De religiosi S. Ioan. Evangelista, qui dicuntur Ierosolymitani.
 - 65 De religiosi S. Antonij, & ordine illorum.
 - 66 De institutione, & laude ordinis Præmonstrantensium.
 - 67 De ordine Grandimontensi.
 - 68 Quatuor sunt alij ordines mendicantium, & fratres predicatores minoribus præferuntur.
 - 69 De ordine, & laude fratrum minorum, quos predicatores præcedunt.
 - 70 De origine ordinis Carmelitarum, qui de iure aliis præferendi sunt. Et de ordine illorum, qui dicuntur Scruiæ.
 - 71 De ordine, præeminentia, seu præcedentia Eremitarum S. Augustini.
 - 72 De antiquitate & excellentia monialium.
 - 73 De præcedentia Monachorum nigrorum, & Canonicorum regularium.
 - 74 Qualis sit honor, an si qui, an præcedere, an esse in medio.
 - 75 Cur in actibus Ecclesiasticis, puta in processionibus, inter ecclesiasticos, minores præcedant, & maiores sequuntur. Sic vero in laicis.
 - 76 Antiquiores clerici & doctores, primum locum: deinde ceteri ordinati loca habere debent.
 - 77 A Subdiacono usque ad lectores omnes sunt subditi Diacono.
 - 78 Vbi concurrunt, dignitas ecclesiastica & secularis, præfertur ecclesiastica.
 - 79 Filius sacerdos præcedit patrem non sacerdotem.
 - 80 Patronus in Ecclesia, præ aliis est honorandus.
 - 81 Rector uniuscuiusque parochia, in ea est præferendus.

3 = 16 7 = 1 17 = 6

ARGVMENTORVM.

QVINTÆ PARTIS ARGVMENTA, 36. considerationes continentis.

- 1 Reges & Principes quomodo dominia habuerint.
- 2 Honor & gloria est boni regis pramium.
- 3 Non solum pramium optimi regis est honor mundanus, sed & gloria cœlestis.
- 4 Reges laudantur & commendantur ex veritate.
- 5 Ex iustitia.
- 6 Ex pietate seu clemencia.
- 7 Ex affabilitate.
- 8 Ex liberalitate.
- 9 Ex magnanimitate, & magnificencia.
- 10 Ex sapientia, quæ maxime in principe requiritur.
- 11 Ex castitate, & continentia.
- 12 Ex fortitudine.
- 13 Ex fide.
- 14 Principatus Romanorum ex tribus precipue laudantur exitu.
- 15 Reges & Principes ex lata & populosa gente gloriam consequuntur.
- 16 Honor principis in pace subditorum consistit.
- 17 Principes gloriam summam etiam apud Deum ex Ecclesiarum restauratione consequuntur.
- 18 Laudantur reges & principes ex pulchritudine.
- 19 Latus & honor regis augetur per dignitates subditorum, & si plures habeat vasallos.
- 20 Laudantur principes ex severitate, & quomodo.
- 21 Gloriosum est optimo principi, habere rationem subditorum & vniuersitates literariorum in suo regno.
- 22 Reges laudantur ex coronatione.
- 23 In sceptro etiam honoratur Rex.
- 24 Principes honorantur pluribus iuribus regalibus eis de iure solum competentibus, & præter alios, vide sub ista consideratione 208. casus enumeratos.
- 25 Rex laudatur ex constructione ciuitatis.
- 26 Honor principis maxime exaltandus est.
- 27 An Imperator inter omnes principes sit primus.
- 28 An Imperator sit dominus totius mundi, & si semel fuerit monarcha vniuersalis.
- 29 Rex Francia præcedere debet electum in Imperatorem nondum coronatum.
- 30 De excellentia regis Francie, qui Imperator est, & monarcha in suo regno.
- 31 Rex Francia in suo regno omnes regnicolas, etiam alios reges præcedit, & ibi de excellentia & laude armorum Francie.
- 32 Rex in suo regno in curiam sedere debet.
- 33 Princeps non solum honorari debet, sed etiam adorari dicitur.
- 34 Principi obtemperandum est.
- 35 Pro Rege orandum est, ubi etiam aliquid scribitur de excellentia principum.
- 36 An princeps solus legibus obligetur ex contractu,
- 37 De excellentia regum Hispanie, & quis illorum præcedere debeat.
- 38 De Regis Anglorum excellentia, & aliorum regum ordine.
- 39 De excellentia Regina, quæ post regem, & à dextris sedere debet.
- 40 Mater Regis, cunctis aliis preferenda videtur.
- 41 Post Regem & Reginam præfertur primogenitus.
- 42 Sicut primogenitus præfertur, ita filius eius.
- 43 Consuetudo sedendi quo ad principes, & nobiles iuxta Regem attendi debet, & ibi, quod pares Francia alios præcedunt.

- 44 An dignitas Archiducalis sit d^{ior} Ducis.
- 45 Dux Burgundie in coronatione Regis ^{in locis} ubi principes congregantur, omnes alios præcedit.
- 46 Duces sunt præferendi comitibus, & de ducibus, & comitibus Gallie, & ordine illorum.
- 47 An marchio præcedere debeat comitem.
- 48 Ille qui marchio & comes præfertur marchioni tantum, vel comiti tantum.
- 49 Princeps vi expulsus a dominio per hostem, retinet dignitatem.
- 50 Comites Palatini qui non habent territorium, habent dignitatem & præcedunt alios non comites.
- 51 Comes habens dignitatem a iure, & non a principe præcedit milites & barones.
- 52 Comes non recognoscens superiorem, equiparatur principi: si vero recognoscat superiorem, equiparatur præfidi.
- 53 Comes est nomen dignitatis, quando præfertur simpliciter, & nunquam debet ornamento carere.
- 54 De dignitate speciali principatus, qualis sit.
- 55 De dignitate vicecomitatus, qualis sit.
- 56 Barones non habent potestatem principis, præcedunt tamen alios nobiles.

SEXTÆ PARTIS ARGVMENTA, 38. considerationes complectentis.

- 1 De ordine dignitatum & officiorum illustrium, & de tribus dignitatibus officiorum, administrantium scilicet, vacantium & honorariorum.
- 2 Tres ordines etiam reperiuntur in aliis officiis ab illustribus.
- 3 Maior honor administrantibus, vacantibus & honorariis presentibus, quam absentibus debetur.
- 4 Inter vacantes, qui priori tempore vacauerint, præferuntur.
- 5 Habens administrationem, semper præfertur honorario.
- 6 De officiis circa personam principis existentibus quæ sunt in quadruplici differentia.
- 7 De officio magni magistri.
- 8 De officio præpositi sacri cubili.
- 9 De officio chartularij, qui stat in Camera cubiculariorum, hoc est, cambellanorum.
- 10 De officio magni scutiferi, qui dicitur comes sacri stabuli.
- 11 De officiis protectorum, stipatorum, seu custodum corporis principis.
- 12 De officio medicorum existentium iuxta personam principis.
- 13 De officio Archiatry, seu ostiary sacri palatii.
- 14 De pluribus comitibus sacri palatii, qui principem sequuntur, seu comitantur.
- 15 De comite horreorum.
- 16 De officio præfeti fabrorum.
- 17 De officariis finantiarum & primo de quatuor generalibus Francia.
- 18 De thesaurariis, & eorum origine, & de dignitate.
- 19 De receptoribus generalibus.
- 20 De receptoribus particularibus.
- 21 De contrarotulatorum officiis.
- 22 Curiales in multis casibus ultra alios à iure honorantur & præsumantur.
- 23 Curialibus permittitur cultus ornator & preciosio non-curialibus.

I N D E X.

- 24 *Illegitimus p. per oblationem curia de eo factam legitimum.*
- 25 *Curialium pradia absque certa solemnitate alienari non possunt.*
- 26 *Curiales novem uncias pro legitima habere debent.*
- 27 *Curiales principi obsequentes, si fuerint ignobiles, nobilitantur.*
- 28 *Curiales & famulantes principis dignitatem habere dicuntur.*
- 29 *Curiales censentur esse illustriores, & preferuntur aliis etiam data paritate gradus, aut dignitatis.*
- 30 *Curiales ubi conueniri, & eorum cause, & negotia tractari debeant.*
- 31 *Curiales a tutela excusantur.*
- 32 *Item ab hospitibus miserum.*
- 33 *Item a tallibus & collectis.*
- 34 *Item a vectigalibus & pedagogis.*
- 35 *Item a residentia ratione officij, aut dignitatis.*
- 36 *Curia principis exaltanda, si curialibus virtuosis abundet.*
- 37 *Quales curiales laudandi sint.*
- 38 *Curialibus facilius parcitur, & cum eis mitius agitur.*

SEPTIMÆ PARTIS ARGUMENTA, 52. considerationes, completentis.

- 1 *De quinque gradibus dignitatum, & ibi de superillustribus.*
- 2 *De illustribus, & qui sint illustres.*
- 3 *De excellentia illustrium, & priuilegiis eorum.*
- 4 *De spectabilibus & laudo illorum.*
- 5 *De clarissimis & excellentia illorum.*
- 6 *De infimis & eorum honore.*
- 7 *De officio cancellary, & excellentia illius.*
- 8 *Cancellarius an precedere debeat Connestabilem vel e diuerso.*
- 9 *De presidentibus parlamentorum, & eorum excellentia, & etiam parlamenti Parisiensis.*
- 10 *De locum tenentibus regis, seu gubernatoribus patriarum, & eorum excellentia.*
- 11 *De magistris requestrarum, & illorum laude.*
- 12 *De consiliariis parlamentorum, & eorum laude.*
- 13 *Offendentes consiliarios principis, incidunt in crimen laesæ maiestatis.*
- 14 *De precedentiâ consiliariorum magni consilij ad consiliarios parlamentorum.*
- 15 *De officio presidentium in camera computorum, & de aliis superioribus illius camera.*
- 16 *De secretariis principum, & graphariis supremarum curiarum.*
- 17 *De prefecto urbis, seu proposito Parisiensi.*
- 18 *De officio pretoris, & cui adaptari possit.*
- 19 *De presidibus prouinciarum, & an adaptentur Balliui & Senescalli Francia.*
- 20 *De gubernatore cancellaria in Burgundia, & eius officio.*
- 21 *De grauariis, seu forestariis, & eorum officio & laude.*
- 22 *De granariis habentibus iurisdictionem circa distributionem salis, & eo abutentes.*
- 23 *De electorum regionum officio seu dignitate.*
- 24 *Gerentes magistratum ceteris sunt preferendi.*
- 25 *Dicta de Balliuis, seu Senescallis, habent locum in eorum locum tenentibus generalibus.*
- 26 *Quis preferri debeat, an locum tenens civilis, an criminalis.*
- 27 *Assessoribus qualis honor debeat.*

- 28 *Advocati in loco, ubi redditur iurisdictione, secundo loco sedere debent.*
- 29 *Officium aduocationis quadrupliciter laudatur, tum primo, quia est licitum.*
- 30 *Tum, quia est utile.*
- 31 *Tum, quia est necessarium.*
- 32 *Tum etiam, quia meritorium.*
- 33 *Auocatus fisci inter ceteros aduocatos in auditoria iudiciali preferendus est.*
- 34 *Post aduocatum fisci, procurator fisci sedere debet.*
- 35 *Receptores prouinciarum ante aduocatos simpliciter graduatos sedere debent.*
- 36 *Inter alios aduocatos preferuntur habentes dignitatem.*
- 37 *Aduocatus minor ordine, sed maior administratione in loco administrationis preferitur.*
- 38 *De controuersia circa precedentiâ, seu presidentiam, inter locum tenentes sedis cancellaria contractuum in Burgundia.*
- 39 *De contentione inter locum tenentes dicta cancellaria, & aduocatos fiscales presidatum, seu balliuatum.*
- 40 *De presidentia locum tenentium dicta cancellaria & grauariorum seu forestariorum.*
- 41 *In auditoriis iudicum post officarios principis, nobiles preferendi sunt in sedendo.*
- 42 *Examinatores, seu inquestores ubi sedere debeant in auditoriis.*
- 43 *Aduocati non salariati, non debent preferri habentibus stipendia.*
- 44 *Inter aduocatos an preferatur, qui magis ornatus, & pro honore status melius inductus est.*
- 45 *Inter aduocatos preferitur filius aduocati fisci.*
- 46 *Inter aduocatos ordo promotionis obseruandus est.*
- 47 *Qui vita merito, nobilitate, aut scientia antecellit, ceteris preferendus est.*
- 48 *Aduocati Doctores licentiatis, & licentiati baccalaureis preferuntur.*
- 49 *Aduocati ex pulchritudine laudari possunt.*
- 50 *Graphariis seu scribis causarum, seu actorum curia, commodus locus dandus est in auditorio iudicis, etiam cuiuscunque gradus.*
- 51 *Apparitores locum in auditorio deputatum & conuenientem habere debent.*

OCTAVÆ PARTIS ARGUMENTA, 50. considerationes continentis.

- 1 *Quid sit nobilitas.*
- 2 *De origine seu derinatione nobilitatis.*
- 3 *Quid apud antiquos fuerit gentilitas, & quare nobiles dicantur gentiles homines.*
- 4 *De speciebus nobilitatis.*
- 5 *Nobilitas vera, an sit dabilis, & de numero commendabilium.*
- 6 *An sit nobilitate generis intumescendum, & inane gloriandum.*
- 7 *Inter plures eiusdem qualitatibus nobiles preferuntur.*
- 8 *Nobilitas causatur ex origine predecessorum.*
- 9 *Ex sapientia.*
- 10 *Ex scientia iuris civilis.*
- 11 *Ex iudicatura & officio principis.*
- 12 *Doctor dicitur nobilis.*
- 13 *Nobilitas causatur ex quacunque virtute.*
- 14 *Ex quacunque dignitate.*
- 15 *Ex Ducatu, Comitatu, & Baronia.*
- 16 *Ex communi opinione.*
- 17 *Ex principis concessione.*
- 18 *Ex loco.*

ARGVMENTORVM.

- 19 Ex adhaerentia lateris principis & seruitio.
- 20 Ex vsu immemorialis temporis.
- 21 Ex matrimonio.
- 22 Ex diuinitate.
- 23 Ex adoptione.
- 24 Nobilitas transit in filios in infinitum.
- 25 Nobilitas causatur ex militia.
- 26 Nobilitas etiam dependet ex clericatura.
- 27 Nobiles ex multiplici specie preferuntur nobilibus ex una specie tantum.
- 28 Nobiles ex sapientia & virtutibus preferuntur nobilibus ex genere vel diuinitate.
- 29 Nobilitas virutum preferitur nobilitati acquisita ex dignitate.
- 30 Nobilitas animi praefertur.
- 31 Nobiles genere quomodo ceteris sint praeferendi.
- 32 Omnes virtutes pene nobilitati famulantur.
- 33 Nobiles in pœnis honorantur, & eis deferuntur.
- 34 Maior fides in promissis nobilium adhibetur.
- 35 Licet & magis laudabile est nobili donare, quam aly.
- 36 In electionibus nobiles anteferuntur.
- 37 In testimoniis ferendis nobiles preferuntur.
- 38 Nobilitati deferuntur quoad honores, salutationem, & sedes inter iudices assignationem.
- 39 Nobilitati in beneficiis est deferendum.
- 40 Nobilitati deferuntur in bonis, quia maior dos danda nobili.
- 41 Excessiua dos constituta per nobilem reducitur ad debitam mensuram, secus in plebeios.
- 42 In constituenda & restituenda dote furiosis nobiliores sunt vocandi.
- 43 Nobiles nomina sua in instrumentis solent facere apponi.
- 44 Nobili deferuntur in privilegio condendi testamenti.
- 45 Nobilitati in hoc deferuntur, quod incolae duarum ciuitatum tenentur ad munera imposita per nobiliores ciuitatem.
- 46 Nobilium appellationes Comites & Marchiones comprehendunt, & quod Imperator se nobilem dicat.
- 47 Nobiles laudantur ex pluribus.
- 48 Nobiles excusantur a tallis collectis.
- 49 Nobiles diuersarum regionum diuerso modo laudari possunt, secundum diuersos ritus eorum viuendi.
- 50 Unus est magis nobilis, quam alius & diuersi sunt gradus nobilitatis.

NONÆ PARTIS ARGVMENTA, 48. considerationes complectentis.

- 1 Quis precedere debeat, an doctor, vel miles.
- 2 Plura militum genera reperuntur.
- 3 Inter omnia exercitia mortalium nihil excellentius, nihil praclarior militia.
- 4 De militibus Christiana fidei, qui dicuntur milites Ierosolymitani.
- 5 De aliis militibus, qui templarij dicebantur.
- 6 De militibus Alemania, qui dicuntur milites Dei-para Mariae virginis.
- 7 De militibus in Hispania, qui vocantur sancti Iacobi de Spata.
- 8 De militibus Calatrauensibus, qui sunt in Portugalia.
- 9 De militibus, qui sunt in regno Castella, quos etiam instituit rex Aragonia.
- 10 De militibus ordinis sancti Michaelis in Francia & aliorum ordinum.

- 11 De militibus armata militia, quibus danda est est summa laus, si habeant necessaria ad militiam.
- 12 Duplex est militia armata secularis scilicet, pedestris & equestris.
- 13 Inter milites equestres sunt multa dignitates.
- 14 Locum tenentes regij in aliquo exercitu omnibus sunt praeferendi.
- 15 De contentione duorum Capitaneorum, quis illorum esset dignior.
- 16 Admirallus seu Comes maris, post Conestabilem praefertur.
- 17 De laude & praecedentia quatuor Marscalcorum.
- 18 De laude & honore Capitaneorum.
- 19 De 100 militibus nobilibus, & 200. sagittariis commissis pro custodia regis nastris.
- 20 De primipilariis & propositis laborum, qui forte portant stendardum.
- 21 De Marscallis hospitiorum, & epidemeticis, seu vulgo Forreris.
- 22 De castrensiarius militibus.
- 23 De militibus praesentialibus.
- 24 De circitoribus militibus.
- 25 Gloria militibus est exhortanda.
- 26 Milites laudantur ex cingulo eis imposto per duces exercitus.
- 27 Ex corpore bene disposito.
- 28 Ex formositate & puerititudine.
- 29 Ex audacia & terribilitate.
- 30 Ex latitudine pectoris.
- 31 In sobrietate.
- 32 Ex paupertate.
- 33 In castitate.
- 34 Ex obedientia.
- 35 Ex scientia rei militaris.
- 36 Ex vigilantia.
- 37 Ex patientia.
- 38 In fortitudine.
- 39 Milites appetunt laudari, & prodest laus à duci prolata de eis.
- 40 Milites laudantur ex de
- 41 Ex fidelitate.
- 42 Ex perseverantia.
- 43 Ex charitate.
- 44 Ex sapientia & consilio.
- 45 Ex felicitate.
- 46 Ex multis miles consequitur honorem in duello.
- 47 Milites armigeri excusantur à collectis.
- 48 Milites & pugiles laudantur ex vulnerum cicatricibus in praelio susceptis.

DECIMÆ PARTIS ARGVMENTA, 56. considerationes comprehendentis.

- 1 Scientia est de numero honorabilium & literati sunt honorandi.
- 2 Scientia laudatur, quia necessaria ratione perfectionis.
- 3 Item ratione illustrationis.
- 4 Item ratione appetitionis.
- 5 Item ratione fructificationis.
- 6 Item ratione utilitatis.
- 7 Scientia utilis est, quod probatur exemplis illorum, qui ex ea habiti sunt in magno pretio & honore, & multa acquisierunt.
- 8 Scientia est honorabilis & gloriosa.
- 9 De septem artibus liberalibus, qua sint, & quare liberales dicantur.

INDEX

- 10 Inter literatos praeferuntur Theologi.
 - 11 Item ratione certioris veritatis.
 - 12 Item ratione dignitatis materiae.
 - 13 Item ratione potioris, nobilioris & stabilioris finis.
 - 14 Item ratione utilitatis.
 - 15 Item ratione excellentioris doctoris.
 - 16 Item ratione discipulatus perfectionis.
 - 17 De excellentia iuris canonici, ex nouem rationibus.
 - 18 An ius canonicum & ius civile scientia dici debeant.
 - 19 De excellentia iuris civilis ad omnes alias scientias ex origine.
 - 20 Ex effectu.
 - 21 Ex fine.
 - 22 Ex excellentia iuris civilis, ex eo, quod theologia eius patrocinio utatur.
 - 23 Quomodo scientia theologalis participet cum scientia legali & canonica.
 - 24 Doctores iuris civilis sunt multum honorandi.
 - 25 De praecedentia Iuristarum & Medicorum.
 - 26 Inter doctores eiusdem scientiae praeferruntur actu legentes.
 - 27 Praeferruntur qui maiora stipendia habent.
 - 28 Praeferruntur qui libros composuerunt.
 - 29 Doctor antiquior praefertur iuniori.
 - 30 Doctor excellens, licet iunior, antiq̄iori non doctori praefertur.
 - 31 Doctor creatus à maiori praefertur creato à minori.
 - 32 Doctoratus in famosiori vniuersitate praeferendus est, & de pluribus vniuersitatibus.
 - 33 Doctor habens plures gradus, praefertur.
 - 34 Praefertur, qui primo licentiatus, & postea doctor, illi qui secundo licentiatus, & primo doctor affectus est.
 - 35 Data paritate temporis & gradus inter doctores praeferruntur diuites & nobiles.
 - 36 Doctores in assumptione doctoratus honorantur pluribus insigniis.
 - 37 Doctor non tenetur semper uti doctoralibus insigniis.
 - 38 Usurpans insignia sibi non debita, amplius illis uti non debet.
 - 39 Insignia doctoratus praescribi possunt.
 - 40 Inuacx tenentur doctores ad se venientes innitare ad sedendum.
 - 41 Doctores consiliarij principis nuncupantur.
 - 42 De excellentia Philosophi ad Medicum & Oratorem.
 - 43 De excellentia Medici ad Philosophum & Oratorem.
 - 44 De excellentia Oratoris ad Medicum & Philosophum.
 - 45 De laude Poetarum.
 - 46 De laude Historicorum.
 - 47 De laude Grammaticorum.
 - 48 De laude Dialcticorum.
 - 49 De laude scientiarum Mathematicarum, & Arithmeticae.
 - 50 De laude Geometriae.
 - 51 De laude Musices.
 - 52 De laude Astronomiae seu Astrologiae.
- VNDECIMAE PARTIS ARGUMENTA, 33. considerationes complectuntur.**
- 1 Cura administratorum ciuitatum qualis esse debeat.
 - 2 Tres sunt status seu ordines hominum, quorum plebey sunt infimi, & ex his sunt nouem modi.
 - 3 Mechanica artus septem sunt species, seu septem sunt artes mechanicae.
 - 4 Musculi in omni arte & statu praeferrendi sunt foeminis.
 - 5 Defensores ciuitatum praeferruntur ceteris ciuibus non habentibus maiore dignitate, aut maius officium.
 - 6 Magistratus municipales praeferruntur ceteris municipibus.
 - 7 Qui praesunt cognitioni vici, seu villa vel castris, praeferruntur ceteris.
 - 8 Post tales praeferrendi sunt satrapae, hoc est sapientes.
 - 9 Non solum sapientes, sed etiam quandoque imbecilles laudantur.
 - 10 Vxorati praeferruntur non uxoratis.
 - 11 Sicut ciues praeferruntur habentibus tantum incolarum, ita & Burgenfes.
 - 12 Habens liberos praefertur non habenti.
 - 13 Inter duos aequales, qui est in suo territorio, est maior altero.
 - 14 Cuius ciuitatis suprema, praefertur primario medio-cris ciuitatis.
 - 15 Legitimi plebey praeferruntur bastardis, etiam ex nobili genere ortis.
 - 16 Inter plebeyos ubi nullus est dignitas, patres sunt praeferrendi filiis.
 - 17 Inter plebeyos aequalis status senes praeferrendi sunt iuuenibus.
 - 18 Inter plebeyos praeferruntur habentes aliquam scientiam, maxime legalem, & artem medicinae.
 - 19 Inter plebeyos praeferruntur notarij & tabelliones.
 - 20 Inter plebeyos praeferruntur virtuosi.
 - 21 Inter omnes honorandus est, & laudandus, qui ab omnibus, & publico iudicio bonus & optimus indicatur.
 - 22 Inter plebeyos praeferreri debent originarij ceteris peregrinis.
 - 23 Praeferrendi sunt, qui pulchra nomina habent.
 - 24 Praeferrendi sunt inter exetraneos, qui non sunt infamata nationis.
 - 25 Praeferrendi sunt, qui ex honestis parentibus orti sunt.
 - 26 Praeferrendi sunt, qui sunt magna auctoritatis, seu potestatis.
 - 27 Diuites praeferruntur ceteris.
 - 28 Praeferrendus est honestus in honesto.
 - 29 Praeferrendus est vtilis in utili.
 - 30 Praeferruntur ceteris pulchriores.
 - 31 Artificium quomodo mutet hominum conditionem & quod potentius sit officio.
 - 32 Artificium est necessarium in Republica.
 - 33 Inter artificialia est contentio de nobilitate & excellentia.
 - 34 Multi artifices privilegiantur.
 - 35 Inter plures artifices praeferruntur, qui sunt artifices principum.
 - 36 Praeferrendi sunt habentes officium in sua arte.
 - 37 De laude agriculturalum, quorum plures sunt species, & de privilegiis eorum.
 - 38 De laude argentariorum, seu aurifabrorum, & aliorum fabrorum in omni genere metallorum.
 - 39 Inter artifices praeferruntur librarij & impressores.
 - 40 De laude alchimistarum, & an alchimia sit licita.
 - 41 De laude lanificum, qui sunt in multiplici differentiis, prout circa diuersa lanificia versantur.
 - 42 De laude fabrorum lignariorum.
 - 43 De laude artificum, qui circa lapides versantur.
 - 44 De laude artificum, qui circa colores versantur.
 - 45 De laude mercatorum, qui sunt in multiplici differentia.

ARGUMENTORVM.

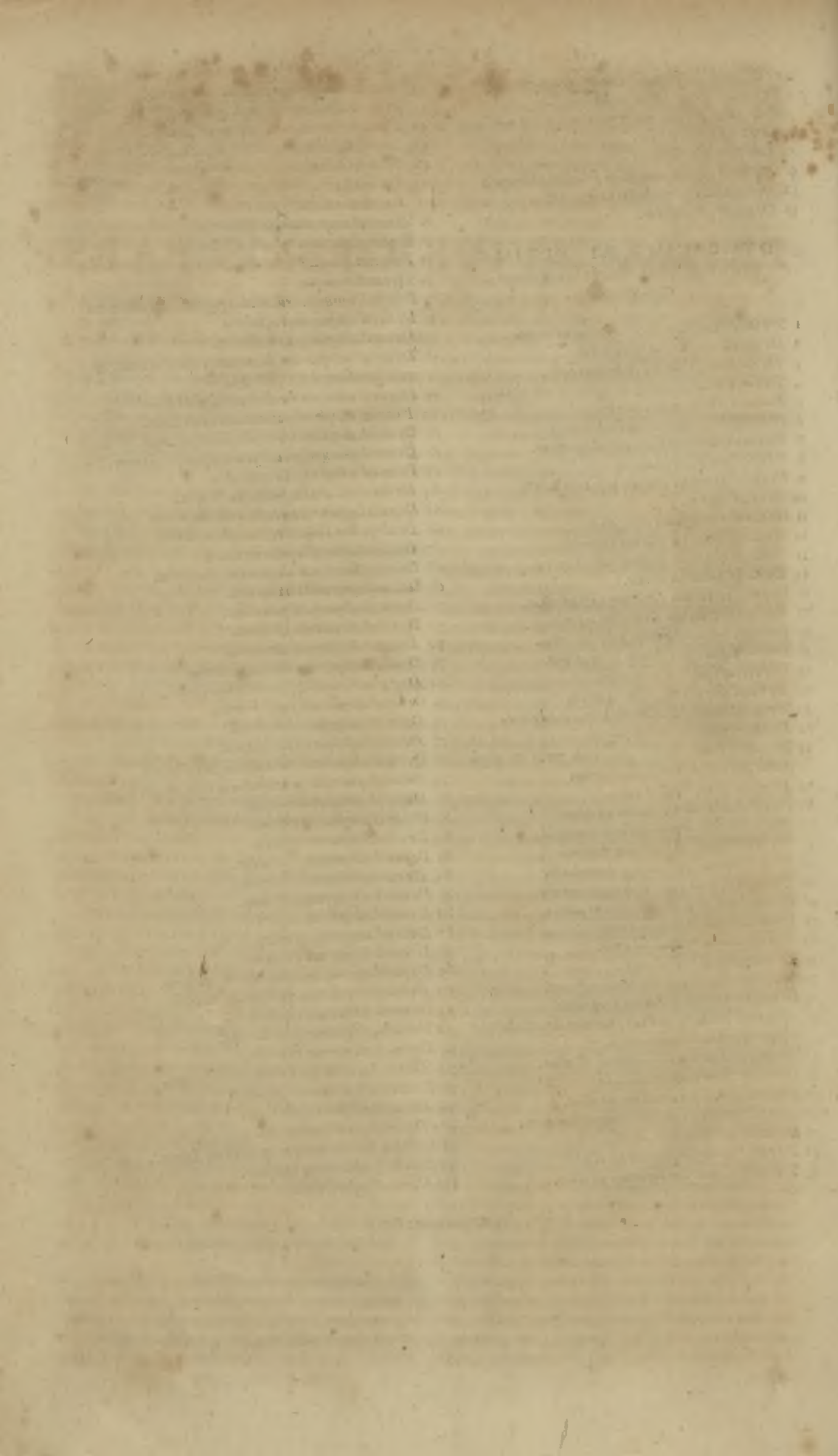
- 46 De laude hospitum, & multis privilegiis eorum.
 47 Quo loco sit ponendus hospes in domo.
 48 De laude medicinae, nec non diuersorum medicorum.
 49 De laude venatorum.
 50 An sit licita venatio.
 51 De laude piscatorum, & an sit licita piscatura.
 52 De laude artificum ludos exercentium.
 53 De laude saltatorum.

DVODECIMÆ ET VLTIMÆ partis argumenta, 100. considerationes continentis.

- 1 De laude, excellentia, & dignitate diuina.
- 2 De excellentia Paradisi cœlestis.
- 3 De excellentia animæ & privilegiis.
- 4 De excel. vnius paradisi terrestri inter alios.
- 5 De excel. vnius cœli ex duodecim.
- 6 De excel. vnius hierarchia sup̄ a alias.
- 7 De excel. stellarum fixarum ad planetas.
- 8 De excel. vnius ex planetis.
- 9 De excel. vnius ex circulis positus in 8. cœlo.
- 10 De excel. mundi.
- 11 De excel. vnius seculi inter alia.
- 12 De excel. vnius ex quatuor elementis.
- 13 De excel. vnius ex quatuor partibus terra.
- 14 De excel. vnius ex ventis.
- 15 De excel. certarum zonarum cali ad alias.
- 16 De excel. certorum climatum ad alia.
- 17 De excel. vnius ex tribus partibus orbis.
- 18 De aliquibus aquis, fluminibus, & fontibus.
- 19 De excel. aliquorum montium.
- 20 De excel. Christiana secl̄a ad alias.
- 21 De excel. vnius secl̄a Christianitatis, ad alias.
- 22 De excel. vnius ex tribus linguis.
- 23 De excel. vnius modi cognoscendi vires & perficiendi seu habendi notitiam rerum.
- 24 De excel. vnius boni ad alia.
- 25 De excel. aliarum virtutum ad alias.
- 26 De excel. veritatis ad omnes res mundi.
- 27 De excel. vnius ex preceptis diuinis.
- 28 De excel. vnius ex septem beatitudinibus.
- 29 De excel. vnius ex operibus misericordie.
- 30 De excel. vnius ex donis Spiritus sancti.
- 31 De excel. vnius ex sacramentis.
- 32 De excel. vnius ordinis ad alios.
- 33 De excel. vnius via ad alias.
- 34 De excel. aliquarum diuinarum legum.
- 35 De excel. vnius ex gradibus prophetia.
- 36 De excel. vnius ex iuribus, nec non de excellentia vnius ex tribus preceptis iuris.
- 37 De excel. certorum numerorum ad alios.
- 38 De excel. vnius temporis ad alia.
- 39 De excel. certorum annorum ad alios.
- 40 De excel. vnius ex quatuor temporibus anni.
- 41 De excel. vnius mensis ad alios.
- 42 De excel. certorum dierum ad alios.
- 43 De excel. aliquarum horarum ad alias.

- 44 De excel. aliquarum potentiarum animæ.
- 45 De excel. aliquarum complexionum.
- 46 De aliquibus membris corporis humani.
- 47 De excel. sanctitatis ad omnes res mundi.
- 48 De excel. laboris.
- 49 De excel. ocij.
- 50 De excel. naturæ.
- 51 De excel. consuetudinis.
- 52 De excel. fortune.
- 53 De excel. amoris.
- 54 De excel. pecunie.
- 55 De excel. vnius ex tribus modis regendi Republicam
- 56 De excel. aliquorum regnorum.
- 57 De excel. aliquarum insularum.
- 58 De excel. aliquorum ducatum, comitatum, & principatum.
- 59 De excel. vnius ex duodecim tribubus Israël.
- 60 De excel. aliquarum ciuitatum inter alias.
- 61 De excel. aliquarum urbium, seu oppidorum.
- 62 De excel. quorundam templorum, seu ecclesiarum.
- 63 De excel. vnius capella inter alias.
- 64 De excel. vnius campanilis inter alia.
- 65 De excel. quorundam castrorum inter alia.
- 66 De aliquibus theatris & amphitheatris.
- 67 De excel. certorum palatiorum.
- 68 De excel. murorum aliquarum ciuitatum.
- 69 De excel. quarundam turrium.
- 70 De excel. aliquarum portiarum.
- 71 De excel. aliquorum pontium.
- 72 De excel. aliquarum domorum.
- 73 De excel. aliquarum Bibliothecarum.
- 74 De Pyramidibus, obelisq̄, & Labyrinthis.
- 75 De excel. aliquorum sepulchrorum.
- 76 De excel. aliquorum hortorum.
- 77 De excel. aliquorum balnearum.
- 78 De excel. aliquorum animalium terrestrium.
- 79 De excel. quorundam animalium insectorum.
- 80 De excel. antiquarum anim.
- 81 De excel. aliquorum piscium.
- 82 De excel. aliquorum onorum.
- 83 De excel. aliquorum granorum.
- 84 De excel. aliquorum vinorum.
- 85 De excel. aliquarum carniū.
- 86 De excel. aliquorum caseorum.
- 87 De excel. aliquorum oleorum.
- 88 De excel. aliquorum fructuum.
- 89 De excel. aliquarum sylvarum & arborum.
- 90 De excel. aliquarum arborum, & radicum.
- 91 De excel. aliquorum lapidum.
- 92 De excel. aliquarum gemmarum.
- 93 De excel. aliquorum colorum.
- 94 De excel. aliquorum florum odoriferorum.
- 95 De excel. aliquorum ex metallis.
- 96 De excel. aliquarum vestium.
- 97 De excel. paruarum rerum.
- 98 De rebus sibi obuiantibus, quæ cedere debeant.
- 99 De excel. prioritatis tempore.
- 100 De excel. posterioritatis.

Indicis Argumentorum Finis.

PRIMA HVIVS OPERIS PARS,
 QVÆ TERMINOS DECLARAT ET DIFFINIT,
 ALIASQVE DOCTRINAS AD PRÆSENTIS
 materiæ cognitionem necessariam
 demonstrat.

Octoginta Considerationes continet.

PRIMA consideratio est de honore, cum secundum Beat. Tho. 2. 2. q. 103. honor testificationem quandam importet, de excellentia alicuius. Vnde homines, qui volunt honorari, testimonium suæ excellentiæ quærunt: & hoc est aut coram Deo, aut coram hominibus. Et hoc casu ultimo testimonium non potest aliquis ferre, nisi per aliqua signa exteriora, vel verborum, vel factorum, vel rerum, de quibus singulariter in suis locis dicemus. Et ex his dicit Anton. Florent. in *sua Sum. in 4. part. tit. 5. §. 1. cap. 10.* quòd honor consistit in signis exterioribus. Et secundum Philosop. 4. Ethicor. honor est maximum honorum exteriorum. Et, secundum eundem 2. Ethic. honor est exhibitio reuerentiæ in testimonium virtutis: vt ibi dicit Anton. Florent. facit text. in *l. si honore. ff. de mun. & honor. alleg. per Barb. in add. ad Bald. in cap. 1. de feudis datis minimis valuas. in vsibus feud.* Sed est error in illa apostilla, quia voluit alleg. *l. honor.* quæ infra alleg. Arist. lib. 1. Rhetor. Honor est benefactiæ gratiæ indicium, vel etiam est cuiuslibet virtutis præmium, secundum eundem 8. Ethic. & secundum Tho. 2. 2. q. 138. art. 4. & quol. 131. & Luc. de Pêna in *l. 1. C. de veteranis. li. 12.* vbi dicit etiam, quod honor est administratio reip. cum dignitatis gradu, siue cum sumptu, siue sine sumptu. *l. honor. ff. de muner. & hon. in princ.* Not. Io. de Plat. post gl. in *l. scut. C. eod. li. 10.* & ibi dicit text. in *d. l. hon.* quod honor municipalis est Reip. administratio cum dignitatis gradu, sicut cum sumptu, siue sine erogatione contingens. Vel etiam honor est proprie reuerentia & dignitas, quæ quauis ex causa exhibetur. Vnde Virg. *Haud equidem talis me dignor honore.* Et ideo dicitur dignitas, vt dicit Cicero libro primo ad Cæsar. iun. Tu cum ea quæ es è senatu summo cum honore consecutus. facit *l. de curionatus. ff. de vacat. muner.* Et honor administratio magistratus dicitur, vnde Consulatus & Prætura honores dicuntur, & ius honorarium ius prætoris, vt *l. curiales qui honorarium. C. de decur. lib. 10. & in Authent. ut ordinaria præfectura. per totum, columna quinta.* & Ouidius libro primo Fastorum. *Verbaque honorarium libera Prætor habet.* Quandoque etiam dicitur pulchritudo. Virgilius. *Frigidus & syluis Aquilo decessit honorem.* & alibi idem. *Et lato oculis a;staret*

honores. Aliquando pro præmio. Vnde idem Virgil. *Ipsis præcipue ductoribus addit honores.* Et sic aliquando pro donatione vel remuneratione, vt habetur in *l. si mandauero. in princ. ff. mand.* Et quædoque exponitur honor: id est, salarium, *l. 1. §. proinde. ff. de var. & extraord. cognit.* & inde dicitur honorarium, *ad eundem l. prima, §. in honorariis. & in l. 1. §. mentor falsum modum dixeris. & in l. properandum. §. in honorariis. C. de iud.* Quandoque ponitur pro sepultura, vt Virgil. *Cernit ibi mæstos, & mortu honore carentes.* Aliquando pro obseruantia & cultu, vt apud eundem Virgilium: *Semper honore meo semper celebrare donis.* Aliquando pro pudicitia, vt ibi: *Et rapit Ganymedis honores.* Aliquando pro amore, vt apud Ouid. *Per si quis amata tangit honos animum.* Et ex hoc descendunt honorarium, honoraria, honorus, honora, honorum, honoro, honoras, honorificus, honorifico, honorificentia, honorabile, & honestus: de quibus per Calepinum in suo Dictionario, in verbo, *Honor, & Honos.* Quæ cum non sint ad propositum nostrum seu materiæ nostræ, ad ibi dicta me remitto. Et, vt dicit Anton. Florent. vbi supra. Reuerentia est idem, quod honor, sed ex vna parte est principium motuum ad honorandum, in quantum scilicet aliquis ex reuerentia, quam habet ad aliquem, honorat. Ex alia verò parte est finis honoris, in quantum scilicet quis ad honoratur, vt in reuerentia ab aliis habeatur. Proprie tamen honor est in se ab aliis, & est quædam præstatio alicuius præminentis in aliqua exhibitione illi, qui honoratur. Et, vt dicit August. lib. 5. De Ciuitate Dei. Honorem non debet sequi virtus, sed virtutem honor. Et istud bonum honoris, & gloriæ multum appetitur. Vnde Augustinus De Ciuitate Dei, allegans Ciceronem in primo Officiorum. Honos alit artes, omnesque incendimur ad studia gloriæ. De quo Florent. in *sua Sum. part. 1. titul. 7. capite tertio, §. primo, in medio, ibi, bonum honoris,* & statim dicam amplius.

SECUNDA Consideratio. Honor cunctis rebus præferendus est. *l. Iulianus. vbi not. ff. si quis omis. causa resta.* quam ad hoc allegat dom. meus Iaf. in *l. reprehendenda. vbi illud idem not. C. de inslu. & substit. in 3. not. Barb. in consi. 47. colum. 19. in 1. vol.* & dicit Bald.

in *c.1. de hon. & vit. cler.* quod honor non potest nummario pretio æstimari: & idem Bald. in *cap. ex reno-*
re in 2. column. de appellat. Vnde quod plus est, hon-

2° Et ubicunque est quæstio honoris, dicitur esse, ardua
causa, per text. in ratione sui, in *l. si inimicus, in fin. ff. de iudic.*
de his, quib. ut indign. In tantum, quod pro tuitione
& defensione honoris est permittum duellum de iure,
prout tenet Bald. in *cap. 1. circa princ. 5. column. de*
pace tenenda in visibus feudor. Vnde dicit textus in *l.*

3° *miles. §. socer. ff. de adulter.* Verecundum esse hono-

4° rem suum inultum relinquere. Et dixi in *commentariis*
nostris super consuetudines Ducatus Burgundia, in tit.
titul. des iustices. §. 5. in gloss. s' il n' agrace, n. 165. Et dicit
4° text. in *can. nolo. 12. qu.* quod is crudelis est, qui famam
suam negligit. Et adeo honor & honestas in pretio
habendi sunt, ut pari passu cum vita ambulent. *l. iusta.*
ff. de manumiss. vind. Faciunt quæ dicit idem d. meus
Ias. in *reper. l. admonendi in 95. column. vers. tertio ex præ-*
dicta conclusione. ff. de iureiurand. Vbi satis ample
commendatur fama, ex qua quis consequitur honorem.
Inde est, quod id, quod non prodest fieri non seruato
honore, fieri non potest, text. in *l. in eadem causa. ff. ex*
quib. caus. mas. Notat plene Pet. Gyraldi in *suis singul.*
singul. 82. Et de honoris commendatione vide per Bo-

5° num de Curtili in *suo tract. nobilitatis in 2. part. num. 42.*
vsque ad numer. 48. Dicit tamen Felin. in *rubr. de ma-*
& obed. quod non dicitur pari præiudicium de redi-

6° tibus, cui alius præfertur, per *cap. cum olim, extra de*
consuetud. & dicit Bartol. in consil. 29. in 11. column. in
1. volum. quod interesse huiusmodi est minus omni alio
interesse. Et etiam apud Deum non gradus ele-

7° gantior, sed vitæ melioris actio approbantur. *2. 3. qu.*
4. cap. sicut excellentiam, circa med. & 40. distinct. c. non
loca. quia non in sublimitate graduum, sed in ampli-

8° tudine charitatis acquiritur regnum Dei, *extra de*
temp. ordin. cap. ad aures. Et non qui maior est, san-

Tertia consideratio. Virtutis vbertimum ali-
mentum est honor, ut ait Valer. libro secundo de
Institutis antiquis. & facit text. in *§. cumque. c. §. si in*
proem. Inst. Ideo dicit Arist. honorem esse reueren-

9° tiam, & dignitatis collationem, quæ datur in testi-
monium virtutis, & dicit Arist. *8. Ethic.* quod honor
est præmium virtutis. & in *4. Ethic.* dicit, quod virtu-
ti perfectæ non fiet vtrique dignus honor. Luc. de Pæ-
na in *l. per singulas. C. de decur. lib. 10.* Præmia autem
honoris ponit Plutarchus in *sua Polit. & Textor in*
sua Officina, in c. premia virtutis, & doctrina, fol. 114.
De quibus alibi dicam. Duo tamen elementa virtu-
tum esse reor, honoris spem, & pœnæ metum. Illa
quippe ad honesta studia alacriores reddit, hic de-
prauatos impetus hebescere cogit, radioreque facit
ad ea, quæ à rationis libra visuntur semota. His ad
terrorem incrementis audaciæ, pœnarum genera octo
legibus sanciri M. Tullius scribit: damnum, vincu-
la, verbera, talionem, ignominiam, exilium, mortem,
seruitutem. Et vide infra in hac parte in quinta &
64. consideratione.

10° Differunt tamen honor, & reuerentia, cum reu-
rentia ex vna parte sit principium motuum ad hono-
randum, in quantum scilicet aliqui, ex reueren-
tia, quam habet ad aliquem, eum honorat. Ex alia
vero parte est finis honoris, in quantum scilicet
quis ad hoc honoratur, ut in reuerentiam ab aliis ha-
beat. Honor ergo, ut dictum est, & exhibitio reu-
erentiæ in testimonium virtutis, secundum Philoso-
phum *2. Ethicorum*, reuereri est actus timoris. ita di-
cit Anton. Flor. in *4. parte sua Summa. titul. 5. §. primo.*
Dixi ante in prima Consideratione, & dicturus sum
infra ample de reuerentia in hac parte, in 71. consi-
deratione.

11° Et etiam differt honor à laude, quia honor est pro-
pter se, & in se, sed laus ordinatur ad aliud. Ideo
honor est excellentior laude, ut dicit S. Thomas in
expositione eius super Psalterium, Psalm. 40. colum. 7. &
in expositione eius super libros de anima. Et 2. 2. quæst. 103.
1. distinctio. supra numer. 3. & 3. distinct. quæst. 1. artic. 2.
& ut dicit idem Thom. *2. 2. quolib. 1.* Sed honor est testi-
monium excellentiæ, quæ est in homine, sed ma-
xime secundum virtutem, ideo secundum virtutem
& dignitatem dantur honores, nec indignis debent
dari, cum, ut dicit Aristoteles quarto *Ethicorum.*
Prauus honore non est dignus, & conuersus in tyran-
tender ad noxam. *cap. licet, 45. distinct. Lucas de Pen.*
in dict. l. per singulas. in fin. Cod. de decurionib. lib. 10. &
in l. prima. C. de veter. lib. 12. & in l. 2. in 4. col. C. de dig.
lib. 12.

12° Quarta consideratio. Cum honorem cõferre prin-
cipis sit, *l. 3. C. de consulib. & non s' bargendis. l. 12.*
ideo honorandus est, quem princeps honorat. text. in
l. restituendæ. in fin. Cod. de aduoc. diuers. iud. facit text. in
l. 1. ff. de albo scribendo. ibi, nomina ante scribi oportet.
qui dignitatem Principis iudicio sunt consecuti. hinc di-
cit gloss. in *cap. qui autem in verb. dignus. 17. quæst. 3.*
quod quæ Princeps iudicat dignum, & nos iudicamus,
alleg. *cap. 1. 94. distinct. & ff. de re iud. l. quidam. facit tex.*
in l. 1. §. hu cunabulis. ibi, credidit cum princeps. ff. de offic.
præf. præ.

Sic etiam dicitur, quem Papa approbat, nemo im-
probare potest. *cap. hac est si les. 24. qu. 1. & ibi notat*
gl. c. vna. 35. quæst. 9. in ver. nohte. nam nullus debet
esse tantæ superbix instigio tumidus, ut regalem sen-
sum contemnat. *l. si imperialis. C. de legib. & sacrile-*
gij instar est, diuinis super quibusdam administra-
tionibus, vel dignitatibus promulgandis obuiare
bene-

beneficiis, vt est text. in *l. sacrilegij in l. v. C. de diuer. rescriptis. l. lege repetita. Cod. de erog. mil. annona lib. 12. & in l. fir. Cod. de prouilegijs eorum, qui in sacro palatio militant. & l. 1. Cod. vt dignitatum ordo seruetur. & dict. l. Imperator. in l. 1. Cod. de domesticis, & prolect. lib. 12. quod pœna sacrilegij, est, si his honorificentia non deferatur, quæ contingere nostram purpuram digni sunt aestimati. ita dicit & tenet Bartol. Veron. in suo tract. de Imp. eligen. in verb. pro imperat. in 2. colum.*

Quinta consideratio. Ad honorem peruenitur multis alijs de causis. Primo deuenitur ad honorem ex virtute, quoniam, vt dicit Arist. 8. Ethic. *honor est premium virtutis.* & 3. Ethic. dicit: *Virtuti perfecte non sit condignus honor.* & 4. Ethicorum dicit: *secundum veritatem solus virtuosus est honorandus.* vt ait Augustin. de Ciuit. Dei. Antiquitus Romani colebant virtutem & honorem pro dijs, Vnde duo templa construxerunt, sic sita: quod nullus intrare poterat Templum honoris, nisi prius pertransisset Templum virtutis. Ad signandum, quod nullus honoraretur, nisi meruisset honorem aliqua virtute, dicam infra de huiusmodi virtute in hac parte in 61. consid. Et sicut etiam recitat Textor in sua Officina. cap. de Deis. Veteres honorem in numero Deorum ascriptuerunt: & eidem templum dicauerunt, auctore Plinio.

Secundo quis honoratur propter imaginem Dei, secundum quam creatus est. Sic homines honorandi sunt, & quibuscunque rebus digniores sunt: ideo homo dignitatem primam inter ceteras creaturas obtinet. *l. nisi sime in princ. in uita gloss. in verbo, dignitatem, ff. de edil. edict. & eius gratia omnia inuenta sunt. l. in pecudum. §. 1. ff. de usus.* vnde etiam 1. Pet. 2. *Omnes honorate.* & de hoc honore dicam in secunda parte, per totum.

Tertio quis honorandus est propter diuinam maiestatem, & æternam gloriam, vt est Deus, & sancti eius, & de his dicam infra in tertia parte.

Quarto quis est honorandus propter eius dignitatem, vt sunt Principes, Prælati, & habentes officia & dignitates à Principe, & de his dicam in 4. 5. 6. & 7. partibus huius lib. Vbi ponam de Principibus prælati, & alijs officijs Ecclesiasticis & temporalibus. & dicitur 1. Pet. 2. *Regem honorificate.*

Quinto honorandi sunt seniores propter antiquitatem, vt habetur Leuitici 19. *Coram capite capite co. surge, & honora personam eius.* de quo infra dicam in 11. parte, in 17. consideratione.

Sexto honorandi sunt aliqui propter ministerium, quod habent, vt sunt Sacerdotes & religiosi, quia ministri Christi sunt. de quibus infra dicam in 4. part. in princ. 3. 4. 5. & 6. considerationib.

Septimo honorandus est quis propter maiorem locum, quem habet in ciuitate, & plus potest prodesse communitati, quam alius. de quo infra dicam in 11. parte, in 5. consideratione. Et ponitur in *serm. discipuli* 28. vbi ponit causas, quare quis sit honorandus.

Octauo, vt dicitur ibi, quis honorandus est propter participationem diuinæ dignitatis, quoniam, vt dicit, sic honorandi sunt parentes: quia representant Dei honorem, & dignitatem eius, qui est pater omnium, & à quo sunt omnia. vnde, vt dicitur, parentes sunt honorandi, vt habetur Exodi vigesimo. *Honora patrem & matrem, ut sis longauus super terram.* de quibus infra dicam in vndecima parte, decima sexta consideratione.

Sexta consideratio. Secundum Ant. Flor. in *sua sum. 1. 4. parist. tit. 5. e. 11. §. 2.* diuersa genera personarum in scriptura sacra mandantur honorari. Primo enim (vt dicit) Rectores. Eccl. 10. *In medio fratrum rector eorum in honore.* & multo magis prælati Ecclesia, quam seculares personæ. 1. ad Timotheum quinto. *Qui bene præsunt presbyteri, duplici honore sunt digni,* argum. ad hoc 96. *dist. cap. duo sunt.* Maxime qui in verbo laborant, vt dicit Petr. Abbas Cluniac. in 1. *lib. epig.* vbi dicit, quod est honor, qui tantum Creatori debetur, vt honor, qui creaturæ impenditur, & quem sibi inuicem rationabilis creatura exhibere debet.

Secundo, vt dicitur, sunt honorandi deuoti viri, hoc fit propter inhabitantem Spiritum sanctum, sicut capella propter reliquias. Et propter hoc Tobias fuit honoratus à rege Salmanasar.

Tertio honorandi sunt Sacerdotes. Eccl. 7. *Honorifica Sacerdotes,* 6. q. 1. c. Sacerdotes. Exemplo B. Martini præferentis sacerdotem Imperatori. Reliqui etiam ministri sunt honorandi secundum gradum ordinis, 93. *dist. dixi ante,* & dicam infra in 4. parte.

Quarto dicitur, honorandi sunt medici. Eccles. 33. *Honora Medicum.* Et si corporum, vt dicit, multo magis animatum, cum Confessores dicantur medici animarum. *c. cum infirmas, extra de pœn. & remis.*

Quinto honorandi sunt dono sapientiæ præditi. Sapient. 8. *Propter hanc, scilicet sapientiam, habebit honorem apud seniores.* Propter hoc Ioseph à Pharaone, Daniel à Nabuchodonosore honorati fuere. Dicam infra in 16. parte. Vbi amplè de viris literatis, & sapientibus.

Sexto à superioribus ad aliqua officia exercenda, vt oratores, & legati, & vicarij Principum, ad Phil. 2. *Eum cum omni honore habitore.* & loquitur de Epaphrodito missio ab eo ad eos: quod quomodo fit, vide Bartolum, Cepollam, in tract. suo de Imperat. militum eligendo. in verb. pro Imperatore. 3. & 4. column. & dicam infra in 7. part. in 10. consideratione. Vbi loquar de locum tenentibus Regis. Vnde quia missi à Nabuchodonosore reuersi sunt sine honore, turbatus est contra illos de Ierusalem, vt habetur *Iud. c. 1.* & vt habetur 2. Paralip. 36. quia illi subsannabant nuncios Dei, & parumpendebant sermones eius, illudebantque Prophetis, ideo ascendit furor Domini in eos.

Septimo honorandi sunt religiosi. August. in regula *Honorate Deum in vobis inuicem, curus templa facti estis,* Templum materiale honoratur, quasi D. o dicatur: quanto magis rationale dicatur Deo per votum religionis, vt dixi supra in considerat. præcedenti, ibi. *Sexto honorandi.*

Octauo, vt dicitur, honorandi sunt senes, vt etiam dixi ante in præcedenti consideratione, vt. 5. *honorandi sunt seniores,* & habetur Eccl. 14. *Honora personam senis.* Similiter & priores in ordine, sicut antiquitus primogeniti, sicut Iacob à Pharaone.

Nono omnes vniuersaliter inuicem. Rom. 12. *Honora inuicem præuenientes,* quoniam, vt ait Aristot. 6. Topic. *Omnes honorem appetunt,* & 1. Pet. 1. scribitur: *Omnes honorate.*

Decimo tu adde, quod etiam medici sunt honorandi, vt habetur, Ecclesiast. 28. *Honora medicum, cum propter necessitatem creauerit eum Dominus.* dicam infra in 10. parte, vbi describam de scientia medicinae.

Vndecimo honorandus est Deus, Prou. 3. & Psalm. 28. 1. Reg. 2. imò habetur 1. ad Tim. 1. *Soli Deo honor, & gloria.* & Deute. 5. *Domnum Deum tuum adorabis?*

- 11 *& illi soli seruias, Et honora Dominum de tua substantia. Et gloriam meam alteri non dabo. Eccles. 7. Honora Deum ex tota anima tua. & dicitur sum infra ample in 3. part. in 1. 2. & 3. considerat. vltima parte in prima considerat.*
- 12 Duodecimo honorandus est maritus ab vxore, Ester. 1. *Vxores deserant maritus suis honorem.* quia maior dignitas est in sexu virili, l. 1. ff. de Senat. Inde vxor Philonis Philosophi in cœtu matronarum interrogata, cur coronam auream sicut cœteræ non ferret, respondit, quod vxor satis habet ornamenti, viri virtutem, & honorem.
- 13 Decimotertio seruus debet honorare dominum suum, Malachiæ 2. dicam etiam infra in 1 parte.
- 14 Decimoquarto, honor debetur operantibus ad bonum, ad Rom. 2.
- 15 Item, *Honora patrem tuum, & matrem tuam.* Exod. 20. Deut. 6. Matt. 15. & Marc. 7. Eccl. 7. *Honora patrem tuum, & genitum matris tue ne obliuiscaris.* De quo Anton. in d. sua sum. in 4. part. 11. 5. cap. 9. & Bern. de Bultis in 1. part. sui Rosary ser. 20. in liera L. de quo infra in 11. part. in 16. considerat. & supra in præceden. considerat.

1 **S**eptima consideratio. Subditi tenentur præstare seruitium, honorem, & reuerentiam domino, l. 1. C. de off. præf. vig. l. potiores, C. de off. rect. prouinc. Bald. in l. cum plures. C. de cond. inst. dixi in Commentariis nostris super consuetud. Ducatus Burgund. in titul. des siefs. 8. Le vassal. in gloss. prima, quasi per totum. Quibus autem de causis homines subijciantur alijs, ponit Lucas de Pen. in l. vnica. Cod. de magistris sermiorum libro duodecimo.

1 **O**ctava consideratio. Honor debetur omnibus prælatis & superioribus ratione excellentiæ. Cultus autem consistens in obsequio obedientiæ & beneficij, ratione gubernationis, etiam debetur prælatis ex debito legali. Anis autem in dignitatibus constitutis ex debito morali, vt ample declarat S. Thom. 2. 2. quæst. c. 2. 1. distinction. supra secundum num. & vt ibi dicit *secunda distinctione supra tertium numerum.* Honor debetur constitutis in dignitatibus ratione excellentiæ: timor autem in ratione potestatis, obedientia vero, & tributum, ratione gubernationis. Et ille honor, qui debetur ratione excellentiæ, est diuersus secundum diuersitatem excellentiæ, idem Sanct. Thom. 2. 2. quæstio. 63. 3. distin. per totum. & idem alio modo prosequitur, quomodo quis honoratur: quod dicit fieri quadrupliciter, scilicet propter virtutem propriam, vt virtuosi: vel propter virtutem alterius, scilicet Dei, vel Comitis: vt superioris: vel propter signum virtutis, vt senes: vel propter participationem diuinæ bonitatis, vt domini & parentis. ita dicit 2. 2. quæstio. 63. *tertia distinctione per totum.*

2 Et tamen conditione inferiores debent præstare honorem superioribus, vt si superiores id, quod debent, non impendunt inferioribus, inferiores eis debitam obedientiam non impendant. Frustra enim exigit debitum, qui quod debet non impendit, argument. c. esto, 95. distinctione. 2. 2. quæstio. 5. c. de forma. Ita dicit Ioan. de Turrecremat. in cap. cum beatus 45. distinet.

3 **N**ona consideratio: Honores sunt æqualiter distribuedi. l. 1. & cum 8. preses. ff. de muner. & hon. & etiam gradatim sunt conferendi, l. vt gradatim. ff. de muner. & honor. & non maiorem honorem,

nisi prius minorem susceperit, gerere potest, l. honor. 8. gerendorum. Digestu de munerib. & honoribus. Per gradus enim est ad ordines ascendendum. c. scilicet. 2. quadragesima octaua distinctione. Casum enim appetit, qui ad summi loci fastigia postpositis gradibus per abrupta quærit ascensum. Non autem descendendum est, d. l. nulli, Cod. de numerarij. vbi Lucas de Penna lib. 12. In singulis autem gradibus Ordinum & honoribus conferendis interstitia sunt seruanda, cap. in singulis, septuagesima distinctione, & cap. sequenti, & in C. de muneribus non continuandis, libro decimo. Et genus humanum quidem consistere non posset, nisi quidam maiores existerent. cap. ad hoc. 89. distinet. sicut etiam in Angelis. dist. cap. ad hoc. & notatur in cap. de Constantinopolitana 22. distinction. in fin. & gradus diuersi, & status in Ecclesia conseruant Ecclesiæ vnitatem. d. c. p. ad hoc. & hoc plene tractat Ambros. in 3. de offic. cap. quarto, sine tamen suffragatione temporis, aut merito laboris ad mundi honoris indignum est perueniri, cap. miramur, ante fin. 61 distinet.

Decima consideratio. Diuersis & variis modis honorandi sunt homines. Primus modus est, diligenter præstare auditum loquentibus. vnde Sapientia octauo dicitur: *Liquene me respiciam.* Secundus est, loqui reuerenter. Eccles. 5. *Honor est in sermone sensati.* Tertius est, assurgere venienti. Leuit. 19. *Coram enoo capite consurge.* Vnde Indices debent Aduocatos in Consistorio, & Auditorio recipere, & reuerentiam cum salutatione deferre, & sedendi locum tribuere, l. finali, Cod. de offic. diuers. Iudic. Et obsequium est in assurgendo, vt notatur in l. si non seruem. paragrafo liberior. in gloss. magna, ff. de cond. in debet. & in l. etiam 2. C. de obseq. patron. præstand. Vnde refert Aulus Gellius Noctium Atticarum libro sexto capite nono. Quod Cnæus Flavius Annij filius dicitur ad Collegium venisse visere ægrotum, & in conclaue postquam introiuit, adolescentes ibi complures Nobiles sedebant: ij contemntes eum (fortè quia patre libertino natus, aut quia Scriba fuisset) assurgere nemo ei voluit. Cnæus Flavius Annij filius ædilis id arripit. Scilicet curuèl iussit ibi afferri: eam in lumine apposuit, ne quis illorum exire posset, vtrique ij omnes inuiti viderent sese in sella curuli sedentem. Et Imperator Antonius Augustus cognomento Pius à præfests prætorio salutarus, paululum eis assurgit, vt in l. prima, Cod. de sentent. pass. Et Reges Episcopis assurgere solent. cap. soluta, de maiori-tate & obediencia. Vbi est textus, Quartus est, decenter assurgere sedenti. Elais sexto. *Vidi Dominum sedentem, & postea Seraphin stabant, &c.* Quintus comitari incedentem, secundo Regum 15. *Vniuersi serui eius ambulabunt iuxta eum, scilicet Dauid, imitantes cum fugeret de Ierusalem à facie Absalonis.* Virgilius: *Ipse uno graduur comitatus Achate.* & ibi: *magna conuitante caterua.* Idem est in his, de quibus Cicero in Catone ait: *Hac enim ipsa honorabilia, que videntur leuia atque communia, salutaria appeti, decedi, assurgi, deduci, reduci consuli.* Item in libro de Oratore: *Cumque maior nati, & consularis Sergium Galbam affectaretur.* Et Gellius libro duodecimo, capite decimoquarto. *Scriptum est in Antiquitatibus, vt à conuiuio seniores à minoribus domum reducerentur, eumque morem Romanos accepisse à Lacedamonis traditum est, qui Lycurgi legibus vterentur.* Sextus insignis humiliationis, vt inclinationibus & huiusmodi. Ecclesiast. tertio: *Ab hominibus honoratur, scilicet Dem.* Septimus in exhibitione seruitiorum, vt loca-

lotione pedum & manuum, & huiusmodi. Eccles. 3. *Qui timet Deum, honorat parentes.* Hæc allegatio ad istud propositum non videtur aliquid facere: quicquid dicat Anton. Flor. sed melius dictum est hic ante in 6. co. *siderat.* Sed mos lauandi pedes tam inter sacerdotes, quam laicos, fluxit ab instituto Christi, *ve habesur Ioan. 13. de quo Polydo. de inuentoribus rerum lib. 4. cap. 10.* Octauus in rerum honorabilium collatione, vt honorabilius ferculum, & huiusmodi. vnde Num. 24. dicit Balach Balaam: *Deuoueram te honorare, scilicet muneribus, sed & Deus priuauit te honore.* Nonus in propriæ magnificentiæ depositione; vt depositio caputij, & huiusmodi. Apocal. 4. *Cum gloriam & honorem darent illa quatuor animalia sedenti super thronum, & viginti quatuor seniores deponebant coronas, &c.* Magistratibus vero, & aliis potentioribus caput aperimus, tanquam omnia nostra aliis parere debent, ait Plutarch. Hinc haud dubie nobis mos est, & orate nudo capite, & superiores reuereri. Quod de oratione dicitur, vt habetur 1. ad Corinth. 11. *Omnis vir orans velato capite, deurpat caput suum.* licet secus de muliere, vt ibi. Decimus est in alterius præpositione, in descendendo, in sedendo, in loquendo: de quibus singulis statim amplius dicam. Et hos decem modos honorandi ponit Anto. Flor. in sua Sum. in 4. part. tit. 5. §. 2. in fin.

leonem in parte dextra, & ducem in parte sinistra, habendo respectum ad contrarium. Quoniam, vt dicit, imago impressa dicitur esse in latere dextro, quæ nos respiciendo est respectu lateris sinistri nostri; sicut si quis faciem suam ad meam conuertat, latus eius dextrum est respectu mei sinistram, secundum Bart. in d. suo tract. Idem si imaginem nostram in speculo inspiciamus. Eadem autem in sigillis cælara ab altera parte reperiretur, quoniam eius terga, non faciem inspiciamus.

De primogenito, quomodo sedes ad dexteram, dicam infra in quinta parte, in 41. consideratione.

Dodecima consideratio est. Quis dicitur magis honorari, qui sedet prope dominum, & tanto maior dignior dicitur, & altior. gl. notab. in §. *aliam.* in c. b. *altiora*, Inst. de bon. poss. & ibi per Porc. & Angel. & per Ioan. & Imol. in l. *qui solucendo. la. 2. ff. de her. inst.* Bald. in *subser. iure §. antequam vero. iuxta fin. de offic. proconsul. & leg.* Et ideo, vt dicit Ver. in loco supra alleg. Adam; & Petrus magis honorantur, ex quo sunt proximiores virgini, & de hoc honore sedendi iuxta principem habetur 2. Esdr. 3. c. & vide Io. de Terra rubea in loco allegato in precedentibus consideratione.

Decimatercia consideratio. Dicitur honorari quis, ex quo est in medio duorum vel plurium: quoniam, vt ait Salustius in *Iugurthino*: Apud Numidas locus dignior erat in medio. & ideo vt dicit Veron. in loco supra all. dux Venetiarum stat in medio sex Consiliatorum. quod intellige, quoniam omnes sunt æquales aliqui qualitate: sed si non esset aliqua æqualitas, semper maior deberet esse in eminentiori, & altiori loco. Sicut videmus, quod cum æqualis Pater, æqualis Filius, æqualis S. sanctus: ideo Pater stat in medio, Filius ad dexteram Patris, & S. sanctus ad sinistram, vt dicam in 3. par. 3. in 1. 2. & 3. consid. Facit; quia mediocritas in electione loci maxime probatur, quoniam in confinio boni malique posita est. Et Cicero lib. 1. Off. *Eadem ratio est habenda vestitus, in quo, sicut in plerisque rebus, mediocritas optima est.*

Decimaquarta consideratio. Dicitur honorari; qui sedet in principio, siue in capite, & altiori loco, quod probatur; quia à dignioribus est inchoandum, vt est text. cum gl. in §. *fin.* Inst. de iure nat. gen. & ci. vnde Virg. in Buc. *Al loue principium Muse.* Facit ad hoc illud: *In capite libri scriptum est de me.* & ad hoc videtur text. in l. 2. §. *Seruius autem Sulpitius ff. de ori. iur.* vbi sic dicit: *Seruius autem Sulpitius cum in causis orando primum locum, aut certe post M. Tullium obtineret & text. in c. quia tua. 50. dist. ibi: à capite incipiente.* Et ita per hæc tenet idem Ver. in loco hic ante alleg. facit quod scribitur de Saule lib. 1. *Regum 9. c.* sic: *Assumens itaque Saule et Saulem, & puerum eorum, introduxit eos in triclinium, & dedit eis locum in capite eorum, qui fuerant iustati.*

Decimaquinta consideratio. Magis dicitur quis honorari; qui parieti magis est proximus, vt probatur in text. cum gloss. in d. §. *aliam.* & probatur in cap. *episcopos. decimosetima distinction.* vbi dicitur, quod episcopus in ecclesia, in consessu presbyterorum sublimior sedeat: quia locus

Vndecima consideratio. Alij modi honorandi aliquem ponuntur per Doctores nostros per diuersa signa, quibus cognosci potest, quod honor adhibetur, & aliqua ponit Fel. in rubric. *de mat. & obed.* vbi primo dicit, quod inter alia signa honoris est, quod quis sedeat. Quoniam qui sedet, dicitur magis honorari, quam stans. Bald. in *quoties. Cod. vbi seniores, vel clari.* per illam text. in verb. *edendi quoque, in alia parte.* vbi vir in dignitate constitutus litigans coram iudice, non debet stare, sed sedere paulo inferiorius. & arguit Bald. ad Episcopum accusatum, qui non debet stare coram iudice, sed sedere, quod tamen videtur esse intelligendum, dum eorum causa non agitur, alias secus, secundam glo. ibi in d. verbo, *sedendi.* & etiam qui recumbit, maior est quam qui ministrat. Luc. 22. Secundo dicitur maior, & honoratur, qui sedet à dextris. Bart. in leg. *dec. raimus in 3. noi. Cod. de furtis. ecci. glo. in cap. quam periculosum 7. quæst. 1.* Facit ad hoc illud quod dicitur in Euangel. *Unum à dextris, & alium à sinistris.* & est text. in cap. *solite. in verb. hoc autem si prudenter. Ibi: in sinistra pars est dextera, de mal. & obed.* dicit enim Bartol. in suo tract. *de insignibus & armis. in 4. colum.* quod dextera pars est principium motus, & in ista parte, in 38. consid. in 88. conclus. Et plene declarat Jacob. Bonaudi in gloss. suis ad Ioan. de Terra rubea, in lib. suo de vinea ecclesie, artic. 2. *primi tract. in 4. conclus. in ve. b. à dextris.* Quid autem dicatur à dextris, vel à sinistris, dicit Barth. Veron. in suo tract. *de imperat. eligendo. in verb. ratione dignitatis.* quod istud intelligendum est maxime, quando insignia literæ, vel figuræ in clypeis, cooperturis, vestibus, parietibus, vitrinis, vel in loco ad similitudinem cæli pinguntur: & in aliis etiam casibus, vt habetur plene per Bartol. in d. suo tract. *de armis. & in tract. de insula. 3. colum. cum seq. quæst. ult. & pen. ante primam siuram.* vbi omnino est videntum. & ponit Bartol. Veron. in loco hic ante alleg. Exemplum de Venetis, qui male ponunt in sigillis

ille dicitur dignior. Ita videmus seruari in tribunali-
bus, vbi ius redditur, & in locis vbi nuptiæ celebran-
tur. Ita etiam tenet idem Veron. *in loco predicto*. Ex
quo etiam dicit, pro incedendo ille, qui est iuxta pa-
rietem, dicitur esse in digniori, & nobiliori loco: quod
comiter obseruamus, nisi tres essent personæ simul, vt
dictum est, quia tunc esse in medio, est magis hono-
rabile, si tunc omnes tres sint eiusdem qualitatis, ne
dicatur, quod vltimus sit inferior, aliorum vnus præ-
cedere debet, iuxta illud vulgare apud omnes: *si tres
inceda, vnus preced. re deb.* Veneti tamen seruant,
quod esse à latere dextro, est honorabile, vt dicit Veron.
vbi supra.

Decimasexta consideratio. Qui sedet immediate
post episcopum, & subseribit primo loco, dicitur
esse in eminentiori loco Fel. *in rub. de mai. & obed.*
Card. *in consil. 32. dicam s. fra. in 4. part.* Et qui primus
est post principem, *2. f. de 3. c.* Item qui primo deambulat,
dicitur magis honorari, cum qui comitantur
dicantur honorem facere illi, quem comitantur vt di-
xi ante *in consid. præca.* & faciunt quæ dicunt Io. de
Imo. & Ang. *in l. qui solvendo. ff. de hæ. iust.* & facit text.
*in cap. sede. Apostola. a. in ver. in iores & viiores. ex-
tra de resc.* & qui præcedit maior est illo, qui subse-
quitur. text. *in l. 1. in fin. C. de præpo. sacri cub. l. 12.* Et
anteire quis dicitur in eundo, loquendo, sedes prior,
locus completior decernendi loquendique facultas
antiquior, & vetustior. *l. 1. & ibi gl. in ver. a. reire. C. de
conscrib. Melior text. in l. 2. C. de præse. præto. sue ur-
bis. c. l. 52.*

Decimaseptima consideratio. Qui prius nominat,
dicitur honorari, prout dicit Bal. *in aub. hoc um-
pium. ult. col. Cod. de fidei. & probatur in cap. si quis
iusto impedimento. ibi; is qui primo. de ele. l. 6. & in l.
seruus communis. ita. quod ibi not. Bartol. ff. de dep. seru.
& faciunt quæ dicit d. meus las. *in l. 1. in p. 1. in 5. co-
lum. ff. de ver. obi.* vbi dicit, quod denominatio debet
fieri à digniori, quod ibi comprobatur per multas. Facit
& in omnibus facit text. *in Aub. de acse si. eius. §.
ult.* dum inquit; quia & maximorum, & mediocrium,
& paruulorum nobis cura est. *& ibi gl. in verbo,
maximorum. c. l. 4.* & quod ordo scripturæ, vel no-
minationis titulum conferat prælationis, scribit Guil.
Benedict. *in rep. cap. Raynatus in verbo, testimonium
2. numer. 28. extra de re. iam.* Consului in casu emer-
genti, in nominatione filiorum primi gradus & sedis,
in consilio meo incipiente: *Les cas est tel. en pays de
droue. c. 11.**

Decimaoctaua consideratio. Honor est illi, qui
primo offert, & ideo primogenitus primo ante
fratres offerre debet, vt dicit Martinus de Cazariis
in tract. de primogenitura. Ex quo dicit Ioan. Saxo
*in suo Commentario consuetud. Turon. in tit. de
success. feud. art. 3.* quod secundogenitus in oblationi-
bus, & processionibus cedere debet primogenito:
& ita dicit se semel respondisse cuidam nobili Pi-
ctauensi. Et facit quo ad nos in hac nostra patria
ducatus Burgundiæ, vbi non est considerabilis pri-
mogenitura, taliter, quod omnes filij æqualiter
succedunt. Si tamen fiat diuisio alicuius hæreditatis,
in qua quilibet habeat suam partem hæreditariam
in tanta iurisdictione, quantam alter habet, si sint

ambo, aut omnes eiusdem parochiæ. est tamen dese-
rendum per alios iuniores, & minores annis primo-
genito in oblationibus & processionibus & aliis acti-
bus, in quibus potest adhiberi honor ita, quod etiam
vxor primogeniti præcedere debet aliam, & in obla-
tionibus & processionibus in danda & osculanda pa-
ces, in deambulationibus, in conuiujs, & pluribus alijs
actibus, secundum quod etiam videte poteris ex di-
ctis Io. Fab. *in d. §. aliam Inst. de bonor. possess.*

Decimanoona consideratio Maximum signum est
honoris in eo, qui primam vocem habet & de-
bet primo loqui. Eccles. 22. *Inquire maior natu, decet
enim te,* &c. & dicit Præposi. *in cap. episcopos. 17. di-
stinct. col. 2.* quod qui dignior est, primo votum dare
debet. facit, quod dicit Bald. *in cap. 1. in tit. de contro-
uerf. feud. apud pares term. & Lud. Rom. in §. g. suo 81.*
vbi dicit quod licet de iure in consilijs dandis senior
primo loqui debeat, per text. *in d. cap. 1. & Bald. ibi, in
1. colum. & facit text. in fin. C. de tyro. l. 12. & in l. 2. C.
de primicer. & in l. 2. C. de præse. præto. eo l. 12.* tamen
iste vsus apud domin. de Rota non seruat; quia græte
minores in consilijs dandis primo loquuntur. Et di-
gnior dicitur interdum propter antiquitatem, puta si
primo fuit adeptus dignitatem, iuxta not. per Innoc.
in cap. tunc. extra de n. & obed. & per Bart. *in l. 1. ff. de
albo scrib.* & sic in capitulis, coll. gus, seu vniuersitati-
bus dignior semper est præferendus, vt antiquior Ca-
nonicus facit congregare Capitulum. Aliquando dicitur
dignior, qui clarioribus fulget virtutibus. text. est
in Aub. de un. h. §. ver. c. 1. Et sic quando vna res
est communis inter plures, & non potest stare nisi pe-
nes vnum, vt sunt tabulæ testamenti, seu aliud instru-
mentum, dignior est concedenda, vel apud seniore
deponenda. *in l. si. ff. de iud. l. 11.* Et sic frater maior na-
tu debet habere & custodire clauis castri. Item testi-
bus deponibus in pari numero dignioribus est
credendum. *1. ob. c. armen. §. 1. ff. de testib.* Et de materia
dicam s. fra. in 10. parte 29. consideratione. de docto-
ribus, qui primo vocem & opinionem dare debeant,
seniores, an iuniores.

Vigesima consideratio Honor illi, cui reuerentia
exhibetur, vt probatur *in l. 1. in tit. Cod. de offic.
rect. pronin. & in cap. statutus, & ibi gl. & doct. de ma.
& obed.* per gloss. in l. 1. §. si vicinus, & ibi doct. ff. de aqua
plu. v. de qua dixi supra. Nam reuerentiam debet mi-
nor maiori impendere. gl. fin. *in l. in l. omnino. Cod. de
pal. fac. l. 1. l. 12.* & inferiores iudices superioribus re-
uerentiam tribuere debent, vt est text. *in d. 1. in 10. u. a.
in l. si. C. de offic. pr. f. urb.* & minores maioribus de-
bent honorem. *2. c. ti. C. de offic. d. 1. ind. dixi. fra
ista parte in 71. consid. in capit. reuerentia est honor. in fin.
cum seq. maxime salutando, Iacob. Rebuff. in l. 2. Cod. de
prox. fac. scrib. lib. 12. de quo infra.*

Vigesimaprima consideratio. Non solum semper,
& indeterminate honor ab inferioribus debetur
superioribus, sed etiam quandoque superiores hono-
rare debent inferiores, *l. honor. §. 1. Cod. de offic.
rect. pronin.* quoniam, vt ait Hier. de quo habetur *in
cap. esto subiectus. 95. dist. in.* Episcopi honorent cle-
ricos quasi ceter. vt ipsis episcopis a clericis quasi e-
piscopi honor deferatur. Subiungitque, scitum est
illud orat. Domi. cur ego, inquit, te habeam in
principem, cum tu me non habeas vt senatorem de
quo

CATALOGI GLORIÆ MVNDI.

quo gl. circa initium in cap. frustra. de re iud. in 6. Cui & omnino simile est, & nescio an idem sit, quod Hier. forte memoria lapsus nominibus mutatis scripserit illud L. Crassi oratoris ad L. Philippum consulem. *Non es mihi Philippe consul, quia tibi senator sum.* quod à Vale. Maximo traditum est lib. 6. cap. 8. & Quintil. lib. 8. oratoriarum institutionum. tituli. de ornatu, ad fin. & lib. 11. tit. 1. Et ante eos Tullius lib. 3. de Oratore. Quibus & simile est illud Platonis ad Dionysium Syracusanum, *Si nostra tibi placent, nos quoque habere a te debet. Nunc autem tanquam ab iniuro tu ducas, ego sequar: honoratus enim à te, & te honorabo. Non honoratus autem conquiescam.* Ad quod optime facit text. in c. cum beatus. circa inuicem. 43. dist. 11. ibi; *ne dum incaute subditi a percussis membra: ipsa quoque debuit sibi subditorum reuerentiam subtrahere.* Ex quo notatur, quod si prelatus non seruat reuerentiam subdito, nec subditus tenetur ei seruare, etiam text. in cap. signifiasti. in fin. de elect. in cap. id decorum. de inst. & quod not. gloss. in verbo, me. in d. cap. esto per text. ill. in ibi; *Frustra petit debitum, qui quod debet non impendit.* & facit dictum Platarchi in lib. de preceptis nuptial. quod senes honorabat Plato, vt iuuenes venerarentur, vt & illi erga ipsos verecundiam conseruarent: vbi enim in iuuenes pudorem senes abiciunt, nulla in eos verecundia iuuenibus residet, ait Plato. Facit gl. in cap. si dultur. 32. qua. 6. vbi etiam ait text. & quales volumus vxores nostras inuenire, & ipse nos inueniant, & si intactam quartimus, intacti simus, de quo ample per Trigu. l. in 1. f. in l. b. canonic. ibi. l. 13. Et aduerte in hoc, quod gloss. l. x. seu Commentarij ponuntur ante text. & ibi scribit materiam: *si amari volumus & cupimus ab vxoribus, eas quales volumus inuenire: quod multis rationibus comprobat.* Et facit text. in l. si non fuerit. ff. de iureiur. per quem not. gloss. & doct. ibi, quod si non facio quod debet: & tamen non facis quod debes, non obtines. Et per illum text. dicit Bald. in cap. in v. v. b. vel in inuicem. qualiter do. propri. feud. priuatur. quod qui non facit quod debet, non recipit quod oportet. quod & ipse Bald. dicit in l. post legatum. ff. de his, quibus testat. & sic voluerunt lunor. & Iuan. Andr. Cap. & Panor. in cap. suam. de p. is. quod cum aliquis tenetur aliquid dare aut facere ad hoc, vt aliquid consequatur non potest illud petere nisi totum dederit aut fecerit. all. Panor. text. in l. Manus & in l. cu. fundus. ff. de cond. & dem. facit etiam text. in archiep. de data C. de don. ante nup. vbi not. Bald. quod qui differt facere, quod debet, non potest petere quod ei debetur. Et in l. in testamento tra erat scriptum. ff. de con. & dem. quem ad hoc propositum facit singularem Bald. in d. cap. 1. qualiter do. propri. feud. priuatur. & text. in l. quere. d. inter. ff. loca. per quem dicit Bald. in cap. 1. d. vlt. in fin. sic. de forma fidel. in vlt. f. v. quod qui fidem non prestat, eam sperare non debet. Faciunt text. in d. cap. frustra sibi fidem quis postulat ab eo seruari, cui fidem à se prestitam seruare recusat. & ibi gl. & doct. de requir. in 6. Faciunt etiam dicta Panor. in cons. 6. in cap. videtur primo. colum. 2. lib. 2. & Roma. consil. 204. incip. pro discutienda veritate colum. 2. versic. idem probatur. & consil. 417. incip. in casu proposito consultationis. & Barba. consil. 306. incip. sapienter scripsit propheta. colum. 12. versic. preterea. & col. 15. & seq. in 2. volum. & consil. 72. incip. omnia que facitis. colum. 11. & seq. eo volum. Corn. consil. 343. incip. causa vertente colum. 2. versic. huius tamen non obstantibus. in 1. volum. Ant. Corset. in repet. c. grandi.

sharia 6. versic. nota ibi fidelitate. de supp. neo. pralat. & ita alias dixi in facto contingenti. Et facit, quia maior, & superior etiam iudex minorem benigne & sine iniuria audire debet, cum possit vnus fortan & deterioris sententia, & multos, maiores in aliqua parte superare. text. in l. 1. §. sed neque. C. de veter. iur. enuel. & quandoque reu. latur minori, quod maior nescit. c. ad audientiam. in c. a. gloss. 1. circa fin. de consuetud. vide infra ista parte, in 26. consil.

Vigesima secunda consideratio. Honor consistit in melioribus & delicatioribus cibis conferendis. Quia inferiori non sunt tales cibi conferendi, quales sunt superiori. Quoniam alimenta debentur secundum qualitatem personarum gloss. in ver. vltim. in c. 10. episcopus 10. qua. 3. Ex quo dicit Floria. in l. sed & si quid. §. mancipiorum. ff. de usufructu, quod alimenta sunt prestanda secundum ordinem dignitatum. Faciunt quæ dicit Alexand. cons. 70. in 4. v. v. m. maiora enim & delicatiora debentur domicellis, maiora monachis, quam conuersis. facit text. in l. seruis vrb. in 1. p. m. in c. a. gl. in ver. v. b. i. ff. de leg. 3. vbi dicitur, quod rustici non debent vt pullis, vel aliis delicatis cibari, sed cafeo, capis, fabis & lardo: etiam grosso pane, & non albo, vt ibi dicit gloss. in verb. ex libellis.

Vigesima tertia consideratio. In vestibus pretiosioribus adhibetur honor, vt habetur per Florianum in l. 1. §. m. in p. m. Hinc dicit Specul. in d. ad v. o. d. §. m. in p. m. in d. de vestibus. colum. m. ibi & quod aduocati induj debent pro grauitate & maiestate officij sui. Ideo dicit gloss. in l. 1. C. nulli licere in p. m. in d. quod chlainys militem, purpura regem, Bald. in d. d. d. m. to. aduocatum, cuculla monachum demonstrat. quod dictum refert Bald. in cap. causam in v. d. a. prob. Faciunt quæ dicit Barba. in cap. cum in d. m. m. 49. cum quatuor seq. extra de constit. vbi etiam plura de victualibus refert. & dicam infra in 7. p. m. in 4. cap. vbi dicitur, quod aduocati honestioribus vestimentis induti, sunt preferendi. Et facit etiam dictum Seneca ad vxorem Neronis: *Indue te charissime vxor de scute, non propter te, sed propter honorem imperij.* de quo dicto meminit Spec. vbi supra alleg. text. in c. 1. 21. q. 1. & in c. 2. de c. steuch. subiungens, quod vestis debet esse conueniens statui, ordini, & officio, pro quo facit text. in arg. in l. id vestimentum. ff. de recul. Et facit 2. Esd. c. 3. vbi apparet, quod vestiri purpura, est honor.

Vigesima quarta consideratio. Honor fit in legati prætatione. l. amicus in p. m. & ibi Bartol. ff. de xen. in. hinc est quod dicitur, quem non honoro, in prætatione legati scilicet, aut institutione, non onero, de quo plene per Gui. Benedic. in sua repe. c. Raynūtius in verbo. si absque liberis moreretur. in materia substitutionis fideicommissaria. extra de testam.

Vigesima quinta consideratio. In hæredis institutione fit honor: quoniam maximus est honor filio succedere patri titulo & iure, seu nomine institutionis, tanquam sit hæres, ob quod dicit text. in l. 1. in fin. Cod. de his qui sibi in testa. ascrib. quod pater filium instituendo, & hæredem scribendo, dicitur fungi duplici officio, quod tendit in honorem & fauorem filij. de quo in d. repe. c. Raynūtius in verbo. in eod. e. testa.

3
 mento relinquens. l. numero 21. 22. & 33. de testam. in antiq.

¶ Vigesima sexta consideratio. Quis dicitur honorari in salutatione: quoniam ex quo quis salutatur, honoratur, ut dicit Iacob. Rebus in l. in sacris. C. de proximis sacrorum serm. hb. 12. vbi etiam dicit, quod salutando videtur fieri reuerentia, per l. fin. C. de offic. diuers. iud. & per l. speculum. C. de proximis sacrorum serm. Ideo, ut dicit Specul. in titul. de aduocatio. §. 5. iudex est reuerenter salutandus: imo per salutationem videtur esse remissa iniuria. capit. cum Adrianus. 63. d. 1. d. 1. capit. omnis qui. 2. 4. quest. 1. & ex non salutatione presumitur quis inimicus, ut tenet gloss. in d. capit. cum Adrianus. & all. cap. cum super de offic. deleg. & dicit dominus meus Iafon in l. apertissimi. colum. 2. C. de iudic.

Videtur tamen, quod maior etiam porrigit salutem minori, ut pater filio: ut in cap. 1. in prin. de feud. cogn. ut etiam videmus in literis regis, rex dirigendo literas suas exequendas, etiam nuncio, seu seruienti porrigit salutem, sic dicendo: Franciscus Desiderata Francorum rex tali, & salutem. Vnde Traianus Imperator (ut Eutropius scribit) per sepe amicos salutationis gratia visitauit. Quippe ipse omnibus in omnia se aequalem exhibuit. Cuius per sepe tale erat dictum: Talem priuatis Imperatorem esse oportere, quales priuatos sibi optat habere. Item; Antonius Imperator cognomento Pius tantum detulit senatui, quantum sibi priuatus ab alio principe deferri optauit: ut ait Iul. Capitolinus in eius vita, maxime iuris peritis. Nam ipse a praefectis praetorio tunc amicis, & principalibus officiorum & vtriusque ordinis viris salutatus, eis aliquantulum assurgit, ut est text. in l. 1. C. de seni. pass. dixi supra in 21. consil. Et quando Papa scribit inferiori, puta episcopis aut regibus quomodo debeat eos salutare, ponit Ioannes de Montholono in suo prompt. iuris in ver. salutare, arti. salute Priscum & Aquilam.

3 Item etiam par pari. l. Publia. §. Titius. & l. Quintus Cecilius. ff. de pos. Etiam inferior superiori mandat salutem, excepto principe: quia ab inferioribus non salutatur, exceptis quibusdam, quibus in priuilegium conceditur, de quibus in l. 2. C. de prox. sacrorum sermiorum. l. 12. & in l. 1. C. de silentariis. eod. lib. & post salutem datur potestas osculandi, excepto Papa & Imperatore, qui osculantur in pede. l. 1. Cod. de domest. & proiet. dicam infra in 33. consil. 4. parte. Vnde fluxit mos de osculandi pedes Papae aut Imperatoris, & osculo salutandi: vide Polyd. de inuent. rerum. lib. 4. c. 10. vbi etiam dicit, quod ceteri praesules dextram manum auersam ad euntibus osculandam porrigunt, & viri dextram dextrae iungere solent salutationis causa.

5 Aduerte tamen, quod inferiores iudices scribendo iudicibus superioribus, ut dominis de Parlamento non debent se in subscriptionibus suis nominare fratres. text. est in l. singuli. Cod. de offic. diuers. iudic.

Vigesima septima consideratio. Maioritas consistit in praerogatiua ordinis. Nam presbyter maior est diacono. c. legimus. in fin. 93. dist. & c. status inu. ex ira de ma. & obed.

Vigesima octava consideratio. Maioritas etiam consistit in praerogatiua consecrationis: vnde episcopus est maior presbytero, ideo magis honorandus est

c. olim. & c. episcopus in ecclesia. 95. dist. & c. manus. de consec. dist. 5. & c. perlectis. ver. ad episcopum. 25. dist.

Vigesima nona consideratio. Maioritas habetur in praerogatiua administrationis: vnde Archidiaconus maior est archipresbytero, & ei obedire debet. d. capit. perlectis. versicul. archipresbyter vero. 25. dist. finit.

Et cum ad praecedentia deueniatur ratione maioritatis, propter quam quis laudatur, honoratur & reueretur, videat plene in quibus consistat haec maioritas, per Felyn. in rubr. de ma. & obed. per Alberic. in suo Dictionario. in verb. maior, & maioritas. de quibus suis locis dicitur: ideo circa ea aliter hic non infuso.

Trigesima consideratio. Etiam maioritas consistit & praerogatiua in eo, qui recumbit, non in eo, qui ministrat. Luca. 22. quod tamen Christus noluit esse inter suos discipulos, inter quos ministrabat. Lucae eodem loco. & Matth. 20. vbi inter illos ordinauit, quod maior esset minister. Et inter istos recumbentes digniores sunt, qui in primo scamno honoris recumbunt: & communiter videmus in scamno, quod est versus ignem, vel a latere dextro, ita quod dignior est secundus illius scamni, quam primus alterius, ut a libi dicam.

Trigesima prima consideratio est. Honor etiam debetur, & defertur illi, qui est maximae auctoritatis, seu qui consequitur laudem & honorem ex auctoritate, facit text. in capit. dudum ad audientiam, circa med. ibi: inuenimus, quod pro preposito sanctorum Apostolorum auctoritas faciebat extra de election. & in l. Quintus, §. Pomponius, ibi: ad auctoritatem scribentis. & ibi: sed ad auctoritatem defuncti conseruandam id pertinet. ff. de annis leg. & in l. 3. §. 1. versic. quae argumenta. ibi, alias dignitas & auctoritas confirmat rei, de qua queritur, fidem, ff. de testib. & in leg. 2. §. post hos Q. Mutius, ibi: ex quibus Gallum maxima auctoritatis. & in §. post hunc in princ. & in §. primus diuus Augustus, ibi: ut maior iuris auctoritas haberetur. & ibi: sed plurimum in ciuitate auctoritatis habuit: & ibi: sed Proculi auctoritas maior fuit. ff. de orig. iur. & in l. pen. §. Papinianus. ibi: & huiusmodi sententia subtilissimum testens adducit Saluum Iulianum, summa auctoritatis hominem. Cod. de cond. iud. & hoc modo assumitur auctoritas hoc casu: pro quadam reputatione siue aestimatione, ut probatur in l. cognit. o. rem. §. 1. & ibi gloss. in verbo, aestimatio. ff. de var. & extraord. cogn. Sicut dicimus, quod hi maioris auctoritatis sunt, qui habent potestatem seu dignitatem. l. 1. ff. de albo scrib. & d. l. Quintus, §. 1. cum similib. Et haec auctoritas, siue aestimatio (quam vulgo reputationem appellamus) multis modis acquiritur, de quibus suis locis dicitur, & de his scribit aliqua Barth. Cepolla in suo tracta. de Imper. eligendo. in vers. auctoritatis. vbi multum commendat auctoritatem, & autore Iosepho, ordo in Romanorum militia hic erat, ut milites ad centuriones, illi ad tribunos (quod Graeci Chiliarchos vocant, hoc est, qui mille praerant hominibus) mane conuenirent salutatum, & sic ordo dignitatum & auctoritatum obseruabatur.

Trigesima secunda consideratio. Consistit etiam honor in commendatione noui praesidis prouinciae, in suo nouo & ineundo aduentu ingredientis aliquam celebrem ciuitatem, vel prouinciae caput: ut est text. in l. si in aliquam celebrem ciuitatem, vel prouinciae caput aduenieris Potestas, deberes se commendare, laudesque suas cum grauitate audire, cum id prouincialis

ciales honori suo sibi vendicent. ff. de offic. Procons. & leg. & istud communiter obseruatur in Italia in aduentu noui Potestatis: & apud nos non solum in aduentu noui Regis, sed & Gubernatoris nobis alicuius patrie, & nouoru Baliuoru in suis prouinciis. vide quæ dixi infra ista parte, in 47. considerat. incip. ex quo ex laude, & dicit Bald. in cons. 418. in 1. par. quod honor est, quando in iucunda uisitatione domini fiunt ei honorantia, sicut sunt xenia, caritatis, seu blanditiæ, quæ fiunt pro ipso uitando vel misso ab eo, & similia, & ad istam honorificentiam pertinent omnes operæ obsequiales & reuerentiales, quod uidetur esse contra id quod dicit consil. suo 335. in prima parte. Vbi dicit, quod honoris nomine continetur id, quod est sine onere.

Trigesimatertia consideratio est. In eo, quod quis ratione maioritatis meruit laudem & honorem de bonis operationibus seu beneficiis in Republica exhibitis, & impensis, collaudandus est publicis uocibus, ne per silentium, bonum, quod fecit, uideatur incognitum. ut est textus & Doctores in lege vnica, Cod. de questor. & Magistr. Offic. lib. duo decimo. & in hoc delectatur Princeps, cum audit Officiales suos collaudari à subditis de bono regimine officij: & hoc casu admittit uoces populi exclamantis, uinitalis, qui in officio se bene gessit. sicut faciunt Romani de Papa, ut docent glossæ & Ioan. de Platea in d. l. vnica. C. de questorib. Et licet uoces populi collaudando sint admittendæ, dicit leg. vnica, & Lusinum. C. de officio Reftor. prouinciar. & s. renouamus. in Authent. ut ordinaria prefectura. coll. 5. Faciunt quæ dicta sunt infra ista part. in quadagesima septima consideratione, incip. ex quo ex laude. Non tamen in eligendo vel puniendo, l. si constat. ff. de appellat. leg. decurionum, Cod. de poenit. cap. 2. de elect. & in cap. ex literis. de excess. Prelat. & plenè declarat Gulielmus Benedicti in sua repet. cap. Raynur. in verb. moruo itaque testatore. t. numer. 191. & 192. usque ad num. 197. D. xi supra in 12. consideratione.

Trigesimaquarta consideratio est. Honor etiam in aduendo Principem, & alios iudices reuerenter salutando consistit, ut dicit Ioannes de Platea in rubr. C. de prapofit. sacri cubic. lib. 12.

- 1** Trigesimaquinta consideratio est. Honor consistit & habetur in præ. nam uirtutis ex erectione statuæ in publicum. Cum olim multi fuerint honorati ex erectione statuarum, inter quos enumerat Textor Niuernensis in sua Oficina 49. qui fuerunt honorati ex erectione statuarum. Et in tantum consistit honor in statu alicuius, quod si ipsa statua rumpatur, datur actio iniuriarum. l. si statua. & ibi Dd. ff. de iniuriis.

- 3** Qui statuas meruerint, teste Textore Niuernensi, sunt sequentes.

Sesostri	1	Demetrius Phalereus	8
Aristogiton	2	Eunomius	9
Armodius	3	Fauoreus	10
Astius	4	Ferrius Flaccus	11
Atolius	5	Isoocrates	12
M. Porcius Cato	6	M. Claudius Marcellus	13
T. Coruncanus	7	Mutius Scauola	14

Prolemaus Philopator	15	Tanaquil	33
Oppianus	16	Pausanias	34
Horatius Cocles	17	Phyrne	35
Demosthenes	18	Claudius Imperator	36
Conon	19	Epicurus	37
Euagoras	20	Iosephus	38
Mercarius	21	Minutius Augurinus	39
Polydamas	22	Trebius	40
Cylon	23	L. Astius	41
Octauus orator	24	Numa	42
Vestritius	25	Seruius	43
Nerua Imperator	26	Gorgias Leontinus	44
Archias	27	Plato	45
Claudianus	28	Chelia	46
Iunius Rusticus	29	Porfena	47
Virgilius	30	Phocion	48
Berosus	31	P. Lucullus	49
Antonius Musa	32		

Mulieres etiam olim forte habuerunt statuas, cum Hyppiades statuæ mulierum equestres uocabantur, cuiusmodi fuisse uidentur Amazonum, quæ mortaliu primæ equum scandere ausæ sunt, si Lysia oratori creditur.

Qui autem fuerint qui primo statuas inuenerint, ponit Polydorus de uentoribus rerum, lib. 2. Cap. 13. & ibi ponit, quomodo alias fuerint prohibita. Et de usu Imaginum, quomodo & in quibus olim utebatur imaginibus, & qui poterant, scribit Budæus in Annotationibus, in l. fin. ff. de orig. iur. dicam statim, ex quo dixi, quod hodie loco imaginum posteriora tempora utuntur armis. Hodie apud nos loco istarum statuarum in inferioribus à Principibus fiunt monumenta, seu sepulchra eleuata: alij faciunt ea extra & supra terram eleuari ex altitudine trium pedum uel circa, & supra magnum, & latum lapidem, uel marmorem poni nonnunquam in medio chori ecclesiæ, ut sunt patroni, & fundatores Ecclesiarum, puta Principes, Duces, Barones, & huiusmodi. Reges autem nostri faciunt sibi erigere statuas, & ex more cuique Regi post eius mortem erigitur statua in palatio Parisiensi. & fit talis, quod per eam demonstratur, qualis fuerit regiminis: quoniam si fuerit bonus, prudens, & uerus Rex, sic quod suo tempore iustitiam administrauerit, habet manus eleuatas, & in altum tendentes: si uero male aut uicam, uel ambas habet depressas, & basse tendentes, & per hæc denotatur, quod fuit malus administrator Iustitiæ: quod timens Ludouicus undecimus, ne in statua eius post mortem fieret hæc depressio manuum uel manus, eius uita durante fecit fieri suam statuam, & sunt numero sexaginta duo, usque ad Franciscum primum, qui hodie regnat; & quilibet illorum habet suum epitaphium, per quod ostenditur, quot annis uixerit seu regnauerit, & licet ad me nullo modo deuenierint, tamen alia hic ex Chronicis & Francorum gestis calculando illorum tempora descripsi.

De Regibus Franciæ Carmen.

Spice quo Franci regnarunt tempore Reges. Quis prior & Regum Gallica scepra tulit.

Pharamondus.

Prima Pharamondus decimo si iunxerit unum
Occupat, & Salique legū origo fuit.

Clodio.

Clodio succedit pacis seruator honeste,
Quatuor incolūmi corpore lustra videns.

Meroueus.

Meroueus sequitur, toto qui iustior orbe,
Tradidit decies annua iura pater.

Childericus.

Sex quater imperium Childericus possidet annis,
Cum coco subita carpitur ense necis.

Clodueus.

Et Clodueus fidei seruator, & equi,
Gallica ter denis mēsis arua tenet.

Childebertus.

Iamque quater decies nonus superadditur annus,
Childeberte tuum cum decus orbe cadit.

Clotarius.

Quinque suo decades Clotarius addidit an no,
Attamen immensum contegit vna caput.

Childricus.

Childricus decimo decies tres porrigit annos,
Dicitur & probitas multa fuisse viro.

Gontranus.

Hunc celere sequitur Gontranus tramite princeps,
Bisferna imperium seruat olympiade.

Childebertus I I.

Prosperior dictus Childebertus praesidet annis
Bisseptem, dura sed iacet alter humo.

Theodobertus.

Mox Theodobertus decimo cum iungeret annos
Septem, tunc versa sorte relictus abis.

Theodoricus.

Vix vim addideras cum cu Theodorice, tandem
Imperij celsa protinus arce cadu.

Clotarius.

Vndeciesque quater postis Clotarius armis,
Insignis populo libera iura dedit.

Dagobertus.

Tum Dionysae Dagobertus conditor adis,
Bisseptem aetates tradidit imperio,

Clodoueus.

Clodouee tibi decimo coniungere sextum.
Non datur, in fatum tendere nemo potest.

Clotarius.

Cum tibi fallaci vultu fortuna minatur,
Clotari, quartus respuit annus opes.

Childericus.

Et tandem decimus septem vix iungitur annus,
Childrici nocuo cum perit ense decus.

Theodoricus.

Atque nouem decem Theodoricus iunxerat annos,
Eibercum celeri cum pede carpit iter.

Clodoueus.

Az Clodoueus sola triteride regnans,
Saucius incertae cuspidis moris abest.

Childebertus.

Bis decies rutilans Phœbus compleuerat orbes,
Cum Childeberti Gallica scepra ruunt.

Dagobertus.

Vnica cum soboles Dagobertus regna ministrat,
Sed sua sub quarto lilia sole cadunt.

Clotarius.

Insignis totidem Clotarius induit annos,
Cuius inextincto nomine fama volat.

Childericus.

Vix adit imperium Childricus, fata repente
Vertuntur, lapsu labitur ille graui.

Theodoricus.

Non puduit molli Theodorice viuere lustris,
Sed vetus tandem victus amore cadis.

Carolus Martellus.

Iam Martellus adest, belli cui firma potestas,
Imperium quinta linquit olympiade.

Pipinus Paruus.

Quinque ter atque tribus Gallis Pipinus habetur,
Maximo cui paruo corpore virtus erat.

Carolus Magnus.

Maior hic imperio dominatur Carolus omni,
Per binas hyemes lustraque iure nouem.

Ludouicus Pius.

Bis denisque Pius Ludouicus quinque peractis
Imperat, & mortis vulnere pulsus obis.

Carolus Caluus.

Carolus octauum ter denis praebuit annum,
Hausta sed innocuo toxica corde nocent.

Ludouicus Balbus.

At Balbus binis Ludouicus praebuit annis,
Gallica non modico robore scepra tenens.

Ludouicus III.

Heu Ludouice tibi dextro quid scepra feruntur
Sydere, cum lustris tollitur umbra breui?

Carlouus.

Vix totidem regno Carlouus traditur, ecce
Sydere tenuis spiritus arte iacet.

Ludouicus Iners.

Mox Ludouicus adest, Lachesis cui bina repente
Tradidit inuitis flamine lustra suo.

Carolus Simplex.

Bisseptemque tribus regnavit Carolus annis,
Et humili simplex pectore dictus erat.

Rodolphus.

Ter quater insignis dominatur laude Rodolphus,
Ecce repentino turbine pulsus abest.

Ludouicus IV.

Ter numcrant bis sex Ludouici tempora Regis,
Robore cui subsunt parca tropea sua.

Lotharius.

Lothari primus ter denis iungitur annis,
Gallia magnanimo tunc manet orba duce.

Ludouicus.

Cui soboles nulla est primoque extinctus in anno,
Hac Ludouice breui sunt data scepra die.

Hugo Capetus.

Virtus ipsa patet nono cum vituitur anno,
Conditur inuicta sorte Capetus humo.

Robertus.

Bis deciesque quater dominatur iure Robertus,
Quis prius hostilem terruit ense manum?

Henricus.

Ter tribuunt decade Henrici fata, nec unquam
Largior in magno munere dextra fuit.

Philippus.

Sex decies tandem quartus tibi iungitur annus,
Libera cum populo iura Philippe canis.

Ludouicus Grossus.

Iam Ludouicus adest, morti sed ille propinquus,
Altero cum neuit bis tria lustra soror.

Ludouicus Iunior.

Hincque quater decies Ludouicus praefuit annis,
Atque tribus victo victor ab hoste manet.

Philippus Augustus.

*Gallorum totidem moderatur regna Philippus,
Nobile cui valido corpore robur erat.*

Ludouicus VIII.

*Florida quam celeri truncantur flamina motu,
Sed prius autumnos ter Ludouice vides.*

Ludouicus Sanctus.

*Sancte quater decies, annis cum quinque peractis,
Imperium merito iam Ludouice tenes.*

Philippus Posterior.

*Vixit in audito regno probitate coruscans,
Posterior septem lustra Philippus habet.*

Philippus Pulcher.

*Iamque quater septem Pulcher coniunxerat annos,
Tunc immaturo labitur umbra die.*

Ludouicus Hutinus.

*Per binas hyemes regni vix scepra feruntur,
Cum Ludouice tibi tristia fata nocent.*

Philippus Longus

*Insignis sextum Longus numerauerat annum,
Gratia cui grato corde viribus erat.*

Carolus Pulcher.

*Carolus hinc sequitur, bina trieteride Gallis
Præsides, et pulchro gratior ore fuit.*

Philippus Valefius.

*Felici valida moderari sorte Valefi,
Bis deciesque tribus scepra tenere datur.*

Ioannes.

*Tunc Ioanni nec nono coniungere sextum,
Toxica propulsis legibus Angla sinunt.*

Carolus.

*Carle decennali sextus cum iungitur annus,
Tunc virtus Gallia perditur omnis humo.*

Carolus.

*Tristia si numerant florentia tempora Carli,
Hæc deciesque quater binæque cernis hyems.*

Carolus.

*Sapius ex Anglo victricia dona rebelli,
Tertiatet decies Carolus ecce tenes.*

Ludouicus XI.

*Ast Ludouicus adest clarus, nec infior illo,
Bis tria, si memini, nunc sua lustra ferunt.*

Carolus VIII.

*Hostibus hic victis victor remeauit in orbem,
Carolus, et victus post tria lustra cadit.*

Ludouicus XII.

*Bis septemque tribus Ludouicus præsidet annis,
Cuius et in toto floruit orbe decus.*

Franciscus I.

*Iam Franciscus adest Gallis generosior illo
Alter et in toto non fuit orbe prior.*

*Magnanimus bello (lustris vix quinque peractis)
Cum decoras meritum parca corona caput.*

*Heluetius dextro domuit qui Marte rebelles,
Oppida victricia trudit et alta manu.*

*Imposuitque potens Anglo qui frena feroci
Sedulus, hic patrio ductus amore nimis.*

*Italiam petijt, Francum remeauit in orbem
Sapius, et pulsus hostibus ultor adest.*

TRigesimalis sexta consideratio est. Etiam honor consistit in triumphis receptione, cum duces belli aut Principes victoriam contra hostes & inimicos obtinissent, de victoria triumphabant: hoc est, in introitu ciuitatis auratis curribus vehebantur, quos albi trahabant equi, capite lauro coronato. Pompeij tamen currum in triumpho Africo traxerunt elephantis. Quem imitatus Cæsar vectus est elephantis quadraginta dextera læuaque lychnos gestantibus, auctore Tranquillo. Et Gordiano quadrigæ elephantorum decretæ sunt triumpho Persico. Habuit & Au-

relianus currum cum quatuor cervis iunctis.

Morisque fuit, vt in triumphantum currum sederent eorum filij. Vnde & Æmylius Paulus speciosissimo triumpho filium duxit, quem triduo post amiserit.

Triumphatorem sequebantur laureati milites triumphantis, vt quia laurus semper viret, signum esset reipublice florere.

Item captiui hostium duces in triumpho circumuecti, præcedebant currum triumphalem.

Item triumphantis rem diuinam facientis verba erant: *Di, quorum numine imperio nata, et au-
da est res Romana, eandem placati propitiisque ser-
uate.*

Item moris erat Consules ad cenam inuitari à triumphante: deinde rogati, vt venire superfederent, ne esset aliquis maioris imperij & autoritatis triumphante.

Item in triumpho lignæ turres, & captatum vrbium, arcium, & montium simulacra, omniumque victorum simulacra, aurum præterea & argentum ferebatur.

Moris item fuit Imperatoribus belli ciuilibus victoria quantumvis magna non triumphate, quia ciues non hostes occidissent.

Item vt milites & abiectissimi quique triumphalem currum sequentes, diuersis conuitiis triumphantes inceserent, ne prospera illa fortuna plus æquo superbirent & insolerent. Sic triumphante Cæsare milites dixerunt: *Gallias subegit Cæsar, Nicomedes
Cæsarem. Item, Romani seruate uxores, Mæchum cal-
uum vobis adducimus.*

Ventidium quoque Bassum Parthico triumpho sicuti milites decantant: *Qui Mulos fricabat, factus
est Consul.*

Porro lege cautum erat, ne dux triumphaturus ante triumphum initium urbem ingrederetur.

Item ne quis triumpharet, qui minus, quam quinque hostium millia vna acie superasset.

Nulli item licuit triumphare, qui nec Dictator, neque Prætor, nec Consul res gessisset. Nec pro instaurato, sed aucto dumtaxat imperio triumphus concedebatur.

Item nemini prius decernebatur triumphus, quam regionem (de qua triumphaturus erat) successoris pacatam reliquisset.

Item pœna à lege erat constituta ei, qui super intersectorum numero mentiretur. Ideo triumphantes urbem ingressi de veritate apud Censores iurabant.

Item triumphantes habebant Iouis insignia, faciemque è rubrica illinibant, vt esset coloris ætherei scripturumque gerebant.

Qui autem de diuersis regibus, & populis triumpharunt (vt scripsit Textor in sua Officina) sunt sequentes.

Lucius Attilius Catilinus triumphauit de Sardis.

Gn. Dominicus de Aruernis, & Batulo corutti duce.

Liuius Salinator de Illyriis seu de Hasdrubale, vt testatur Liuius lib. 37.

Marcus Attilius regulus de Salentinis.

Paulus Æmylius iunior de Liguribus, & Perseo Macedonum rege, cuius triumphum ordinem pulchre recitat Philippus Bergomensis in suo supplemento Chronicorum.

Menenius Agrippa Lanatus de Sabinis:

Marcus Antonius Triumvir de Armeniæ Rege.
 Marcus Aquilius consul de Aristonico Rege.
 Iunius Bubulcus Brutus Dictator Æquos subegit,
 ac die octauo de eisdem triumphauit.

■ Furius Camillus Veios decennali obsidione domuit, ac de eisdem triumphauit.

Sp. Cassio duo triumpho contigerunt.

M. Curius de Samnitibus & Sabinis.

Publius Decius Iunior de Samnitibus.

Gn. Dailius primus de nauali victoria triumphauit.

Fabius Rullianus de Appulis, Nucerinis, Samnitibus, Umbris, Maris, ac Thuscis triumphauit.

Fabius Gurges de Samnitibus.

Q. Fabius Max. de Liguribus, de Lybicis. Æth. Samnitibusque, & aliis multis nationibus triumphos quinque egit.

Gneus Fuluius Flaccus de Samnitibus.

M. Fuluius Nobilior onauit de Ætolis, triumphauit de Ambracienibus.

L. Lucretius Tricipitinus de Volscis.

Marius de Teutonibus & Iugurtha.

Propertius lib. 4.

*Dij melius, quantum mulier foret una triumphus,
 Ductus erat per quas ante Iugurtha vias.*

Q. Cec. Metellus de Iugurtha & Numidicis.

L. Mumius de Achæis.

M. Horat. consul de Sabinis sine autoritate senatus.

L. Papyrius Cursor de Samnitibus.

L. Papyrius Crassus eius filius de Priuernatibus.

Gn. Pompeius Magni Pompeij pater de Picentibus.

Pompeius Magnus de Iarba, Mithridate, Aristobulo Rege Iudæorum. Hic triumphus maximus ac splendidissimus omnium fuit, qui hactenus Romæ fuerunt.

Aul. Posthumus Tubero de Volscis.

L. Æmylius Paulus de Liguribus.

Q. Capitolinus quinquies consul de Volscis.

Scipio Africanus de Hannibale, & Syphace Numidiæ Rege, cuius triumpho formam Appianus historicus stylo diligenti perscripsit.

Sulpitius de reliquiis Brenni.

L. Valer. Valesij filius de Veientibus, & Sabinis.

Val. Corvinus, qui sexies fuit consul, de Samnit.

L. Valerius Potitus de Volscis, & Æquis sine autoritate Senatus.

M. Atrilius Glabrio de Antiocho, & Ætolis.

Aurelia. Imp. de Zenobia Palmirenorum regna.

Septimus Seuer. Imp. de Arabibus & Adiabenis.

Dagobertus Rex Francorum de Saxonibus.

Papyrius Naso de Corsis.

Iulius Cæsar, confectis bellis, quinquies triumphauit: primum triumphum egit Galliam, sequentem Alexandrinum, deinde Ponticum, huic proximum Africicum, nouissimum Hispaniensem.

Triumphauit Bacchus de Indis, & primus omnium triumphauit uetus Indico elephanto, ut scribit Dioscorus, & diadema regium ad triumphum inuenit.

Tatius de Sabinia.

Gordianus de Persis.

M. Claudius Marcellus de Hiberis.

Augustus currules triumphos tres egit: Dalmaticum, Ætiacum, Alexandrinum continuo triduo.

Antonius Commodus triumphauit de Germanis.

Domitianus de Dacis & Catis.

Papyrius Cursor de Corsis in monte Albano.

Paulus Orofius, & cum eo Blondus ForoIulienfis scribunt Romanos triumphos numero fuisse 330.

Vltimus omnium triumphauit Probus Imperator de Germanis & Bennis omnium gentium ferocissimos.

Qui triumphabat, triplici iudicio honorabatur. Primo exercitus de triumpho decernendo duci iudicabat, secundo Senatus, tertio populus. Erat autem triumphus omnium honorum, qui à populo Romano dari solebat, maximus. Nam illa pompa solennis erat, quæ fiebat redeuntibus in urbem cum victoria, ut dictum est. Et quemadmodum Romani victoribus Imp. suis magnum honorem, & triumphum pfallendo, & cantando impenderunt, qui hostibus superatis Romanam rediissent: Sic etiam 1. Reg. 17. legitur de Dauid, postquam Goliath quinque lapidibus occidit, & populū eius vicit, reuersus, cum magna gloria receptus est à suis, & mulieres in eius laudem cecinerunt dicentes, *Saul percussit mille, & Dauid decem millia.* & *Exo. 15. c.* dicitur, quod quando Dominus liberauit Israel de manu Ægypti, & viderunt Ægyptios mortuos super littus maris, tunc Moyses cecinit carmen hoc Domino: *Cantemus Domino, gloriose enim magnificatus est, equum & ascensorem proiecit in mari. Quia fortitudo mea, & laus mea Dominus: & factus est mihi in salutem, &c.* Similiter Maria soror Moysis & Aaron sumpsit tympanum in manu, egressæque sunt omnes mulieres post eam cum tympanis, & choris præcinentes & dicentes, *Cantemus Domino, &c.* Sed maior victoria & triumphus, & de quo maior laudis honor impendi debet, est de gloriosa & triumphanti resurrectione Imper. nostri Iesu Christi, qui magnifice triumphando ab inferis ad nos reuersus fuit, ut per pulchre scribit Bern. de Buis in 2. parte sui *Rosarij, ser. 17. in princ.* Similiter Iudas Machabæus superatis hostibus epinicia, solemnitate, festiuitate & gratiarum actionem celebrauit pro parata victoria, ut habetur 2. *Machab. 8. ibi: Et cum epinicia agerent in Ierosolymis.* Et habetur Apoc. 3. *Qui vicerit, sic vestietur vestimentis albis, & non delebo nomen eius de libro vitæ, & confitebor nomen eius coram Patre meo, & coram Angelis eius.* Ideo triumphantes indui debent, & ornari vestimentis albis, ut fecit Ludo. XII. habita victoria contra Genuenses, dum ingrederetur Genuam, anno 1580. dixi infra ista parte 28. considera. 62. concl. Legitur & Iudith. cap. 15. quod postquam Iudith iugulauit Holofernem, & Assyrij victi fuerunt, omnes populi gaudebant cum mulieribus & virginibus, & iuuenibus in organis & citharis, & c. seq. scribit, quod tunc cantauit canticum Domino dicens: *Incipite Domino in tympanis, cantate Domino in cymbalis, modulamini illud Psalmum nouum, exultate & inuocate nomen eius, &c.* Et factum est post hæc: *Omnis populus post victoriam venit in Ierusalem adorare Dominum, & mox, ut purificari sunt, obtulerunt omnes holocausta, & vota, & repromissiones suas.* Erat autem populus iucundus secundum faciem sanctorum, & per tres menses gaudium huius victoriæ celebratum est cum Iudith.

Quis verò primus apud Romanos triumphum, aut onationem duxerit, scribit Polydorus Vergilius libro secundo, capite decimo sexto, de Inuentoribus rerum, & ibi de multis, qui triumphauerunt. Plinius vero 7. Natur. Histor. inter plura alia de laude Cicer. ait, quod primus in toga triumphum, linguæque lauream meruit.

Macrob. in Saturn. dicit, Bullam esse insignem triumphantium. Quomodo autem fiebat, ad quid & ubi portata

portabatur hæc Bulla, vide Calepinum *in ipsius dictio. in verbo, Bulla*. Toga regia, quæ erat auro, & purpura intexta, qua reges utebantur, à Liuius inter insignia triumphantis numeratur, purpura ante vocata, & erat sine pictura. Erant etiam alia ornamenta triumphalia, vt Liuius tradit *lib. 30.* aurea corona, aurea patera, sella curulis eburnea, scipio eburneus, tota picta, palmata tunica.

TRigesima septima consideratio. Honor consistit in bibendo in auro, esse secundum post regem, vestiri purpura, & cognatum principis vocari: vt habetur *2. Esdræ 3. cap.* maxime (vt dicit ibi text.) propter sapientiam. Hinc videmus, quod doctores tanquam sapientes, & scientia præcellentes, *patentes principis* vocantur, per text. & gl. *in lex diui Pi C. de locat.* vbi Domitius Ulpianus, qui erat præfectus prætorio, ab Alexand. Imperatore eius parens nuncupatur. Etiam antecessores principis dicuntur, per text. *in §. cumque. & ibi not. per gl. & doct. in præmissis Institutionum.*

TRigesima octaua consideratio. Etiam honor consistit in delatione insignium, & armorum: Nam qui maioribus insignibus vtuntur, maioribus honoribus præfulgent, & in digniori loco collocari debent. Faciunt quæ dicunt doctores *in cap. 22 apostolica. de priu. in 6. & in c. 1. 41. distind. cum rex. in cap. penult. extra. de vita & honest. cler.* vbi ex qualitate, & preciositate ornamentorum, augetur dignitatis prærogatiua, vt dixi *infra in 4. part. in 32. consideratione. lib. 3. duodecimo Abbates.* Et quælibet dignitas habet sua insignia. Nam Papæ imponitur Frigium, Imperatori Diadema seu insula, Regi corona, Episcopo mitra, Archiepiscopo pallium, Doctori biretum, vt dicit Lucas de Penna *in l. murileguli in prin. C. de murileg. lib. 11.* de quibus omnibus infra dicam.

Hinc sumpta occasione hic scribam de insignibus diuersorum statuum mundi, & armis, tam principum, dignitatum, quam aliorum, & de his sigillatim faciam centum conclusiones sequentes; remissiuè tamen interdum ad loca sua in præsentis opere tacta; & primo faciam decem de insignibus, & aliis de armis.

Prima conclusio sit de insignibus regum Romanorum. Nam, vt refert Polydorus *de inuentoribus rerum lib. 2. capitu. 3.* Romanorum regum insignia erant fasces cum securi, corona aurea, sella eburnea, trabæ curules, phaleræ, annuli, paludamenta prætexta, togæ pictæ, tunicæque palmatæ, & omnia denique decora, quibus imperij dignitas eminebat. Ex duodecim Thuscæ populis (quos Tarquinius Priscus subegit) originem habuere, quibus Tarquinius simul atque id senatus permisit primus vsus est. Verùm Romulus ex more duodecim Hetruriæ populorum, qui singuli singulos regi statim creato lictores dabant, antea 12. lictores assumpsit. Alij à numero annuum, quæ augurio regnum portenderant, cum securum numerum autumant. Hi magistratibus ministrabant, fascesque virgarum alligatos, cum securibus gestabant, & huiusmodi virgæ ex Betula arbore fieri consueuerant, quæ est arbor Gallica, mirabili candore atque tenuitate, & terribilis magistratuum virgis, secundum Plinium *lib. 16. cap. 19. naturalis historie.*

Secunda conclusio est. Etiam Diadema, & corona sicut insignia Imperatorum, & etiam sceptrum, vt

infra habetur *in 5. part. in 19. consid.* vbi ponitur etiam de rationali, de quo statim dicturus sum.

Sed prius videndum est varia esse genera coronarum, & qui primus eas inuenerit, Polydorus *de inuentoribus rerum. lib. 15. cap. 17.* refert, Liberum patrem coronarum repertorem fuisse, qui primus omnium imposuit capiti suo coronam ex hedera. Moyses tamen, qui multis ætatibus Liberum patrem præcessit, coronas aureas fecit, secundum Iosephum *in 3. & 8. antiquitatum. Egypti regum (teste Calio lectionum antiquarum, lib. 13. cap. 61.)* mos fuit peruetus, Diademata serpentis aspdis imagine distincta gestare. Principio ex arborum ramis fieri coronas in ludis, & sacris certaminibus mos fuit. Postea varia florum mixtura componi ceperunt. Has Glycera primo adinuenit. Paulo post subiere quæ vocatæ sunt *Ægyptiæ*, siue *Hybernæ*, factæ è bracteis ligneis siue eburnis, variis coloribus infectis. Deinde subsecutæ sunt è lamina ænea tenui inaurata, aut argentea, quæ propter gracilitatem corollæ dicuntur. Crassus autem diues primus suis ludis coronam aureis argenteisque foliis dedit, & alij alias. Hinc denique multifariæ coronæ repertæ sunt, & in maximo pretio habitæ, præcipue apud Romanos, & tempore consulum. Erant enim militares coronæ, puta Triumphalis, qua donabantur seu coronabantur in triumphis Imperatores, seu triumphanti dabatur, & ex lauro primitus fiebat: quoniam ea arbor præcipue est lætitiæ victoriarumque nuncia: sed deinde ex auro facta, & hæc dicitur aurum coronarium, erantque eiusdem & virtutis, & honorarij præmia.

Muralis dabatur ei, qui primus murum hostium subierat, seu oppidum hostium per vim ascendisset, hæc etiam aurea erat muri pinnis decorata.

Castrensis (quæ & vallaris dicitur, quia insigne valli castrensis haberet) similiter aurea erat. hæc donabatur qui primus hostium castra pugnando introisset, & irrupisset.

Naualis pariter aurea erat, & dabatur ei, qui primus maritimo prælio vi, & armis in hostium nauem transliebat. Ea rostris nauium erat insignita.

Oleagina, qua victores in Olympiaco certamine donabantur, vel ob conuersum hostem.

Oualis, quæ & myrtea dicebatur, dabatur his, qui urbem intrabant ouantes, quando bellum leuiter, & sine cruore perfecissent, deditione facta: aut cum bella non recte indicta essent, nec cum iusto hoste gesta, aut cum hostium nomen humile esset, vt seruorum aut Piratarum.

Obdionalis dabatur duci, qui exercitum suum ab obdione hostium liberasset, & dicta est graminea; quia fiebat ex eo gramine, quod ibi natum fuerat, vbi obdidebantur. Hanc S. P. Q. R. Fabio maximo dedit secundo bello Punico, quod urbem obdione liberasset, & hanc Plinius *lib. 22.* aliis nobiliorem fuisse dicit.

Ciuica corona erat celeberrima, quam ciuis ciui, à quo in bello seruatus fuerat, & à morte liberasset testem vitæ salutisque perceptæ dabat: & hæc fiebat ex fronde querna: quoniam quercus primum mortalibus victum præbuit, qui glande vescebantur: vel quia Ioui (in cuius tutela sunt ciuitates) sacra quercus est. de hac Plin. *lib. 6.* meminit appellans eam militum virtutis insigne clarissimum. Vnde præclare Antoninus Pius, teste Capitolino, Scipionis recolendam sententiam frequenter vsurpabat, dictans se malle vnum ciuem seruare, quam mille hostes occidere. Hanc

consuetudinem ciuibus claris coronas dandi secundum Valerium *lib. 12. de institutis antiquis*, Athenienses primi omnium introduxerunt, hoc honore laudatissimo virtutis alimento primum Periclem decorantes, & coronantes. L. Gel. vir censorinus censuit Cic. consulem hac ornandum corona, quod eius opera atrocissima illa Catilinæ coniuratio deleta vindicataque fuisset.

Hederalis dabatur Poetis.

Populea dabatur iuuenibus virtutem imitantibus & has coronas posuit etiam Lucas de Pen. *in rub. C. de auro coronario, lib. 10.* Et dicit idem *in leg. 4. C. de vestib. oloberis. lib. 11.* quod legitur in historia scholastica, quod quatuor sunt insignia regalia, scilicet purpura, fibula aurea, sceptrum & diadema, vel secundum Hugo. *lib. 2. de sacramentis*, sex sunt insignia, quibus excellentia regalis ordinis ostenditur, & sacramentum iustum figuratur: puta Annulus, per quem designatur fides, Armilla, per quam bona operatio. Sceptrum, quo iustitia. Gladius, quo vindicta. Purpura, per quam reuerentia, & Diadema, per quod designatur in rege gloria.

Tertia conclusio est de rationali, quod erat olim insigne supremi seu maximi sacerdotis, vel secundum Beroaldum in Apuleium, Galerius, id est pileus rotundus in modum galeæ factus, erat insigne pontificum. Hodie vero est tiara. Guillelmus vero Durandus *in suo rationali diuinorum officiorum libr. 3. cap. de indumentis legalibus, seu veteris testamenti*, dicit, quod secundum Mosaicam legem erant quatuor indumenta legalia tam minoribus sacerdotibus, quam principi sacerdotum communia, de quibus legitur *Exod. 28.*

Primum dicebatur Manastasim, quod Græce, *bracca*, Latine vero *feminalia linea* dici potest, de bysso retorta contextum: quo utebantur pro eo, quod legitur *Exod. 20. cap. in fin. Non ascendes ad altare meum per gradus, ne reueletur turpitudine tua.* & *Ezech. 24. Feminalia linea erunt in lumbis eorum.*

Secundum Cathemone siue linea, quod nos subuculam, vel albam, eratque biseinum, & duplex.

Tertium Baltheus, id est, zona, vel cingulum latum, quasi digitis quatuor contextum de bysso, purpura, & hyacintho, per quæ quatuor elementa significuntur.

Quartum est Tiara, quod nos mitram vel mitram appellamus, à Tydari pontificali plurimum differens, quasi formam rotundæ cassidis representans.

Super hæc quatuor communia, quatuor propriis indumentis pontifex utebatur.

Primum erat tunica hyacinthina, quæ Latine *talaris* dicitur, quæ habebat pro fimbriis mala granata cum octoginta tintinnabulis aureis intercalati modo disposita, ut audiretur sonus, cum Pontifex ingrederetur Sanctuarium, ne forte moreretur.

Secundum erat Ephor, id est, Superhumeralis, de quatuor prædictis coloribus auroque contextum sine manicis, ad modum colobij, habens aperturam in pectore quandam, ad magnitudinem palmi, in qua Longion eiusdem mensura interebatur. In cuius parte superiori videlicet super humeros in fibulati erant auro duo lapides onychini, quibus duodecim nomina filiorum Israel erant inculpta, sex in vno, & sex in altero. Samuel autem, & David indui leguntur Ephor. illud erat lineum: & proprie quidem Ephor dicebatur.

Tertium dicebatur Hescu, Græce *Longion*, Latine

vero *rationalis* vocatur, quod pontifex ferebat in pectore. dictum est autem rationale iudicij: quia ibi erat lapis, in cuius splendore sibi Deum esse propitium cognoscebant. Erat autem rationale quadrangulum duplex in modum vnus palmi de quatuor prædictis coloribus auroque contextum, habens duodecim lapides per quatuor ordines. In primo Sardium, Topazium & Smaragdum. In secundo Carbunculum, Saphyrum, & Iaspidein. In tertio Ligurium, Achatem, & Amethystum. In quarto Chrysolitum, Onychinum, & Berillum: in quibus erant scripta duodecim nomina filiorum Israel in singulis singula, iuxta ordinem suæ natiuitatis. Erant enim in eo scripta hæc duo nomina, hurim, & thumim, id est, veritas, & disciplina.

Quartum, & vltim umerat capitis ornamentum, videlicet Tiara, sex Tydaris in acutum procedens, habens circulum aureum cum malis granatis, & floribus: ex qua supra frontem pendebat aurea lamina quam *Petalum* dicunt, ad modum lunæ dimidiæ, in qua scriptum erat, *Anoth. Adon us*, id est, sanctum nomen Domini. *Tetragrammaton*, id est, quatuor litterarum, ne vero cum mouebatur Pontifex, moueretur & lamina, ligabatur vitta, seu iunctura hyacinthina perspicua, quæ summitates posteriores diffundebat.

Noster ergo pontifex pro feminalibus habet sandalia: pro linea, albam: pro baltheo, cingulum: pro pederi, tunicam: pro Ephor, amictum vel stolam: pro Longio, pallium: pro Tydari seu Tiara, mitram: pro laminæ, crucem: & quædam ex his diuersam habent formam ab illis, sed eandem figuram. hæc ille. Et post historiam ibi per eum positam vide, quomodo declarat secundum allegoriam & tropologiam. Et aduerte quia Papa non vitur baculo, sed tantum inferiores prælati, ut infra dicitur.

Aduerte etiam, quod chlamydem purpuream, tunicam hyacinthinam, coronam, frigium, lorum, & superhumeralis habet ex concessione Constantini Imperatoris: ut dicit in se Durandus *in d. lib. 3. cap. de m. r. & de hoc habetur in Canon. Constantinus II. 69. dist. 6.*

Quarta conclusio erit de insignibus Patriarcharum, Cardinalium, & Archiepiscoporum. Nam Patriarchæ, & Archiepiscopi habent crucem, quam ante se deferri faciunt, ut habetur per Card. *in clem. 2. in prin. de prius leg.* habent & pallium, & etiam nonnulli episcopi, de quo dicitur sicut *in 4. parte, in 26. consideratione.*

Innocentius I V. in concilio Lugdunensi Cardinalibus insigne dedit, quod capite perpetuo deferre debent, hoc est, rubrum galerum. Idque diligenter seruetur secundum Gaguinum *in suis Chronicis super Francorum gestis, in vita d. n. Ludouici.*

Quinta conclusio. Episcopi vero habent mitram, quæ habet duo cornua, ad denotandum, quod debent scire vetus, & nouum testamentum: ut habetur per Archidiaconum, & Ioannem de Turrecrent. *in c. disciplina 45. dist.* Et quod mitra sit episcopale, & pileus regale insigne, text. est. & ibi Bald. notat, *in c. inter dilectos. 9. sed contra, extra de fide inst. etiam mitra episcopalis dicitur Cidaris.*

Hæc vero mitra est loco Tiaræ seu Cidaris, ut dixit Durandus *in loco prædicto.* Sed & alia sunt ornamenta Prælatorum, ut sunt Dalmatica, chirothecæ, annulus, & baculus, de quibus hic infra. & isto non vitur Papa. *c. 1. de sacra vntio. ad si. sed vitur episcopi, & c. pagis*

pagis scand. aliis. 93. dist. c. nonnulli. §. compagis, & c. seq. & annulo ceteri. de vir. & hon. cle. extra. Et de his omnibus videtur per dictum Durandum in prædicto loco, ubi ample.

Sed usus talium Pontificalium non competit inferioribus ab episcopis de iure communi, & ista omnia tendunt ad gloriam, honorem, & magnificentiam ecclesiarum, & non in amplitudinem officij dantur, quando conceduntur inferioribus prælati, puta abbatibus, & ideo dicit Geminianus in c. vii. apostolica. de privileg. in 6. quod hæc operantur pontificalia in istis, quod genitalia in multis.

Nec tamen scandalum in ecclesia generetur, abbatibus, & inferiores prælati exempti ab episcopis, si habeant privilegium portandi mitram, possunt tantum ut in conciliis & synodis episcopalibus, non tamen aureas vel argenteas laminas habentibus. Non exempti vero simplicibus, & albis, ac planis utantur. Ita est textus ad litteram in d. cap. vi. apostolica. de privileg. in 6.

Adverte, quod exempti non possunt talia deferre in potentia episcopi suæ diocesis, nisi hoc habeant ex speciali privilegio, ut dicit ibi text. & Geminianus ex illo text. per hoc enim detrahatur honori episcopi. & ibi ponit Geminianus, quod exempti debent in ordine præferri non exemptis. dixi alibi plene.

Sexta conclusio ex præmissis est: quod sancti principes seu pastores habent aliud insigne, quod dicitur virga, seu baculus: quo utuntur maximi viri Ecclesiastici. Vnde dicit text. in c. inter dilectos. §. sed & contra. & ibi Bald. extra de fide instru. quod Baculus est pastoris, & sceptrum est regis: & ut dicit Aug. Datus lib. 3. suarum orationum oratione 38. bonus pastor, qui iuxta saluatoris vocem animam suam dat pro ouibus suis, quintuplicem virgam gestare perhibetur. Virgam disciplinæ, per quam audacium & improborum hominum insolentiam compestat: Virgam potestatis quam iuste præsit. Virgam cognitionis, & scientiæ, per quam instruat. Virgam custodiæ, per quam iustitiam, liberalitatem, pacem, & legum disciplinam custodiat ac tueatur. Virgam miserationis, per quam tenuioribus, & iniuria laborantibus pie misericorditerque subueniat. Virgam debellationis, per quam victoriam assequatur.

Datur igitur virga prætoribus, propter disciplinam.

Datur principibus, propter summam regendi potestatem.

Datur senioribus, in quibus sapientiæ munus excellit.

Datur præsidibus, ad custodiam obeundam.

Datur regibus ad mansuetudinem, & clementiam exercendam.

Datur imperatoribus, ad hostilem impetum cocercendum, atque iniuriam propulsandam.

Et, ut ibi dicit, assumpsit Zacharias propheta virgas duas ac pavit gregem suum: ac duæ virgæ quidem sunt præclare eximiarque virtutes: altera iustitia, altera vero mansuetudo, per quas possit, qui imperat, parcere subiectis, & debellare superbos, de quibus per prophetam Dominus: *Visitabo*, inquit, *eos in virga ferrea*. Virgam auream tenebat Assuerus Rex, eamque flectebat iis, qui eius iniussu ipsius thalamum fuissent ingressi; ut liquido pateat populos ad obsequia atque obedientiam principum erudiri oportere. Rhadamanthus, & Æacus, Platone testante, virgam tenent dum iudicant. Minos vero considerans sedet solus, habens aureum sceptrum, ut de eo inquit Vlysses apud Homerum, vidisse sceptrum tenentem, iura mortuis

dantem & magistratus quoque & rectum iudicij examen dispicere, & iustum iudicium debet iudicare. Nempe virga hæc iustitiam designat, & potestatem. *Virga directionis*, inquit propheta, *virga regni tui*. Et virga quidem corripit delinquentes, quemadmodum & baculus imbecilles tuetur, ac sustinet. *Virga tua*, ait propheta Psal. 22. & *baculus tuus, ipsa me consolata sunt*: *Hæc virga*, inquit, *velut demissa cælis: vim arcet, ac denecat insidias*, dicente propheta Psal. 111. *Virgam virtutis tua emittet Deus ex Sion: dominare in medio inimicorum tuorum*. Quod si arca fœderis in veteri testamento duo continebat, scilicet manna, & virgam; satis argumenti esse debet, magna in hoc præclaro insignia mysteria contineri: videlicet manna, ut denotaret in prælati & pastoribus dulcedinem exhortationis ad bonum quo ad bonos: & virgam, ut denotaret correctionem quo ad malos, secundum etiã, quod lex hoc contingere debet secundum Philosophum 10. *Ethicor.* ut refert & sequitur 10. de Turrescremata in c. disciplina 45. dist. in 1. col. pro quo facit text. in c. omnis autem lex. 3. dist. 1. in c. fide sunt autem. 4. dist. in l. 1. vers. n. in v. elega. ver. ff. de inst. & iure.

Has duas virgas solent deferre, & gerere reges Franciæ cum depinguntur, aut eorum imagines, seu statuæ fiunt, & eleuantur. Quoniam unam virgam portant in manu dextera: in qua supra in summitate virgæ est unum lilium, quod habet vim sceptri, & ad instar sceptri fit. Alteram vero gerit in manu sinistra, in cuius apice est representatio manus, quod habet vim iustitiæ, & illius administrationis: & modo quo iustitiam administraverint, & regnum gubernaverint; habent prædictas manus. Quoniam si bene habent manus eleuatas; quia iustitia de cælo prospexit, quam manu demonstrat; si male, habent manus depressas, ut denotetur mala eorum administratio iustitiæ. Et sic illa manus posita super virgam denotat autoritatem, correctionem, dignitatem, & potestatem, quam debet habere princeps in subditos in virga pastoralis.

Quæret forsit aliquis, quare summus Pontifex non utitur virga pastoralis, & tamen alij inferiores caventur. Guillelmus Durandus in dicto 3. lib. in cap. de baculo, ponit rationem historiæ, & rationem mysticam.

Historia est, quoniam B. Petrus Apostolus Martialem discipulum suum (quem dominus inter discipulos constituit, cum dixerit: *Nisi efficiamini sicut paruulus iste, non intrabitis in regnum celorum*) misit cum quibusdam aliis ad prædicandum Germanis, quo in via ad viginti dies defuncto collega eius rediit ad nunciandum hoc Petro. Cui Petrus: *Accipe hunc baculum & tangens eum dic: surge in nomine Domini, & prædica*. ille vero in vigesimo die à tempore mortis illius tergit eum, & sutrexit, & prædicavit, & ita Petrus baculum à se amouit, & subditis dedit, nec recuperavit.

Innocentius vero Papa III. in *Speculo ecclesie* scripsit, quod Beatus Petrus misit baculum suum Eucharico Treuirorum episcopo: quem una cum Valerio, & Materno ad prædicandum Euangelium genti Teutonicæ destinavit. Cui successit Maternus in episcopatu, qui per baculum Petri de morte fuerat incitatus, quem baculum usque hodie cum magna veneratione Triurenensis ecclesia seruat, & adhuc seruatissimo Papa in illa diocesi utitur baculo, & non alibi.

Mystica vero ratio est; quia baculus in summitate curuus est quasi ad attrahendum: quod in Romano Pontifice necesse non est. Quia nullus ab eo finaliter

diuertere potest. Hæc ratio mihi videtur friuola; cum Romanus pontifex magis ad se habeat attrahere deuiantes, & errantes à fide catholica, quam alij prælati. Cum ex quo est caput ecclesiæ catholicæ, ad ipsum magis spectat purgare errores, quam ad membra. Et dicit B. Thom. quod Papa non habet coarctatam potestatem, quæ donatur in curuatione baculi, ut dicit Fel. in rub. de consuet. col. 2. ver. bene facti quod not. B. Th. b.

Præterea, ut dicit idem Durandus, per baculum designatur coertio, quam quia cæteri pontifices ab homine recipiunt, ideo à solis superioribus baculos recipiunt, & habent. Romanus vero Pontifex; quia potestatem à solo Deo accipit, baculum non habet. Hæc ratio adhuc non mihi videtur consona; eo quia etiam Romanus Pontifex potestatem saltem secundario accipit ab electoribus. secundum text. in c. ubi periculum. de elect. in 6. Imo potius videretur, quod virgam & baculum potius deberet habere, quam alij. Quoniam cum capite, scilicet Christo, conuenit, deberet illum habere, ut Christi potestatem signaret: de qua habetur Psal. 44. *Virga recta siue directionis virga regis tui: quia dilexisti iustitiam, & odisti iniquitatem.* Propter quod alibi dicitur: *Reges eos in virga ferrea.* dicitur ferri vigorem signat æquitatis, qua Christus tanquam vas figuli peccatores confringet. Verum potestas Christi non solum est virga, sed baculus: quia non solum corripit, sed etiam sustentat. Vnde Psal. 22. iam superius all. *Virga tua, & baculus tuus ipse me consolatus su.* Sic exemplo Christi summus pontifex, tanquam eius vicarius, non debet esse sine baculo, saltem si non vult eo uti pro coertione, quod denotaret consolationem; sicut hodie videmus nostros summos pontifices esse multum consolatiuos, præsertim in concessione Indulgentiarum, gratis, quod facere debent. & omnia sua conuertendo in defensionem Christianitatis, quæ iam his nostris temporibus tanta passa est, ut de expurgatione, & captiuitate Rhodi videmus, & adhuc non est sine magno periculo, quod multa parietur, propter guerras, & dissensiones Christianorum, quæ nunc sunt inter principes Christianos, quas debet summus Pont. suo baculo sedare, & pacificare, illos compellendo ad pacem pro tuitione Christianitatis, illis auxilium, & fauorem tam in pecuniis, quam hominibus armatis præstando. Ecce quomodo baculo suo uti deberet, Deus omnipotens in omnibus prouideat.

De insignibus vero principum, Imperatoris scilicet & Regum, ponitur *usq. in 5. part. in 19. consider. cum seq.* ubi ponitur de Diademate, & Corona, quæ sunt insignia Imperatorum & Regum; etiam de Sceptro, ut iam prædictum est.

Septima conclusio. Insigne senatorum, seu ordinis Senatorij erat latufclauus secundum Sueton. in vita *Cæsaris Dictatoris.* & calcæus lunatus, qui tamen communis nobilitatis fuisse putatur. Iuuenalis de Quintil. *Appositum nigra lunam subiecit aluce.* Cic. Philip. *Est etiam Asinius quidam senator voluntarius lectus, ipse à se apertam curiam vidit, post Cæsaris mortem mutauit calcæos, pater conscriptus repente factus est, lunatus & calcæos sumpsit.*

Latufclauus, quod etiam *lucielauum* dicitur, pro senatoria dignitate ponitur: & ius annulorum auro, pro equestri ordine, ut dicit Budæus in *lult. de senatoribus.* ff. ubi etiam refert, quod Latufclauus est tunica purpurea prætexta latior, & longior tunica vulgari ac discincta, cui toga superinduebatur ut tunicæ: & tali veste Tul. Hostilius primus è regibus

Romanis usus est. Credo, quod hodie sit cappa seu ille mantellus magnus, latus, longus, & rubeus, quem deferunt præsidentes in Consistoriis seu Parliamentis cum reddunt ius, seu pronuntiant Arresta curiæ populo. Qui loco listorum etiam habent ostiarios cum virga alba & tenui.

Legitur apud Plutarchum in *Problem.* quod listores cum securi, & virgarum fascibus, prætexta vestis cum eburneo curru erant insignia consulum. Sicut Lituus augurum secundum Cic. *de diuin.* Tunica picta cum aeneo pectoris tegmine Saliorum Martis, ut inquit Liuius *lib. 1. ubi vrbe condita.* Spicea corona, & alba infula fratrum Arualium, teste Gellio *lib. 6. cap. 7.* principis iudicum Ægyptiorum aurea catena è collo suspensa, qua pendeat signum, quod veritatem dicebant. autore Diodoro *lib. 2.*

Octaua conclusio. Insignia militaria sunt plura, Oculis scilicet, torques aureus, & calcæia deaurata: de quibus infra dixi *in nona parte, in pluribus consideratio ibi,* & quemadmodum hasta est signum bellicum caduceum est pacis.

De insignibus vero literariorum, infra dicam *in 10. parte, n. 36. consid.* Nota tamen, quod sicut purpura est regum, ut dixi, & probatur per totum titulum, *de vestibus oloberis. l. 11. C. de in liti. C. qui militare non poss. l. 12* ita chlamys militum, stola sacerdotum, toga aduocatorum, habitus rusticorum, cuculla monachorum appellatur ut in glo. *in verb. sibilis. l. 1. l. 1. C. nulli licere infrem. lib. 1. de quo meminit Bald. in capit. causam col. 1. extra de probat.*

Nona conclusio. Repetitur ex communi usu etiam aliud insigne, quod est Ducum, comitum & Marchionum: & est pileus circumdatus quadam corona rotunda, non erecta, nec ascendente in modum zonæ circumdantis pileum, & apud nos ita seruatur, ita quod licet duces habeant iura regalia, non tamen portant coronam erectam prout Reges.

Et de huiusmodi pilei ducalis inuentione, seu introductione pro insigni seu infula, non video originem, nisi eam; quia cum capiebantur olim serui aut captiui, sequebantur ducem in triumpho, & post eum deferabant pileum, ut de Terentio capto à Scipione Africano, qui illum sequendo deferabat pileum in triumpho ipsius tanquam ducis, ut refert Quintilianus *in gladiatoro.* de quo meminit Lucas de Penna *in l. murileguli. Cod. de murileg. lib. 11.* Ex quo postmodum in signum huius triumphii duces acceperunt pro corona pileum, & iste modus apud nos obseruatur. Vel dicendum videtur, quod huiusmodi mos gerendi pileum per Duces, vel Comites est introductus ex eo, quod sicut olim flamines gentilium inter alios tanquam duces, & pastores suorum, portabant pileum, in quo erat desuper breuis virgula habens aliquid lanæ, ut dicit Albericus *in suo Dictionario, in verbo. Flamines.* ita hodie illè mos remansit non solum apud Cardinales, Episcopos, & pastores, sed etiam apud Duces, & Principes, quod gerunt pileum, in quo est zona circumdans eum in signum dignitatis, & præminentie inter alios, quia non deferunt coronam, quæ solum Regibus competit. Et hoc quoniam in eo dignitatis gradu videntur esse Duces in secularitate, sicut flamines in spiritualitate, ut inferius examinabitur.

De iure reperio, quod pileus lineus, seu sericus, est insigne hodie prohibitum clericis, ut ait glo. *in clem. 2. de rit. & hon. cler.* apud Græcos tamen sacerdotes deferabant in signum dignitatis, ut dicit ipse Lucas *in dicto loco.* Tamen quo ad duces, Cardinales, episcopos,

arma naues sculpsit, quæ viderentur ab hominibus nauigantibus mare. & 1. Reg. 31. cap. ibi: *Posuerunt Philist. arma Saulis interfecti in templo Astaroth, corpus vero eius suspendendum in muro Bethsan.*

Dodecima conclusio. Non est dubium de iure, quod honor est portare arma, vehicula seu vexilla honoratorum, & suorum prædecessorum: text. est in l. 1. & ibi Ioan. de Plat. & in l. fin. C. de præposit. sacris cub. lib. 12. & in l. vnic. C. de honora. vehicu. lib. 11. & dicit Bald. in l. generaliter. §. fin. C. de inst. & subst. quod portare arma est honor, vt etiam satis patet ex supra deductis, Et sicut nomen decorat. §. sed nos. Insti. ad Terull. ita & hæc arma decorant.

Vnde hæc fuit causa hic inferendi materiam armorum, hoc est, insignium, non armorum ad bella necessarium, cum alibi de his dicturus sim infra in nona parte. vbi describam de arte militari: sed hic ponam, quomodo laudantur & honorantur, aut laudari poterunt homines in armis, seu scutis, secundum quod in eis apponuntur metalla, colores, animalia, & alia huiusmodi, quæ dant autoritatem, & honorem seu laudem in illis.

Et hæc materia armorum generat arma: quoniam vt dicit Ouid. *Bella mouet chryseis, de que armis, arma feruntur.* Quia de his sæpe solet esse grandis questio inter nobiles, sicut videmus apud Ovidium in 12. *Metamorph.* inter Aiaceum, & Vlystem pro armis ipsius Achillis. dicam latius infra in 48. conclusione.

Decimatercia conclusio. Donator seu legans pecuniam, vt fiat aliquod opus, puta Templum, ædes sacræ, hospitale, imagines, &c. nomen vel arma sua in eodem inscribere, ponere seu depingi facere potest: nec debet abradi, seu deleri, etiam vt alterius arma ponantur. text. in l. quis liberalitate. in princip. & fin. ff. de op. pub. Notat Alberic. in l. legatam. per illum text. in fin. ff. de administ. rerum ad ciuitat. pertinentium. facit text. in l. fin. in fin. C. de statuis. vbi ait, *sed eius, cuius ad honorem petiuit expensis propriis statuam collocari præcipimus.* Quod intellige si donauerit sponte, & ex liberalitate: quia si coactus, vt sunt qui condemnantur apud nos ad emendas ciuiles, non possunt procurare, vt sua arma apponantur in dictis operibus publicis factis ex illa multa, per d. text. l. quis liberalitate. Amplia procedere, etiam si aliquam summam & non totam donauerit; quia talis donans etiam arma sua apponere poterit, per d. text. in d. l. fin. ff. eod. vide infra in 21. concl. vbi amplius.

Aduerte tamen, quod ponentes arma sua in ecclesiis quas faciunt, aut in ornamentis, quæ donant ecclesiis, perdunt meritum, vt tenet Gemin. in c. due sunt. circa med. 45. dist. quem refert, & sequitur Bernardinus de Landriano in cap. dilecta. in Apostillis ad Panorm. de excess. prælat. extra.

Decimaquarta conclusio. In sequendo doctrinam Bart. in suo tract. de insignib. & armis. est, quod quædam sunt insignia, quæ competunt alicui ratione dignitatis, vel officij. Et sunt talia, quæ quilibet habens illam dignitatem, vel illud officium, portare potest: non tamen licet alicui portare, nisi habeat illam dignitatem, seu officium, pro quo allego gloss. in verbo, *dignitatem.* in cap. vt apostolice, de priuileg. in 6. facit text. in l. 1. & ibi doct. C. que res vendi non poss. vbi habetur, quod vestes, insignia, vel arma, & colores ipsius principis nemini assumere licet.

Exemplificat Bart. in insignibus proconsularibus & legatorum, de quibus in l. 1. ff. de offic. proconsul. & legat. in l. sanctum. in princip. ff. de rerum diuis. vbi proconsul insignia sua etiam extra iurisdictionem suam,

portare potest. Nam sex fascibus tantum utebatur. l. proconsules. ff. de offic. proconsul. Et etiam legati Romani populi portabant verbenas (forte satureias, secundum gloss. in d. l. sanctum.) id est, herbas seu frondes sacras, ne violarentur à populo, vbi mittebantur, & ratione illius insignis erant in custodia Romanorum, ita quod dicebantur sancti, prout sancti habentur, vt dicit text. in l. fin. in princip. ff. de legationib.

Similiter legati Græcorum ferre solebant, ne quis eos violaret, ea quæ vocantur ceritia, vt inquit text. in d. l. sanctum.

Item archiepiscopus vti potest pallio in tota sua diececesi & prouincia, vt dicit text. in c. cum sss. extra. de auctori. & usu pallij. Sicut hodie videmus in clientulis seu seruentibus regis, qui si offenduntur in exequendo mandata regia, habendo, & portando signum seu scutum regium, quod portare debent pro insigni, sunt in sua guardia regis nauaritia quod grauius puniuntur, qui eos offendunt.

Exemplificat etiam Bartol. in insignibus episcoporum, quæ si quis non habens illam dignitatem porteret, incurrit in crimen falsi. l. eos. §. fin. ff. de fals. vbi habetur, quod portans insignia doctoratus, cum non sit doctor, incurrit in pœnam falsi. Et idem dicendum est de quacunque alia dignitate habente certa & distincta insignia, de quibus supra dixi in nonem primis conclusionibus.

Ex dicta Bart. in hac conclusione sequitur Panorm. in cap. de lib. in ult. notab. de excess. prælat. extra. & Bonus de Curtili in suo tract. nobilitatis, part. 2. vbi dicit quod quædam sunt arma, seu insignia dignitatis, vel officij in vniuerso, vt Episcoporum, Doctorum, Rectorum & similibus, & talia solum deferri debent ab illis habentibus talem dignitatem aut officium, vt hic patet.

Quædam autem sunt arma, seu insignia singularis dignitatis, quibus vtuntur Reges, Principes, Duces, Comites, & ceteri potentiores. Quædam vero sunt arma priuatorum, siue nobilium, siue popularium, de quibus particulariter infra amplè dicetur.

Decimaquinta conclusio erit de insignibus siue armis cuiuslibet singularis dignitatis (vt videmus in quolibet Rege, qui habet sua insignia seu arma. Nam Rex Franciæ vndeunque sit, habet pro armis suis in campo azureo tria lilia aurea, & coronam supra erectam. Imperator vero habet Aquilam nigram in campo aureo, & sic de singulis, prout infra dicetur in 17. conclus. de Regibus Christianis, de Principibus Franciæ, & multis aliis.) Et talia nemini alteri licet deferre, seu assumere, vt tenet Bald. in leg. 1. C. que res vendi non poss. quia, vt dicit, propter hoc videtur se patrem facere sicut Lucifer, qui voluit se patrem facere Deo, & ideo deiectus fuit de Paradiso. Nec etiam suis rebus depingere, l. 1. C. de his que pœne nomine. & in Auth. de mand. princ. §. pen. colla. 3. & in l. 1. C. vt nemo priuatus, &c. vbi non licet priuato apponere arma regis in sua domo. Dicit tamè ibi Alberic. quod vidit seruari, & quod quotidie seruatur contrarium. Ideo Bart. in d. tr. dist. dicit, quod hoc intelligendum est principaliter, sed accessorie potest, puta in signum subiectionis supraponere insignibus propriis insignia Regis, Comitum, domini, seu Principis sui, & hoc de consuetudine seruatur, vt ibi dicit Bart. & ita etiam tenet Bonus de Curtili in suo tract. nobilit. in 2 part. nu. 170. quod intellige, dummodo non sit vilis persona, vt infra in 18. conclus. dicetur.

Sed vnde hoc, quod videmus multos Principes in Gallia, & Francia, qui vtuntur liliis, sicut Christi-

Humillimus Rex noster: & tamen soli Regi fuerunt demissa cœlitus pro scuto: uocetiam illi simul fuit demissam oleum sacrum, pro vnctione in eius coronatione sua; quod tamen aliis quam Regi non cōpetit. dicam infra ponendo illos, qui communiter in Gallia gestant lilia, ratione quorum videntur esse de maioribus, & magis honorari debent; cum magis approximant sua arma armis supremi Principis, quanto magis sunt conformia, & in minori differentia, tanto magis sunt honorabiliora.

Aduertetamen, quod si arma alicuius principis sunt picta in aliquo castro in signum subiectionis, si quis tollat illa, auidetur tollere subiectionem domino, & sic per dominum puniri potest tanquam rebellis, nisi aliter appareat de alia causa delendi, vt dicunt Geminianus, & Cardinalis Alexander *in can. quæcun- que. 30. A. ff. de i. i.*

Decimafexta conclusio. Arma, imago, seu nomen principis in opere publico, vt in muris ciuitatis, & portis, in prætoris iudicium, & domibus publicis, seu vniuersitatibus, poni & inscribi debent, per text. *in l. opus nomen. in ff. de operib. publ. §. in si quis iudices. C. eod.* quod etiam procedit in eo, cuius pecunia id opus factum sit per text. *in d. l. opus.* sed non supra arma Principis. Quia nec præfatis liceret nomen vel arma super scribere seu superponere. *L. nec præfatis. ff. eod.* Cum in opere publico nulli iudicium licere debet sua arma apponere, in cōsilio principe, alias reus maiestatis efficeretur. *in l. si quis iudices.*

Contrarium tamen de consuetudine seruatur secundum Salicetum *in d. l. si quis.* & Albericum de Rosate *in l. qui liberauitate. ff. de i. i.* Nam hodie videmus, quod quando fiunt opera publica, gubernatores patriarum in Francia, vel iudices arma sua eis imponunt, sed sub armis regis, quod potest fieri, vt dixi *in precedenti conclusione.* Dicit etiam text. *in l. basilicam. C. 20.* quod in basilica, quæ est domus Regis, vel ecclesia sacra, non debent imagines seu arma alicuius pingi: quod intellige prout supra *in 13. conclus.* nisi expensis in toto vel in parte alicuius fuerit fabricata; quia tunc talis arma, seu nomen suum in eadem inscribere, vel depingi facere potest.

Decimaseptima conclusio. Arma principum distincta, & separata ab aliis ratione sue dignitatis non solum non possunt tanquam propria ab aliis assumi: imo quod plus est, etiam non licet ea in domibus propriis depingere, & assumentes ea & portantēs, incurruere & incidere in crimen falsi, vt dixi supra *in 14. conclus.* Istic, quod plus est, dicerem, quod assumentes propria arma supremorum principum, & existentes in patria subditi tali principi, incurruant crimen læsæ maiestatis: eo, quia talis assumit sibi honorem & potestatem, quam non habet. Per signum enim cognoscitur signatum. *l. i. §. si intelligatur. ff. de edil. edict. l. signata. et ibi l. 2. de Placito. C. de fabricis. ff. lib. 11.*

Tria enim lilia aurea in campo azureo, vt dixi, denotant insignia seu arma regis Franciæ. Ideo si quis illa assumat pro armis, videtur se velle dicere regem: quapropter illi contradicere videtur. Omnis enim qui se regem facit, contradicit Cæsari, *l. 22. c.* Cum enim quis in se accipit iurisdictionem aut potestatem vltra quam habeat, aut habere debeat, puniatur: vt dicit Lucas de Penna *in l. 1. §. 10. & 11. c. l. Cod. vt nemo ad suum patroc. susp. ruffic. lib. 11.* De isto scuto regio plura alibi dixi, vnde non insisto, licet adhuc aliquid de eo infra.

Sic etiam dicendum in omnibus aliis scutis seu armis principum supremorum in suis regnis, principatibus,

seu dominationibus, vt est in Imperio Romano, in quo est Aquila nigra, habens duo capita in campo aureo, quæ sunt arma seu insignia Romanorum Imperatorum, vt in fine huius conclusionis patet. Et fuerunt primo arma Iulij Cæsaris, quæ Aquila inter copias armorum in caput Cæsaris residens, duos coruos hinc atque hinc illi molestiam inferentes, morte affecit, quod cum summa omnium admiratione factum est. Hanc Iouis alitem Poetæ confabulantur, vario quidem colore quem Mercurio adscriptum ferunt, obductum quadam nigredine superfluo: quod cum augures animaduertissent, vt quadam belloque, dolis ac calliditate Cæsarem regnaturum vaticinati sunt. A quo tempore Imper. Romani pro armis ea Aquila vsi sunt in campo aureo sub colore nigro, vt præactum est.

Legi tamen, quod C. Marius cuius Cæsar Imperator fuit (sororius nepos) in secundo consulatu suo, qui septies consul fuit, Aquilam Romanis legionibus proprie dicauit: vt autor est Plinius *l. 10. c. 4.* de qua in fine istius conclusionis Sed ibi notat Plinius, non fere apud legiones Romanorum vnquam hybernatum in castris, vbi Aquilarum non fuerit iugum. Ex quo, vt opinor, adhuc hodie Aquila pro armis Imperij designata habet duo capita, sed quas significaciones habeat, volens referre omitto: & de ea *in finali parte in 80. consideratione* dicetur.

Et licet color niger sit infirmus inter colores, vt infra patet *in 66. conclus.* Crederem tamen, quod inter Aquilas in armis apponi solitas, dignior sit aliqua nigra quam alterius coloris: eo, quia à minori, & potèntiori portatur, & etiam quicquid dicant alij, videtur hic color nobilior & dignior propter eius potentiam & effectum. Nam licet de omnibus aliis coloribus possit fieri nigrum, ita quod nigredo extinguit, supprimit, & offuscat omnes alios colores; non tamen alij colores possunt ita delere & extinguere nigrum, sicut nigrum delet, obscurat, & extinguit alios. & sic videtur esse maioris potèntiæ, & effectus quam alij. propterea magis honorari, & maior seu dignior reputari debet.

Carolus Magnus tanquam Imperator & Rex Franciæ prædictis duobus armis simul iunctis in vno scuto utebatur: sed Aquila à parte dextra. Lilia autem à parte sinistra designabantur. De huiusmodi Aquila latius infra *in vltima parte.*

Idem est dicendum de omnibus armis aliorum principum, vt in Anglia, vbi rex Angliæ habet pro armis tres Leopardos aureos in campo rubeo: sed vnde hoc, nisi quia asserit se esse ducem Normanniæ (qui habet pro armis suis duos Leopardos) & ducem Aquitanix, qui vtitur, & habet vnum: & hos tres simul copulats seu accumulats, & ponit, ratione regni. Et sic in Anglia qui vtitur Leopardis pro armis suis, cum aliquali tamen distinctione, videntur esse de domo regia, & sic digniora arma habere, gestare.

Sic in Aragonia, vbi rex vtitur pro armis quatuor palis rubeis & armis quatuor aureis. Et ratione regni Castelle, & Hispaniæ, vtitur duobus Leonibus azureis, in duabus partibus senti seu campi argentei, & in aliis duabus partibus, duabus turribus seu castellis aureis in campo rubeo.

Rex vero Cyprum vtitur pro armis, & habet in parte superiori dextra vnam crucem potentiatam auream, cum quatuor paruis crucibus aureis in campo argenteo, & in sinistra Leone rubeo in campo argenteo costillato, quatuor costillis azureis: & in duabus partibus inferioribus in campo argenteo duobus Leonibus rubeis.

Rex Nauarchiæ utitur tribus Leopardis azureis in campo aureo, & tantum est diuersitas in coloribus ab armis regis Angliæ.

Rex Portugalliæ utitur quinque paruis scutis argenteis in campo azureo bordato, bordatura rubea, & seminata rufibus.

Rex Phrygiæ (quam Phrifiæ vocant) utitur pro scuto campo argenteo seminato pluribus cordibus rubeis, & bendato exhibenda azurea quatuor petiarum.

Rex Siciliæ & Ierusalem utitur Cruce aurea potentata, cum quatuor crucibus seu croiseris aureis in campo argenteo: in parte superiori dextra, Liliis seminatis seu insertis in medio partium superioris & inferioris: & ex latere sinistro partis superioris & inferioris: & ex latere sinistro partis superioris campo argenteo fessato tribus fessis rubeis in parte inferiori: ex parte dextra digno seu cheurono rubeo, in campo rubeo: & sunt hodie arma, quibus utuntur duces Lotharingiæ.

Rex Noruegiæ utitur tribus coronis aureis in campo rubeo, & istis armis utebatur Arthurus dux Britannicæ licet quandoque sit vsus multo magis pluribus coronis aureis seminatis seu resperfis in campo azureo.

Rex Nauarræ habet in campo rubeo escarbunculum pomeratum ex auro, & à certo tempore, ex quo descenderunt tales reges à regibus Franciæ, assument in duabus partibus lilia aurea seminata, & conspersa in campo azureo cum banda argentea tendente à sinistra ad dextram.

Rex Maioricarum utitur quatuor palis rubeis, & quatuor aureis.

Rex Poloniæ habet scutum rubecum quadripartitum in superiore parte dextra, & inferiore sinistra habet duas Aquilas argenteas, vnam in qualibet parte. In partibus vero superiore sinistra, & inferiore dextra hominem argenteum super equo argenteo.

Rex Hungariæ in campo argenteo habet quatuor gemellas rubeas.

Rex Hirlandiæ in campo rubeo habet Leonem argenteum.

Rex Hiberniæ habet regem aureum, tenentem liliam in maiestate sedentem in campo nigro.

Presbyter Ioannes seu Ianus Rex Indiæ habet, ut fertur, crucifixum nigrum duobus flagellis nigris in campo aureo. De cuius dignitate, religione, seu deuotione, secta, & potetia, infra in finali parte, in 20. considerat. in qua de nationibus Christianis locuti sumus.

Ut manifestius res liquet, referenda est huc arbor, in qua præcedenti arma figurantur.

Sic legimus, quod certa sunt insignia diuersarum gentium, ut Romanorum Aquilæ, Scytharum Fulmen, Filiorum Israel signum Thau, de quo infra 98. concil. Egyptiorum Apis, hoc est, Bos. Sus Phrygum, Geminæ rotæ corallorum, Thraciæ Mars, Arcus & pharetra Persarum, & ita de aliis, ut in arbore præcedenti patet. Deis attributa fuere etiam insignia, ut Fulmen Ioui, Tridens Neptuno, Framæ Marti, Claua Herculi, & Baccho Thyrius. Et ab Aquila, aquiliferi dicti sunt signiferi in Romana militia. Habuerunt & Romani quatuor alia signa, videlicet Lupos, Minotauros, Equos, & Apros, quæ singulos ordines anteci-

bant: sed Marius ea in totum abdicauit, sola Aquila pro signo relicta: restis est *Plusius lib. 10. cap. 4* Scribit Vegetius, primum signum totius legionis esse Aquilam, quam aquilifer portat. Idem Draconarius appellat signiferos à Draconibus qui per singulas cohortes ferebantur ad prælium. Franci vero utuntur in prælio pro signo Cruce alba. Burgundi, Cruce S. Andree rubea: Scoti vero alba: Angli, Cruce rubea contra Francos, & rosas contra Scotos. Veneti Leone, Sueui Vrsu, Senenses Lupa, Neapolitani Asino onerato clitella.

Decima octaua conclusio. Cum hodie arma in locum imaginum: quæ olim fiebant, sint subrogata, ut supra dixi in 10. conclus. ideo confertur, quod sicut violator statuti, & imaginis principis tenetur criminis læsæ maiestatis. *l. qui statuas. ff. ad legem Iul. maiest. Lucas de Penna in l. si qua. colum. i. C. de spectaculis. lib. 11. & in leg. prad. C. de loca. prad. cum. & c. eodem lib. 12. colum.* Ita etiam violator armorum principis tenetur pœna criminis læsæ maiestatis: cû subrogatum sapiat naturam illius, in cuius locum subrogatur, ut habetur plene per doctores, maxime d. meum Iasonem, *l. si cum. §. qui muriarum. ff. si quis castris.* quod dicit esse verum idem d. meus ibi, in notabilibus, etiam si subrogatum in aliquo discreparet. & idem d. meus in *l. p. iudic. colum. 2. ff. de acquire. p. ff.* dicit habere locum etiam in correctoriis. Facit etiam; quia statutum extenditur ad subrogatum, glossa singularis in *cle. & si principis. in verbo, principalis, in ju. gloss. de rescrip. lac. But. in l. plures. C. de sacrosanct. eccl. Ant. de But. in c. si extra de consuetud. d. meus Iason. in l. 1. col. 2. ff. de vul. & pup. dixi in conclus. consuetudinum ducarum Burgund. d. in gloss. in verbo, interpretes. ver. 14. conclus. Et ideo etiam à simili, sicut non licet iuxta imagines principis sordida signa apponere. *d. l. si qua.* ita iuxta arma principum non licet arma aut signa lordidorum hominum, & sic vilium personarum apponere, secus de armis nobilium, ut infra in 25. conclus. incip. licet vasallus. & superius in 15. conclus.*

Decima nona conclusio erit talis, quod dux conclusiones præcedentes extenduntur in omnibus aliis dignitatibus principalioribus vnius provincie, ut in Ducatibus, Marchionibus, & Comitibus, habentibus ex antiquo aliqua arma & insignia dignitati ducali, marchionali, aut comitali convenientia; quoniam debent à pari iudicari, eo; quia tales dignitates habent iura regalia, maxime quado in eis succeditur, prout in aliis dignitatibus, prout ample dixi de ducatu Mediolani, in *Comment. nostrarum consuetudinum ducatus Burgund. tit. Des successions des bastards. art. 5. in consi. ibi posita.* quo tenui, quod duces habent iura regalia. & ideo idem dicendum est in eis sicut in aliis principibus, de quibus ante dictum est.

Vigesima conclusio est, quo ad arma nobilium. Nam certum est, quod nobiles ex origine longa serie, & prosapia prædecessorum habent sua arma & insignia, & communiter à tali tempore, cuius initij memoria non extat. In contrarium, omnes nobiles seu gentiles homines, ut ita loquat, habent & gerunt sua arma & insignia distincta & separata, nec vnus pateretur, quod alter portat arma sua, etiam si esset de sua familia, domo, & nomine: nisi cum quadam differentia quam habent inter se, quæ est videlicet, quod primogenitus familie suæ domus, portet ea plana & integra sine aliquali distinctione, vel additione. Alij vero posteriores, quilibet cum quadam discrepantia. Et hoc de consuetudine, quæ valet in his

vt in descendibus omnibus præterquam primo-
genito, velut in capite ponatur aliqua differentia, qua
mediante ab aliis discernatur, & cognoscatur, vt in l.
1. C. quæ res vend. non poss. & ibi per Dobi. & sic illæ dif-
ferentiæ siue signa inducta sunt per regni consuetu-
dinem, & talis consuetudo tenet secundum Bartol. in
tractat. de insignibus & arg. quæ consuetudo viget, &
vltata est in omnibus nobilium domibus regis Fran-
ciæ, vt tenet Guillelmus de Monteferrat. in tractat. suo
de success. regum, in 2. dubio, numer. 18. in fine. exempli-
ficat in domo Dalbert, & domo Darual, & sic de sin-
gulis. Quæ insignia & arma licet sint omnibus & sin-
gulis de illa agnatione, etiam nobili, communia, leg.
vel quod pater in princip. & l. familiaria. ff. de religiof.
& sumpt. funer. tamen illa differentia de consuetudi-
ne inducta (cum de iure arma vnt per diuisionem
vel differentiam assignari non possunt. leg. sepulchra.
Cod. de religiof. & sumpt. funer.) non est communis,
sed potius singularis & diuersa, per quam vnusquis-
que de illa agnatione dignoscitur, in qua linea des-
cendentium de illa nobili agnatione sit, an in linea
primogenitorum, secundogenitorum, vel tertio geni-
torum, vt dicit ibi idem de Monteferra. numer. 20.
Vt videmus apud nos, domini Trimolij habent tres
Aquilas azureas in campo aureo cum tigno rubedo,
quæ sunt integra, plana, & originalia arma illius do-
mus, quæ primogenitus habet, & portat, nec licet al-
teri ea portare, etiam si sit frater, nisi cum quadam di-
stinctione, quæ sit multifariam, vt hic infra videre
poteris in 76. conclus. & sic de singulis. Et ista sunt &
sunt ad conseruationem agnationis & domus, in hoc;
quod nemo assumat talia arma, nisi sit de tali domo
& familia: cum agnationis seu familie dignitatis sem-
per debeat esse talia, vt plene infra in sequent. conclus.
& vt per istam differentiam in insigniis & armis po-
sitam vnus de agnatione, vel familia ab aliis & singu-
lis de illa agnatione dignoscatur, & discernatur, quod
licet, vt nomini additur prænomen: vt in l. unica. C. de
mutatione nomin. faciunt notata in proæmio Clemen. in
gloss. & in l. 2. ff. de lib. & possib.

Sed quod ignobilibus non liceat quomodo ar-
ma, seu insignia solis nobilibus concessa, & inter no-
biles vltata de ferre, dicam infra in 23. conclus. in cap.
no licet ignobili. Dixi remissiuè post Bonum de Cur-
tili, in Commentariis nostris super consuetudines ducatus
Burgundie. d. r. Des enfans de plusieurs litz. §. 4. in l.
glo. in vers. addito. in fine.

Vigesima prima conclusio. Quæ dicta sunt hic
ante in principalibus, idem est in nobilibus ex
antiqua prolapia habentibus in sua progenie & fa-
milia certa arma distincta ab aliis, ratione antiqui-
tatis domus. Quia tunc, si in patria & regione vbi
sunt & morantur, posset eis esse dedecus, quod infe-
riores minoris condicionis, gestarent talia arma, ex
quo eis prohiberi posset, ne talia portent, instante
parte. Puta si in ducatu Burgundiæ aliquis vellet assu-
mere talia arma, qui non esset de domo, & casata,
posset prohiberi a superiore: vt si quis vellet assu-
mere arma Trimoliorum (qui forte à Timoleone duce
Corinthiorum originem habuerunt: vel à Timo-
leo monte Lydiæ, vt in vltim. parte, in consideratio-
ne, qua tractat de excellenti virorum, dicitur) posset
ab eis prohiberi, vbi non esset de parentela, & idem
de cæteris magnatibus seu magnificis potentiori-
bus & nobilioribus in vna patria. Quoniam aliis
non licet portare talia arma, nisi sint de casata, & do-
mo illorum, & si portarent, alioqui possunt prohiberi;
quoniam ex hoc iniuriarentur, quod inferiores, qui

non essent de eorum parentela, se tales dicerent. no-
tatur in dist. capit. cum dilecta, extra de excessib. pralar.
in dicit Bald. in l. 2. Cod. qua res vendi non poss. quod
si quis assumat arma, seu insignia alterius, qui eis
longo tempore vsus fuerat, tenetur pœna falsi, vt læ-
pe allegatum, & comprobatum est supra. Ita etiam
tenet Ioannes de Montolono conciuus, & contem-
poraneus noster in suo Promptuario iuris, in verbo,
arma. Maxime si sit talis, qui in sua agnatione habuif-
set, vel conuictus fuisset, quod vituperio & ignomi-
nia posset ex hac ratione prohiberi, argumen. l. in-
m. 2. C. de episcop. aud. Et non solum principalis de cas-
ata potest talia prohibere, sed etiam quilibet alius
etiam tertius, vt dicit Bartolus in dist. tract. de armis.
argum. l. 1. C. de his, qui potest. nomine titulos predia af-
figunt, & c. & va. not. in verb. titulos. & in Authent. de
mand. v. princip. §. penult. coll. 3. Et facit ad hæc ratio
Aog. de Perul. in consi. suo 79. & consil. 281. in penul-
tim. volum. vbi dicit, quod grauissimum, & iniuriosis-
simum est videre arma agnationis ad extraneos deu-
oluta.

Hinc est, quod domus antiquorum, in quibus sunt
arma prædecessorum & imagines, seu stemmata, de
iure prohibentur vendi per tutorem & curatorem.
Quoniam, vt dicit text. in l. qua tutores. §. nec vero do-
mum. Cod. de adm. tut. latis lugubre est aut non vi-
dere maiorum imagines in domo propria fixas, aut
videre reuicias. Ratio deprimitur. Exempla prisco-
rum virorum honoratorum nos animant ad eorum
vestigia sequenda, quos solitos dicere legimus, cum
solas maiorum imagines intuerentur, vehementissi-
me sibi animum ad virtutem accendi: nec pruden-
tissimis viris modice succurrebant effigies maiorum,
cum titulis suis in prima parte ædium poni solere,
vt eorum virtutes posteris non solum legerent, verum
etiam imitarentur, & semper audire videantur poeti-
cum illud dictum: *Et pater Aeneas, & auunculus ex-
citat Hector.*

Et de Themistocle tradunt veteres, quem ferunt
stimulis virtutum agitatam, & ob id noctes inque-
ras exigentem: quærenti quid ita ex tempore in pu-
blico versaretur, respondisse: quia me tropæa Milcia-
dis de somno excitant. Ex dicit Lactan. lib. 1. Ita-
que homines eorum simulacra sinxerunt, vt haberent
aliquid ex imaginum contemplatione solatum. Et
de materia ample infra in 8. par. in 6. consider. ver. dicit
tamen.

Hinc videmus, quod si sint aliqui de aliqua familia,
& casata antiqua, qui videant arma suorum prædeces-
sorum depicta, aut alias insculpta in aliquo loco pu-
blico: si quis vellet ea amouere & ponere sua de nouo
etiam ædificando nouum opus, quod potest ei prohi-
beri per iudicem ex officio suo, ex quo non est licitum
abradere antiqua, & ponere noua, vt dicit Bartolus in
l. qui liberalitate. §. nec eius nomine. per illum text. de o-
per. pub. vbi refert contra religiosos, qui capellas, seu
capellanas defunctorum aliquorum antiquorum
fundatorum, vbi sunt eorum arma, attribuunt aliis no-
uis, quod male faciunt, vt etiam dicit Ludouicus Ro-
mah. si. g. suo 474. & refert Ioannes de Terra rubea, in
suo opere de vinea ecclesia. tract. 3. art. 6. in 8. conclus.
super gloss. in verbo, damnabilis.

Et ideo vidi, quod cum in ecclesia Heduenfi remo-
ueretur quidam lapis magnus in modum tumbæ, vbi
erant arma & imago domini quondam Dautigneyo,
conquestus est dominus Gerardus de Vienna, domi-
nus dicti loci, tam ea ratione; quia dominus ipsius lo-
ci Dautigneyo, quam ea ratione; quia erat de agna-

tione illius prædefuncti, cuius arma ibi posita erant & insculpta: & fuit necesse, quod in loco, vbi construebatur capella nova, quod arma antiqua ibi reponerentur cum nouis, quod & æquum fuit, prout probat text. ad hoc expressus, quem etiam ad hoc allegauit in l. si quis ff. de ope. pub. Ad quod facit text. in l. si quando. C. eod. vbi habetur: quoties opus publicum, vt palatium, ædes sacre vel porticus, reparatio- ne indigerint: licitum est imagines, statuas, inscriptiones nominum, vel arma quoruncunque deponere, sed resectis ædificiis, vnaquæque remota reportari, & proprio loco denuo collocari debent. Sed in re priuata vendita, licitum est emptori rei empte arma sua apponere, & alia si quæ sint affixa remouere. facit; quia satis absurdum est origine rei sublata eius imaginem derelinqui seu remanere text. in l. unica. §. i. C. de latina liberi. tollen.

9 Ex dictis tamen Bartol. in prædicto tracl. in 2. colum. sublimita istud dictum præcedens, scilicet de portu & delatione armorum, nisi essent exteri, seu ita de longinquo, vt esset talis distantia de vno loco ad alium, quod primus lædi non posset. puta si Italus assumat sibi arma Teutonici, vel Anglici, & e contra, vel Italus arma Hispani, certe, vt dicit Bartolus, in hoc non videtur generari præiudicium, nec scandalum inter eos. & dictum Bartoli sequitur Panorin. in cap. dilecta, de excess. prel. & ample infra in 48. concl. Et ideo ex quo in his in quibus quadam facultate quis occupat sibi vsum, non licet quæri, nisi ex magna causa. l. penul. §. sunt autem qui putant. ff. ne quid in loco publico. Vel nisi etiam essent ita antiqua arma, quod amplius dici nequeat, quod sit aliquis in patria de familia illorum, qui talia arma antiquitus portabant, & deferebant, vt sunt quædam ex antiquis armis nouem heroum, qui dicuntur in vulgari, les neuf preux: quorum tres erant Indæi, scilicet Iudas Machabeus, Iosue, & David. Tres gentiles, seu pagani, Hector, Alexander Magnus, & Iulius Cæsar & alij tres Christiani fuerunt, Carolus Magnus, Arthurus, seu Arthusius de Britannia, & Gaufridus, seu Godofredus Billonius: quorum quidem arma infra in 28. concl. videre poteris. Item, vt sunt arma militum (quos mensa rotunda vocant) qui fuerunt numero centum & septuaginta, qui omnes portabant arma diuersa, vt videri potest in quodam volumine, seu Romantio, quod vulgari nostro dicitur & intitulatur, Gyron le courtoys. in princ. Iste si quis velit videre aut habere diuersitatem armorum, recurrat ad illum locum. Maior tamen diuersitas erat in turri David, de qua C. u. titorum 4. cap. Dum in ea erant mille clypei pendentes, de qua infra in 59. conclus. vers. quandoque.

Vigesima secunda conclusio. In casu, in quo omnes & maiores & minores comprehenduntur, & est interesse, quod potest contingere vnumquemque in casu, scilicet quando quis odiis plenus, cuius vitæ multi insidiantur, assumeret arma seu insignia hominis quieti, & pacifici, certe illius interest, & poterit facere prohiberi, si vituperose portat, vt dictum est, multo fortius potest peti prohibitio, ne ex hoc propter vnionem armorum alius pro alio occidatur vel iniuriatur.

Item dicendum est, si ex hoc pudor primi aliquo modo lædatur, arg. d. l. min. C. de episc. aud. & l. iudeos quosdam. C. de Iudeis.

Et hæc fieri debent per Iudicis officium, ad quem spectat quies popularis. leg. 1. §. quies. ff. de officio præfetti vbi. maxime si videat hoc ad scandalum posse esse & tendere, & ad dissensionem subditorum, etiam ex

officio suo potest, vt C. de latina liber. tollen. l. unica. §. sed & qui domini. vbi circa eos, qui pileati incedunt, lex Iulia statuit, ne populus decipiatur. & expressus in cap. in nonnullis. extra. de Iudeis.

Vigesima tertia conclusio. Non licet ignobili assumere arma nobilis, & quæ solent portari per nobiles, nec insignia solis nobilibus concessa, & inter nobiles vsitata, deferre: quia sic dicitur nedum se nudo nomine nobilem asserere, sed etiam nobilium actus facere: eam ob causam grauius puniendus est, quam si solum assereret se nobilem, quo casu tantum falsum committit, & potest tanquam falsarius puniri. Text. est & ibi Bartol. in l. eos. §. qui se pro milite. quem text. ponderat ibi Bart. contra illos, qui se asserunt doctores, cum non sint. ff. ad. l. Cor. de falsis. vbi dicit text. quod ille, qui se pro milite gessit, & illicitis vsus est insignibus, falsi pœna, puniendus est, & videas Felin. in c. tertio loco. col. 1. de prob. dixi alibi, & ille text. mutuum facit pro hoc casu, & in his etiam, vbi quis illicitis vsus est insignibus. Facit quod not. Bald. in l. iucanda, que est l. i. C. que res vend. non poss. dum allegat illud vulgare, quod qui non est lupus, non debet assumere eius pellem, ample per Bonu. de Curtili in tracl. nobilitatis, 2. part. nu. 178. vbi dicit, quod vbi in aliqua patria est discretio seu doctrina, & in modo pingendi arma inter nobiles & ignobiles, ignobilis non potest assumere arma nobilis, sed bene assumere potest iuxta ritum ignobilium, & popularium, vt infra patebit in 28. conclus. non iuxta ritum nobilium, qui non conuenit nisi nobilibus: vt apud nos non videtur honestum, quod ignobilis & popularis in suis armis ponat supra arma sua galeam tymbratam, quod vulgo dicitur Heaubne, cum quadam eleuatione, quam faciunt nobiles magnifici, supra quod ponunt quoddam signum eleuatum, quod videtur solis nobilibus attribui, quod vulgariter dicitur Tymbre, de quo ample infra 49. conclus. Alias etiam prohibere & impedire posset nobilis, ne aliquis villanus vel rusticus nomen & arma suæ domus usurpet, vel ne aliquis de malo & infecto sanguine nomen vel arma immaculatum assumat; quia cuiusque de genere interest claritatem & nobilitatem generis conseruari. ita tenet Guillelmus Benedicti in repet. cap. R. natus in verbo, & uxorem nomine Adelaïam, n. 917. q. plene, in verbo, Rayn. de Cler. n. 57. & 58. extra. de testamen.

Vigesima quarta conclusio. Limirantur etiam præcedentes conclusiones in Bastardis, qui non portant arma domus nobilium, cum non sint nobiles, vt dicit Bald. in l. cum legitima nupte. ff. de stat. hom. idem Bald. in l. generaliter. §. fin. C. de inst. & subst. dixi ample in commento super consuetudinibus ducatus Burgundie, in titulo. Des successions des bastards. §. 3. in glo. 1. vers. iuxta prædicta: cum seq. ideo non possunt assumere arma domus, vt dicit Guillelmus Benedicti in sua repet. c. Rayn. de Cler. n. 31. de testam. vbi tamen concludit, quod istud non obseruatur in Francia; quia bastardi portant arma domus, cum aliqua tamen barra, quæ incipit à sinistris, & tendit ad dextram. tendens & transuersans per medium scuti seu campi armorum, & ibi plene videas de bastardis, & infra in 75. conclus. vers. item arma, & c. Cum supradictis concordat commentum Cosmæ Guymier, in verbo, filij, tit. de num. & qualitate Cardinalium. §. sint viri. Quid autem de legitimatis, vide infra, in 77. concl. Sed de bastardis quomodo legitimi illis præferri debent, latius dicitur infra in 11. part. in 15. consid.

Vigesima quinta conclusio. Licet vasallus habeat arma sua antiqua, & quæ potest vbique portare, & depin-

depingere, non tamen ea potest depingere aut insculpere seu depingi, aut insculpi facere in locis, ubi sunt arma sui domini, à quo tenet in feudum saltem ita aliter, sed cum aliqua depressione, aut diminutione. Pura si posita sint arma domini in medio, *ut dicam infra in 96. conclus.* Quia talia sunt signa & loca honoris, *ut dixi supra in hac prima parte, in 13. consi. cum duab. sequent.* Et de hoc est vniuersalis obseruantia in Galliasita quod aliqui habent consuetudines particulares de his, *ut est in patria Turonensi: de qua per Ioan. Saxon. titu. Des droit de Chastellenie. capit. in consuetudinibus patria Turonensis, ubi ponit, quod vasallus non potest ponere sua arma, nec facere literam, seu ligaturam funerum in ecclesia Castellaniae, quod est ratione congruum, ut minores maioribus deferant, iuxta gloss. fin. in leg. nihil omnino. Cod. de palatin. sacrar. larg. i. libro duodecimo.* Etiam in delatione & prelatione armorum, in quibus consistit honor, *ut hic ante dictum est in 12. conclu. & dicit Bald. in l. generaliter. §. fin. C. de insti. & substi.* quod portare arma est honor.

Aduertere tamen, quod arma posita iuxta arma principis, censentur ex eo nobiliora. facit, qui admittuntur ad latus principis, ex eo illustantur. *et est in l. v. nica. ibi; quos nosiri lateris comitatus illustrat. C. de proposit. labor. lib. 12. & ibi not. Bald. illum text. pro collateralibus. quia illustantur ab eo, cui astant, & Fel. in ca. pastoralis. de offic. del.*

Vigesima sexta conclusio. Cognatis & affinibus non licet assumere, nec portare arma domus illius, unde cognationem solum habet, aut affinitatem. Cum ad solos agnatos comperat ius & facultas portandi arma domus: *text. esse videtur in l. sui familiarium. C. de religio. & sumpt. funer. quem ad hoc Ioanes Saxo alleg. in d. c. i. supra proxime allegato. dicam latius infra in 40. concl.* Et hæc sunt quantum ad arma nobilium, & quæ competunt nobilibus, de quibus adhuc dico quando fiet mentio, an transcant ad successores, & quomodo, & in pluribus aliis conclusionibus.

Vigesima septima conclusio est circa populares, qui non habent arma propria: sed aut sibi assumunt ex concessione principis supremi, vel alterius domini, *ut Bart. qui habuit à Carolo I V. Imper. ut ipse, & ceteri de sua agnatione leonem rubeum cum caudis duabus in campo aureo portarent. Et tunc talibus licet portare talia arma sibi donata & concessa. & dicit Bart. in d. suo tract. armorum.* in hoc non esse dubium. Quia disputare de potestate Principis est sacrilegium. *l. 2. C. de crim. sacril. Facit in rubro & nigro, Cod. ut nemini lic. sine iudic. auctor. signa imprim. verbis quas alius desiner.* optimus text. *in l. sacrilegij. de diuers. rescripti.* ubi notant Bald. & Paul. quod Imperator, seu Princeps supremus, *ut Rex Francia, potest conferre dignitatem alicui non habenti, & nobilitare quemcumque vult. & instar sacrilegij est reputare aliquem indignum, quem Princeps approbavit, ut in d. text. cum sit Deus in terris. notatur in liubemus. C. de sacros. eccl. de laude huiusmodi armorum & utilitate infra dicitur, in 36. conclusiones, incip. circa utilitatem.*

Vigesima octava conclusio. Etiam populares propria auctoritate arma sibi assumere possunt, *ut dicit Bart. in dicto loco.* Sicut enim nomina inuenta sunt ad cognoscendum homines. *l. ad recognoscendos. C. de ingen. manum.* ita etiam ista insignia ad hoc inuenta sunt. *ut l. sanctum. §. i. ff. de rev. diuisi.* Sed talia nomina cuiuslibet licet imponere sibi ad placitum. *d. l. ad recognoscendos. & l. falsi. in prin. ff. de falsis.* Ita etiam

ista insignia cuiuslibet licet portare, & impingere in suo, non tamen in alieno: *ut l. 2. Cod. ut nemini lic. sine iud. auctor. &c. & ibi notatur per gloss. in verbo, aliquis. facit cap. dilecti. extra de concess. prob. & quod ibi notatur per gloss. Non inuenio illud c. dilecti. sub tit. de concess. prob. allegatum per Bartol. sed bene reperio cap. dilecti, extra, de excess. prelat. quod bene videtur facere ad hoc cum glo. fin. Et ibi Pan. & Pet. de Anch. ponunt istam questionem cum seq. & ibidem tractatur ista materia.*

Videtur, quod Bart. in hoc multum extente locutus fuerit, & quod istud non sit indistincte verum, maxime in villanis seu rusticis non habentibus aliquam præminentiam aut dignitatem, seu nobilitatem: quoniam credo, quod talibus non sit licitum portare arma, hoc est scuta, in quibus sunt arma, cum talia solum coherant nobilibus ex aliqua nobilitate, quæ sunt plures, *ut infra videtur in octaua parte: & illis licet propria auctoritate assumere aliqua arma, aliis non, propter vilitatem & obseruatam inuolabiliter consuetudinem à tempore immemoriali, quod talibus solum competit usus armorum, & non villanis & rusticis.*

Item et statim dicitur, si adhuc tales sibi assumant, arma, cauere debent, ne assumant arma alicuius antiquæ domus & familia iam talia habentis, & portantis. quoniam tunc posset prohiberi, *ut dictum est supra in 23. conclus.*

Sed bene verum est, quod tales rustici & artifices possunt per se & propria auctoritate assumere merchas, & signa, quibus signare & merchare possunt opera sua, & suas res: sed ista non debent fieri ad formam, seu instar armorum, & ita videntur intelligenda verba Bartoli. De prædictis merchis, seu signis infra videatur, *in 31. concl.*

Communiter tamen tenet secundum Pan. *in d. c. dilecti. ut* quilibet assumere possit sibi certa insignia sive arma. & de hoc truffantur villani à nobilibus, cum dicitur, arma sunt villanorum: quia sumpta sunt ad placitum, prout Accursius glossator iuris ciuili in l. heres. in gloss. fin. de leg. i. habere l. de domino Martino sic dicit, quod sententia sua albo nigroque variabat, *ut omnem telorum vitaret amaritudinem.* Veruntamen, *ut dixi, omnia nomina propria sumuntur ad placitum, ut vnus ab altere cognoscatur, iuris prælat. quibus addo §. si quis in nomine. Insti. de leg. ita & arma potest quis assumere, ut vna parentela discernatur ab alia, & non fiat alteri præiudicium: etiam dummodo talia arma ignobilium seu rusticorum non habeant galeam seu cassidem tymbatam, ut supra tactum est in 23. conclus. & expedit ita fieri, ut familiae distinguantur, & distinctæ cognoscantur, ut dictum est. non sit idem de magistro Ioan. Grammatico, & Accursio iurisperito. ut vult gl. fi. in l. unica. C. de professor. qui, c. c. lib. 12.*

Si quis tamen velit assumere arma de nouo, debet assumere magis cõformia suis cognatis aut affinibus, vel patriæ suæ, & etiam antiquioribus. & secundum quod videre potest & cognoscere, quod eis magis cõueniunt & approximant statui suo, tam ratione affinitatis, consanguinitatis, patriæ, loci, quam vrbi seu suæ qualitati & conditioni, & de multis aliis, *ut infra dicam.* Unde referam: quia ad rem facit, de Gordio parte regis Mida opulentissimi Phrygum, qui Gordius ex agricultura sumptus, ad regnum peruenit: quo potius Gordium ciuitatem inter Asiam maiorem & minorem condidit, & à se denominauit, in qua templum Ioui consecrauit, & non immemor, nec

veritus originariam condicionem, nec eam celans in eo aratrum (tanquam sorte propria arma, & insignia) quo aliquando usus fuerat, posuit, & ex loris, seu funibus, quibus boues in iugo tenuerat, nodum connexit miro artificio, ut neque principium, neque exitus deprehenderetur in eo, eumque Ioui consecrauit, donec qui eum soluat occurreret: ut recitat Guilielmus. *Benedicti in sua repe. c. Raynustus. in ver. Ray. de Clero. num. 25. de testam. 7.* & ibi reprehendit illos, qui neglecto honore patris, se filios bastardos magnatum dicunt, ut illorum nomen & arma eis non debita occupent, de quo vide ibi plura exempla.

- 7 Et ita ut magis communiter videmus, assumptas de nouo arma, assumunt ea, quæ magis suo nomini, aut cognomini approximantur & conueniunt propter conformitatem, alludendo ad vocabulum cognominis, ut nomina sint consonantia reb. *vulgaro s. est & aliud. Inst. de don. &* siquidem data sunt ab antiquitate nomina significatiua à parte rerum, ut Petrus: quia firmus ut petra. *text. &* ibi *glos. in Arb. de defen. c. sui. an in princ. colum. 3.* & Lucius Lucillius, & Lucullus & luce. Pura si quis cognominetur de quereu, assumit pro armis quereum, ut in Papa Iulio II. qui dicebatur de Rouere, & assumpsit pro armis quereum. Et rouere ut vulgari Italico, est quereus. Et illi, qui vocantur de castro, aut castello, sumunt castrum seu castellum: qui veto cognominatur de Loup, accipit lupum, & sic de singulis. Et licet propria nomina ad placitam imponantur, appellatiua tamen ab aliqua proprietate imponi solent, ut dicit Bald. *in proam. Inst. allegans l. si quis in fundi vocabulo. ff. de leg. 1.*

- 8 Sicut videre est multas familias Romanorum cognomina assumpsisse à leguminibus, & ab ea re, quam optime seferent, ut Fabij à faba cognominati, Ciceroes à cicere, Lentuli seu Lentini à lente, Pilonos à pisco, & sic de huiusmodi, & ut ait Plinius, fuerunt ab arboribus cognomina antiquis, ut Frondicio, qui præclara facinora Vulturum transnatis fronde capiti imposta aduersus Hannibalem edidit. Item Cornutus ait: *Q. Cincinnatus cum summi agrum & araret & fereret, disclatura ei à populo Romano delata est. Qui contra Samnites profectus victor exiit: quia à serendo. Seranus appellatus est.* A pinfendo Pilmnus, qui primus pinfendi framenti usum inuenit: & pilum, id est, instrumentum aptum ad terendum. Item ab herbis, ut Lactucini, à lactucis dicti. Item à piscibus, ut Muræna, quod fuit cognomen viri Romani, ab eo pisce deductum, unde Ciceronis extat oratio pro Muræna. Item Orator, quod cognomen fuit Sergij viri Romani, quod ab hoc pisce sortitus est. Cognomina etiam, ut inquit Varro, habentur à maiori & à minori pecore. A maiori, ut Equitius, Taurus. A minori, ut Saprilus, Seropha, Portius, quod cognomen fuit Catonis Censorij, à porco tractum. Quidam etiam à vestimento, ut Antonius Caracalla.

- 9 Et assumendo antiqua arma (puta duos leones aureos eleuatos, se inuicem respicientes in campo rubeo, quæ fuerunt arma Hectoris. Lyram auream in campo rubeo quæ fuerunt arma Dauidis. Tres psittacos virides in campo aureo, quæ fuerunt arma Iosue. Draconem rubeam in campo argenteo, quæ fuerunt arma Iudæ Macchabæi. In campo azureo regem in folio maiestatis sedentem aureum, quæ fuerunt arma Alexandri Magni. In campo azureo tres coronas aureas, quæ fuerunt arma Arthuri) non potest quis reprehendi, nec ab aliquo prohiberi, cum nunc non sint aliqui de parentela eorum. & ita de alijs similibus, de quo latissime *infra in 48. conclusione.*

Vigesimanona conclusio. Si quis impediatur, ne arma sua aliquis ponat in loco, in quo ponere potest, non patiendo eidem honorem decerni, qui decerni potest, non tenetur actione iniuriarum, ut est text. ad literam, *in leg. iniuriarum. §. 1.* si quis de honoribus decernendis alicui passus non sit decerni, ut puta imaginem alicui, vel quid aliud tale, puta arma. *ff. de iniuris.* quamuis, ut dicit text. hoc contumelie causa faciat. Intelligit, si fiat impedimentum, antequam sint posita, sed postquam fuerint posita in aliquo loco: si amoucantur, credo actionem iniuriarum esse ortam. Quoniam turpius elicitur: quam non admittitur hospes, *text. in cap. quatuoradmodum. §. a. loquim. de iur. extra.* Ex quo dixi in casu emergenti, de quo *infra 49. conclus. in fin.* cum esset inter duos dominos contentio de quadam ecclesia, in cuius iurisdictione esset, & quis illorum facere deberet zonam lugubrem, seu funebrem in dicta ecclesia: quod ex quo vnus superstes abradere fecerit zonam lugubrem, quam filij alterius prædefuncti fecerant fieri pro sepultura eorum patris, quod in hoc tenebatur actione iniuriarum. Quia non solum non passus est honorem decerni, sed decretum tulit, diminuendo eius dignitatem, quo casu tenetur actione iniuriarum, ut est *glos. in d. §. si quis n. v. b. quid facia.* Idem dicendum est de eo, qui arma alicuius iam in aliquo loco depicta deleuit, aut abrauit, quoniam hoc casu tenetur actione iniuriarum, si talis, qui illa posuit, non poterat prohiberi illa ibi ponere; quoniam si potuit prohiberi per alium: videtur, quod si ponat sine eius autoritate & licentia, possit per dictum, qui prohibere potuit, aut eius mandato, deleri, & abradi. Quoniam ex quo illum text. *in d. §. si quis.* potest impediri, ne utatur honore, & ne honor sibi decernatur: ita quod non potest hoc casu teneri actione iniuriarum. Multo ergo fortius si quis utatur honore non sibi debito, potest talis honor impediri per illum, cui præiudicatur in honore, puta in appositione imaginis in vno loco, vel alicuius alterius rei ad honorem tantum, ut est in appositione armorum.

Et ideo dic, quod si quis in re litigiosa ponat, aut pingere faciat arma sua, possunt ab aduersario deuastari, excidi, & arripi, per text. *in l. 2. Cod. ut nemo priuatus ius. præd. suis vel alienis impon. vel vela regia suspendat.* & ita tenet Vinc. Cicaule. *in quodam tract. quem fecit de fœlis Principum in cap. de autoritate Ecclesia. fol. 5.* sed pro hoc ultimo dicto allego formaliorem text. *in l. 1. etiam in l. 2. C. ut nemini liceat sine iud. autor. signa imprimi rebis, quas alius detinet.*

Trigesima conclusio. Non solum habens proprietatem in aliqua re arma sua potest facere pingere, sed etiam usufructuarius in re, in qua habet usufructum. *l. æquissimum. §. sed si adsum usufr. eius legatus su.* Nerua filius, & lumina immittere eum posse, ait, sed & colores, & picturas, & marmora, poterit: & sigilla: & si quid ad domus ornatum pertinet. *& not. ibi, sigilla. ff. de usufruct. &* ibi Angel. de Per. & Flor. Quia per hoc non efficitur deterior conditio rei, neque mutatur eius substantia; quoniam alias secus esset. ut *l. monumentorum. C. de relig. & l. repei. §. rei mutatio. ff. quibus modis usufruct. amitt.* Ex quo dixi in casu emergenti, quod vidua post mortem mariti, quæ habet donarium in aliqua domo, seu in aliqua terra, & Signoria, potest ibidem ponere arma sua, prout eius maritus fecisset eius vita comite, sed tamen zona funebri in ecclesia pro ea fieri non potest. *arg. d. l. monumentorum.*

TRigesimaptima conclusio est circa merchas, & insignia mercatorum, & artificum, & hoc casu dicendum videtur, quod vnique liceat tales merchas, seu signa portare, & habere. Quoniam talia sunt ad recognoscendas res suas & opera sua, seu artificia. vnde not. Bald. in *authen. dos. data. in magna lectura. C. de don. ante nupt.* quod ballæ mercatorum recognoscuntur ad signum; sicut supra dictum est in 28. *conclu.* quod nomina sunt inuenta ad cognoscendos homines. *C. de ingen. manus. ff. & s. si quis in nomine. Institut. de leg.* Et licet vnique nomen suum mutare, & accipere ad placitum, dummodo absit fraus. *l. vnica. C. de mutat. nom.* ideo videtur, quod etiam signum, seu mercham, mutare potest. De mutatione tamen nominis, vide Gem. in *proemio sexti in 3. col.* & Angelum in *d. s. si quis in nomine & per Doctores in d. l. vnica.*

Sed quid de armis, an licet ea variare, & mutare pro libito? videtur, quod non: quia, vt sæpe dictum est, bonum est argumentum de nomine ad arma. Modo sic est, quod mutatio nominis videtur prohibita, vt in *l. 1. s. qui in rationibus ibi: vel rem amouerint. & l. falsi nominis. ff. de falsis. & l. Titio. in princip. ff. ad municip.* ideo nec arma mutare licet. Facit; quia nemini licet titulum semel assumptum variare saltem sine scitu principis, ex ratione, *l. eos. s. qui se promittit. & ibi Bald. ff. de fal.* Item mutatio nominis non fit in Imperatore, vt tenet Baldus in *proem. Gregori. n. colum.* igitur nec in alio inferiore permessa esse videtur; cum dicat se dominum in tertis, & eius dignitas alta est, vt per Bald. *ibi.* Item, Notarius non debet mutare nomen nec signum, vt in 33. *consideratione* dicitur. In oppositum facit: quia quis dum dignitatem apostolatus assequitur, mutat nomen proprium primæ impositionis, vt tenet Baldus, *vbi supra.* & illa mutatio dicitur gratiosa, idcirco variatio armorum est licita. Ideo dic, quod sicut nomina bona possunt mutari, dummodo illa mutatio non sit calumniosa, captiosa, ignominiosa, & fallens: quia tunc prohibetur tanquam etiam gloriosa, iuribus pro prima parte allegatis. Sed illa est licita, quæ damnum, fraudem, & deceptionem alteri non infert, nec inferre potest. vt dicit ibi Bald. in *col. 2.* & pro vtroque casu est text. in *d. l. vnica. C. de mutat. nominis.*

TRigesimasecunda conclusio erit, pro limitatione prædictæ conclusionis, quæ fallit multis modis, Primo, quando interesset multis seu contingere posset ex hoc interesse multorum: quod fieri potest, quando esset quidam faber expertus, & bene famatus, qui in gladiis suis seu aliis operibus, aut artificiis facit certa signa, vel merchas, ex quibus opus talis magistri, seu artificis esse cognoscitur, & laudatur, vt per hoc tales merces melius vendantur, & auidius emantur.

Et ideo dicunt Bart. in *d. suo tract. armorum*, Pan. & Petrus de Anchar. in *c. dilecta. extra. de excess. pralat.* si alius faceret tale signum, posse prohiberi; quia ex hoc commune bonum, seu res publica læderetur, & decipi posset. Acciperetur enim & emeretur opus vnus (vt sæpe fit) pro opere alterius, argum. *l. vnica. C. de latina libert. tollen. & c. in nonnullis. extra. de iudeis.*

Istud exemplificari potest in multis, maxime tempore nostro in quodam fabro cultellorum, qui dicebatur Vauldoire, qui utebatur certo signo pro sua mercha operi suo imprimenda. Nam si alius usurpasset illud signum, potuisset ille: & quilibet alius de populo conqueri, & ad preces illorum per iudices prohiberi eidem usurpanti, potuisset etiam cæteris, ne tali signo vterentur, quod & factum fuit.

Sic etiam in oppido Belnensi, vbi erat quidam faber balistarum laudatissimus, & ingeniosus, qui cæteros in

operis sui dignitate excellebat. Nam si aliquis signum ipsius accepisset, potuisset ad iustitiam illius, aut alterius de illo loco prohiberi, ne quisquam alius vsus fuisset, & sic de singulis, faciunt ad prædicta, quæ tergi *infra in 34. conclus.*

Sicut videmus in Burgundia, dolia vinorum sunt diuersa, & distincta ab aliis totius Gallia: ita quod nulla provincia est in Gallia, quæ utatur doliis, seu vasis vinariis ad mensuram, & sub forma, & modo quibus fabricantur in vrbe Belnensi, & in tota Burgundia.

Altiusiodorenses tamen ad æmulationem voluerunt facere similia vasa, & dolia, vt carius, & citius venderent eorum vina, & pro vinis Burgundia, quod tamen fieri non potuit, nec debuit. Et ideo super hoc pendunt processus Parisiis (vt audiui.) Et pro certo iuste possunt & potuerunt Burgundi impedire & conqueri, ne fiant, neque fierent dolia ad vsum vinorum ad instar suorum, propter excellentiam vinorum Belnensium, & totius Burgundia; quia alias euenire posset, quod alia vina venderentur, & exponerentur venalia pro vinis Burgundia, & diffamaretur, seu minueretur fama, & celebritas vinorum ipsius Burgundia, etiam decipi possent multi emptores; ideo interesse tam publicum, quam priuatum considerandum est.

TRigesimatertia conclusio erit pro secunda limitatione antedictæ conclusionis, quæ fallit secundo in signis, quibus vtuntur Notarij, qui semper vno signo vti debent, & mutare non debent, nec nomen, alias tærentur de falso. *Bald. in l. comparationes. col. fi. C. de fid. inst. & in l. const. C. & Lanfan. in c. quoniam ver. instrumenta. col. 2. extr. de probat.* Quia nullus potest assumere signum alterius Notarij, nec eo vti: & si id faciat, incidit in crimen falsi. notatur in *l. nemo. quæ est l. fi. s. nec callidus. Cod. de assessoribus. in s. item Lex Cornelia. Institut. de pub. iud. & in Auth. de instrum. cautela. & fide. s. oportet autem. & quod ibi not. col. 6.* vbi si quis signum alterius accipiat, potest prohiberi, ita etiam tenet Io. de Platea in *l. signata. C. de fabricensibus. lib. 11.* quia aliquando posset diffamari primus signans tali signo, si secundus non bene vteretur eo. *arg. d. c. dilecta. de excess. pral. extra.* Et ibi Betna. de Landrino in *apostilla ad Panormitanum allegans Bal. in sua disputatione, quæ incipit, accusatus de vi turbatiua.*

TRigesimaquarta conclusio erit pro tertia limitatione præcedentis conclusionis in ordine 31. quæ fallit tertio in signis, quibus vtuntur fabricatores omnium rerum: quoniam etiam tales possunt ad requestam eorum inhiberi facere, ne alij illo signo vtantur, vt supra dixi in *conclus. 32.* Quia si sit bonus faber, pictor, aut textor, & alius qui non esset ita peritus in arte, vt eretur suo signo, posset ille bonus artifex, qui primo utebatur tali signo, diffamari in opere suo. Eius enim interest, ne alius imperitus artifex tale signum assumat, ne confusio operum inducatur, & sic esset primi boni, & periti artificis diffamatio, vt etiam tenet Bald. in *l. 1. C. quæ res vend. non poss.* & dicit Bal. in *cap. quanto, colum. 2. de iureiur.* quod vnus mercator non potest apponere signum alterius mercatoris in ballis.

Idem etiam dicit Guillelmus benedicti in *sua repet. cap. Rayn. in ver. Raynutus de Clera. nu. 59. de testam.* in hospite tenente diuersorium, seu hospitium, qui si primo acceperit signum aliquod, seu inter-signum, potest prohibere, ne in illo loco alius accipiat illud, quia sua interest, si in illo loco, seu ciuitate, vbi habet tale signum, vel quia forte propter eius famam, & di-

ligentiam seu prouidentiam, cuncti viatores, & hospites ad ipsum currebant & nunc diffamaretur, saltem fama talis hospitij diminueretur, si alius non æque idoneus, fidelis, & seruitialis inter signum illud alitermeret, quod non est tolerandum in præiudicium primi occupantis, & habentis tale signum seu interfignum.

3 Vel quia forte vnus mercator, vel alius artifex habet in sua domo ex præscriptione aliqua insignia, quibus semper sui prædecessores vsi fuerunt per triginta annos, & vltra, vt dicit Bald. in l. 1. quæ incipit *fucanda. in fin. C. quæ res vendi. non poss.* quem ibi vide pro materia. & facit pro hoc *l. monumentorum. in fi. C. de relig. & sum. fun.* Et prædicta intelligo vera, nisi esset magna distantia loci, de vno interfigno ad aliud, aut vnus vicus multum distaret ab alio; quia tunc in illis vicis longe distantibus etiam in eadem ciuitate sæpe similia interfigna (vt Parisiis) videntur esse appensa, licet plerunque in aliquibus differant, vt vnum fiat paruum, aliud magnum, vel cum aliqua dissimilitudine, & discrepantia, pro quo faciunt dicta *infra in 3. conclus.*

4 Et ex hac conclusione infero, quod cauere debent aduocati ne se subignent scripturis factis per procuratores aut alios aduocatos imperitos. Quoniam ex hoc, si deueniant ad manus expertorum, & doctissimorum virorum, posset eorum fama attenuari: quia in his inspicitur signum aduocati se subscribentis, quod male obseruant aduocati Heduenfes, qui vt plurimum subignant scripturas per procuratores factas, quod tamen semper tacere reui, & vidi multos in hoc decipi, & pænitere, cum eorum scripturæ declarabantur inadmissibiles, inutiles, impertinentes, ineptæ, & nullæ, quod in eorum dedecus redundabat, ex quo non cogitauerant, nec illas fecerant. Caueant ergo de cetero ne signa eorum talibus scripturis apponant, nisi ex fontibus propriis processerint; & facit; quia inciuile est (nisi tota lege perspecta) de aliqua particula eius proposira iudicare, vel respondere. *l. inciuile est. ff. de legib. facit etiam l. de his controuersis. in his verbis. inspedis cognitisque verbis testamenti. ff. de transact.* & plerunque principium per finem corrigitur. *l. si tibi. in fine. ff. si cert. petat.*

5 Et ampliando prædictam fallentiam videtur quod apponere signum alienum, seu mercham alienam in rebus suis sit prohibitum. *leg. 1. C. de nauib. excusandis. lib. 11. imo quod perdat rem suam. d. leg. 1. & l. sacrilegy. §. qui cum. ff. ad leg. Iul. pecul.* cum aliis allegatis per Lucam de Penna in *leg. signata. Cod. de fabricensibus. li. 1.* Et sic vnus mercator non potest, nec debet apponere signum alterius mercatoris in ballis suis, vt dictum est hic ante.

TRigesima quinta conclusio erit de insigni, in signo, seu mercha mercatoris, an probet. Ioan. de Platea in *d. l. signata.* & Guilliel. Benedi. in *d. rep. cap. Rayn. in ver. Rayn. de Clera. de testam.* dicunt, quod talis mercha sufficit ad probandum rerum dominium. facit *c. displicet. 23. q. 4. ibi: & vos omnes Christi estis, charactere rem dominicum portantis.* secundum Lucam de Penna in *d. l. signata.* Eius enim res esse videtur, cuius signo signata est, *l. quod si neque. §. fin. ff. de peric. & commodo rei vend. & cap. si iudex. de sent. exc. in 6.* Ad idem bene facit *1. quest. 1. c. quod quidam. in fin. & 23. q. 7. c. quemadmodum. de confes. distin. 4. cap. postea signatur. 24. q. 2. c. sane proferitur. extra de voto. c. magne. & c. fin. ibidem.* & Ezech. cap. 9. *Transi per mediam ciuitatem, & signa Tbau, super frontes virorum gementium, & dolentium super abominationibus, que fiunt in medio eius.* Et Luc. 20. *Ostendite.*

mibi numisma censu. At illi astulerunt ei denarium. Cuius habet imaginem, & inscriptionem? Et respondentes dixerunt: Casaris, & ait illis: Reddite ergo quod est Casaris, &c. Et Genes. 4. *posuit Dominus signum in Cayn.* Ad idem Exod. 12. quod verum dicit esse Lucas de Penna, si probetur impositio merchæ. *l. 3. C. de bonis vacan. lib. 10. d. leo. quod si neque.* Quod videtur etiam esse verum, quo ad possessionem, & dominium, *arg. d. leg. 3. & l. monumentorum. C. de relig. & sum. funer.* & facit quod notatur in *cap. quanto. in gloss. in verbo, patris. de iureiur. extra. & in leg. unica. C. de nauis Tyberinis. li. 11.* Ita dicit Lucas de Penna in *d. leg. signata.* & dixi in *meo monologio. in verb. mercha mercatoris.* Dicit tamen Bal. in *authen. dos data. C. de don. ante nupr.* quod facit tantum præiudicium, vt in ballis mercatorum, si quod facit præiudicium esse illius, cuius est signum. De impressione armorum, inscriptione nominum & imaginum an probent, vide *infra in 55. conclusione.*

TRigesima sexta conclusio circa vtilitatem armorum, quæ quis habet à Principe, versatur: de quibus *supra in 27. concl. in c. circa populares.* an plus possint, & an afferant aliam vtilitatem, quam si alius ea non habeat à Principe. In quo concludit Bart. in *suo tract. de armis,* quod magis prodest, & magis releuat habere arma à Principe, quam à seipso in multis.

Primo; quia est maioris dignitatis, sicut dicimus in testamento facto à Principe, vt in *leg. omnium. Cod. de testam.*

Secundo; quia non possunt prohiberi ab alio illa portare, *l. 2. C. de iureiur. & ff. de mino. 25. annis. leg. minor autem magistratus. in prin. & §. 2.* qui text. bene facit, cum dicat, quod aduersus sententiam Principis non admittitur quis ad petendam restitutionem in integrum; cum solus Princeps restituat aduersus suam sententiam. Quia nullus eo maior sit, *l. de precatio. ff. ad leg. Rhod. de iact.*

Crederem doctrinam Bar. in hoc esse veram, dummodo princeps non concessisset ei arma alicuius magnatis, seu domus, aut casaræ antiquæ: quia tale priuilegium concessum à Principe, intelligitur sine præiudicio tertij. text. in *l. 3. §. merito. ff. ne quid in loco pub. & l. 2. C. de prec. impe. offer.* ideo si Princeps concederet arma alicui noua, quæ quis non solitus est habere, non potest prohiberi. Secus si solitus esset portare aliquis, & gestare à tempore immemoriali: quia tunc posset querelare talis de suo interesse, & quod Princeps non intellexit illud fecisse in præiudicium illius: & sic instantiam illius prohiberi, nisi Princeps diceret; *Non obstante,* & cætera. quia tunc Princeps posset concedere, *arg. nota. in l. fin. Cod. si contra eum vel veris. pub.*

Tertio; quia si duo assumpserint eadem arma, seu insignia, nec de prioritate, nec posteritate appareat, præferitur ille, qui à Principe habuit. *l. si duas. in princ. ff. de excu. tutor.*

Quarto; quia si in exercitu esset vel alio loco, & quereretur quis deberet præcedere, debent præferri illius arma, quæ à principe sunt concessa. *l. si. ff. de albo scrib. l. 1. C. de consulib. lib. 12. cap. per tuam. extra de maior. & obed. & arg. d. leg. si duas in princ. ff. de excu. sui* Et dixi in pluribus locis, quod inter eiusdem qualitatis pares, semper præferitur, qui à Principe honoratus sit, seu aliquo munere donatus sit. text. est ad hoc in *l. restituenda. in fin. C. de aduo. diner. iud.* & merito illis est deferendum, cum ratio priuilegij sit habenda, *l. 3. ibi. nisi quis priuilegiatus veniat. ff. quod exim eo. qui in alie. potest. & c.* Et sic intelligit Bart. prædicta procedere cæteris

teris paribus, scilicet quod alias illi, qui habent arma, sint æqualis dignitatis, alias præferri debent arma illius, qui esset in maiori dignitate, *arg. l. superius allegatam, & quæ ibi notantur.* allego tamen text. expressum in *l. i. ff. de albo scrib.* Exemplifico, si aduocato fiscali alicuius alterius provincie in Burgundia Princeps daret arma hodie, & ego cras assumere propria autoritate: cū uterque sit aduocatus fiscalis, & sic pariter dignitatis ille, qui haberet à Principe, præferretur. Sed si Cancellarius Franciæ assumeret sibi arma de nouo hodie, & Princeps hodie mihi concessisset, non essem propter hoc præferendus; imo ille, qui est maioris dignitatis, ut latius infra dicitur in *49. conclusio.*

Et ideo cum arma donata à Principe maiorem auctoritatem præsentent, & prælationem, quam arma sumpta propria autoritate, non inuitum si Bart. gloriabatur in hoc, quod arma sibi fuerant concessa à Carolo IV. Imperat. qui sibi donauit, & cæteris de sua agnatione Leonem rubrum cum caudis duabus in campo aureo portare, ut dicit in *d. suo tract.* & dixi supra in *d. 37. concl.* ubi de materia.

Trigesima septima conclusio, attingedo materiam circa transmissionem armorum ad successores, est, quod arma vnius domus, familie, vel castre, remanent, & transeunt integraliter ad filium primogenitum tantquam digniorem, qui quidem illa debet, & potest portare integra, plura, si ne aliqua additione, vel diminutione, ut infra dixi in *76. concl.* Et quia primogenito debetur honor in omnibus, cum præferatur cæteris, & in mensis, in oblationibus, & aliis multis de quibus infra in *5. parte, in 41. consideratione.* & portare arma est honor, ut sæpe repetitam est supra, & dicit Bald. in *l. fin. C. profocio.* quod arma, & nomen nobilium remanent apud principalem domum. Cum in illo tantquam in capite splendor genituræ sit & permaneat, *arg. l. cum semus, in fi. C. de agric. & censu. l. ii.* quem allegat Vincentius Ciguault in *suo tract. de potestate ecclesiæ.* Cum deterius conditionis non sit, quam pater. *l. cum suis. C. eo. in. & lib.*

Trigesima octaua conclusio. Arma sunt tantæ virtutis, quod transeunt in successores vnius domus seu agnationis. *l. familiaria, cum l. leg. C. de religio. & sumpt. funer.* & hoc secundum prioritatem gradus, ut in successione aliarum rerum, de quo inferius in *76. conclusio, in fi.* & ample Guiliel. de Monteferrat. in *tract. de successione regum, in secundo dubio. nu. 19.* & supra in *20. concl.* Facit, quia filius familiam sequitur & agnationem patris *§. i. ibi; quia qui nascuntur, patris, non matris familiam sequuntur.* In *§. de legit. agrari. tutela.* concordant text. in *e. 2.* & ibi *gl. in verbo, potestate, extra de conuersi. infidel.* & sic de iure à patre, & non à matre denominari debet. Item filius sequitur conditionem patris quo ad originem. Item sequitur patrem quo ad dignitatem, & honores. Item nationem patris: ut probat, & tenet Guiliel. Bened. in *sua rep. c. Rayn. in prin. de restam.*

Trigesima nona conclusio. Si sint plures successores, ad proximum transeunt arma integra sine diminutione. Ad sequentes vero cum aliqua diminutione, aut cum appositione, seu additione alicuius rei, sic quod possint discerni ab armis principalibus integris, & planis. Sed quomodo hoc fiat, infra dicitur sum in *76. concl.*

Et dicit Bart. *ubi supra,* quod istud licet, sicut licitum est addere cognomen nomini, aut illud inter duos eiusdem nominis: ex quo denotari possit diuersitas inter eos, sicut inter duos fratres eiusdem nominis dicitur vnius Ioanes iunior, vel paruus, alter vero Ioan-

nes antiquior, vel magnus, &c. Et istud semper operatur antiquitas, seu primogenitura, quæ debet habere aliquam prærogatiuam: & ex communi obseruantia in Gallia in quocunque gradu sit, semper habet istam præminentiam in armis, quod ea portat integra: sequentes vero cum aliqua adiectione, ut dixi supra in *20. concl.* & ample declarat Guilielmus de Monteferrato in *tract. de success. regum, in 2. dubio.*

Quadragesima conclusio. Arma non transeunt ad cognatos, & affines. *l. ius familiarium. C. de rel. & sumpt. funer.* Et facit, quia cognati descendentes ex femina, non sunt de familia. *l. cum in adoptiuis. C. de adopti.* Sozinus in *cons. suo 30. col. 3.* Et soror dicitur quasi seorsum nata, & à familia separata appellatur, ut dicit idem Sozin. in *d. cons. per me allegato in Commentariis nostris super consuetudinibus ducatus Burgundie. tit. des droicts & appartenances à gens mariez. §. i. in glos. ex puissance de son mary. & tit. des successions. §. 2. in glos. 1.* ubi dicitur, quod agnationis dignitas semper debet esse salua, considerato in hoc, quod honor debet remanere apud agnationem, & sic cum arma sint honor domus, ut prædictum est, ad cognatos transire non debent. Faciant etiam ad propositum quæ dicit Ang. in *cons. 169.* & in *cons. 281. supra allegat.* Ita etiam tenent Bart. in *d. tractatu de armis. Petr. de Anch. d. capit. dilecta. de excess. pralat. & Ioannes Saxo in dist. capit. 1. titul. des droicts de chastellenie. in consuetudinibus patrie Turonensis.*

Ex communi tamen obseruantia & vlu arma, domus, seu familie transeunt ad cognatos, & affines, vno modo, videlicet cum adiunctione in vna parte armorum: alterius familie ex parte sinistra: maxime in descendentes ab illis; quia solent depingere aut depingi facere arma sua diuisa, & bipartita, ita quod in parte dextra sunt arma patris, & in parte sinistra sunt arma matris. Quod quomodo facere liceat, scilicet assumere etiam nomen & arma matris, vel alterius, ponit Guil. Bened. in *sua rep. c. Rayn. in ver. Raynuitius de Clera. nu. 44. de restam.*

Quadragesima prima conclusio. Sicut idètitas cognominis inducit præsumptionem agnationis. *l. cum præcum. C. de liber. causa.* ita etiam idètitas armorum inducit præsumptionem agnationis aut cognationis. Quoniam sicut nomina imponuntur, & reperta sunt ad cognoscendos homines. *l. ad recognoscendos singulos nomina comparata. C. de ingen. manum. §. & §. si quis in nomine.* In *§. de leonibus.* Ita etiam arma, signa, seu insignia fiunt & adiuuenta sunt ad recognoscendas familias, & agnationes; quia per signum cognoscitur agnatum, facit text. in *l. i. §. si intelligatur. ff. de adul. edict. facit l. quod si neque. §. si. ff. de peric. & comod. rei vend. & l. stomata. & ibi Io. de Plat. de fabricensib. l. ii. C.*

Quadragesima secunda conclusio. Arma non transeunt ad hæredes rebellium, proditorum seu falsariorum, eo; quia quod fortius est, si tales delinquentes iam haberent arma ante rebellionem, proditorem aut falsitatem, destrui, deleri, & detrahi possent post talia delicta perpetrata, ubicunque essent depicta, seu affixa: ut dicit Bart. per text. singularem in *l. eorum. ff. de pan.* ita tenet Lud. Roman. in *singulari suo 474. in cap. eorum arma. & singulari 666.* & d. meus las. in *§. pænales. in 2. colum. num. 104. In §. de actio. & Ioannes de Terra rubea, in suo opere de vinea ecclesiæ. tract. 3. l. 3. ff. de interd. idem de banicis art. 6. in materia rebellionis: qui impune possunt occidi, cū dicantur hostes. Bart. in *l. amissione. §. de deficienti. ff. de c. armis. Multo fortius ergo impeditur translatio seu transmissio armorum prædictorum in eorum hæredes, cum memo-**

ria eorum etiam destrui possit, & debeat: *l. fin. ff. ad l. Iul. maiest.* Et turpius eicitur, quam non admittitur hospes: *text. in c. quemadmodum, §. alioquin, extra de iureiur.* Facit pro presenti conclusione; quia patre damnato de crimine læsæ maiestatis, amittit filius iura sepulchrorum, ut de hoc est casus specialis *in l. 3. §. interdum. ff. de suis et legit. heredib.* & ultra, talis filius amplius ad honores seu dignitates aspirare non potest. *text. in l. quisquis, §. 1. ff. ad l. Iul. maiest.* que lex est canonizata *in c. pen. 6. q. 1.* & satis videretur absurdum illos admitti, quorum repellerentur autores. ut *in cap. licet. in fin. de restib. extra.* In aliis vero delictis secus. *l. 2. §. nullum patris delictum innocenti filio pœna est: ideoque nec ordine decurionum, aut ceteris honoribus propter eiusmodi causam prohibetur. ff. de decur. cum pluribus concord. in gl. ibi alleg.*

Quadragesimatertia conclusio. Insignia, & arma domus non transeunt ad fideicommissarium, ita tenet G. Benedic. *in sua repe. c. Raynui. in verb. si absque liberis. 2. de fideicommissaria substitutione, nu. 204. & 205. de testam.* ubi in simili arguit de iure patronatus tam spirituali, tam temporalis; seu seculari. cui æquiparat in hoc talia iura armorum & insignium. Licet ius patronatus ad quoscunque hæredes, etiam extraneos transeat. *gl. in verbo, hæredes. in Clem. 2. de iure patron. & gl. in can. considerandum. 17. q. 7.* Notat plene Panorm. *in c. 1. & in c. cum seculum, de iure patron.* Non tamen (ut dicit) transeunt talia iura ad fideicommissarium, ubi est substitutio fideicommissaria, & obliqua: imo hæc omnia remanent penes hæredem directum. *l. quia perinde, ubi Bart. singulariter. & Alex. ff. ad Trebell. dominus meus Ias. in l. precib. col. 12. C. de impub. & aliis subst. allegans Inolam & Bal. in d. loco per d. G. Benedic. allegatum.*

Dicit tamen Guido Papæ *quæst. 57.* quod tale ius patronatus seculare transit ad fideicommissarium facta restitutione, sed ante restitutionem remanet penes hæredem. Ideo videtur idem dicendum in armis & insignibus, quæ competunt alicui ratione familiaris, aut domus. Sicut etiam videmus in iure sepulchrorum, aut monumentorum, quod etiam transit in fideicommissarium: imo etiam quod plus est, in legatarium. *text. est in l. monumenta. C. de legatis.*

Ex prædictis: & ex dictis Panorm. *in d. cap. cum seculum. extra de iure patron.* dicentis, ius patronatus vendi non posse simpliciter, aut alienari, sed bene cum vniuersitate, ut *in d. cap. cum seculum,* infero sequentia.

Vnum videlicet, quod vendendo totam hereditatem alicuius, seu successionem, quod in emptoræ hereditatis vniuersalis transibunt arma, & insignia, sicut transiret seu transferretur ius patronatus; cum de his fiat argumentum de vno ad aliud, ex dictis G. Benedic. *in d. c. Raynui.*

Aliud vero erit, quod sicut non potest vendi ius patronatus de per se nec legari, ut dicit Alber. de Rol. *in d. l. monumen.* ita nec arma de per se, aut insignia de per se vendi possunt, sed bene cum vniuersitate; quod tamen de utroque, an sit verum, in sequentibus videbitur.

Quadragesima quarta conclusio ergo erit talis: Arma seu insignia sint in bonis, ita quod alienatione omnium bonorum comprehendantur, cum transeant ad successores, ut supra dictum est *in 37. conclus. cum duobus sequen. concl.* videtur, quod sint in bonis. Ista conclusio erit tantummodo de armis, & insignibus principum supremorum. An videlicet possint vendere, aut alio modo concedere arma suæ dignita-

tis supremæ, aut insignia in parte, vel in toto aliis suis inferioribus non habentibus facultatem illa portandi, aut ratione agnationis, aut alias quouis modo. Do exemplum in Imperatore qui gestat Aquilam nigram, in rege nostro, qui habet tria Lilia aurea bene ordinata in campo azureo, & sic de aliis. An possint aliis concedere, quod sua arma portent in totum, cum aliqua diminutione, aut in parte. Et si faciant, an principes de eorum sanguine, aut ab antiquo talia arma portantes cum aliqua tamen diminutione possunt de hoc conquiri, & impedire, ne deferantur.

De armis autem regis Franciæ, inter alia arma principum cum fuerint Clodoueo primo regi Francorum Christiano cælitus demissa in baptismo illius, & coronatione, videtur, quod non possint aliis concedi, nec quod sint in commercio ipsius, & quod solus ipse ea portare debeat, & habeat sine aliqua diminutione. Alij vero de sanguine regali cum aliqua diminutione: & si cõcedat aliis, an quod ex eis videretur facere iniuriã, & inferre interesse, & commodum dignitari regali, & illis de suo sanguine, & profapia regali, & cum sit incorporale cõcernens non personam ipsius tantum, sed regnum, & illos de sua agnatione, ex quo non percipitur commodum, videtur, quod non possit alteri dare, aut alio modo alienare; cum pignori talia iura dari non possint, ut dicit Bart. *in l. si is qui. §. si ff. de pignorb. dominus meus Ias. in §. item Seruian., nu. 109. cum seq. In l. de allic.*

Imo, & quod minus est, vestes regales non possunt vendi, nec per alios assumi, ut est *text. in l. 1. & ibi Bal. C. qua res vendi non poss. l. 4. C. de vestib. obloberis. li. 11.* & ample declarat Guilielm. de Monteferrato *in tractat. allegato, de successione regum, in 2. dubio.* Et de his iuribus regalibus, quæ non possunt concedi per Principem, vide Luc. de Pen. *in l. contra publicam. Cod. de re mil. lib. 12.*

Hic tamẽ super presenti dubio causa disputationis, & veritatis indagandæ ex doctrinis dictorum aliquid dicendum videtur, arguendo ad vtranque partem & tandem omissis disputationibus concludam.

Primo pro parte affirmatiua, quod possit princeps concedere alicui, etiam inferiori, quod arma sua deferat, probatur sic. Nam nemini est dubium, quin sit ad instar sacrilegij, de potestate principis disputare, vulgata *l. 2. C. de crim. sacrileg.* & quia omne, quod vult princeps facit, nec ei dicere quisquam potest, cur hoc facis? *Eccle. 8. c. in memoriã 19. dist. dom. meus Iason. in l. rescripta. col. 1. C. de precib. Imper. offerend.* Et quod vult fieri, pro facto habetur. *l. apud eum. ff. de manum. ff. & est apud eum pro ratione voluntas. l. 1. ff. de consti. princ.* Mutat rerum naturas. *l. unica. Cod. de rei ux. act.* Nec de facto eius est dabitandum; quia dicitur habere nomen diuinum ad exemplum diuinæ maiestatis. *l. quicumque. C. de fundis parricid. lib. 11.* Diuinitio namque in labiis regis est. *Prov. 16.* Et ideo, sicut mentiri Deo, vel Papæ est sacrilegium. *c. serpens. in d. gl. de parricid. dist. 1.* ita de Principe falsam referre, temerarium & periculosum est. Quia tamen circumscripta auctoritate principis de principe disputare licet, *ars. l. Amilium. ubi not. Bal. ff. de iur. iur.* Salua in omnibus auctoritate eius, pro elucidatione dubij adducantur sequentia.

Primo, quod possit princeps concedere inferiori delationem armorum suorum, satis videtur probatum ex iam deductis. Ex quibus patet, principem multa maiora posse; ergo hoc, quod minus est, potest, per regulam iuris: Cui licet, quod est plus, licet utique quod est minus. *c. cui licet. de reg. in li. 6.* Nec debet, cui quod

quod plus est licet, quod minus est non licere. *l. non debet. ff. eo. iij.*

7 Secundo, de eo iure, quo quis habet, potest ad liberum disponere. *l. si domus. §. in. in. fina. verbis. ff. de legat. l. qui tabernas. ff. de contr. emp. & vend. facit l. i. in re m. data. vbi dicitur, quod rei ius quilibet moderator, & arbiter. Et nihil iam conueniens est æquitati naturali, quam voluntateu domini volentis rem suam in alium transferri ratam haberi. §. per traditionem. l. si. de rerum diuis. Ex quibus sequitur, quod princeps suis armis vti potest ad libitum, & sic eorum portum inferiori, & cui vult, concedere potest.*

8 Tertio cui libet licitum est assumere arma prout vult, vt supra dixi in 28. conclus. dummodo non cedat in iniuriam, aut præiudicium alterius. decisio est Bart. in suo tracta. de insignibus & armis. & Panorm. in cap. dilecta. de excess. prelat. Tenet Paris. de Puteo in tract. quem fecit de re milita. & duello. lib. 6. cap. anrepen. Bonus de Curtili in tract. n. militatis. numer. 172. tertia par. Ergo & mutare arma propria, & ea ad illum transferre. Et sic etiam licere debet principi, qui ab vniuersali non est exclusus, ve um iure communi vtitur priuatus. *l. iustus. C. de iur. effe. lib. 10. l. 2. C. de pet. here. l. cum heredes. C. qui testan. fac. poss.*

9 Quarto nomina possunt assumi, & mutari ad placitum. *l. vnic. C. de misar. nomi. possunt etiam concedi, & transferri. l. hoc iure. §. si. n. sibi. si iurasses. re nomen meum laturum. ff. de don. eg. facta. §. si sub conditione. in illis verbis, nihil mali est, honesti nominis nomen assumere. ff. ad Trebellia. Ergo & arma seu insignia possunt concedi & transferri. tenet consequentia ex eo, quod valet argumentum de nominibus ad arma, seu insignia: quia si licet nomina inuenta sunt ad recognoscendum, vulgata l. ad recognoscendos. C. de inge. & manum. ff. §. si quis in nomine. Instituit. de leg. ita & insignia, l. sanctum. ff. de rerum diuis. & ita tenet Bart. in tract. suo de insignib. & armis. col. 2. dictum est supra in d. 28. conclus. in c. etiam populares.*

10 Quinto faciunt pro hac parte, quæ ponunt Feudista in tit. que sunt regalia. vbi tenent, quod princeps potest iura regalia concedere: & hoc tenet aperte And. de Ifern. in d. tit. de regalib. vbi dicit, quod si princeps generaliter, & indefinite concedit, videtur concessisse omnia, quæ personæ principis coherent: & sic concedere potest delationem armorum suorum, quæ dicuntur esse de legalibus principis: sunt enim insignia regalia.

11 Sexto concedere leges, est de præcipuis pertinentibus ad principem solum. *l. fina. C. de legib. Et tamen senatus legem facit de autoritate principis. l. non ambigitur. ff. de legib. Idem præfectus prætorio. l. 2. C. de offic. præfect. creato. Orientis. si hoc maximum imperij & potestatis signum concedit princeps: similiter portum armorum suorum concedere potest; cum non possit assignari congrua ratio differentia.*

12 Septimo ad idem potest princeps comiti, & alij inferiori concedere, quod monetam faciat; ita tenet Hostien. in Summa de censuris. sed hoc non est minus, quam deferre insignia principis, vt clarum est; ergo portum suorum armorum concedere potest iuxta regulam iuris iam alleg. quæ vult, quod qui potest plus, potest minus, siue tantundem. *l. cui palle. ff. de ieruis exportan. l. non debet cui quod plus est. ff. de reg. iur. & c. cui licet. de regul. iur. in 6.*

13 Octauo facit quod scribitur Ester. 6. c. Homo quem rex honorare cupit, debet indui vestibus regis & imponi super equum, qui de sella regis est, & accipere regium diadema super caput suum. quod factum fuit Mardo-

chæo, ex regis Assueti præcepto. Ex quo approbatur, principem concessisse inferiori portum suorum armorum, & sic nunc concedere posse, facit text. in cap. antiqua. de priu. §. dominica. vbi summus pontifex concedit legato suo, quod vtatur insignibus pontificalibus, scilicet veste rubea, palastro albo, freno, & calcaribus deauratis.

14 Nono probatur arguendo de nominibus ad arma, quod est validum, vt deductum est. Duo enim eodem nomine vocari possunt. *l. duo sunt Tui. ff. de testam. tute. l. si quis seruum. §. si inter duos. ff. de leg. 2. Ergo duo eadem ferre possunt. Et quis nominari nomine alterius potest ex sua concessione, & illud ferre. d. l. hoc iure. §. fina. ff. de donat. c. l. p. d. sciendum. in sine. ff. ad Trebell. ergo & arma; cum parificentur.*

15 Decimo, facit; quia, vt dicit Bald. in c. quanto, de iur. re. iur. Nemo potest portare arma principis sine speciali priuilegio. *aliqua. l. 2. C. ut nemo priuat. tit. l. prædix suis, vel vela regia suspendat. & l. 1. C. ut nemini lic. sine iudicis autorit. signa impon. rebu, & c. Ergo videtur, quod cum speciali priuilegio potest; quoniam hoc casu non est sublata potestas principi, quin possit facere, & princeps potest omnia, vt dictum est.*

16 Vndecimo scribitur de multis Imperatoribus quod sibi socium, & comitem imperij delegerunt. Assumpsit enim Gratianus Imperator Theodosium secum, qui cum eo, & Valentiniano imperauit, vt aperte testatur *l. 1. C. de summa Trinit. iuncta superscriptione eiusdem legis, vbi loquuntur Gratianus, Valentinianus, & Theodosius Imperatores. Similiter Arcadius filius Theodosij assumpsit secum Honorium: & postea idem Honorius Theodosium iuniorem secum assumpsit in administratione imperij, & multi alij Imperatores ita fecerunt, vt perferuntur historias, & superscriptiones legum apertum est, fuerunt simul Imperatores Diocletianus, & Maximianus, vt probatur in cap. nunc autem. 20. distinct. in illis verbis: siquidem tempore Diocletiani & Maximiani Augustorum. iuncta glo. prima, ibi: in verbo, Diocletiani. & in l. soror. iuncta superscriptione illius. C. de col. pro quo facit Clement. Romani. in glo. in verbo, reges. in fin. de iure iurand. Bald. in authen. ex testamento. col. fin. dicto tit. de col. & in c. non autem. & ibi glo. mag. 7. 7. 1. vbi etiam apparet, quod duo possunt esse episcopi in eadem diœcesi.*

Ex quibus patet Imperatorem assumpsisse consortem, & ei concessisse iura imperij: ergo multo magis arma, & insignia: & ideo nunc posse portum suorum armorum concedere, arg. sub. multo magis. C. de episc. cop. & clericis.

17 Vltimo, certum est, quod apud populum primo fuit imperium, sed transfuit populus omne ius imperij & dignitatem in principem, vt de hoc sunt text. in l. 2. §. nouissime. ff. de orig. iuris. in l. 1. in prin. ff. de constit. prin. & in §. sed & quod principi, vbi sunt eadem verba. Instit. de iure nat. gent. & ciuil. & firma manet talis translatio: cum itaque res de facili redeat ad suam primatiuam naturam, *can. ab exordio. cum gl. in verbo, ad r. 35. distinct. vulgat. §. p. a. l. ius ne peteret. ver. quoties. in l. si vnus. ff. de pact. Si potuit populus omne ius principi concedere: videtur modo principem aliquid de pertinentibus ad imperium in alium transferre, seu alteri concedere posse: & sic portum suorum armorum inferiori, & cui voluerit, concedere potest.*

18 In oppositum facere videntur, quæ ponit Ioan. Andreas & Innocen. in cap. inquisitione. de sent. excom. vbi dicunt, non esse obediendum principi præcipienti aliquid, vnde sequi potest turbatio reipublicæ: & eos sequitur Panormit. in cap. si quando. de rescript. Felin. in

cap. que in ecclesiarum. colum. 17. in final. de constitutio. Sed si princeps concederet alteri portum suorum armorum, turbari posset status sui imperij, & dignitas decresceret. Nam plures de principatu sequerentur deferentem arma principis quasi suum principem, propter signum, quod representat signatum, *l. de cernimus ad fin. C. de aqueductu. lib. ii. l. dos data. Cod. de donat. ante nupt. cap. ad audientiam. de falsis. & cap. si iudex. de sent. excom. in 6. idem esse & habetur ad Galath. 6. Signata Dominus mei Iesum corpore meo portic. ommissis vulgaribus. & quia possessio dignitatis probatur per insignia, ut dicit Bald. in *l. si aquam. C. de seruit. & aqua. arbitrantur quamplurimi deferentem insignia principis esse principem: unde quasi principem eum sequerentur, & venerentur, & exinde deciperentur, & turbarentur: ex quo sequeretur factio, & diuisio in populo, & ex consequenti turbatio principatus, quare hoc non potest princeps. Faciunt quæ voluit Innocen. in *ir. qui filij sint legitimi. s. qualiter. & a quo circa finem. vbi* vult, quod princeps non potest facere aliquid unde turbetur populus, & sequatur scandalum in populo.**

19 Item quod rex illud facere non possit, tanquam contra publicum, & vniuersalem regni & coronæ statum, & eius diuisionem seu decolorationem, probat gloss. in verbis, *inspiciantur in electionibus. de rescriptis. s. pot. & gloss. in v. supra. in cap. prosum. de concess. prebent. quæ gloss. ab omnibus approbantur: et valet dispositio seu concessio, ex qua sequitur deformatio, & decoloratio communis & publici status, per tex. in *cap. si illa. ibi: illa tamen magnopere precauenda sunt, quæ recipi & tolerari sine manifesta decoloratione non possunt. i. questio. 7. Ad hoc facit dictum Innocen. in cap. in g. tuit. de elect. quem sequitur Panorm. in *ca. ad hoc sumus. de rescriptis. in fin. vbi dicit, Papan sine causa non debere uti plenitudine potestatis: nec tolerandus est princeps siue magna causa, sibi & aliis manifeste aliquid contra vniuersale statum ecclesie vel regni faciens, ut clare decidit idem Innocen. in *c. quædam. de consuetud.****

Confirmatur per id, quod ponit Bartolus in *d. suo tract. de armis. vers. 3. index. vbi dicit iudicem posse prohibere, ne aliquis ferat arma alterius, si hoc in scandalum, dissensionem, seu deceptionem subditorum viderit fieri. & allegat pro hoc *c. si nonnullis. de Iudeis & Saracenis. vbi habetur, quod error, confusio, & scandalum, oritur ex eo, quod Iudei & Saraceni non discernantur habitu à Christianis. Quod dictum Bartoli corrobore ex eo, quod ad omnem ambiguitatem tollendam habitus nouitiorum à professorum habitu distinguere debet, text. in *cap. de regularibus. Et per habitum meretricis à matrona, & virgo ab ancilla discernitur. cap. in audientia. extra de sent. excom. l. item apud Labonem. s. si quis virgines. ff. de iniur. l. nimia. C. de episc. audient. & in Aurb. de sanctis. episc. s. pen. colla. 9.***

20 Item habitus clericorum discernitur & diuersificatur ab habitu laicali: *l. cap. in audientia. cap. clericus. de vit. & h. cleric. prout & in coma discerni debent *c. si vero aliquis. de sent. excom. c. si quis. & c. clericus. de vit. & h. cleric.* Et per habitus diuinitales monachi & religiosi diuersam professionum seu regularum cognoscuntur. *c. Deus. d. tit. de vita & hon. cleric. Item viri à feminis per crines, vestes & ornamenta. *c. si qua femina. i. 1. & 2. distinct. c. mulier. 33. q. 5. prout etiam liber à seruo distinguitur per pileum. *l. non. s. sed & qui in domo sunt pileati incedunt, qui tunc illo manumittebantur. ut dicit ibi text. & gloss. in verbis, datus. s. qua. In tit. de liberis. Et dicti sunt serui pileati, qui pileo imposito vendebantur. Nam teste Budeo in suis annor. in Pandectis, in *l. pna. ff. de orig. iur. Gellius scriptum reliquit *l.******

7. his verbis: pileatos seruo vanum solitos ire, quorum nomine venditor nihil prestare, Celsus Sabinus iurisperitum scriptum reliquit. Cuius rei causam esse ait, quod huiusmodi conditionis incipia insignia esse in vendendo deberent, ut emptores errare, & capi non possent, neque lex vendendi ceterunda esset, sed oculis perciperent, quodnam esse mancipiorum genus. Sicut antiquitus mancipia iue belli capta coronis induta vendebant, & idcirco dicebantur sub coronis vendite. Nam ut ea corona signum erat captiuorum venditium; ita pileus impositus demonstrabat eiusmodi seruos venditari, quorum nomine emptori venditor nihil prestaret. Quomodo quis talis esse præsumitur prima facie, qualem eum indicant vestes, & qualiter ex vestibus, & ornatu præsumatur pro & contra aliquem. Et quod ornamenta se habent esse conuenientia statui, ordini & officio, tractat Specul. tit. de aduocato. § 2.

Conclusio itaque ex prædictis à simili, si arma principis non differant ab armis aliorum, oritur confusio, error & scandalum in populo. Unde non videtur hoc posse princeps facere, qui suos subditos congregare, & conseruare debet in pace perpetua, exemplo regis summi, & pacifici, qui disposuit sibi subditos fore pacificos & modestos, & eos congregare, quemadmodum gallina congregat pullos sub alas. Et potest corroborari per id, quod dicit gloss. in *cap. fina. in ver. ad nos. 9. q. 1. ff. de iur. iur. quæ habet, quod Papa non potest omnes episcopos deponere: quia sic vniuersalem ecclesiam turbaret, & gloss. fina. in *cap. apostilla. s. questio. 1. quæ dicit, quod Papa non potest sibi facere successorem, quia hoc esset immutare statum ecclesie, quæ videtur multum singularis pro decisione præsentis casus. Quia cum ex dicta concessione possit sequi decipio & perturbatio subditorum, sequeretur inde immutatio status imperij aut regni, quare hoc non videtur posse princeps.**

Item ex tali concessione videretur communicata, & diuisa imperialis dignitas seu regia, quæ tamen incommunicabilis, & indiuisibilis est. *l. si per hereda Duchatus, Marchia, Comitatus, de cetero non diuidatur. de prohib. feud. alie. per Fridericum, in v. feud. & ita tenet Cyn. in *l. si una matre. C. de bon. mater. Bald. in Aurb. hoc amplius. C. de fidei. qui etiam dicit in *c. cum nostrum. de elec. quod regnum non potest esse commune, cum certa prouincia seu regnum vnum regem habeat, vel habere debeat. c. 3. §. 3.***

Item si admitteretur dicta concessio, viderentur duo esse principes, signum enim, ut dictum est, representat signatum, & hoc esse non potest. Nam, ut dicit Philosoph. 12. Metaphys. *Finis nolunt male disponi, pluralitas principatum mala: vnus ergo Princeps. concordat can. in apibus. 7. questio. 1. penderatis illis verbis: Imperator vnus, & regnum, non capit duos. ut eleganter scribit Celsus lib. lect. antiquarum. 13. cap. 11. Facit can. non autem vnica gloss. fina. eadem causa & questio. que dicit, monitum esse vbi sunt duo capita, & l. non sunt liberi. iuncta gloss. in ver. prodigiosum. ff. de sta. homin. & formalis text. in *c. quoniam. de officio iudic. ordin. vbi est text. prohibemus autem omnino ne vna eademque ciuitas siue diocesis diuersos pontifices habeat, tanquam vnum corpus diuersa capita quasi monstrum.**

Ex quo inferitur quod duo Cæsares esse non possunt simul, & eodem tempore, ne sequatur inde evidens reipublicæ status perturbatio & confusio. Facit, quod dicit Bald. in *cap. si quis. quo tempore miles inuestit. petere deb. in v. feud. vbi dicit, quod princeps non potest partem ciuitatis alienare, & partem retinere, propter perturba-*

perturbationem populi. Cum ergo non possint vere esse duo principes, nec representantur. Quoniam fictio non potest plus operari quam veritas. *legem. C. loca- tu. & l. qui ad certum. ff. eodem.*

25 Facit ad hoc elegans decisio Bald. in *generali. si de feudo defuncti contento si inter dom. & agnatos vasal- lum vsib. feud.* ubi determinatur in specie, quod rex Franciæ non potest alienare vnam de ciuitatibus regni sui inuitis ciuibus. *alleg. Holt. in c. dilecti filij. de maior. & obed. & ibi Ioan. And. in nouella, quos sequitur d. Iacob. §. in seruiana. in 105. Inst. de actio. ideo à fortiori, nec arma regni inuitis princip. alienare poterit; & subditis interesse non perdere. d. Pan. in *conf. 3. in 5. q. in 2. volum.**

26 Itē non potest princeps difformare principatum. *c. intellectio. de iur. iura. c. canon. in apibus ponderatis illis verbis; & omnis ordo. in rectoribus inuicem.* Vbi enim singuli singulis dignitatibus præfunt, decoratur ordo. vbi autem duo vni dignitati præponuntur, decoloratur status & ordo. Et ad imperium seu regnum deuentum est, vt reipublica per vnam conuatiatur. *l. 2. §. nou. iure. ff. de orig. iur.* quia tunc vale bonum optime gubernaretur, si nulli auct. omicium seu inuiterium subtrahatur, si vnicuique sua iudicatio & dignitatum ordo seruetur, nec superiores officia inferiorum sibi vendicent, nec inferiores ditionem, & re- cessionem, atque correctionem non respuerent. Etiam absurdum est, si promouens actibus reidm tabentur officia. *l. repetit. c. in p. in 1. c. in 1. §. abser- dum. C. de testame. iud. cap. e. subiectus, 95. in 1. n. 1.* & indecorum est, vt in corpore humano alterum me- brum alterius fungatur officio. Sed ex concessione suorum armorum princeps indaceret difformitatem in populo, & republica, & poneret corruptibilitatem & scandalum in ipsa. Cum tamen deceat imperialem solertiam ita reipublicæ curam gerere, & subiectorum commoda inuestigare, vt regni vtilitas incorrupta persistat, & singulorum status iugiter seruetur illætuus, *cap. Imperialem. in princip. de probat. in feudis a renatio. per Fridericum. in vsib. feudorum.* Faciunt quæ ponit dominus Præpositus in *1. q. feud. re poss. in 1. volum. 5. in vsibus feudorum.* ubi dicit, quod remissio facta per Principem, si noceat reipublicæ, non valet allegat pro hoc *d. cap. imperialem.* & Baldum in *cap. cum iur. in 1. de probat.* ubi tenet, quod non licet principi exuiscerare viscera imperij, & eum sequitur Barbatia ibi, di- cens in *5. colum.* quod princeps non potest subuertere imperij maiestatem, ne dicatur homicida suæ dignita- tis. Sicut enim tutor debet esse administrator pupilli, & non spoliator, *l. qui fundus. §. si iur. ff. de iur. pro- empti.* ita rex non debet esse destructor, aut diminutor maiestatis regni, faciunt quæ ponit Old in *conf. 231.* Et quæ ad plenum differit Lucas de Pen. in *legum. que de orans agro de ferro. lib. 1. c.*

27 Præterea pro hac parte videtur multum stringere: quod dicit Martinus Laudensis in suo tract. de principi- pe. *vers. 305.* videlicet, quod bonæ & naturales consue- tudines ligant principem. *alleg. Bald. in c. in feuda dare poss. in §. final.* ubi ita tenet: quia vt ipse inquit, potentius est ius naturale, quam principatus. Vnde in- tert post gloss. quod non potest deuestire vasalliam sine conuicta culpa. facit; quia quod consuetudo dat, homo auferre non potest. *Auth. quod locum. C. si mu- lier secundo nupsit. l. si arrogator. §. sed an impuber. ff. de adoptionib.*

28 Facit etiam quod scribitur Deuter. 21. cap. Si habue- rit homo duas uxores, vnam de eclan, & alteram adso- lam, non poterit filium dilecti facere primogenitum.

supplet: quia ex consuetudine ius primogenituræ com- petit. Si ergo ius primogenituræ, quod acquiritur ex consuetudine non potest alteri concedi per patrem, ex consequenti nec arma, quæ annexa sunt dignitati primogenituræ. habet enim accessoria primogenitus arma domus, & ea conseruare debet, vt dixi supra in *37. conclusio.*

29 Modò verum est, quod princeps ex naturali consue- tudine defert arma dignitatis, scilicet principatus; ergo alteri concedere non potest immutando dictam consuetudinem.

Maxime rex Franciæ non potest alteri concedere portum suorum armorum, quæ habet non solum ex consuetudine, sed ex diuina reuelatione, seu transmis- sione, vt sæpe dictum est. Diuinitus enim regi Clodo- ueo fuerunt lilia de celo missa: quibus ipse, & qui se- cuti sunt reges Franciæ pro armis seu insignibus ab illo tempore vsi sunt: loco trium bufonum, & vtuntur in perpetuum.

Insuper arma ad honorem dignitatis noscuntur de- putata, vt in hoc dignoscatur à cæteris omnibus. Et soli principi ordinata sunt; quia solus ceteros omnes an- tecellit. Rex enim super omnia precellit, vt scribitur *Etd. 3. 4.* Cum igitur non habeat princeps patrem, nec patiatur consortem, arma, sua quæ sunt signa superex- cellentia, alteri concedere non debet: sed nec pati, quod aliquis ahus deferat, iuxta illad Apostoli: *Glo- riam meam alteri non dabo;* maxime quia facere præ- iudicium reipublicæ & subiectis, qui armis, propter signatum honorem, debent.

Et facit, nam sicut videmus, quod non licet priuatis 31 deferre vestes oloberas, auratas, seu sericas, aut purpu- reas, *l. 1. 2. & 3. & 4. C. de vestib. oloberis. lib. 11.* Et hoc, vt dicunt ibi doct. ne priuati parificent se principibus, ita quod talia facientes, incidunt in crimen lese maiestatis. *d. l. 3.* Sic ergo à similitudo à maiori, cum maior autoritas principis denotetur in insignibus & armis suæ dignitatis, quam in vestibus: non licet alicui alteri inferiori arma, & insignia principis deferre, quod credo esse verum sua autoritate, sed quia cum concessio- ne principis licet alicui existenti in ministerio princi- pis ex concessione illius, vt ornatiore sit, cum eo defer- re tales vestes, vt in *d. l. 2.* & ibi Ioa. de Platea. Ideo vi- detur, quod idem in armis. Sed cum princeps possit tales vestes auferre, cum recedit ab eo ministrans, *arg. l. 1. de vestime. iur. ff. de pecul. & notatur in l. in his. §. 1. in gl. si. ff. sol. matrim.* Ergo videtur, quod si princeps alicui concedit talia arma, quod tamen poterit eidem aufer- re, quando voluerit, vt statim dicitur.

Facit vltra quod dicit Bald. in *licet causam. de pro- ba.* quod licet imperator vel rex possit donare eccle- 32 siæ ciuitates & castra, non tamen clauis imperij: quia esset causa destructionis imperij: sed certe maius vi- deretur, tradere arma, quam clauis; quia arma sequen- tur subditi, qui etiam clauibus oblitere possent.

Etiam facit; quia rex vendens oppidum cum mero 33 mixto imperio & iurisdictione, etiam in se nihil reti- nens, non videtur transfuisse in emptorem ius regii, vt tenet Iacobinus de S. Georg. in *Imperium. in 1. le- ctura. col. 3. ff. de iurisd. omni. iud. Alb. in l. fin. fine. C. eod. in. de quo vide Guilliel. Benedicti in repet. ca. Rayn. in verbis; & uxorem nomine Adelastran, num. 317. in si. cum duob. seq. de testam. sed nihil magis potest esse ius re- gium, quam arma, præsertim regis Franciæ, cum ei di- uinitus tanquam regi fuerint demissa & concessa, vt dictum est, igitur. Et dicit Bald. *conf. 207. in cip. ego priu. lib. 3.* quod super vexilla inuictissimi Francorum regis nemo præsumat honorem.*

34 Item vt decidit de Rosellis in d. suo israel. de potestate Imperatoris & Papa. fol. 20. colum. 3. circa med. Papa non potest sedem Romanam mutare, & alibi caput constituere, nec Romanam ecclesiam alteri vnire, nec licet ei testamentum facere quo ad Papatum, vt probat gloss. sing. in c. apostolica. 8. q. 1. secundum Francum in rub. de testam. in 6.

35 Item etiam Reges, Duces, Comites, vel Marchiones, de suis dignitatibus testari non possunt, præsertim rex Franciæ testari non potest de suo regno, etiam primogenitum, cui debetur, hæredem instituendo: cum primogenito debeatur ex sola consuetudine regni, quæ hoc introducit in honorem & fauorem regni, vt integrum permaneat, & non diuidatur, vt tenet Guil. Benedicti in repet. cap. Rayn. in verb. in eodem testamento relinquens. n. 147. cum tribus sequentibus. extra de testam. & regnum est quid indiuisibile, Cyn. in l. si vna matre. C. de bonis matern. Bald. in Auth. hoc amplius. C. de fideicommiss. & in successione regni non habent locum iura legitimæ, ne fiat diuisio regni. gl. in cap. non licet. de iur. & iuri redempt.

Ergo à simili, sicut non potest princeps dignitatem suam immutare; ita nec signa ipsius dignitatis alteri concedere: quia per hoc viderentur duo capita in eodem corpore, quod esset monstrum, vt iam dixi allegando text. per hoc in cap. quoniam. §. 1. de offic. iud. ordin. & in l. non sunt liberi. in d. gloss. final. ff. de statu homin.

36 Adhuc instando pro hac parte possent adduci, quæ per Lucam de Penna amplissime traduntur in l. contrapublicam. de re mil. lib. 12. Cod. vbi per multa decidit, regem non posse committere alij insignia regalia. concl. 7. Cui decisioni assentire videtur Guilielm. de Monteferrat. in suo israel. de success. regum. in conclusione secunde dubi. cum quibus videtur decidendum pro hac parte secunda, non obstantibus deductis pro parte affirmatiua. Quibus facile responderem, si hanc secundam partem negatiuam tenere vellem. Sed quia in hoc passu volo deuiare ab eo, quod diu obseruatum est: cum, vt dicit Alexand. in consilio suo 27. incipiente, viso libeço, colum. 4. in 1. volun. non est recedendum à communi obseruantia. & minime mutanda sunt, quæ certam interpretationem habuerunt, l. minima. ff. de legib. Nec facile discedi debet ab eo, quod diu vitum æquum est. in rebus. de constu. princip. & quia alias sic practicum extitit Lupus alleg. 52. & facient quæ dixi in Commentariis nostris super consuetudinibus ducatus Burgund. in. Des confiscations. §. 1. in gl. 1. 101. pro hac secunda parte.

37 Ideo insequendo id, quod vsque nunc communiter factum est in Gallia, nec reprobandum quod à tantis fuit approbatum, & vsque in hodiernum diem obseruatum, videlicet, quod principes etiam supremi possint etiam inferioribus suis concedere licentiam seu potestatem deferendi, saltem communicare aliquid de armis suis. Non tamen priuatiue ad suam dignitatem, in totum ea alterare. Et quod princeps arma sua omnino à se non debet abdicare, & in alium transferre, sed retinere debet integra, & plana, patet argum. l. penult. ff. de offic. presid. & per notata in gl. in verb. ad alium. in cap. 1. §. præterea Ducatus. de prohib. feud. alienat. per Fridericum vsq. feud. Teneo primam opinionem.

38 Et pro certo si vsque nunc non fuisset obseruatum, nec factum in regno, & nunc rex vellet facere de nouo; ego dicerem, quod rex Franciæ non deberet, nec posset permittere, aut concedere, quod aliquis in suo regno portaret tria lilia aurea in campo azureo pla-

na, & integra præter ipsum, aut illos, qui essent de agnatione & profapia regali, & tales, qui essent successibiles in regno, ex quo fuerunt prædicta arma cælitus demissa regi Clodoueo, in assumptione coronæ, & diadematis, vt dixi: & videntur illi esse data in excellentiam illius dignitatis regalis inter alios, ex quo non licet alteri se cum tali dignitate sociari, nisi sit capax illius eo modo, quo ad illum deuenitur; scilicet per successionem.

Sed quia aliter obseruatum est vsque nunc, & multa facta tenent, quæ si fienda essent, non permetterentur, *vulgata l. patre furioso, ibi; Nam furiosum cum multis concord. ibi in gloss. in ver. retinere. ff. de his qui sunt sui vel alien. in. & ibi ample per dom. meum Ias. concor. ca. dilectus filius, de sponsa. & c. neque furiosum. 32. quest. 7.* dico quod eo modo, quo obseruatur, non videtur esse diminuta autoritas, & excellentia regalis dignitatis. Mos namque retinendus est fidelissimæ vetustatis, quem si quis immutare voluerit, iniuria prædecessoribus fieri videretur, iuxta l. testam. C. de testam. Nec patitur in hoc detrimentum in honore & gloria, quam habere debet, & potest ex delatione dictorum armorum; sicut nec patitur damnum & interesse in concessione aliquorum iurium regalium aliquibus particularibus facta: cum etiam princeps iura regalia alteri concedere possit, non priuatiue in totum, sed secum accumulatiue. Nec vniuersaliter omnia iura regni, sed solum alicui particulari in aliquo loco regalia, vt dicit And. de Iser. in rub. que sint regalia. ibi; sed quomodo potest donari. quoniam si alienaret in totum, aut ab se iura regalia in totum abdicaret, esset in præiudicium regni, & contra regni & regis honorem, quod fieri non potest, vt dicit text. in c. inuelleflo. extra de iur. reur. vbi alienatio facta in præiudicium regni, & contra regis honorem non valet, nec tenet; & sic ibi parificatur præiudicium regni: & factum contra honorem regis. Si ergo rex in totum concederet arma sua, ita quod amplius illa deferre non potest, esset sibi in dedecus maximum, abdicando à se ea, quæ in signum supremæ dignitatis & excellentiæ fuerunt sibi cælitus demissa, vt dixi supra & ample in §. p. vbi de rege Franciæ, & eius excellentia, seu dignitate. Sed sicut aliquibus sui regni Comitibus, & inferioribus vtilitatem, commodum & honorem regni zelantibus aliqua regalia concedere potest, non vniuersaliter etiam aliquibus sui regni Christi fidelibus ob aliquam causam eos fidei Christianæ sibi commissæ in delatione dictorum armorum associando, vt firmiores sint, & in fide Christiana, & in subiectione ipsius, potest particulariter eisdem inpartiendo aliquid de honore, quem vult eis tribui, concedere, quod deferant partem armorum suorum. Sicut fecit Aduerus rex (qui regnavit ab India vsque Ethiopiam super 127. prouincias) de Mardocheo Iudæo, quem honorare voluit, ordinando, quod indueretur vestibus regis, & diadema regum super caput suum imponeretur, de quo habetur Ester 6. cap. & 8. in fine.

Sed cum Ludouici Francorum regis vndecimi tempore multis fuerit concessum, quod deferrent lilia in armis suis: an rex successor posset alias concessiones reuocare? Videretur, quod non; cum deceat priuilegium Principis esse mansurum, & beneficio Principis nos iuari oportet, non decipi. Cogita ex his, quæ ante dicta sunt in Commentariis nostris super consuetudinibus ducatus Burgundiæ. in. Des iustices, art. 5. in gloss. Si n'a grace, quasi in fine. ibi; vterius quero. vbi posui, an priuilegium Principis possit reuocari?

Crederem tamen, quod cessantibus prædictis causis, videli-

videlicet aut quod non essent Principes; aut de illis, quos sibi associare potest ad fidem Christianam, ut sunt milites ordinis, aut qui tali ordini associari possunt, & debeant de honestate, ut sunt magnates, quod honestius & melius faceret, si prædictas concessiones reuocaret, maxime in subditis. In aliis vero est dubium ex dictis Fel & aliorum *in c. nouit. de iudic. per me allegatum in loco hic ante citato; ubi videntur concludere, quod privilegia extraneis concessa, non possint reuocari.*

Quadragesima quinta conclusio erit de armis inferiorum à Principe concessis, an possint vendi, an alio quocunque titulo per hæredem, vel alium habentem certa arma domus aut familiæ alienari, ita quod eius hæredes non possint amplius talia arma deferre, aut gestare.

Circa istud considerandum est, quod aut sunt arma, quæ competunt alicui ratione suæ personæ, & officij eidem concessi; & tunc videtur, quod non eo quia quis vendendo arma suas & signa, videtur incidere in vituperium, *arg. l. quædam ff. de pæ. & l. 2. si ff. de capt. & p. h. reuer. per quos tex. ita videretur tenere Alber. de Rolate in l. si uerito. s. usque ad ro. in quæst. An vendit equo, ubi dicitur vendi a sella. ff. rommo. ubi dicit, quod si arma patriciam. fiat in sella vendita cum equo. Eo quia talis sella magis videtur respicere personam domini, quam equi, ex quo non videtur vendidisse. *arg. l. decernimus. s. a. numero. C. de aqua ductu. lib. 11. ubi signa hydrophyllatorum dantur successoribus: ergo non possunt per eos alienari in præiudiciū eorum successorum. & in l. stigmata. de f. h. r. c. s. l. 11. C. ubi puniuntur, qui à fabricens. talia signa illos latitando euellunt, aut subripiunt; ex quo videtur talia signa respicere personam habentium ipsa aut arma. Cum ergo videantur respicere personam, extinguuntur cum persona, & sic post mortem eorum transire debent ad eorum successores, ita quod non possunt in præiudiciū successorum alienari. Aut vero competunt alicui tanquam existenti de aliqua agnatione, aut familia antiqua, & est quoddam ius quod datur vnicuique agnationis suæ familiæ quod non videtur posse transire extra illum. Cum sint arma inuenta ad cognoscendas agnationes, familias & domos, sicut nomina ad recognoscendos homines. dixi supra in pluribus locis; & communis vsus utendi in talibus est, quod gradatim deueniant ad successores de familia & agnatione cum distinctionibus, quas supra dixi in 39. conclus.**

1 Sicut in simili videmus, de verbo familiæ prolaro, quod intelligitur ordine successiuo, ut dicunt Ang. & dominus meus Iason *in l. si. C. de ver. sig. & Bart. in l. si cognatus ff. de rebus duob. col. fin. Barb. conf. 27. in 11. volum. in 1. volum.*

2 Et quod communis vsus utendi in his considerandus sit, tenet Bart. *in l. Labeo. ff. de supell. leg.* Quoniam id quod solitum est fieri, bonum est, *arg. l. quod si noluit. s. assidua ff. de adit. edict. notatur plene per dom. meum Ial. in l. certi conditio. s. si nummos. ff. si cert. per. Barb. & Fe. in c. cum M. Ferrea. extra de conf. & idem Fel. in c. ex litteris. in ver. septima & ult. de fid. inst. & dicit Bald. in l. si pro dium. colum. 4. C. de adit. actio. quod frequentia actus multum operatur. Imo illud, quod in obliuione & moribus utentium obseruatur, est tantæ efficaciz, quod tollit statutum in contrarium, dominus meus Iason *in l. rem non nominam. in 1. & 2. c. l. C. de i. di.**

3 Et ex quo consuetudo generalis utendi in Gallia debet istud ius agnatis successoribus, non potest tale ius eis tolli per homines, cum quod consuetudo dat,

homo tollere non possit, *aut henti. quod locum. Cod. si mulier secundo nup. l. si arrogator. s. sed an impuberi. ff. de adopt. Consuetudo enim in vnaquaque regione est omnium dignitatum & iurisdictionum origo, forma, & principium, ut in l. missi opinatores. ibi; dum dicit: consuetudine seruata regionum. de ex actoribus tributor. l. 10. C. & leg. 1. ibi; sicut plerumque consuetudo criminis habet. de pers. honor. sublat. eodem li. Cod. observare. s. hoc etiam ibi. Magni enim faciunt provinciale seruare sibi consuetudinem istam, & huiusmodi prærogatiuas. & in l. si aliquam. ibi; & serias secundum mores & consuetudines. qua retro obinuit dare. ff. de offic. proconf. & legat. & l. vi. prophanos. ibi; secundum veterem. Cod. de paganis, & sacrific. eorum. l. nullum. ibi; & consueta deposant. Cod. de offic. recto. prouinc. l. testamenta. C. de testam. Et consuetudinis vsusque longæui non vilius autoritas est. l. 2. Cod. que sit longa consuet. Concordat cap. cum consuetudinis. & cap. fin. extra eod. & can. consuetudinis. 11. dist. 1. Et si quid contra consuetudinem fiat, ad sollicitudinem suam reuocabit præses prouinciz. l. 1. in fin. C. que sit longa consuet. l. si manifeste. C. de seruit. & aqua. can. consuetudo. 2. dist. 1. Ex quo æque puniri debet transgressor consuetudinis, sicut transgressor legis, *in 11. dist. 11. dist. 1.* Et quod antiquæ consuetudines sint seruandæ, habetur in titul. de pace Constantia. d. nos Romanorum. ibi; sicut ab antiquo habere consueuerunt. & c. ad apostolicam, extra de simonia. & maxime in Francia, ut dicit tex. in c. dilecti filij. ibi; iuxta consuetudinem approbatam, qua pro lege seruatur in partibus Gallicanis. extra de arbitris.*

4 Ex ante deductis sequitur, quod sicut per testatorem si esset aliquid relictum indistincte non nominando personas familiæ, quod transiret ad omnes de familia gradatim, ita quod non possit per aliquos alienari; ut notat Bart. *in l. pro. s. fraire. ff. de legat. 2. faciunt quæ dicit Barbatia in d. conf. 27. col. 11. in 1. volum. Alexand. conf. 165. in 2. volum. in conf. 56. in fin. in 1. volum. Imo quod plus est, ibi dicunt: hoc casu prohibetur hæredis institutio. & ita decidit domin. meus Iason *in l. non dubium in 1. volum. Cod. de testam. ubi prohibita alienatione, simpliciter prohibetur hæredis institutio. Sic ergo cum prohibetur in fauorem familiæ stante familia, alienatio facta in contrarium potest reuocari per existentem de familia. Sic ergo in hoc casu, ubi est prohibitio legis ex obseruatione generali, & ex comuni vsu utendi, quæ habent vim legis; s. ex non scripto. l. ista. de iure natur. gent. & ciuili. notatur in l. de quibus. ff. de legibus. & canon. consuetudo. l. dist. 1. Et ideo cum prohibitio legis & testatoris æquiparentur: notatur in l. filius familias. s. d. ubi. ff. de leg. 1. ubi Bartol. & alij. sequitur necessario dicendum, quod stante aliquo de agnatione, aut familia, seu domo habente aliqua arma, à tempore cuius initij memoria non extat in contrarium, quod talia arma non possant vendi, nec alienari quocunque titulo in præiudiciū illorum de familia, domo, aut agnatione.**

5 Aut vero loquimur de armis datis & concessis alicui pro se & sua familia, aut agnatione: quoniam per illam concessionem factam familiæ, & agnationi, est acquiritum ius familie, & agnationi, ut satis probant iura allegata per Barbat. *in d. conf. 27. in 12. volum. Sicut etiam videmus de feudo concessio alicui pro se & sua agnatione, seu familia; quoniam transit successiue ad posteros absque eo, quod possit alienari in præiudiciū successorum, ut per Bald. in c. 1. s. hoc quoque. de feudi successi & idem in emphyteusi data pro se & liberis: quia in illa parer non potest præiudicare liberis, ut not. Bart. *in athen. si quas rus. in 1. volum. penult.**

ver. iuxta hoc quero. Cod. de sacrosanct. eccles. Petrus de Anchar. in conf. 14. 2. incip. domina Paula in princip. Imola in l. potuit. de locato. Romanus in conf. 35. incip. visa facti serie. in fin. Paulus de Castro in conf. 161. incip. in causa, quam magnificus. col. 5. & in conf. 208. incip. pratermittendum est. Socin. in conf. 205. incip. dominus Franciscus. in 4. & 5. col. Philippus Cor. in conf. 299. incip. in presenti consultatione. colum. 18. in 2. parte. & in conf. 200. incip. visa dicta copia. in quarta parte. & idem Roman. in conf. 202. incip. pro proposita consultationis habenda veritate quem allegat dominus meus Iason in l. 2. in 89. col. ver. quid autem in themate predicto. C. de iure emphyz. Cum enim talibus liberis fuerit ius quaesitum per huiusmodi concessionem, tolli non potest ab eis. l. quodcumque. §. si quis ita. ff. de verbor. oblig. vbi Bart. in l. quod dicitur. colum. pen. de verb. oblig. & in conf. 70. incip. questio ista in secundo dubio. not. Bal. in l. si constante. in ultimo notabili. C. de don. ante nup. dicens, quod ius quaesitum tertio etiam in spe tolli non potest. sicut text. in l. fin. ff. de pactis. & in regu. id quod nostrum est. ff. de regul. iuris. & dicit Alex. in conf. suo 160. in fi. in 4. colum. hoc est verum respondendo ad dictum Bart. in l. qui Romae. §. Flavianus. ff. de verbor. obligat. & etiam Coineus in conf. 64. incip. ardua quedam. in 3. col. in 3. parte.

7 Cum ergo communis vsus loquendi in appellatione familiae sit in talibus, quod extendatur ad agnatos ordine successiuo, vt dicit Bart. in l. cum ita. §. si ff. de legat. 2. dominus meus Iason. in l. si. C. de verborum obligation. qui hoc casu in talibus armis iungitur cum communi vsu vtendi, qui attendendus est, vt dixi: & sit ex illo communi iure vtendi acquisitum ius in talibus armis omnibus posteris de familia. quo casu (vt ante dictum est) praedictari non potest. Idem ergo erit in casu in quo ex concessione Principis est acquisitum ius agnatis, & illis de familia, seu agnatione, vt in Bartolo, qui habuit arma à Carolo IV. Imperatore, pro se, & sua agnatione. Quoniam in praedictum suae agnationis, cui ius fuit quaesitum, non potuisset illa alienare. Idem si dictum sit, pro se, & sua posteritate; quoniam posteri dicantur tantum ex linea masculina, & sic de agnatione. l. 1. §. 1. ff. de iure in-

8 Licet in omnibus supradictis casibus, in quibus arma competunt, aut ratione familiae, aut ratione concessionis à Principe, ex quo sunt transmissibilia ad haeredes: vt supra dictum est, videtur etiam quod sint cessibilia: cum quicquid transmissibile, censetur & cessibile, vt Lex pluribus. ff. de administr. tutor. Bart. vtitur hoc fundamento in l. 1. §. usufructuaria. ff. de operis noui nunciat. sed ibi dom. meus Iason & in l. cum secundum. C. de lega. dicit, quod tale fundamentum non habet locum affirmatiue, imo adhuc alia ratio reformat pactum, scilicet, quia videtur esse privilegium familiae, & agnationis, de cuius praedictio agit in alienatione, cum ei sit ius quaesitum in praedictis, vt saepe hic ante dixi: igitur.

9 Sed an arma agnationum accrescant alicui secundum quod dignitati aut dominio succedit, sic quod etiam succedat armis, illi dignitati, seu dominio coniunctis, vide Guil. de Monet. in tractat. de successione regum, in 2. dubio. num. 170. sed ad priorem materiam redeo.

10 Aut vero loquimur de armis, quae quis sibi assumpsit propria autoritate, aut quae emit ab alio in casu, in quo poterant vendi: & tunc non est dubium, quod talia possunt vendi, & quotique titulo alienari. Quia ex quo sunt in commercio hominis, qui sibi propria autoritate assumpsit, quod potest, vt supra dixi in 208. concl. potest illa alienare, vendere, aut quocumque alio

titulo transferre, prout dicitur; *Emerat ille prius, vendere iure potest.*

Aut vero loquimur de armis, seu de insignibus quae quis habet ratione sui artificij, vel suae artis; & tunc aut habet; quia sua autoritate assumpsit, vel ab alio habuit, & de per se sine socio; tunc videre potest cui-conque: Aut cum socio; & tunc non potest in praedictum socij, eo non consentiente. Aut vero habet ea à republica, puta si in ciuitate aliqua dentur certis artificibus aliqua insignia, quibus vti debeant in eorum artificijs, seu operibus, non possunt talia signa, seu insignia vendere, aut in alios transferre, arg. eorum quae dicta sunt in princ. huius conclusionis de fabricentibus & hydrophilatis.

11 Quadragesimasexta conclusio. Habens arma antiqua suae familiae, domus & agnationis, non habens aliquos de familia, ad quos de iure, & iure successorio deuenire debeant, potest ea relinquere alicui, relinquendo eidem bona in casu, in quo poterit de alijs bonis testari, aut disponere de armis, etiam & nomen, seu cognomen domus, & valet tale relictum, imo, quod plus est, haeres aut fideicommissarius, cui est iniunctum onus de assumendo nomen & arma domus, tenetur adimplere voluntatem testatoris, si velit consequi commodum, vt notatur in l. fosta §. si sub conditione. ver. in danda. ff. ad Treb. & haec verba, quod haeres meus portet nomen meum & arma, important conditionem, secundum Guidonem Papae, quaest. 251. suarum decisionum. per textum quem ad hoc allegat in l. mulieri. §. si quis hereditarium seruum. per haec verba; *ius suus est manumittere, & haeres esse.* ff. de cond. insti. & sic conditio adimpleri debet, vt sequatur effectus, scilicet vt haeres esse possit, sicut in materia conditionis, de qua ample notatur in c. verum. extra de condit. appos. & ita vidit determinari & practitari ipse Guido Papae; vt refert in loco praedictio. Quod tamen videtur multis fore graue, nomen suum antiquum suae agnationis antiquae dimittere, & arma magnifica suae agnationis: imo si sit antiquae domus, habens arma magnifica, non potest minora assumere, cum reipublicae interfit, vt ordinum dignitas familiarumque salua sit. l. 1. §. sed & si seruus. ff. de ventre vespic. Ne forte alienae fordidae stirpes splendidis & ingenuis natalibus au-deant subrogari, vt dicit text. in l. super statu. Cod. de quest. & discretio personarum est habenda, atque dignitas & antozitas obseruanda: vt in l. 1. in princ. ff. de postulando. Ob quod dicit text. in l. hoc iure. §. fin. ff. de donationibus. quod donatio alicui facta, vt nomen portet donatoris, cum sit causata, non dicitur proprie donatio, de cuius substantia est, quod ex liberalitate procedat, & donatario sit lucrosa, quia donari id videtur, quod nullo cogente imperio conceditur, sed dicitur quaedam remuneratio onerosa in recompensam nominis ferendi facta, quod onus non est modicum, scilicet nomen suscipere alienum, vt clare demonstrauit propinquus Ruth, cui concessio & ius sanguinis compete-batur cum onere gerendi nominis, qui respondit: *Cedo iuri propinquitatis, neque enim posteritatem familiae mea delere debet,* & vt dicit ibi text. Istud est suscipere nomen defuncti, ne vocabulum eius de familia sua, ex fratribus & populo deleatur, quod est commodum, & honor defuncti, vt familia sua, & nomen, & arma sua maneant, & non deleantur. Cum reipublicae interfit, vt dignitas familiarum salua sit, vt supra dixi. Et sic cum talis donatio non sit simplex, sed remuneratoria, non indiget insinuatione. argum. l. Aquilinus. ff. de dot. ar. ira dicit & tenet Guilliel. Benedicte in sua repet. cap. Raynut. in ver. Raynut. de Clera.

num. 44. de testament.

Quod intelligendum est fieri posse, ubi non esset alius de familia iure successorio, cui nomen & arma deberentur, quia ex quo (vt in precedenti consideratione dixi) ex communi vsu nomen & arma domus antiquæ seu familie deberentur ordine successorio, ita quod in his videretur esse prohibita alienatio ex dicto vsu quæ est realis, hoc in re respiciens, & nomen, & arma, & familiam, non personam Titij, scilicet Petri, aut alterius.

Intellige tamen, quod in dicto legato, seu fideicommissio veniunt arma, quæ licite & sine vituperatione portare potest: puta si quis miles portauerit aliqua insignia regis, quæ prohibetur portare, si legauerit eam suam, omnia ornamenta, & arma sua, seu insignia, intelligitur solû ea legata, quæ honeste, & sine vituperatione portare poterat legis, vel quæ eidem cõpetebant ratione personæ tantum: vt voluit Bal. in l. i. C. de ver. sign. per tex. in l. vestis, §. muliebri. ff. de aur. & arg. leg. Arma verò vel insignia ratione officij aut dignitatis debita, deueniant ad successorem, & gerentem dignitatem, vel officium huiusmodi, & non alium, vt supra dixi in decimaquarta, decimaquinta, & precedenti conclusionibus, & infra 52. conclusio.

Quadragesima septima conclusio. Præscriptio cadit in talibus, sc. in delatione armorum, seu insignium, & in casibus, in quibus possunt alienari arma, in talibus cadit præscriptio: & satisfaciunt quæ dicit Bald. in l. fucunda, in fin. C. quæ res vendi non poss. ubi dicit, quod in præscriptis per vsu longi temporis, quod alius talia signa accipere non potest, quia ius habendi quantum est primo, quod tamen dicit esse verum, nisi hoc alicui obesser, quoniam ille cuius non interest, non habet ius prohibendi. Vnde concludit, quod ad æmulationem & damnum præscribendi alteri non licet accipere idem signum. Vnde videtur concludere, quod in talibus habet locum præscriptio, nisi fiat ad æmulationem, vel damnum alterius: quo casu non licet accipere idem signum, per tex. in l. si iniuria, ff. de iniuriis. Et sicut regalia tanto tempore cuius initij memoria non extat in contrarium, præscribuntur etiam aduersus principem in parte, tamen non in totum, vt in iure inductionis gabellarum, quæ cum non possint nisi per superiorem, l. veditalia, ff. de publicanis. Tamen exactio gabellarum præscribitur tanto tempore, cuius initij memoria non extat in contrarium, vt tenet Barr. in l. si publicanus, §. veditgalibus, ff. de publicanis. Bald. in consil. 112. in 2. parte. Panor. in consil. 20. incip. super questione vertente. & idè de iure nauigandi. & per plura dixi in commento meo super consuet. Ducatus Burgundie. Des Iustices. §. 2. in gloss. Et la preuie. quod ea quæ competunt principi, acquiruntur aut ex priuilegio, aut ex præscriptione tanti temporis, &c. cum ergo, (vt dictum est) princeps possit cõcedere ius & facultatem alicui arma sua portandi, ita etiam istud scribi potest: Dicerem tamen hoc posse esse verum in capace, & habili ad tale ius, puta in veditgalibus in alio inferiori principe, & non in simplici priuato, & sic à simili in iure deferendi arma in nobili & non ignobili: quoniam talis etiam nõ posset præscribere tali ius deferendi arma Principis, prout in simili videtur tenere Felin. in e. dilecto. de testib. & dixi in loco supra allegato. Ex quo potest hæsitari de tribus liliis datis per Carolum regem Francorum VIII. Cosmæ de Medicis Florentino nummulario, qui tunc non reputabatur nobilis. Imo adhuc videretur, quod non sufficeret, quod esset nobilis nobilitate communi & inferiori: sed requireretur, quod

esset Nobilis, puta Dux, Princeps, Marchio, Comes, aut Baro: & quod alius nobilis inferior non posset arma Principis præscribere, nec etiam ex priuilegio, cû videantur esse solis Principibus concessa, prout & alia regalia, quæ per inferiores præscribi non possunt. Maxime illa, quæ sunt in signum vniuersalis cognitionis, vel supremæ potestati reseruata, vt dictum est, & etiam vt declarat Ioan. Franciscus Balbus in suo tract. de præscriptio. in 2. partes. part. principalis, in 3. questio. Sic à simili, quod vnus nobilis potest præscribere arma alterius nobilis, etiam superioris, dummodo non sit Princeps. Sed non ignobilis potest præscribere arma nobilis propter incapacitatem, ex ante dictis, cum talis habeatur pro incapace.

Et in hoc: quia supra positi sunt casus, in quibus talia arma seu insignia possunt alienari in illis, possunt & præscribi; sed in casibus in quibus nõ possunt alienari, non possunt etiam præscribi: quia procedit regula, quod quæ non possunt alienari, non possunt & præscribi, vt per Barr. & Bald. & Salicet. in l. si. C. in quibus. califf. in l. in meo. non est accessus de qua regalia ample per dictum Ioan. Franciscum in dicto tract. in 3. part. questio. 1. a part. principalis. in 4. questio. auct. quæstio. a part. Vbi ample de materia illa brocardica. Et ad prædicta faciunt quæ dicit Socin. de maioratu inter consanguineos, & collaterales, qui potest præscribi, vt dicit in consilio 148. in l. 1. §. 3. volum.

Quadragesima octaua conclusio erit circa duellum. An pro insignibus & armis possit duellum indiciponamus. Videmus, quod rex Angliæ se asserit Regem Franciæ, & portat tria lilia Franciæ in vna parte scuti suorum armorum, an sit iusta causa ad indicendum ei bellum per regem Franciæ, & eidem duellum præsentare, & sic de singulis.

Ista conclusio habet magnam materiam: sed cum clarum sit, quod tria lilia Franciæ integra cum corona non debentur, nec deferri possunt nisi per Regem Franciæ, cum eidem cœlitus fuerint demissa, vt dictum est supra pluries. Ideo Rex Angliæ non potest illa portare, nisi asserendo se regem, ex quo contradicit in hoc Christianissimo regi nostro, ideo eidem facit iniuriam, pro qua licitum est eidem indicare bellum & duellum. Et latius solui poterit ista questio ex deductis per Paridem de Putco, in tract. de re milit. et duello, in vna questione, ubi querit. An ratione insignium, vel armorum procedi possit ad pugnam. Et vt dicit, nobiles & armigeri pro hoc consueverunt pugnare, & pro hoc (vt dicit) facit quoniam arma seu insignia alicuius de voluntate domini sunt portanda, & non alias. C. de mutat. nominis. & possunt alteri cõmunicari. l. hoc iure. §. si a ff. de dona. sicut etiam nomen dignitatis suæ potest alteri concessi, notatur in l. facta. §. sub conditione. ff. ad Trebell. Bald. in cap. 2. extra de fid. instr. in vlt. col. ubi dicit, quod in aliquibus equiparatur sigillum armis, & sic requiritur concessio illius cuius sunt arma, vel insignia ipsa, vt per alium portari possint, argu. l. 1. C. de his qui potentio. nom. & in auth. de mand. princip. §. pen. collat. 3. secundum Bartolum in suo tract. de armis. supra alleg. & Baldum in cap. quanto. de iureiura. & si quis gestat insignia sibi prohibita: videtur committere falsum. l. eos in fine ff. de fals. Insignia enim dignitatis faciunt eum habere pro tali. l. ego tum gloss. ibi. ff. de manumiss. vind. l. item apud §. se quis virgines. de iur. cap. si vero aliquis. & cap. in audentia. extra. de senten. excomm. & cap. si iudex. de senten. excomm. in sexto. facit l. mime. C. de episcop. aud. Ideo nostra interest, quod nemo deferat insignia uostras, vel arma, propter multa scandala, quæ occurrere

- nobis possent, vt dicit Bartolus in *dicto tracta.* & supra dixi in pluribus locis. Quia si aliquis portaret insignia nostra, & haberet inimicos capitales, possent nos offendere, purantes illum esse. Nam nostra insignia faciunt nos & nostros reuereri. l. 1. §. casum. ff. de postular. & dicit Baldus in leg. 1. Cod. qua res ve. de non poss. quod insignia deputata alicui magistratui, vt sunt insignia proconsularia. l. 1. ff. de offic. proconsul. & legati. l. milites. C. de locatis. non licet propria autoritate assumere. & idem in signis præscriptis longo vsu, vt dixi in conclusione præcedente: quoniam in talibus ius est quæsitum primo, & ille, cuius non est tale signum, non habet ius vtendi ad æmulationem, iniuriam, seu æquiparationem alterius: puta se volendo dicere habere illam dignitatem, vt si aliquis diceret se esse regem, & vellet portare arma data regi Franciæ, in hoc committeret crimen læsæ maiestatis, si esset inferior eo, & esset illi subditus. Alius vero non subditus faceret ei iniuriam, argumento, leg. nec magistratibus. §. quod si ex minoribus. cum sequenti. ff. de iniuriis. Et in talibus casibus
- 2 Ponit tamen ibi multos casus, in quibus etiam sumendo arma alterius, non potest bellum neque duellum indici, de quibus iam supra dixi in 28. conclus. in fin.
- 3 Primus est in eo, qui deferret arma illius, qui commisit crimen læsæ maiestatis; quia propter hoc crimen possunt eius arma, & insignia abradi. l. eorum. ff. de pænis. Ludou. Rom. singul. suo 474. & 656. dixi supra in 42. conclus. imo quando miles male se habuerit in bello, potest iudex scutum illius perforari facere, vt hoc exemplo alij milites in prælio sint fortiores, vt est casus in l. quod reipublica. ff. de iniuriis.
- 4 Secundus est in capitaneo armorum, qui stendardū suum seu vexillum perdidisset: quoniam hoc casu occupator, vel dux exercitus posset illum deferre, nec perdens posset postea pronocare capientem ad duellum, quia ista efficiuntur occupantium de iure. l. hostis. ff. de captiuis. l. 1. §. item in bello. ff. de acquirend. possess. l. naturalem. §. fin. ff. de acquir. rerum dominio.
- 5 Tertius in casu quando duo eadem arma portarent, nec apparet de prioritate, & posterioritate: si tamen vnus illorum habuit à Principe, præfertur, vt dixi supra in 36. conclus. quod est verum, quando illi qui portant talia sunt æqualis dignitatis: secus si vnus sit maioris dignitatis, quia præferretur, vt dicit Bart. in d. tract. de armis. per l. 1. C. de consul. lib. 12. dixi supra in d. conclus.
- 6 Quartus casus in duobus habentibus similia arma ab antecessoribus suis, quoniam licet sint similia, ex quo non apparet de prioritate inter eos, non est locus pugnae, quoniam licet habeant omnimodam similitudinem: tamen non sunt eadem, quoniam nullum simile est idem. l. quod Nerua, vbi Bars. ff. de pos. l. ad similitud. C. de episc. & cler. & alias videtur, quod inter similia non potest dari ratio consequentiæ similitudinaria. l. fin. ff. de calumnia. l. 3. §. nihil commune. ff. de acquir. possess. & dicit Baldus in l. Gallus. §. nunc videndum. ff. de lib. & posthum. quod non omne, quod est simile, est idem: quia similitudo est inter diuersa habentia inconuenientiam aliquam, & facit l. qui liberis. §. 1. ff. de vulg. & pupil. sed, vt dicit dom. meus Iaf. in l. 1. in 2. col. C. de iure emphyt. dicitur proprie similitudo, vbi plures sunt conuenientiae, quam differentiae: & valet tale argumentum à simili, licet non sit omnimoda similitudo. Idem dom. meus in l. credito. in 2. eolum. ff. de nou. oper. nun. vbi

est materia similitudinis. Et hoc casu poterit dicere iudex, qui super pugna adiretur, vt possidetis, ita possideatis. l. 1. §. 1. & l. fin. & si duo. ff. de poss. Nam non apparet prioritate, & posterioritate vsus, vel cōcessio- nis huiusmodi insignium, vel armorum, nemo eorum dicere poterit ab alio iniuriam, vel vim sibi fieri: quia quilibet eorum habet antiquitatem & titulum. arg. l. etiam §. si quis. ff. de pec. her. Nam ambo possunt assignare causam suæ possessionis, scilicet antiquitatem antecessorum, propter quod nemo dicitur prædo. per Innoc. inc. cum venissent. de restitu. in ius. & antiquitas multa operatur. l. 1. §. penul. ff. de aqua. plu. arc. & per notata in auth. quas actiones. per Bal. C. de sacros. eccles. & cum sint pares in hoc vnus non impedit alterum. l. cum quidam §. 1. ff. de acqui. her. & obligationes paris potentiae non se tollunt. l. si reus. ff. de duobus reis.

7 Quintus casus est: si inter eos appareret prioritas; tunc illi, qui esset posterior in delatione istorum insignium, debere cedere priori, qui ratione prioritatis temporis esset prior, arg. l. 2. l. prior. & si fundum. C. qui priores in pigore hab. & l. qui prior. ff. de iudi. & in l. operis. ff. locati. & in l. quous. C. de usufruct. & de albo scribendo. l. 2. & l. 1. de consulibus. lib. 12. C. melior enim est conditio occupantis. l. pluribus. ff. de procurat. & l. si quis à malis ff. de nox. Bart. & Bald. in rub. ff. de rerum diuis.

8 Sextus casus est in pluribus seruitoribus portantibus eadem arma & insignia à domino eis data: quia tunc inuicem non possunt conqueri: quod vnus solus illa debeat portare, vt est in pluribus armigeris vnus societatis: eo, quia in hoc consideratur voluntas domini dantis, vt dicit Paris de Putco in loco allegato.

9 Septimus casus est, vbi insignia & arma essent similia in pictura, vel signo, different tamen in nomine; tunc data nominis dissimilitudine, viderentur diuersa; quia nominis diuersitas inducit diuersitatem rei. l. si idem. C. de codicill. vbi Cyn. & l. sunt duo Titij. ff. de testam. tut. & c. clerics. 21. dist. 1. & c. 1. 99. dist. 1. Quia nomina sunt rerum significantia, vt in authent. de defensorib. ciuitat. in princip. colum. 3. & l. 1. ff. de officio praefecti urbis. & l. 2. §. exactis. ff. de origin. iur. & leg. facta. l. §. in danda ff. ad Trebellian. Vnde si vnus deferret pro suis insignibus caput bouis, & alter caput vaccae, data tantum dissimilitudine nominis, non esset tunc locus pugnae, vel si deferret caput porci, & alius simile caput, & illud appellaret caput suis. Nam in istis non est vna qualitas, nec vna substantia, quæ requiritur, vt quid sit simile. Bal. in l. 1. C. quasi longa cōsuet. autoritate Aristotelis. licet alias dicatur, quod illud dicitur idem in quo non mutatur res, persona, vel causa, licet aliqua qualitas, vel accidentia alterentur. l. cum queritur. & l. cum de hoc. & l. an eadem. §. idem corpus. ff. de excep. rei iud. & Lapus allegatio. 77. Tamē aduerte quod qualitas non facit diuersificare rem specie, nec alterat speciem, vt tenet dom. meus Iaf. in l. 3. §. ex contrario. in 3. col. ff. de noui operis nunc. de quo late in concl. seq. ver. aduerte tamen. ex hoc videretur, quod illa qualitas adiuncta non debet importare diuersitatem: & sic cum essent similia, quod esset locus pugnae. Sed conclusiue tenet cum Paride, quod illa diuersitas nominis inducit diuersitatem talem, quæ est potens ad duellum impediendum, eo, quia vt dicit, nominis expressio multa operatur. vt l. adhuc. §. quæstionis. ff. de usufruct. l. si communis seruus ita. ff. de stipulat. seru. l. si cui balnei. ff. quibus mod. usufruct. amittatur. & tacit 20. quæst. 1. §. 1. vbi diuersificatio nominis dirimit matrimonium: Finaliter ad corroborationem præcedentium adduco Poggium Florentinum in suis fac-
tibus

tiis (quæ nonnunquam in factis contingunt) de duorum contentione pro eodem insigni armorum, & eius verba sunt: *Ianuenſis oneraria nauis patronus, qui in Gallia conductus à rege aduerſus Anglicos nauigauit, oſtendebat ſcutum, in quo bonus caput depictum erat. Coſpicuus hunc Gallicus nobilis cum illud armorum inſigna ſibi vendicaret; altercatione Gallicus Ianuenſem ad certamen prouocauit. Ianuenſis accepta prouocatione in campum ad certamen nullo apparatu deſcendit: alter multis impèſis ornatiſſimus in campum conſtitutum uenit. Tum Ianuenſis: Quid eſt, inquit propter quod certaturi hodie inimicem ſumus? Ille, aſſero, inquit, tua inſignia mea meorum que prius quam tuorum fuiſſe. Cum Ianueſis, quænam ſua eſſe diceret, caput bonus, ait. Hic Ianueſis, non eſt opus certamine aliquo, inquit, Nam hoc, quod porto, non bonus, ſed vacca eſt caput. Faceto dicto inanis Gallici iactantia eſt eluſa. Faciunt quæ dixi ſupra in 21. concl. in ſi. ubi eſt caſus permiſſus in quo duo poſſunt habere arma ſimilia puta Anglus, & Italus, propter locorum diſtantiam.*

9 Octauus caſus eſt, in quo licet ſit paritas in ſigno, tamen eſt diſparitas in colore: vt ſi vnus faceret leonem aureum, alius argenteum, vel rubeum: vel vnus aureum in campo rubeo, alius in campo viridi, vel turchino: vel vnus geſtaret leonem totum aureum, alter leonem aureum cum vngulis rubeis, aut pro media parte aureum, pro altera vero argenteum. Vel ſi alter faceret leonem in banderia, qui reſpiceret verſus haſtam, & alter faceret leonem in banderia, qui terga verteret ad haſtam. Nam ſunt diſſimiles: quia leo, qui reſpicit haſtam uenit, & ille, qui terga uertit ad haſtam, vadit. & idem ſi quis faceret leonem rumpentem, & alter leonem ſedentem, vel deambulantem: vel ſi quis faceret leonem caudam geſtantem per terram, & alter caudam leuantem, & erectam habentem: vel ſi leo vnus aſpiceret in cælum, & leo alterius caput in terram inclinaret: vel ſi quis faceret ſtellam cum octo radiis, alter vero cum ſeptem. Aut ſtella vnus eſſet cum radiis paruis, & alterius cum radiis longiſſimis: vel cum radiis pro parte longis, & pro parte paruis. Vel ſi quis faceret lunam creſcentem, alter decreſcentem. Vel ſi quis faceret arma, vel inſignia in colore viridi clato, alter vero in obſcuro viridi. Vel ſi quis faceret Aquilam apertis alis ſedentem, alter Aquilam ſtriſtis alis ſedentem: vel ſi Aquila vnus haberet campanas paruas in pedibus, alia nullam: vel ſi quis faceret roſam rubeam, alter roſam rubeam cum frondibus, vel ſi quis faceret arborem cum frondibus, alter cum floribus: vel ſi quis faceret arma vel inſignia conſimilia; tamen aliqua liſta eſſet in ſcuto: vel per tranſuerſum, quæ non eſſet in alio, & ſic de ſimili. Quia data vna diſſimilitudine, etiam paria iudicabuntur diuerſa; quia ſufficit, quod arma vel inſignia mea differant à tuis tali ſigno, vel demonſtratione, quod detur diuerſitas. Nam ſi vnus faceret equum album, qui æqualiter ſe moueret in altum cum pede dextro, & equus alterius albus ſe moueret in altum cum pede ſiniſtro, vel ſi equus vnus eſſet cum fræno, alter ſine fræno, vel alter equus haberet baſana, alter non: tunc non erunt æqualia arma, vel inſignia. Vel ſi arma, vel inſignia conſiſterent ex liſtis albis, & rubeis, & in vno præcederet liſta rubea, quæ eſſet de campo, & in alia præcederet liſta alba, quæ eſſet ſimiliter de campo, & eſſent eo caſu, quo ambo haberent vetuſtatem temporis, nec apparet quis primo habuerit: tunc ſi vnus diceret pugnemus, quis primo debeat deferre & uti talibus inſignibus, non debet audiri, quia nemo tenetur ſe ſubmittere viri-

bus formæ in rebus certis. l. 2. ff. de con. & demon. Quæ vt dicit Paris de Pur. quæſtio facti non eſt forte dirimenda.

Fuit alias ſimilis quæſtio in hac ciuitate Heduenſi inter nobilem virum Guilielmum de Cluny, & honorabilem virum Antoniū Charuot huius ciuitatis receptorem, qui contendebant inter ſe, eo quia dictus de Cluny dicebat, quod non licebat alteri deferre duas clauas aureas in capto azureo, cum eſſent a rma illorum de Cluny. Ex parte cuius Charuot dicebatur, quod poterat illas in ſcuto quartelato portare cum armis ſui patris, eo quia eius mater erat ex proſapia, & cognatione de Cluny, &c. Pluraque alia hinc inde allegabant: tadem venerabilis, & ſcientificus vir, magiſter Ioânes Charuot, qui tunc erat conſiliarius Parlamenti Diuionenſis, Canonicus Heduen. & præpoſitus noſtræ dominiæ Heduen. ſubtilis, & cautus dicebat clauas, quæ erant in armis ſuis, & ſui fratris non eſſe ſimiles clauibus exiſtentibus in armis illorum de Cluny: quoniam ſuz erant perforatæ, aliæ vero non: ex quæ erat differentia, & diſſimilitudo inter eaſdem. Tandem quia prædictus Guil. de Cluny fregerat vitrinas exiſtentes in eccleſia Sancti Pancratij, ubi erant depicta arma dicti Charuot, fuit condemnatus ad illas reſciendas, & ſuis expenſis fuerunt reſectæ, prout prius erant, cum armis, in quibus ſunt adhuc duæ clauas; ſed an ſint perforatæ, vel non, ignoro.

Nonus caſus vltra caſus poſitos per Paridem, eſt quando eſſent duo eiufdem cognitionis, cui cognomini ambo adaptari poſſent: ex quo identitas cognominis inducit præſumptionem agnationis. lege cum precium. C. de libera. cauſa. ideo videtur, quod ipſi poſſint eadem arma deferre, vt ſupra tactum eſt in 42. concluſ.

Q Vadrageſimanona concluſio. Sicut arma, & inſignia recipiunt in ſe differentiam, ſeu diminutionem, etiam licet proueniant ex eadem domo, & familia, puta per bordaturam, lineaturam, bendam, barram, lambentia, aut alia huiusmodi, vt dictum eſt ſupra in 20. concl. & latius inferius dicitur in 79. concl. Sicut etiam ſimilia arma, vt arma eiufdem nobilitatis, aut ſimilia inter ſe ex paritate domus, & familiæ, aut alias, recipiunt excellentiam & augmentum decoris, & honoris ex officio, aut dignitate deferentis talia arma, & ſic ex perſonis ea geſtantibus, vt ſupra dixi in 36. concl. verſic. & dixi. quod multis modis contingit. Ita quod plures ex aliquo, vt ex officio, dignitate, ſeu antiquitate, vel omnibus aliis modis quibus quis ſit honoratior, & præcellit alium, ſic & arma ex eiſdem excellentiam recipiunt, & augmentum honoris: vt ſi ſint plures habentes ſimilia, & conformia arma, tamen vni aliquid addi poteſt in augmentum ex dignitate perſone, ſeu officio, quod alteri non liceret, pura ſi vnus vt ſimplex nobilis, qui in Francia dicitur ſcutifer, à ſcutto ferendo, qui certa arma ſeu Scutum armorum ſimpliciter deferat. Alter vero, qui conformia arma ex origine, vel alias gerat, ſi efficiatur maior dignitate, vel officio, vt inter plures fratres vnus ſit Imperator, poteſt tymbrare arma ſua triplici corona. Si veto rex armis ſuis licite ſuperaddere poterit tymbrum ex corona ſua vltra tymbrum extraordinarium, & voluntarium. Sola tamen corona ſuper regalia inſignia, & arma poſita nullam denotat & demonſtrat aliarum regalium domorum, & à ſanguine regio deſcendentium differentiam, vel diuerſitatem, ſed potius denotat, & demonſtrat illarum principium, & caput, & eaſdem eiufdem capitis fore, &

esse membra. vt in l. cum in diuersis. ibi. mihi autem videtur illum religiosum esse, vbi quod principale conditum est. id est, eius caput, & c. ff. de reli. & sumptib. fune. ita tenet G. de Monteferrato in tract. de succ. reg. in 2. dubio. num. 18. Aut si sit Dux, Comes, vel Marchio tymbrum ex pileo dignitatis suæ, vel Papa ex tiara. Cardinalis ex pileo rubeo. Patriarcha ex cruce. Episcopos ex mitra & baculo pastorali, qui in vulgari crocea dicitur. Protonotarius ex pileo nigro duplicato viridi colore, & omnes milites etiam si sint Principes vtuntur supra arma galea exornata cum quadam no. seu diuisa, quæ sit aut per signum alicuius animalis, aut alias extraordinarie, & voluntarie, vt eis expedit: sic quod ex talibus tymbrantur arma existentium in dignitatibus, & istud est auctarium quoddam, quod & inuentum est, prout forte corollarium olim apud Romanos. Solent tamen etiam aliqui propter ipsorum multiplicationem, & augmentationem de gratia, honestate, & mera liberalitate signum aliquod vel differentiam aliquam in suis armis apponere, non ad hoc, vt compelli valeant, vel ad hoc, vt propter talem differentiam in armis appositam aliquid iuris alicui de agnatione, vel familia illa acquiratur: sed potius vt ab aliis, & singulis de illa agnatione dignoscatur, & discernatur, quod licet vt nomini prænomine additur, vt in l. unic. C. de mutat. nominis. vt plene per G. de Monteferrato. ti. de succ. regum in 2. dub. num. 19. Ad minus ad hoc, vt quis possit addere tymbrum ad arma sua requiritur, quod habeat aliquam dignitatē, vltra nobilitatem, aut quod saltem sit miles, hoc est, eques auratus: & vt communiter videmus in duellis, & torneamentis nulli licitum est, nec solet quis tymbrare arma, nisi sit saltem eques militaris. vulgo *Chenalisier*: & ita se habet vsus, quod sol. scutiferi non solent tymbrare arma sua: & vt communiter videmus tymbrum tale sumitur ex voluntate capientis, sed magis communiter sumitur ex aliqua parte, quæ continetur in armis: puta Imperator tymbrat galeam suam ex Aquila, Rex Franciæ ex lilio: plures tamen diuersa animalia circumposuere. Nam recitat Gaguinus in suo *Chron. super Francorum gestis, in vita Regis Caroli VI.* quod accidit quodam die, vt S. luanectum Carolus venandi causa se contulerat, canum latratibus excitatus in fugam ceruus æneam torquem collo gerere visus est, quem venabulis, aut ferro appeti rex prohibens, in calles & retia compellit. erat in torque Latinis literis scriptum: *Hoc me Casar donauit.* Ex eo tempore Carolus ceruum alatum auream coronam collo gestantem pro insigni habuit, & regis insignibus (quæ liliis aureis tribus constant, vt sæpe dictum est) hinc atque hinc cerui duo apponi consueuerunt: hæc ille. Saltem Carolus VII. Ludou. II. & Carol. VIII. reges Francorum scutum regium duobus ceruis lateraliter illud tenentibus circumdatur, & etiam vela regia eodem modo ornata gestarunt, & merito cum ceruus Gallis regibus præsertim bona fortuna semper fuit, vt inquit G. Bened. in sua *repe. c. Ray. in ver. uxorem nomine Adelasiam. num. 894. cum duob. sequentibus. extra. de testa.* Ludouicus vero XII. Francorum rex, scutum regium histricibus ab utroque latere ornabat, vel scuto histricem supponebat. Nam histrix animal est habens pinnas aculeatas, & porcus pungens, seu spinosus appellatur, vnde Calphurnius.

Veni & hirsuta spinosior histrice barba.

Franciscus vero Rex nunc imperans ex salamandris duabus & communiter habentes in suis armis lilia tymbrant ex liliis quadratis, vt olim fiebat in ar-

mis ducum Burgundiæ.

Aut vero ornantur aliquo alio insigni: & tunc aut ordinario, puta in rege Franciæ, & aliis militibus ordinis S. Michaelis, qui vulgo apud nos dicuntur *Les chevaliers de l'Ordre*, qui gestant torquem aureum circumdantem eorum arma, in quo sunt coclearia, *Coquilles* Gallice, affixa: & in infima parte imago seu representatio S. Michaelis aurea est appensa (quem quidem ordinem militarem in honorem Michaelis Archangeli protectoris regni sui Rex Lud. XI. Instituit, & perpetuo fundauit.)

Milites vero ordinis velleris aurei, à Philippo II. duce Burgundiæ instituti, gestant torquem aureum, in quo vellus aureum, hoc est, aries lanam auream ferens pendet: & dicitur apud nos *la Toison dor*, vt publice videri potest Diuione in capella ducum Burgundiæ.

In Anglia vero milites ordinis regis Angliæ zonam deferunt, quam dicunt, *la iarreierte*, & sic de aliis. Et talia insignia non possunt deferri nisi ab illis qui descripti, recepti, & designati fuerint in illo ordine: & ex illis insignibus plus decorantur arma talium, maioremque laudem, & excellentiam merentur. Et sic licet duo habeant paria arma, vt dictum est, cui tamen talis præminentia conceditur, & sua arma modo prædicto exornata sunt præferenda, & maiori honore extollenda erunt.

Aut vero extraordinario insigni, seu ornatu arma illustrantur, vt communiter fit in aliis non habentibus talem ordinem, ex quo possunt ferre ornatum extraordinarium, qui tamen sunt constituti in magna dignitate, etiam vsque ad clarissimum, & tunc tales ornatus seu insignia fiunt ad voluntatem cuiusque, vt iam prædixi, ex quibusdam variis & diuersis signis, quæ magis conformantur, aut eorum armis, seu dignitatibus & officiis. Nempe aliqui sibi assumunt arborem circumdantem arma, alij laqueum amoris, alij angelos, quidam homines siluestres, aut puerulos nudos, aut alia signa, & hæc solum competere videntur magis nobilibus & in dignitate aut officio constitutis: ita quod si simplex scutifer deferat arma cum tymbro, videtur quod à milite aut ab alio habente dignitatem vltra simplicem nobilitatem prohiberi possit, aut ad eius requisitam per superiorem prohiberi potest, ne portet tymbrata, seu vt ferat tymbrum.

Sed si superior non habens iurisdictionem in talem scutiferum deleat arma scutiferi sua autoritate, an daretur tali actio iniuriarum: vide supra in *conclus. 29.*

Aduerte tamen, quod per hæc augmenta non est dicendum quod sint arma alterius speciei, nec quod differant specie. Ita quod si simplex scutifer tanto tempore quo fuerit scutifer, portauerit sua arma sine tymbro: si postea ratione & ex causa dignitatis, aut officij superuenientis tymbrauerit, non propter hoc dicitur noua arma, ita quod in se differant aliqua specie, ex quo non est augmentum in parte substantiali, sed est tantum additio, & qualitas circa accidentia, quæ non faciunt rem differre specie, vt est gl. notabilis in *verbo, anno. in l. si. §. quoties. ff. de publicanis. not. Barr. in l. ius civile. ff. de iust. & iur. Ang. in l. & an eadem. §. aliis. in princ. ff. de ecce. rei iud. vbi dicit, quod differentia pedes solam qualitatem non facit rem esse aliam, & dixi in præced. conc. *versi. septimus casus.* Dummodo vera rei essentia non sit immutata, not. Barr. in l. i. col. 4. ff. de act. & oblig. facit quod habetur in *cap. cum Martha. §. quasi iusti. de celebratio. mis. extra.* vbi dicitur, quod accidentia possunt miraculose, & non aliter mutare*

mutare subiectum. Ad prædicta facit bonus tex. in l. pacta conuenta. in princ. ff. de contrahen. emp. vbi dicitur, quod augmentum, vel diminutio circa accidentalia conuictuum non reponunt contractum in diuerso esse, nec per ea intelligitur ab eo in substantialibus recessum: de quo etiam per Bartol. & alios in l. in conuentionalibus. ff. de verb. obl. dum tangunt an si per contrahentes addatur stipulationi prætorie, vel stipulatio prætorie alteretur, desinat esse prætorie, vel conuentionalis. Et ex hoc inferit Ang. in dict. leg. & an eadem. §. 1. ad quætionem, quæ fuit de facto. Nam productum fuerat quoddam testamentum animo insinuandi, quod habebat adiectionem certarum qualitarum aduersarius autem recursus habuit ad protocolum, & fecit testamentum punctualiter extrahi, prout scriptum erat in protocollo. & quia scriptura reperiebatur diuersa ratione dictarum qualitarum, dicebatur insinuatio nulla: quia non fuerat requisita, prout scriptura emanauerit. Contrarium dicit Ang. quod valuerit insinuatio, quia illa variatio circa illas solas qualitates non facit aliud esse, vel censeri testamentum. per illum text. quem in simili allegat Spec. in tit. de iura. cal. §. sequitur. vers. quod si moueo. facit quod dicit Bar. in l. si fundus. §. si res. per illum text. ff. de pig. Quod additio qualitatis non extinguat hypothecam, facit quod dicit Bald. in l. fundus. ff. quibus mod. usufr. amitt. q. mutata forma in accessoriis, non perit substantia. per illum text. facit in l. 4. §. modum. ff. de seruit. generali. vbi modus adiectus seruituti, non facit de sine seruitutem: quod est intelligendum in qualitatibus accidentalibus, non substantialibus, vt sunt prædictæ in armis, scilicet tymbrum, litra, & zona, licet secus sit de qualitatibus substantialibus, quæ sunt in ipsis armis, vt videmus in armis aliquorū principū Fraciæ ex prosapia regali, qui habet lilia sicut rex: tamen quia habent qualitates substantiales additas eorū armis ultra arma regis, vt in duce Borboniorum, qui pro armis ultra tria lilia habet bendam in medio scuti tendentem à parte dextra ad sinistram. In duce Aurelianensi, qui habet tria lambentia ex tribus liliis: & sic de singulis. Et talia sunt arma dicta, & diuersa specie ab armis regis Fraciæ, licet omnia habeant tria lilia aurea in scuto azureo: quoniam talia superuenientia reponunt prædicta arma in diuersa specie: & etiam idem dicendum est de aliis diminutionibus aut augmentis, quæ fiunt in quibusdam armis ad cognoscendum quis sit primogenitus, & sic quis portet arma plana, quoniam alij postea geniti ea gestare debent cum aliquali distinctione, vt supra pluries dictum est.

9 Intelligere etiam dummodo ex adiectione qualitatis non mutetur forma primi actus, quoniam hoc casu adiectio non mutat id, cui adicitur: secus vero si fiat mutatio formæ: tunc reponit rem in diuersa specie, vt per Inn. in cap. 1. de consec. ecclesie vel altaris. dum dicit, quod si augeatur altare, non desinit esse altare, nec perit consecratio. Et est ratio huius dicti: quia vbi mutatur forma, noua forma dat nouum esse. L. Iulianus. §. si quis. ff. ad exhib. sed vbi non mutatur, sed aliquid exterius additur: licet illa adiectio faciat differre in plus aut minus, ita quod vna sit maior, aut minor propter adiectionem, non tamē dicitur alia à prima: vt videmus de illo, qui promisit dare schachum matrum cum pedona, quod potest dare cum pedona facta domina, vt tenet Bar. in l. fenar. ff. fenar. & in l. seruis leg. 4. §. 1. ff. de leg. 3.

10 Sequeretur ergo ex prædictis, quod si hæc adiectio non mutet substantiam speciei, sed sit eadem, quod

idem erit dicendum de vna, sicut de alia: & sic quod sicut illud, quod est principale, scilicet arma simplicia competet omnibus de familia in quo sunt, etiam si sint tantum scutiferi, quod etiam adiectio omnibus competat, cum sequatur naturam sui præexistentis, seu eius cui accedit. l. etiam. vbi Bart. Bald. & doctor. Co. de iure dotium. l. quod in rerum. §. si quid potest. ff. de legat. 1. vbi idem iuris est in augmento dotis, & rei legatæ, quod in ipsa dote faciunt plura quæ ponit Albert. Brun. in tract. de augmento in 3. concl. principali. quod ibi ampliat in pluribus.

Sed tamen secus est hoc casu, vbi ista augmenta non accedunt armis, tanquam illa contingentia, sed tanquam re & consensu separata: & non ipsi rei simpliciter de per se accedunt, sed in fauorem tantum personæ, qua extincta, extinguuntur & adiectio. Sicut in simili dicitur de castro concessio, in quo non venit iurisdicatio personæ cohærens, sed illa tantum quæ castro cohæret, vt dicit Bar. in l. si aliena. §. 1. ff. de usufr. & patet in l. si Titio §. si. ff. de usufr. & in l. inter dum. ff. de usu. accres. & in l. 3. §. 1. quemadmodum usufr. amitt. vbi pars usufructus vacans accrescit etiam illi usufructuario, qui portionem suam iudicialiter, vel aliter admittit, & non proprietati, eo quia usufructus personæ debetur.

Hinc ex his concludo, quod si Baro, Comes, Dux, aut Rex, qui dignitatis ratione (vt dictum est) tymbrare possunt & littrare, decedat relictis pluribus filiis: si primogenitus habeat solus illam dignitatem, quæ ratione eius personæ tribuat illam adiectionem, puta quia Baro solus, Comes solus, &c. poterit solus illam adiectionem deferre, & non alij (licet etiam habeant principale, scilicet arma domus, & familiæ) possunt illa adiectione uti. Cum tantum (vt prædictum est) videatur esse data ratione dignitatis personæ. Et ita videtur tenere idem Albertus in d. 5. concl. principali. in 4. limitatione illius. Et hoc, quia illa dignitas non extinguuntur cum persona, sed si esset dignitas, quæ extingueretur cum persona, vt in milite, capitaneo, siue principali, siue præposito laborum, de quo proxime dicam, tunc extincta persona, licet principale, scilicet arma transeant ad successores, & filios, non tamē illa augmenta, sed extinguuntur cū persona, & in hoc non sequuntur naturam præexistentis: quod est verū in his, quæ fiunt aut fieri debent in vita, sed in his, quæ fiunt in sepulchris, illorū etiā filij aut parentes pro pompis funeralibus eorum possunt gestare arma tymbrata & littrata, & eis zonam facere lugubrem in loco sepulchre, quæ consuevit fieri existentibus in dignitate.

Sed videre restat, an omnibus habentibus talē iurisdictionem omnimodam, altam, scilicet mediam & intimam, non tamen honoratis seu constitutis in dignitate, aut officio: in armis suis tymbra, aut littra, seu in eorum pōpis funeralibus zonæ funebres fieri possint in loco sepulchre, ad ponendum arma eorum vbi habent omnimodā iurisdictionem. In hac patria ducatus Burgūd. antea pauci vsi sunt hac zona seu littra, in pompis funeralibus. Sed à certo tempore citra domini terrarum habentes omnimodam iurisdictionem vt volunt dicta zona circumdādo ecclesiam, aut capellam, in qua inhumantur, intus & foris zona nigro depicta, & super ea fiunt, & pinguntur eorum arma tymbrata & ornatæ quod an fieri possit, aut ex eo solum, quod iurisdictionē habet omnimodā, aut quod requiratur, quod sint, & fuerint in aliqua dignitate constituti, saltē militares equestres. Nā cū de his nihil scriptū reperiat in volumine nostrarum consuetu-

dinum, ideo ad ius commune recurrendum est. Sed cum de iure pauca reperiantur ideo videretur dicendum, quod sit recurrendum ad consuetudines vicinarum ptouinciarum, vt notatur per gloss. magnam, in *can. consuetudo. i. distin. quæ allegat text. in cap. super eo extra. de censibus.*

14 Cū ergo ut consuetudo expressa in aliquibus partibus & prouinciis Franciæ (cui Burgundia subiicitur, cum sit de feudo, & paritate Franciæ) quod etiam vassalli castellanorum simplices, dummodo habeant iurisdictionem supremam sine aliqua dignitate, aut habeant aliquod ius in ecclesia, seu ex cōsuetudine, vel ex antiqua fundatione, etiam inuitis castellanis possunt litterā, & tymbram facere in eorum armis, vt habetur in *consuetudinibus patriæ Turonensis, tit. de iuribus castellanæ. §. 3.* Ideo videtur dicendum, quod hæ præminentia seu prerogatiua, & facultates debentur non solum ratione dignitatis, aut officij, verum etiam ratione & ex causa altæ iustitiæ, cum iurisdictione tribuat dignitatem. dictum est singulate Bald. in *cap. unico. §. cæcæ. quis dicatur dux, marchio, comes, in vsib. feudorum.* & dixi infra in 11. parte, in 7. *consid.*

15 Si ergo etiā in dictis locis possint tales facultates, & præminentia competere habentibus tantummodo iurisdictionem, & vassallis castellanorum: multo fortius competere poterunt vassallis principum habentibus iurisdictionem altā, & si in illis locis, multo fortius in Burgundia, vbi domini habentes altam iurisdictionem, habent etiam in multis iura regalia, quoniā percipiunt confiscationes damnatorum, vt in *tit. des confiscations, art. 1. in lib. consuetudinario ducatus Burgund.* Habet & ius bannizandi, faciendi proclamata, tenendi forestas, & flumina bannalia, quæ sunt de regalibus, & alia huiuscemodi plura eisdem sunt concessa: ergo à fortiori habent suprascriptas facultates, & præminentias, quæ non reperiuntur esse expresse reseruatæ Principi, & cum solum fiant ex consuetudine, aut ex quadam laudabili obseruatione in ipsis pompis funeralibus principum, magnatum, & aliorum dominorum: ideo dicendū est, quod non tantum sunt permittæ, imo etiam vtiles, & honestæ, & quā plurimum laudandæ, vt dixi inferius in 2. *par. in consideratione,* vbi fit mentio de honoribus exhibendis in sepul. & funeralibus mortuorum. Et cum talia non reperiantur dominis habentibus altā iurisdictionem prohibita, quare non videantur illis permittæ, cum quod non est prohibitum, permittum esse censeatur. *l. nec non. §. sed quod eis. ff. ex quib. cau. maio. in l. scienciam. §. qui cum. in gl. permittunt. ff. ad legem Aq. notatur in l. certa forma. in gl. fi. C. de iur. fisco. lib. 10. & cui licet plus, licet & minus. c. cui licet. de reg. iur. in 6. & c. non debet, cui plus licet. ff. eo. facit. l. 1. §. 1. ubi: & hi quib. non interdicuntur testimonium nec vlla lege a discendo testimonio excusantur. ff. de testib. & quod non mutatur. stat. text. in l. sancimus. §. 1. Co. de test. & l. precipimus. in fi. C. de appellation.*

16 Maxime etiā cum tales zone non sint de reseruatæ Principi, imo ex communi vsu, qui in his multum attēditur, vt dixi in multis locis, Principes & magnates in dignitate constituti non solent has zonas facere, verū loco illarum cinguntur, & ornantur ecclesiæ vbi sepeliuntur pannis, aut laneis, aut sericis nigris intus, & foris. Inferiores tamen à Principibus, qui non possunt commode cingere ecclesias ex dictis pannis, solent facere has zonas, seu litteras ex pictura nigra, vbi sepeliuntur, dummodo ibi habeant iurisdictionem omnimodam, aut sint patroni, & fundatores in illis. De ratione iurisdictionis dixi, de iure vero patronatus patet eo quia habet ius honorificum, & de-

betur ei honor: & si in vita (vt clare probat Rochus de Curte in *suo tract. de iure patr. in verb. honorificum*) ita etiam in morte & in sepultura, vt dixi infra in 2. *par. in 5. consid.*

Et cum aliās fuisset interrogatus de quodam nobili huius patriæ, qui habebat altam iurisdictionem in cancellis cuiusdā ecclesiæ parochialis, eo quia circumcirca dictum cancellum, & in ambitu illius iurisdictionem habebat: imo ex cōsequenti, ecclesia, quæ est in finibus suæ iurisdictionis existens in illa parte cancelli, erat & in sua iurisdictione. arg. notator. in *cap. diligenti. & ibi Host. Pan. & Henric. Boich. extra de foro compe.* Qui quidem nobilis erat in dignitate constitutus quoniam erat præpositus laborum vnus societatis centum militū armatorū, quem in vulgari dicunt *Porteur d'enseigne d'une bande,* qui sunt in dignitate, seu ordine clarissimus, vt est text. in *l. unica. & ibi Lucas de Pen. C. de præpos. lab. dixi eo casu,* quod vti poterat in pompis funeralibus tali facultate, præminentia, & prerogatiua faciendi zonam in dicta ecclesia cum notorium sit etiam ex generali consuetudine Franciæ, quod Capitanei belli (qui etiam tamen in dignitate clarissimus essent) vtantur talibus iuribus, & facultatibus, imo maiori, cum ante se deferre faciant & galeam, & vexilla militaria quibus vtentur in exercitu. Idem ergo erit dicendū de dictis præpositis laborum, cum sint eiusdem dignitatis. Et crederem, quod tales præpositi laborū etiam possent in eorum pompis funeralibus deferri facere vexillum, cum sit apud nos officiū seu dignitas, quæ non conceditur ab ipso Capitaneo, sed à Principe. De galea autem quod ante se deferri possit, etiam si non esset eques auratus, non dubito. Militibus autem equestribus ante eorum corpora in pompis funebribus deferuntur & galea, tunica militaris, ens, calcaria, manica, *les ganteletz,* &c. de huiusmodi dicam infra in 2. *par. cum tales habeant dignitatem, vt habetur in l. 1. & ibi not. C. de equestri dign. lib. 12.*

Et aduerte, quod littera, & zona idem sunt, sed zona non cingitur, nec clauditur ab omni parte, littera vero sic: hanc differentiam accepi à nonnullis nobilibus patriæ Turonensis, qui his maxime vtuntur.

17 **Q**uinquagesima conclusio. Insignia, seu vexilla alicuius societatis, seu exercitus, habentis Capitaneum, vel magistratum, debent remanere penes illum. *Bar. in d. tract. de armis,* allegat pro hoc textus in simili in *l. pecul. §. 1. ff. de legat. 2. sed melius facit tex. in ratione sui, in cap. dilecta. de exec. prela. extra.* vbi apud illum, qui est caput, sigillum remanere debet. Et facit pro hac parte ratio inconuincibilis: quia ex quo ille est maior, debent remanere insignia apud eum. arg. *leg. fin. ff. de fin. inst. facit l. qua sunt cautiones. ff. fam. ercisc.*

Et si sint plures magistri, seu Capitanei, aut domini alicuius societatis, insignia illius transeunt, & deueniunt in illum, qui est magister maioris quātitatis sociorum. *l. actione. §. Labeo. in fin. ff. pro soc. & d. leg. si qua sunt cautiones in princ. ff. fam. ercisc. & minor pars maiori cedit. arg. l. in rem. si rem quacunque. ff. de rei vend. l. queritur. ff. de stat. hom. & dicit text. in c. qua contra. in fi. 8. dist. quod in potestatibus societatis humanæ, maior potestas minori ad obediendū præponitur, & maior numerus trāscendit minorem. not. gl. in ver. sententiam, in *Auth. vt iudices non expectent. & c. §. 1. colla. 9.**

Si vero sit societas vbi omnes sunt æquales, nec vnus sit maior altero, tunc forte dirimendum est, apud quem insignia illius societatis remanebunt, *d. l. si qua sunt cautiones. §. 1. vnde quæri possent, an fors sit permittæ. sed*

sa sed de hac materia me remitto ad Bald. & dom. meum Iasonem in l. si. C. communia, de legat. cum non sit presentis speculationis.

Si autem in totum sit finita societas alicuius negotiationis, si vnus solus negotiator illius societatis remaneat, debet remanere apud eum signum illius societatis. Primo, quia aliorum non interest, etiam quamuis sit dissoluta societas, tamen negotiatio remanet penes illum. Ergo iniquum esset, quod signum, quod erat accessorium negotiationi, dissoluatur & separetur ab eo. arg. l. possessionum. C. communia vtriusque iud. & vide Bald. in l. i. ver. item quero C. pro socio.

Quinquagesima prima conclusio. Vbi sunt aliqua signa vnus artificij, in quibus principaliter operatur & attenditur qualitas loci ex beneficio, seu ex privilegio, apud illum remanebunt insignia seu signa. apud quem remanet locus siue ex beneficio, seu ex privilegio, siue iure proprietatis, siue iure conditionis, siue in mala fide ibi remaneret toto tempore vitæ, quo ibi remanebit ita, quod ibi illo signo uti prohiberi non potest, quod videtur eidem competere, sicut in cæteris iuribus realibus, quæ adhærent rei. arg. l. omnia constitui. §. fin. ff. de serui. rust. pradio. l. 2. §. fin. & l. seq. ff. si seruitus vend. l. usus fructus. & l. seq. ff. quemadmodum seruitus amittit. Ponit exemplum Bart. in quodam castro, cuius nomen est Fabrianum, vbi artificium faciendi chartas viget principaliter, ibique sunt ædificia multa deputata ad hoc, & ex quibusdam ædificiis meliores chartæ veniunt: quia ut dicit Plin. spectantur in chartis tenuitas, densitas, candor, leuor, hoc est leuitas, complanatio, seu tersitudo.

Quinquagesima secunda conclusio. Si ratione alicuius officij debeantur aliqua signa, seu insignia alicui, si eidem conducatur officium tanto tempore, quo durabit conditio officij, tanto tempore durabunt, & remanebunt apud illum insignia illius officij. arg. l. si ad addes. §. illud. ff. locati. Exemplum in officio Maioris Senemuri in Auxero. Nam apud eos conducitur, & cum sint ibi insignia illius officij, quæ seruiunt communitari, seu vniuersitati illius loci, tanto tempore, quo conducitur maioritas, tanto tempore remanent apud eum illa insignia, quæ competunt ratione dicti officij maioritatis, scilicet insignia, seu signa, quibus signantur, & mercantur mensuræ tam vinorum, quam bladorum, & alia huiusmodi.

Et istud facit ad omnia officia temporalia habentia rationem officij quædam insignia; pone in sigilla, vestem cappam, seu mantellum, aut caputium, misam, quæ deseruiunt officio, quia durante officio, remanebunt apud tales officarios, siue habeant ex concessione Principis, siue ex electione, siue ex conductione, alias quouis modo.

Quinquagesima tertia conclusio. Quædam vero sunt insignia artificij, in quo principaliter bonitas artificij operatur, & isto casu si stant plures in vna statione illius artificij, omnes possunt uti illo signo quasi magister principalis illius stationis approbet illa opera, ut in authent. de tabell. §. nos autem. & ibi notat gloss. in verb. ipsi per se. collat. 4. Bartol. in d. tract. exemplificat in lignis, quæ apponuntur in spartis, gladiis, & aliis operibus metallorum. In argento tamen & auro duo signa, seu marcæ communiter apponuntur, saltem apponi deberent: vnum quod esse debet commune omnium ad denotandum omnibus, quod opus est argenteum, vel aureum. Alterum vero signum illius operatoris seu artificis, ad designandum, quod opus est factum à tali artifice, inter quos, ut plurimum lata differentia, ut dicit text.

in l. artifices, longa differentia est, & ingenij, & naturæ, & doctrinæ, & institutionis. ff. de solut. Facit, quia saepe opera vnus plus valet, quam alterius, ut in §. nam & ita. Instit. de societ.

Quinquagesima quarta conclusio. Si sunt plures in vna statione vtentes vno signo, si separentur, remanebit signum penes magistrum illius stationis, vel illum, qui principalis & maior erat inter eos, argum. l. fin. ff. de fide instr. quod intellige verum, quando est disparitas inter eos, ita quod vnus est maior aliis. Secus si æquales; quia tunc forte dirimendum esset, apud quem remanere debeat. d. l. si qua sunt cautiones. ff. fam. ercis.

Hæc autem maioritas consideratur ex multis, ut quia pater cum filiis, vel quia frater antiquior cū iunioribus, vel quia vnus erat primo solus, qui vocauit alium secum in illa societate, vel aliis pluribus modis, quibus potest arbitrari ista maioritas seu superioritas inter plures, de quibus in d. l. fin.

Quinquagesima quinta conclusio. Arma depicta in muro probant murum esse illius, saltem pro illa parte, vbi sunt sua arma depicta. l. qui liberaliter. & ibi Bartol. in ff. de op. publicis. Et ibi dicit Bart. notat. contra illos, qui abradunt arma alicuius, & ita dicit Boer. in cons. suo, in cap. qui habent parietem communem. posito post Commentaria consuetudinum septena Bituricem.

Et videtur arma aliquo modo probare iurisdictionem & dominium, quoniam etiam, ut videmus, mensuræ locorum debent signari armis dominorum. l. 2. Co. de symen. Alexandr. l. 11. Licet olim signabantur nominibus dominorum, hodie vero armis. Cum arma sint additamenta ad recognitionem agnationum & nobilitatis, ut ante dixi in 20. concl. circa fin. Et ut communiter observatur in rebus, in quibus quis habet autoritatem, facit nomen suum scribi & apponi, ut dicit Iacob. Rebuff. in d. l. 2. ut in monumentis, ecclesiis, capellis, ædificiis, & palatiis, quorum nominum loco hodie apponuntur per nobiles arma; ut dicitur hic, & etiam per Guid. Papæ. q. sua 49. & Bald. in titul. qualiter feudum alienari possit circa fin. principij. ex quibus constat, quod probari possit in hoc & dominium, & iurisdictionem per appositionem armorum in locis publicis. Sed vsus se habet, vbi plebei & ignobiles apponunt nomen, nobiles & domini apponunt arma sua. Sed an tales inscriptiones probent. videatur ample per glo. in verb. patris. & ibi de et. extra de iur. iur. Felin. in cap. cum causam. col. 3. ad fin. de prob. Angel. & Iason. in §. penales col. 3. Instit. de actio. Bart. in l. monumentorum. C. de religio. vbi tenet, quod sic, quoniam continet quod possibile. facit gloss. singularis in verb. scribebat. in cap. palatium. §. 7. & in c. sane. 2. in glo. distictus. 24. qua. 2. & de imagine impressa in numino, vide hic ante in 33. conclusione.

Quinquagesima sexta conclusio. Perstringendo patris materiam armorum circa maioritatem, dignitatem, seu excellentiam ipsorum, quod in vnoquoque principatu & potentatu, seu regno, seu arma principis certa & determinata, quæ sunt illi data & attributa in signum præminentiam, dignitatis & autoritatis, & quæ nemo alius illo modo, quo portat ille princeps, gestare potest, nec debet, ut in regno Franciæ sunt tria lilia aurea in campo aureo, quæ sunt arma regis Franciæ cælitus demissa, ut dixi supra in 15. concl. & dicam infra.

Et habentes arma sua, quæ magis illis approximatur, & aliquid habent ex illis liliis, dicuntur esse digniores, & habere arma digniora. Istud probatur

arg. text. in c. per lectis. 1. dist. & per gloss. in verbo, *altior*. in §. *altiam vero*. Insti. de bon. poss. per quam glossam probatur, quod maior est & altior aliis, qui proximior est domino, & magis stat prope dominū. facit text. in l. 1. ibi: *pœna enim sacrilegij similis erit, si his honorificentia non deferatur, qui contingere nostram purpuram digni sunt estimati*. Et ibi not. in gloss. fin. quod quem princeps honorat, ab omnibus est honorandus, quæ pro hoc alleg. multos text. *Co. de domesticis. lib. 12.* Item ad prædicta facit text. in l. *vnica. C. de præpositis laborum. C. cod. lib. vbi dicit: Nam & immunitas digni sunt, quod nostri læteris comitatus illustrat.*

3 Cum ergo arma alicuius magis approximantur seu assimulantur armis principis, dicitur ille esse maior in armis, & digniora habere arma.

Sicut videmus in domo de Borbonio, quæ habet tria lilia aurea in campo azureo: sed ad denotandum, quod est princeps seu rege nostro minor & inferior, habet cum illis bendam rubeam tendentem à dextra ad sinistram.

4 Sed vnde hoc quod habet talia arma, cum descendit ex rege Franciæ, scilicet Ludouico, à quo descendit Robertus eius filius, comes Claromontens. & ab ipso Roberto Ludouicus de Borbonio primus dux Borbonij? A quo quidē Ludouico descenderunt Petrus II. dux Borbonij, & Ioannes comes de la Marche, & ab illo Ioanne descendit Ioannes de Borbonio etiam comes dicti loci, à quo descendit Ludouicus comes Vindocinensis, qui portat arma de Borbonio cum aliqua distinctione; quia in benda sunt tres leones argentei, qui sunt tantummodo positi ad denotandum, quod non sunt primarij, seu principales de dicta domo Borbonia: sed iam sunt descendentes, & filij secundogeniti; quia secundo genitus non portat arma plana, seu integra domus principalis, à qua descendit, vt dixi supra in 20. concl.

5 Sic etiam ex Ioanne rege Franciæ descendit Philippus III. eius filius, qui fuit rex, & ex eo ortus est Ludouicus comes Eboracen. ex quo descendit Philippus rex Navarra, ratione cuius originis reges Navarra portant in parte scuti suorum armorum lilia cum benda argentea tendente à sinistra ad dextram.

6 Similiter ex prædicto Philippo descendit Carolus comes Alenconien. & iste Carolus & alij vsque nūc, ratione quorum, quia sunt de prosapia & sâguine regali, portabant tria lilia aurea in campo azureo circumdata seu bordata vna bordatura rubea seminata ex besanis argenteis.

7 Eodem modo ex ipso Ioanne rege Franciæ descendunt duces Aurelianen. ex quo portabant pro armis tria lilia aurea in campo azureo habentia de super tria lambentia argentea, *trois lambeaulx d'argent*, in vulgari.

8 Et quia ex domo Aurelianensi orti sunt comites Angolismenses, ideo arma illa portant cum ista distinctione seu additione, scilicet quia cum lambentibus seu additione, scilicet quia cum lambentibus habent tria crescentia rubea, hoc est, *troys croissans de guelle à trois lambeaulx*. de quibus meminit ample Guillelmus de Monteferrato in tract. suo de successione regum in 2. dubio. num. 6.

9 Sic dicendum est de comite Niuernensi, qui pro armis etiam vititur tribus liliis aureis in campo azureo, cum bordatura composita ex auro, & rubeo, & quæ participat de vtroque, & tantum de vno quantum de altero.

Pariter in comite Duenfi, qui etiam in campo azureo habet tria lilia aurea pro armis: sed cum banda composita partim ex argento, & partim ex colore

rubeo tendente à dextra ad sinistram.

Plures sunt alij principes, qui in suis armis apponunt lilia tanquam existentes de sanguine & progenie regali: vt fuerunt duces Burgund. descendentes ex Philippo le Hardy, hoc est, audacis cognomine, duce Burgund. filio præfati Ioannis Regis Franciæ. Item duces Bituricen. Andegauen. & Memortij. Item Comes Artelij. Nec alij talia arma portant, nec portare debent, nisi sint ex prosapia regali, & descenderint aliquo modo ex progenie regali.

Aduerte tamen, quod omnes domus à stirpe regia masculina descendentes signatæ & differentias, characteres & accidentia continent in armis suis, vt supra visum est, cum eis differant, sunt separatæ: quia cum in armis sit quedam differentia siue signum, per quam, seu quod cognoscitur & dignoscitur ab armis vnus ab armis alteris: imo denotat separationem, & diuersitatem, vt in l. *quod si neque. in §. materia. ibi, quas emptor signasset. ff. de persc. & commo. res vend.* & illud signum demonstrat aliquid præter id, quod in se est, scilicet domum, in quibus apponitur & dicitur quoddam accidens, quod per se non stat, vt in *leg. pacta. ff. de contrah. empr. & in l. Valerianus. ff. prator. stipulat. & in d. §. materia.* cum igitur differant, sunt separatæ, vt in *cap. susceptum. in fin. de refer. lib. 6. & in l. fina. ff. de calumniar.* & plene de materia per Guil. de Monteferrato in tract. de successione regum. in secundo dubio. num. 7.

Reperio tamē, quod domini de Turnone de Delphinatu, licet non sint principes, nec de Principibus Franciæ, portant & habent arma bipertita, & in media parte campi à parte dextra habent leonem ardentem, quæ sunt arma Troiæ, in altera vero parte sunt lilia seminata, quæ sunt arma Franciæ, vt refert Ioan. le Maite in *illustrationibus Gallie. libr. 3. cap. incipiente, touchant la cité de Troie*. Ex quo constat eos esse ortos annobili, & antiqua progenie, scilicet à Troianis, vt ibidem dicitur, & describitur. etiam præsumendum est, quod dicta lilia à regibus Franciæ eis concessa fuere: quod an fieri possit, supra videre potes in 44. conclus.

Similiter Forentini habent pro armis, & insignibus suis vnum lilium, quæ arma (vt legi) habent ab anno Domini 1265. & eisdem tunc donati sunt à Carolo, tunc Comite Andegauenfi, Prouinciæ, & Cenomani, fratre diui Ludouici Francorum regis; tum quia benigne receptus in eorum ciuitate; tum quia sibi fauerent, dum iter faceret vna cum exercitu copioso ad Siciliam, causa dicti regni adipiscendi, quod sibi donauerat Urbanus IV. Papa: quia detinebatur à Naufredo hoste, & persecutore ecclesiæ Romanæ. Florentiam tamen denominauit (vt legi) Carolus Magnus Francorum rex à liliorum floribus Francorum insignibus.

Quinquagesima septima conclusio. Excellentia armorum etiā denotatur, & designatur ex concessione principis primæua, ratione officij aut dignitatis, de quo supra in 26. conclus. vt fuit in Carolo Magno, qui cōstituit, creauit, & ordinauit xii. pares Franciæ, & vnique dedit & attribuit arma propria, ratione paritatis, vt in paribus viris ecclesiasticis, quib⁹ cōcessit, vt in armis eorum vterentur liliis aureis. Maxime quinque paribus ecclesiasticis habentibus campum armorum eorūdem azureum, cui adaptari possunt lilia aurea: sed quia campus armorum episcopi Beluacen. vnus ex sex paribus ecclesiasticis est aureus, in quo non possunt adaptari lilia aurea, ne sit metallum supra metallum, alias falsificarentur arma

ma eiusdem, ideo non habet aliqua, prout archiepiscopus Rhemensis, & ceteri alij episcopi partes Franciæ.

Cæteris vero partibus Franciæ, scilicet sex laicis dedit & concessit ipse Carolus Magnus arma etiam distincta, & separata, vt tandem cognoscerentur, & distinguerentur inter eos ratione paritatis.

Quinquagesimo octaua conclusio. Primo enim duci Burgundiæ (cui nomen Saxon erat) dedit pro armis suis in campo azureo vnâ cotissam aut ex tribus petis, seu partibus separatis, & diuisis cum vna cordatura ex rubeo, quæ in vulgari nostro dicuntur, à vna cotisso dora troy's piécs borde de guelle, vt assertum nonnulli. Et hæc prædicta arma semper soliti fuerunt portare duces Burgundiæ ratione ducatus Burgundiæ existentis de paritate. Imo qui in ipso ducatu vtuntur prædictis armis, præsumuntur, & vt audeam dicere, dicuntur esse de prosapia ducum Burgund. sicut est videre in illis de Montecuto, qui talia arma habeant, cum aliqua tamen distinctione.

Nōnulli tamen alias mihi retulerunt, quod ista bordatura (vt ita loquar) nō debet apponi in armis principalibus ducis Burgundiæ, eo quia bordatura est quedam diminutio ab armis principalibus. Et ideo cum nulla alia reperiatur apud nos similia, quæ sint principalia alicuius principatus, videtur quod talis bordatura seu circumpositio ex colore rubeo nō debeat in eisdem armis apponi, sed quod fuit quedam additio in armis alicuius descendens à domo ducum Burgund. ad denotandum differentiam inter principalia arma domus ducis Burgund. quæ debent esse plana, & descendens, puta secundogeniti.

Sed quicquid sit, ego credo quod arma ducis Burgund. quæ habuit & habeat Saxon dux Burgund. tempore ipsius Caroli Magni Franciæ regis, erat Cotissa sex petiarum ex auro, & azureo æqualiter partito in campo rubeo. Et istud mihi magis videtur consonari veritati.

Et ista arma sunt, & competunt duci Burgund. non ratione originis, sed ratione paritatis seu dignitatis, cum sit primus pars Franciæ, & parium decanus. Et ideo videretur, quod descendentes ex eis non deberent vti talibus armis, saltem nisi primogenitus ducis, si sic esset, quod esset donata ratione dignitatis, seu paritatis. Sed potius videtur dicendum, quod sint arma paritiæ seu principatus Burgund. & quod principes Burgundiæ, etiam ante tempora Caroli Magni talia arma portabant. Et istud credo verius.

Nos vero Hedui habemus nunc à tempore ducum Burgund. in armis nostræ ciuitatis Heduenis pro capite scutum seu arma ducatus Burgund. ad denotandum nos Heduos velle esse subditos principi, & illi subiaci & obedire. Cum in signum superioritatis sint superstita arma principis, prout supra dixi in conclus. 25. quæ incipit, licet vasallus habeat arma, &c. Et pro parte inferiori habemus leonem rubrum in campo aureo.

Audiui tamen à maioribus nostris, quod alij Hedui vtentur pro armis ciuitatis, capitibus aptorum nigris in campo aureo. & hoc ante tempora Philippi le Hardi ducis Burgundiæ. Licet tamen ante aduentum Christi vtentur aliis armis, vt statim dicam.

Nam eo tempore, quo ciuitas Heduarum erat principalis ciuitas, & caput Celtarum, & quo Druides regnabant, & ipsi Hedul principatum fere totius Galliæ obtinebant, in capite armorum eorundem ipsi Hedui habebant duo capita leonum aurea, in

campo aureo, & in inferiori parte habebant in campo rubeo tres angues argenteos, in modum trium annulorum, seu circulorum inter se colligatos, & reuolutos, habentes & ponentes in ore eorum caudas cum tali rotunditate, quod erant in gyrum, seu in figuram nobis, prout sequitur,

Antiqua Heduarum Insignia.

Leoninarum faucium ac serpentium disticha Apokrophe.

*Non Drus Herculeo finxit pro pignore vincas,
Hedua vincita sterit, vincula soluta ruit.*

Fuerunt & tunc temporis multi ex Heduarum confederatis, qui anguibus vtentur maxime Bibractes qui erant ex vrbe Bibractis, quæ erat vrbs Heduarum, & de clientelis eorum) & habebant in campo azureo duos angues argenteos in medio simul colligatos, & viperinis orbibus se implicantes in modum laquei amoris, d'un lac d'amours, Gallice, & capita eorum eleuata quasi simul colligata curuantia à capite vsque ad colligationem, & à colligatione media vsque ad finem campi partis inferioris caudas longas, tenues, pendentes, & in fine retortas, & in medio à quolibet latere prædictorum duorum anguium, duo capita aurea leonum, vt infra patet.

Insignia Bibracteorum.

Insignis huius ad Heduos disticha Apokrophe.

*Augustudineis cognatos anguibus angues
Cerne, Bibracteam dum liquet esse fidem.*

Druides vero Heduorum, qui tunc habitabant in quodam loco, hodiernis temporibus mons Druidum dictus, distans à nostra ciuitate Heduenfi per vnum milliare, vbi adhuc restant vestigia loci habitationis eorum de quo latius infra dicam, *in vltim. part. in 17. & 19. consid.* vtebantur pro eorum armis anguibus in campo azureo. habebant enim in parte superiori ramum visci quercinei, *vn grameaul de gurg de chafne,* & in parte inferiori vnum cumulum paruorum anguium, seu serpentum argenteorum, quasi nunc nascentium, qui vulgo dicitur *coubée de serpens d'argent,* vt hac forma seu pictura demonstratur.

Augustudunensium Druidum insignia.

Anguium & visci ad eosdem apostrophe disticha.

*Quarimus in omnes Druidis insignia casus,
Anguinum visco religione subest.*

Alexienses etiam tunc habebant arma seu insignia, in quibus erat bos aureus in campo viridi, exiens de nube argentea.

Alexiensium insignia.

Effigati bouis apostrophe disticha.

*In Deu ista suo posuit monumenta popello.
Cui statuit sedes, nomina cuique modos.*

Sed non mihi videntur habere apparentiam veritatis prædicta arma Alexiensium; cum Hercules Lybicus, qui Alexiam construxit, pro insigni & armis vtebatur leone magno rubeo radente, & coronato, vt refert Io. de Maire *in illustrationibus Gallie, lib. 1. c. 11. in fi. post Io. Annum in 7. libr. Commentariorum ad Berosum.* Vel potius dicerem, quod Alexienses etiam serpentibus sicut Hedui, & Bibractenses in armis eorum vti solebant, cum Hercules dictus anguiset, seu pentarius, angui, tenens, siue ophiuchus.

Insequendo vero modum Heduorum, & tanquam ciuis & alumnus huiusce ciuitatis, balliuatus, & diocesis Heduenfis, pro armis habeo leonē, & eo in eisdem vtor, sed diuersimode. Quoniam in armis nostre ciuitatis est rubeus in campo aureo, vt supra proxime dixi. ego vero eum bipartitum habeo, scilicet in parte superiori, aureum in campo azureo, & in parte inferiori pro alia media parte, azureum in campo aureo, habentem per medium vnum filectum argenteum, & in dicta parte superiori rapientem seu radentem super mola molendinaria argentea, & super illa cum rapacitate transeuntem.

Et non mirum, si leonem assumpsi in armis, cum tanquam Hedui insequor naturam Heduenfium, qui habent tertiam leonis faciem pro horoscopo suo, quæ est Martis, sed leo solis totus est domus, & sol ascendens significat, quod leonibus delectantur, eosque pingunt in vexillis, tesseris, pistromatibus, aulæis, & id genus, vt iam dixi *in Commentariis nostris super proximo consuetudinum ducatus Burgun. in glos. Mesure Ferry de Clugny.* vbi cælestes influxus siderum ciuitatis Heduenfis describuntur.

Prosequendo tamen principale nostrum intentum post arma ducatus seu ducis Burgund. sunt arma ducatus Normandiæ, quæ sunt in campo rubeo duo leopardi aurei. & est secundus dux in regno par Franciæ, secundum institutionem regis Caroli Magni.

Et maior videtur in Normandia, qui habet leopardum pro armis suis in campo rubeo, cum aliqua tamen distinctione, puta aliquo addito, vel diminuto. Si tamen aliquis filius regis Franciæ haberet nunc ducatum Normandiæ pro appanagio, pro armis vteretur principaliter, & in parte dextra in quartelato, seu quartipartito superiori, & inferiori à sinistris liliis aureis cum aliqua differentia à corona regia, & in parte sinistra superiori, & dextra inferiori ratione dignitatis, & officij (quia par Franciæ) vteretur armis ipsius ducatus, scilicet duobus leopardis aureis, aut vno tantum, cum aliquali discrepantia, vt dictum est supra, aut per bordaturam, bédam, aut alia, vt infra dicetur. Et quando talia arma accrescant filiis regum Franciæ, cum dignitatibus, vide Guil. de Montefer. *in suo tracta. in successione Regum, quest. 2. ibi; & descendendo ad aliam partem huiusmodi dubij, an arma eidem Francisco accrescant.*

Post istum ducatum etiam est alius ducatus (cuius dux erat de paribus Franciæ in ordine tertius) qui dicitur ducatus Aquitaniz, & habet pro armis suis in campo rubeo leopardum aureum, de quo dicendum est, vt de præcedenti. Item similiter dicendum est de tribus comitibus secularibus paribus Franciæ videlicet de comite Flandiæ, qui habet in campo aureo leonem nigrum.

Et de comite Campaniæ, qui habet in campo azureo potentiam contra potentiam auream: *potence contre potence d'or,* Gallice, cum benda argentea.

Item de comite Tholosano, qui habet in campo rubeo

rubeo vnam cruceam auream, & supra illam aliam cruceam rubeam.

Ex præactis inferitur, quod habentes aliquid de dictis armis in patria post arma Principis, illa sunt principaliora, & ipsi dicuntur excellentiores & digniores: & sic consequenter secundum quod approximantur, maioribus maiores reputantur. per gloss. notabilem in dict. §. *aliam. Instit. de honor. possess. & magis honorari & priuilegiari debet, vt d. l. vnica. C. de præpositis laborum. lib. 11.*

10 Sunt & fuerunt plures alij principes in Gallia, habentes alia arma antiqua ratione & ex causa antiquitatis eorum domus & familia, vt sunt illi de Fuxo, qui dicebantur comites Fuxi, de *foyx* Gallice, & habebant pro armis suis in scuto quartelato, seu quadripartito in prima parte superiori & vltima inferiori ex auro duas vaccas rubeas itinerantes, seu transeuntes, & in aliis duabus partibus palos aureos & rubeos.

Et sic nobiles, qui in dicto comitatu vtuntur pro armis suis, aut vaccis rubeis, aut palis prædicti coloris magis approximari, seu attinere videntur domui illius principis, quam alij, & sic maiores censendi sunt.

11 Etiam comes Arminiaci scutum quartelatū argenteo & rubeo, pro armis gestare solebat, cuius scuti prima pars superior, & vltima inferior erant argenteæ cum duobus leonibus azureis. Alij autem duæ partes scuti erant rubeæ, cum duobus leopardis leonatis. Ex quo qui adhuc illis, aut aliqua potestate contenta in illis vtuntur, maiores & honoratiores aliis in illo loco esse dicuntur.

Sic etiam in ducatu Mediolanensi, vera & antiqua arma ipsius sunt serpens, seu coluber azureus in campo aureo, tenens in ore puerum nudum rubei coloris. Et qui ibi illo colubro vtuntur in armis, de primoribus illius ducatus, & de familia ducum ortum habere dicuntur, vt sunt Vicecomites.

Quinquagesimanona conclusio. Arma seu insignia quandoque fiunt, pinguntur, aut figurantur in scutis, nonnunquam in clypeis, interdum in parmis, quandoque vero in tessertis, aut aliis. Sed fiunt scuta diuersis modis. aliquando in forma trigonali, triquetra seu triangulari, quæ tribus lineis constare videtur, vt fiunt magis communiter apud nos hoc modo.

Licet videatur, quod scuta fieri debeant in forma rotunda ad modum scutellæ, quæ fit rotunda, & concava; vnde videmus, quod moneta aurea, quæ est rotunda, in qua imprimuntur arma principis, dicitur & vocatur in vulgari numero *scutum*. quia est rotundum, & olim arma (vt videre est) nullibi fiebant, nisi prius facta rotunditate, in qua intropingebantur, & scuta armigerorum quibus se defendunt, fiebant antiquitus, & adhuc vt plurimum fiunt rotunda, ideo in Gallico dicuntur *rondelles*, & sic fiunt orbiculata.

Quandoque vero fiunt non rotunda, sed ex vtroque latere recisa: ita quod nullus angulus videri potest, vt summum infimumque eius latus medio pateat, & dicitur ancile.

Alij describunt, aliter ancilia scuta, & dicuntur secundum eos, quæ oras, id est, extremitates habent in similitudinem labiorum seu cubiti, in quo est decens, flexura, seu curuatura brachij.

Fertur regnante Numa Pompilio breue scutum ed cælo lapsum, quod pestilentia remedium fuit, quo ciuitas laborabat tunc: de quo Ouid. *lib. 4. Fast.*

Ecce leuis scutum versatur leuiter aura,

Decidit: à populo clamor ad astra venit.

Et libro quinto:

Atq; ancile vocant, quod ab omni parte recisum est,

Quæq; oculis spectes, angulus omnis abest.

Consulti deinde aruspices respōderūt ibi futurum totius orbis imperium, vbi scutum illud seruaretur. Licet alij dicat vnam editā vocem de cælo de hoc, quo accepto respōso, & honoris gratia, & quo idem tutius seruaretur, ne ab hostibus surripi, seu internosci posset, Numa Pompilius duodecim alia ad similitudinē cælestis illius à Mamurio fabricari iussit, quæ fuere in templo Martis reposita. Et cum duodecim sacerdotes ex patriciis spectatissimos iuuenes Numa ipsi Marti Gradivo delegisset, illisque dedisset insignia, tunicas pictas, & super tunicas æneum pectori tegmen, iussit ipsa cælestia arma, quæ ancilia nominauit, suspensa collo ab illis per vrbem portari, cum saltu atq; tripudiis cæmina decantari: & Salij dicti sunt à salu: Vnde Ouid.

Iam dederat Salis à saltu nomina dicta,

Armaq; & ad certos verba canenda modos.

Hi autem Salij omnes iactatotes quidam erant & laudatores armatorum deorum.

Nec hoc beneficio diuino soli Romani potiri sūt, sed & Franci, qui habent sua arma cælitus demissa, quæ sunt lilia: & etiā vexillum, seu signum militare, quod *Auristammam* vocant, de quibus Gaguginus *super Gestis Francorum lib. 1. in vita regis Clodonei*, ita refert: *Non præteribo adiciere quod nullo certo autore, sed perseverante ad hanc meam etatem fama, vulgatum accepi, fuisse regibus Francibus bufones tres, nobilitatis quidē insigne, sed Clodoneo Christianis sacris hortari Clotildis Burgū. eius uxoris Christiana initiatio demissū cælo esse id, quod nūc reges gestant lilia aurea, quibus subest cæli sereni color, quem azureum Franci dicunt.* Huius mirali fons testis ab incolis ostenditur, qui prope diui Bartholomæi monasteriū (quod *gaudium ballis* appellatur) habitans: de quo scuto amplius *infra in 5. par. in 31. consid.* Traditum est quoque pannum sirciū rubrum instar signi militaris quadratum, miro fulgore splendentē, diuinitus esse exceptū, quo in expeditionibus contra fidei Christianæ hostes pro signo Fræciæ reges

virentur, huicque vexillo nomen *Auriflammam* habentis permanisse, diuque à Dionysianis cœnobiiis asseruatum esse. Sed abuentibus signo aduersus Christicolos regibus illud euauisse. Alterum tamen non dissimili forma instauratum esse, quod ab episcopis & loci abbate consecratum inter sacra asseruatur. Sunt tamen, qui hoc cœleste beneficium Carolo Magno collatum fuisse contendunt. Sed hætenus de his, ad ancilia reuertamur, quæ forte his modis fieri potuerunt.

Quandoque etiam fiunt in forma quadrangulati, seu tetragone, & fiunt in modum tessaræ. Cum *tessara* Græce, Latine *quatuor* dicitur. vnde certè id dicitur, quod omni ex parte quadratum est.

Nonnunquam etiam apponuntur arma in clypeis, prout fecit Dauid, qui fecit turrim ex qua pendeabant mille clypei omnis amaturæ fortium: vt habetur *Cantic. 4.* Vtinam possem scire differentias illorum & quorum fuerint: & credo quod fuerint insignia & arma mille magnatum, tam patrum, quam amicorum, aut sibi subditorum, quæ posuit in mille clypeis pendentibus ex dicta turri: & sufficeret mihi habere sensum literalem, in quo explicarentur arma seu insignia cuiusque clypei, & relinquerem sensum moralem, allegoricum, & anagogicum dominis Theologis. Et licet multos interrogauerim de his, pro certo tamen omnes ignorat, & dicunt, quod nunquam fuit talis turris materialis: quod non credo, cum de ea non fuisset facta mentio ad comparationem alterius. Nec istud est mirum. Nam teste *Plin. lib. 35. cap. 3.* Ap. Claudius, qui consul cum Scruilio fuit suorum clypeos in sacro vel publico priuatum dicere primus instituit. Posuit etiã in Bellonæ æde maiores suos, placuitque in excelso spectari, & titulos honorum legi. Decora res, vtique si liberorum turbæ paruulis imaginibus seu nidum aliquem sobolis pariter ostendant. Quales clypeos nemo non gaudens fauensque aspicit. Post eum M. Æmilius collega in consulatu Q. Lucretij, non in basilica modo Æmilia, verum & domi suæ posuit: id quoque Martio exemplo. Scutis enim, qualibus apud Troiam pugnatum est (vt infra etiam dicitur) continebantur imagines (vnde & nomen habuerunt clypeorum) non vt peruersa Grammaticorum subtilitas voluit à cluendo, plenam videlicet virtutis faciem reddi in scuto cuiusque, qui fuerit visus illo. Pœni ex auro factitauerunt & clypeos & imagines, secumque in castris tulere. Certe captis eis, talem Aftubalis inuenit Q. Martius Scipionum in Hispania vltor. Isque clypeus supra fores Capitolinæ ædis vsque ad incendium primum fuit. Maiorum quidem nostrorum tanta securitas in eare annotatur, vt L. Manlio, Q. Fuluio consulibus, M. Aufidius tutelæ Capitolij redemptor docuerit patres, argenteos esse clypeos, qui pro æreis per aliquot iam lustra assignabantur. hæc Plin.

Clypei autem sunt maiora scuta, & peditum tantum, vt docet Seruius. Scuta equitum. vnde *Liu. lib. 6.* Clypeis ante Romani vsi sunt, deinde postquam stipendiarij facti sunt, scuta pro clypeis fecere: dicti clypei, quod celent totum corpus, & possunt dici in vulgari, *cargo non espauir*, vel à glypto, & melius, id est, sculpo deriuatur, quali glyptos, hoc est, sculptus. Scutis enim, qualibus apud Troiam pugnatum est, continebantur imagines, vnde & nomen habuerunt clypeorum, vt testis est Plin. loco præallegato, & fiunt sub quacunque figura.

Vmbo vero dicitur media pars clypei eminentior, licet quandoque pro toto. Parma vero scutum rotû-

dum dicitur, quod è medio in omnes partes sit par, &

est breue, quo pedites & expediti milites utebantur, apud nos dici potest, *bouclier*: Pelta vero scutum breuissimum in modum lunæ iam mediæ, alias vero, & aliter fieri possunt scuta sub diuersis formis, vt inferius patet.

Sexagesima conclusio. Arma pinguntur & fiunt aut ex metallo, aut ex coloribus, aut ex pennis, de pennis Gallice, secundum Armoritas. Et quantum ad metalla, tantum sunt duo, ex quibus depinguntur & effigiantur arma seu insignia, aurum scilicet & argenteum, quæ pinguntur in coloribus aureis, seu flauis, & albis, & sunt alij quatuor colores, primus quem azurum vocant azur, secundus est rubeus, gueules, inopis, sinoble, & alij sinople, qui est viridis coloris: tertius & quartus est niger, qui dicitur sable, & de his omnibus sex fit vnus alius color mixtus, qui in armaria dicitur purpureus. Sunt & in armaria duæ pennæ, scilicet hermines, & vair, & à nonnullis balius color dicitur, & de vnoquoque in conclus. seq. dicam.

Aduerte tamen prius ad vnum, quod aurum secundum Polydorum Virgilium de inuentoribus rerum, lib. 2. cap. 19. in princ. vt Plinio placet, Cadmus Phœnix ad Pangæum montem inuenit, secundum alios Thoas, & Eacrus in Panchaia, aut Sol Oceani filius, Argentum vero Eriethonicus Atheniensis aut Ceacus. Sed magis placet Polydoro ad Pangæum montem Thraciæ hæc metalla primum inuenta fuisse, cum ibi, teste Herodoto lib. 7. aurum & argentum maximè abundant.

Colores vero primum inuenit Cleophantus Corinthius, secundum Polydorum eo. lib. cap. pen. circa fi. Et de excellentia colorum scribitur infra in vlt. part. in 93. concl.

Sexagesima prima conclusio. Ex metallo, quod aurum dicitur, quia preciosissimè est, fit color aureus, qui est nobilior cæteris respectu rei, quam repræsentat secundum se. Per eum enim repræsentatur lux. Si quis vellet figurare radios solis, qui est corpus magis luminosum: hoc non posset congruentius facere, quàm per radios aureos. Constat autè, quod nil luce nobilius, epistola, inter claras. C. de sum. trin. ibi: nihil est, quod lumine clariore præfulgeat. & auth. habita. C. ne filius pro patre, ibi: totus mundus illuminatur. Et ideo in sacra pagina pro re maximæ excellentiæ figuratur, vt Matth. 7. Fulgebunt iusti sicut sol. & Matth. 23. Resplendet facies eius sicut sol. & propter eius nobilitatem nulli licet portare vestes aureas, nisi principi. l. 2. C. de vestib. oliberis, & auratis, lib. 11. & habetur Psal. 44. Assidet regina à dextris tuis in vestitu deaurato circumdata varietate. & paulo post: Omnis gloria eius filia regis ab intus in fimbriis aureis circumamicta varietatibus.

Vnde secundum Isidorum aurum dicitur ab aura, id est, 2

id est, splendore, ut dicit *lib. 16. c. 17.* vel habetur de natura rerū, quod aurum est in corporibus, sicut sol in stellis. Sol autem dicitur rex stellarum, & lumen earum. Sic aurum est rex corporalium rerum, & mentium omnium. Et plene de eius excellentia ponit *Guil. Benedicti in sua repet. cap. Rayn. in verb. duas habens filias, n. 110. vsque ad n. 170. de testam. & dicam infra in 5. part. in 31. conclu. & in fin. d. part. nu. 95. confid.* Et hoc metallum seu hic color inter planetas significat solem, assimilatur topazio: qui est lapis preciosus, & in rebus mundanis figurat diuitias. In ætatibus denotat adolescentiam à 25. ann. In virtutibus Theologalibus, fidem, sapientiam, fidelitatem, & multas alias, quæ declarat ipse *G. Benedicti in loco supra alleg.* Et refert *Cælius lib. suarum antiquarum lectionum. 4. c. 24. in fin.* aurum esse sapientiam, argentum vero naturalium notitiam. Porro, inquit, illud autem est omniscens maius, quo ab Hebræis Ægyptios fuisse spoliatos, sanctæ produnt litteræ. Etenim sic auri nomine Christianæ veritatis assertores diuinorum cognitionem intelligunt. Ut argentum symbolice scientiam rerum à Deo conditarum signate tradunt. Porro in Apocalypsi Ioannes Theologus & diuinitatis intimus, & sine pari contemplator, ac, ut sic dixerim, à secretis, vbi aurum ignitum cæset emendum, nō aliud, quam ipsum hoc intelligendum prudentibus reliquit. Sed & magicum illud aurum infanti oblatum Christo, non alium (ut opinatur *Cælius*) habuerit sensum. pro quo allego text. *in cap. legimus. ver. magi quoque 37. distinkt.* & ibi *Aret.* qui ait, quod in auto ostenditur regis potentia, & inter dies dominicam diem, atque ut finiam, inter alia aurum cum ceteris corporibus nobilissimum est, & rex eorum ac dominus: quia nec terra, nec aqua, nec aëre, nec igne corrumpitur aut minuitur, nec comburunt illud sulphura, quæ alia non comburunt corpora. Natura quippe eius & complexio recta est, ex qua maxime in hoc denotat, & figurat constantiam. Hæc sunt ex quibus laudantur homines gestantes talia arma.

Sexagesima secunda conclusio. Inter colores in compositione armorum accipimus pro secundo metallo argentū, quod *argyriion* Græce dicitur. vnde *argyraspitas* dicimus eos, qui argentata scuta ferunt, sicut *chryspitas* ab aureis clypeis. *Lampr. Alexan. Imper. Rom.* nō solum fecit *chryspitis*, sed & *argyraspitas*, per quod argentum representatur color albus seu candidus, per quem figuratur aqua, quæ est post aerem nobilissimum elementum: eo quia in armaria approximat rebus lucentibus, seu magis appropinquat luci, ut dicit *Bart. in tractat. de armis. in 5. colum.* & omnes colores suscipit, & non suscipitur ab aliis. *l. 3. C. de vestib. olob. lib. 11.* & denotat victoriam, ex quo triumphantes vestiri debent indumentis albis, ut dixi ante *in 39. conclus.* vnde sancti, qui per fidem vicerunt, vili fuerunt à Ioanne stantes ante thronū in conspectu agni amicti stolis albis, *Apoc. 7.* Et Christi vestimenta in eius transfiguratione facta sunt alba sicut nix, *Matt. 17. Mar. 9. & Luc. 9. in c. quod quodam. 1. q. 1.* Et cum hoc significat puritatem & innocentiam. & habetur *Matt. ult.* vbi dicitur de Christo, quod apparuit in resurrectione in vestimentis albis ut nix, ut purus, innocens, & victor, & *Ioan. ult. c.* dicitur, quod Maria vidit duos Angelos in albis, sedentes in monumento, vbi positum erat corpus Iesu. & *Actor. 10.* dicitur, quod angelus stetit ante Petrum in veste candida.

Nec prætereundum, argentum, autore *Plinio*, quæ auram militaribus signis fuisse familiarius, quod longius fulgeat. Et licet alius color sit nobilior; tamē po-

nitur hic pro secundo, eo quia est metallum, ex quo non videntur arma esse bene conuentia imo falsa, nisi sit in scuto armorum vnum ex metallis, prout statim dicitur.

Hic color comparatur conchis, vnionibus, margaritis exluminatis, hoc est perlis, quæ sunt lapides preciosi. Denotat infantiam a 7. annis vsque ad 25. comparatur lunæ, denotat spem, in eo figuratur dies lunæ, & in complexionibus significat hominem phlegmaticum, denotat integritatem. Nam solus hic color sincerus, candidus, purus & minime inquinatus est. Item & per argentum eloquentia designatur. *c. legimus. ver. legitur. 37. dist. de quo in preced. confid.*

Sexagesima tertia conclusio. Color rubeus, qui figurat ignem, qui est super alia elementa, & nobilissimum elementum est, & corpus post solem secundatio luminosum, & propter eius nobilitatem nulli licet portare vestes comptas seu tinctas cum colore, *ut l. 2. 4. 5. de vestib. olob. lib. 11.* vbi expresse dicitur, quod dictus color est nobilior aliis.

Hic color rubeus multos colores comprehendit, scilicet sanguineum: croceum, aureum, austrinum, fulvum, flauum, rubidum, phœniceum, rutilum, luteum, spadiciū. Hi enim colores rubei seu ruffi coloris sunt, ut acutes eum, quasi incendentes, aut cum colore viridi miscentes, aut nigro infuscantes. *Cel. lib. 1.* Sed cum aliter rubeat ignis, aliter sanguis aliter ostrum, aliter crocum: has singulas ruffi varietates Latina oratio singulis propriisq; vocabulis non demonstrat, omnia ista significat vna ruboris appellatione.

Hic color æquiparatur lapidi pretioso qui dicitur rubeus *rubis* Gallice, significat audaciam, altitudinē, virilitatem, in homine à 35. annis vsque ad 50. æquiparatur Cholericis, denotat charitatem. Marti comparatur & diei Martis. Alij dicunt diei sabbathi: de quatuor elementis igni: de duodecim signis Arieti, Leoni, & Sagittario.

Sexagesima quarta conclusio. Tres colores supradicti multum placent, & sunt commendabiles in armariis, quoniam, ut habetur *Camie. 4.* Dilectus meus candidus, & rubicundus, caput eius aurum optimum. Ecce ergo quomodo inter colores aurum est preciosius, & debet esse in superiotiori loco, scilicet capite, ut dixi supra *in 61. conclus.* Sed an color azureus sit præferendus argenteo seu colori albo, vide *in concl. sequentib.*

Sexagesima quinta conclusio. Nobilior color post rubeum est azureus, qui forte cæruleus dicitur. Per eum enim figuratur nobilis aer, qui est corpus transparentis, & diaphanum, & maxime receptivum lucis, & est elementum sequens post ignem nobilissimum aliis. Vnde prædicti colores propter id, quod representant, dicuntur nobiliores.

Comparatur iste color Sapphiro, qui est lapis preciosus habens multas virtutes, & singularitates in se, de quibus per *G. Benedicti, in d. sua rep. c. Rayn. in verb. duas habens filias, nu. 114. & 215. de testam. & dicam infra in 5. part. in 22. confid.*

In virtutibus vero denotat pulchritudinem, castitatem, humilitatem, sanctitatem, & deuotionem, ut dicitur ibi *G. Benedicti*: & puritatem à 15. annis vsque ad 25. æquiparatur sanguini, seu homini sanguineo. Figuratur Iouem tanquam sit color cæli, & denotat iustitiam. Hæc omnia sunt dilucidanda in laudando aliquem in armis suis. Alij aliter dicunt in metallis, & complexionibus capias diuersitates secundum varietates morum hominum. De colore tamen azureo, & eius excellentia scribit *Ioan. Ludou. Vivaldus in suo*

tract. de vita anima sensuina. art. de laudibus ac triumphis trium litorum Francia. q. 1. & G. Benedict. in sua repect. c. Rayn. in verb. duas habens filias. nu. 113. vsque ad num. 114. ubi dicit, quod prædicti tres colores, scilicet rubeus & aureus sunt nobiliores colores in armariis & insignibus.

Sexagesima sexta conclusio. Color niger est infimus prædictis: quia magis appropinquat tenebris, ex quo per contrariū colores, qui magis appropinquāt luci, sunt nobiliores, ut dicit Bart. in d. tract. de armis. quoniam, ut dicit Arist. in lib. de sensu & sensato. Colores sunt aut magis, aut minus nobiles, secundū quod magis appropinquant albedini aut nigredini. ex quo sequitur, quod color niger est infimus ab aliis omnibus, & niger proprie fuscus dicitur: est enim contrarius albo, per translationem tamen quādoque ponitur pro malo. vnde Iuven. *Nigrum incandida vertunt.* Solebant enim præsci quod bonum, & laudabile erat creta, vel alba linea notare: cōtra, quod turpe fuisset, nigro signabant: vnde Persius;

*Quacunque sequenda forent, & qua visanda vicissim,
Illa prorsus creta, mox hac carbone notasti.*

Et dicitur in Commento Valerij Maximi. in sit. de his, qui ex inimicis conuicti sunt amictia. super c. 1. ut color niger tristem, ita candidus lætum facit. Funesti homines atra hoc est, nigra veste induuntur, quæ sine dubio tristitiā repræsentat contra dignitates petentes candidati erāt, id est, candida veste induti. dicitur tamen *Canis*. s. quod ad laudem virginis Mariæ intelligi potest: Comæ eius sicut elatæ palmarum, nigre quasi coruus. Nam ibi *Canis*. habetur. *Nigra junc. sed formosa.* Ad hæc facit ut dicitur in 7. concl. super ver. & lib. color. niger Hic enim color assimilatur adamanti, & non diamanti, qui est lapis preciosus, & significatur per hunc colorem melancholia simplicitas & decrepitas, seu mors, & inter planetas denotat Saturnum, inter virtutes prudentiā, inter dies diem Venens, inter metalla ferrum, ex quo conficitur nigrum, inter elemēta terram: hinc est, quod in armaria dicitur sabulum, quod armariæ vocant *sable*.

Sexagesima septima conclusio. Ex quo viridis color non multū participat de nigro, nō est ita infimus, sicut color niger, licet non sit ita nobilis sicut alij colore: præter nigrum. Tamen, ut quidam volunt, quia non numeratur inter quatuor elemēta, est minus nobilis color: sed solū significat ligna, prata, plantas, cæpos, arbores, herbæque viridantes. Comparatur lætitiæ, & iuuentuti, & est similis smaragdo lapidi precioso. Et dicitur à vigore, vnde dicimus virides plantas, quæ nondum aruerunt, & in vigore suo sunt, & quoniam in his herbaceus color est, eum etiam colorem viridem dicimus. Hic color in armaria dicitur *synoble*, seu *synople*. Apud nos significat in virtutibus honorē, amorem, amicitiam, & feruitū Ex planetis Venere: ex metallis argentum vivum, ex quo fit color viridis. ex ætatibus iuuentutem à 35. annis, ex diebus diem Iouis.

Olim & tempore Iulij Cæsaris. quo Alexia vrbs florebat, non distans à nostra ciuitate Hedueni nisi per 25. miliaria. ipsi Alexienses habebāt in eorum armis cæpū viridem, & in dicto cæpo erat bos aureus exiens de nube argentea, ut supra videre potes in figura armorū eorundem. Nunc tamen paucos videmus, qui talibus vtantur coloribus, & est quasi color, qui minus præctice inter colores, salē in armis. Licet ut plurimū signa, quæ dicuntur *bejans*, sint ex viridi colore.

Vnde domini de Triuulcio, Mediola. vtuntur palis

ex viridi contra palos aureos, & erant tempore quo residebāt Mediolani arma domini Iacob. de Triuulcio. qui tempore suo fuit vir magnæ authoritatis in Italia, & magnam gessit administrationem pro rege Ludouico XII. in ipsa Italia, quo tempore erat illustris. dominus Carolus de Ambasia magnus Magister Franciæ & Locumtenens generalis regius in dicta Italia, qui habebat pro armis tres palos rubeos in cæpo aureo, & sunt arma illorum de Ambasia.

Sexagesima octaua conclusio. In armaria ex omnibus sex coloribus supradictis simul pro æquali portione mixtis fit alius color, qui vocatur *pourpre*, & forte dici potest purpura, & quidam tenent eum pro colore, quidā vero non: hac forte moti ratione, quod sub simplici comprehendatur mixtum, de qua ample per dom. meum Iason. in §. omnium, nu. 28. cum quinque sequ. Insti. de act. & si fit color, est minimus, & infimus inter alios, cum sit factus, & compositus ex aliis, & nō habet virtutem, nisi illam, quam accipit ab aliis; cū subrogatum sapiat naturam illius, in cuius locum subrogatur §. fuerat. ibi; merito. Insti. de act. & l. si eum. §. in iura. ff. si quis can.

Alij vero tenent eum nobiliorem, quia de omnibus aliis participat, & communicat. & dicit Luc. de Pen. in Negotiantes. C. de exc. num. lib. 10. quod purpura est color roseus nimium speciosus, dicta à puritate lucis, & fit ex prima tinctura conchilij, luceque ob nigram rubedinem, crocus ex secūda, & magis rubet, & cum sit tincta conchilio, nemo portare poterat, nisi esset princeps: & prohibebatur. Primus autem, qui eam portauit, fuit Tullus Hostilius.

De hac purpura eximio modo Hieronymus exemplificando testatur in sermone de assumptione beatæ Mariæ Virg. in lect. quæ incip. *Cogis me ò Paula, & c.* ibi, cum dicit, *ad Mariam autem cum venisset Spiritus sanctus, quasi psalana cum inficitur sanguine conchily, vel murici, versatur in purpuram, versa est & ipsa sola ianitatione in matrem.* Plura de conchilio & eius sanguine ponit Cassiodorus lib. variarum epist. 2. alleg. per Lucam de Pen. in l. temperens. col. 2. C. de vestib. oioce. & auratis. lib. 11.

Alij dicūt purpurā esse piscem ex concharū genere septem annis viuente. Congregatur verno tempore, mutuoque attritu lentorem quandam veluti cæxæ emittit, sed nobilem illū succū ad tingendas vestes in mediis faucibus habet. Reliquo tempore fere sterilis cum vita succū emittit, & ideo viuos capere oportet. Hinc purpureus color dicitur, qui nigritatis totæ splendore sublucet: cæterorum omnium colorum gratissimus, & tingendis vestibus maxime expeditus. hinc purpureæ vestes dictæ sunt *Tyria* à loco, ubi purpura fit. Purpureus tamē niger color est præcipue de mari, quod ex altitudine nigri accipimus. Virg. 4. *Georg.*

In mare purpureum violensior influit armis.

Inde purpurascit, id est, purpureum fit *Csc. lib. 1. Acad.* Quid mare nonne cæruleum, aut eius vnda, cum est pulla remis purpurascit? Amb. Quid igitur describam purpurascens violas, candida lilia, rutilantes rosas? Sciendum autem est, ut Vitruuius inquit, quod purpura pro solis propinquitate colorem habet: Et puniceū quidem procreat Aphrica, id est, quasi violaceum colorem Tyros autem rubeum. Purpura in violæ colorem tendens, violacea dicitur.

Hic color denotat liberalitatem, abundantiam, & diuitias. Inter planetas Mercurium, inter lapides preciosos le balaim, qui *balagius* seu *berillus* dicitur, inter dies diem Iouis, inter metalla stannum, etiam per

per eum denotantur nubes, vt volunt aliqui armatistæ.

Sextagesima nona conclusio. Arma sic fiunt, & componuntur: quia vt scutum seu campus scuti est de metallo, aut de vno ex coloribus supra nominatis, quando scutum non est bipartitum, nec quadripartitum seu quartelatum. Aut fiunt ex pennis, de Pennis quæ sunt duæ, Hermines, & varium Vair, vt de æis statim dicam.

Sed in his, quæ fiunt de metallo, aut coloribus, si scutum sit de coloribus, quod supra scutum erit, debet esse de metallo. Si vero scutum sit de metallo, arma supra posita debent fieri ex coloribus, Ratio; quia nec metallum supra metallum, nec color supra colorem in armis seu insignibus poni debet: & ista est vniuersalis in armaria.

Quæ tamen fallit, & recipit limitationem in armis regis Hierusalem, in quibus licet scutum sit ex argento, tamen supra scutum est crux aurea potentiarum cum 4. croisetis, seu cruciculis aureis. Sed ratio istius est. Nam cum Godofr. Billo. victorioso terram sanctam recuperasset, fuit tunc conclusum, & ordinatum, & per se, suosque Principes strenuos, & consiliarios, qui aderant cum eo in ipsa victoria, quod ipse rex vteretur talibus armis, vt different à communi cursu aliorum: & vt multi cogitantes illa videndo, ad quod & cur ita fierent, & an essent falsæ, nec ne, scirent causam rei, & inquirerent quare sic portarentur, vt exinde memoria foret perpetua de tali victoria: vnde propter hoc non reputantur falsæ, sed sunt vera, & quia princeps ita voluit, non est amplius disputandum, nec improbadum, quod fecit, ne crimine sacrilegij notati simus. *maxat. 2. C. de cri. sacril.* Vbi autem alius portaret metallum supra metallum, aut colorem supra colorem, reputaretur arma sua falsæ, vt dictum est.

Septuagesima conclusio. De duabus pennis, de *deux Pennes Gallice*, quæ sic nominantur in armaria, vna dicta est vulgariter *Vair*, hoc est varium, altera *hermines*. *Vair* vero habet quendam colorem, qui dicitur *Bleu*, & alium colorem album (quia ex argento & azureo fit.) *Hermine* est in modum albi & nigri (quia ex argento & nigro fit) sed magis participat de albo, quam de nigro.

Repetio, quod herma capitur pro statutis, & sigillis præcipue truncis, & quorum capita permutari possunt. *Cic. ad Att. libr. 6. Herma illi tui pentelici cum capitibus eius, de quibus ad me scripsisti, iam nunc admodum me delectant.* Pro. in Alcibiade. *Id cum appareret, prius quam classem exiret, accersit, ne vna nocte omnes hermas, quæ in oppido erant, ænis ducerentur, præter vnam quæ ante ianuam erat.* Suidas dicit, hermas statuas dictas, quod plurimum Mecenij statuarum delinearentur. Hæc enim hermas vitiles statuarum ad propagandam defuncti memoriam sepulchris erigebantur. Solebant autem Romani Mercurij ac Mineruæ statuas coniungere gymnasiis, dicarique, quas *hermathenas* Cic. nominat. *Quod ad me de hermathena (inquit) scribas, mihi pergratum est ornamentum Academiae proprium meæ, quod & hermes commune omnium, & Minerva singulare in sine eius gymnasiij.* Et quomodo reges Alexandriae & Pergami identidem, & Romani posuerunt imagines victorum literatorum in bibliothecis ad eorum memoriam, & decorem, vt earum specie ad virtutes, & literas magis incitarentur. vide Plinium *libr. 35. c. 2.* Et ista satis conueniunt his, quæ iam supra dicta sunt in *10. conclus.* de imaginibus, in quatum locum hodie sunt adinueta arma. Sic & aliud genus armorum est in loco dictarum hermathenarum, prout forte sunt

signa ista, quæ tetinuerunt istud nomen vulgatum apud nos *Hermine*.

Et in armaria, quando arma sunt ex dictis pennis, non aliter nominant, quam *hermines* simpliciter, aut *vair*: posito, quod in his sit tantum de vno suo colore quod de alio potest super his poni metallum, sed bene color: & tunc si sit alius color, debet dici variatum ex ipsis coloribus. & si ponatur puta benda fessata trabes, seu tignum, hoc est cheuronum aut aliud huiusmodi, prout infra dicitur, debet illud nominari, seu blasonari secundum eius colorem, vt infra patebit.

Septuagesima prima conclusio. Quando arma fiunt sex signis simplicibus aut ex varietatibus colorum, nobilior color poni debet in nobiliori loco. *arg. l. 1. C. de offic. præf. vr. & l. prioris. C. de offic. rell. prouin. & l. 1. C. de cons. & non sp. arg. ab his. pec. libr. 12.* ita *Bart. in d. tract. de armis. ibi. circa secundum.* & ibi dicit, quod locus prior & superior est nobilior & dignior posteriore seu inferiore, *in iuris præal.* & dixi ample *supra in 14. considerat.* Nam qui prior est in ordine, dignior ceteris. *cap. antiqua. extra. de privileg. & quod d. gmo. ra præcedant, & sunt præponenda, facit §. si. in d. glo. fi. Instit. de iure natur. gent. & ci. & l. sancimus. C. de sacrosanct. eccles. & c. statuum. §. 1. de re. in 6.*

Septuagesima secunda conclusio. Arma quædoque variantur per medium, vt quia qui portat banderiam duorum colorum; tunc aut diuiduntur per medium ante & post: & in istis color nobilior debet esse supra, id est, in ea parte, quæ respicit cælum, vel ante, id est, in ea parte, quæ respicit hastam. Si vero variantur per quarterias; tunc nobilior color debet esse in quarterio superiori, & anteriori prope hastam. Si vero variantur per listas directas; tunc lista colorum nobiliorum debet esse prope hastam.

Si vero fiat variatio per listas transversales, lista nobilioris coloris debet esse versus cælum. Si vero lista vel benda sint pendentes; tunc cum hasta habet tanquam pars prior in banderia: ideo pars magis eleuata debet respicere hastam. ita dicit *Bart. in d. tract. vr. hoc præmissio dico.* Et sic infero, quod quando scutum est ex metallo, seu aliquo colore, vel pluribus, & est integrum primo debet nominari à capite, quod in vul. dicitur *ala pointe.* Facit in *arg. L. argemarium. §. 1. ff. de eden.* vbi dicitur, quod ratio à capite edenda est. Quando vero est partitum, seu diuisum, debet fieri, & incipi nominatio à parte, quæ tendit ad dextram. Si vero quadripartitum, seu quartelatum scutum armorum; etiam prius nominetur quarterium, seu pars superior, & dextra.

Septuagesima tertia conclusio. In armaria sunt nonem signa, quæ si apponantur in scuto, faciunt, occupant, aut tenere debent tertiam partem ipsius scuti, quæ sunt sequentia:

Primum, quod dicitur caput, vulgo *chief*, fit sic ex transversito.

Secundum vero vocatur palus, *pal* in Gallico, & decurrit à summo ad imum scuti, forma sequenti:

Tertium nominatur benda, *bende* Gallice, licet Batt. in saepe alleg. tract. de armis, vtiur hoc vocabulo *banderia*, tam pro ea, quæ sit ex directo, siue ex transuerso, quam ex pendentem, vt infra demonstrabitur.

Quartum dicitur fascia seu fessa, in vulgari *fesse*, & forte fastigium, & apud Bar. ibidem videretur esse lista, sed etiam vtiur diuersimode: & fit fessa figura infra posita.

Nota, quod domus Austriacæ *habsburg*, & *Aulriche*, portat pro suis armis, vnâ fessam argenteam in campo rubeo: & prædictis armis ab antiquo vsi sunt reges Austriacæ, quæ dicitur, & est nunc ducatus de Lothri. Et talia arma prius portauit Saluus Brabo, primus dux Brabantæ, vt refert Ioannes le Maire, in illustrationibus Gallie, libr. tertio. cap. incip. *Julianus Cæsar*. in fine.

Quintum appellatur tignum, traves seu *cheuron* in vulgari, & sic fit.

Sexum vocatur orla, *orle* Gallice (quam forte flexuram fimbriatum voco) & fit taliter secundum nonnullos.

Septimum gyronum, hoc est, *gyron*, lingua Gallica, & fit modo sequenti.

Octauum dicitur cruz, & fit multis modis, vt infra patebit. Notum est, quod vocatur *faultoir*, & ponitur in armis episcopi & ducis Lingonen. patris Franciæ, & ita formatur.

Ciuitas nostra Heduen. olim habebat septem nobiles vicinos, qui hoc signo pro armis vtebantur, diuersis tamen coloribus, hodie tantum sunt tres, quorum vnus est dominus de Loges, habens prædictum signum de faultoir coloris aurei in campo azureo. Alius est dominus de Monteico, habens prædictum signum azureum in campo aureo. Alius est dominus de Petreria, qui habet hoc signum album in campo viridi.

Septuagesimaquarta conclusio. Si ponatur aliquod sex istis nouem in scuto, quod non contineat tertiam partem ipsius scuti, non debet nominari pro parte armorum, sed est diuisum; *diuisè* Gallice.

Et ex dictis nouem signis sunt sex, benda scil. palus, fessa, gyronum, cheuronum, & orla, quando sunt ex pluribus petiis, quæ debent blasonari vno nomine cum tot petiis, sic dicendo. *Talis dominus habet in suis armis vnâ bendam, seu fessam de quinque aut sex petiis, & sic de singulis.* Sed de aliis tribus, scilicet cruce, capite, faultoir, est semper vnum, quod facit tertiam partem scuti. Et licet possint poni plures cruces in scuto, debent omnes nominari, & dici debet, *sunt tot cruces in talibus armis, & sic blasonari debent, secundum earum numerum.*

Et aduerte, quod blasonare est dictio armoristarum, quæ tantum importat, quantum recitandæ, aut commemorandæ alicuius virtutis gratia, sub quibusdam signis quempiam abunde, & vere laudare, aut decorum dicere: quod est teste Tul. in off. id quod consentaneum sit hominis excellentiæ quo ad prudentiam, formitudinem, iusticiam, & ad temperantiam pertinet, & in omni honestate versatur, referre.

Septuagesimaquinta conclusio. Plura sunt alia signa & res, ex quibus fiunt arma, vt patet ex sequentibus, puta ex *bazanis*, *de besans*: & sunt hæc signa rotunda ex auro tamen vel argento, & numerantur

rantur vsque ad octo (qui numerus octonarius *ogdoas* dicitur.) Post vero dicuntur *besandæ*, & si sine ex auro non dicitur, secus si ex argento, & figuratur sub hac forma.

Aut vero fiunt arma ex *tortellis*, de *torteanx*. Et hæc signa grossiora *besanis*, & semper fiunt ex colo; & numerantur, sicut dictum est de ipsis *besanis*, & qualiter effigiantur, hîc patet intuenti.

Aut ex *contissis* compacta sunt arma, de *coriffes*. *Cotissa* est enim in triplo minor quam *benda*, & vadit per transuersum sicut *benda*: & *cotissæ* in armis se numerant vsque ad octo, & ponuntur in armis ducis Burgundiz, in armis comitis Campaniz, & de la Roche Guyon. & sic figurantur.

Etiã ex *denturis*, *entendox* Gallice: hoc est, tanquam *dentata*, vel *dentosa* fiunt arma, vel *d'engrellez*, quæ quasi idem sunt: sed *dentatura* est maior, & sic isto modo,

Vel sic, vt in armis ducis Bituricensis.

Engrelatura vero est minor *endentura*; & sic sub hac specie.

Item ex *lozangis*, *Lozenges*, factis ad modum *lozangiarum*, quæ ponuntur in *vitris* sub forma *quadranguli*: sed superior & inferior partes plus tendunt in acutum, quam aliz duz *collaterales* seu *mediæ*, & sic plus longæ sunt, quam largæ: & numerantur vsque ad 26. aut ad 25. secundum alios, vt sunt arma ducis *Baueriz*, & fiunt hoc modo.

Item ex fulis, *de fuzées*, & sunt acutz in superiori & inferiori partibus, & rotundæ ex utroque latere, & fit de eis numerus, prout de lozangiis, & sic depinguntur.

Item ex fretura, *de frettes*, quæ fit sicut cotilla, sed recotiffatur, seu recruciatur, *recroisé* Gallice, ex contratio vna alteri, hac forma.

Item ex scachis, *d'eschequier*, qui sunt sub forma tabulati lusorij, & conuenientis ludo scachorum, & numerantur puncta scachi: & si sint tot puncta ex vno colore sicut ex alio, dicitur solum scachotatum, *eschequesté* de coloribus quibus erit. Si vero excedat numerum 25. punctorum, & tres cuspides scuti, *les troys pointes*, sin eiusdem coloris, aut metalli, dicitur scutum talis coloris scachotatum *eschequesté*, & ex tali colore: & numerantur sicut lozangiæ, & figura fit hic expressa.

Item ex gemellis, *de gemelles*. & ipsa in triplo minor, quam fessa, & debet poni in medio scuti, sicut fessa, & sunt prout cotillæ, vna prope alteram, in modum tamen fessæ: & inter eas in medio debet esse tantum spacij, quantum vna est grossa: & quando sunt tres, seu triplicatæ, vocantur *tierces*, & sunt modo hic ad oculos ostensa.

Item ex billetis etiam componuntur arma, quæ sunt modicum longæ, & strictæ, & non sunt ita largæ, sicut longæ numerantur vsque ad 16. & sic effigiantur,

Item ex fasca seu fessa, & interdum ex benda, quæ sunt similes, quando super suis coloribus sunt figuratæ ex aliquibus bestiis aut auibus, prout si dicerentur *diaprés*, & sunt arma domini de Cleira in Normannia. Est tamen differentia inter fascas, & bendas; quia benda est maior, quam longior, & interdum dicitur composita ex diuersis coloribus seu metallo & colore, vt in armis Comitum Dunen. Item fit cum engtelatura, seu genelatura, aut cum animalibus, vt in armis Ducis Vindocinensis, & fit benda hoc modo.

Fassa vero siue fessa fit, vt hic videro potes.

Item ex crucibus, quæ sunt plurib. modis, & eûm differentia. Nam quandoque fiunt simpliciter, & dicitur simpliciter a *une croix*, vt in armis ducis Sabaudia, archiepiscopi, & ducis Rhemensis, episcopi, & comitis Cathalaunensis, episcopi, & comiti-Belvacensis: qui quidem tres sunt pares Francia, & sic fiunt.

Vnde tamen habuerint originem talia arma ducum Sabaudia, legi in quadà oratione Petri Caric Iurisc. descripta in *lib. suarum orationu*, quam habuit tanquam legatus ad Alexand. VI. Pont. maximum: extincto Rhodiorum Principe, vrbe à Turcis obfessa, rebus Christianorum vndique trepidantibus Amadeus vnus Sabaudia Princeps Christiani exercitus imper. Barbarorum impetum non modo sustinuit, verum excelso infractoque animo fudit, fugauit, oppressit, vrbe Rhodum, insulam omnē, Christianos cunctos ea obfisione, illis periculis liberauit. Hinc communi Christianorum omnium principum consensu, summo Rhodiorum applausu, Christi vexillo donatus est, decretoque illo actum, vt in militaribus signis, crucem albam, crucem candidam, crucem agni immaculati deferret, quo trophæo, gloriosoque insigni omnes postea Sabaudia Principes, relictis Cæsareis aquilis (quod priscum, & gentile illius antiquissimæ familiae insigne fuerat) in hunc vsque diem insigniri exornatique videmus.

Vel alio modo crux simplex fieri potest sic, licet videatur, quod potius dici debeat *patée*, vt infra patet

Et ista forte fuerunt insignia Flauij Constantini Magni, qui anno Domini (vt referunt Historiogtaphi) 210. regnare cœpit, bellis victoriosus, in gubernando reipub. prudens, liberalitate & gratia omnium beneuolentiam sibi comparauit, iturus ad bellum, non alio quam crucis signaculo vsus est: de quo ad radicem inferius dixi in *nonagesima octaua conclusione*.

Quandoque fiunt *patées*, sic, quod extremitates earum vndique sint *patulæ*.

Etiã fiunt *potentiæ*, *potentes*, sub proxima forma, & forte ad similitudinem scipionis, seu baculi ad capiendum & sustentandum apti.

Interdum dicuntur *Florentiæ Florencées*, & ita depinguntur, vt sequitur, & forte tales crucis floratæ, seu floridæ dici possunt: quia instar *florum* se sperat sunt.

Aliz fiunt, seu dicuntur cruciatæ, *croisées*, hoc modo.

Item & arma dicuntur *emmanché*, quæ sic fiunt.

Item fiunt cum nilo, *ung nyle*, in vulgari: & est ferrum inuersum, seu recuruum, super quo mola molendinaria rotatur.

Et sunt arma dominorum de Capitulo Heduen-
E: qui habent nilum nigrum in campo rubro: sed
illa arma sic composita videntur falsa, quia color

supra colorem. Dicitur tamen quod Ecclesia nunquam habet arma falsa. Vel potest dici, quod si ponatur *filetum*, *ung filet*, ex argento circumdatus nilum, tunc non erunt falsa: & ita fit in aliquibus armis dicti Capituli, licet potius dicerem esse nilum nigrum supra nilum album, quod & verum est. Vel aliter dic, quod prædicta ecclesia habet talia arma, & de eis fiat quæstio, & inuestigatio, ad sciendum cuius sint arma. Sicut fit de armis Ierusalem, quæ propter excellentiam tolerantur, vt supra dixi in *sexagesima nona conclus.*

Item aliquando fiunt cum bina cusptide sursum tendente, & se contingente in superiori parte, *deux pointes l'une contre l'autre dressées*. & sic videtur esse mediata cheuroni. & sic fit.

Item etiam fiunt cum vno filo, seu linea, *ung filet*, & ita struitur.

Vel sic, vt in armis comitis Arthesij.

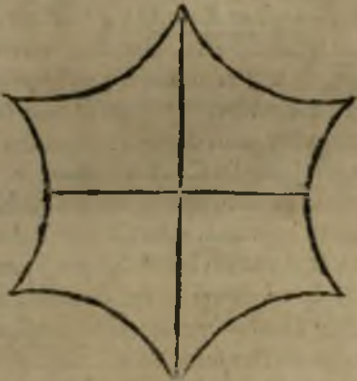

Item alias fiunt cum *creneleura*, *creneleure*, quæ si ponatur in benda, sic fit.

Notabitur, quod benda simplex potest figurari, & colorari, seu depingi super diuersis colorib. seu metallis, vt fit in armis dominorū de Cauilone, de Nouo castro, & de *Glury*, de Burgūdia, qui omnes solā habent bendā pro armis, sed diuersis coloribus: ex quo apud nos facile discernantur, cuius illorū sint.

Item, & vltra etiā fit scutum armorum diuisum in quatuor, & sic est quadripartitum q̄ dicitur *esquarrelé*, vt in armis Delphini regni Frāciæ, ducis Aurelianen, ducis Nemorti, comitis Fuxi, *Fomez*, comitis Arminiaci, & quāplurimum aliorum, & sic formatur.

Item in armis apponitur bordatura, & fit, aut simplex, vt in armis ducis Andegansenis, puta:

Aut componata, vt ita loquar, vt in armis comiti Niuernensis, vt supra dixi, & taliter fit:

Aut crenelata, aut dentata, vt in armis Bituricen. vt iam supra ostensum est. Aut alio modo munita, & seminata besanis, vt sunt arma ducis Alenconij. Dulençon, quam sic depingemus.

Item arma etiā non raro fiunt, in quibus apponitur barra, quæ si veniat à sinistra ad dextram, denotat, quod gerens talia arma apud nos, est naturalis tantum. Si vero à dextra ad sinistram, secus, vt in armis illorum de Borbonio, de quibus aliquid supra tetigi: & plene per Guilielmū Benedicti *in sua rep. c. Rayn. in verb. Rayn. de Clera. n. 31. extra de testam. & in Commentariis nostris super consuetudinibus Ducatus Burgundie. tit. Des successions des bastards, artic. 3. vers. iuxta predicta. cum duobus seq.* in quibus locis cōprobatur, quod bastardi non possunt portare arma plana, vel insignia domus, licet ex cōmuni vsu in tota Francia portent arma legitimorum, quibus superaddunt tamen Barram per transuersum scuti armorum, quæ incipit sursum à sinistris, & ducitur inferius ad dextram, vt etiam tenent Guido Pap. q. 580. comentum Cosmæ Guimier, *in verbo filij. tit. de num. & qualitat. Cardinalium.* & Nicolaus de Vbalidis. *in tract. success. 1. parte.* Et hoc debet seruari in bastardis, vt differentes & distincti à legitimis cognoscantur, ne forte per errorem computētur inter præcipuos, Maxime in participatione priuilegiorum, & bonorum filiis delatorū, & propter bonos mores custodiendos dixi supra *in 24. concl. quæ incip. limitantur etiam precedentes.* Quid autem de legitimatis, vide *infr. in 47. concl.*

Item interdū fiunt arma, in quibus apponitur orla, *orle*, & quandoque fit ex pluribus pettis, vsq; ad sex, & id quod albū seu argētū est scuteum, & illius coloris, cuius erit, nominatur. Alia vero, quæ sūt intra scutum, & extra, dicuntur, *orle*; & ita figurantur:

Item similiter in armis apponuntur quædā signa, vulgo dicta, *lambeaux*, hoc est, lambantia, vel lambentia, seu appēdix, vt in armis ducis Aurelian. ducis Andegauen. & comitis Angolinēsis, isto modo.

Item ponuntur etiam in armis tractus, *traicts*, & sunt minores benda, ita quod est tertia pars bende, seu fasce. Et si sunt tres in scuto, dicuntur *tractus*, ubi vnus facis distat ab alio, & sunt minores palis, seu baculo. Aliquando ponuntur in modum bende seu fasce.

Septuagesima sexta conclusio. Sūt multa signa ex prædictis etiā denotantia, & importantia in armis diminutionem, vt sunt lambentia, hoc est, ea signa, quæ vocamus *lambeaux*, quæ solēt poni, & addi ad doctrinā armorum principalium domus, seu casate principalis. Nā apud nos, vt etiam supr. in 20. *concl.* dixi, & in 37. ex cōsuetudine regni quilibet primogenitus solet portare arma plana & integra ipsius domus, sine aliqua diminutione: alij vero posteriores, & postea geniti descendentes portant cū aliqua differētia, diminutione, & distinctione, videlicet vt cōmuniter secundogenitus portat, & addit cū armis principalibus *les lambeaux*. Tertius vero bordaturam simplicem. Quartus bordaturam componatā, aut alio modo distinctam per edēturas, crenelaturas, aut seminatam besanis. Alij vero aut per bendā, seu barram, seu alias quouis modo per aliquam distinctionem, vt cognoscatur de armis primogeniti, cui tanquam antiquiori in familia deferendum est, & cæteris sit honorabilior, vt testatur Psal. 88. & ego primogenitū illum excelsum præ regibus terræ, hoc est, honorabilē, vt exponit ibi de Lyra. & in primogenito tanquam in capite remanet, & stat splendor genituræ. argum. *l. cum scimus. in fin. C. de ag. & consi. lib. 10. & in l. cum in diuersis. ff. de religios.* Ideo arma domus nobilis remanent apud primogenitum, tanquam caput, & imaginem domus secundum Bald. in *l. si. C. pro soc. & ea, quæ acquiruntur primogenito, acquiruntur titulo vniuersali.* Item acquiruntur, vt constituto in dignitate, vt tenet *glos. in c. quam periculosum. 7. q. 1.* ideo arma debēt penes eū remanere, quia dignitas, & titulus vniuersalis non reperiuntur in aliis filiis secundogenitorum, vel tertio genitorum. Alias primogenitus potest aliis prohibere, ne ea integra portent ex generali vsu, & consuetudine Franciæ. facit in argumentum ad prædicta *c. omnes filij. si de feudo defuncti contentio sit inter domin. & agnat. vasalli. in vsibus feudor.*

Primogenito tamen sine liberis decedente, secundogenitus poterit portare arma domus seu familiæ integra, & sic cōsequenter. Facit ad hoc in arg. *c. quidam habes filium de filiis natis ex matrim. ad morgana. contrait. c. 1. §. mulier. & §. filij nati. & ibi gl. in ver. filij. si de feu. defu. conten. sit. & c. in vsib. feu.* Facit, nam in iure primogenituræ attēditur ordo primogeniti, vt notum est: ita in successione ab intestato inspicitur ordo proximorū. *l. 2. §. 1. ff. de suis, & leodē modo & in portu armorū, vt supr. tactū est, in 39. concl.*

Septuagesima septima conclusio. Quia supra in pluribus locis, vt in 24. & 75. *conclusionib.* de armis baltardorum dictum est nūc vero quæri posset, an legitimitati à Principe per rescriptum possint portare arma plana domus, vnde descenderunt sine aliqua barra in medio per transuersū. Primo videtur, quod non, cum non includatur, nec succedat tales in feudis, text. est in *d. c. 1. §. naturales filij.* licet postea fiant legitimi ad successionem feudi, nec soli, nec cū aliis admittuntur, si de feudo defuncti contentio sit inter dominum & agnatos vasalli. facit cap. *quidam de filiis natis ex matris. ad morga. contraito. in vsibus feu.* Ergo eodē modo dicēdū est de armis. Quia quemadmodū est beneficiū & honor, qui nō intelligitur sētere de reprobatis, *leg. Lucius. §. Lucius. ff. de leg. 2.* ita etiā portare arma est honor. vt supra dixi. Secundo non comprehenduntur in dispositione emphyteuticaria. secundū *Specul. titul. de emphyteu. §. nunc aliqua. versic. 172.* ergo etiā videtur, quod nec in portu armorū, cum eadem militet ratio in vno, sicut in alio; ergo idem ius constituendum in vtroque, *vulgata l. al. iud. §. 1. ibi; eaque ratio similiter, & c. cum pluribus concord. allegatis in gloss. in ver. estimari. ff. ad leg. Aquil.* Prædicta duo fundamenta posuit Bald. in *l. generaliter. §. cum autem. C. de insti. & substit. & post eū G. Benedicti in repe. cap. Rayn. in verbo Rayn. de Clera. n. 23. & 24. de testam. & ibid. in verb. & uxorem nomine Adelasiam. n. 101.* Tertio facit, quia legitimatus etiā expresse ad quamlibet dignitatem non intelligitur legitimatus ad regiam dignitatem, vt tenet Bald. in *l. eam quam. col. 9. in fin. C. de fidei comm.*

In oppositum facit, quia existētia sui hæredis habet locum in legitimatis, secundum Bald. in *d. l. eam quam col. 2. & d. meum Ias. in leg. qui se patris. in 3. & 4. colum. Cod. vnde liberi. & in l. omnibus. colum. 5. ff. de vulgari. dixi in commento meo super consuetud. Ducatus Burgund. tit. Des successions des bastars. §. 5. in gloss. ab intest. versic. quomodo autem. & plenius in cod. tit. §. 5. in cons. ibi posito. ubi sunt de materia multa argumenta.*

Pro concordia prædictorum breuiter dicendum est, quod prima opinio procedit, ubi simplex interuenit legitimatio. Secunda autē etiam est vera in casu, in quo ita fiant legitimi, vt in feudo, emphyteusi, portu armorum domus, aut successione regni succedant, & hoc fuerit expresse & nominatim dictū in rescripto legitimacionis, prout tenet *gloss. in verbo legitim. in d. cap. 1. §. naturales. quam sequitur ibi Bald. in l. eam quam. col. 9. in fi.* Quia hoc licet Principi facere ex suo rescripto, vt satis innuit G. Bened. in sua *repet. cap. Rayn. in verb. & uxorem nomine Adelasiam. n. 289. de test.* vbi dicit, quod talis legitimatio quo ad honores & cætera filiis legitimis post vel antea susceptis, nō præiudicat, perpetuo durat, & sūm semper continuat effectū. pro quo facit *l. quoties. C. de precib. Imp. offer.* tamen quo ad regnū, & per consequens quo ad arma regni talis legitimatio nō potest fieri, saltem in regno Franciæ. vt tenet idem G. Benedicti in *loco præd. n. 192. & 195. in fin.*

Legitimati vero per subsequens matrimonium habent intrepide ius & facultatē deferēdi arma plana domus, & familiæ. Sufficiat ad hoc melior text. in *cap. tanta. in princ. & ibi gloss. t. ad hoc fere expressa, saltē quo ad honores, extra. qui filij sint legit.* Ex eo; quia habētur p̄ iuris, & habet iura suicitatis. *in d. gloss. ab intest. ver. primo enim legitimantur. etiam quod succedūt sicut alij filij legitimi, & naturales etiam in feudo. & in emphyteusi.* Prout etiam tenet Pan. in *cap. inno-*

rus. col. 7. & in cap. cum Vintonensis. de elect. & in cap. laxor. & d. cap. tanta extra qui filij sint legit. Imo etiam si sit consuetudo, quod succedat primogenitus, iste taliter legitimatus, si sit primo natus, intelligitur primogenitus, & sic poterit, & debet portare arma plana domus, licet reperiatur postea alius natus legitimus & naturalis, alias secus. Faciunt adhuc notata Bald. in d. l. eam quam ibi; denuo dubitatur. & ibi: Sed pone, quod est nominatim. C. de fideicommissis.

Septuagesima octava conclusio. Repertur & alius scolor seu species signi in armis, secundum nonnullos armoristas, & dicitur in vulgari eorum *burle*, & est tertia vnus fascie; & ponitur fascia per medium scuti, vt supra videre potes ad oculum. Dicitur nempe *burle*, quando excedit decem petias, & infra numeratur ex argenteo & azureo: Eteius proprius color est sicut balius color, *vair* Gallice. Et si fiat alterius coloris, debet nominari seu blasonari, cuius coloris sit, & sit seu fieri debet isto expressio modo, quando est vnica tantum.

Quando vero sunt plures quam denæ, seu decem, modo sequenti.

Item etiam sunt arma per vndaturam, hoc est, ad typum vndæ fluentis: vt est in armis illorum *de la Baulme*, qui gestant in campo aureo vndam azuream forma hic designata.

Item in armis ponuntur planetae, vt Luna. puta in parte per modum crescentis lunæ, cum curuatur in cornua, vt in armis Soldani, qui habet secundum aliquos tres crescentes argenteos in campo azureo, in hanc figuram.

Item arma depinguntur per membra hominis, vt manus, caput, & si manus dextra passis digitis apponatur, liberalitatem designat, vt habent domin. de Cap. Eccl. Lingon. Si vero sinistra compressis tenacitatem. Si vero oculus, interpretatur iustitiæ seruator & corporis custos. Vel etiam cum manus hominis pingitur, hominem laboriosum significat, cum manus omnia opera perficiat. vt describitur in hieroglyphica Ori Apollinis Niliaci.

Septuagesimanona conclusio. Licet supra abunde viderimus multa ex quibus fiunt arma, & diuersimode, tamen adhuc est aduertendum, quod multoties arma etiam fiunt, aut ex auibus seu aliis animalibus & bestiis, seu piscibus, aut ex floribus, herbis, vel arboribus, & in his sunt attendenda sequentia.

Octogesima conclusio. Cum animalia terrestria sint auibus & piscibus perfectiora, vt dicam *infra* in 7. par. in 78. con. vbi scripsi de animalibus. Ideo videtur dicendum, quod arma ex talibus animalibus sint digniora illis, quæ sunt ex auibus seu piscibus. data paritate nobilitatis. Et quæ fiunt ex auib. digniora sunt, quæ ex piscibus. Cum aues, ex quo magis participant de aere & igne, quæ de aqua & terra, ideo videantur digniora, cum aer sit dignius elementum aqua & terra, vt in d. par. in 7. conf. dixi. quod facit etiã pro armis ex auibus quod sint digniora, quam si essent ex aliis animalibus. vt sunt arma Imperatoris, quæ sunt aliis digniora.

Octogesima prima conclusio. Si fiant ex auibus notandum est, quod de omnibus habentibus pedes & rostrum ex alio metallo seu colore, quæ sit corpus ipsius auis, dici debet, in blasono talium armorum tales aues membratæ. Et istud est generale in omnibus auibus, præterquam in merula, quæ si apponatur in armis, non debet habere pedes nec femora, & sic nominatur sine pedibus, nec dicitur membrata. Et tene istud pro maxima in armaria.

Octogesima secunda conclusio. Si in armaria alicuius sint pictæ aues, bestię, pisces, & id genus in certo numero: tunc numerus illorum numerari, nominari, seu blasonari debet, si sint vsque ad 16. vt est in armis illorũ *de Lauel*, aut *de Montmorancy*, vbi dicitur, quod habent 16. aquilas, propterea dicitur in campo aureo cum 16. aquilis aureis. Si vero sint plures, dicitur in tali scuto aureo, vel alias prout erit, sunt aquilæ feminatæ ex azureo, vt est in armis illorũ *de Peulle*, vbi non dicitur, nec fit numerus, sicut nec in omnibus aliis, vbi est maior numerus quam 36. sed debent dici talia feminata, vel sine numero.

Octogesimatertia conclusio. Auis in armaria est ira figuranda & collocanda, prout de sui natura stare, seu sedere posset in simili loco, alias arma sunt, & dici debent falsa, cū ars imitetur naturam in quantum potest. §. *minorem. insti. de adop. & in l. paterfam. in fi. ff. eo. Pan. in c. debitum de baptismo. & Bar. in d. tract. de armis in 3. col.* Et ideo si ponatur aquila super aliqua parua herba, aut super flore, seu viola, super quibus naturaliter non posset stare, non videtur bene collocata: Sicut videmus in armis domini de Foletio in comitatu Pietauiensi, qui habet accipitrem super lilio seu flore lilij. Cum istud sit impossibile, quod accipiter stare possit naturaliter super flore lilij. Ideo videtur, quod male collocetur in talibus armis. Sic etiam qui depingeret in armis auem nō aquatilem, in aqua, nō esset bene collocata: sicut si piscis collocaretur, aut depingeretur in arbore vel in aere super terra, vbi non solet viuere, nec stare. Aut etiam si figuraretur bos in aere, vel in nube, vel in aqua. Ex quo mihi videtur, quod arma antiqua Alexien. (de quibus supra in 48. conclus.) vbi bos figuratur exiens de nube non sunt bene composita; quia non est de natura bouis, quod exeat de nube. Cum sit ridiculum dicere, quod bos volet, aut volare possit, iuxta prouerbum commune, quo dicitur: *Cum piscis arabit, & bis volabit. omnia erunt in pace.*

Aduertendum est, quod, vt refert Lucius, dictus de Lyngres, inuentio armorum ex auib. compositorum, vt ex aquilis, grifonibus, vulturibus, coruis. guibus, anseribus prouenit & habuit initium à Romanis. Donationem seu designationem plurium auium vide in Ori Apollinis Niliaci hieroglyphica per Bernardinum Trebatium de Græcis translata: & post eum in fragmentis Iacobi Capelli Parisiensis, vbi dicunt Pellicani formam designare insidiantem. Cuculi effigiem ingratiudinem, Ciconiam parentum amantes designare. Columbam gratitudinem. Apis effigiem regem indicare. Vulturem genium, & maiestatem. Perdices contumeliosos homines. Accipitrem rem denotare cito factam: & ibi allegat pro talibus dictis suos autores.

Legitur apud Ioan. le Maire in *illustrationibus Gallia. lib. 5. incip. Semiramis.* quod ipsa Semiramis regina Babyloniorum portabat in suis armis vnam columbam. Item ramus aureus in campo viridi cum duabus columbis argenteis erant arma Æneæ, de quo meminit Virg. in 6. Æn. sic inquit:

*Si nunc se nobis ille aureus arbore ramus
Ostendat nemore in tanto. Et sequitur:
Vix ea factus erat, gemina cum forte columba,
Ipsa sub ora viri cælo venere volantes.*

Et viridi sedere solo. De quarum columbarum geminarum interpretatione, vide Cælium *lib. antiqu. lectionum* 10. cap. 40. vbi etiam declarat, quid denotent geminæ alæ.

Octogesimaquarta conclusio. Inuentio armorū depictorum ex bestiis, pura ex leonibus, leopardis, vrsis, lupis, apris, ceruis, & aliis prouenit ex Hunnis, seu Hūgaris, Saxonibus & Pannoniis, secundū eundē Lucium, & vt scribitur in hieroglyphica Ori Apollinis Niliaci, & refert Iacobus Capellus in *suis fragmentis*: Ægyptij vtebantur notis animalium, & auium, vt supra probe dictum est ad quid significandum: quoniam serpens caudam sibi mordens (vt in armis anriguis Heduarum supra positis) annum, astra eorumque discursus significabat. Figura leonis futorem. Anteriores partes leonis fortitudinem. Musca impudentem. Formica cognitionem & pru-

dentiam. Caput leonis vigilantes aut custodes. Vipera mulierem viro insidiantem. Hyena picta inconstantem hominem. Pellis hyemæ ferrunç & calamitatis contemptorem. Capræ figura optime audientem. Camelus pigrum, Bouis figura terram, Hippopotam. vngulæ deorsum versæ impium, iniustumque significant, Crocodilus malum notat.

Octogesimaquinta conclusio. Circa bestias & animalia bruta, istud etiam est attendendum, quod secundum eum naturam & conditionem meliorem seu actum nobiliorem in armis poni & designari debet. Ita tamē, quod pars anterior semper præcedat, & sit in anteriori parte, quæ est nobilior: vt dicit Ang. in *l. quod conclane. & ibi Alexand. in apost. ad Bar. ff. de dam. infe.* Ideo si portentur in vexillo, debent portari secundum illum vsus, ad quem vexillum destinatur, seu appropriatur. Et ideo cum hasta in vexillo præcedat, & vexillū sequatur, si sit aliquod animal in ipso vexillo depictum, debet respicere hastam. Cū de natura & inclinatione naturali faciei sit antecedere. Et dicit Bart. in *d. tract. de armis, in 3. col. ibi, de natura autem vexilli.* quod idem est in omni re & figura, quæ habet partes, quæ denotantur per ante & post, tunc semper anterior debet esse, & vergere versus hastam, alias videretur retro cedere tanquam monstrum, & non esset bene compositum vexillum.

Dicit tamē ibi Bar. quod si sit alicuius rei pars anterior, quæ solum portetur pro armis, vt sunt multi, qui faciē arietis, vel bouis, vel caput leonis, aut galli gallinæ suo signo & armis portat; tunc non potest pars anterior respicere hastam, sed à latere.

Octogesima sexta conclusio. Non tamē animalia picta & posita in armis, in eorum nobiliori actu, & eo quod magis suū vigorem ostendunt, designari debet. Pro quo facit *l. queritur. ff. de stat. ho. l. quicquid. §. cum partes. ff. de acquir. re do. & l. si non sunt. §. fin. ff. de auro & arg. leg.* sed vt dicit Bart. in *præd. tract. sic vsitatum esse videmus ab antiquo, quod princeps in maiestate, pontifex in pontificalibus depingitur, & designatur, & sic singuli secundum suos nobiles, & conuenientes actus, in quo possent esse: hoc est, quod communiter dicitur, Chascun a son tour, & quod quis debet ornari secundum ordinem & qualitatem dignitatis, & prout conueniens est statui, ordini, & officio. facit text. in *l. sed si quid. §. sufficienter autem alere & vestire debet secundum ordinem & dignitatem mancipiorum (hoc est statum, secundum expositionem gl. ibi) ff. de vsus. & plene per Spec. tit. de aduoc. §. sequitur videre de vestib. aduocatorum. de quibus & pluribus aliis vide sup. in 8. concl.* Vnde Seneca ait vxori Neronis, vt refert ibi Spec. indue te delicate, charissima, non propter te, sed propter honorem imperij, pro hoc alleg. *in c. 1. ibi: propter necessitatem. hoc est, honestatem, secundum gl. ibi 21. q. 4. & in c. si. de cust. eunuch. extra. facit etiam c. vestimenta. de consec. dist. 1.**

Ex prædictis sequitur, quod animalia, quorum natura fera est, vt *l. 1. §. bestias. ff. de postul. debent designari & figurari in actu feroci, vt leo, vrsus, tigris, leopardus, & similia.*

Figuratur ergo in armis Leo erectus seu eleuatus, mordax ore, & radens pedibus, quod in vulgari nostro dicitur, *Rampant.* Quia morsu & vnguibus læuit. Et Leopardus transiens, *passans,* Gallice. & idem in similibus, vt lupo, qui de sui natura dicitur *Passans:* & ex illis actibus magis suum vigorem ostendunt, pariter & naturam.

Octogesima septima conclusio. Animalia non ferocia etiam in nobiliori eorum actu designari, seu

seu depingi debent in armis, vt Equus in currendo aut saltendo, Agnus in ambulando plane per terram, & sic de cæteris huiusmodi animalibus in sua specie.

Octogesimaoctaua conclusio talis est, quod semper pes, qui antecedit, sit pes dexter; quoniam, vt supra dixi in *u. consid.* pars dextra est principium motus, & principalior seu dignior pars, alias signaret talem figuram læuam esse, quod vitium sonat, *l. qui clauum. §. item sciendum. ff. de adil. edicto.*

Et de huiusmodi parte dextra, an sit nobilior, vide Ioan. Saxon. ad hoc propositum in *commentis suis super consuetudin. Turon. tit. Des droïts de chastellenie, artic. 2.* vbi ponit conclusiones de præsentis materia. Et ibi dicit, quod in Normania pars sinistra in Ecclesiis est nobilior & dignior.

Octogesimanona conclusio. Licet pes dexter in vexillis, quæ portatur ex vna parte, videatur esse pes sinister; tamen in vexillo inspicitur pars, quæ respicit portantem, & nõ alia. Cum illud, quod videtur ex alia parte, non ex principali proposito contingit, sed per accidens. Et vexilla portantur in hasta, cuius natura est, quod portetur recta & eleuata, vt *l. qui sella. ff. de seruis. rustic. prædio.* Sicut videmus in scribente literas; respicitur enim illa pars, quæ respicit scribentem, non pars, quæ est ex conuerso; quæ non habet formam. Sic etiam si quis in speculo aspiciat seipsum, quod in se dextrum est, in speculo sinistrum apparebit. ita dicit Bart. in *d. tract. suo de armis.*

Nonagesima conclusio. In vexillis seu vehiculis, quæ affiguntur & portantur in tubis, quatum natura proprie est, vt ad os tubarum positæ quasi per planum gerentis positum: tunc facies rei vel designatæ pars anterior non debet inspicere tubam sicut hastam. Non enim tuba est pars anterior, sed superior, & sic debet partem anteriorem illius vexilli tubæ plane iacentis portare. ita Bart. *vbi supra.*

Nonagesima prima conclusio. Vt dicit idem Bart. in loco prædicto, supra dicta habent locum, quãdo est tamen vnum animal in armis, seu vexillis pictum. Si vero sunt duo animalia se inuicem respicientia, non est amplius quæ pars sit, quæ debeat poni à dextra vel sinistra, & non est locus (vt dixi) præcedenti inuestigationi seu speculationi. Quia in incertis, non certis locus est coniecturis. *l. continuus. §. cum ita. ff. de verb. oblig. notatur per glos. in l. tres denuntiationes. C. quomodo & quando index. c. ad audientiam. Et ibi gl. 2. de homicid. extra.* Quod intellige, nisi essent duo animalia diuersæ naturæ, seu generis diuersi: quoniam si esset leo cum alio, puta cane, deberet poni leo à dextris, canis vero à sinistris, & ita dicendum de quibusuis aliis animalibus, quorum vnum comparari non posset cum alio, vt obseruetur illud generale sæpius repetitum, quod semper digniora & nobiliora præcedere, & in loco prioris seu digniori poni debeant.

Nonagesima secunda conclusio. In armis portatis, etiam super vestibus hominum (puta *encotes d'armes*) protractis seu fibulatis, illud, quod in armis se habet vt pars superior, debet esse versus caput hominis; quod vero vt inferior, versus pedes. Et quod depingitur in anteriori parte hominis, vt in petore, pars nobilior armorum debet respicere latus dextrum: est enim illa pars nobilior & principium motus, vt dixi supra in pluribus locis secundum Bart. *vbi supra.*

Nonagesima tertia conclusio. Si vero arma depingantur, & fiant à parte posteriori super veste hominis, & sic à tergo illa pars quæ se habet vt anterior,

vel nobilior, debet esse versus latus sinistrum hominis portantis. Ratio (vt dicit ibi Bart.) quia illius arme erunt sicut facies illius respiciens recte illud videndo. Facies ergo istorum armorum à parte posteriori, idem Bart. alio modo comprobatur fingendo vnum hominem habere faciem retro: proculdubio latus quod erat sinistrum ex parte posteriori, erit dextrum. Item Bart. super hoc dubio ad illud magis elucidandum ponit quætionem de modo scribendi apud nos, qui cum scribimus, incipimus à latere sinistro, & tendimus ad dextrum. Apud Iudæos autem fit è conuerso: quoniam cum scribunt, incipiunt à latere dextro, & tendunt ad latus sinistrum: quis istorum modus sit æquior & rationabilior. Videretur dicendum, quod modus Iudæorum. Dicunt enim Iudæi, quod modus seu mos noster non est rationabilis, eo quia illud, quod debet esse principium motus & actionis, est terminus & finis, & illud, quod debet esse terminus, est principium, & sic perturbatur ordo rerum, & per consequens modus eorum scribendi est rationabilior, cum incipiant scribere à latere dextro, & traducunt versus sinistrum.

Sed Bart. ad tollendam illam eorum friuolam rationem dicit, quod aliquid rationabiliter fieri debet respectu finis, ad quem ordinatum, ideo finis dicitur primus intellectus operantis, & hæc naturaliter sunt vera: & vt dicit, probatur istud per regulam. Nam etsi intellectus operantis finis sit rationalis, etiam si postea non sequitur, non dicitur irrationabiliter operari, *l. sed an vltro. §. 1. ff. de neg. gest. sed scriptura fit, vt legatur.* Legere autem est oculis inspicere & videre quæ scripta sunt. text. est in *l. 1. §. 1. ff. de his qua in testam. del.* Et sic legi fit per visum, videri autem est facti, vt Physici dicunt; scriptura autem repræsentata in oculis nostris, agit in oculos nostros: oculi autem pati dicuntur, quod patet; quia ex hoc læduntur. Cum ergo scriptura agat in oculis, debet ista actio incipi à latere dextro ipsius scripturæ, quia illud latus est principium motus seu actionis, sed latus dextrum scripturæ quæ nos respicit, est respectu lateris nostri sinistrum. Sicut si homo voluat vultum suum versus meum directo, latus eius dextrum respectu mei, est sinistrum.

Et sic inferitur, quod nos in scribendo magis rationabiliter operamur, inspicimus enim finem, sic vt à latere dextro scriptura in omnibus incipiat operari: secundum modum Iudæorum incipit à latere sinistro.

Ex quibus concludit Bart. ad propositum qualiter arma seu insignia depingi debeant rationaliter à parte superiore super veste hominis, prout hic proxime decisum est: & ibidem vltimè fortificat Bart. prædicta, ponendo aliquem velle scribere Latine in speculis alicuius, quod absque dubio incipiat à parte sinistra, quoniam illo responsum legendo erit dextro, vt ample demonstrat, & supra ostensum est.

Nonagesima quarta conclusio. Secundum eundem Bart. loco quo supra literæ & arma semper debent incidi in sigillis per conuersum, quando fit sigillum ad finem imprimendi in ceram vel altam materiam, & remanet rectum, & sic inspicendus finis, ad quem fit, non id, quod fit, & sic fit in eo, quod vulgo dicimus *vn cachet*, aut in signeto cuiusuis personæ, quibus signantur seu sigillantur literæ missiuæ. Si tamen in aliqua re incidere, in sculperetur seu confilaretur nõ ad sigillandum, sed vt sic esset & remaneret; tunc directe incidi, in sculpi, seu confilari debet.

Nonagesima quinta conclusio. Arma quando quæ depinguntur in clypeis; & tunc pars cly-

pei, quæ secundum naturam portandi respicit latus dextrum. Illa enim assumitur vt potior, ita quod dignior pars armorum debet illam partem respicere, vt ex his, quæ supra dicta sunt patet.

Interdum arma portantur & depinguntur in coopertoris equorum seu phaleris; & tunc siue sit à dextra parte, siue sinistra, pars nobilior respicere debet caput equi. Monstruosum enim & abhorrendum esset, quod vnus caput equi respiceret, & alius caudam. Hoc autem, quod nulli liceret, magis accideret, & cum deberent stare in fronte vel in croppa seu cauda; tunc latus dextrum respiceret secundum ea, quæ supra posita sunt.

Nonnunquam arma depinguntur in coopertis siue operimentis tectorum domus, vel quorumcumque ædificiorum, & tunc debet inspicere res, in qua debet depingi, cum stat in suo proprio esse.

In coopertoriis lectorum sunt quædam partes, quæ circa lectum iacent; quædam, quæ plane iacent supra. & in parte iacenti forma pingendi sumitur à forma hominis iacentis in lecto: in parte vero pendente in loco assumitur forma pingendi arma à forma hominis recte iacentis seu extantis, vt sit in peristromatibus siue aulæis, cortinis, conopeis, tentoriis siue velis, & papillionibus lineis, vel laneis, seu bombycinis, qui toto circumdantur ad arcendum culices & muscas.

Nonagesima sexta conclusio. Arma etiam quædoque insculpantur, depinguntur, & figurantur in muris parietibus & aliis locis stabilibus & firmis: & tunc secundum eundem Barr. in loco sæpe allegato: aut locus, in quo depinguntur se habet vt paries; & tunc consideratur, quod paries voluat faciem suam versus nos, & sic latus dextrum parietis cognoscetur, & sic facies pars nobilior armorum voluat versus partem dextram.

Quod tamen limitat Bar. ibi, nisi ex causa: puta si in modo vnus parietis depingatur statua Principis aut eius arma vel alterius magnifici; tunc alix imagines vel arma, quæ ab vtraque parte depinguntur, debent illam statuam vel illum arma respicere, non inspecto à dextris vel sinistris voluat ad similitudinem trium hominum circa dominum existentium: homines enim se voluunt versus eum, pro quo vide supra in 2. conclus. quæ incipit, *siue vasallus*. Et practica istius limitationis cuique recte intuenti patet apud Diuionem in ingressu, & supra portâ hospitalis sancti Spiritus, vbi arma Ducum Burgund. in medio sunt collocata. & picta, pluraq; alia arma magnatum, & heroum à duobus lateribus circumstant depicta.

Nonagesima septima conclusio. Si locus ibi pingitur, habet se vt cælum, veluti cameræ vel aulæ, tunc cognoscendum est, vbi dicatur caput aulæ, seu cameræ, postea sime hominem iacentem, vt vultum versus nos voluentem, ex quo consideranda est pars dextra & sinistra, & sic modus depingendi cognoscetur, & ingressus. Si vero locus depingendus habet se, vt terra, tunc eodem modo considera caput & pedes, & effinge hominem iacentem ibi & voluentem vultum versus nos, & tunc cognoscitur dextra & sinistra, ex quo inuenietur modus depingendi rationalis. ita dicit Barr. in d. tract. de insignibus & armis. in fine.

Nonagesima octaua conclusio. Non licet alicui signum seu arma saluatoris nostri Iesu Christi in terra insculpere vel pingere, vt in rubro & nigro, *C. nemini licere signum saluatoris Christi humo, vel in silice, seu marmore, aut insculpere, aut impingere*, per quem

rex extendit Barr. in suo tract. de armis. in fin. idem esse in signis vel armis alicuius domini sui vel maioris, licet (vt dicit) sua possit, vt videmus quotidie multos facientes insculpere eorum arma in sepulturis suis supra lapidem seu tumulum.

Cruce vero dicitur signum saluatoris Christi, & istud signum portant Christiani. Signum enim distinctiuum est seruorum Dei Iesu Christi Domini nostri. Vnde Damascen. *Hoc nobis signum datum est super frontem, per ipsum enim fideles ab infidelibus distantur & cognoscuntur, hoc certe est signum Dei viui, quo signantur serui Dei.* de quo Ioan. ait Apoc. 7. Vidi angelum descendentem ab ortu solis, habentem signum Dei viui, & clamauit voce magna quatuor angelis, quibus datum est nocere terræ, & mari, dicens: *Nolite nocere terræ & mari, neque arboribus, quoad usque signemus seruos Dei nostros in frontibus eorum.* Et in omnibus negotiis nostris semper præponimus signum crucis, etiam in bello. vnde Eusebius lib. *Eccles. histor.* 9. author est, Constantinum Imperatorem eo die, quo cum Maxentio tyranno, & trauissimo Christianorum persecutore ad pontem Miluium non procul ab vbe Roma confluxit, sereno puroq; cælo crucem vidisse, eamque adorasse, ac auditam superne vocem, Constantine, in hoc signo vinces, vel, vt alij volunt, tunc de cælo missum est ei vexillum, in quo erat crux pro signo, & erat scriptum, *In hoc signo vinces*. Nec defuit oraculo euentus, cum vicit hostem insigniter, tum cæteris, quæ deinceps bella gessit, par felicitas adfuit, & vt dicit Lucas de Pennarub. *C. de præpositis labor.* lib. 12. Ipse credit, quod sit auris flamma cælitus demissa regi Franciæ.

Hanc Franci in exercitu militari portant à tergo, & pectore super tunicis militatibus crucem albam, vt se cognoscant, & cognoscantur ab aduersariis: nec defuit ille mos apud eos à tempore, quo effecti sunt Christiani. Sicut Angli in bello gestant crucem rubeam. Burgundi vero crucem beati Andreæ, & sic de aliis, de quibus dixi supra in 17. concl. in fin.

Cruce olim supplicium noxiorum, seu pœna, & tormentum reorum, vt habetur 2. Reg. 12. cap. vbi dicitur, quod Gabonitæ pro iniuria per Saulem eis allata, septem viros de genere suo crucifixerunt, & id quidem infame fuit supplicium: de quo meminit Vlpian. in l. sacrilegij. in princ. ibi, alios vero in furcas suspendisse. ad leg. Int. de sacrileg. & Callistratus in leg. capitalium. in princ. ff. de pœnis. Summum (inquit) supplicium esse videtur ad furcam damnatio. Et satis probatur in passione Domini nostri, quod ideo saluator noster subire voluit, vt qui humilis aduenerat, & humilibus & infirmis opem ferret, & in omnibus spem salutis ostenderet. Proinde (teste Lactantio) genere mortis afficiendus fuit, quo humiles, & infirmi soleant, ne quis esset omnino, qui eum non posset imitari. Et dicitur à cruciati. text. est in c. nulli. s. q. 1. Hinc autem rei postea honor accessit, & est hodie gloria & exaltatio bonorum, & ipsorum protectio aduersus iulidias & machinamenta diaboli, vt est tex. in c. postea signatione. de consec. dist. 4. vbi dicitur: *Signatur baptizandus signaculo S. Crucis. tam in corde, quam in fronte, ut ab eo tempore apostata Diabolus in vase suo pristino sua meretricionis cognoscens signaculum, iam sibi deinceps illud setat esse alienum.* vt dicit ibi text. Et propterea omnia sacramenta Ecclesiæ crucis signaculis perficiuntur. text. in c. nunquid. de consec. dist. 1. vbi dicitur: *nunquid non omnia chrisinata sacerdotalis mysterij crucis figura perficiantur? nūquid baptismatis vnda, nisi cruce sanctificata peccata relaxet: & vt cætera prætereamus, hinc*

crucis signaculo quis sacerdotij gradus non ascendit, tutum est illius, qui tali signo se munit, maxime contra dæmones: cum & ut ait Io. de Turrecre. in *c. Ecclesiasticarum. n. distin.* Crux est armatura fortis ad pugnandum contra dæmones. Vnde B. Chrysof. inquit: *Vbi crux Christi est, nullus stare potest immundorum dæmonum, videns enseni, in quo plagam accepit. Videns gladium, in quo pestiferum vulnus accepit.* Vnde August. in quodam serm. *Signum crucis à nobis expellit exterminationem, si tamen cor nostrum habeat habitatores.* Imo etiam crux extraneis, & Iudæis quandoque prodest. Facit quod dicit *gl. in c. postquam. in ver. interemptionis. de consec. dist. 4.* de Iudæo, qui signauerat, seu supra se posuerat signum crucis, cui Diabolus nocere non potuit, sed dixit: *Inueni vas vacuum, sed signatum.* De qua historia loquitur Pan. in *c. quod quidam. de pæn. & remiss.* Alias duas virtutes signi crucis ponit Ioh. de Turr. in *d. cap. Ecclesiasticarum*, quia virtus est contra vitiorum tentamenta, & ut diuinę benedictionis dextram homo consequatur. Sicut Ephraim consecutus est benedictionem cancellatis manibus Iacob in modum crucis super eū. de quo infra in *seq. congl.* Et de benedictione crucis Christi habetur, Sapient. 14. in princ. & de eius inuentione eleganter scripsit Polydorus *de inuentoribus rerum li. 5. cap. 6. in fin.* Helena (inquit) mater Constantini Imperatoris, religione insigni ac pietate mulier, per quietem in oīta Ierosolymā petiit, quæsitum Dominicam crucem, vnde humana salus pependisset. Ira forte accidit, vt Veneris simulacrum eo esset loci ab impiis orthodoxæ fidei persecutoribus collocatum, quo omne Dominicæ passionis monumentum aboleretur: Christianique Venerem loco Saluatoris adorarent. Cæterum loco rudibus purgato, crux reperta est, & cum illa duæ aliæ, vnde duo pependerant latrones. Sed titulus ille: Iesus Nazarenus Rex Iudæorum, & si vetustate propemodum abolitus, indicio fuit, vt crux vera agnosceretur, quæ admota mulieri defunctæ vitam illico restituit. His & in victoriæ sibi partæ retributionem Constantinus Princeps motus, edicto vetuit quenquam deinceps eo crucis supplicio necari. Sic res, quæ antea mortalibus probro fuerat, venerationi atque honori esse, & haberi cœpit. Idem postea voluerunt Theod. & Valent. seruari, qui (vt supra in princ. dictum est) lege prohibuerunt signum Saluatoris in solo vel in silice, aut in marmore humi positum insculpi, ne scilicet hominum pedibus calcaretur. Vnde importunum, & contra religionem videre est, passim hodie in templis signum illud, id est, nomen ipsius Saluatoris in ære vel lapidibus, quibus mortuorum sepulchra regantur incisum. Item cruces ac diuorum imagines impressas, quæ assiduis calcantiū vestigiis obruta late resplendēt.

Nonagesimanona & penultima conclusio sit talis quod Crux Christi multipliciter figurata fuit in veteri testamento.

Primo reperitur figurata in signo Thau, de quo dicitur Exod. 12. quod cum Angelus primogenita Ægypti deberet occidere, præceptum est filiis Israël, vt de sanguine agni vtrumque postem linirent in modum Thau literæ, quæ facta est in modum crucis. Nam & Thau Gallicum positum inuenies pro cruce apud celeberrimos authores, quam ad eum construere modum Galli consueuerant. Auctor est Cælius lib. Antiq. lect. 6. c. 8.

Item sec. Ezech. 9. Vbi propheta legitur audiuisse Dominum dicentem ad virum vestitum lineis habentem atramentarium scriptoris in lumbis suis. Transi

per mediam ciuitatem, & signa Thau in frontibus eorum virorum dolentium & gementium. Post hæc dicit septem viris: *Transite per mediam ciuitatem, & percutite omnem, super quem non videritis Thau, non veni parcent oculis vestris.* Tertio figurata fuit in cancellatione manus Iacob supra Ephraim & Manasses. Legitur enim Genes. 48. quod cum Ioseph applicuisset Manassen & Ephraim, ad Iacob statuens maiorem ad dextram, & minorem ad sinistram, vt eis secundū ordinem benediceret: Iacob manus commutans in modum crucis cancellans dextram super caput Ephraim minoris, & sinistram super caput Manasses maioris, & ita benedixit illis. Porro quia de cruce mentio est, nō grauemur promere hic, quæ in primis studiosorum digna auribus arbitramur, ex monumentis excerpta clarissimis, præcipue ex Cælio loco superius citato. Si quidem traditum est (inquit Cælius) ab Arabibus crucis figurā videri cæteras quorquos sint præstare, quoniam superficies prima cruce describatur. Sic enim in primis longitudinem habet atque latitudinem, primaque hæc figura est omnium recta quam maxime, constantisque rectis angulis quatuor. Effectus verò celestium, maxime per restitutionem angulorum radiorumque resultant. Tunc enim stellarum potestas præualet, quando cæli quatuor habeant angulos vel cardines potius, Orientis videlicet, Occidentisque, & medij vtriusque cæli. Sic vero dispositæ radios ita coniiciunt in se inuicem, vt crucem inde constituant. Propterea esse crucem veteres dicebant, tum stellarum fortitudine factam, tum earundem fortitudinis susceptaculū. Ideo que habere summam in imaginibus potestatem, ac vires & spiritus suscipere planetarum. Quæ opinio ab Ægyptiis initia duxit, confirmataque vel præcipue est inter quorum characteres crux erat insignis, vitæ eorum morte futuram significans. Proinde figuram eiusmodi Serapidis seu Olyridis pectori insculpebant. Adicit Hieronymus, aues in surrectum se attollentes crucis exprimere figuram, quod adorans homo, & natans idem facit: sed & nauis antenna cruci assimilata sufflatur. Scribit porro Suidas Theodosio imperante, cum æquarentur solo Græcorum templa, in Serapidis sacratio hieroglyphicæ esse compertas literas, quæ crucis præferrent formam. Cæterum quod ad crucis pertinet excellentiam, apud Ægyptios ante Christum humanæ salutis autorem incarnabilem non tam numeris stellarum testimoniū fuisse contenderim, quam virtutis prælagium, quam à diuinissimo corpore fuerat acceptura. Nec illud omiserim diuina, vt equidem reor, agente vi, fuisse in adoratione veterum crucis item figuram summe religiosam. Quoniam in veneratione supplicis, dum ori dextram admouerent, indicem super pollicem residentem, quod & tempestate hac fere à plerisque fit, exosculabantur. Quod Plinius quoque significasse videtur. In adorando (inquit) dextram ad osculum referimus, totumque corpus circumagimus. Et in Apologia item Apuleius: Si fanum aliquod prætereat, nefas habet adorandi gratia manum labris admouere. Hinc factum opinantur, vt Hebræi iuxta linguæ suæ proprietatem deoscultationem ponant pro veneratione, quod Hieronymus aduersus Rufinum notum reliquit. Hæc Cælius.

De laudibus S. Crucis scripsit egregie & deuote Rabanus Episcopus Moguntinensis libros duos, partim metricos, partim prosaicos, quos habeo nō impressos. De quibus laudib; aliquod recitat Antonius in *2. par. suarum historiarum. lib. 14. cap. 5. §. 2.* Et de crucis gloria, & laudibus copiose & sancte scribit Petrus

Abbas Cluniacens. *lib. 1. Epistol.* interpretans dictum Matth. 24. dum ait, *virtutes cœlorum mouebuntur, & tunc apparebit signum filij hominis in cœlo.* & illud Esa. 5. dum dicit: *Et leuabit dominus signum in nationibus.* ubi hoc scribit: *Signum leuatum in nationes crux est & apprens signum filij hominis in cœlo crux est, quæ quia hic in signum à Christo leuata, nationes totius orbis ad fidem salutis æternæ à quatuor ventis congregat, quia ut ait Propheta, Esa. 5. Et congregabit profugos Israel, & dispersos Iuda colliget à quatuor ventis.* Et in ultimo Christi iudicio ad eandem æternam salutem & gloriam à quatuor ventis, ut habetur Matthæi loco præalleg. *Et mittet filius hominis angelos suos cum tuba & voce magna, & congregabit electos eius à quatuor ventis,* hoc est, de toto mundo electos in cœlo apprens conuocat, summo ab eis honore colenda creditur, dicitur, & prædicatur. An non (ut ibi ait) dignum sit, ut quam ad salutis humanæ causam commendandam cœlum exhibet, terra respuat? An dignum sit, ut eam homines abiiciant, quam Angeli honorant? An non honorant, quando commotis ad iudicium cœli virtutibus ipsam mudo iudicando, secum pariter representant? Nam qui dixit, *virtutes cœlorum mouebuntur,* ipse subdidit: *Et tunc apparebit signum filij hominis in cœlo.* Cumque hoc signum crux Christi sit, cum virtutes cœlorum, hoc est, ordo totus cœlestium spirituum desuper veniens apparuerit, tunc & ipsa pariter in cœlo fulgebit. Fulgebit in cœlo, ut discant terrigenæ non posse sibi conuensum esse ad cœlos, nisi per ipsam se posse fieri socios Angelorum. Non est igitur honoranda ab hominibus, quæ Angelicum eis honorem præparat? Non est glorificanda à mortalibus quæ immortalis eis gloriam præstat? Non est ut vitalis & salutifera adoranda, quæ vitam mortuis beatam, quæ salutem perditis conferet æternam? Et pianè velint nolint hæretici, vitalis: quia honorem: amabilis, quia amorem: admirabilis, quia admirationem: felix, quia felicitatem: nobilis, quia nobilitatem: beata, quia beatitudinem: gloriosa, quia gloriam præstat æternam. Qui idcirco crucem oderunt, quia Dominum torserit, diligant eam, quia non solum nobis, sed ipsi gloriam peperit. peperit ei gloriam, de qua habetur ad *Hebr. 2.* Vidimus Iesum propter passionem mortis, gloria & honore coronatum. Peperit, inquam, gloriam crux crucifixio: sicut scribitur ad *Philipp. 2.* Factus est obediens vsque ad mortem, mortem autem crucis: propter quod & Deus exaltauit illum. Hanc quia gloriam huiusmodi illi à Deo assumpto peperit, & nobis insuper vitam & gloriam æternam contulit, gloriosa esse promeruit. Ideo crux Christi honoranda, collaudanda, & à Christianis glorificanda, probatur. Sed quærit ibi Petrus, an sit adoranda? Et dicit, quod non adoratione latræ, quæ dicitur cultus soli Deo competens: quia habetur *Deut. 6.* Dominum Deum tuum adorabis, & illi soli seruias. Ratio, quia sicut ordine ipso creationis Creator, creaturæ quam creauit, merito iusteque præfertur: sic decebat ut prelatio ipsa aliquo signo congruo signaretur. Signatur igitur prælata creaturis deitas sacrificiorum signo: signatur isto, signatur multiplici, quod nunc agitur Christiani populi sacramento. Nisi intelligatur, quod adorare idem sit, & tantum impotet quod venerari honore Deo debito: & hac adoratione adoramus Christum, non tantum Dei, sed & hominis filium. Adoramus & crucem, imò in cruce ipsum (qui Deus & homo est) crucifixum. Neque quantum in ipso est, aut lignum colimus, aut lignum adoramus. quia soli soli Deo est seruiendum ipsum adorando, ut ante di-

ctum est. Sed dum crucem (ut ait Petrus) me adorare dico, crucifixum Dominum Deum meum esse, meque illi soli seruire debere profiteor. Et iuxta istum intellectum Ecclesia Catholica laudabili deuotione se adorare pronūciat, non solum crucem Domini, sed & passionem eius mortem ac resurrectionem, atque ascensionem. Sic cum dicimus mortem Domini, resurrectionem, ascensionem adoramus: hoc est, Dominum mortuum, resurgentem, ascendentem, ut Dominum, qui mortuus est, qui resurrexit, qui ascendit, adorare nos profiteamur.

Et per ista inserit Petrus, ibi, quod hoc priuilegium cruci Dominicæ datum est, ut in creaturis sola post filium hominis, qui & filius Dei est, adoranda esse credatur, quatenus in morte Domini, quam in cruce passus est, finem summamque salutis humanæ constitutam esse sciamus.

Reperitur & alius adorationis modus, quo humana hominibus impendenda reuerentia tantum signatur. Et ista adotatio *duha* vocatur, & impenditur homini vel Angelo. Hoc magnus ille Patriarcha Abraham adorauit populum terræ, filios videlicet Heth, de quo *Genes. 23.* Hoc Loth (testimonio quoque Petri Apostoli) iustus subuertores Sodomorum angelos adorauit. *1. Pet. 2. & Gen. 19.* hoc fratres Ioseph, cum prostrati adorauerunt. *Genes. 50.* Hoc Iosue Principem militiæ Domini angelum. *Ios. 5.* Hoc Propheta Nathan David regem. *2. Reg. 1.* Hoc fortassis, & si malus, Nabuchodonosor prophetam Daniele adorauit, ut *Dan. 2.* scribitur. Neque enim credendum est, sanctos homines, vel sanctos Angelos cultum soli Deo debitum, aut hominibus impendisse, aut sibi impendi æquanimiter tolerasse. Vnde clarum est modum hunc non esse adorationis diuinæ, sed venerationis humanæ: nec esse singulare illud insigne deitatis, sed officiosam & communem exhibitionem honoris. Sed speciale illud omnem creaturam refugit, generale istud tam Creatori quam creaturæ rationali inseruit. Nam irrationali honorem vel modicum exhibere, & autoritas prohibet, & ratio dissuadet. Cum tamen vel Sanctorum pignoribus, vel sacris locis, vestibus vel vasis, vel quibuslibet huiusmodi rebus honor, & reuerentia deferretur, non quia sunt insensibilia, pulchra, stauia, pretiosa, vel quolibet modo corporaliter homini accommodata, fieri creditur: sed quia Deo, vel sanctis eius perpetuo cum eo victuris, in his honor congruus exhibetur. Si igitur & hoc modo crux Domini adoranda, id est, honoranda suscipitur, nec impium est, nec erroneum, sed pium & salutiferum. Pium, quia à rectæ fidei tramite non discordat. Salutiferum, quia salutem piis adoratoribus seu veneratoribus comparat. Licet ergo primo vel secundo modo crucem Domini adorare, ut in primo non tam ipsa, quam Deus adoretur, in secundo non tam ipsa, quam Deus honoretur: illo modo colatur in cruce crucifixus, isto veneretur in ligno author eius, illo cultus diuinus, ipsi Deo per crucem exhibeatur, isto communis multorum honor per eandem crucem eidem Deo, cui debetur honor & gloria, impendatur.

Centesima & finalis conclusio edocet, quomodo signum crucis fieri debeat. Circa id in primis scitu dignum est, quod ex notatis per Hugonem in suo *apparatu*, & Guillelmum Durandum in suo *rationali*, Ioannem de Turrecremata in *cap. Ecclesiasticarum. 11. dist.* colligit tres differentias in signo crucis faciendo.

Quidam enim (ut dicit) signante se à fronte ad dextram, & inde in sinistram, propter tres personas Trinitatis, quæ in ipsa signatione crucis nominantur.

Ita isti signum crucis in forma quadam triangulati perficiunt, sicut erat signum Thau: de quo in præcedenti conclusione dictum est.

Alij vero in figura quadrangulati signant & muniunt se signo crucis, à fronte deorsum facientes signum crucis ad designandum descentum filij ad terram, secundum illud: *Inclinavit cælos, & descendit. Deinde transeunt in dextram, & de dextera in sinistram terminando ibi signum crucis: tum ad designandum, quod æterna, quæ per dextram, temporalibus, quæ per sinistram significantur, anteponenda sunt. Tunc ad demonstrandum, quod Christus de ludæis ad gentes transiit.*

Alij vero signando se, signum crucis incipiunt à parte superiori, quæ partem signat, deinde descendant ad inferiorem, quæ mundum designat, postea à sinistra, quæ infernum significat, producunt ad dextram, quæ cælum denotat, & ibi signum terminant, fulci auctoritate illa: *Egressus eius a parte, excursus usque ad inferos, recurus ad sedem Dei.* & est sic vers. hymni: *Veni redemptor gentium,* à D. Ambrosio compositi, nam Christus descendit de cælo in mundum, de mundo in infernum, de inferno ascendit in cælum, ubi sedet ad dextram patris, & isto modo dicunt signum crucis debere fieri. Archid. Gemina, & Car. Alex. in d. c. ecclesiast. & ibi Ioan. de Turrecremata probat hunc modum signandi de signo quadrangulati esse meliorem quinque rationibus, & etiam, quod terminari debeat in dextram, comprobatur pluribus rationibus. Ideo reprobatis aliis duobus primis modis se signandi signo, crucis, tanquam non bonis, neque vtilitatis, tertium modum tanquam communem, & ab omnibus approbatum, religionique nostræ convenientem, dico esse inferendum.

Trigesima nona consideratio, continuando materiam nostram honorariam (cum satis de his impense disceptauerimus) sit talis. Si inferior temere intrudat se in loco maioris, maiorem honorem, quam ei debeat, assumendo, seu usurpando, debet suo honore priuari, & à loco proprio expelli, vltimasque post alios in opprobrium poni, & præcipimus. 9. d. s. in d. facit *l. neminem. C. de offic. magi. offic. quod limitat Felin. in rubr. de maior. & obed. nisi minor esset sublieutus maior;* quia tunc in actu, in quo est vicarius laus, sedebit in loco maioris: quem textum in hoc tollit Lud. Rom. *singulari* 340. quoniam vicerector honoratur ut rector. dixi infra in 6. par. in consid. ubi de gubernatoribus patriarum scribitur. Et facit; quia ex quo substitutus loco maioris habet maiorem administrationem: imo maior ei minori substituto reuerentiam præstare debet, *gloss. in Summa. 93. distinct.*

Quadragesima consideratio. Honor non est suscipiendus, nisi prius is, qui adipisci desiderat, vires suas cum honoris onere metiatur. 1. *quest. 1. c. non est.* Ad honores autem sine labore non peruenitur, *l. 1. C. de excusat. artific. lib. 10.* Imo etiam si digno confertur, cum metu suspiciendus est, 63. *distinct. c. Valentina. & d. c. non est.* Et nemo debet sibi honorem assumere, sed qui à domino vocatur, quemadmodum Aaron. *c. qualiter. extr. de elect. c. in scripturis. 8. q. 1.* verum contententi & fugienti offerendus non est. *d. c. in scripturis. & c. sicut. 1. q. 1. l. si quæquam. C. de episc. & cler.* ita dicit Luc. de Penna. in *l. filios. C. de dec. lib. 10.* Sicut tamen scientiæ cupiditas non est arguenda, sed commendanda, *l. apud Iulianum. ff. de fidei comm. libere.* ubi Pomponius ait: Nam ego discendi cupiditate, quam solam viuendi rationem optimam in octauum & septuagesimū annum ætatis duxi, memor sum eius ten-

entis, quam dixisse fertur Iulianus: Et si alterum pedem in sepulchro haberem, adhuc addiscere quiddam vellem, Sic & honoris, secundum quod notatur per Lucam de Penna *l. 2. per illum. l. x. C. de his qui sponte munera publica subeunt. eod. lib. 10.*

Quadragesima prima consideratio. Nullus ita honorandus est, quod per huiusmodi honorem excessiuum vni alteri detrahatur. 29. *dist. c. nullus in fi. & c. eccles.* Nec honorabilius quid exhibendum est vni, unde alij scrupuloso corde moueantur. *c. decimas. 16. q. 7.* & faciunt notata in *c. statum. extra de ma. & obe. Spec. in tit. de legat. 8. 2. ante versic. puet ergo. & in tit. de dispensat. & allegation. 8. 6. inup. Satis clare. in princ.* Quia quando aliquem excessiue quis commendat, alios tali nimia prædicatione vituperat. arg. *§ sed si quæ. in proæmio Digestorum. & l. nec quicquam. §. obseruare. ff. de offic. procon. & leg. c. qualis. 25. distinct. & cap. nomen extra de presump.* Vnde Egesippus de bello Iudaico: *Vos honore congruo prosequimur, ut neque immoderatus, neque infirmus honor sit. Aliud inflat, aliud exasperat, quodcunque sua portione vnicuique suppetit, impartitur.* Non enim quis delectat tantum eum, quem supra mensuram honorat, quantum ledit, cum cui debitum negat, & plerumque uterque eorum offenditur, ubi prælationis adulatio est. & Aristotel. dicit 5. *Polit.* quod inhonorati alios videntes honoratos faciunt, & rursus in honoratōne amatores honoris grauitè ferunt. Et qui dehonorat par pendit, secundum eundem in Rhetoric. videatur *c. ecc. & c. nullus 99. distinct.* quem allegat Lucas de Pen. in *l. 2. col. 2. C. de proximis sacror. sermo. lib. 12.* Turpius tamen est frigide laudari, quam acerbius vituperari, ait Aul. Gellius *lib. no. stium Attic. 19. c. 2.* Et de huiusmodi laudibus etiam (sicut inquit Salustius de Carthagine) melius esset tacere, quam pauca dicere, saltem ubi non pauca commemoranda essent.

Quadragesima secunda consideratio. Praui nō sunt honore digni, quia honor est præmium virtutis, & virtuti perfectæ non est condignus honor. Aristot. *Ethic. 4.* Benemeritis igitur, & studiosis honor impendendus est: quia honor magis est in honorante, quam in honorato, ait Aristot. *Ethic. 1.* & Bald. in *proæmio feudorum.* Et dicit Cicero in *lib. orationum*: Is magis gloria excellat & honoretur, qui virtute plurimū præstat, & si illaudati sese illustribus conferre, & amplissimis honoribus inhiare audent, dicetur in eis adagiū Polydori: *Nihil cum fidibus graculo, nihil cum amaricino sui.* & habetur *Proverb. 26.* Quomodo nix in æstate, & pluiæ in messe, sic indecens est stulto gloria, & in exemplum culpa vehementer extenditur, cum pro reuerentia status peccator honoratur, *c. nemo. 83. distinct.* Nec hic debet minor irasci, si maior prælatus est, *c. qui resistit. 11. questio. 3.* Ex quibus videtur, quod infames non possunt concludere ad emendam honorabilem, ut dixi infra in 11. parte, in 15. consideratione.

Quadragesima tertia consideratio. Fortuna bona facit homines exaltari & honorari. Nam maior dignitas procedit ex ea, *l. digna vox.* & ibi notatur in *verbo, principatum. C. de legib.* subiungens versus:

Si fortuna valet, fies de rhetore consul.

Si valet hac eadem, fies de consule rhetor.

Notat Iacobus Rebuff. in *l. unica. C. de comitib. & tribun. scholar. lib. 12.* vel quia constituti in dignitatibus maximis, ut plurimum prosperant, & magis honorantur. facit *l. ad splendidiores. & ibi Lucas de Pen. C. de diuers. offic. lib. 12.* tamen fortuna quandoque dat honores immeritis. unde Virgil. in suo opusculo de fortuna, ait:

Fortuna immeritos auget honoribus,

Fortuna innocuus cladibus afficit.

Nec minus vere dixisse videtur Ouid. lib. 3. de arte am.

Curia pauperibus clausa est, dat census honores.

Et idem in primo Fastorum:

*In precio precium nunc est, dat census honores,
Census amicitias, pauper ubique tacet.*

Et non solum omnia venalia Romæ, sed vbiq̃ue. Item sicut de moribus vltima fit quæstio, ita de literatura, & prudentia; sed non est mirandum; quia sepe vbi plurimus intellectus, & ratio, ibi minima fortuna. Aristot. *de bono fortunæ*, & Boëtius *de consol. philos. lib. 1. meiro 5.*

At peruersi resident celso moris folio.

Laret obscurus condita virtus clara tenebris.

Sed videtur, quod dignitates, & honores à Deo, & non ex casu, & fortuna præstentur, cum à Deo est omnis potestas, *ad Rom. 8. c. quid culpatur. 23. quæst. 1.* & omnia à Deo. Bona enim & mala, vita, mors, paupertas & honestas à Deo sunt. *Eccles. 11.* Vnde Romanum imperium non fortuna, sed diuinitate propitia deferretur. *text. in prin. C. de off. magistr. mil.* Vnde reges nostri in suis rescriptis sæpe dicunt: *Talis Dei gratia Francorum Rex.* de materia tamen plene per Luc. de Pen. in *dict. l. unica. C. de comui & trib. scholar.*

Quadragesima quarta consideratio. In eligendo aliquem ad honorem, siue munus personale, decem sunt consideranda, quæ scripta sunt in *glossa rubricata C. quemadmodum ciuitia muner. indic. lib. 10.* & etiam refert Bar. Cepol. in *tract. de Impera. in si. vers. circa hanc.* & Io. de Plat. in *d. rub. vbi plura alia addit.*

Primum, ergo est, sc. persona indicentis, vt habeat iurisdictionem indicendi, vt sunt decuriones, qui possunt distribuere officia, & eligere officiales, vt in *l. 2. C. de decur. eo. lib. 10.* & comes rerum priuatarum in creando susceptores, vt *l. super creandis. de iure fisci. l. eo. lib.* Item decuriones, hoc est, consules ciuitatis, iudicio præsidum prouinciarum eligunt Itenarcham (hoc est, quem præpositum mareschallorum vocamus) vt ait *text. in l. unica. C. de Iren. arch. li. 11.*

Secundum, modus & ordo, vt persona eius, cui indicitur, non grauetur vltra modum, sed secundum equalitatem, vt *l. fin. Cod. quæ ad mod. cum mun. & vt in ordine primo vocetur pater, si est habilis, quàm filius; & primogenitus, quam secundogenitus. l. in successione. & l. neminem. C. de decur. & l. 3. §. de filiis famil. & quemadmodum pater pro hiu teneatur. eod. lib. 16. C.*

Tertium est habitas, scilicet an persona, cui iniungitur, sit habilis & idonea, vel non, *text. in l. honor. §. de honoribus. & in l. vt gradatum. in princip. ibi sciendum est, hoc esse obseruandum, si idonei sint. ff. de mun. & honor.*

Quartum, eius origo, *text. in d. §. honoribus*, vt si non sit origine ingenuus, sed libertinus, officia ingenuorum non concedantur ei, nisi impetrasset ius annulorum aureorum, aut restitutionem natalium, alias incidit in legem Iuliam Viscelliam, vt in *leg. 1. Cod. si seruus aut liber. lib. 30. & in leg. unica. C. ad leg. Viscell.* & intellige de origine propria, vel paterna, vel ex priuilegio, vel etiam incolatus. *l. 1. & l. ciues. C. de incol. & l. si filius. & l. exemplo. C. de decur. li. 10.* Attendi etiam debet, an sit masculus vel femina, an sit minor, vel infirmus; vel aliam inhabilitatem habeat, vt dicit Ioan. de Plat. in *dict. rubr. C. quemadmodum ciuitas muner. & c.*

Quintum considerandum, scilicet facultates, an iniuncto muneri sufficere possit. *text. in d. §. de honoribus.* alias si non sit sufficiens ad complendum munus sibi iniunctum, suspicere non debet. Vnde dicitur:

Qui sua metitur pondera, ferre potest.

Et facit dictum Horatij:

Sumite materiam vestris qui scribitis equam viribus.

Quod si etiam intelligas diuites esse præponendos pauperibus in electione honorum seu officiorum, recte sentis: vt etiam inquit *text. in l. ad subeunda, cum pluribus concordantiis. C. de dec.*

Sextum, consuetudo. Nam in delatione officiorum seruanda est consuetudo loci, vt vult. *§. de honoribus superius allegatus. & text. in d. l. super creandis. C. de iure fisci. & in l. non tantum ff. de decur.*

Septimum, vt potiores, & idoneiores eligantur, *d. l. ad subeunda. l. honores. in princ. ff. de dec. l. vt gradatim. in prin. ibi: si idonei sunt. & l. honor. §. fin. ff. de mun. & honor.*

Octauum considerandum, scilicet ordo graduum, vt quis prius vocetur ad minores, quam ad maiores. *d. l. vt gradatim. in princ. & l. honor. §. gerendorum. ff. de munerib. & l. 2. C. quemadmodum ciuitia, lib. 10. & l. que vriter. in prin. ff. de neg. ge. l. & ibi deciditur, quod expensæ consuetæ & rationabiles factæ pro alio, vt honores assequeretur, peti possunt, cum prædictis leg. concordant *text. in c. si officia. 59. dist. & in c. legimus. in fin. 93. dist.* Alioquin casum appetere videtur, qui ad summi loci fastigia, postpositis gradibus, per abrupta quærit ascensum. *c. sicut. 48. dist. & est text. ad literam in l. nemi ad subsid. C. de consulib. & non spargendis. lib. 12.**

Nonum, vt curialis vnius curiæ non eligatur ad honores alterius curiæ: cum non debeat quis eodem tempore habere plura officia. *c. sing. 89. dist. & in l. 1. C. quemadmodum ciuitia muner. & c.* Sicut non potest esse Monachus vel Abbas in pluribus monasteriis, *cap. si. extra de religio. dumib.* Sicut autem de iure nullus potest præfici in diuersis Ecclesiis secularibus, *c. de multa. extra de preben. & officia eccles. singula singulis personis sunt distribuenda. c. 1. 89. d. c. cum ex munido. & c. sicut de bare. exi.*

Decimum, vt quis non cogatur continuare illud idem, vel aliud officium, sed habeat vacationem, & interualla legitima. *l. pen. eadem rubr. C. quemadmodum ciuitia muner. & l. 1. & 2. C. de munerib. & honorib. non continuandis. & c. lib. 10.* & hoc verum, nisi necessitas aliud exposcat. *d. l. pen. & l. vt gradatim. §. quorones. & l. honor. in fin. ff. de munerib. ita quod propter necessitatem quis admittitur, qui alias non admitteretur.*

Addit ad præcedentis Ioan. de Plat. in *dict. rubr. C. quemadmodum ciuitas muner. ind.* quod etiam consideratur morum honestas, & vita laudabilis, & laboris prolixitas, & stipendiorum merita. Hi enim ad honores seu dignitates eligendi sunt, quos morum honestas commendat. *l. magistris. C. de professorib. & medicis. lib. 10. & l. unica. C. de professorib. qui in vrbe Constant. lib. 12.* Et ad honoris augmentum, non ambitione, sed labore conuenit peruenire. *l. contra rempublicam. C. de re milita. c. l. si. C. de tyrannib. eod. lib. 12.* Labores enim & stipendia dignitates tribuunt, non suffragia mendicata. *leg. scriuus. C. de Palatinis. l. 1. C. de castrensiis. d. li. 12. l. nemo. C. de offic. magistri offic. & l. virtutum. C. de statu & magi. ib. de quibus omnibus supra & infra ista parte plenius & optime liquet, & liquebit.*

Quadragesima quinta consideratio est circa laudē. Et pro eius declaratione dico, quod laus est sermo elucidans magnitudinem virtutis secundum Aristot. *li. 1. & 3. Rhet. & B. Tho. super Psal. 17.* Et dicitur à lauda verbo, quod verbum extollo aliquando significat, vt apud Horat. *Laudabunt alij claram Rhodon, que Mylenem.* Aliquando idem, quod nomino. *Plautus:*

Id vt

Id ut scias Iouem supremum testem laudo.

Et laus, & laudatio differunt, quia laudatio est oratio ipsa laudantis, laudes continens ipsius laudati. Laus vero est virtus ipsa non aliunde proueniens, sed suis nixa radicibus. Vnde Virgil. *Primum me in qua laude coronam.* dicta laus à populo, quod proprie laus sit populi de aliquo recta loquentis.

Et laus distinguitur ab honore dupliciter.

Primo: quia laus consistit in solis signis verborum: honor autem in quibuscunque signis, & secundum hoc laus in honore.

Secundo modo; quia per exhibitionem honoris reddimus testimonium bonitatis de excellentia alicuius absolute, sed per laudem testificamur de bonitate alicuius in ordine ad finem, sicut laudamus bene operantem propter finem. Honor autem est etiam optimorum, quæ non ordiuntur ad finem, sed etiam sunt in fine, vt dicit Florent. *in dicta sua sum. par. 4. c. 10. tit. 5. §. 1.*

Quadragesima sexta consideratio. Laus quæ fit de altero, contingit quadrupliciter. Primo, prout Deus honoratur, & hoc est bonum. Sic sacerdos summus Iosach. laudauit Iudith. de occisione Holofernis, & liberatione populi, dicens: *Iuda b. 13. Tu gloria Ierusalem, tu læticia Israël, tu honorificentia populi nostri, eo quod dilexeris castitatem.*

Secundo laudatur quis virtuose, vt non deficiat in tribulatione positus, sed consolatur. Sic laudata fuit Noëmi, & Ruth Moabitides afflictæ, & depauperatæ à Booz, vt consolarentur. *Ruth. 3.*

Tertio, vt virtus in proximo augeatur, & in bono proficere conetur: quoniam virtus, secundum Senecam, laudata crescit, & Iuuenalis Satyra prima, *Probitas laudatur, & alget.* Et vt ait Iulius Cæsar *de q. 13. Cæsa. 13.* Laudis cupiditas & timor ignominie ad virtutem excitat. Et vt ait Aristot. *lib. 3. sive Rhetorica noua:* Neque solum laudis causa rectum sequi conuenit, sed si laus consequitur, duplicatur recti appetendi voluntas, & Ouid. *de Ponticis, lib. 4. Elegiarum:*

*Excitat auditor studium, laudataque virtus.
Crescit, & immensum gloria calcat haber.*

Et ista est laus, de qua intendimus tangere principaliter.

Quarto, vt quis ferat mitius correctionem. Sic Apostolus laudabit mirabiliter Corinthios in principio suæ epistolæ primæ, dicens: *In omnibus diuites facti estis in illo, ita, vt nihil vobis defuit in ulla gratia.* Et paulo post de multis reprehendit, & de ista cum præcedente facit tantum vnum modum. Anton. Flor. *in 2. par. sua summa. 111. 10. cap. 2. §. 1.* & ibi dicit, quod etiam quatuor modis contingit aliquem inordinate laudare, quod non est bonum: sed quia non est materia presentis speculationis, ad illum ibi recurre, sed solum de laude, quæ debetur, de qua Aristot. *2. Ethic.*

Ad magnam enim laudem consequendam quatuor requiruntur, sc. quod fiat à magno, magno modo, & de magnis factis, & de magnis personis, vt declarat Ant. Flor. *in sua sum. 4. par. 11. 15. in c. beate Marie virg. §. 3.*

Quadragesima septima consideratio. Ex quo ex laude virtuosi homines disponuntur amplius ad bene agendum & ad virtutem, quod si bene quis se in suo officio laudabiliter habuerit publice commendandus est, facit dictum Psalmista *32. Rectos decet collaudatio.* & text. *in L. i. h. i. s. C. de off. resto. prouinc. &* quæ dixi supra *in 32. consid.* Sicut enim ignis aura stante fit grãdior; ita bonæ mentis studia commendatione proficiunt, vt ait Gregorius *in registro lib. 6. cap. 109.* vnde Cassiodor. *1. variatum epistolatum, 13.* Debent bene

agentibus, vt eos laudis vestræ comitetur assensus. Nam si equorum curius hominum clamoribus incitantur, & insonantium manibus agitur, vt à mutis animalibus velocitas operetur: quanto magis homines inde stimulari posse credimus, quos ad laudis auiditatem natos singulariter inuenimus? Hinc etiam Hiero. *in 15. epist. ad Marcellan.* Nemo reprehendat, quod in epistolis aliquos laudamus, aut carpimus. Cum in arguentis malis sit correctio ceterorum, & in optimis prædicandis bonorum ad virtutis studia incitentur: imo etiam aliquando si qui boni sint, si tamen quid male agant, propter eorum virtutes non omnino reprehendendi sunt, vt dicit Luc. de Pen. *in l. fi. C. de numerar. l. 32.* & facit ad prædicta dictum Ouidij in Põto; *Laudataque virtus Crescit, in 17. mensum gloria calcat haber.* dicam infra *ista par. in 74. considerat.*

Quadragesima octaua consideratio. Aug. *in sermone de die sue consecrationis,* dicebat: *A male uiuentibus nolo, & detestor laudari. Laudari autem à bene uiuentibus si dicam nolo, mentior: si dicam volo, timeo, ne sim humanitatis appetentior, quam soliditarius. Quid ergo dicam, nec plene nolo, nec volo, non plene nolo in laude humana periclitari: non plene volo, ne ingrati sint quibus prædico, facit quod notatur 31. distinct. c. tenere. vbi pater, quod licet iusto se laudare. i. quest. 6. c. sicut is. & c. in scripturis. 8. q. 1. & Lucas de Pen. in l. 1. C. de agentibus in reb. in fin. lib. 12. vbi ponit proprietates ambitioni, & in l. fin. C. de cohort. lib. 12. dicam infra in 2. parte.*

Quadragesima nona consideratio. Quod ex quo sæpe ex laudis præconio innascitur superbiæ inflatio *cap. sibi plurim. 6. q. 1.* nullus plus æquo debet laudare aliam, ne sibi debitum subtrahat, cum infert in debitum. c. null. v. 99. *dist.* Nemo tamen nisi vanus, falso lætatur honore; & hoc faciunt stulti, quos gloria vexat inanis, prout ait Cato moralis. Et vt ait Horatius in primo sermonum: *Stultus h. mores sæpe dat indignis.* vnde Aristot. vt refert Laertius *de vita & morib. Philosophorum,* dicebat de duobus hominum generibus vehementer admirari, scilicet de illo, in quo bona non sunt, & tamen si de ipso dicantur, acceptat, & gaudet. Et de illo, de quo mala præferuntur, quæ in re non sunt, & inde turbatur. Inter cetera tamen aduerte, quod natura promptior est, ac paratior ad culpandum ea, quæ minus recte agi arbitramur, quam ad laudandum illa, quæ videntur fieri cum virtute.

Quinquagesima consideratio erit ex dictis Platonis *in 1. de amoris, 1.* vbi dicit, quod perfecta laudatio est, quæ præcedentem rei recenset originem, præsentem formam narrat, sequentes ostendit euentus. Ab antecedentibus res quæque laudatur, vt nobilis, à præsentibus vt magna, à sequentibus vt vilis: quare ex tribus illis via hæc in laudibus concluditur, nobilitas, magnitudo, atque utilitas, & ex illis tribus multum ibi laudat amorem, de quo infra dicam *in ult. parte.* Et infra dicam *in d. par. 38. consid.* à præterito, præfenti, vel futuro quælibet res debet laudari, quod idem est, vt supra dictum est.

Quinquagesima prima consideratio. Ex quo gloria est effectus honoris, & laudis, post honorem & laudem de ea dicendum est. Et est effectus illorum, vt dictum est, eo quia ex hoc, quod testificamur de bonitate alicuius, clarescit bonitas eius in noticia plurimorum, & hoc importat nomen gloria, vt dicit Anton. Florent. *in 1. par. 111. 3. 1. §. 3.*

Dicitur enim gloria quasi clara, vnde Beatus Ambr. *super epist. ad Rom.* Gloria est clara cum laude noti-

ta, vt refert Anton. Florentinus in 4. parte sua summa, tit. 5. c. 10. §. Et secundum Ciceronem in Rhetoricis, gloria est frequens de aliquo fama, cum laude, vel secundum eundem in oratione pro M. Marcello, est illustis, & promulgata multorum, & magnorum, vel in suos ciues, vel in patriam, vel in omne genus hominum fama meritorum; vel etiam secundum eundem, est consentiens laus bonorum, incorrupta vox bene iudicantium de eccellente virtute; vel secundum Aug. est iudicium hominum bene de hominibus opinantium. & vt ait Lucas de Penna in l. qui publici. Cod. de his qui sponte munera pub. subeunt. lib. 10. quod gloria dupliciter sumitur, vno modo improprie pro vana gloria. Alio modo proprie sumpta est frequens fama cum laude notitia, secundum Ambr. vt supra. vel gloria quasi glareæ, id est, gerens lauream secundum etymologiam, quam, vt dicit, facit Catholicum; sed secundum Tullium 3. Tuscul. q. gloria est solida quædam res, & expressa, non adumbrata: ea est consentiens laus bonorum incorrupta, vox bene iudicantium de eccellente virtute: ea virtuti reponit, tanquam imago gloriæ, quæque recte factorum plerumque comes est, non est bonis viris repudianda, &c. vt ibi.

Differunt tamen gloria, & honor; quia proprie gloria est in se & alios, honor vero in se ab aliis. & secundum B. Thom. 2. 2. quæstio. 132. art. 3. quod sicut magnanimitas est circa honorem, ita & circa gloriam. Vnde & sicut magnanimus moderate vitatur honore, ita & moderate vitatur gloria: gloriatur tamen magnanimus circa res magnas, non circa modicas, vt dicit Anton. Florétinus in 1. parte sua Summa, tit. 3. cap. 1. §. 3. & ibi dicit, quod gloria operatur, quod quis excellentiam consequitur, quando est appetitiua ad bonum, quod naturaliter amatur & honoratur à cunctis, & ideo sicut per gloriam, quæ est apud Deum, consequitur homo excellentiam in rebus diuinis; ita per gloriam quæ est apud homines, consequitur quis excellentiam, quæ est in rebus humanis. & ibi ponit de vana gloria, quæ multum est euitanda.

Quinquagesima sexta cõsideratio est, quod fundamentum gloriæ est humilitas, quoniam, vt habetur Iob. 21. in fine. Qui humiliatus fuerit, erit in gloria. & Proverbiorum 39. Nam humilem spiritu suscipiet gloria. & vide Lucam de Pen. in l. humilitatis. C. de susce. lib. 30.

Quinquagesima tertia cõsideratio. Gloriæ cupiditas est frequens, & quotidiana, ita quod nemo est qui eam non desideret, teste Valerio lib. 8. dicente: Neminem esse tam humilem, tanque abiectæ conditionis, quem gloriæ dulcedo non demulceat, & tangat. quem refert Lucas de Pen. in l. 2. in 2. colum. Cod. de his qui sponte munera publica subeunt. vbi etiam ad hæc plura alia dicta allegat, & Ciceronem in Tusculanus quæstionibus, asserentem, quod honos alicui attem, omnesque incēdimur ad studia gloria laudis, & ex primo officior. lib. eiusdem. Vix inuenitur qui laboribus susceptis periculisque aditis, nõ quasi mercedem rerum gestarum desideret præter hæc gloriæ, & laudis. & Balb. in suo dialogo, post Cicero. Omnes studio laudis trahimur, & optimus quisque maxime cupiditate gloriæ incenditur. An erit qui velle recuset os populi meruisse, ait Persius, Satyra. 1. & Horatius in sermonibus lib. 1. Sed fulgens trahit constructos gloriæ eurrus, nõ minus ignotos generosis. vnde Socrates solitus erat dicere, viam ad gloriam proximam esse, & quali compediariam: quod intelligitur, si quis id ageret, vt qualis haberi vellet, talis esset, alias fortis est & magnanimi viri

gloriam nõ appetere: sed sola suorum recte factorum conscientia contentos esse. Vnde communiter dicitur: saepe viris maior gloria sperata vedit. vt dicit G. Bened. in sua repet. c. Reyn. in verbis, condidit. l. nu. 51. de testam. & propterea dicit Chryl. hom. 4. Si gloriari cupis, gloriam despice, & omnibus gloriosior eris.

Sed quicquid sit, gloria & honor sunt de genere delectabilissimorum; quia fit phantasia vnicuique qui honoratur, quod fit talis, vt dicit Arist. 2. Rhetoricæ. allegatus per Luc. de Pen. in l. 2. Cod. de proxim. factor. scri-mor. lib. 12. & dixi supra.

Quinquagesima quarta cõsideratio. Hinc Beroald. in suo tract. de felicitate, vbi quærit, An gloria sit summum bonum, sic ait: Quanto honestior videri debet sententia illorum, qui summum bonum felicitatemque in honore, & gloria collocauerunt, videtur ferme hæc fuisse summa boni in summis Imperatoribus Romanorum, Græcorum, Barbarorum, qui voluptates omnes contempserunt, qui dies noctesque, in laboribus militaribus exantlauertunt, qui vigilarunt, sudarunt, alserunt ob hoc solum, vt gloriosi viuerent, gloriosiores morerentur, de quibus illud est poetæ Satyrici: Ad hæc se Romanus grauisque & Barbarus Induperator, Exerit, causas discriminis a que laboris Inde habuit. Tanto maior famæ sitis est, quam virtutis. In Romanorum laudem dicit Salustius: Laudis ausu pecunie liberales erant: gloriam in gentem, diuitias honestas volebant. Hanc gloriam, vt inquit eleganter diuus Augustinus, at diligentissime dilexerunt, propter hanc viuere voluerunt, propter hanc & mori non dubitarunt, ceteras cupiditates huius vnius cupiditate presecerunt.

Hæc gloria veluti finis felicitatis, Fabios, Marcellos, Africanos Cæsares incitauit, inflammauit, stimulauit ad res magnas fortis animo capeendas. De hac cecinit Valerius Flaccus:

Tu sola animos mentemque parauit Gloria.

Hanc Silius Ital. faciem honestæ mentis appellat, cum ait:

Abripuit traxitque virum fax mentis honesta

Gloria Et, vt ait idem Silius:

Mortales ad laudem, & gloriam geniti sunt.

Ad laudes genitum caput si munera diuini.

Felix ad laudes hominum genus.

Scribunt historici, quod Themistocles Atheniensis noctu ambulabat in publico, quod somnum oculis capere non posset: quærentibus huiusce vigilie causam, respondebat: Miltiadis trophæis & gloria se ex somno suscitari.

Demosthenes oratorum apud Græcos clarissimus valde lætatus est gloriæ susurro, quando anus Attica aquam ferens, ita alteri insusurravit, Hic est ille Demosthenes.

Alexandro, qui ex rebus gestis nomen Magni sibi inuenit, pectus insatiabile laudis fuit, qui plusquam par sit sitior gloriæ, Anaxagora referente innumerabiles esse mundos, ex autoritate Democriti præceptoris. Heu me miserum, inquit, qui ne vno quidem mundo sum potum. Hinc exit illud:

Vnus Pelleo iuueni non sufficit orbis.

Hinc controuersia illa est apud Senecam famigerata: Alexander oris terrarum in quibus est orbis Alexandro angustus est. Idem cum in Sigæo ad Achillis tumulum adlitisset: O fortunare, inquit, adolescens, qui tua virtutis præconem Homerum inueneras. Quod apud Silium versibus modulatis sic expressum est:

Felix Æacida cui talis contigit ore

Genibus ostendit, creuit tua carmine virtus.

Cæsar cum apud Herculis templum in Hispania res gestas ab Alexandro (vt inquit Plutarchus) contem- plaretur in pictura, ingemuit illacrimauitque veluti ignauiam suam pertæsus, quod nihil rum memorabile à se actum esset in ea ætate, qua iam Alexander orbem terrarum subegisset.

Hannibal Penotum ille inclytissimus Imperator apud Silium, alloquens milites in pugna Cannensi, mercedem laborum suorum solam gloriam esse vult. Sic enim inquit: *Mihi magna satis fuit vera superque, bellandi merces fuit gloria. cætera vobis vincantur.*

Quid multa? non solum magni in te militari duces, & egregij in administratione reipublicæ ciues gloria inhiant, & amplexantur, sed etiam scriptores ferme omnes hanc gloriam veluti præmium vberriimum suarum lucubrationum spectare videntur. Illi quoque Philosophi, qui libros scripserunt de gloria contem- nenda, sua nomina in titulo inscripserunt, & in limi- nari pagina lectitari voluerunt.

Quid? nonne & opifices ipsi gloria ducti nobilitati volunt? vt de Phydia infra dicemus, in 2. *confid.* post istam, qui nomen in clypeo Mineræ inclusit.

Sauros quoque & Batrachus sua impensa constru- xisse produntur templa octauis porticibus inclusa, in- scriptionem sperantes: qua negata, hoc tantum alio modo vsurparunt, in columnarum enim epistoliis in- sculperunt Ranam atque Lacertam, tanquam nomi- num eorum argumenta. Sauros enim Græce Lacerta, & Batrachus, Rana significat.

Quid enim ipse Beroaldus in dicto opere de seipso, quoniam libet & sibi, vt de se aliquid attingat, illud Horatianum assumendo:

Gaudeo quod spectant oculi me mille loquente.

Hinc est, quod etiam alios insequendo nomen suum in operibus suis intitulauit.

Sed an hoc licitum sit, & fieri possit, tractat ample Ioan. Andr. in suis *mercurialibus*, in *vti. quest.* quæ est multum notabilis, & singularis, & quam statim in fi- ne huiusce partis positurus sum.

Plures alij sunt, qui posuerunt felicitatem in gloria, elatione, & ambitione, quos enumerat Textor Niuernensis, in sua *officina*, in *c. gloriosi, superbi, elati, & ambi- biosi*, quos vide, & ibi inuenies quosdam, sed non om- nes; quoniam pauci sunt, qui se abscondant à calore eius.

Tandem tamen concludit ipse Beroaldus vbi supra, quod hæc gloria non videtur esse finis ille felicitatis quem quærimus, cum sit res caduca, & intra breue se- culum flaccescat, cum aliunde pendeat, quod de sum- mo bono credi nefas est: magis enim in laudanti- bus, quam in laudato consistit gloria, quæ nihil aliud est, quam opinatio de aliena virtute bene sentien- tium.

Huc adde, quod Philosophi, & cum primis diuus Augustinus amorem laudis & gloriæ feruentissimum vitium esse dixerunt, hinc illud Horatianum:

Laudis amore eumes.

Hinc illa Persiana mordacitas.

Egregium cum me dicas vicinia, credam.

Et illud:

Sed recti finemque extremumque esse cuso.

Euge tuum & belle.

Exclamat tragicus poëta, *O doxa, O doxa, O gloria. O gloria. Quid aliud est, quam aurum in flumine magna?* Democritus Abderites philosophus lætatur est, quod Athenis multos annos vixerit, ignotus illi vrbi. *Veni,* inquit, *Athenas, & nemo me nouit.*

Anneus Seneca decenter ait: *Qui vixit notus omni- bus, ignotus moritur sibi.* Et ab Horatio luculenter dic- tum est:

Nec vixit male, qui natus moriensque sefellit.

Neminem tamen sanorum dicam virorum, qui ali- quando gloriæ amore non caperetur.

Quis enim philosophorum illius amore vnquam caruit? Quis vnquam summus Imperator, aut quis cla- rus miles exiit, qui gloriæ admonitu, quicquid ar- duum ausus est, non gesserit? Quisnam Platonem ad tanta tamque ardua discenda animauit? Gloria, Quis il- lius discipulum Aristot. post tam multa tamque præcla- rissima à se ferme in omne seibilibum genere conscrip- ta magistro, & ei, à quo filij loco, & honore semper habitus fuisset, contrariari, & magistri aduersari opi- nionibus coegit? Gloria. Inuidit profecto tantus glo- riæ zelus ei, à quo superari solo illa ætate se posse sen- tiebat. Quis Diogenem (vt ad Cynicos & qui sum- mam sordidamque inopiam pati videri volunt) ad id vitæ genus perduxit, vt id magis mori sit, quam viue- re? Gloria. Quis, vt finem ex philosophis demus exem- plis, Epicurum summæ, & continentissimæ vitæ ho- minem coegit, quo doctior apparet, de voluptate ita disserere, vt in illa summum bonum esse constitueret? Gloria. Quis, vt ad militares descendamus, See- sam regis occidendi cupidum cum in cæde errasset; manu vrere coegit? Gloria. Quis Coclitem victori exercitui solum resistere fecit? Gloria. Quis Curtium in hiatum se proripere? Quis Marium consuli, à quo obseruaba- tur, inuidere? Quis Syllam aduersum Matium tanta bella mouere? Quis Cæsarum armis cinctum maxi- mam orbis partem inuadere? Quis illius ætatis Sci- pionem? Quis Catonem sibi manus inferre? Quis Hæ- nibalem transire alpes? Quis Philonem fratres viuos à se terra obrui? Quis Alexandrum? Quis Herculem? Quis Cyrum? Quis Perseum, tanta subire belli discrimina? Quis Zopirum Persam sibi aures, & nasum se- cate induxit? fatebimur profecto, gloria.

Nec illud tamen à vera abhorrerent lege egerunt.

Nempe plerique cum Iudæi, tum Christiani simile eadem gloriæ auiditate peregere, & horum præbere exempla friuolum esse notum est: cum etiam supra æ- tatem nostram, nostræ quoque ætatis, literati omnes eadem via pergere videamus.

D. Thom. plerunque à Ioanne Scoto suo discipulo in de re diuina opinionibus (quam *Theologiam* ap- pellant) carpitur. Itendidem fecisse Thomam in Al- bertum, quem ob excellentiam *Magnum* appellant, vulgata fama est.

Nostræ autem ætatis scholastici, quid aliud in suis gymnasijs agunt, quam vt clariores ingenio & doctri- na se declarari possint?

Quinquagesima quinta consideratio. Gloria, quæ ex virtute procedit, non est fugienda, aut alteri danda, iuxta Esaiæ dictum 42. *c. Gloriam meam alteri non dabo.* Et Archi. in *c. cauendum*, in *fin. de pœ. dist. 3. & Baruch. 4.* Ne tradas alteri gloriam tuam, & digni- tatem tuam genti alienæ, & Apost. 1. *ad Cor. 9.* Bonum est mihi mori, quam vt gloriam meam quis euacuet. *c. sacerdos. circ. fin. 1. qu. 2.* & vulgo dicitur: *Honorem meum nemini dabo.* & qui non diligit honorem suum, fur est eius, & homicida. Et qui negligit famam suam, cru- delis est. 12. *quæst. 1. c. nolo.* Capolla in *tract. de Imper. militum eligendo*, in *verbo, authoritatis* Quod intellige, vt dictum est, dummodo procedat à virtute. Quo- niam, vt ait Valerius de institutis antiquis, vberriimum alimentum virtutis honos, eximiusque virtutis mini-

ster est, vt ait Arist. 8. *Ethi.* & Iustinianus in *Auth. de monachis. S. ordinatione vero abbata. colla. 1.* in quam sententiam incidit Ouidius in *Ponto*:

Laudataque virtus

Crescit, & immensum gloria calcar habet.

Et Cic. in *lib. de off.* nihil esse in vita magnopere expectendum, nisi laudem atque honestatem: in ea autem persequenda, omnes cruciatus corporis, omnia pericula mortis atque exilij, parui esse ducenda. Et Valerius *lib. 4. de abstinentia, & continentia*: De publico ministerio nihil cuiquam præter laudem bene administrandi officio accedere debet, vt ibi de Paulo Æmilio exemplum patet, qui præclare actum secum existimauit quod ex victoria contra Xerxem Persarum regem parua, alij pecuniam, ipse vero gloriam occupasset, memoriamque nominis sempiternam fecisset. Nam gloriæ cupiditas, & timor ignominia ad virtutem excitant, vt refert Cæsar in *suis Commentariis lib. 7.* & vt ait Cic. in *orationib.* Est in virtute ascensus, vt is gloria magis excellat, qui virtute plurimum præstet. Igitur recte ex sententia eiusdem Cic. 2. *off. ciuorum* dicebatur sic: Præclare Socrates hanc viam ad gloriam proximam, & quasi compendiarium dicebat esse, si quis aligeret, vt qualis haberi vellet talis esset. Quod si qui in simulatione, & inani ostentatione, & ficto non modo sermone, sed etiam vultu stabilem se gloriam consequi posse dicerent, vehementer errant. Vera enim gloria radices agit atque etiam propagatur, ficta omnia celeriter tanquam flosculi decidunt, nec simulatum quicquam potest esse diuturnum. dixi hic ante.

Quinquagesimasexta consideratio. Gloriæ cupiditas cauenda est, vt ait Cic. 1. *off. ciu.* Eripit enim libertatem, pro qua magnanimis viris omnis debet esse contentio, quoniam etiam, vt Sapiens ait:

*Quid valet hic mundus, quid gloria, quidue triumphus?
Post miserum funus, puluis, & umbra funus.*

Et vt Laetius in *lib. de vita & morib.* philosophorum testatur: Scipio Africanus solitus erat dicere, nullam pestem fuisse maiorem, quam gloriæ cupiditatem, ex qua ob certamen honoris & gloriæ inimicitias maximas inter amicissimos sæpe exitisse videmus. Sitque gloriæ cupiditas, stulticia, teste Cic. *in cæciliis lib.* Et vt habetur *lib. 9. Quinti Curtij de gestis Alexandri*: Auaritia gloriæ & insatiabilis cupido famæ nihil inuium, nihil remotum videri sinit. Audi milites sunt & pecuniæ, & gloriæ simul: fortuna rebus famam preciumque constituit, & militiæ probrum plerumque vertit in gloriam vulgi, vt dicit Tibul. 2. *Elegia 10. lib. 4.* quæ quantacunque sit, tota est breuis planeque inanis, & nemo nisi vanus falso letatur honore, *secundum Polyætarum de nugis curialium in suo prologo.* Audi sententiam Franc. Petrar. Gaudeo magnam inueni gloriam, respondeo, magna in exiguo qualiter explicentur non intelligo, si temporum, si locorum angustias metiare, magnam hic gloriam non posse esse fateberis. Nam & liquido cernitur, quam sit hæc mortalis atque terrenæ gloriæ magnitudo, si tamen præfulgens & digna sit tibi gloria gaude, non quod habeas, sed quod meruisti: miseriamque est omnino ambitio, bonorumque contentio: quoniam nihil laudabilius, nihil magno atque præclaro viro dignius placabilitate atque clementia, vt ex Cic. 1. *officiis.* scerni potest.

Quinquagesimaseptima consideratio. Ipsa gloriæ cupiditas, & honoris concupiscentia multos perfundedit, seu decepit. Nonnullos enim legitimus, qui à

parentum incluta nobilitate degenerarunt & honore domus postposito, ad vilia officia conuolarunt: vt refert Valerius *lib. 8. de cupiditate gloriæ*, de Quinto Fabio Romano, qui derelicta clara & nobilissima Fabiorum secta, pictor effectus fuit, vt nomen suum in publico pingens faceret æternum, de claro genere faciens se sordidum.

Alios vero, qui de statu infimo deitate gloriari volentes, ausi fuerunt in vertice deorum nomina sua includere, vt de Phidia statuario legitur apud eundem Valerium *eisdem lib. 8. & apud Cic. lib. 1. Tusculanarum questionum*, qui clypeo Mineruæ effigiem suam inclusit, ita inseparabiliter: qua conuulsa, tota operis colligatio solueretur, rememorans Luciferum, qui dixerat: *Ponam sedem meam ab aquilone, & ero similis altissimi.* de quo *Esa. 4.*

Alios vero, qui seipso interfecerunt, vt Empedocles, vt refert Textor *in sua officii. c. arrogantes, superbi, gloriosi, ambitiosi, & in c. qui se occiderunt.* & videas plures casus, in quibus ambitio multos decepit per Textor. *in d. c. arrogantes, superbi, gloriosi, ambitiosi.*

Cæteros vero, qui cum virtute gloriam, & famam assequi non possent, sceleribus insignique maleficio innotescere non dabitur, vt de Paulania nobili adolecente, qui Philippum Macedoniæ regem Alexandri Magni patrem interfecit, vt tali patricidio immortalitatem sibi compararet.

Et de Phlegio seu Hierostrato, qui gloriæ cupiditate templum Dianæ incendit, & comburi fecit, vt sui nominis memoria obliterari non posset, atque perpetuaretur, vt refert hæc duo exempla Valerius loco, quo supra, & multa alia ibi videri poteris, quæ demonstrant non solum in magnis viris, sed etiam in alijs affectus gloriæ affuisse. vide Textorem *in loco supra allegato.*

Quinquagesimo octaua consideratio. Nihil apud dominandi, & præsidendi cupidos probitatis aut fidei est, quod multis exemplis demonstratur, & ostenditur.

Et primo Cain libidine dominandi, & præsidendi, & vt solus dominaretur, & præcelleret cæteris, ac prædam suam liberius exerceret, fratrem suum Abel interfecit, vt habetur *Genes. 4.* vnde Proba mulier *in suo Contione* ait:

*Tunc gemini fratres adolent dum altaria cadis,
Alter in alterius prælato inuidit honore.*

Etiam habetur 2. *Paralipomenon. 21. c.* Ioram enim filius Iosaphat regis Iuda, gladio sex fratres suos occidit, vt bona eorum possideret, & regnum suum ampliaret, solusque dominaretur, atque illi soli honor tribueretur.

Refert etiam Orosius, quod Romulus fratrem suum Remum interfecit, vt regnaret solus, & totus honor eidem cederet. & etiam habetur 1. *Ma. b. 1. & c. 2. ibi: Surrexerunt in Ierusalem filij Belsul introducentes ritum gentium.* vbi habetur, quod Iesu & Ioan. qui de principatu futuro & dominatione præ cæteris habenda cogitantes, ex eo quod Onias primogenitus Simonis sacerdotum principis liberis careret, vt vnus alterum perderet, Deo Israël penitus derelicto, ad Antiochum regem Assyriæ se contulerit, ritum prophanum in ciuitate Dei initiante: ex quo tanta succedit tribulatio, vt ibi habetur plene.

Et etiam habetur de Etheocle & Polynice fratribus, quibus Oedipus rex Thebarum eorum pater regnum alternis annis regendum demisit: verum cum Etheocles maior natus, anno peracto, fratri cedere nolisset, cupiditate dominandi motum fuit propterea bel-

ea bellum, contractis denique vtriusque copiis, ambo mutuis se vulneribus interfecerunt.

Virgilius in culice:

*At discordantes Cadmeo sanguine fratres
Iam truculenta ferunt, infestaque vulnera corpus
Alter in alterius iamque aduersatus: vterque
Impia germani manat quod sanguine dextra.*

Athila rex Pannoniæ reuersus è Gallia Budam, fratrem, (qui regnum occupauerat) vt dominaretur, de medio sustulit.

Antiochus Magnus Seleuci filius mortuo patre, fratrem vita exiit, vt solus principaretur & regno frueretur.

Fernandus rex Castellæ Sanctij filius Garfiam fratrem regem Nauarre peremit, vt Nauarram ipsam suo adiceret regno, vsque adeo libido principandi non præscripsit sibi modum.

Nempricus filius Maddam rex Britanniae Malym fratrem exiit vita, vt eo mortuo principaretur.

Cunedagius quoque non alia ratione fratrem Morganum occidit, quo tempore Roma condita est, vt refert Volaterranus.

Canignorus Veronensium princeps moriens Antonium, & Bartholomæum filios reliquit hæredes, quorum Bartholomæus Antonium fratrem è medio sustulit, quem in principatu consortem aut parem, ferre non poterat.

Cambyli Perfarum regi vitus est per quietem nuncijs adesse, dicens Mergidem fratrem solio sedere regio, qua ille visio ne confternatus Prexaspem Perfam ad eum interimendum misit. *Trogus & Herodotus aucthores.*

Canis Grandis Veronensium princeps fratrem Etiganum (qui dum abesset, Veronam inuaserat) foris reuersus oblectum vicit; victum morti dedit.

Perinus Fregofus Genuensium princeps, Nicolaam fratrem doctrina moribusque insignem ob suspicionem principatus affectati interfecit.

Pinus Ordelaphus Foroliuiensis, vt solus regnaret, Franciscum fratrem trucidauit, eius liberis in exilium missis. *Autor Volaterranus.*

Prolemæus Philadelphus Argeum fratrem (à quo insidias parari sibi intellexerat) interfecit, & alteri fratri Mage nomine (qui Cyrenis imperabat) vt solus imperaret, bellum indicit.

Franciscus & Ludouicus Gonzagæ, Vgolinum fratrem simulata amicitia ad cœnam inuitatum adorti sunt, & interfecerunt: sola ad facinus inuidia moti, quod Guido Gonzaga pater, Mantuanorum dux, ei soli principatum reliquisset.

Fortho Danorum rex tres habuit liberos, Haldanum, Roem, & Scatonem, quibus mortuo patre æqua incessit regnandi cupiditas: quo factum est, vt Haldanus natu maximus duos iuniores interfecerit, & regnum patricidio susceperit. *Autor Saxo Grammaticus.*

Feago quoque Horuendilium Danorum regem fratrem suum insidijs circumuenit, atque vbi patricidio datus est locus, cruenta manu faustam mentis libidinem satiauit, vt eo mortuo regnaret.

Herminefredus Bertharium fratrem vi oppressit, vt sibi soli tranquillius, & securius apud Thuringos liceret regnare. *Autor Gregorius Turonensis.*

Orta inter Dardanum, & Iasium contentione, Dardanus superior fratrem peremit: adeo consortem nescit potestas, adeo rara est in necessarijs charitas, vbi illa dominandi libido mentes hominum titillar.

Bela rex Pannoniæ Polonorum copiis instructus, Andream fratrem bello aggressus est, partaque victoria interfecit victum.

Tiphon Ægyptius fratrem suum Osyridem peremit, inuidia accensus, auctores *Berosus & Seneca de sacerdotibus Ægyptiorum.* Diodorus item, compertum est (inquit) Osyridem Ægypto iuste regnantem à Tiphone fratre impio ac nefario interemptum, quem in sex & viginti partes dissectum, cuilibet eorum, qui tanti sceleris participes fuerant partem dedit, vt ipsos defensores custodesque regni fidos haberet.

Henticus cognomento Clericus Anglorum rex, Robertum fratrem hostem habuit, quem in bello captum, oculis primum amissis, in carcerem detrusit, ac demum pedore, & inedia ibidem emori fecit. *Volaterr.*

Ludouicus XI. Francorum rex contra ducem Aquitaniae fratrem suum bellum mouit, quo tempore mortuus est.

Orodes Phraatis filius, Parthorum rex, Mitridatem fratrem suum obsedit Babyloniae, factaque deditione in conspectu omnium, quamuis supplicem, interfecit. Deus te perdat ambitio, quæ fratres armas in fratrum viscera, quæque securum à nato non finis esse patrem.

Iugurtha Manastabilis filius nothus, fratres suos Adherbalem, & Hiempsalem Micipsæ patri sui filios interfecit, vt solus Numidis imperaret. *auctor Sallust.*

Friola Alphonsi Catholici filius rex Hispaniæ, ab Aurelio fratre interfecit, cum an. 12. regnasset. hæc exempla ponit Textor *in sua officina, in c. parricida. ver. interfectores fratrum aut sororum.* vbi multos ponit fratres, qui occiderunt fratres, & sorores.

Legitur etiam de Perpenna consule, qui regnandi cupiditate Sertorium inter epulas incautum occidit, vt solus in Hispania principaretur.

Amulius Numitorei, Artabanus Xerxem, Athalia vniuersum Dauidis semen interfecerunt, vt apud suos dominarentur.

Spitigneus rex Boemorum dominandi libidine bellum gessit cum fratre Vratillao.

Eraclius Phocam interfecit, vt solus imperaret.

Constantinus Imp. Irenem matrem expulit, vt solus imperaret. hæc exempla ponit idem Textor *in sua officina. c. arrogantes, superbi, gloriosi, ambitiosi.*

Refert etiam Gaguinus *lib. 1. cap. a. sep.* quod in regno Franciæ post Clodouei regis obitum, cui quatuor liberi successerunt, duo ambitione dominandi & regni vsurpandi, vt reliqui præferrentur, occisi sunt.

Hæc enim gloria videtur multa attulisse incommoda & damna & angelicæ naturæ, vt habetur de Lucifero, qui voluit fieri similis altissimo, *1. 1. 4.* & à humana natura. *Genes. 3.* Eritis sicut dii scientes bonum & malum. Ex quo videtur, quod gloria non est multum appetenda: quoniam etiam scriptum est: Ne gloriemini in crastinum, ignorans quid superuentura patiatur dies. *Proverb. 28.* Et hoc, quoniam homo cum in honore esset, non intellexit, comparatus est iumentis insipientibus & similis factus est illis. *Psalm. 48. no. Arch. in c. puerum. de per. d. 1. c. 2.* Homo enim vanitati similis factus est, dies eius sicut umbra prætereunt. *Psalm. 103.* & est text. *in c. si. charitas. de per. d. 2.* Sicut umbra sunt hominis dies. *1. 1. 13.* Et quasi putredo contumendas, & quasi vestimentum quod comeditur à tinea. *1. 1. 14. c.* Nec plus gloriemur vnus quàm alter: quoniam vnus est introitus omnibus ad vitam, & similis

exitus Sap. 7. & habetur Eccl. 7. quod sicut egressus est de utero matris nudus, sic reuertetur, & nihil auferet secum de labore suo. Nescit enim homo finem suum, sed sicut pisces capiuntur hamo, & aues laqueo comprehenduntur, sic capiuntur homines in tempore malo, cum eis ex templo tempus superuenerit. Eccl. 10. c. Et ut ait Cic. lib. 3. de oratore: O fallacem hominum spem fragilemque fortunam, & inanes nostras conceptiones, quæ mediocri spacio sæpe franguntur, corruunt, & cū ipso cursu ante obruunt, quæ portum conspicerent, & semper habenda est prouidentia, & consideratio futuræ mortis. Vt enim dicitur in vita B. Ioannis eleemosynarij, antiquitus postquam imperator coronabatur, statim ingrediebantur ad eum ædificatores monumentorum, dicentes eidem: *De quali metallo subet imperium fieri monumentum tuum?* ei insinuantes, quod cum sis homo corruptibilis, & transitorius, curam habeto tuipsum, & pie regnum dispone, & habetur Eccl. 14. Cum enim morietur homo, hæreditabit serpentes & bestias, & vermes. Et omnis caro sicut fœnum veterascet. Eccl. 28. Et vanitas vanitatum, & omnia vanitas. Eccl. 1. Vniuersa enim vanitas omnis homo viuens. Psal. 88. Vnde, ut habetur in lib. de contemptu mundi:

*Quid valet hic mundus, quid gloria, quidue triumphus?
Post miserum funus, puluis & umbra sumus.*

Et amplissime de huiusmodi gloria fugienda, vide Petrum Antrarien. in sua summa de fuga vitiorum. de quinto vitio superbiæ, ubi ponit in reprobationem illius gloriæ & superbiæ per 50. folia vel circa, ad quem recurre in omni statu: sed quia extra propositum, non insisto. Maxime etiam gloriari non debet se iactando, & sic seipsum laudando, quoniam, ut ait Arist. 4. Eth. iactator maxime vituperandus est. Et Cic. lib. 1. officior. ait. Turpe est de seipso prædicare. Et ut ait Quint. lib. 8. de oratoria institutione: Vitiola est iactatio, intertque audientibus non modo fastidium, sed etiam aliis plerunque odium. Ideo dicitur, quod iactator nocet non solum sibi ipsis, sed etiam aliis. Et habetur 1. c. si quis 1. q. 2. Et in communi proverbio dicitur: *Laudus in ore proprio surdescit.* de quo habetur in c. si quis vero non ibi dicit. 11. q. 3. & Io. Plat. in proemio lib. 9. quorum. Et etiam habetur per Apost. ad Rom. 1. Dicentes se esse sapientes, stulti sunt. Ait enim Bernardus in li. de improbatione vitiorum. c. 2. *Vana superbiorum vacuat iactantiam mentem.* At ideo inquit Seneca li. 2. de beneficiis: Retrahenda inanis iactatio, res loquantur nobis tacentibus: quoniam, ut habetur in gl. in proemio Instit. 9. cumque hoc. & in Authen. de monachis. §. sancimus. ibi: *Impedimento eorum tolerantiam. coll. 1. & in Authen. de qu. circa prin. ibi: utilissime ex ipso rerum experimento. coll. 7.* Opus laudat magistrum Et Paulus 2. ad Corin. 10. in fi. ait: *Non enim quis seipsum commendat, ille probatus est, sed quem Deus commendat.* Et vniquisque sequi debet consilium Ambrosii. de quo 6. q. 1. c. inuare. quod nemo debet se iactare, ut docet de Petro, qui se iactauit, dicendo: *Et si omnes scandalizati fuerint in te, etc.* & tamen Christum negauit. Et de Dauide, qui dixit: *Ego dixi in abundantia mea, non mouebo in eternum.* Et tamen hanc fuisse iactantiam dixit, cum dixit. *Auertisti faciem tuam à me, & factus sum conturbatus.* Ideo nos hortatur Sapiens, Proverb. 20. Laudet te alius, & non os tuum: aliena labia, & non lingua tua. Nam etiam iactans se bono gratiam Dei effudit; quoniam, ut habetur Eccl. 20. & omnia bona perdit, quoniam ut ait Gregor. in moralibus. O quam miseri sunt, qui affectant laudes hominum in semetipsis, dissipant fructus laborum: dumque se alienis oculis ostendere appetunt, damnant

quod agunt. Hinc reprobantur opinio & actus illorum, qui cum aliquid in ecclesiis & intuitu pietatis & ecclesiæ faciunt, in eis arma sua aut insignia ponunt; quoniam ex hoc videntur consequi præmium, scilicet gloriæ & laudis mundi, & amittunt fructum, quod à Deo percipere deberent, ut notatur per Doct. in apost. ad Pan. in c. dilecti. extra de excessibus. pral. ubi allegatur Gemini. in c. dua sunt. 45. dist. qui dicit: *Nota contra illos, qui cum in ecclesiis quid faciunt, ibi insignia eorum ponunt.*

Quinquagesimanona consideratio erit, quod etiam quandoque licitum est se iactare & commendare de bono, secundum Ioan. de Plat. in proem. Instit. & ibi Angel. in §. quorum, faciendo distinctionem inter commendationem necessariam, vilem, & voluntariam, notoriam, aut non notoriam. Necessariam dicunt permissam, ut puta in eo, qui veniam ætatis impetrat, qui non aliter admittitur nisi morum suorum instituta, probitatemque animi vitæ honestioris edoceat. l. omnes. C. de his, qui veniam ætatis impetra. & nisi commendatio sit intentio quærentis, aut petentis, ut l. vniuersique. C. de prox. sac. scrip. lib. 12. Vilem etiam permissam, videlicet, cum nouus rector prouinciæ commendat se à bono regimine & iustitia, pro beneuolentia subditorum consequenda. l. solent. §. ante omnia. ff. de offic. procons. & leg. 3. dist. c. tenere debet. Voluntariam etiam notoriam permittunt Legistæ, ut in §. quorum in proem. Instit. & C. de nouo Cod. comp. in princ. Non notoriam tamen modica sit, etiam permittunt iuxta illud:

*Nec te collaudes, nec te culpaueris ipse,
Hoc faciunt stulti, quos gloria vexat inanis.*

Ista est doctrina Legistarum in d. §. quorum. supra allegato. & vide etiam Albericum de Rosate in l. 1. C. de nouo Codice comp. Thologi vero aliter sentiunt, & dicunt: quod iactare, laudare, seu commendare contingit pluribus modis, qui tres ponunt permissos.

Primo videlicet, quando quis se laudat seu commendat propter bonum propriæ famæ, ut scilicet homo possit saluare suam bonam famam. Sicut Samuel se laudauit, postquam senit, coram filiis Israel, ut habetur 1. Reg. 12. dicens ad filios Israel: Itaque conuersatus sum coram vobis ab adolescentia mea vsque ad hanc diem. Ecce ego prætor sum, loquimini de me coram Domino, & coram Christo eius, utrum bouem cuiusquam tulerim vel asinum, si quempiam calumniatus sum, si oppressi aliquem, si de manu cuiusquam accepisti, & contemniam illud, hodieque restituam vobis. Et post hoc subdit: Testis est mihi Dominus; quia non inuenietis in manu mea quippiam mali. Sic etiam simili modo, cum quis inculpatur iniuste, vel etiam timet iniuste inculpari, posset in tali casu, in quo inculpatur, seipsum laudare ad conseruandum bonam famam suam. imo hoc casu tenetur ad conseruandam bonam famam suam, alias crudelis esset: cum crudelis sit, qui famam suam negligit. 12. quest. 1. cap. nolo. & gl. in proemio decreta. in verbo, prodiga. & habetur Proverb. 22. Melius est nomen bonum, quam diuitiæ multa. & Hugo de S. Victore. Non sufficit nobis vita sancta, nisi sit bona fama. Vnde etiam dicit Aug. quod sunt duo necessaria, scilicet conscientia & bona fama. Conscientia propter teipsum: & fama bona propter proximum. Et ista commendatio quandoque est necessitas: quando scilicet quis inculpatur de delicto, ut habetur de purga. can. per totum.

Secundo potest quis se laudare propter charitatem Dei ac illius gloriam, gratias sibi à Deo concessas, non ad se, sed ad Dei honorem referendo. Et de hoc inquit

inquit Cypria. *in epistola ad Donatum.* Odiosa iactatio non est, quamuis non iactatum esse possit, sed gratum quicquid non hominis virtuti ascribitur, sed de Dei munere predicatur. Sic fecit gloriosa virgo Maria, quæ cecinit Luc. 1. *Magnificat anima mea Dominum,* &c. Et sequitur: *Quia respexit humilitatem ancille sue, ecce enim ex hoc beatam me dicent omnes generationes.*

Tertio potest quis se laudare propter charitatem proximi, ne scilicet scandalizetur propter verba detrahentium: quoniam, ut dicitur in *c. sunt plurimi*, 6. *quæst.* 1. Sunt plurimi, qui vitam moreque bonorum amplius, quam debent, laudant: ideo permittit Deus malos in obtrectationem, & obiurgationem prorumpere, ut si qua elatio ab ore laudantium in corde nascitur, ab ore vituperantium suffocetur. Qua de re quia sæpenumero de bonis viris & iustis pusilli malorum diffamationibus scandalizantur: licitum est quandoque virtutes aperire, sicut fecit Beatus Augustinus qui in sermone, qui legitur in festo eius, dicit: *Charitati vestra de nobis ipsis hodie sermo reddendus est.* Quia, enim, ut ait Apostolus: Spectaculum facti sumus mundo, Angelis, & hominibus, qui nos amant, quærunt quod laudent in nobis. Qui vero nos odierunt, quærunt quod detrahant nobis. Nos autem in utroque medio constituti adiuuante Deo vitam & famam nostram sic custodire debemus, ut non erubescant de detractoribus laudatores. Cuius doctrinam sequi volentes debent seruire doctrinam, quam ponit author ad Rudium lib. 2. dicens:

At quisquis famam cupiat retinere celebrem,

Omnibus hic studcat gratus adesse bonis,

Sit mitis cunctis, tractabilis, atque benignus,

Subleuet ut nomen prospera fama suum.

Et si displiceat prauis, non sollicitetur,

Quis nisi sit prauus nemo placere potest.

Verum profiteor, simul omnibus opto placere,

Si nequeo saltem glisco placere bonis.

Quarto etiam licitum est se laudare pro ædificatione liberorum ac proximorum. Vnde cum B. Paulus haberet de se prædicare Corinthiis ab eo ad fidem conuersis, post recessum eius cum seducti fuissent à quibusdam pseudoprophetis, qui Paulo detraxerant, ut eius prædicatione contemni facerent, ipse Paulus zelo & charitatis salutis eorū ductus mirabilia de se refert, ut eos ad fidem veram reuocaret, ut habetur 1. ad Corin. h. 11. & 12. capitibus, ubi dicit, se nihil minus fecisse à magnis Apostolis. Et alio loco dicit, quam abundantius his omnibus laboravi. Et deinde iactat se de his, quæ passus est: postmodum dicit, se raptū fuisse usque ad tertium cælum, & vidisse quæ non licet homini loqui & dicit etiam se habere Spiritum sanctū. 28. *quæst.* 1. *c. sic enim, circa fin.* & multa alia in sui commendationem, de quo habetur & aliis hic ante dictis per Anton. Florent. *in sua summa 2. part. 11. v. 4. cap. 4. §. 2.* & ibi in illo titulo ponuntur aliqui casus ex prædictis, quem videatis. Etiam B. Augustin. dicit se parem prophetis. 23. *quæst. c. ecce.* & Deus se ore proprio commendauit, dicendo se sanctum. *c. tenere debet ecclesia.* 31. *dist. 17.* Ita dicit Albericus in *d. 1. Cod. de nouo Cod. compo.* & Christi actio nostra est instructio. *legitur.* 71. *dist. 17.* ergo, & nos commendare possumus.

Quinto licitum est alicui se laudare, & commendare, quando est in tribulatione, & oppressione de beneficiis suis, ne in desperationem incidat. Vnde Iob turbatus, & ab amicis calumniatus se laudauit, ut habetur 29. cap. Oculus fui cæco, pes claudus, manus debi-

li, & pater eram quondam pauperum. Et habetur de S. Antonio, quod cum plus deprimeretur à diabolo, plus se exaltabat.

Sexto licitum est se laudare, ut euitetur malum vel periculum, non tamen desciendo à veritate, prout fecit Paulus, qui se ciuem Romanum dixit, propter quod fuit dimissus liber, qui tenebatur captiuus. Actorum 25. capite. Imo etiam quo ad Deum licitum est se laudare, coram eo ad sublimationem spei, & ut euitetur periculum, prout fecit Ezechias rex Iuda, ut habetur Esa. vigesimo octauo capite, ubi dicitur: *Ægrotauit Ezechias usque ad mortem, & introiit ad eum Esaias propheta, & dixit ei: Dispone domus tue, quia morieris & non viues. Et conuersus Ezechias faciem suam ad parietem, orauit ad Dominum, & dixit: Obsecro Domine, memento quomodo ambulauerim coram te, in veritate & corde perfecto, & quod bonum est, in oculis tuis fecerim.* Et vide ad hoc eundem Anton. in loco hic ante allegato.

In omnibus autem his est prohibita iactantia ultra prædictos, ita quod semper aut est veniale peccatum, aut mortale. Veniale videlicet in casu, scilicet cum aliquid dicit in sui commendationem, quod etiam est verum, & non iniuriatur nec Deo, nec proximo, sed aut quia non est nec necessarium, nec utile, sed cum alicui inani gloria, & in hoc pacto pauci inueniuntur immunes, ut ait Greg. in 31. cap. *Moralium.* Et ista iactantia magis minuit laudis præconiū, si sit assidua, ut multi cupidi laudis faciūt, ut dicit Valer. Et iste septimus est modus iactantiæ. De his dicitur prout Cato: *Nec te collaudes, &c. Hoc faciunt stulti, quos gloria vexat inani.*

Octauo contingit alicui se laudare aut iactare contra honorem Dei, ut fecit Sennacherib, dicens, quod Deus non posset liberare populum suum ab eius potentia. de quo habetur 4. Reg. 19. Et isto modo multi delinquant etiam mortaliter, cum dicunt, Deum non posse facere, quin talia per eos fiant.

Nono contingit aliquando, quod quamuis laudat se in cõtumeliam proximi, sicut Pharisæus se laudando vituperabat publicanum, de quo Luc. 18. & Goliath dicens: *Ego exprobraui agminibus Israel hodie, qui suo proprio gladio à Davide capite truncatus est.* ut habetur 1. Regum 17.

Decimo quis se laudando de bono opere principaliter & finaliter, ut laudem humanam habeat, quam præponit Deo, peccat. & ex hoc potest damnari, ut habetur de quodam Pharisæo, Luc. 18. cap. Qui decimas dedit, & duos dies in hebdomada ieiunauit, cum de his bonis operibus se iactauit, & in eisdem vanam gloriam quæsiuit. Ex quo periculosum est, se in bonis operibus iactare, de summo bono. Qui hic de bono laudari appetit, spem perdit, & gloriam mercedis in futurum non recipit. Vnde Chrylostom. super Matth. *O inspiens, quid tibi prodest illa laudatio post mortem, si ubi eris, non lauderis?* Vnde non solum cauere debemus, ne bona opera iactanter proferamus, sed etiam diligenter cauere debemus, ne in elatione mentis de bonis nostris extollamus: ut docet exemplum, de quo habetur in *ermionibus discipuli, sermone* 17. ubi quædam ex supradictis extraxi, de quo ample infra dicam.

Vndecimo: cum quis se laudat de peccato mortali, & de his loquitur Salomon, Prouerb. 2. cap. Qui gloriatur cum male fecerint, & exultant in rebus pessimis. Et David Psal. 51. Qui gloriatur in malitia. Et habetur Esa. 3. Peccatum tuum quasi Sodomia prædicauerunt. De quo etiam delicto iactationis hoc casu, quomodo sit de iure puniendam, notatur in *c. quam*

su. de excess. pr. elat. Vbi dicit Petrus de Anchar. quod de crimine laudari est crimen graue, vnde allegat Seneca de quatuor virtutibus: Tam turpe tibi sit laudari à turpibus, quam si lauderis ob turpia, & maxime reprobari in clericis, vt ibi. Imo etiam sapiens in sapientia sua non debet gloriari. vt habetur Ierem. 9. Non gloriatur sapiens in sapientia sua, nec fortis in fortitudine sua, nec diues in diuitiis: sed in hoc gloriatur, qui gloriatur, scire & nosse me.

Duodecimo, cum quis se iactat & laudat, vt aliquē decipiat, vtputa dicens se expertum esse in aliqua scientia, & in ea magna commoda fecisse, allicitat homines ad se, & in manibus suis se ponant cum damno & periculo eorum. De talibus loquitur Aristoteles 4. Ethic. Turpior est, qui causa lucri se iactat, quam causa gloriæ vel honoris. Et ibidem dicit Philosophus: *Iactator fingit de se maiora existere, quandoque nullius gratia, id est, ex vanitate, quandoque honoris & gloriæ, quandoque gratia argenti: & hoc casu, si faciat cum damno aliorum, est prohibitum, cum sit maxime quedam simulatio, cum iactator simulat ea sibi aliqua inesse, qua non sunt, vel si sunt, simulat esse maiora, quam sint,* vt ait Aristot. vbi supra. Si tamen dicat veritatem, & non derogat aliis, licitum est laudare se apud eos, quibus quis est ignotus, vt dicit Bernard. de Best. in 2. part. Rosarij. sermo. 9. part. 2. in litera E. vbi in dict. serm. multa ex prædictis dicit.

Decimotertio die, quod huiusmodi vana gloria seu iactantia est euitanda tribus de causis, vt ample dicit Antonius Florent. in *sua sum. 2. part. tit. 4. cap. 1. §. si. &* in §. 1. 2. & 3. ponit materiam inanis, & vanæ gloriæ, quæ dicitur iactantia: ad quem recurre. Et dicit idem Anton. ead. part. tit. 10. cap. 2. §. 1. quod alios laudare contingit quadrupliciter, vt ibi per eum.

Sexagesima consideratio. Homo non debet gloriari appetendo honorem terrenum non sibi debitum, quoniam ad honores mundi sine suffragio temporis, aut sine merito laboris, velle promoueri, dicitur ambitio, quæ non est permessa, cum sit inordinatus appetitus honori terreni, & amplitudinis dignitatis, c. *miramur. in fin. 6. distinet.* Et ideo dicit S. Thom. 2. 2. *quest. 131. artic. 2.* & Alexander de Al. in 2. part. *summa, in tractat. de ambitione*, est peccatum. Quia cum honor sit præmium virtutis, Aristot. 4. Ethic. ambitiosus desiderat præsentiam, & regimen, quod non debetur nisi virtuosis, & per consequens non sibi. Imo etiam si esset sanctus, ex ambitione fit indignus. 1. *quest. 1. c. principatus.* Miserrimaque est omnino ambitio, honorumque contentio, vt ample habetur per Luc. de Pen. in *l. omnium. in fin. C. de dec. lib. 10.* Refert Cicero lib. 1. Officiorum. Vnde dicitur Eccles. 9. Noli quætere ducatum ab homine, nec à rege cathedram honoris: Et ratio potest assignari, quæ habetur Sapient. 5. Iudicium durissimum his, qui præsumunt, fiet. & dicit text. in *c. multi. 40. distinet.* Quicumque desiderauerit primatum in terra, inueniet confusionem in cælo, nec inter seruos Christi computatur, qui de primatu tractauerit. & in *cap. principatus 1. quest.* Principatus, quem metus extorsit, aut ambitio occupauit, & si actibus suis vel moribus non offendat, ipsius tamen inijt est perniciosus exëplo. *c. sicut. 1. 1. quest. 6.* & habetur in *c. in scripturis, 8. quest. 1.* Sicut qui inuitatus renuit, quæsitus refugit, est factis altaribus remittendus; sic qui vltro ambit, vel importunum se gerit, proculdubio est repellendus. Et Dominus Iesus Christus contra ambitionem Pharisæorum, inquit, Matth. 22. Amant primos accubitus in cænis, primas cathedras in synagogis, & saluari in foro, & vocari ab homini-

bus, Rabbi. Nam huiusmodi ambitio totum fere mundum conturbat, denique Ecclesiam destruit, c. *nihil. de elect.* Ambitio enim causa est omnium malorum, & ideo vitanda, vt peccatum mortale, vt dicit Cardin. in *Clem. 1. in 3. & 4. notab. de regularib.* & est reprobanda per eundem Cardin. in *d. Clemen. 1. & in clemen. fin. de elect.* Imo dicit Albericus de Rosa. in *rubr. C. ad legem Iul. de ambitu*, quod dispositio vniuersi, quæ in prædictis vsurpat, tam in brachio seculari, quam Ecclesiastico, mundum in malo statu, in quo est, ponit. & dicit text. in *c. omnes huius seculi. 47. dist.* Omnes huius seculi dilectores in terrenis rebus fortes, sunt in cælestibus debiles. Nam pro temporali gloria vsque ad mortem desudare appetunt, & pro spe perpetua, nec parum in labore quidem subsistunt, vt ibi ample. Et dicitur per Ambrosium super Lucam. Sæpe quos vitia nulla delectant, quos nulla potuit mouere luxuria, nullaque auaritia, facit ambitio curiosos. Et, vt ait August. super *Psal. 1.* Non est fere quisquam, qui careat amore dominandi, & humanam non appetat gloriam. Dixi supra in præfatione. Imo etiam & ambitio de iure Digestorum, & C. est reprobata. ff. & C. *ad leg. Iuliam de ambitu.* Et ideo de iure nostro videndum est, nunquid liceat appetere officium vel dignitatem. Salycet. in *d. l. vniuersi. C. ad legem Iul. de ambitu.* examinando hæc materiam, dicit: Aut est quæstio de iâ præsidete & habete officium aut dignitatē. Et tunc, vt dicit, non licet eidem illud officium repetere, vt finito tempore statuto possit illud cōtinuare etiam si illud precibus porrectis obtineret à principe, vt *dist. 1. 1.* Si tamen princeps proprio motu ex privilegio illud confirmaret, tunc illud continuare & exercere posset, vt *gl. ibi. in d. l. 1.* Quoniam, vt dicit ibi Salyc. tunc non creditur ob importunitatem petentis fecisse, nec creditur eum republicam & subditos lædere; cum non sit credendum principē, cuius est proprium subiectorum commoda inuestigare, illum motu proprio concessisse, nisi exigente suorum experientia meritorum. Alij autem inferiores à principe non possunt illum etiam non motu proprio confirmare, nisi in defectum aliorum, in *Auth. de defenso. ciuita. §. fin. & in l. honor. §. fin. ff. de mun. et honorib. & in l. emo. C. de offic. assess.* & tales, qui talia officia petunt per ambitionem sibi continuari etiam per rescriptum principis, nisi sit motu proprio, priuantur officio, & pœna deportationis. *dist. 1. 1.* quod male obseruant officiarj nostræ ciuitatis & aliorum locorum huius patriæ, qui semper volunt singulis annis continuari in electionibus, quæ fiunt, & multas persecutiones pro continuatione eorum in officiis faciunt: etiam vt plerisque vidimus vsque ad decennium, licet officia sint annalia, ex quo non aduertunt ad hanc legem, ideo caueant in futurum.

Aut vero loquitur in nō præsidete seu non habente officium illud, tamē aut dignitatē appetete; & tunc appetit solum moribus & virtutibus, quæ operatur in illo, & hoc est permissum. *l. 2. C. de offic. relecto. prouinc. l. liceat. C. de assess. l. magistros. C. de professo. & medicis.* & facit *l. contra publicam. C. de rei milit. l. 12.* vbi dicit. Ad honoris augmentū non ambitione, sed labore vnumquemque conuenire. Et hic modus erat introductus apud Romanos, cum in signum huius, quod soli virtuosus ad dignitates promoueri deberent, duo construxerunt templa contigua in vrbe, vnum deæ virtutis, aliud deæ honoris. Ita tamen vt ad templum deæ honoris non esset ascensus, nisi per templum virtutis, refert August. 14. *de ciuitate Dei.* & Bernardinus de Buis in 2. parte sui *Rosarij, sermone 9. litera H.*

oporteat episcop. in princip. column. i. & in cap. solita. de maior. & obediens. extra. unde dicit Ber. Quoties hominibus praesse desidero, Deum tacum praire contendo, & tunc non sapio, quae Dei sunt. Pariter dicit Chryostomus super Mattheum. Quicumque desiderauit primatum in terra, inueniet confusionem in caelo. *can. mult. 40. dist. 1.* & dixi supra, quod nobis Christus etiam ostendit, qui aufugit cum eum regem facere uoluerunt. *Ioan. 6.* ob quod dicit Apostolus ad *Hebra. 5.* Nemo sibi assumat honorem, nisi qui uocatus fuerit sicut Aaron: sic & Christus non semetipsum clarificauit, ut pontifex fieret, sed qui locutus est ad eum: *Filius meus es tu, ego hodie genui te.* quemadmodum & alibi dicitur: *Tu es sacerdos in aeternum secundum ordinem Melchisedech.*

Et de multis, qui regna & dignitates respuebant, refert Guil. Benedicti in *sua repet. cap. Raynut. in verb. duas habens filias, extra de reit. m.* unde Numa Pompilio, prout refert Plutarchus de Scipione Africano, ut etiam refert Valerius *lib. 4. tit. de moderatioe animi.* qui recusauit statuas, & stemmata in comitio, in rostris, in sella demque Iouis Capitolini. Et Marcus Fabius, ut ait Plinius *lib. 2.* oblatum a senatu triumphum laudabili animi modestia contempfit. Denique Caius Claudius Nero, secundum Lium, *lib. 7. decados 3.* Triumphum a senatu decretum cum Lio consulere recusauit, Liumque triumphantem equo sequutus est. Cato etiam (Plutarcho teste in *uita ei.*) nullam sibi passus est statuam poni, inquam, malle ut posteri interrogarent, cur Catoni non posita esset statua, quam cur posita esset. Et de Labeone, qui noluit cum offerretur ab Augusto consularatus quo subiectus fieret, & honorem susceperet, *ut l. 2. §. post hunc. ff. de orig. iur.* Unde Valerius *titul. 5. de indulgentia patrum in liberos.* Lari erant, qui regna deponebant, & tristes, cum dabantur. de quibus ibi per eum ample.

De huiusmodi materia ambitionis amplissime per Antonium Florentinum in *sua summa, part. 2. lib. 3. c. 5.* ubi ample, & alto stylo tractat hanc materiam: & ibi ponit, An sit licitum appetere honores. *§. 1. & 2. & 3.* an sit licitum appetere episcopatum, ubi declarat *c. qui episcopatum desiderat.* supra allegatum. & in *§. 4.* utrum licitum sit appetere honores, & alias dignitates ecclesiasticas seu officia, vel beneficia curata infra dignitatem episcopalem, & in *§. 5.* & quid de officiis, & dignitatibus secularibus.

Sexagesima prima consideratio. Licet, ut hic antea dictum est, non liceat ambire, seu appetere dignitatem aut officium; tamen etiam aduertendum est, quod ubi licitum esset appetere officium, homo contentus esse debet vno, nec duo officia petere aut tenere potest. text. est ad litteram. in *l. 1. C. quemadmodum ciuilia munera indic. lib. 10.* & habetur in *l. quisquis. C. de cohortalibus & principib. & c. lib. 12.* ubi Bart. dicit, quod duo etiam officia non licet simul habere. & Iacobus Rebuff. in *d. l. 1. C. quemadmodum ciuilia munera.* & in *l. aeternam. C. de iurib. lib. 11.* & *l. unica. ubi idem Iacobus. C. quib. ad conduct. praed. fiscal. acced. non licet. lib. 11.* Nec etiam duos honores. *l. libertus. §. praescriptus ad munera. & l. fin. Cod. de aessorib. & l. quisquis. Cod. de prox. sac. scrip. lib. 12.* Nec etiam duas militias. *l. his quidam. §. in postremo. C. qui milit. non poss. lib. 12.* Et dicit Luc. de Pen. in *l. 1. C. de primicer. lib. 12.* Quia vnum solum officium vix digne quis potest implere. *cap. i. de consuetud. libro 6.* & quod ibi notat Archidiaconus: & ibi plene per eum, quem videas. Et istud obseruatur in regno Franciae, quod quis non potest tenere duo officia principis sine dispensatione. Hinc Quintus Mutius Volusij audi-

tor homo quaestorius noluit ultra proficere, cum Augustus illi etiam consulatum offerret. *l. 2. §. Seruilius autem. ver. fuit eodem tempore. ff. de orig. iur.*

Et apud Francos Gaguinus *lib. 9. cap. 3.* refert, quod cum Ioannes Solleuillus homo sine controuersia eruditus, & iustus, duo gubernacula in vrbe Parisiensi gessisset, non inscius quantae sollicitudinis erat utriusque officio inferuire, regem Carolum VI. adiuit, enarrans curas, quae bino magistratu incumbereant, alteri vix se satis posse, orare, ut se vno abdicare posset: deputatur in eius locum Ioann. Iuuenellus inter Parlamentarios aduocatos boni nominis, & probitatis vir. haec recitat Guilielmus Benedicti in *sua repetit. cap. Raynutius. in verb. duas habens filias. extra de reit. m.*

In spiritualibus autem quomodo non liceat appetere plura beneficia, vide in *cap. de multa. de praebend. extra de elec. cum plur. s. eod. tit. in extrauag. execrabilis. eod. tit. non insisto:* quia non est praesentis speculationis.

Sexagesima secunda consideratio. Circa virtutem est, quod virtus vocata est ex eo, quod suis viribus nitens, non superetur aduersis, secundum Boetium, *3. de consolation. praef. vlt.* vel virtus est, quae bonum facit habentem, & opus eius bonum reddit, ut habetur *2. Ethic. vel, ut dicit Lucas de Penna in l. 1. m. 6. C. de metrop. Berytae. 3. col.* dicitur etiam virtus, ut habetur in *libra de spiritibus & anima:* mentis habitus bene institutus. Vel virtus est bona qualitas mentis, quae recte viuatur, quae nemo male vitur, quae Deus quid in nobis sine nobis operatur. Et, ut ibi dicit, sunt septem virtutes, tres Theologicae scilicet fides, spes, & caritas, & quatuor cardinales, iustitia, fortitudo, prudentia, & temperantia, de quibus ibi videre potes per eum, & infra in *sin. 25. consideratione* dicitur.

Sexagesima tertia consideratio. Virtus est effectrix vitae beatae; hinc Horatius: *Ad summum sapiens, vno maior est Ioue, diues, Liber, honoratus pulcher, rex denique regum.* Et, ut ait Seneca in *lib. ad Galionem de vita beata.* Altum quiddam est excelsum & regale, inuictum: infatigabilem virtutem in templo inuenies, in foro, in curia, pro muris stantem, puluerulentam, coloratam, callosas habentem manus. Huic sententiae subscribit Silius, a quo virtus ita describitur:

*Frons hirsuta, nec unquam composita mutata coma.
Stans vultus & ore.
Incessuque viro propior latique pudoris,
Celsa humeros, nucae subgebant flammine palla.*

Et ait Ouid.

*Inuita virtuti nulla est via.
Horatius vero virtutem sic diffinit,
Virtus est virum fugere, & sapientia prima,
Stultitia caruisse.*

Lucilius Satyrae conditor, virtutem his versibus enarrat:

*Virtus est homini scire id, quod quaeque habeat res.
Virtus scire homini rectum, utile, quid sit honestum.
Quae bona, quae mala, item quid inutile, turpe, inhonestum.
Virtus quaerenda rei suam scire modumque.
Virtus diuitis precium persolueri posse.
Virtus id dare, quod re ipsa debetur honori.
Hostem esse atque inimicum hominum morumque malorum.
Contra, defensorem hominum morumque bonorum.
Nos magnificare, his bene velle, his viuere amicam.*

*Commoda præterea patria sibi prima putare,
Deinde parcitum, tertia iam postremaque nostra.*

Et, ut ait Plautus in *Amphytrione*. *Virtus omnibus rebus a tei profecto; libertas, salus, vita, res, parentes, pariter, & prognati tuantur, seruantur: virtus omnia in se habet. Omnia ad sunt bona, quæ penes est virtus.* Seneca lib. *Epistolarum* 9. ad Luciliam: *Virtus* (inquit) *est re' a ratu.* Et Augustinus; Virtutem artem esse bene viuendi. Vnde Horatius: *Vltius argentum est auro, virtus vltimo aurum: Virtus est medium victorum, & vtriusque redactum,* Cicero putat in *Tusculana. questionibus* ad bene viuendum satis posse virtutem, cui astipulatur Silius:

Ipsa quidem virtus sibi met pulcherrima merces.

Et Claudianus decenter his versibus virtutem describit, cum ait:

*Ipsa quidem virtus pretium sibi sola que late
Fortuna secura nitet, nec fasibus vllis
Erigitur, plausiue petis clarescere vulgi.
Nil opis externa cupiens, nil indiga laudis.
Diuitis animosa suis immotaque cunctis
Casibus, ex alta mortalis despicit arce.*

Et ait Horatius:

Virtus repulsa nescia sordida, Intaminatis sulget honoribus.

Hæc Beroaldus in sua *declamatione de excellentia Philosoph, medici, & oratoris.* & ibi an virtus sit summa felicitas de per se, quomodo virtutes naturaliter appetantur, & de multis aliis circa virtutem vide in *Sophistolog. Sapientia. c. 1. 2. 3. 4.*

Sexagesimaquarta consideratio est. Virtutis vberimum alimentum est honor, teste Valerio de *Institutionis antiquis lib. 2.* & Arist. 8. *Ethic.* & in *Aurb. de monachis. §. ordinatione. collat. 1.* & ut ait Francisc. Patritius lib. 3. *de institutione reipublica* tit. 6. virtus secum semper habet comitè honorè, veluti corpus umbram, laudataque crescit vide quæ supra dixi in 3. & 5. *considerationibus.* Et ipsa virtus est animi habitus naturæ modo ratione cõsentaneus, habens in se plures partes: vel est affectio constans conueniensque, laudabiles efficiens eos in quibus est, & ipsa per se sua sponte separata etiã vilitate, laudabilis, & ex virtute gloriosus, efficitur: quoniam bonorum laborum gloriosus, est fructus, ut habetur *S. ieremie. c. 3.*

Ex quibus satis constat virtutem esse præambulam ad honorem, laudem, & gloriam: & virtus est, quæ extollet hominem, & super astra mortales collocat. Seneca *Epistola sua* 88. Iuno homines dij dicuntur fieri propter virtutum excellentiam. Aristot. 1. *Ethic.* Virtuti enim perfectæ non fiet condignus honor. Idem Aristot. *Ethicor* 8. Honor est præmium virtutis, & præmia virtuosus danda sunt. *L. 2. C. de statu & imaginib.*

Sexagesimaquinta consideratio. Quod propter virtutem multi ex infimo loco ad regnũ perueniunt, ut habemus de Saul, qui pascebat asinas. *1. Reg. 9.* & Iosephus lib. 6. *antiquitatum, c. 4.* & David oues, ut *ibi. 16. c. Iosephus eod. lib. c. 9.* & tamen iuuenes, ambo reges facti sunt propter virtutem.

Ortus Tullij Hostilij, ut Valerius ait lib. 3. *tit. de his, qui infimo loco nati, L. 2. euaserunt.* nunquã nisi agreste tugurium habuit, cuius parentes pene incogniti sunt, illique diu pecoris pascendi cura fuit, postea vero Romanum Imperium rexit.

Ventidius Bassus adeo sordido natus est loco, ut victum ægre sibi quæretet adolescens. demum tamen cum in Caij Cælaris benevolentiam introspisset, eius patrociniò, & fauore factus est primum tribunus plebis, mox prætor, inde pontifex, & consul ad extre-

num: qui prius curandis mulis victum sibi quæritabat, eo conscendit gloriæ, & autoritatis, ut primus subegerit Parthos, ac de his triumphauerit, cui eius gloriæ causa vsque adeo inuidit populus Romanus, ut sequentes in eum versiculi vulgò iactati sint:

*Concurrite omnes, augures, aruspices,
Portentum inusitatum, constat est recens.
Nam mulo qui fricabat, consul factus est.*

Author Gellius lib. 15. c. 4.

Quintus Cincinnatus cum agrum coleret, sudore deserto prætexatam accepit togam, & ab aratro conscendit ad dictaturam.

Tullius quoque Seruius, verna, & ancilicæ filius, Romanis principatus est propter virtutes. Pariter Attilius ab aratro vocatus, & Constantinus ex pauperissimo, postquam Helenam duxit in uxorem, ac Theodosius primo stabularius, Imperatores, ac vitæ merito facti claruerunt: quæ etiam Helena inter Britannos humili loco orta est. De Marco Portio Catone refert Valerius loco supra allegato, qui apud Tusculanum vicum agresti tugurio natus illius tanta fuit in vrbis dignitas, ut Senatorum ordinem auxerit, ipsam quoque Senatus maiestatem suo splendore decorauit. Orofio referente nonnunquam Caium Marium humili super crepidinem iacentem, à parentibus infimis pene sordidissimum ortum traxisse nouimus, tamen secundum Romæ triumphum egit.

Telephanes cum antea curritur factitaret, tandem rex Lydorum factus est.

Agathocles è sigulina patris officina ad regnum Siciliæ peruenit. vnde apud Aufonium sic inducitur loquens: *Rex ego qui sum Sicania, sigulo sum genitore sum.*

Tamberlanus à tenera ætate Porcarius, Scytarum rex effectus fuit, refert P. Bergomenfis lib. 14. *sui supplementi Chronic.*

Lamissio infans in piscina repertus Lombardorum rex fuit.

Narces eunuchus è Chartulario patriciam consecutus est dignitatem, & totius Italiæ principatum, ut refert Bergomenfis lib. 10.

Ptolemæus, filius Lagi, ex Gregario Alexandri milite factus est rex Ægypti, refert Bergomenfis lib. 7.

Valentinianus Imperator patrem habuit funes torquentem.

Mauritius Cappadox, è famulo, & excubitore imperium adeptus est post Tyberium secundum, refert idem Bergomenfis lib. 10.

Primislaus rex Bohemorum ab ineunte ætate bubulcus erat, & armentarius.

Hyperbolus Chrenmydis filius, qui prius lucernas factitabat, Athenis tandem principatus est.

Darius, Hyltaspis filius Cyri primum exiit Pharetrophorus, & victorio functus est munere, rex postea Persarum factus.

Macedonum rex Archelaus, natus est Symiche matre serua.

Mandro, fuit quispiam, qui ex nauiculario factus est Imperator. hinc adagium fuit: *Mandroni sicula nauis.*

Bonosus Imperator, filius fuit Pædagogi literarij, auiore *V. opisco.*

Gordius ab agricultura ad imperium euectus est. Lycastus & Parrhasius à Philononia matre expoliti, & à Tilipho pastore nutriti, Arcadiæ regno tandem præfuerunt.

Sadragesillus Dagoberti pædagogus è ludi magistro dux Aquitanix.

Cornelius Sylla, ex Nicopolis meretriculæ sinu assumptus, super Cymbricos Marij triumphos septemque consulatus Imperiis, dictaturisque affecit.

Ioannes Zymiscenus prius ludimagistrum egerat, Imperiali tamen dignitate tandem functus est.

Remus & Romulus, ex lupa nutriti, & tamen vrbis conditores fuerunt, & regnavit Remus, Bergomensis *lib. 4.* & hi omnes infimo loco, & ex parvis parvibus propter eorum virtutes ad regna pervenerunt: de quibus etiam fit mentio per Capollam in *tract. de Imperator. milit. eligend. versic. pro Imperatore. col. 12.* vbi ponit inter cæteros de Petro & Iacobo, qui piscatores fuerunt, *ut not. Io. An. in c. venerabil. de prob. in novell.*

Cælestinus V. ex Anachoreta factus est Pontifex Max. refert Bergomensis *lib. 13.*

Imo etiam plures fuerunt, qui licet bastardi essent, & illegitimi, propter eorum excellentes virtutes ad apicem Papatus devenerunt, ut fuerunt Felix Romanus I I I. Gelasius ex patre episcopo, natione Afer, Agapitus natione Romanus, ex patre Gordiano presbytero, & Ofius, Bonifacius, Agapitus, & alij, de quibus habetur *50. dist. fere per totum. & in c. Ofius ibidem.*

Nicolaus V. natione Lunen. seu Genuen. patria, Sarzanen. humili natus loco, & professione medicus ad summum tandem pontificatum proventus. refert idè Bergomensis *lib. 15*

Innocentius VI I I. ab ineunte ætate coactus est ob paupertatem famulari, & inter Alphonfi Siciliae regis ministros victum sibi comparare: mox tamen Sixto IV. in pontificatu successit: & vè dicit Bergomensis *lib. 16.* inter Cardinales erat etiam pauperior.

Pius II. ob parentum paupertatem peregrinari coactus est, & victum emendicare, proventus factus successit Calisto III I.

Sixtus I. pastore patre natus, post Alexandram Pontificem, ad summum pontificem conscendit. Bergomensis *lib. 8.*

His annumerandi sunt Iulius Papa I I. qui ex nauticulario patre, tandem cum tanta gloria effectus est summus Pontifex, quod non potest ultra dici.

Et etiam Adrianus huius nominis V I. qui Caroli Austriaci Archiducis Austriae, & Imperatoris pædagogus fuit, non ex nobili genere natus, ut per uniuersum orbem euolat fama, ob eius ingentissimas virtutes, à Cardinalibus incognitus, Spiritu sancto inspirante, in summum Pontificem electus est. Hic vir doctissimus, & probissimus reputatur: & vidi, & legi quodlibeta ab eo composita, quæ mihi videntur recto tramite, & recta via ordinata, & videtur ex suis dictis insequi veritatem, non discurrendum per mendicata suffragia, qui hoc anno Domini in M. D. XXII I. mense Septembri, migravit in cælis.

Plures alij præter dignitates imperiales, regales, & Pontificales, ex sola eorum virtute ad alias dignitates euecti sunt, ut de Demosthene fabri filio, qui clarissimus euasit Philosophus vè de Sydonius: *Fabro progenitus, spreto cui patre polita Eloquentis plus li. qua fuit Idem: Qui fabro genitore procreatus, oris maluit expolire linguam.*

Æsopus tragicædus cum hystrionicam artem exerceret, tandem euasit ditissimus.

Gadareus sophista, qui prius more mendici peregrinabatur, Maximiani beneficio consulatum

adeptus est.

Adrianus, & Marcus Antonius principes, Arrianum historicum euexerunt ad consularem dignitatem.

Cyrus Panopolita beneficio Theodosij Imperatoris & Eudoxix vxoris eiusdem, præsul factus est.

T. Corruccanus è plebe factus est consul maximus.

C. Marius senior septies consul Arpinas fuit, oblicura prognatus origine.

Terentius Varro fordido natus loco, tandem quaestura & duabus ædilitatibus functus est.

Ioannes Campanus, qui infans pascentibus ouibus tempus contriuerat, tandem beneficio Pij II. præsul factus est.

L. Tadius Ruffus, natalium humilitate, consulatum militari industria meritus est. Autore Plin.

Euripides ex matre oleorum venditrice, euasit poëta clarissimus.

Plures alij adepti fuerunt maximas laudes & glorias ob eorum virtutes, quos cum aliquibus ex supra dictis enumrat Textor Niuernensis in sua officina in *cap. qui ex humis fortuna clari & diuites euaserunt.* Alios verò enumerat Guil. Benedicti in sua *repe. cap. Rynus. in versic. & natus primo. nn. 38. extra de testam.* quod cum talia ex virtute consequantur, est vndique appetenda, & amplexanda: & illa quæ in radice rationis, non in foliis verborum consistit, *1. qu. 1. c. Marcior. & Bassides,* quia ut dixi supra, illius laus in actione consistit, & merito: quoniam ex ea sperandum est præmium, *1. ut virtutum, c. de status & mag. clem. cupiente. de penia. glori. n. c. ecclesiasticis 12. q. 2.* Nec carere debet effectu. *c. ut. de cleri excom. minor.*

Illam verò diffinitionem virtutis cum diuisione, acquisitione, duratione, connexione, & operatione ponit amplissimè. Ant. Florent. in sua *sum. part. 4. tit. 1. per totum.* & quædam per Dominicum Nardum in *Polyant. in 2. et. vlt. vlt.* Et de commedatione virtutis dicit Lactantius, quod nos facit immortales, & pares diis. ut ample declarat Bonus de Curtili in suo *tract. nobilitatis in secunda part. nn. 47.* dicam latius in discursu materix in pluribus & diuersis locis: Imò ex multis comprobatur P. Beroaldus in opere de *Felicitate*, quod virtus est eictrix vitæ beatæ: quoniam, (ut ait,) seueritumque philosophorum summum bonum in honesto, hoc est, in ipsa virtute posuerunt: existimantes solum sapientem esse omnia. ut supra dixi in *63. consid.*

Sexagenimafexta consideratio. Cum ergo ex virtute ad dignitates, faciuntque hominem gloria decorari, *1. nullu. c. de decur. lib. 10. & Luc. de Pen. in l. obssere. c. de anno. & tribut. lib. 10.* sitque materia huius tractatus principalis circa ordinem dignitatum intendens: videndum est, quid sit dignitas, vnde dicatur, quot sunt dignitates, quibus sunt conferendæ, quæ sunt privilegia dignitatis.

Primo enim dignitas secundum Tull. 2. *Rhetor.* est authoritas alicuius honesta, cultu & verecundia, & honore digna. ita dicit Lucas de Pen. in *l. obssere. c. de anno. & tribut. lib. 10. & in l. murileg. c. de murile. li. 11.* Vel dic etiam, quod dignitas est quicquid à principe iniungitur, prout colligitur ex *1. nemo perfectus; c. de dignit.*

Hinc dicitur, quod cocus principis habet dignitatem. Roman. *in gul. suo 690. licet* alias sit officium, text. est iuncta *glori. in l. legatis. in gloss. 1. ff. de leg. 3. siue artificium, si sit cocus optimus, 1. si quid venditor. §. venditor qui optimus. ff. de adl. edic. bene facit quæ dicit Angel. in §. fin. in 1. col. Inst. de except. per text. in l. 1.*

*Cod. de mand. princip. & in l. laudabile. C. de advoca-
zū dnu. sud.* quod secretarij principis habent digni-
tatem. sequitur Felin. *in c. fraternitatis. col. 2. de heret.*
sic etiam licet medici simpliciter per se non habeant
dignitatem (cum obstetricibus æquiparentur) tamen
si sit medicus principis, habet dignitatem. Barr. *in l. o-
sanes. la. 3. C. de decurio. li. 10.* Imo omnes famulantes
principi, vt notatur *in l. vnc. 1. Cod. de comiti. & ar-
chidia. li. 12.* quia tales habent aliquod onus eis in-
iunctum à principe. ita videtur sentire Bonus de Cur-
tili *in suo tractat. nobilitatis in 3. parte, numer. 54. vsque
ad numer. 158.* & ibi videtur insiltere, an habens of-
ficium dicatur habere dignitatem, in quo multum
ponderat consuetudinem vel statutum. dicam *infra
in 8. parti. in 19. co. siterat.* ideo non aliter nunc in-
sisto.

4 Et ista dictio dignitas quandoque ponitur pro fa-
ma, *l. 3. C. de re milit. lib. 11.* Quandoque pro conditio-
ne. *l. nepos autem. in fi. ff. de verb. sig. interdum pro po-
testate. l. 1. ff. de offic. quaestoris.* quoniam qui potestatem
gerit, eā digne gerere debet, ipsaque dignus esse. Imo
etiam potestas potest sine administratione esse, & hæc
vocatur dignitas honoraria *l. fin. Cod. de dignit. l. si. C.
de dignitatū ordo seruetur. li. 12.* Imo etiam quando-
que ponitur pro publico honore. *l. generali. C. de de-
cur. libr. 10. & l. si. Cod. quæ milit. nor. possunt. libr. 12. l.
penult. §. si. ff. de re milit.* Aliquando pro bona opi-
nionē vel statu. *l. si quis. ff. de usufruct. & l. 4. ff. de ven-
dere in possessio. milit. gloss. in l. maiorem. in verb. dignita-
tis. ff. de pact.* Quandoque sumitur pro ordine Ecce-
siastico, qui dicitur dignitas siue honor. *1. quæst. 1. cap.
reperitur. in fin.* Quandoque pro ordine, *4. distinet. c.
denique.* Quandoque pro officio, quod habet digni-
tatem annexam, vt *in titu. de præbend. & dignitat. & in
cap. de multa. cod. tit. & ita loquitur gloss. in l. 1. ff. ad
l. lul. de ambitu.* quæ dicit officia ibi numerata esse di-
gnitates. Quandoque etiam sumitur pro potentia na-
tura tributa cuilibet, quia cum homō sit dignior om-
ni creatura *l. iustissime. ff. de adu. dicit. dicam infra in
1. considerat. 2. parti.* Quandoque sumitur pro singulari
potestate, quia seculares potestates dicuntur, *2. quæst.
3. c. administratores. & in l. 1. in princip. ff. de officio qua-
estoris.*

5 Vnde omnis, qui præest cognitioni villæ, vel castel-
li, dicitur habere dignitatem, argumento notatorum
*extra, de præbend. cap. cum olim. in nouellu. & Bald. in c.
1. in tit. quis dicatur Dux, Marchio, Comes.* Imo etiam
habens milites sub se dicitur habere dignitatem, ar-
gum. *c. ius naturale. 5. distinet. & l. magister. 10. & quod
ibi notatur C. de iurisdic. omn. iud.* Quandoque etiam
sumitur pro quadam præeminentia, prout notat Ar-
chid. *in cap. de consuetud. lib. 6.* vnde Oldrad. *consil.
163.* dicit, quod dignitas est quædam præeminentia cū
administratione. Quandoque etiam accipitur pro qua-
dam qualitate, quæ facit personam differre à plebeis,
& ista est nobilitas, de qua dicam *infra in 8. parte.* am-
plissime. Et magis digni maioribus præmiis sunt ex-
tollendi. *c. dicar. 23. q. 5.* notat. *in cap. de multa. in fin. de
præbend. cap. si uiuum. de maior. & obed. & hoc siue in
militibus cælestis militiæ, siue armatæ, vt notat Petr.
de Anchor. in cap. unico. per illum text. de reliq. & ve-
nerat. sanctor. in 6.*

6 Alio modo consideratur, prout constat in nomine
sui generis, nec habet nomen speciale, vt est decurio.
leg. 3. vnu. in princip. ff. de decurio. & esse militem &
presbyterum & similes. *l. ne quis. Cod. ut nemo priua-
tus.*

7 Alio etiam modo, vt sunt dignitates, quæ nomen

habent speciale, & per suos gradus nominantur, vt
sunt superillustres, illustres, spectabiles, clarissimi, &
infimi, de quibus Lucas de Penna *in rubrica de digni-
tatibus;* ponit versus sequentes.

*Illustri primus, medius spectabilis, imus
(Vt lex restatur) clarissimus esse probatur.
Et super illustri præponitur omnibus istis.*

Et etiam istas quinque dignitates ponit Ioann. de
Platea *in l. si. C. de decur. li. 10.* vbi ponit 12. dignitates:
videlicet superillustres, vt sunt Imperator, Papa, &
quilibet rex in suo regno non recognoscens superio-
rem, vt est Rex noster, qui dicitur Imperator. Patri-
cius, qui apud nos dicitur Cancellarius & Consul. lo-
co cuius sunt duodecim pares Franciæ. Illustres, vt
sunt præfectus prætorio, qui dicitur præsidens. Sena-
tor, qui dicitur consiliarius, & inter istos multi alij
numerantur. Præfectus vrbis loco cuius est hodie præ-
positus Parisiensis Comes donationum, quæ sunt in
curia principis. Præfectus prætorio militaris annonæ.
Proconsul. Comes rerum priuatarum, qui apud nos
est magister domus. & Comites prouincias gerentes,
qui hodie apud nos sunt gubernatores prouincia-
rum. de quibus infra dicetur suis locis. Et sunt etiam
quæstores sacri palatij, qui dicuntur generales seu
thesaurarij.

Spectabiles sunt proximi sacrorum sermorum,
præsides prouinciarum, advocati fiscales, principes a-
gentium in rebus. Quandoque etiam dicuntur cla-
rissimi.

Clarissimi etiam sunt rectores ciuitatum, seu
defensores, qui habent merum & mixtum imperium:
vt sunt Potestates Italiæ, & alij Potestates apud nos,
qui habent merum imperium, vt sunt in pluribus lo-
cis.

Infimi vero sunt iudices pedanei, magistratus Mu-
nicipales, cognoscentes vsque ad certam summam,
aut certam rem, & isti infimi licet non habeant me-
rum imperium; tamen possunt causas delegare, & vi-
carios seu locumtenentes constituere. not. gloss. fin.
in l. fin. Cod. de sent. ex periculo reu. Quod facit con-
tra stabinos nostræ cinitatis Heduen. qui dicunt quod
Virgobretus noster, hoc est maior, non potest com-
mittere vicarium in sua absentia: imo quod antiquior
eorum debet iurisdictionem exercere. De supradictis
omnibus dignitatibus suo loco dicemus: & de istis
quique gradibus. vide amplissime infra *in 7. parti. in
p. inc.*

Aliquando etiam sumitur dignitas pro quodam
gradu dignitatis à principe vel superiori collata, vt
est dignitas Ducatus, Marchionatus, Comitatus, & si-
miles: de quibus per totum tit. *C. de dign. vsque ad fin.
de re milit. li. 12.* Et de his quomodo assumatur, videat-
ur per Lucam de Pen. loco supra allegat. & Capollam
in tract. de imper. militum eligen. & in verb. dignitatis. v-
bi allegat plura alia loca, quæ videre poteris.

Exagesima septima consideratio. Lucas de Penna
Sin d. rub. C. de dignit. lib. 12. dicit, quod ad dignita-
tes assumendi sunt viri nobiles, prudentes, fideles, o-
ptime sibi conscij pro mentis integritate, qui pro sua
fide ac industria nec fallant nec fallantur, tam mori-
bus optimis præditi, quam scientiam peritiamque re-
rum habentes. Et ibi ponit, quod ad dignitates minus
idonei non sunt assumendi, quæ vide; quia est extra
propositum, ideo non insisto.

Exagesima octaua consideratio. Dignitas habet
multa priuilegia quæ ponit Capolla *in tract. de
Imperatore eligendo. in verbo dignitas.* vbi ponit tri-
ginta priuilegia, & duo alia ponit Lucas de Penna *in*

l. obffere. C. de anonis tributi. lib. 10. Vnum videlicet, quod facit hominem gloria decorari. *l. nullus. C. de decurio. li. 10.* Lætitiam gaudiumque in eo generat. *l. 3. §. his addimus. C. de silentia. li. 12.* Tertio, ultra per eum ibi posita dignitas superueniens operatur, quod excusare facit quem ab eo, quod prius promiserat, secundum Bald. *in l. quisquis in si. C. de episc. & cler.* Hinc per hoc Bonus de Curtil. *in suo tractat. nobilitatis. in 3. par. numer. 23.* dicit quod homo manus mortuæ, qui tenetur ad corneas, si post efficiatur doctor, aut consequatur aliam dignitatem, liberatur, & est immunis ab illis corueis, per tex. quem ad hoc ponderat *in leg. interdum. ff. de oper. liberr.* & dicit Felyn. *in cap. quoniam Abbas. in 5. col. vers. queri hic Abbas. de offic. deleg.* quod dignitas mutat conditionem personæ, faciunt quæ dicit Bal. *in l. quisquis in si. C. de episc. & cler.* quod intellige non de diminuendo, sed pullulando, & augumentando; quoniam, ut ait G. de Monteferrato *in tract. de success. regim. in princ. rum 5.* honor & dignitas personæ superueniens, eiusdem personæ qualitatem non mutat, neque extinguit, sed potius illam pullulat, & augumentat. *l. f. illa demonstratio. §. sed si cui.* Nam honor eius auctus est, non conditio mutata. *ff. de cond. & dem. & in l. pen. ff. de senator.* & ex dignitate quis efficitur homo nouus, & immititur ei cor aliud, ut *l. Reg. 10. c. vbi dicitur: Num & Saul inter prophetas?* faciunt quæ dicit dominus meus Iafon, *in l. non solum. §. morte. in 27. col. ff. de noui oper. vnc.* vbi dicit, quod verecundia excusat, ac si quis esset obligatus faciunt etiam quæ dicit Barba. *in cons. 60 in 1. col. & seq. in 1. vol. & idem dominus meus Iaf. in 1. quædrum. in 10. col. Inst. de act. & Fel. in ep. cum omnis, in 7. col. extra de consil.*

Et his diebus mihi euenit casus de quodam Notario regio, qui terras suas, & hæreditagia in loco manus mortuæ habebat, & per homines loci illas cultuari, & laborare faciebat: dominus volebat eum cogere ad faciendum corueas. Dixi, attenta eius qualitate, cū illi fuisset verecundum & inhonestum tales corueas facere, quod non tenebatur ad illas, & quod erat immunis, uno solum tenentur ad tales corueas, quæ sicut illas facere ex natura sui artificij, & secundum naturam illorum, & adhuc pendet processus.

Septuagesimanona consideratio. Quod dignitatem acquirendo, & regendo, consequimur laborem, studium, curam, miseriam, vigilias, & calamitatem, secundum Lucam de Penna *in l. 1. C. de vetera. li. 12.* vnde Greg. *in registro. l. 4. c. 68.* Quomodo autem suscepto pastoralis onere habere serenitatem cogitationum possitis, cum scriptum sit: *Ecce gigantes gemunt sub aquis.* quod satis ibi per Lucam exponitur, vbi etiam dicit, quod dignitas habet onera annexa. *l. 1. §. nec castrense. ff. de collat. honor. l. continent. ff. quod metus causa.* facit 40 *dist. c. ante.* & sicut patrimonium non sine labore consequimur, sic nec beneficia ecclesiastica, nec honorum insignia, nec stipendia. Luc. *in l. 1. C. de mealtariu. l. 11.*

Septuagesima consideratio. Maiestas est, virtutis, & probitatis quedam excellentia, sine magistratu, sine imperio, sine fortunæ adminiculo, honoratum reddens hominem. Et sic maiestas est honor longus, id est, diuturnus etiam post mortem, æternus sine honore, id est, magistratu publico, ut dicit & refert G. Benedict. *in sua repe. cap. R. 17. in ver. testamentum. l. numer. 45. de testamens.* sed tamen quicquid dicat, cadit in principem, ut in *proem. Inst. in præ.* & in rege, ut in *l. regina. C. ut nemo priuatus.* & in prætoribus, ut in *l. pen. in fin. ff. de iust. & iure.* & in quolibet iudice, ut in *ff. &*

C. ad l. lul. maiest. Et dicitur maiestas, id est, maior status, *cap. felicis. de pœnis. lib. 6. cl. 1. eod. tit. cum ibi notatis. cap. 2. de stat. mon. cap. p. ff. de sen. & re iud.* per Vale. *lib. 2. cap. de maiestare.* vel maior potestas, Luc. de Penna *in l. vlt. Cod. de delato. li. 10.* vbi ponit differentiam inter maiestatem & dignitatem, vel dicitur maiestas autoritas sacra, quæ in terris post supernum honorem secundo loco posita habetur, ut *in §. arripit. ibi: quæ merito post supernum honorem secundo loco posita sunt. in Authent. ut omnes obediant iudicibus prouinciarum. collat. 5.* Et in sacra maiestate solum beneplacitum pro ratione est, dummodo honor inde non afferatur rationi naturali, quia tunc tale beneplacitum iniuriale & illegitimum esset, ut in *l. Marcellus. in fin. ff. de reg. iur.* In publica vero autoritate disciplina attenditur, hoc est, doctrina populi cum increpatione: quæ quidem increpatione sacre autoritati summæ non congruit, cui etiam dedit Deus leges esse subditas, ut ipse princeps sit animata lex scriptarum legum, ut *in Auth. de consub. in fin. collatio.* Qui autem publicam disciplinam agunt, multa prudentia primo imbuti esse debent, ut ex eorum prudentia autoritas assequatur, prout lex dicit Platonem fuisse vitum primo summæ prudentiæ, deinde summæ autoritatis. ut in *l. 2. ff. de nudis.* Princeps autem, qui maiestatem habet, primo autoritate fulget; quia à Deo secundus in terris habetur, *alleg. §. arripit.* & secundo prudentia ipsa pro eximio ornatu & illustri decore apparet. An autem Duces & Barones habeant maiestatem, vide *infra in 5. parte, in fin. in consideratione incip. Alij autem inferiores,* quæ est in ordine 56.

Septuagesima prima consideratio. Reuerentia est honor, qui exhibetur cum pauore, ut dicit Archi. *in cap. 2. de offic. deleg. in 6.* & ibi Dominicus de S. Gemini. & est inter maiores & minores, ut notat Io. Andr. *in c. non est sine culpa. de regularib. in 6.* Et alicui exhibetur ratione dignitatis, vel potestatis, *c. vlt. 16. quest. 2.* ut dicit Tullius in Rhetor. Reuerentia est virtus aliqua prælatione sublimitatis debitæ honorificationis cultum exhibens. Sed veneratio est virtus, qua reuerentiam exhibemus maioribus, in corporis humiliatione, gestu, nutu, & verborum emissionem. Ita dicit Lucas de Penna *in l. 1. in 2. colum. C. de colleg. lib. 11.* & de huiusmodi descriptionibus reuerentiæ & venerationis, vide Ioanem de Turra rubea cum gl. Jacobi Bonaudi, *in suo tractat. de vinea ecclesie. articul. 3. tertij tractat. in verbo honorificate.* Dicit tamen S. Thom. *2. 2. quest. 13. 1. dist. 1.* supra numerum primum, quod reuerentia non est honor: sed motuum honorantis, & finis aliorum, & ibidem *quest. 10. 4. 2. dist. 1.* supra numerum quartum, dicit, quod reuerentia directe respicit personam excellentem: ideo secundum diuersas rationes excellentiæ, diuersæ sunt species eius, ut de pluribus ponam in hoc libro, secundum ordinem dignitatum, in quolibet suo statu & ordine. de hac reuerentia vide Polycrat. *lib. 5. cap. 4.*

Vel etiam dic. quod reuerentia est honor exhibitus in testimonium virtutis. Et est timor initialis & castus, & potest capi in bono & in malo, sicut etiam confusio, id est, erubescencia, secundum Thomam *super Psal. 34.* Et ideo cum nec dæmones, nec damnati, nec irrationabiles, vllam habeant virtutem, eisdem nullæ debetur reuerentia, nec honor, prout dicit S. Thom. *in 3. parti. 11. 9. questio. 2.* hinc Boëtius *de philosophicæ consolacione. libr. 3.* Non possumus ob honores reuerentia iudicare dignos, quos ipsis honoribus iudicamus indignos. Et ideo boni reuerendi sunt, ne offendantur, ne fortasse per eos ille prouocetur ad iram.

qui eorum corda semper inhabitat, vt dicit Gregorius *super Ezechielem*. Inferiores enim suis potioribus debent reuerentiam exhibere. *l. posterior. C. de offic. rectoris pronin. c. statutu. extra de maiorib. & obed.* Nec debet iunior ex hoc irasci, quod maior ei præfertur. *11. q. 3. c. quis resistit*, vide Lucam de Penna in *l. 1. C. de consulibus. li. 12. dixi supra amplius in 20. consideratio. ne. incip. honor est illi.*

Septuagesima secunda consideratio. Subditi prælatos reuereri debent, eis effectum dilectionis impendendo. *95. l. cap. ejo. 2. q. 3. c. habet. ipsi obediendo. 93. dist. 8. l. 2. c. seq. & 2. quest. 2. c. sacerdotes.* eis communicando & sublequendo, *9. 5. dist. c. noui oportet.* eorum officium temerarie non usurpando, *eadem dist. c. presbyter.* eorum statuta seruando, *7. quest. 1. c. quia, & c. si quis. extra de maiorib. & obedien. eos temerarie non arguendo, vel iudicando, 21. dist. c. nolite.* & eorum defectus non reuelando, sed potius contegendo. *97. dist. cap. in scripturis.* & dicit text. *in cap. regnum. 23. quest. 5.* Iphis autem principibus, & potestatibus fidem; & reuerentiam seruari oportet: quam qui non exhibuerit, apud Deum præmia inuenire non poterit. Sic etiam filius patri, & vxor marito tenentur reuerentiam præstare. *23. quest. 5. c. est ordo.* ita dicit Luc. de Penna in *d. l. C. de collegiatis. li. 11.* imo etiam reuerentia debetur in vtili prolo, quoadiu sustinetur, *c. si fortassis. 16. quest. 6.* Nec dignitas regia, vel imperialis vituperanda est, si rex aut Imperator tyrannice scruat, vt est text. *in c. neque 24. q. 6.* Imo etiam reuerentia debetur ab exemptis. *Bald. in l. supra. per illum text. vers. ibi: per hunc. C. de bonis liberi, & dicam infra in 4. par. & ibi etiam Bald. in vers. ultim. notab. dicit, quod reuerentia debetur naturali, nec potest reuerentia pacto remitti, prout dicit Bald. in l. liberi. in 2. col. pone: ego promitto. C. de operis liberi.* Ita qui tenetur ad reuerentiam alicui, non potest vocare talem in ius sine venia, vt dicit Specul. *in tit. de actore in 11. col. in fin.* Sed nunquid edictum, quod non credo indistincte verum. Cum princeps reuerentiam exhibeat iurisperitis ob finem meritum. *leg. quicquid. Cod. de aduoc. diuersi iudic.* & tamen non est verum, quod eos non possit in ius vocare sine venia. Dic tamen, quod princeps hoc facit, non quod teneatur, sed tantum ex vrbantate, & ob finem meritum, & propter honorem scientiæ, adeo quod nominatim opiniones eorum exprimit in rescripto. vt in *leg. si pure. ff. de fideicom. liberi.* & hoc studiorum labor iuste meretur, *l. 1. C. de assess.*

Septuagesima tertia consideratio. Reuerentia, quæ debetur à vasallo domino, remitti potest, cum videatur deberi ratione contractus, secundum Bald. in *l. 1. in 52. q. ff. de ver. diuis. & in cap. si cautio. de fid. instrum.* Secus autem in reuerentia, quæ debetur ratione personæ, vt est illa, quæ debetur à filio patri, ab vxore marito, à iudice doctore, vt dicit G. Benedi. in *sua repet. cap. Raynutius, in ver. duas habens si vas. nu. 234. de testa.* & idem de illa, quæ debetur episcopo. de quo per Cano. in *c. cum vener. abilis. de relig.* & dicitur sum infra in *4. par. in 28. considerat.*

Septuagesima quarta consideratio. Reuerentia, quæ debetur viuo, debetur & mortuo, vt dicit text. in *l. apud Celsum. §. aduersus. ff. de excess. ibi: semper enim reuerentia ei adhibenda est tam viuo, quam mortuo.* & ibi: namque conuenit tam viuo, quam mortuo patrono à liberto honorem exhiberi. de quo honore exhibendo circa corpus mortuum seu reuerentia, infra dicam, in *2. par. in 5. consider. vbi ample.*

Septuagesima quinta consideratio. Pro reuerentia, quæ quis facit alteri, datur ei præmium cum ei accedat bona gratia, vt habetur *Ecc. 32.* Audi tacens, & pro reuerentia accedet tibi bona gratia. Laudabile namque discretumque est reuerentiam & honorem exhibere prioribus: dicit text. *in c. sicut inquit in princ. 2. q. 7.* facit text. *in c. ex ore. in fin. de priuileg.* etiam si inutiles sint, dummodo tolerentur. dixi antea, & videatis cõuenem & contemporaneum nostrum Ioan. de Motholo in *suo promptuario iuris. in verbo. reuerentia.*

Aduerte ad id, quod dicit Luc. de Penna in *d. l. 1. C. de collegiatis*: an faciendo reuerentiam, vt proposito ei, cum quo de præpositura litigantur, tui suo propterea renuciare videatur. videantur notata in *c. ex ore. extra de his, que sunt à maiori parti. Cap. vbi videtur dicendum, quod sic.*

Septuagesima sexta consideratio. Excellentia proprie scadit in principem, vt notat in *cap. 1. de probat. vbi Imperator scribit Regi Angliæ, & vitur his verbis: Tua excellentia.* Tamen etiam prefectus vrbis dicitur excellentissimus, vt in *l. tam dementi. C. de episco. audi.* & etiam quæstor dicitur excellentissimus, vt in *l. si quanto. C. de appella.* Ex quo non indistincte excellentia cadit in principem: & ratione excellentiæ quis præfertur, qui alias non præferretur, vt dicit gl. in *l. 1. C. de anno. cui. lib. 11.* vbi dicit, quod si scholaris sit excellens, debet precedere doctore. dominus meus Iason in *l. cum quid in 1. lect. in 4. col. ff. si veri. per.* Et etiam minor excellens debet precedere teniorem, vt plene habetur per G. Benedi. in *sua repet. c. Rayn. in ver. Adiecta impubers. nu. 3. de testa.* Et alia, quæ sunt ratione excellentiæ persone, ponit Spec. in *tit. de arbit. §. 2. vers. 1. & Alex. in d. l. cum quid. & dicam infra in 10. par. in 30. consider. vbi ponam, quod iunior doctore excellens, præfertur antiquiori indocto.*

Septuagesima septima consideratio est. Quod vt cognoscatur, quis honor, quæ laus, quæ gloria dignitatem habentibus sint deferendæ, & quomodo inter illos sit seruandus ordo, & quomodo vnusquisque agnoscere debet ordinem suum, & quod dignum sit eo ordine, quem suscipit, intelligere, & ita actus suos, sermonem, incesum, habitum, moderare. Ideo videndum est, quid sit ordo. Vnde vt ait August. *de Ciuitate Dei, li. 29.* Ordo est primum dispariumque rerum, sua cuique loca tribuens dispositio. & dicitur ab ordino: & ordinò ab ore dicitur, quod idem est, quod dispono, quasi ore pronuntio, quis cuique locus esse debeat. A quo ordo, dispositio gradus, & ordinarium, in quo ordo seruatur, & maxime ordo in dignitatibus est seruandus. *l. fin. C. de primicer. & secundis. & 100. tit. vi dignit. ordo seruetur. C. lib. 12.* & bonum consistit in ordine, secundum August. in *lib. de natura boni.* & ordo dat rei perfectionem, *7. q. 1. c. nihil.* Nullius quippe vniuersitatis administratio gerere, neque subsistere possit, nisi eam magnus ordo differentiæ seruaret, in *c. ad hoc, 89. dist. vbi habetur, quod Ecclesiæ militantis & triūphantis duplex est ordo, & sicut in ecclesia triumphanti sunt nouem ordines designati per nouem lapides. de prenu. dist. c. principium.* ita in ecclesia militanti, quos habes. *c. clero. 21. d. c. cum in ecclesia nihil debeat esse inordinatum. 61. d. c. miramur.* Et ideo quanto aliquid ordinarium est, tanto id melius, & perfectius. *l. 2. §. 1. ff. ad Velleia.* Ita dicit Lucas de Penna in *rubr. C. ut dignitat. ordo seruetur. lib. 12.* Et proprie ordo dicitur, cum diuersarum rerum vel personarum, vnaquæque proprium locum tenet. Arch. in *c. decernimus. in princ. 10. quest. 1.* graduum enim & ordinum distributio vnitatem in ecclesia conseruat. *d. c. ad hoc. vbi gloss. &*

Arch. 89. *dist. super c. licet. 45. dist.* quod amplissime & eleganti stylo declarat Iodocus Clyct. in suo *Antuluhero. c. 2. & 3. in 3. lib.* Ratio autem ordinis obseruandi inter personas, ponitur *in c. si. in prin. 89. dist.* ubi dicitur: Ad hoc, dispensationis prouisio, gradus diuersos, & ordines constituit esse distinctos, vt dum reuerentiam minores potioribus exhibent, & potiores minoribus dilectionem impenderent, vera concordia fieret, & ex diuersitate contentio, & recte officiorum gereretur administratio singulorum. Neque enim vniuersitas alia poterat ratione subsistere, nisi huiusmodi eam magnus ordo differentie seruaret. & ibi gl. allegat Apost. dicentem: Dum mundus iste durabit, homines prestant hominibus, demones demonibus, angeli angelis. Cum enim Deus erit omnia in omnibus, cessabit omnis prelatio, non tamen ordo vel maioritas. Aliquis enim maior erit alio, quoniam in domo patris mei multae mansiones sunt. *c. in domo de pœnit. dist. 4.*

In omnibus enim actibus & virtutibus est ordo, & vitur secundum ordinem, secundum Arist. 3. *Eth. c.* Et ideo, ubi sunt plura ordinata in vnum, oportet esse aliquod vniuersale regimen, supra particularia regimina, & ad hoc est facta prelatio inter ministros, vt not. gl. & Doct. *in c. legitimus. 93. dist.* Et etiam dicit Tull. *lib. 1. officiorum*, quod ordo proprie est compositio rerum in aptis, & commodatis: prout etiam dicit Luc. de Pen. *in l. his quidem. C. qui milit. non poss. in 2. col. l. 12.* Potest autem ordo multipliciter considerari, vt *in fra dicam.* Nam, vt habetur *in c. conuenit. de consecr. dist. 5.* Conuenit ordinem æqualiter ab omnibus custodiri, nec debet turbari ordo officiorum. *l. quisquis in fi. & ibi gl. fi. C. de postulan.*

Et ordo est etiam vniuersaliusq; rei figura substantie, vt inquit Bal. *in cons. schismatis*, quod posuit post rub. *si quis alteri. vel sibi.* & testatur D. Ambr. quæ recitat Bald. *in proæ. Digestorū in prin.* & dixi satis ample *supra in proæ. huius libri.* Vdalricus Zasius *in repet. l. 2. ff. de ori. in §. post hunc maxime auctoritatis. in gl. in equestri ordine.* dicit, quod est discretio status hominum conditioni accommodatus. Et Origen. *in Leuit. c. 4.* ordines duodecim rationalis creature esse, ex 12. tribubus collegit. de quibus infra dicam *in sequenti parte.*

Ordo etiam rem decorat *l. numerarios. & ibi Luc. de Pen. C. de appar. magistr. milit. l. 12.*

Septuagesima octaua consideratio. Duplex est ordo, temporis scilicet & qualitatis. De ordine temporis habetur *in l. 1. C. de consulibus. l. 12. & de prapof. sacri cubiculi. l. 1. C. eo. l. 1. & de proxim. sacror. seruior. l. vnicuique. & de tyronibus. l. fi. C. eod. l. 1.* de quo infra in pluribus locis dicam, & maxime *in ultim. parte.* De ordine qualitatis seu maioritatis, de quo est nunc questio in partibus sequentibus quasi in omnibus, & de quo habetur *in rubro & nigro vt dignitatum ordo seruetur. C. l. 12.* & hic ordo potior est primo: quia, ubi habet locum ordo qualitatis, & de ordine temporis non curatur, vt *in l. 1. C. de consulibus in fi. & C. qui accus. non possunt. l. 1. in fi.* Vnde immutatio operis præfertur origini carnis. *22. quæst. 2. §. item opponitur quod lacub.* ita dicit Luc. de Pen. *in rub. C. vt dig. ordo seruetur.* Et ideo dicit Iacob. Rebuff. *in dist. l. 1. Cod. de consulibus. l. 12.* quod ordo temporis seruatur tantum inter existētes in dignitate æquali: sed ubi sunt inæquales dignitates, non seruatur ordo temporis: sed ille est prior aliis, qui meruit maiorem dignitatem, vt ibi ample per eum.

Septuagesimanona consideratio, quod adhuc alio respectu, triplex ordo.

Primus est, vnus rei ad se ipsam in esse produendam, vt in sententia, ad quam recte faciendam, seruandus est ordo iudicij, *l. prolatam. C. de sens. & interl. om. iud.*

Secundus ordo est temporis, vt quia vna res est prior tempore, quam alia; tunc in honoribus ordinandis non præfertur prior, sed potior. *l. honores. ff. de decur. l. ad subeunda. C. de decu. l. 10.* Sed in iam ordinatis inuicem præferendis, seruatur ordo, tam temporis, quam qualitatis, vt dixi *in præc. consid. & dicam infra in ult. par.*

Tertius est ordo, qui non attenditur, quando constat de mente contraria. *l. nec enim. ff. de solutio.* quoniam quandoque verba transposita & vt plurimum idem significant, *l. 1. C. qui accus. non poss. l. quidam. ff. de pecul. lega. l. præposteri. C. de testam.* ubi dom. meus Iason. *l. cum pater. §. si fides tua. ff. de leg. 2.* & hoc quia sensum & non verba spectamus. *l. 3. §. cum domino. ff. de ad. leg. & declaratur quandoque mens ex conceptione sermonis, & personarum affectione, vt vult gloss. in d. l. cum pater. §. a te rogo ff. de lega. 2.* Si autem non potest constare de mente, non recedimus ab ordine scripturæ. *l. 1. §. is qui nauem. ver. in re igitur dubia. ff. de exercit. & ita dicit Ioan. de Platea in l. 2. C. vt dignitas. ordo seruetur.* & dicam plura infra de hoc biocardico, *An ordo scripturæ attendatur.* videatur Fel. *in rub. de maior. et obe. & in c. cum dilecta, de reser. vbi ponit quinque limitationes.* & do. meus Iason *in l. 2. §. prius. ff. de vulg. et pupil. Benedictus in sua repet. c. Rayn. in verbo, testamentum. 2. 3. de testam.* dicit, quod procedere contingit tribus modis, scilicet tempore, ordine naturæ, & iuris fictione, seu ingenio intellectus. vide ibi.

Octuagesima consideratio. Quia, licet ordo in dignitatibus sit seruandus, quod etiam in aliis est seruandus. Primo, in subeundis muneribus. *l. si quem admod. ciuilia mune. ind. lib. 19. C. & l. 1. de munerib. patrimo. eod. lib.*

Secundo, in debitoribus fisci conueniendis. *l. quoniam Augeria. C. de conuenien. fisci debito. l. 10. quo quis ordine conuen. per totum.*

Tertio, in liberalibus. *leg. generaliter. §. si quis alienum. vers. si quis ergo. ff. de fideic. libert.*

Quarto, in pignoribus. *l. 2. C. qui potior. in pign. hab.*

Quinto, in petitionibus à diuersis in iudicio propositis, *l. qui prior. ff. de iudic.*

Sexto in executione rei iudicatæ *l. ordo. C. de exec. rei iud. & l. a diuo Pio. §. in venditione. ff. de re iud.* Qui si non seruetur, actus est nullus. Fel. *in c. cum dilecta. 6. col. ext. de reso.* Ioan. de Imo. *in d. §. in venditione.* & maxime quando executio fit ab executore, vt dicit Alex. *in cons. §. in 3. col. in 2. vol.*

Septimo, in petitionibus ab eodem propositis. *l. ordinarij. C. de rei vendic.*

Octauo, in testamentis, *l. qui soluendo. ff. de her. inst. l. 2. §. prius. ff. de vulg. & pup. subst.* Ista ponit Ioan. de Platea *in l. 2. C. vt digni. ordo seruetur. lib. 12.*

Nono, in visitatione fienda per episcopum, vel alium habentem ius visitandi. *c. 1. de censib. in 6.*

Decimo, in electionibus fiendis. *c. quia propter. & ibi not. ext. de elect.* ita, quod non debet fieri præposteriorum requisitorum ad electionem, vt notant Io. And. & Panorm. *in d. c. quia propter. in §. & 6. colum.*

Vndecimo, in confirmatione electionis: quoniam prius debet fieri inquisitio de processu electionis, de meritis & dignitate vel indignitate ipsius electi per ipsum confirmatorem, quam electus confirmetur, alias confirmatio non teneret, *cap. prouida. & c. fin. de elect.*

glor. in 9. & ibi Dominicus, & Philipp. Francus, & am-
ple de his duobus per Pe. de Brax. in suo directorio e-
lectionum. 3 parte. c. 38. vbi multa de materia ordinis,
& ibi ponit triplicem esse ordinem. de quibus dixi in
præad. consid.

Duodecimo, in Euangeliis, vbi primo in ordine po-
nuntur Euang. Matth. quia primus scripsit Euang. in
Iudæa, vt habetur in arg. in euangelium secundū Mat.
& ibi Nicolaus de Lyra.

Decimotertio; Etiam Deus præcipit nomina filio-
rum Israel scribi in veste Aaron, iuxta ordinem nati-
uitatis eorum. Exo. 28. & habetur per Lucam de Pen-
na in l. 3. in prin. C. de 19onib. lib. 12.

Decimoquarto in oneribus ordo est seruandus, l. or-
dine. ff. de leg. 3 l. 3. §. præsens. ff. de muner. & honor. gl.

in l. unic. C. de potiorib. ad munera nomin. lib. 10.

Decimoquinto, ordo seruandus est eorum, que le-
ge ponuntur, vt l. fin. C. de offi. præfati urbis, secundum
gl. 1. in l. 2. ff. de adopt. & sic vbi legalis paternitas cō-
trahitur, primo interrogatur pater, quam filius, d. l. 2.
vbi, quia is, qui adoptat, rogatur, id est, interrogatur.
ff. de adopt. per quem text. d. gl. 1. infert, quod sponsus
primo debet interrogari in matrimonio contrahen-
do, quam sponsa, & ad illud propositum illam gl. sin-
gularizauit ibi Bald.

Decimosexto, in iudiciis, vt in l. prolata. C. de sent.
& interloc. omn. iudic. & C. de ordine iudic. & de ordi-
ne cogitio. & in his, si ordo non seruetur, an actus sit
nullus. Alb. de Ros. in l. 1. in 5. column. de nouo Codice
compet.

Prima partis Catalogi Glorix Mundi finis.

SECUNDA CATALOGI GLORIÆ MVNDI PARS,

A Barth. à Chassaneo humanorum Iurium Doct. Patrono Heduorum fiscali, editi:
dignitates, laudes, & excellentias hominis, præcipue mulie-
rum, complectens:

Diuisa in vnā & quadraginta Considerationes.

In primis, pro clariori subsequentiū intellectu, duas primas præmitto Considerationes,
tanquam fere vniuersales ad huius operis materias.

SIT ergo Prima: Omnium Entium
quatuor sunt genera. Primam est
earum rerum, quæ habent esse ran-
tum, & harum multiformis est dif-
ferentia. Nam & si in hoc vno con-
ueniant, quod habent esse, recipiūt
tamen hoc esse: ista quidem clarius, ista vero obscu-
rius. Inter elementa etiam aqua dignior est terra, & ig-
nis supra aquam & æreum multo præclarior. Dixi
inferius in vlt. par. in 12. consid. Ille gradus complecti-
tur cuncta, quæ generantur in visceribus terræ, vt
sunt mineralia, & metalla omnia, argentum viuum,
plumbum, ferrum, cuprum, stannum, argentum, & aurum.
Quod autem itorum altero sit præstantius, et-
iam narraui in d. par. in 95. consid.

In hoc gradu est lasurium, quod aurum pretio su-
perat: sulphur, salpetra, salgemma, & cuncti lapides
pretiosi, vt sunt carbunculus, hyacinthus, smaragdus,
ametistus, topazius, corallus. Hi omnes magni sunt
pretij, pulchritudinis, & virtutis. De quibus videre
poteris aliquid in d. par. vlt. in 91. consid. In hoc præ-
terea gradu sunt omnes cæli, omnia corpora cæle-
stia, omnes sphaeræ, sidera, & septena planetarum lu-
mina. De quibus etiam in dicta finali parte. Artificialia
quoque ad istum referuntur gradum. Quæ & si in-
ter se de nobilitate compugnent, vt infra dicturus
sum in 11. par. in hoc tamen cuncta conueniūt, quod

esse tantum habent & non viuere.

Secundus gradus est earum rerum, quæ habent esse
& viuere, cuiusmodi sunt omnes planetæ, arbores,
& herbæ. Hic nempe vitam suam oculis nostris infi-
nuant, dum videmus eas sursum, deorsum, ante &
retro, ad dextram sinistramque moueri. Attrahunt &
habent e terra suum, vnde se nutriunt, elementum,
crescunt, augmentantur, & flores, frondes, fructus, se-
minaque producant. Habent enim intra se virtutem
quandam, qua facile ista perficiant. Sub isto gradu in-
numerabiles ponuntur arborum, & herbarum spe-
cies: quarum inter se fructus, sapor, odores, virtutes,
coloresque longissime separantur. Omnibus vna vi-
uendi ratio, sed nobilitas dignitasque non vna, prout
etiam in d. par. dicitur, in 88. 89. & 99. consideratiōni-
bus.

Tertius gradus est eorum etiam, quæ habent esse,
viuere, & sentire: & in hoc sunt cuncta animantia. Ad
sensum enim visus requiritur & auditus, gustus, odo-
ratus, & tactus. Ad istum gradum referuntur cuncta,
quæ mouentur in terris vel aquis, vel quæ in liquido
aere peruolitant. De his infra in 70. 80. & 81. conside-
rationibus dicta vltima partis.

Quartus gradus est eorum quæ habent esse, viuere,
sentire, & intelligere: & in hoc est homo, cui præ-
ter esse, viuere, & sentire, subest etiam intelligere,
discernere, velle & nolle libere. Solo enim arbitrio

ascendit homo supra cætera animantia: qui potest iudicare, ratiocinari, & susceptibilis fieri experientia, artis, scientia, atque doctrina. In hoc etiam sunt angeli & dæmones, boni & mali, cum dæmon etiam in bonam partem olim accipiebatur, & erat nomen dæmonis veteribus honestum, ut ait Cælius *lib. antiquarum lectionum* 1. c. 23. & c. seq. Vbi & Platonicoꝝ schola asserit, rationalis naturæ gradus esse tres, nõ dignitatis tantum maiestate interpunctos adiunctosque, sed etiam locorum intercapedine. Nam immortalibus diis summam attribuunt sedem, hoc est cælestem. Sed horum alios dici, & esse intelligibiles, ab omni materia contubernio semotos, quorum parens princepsque is sit, quem rerum conditorem opificemque veneramur, maiestatis amplitudine ultra mundana, sanctum, & humano sermone inenarrabilem, sed ne mente quidem facile apprehensibilem. Quisquis est, quantumcunque vnus est, verus, bonus, veritas vna, bonitas vna, vera. Cæteri, non tam dii, quam ministri. Visibiles Deos intelligunt cælestia corpora, atque hic gradus utique vnus, qui & primus. Imum vero tenet numissima præcellens diuinitatis Eximium, homo, cuius eminentissimam naturam cælitibus fere comparem, contendunt. Medium vero inter hosce extremos gradum à lunæ collimitio ad nos vsque expansum iam habent, quos à scientiæ magnitudine præsci dæmones vocarunt. Hos tanquam interpretes quosdam, & salu- tigerulos arbitrati sunt priores; qui concepta à nobis vota ad deos deferrent, & illinc ad nos diuina munera referbantur. Hos Romani veteres *medoxumos* nuncuparunt: quod insiti ex suis, ratione, ac loco, & potestate, diis summis sint minores: hominum natura velut complacitum est antiquis: utique maiores. Hæc Cælius. Et de isto tertio gradu, & primo dicam *in 3. par.* De secundo vero, qui est hominis, in hac parte dissentitur.

Secunda & principalis consideratio huius secundæ partis, quæ est generalis ad omnes sequentes, & ex qua omnes dependent, est: Quod cum homo honorari naturaliter appetat. Specul. *in iu. de ciuato. §. 5. ver. porro si sunt pures dele. at.* & dixi supra. Ideo dic quod homo est animal honorandum. Hoc in naturam Dei transit; quia ipse sit Deus. Hoc dæmonum genus nouit, ut pote, qui cum iisdem ortum se esse cognoscat. Hoc humanæ naturæ partem in seipso despicit, alterius partis diuinitate confusus. Et, ut ait Trismegistus: Miraculum est homo, ad similitudinem Dei factus. *Genes. 1. & 9. c. text. in c. hac imago. 33. 9. 5. & in l. si quis metallum. C. de pæ.* In tantum, ut ipse pater architectus Deus omnipotens, omnium creaturarum creator, cunctis rebus creatis, vltimum, diuinum hominem creauit ad imaginem, & similitudinem suam: ut postquam ipse Deus, hanc, quam mundanam domum videmus, diuinitatis templum augustissimum, arcane legibus sapientiæ fabricauerat, super cælestem regionem decorarat, æthereos globos, æternis animis vegetarat, excrementarias, & seculentas mundi partes, omnigena animalium turba, completerat: opere consummato, considerabat aliquem esse, qui tanti operis rationem perpenderet, pulchritudinem amaret, magnitudinem admiraretur. Inducendo vnum, quod à regibus & principibus nostri temporis usurpatum videmus: ut cum magnificam, & nobilem ciuitatem condiderunt, iam vrbe absoluta, imaginem suam, omnibus visendam, in medio illius spectandamque constituunt. Sic fecisse videmus principem omnium Deum, qui tota mundi machina constructa, postremum omnium, hominem in medio illius statuit ad

imaginem & similitudinem suam, formarum. Res ergo & supra fidem mira, est homo. Cælestis enim illi est origo, testante Virg. & comprobante Ouid. *in suo lib. Metamor.*

*Pronaque cum spectant animalia cætera terram,
Os homini sublime dedit, cælumque videre.
Iussit, & erectos ad sidera tollere vultus.*

De quo habetur in gl. in §. partus. *Inst. de rerum diuis. & in iustissime. ff. de adil. edi. & in §. fin. Inst. de iure natur. gent. & ciu.* Vnde etiam Silius Italicus:

*Nonne vides hominum celsos ad sidera vultus.
Sustulerit Deus, ac sublimia finxerit ora.*

Cum pecudes volucrumque genus formamque ferarum,

Segnem atque obscenam passim strauisset in alium.

Huncque gloria & honore coronauit dominus, & constituit eum super opera manuum suarum, ut habetur *Psal. 8.* Omnia sub pedibus eius subiecit, oues, boues, vniuersa insuper & pecora campi: volucres cæli & pisces maris. *Psal. 38.* Et super vniuersas terras creaturas contulit ei dominij præcipitum, nobilitando etiam, & sublimando hominis dignitatem, ex ministris spirituum superiorum. *tex. in ele. si dominum. de reliq. & vener. sanct.* Hinc etiam Apostolus ad *Heb. 2.* dicit, quod Deus omnia submitendo homini nihil dimisit non subiectum. Hinc dicit *Plin. lib. 7. naturalis historia c. 1.* quod homo est animal cunctis imperans, & etiam cæteris animantibus excellens. *Arist. lib. 1. de animalibus.* Nobilissimumque & altissimum animal est homo. *eo. lib. de animal. lib. 1.* Et, ut dicit *Lucius Apuleius de Deo Socratis*, præstantissimum animal est homo. Ita ab ipso Deo magnificatus, ut paulo minus angelis sit diminutus. *Psal. 8.* Hoc enim in naturam Dei transit, quia ipse sit Deus; Hoc dæmonum genus nouit, utpote quod cum iisdem ortum se esse noscat: hoc humanæ naturæ partem in seipso despicit, alterius partis diuinitate confusus. O hominum quanta est natura temperata, felicitus ac diis cognata diuinitate coniunctus, partem sui, qua terrenus est, despicit. Cætera omnia, quibus se necessarium esse cælesti dispositione cognoscit, nexu secum charitatis alstringit, sicque suspicit cælum. Sic ergo feliciore loco medietatis est positus, ut quæ infra se sunt diligat. Ipse autem à superioribus diligatur elementis velocitate miscetur. Acumine mentis in profundo maris descendit. Omnia illi licent, non cælum videtur altissimum, quasi enim è proximo sagacitate animi intuetur. Intentionem animi eius, caligo aeris non confundit. Non dæritas eius operum impedit. Non aquæ altitudo profunda aspectum eius obtundit. Omnia idem est, ut vbique idem est. Hoc satis probat dictum Aristotelis *in 3. lib. Politicorum* dicentis; *Animal hoc prouidum, sagax, ac intum, memor, plenum rationis, & consilij, quem vocamus hominem, præclara quadam conditione generatum est.* Non solum famulantur terrestria, imo & angeli hominis sunt, ut habetur *Apoc. 19.* Vbi Angelus non sicut passus se adorari ab homine. Dixit enim homini, nequaquam, conseruus tuus sum & confratrum tuorum habentium testimonium Iesu. Et dicit *gl. in l. cognitionem. ff. de variis, & extraor. cogn.* quod angelica natura seruit homini. Omnium enim animantium dominus habes ad sui custodiã angelos, quasi satellites aut prædagogos posuit. Quoniam, ut dicit Albertus de Gandino *in tractatu maleficiorum, in ii. quomodo cognoscitur de maleficiis, quando crimen est notorium.* Virtus angelica est hominis seruitio deputata. Cæli insuper, nisi Deum offendar, hæres futurus: dæmonibus, hoc est, angelis malis & apostatis imperat. Vnde Hermes

Trismegistus dicit hominem tantæ sublimitatis esse, vt Deos faciendi habeat facultatem. Dij enim estis & filij Dei omnes, ait propheta. Omnis enim creatura, dicitur, cū, vt habetur *M. v. 28.* Euntes in vniuersum mundum, prædicate Euangelium omni creaturæ. Et omni creaturæ Euangelium prædicatur cum homini prædicatur, vt dicit Greg. *in homil. a. Euangelij Pentecostes. & in gl. ad Romanos ibi: In usq; l. a.* Et hoc est etiā; quia, cū omni creatura participat, & omnes proprietates creaturarum in se admittit. Habet enim cū herbis & arboribus viuere, cum brutis sentire & fructus percipere. De his duobus Gandi. *in loco hic ante allegato, allegat tex. in l. qui vus. §. de furtiuis. ff. de fur. & in l. in pecudum. ff. de usur.* Habet & tertio cum angelis intelligere, ex quo facta est anima rationalis, vt Deum intelligeret, intelligendo amaret, amando possideret, & possidendo frueretur.

Omnium enim creaturarum est dignissimus. Ita dicitur in summa confessionis. *in il. ex quibus causis infamia irrogatis, in prin. & in Amb. de nupt. §. qui uero. & gl. in l. ex p. ff. cui d. & facit §. per edictum. in d. l. empt. & in l. de re. diuis.* Hominis etenim gratia omnes fructus rerū natura comparauit. §. parum. in d. l. in pecudum. ff. de us. Hinc Pliu. *l. c. lib. 7. naturalis historia,* dicit, quod causa hominis videtur cuncta alia genuisse natura. Hominem etenim dico tantæ excellentiæ & sublimitatis, quod quodammodo est finis omnium, teste Arist. *2. Eth. & omnia continere dicitur, vti Deus sed diuersimode.* Deus autē omnia in se continet vti principium, homo vero omnia continet, vti omnium medium: quo fit, vt in Deo sint omnia meliore nota, quam in seipis. In homine inferiora, nobiliori sint conditione, superiora autē degenerent. Sunt ignis, aqua, aër & terra, per verissimā proprietatē naturæ suæ in crasso hoc & terreno hominis corpore, quod nos videmus. Huic etenim nulla creata substantia seruire dedignatur: huic terra & cætera elementa, huic bruta præito sunt vt famulētur. Huic militat cœlum: salutē bonumq; procurant angelicæ mentes, vt siquidem verum est, quod scribit Apost. esse omnes administratorios spiritus, missos propter eos, qui hæreditati sunt destinati. De quo originaliter Paulus *ad Hebr. 6.* transumptiue *in d. cl. si dominum. de relig. et venerat. sanct.* Imo seipsum Deus pro homine exhibuit. *ad Hebr. 5.* Et transumptiue *in d. cl. si dominum.* Imo se tradidit contumeliis afficiendū pro homine, vt ipsum a vinculis potestatis diabolicæ liberaret, vt est *tex. in c. suggestus. 7. q. 1.* Sic etenim huic mancipantur terrestria, fanent cœlestia, quia cœlestium, & terrestrium vinculum est, & nodus. Hanc hominis excellentiam amplissime ponit Ant. Flor. *in sua hist. par. 1. l. c. 1.* Vbi dicit hominē a Deo fuisse sublimatū honore, & excellentia, quo ad animam, in tribus, scilicet in magno gratia, in mira iustitia, & in eximia notitia: quo ad corpus, quantum ad immortalitatem, impassibilitatem, & loci amœnitatem, & quo ad honorem domini, vt præset omnia. Que omnia ample declarat, quæ nō transporto, cum fiat clara, & clare posita. Vnde ergo merito dicit Hermes Trismegistus, quod miraculum est homo, prout ample recitat Picus Mirandula *in sua eleganti oratione, in cœtu Romanorū per eum recitata,* vbi dicit legisse in monumentis Arabum Abdiam Saracenum interrogatum fuisse, quid in hac mundana scena admirandu spectaret, qui nihil homine admirabilius spectandum, respondit. Et dixi *in tractatu meo de maledictione creaturarum irrationabilium, in 2. part. in 3. & 4. fundam. illius part. vbi alias dignitates & excellentias hominis posui, quam*

composui in scholis me existente in studio Ticinen. Et vide etiam *in sermone Discipul. 32.* nouem dignitates hominis. Et ex prædictis possent vltra numerum 52. numerari. Et inter alia priuilegia hominis, inter cætera animalia, quod licet omne animal ictuum fulmine intereat, homo tamen non semper interit, imo percussus euadit sæpissime: vt de Anchise apud Virg. legitur, vt recitat Guil. Benedicti *in sua repet. c. R. v. nu. in verb. adiecta imp. beri. in prin. de testam.* Vbi ponit, quod inter aues nunquam aquila percutitur fulmine, inter quadrupedia, vitulus, seu bos marinus, inter ramos, laurus, & ibi tam in dictis, quam in allegationibus plurimum, multa de laude & excellentia hominis comprehendere possunt, quæ omitto, ne sum nimis prolixus: quæ prolixitas quandoque, & vt plurimum inducit desperationem & fastidium legētibus. Sed amplius vide de dignitate priui hominis, Ioannes Chrysostomus, qui librum vnum fecit, incipientem: *Dignitas humana &c.*

Aduertendum est etiam, quod in corpore humano sunt multa admiratione digna, quæ ample ponuntur per Cælium *lib. 1. suarum antiquarum lectionum, c. 12.* & de omnibus, quæ sunt in homine, tam in mente, intellectu, memoria, quam in corpore, ponit ample idē Cælius *li. 2. per totum,* vbi ponit rationem omnium membrorum: & inter omnia dicit esse quatuor principiora, & digniora, videlicet cerebrum, cor, epas, & testiculos, de quibus *eodem li. cap. 39. & infra in ult. par. vbi* quæritur, quod membrum humanum sit dignius, & excellentius.

Tertia consideratio. Homo est dignior angelis, propter assumptam à diuinitate humanitatem, propter quod homo magis attinet Christo, quam angelus propter multa.

Primo; quia Deus non solum fecit hominē de progenie sua: quia cum ad imaginē suam creauit sicut angelum; sed insuper de progenie humana seipsum fecit, quando verbum caro factum est, *Ioan. 1.* & in symbolo: *Et homo factus est.* Maxima quidem esset hominum cuiuslibet dignitas, & gloria atque nobilitas, si Imperator, aut quilibet alius princeps supremus, de eius se faceret prosapia & parentela. Multo autem maior nobis & gloria atque nobilitas, quod Deus se de nostra fecit prosapia progenie & cognatione.

Secundo; quia angelus attinet Christo ex parte patris, qui est pater Christi per æternam generationem, ac angelorum & hominum, per temporalem creationem: sed homo attinet Christo, etiā ex parte matris, quæ nō est angelicæ naturæ, sed humanæ, *ad Hebr. 2.* Nusquam enim angelos apprehendit, sed semen Abraham. Et fratrem hominis se vocat, vt habetur per Psalmistam: *Narrabo nomen tuum fratribus meis.* Et ait Bernardus: *Puto, quod iam me spernere non poterit, quod os ex ossibus meis, & caro ex carne mea.*

Tertio: quia Deus contraxit parentelam cum angelo solummodo dando, quando scilicet filiam suam, id est, imaginem ei dedit, quam etiam homini dedit: sed cum homine contraxit parentelam, etiam recipiendo: quia sororem eius, scilicet animam rationalem, & matrem ipsius: videlicet humanam naturam, sibi copulauit.

Quarto: quia homines beatitudinem habent in visione humanitatis Christi, in quam desiderant angeli prospicere. *1. Pet. 1.* & in contemplatione diuinitatis, quam angeli solum habent in contemplatione inuinitatis.

Quinto; quia humana natura est deificata, non autem angelica.

Sexto; quia ipsa humana natura est super omnes choros angelorum exaltata, vt patet in humanitate Christi, & matris eius. Cum exaltata sit sancta Dei genetrice super choros angelorum ad cœlestia regna: & etiam Christus, qui assumptis in se humanitatem, sedet ad dextram Dei patris, quod quomodo intelligatur, dicit Aug. in *lib. de Symbolo*, vt dicam *infra*.

Septimo; quia Deus dedit potestatem homini Deum faciendi, & corpus suum consecrandi. *Clem. si dominum. de relig. & ven. sanct.* & tamē non dedit angelis, vt habetur per Io. de Turrecr. in *cap. quid sit. de consecr. dist. 2.*

Octauo; quia angeli ad custodiam hominis sunt deputati. vt habetur per *Psal. 10.* Angelis suis Deus mandauit de te. Et dixi hic ante in *prima consideratione*. Dicit tamen Io. de Turrecr. in *loco hic ante allegato*. imo angelica natura seruit homini, vt dicit gl. in *ver. dignitate, in loc. cognitiō. ff. de var. & extra. cogn.* Quia angeli sunt maiores homine natura gratia & officio: & quomodo, vide Benedict. de Buis in *2. part. sui Rufarij, in serm. 10. littera L.* vbi posuit sex primas rationes, etiam ponit alias, ex quibus Angeli sunt maiores.

Aduerte tamen, quod quilibet homo debet honorare angelum suum, in quocunque loco fuerit. vnde Bert. in *quouis disorderio, in quouis angulo reuerentiam exhibe a golo tuo, ne audas illo abse. ic, quod nec presente auderes facere. Et semper, die, & sero, & mane, & omni hora.*

Angele qui meus es custos, pietate superna,
Me tibi commissum serua, defende, gubernas.
Amen.

Et subiunge de B. virgine Maria,
Vt me pausantem conserues, & vigilantem,
Me tibi virgo pia, semper commendo Maria.

Aduertendum est etiam quod principes etiam habent duos angelos: vnum, scilicet ratione suæ singularis personæ, sicut habent cæteri homines, vt habetur *Matth. 18. ibi; Videte, ne contemnatis vnum ex his pusillia. dico autem vobis, quia angeli eorum semper vident faciem patris mei, qui in celis est.* Et isti angeli sunt de ordine inferiori. Alterum vero angelum habent ratione dignitatis, vel officij regalis, aut prælature, vt de Eliseo legitur *3. Reg. 4. cap.* Quia angelorum multitudinem ad sui defensionem habebat, quod, quomodo intelligatur, vide Guil. Benedicti in *sua repet. c. Rayn. in verbo Adieilla impubers. extra de testam.* Et ibi ponit quomodo Michael est angelus regni Franciæ. Et etiam quomodo vnus angelus quandoque impedit alium, & resistit alteri in porrigendis precibus, & obtinendis meritis. Ideo vt habetur *Dan. 10.* vbi Gabriel dixit Danieli princeps, id est, angelus regni Persarum resistit mihi viginti & vno diebus. dicam *infra in 3. p. 1. c. 11. 16. in sid. vers. 4. adiunxit.*

Quarta consideratio est. Quod præ cæteris honoratur anima, mēte, memoria, intellectu, & quinque sensibus, vltra alia animalia mundi, de quibus singulariter dicemus. Et de anima, quomodo omnis dignitas hominis sit ab anima, ample probat Cælius, in *1. 1. varum antiquarum lectionum, c. 43. 44. 45. & 46.* De mente, quæ est vice luminis & instrumenti, & visus, eod. *lib. c. 44* De memoria, & eius excellentia habetur *lib. 3. c. 21. & lib. 2. c. 3* De intellectu habetur eod. *lib. 2. c. 1. 2.* De quinque sensibus habetur per eundem Cælium, *lib. 1. c. 48. 49. 50. 51. & 52.* & ibi, quis ex quinque sensibus sit præstantior, dicam *infra in vltima parte, in 44. consideratione.*

Quinta consideratio. Sicut homo præ cæteris animalibus honorandus est in vita, vt ante dictum

est; ita etiam in morte & eius sepultura, exemplo Christi, qui Deus & homo, licet se pro homine contumeliis asciendum dedit, ignominiosaque mors illi fuerit, sepultura tamen illius fuit gloriosa, sicut iam Esaias prophetauerat, vt habetur *Esai. 53. 11.* Et erit sepulchrum eius gloriosum, prout sepulchra Adæ, Abrahæ, Isaac, & Iacob, & eorum vxorem, & aliorum plurimum Patriarcharum fuerunt gloriosa, prout recitat Hiero. in *lib. Hæbraicarum questionum.* Et recitat amplissime Io. Ludo. Viualdus in *suo tract. de pugna parit sensitiua & intellectiua. in prin. in tit. de officio pietatis in defunctos.* habetur in *can. Ebroni. 13. q. 2.* & etiam de Tobia ibi habetur, *Thob. 4.* Cuius Christi, & patriarcharum actiones & exempla, sequi debemus, cū Christi actio nostra sit instructio, *c. significasti. el. 2. de ele. 2. q. 1. c. Der. Pet. de Anch. in c. nos, extra de sepulchris.* quæ etiam sepulchra in magna veneratione habitata fuerunt à gentibus, prout Iustinianus, & Valerius scripserunt. Et inter cætera, Scythæ illud diligentissime obseruabant, quod sepulchra parentum, quæ voluerunt habere communia, non minus venerabantur, quam sacra Deorum. Et etiam multum fuerunt commendatæ sepulture mortuorum tempore antiquo Quoniam, vt habetur *Ecc. 7.* Mortuo non negabis gratiam, id est, sepulturam, transumptiue in *c. ecclesiastic. 11. q. 2.* & David *Psal. 87. in prin.* inter horribilia ponit, eo quod non erat, qui sepeliret. Et ille bonus Tobias mortuis & occisis, sepulturam exhibebat. *Thob. 1. cap.* Et de utilitate sepulture, ponit ample Antonius Florentinus in *3. part. sue sum. tit. 10. c. 1. §. 3.* & ample etiam per Bernardum de Buis in *2. sui Rufarij, sermon. 1.* vbi ponit, quod exequiæ & ceremoniæ mortuorum profunt in *12.* Apud maiores gentilium Romanorum ritus talis erga mortuos obseruabatur. Nam perungenda cadauera preciosis quibusdam vnguentis detinebantur, & in rogis multa simul aromata cum cadaueribus cremabatur. Vnde de Sylla legitur, maximam multitudinem aromatum in eius rogo fuisse absumptam. Refert idem Viuald. in *loco hic ante allegato.* Hic mos, etiam apud Ægyptios obseruabatur, vt habetur *Gen. 50.* de Ioseph, qui præcipit seruis suis medicis, vt aromatibus condirent patrem suum, quibus iussa explentibus transierunt quadraginta dies. Fleuitque eum Ægyptus septuaginta diebus, scilicet quadraginta dies condimenti, & triginta fletus, vt dicit ibi de Lyra. Etiam habetur *Deut. 34.* de Moysè, quem populus Israëliticus fleuit triginta diebus. Et recitat Valer. in *tit. de seruicia religione. cap. fin.* Quod Senatus Romanus post Cannensem cladem decreuit, ne matronæ vltra trigessimum diem luctus suos excederent, vti ab his sacra Cereris peragi possent. Alius tamen mos erat apud aliquos, vt lugerentur defuncti, vsque ad tertium diem, apud alios, vsque ad septimum, apud alios vero vsque ad quadragesimum, de quibus moribus in *c. quia alij. 13. q. 2.* Et iste mos quadragesima diem apud nobiles in Gallia obseruatur. Ex quo sententiarum fuit per Officialem Heduentem, quod domicella Iaquelina de la Trimaille, filia nobilis & potentis domini Georgij de la Trimaille, locumtinentis regij generalis in Burgun. citata coram ipso, super certis promissionibus matrimonialibus, per verba de presenti, instante procuratore D. episcopi, & ad denunciationem generosi & magnifici viri domini Io. de la Bulme, domini de Besme, & filij illustriss. domini Comitis de Montereuel, non tenebatur comparere in iudicio, neq; exire domum, ante quadragesima dies, computandos à tempore mortis, dicti quondam sui patris.

Aduerte etiam ex illo *Genes. 50. c.* circa tria. Primo, ibi interuenit honoris exhibitio in condimento corporis defuncti. Secundo, serus solennis super mortuum. Tertio, honorabilis deportatio cum comitiua valde solenni & nobili. Nam Ioseph conuocauit omnes maiores patriæ domus Pharaonis, & amicos ad conducendum corpus patris sui Iacob ad sepulchrum suum, quæ hodie etiam obseruantur apud nos: quoniam in executione sepulture, & funeralibus defunctorum, præcipue magnatum & diuitem, interuenit pompa funebris, tam in vestibus lugubribus tædis, & luminaribus cereis ardentibus, vbi domus & aula, equi & sepultura, nigris sternuntur pannis, & conuocantur parentes & amici ad 40. diem, quo ad nobiles, & quo ad alios statim cum reconduntur in terra, aut sepulchris eorum. Alexander vero, & Cæsar Imperatores se in eorum testamento, in nuda terra humari iusserunt, vt infra dicam. Varios enim inhumandi ritus ponit Textor Niuernensis. *in sua Officina, in tit. de vario inhumandi ritu.* vbi dicit, inexpiabile quondam scelus creditum est, sepulchra violasse: adeo, vt lex sacrum iusserit, vbi corpus hominis mortui iaceret, dicereturque mixille in patrios cineres, cui omnia cadebant sinistra, & inauspicare, ac de materia sepulchri, & monumenti, quomodo apud leges habeatur, sunt tituli *de relig. & sum. fun. ff. & Cod.* & dicam infra post dicta Textoris. Sed, vt dixi, apud nos quoque, Christianis damnatur ceremoniis, qui aut lotium in sepulchris egerit, aut quid aliud ibidem fecerit immundum, neque apud nos solum religiosum est. Nam nulla prope tam effrata gens est, quæ non nouerit habere sepulchrorum rationem, præter paucos barbaros: qui cum beiuino prope ritu inter se degant, nihil mirum, si aliorum vestigiis nequamquam insistant. Nunc de vtriusque loquendum, his scilicet quibus nulla est faneorum cura, & illis, quibus maxima.

Lotophragij suos in mare defunctos abiiciunt, asseruerantes, parum interesse humone, an aqua, absumantur. Hunc modum reprobatur iuriconsultus Modestinus *in lib. sue. ff. de cond. inst.* vbi dicit, quod laudandus est magis, quam accusandus hæres, qui reliquias testatoris non in mare secundum ipsius voluntatem abiecerit, sed in memoriam humanæ conditionis, sepulture tradidit. Nec etiam obtemperatum fuit Soloni Philosopho, qui in Cyprio moriens, hæredibus mandauit ossa sua in cinerem dissoluta per prouinciam disseminari.

Albani olim nephas putabant curam mortuorum agere: quod etiam reprobatur, vt habetur *Eccles. 2.* Noli mortuo denegare gratiam, id est, sepulturam. *13. 9. 2. c. in Ecclesiast.*

Sabæi corpora defunctorum eo, quo sterces, modo dacebant, quin etiam reges reiciebant inter sterquilina, videtur, quod istud esset apud eos eo, quia homo quasi putredo consumendus est. *1. Job. 14. cap. 1. Job. 34.* homo putredo, & filius hominis, & facit *Eccles. 10.* Memento quoniam omnes in corruptione sumus. Hinc dicit Ber. in lib. meditationum: *Homo nihil aliud est, quam sterina foetidum, saccus stercoreum, & cibus vermium: vnde;*

Post hominem vermis, post vermem factor & horror,

Sic et in hanc speciem vertitur omnia homo.

Sed pro certo hic modus etiam est improbatum, cum vt dicit rex. *in d. c. Eccles. 3.* quod cum homo de terra sit, debet in terram reuerti. *Eccles. 3. et Genes. 3.*

Troglodytæ, mortui ceruicem pedibus alligabant: & raptim cum iocis, & risu efferebant, nullaque habita loci ratione mandabant terræ.

Scytharum vero mos longè melior, qui mortuos inter epulas vorare causa honoris consueuerant. Imo dicendum est longe deterior, vt de his & aliis habetur per Hieron. contra Iouinianum *c. 36.* & habetur per Cælium *lib. 9. suarum antiquarum lectionum. c. 46.* vbi ponit aliquos ritus sepeliendi. *& in c. 44.*

Hircani, non ad alium vsum nutriebant canes, quam vt eis sanctos vita, vorandos obicerent. Et etiam apud Parthos sepultura: homo, aut auium, aut canum laniatus est, nuda demum ossa terra obruunt. Et hic mos erat apud magnos, non humare corpora suorum, nisi prius à feris laniata.

Et Massageræ, senio confectos, in frustra cadunt, & pro ouillis carnibus edunt. Et qui morbo moriuntur, deuorandi feris obiciuntur, vt refert Iustin. Et hos modos etiam ex supradictis reprobare debemus, prout reprobatur G. Bened. *in sua rep. c. Reyn. in ver. mortuo uaque testatore. l. n. 54. in fin. cum seq. vbi* reprobatur tales modos, ex quo in eis non fit honor defuncto.

Alium vero modum obseruabant Athenienses: quorum tanta fuit sepulchrorum cura, vt si quis dux bello peremptos sepulchro honestate neglexisset, capite plesteretur.

Macedonibus vero nullum fuit tam solenne militiæ munus, quam suos sepelire.

Ægyptij, in domorum ædificatione negligentes, miro sumptu, superbaque magnitudine construere sepulchra consueuerant, operæque prodigiôsæ pyramides, quod existimarent defunctorum domus sempiternas. Idem mortuos condiant, & eos domi seruant, vt refert Cic. *lib. 1. questionum Tusculanarum*

Hic mos olim apud nos Heduos, seu Augustudunenses seruabatur. Cum viderimus, temporibus nostris plura corpora defunctorum inuenta in antiquis domibus ciuitatis antiquæ. Et etiam adhuc est pyramis excellens, & magnæ altitudinis, quæ non potest aliud iudicari, nisi quod esset monumentum cuiusdam magnifici, quod factum fuerat in modum pyramidis, prout etiam iudicauit Christianissimus Rex noster Franciscus I. magnus Historiographus. Qui illam, ob eius magnitudinem, tanquam etiam antiquitatum amator, post orationem, per me ei habitam, in introitu huius suæ ciuitatis Heduenfis, in qua, de illa, ad demonstrationem antiquitatis suæ ciuitatis Heduenfis, mentionem feci, videre voluit. Et statim, oratione audita, ad illam accessit, & amplissimis disputationibus, cum Budeo de illa perferatus est. Tandem conclusit, esse monumentum cuiusdam primatis, seu domini, huius antiquæ ciuitatis Heduenfis: & fuisse constructum, & ædificatum in formam pyramidis. Ex quo dicendum est, verisimiliter hunc modum apud nos obseruatum fuisse.

Mos fuit plerisque populis, mulieres conductitias (*præfixæ* vocabantur) comparare, quæ in eorum morte lugerent, quibus deessent parentes. Hic mos adhuc hodie seruatur apud Italos, maxime Tusculanos & Romanos, & etiam Lombardos, & pluries vidi ita obseruari in Lombard.

Apud Hebræos cautum fuit lege, ne insepultum hostem relinquerent. Pyrrhus, gentilis etiam Rex Epirotarum, vt Eutropius refert, quam sauendum sit sepultura, licet paganus foret, ostendit: qui cum mille octuaginta ex Romanis in bello captos teneret, summo honore tractauit, multosque defunctos, licet hostes, honorifice sepeliuit. Sic & Cæsar, caput Pompeij hostis sui, vt refert Valer. *lib. 5. de humanitate cap. 16.* Et primus, qui funerare corpora in bello docuit, fuit Hercules. Et tales pulchre commendauit Pro-

pheta eximius, 2. Reg. 2. Vos benedicti à Domino, qui fecistis misericordiam hanc cum Domino vestro Saul, & sepelitis eum. Et Machabæus, inimicorum interfectorum corpora sepeliri iussit, ut habetur 2. Mach. 10. & 12. Alexander Darij interfecti corpus matri Tambrudini præbuit. Pauli Æmilij cadaver, Hannibal hostis sepeliuit. Refert Textor in sua officina, in loco hic ante allegato. Et etiam Gracchum & Marcellum ipsius hostes, sepeliuit, ut refert Valer. l. 5. de human. Et ut etiam refert idem Valerius tit. 1. de somniis, quod Simonides poeta ad litus applicans maris, corpus, quod vidit inhumatum, sepeliri mandauit: propter quod periculum matis euasit, ut ibi, & in sequenti titulo de miraculis. Constat etiam, quod periculum terræ euasit. Expedit enim Reipublicæ, non minus mortuos humari, quam viuentes conseruari, secundum Bald. in l. si. C. de neg. gest. prout nobis etiam exemplis gentium traditur, scilicet Cyri, Alexandri, & Cæsarum Imperatorum, qui se suis mandauerunt in testamentis in nuda terra humari, ut refert Leonardus Aretinus epist. 94.

Pleraque Assyriorum corpora in locis palustribus fuisse condita feruntur, quod non fuit honestum, nec defuncto in talibus obtemperandum est, exemplo Solonis philosophi ex septem Græciæ sapientibus, qui in Cypro moriens, hæredibus mandauit ossa sua in cinerem dissoluta per omnem prouinciam disseminari: cui tamen obtemperatum non fuit. Refert Guil. Benedict. in d. repetitione in loco hic ante allegato. nu. 69. Aliquos ex his ponit Volaterranus in suo tertio tomolo. 31. de Philologia. c. pen.

Alios modos, & ritus sepeliendi corpora ponit Textor in sua officina, in loco supra allegato. Ex dicit Silium Italicum lib. 13. varios funerandi ritus, his versibus describere:

rumuli & cinerum sententia discors.

*Tellure (ut perhibent) is mos antiquus Ibera
Examina obscenus consumit corpora vultur.
Regia quum lucem posuerunt membra, probatum est
Hircanus addidere canes. Ægyptia tellus
Claudit odorato post funus stantia saxo
Corpora, & à mensis exanguem aut separat umbram,
Exhausto instituit Pontus vacuare cerebro.
Ora virum, & longum myrrhata reponit in æuum,
Quid, qui reclusa nudos Garamantes arena
Infodiunt, quid, qui sauo sepelire profundo,
Exanimis mandant Lybicus Nasamones in oris?
At Celta vacui capitis circumdare gaudent
Ossa (nefus) auro, & mensis ea pocula seruant.
Cecropide ob patriam Maioris forte peremptos,
Deuereve simul communibus urere flammis.
At gente in Scythia suffixa cadauera truncis,
Lenta dicit sepelire puri liquentia tabo.*

De gloria autem & privilegio sepulturæ, quârum sit appetenda, ostendit Inno in c. cum liberum. de sepulchris. vide autorē ipsum in Consu. Burg. in tit. des droits & appartenances in §. 4. in verbis & frais funeraux. vbi dicit, quod sacerdos spoliatus corpore iam sepulto, non est ante omnia restituendus, ut vexatio euitetur corpori humati. Et idem si ageret per viam attentati. secund. Inno. & alios in dist. c. cum liberum. de sepulchris. quod dicunt domini de Rota esse verum de æquitate, secus de rigore iuris. Ita dicitur in decisionibus suis, decisio. 854. in antiquis. Hanc tamen Innoc. opinionem reprobant plures per l. esse. ff. de relig. & sump. fun. vbi autoritate principis potest extrahi corpus de sepulchro alieno, eo, quia non videtur esse iuste sepulturæ

traditum, ex quo potest eum extrahi facere. l. diuis. ff. de religiosa & sump. fun. Et adeo vexari nõ debet corpus sepultum, quod nec vexabitur corpus infidelis Iudæi: c. sicut. de Iudæis. facit l. i. ff. de sepulchris. v. o. & l. fin. C. eod. tit. & semel sepultos, decet ibi perpetuo manere, nec possunt eorum reliquæ de loco transferri. l. nemo C. de relig. & sump. funer. sub pœna violatoribus sepulchrorum indicta, & decem librarum auri ultra, l. qui sepulchra. in fin. C. de sepulchris. viol. præsertim si beati exstant, exemplo Iosue regis, qui ossa tollens mortuorum, certificatus de sepulchro viri Dei, qui venerat de Iuda, ait: *Dimute eum, nemo commoueat ossa eius:* & manserunt ossa eius intacta cum ossibus Prophetæ, qui venerat de Samaria. 4. Reg. 23. c. quod etiam ordinatum est per Imperatores. l. nemo. C. de sacros. Eccl. quod male obseruauit Clodouæus, Dagoberti regis filius, ob quod graui punitione fuit punitus, ut refert Gaguinus in suis chronicis, l. 3. cap. 4. apponendo fere trum beati Dionysij, ex quo male successit, ut ibi. Imo, etiam si non ut beati honorentur, eorum reliquæ prohibentur auferri. d. aliqua sepulchra. Quod pulchre demonstrauit Ludouicus XI. Qui corpus Agnetis pulchre, concubinae sui patris, licet eidem aduersata mulier fuisset, noluit de medio chori templi nostræ dominæ apud Cleriam permittere amoueri posse, & ad alium locum transferre, licet impedimento esset faciendibus illius ecclesie, prout refert Gaguinus in suis chronicis, l. 10. c. 1. & 2. De privilegio & fauore quantum sic accuratè fauendam sepeliendis cadaveribus ponit Io. Andreae in rubr. de sepulchris. & ibi etiam Card. Zab. Et vide, quæ dicit D. meus Ias. in l. furiosum. in 2. col. C. quæst. in fuisse poss. quod cadauera de iure debent deferri ad sepulturam cum sonis, & cantibus psallentium. text. in c. qui diuino. 13. q. 2. & in c. vbi cum que. eodem caus. & quæst. Ale. in l. si cum dotem. §. si maritus. in ult. col. ff. soluto matrim. Dicit tamen Paul. de Cast. in l. non oportet. C. de his, quibus ut ind. Quoddam testamentum cuiusdam doctoris Paduani, qui in testamento inter cetera ordinauit, quod ipso mortuo cadaver suum sine plactu deberet deferri ad Ecclesiam, fuisse bestiale: quod quomodo intelligatur, vide Dominum meum Ias. in d. l. furiosum. Et etiam quantum cadaveribus sepultis honoris debeat, vide eundem Benedicti in loco supra allegato, vbi ample, & Celium, l. 2. plurimum antiquarum l. 2. c. 44. vbi ponit de religione sepulchrorum.

Aduerte etiam, quod in tantum sunt honorandi defuncti, quod eis non debet fieri iniuria, ut dixi in meo monito quæst. in ver. iniuriam. & in ver. defunctus. & quod reuerentia sit exhibenda mortuo, etiam dictum est supra in l. parte. in 74. considerat.

Sexta consideratio erit de Pompis funeralibus, quæ sodie fiunt apud nos pro principibus & magnatibus, in quibus fuit multa valde excellentia, & vbi omnes domestici, officij assistunt, & ante deferunt omnia defuncti insignia: & ad hoc congregantur parentes, & amici: præcipue in quadragessimam diem post obitum, quo die fieri solent exequiæ funerales. Ideo videndum est, vnde tales pompæ habuerunt initium.

Legitur enim Genes. 50. c. iam alleg. quod cum Iacob mortuus fuisset, post benedictionem singulam ab eo impertitam filiis suis (ex quibus fuerunt duodecim tribus Israel, iuxta numerum filiorum eiusdem) cernens Ioseph. obitum patris, ruit super faciem illius, fletus, & deosculans eum, præcepitque fernis suis medicis, ut aromatibus condirent patrem. Quibus iussa explentibus transierunt quadraginta dies. Ille quippe (ut dicit textus) mos erat cadaverum conditorum. Fleuit

que eum Ægyptus septuaginta diebus. Et expleto plūctus tempore, locutus est Ioseph ad familiam Pharaonis in hæc verba: *Si inveni gratiam in conspectu vestro, loquimini auribus Pharaoni. Eo, quod pater meus adiurauerit me, dicens: En maior, in sepulchro meo, quod fodi mihi in terra Chanaan, sepelies me. Ascendam igitur, & sepeliā patrem meum, ac reuertar. Dixitque ei Pharao: Ascende. & sepeli patrem tuum, sicut adiuratus es. Quo ascendente, ierunt cum eo omnes Senes domus Pharaonis, cunctique maiores natu terra Ægypti, Domus Ioseph cum fratribus suis absque paruulis, & gregibus, atque armentis, qua dereliquerunt in terra Iessen. Habuit quoque in comitatu currus, equites, & facta est turba non modica. Veneruntque ad arcam Achad, qua sita est trans Iordanem, ubi celebrantes exequias magno planctu, atque vehemēti, impleuerunt septem dies. & sequitur: Et portantes eum in terram Chanaan, sepelierunt eum in spelunca duplici, quam emerat Abraham cum agro in possessionem sepulchri, ab Ephron Chetho, contra faciem Mambræ. Ex quibus facile deprehendi potest, quod iam in antiquo testamento fiebant pompæ funerales in pluribus etiam in ædificiis & sepulchris, ut habetur 1. Machabæorum 13. c. pompæ funerales fuerunt permittæ, ubi dicitur: Et edificauit Simon super sepulchrum patris sui, & fratrum suorum ædificium altum visu, lapide polito, retro, & ante, & statuit septem pyramides, unam contra unam, patri & matri. & quatuor fratribus: & his circumpositus columnas magnas, & super columnas arma, ad memoriam æternam, & iuxta arma naues sculptas, qua viderentur ab hominibus nauigantibus mare. Etiam habetur de Christo, quod Ioseph ab Arimathia, & Nicodemus, sepelierunt eum honorifice, ut habetur Ioan. 19. in fin. ubi dicitur: Venit ergo Ioseph, & tulit corpus Iesu. Venit autem & Nicodemus, qui venerat ad Iesum nocte primam, ferens mixturam myrrhæ, & aloes, quasi libras centum. Acceperunt autem corpus Iesu, & ligauerunt eum linteis, cum aromatibus, sicut mos est Iudeorum sepelire. Erat autem in loco, ubi crucifixus est, hortus, & in horto monumentum nouum, in quo nondum quisquam positus erat. Quod & prophetizatum fuerat, ut dictum est in præcedenti conclusione, in principio. Ideo videntur tales pompæ permittæ, ita, quod non peccant, eas facientes, prout tenet Io. de Turcremara in c. anima defunctorum. col. 4. 13. 9. 2. & eadem causa, & q. in c. cum grauis, dicit, quod tales pompæ in luminariis pannis, & aliis sumptibus, profunt animabus defunctorum: si non perfecte, saltem per accidens, in quantum per talia homines excitantur ad compatiendum, & per consequens ad orandum pro eis, in quantum pauperes inde fructum, & eleemosynas capiunt, & ecclesiæ decorantur. Etiam, ut habetur Tobias 12. Sepelire mortuos, est opus pium, & inter cæteras eleemosynas computatur, ut dixi infra in vltima parte, in 29. consideratione. & prout tenet Io. de Turcre. in dictis locis, accumulans aliquas conclusiones, quas vide.*

De huiusmodi pompis funeralibus, cura sepulchrorum, & laudandis defunctis, scripsit Volaterranus in philologia lib. 31. c. fin. & in principio damnat funeris ac sepulchri pompam, quam præcipue (ut ait) inter Christianos sacerdotio dicari expectere non debent. August. de ciuitate Dei. Sepulchrorum memoriam, sumptusque funeris, magis viuorum consolationem dicit esse, quam defunctorum vtilitatem. Ambrosius in sermone. Quid proficiat (inquit) sepulchrorum superbia, damna sunt potius viuentium, quam subsidia mortuorum. Et Gregorius, ut recitatur in d. c. anima defunctorum. ait: Curatio funeris, conditio sepulture, pompa exequiarum magis sunt viuorum solatia, quam subsidia mortuorum. Tu tamen tene, quod profunt, aut prodesse possunt, modo supradicto: & etiam comprobo isto medio: quia ibi potius sepeliendi sunt homines defun-

cti, ubi fit maior concursus populi, ut est text. in c. ubi cunctique 13. 9. 2. & not. in d. c. cum grauis. ubi videtur assignari ratio; quia, quoties ad sacra loca veniunt fideles Christiani, & defunctorum sepulchras aspiciunt, recordantur, & pro eis Domino preces fundunt. De laudibus funerariis (de quibus infra) quomodo fieri debent, scripsit Blondus in 2. lib. de Roma triumphante. Et quomodo fit honor corpori sepeliendo in appositione florum, & odoramentorum, in funebribus etiam & super tumulo, qui mos adhuc hodie apud nos obseruatur.

Laudare vero defunctos, vetus est (ut ait ibi Volaterran.) consuetudo, cœpitque apud Græcos iam inde à Pericle, qui, teste Thucydide, primus defunctos in bello Peloponnesiaco, pro concione laudauit. G. Benedicti in sua repet. c. Ray. in ver. mortuo itaque restator. primo. 62. extra de testum. ait, quod à Solone ortum habuit, qui è septem sapientibus vnus, urbem Athenarum, quasi nouam ciuitatem moribus ac legibus condidit. Hic tantus ac talis philosophus instituit, ut clariss. virorum laudes in funere prædicarentur. Qui teste Gell. lib. 16. Tarquinio Prisco, Romæ regnante, leges Athenien. dedit. Et sic huius rei autor (ut Anaximenes orator dicit) ante extitit. testis Plutarchus in vita Valerij. Apud Romanos vero Valerius Publicola, primus collegam suum Brutum, funebri oratione laudauit: quæ adeo grata incundaque Romanis fuit, ut ex eo consuetudo manserit, ut qui strenue pugnando obiisset, ab optimatibus laudaretur.

Apud Romanos deinde, autore eodem Plutarcho, in vita Camilli, cum mulieres ornamenta aurea, quibus circa opus utebantur, ad conficiendam pateram, in Delphum mittendam, contribuerint, Senatus decreuit, ut quemadmodum pro viris, ita etiam pro feminis, in funere orationem haberi liceret, testis est Polydorus de inuentoribus rerum. lib. 3. c. 10. in fin. Liuius tamen scribit de auro collato, cum in publico decisset aurum, ex quo pacta merces, Gallis arcem oppugnantibus, confitetur, id fuisse à matronis ex monilibus collatum. Proptereaque institutum, ut earum quoque, sicut virorum, post mortem solennis esset laudatio. Hinc igitur defunctos laudandi mos defluxit, quem nos hodie seruamus, ut fere in toto regno Franciæ, die sepulture, laudes prædicantur defunctorum, & etiam nobilium, & matronarum, seu burgensum.

Modum vero funerandi principes, vide apud Herodianum in Commodo: quem morem, hodie in summis Pontificibus & Cardinalibus seruari, dicit Volaterranus in loco supra alleg. c. de modo funerand. Et est mirabilis & fere incredibilis excellentiæ, apud nos Christianos, saltem in Gallia: ubi fit pompa sumptuosa, pro regibus & principibus in delatione insigniorum ante corpus per officarios, & domesticos in vestibus tectis, in tædis, & cereis, fere innumeris, in equis paludatis, seu pallio frenatis, in armis, in pannis etiam sericis nigris, quibus locus sepulture, & defuncti, decorantur. In comitiis, & associationibus corpus, per dictos officarios & subditos, in cantibus & psalmis piis, & in prædictis orationibus & declamationibus, ex quibus magnum honorem præbent huiusmodi defunctis, & de his putant illustrandos, de origine nouendialis, septimanique sacrificij: quod primum à funere fit. Item, de ordine, & modo apud præfatos offerendi funeris ad sepulchrum, & de funebri pompa, vide Polid. in dict. loco, lib. 6. cap. 10. Legitur, quod Alphonsus patrem suum Ferdinandum, decem ac septem aureorum millibus funerariis, magno pietatis argumento.

Item Alexander, in tantum coluit Ephestionem, ut eo mortuo, propugnacula urbium diripi, quos, multosque tonderi, plerisque gregarios homines interficere, ad mœroris argumentum iusserit, idque vocauerit Ephestionis inferias. In eius quoque exequiis decem millia talentum profudit, secundum Plutarchum, & Arrianum.

Septima consideratio. Cum fœmina, seu mulier, sit Sadiutorium simile homini, *Genes. 2.* & masculum, & fœminam creauit eos Dominus, *Genes. 1.* & os ex ossibus hominis, & caro ex carne illius, *Genes. 2.* ideo est eidem fœminæ adhibendus honor inter alias res mundi. Cum omnia, quæ dicta sunt de homine in genere, quod ad imaginem, & similitudinem Dei, creatus est homo, ita & fœmina. Masculum enim & fœminam creauit eos, ut habetur *Genes. 1.* & ut habetur *Ecclesi. 17.* loquendo de excellentia hominis masculi, & mulieris, consilium & linguam, & oculos, & aures, & cor dedit illis excogitandi, & disciplina intellectus repleuit illos. Creauit illis scientiam spiritus, sensu repleuit cor illorum, & mala, & bona ostendit illis. Posuit oculum ipsorum super corda illorum, ostendere illis magnalia operum suorum, ut nomen sanctificationis collaudent, & gloriantur in mirabilibus illius, ut magnalia enarrant operum eius. Addidit illis disciplinam, & lege vitæ hæreditauit illos. Testamentum æternum constituit cum illis, & iustitiam, & iudicia sua ostendit illis, & magnalia honoris eius vidit oculus eorum, & honorem vocis audierunt aures illorum. Imo mulieres faciunt gloriam hominibus, & non possunt homines separari ab eis, ut habetur *Esdra 3. c. 4.* Verum, ut ibi dicitur, fœminæ hominibus dominantur. Dicit tamen Apostolus *1. ad Corinth. 11.* transumptiue *in c. hæc imago. & c. pen. 33. qu. 5.* quod mulier debet velare caput: quia non est gloria, aut imago Dei, sed gloria viri. Quod dictum Apostoli, quomodo intelligatur, vide Io. de Tutrocremata *in d. c. hæc imago.* Item, mulieres plus appetunt gloriam, & multum cupiunt laudari, ut dicit Guil. Benedicti *in sua repetit. cap. Rayn. in verb. Cuidam Petro tradiderunt, 38. de testam. extra.* ubi dicit, quod mulier habet duo Vnum; quia cupit laudari. Secundo; quod semper affectat extrinsece ornari. De quibus ibi vide.

Octaua consideratio. Mulieres laudari possunt ex multis; ex magnanimitate, scilicet fortitudine, sapientia, industria, ex pudicitia, & honestate, & pulchritudine, & clementia, ex liberalitate, ex deuotione, ex fortitudine omnium: prout habetur *Esdra 3. cap. 4. supra allegato.* Vbi disputatum fuit de fortitudine mulierum. Et finaliter fuit conclusum. forte vinum, fortis rex, fortiores sunt mulieres, ut ibi; ubi tandem concluditur, quod super omnia vincit veritas, ut alibi dicam. Imo, sunt excellentiores viro, cum vir sit ex limo terræ, & mulier de costa viri, & sic de materia digniori. Item, Adam fuit factus extra paradysum, sc. in agro Damasceno, ut dicitur doct. super *Genes. 2.* Eua vero in Paradiso facta est. Ita dicit Bernardinus de Bustis *in 2. par. sup. Rubach form. 28. 2. par. in terra F.* Et habetur *in c. illud 40. dist. 11.* De fortitudine hic parum dicam, sed me remitto ad ea, quæ dicturus sum *infra in ult. a. in 26. consideratio.* ubi ponam, quæ res sit fortissima.

Et magnanimitate, prout fuit Minerua, quæ multa prælia commisit. De qua Aug. *de ciuit. Dei, lib. 18. c. 8.* dicit, Anno 58 ætatis Isaac, Ibim, apud Tritonidem lacum, apparuisse. Ipsam enim ferrum in arma arte con-

uertere, armis corpus tegere, aciem bellantium ordinare, leges omnes, quibus eatur in pugnam, edocuisse fertur, ut attestatur Cicer. *in 3. de Nat. Deorum.* Hæc & multa alia adiuuenit, de quibus per Philippum Bergomensem, *in suo supplemento Chron. lib. 3.* Vbi dicit, quinque fuisse Mineruas. Sed hæc bellicosa fuit mater Apollinis. Author etiam est Berolus dicens, quod virgo Pallas apud Tritonidem lacum omnem militiam prima Lybicos docuit.

De Diana insigni virgine Apollinis Delphici fore, quam Cicero *libro eodem de natura Deorum,* præcipuam inter alias Dianæ, & nominatissimam, asseruit. In pretio enim fuit non modico, ut refert idem Philippus *eodem libro.* Orionem vero Neptuni filium vitare volentem occidit.

De Arthemisia etiam Halicarnaseorum regina, quæ virili robore, & audacia, ac militari disciplina plurimum valuit, & multis triumphis, maiestatem sui nominis exornauit, quoniam post viri mortem, ad tempus sepositis lachryinis, bis arma suscepit. Primo, ut patriæ salutem tutaretur. Secundo, ut localem fidem requisita, seruaret, Rhodios nauali prælio superauit, & Rhodum ipsam sibi vendicauit. Iustinus etiam, *lib. 5. epitomarum* dicit, Arthemisiam, in auxilium Xerxi, contra Græcos venisse, inter primores duces acerrime bellasse. hæc dicit Philippus Bergomenis *lib. 5.* Hæc Arthemisia, Mausolo marito mortuo sepulchrum erexit, inter orbis miracula annumeratum. Cuius altitudo atollebatur 25. cubitis, cingebatur col. 36. patebat ab astro, & septentrione 63. pedes: toto circuitu continebat pedes 411. ipsum ab oriente cælauit Scopas, a septentrione Briax, a meridie Timotheus, ab occasu Leocares. hæc dicit Textor *in sua offic. 7. septem orbis miracula.*

Semitamis, magni Nini Assyriorum regis vxor, anno à natiuitate Abraham duodecimo, regnandi libidine tota pruriens, petiisse fertur à marito Nino, ut quinque tantum dies imperaret, & sceptro vteretur, quod cum exorasset, satellitibus iussit, Ninum ut interficerent. Hoc itaque modo regnum consecuta, Assyriis dominata est, & quadraginta duobus annis regnauit. Hæc quippe mortuo marito, cum iuuenula admodum haberetur, cuiusque vnicus filius nomine Ninus, puer tenellus esset, non æstimans tutum esse, imperium tam grande filio tenello committere, cum esset animo ingenti, quodam muliebri astu malicia excogitata (ut Iustinus *in primo Epitomarum* ait) hoc modo decipere exercitum cogitauit, non contenta à viro acquisitos reuincos tueri. Ethiopiam suo adiecit imperio. Indis etiam bellum intulit implacabile, quo præter illam, & magnum Alexandrum, nemo vnquam intrare præsumpsit. Multasque ciuitates alias condidit, & famoralium vsuum primo excogitauit. Hæc & plura refert Philippus Bergomenis *lib. 3.* Et habetur *in historia scholastica,* & secundum Lyram *Gen. 9. c. super verb. & ingentia facta peregit.* Et quardam ex supra dictis dicit Textor *in sua Officina. c. mulieres bellicose.* Et G. Benedicti *in sua repet. c. Rayn. in verb. duas habens filias, in initio extra de testam.* Vbi etiam dicit, quod Pythadoris Ponti regina, suscepto regno, multa in Ponto gessit prælia, cui ob eius virtutes Tyberini & Chaudæ vsque in Colchidem sese vitro subdere. Hæc quippe fuit insignis mulier, ut describit Philippus Bergomenis *in supplemento Chron. lib. 7.* quem tamen non allegat Benedicti *in loco hic ante allegato.*

Dicit etiam de Cleopatra, Ægypti regina, quod cum Antonio eius viro in Attiaco bello fuit, imo cum mortuo

mortuo iam Cæsare, Antonius lasciuientibus mordiſſet oculis, & in amorem ſui pellexiſſet, præter Syriæ & Arabiæ regnum, auſa eſt imperium quoque Romanum ſperare. Quum ergo magis indies creſceret libido principandi, imperium iptum ab Antonio petere non dubitauit. Quod cum exoraſſet, ſumptis cum eo armis, in Auguſtum, eiſque generum Agrippam, copias duxit, mouitque bellum, cuius fortuna anceps aliquandiu pependit, hæc Textor *in ſua officina, loco hic ante allegat.* & Bergomen. *in li. 7.*

De Martheſia, Marſepia, & Lampedone, quæ fuerunt primæ reginæ Amazonum, quomodo flourerunt in exercitu aratorum, ponit Philippus Bergomen. *li. 2.* Et ibi ponit, quomodo Amazonum mulierum tanta fuit virtus, quod reſiſto vitorum & principatu, & commercio, ſolæ ſibi impetrauerunt, ſuamque libertatem armis defenderunt.

De Mannia ſeu Mannica Ægyptiorum, habetur, quod ante Chriſtum 377. regnauit in Ægypto, & deſuncto eius viro ſuæ gentis gubernacula ſuſcipiens, ob animi præſtantiam viribus auctis, Romanis quam maxime formidabilis fuit. & frequentibus bellis Romanorum opes attriuit. Etiam Palæſtimorum, & Arabum ſimiles, oppida, vaſtauit. hoc dicit Philippus Bergom. *li. 9.* & Benedicti *in loco ſupra allegato*, tacendo auctorem.

Pentheſilea, Amazonum regina, muliebrem aſpernata molliciem, operibus ſemper, quæ virum decent, innutrita eſt. Troianis fauit contra Græcos: fuitque vexillifera, & turmas equitum duxit. Vnde Propert. *li. 5.* ſic ait:

*Auſa ferox ab equo quondam oppugnare ſagittis,
Meotis Danaum Pentheſilea rates.
Aurea cui poſtquam nudauit caſſida frontem,
Vicis victorem candida forma virum.*

Et Virg. *lib. 1. Æneidos:*

*Ducis Amazonidum lunatis agmina pelci
Pentheſilea fureus, mediſque in millibus ardet,
Aurea ſubnectens exerta cingula mamma.
Bellatrix, audeſque viris concurrere virgo.*

Et ait Pamphilus:

*Non probo pelatas inter qua tela cateru u,
Hectore ſub foris ſanguinolenta tulit.*

Hæc Textor vbi ſupra. Et plura etiam de ea dicit Bergomenſis *Lib. 4.* & Benedicti *in loco hic ante allegat.*, tacens auctorem.

De Camilla, Volſcorum regina, dicit Textor, quod cunabula ipſius manuſtum futuræ virtutis lumen promiſerunt. Nam ab ipſa iam tum infantia non molliculis inuoluta eſt pannis, non à blandientibus nuttulis educata, ſed à patre Metabo, in mediis ſyluarum latebris ferino lacte paſta eſt. Reſiſtis demum crepundiis, paulo prouectior facta: neque tractandis inlucuit lanis, nec fuſos, aut penſa manibus accepit, ſed ferinis amicta pellibus fundas cæpit circumagere, complicare arcus, ſagittas torquere, certos & capreas laſſare curſu. Cui virtuti adiecit ſtudium virginittatis. Orro demum inter Turnum & Æneam bello, Rutulis ad hæſit, fuitque ductrix copiarum: quam eius virtuteſt Virg. *in ſin. 7.* ſic deſcribit:

*Hos ſuper aduenit Volſca de gente Camilla,
Agmen agens equitum, & flores ære careruas,
Bellatrix non illa colo. calathifue Minerua,
Fæmineas oſſueta manus, ſed proliu virgo
Dura pati, curſuque pedum præherere ventos.
Illa vel intacta ſegetu per ſumma volares
Gramina, nec teneras curſu laſſifet arifas,*

*Vel mare per medium fluctu ſuſpenſa tumentis,
Feret iter, celeres nec ringeret aquore plantas,*

Hæc textor vbi ſupra.

Et de ea Philippus Bergomenſis *lib. 4.* & Benedicti *in dicto loco*, tacendo ſemper auctorem; ſc. Philippum Bergomenſem:

Tomyris, regina Scytharum, cum audiſſet ſuorum cædem; & filij vnici mortem, fæmineis poſtpoſitis lacrymis, Cyrum I. Regem Perſarum, ad montium anguſtias perduxit, ibidemque, cum ducentis millibus obruncauit. hæc Bened. vbi ſupra.

Zenobia, Palmytenorum regina, poſt mortem Odenati mariti ſui, imperium arripuit in Syria. Nec dubitauit arma capere in Aurelianus Imperatorem, à quo victa, in triumphum ducta eſt. Cum autem probro daretur ipſi Aureliano, quod de ea triumphafſet, Nihui (inquit) *me pudeat de femina triumphafſe, quæ virtute plus quam viriſi ſit prædita.*

Vnde Pontanus:

*Qualis Æthiopum quondam ſuſipientibus aruis,
In ſuluum regina gregem ſeſe armat, & audeſt
Sola pedes ſeſe irato obiectare leoni,
Inſignique arcu, & duplici Zenobia telo,*

Hæc Textor vbi ſupra.

Et de ea ample per Phil. Bergomen. *lib. 8.* quem recitat Guiljel. Benedicti *in loco hic ante alleg.* illum tacendo.

Calepinus vero in ſuo *Dictionary*, dicit, quod hæc Zenobia fuit mulier, quæ à Ptolemæis originem ducens, Græcis ac Latinis literis ornatiſſ. nec non & rebus bellicis celeberrima, in Palmyra, Syriæ vrbe regnauit. Hæc cum Saporem Perſarum regem ſuperafſet, tandem ab Aureliano Aug. victa, Romam in triumphum ducta: quæ in vrbe ſummo in honore obſenuit, à quo Zenobia familia nuncupata eſt.

De Clælia virgine Romana habetur, quod Porſenna vrbeſi obſidente cum Hetrufcis, quorum rex erat, noctu Tyberim tranſſerauit, obſes regni data: quo facinore, Porſenna rex à Romanorum obſidione deſtitit. de qua Valerius *li. 3. de forſitud. c. 250.* vbi dicit illam puellam, lumine virtutis præferendam viris, vt dicit & refert Benedicti *in loco hic amediſto.*

De Iudith habetur *Iudic. 13.* quod abſcidit caput Holofernis inimici Iudæorum: ex quo per Ozianam magnum ſacerdotem, fuit ei dictum: *Benedicta es tu filia, a Domino Deo tuo excelſo, præ omnibus mulieribus ſuper terram, &c. quia hodie nomen tuum ita magnificauit, vt non recedat laus tua de ore hominum, &c.*

Et etiam habetur *Iudic. 4. c. in ſi.* quod Iahel interfecit Syſaram, inſigendo ei clauum cum malleo in tempore capitis, *vt ibi.*

Hippolyte, Amazonum regina, quum inſtar cæterarum bello inſuelleret, auſa eſt arma capere in Theſeum, à quo expugnata, & in vxorem ducta eſt.

Propertius:

*Felix Hippolyte nuda tulit arma papilla,
Ex texit galea barbara molle caput.*

Et Seneca de Agamemnone, videt Hippolyte ferox pectore è medio rapi ſpolium, & ſagittas.

Valaſca Boemorum regina facta, cum cæteris mulieribus, coniuratione de executiſſo vitorum principatu, copiarum ductrix, bellum mouit, interfectiſque viris, fæminas omnes aſſeruit libertati, adeo, vt Amazonum inſtar, multos annos principatæ ſint ſine viris.

Atalanta venatrix fuit Arcadica, vibrandis iaculis & arcubus complicadis aſſuefacta, quæ inuſitata magnitudinis aprum, vniuerſæ formidoloſum Ætoliz prima aggreſſa eſt, & vulnerauit vna cum Melægro. Pon-

ra. *lib. 3. de stellis*, de hac puella, eiusque virtute sic meminit:

*Qualis in Ætholum campis Meleagria virgo
Stravit aprum, primamque manu stringente sagittam
Intorquens, ausa est spumanti accurrere monstro,
Mox laeta, & spoliis, famosa & sede superba.*

Arhalia, mater Ochozia regis Iudæorum, tumultu concitato, per tyrannidem regnavit annis septem, 4. *Reg. 11. c.* Et tandem populo in eam acclamante, ad portam Mulariam perducta, sibi interfecta est. *Paralipom. 22. c.* Bergomenis *lib. 4.*

Delboia mulier bellatrix, imperavit Israelitis, quos ab incurtionibus vicinorum plerumque tutata est, quorumque republicam, & imperium variis auxit honoribus. De hac ponit Bergom. *lib. 4.* ubi eam inter prophetissas & iunctas nominavit, & ibi dicit, quod iudicavit Israelem cum omni gloria, annis 40.

Virtutem Hasbytes fœminæ bellis exercitæ, sic describit Silius *lib. 1.* ubi sic ait:

*Hæc ignara viri, vacuoque assueta cubili,
Venatu, & sylvis primos defenderat annos.
Non calathis mollita manus, operataue suso,
Dichynam, & salvi, & anhelum impellere planta
Cornipedem, ac stravisse feris univus amabat.*

Et idem *li. 2. ai t.* Tybunom Sagubhinam fuisse fœminam Murrhi uxorem & bellatricem.

Teuca Illyricorum regina, viris fortiss. imperavit & Roman. vires fregit sæpè numero. Fuit Argonis vxor.

Helerna, Iani filia, mortuo patre apud Tyberim regnavit, præfuitque viris sine viri auxilio.

Candace, regina apud Meroëm principata est, & imperavit Æthiopum genti, hæc refert Textor *in sua officina. in loco hic ante allegata.*

Idem Textor ponit de Amazonibus. Quæ solæ sibi imperauerunt, suamque libertatem armis defenderunt, & ultra supra nominatas fuerunt quamplures aliæ, videlicet Harpalice, Antianyra, Lampedo, Antiope, Minythia, Harpe, Parthoe, Phœbo, Othreia, Thalestria, Alca, Eriby, Archenis, Menalippe, Marthesia, Strongylios, Euriale, Philippis, Celenno, quæ fuerunt ultra supra dictas Et de his refert Curtius *li. 5. de gestis Alexandri*, his verbis: *Vestis non toto Amazonum corpori obducitur. Nam leua pars est ad pedes nuda, caetera deinde circumstantur, nec tamen sint (quem nodo colligunt) infragenua descendit, altera papilla innecta servatur, qua muliebri sexus liberos plant. Aduritur dextra ut arcas facilius intendant, & tela vibrent.*

Stroza pater *lib. 1. Eroticon.* de quibusdam sic meminit:

*Virginitas ultro servata, & bellica virtus,
Magnum Orithye contribuere decus,
Lampedon Hippolytem, Menalipen Iane videmus,
Illustres inter nomen habere viros.
Hic quoque se comitem merito Marthesia iungit,
Nec caret Antiope laude, nec Harpalice.*

De qua Harpalice habetur *in margarita poetica, parte 2. tract. 2. de commendationibus, oratione 17.* ubi multum ample laudantur mulieres.

Hinc & ulterius dicit idem Textor, quod Lacenæ mulieres, virorum obibant munera, sese in gymnasio, in bello, in venatione exercentes: hæc cum viris in certamen aduersus Messenios fortiter descenderunt.

Olim Germanorum mulieres, inclinatum aciem, & iam ad Triarios vergentem restituerunt.

Bellouacæ mulieres, à Carolo Burgundorum duce,

longa obsidione fatigatæ, mœnia defenderunt, & obsessorem à scalis in fossam vrbs detruserunt, reportatis ad suos vexillis.

Recitat Philippus Bergomenis *in suo supplemento Chronic. li. 8.* Quod cum Maximinus Imperator Roman. Aquileiam obsidisset, in ea obsidione fœminæ Aquileienses tantæ fuerunt magnanimitatis, ut cum nerui & funes, ad iacendas sagittas, viris deessent, sibi ipsis capillos capitis præciderunt, & ex ipsis funes arcuum fecerunt, unde postea in earum gloriam templum Veneri caluz senatus dedicavit.

Refert etiam Bergomen. *li. 12.* quod in captione Calcidis Eubœæ ciuitatis, quæ nunc dicitur *Nigropons*, cuius est Episcopus quidam noster Canonicus Heduenfis, suffraganeus episcopi Heduenfis, qui dicitur magister Philipp. Brunet D. in Theologia, vir quidam doctissimus & literatissimus, fuerunt repertæ multæ mulieres armatæ, mortuæ in strage dictæ ciuitatis, & hoc fuit anno Christi 1471. ut ibidem refert Bergom.

Gaditanæ mulieres à partu statim surgunt, ministeriaque domus obeunt.

Margarita, Henrici sexti Britannicæ regis coniunx, ciem viri deficientem restituit.

Portia autem, cum apud Philipp. Macedoniæ campos Brutum maritum mortuum intellexisset; quia ferrum non dabatur, ore ardentibus carbones hausit. *Margarita poetica ubi supra.*

Lesbia puella, murorum parte machinis Turcarum deicta, oppidanis fugam, aut deditionem meditantibus salutem peperit. Obtulit enim se primam impetui, & iaculis inimicorum, pro tutandis ipsis muris.

Amalafumpra, Gothorum regina, principata est apud Ravennam, Burgundiones & Alemanos, Liguriam populantes, Italia pepulit, adiuuante Theodato, quem regni consortem susceperat. hæc & plura alia *Bergom. li. 9.*

Maria Puteolana, à Puteolis Campaniæ vrbe nomen adepta, bellica virtute maxime floruit ætate Francisci Petrarchæ. Erat laborum apprime patiens. Ab ipsa iam inde adolescentia abstinebat vino. Erat parca cibi, & verborum. Reiciebat colos, pensa, & lanas, & cætera, quæ muliebrem decent molliciem: gaudebat arcubus: iaculis, pila, galea, scuto. Noctes perpetuas quandoque vigilabat: nec dormiebat, nisi coacta. Idque subdido, & humi reclinans caput in scutum pro puluicari, inter armatos versabatur. Quod quamuis impudentiæ speciem præ se ferat; nihil tamen vehementius curavit, quam studium virginitatis, in qua permanfit ad mortem usque, cultum corporis aspernabatur, quibus artibus bellicosa admodum facta est.

Bona, Longobarda bellatrix, iridem puella floruit anno Dom. 1468. nupsit Brunorio Parmensi: egregio bellatori: A teneris annis lustrabat sylvas, venatrici-bus stipata carnibus. Maritum in omni discrimine concomitabatur, quem, quum Alphonfus rex Siciliæ aliquando certa de causa in vincula coniecisset, miserta captiuæ fœmina, ad diuersos principes, instar Pegafarj cursor cucurrit, ut ab eis literas & patrocinium obtineret, pro viri salute, quod obtinuit.

De Ioanna, puella Franciæ, habetur apud Gaguinum, quod gladio in bello vrebatur, quem nacta erat in templo diuæ Catharinæ, existente in agro Turonensi. vtraque parte liliis insculpto, quem petit sibi affert, licet nunquam eo in loco fuisset, & regnante Carolo VII. de quo per Gaguinum *in suis Chronicis, li. 10.* Cum Angli omnia populandi causa passim irumperent, & iam prospero fortunæ zephyro adiuti, nihil sibi

non pollicerentur, desperatis Gallorum rebus abfuit ipsa Ioanna virgo, quæ attritos Gallos animans ad vitionem, & libertatis gloriam: prima belli campum ingressa non prius suos hortari, & ipsa certare desuit, quam hostem in fugam verteret, reportata victoria.

De ea etiam habetur per Berg. lib. 15. vbi dicit, quod Carolus VII. Francorum Rex auspicio & ductu huius puellæ, regnum perditissimum recuperavit, & Benedi. in sua rep. Rayn. in ver. duas habens filias. nu. 14. extra de testam. vbi ponit verba Gaguini. Et vide etiam text. in locobis antea allegato.

De Elyfabetâ autem Ferdinandi regis Arragonum vxore, & Hispaniarum regina, quanta fuerit circa arma, quantum pro fide Christiana debellauerit, Granatarios, & alios populos finitimos subiugando, & ad fidem Christianam reduciendo, attestatur Bergo. lib. 16. vbi ample.

His postea annumerari Ioanna, Caroli Calabriæ ducis filia, quæ fuit potentia, moribus & animo robustissima & illustrissima fœmina: vt refert Bergomensis, lib. 13.

Ioanna etiam, regina Neapolitana, soror regis Ladislai huius nominis secundi, virilem animum in peccatore gerebat, vt dicit idem Bergomensis lib. 4.

Non sunt tacendæ mulieres, de quibus Luc. 24. quæ sequebantur Dominum euntem ad passionem, plangentem, & lamentantem, & non terrebantur vlla armorum militum furiosa saevitia, & etiam habetur Ioan. 20. vnde de illis potuit, & potest dicere Dominus illud Boëtij:

*Has saltem nullus potuit pervincere terror,
Ne nostrum comites proficerentur iter.*

Ad tot millia mulierum conuertendus est animus, quæ sœuissima tormenta, crudelissimasque cedes, pro Christi amore fortiter, & cum magna fortitudine & patientia tolerauerunt, vt patet de Ursula, & vnde decem millibus puellis eius, & de pluribus aliis, vt habetur per Bern. de Bustris in 2. par. sui Rosary, serm. 28. in prin.

Nona consideratio. Mulieres etiam ex sapientia, & scientia, quandoque laudem meruerunt, prout & laudandæ sunt. Quoniam sapiens mulier ædificat domum. *Prout. 14.* Et multæ mulieres fuerunt doctæ, quæ in multis scientiis claruerunt. & Textor in sua officina, in cap. mulieres doctæ. enumerat 64. & ultra, & multum doctæ fuerunt, quas hic enumerare intendo cum pluribus aliis.

Primo secundum numerum illius, ponit tres Corinnas, quarum vna fuit Thebana, altera Thespia, alia Ouidiana dicitur, cum charissima illi poete fuerit. Prima Thebana, seu Tanagrea Archelodori & Procrea filia, & Mithidis discipula, quæ Lyricorum principem Pyndarum quinquies vicisse, & epigrammatum quinque libros edidisse fertur. Et de hac Propert. lib. 2.

Et sua cum antiquæ committit scripta Corinna.

Stadius, lib. 5. Syl.

Sophroneaque implicitum tenuisque arcana Corinna.

Papista Pius.

Nec tetigit dulcem trina Corinna Lyram.

Idem.

Non tres dulciloquo præstant sermone Corinna

Politianus.

Sed Tanagrea suo mox iure poetria rixit.

Secunda fuit Thespia, veterum quoque monumentis celebrata.

Tertia floruit Ouidij temporibus poetæ clarissimi: de hac Martialis:

Notat Nasonem sola Corinna suum,

De Myrthide, Poltrianus in nutritia facit mentionem, de qua infra dicam, & Franciscus Patricius in li. 4. tit. 6. de institutione reipublicæ, vbi dicit, quod habuit magnam laudem, sed longe fuit præstantior eius discipula Cotinna, de qua hic ante.

De Erinna, poetria Veia zur Delia; (est enim Delos insula prope G. ydon) floruit Dionysij Syracusani temporibus: scripsit Dorica lingua elegans poema trecentis versibus absolutum. Alia item epigrammata. ferunt eius carmina ad Homericam accessisse maiestatem, mortua est annos 19. nata de hac Propertius lib. 2.

Carminaque Erinnæ non putat aqua suis.

Papista Pius.

Erinnem credet Græcia doctâ suam.

Idem.

Non melior coluisse sacras Erinna sorores.

Fuit contemporanea Sapphus. In eam elegans est apud Græcos distichon, cuius talis habetur sensus: *Quanto Erinna in Lyricis Sappho præstantior, tanto Sapphus gloria Erinna hexametris præcellit.*

Sappho, Lesbia, Lyrica, floruit temporibus Alcæi, & Seschori poetarum. Maritum habuit Cercylam ditissimum virum ex Andio, ex quo filiam suscepit Clio nomine, scripsit Lyricorum libros 9. præterea Epigrammata, Elegias, Iambos, & Monodas, carmini Sapphico (cuius inuentrix fuit) dedit nomen. Sunt qui dicant aliam fuisse Lesbiam poetriam quoque, quæ adolescentem Phaonem adamauerit, & à Leucade in aquas se dimiserit, utraque fuerit, vnam tantum commendant Latini poetæ.

Stadius lib. 5. Syl.

*Seschorusque ferox, saltusque ingressa viriles
Non formidata temeraria Leucade Sappho.*

Sidonius.

Aue quod composuit puella Lesbi.

Papista Pius.

*Mascula quaque suos cantat moritura calces,
Leucady Sappho crimen, honorque freti.*

Philippus Bergomensis vero, lib. 4. sui supplementi Chronice. dicit, quod Sappho Erchia, diuini ingenij poetrix, anno mundi 4576. claruit, & plectrum prima inuenit: hæc viro ditissimo nupsit, ex quo Didam filium suscepit, habuitque discipulas Anagoram, Milesiam, Congillam, Colophoniam, Euthemiam, & Salaminam: quas etiam Lyricos quosdam versus docuit: scripsit autem hæc modulor Lyricos, Epigrammata, Elegiam, Iambos, & Monodas. Fuit quoque vates nobilissima. Et ex his dictis, à Philippo Bergomensi sunt annumerandæ hic sex mulieres doctæ, de quibus non meminit Textor: videlicet prædictæ Anagora, Milesia, Congilla, Colophonia, Euthemia & Salamyna: ex quo ex prædictis iam connumerabis 12. mulieres doctas & scientiam habentes.

Pro 13. ergo annumerabis Pollam argentariam, quæ Lucani fuit vxor, vt testatur Martialis.

*Hæc est illa dies, qua magni conscia partus,
Lucanum populo, & tibi Polla dedit.*

Tanta fuisse dicitur doctrina, vt maritum iuuerit in emendandis tribus primis libris Pharsaliæ.

Stadius lib. 11.

*Huc casta titulum decusque Polla,
Iucunda dabit alloquutione.*

Sidonius.

Quid, quod duplicibus iugata rhedis Argentaria Polla dat poetas Eadem, inceptos à marito per multos versus, perficiebat pari grauitate & elegantia.

Pro 14. annumerabis Alpasiam mulierem Milesiam, quæ doctrinæ fama claruit. Periclis magistra, & tandem vxor fuit in studiis philosophicis abunde promouit, rhetorice exercuit, & tempore Socratis doctissima, à qua Socratem philosophum sanctum se didicisse quædam non pudeat confiteri, vt habetur in *Margarita poetica 2. parte, tract. 2. orat. 17.*

Cleobulina Cleoboli Lidij (qui fuit vnus ex septem Sapientibus Græcie) filia, scripsit ænigmata quædam hexametris versibus, quorum vnus adhuc extat fertur:

*Est vnus genitor, nati bona pignora bis sex,
Triginta cuius nata, sed dispare forma.
Ha mæua aspectu, nigraque coloribus illa.
Atque immortales omnes, moriuntur ad vnum.*

Et de ea etiam facit mentionem Bergom, *lib. 4.* cum loquitur de Cleobolo eius patre.

Pro 16. inueniens Cornificiam, sororem Cornificij poetæ: quæ & ipsa fuit poetrix memoratu dignissima, & ipsa tempore suo, quod fuit anno 33. ante Christi aduentum, tanto poetico effulsit dogmate, vt non Italico lacte nutrita, sed Castalio videretur latice. Cornificio prædicto germano fratri, æque esset gloria illustris: hæc quippe non contenta pulcherrimis valuisse verbis, nili vt Helicon carmen describeret, atque plurima & insignia descripsit epigrammata, quæ tempore diui Hieronymi, vt ipse testatur, extabant: quibus virtutibus perpetuum sibi acquisiuit nomen. hæc Philippus Bergomensis *lib. 7.*

Lilia, Lili filia reddidisse dicitur in loquendo paternam eloquentiam elegantiozem.

Hortensia, Hortensij Romani oratoris filia, post patrem non solum patris facundiam, & doctrinam amplexa fuit, sed etiam ipsius pronuntiandi splendorem seruauit, quem scilicet oportunitas exquisiuit, & qui sæpiissime in viris doctissimis deficere consuevit. hæc & alia dicit Philippus Bergomensis. *lib. 7.* Eiusdem ratio apud Triumuiros habita legitur, non tantum in sexus honorem, vt per Valerium, *lib. 8. tit. de mulieribus causis deici, in sine.* Licinæ quoque Lucij Crassi filia, quatum in dicendo lepos ab eorum patre emanauit.

Mutiæ duæ filia ab vtroque parente eloquentiam didicere.

Pro 20. annumerabis Corneliam, vxorem Africani & matrem Gracchorum, quæ epistolas reliquit ornatissime scriptas: vnde & filiorum fluxit eloquentia, vnde Quintilianus: *Nam Gracchorum eloquentia (inquit) multum contulisse accepimus Corneliam matrem, cuius doctissimus sermo, in posteros quoque est epistolis traditus.*

Anastasia, illustrissima Romana mulier Publij Romani potentissimi vxor, discipula Grifogoni martyris fuit, eius mariti simulato morbo thorum euitauit: scripsit epistolas ad Grifogonum. Hæc enim bonarum literarum eruditissima fuit, vt refert Berg. *lib. 8.*

Damophila Græca, quam hic ponam pro 22. vxor Pamphili, socia Sapphus poetrix, poemata scripsit amatoria, & laudes Dianæ.

Hyprathia, mulier Alexandrina Theonis goemetæ filia, & vxor Iliodoti philosophi, vixit imperante Archadio, scripsit in Astronomiam, professa est Alexandriæ varia disciplinarum genera, magno & frequenti auditio, conuolantibusque turmatim & vndique discipulis.

Leontium, Græca adolescentula, inter prædictas mulieres doctas erat, cum philosophicas disciplinas adeo sectata fuerit, vt etiam non dubitauerit, cum magna

sui nominis laude, in Theophrastum philosophum alioqui laudatissimum, scribere. Pamphila scripsit commentarios in Grammatic. citatur à Gellio.

Praxilla Sicyonia, fuit poetria, quæ in suis carminibus, Adonidem induxit ab inferis interrogatum, quid apud superos pulcherrimum reliquerit: respondere, solem, cucumeres, mala: quod cum vehementer insulsum videretur cucumeres & mala cum sole componere, fluxit inde prouerbum, *Stulior Praxilla Adonide,* in homines nullius iudicij.

Phemone, prima Apollinis Delphici vates fuisse, carmenque Heroicum inuenisse dicitur, autor Textor, vbi supra.

Sospipatta, vates fuit Lyda multis disciplinis cumulatissima, quam propterea creditum est a numinibus quibusdam fuisse educatam.

Theano, mulier fuit apud Locros in Lyricis præcellens, alia fuit, Meta pontina seu Cressa genere, mulier Pythagoræ, vxor Brotini Crotoniatæ, quæ subscripsit commentarios in philosophia, poemata quoque & apothegmata Pythagorica.

Pro 30. ponemus Zenobiam, de qua iam supra dictum est, quæ licet bellatrix fuerit, vt dictum est; tamen Græci, Ægyptijque sermonis eruditissima fuit, & Latini non ignara. Scripsit epitomen in Orientalem, Alexandrinamque histor. Herennianum, & Timolaum filios, literis erudiuit, elegantissimas orationes ad milites suos plerunque habuit, quas galeata recitabat. Et, vt ait Bergom *lib. 8.* fuit Ægyptia, um ac Græcarum literarum, non mediocriter erudita, quarum suffragio, omnes histor. tam Latinas, quam Græcas, & Baibatas, summo studio vidit, & memoriæ comendauit.

Alpades virgo, cum religionem in magno cultu amplecteretur, cælitus meruit, scripturæ sacræ, bibliorumque sensum percipere.

Quid de Catharina Senensi dicemus? Nam adeo in sacris literis profecit, vt libros scripserit cum Theologorum doctrina conferendos, & maximæ sanctitatis fuit, vt refert Bergom. *lib. 14.*

De Delbora, quam num. 32. annumerabimus, dicemus cum Bergomensis *lib. 4.* quod propheta fuit Hebræorum de tribu Effraim progenita, vaticinio claruit.

Hildegardis, virgo Germana, quæ fuit abbatissa, vt refert Bergom. *lib. 2.* patria Maguntina, spiritu quodam inibuta prophetico, multa prædixit de futuris, scripsitque aliquot catholice doctrinæ libros: hanc epist. suis dignatus est beatus Bernardus. Scripsit super benedicti disciplina, triginta theologicas quæstiones eruditissime absoluit. Excellentium virtute virorum vitas scripsit, de altaris sacramento, Homilias in Euangelis, præterea in medicina, quæ simplicia, & quæ composita, tollendis ægrotudinibus profunt. Item carmina & epistolas, testimonio apostolice autoritatis comprobatas. quo factum est, vt Eugenius tertius, Anastasius quartus, Adrianus quartus pontifices: Conradus tertius, & Federicus primus Cæsares, ad eam plerunque scripserint. Plures alios libros scripsit, quos enumerat bergomensis *in loco supra allegate.*

Ioanna Angelica, ab Ephebis virum mentita, Athenas se contulit, vbi studiose litteris adeo operam impartiuit, vt Romam rediens, paucos haberet doctrinæ pares, & sacris literis: vnde tantum apud omnes beneuolentiæ, & autoritatis, sibi demeruit, vt artibus illis potificatum sit adepta post Leonem quartum, cum vir esse crederetur, de ea etiam meminit Bergom. *lib. 11.*

Luceia minima, authore Plinio, centum annis in scena pronunciauit.

Lasteniam Mantineam, & Axiotheam, Phlasiam, Platone vfas præceptore, scribit Plutarch. ornatuque interim virili, auditorium ingressas, hæc Textor vbi supra. Ex quibus iam connumeratæ sunt 37. mulieres doctæ & prudentes.

Pro 38. annuberabitur Michaelæ Centaura, que docuit Thesfalas remedium amoris.

Dyotima, & Aspasia, mulieres in philosophicis promeruerunt disciplinis, vt alteram Dyotimam appellare magistram, alterius lectionibus interesse non erubuerit Socrates, philosophorum omnium optimus.

Lactantius ait, philosophus, nullas vnquam mulieres philosophari docuisse, præter vnã ex omni memoria, Themistem. Sed quamam hæc, & cuius fuerit, non docet.

Aræte mulier, eo doctrinæ conscendit, vt filium etiam institueret, qui appellatus est Aristippus, fuit Cyrenaica, & Aristippi patris Socratici dogma secuta est. Mortuo patre, scholam rexit in philosophia magno & frequenti auditorio.

Pro 41. hic annectimus Nicostratam vaticinatricem clarissimam mulierem, quæ Arcadia de carminibus Carmentis cognominata est. Ostia Tyberis intrans in Palatino monte, vbi nunc Roma habetur, conscendit, in quo Euandri eius filio rege constituto, cum ipsa Graiarum literarum doctissima esset, atque versatilis ingenij, incolaque syluestres comperisset, novos literarum characteres inuenit, eosque canere coniunctionem, atque sonos edocuit: cuius admirati rudes posterij, eam non mulierem humanam, sed Deam arbitrati sunt. Vnde Virg. vii. *Æneid.*

*Tum rex (inquit) Euandrus Romana conditor arcis,
Fortuna omnipotens & ineluctabile fatum
Me patria pulsam pelagi que extrema sequentem
His posuere locis, matrisque egere tremenda
Carmentis Nymphæ monitu & Deus autor Apollo.*

Et hoc idem, Ouidius *lib. Fastorum* affirmat. vide etiam *margaritam poeticam oratione qua supra.* Et ibi etiam fit mentio de Iside filia Inachij, quæ non solum terræ cultum, & lini vsum, sed & quod præstantius, apud Ægyptios literas inuenit, ex quo diuinos honores assecuta est, teste Philippo Bergomenfi, *lib. 3.* vbi ample de ea.

Ceres etiam fuit diuinis honoribus exaltata, ex quo prima agrorum cultû excogitauit, vt refert idem Bergoin. *in loco ante alleg. & in margarita poetica, in oratione hic arte dicta.* & vt dicit Sophologium sapientiæ *Ab. 1. c. 3.* Fœminæ omnes artes inuenerunt, & etiam habetur *in margarita poetica, in loco hic ante alleg.*

Quid de Amelia, quam eo, quod sub fœminea forma virilem animum gereret, Androgynem vocauerunt? Ea apud prætores maximo populi concursu causam egit, & prima actione à cunctis pene iudiciis liberata est, vt habetur *in oratione supra dicta.*

Et pro 45. addemus Gaiam Afraniam, Lucij senatoris vxorem, quæ ita litibus & causis apta fuit, vt apud plures magistratus sapissime orasse dicatur.

Dama, Pythagoræ filia, & ipsa philosophiæ sectatrix, ingenium & doctrinam in exponendis parentis sententiarum inuolucris exercuit.

Thargeliam quoque fœminam sola illustrauit philosophia.

Ferunt & Muscam, poetriam fuisse Lyricam, quæ & epigrammata scripserit, & Lyricos nomos.

Semyamira, Heliogabali Imperatoris mater, sapiens

fuit, & multa inaudita fecit, vt dicam infra.

Sempronia literis Græcis & Latinis docta fuit, vt dicit Salustius *in Catilina.* G. Benedicti *in sua repet. cap. Rayn. in verb. eiusdam Petro tradiderunt. nu. 64. de resu.* Sed, quoniam hæc duæ mulieres inhonestæ fuerunt, & luxuriose vixerunt, non ponam eas in numero illustrium & probarum mulierum.

Refert Text. supra *in sua officina,* quod multorum carminum auctrix fuit Charixena, cuius meminit Aristophanes Cynicus.

Celebratur item Mero condito in Neptunum hymno.

Fuit Agallis Corcyrea illustris, in arte grammatica, cui inuentum pilæ nonnulli ascribunt.

Telesinam, in poetica illustrem, celebrat Pausanias, cui etiam apud Argos, ante Veneris templum status sit erecta, hanc Fulgofus Thesclidem vocat.

Pro 53. ponemus Oldam, prophetissam Sellum summi sacerdotis Hebræorum vxorem, & Helchiæ maximi Hebræorum pontificis matrem, quæ anno mundi 4576. fuit, & Iosæ regi vaticinando multa prædixit, & presertim Ierolymorum euctionem, populi ipsius captiuitatem, vt patet 4. *Reg. c. 22.*

Heryna poetrix, anno mundi 4864. claruit, & multa laude digna conscripsit, quæ Nactanabo regi Ægypti, vsque in Æthiopiam expulso, reditum suum prædixit. de his duabus Philippo Bergomenfi, *in li. 4. & 5. meminit: & Benedicti in loco supra allegato* tacendo autotem.

His adiciemus Didonem Phœnicam, Lilij Phœnicum regis filiam, quæ populo legem & normam vitæ dedit. De cuius laude, honore & virtute Virg. i. *c. 2. n. cum dicit:*

Iura dabat legesque viris.

Et de ea Philippo Bergomenfi *lib. 4.*

Hiparchia mulier Græca, philosophicis disciplinis valde excelluit.

Castandra, Priami filia, vaticinio, & doctrina illustris habita est.

Aliam Castandram, Venetam puellam, Politianus magnis laudibus commendat, quam ait pro lana librum, pro fuso calamum, stylum pro acu tractasse, latinaque celsitas scripsisse. Sic enim de ea principio cuiusdam epistolæ meminit: *O decus Italiae virgo, quas dicere græcæ, quas vt referre parem, quod oriam honore me tuarum literarum non dedignari?* & vltra alia dicit Textor ibi.

Statius Papinius vxorem habuit nomine Cladium, magno ingenio doctrinaque non vulgari præditam.

Euxodia, Theodoti iunioris vxor, præter egregiam formam, singularemque pudicitiam, etiam literis excelluit, adeo, vt librum quendam emiseric.

De Abigail habetur 1. *Reg. 25. c.* quod mulier prudentissima fuit, & ob eius prudentiam, maritum suum Nabel à morte eripuit.

Ystrina, Scytharum regina, Arigythi vxor, Sylem filium Græcam linguam literasque edocuit, autor Herodotus.

Themistoclea, soror fuit Pythagoræ, cuius placitis & opinionibus plerisque in locis, vsum est Pythagoras.

Proba Valeria, quam Centonam vocat *Margarita poetica, in oratione, qua supra nu. 69* fuit Græcis Latinisque literis eruditissima, truncatos Virgilij versus ad fidem & mysteria catholicæ religionis conuertit. Fecitque de Christi gestis, & de eius morte, opus nobilissimum, quod Cætones appellauit *hinc Centonæ dicta*

est. Et de ea Bergoniensis *lib. 9.*

Pro 65 ponemus Elizabetham, abbatissam Germanicam, quæ multas orationes ad sui conuentus sorores, conscripsit, opusque de viis, quibus ad Deum itur.

Baptista prima, Geleatij Malatestæ, Pisauriensis principis, filia, Guidoni Montefeltrensi Vibinatum Comiti matrimonio copulata cum doctissimis viris plerunque magna sui laude disputauit. Libros quoque de humana fragilitate, & de vera religione, conscripsit.

Isora Nouarolla, Veronen. philosophiam verbo & opere professa est, scripsit quandoque ad Nicolaum quintum, & Pium secundum Pontifices. Scripsit quoque dialogum, quo disputatur, *Uter grauius peccauerit, Adamne, an Eua*: quibus laudibus literarum adiecit perpetuum virginitatis votum.

Damifella Triuulcia, Mediolanensis virguncula, annos amplius 14. nata, iam cepit eloquentiæ insuescere, bonasque imbibere disciplinas, adeo vt nouum in terris prodigium videretur, in literis imbuta ita profecit, vt cum Latine vel scriberet, vel loqueretur, omnes trahebat ad admirationem: fuit etiam tenaci memoria, vt vel Mithridati par haberetur. Nam, si quem vel publice concionantem aut declamantem audisset, reuerfa à confesso, omnia ad vnguem verbatim, syllabatimque repetebat. Latinis insuper non contenta literis, Græcarum studio deflagant, quas vsque ad promptum & peculiarem didicit sermonem. Et de hac multa dicit Textor *in loco supra allegato*. vbi ponit versus sequentes de ea:

*Quid facit in terris Damifella Triuulcia: cælum
Ingeniis debet talibus esse domus.*

At suo quid facias flores cum coniuge Diris.

Non legis, ad frigios vt rapiare lacus.

Cura tua est virvus, & iter medizans ad astra,

Nam virvus comites tollit ad astra suos.

Minerua, Iouis primi filia, non aliam ob causam in numerum deorum relata, quam propter bonarum artium (quarum fuit inuentrix) peritiam: vnde & veteres illæ Athenæ sui nominis immortalitatem mutuari sunt, & vt habetur *in margarita poetica. par. 2. tra. 1. 2. oratione 17.* fecerunt plures Mineruæ. Aduertendam est etiam; quoniam, vt habetur *in sophologio sapientia. lib. 3.* Omnes fere artes fuerunt inuentæ à mulieribus. Et ibi ponit aliquas ex his liberasse patriam, & fecisse ea, quæ viti fecisse nequiuissent, vt dicit Io. Neuizan. *in sua sylua nuptialis.* & dicit gl. *in ver. instruetur. in l. qui filium. ff. vbi pupill. educ. deb.* Quia antiquitus mos erat mulieres legere grammaticam.

Manto, Tyresæ vatis filia (quæ Mantuæ nomen indidit) doctrina quoque & vaticiniis claruit: adeo, vt ex pecudum libris, extorumque intuitu futura presentisceret, ac prælagiret.

Catharina virgo, Costi Alexandriæ regis filia, sacris literis partim studio, partim diuini spiritus afflatu, adeo fuit imbuta, vt accersitos à patre vndique doctissimos viros & philosophos, ad suadendam idololatriam, refellendamque vnus Dei religionem, viuacissimis tenuerit argumentis, suæque opinioni attraxerit, nedum non succubuerit eorum rationibus. Et, vt dicit Bergomenf. *lib. 8.* Et si illius præceptorem ignoremus, tanta earum rerum scientia præditam legimus, vt mirabile visum sit, quod in tam tenera ætate cum omnibus certamen disputationis suscepit.

Fuit & alia Catharina, ducissa Mediolani, quam Philippus Bergomenf. *lib. suo 14.* dicit fuisse memoratu dignissimam & prudentissimam.

Fabiola, Romana mulier, quum magno studio sacras literas amplecteretur, prophetias, euangelia, & psalmos frequentissime reuoluebat, vt iterata plerunque lectio, amorem diuinæ religionis (qua deflagrabat) augetet vehementius: vnde & beatus Hieronymus librum, *de veste sacerdotals*, etiam nuncupauit.

Marcella Romana, propter sacras literas (quas egregie callebat) frequentibus epistolis, à beato Hieronymo salutata est. Ad eam enim scripsit de contemptu mundi. De decem nominibus, quibus apud Hebræos dicitur Deus, de fide nostra, & hæreticorum doctrina, de blasphemia in Spiritum sanctum, de studio Theophili episcopi Alexandrini, & alia id genus per multa.

Eustochia, Paulæ mulieris Romanæ filia, Latinarum, Hebraicarum, & Græcarum literarum studiis plurimum excelluit; vnde & suo tempore, nouum orbis prodigium vocata est, ingenium factis literis deuouit, maxime atque adeo, vt Psalmos Hebraice legeret cursum, & mira celeritate, qua in re, amorem beati Hieronymi multum sibi demeruit.

Genebria, mulier natione Veronen. tempore Pij secundi Pontificis Romani, sua egregia eruditione meruit nomē immortale. Epistolas scripsit luculentas, & maxima refectas doctrina recitabat decore gestu, voce virili, permixta suauitate.

Constantia, Alexandri Sfortiæ vxor, numeratur inter claras mulieres & excellentes doctrinæ: & erit hæc pro 77. ab infanta bonis disciplinis operam dedit, adeo, vt imperata quoque discertissime loqueretur, habebat assidue præ manibus opera Hieronymi, Ambrosij, Gregorij, Ciceronis, & Lactantij: valebat etiam scribendis & tempora carminibus non sine magna multorum admiratione, quod sine præceptore ferebatur didicisse.

Nec defuit tam illustri feminae germen simile. Habuit enim filiam Baptistam nomine, tanta doctrina, vt doctissimos quosque sua terret eloquentia.

De quibusdam mulieribus supradictis facit mentionem Politianus *in Nutritia*:

*Non illi Praxilla suos prædoctæque Nosis
Contulerint, myrthisque modos non dulcis Agacles,
Non Anyta, non que versus Erinna trecentos
Castatio seu melle rigat, non candida Myro,
Non Telephilla ferox, non que cani Egida sene,
Pallados effusum crimen vitata Corinna.*

Pro 79. his adiungimus Mariam, Aaron & Moyfi germanam, quæ prophetissa fuit, vt dicit Bergom. *lib. 3.*

Consilio & sapientia Clotildis, (quæ filia regis Burgundæ erat) Clodouæ rex Franciæ eius maritus, protochristianus baptisimi lauacrum promeruit, vt refert Gaguinus *lib. 1. c. 8.* & Benedicti ample *in sua repetit. in verb. duas habens filias. num. 80. & 81.* quem non peto. Refert etiam idem Benedicti, vbi supra, *num. 15.* quod Boetius habuit vxorem prudentissimam, nomine Elphe, quæ hymnum fecit Oliuæ binæ: de Petro & Paulo Apostolis.

Refert etiam Ioannes Andreæ, literatissimam habuisse vxorem, quæ sibi & Cyno legum doctori compatri multoties de difficilibus iuris respondebat.

Sic & Ioannis Calderini vxor secundum Panormitanum, *c. cum inter vniuersas. in fin. de elect.*

Item & Philippus Apostolus quatuor habebat filias virgines prophetantes, vt habetur *Actuum 21.* Et de aliis

aliis quibusdam per Benedicti in lib. hic ante allegato.

His adiungendæ erunt nouem Musæ, videlicet Calliope, Clío, Thalia, Euterpe, Melpomene, Polymnia, Erato, Terpsichore, & Urania : quas poetæ fingunt esse Iouis, & Memoriae filias, quod doctum oporteat esse fecunda memoria. & Carminum inuentrices fuerunt, de quibus Textor in loco supra allegato.

Non relinquendæ sunt decem Sibyllæ, videlicet Persica, Cumea, Cumana, Tiburtina, Libyca, Erythrea, Hellepontia, Delphica, Samia, Phrygia. Hæ fuerunt primis seculis puellæ vaticino spiritu afflatæ, & futura præfagientes, quas Sibyllas dixerunt: decem autem scribit fuisse Varro. Cumana proprio nomine vocatur Amalthea, à Virgilio Deiphobe: libris huius, non secus ac diuinis oraculis, in imperij administratione populus Romanus semper vsus est. Tiburtinam veteres Albuncam appellarunt Polirianus in *Nutrivia* quâdam enarra. hac his verbis:

quin & veteres prompsere Sibylla
Carmen. Amalthea & fati Marpesia diues,
Herophileque Idea genus prædoctaque Sabbe,
Demoque Phigouque & vauignara Phaenus,
Et Carmenta parens, & Monio, & Pitia longos
Phemonque commenta pedes, & filia Glauci.

Hæc Textor, vbi supra ponens nomina plurimum femininarum illustr. nos remittens de reliquis ad Plutarch. & ad Strozam, qui his versibus quâdam enumerat.

Magnanimam Tomyrin. fortem propone Camillam,
Et subeat menti Penthesilea tua.
Adde & Amazonias reliqua de stirpe sororeis,
Respice Carmentam respice Penelopem.
Vltra nephas animo, propriaque Lucretia dextra
Inuictis occurres clara pudore tibi.
Ad rapidum nando transmiseris Cælia Tybrim
Ausa, suis animis premia digna tulit.
Quid te commemorem vestalis Claudia virgo,
Qua stetit antoni: & induit fratris honos?
Quibus tantum dignus nomen Cornelia tollat
Laudibus, aut animum Porcia casta tuum?
Quis te prætercat generosi pectoris Esther,
Non bene damnatos protinus ultra Syros?
Quisue Palaestina genitam de stirpe virago
Spem taceat, patriæ subsidiumque tuæ?
Si fortasse petes exempla recentia, nonne
Cognita perpetua laude Matthildis erit?
Sponte opibus spreto regnum Violanta reliquit,
Seque sacri sociam maluit esse chori.

Et Benedicti in iam dicta sua repet. in loco supra allegato, dicit, quod plures aliae fœminæ Romanæ, in quibus literaria dignitas seruata est, vsque ad Hier. tempora, quibus omnia ferme scripta & editiones dicauit suas, vt visus sit Paulam, Blesellam, Aletam, Atsellam, Cellantiam, multasque alias, non minus quam illius tēporis viros, dignas, meritasque duxisse, quibus suos dedicare libros suumque desudaret ingenium. Plures ex his etiam enumerat Iacobus Magnus suo *Sophologia Sapientie* lib. 1. cap. 3. vbi ponit fœminas, quæ inueniunt quâdam artes, vt ibi per eum. Et Cælius lib. 8. *antiquitatum* c. 1. Vnde multum inuehit Franciscus Patricius, lib. 4. in 6. de institutione republ. quod nunc tanta desidia torpeant mulieres nostræ, vt pro miraculo quodammodo videretur, si quas primoribus laboribus literas attigerint, licet tanta copia doctissimarum fœminatrum apud antiquos fuerit: vt etiam inuehit Benedicti in loco supra allegato: volentes iuferre do-

lendum, quod hodie fœminæ non vacant literis: quod tamen non videretur mihi esse vtile, & ipsis, & maritis, & reipublicæ, propter multas rationes, quas dicere possem. Sed inde tacebo, cum tantum intentionis meæ sit tangere in omnibus ea solum, quæ tangunt laudem, honorem, & gloriam, non quæ faciant ad dedecus, vituperium, aut opprobrium alicuius, sed alio forte loco de his dicemus. Et potest videri per Ioannem Neuzan. in sua *ssylua n. priuati*, in 8. ampliatione sua *quæstionis*, vbi ponit: *an sit licitum ducere vxorem doctam*. Nescio si his debeam adiungere Semyamiram, matrem Heliogabali, quæ semper in senatu interfuit cum aliis senatoribus, & fuit in senatu prælata, ita quod nihil fere, nisi ea disponente, senatus peragere poterat, sententiamque suam, more cæterorum, de agendis dicebat, quod mulieri nunquam contigisse legitur. Conuentum mulierum ordinauit, quibus potestatem præbuit, & præstitit, vt senatorio more, de moribus circa statum tractaret. Et huic senatui principissa fuit, vt Philippus Bergomenis in suis *supplementis* lib. 8. quæ anno Christi 224. regnabat. Refert etiam, Textor in suis *Ephemeris*, in verbo, *Galli*. Quia apud Gallias fuerunt sapientissimæ mulieres Gallicanæ, quæ secundum morem antiquum, quum de pace, bellouæ consulueretur, adhibebantur. Si qua tunc inter socios incidisset controaersa, mulieres sedebant arbitre. Propterea in fœdere (quod sanxerunt cum Hannibale) voluerunt, vt si quis Gallorum ab aliquo Carthaginensium iniuria affectus, quereretur, eius rei iudex esset Carthaginensium magistratus. Sin Carthaginensium quicquam ab vllo Gallorum iniuri quippiam passus esset, Gallicas mulieres de ea se iudicium facere, & alibi de his dictum est.

Decima consideratio. Non solum mulieres laudantur ex sapientia, verum etiam ex consilio: quoniam etiam in his, quæ ad curam virorum spectant, sumendum est, & ab vxoribus consilium, vt ex exemplis & doctrinis Augusti & Iustiniani Imperatorum probatur. Nam Augustus, vt ait Seneca, lib. de clementia; Luliiæ vxoris consilio vsus est, etiam in magnis rebus atque eius opera, innatam quandam securitatem exultis, elementiam induit. Iustinianus vero in arduis etiam negotiis, ad summam rerum pertinentibus, vxorem consilij participem fecit, vt ipse fatetur in *Athen. vi. indices* sine quoquo suffrag. *hæc autem omnia*, col. 2. & ibi Accursius annotat in verbo, *reuerendissimam*. sumendum esse ab vxore consilium. & illum text. etiam ad hoc ponderat Ioan. And. in c. qui prior. de reg. iur. lib. 6. in c. percurialibus. Dom. meus Ias. in l. 1. col. 2. ad fin. ff. de legib. Albericus in l. aduersus. C. de crimine expilator. & Host. in Summa, tit. de matrimonio. §. 1. col. 2. vers. sed & in eo habent. facit etiam tex. in l. bene à Zenone. §. pen. in fin. C. de quadrim. præscripti. vbi Iustinianus dicit, *qui enim suis consiliis suisque laboribus pro toto urbe terrarum, die, noctesque laborant, quare non habeant dignam suæ prerogatiua fortunam?* quem tex. ad hoc aliegit Barbatus in cl. 1. in 6. charta, in paruis. de elect.

Exemplo nobis est ille bonus pater multarum gentium Abraham, cum dure accepisset conuilium Saræ vxoris monentis, vt Agar ancillam, & filium eius eiceret, statim audiuit à Domino: *Omnia quæ dixeris tibi Sara, audi vocem eius*. Genes 21. c.

Sesostrates, Ægyptiorum rex, qui cæteros omnes gloria, & rerum magnitudine excoluit, vxoris consilio vsus, se vxoremque suam & liberos, inopinatoque periculo liberauit. Nam cum illum frater, à quo nihil tale reformidabat, inuitatum excepisset, domumque, sicca exterius materia, circummissipat-

set, re intellecta, extemplo cum vxore deliberauit. Nam & vxorem secum duxerat, eaque suadente, vt duos ex sex liberis, super ardentem pyram extendens pontem faceret, super quos ipsi transeuntes, euaderent, ita fecit. & daobus tantum filiis ita incensis, cæteri, cum patre, matreque fuere seruari. Testis Herodorus in *Euerpe*.

Plutarchus, in *libro de virtutibus mulierum*, narrat historiam de Pythæ vxore, quæ Xerxis temporibus claruit: de quo etiam meminit Plinius, *lib. 33. capite 10.* quæ viro omnium per id tempus ditissimo, auro semper inhians, & aurifodinas iugiter exercenti, cum ex peregrinatione domum esset reuerfus, & cœnam parari postulasset, auream mensam apponi iussit, in qua omnia erant ex auro fabrefacta obsonia, ac primo quidem aspectu, gauisus est Pythæus, miro artificio singula elaborata conspiciens. Inde aspectu iam abunde satiatus, præcepit cibum auferri. Verum mulier, cuncta, quæ postulasset, ex auro concinnata afferri iussit. Cumque ille iracundia percitus, fames namque & bilis nalam conciuunt, esurire se vociferatur, neque se aurum id temporis exposcere. Sapienter inquit vxor, *Tu nullis res, præter hæc v. iam libere de facultatem præbes: Omnis enim virorum cura, omnisque ars, tuo iussu, in auro fodiendo occupata est, ut nemo iam agros colat, nemo fruges ferat, nemo arbores plantat.* Qua vxoria castigatione permotus Pythæus, negotium haud quam penitus omittens; quoniam duntaxat ciuium partem in opere continuit, reliquos, tum agriculturæ, tum cæteris artibus, operam dare præcepit.

Aurelius Victor, quo loco Constantij Imperatoris vitam describit, fœminarum (inquit) præcepta sæpe, maritos iuuare. Namque (vt de cæteris taceam) Pompeij Plotina (incredibile dictu) quantum auxerit gloriam Traiani, cuius procuratores, cum prouincias calumniis agitant: adeo, vt vnus ex his diceretur locupletissimum quemque ita conuenire. Quare habes tertius? pone quod habes. Illa maritum castigauit, atque increpans, quod laudis suæ esset incuriosus, talem reddidit, vt postea exactiones improbas detestans, filium licentem vocaret, quod eo crescente, artus reliqui tabescunt.

Ataulphis, Gothorum Rex, in animo habuit, Romam à se receptam, funditus euertere, diuersoque urbem loco statuere, Gothiamque pro Roma nominare, à Cæsarem Augustorumque memoria, prorsus abolita, Athaulphi appellationem in posteros transmittere. Verum Placidæ coniugis, seu Placidæ Honorij sororis suasu, adeo est mutatus, vt breui, non hostis, sed amicus, non urbis euerfor, sed instaurator sit vocatus. de quo meminerunt Paulus Orosius *cap. 123.* & Paulus Diaconus *de gestis Roma. lib. 13.*

Dominica, vxor Valentis Imperatoris Gothos ad evertendum Constantinopolim irruentes, pacauit.

Pompeia Plautina, Iulianum Imp. maritum suum auerit ab extorquenda à populo pecunia, & colligendo fisco. restitit est Sex Aurelius. & sic reperiuntur fœminæ, quæ maximi quandoque boni authores extiterunt.

Etiam narrat Seneca *lib. 1 de Clementia. cap. 5.* quod, quum quidam Rex non posset potentia quandam suam destruere inimicum, Regnam consuluit coniugem suam: quæ tale regi dedit consilium, *Fac domine, quod medici facere solent: quia tibi usitata remedia minime profunt, veniant contraria: si seueritate nihil profecisti, nunc tenta, quomodo cedat tibi clementia: ignosce illi.* Quod ille gauisus, annuit, factoque adimpleuit,

& contulit ei consulatum: ex quo habuit eum amicissimum fidelissimumque heredem, de quo infra dicitur.

Refert etiam Cassiodorus, post Theodoricum, in *partita historia. lib. 9. c. 31.* ad Theodosij Imperatoris sanctitatem, multum contulisse vxorem, quæ virum sapius diuinatum legum admonebat, eique frequenter dicebat: *Oportet te semper marie cogitare, quid dudum fuisti, quid modo sis: Hac si semper cogitaueris, ingratus benefactori non eris, sed imperium, quod suscepisti, legaliter gubernabis, & harum rerum placibus auctorem.*

Saxo Grammaticus in *historia Danica. lib. 9.* tradit, Regnerum, Danorum Regem sexagesimum secundum, Vnithserici filij mortem adeo moleste tulisse, vt obstinato ad moriendum luctu, corpus lectulo per summam animi agritudinem affixerit. Quem vxor, virilem supergressa fiduciam, imbecillitatis increpitem, virili adhortatione firmavit, reuocatumque à mœrore, animum arma impensius tractate, perdocuit: afficiens, fortissimum patrem, cruentos filij cineres iustius armis, quam lacrymis expiaturum. Ad cuius monitum, Regnerus, discusso mœstitiæ habitu, depositisque doloris insignibus iacentem reuocauit audaciam, breuique hostem, qui filium interemerat, comprehendit, adeo (inquit Saxo) interdum ab inualidis fortissimè bouum reuerentia.

Profuit & consilium Clotildis filij Regis Burgundiæ cuius consilio Clodouæus, Rex Franciæ, eius maritus, Christianus effectus fuit: vt refert Gaguinus *libro 1. c. 8. de gestis Francorum.* & post eum G. Benedicti ample in *sua rep. cap. Rayn. in verb. duas habens filias. num. 81.* & dixi in præcedenti consideratione, vbi etiam de vxoribus Ioann. Andre. & Calder.

Iuguldus, soror Childeberti, Hermogillum, Lemigildi Gothorum regis filium, & maritum suum, ad Christianam conuertit pietatem.

Profuit & consilium Theodelindæ, Longobardorum Regiæ vitis suis, cum sua ipsius opera, & pia suasio, Eutharim, priorem maritum, multo mitiorem fecisse scribitur, ad veram pietatem amplexandam longe promptiorem, sed & Agylalphum maritum posteriorem, præferocem virum, dextre monendo, veritatisque lucem oculis adiuuando, eo traxit, vt omnibus suæ gentis author fuerit à malorum dæmonum cultu, detestandaque hæresi, sese vindicandi.

Quo etiam tempore Brunehildis, pari studio Childebertum Francorum Regem ipsius virum, eo quoque impulit, vt Thassilonem Baurariæ Regem, ea lege constitueret, vt à Sclauorum gente bello infectanda, non prius desisteret, quam ad Christi fidem amplectendam subegisset.

Lacedæmonij etiam, non minus publica, quam priuata consilia, cum mulieribus communicabant, vt scribit Plutarchus tum in comparatione Numæ, ac Lycurgum in vita Agidis, & Arist. *polit. 2. c. 7.* multa in Lacedæmoniorum principatu à mulieribus administrabantur.

Apud præcos quoque Athenienses, non minus famigerabilem Græcorum gentem mulieres publicis consultationibus interesse, suffragiaque ferre solitas, testis est Varro.

Germani item, inesse sanctum aliquid & prouidum fœminis putant, nec aut consilia earum aspernantur, aut responsa negligunt, vt Cor. Tacitus scribit in *lib. de morib. German.*

Apud Gallos, gentem nostram, olim consuetudo fuit, vt, quoties de bello eis esset, aut pace, consultandum, mulieres quoque eiusmodi consultationibus ad-

mitterentur. Præterea, si qua aduersus socios incideret controuersia, eam ex mulierum sententia componere consueuerant, ut refert Plutarchus *l. b. de uerurib. mulierum*. dixi ante in præced. consider. ubi de sapientia & prudentia mulierum. Et de conditionibus partibus inter Hannibalem & Gallos, quod mulieres iudicabant de commissis per Gallos, dixi in finali parte, in decimaseptima consideratione, in *cap. aliam orbis diuisionem, versic. vnde & apud, & c. cum versic. sequen.*

Socrates in *lib. de republica* 5. dicit, non omnino esse arcendum mulierum genus ab administranda republica, si qua modo reperitur idonea: quin præcipit, non magistratus tantum, sed omnia & publica, & priuata, tum pacis, tum belli studia, mulieribus cum uiris, communia fieri. Sed in ea re, illum reprehendit Lactantius *libro diuinarum institutionum* 3. cap. 22. Et hæc non sine ratione dicuntur; quoniam, ut in præcedenti consideratione dixi, aliquid iudicij, & discretionis habet. prout facit text. in *l. cum prator. §. penult. ff. de iudicij*. concordat text. in *c. infimus. 3. quæst. 7.* probat illud Proverb. 13. Sapienter mulier ædificat domum suam, & Proverb. 19. Domus, & diuitiæ dantur à parentibus, à Domino autem uxor prudens, ut refert Ioan. Fabri in *rubr. Inst. de nuptiis*. & Lucas de Penna in *l. 2. col. penult. C. quando & quibus quarta pars deb. lib. 10.* & dixi in *commentariis nostris super consuetudinibus ducatus Burgund. tituli. Des droitz & appartenances à gens mariez. in §. 6. & etiam Reg. 10. capit. sit mentio de quadam muliere sapienti. facit etiam text. loquens de mulieribus, in *c. uiduas le premier. ibi; maioris sapientia, & consilij existunt. 27. quæst. 1. & in c. si aliquid. 21. quæst. 4.* ubi prudentis quoque fœminæ fit mentio.*

Ex quibus concludit Tiraquellus in *suis legibus conuubialibus in l. 11.* quæ est, quod in his etiam, quæ ad uirorum curam pertinent, ab uxoribus ipsi consilium sumant: quod, cum fœminæ sint non omnino expertes sapientiæ, consilij & prudentiæ, possunt salubre quandoque dare consilium. facit text. in *l. si quis decedens. §. Papianus. ff. de administr. tut.* Ideo admodum scite dicit Corneus *consil. 36. in cap. quo ad primum consultationis articulum. col. 7. versic. u. corbat, quod illud statutum. lib. 3.* quod non semper spernitur mulieris consilium, prout nec spreuit Ioan. Andr. consilium sue uxoris Milantiæ, cum illud referat in *cap. cum secundum Apost. de præben.* ubi dicit, se ab ea didicisse, quod si nomina (ut pleræque alia) in foro venderentur, pulchra quidem, parentibus esse magno precio emenda, ut filijs imponerent. Eandemque ut doctam, se aliquando consuluisse asserit in *c. prior. col. de regul. iur. in 6. in Mercurialibus*. Nec etiam spreuit Ioan. Calde. consilium suæ uxoris: cum, ut inquit in *c. fin. de renunc. & post cum Pan. in cap. cum inter uniuersas. in fin. de electi.* ipsum Calderinum consuluisse uxorem, an conuiuator teneatur hora prandij mittere ad conuiuas, ut ueniant: quæ satis æque respondit, ad fœminas, & forenses, esse mittendum, qui se facile non ingerunt: non etiam ad alios, nisi essent graues personæ: de quo etiam per Collect. in *cap. à crapula. de uita & honest. cle. & Bald. in proemio Gregoriano. col. 5. vers. quare. quidam scholaris.*

Aduerte ad dictum Philippi Decij in *l. fœmine. col. 2. vers. 3. postulare. ff. de regul. iur.* quod, licet mulier prohibeatur postulare, potest tamen in camera consuleri.

Ex quibus dictis uidemus certos casus, in quibus consilia mulierum fuerunt salubria, ideo in talibus aut similibus, uidetur esse illis credendum. Et inter alia, ad-

uerte ad consilium Saræ; quoniam exemplo illius, si uxor tua consuluerit te aggredi ad ancillam, crede illi, si sit pulchra, alias non; sed his temporibus mulieres hoc de raro contingenti, consulunt.

Adde alios tres casus ultra prædictos in quibus credendum est uxori, non ultra.

Primus, si cum uolueris egredi extra locum tuæ habitationis, & uxor tua tibi dixerit, & consuluerit, bibendum esse antequam exeat, crede illi.

Secundus, si cum uxori tuæ quandoque dixeris, illi te uelle dare uestem pretiosam, causa ornatus similem eius uicinæ, & dixerit alio tempore referendam, crede illi.

Tertius, si cum noctu aut diu in palæstra ueneris illam amplexus semel fueris, & iterum concumbere uelis, si dixerit tibi uxor tua, fat est, crede & illi; quoniam in his tribus optimum erit eius consilium; quia uero uidetur de raro contingenti euenire; ideo uidetur charius & uilius cum quæ rara sunt, chariora uidentur.

Et pro certo, nisi esset intentionis nostræ in hoc opere, recensere tantum quæ laudem concernunt, libenter adducere, in nullo alio casu consilij mulierum esse credendum, cum sit fragile & debile, ut satis declarat Tiraquellus in *dictis legib. conuubialibus. in l. 1. ad quem te remitto, tanquam ad solitum de ipsis mulieribus male dicere, serè in tota illo opere.*

Vndecima consideratio. Etiam fœmina laudem meretur, & honorari debet ex uirginitate. Cum uirginitas ipsa Dei templum sit, & qui eam habet, fortitudinem habere dicitur, secundum August. *de ciuitate Dei. l. 2. c. 26.* tantaque est uis probitatis & castitatis, ut pene omnis eius laude moueatur humana natura. Et uirginitas uirtus est animi, comitemque tecum habet fortitudinem. *22. q. 3. causa ne aliqui.* Et de laude, excellentia, & priuilegijs uirginum, diffuse in *proxima sequenti parte, in 39. consid.* scribitur. Et inter ceteras uirtutes mulierum pudicitia præfertur, ut habetur in *Margarita poetica, 2. part. tract. 2. orat. 17. in princ.* Et de huiusmodi uirtute satis ample habetur in Rosario. B. de Buis. in *2. part. sermo. 28.* ubi de uirginitate ponit, in *litera B. C. D. E. F. G. & c. & in litera Y.* antea ponitur de pudicitia, in quibus locis enumerantur aliquæ, quæ fuerunt laudatæ, ex pudicitia, ut Susanna & Sophronia. Sed quia istud esset nimis fastidiosum, omnes pudicas & uirgines enumerare nõ inuicem, cum nõ sit ita nouum sicut de doctis, & magnanimitatem habentibus. Etiam Textor in *sua officina* ponit quasdam uirgines uestales. De laude etiam uirginum uide Iacob. Nigrum in *suo Sophologo sapientia, lib. 10. c. 16.* ubi multa ponit de uirginibus. Vide etiam de laude & eius priuilegio pulchra, quæ dicit Pan. & Scalij, in *cap. causam matrimonij. extra de probat. & Lud. Romanus in consil. suo 500. in cap. uos estis lux mundi.* ubi est oratio per eum facta in consilio Basiliensi. Quæ quidem uirginitas (si semel amissa fuerit) amplius reparari non potest, secundum August. ut dicit gl. in *l. unica. C. de rapt. uirg.* Cui concordat Qui. lib. epistolarum. Nulla, inquit, reparabilis arte *Lesia pudicitia est. & castitas præfertur uita. tex. in l. 2. §. inuicem. ff. de origine iuris.* Etenim hæc castitas uirginalis nobilior cæteris: in cuius signum uirgines Laureolam portant. *cap. s. Panthe. 32. q. 5.* imo pro uirginitate sua conseruata Daphnes, Penei filia in tota Laurum conuersa hægitur, *lib. 1. Metamorphoseos:* ut ex Laurea corona triumphantes Imperatores, Ioui pro uictoria in Capitolio sacrificari, in posterum ornarentur.

Cui Deus, aut quoniam conuincit me non potes esse:

*Arbor eis certe dixit: mea semper habebunt
Te comæ, te cithara, te nostra Laurepharete.
Tu ducibus lætus aderis, cum læta triumphum
Vox canet, & longis visent capitolia pompas.
Tu quoque perpetuus semper gere frondis honores.*

Hoc dicit Guil. Benedicti in sua repe. cap. Rayn. in verb. eisd. in Petro tradiderunt. num. 46. de restam. Et de laude virginitatis videas Osum Episcopum Cordubensem, qui fecit librum vnum, & Iulianus Episcopus ecclesiæ Tolentanæ, fecit librum vnum, & Saluianus libros tres. De excellentia etiam huiusmodi virginitatis ponit ample Iodocus Clithoueus in suo *Arsluthir*, cap. 39. Et dicit Guil. Benedicti in loco ante hic allegari triplicem esse castitatem, virginalem scilicet, quæ proprie virginitas appellatur, de qua hic, & in locis supra allegatis: vbi multa enumerantur virgines, quæ plura egerunt pro earum virginitate conseruanda vt etiam de filiabus Scedasi (quæ Hippo & Miletia dicebantur) in Leuctris oppido Bæotiar, quæ ore laudandæ sunt, quas traditum est (vt ait Hieronymus contra Iouinianum) absente patre, duos iuvenes Spartanos præterentes, iure hospitij suscepisse, qui multum vino indulgentes, vinum per noctem intulere virginibus: quæ amissa pudicitia, nolentes superuicere, mutuis conciderunt vulneribus. Et, vt refert Cælius lib. antiquarum lectionum. 7. cap. 28. maxima virginitas & castitas obseruatur apud Chios. Nam nullum adulterium, neque illegitimus concubitus (quod est maximum temperantiæ muliebris argumentum (ex Chio (vt ait) memoratur prodidisse.

Legitur quod Britora, nymphea Cretensis, cum esset formosâ, perpetuoque virginitatis voto venationi vacaret, ad vim & stuprum Minois regis declinandum, se in aquas dedit præcipitem.

Item Thexena mulier à Philippi Macedonum regis militibus in mari sepra, cum nullum salutis refugium videret, in mare se deiecit, idque ne in regis potestatem veniret. & vide Plu. in 2. tri. castitatis. & August. lib. 1. de ciuit. Dei. cap. 26 vbi fit mentio de his, quæ se necauerunt, & in fluium proiecerunt: vt insectatores suæ pudicitia deuitarent: sed ibi commentator dicit, se nullibi legisse de virginibus Christianis, quæ sic se occiderint: quia Deus præbuit auxilium virginibus, vt suæ virginitatis seruent decorem. Quis Luciam eripuit de tot malis? Quis Agnetem? Quis Apoloniam? Quis Catharinam? vere Christus Iesus ob gratiam virginitatis. Virginitatem omnibus præfert virtutibus, & ad eam sequendam omnes inuitat Petrus Abbas Cluniac. lib. 6. suarum epistolarum, epist. 40. quæ est exhortatoria, & missa ad sanctimoniales Marciniacenses (quæ sunt in diocesi Heduenâ super Ligerim) vt in virginitatis felici proposito perseverent, exemplo sanctarum virginum, & martyrum.

Secunda vero castitas dicitur continentia, seu vidualis, de qua infra prope in 20. consid. & ample in 3. par. sequen. in 40. consid.

Tertia est, quæ pudicitia appellatur, quæ in legitime coniugatis, de qua faciam considerationem sequentem. Et de his tribus scilicet virginibus continentibus & coniugatis, facit tres ordines in Ecclesia Dei, gloss. fin. in decret. firmiter credimus. in fin. de summa Trin. c. c. Christus tamen, vt ibi ait, plus amat virgines, quàm alios; quia sponte tribuunt, quod sibi non fuerat imperatum. Continentes etiam plus Deo placent, quam coniugati: quia non expedit nuntium ad regna cælestia tendenti, accipere uxorem. tex. est in c. qui sicut. 33. q. 5. & ea sunt nostris officiis gratiora, quæ cum liceret nobis etiam non impendere, tamen causa dilectionis

impendimus: vt ex text. in c. iam nunc. 23. quasi. 1. dicit tamen text. illius decretalis, in fin. *Non solum virgines & continentes, verum etiam coniugati, per rectam fidem, & operationem bonam placentes Deo, ad æternam merentur beatitudinem peruenire.*

Dodecima consideratio. Sicut ornat virum fidelitas, ita mulierem castitas: quæ etiam est in matrimonio, vt dixi, & probat text. in can. Nicena, ibi; *honorabiles confessus nuptias, & castitatem dicens esse cum propria coniuge cõcubitum. 31. dist. facit l. mulier. s. cum proponeret. ibi: quod & mulieres pudicitia, & patris voto congruebat. ff. ad Treb.*

Et in conseruatione huiusmodi castitatis plurimum laudantur mulieres, vt legitur de illa nobili Lucretia, totius pudicitia & castitatis gemma, à Tarquinio Superbo, licet vi oppressa: proximis, & Collatino eius marito, cum dignitatem thoro violato sardate noluit simul conuocatis, gladio se transfixit.

De Penelope Vlyssis regis coniuge pulcherrima legitur, quod ob suam tutandam pudicitiam, & marito seruandam fidelitatem, multas à suis prociis pertulit iniurias; tamen nulla vnquam molestia à proposito fidei mariti diuelli potuit: Lanificio, & absentiam mariti solabatur, & procos frustrabatur, quibus se concessuram absoluta tela pollicebatur. Sed vt eos longius frustraretur, noctu retexebat, quod interdum texisset. Quo factum est, vt Penelope hæc venusta iuuenis, solatio viri, in Troiano decenniali bello persistentis, destituta, illibati decons, atque intemeratæ pudicitia matronis omnibus semper exemplum sanctissimum fuit, in qua plus laudatur mentis fidelitas, quam pudicitia effectus. vnde Tibullus:

*Castia precor coniunx maneat, sanctique pudoris.
Ne sis casta metu, quæso, sed mente fidelis.*

Nam animus & propositum distinguunt maleficia *l. iniuria. ff. de furtis*. Hinc teste Cælio lib. anti. varum lectionum 7. cap. 27. scribit Hieronym. doctissimi viri esse sententiam, pudicitiam in primis esse retinendam, quoniam ea amissa, omnis ruit virtus, & in ea decoris muliebris enitescit principatus. Hæc pauperem commendabilem facit, diuitem extollit, deformem redimit, exornat pulchram, viros quidem consulares illustrat, effert in æternam nomen eloquentiæ claritas militaris gloria, & ex deuictis gentibus atreptus triumphus parem quodammodo Deo facit. Multa porro sunt, quæ ingeniorum fertilitate, nobilitatem adoptet præsignem. Per propria mulieris virtus pudicitia censetur. Hæc Lucretiam Bruto æquauit, nescio an etiam prætulit; quoniam Brutus non posse seruitutem pati, à fœmina commotus, edidit. Hæc æquauit Corneliam Graccho. Hæc parem alteri Bruti Portiam fecit: & ibi laudat puellas Patavinæ in verecundia, dicens: *Durant etiam in virginibus præca castitatis vestigia, quando non nisi aperta facie prodeunt visenda in publicum, velut dicens subinde illud Hierony. in epistola ad Demetriadem virginem. Cuius dictum, qui coniugari cupiunt, bene considerent. Illa, inquit, si tibi pulchra, illa amabilis, illa habenda pro scia, quæ se nescit pulchram, quæ negligit forma bonum, quæ procedens in publicum, non pectus, & colla denudat, nec reuocato pallio, ceruicis aperit: sed vix vno oculo (qui via necessarius est) parente graditur.* In hoc dignum scitu illud occurrit, quod in Græcorum hist. obseruatum est. Siquidem apud Spartanos diu obtinuisse legitur, vt aperta facie virgo, ac conuelata nuptæ, in proptulo viserentur. Cuius eam Charilaus reddebat rationem; quoniam virginibus viros sibi prospicere necessarium sit. Mulieribus autem, quos cõpararint custodire. Obseruatum

uatum & illud Chalcedonas mulieres eum seruasse morem, vt si in alienos viros & magistratus potissimum incidere, dimidium retereget faciei: quæ à viduis coorta consuetudo procepit. & in eas, quæ iu-ctæ vicis forent. Hunc morem etiam apud nos in Burgundia obseruari videmus. Mulier autem in signum verecundiæ, subiectionis & reuerentiæ, debet velare caput suum: vt habetur 1. ad Cor. 11. & recitatur 15. 3. in prin. & cap. hac imago. & c. ven. 33. qua 7. 5. Vnde Linus ex mandato Petri constituit, ne qua mulier nisi velato capite, templum ingrederetur.

Imperator etiam pudicitiam semper esse colendam censuit. Text. est in *l. si quis illustris. ibi, ipse pudicitia, quam semper colendam censuit.* Maxime in ingenuis & nobilibus seu illustribus, quibus castitatis obseruantia præcipuum debitum est, vt ibi dicit tex. C. ad Orfician. Etiam Imperator castitatis est amator. text. in Auth. quib. modis natur. effec. legit. §. nouimus, colum. 6. de quo per Guil. Benedic. in *sitar. pet. c. Raynuc. in verb. cuidam Petro tradiderunt. n. 69. cum tribus sequentibus. extra de testari.* vbi dicit, quod libido in potente & honorato est deterior, & quod ob vitium luxuriæ plures Reges fuerunt interfecti, & expulsi à regno: & ibi vide plura exempla de castitate, & pudicitia antiquorum Principum.

Decimatercia consideratio. Quod mulieres laudantur ex clementia & liberalitate, vt habetur per Bern. de Batis *ead. ser. 28. in prin. in 2. part. in litera Z.* & de liberalitate reginæ Sabbæ exemplificat, quæ venit à finibus terræ ad audiendam sapientiam Salomonis, & donauit ei 120. talenta auri, & aromata multa, gemmasque preciosas, vt habetur 2. R. 3. 10. Et quædam fœmina Bala ditissima, Mariam à senatu Romanorum hostem iudicatum, in suam domum reduxit, vt refert *Margarita poetica in oratione 17. supra alleg.* Et vnum actum Clementiæ narrat Seneca *lib. 1. de Clementia. cap. 5.* Quod cum quidam Rex non posset potentia quendam suu destruere inimicū, Regiā consuluit coniugem suam, quæ tale regi dedit consilium: *Fac domine quod medici facere solent. Quia vbi vsitata remedia minime profunt, tentant contraria. Si feueritate nihil profecisti, nunc tenta, quomodo cedat tibi clementia: ignosce illi* Quod & factum est, vt de hoc attestatur Benedic. in *d. rep. c. Raynuc. in verb. duus habens filius, num. 19. extra de testam.*

Decimaquarta consideratio. Quod mulier timens Deum, ipsa laudabitur, vt habetur *Prou. 31. &* Bernard. de Batis in *2. part. sui Rosarij serm. 28 in 2. part. litera in litera E.*

Adde etiam: quod mulier timens maritum, consequitur honorem: quoniam scriptum est *ad Ephes. 5.* Vnusquisque vxorem, sicut seipsum, diligit: vxor autem imitat virum suum de quo à nobis dictum est in *rubric. Des Droicts & appartenances à gens mariez. In commentarijs consuetudinum Ducatus Burgundie.* Laudem etenim consequitur, si viris se subiecerint, dicit Plutarch. in præceptis connubialibus. dicam aibi, & hic ante in consideratione ante proximam.

Decimaquinta consideratio. Laus mulierum consistit etiam in deuotione & pietate, vt amplè declarat idem Bernardinus de Batis in *d. serm. 28. in 2. part. sui Rosarij.* Et ibi ponit de multis, quæ pietate, & clementia motæ, multa seruitia impenderant sanctis. Etiam habetur per Albertum de Eyb. in *sua Margarita poetica, in d. 2. part. tract. 2. oratione 17.* vbi ponit de Antigona, Oedipi filia, de Claudia, Vestali virgine, & de Annylia, virgine Vestali, & virginibus Spartanis. Vide Franciscum Patritium, *lib. 4. n. 5. de Institutione*

Republica. vbi ample commendat laudem mulierum in virginitate, de qua supra.

Decimalexta consideratio. Gloria etiam mulierum consistit in gratiositate: quoniam vt habetur *Prou. 11.* mulier gratiosa inueniet gloriam, vt fecit Ester, quæ propter eius gratiositatem fuit coniuncta matrimonio regi Assuero, repudiata Vathhi eius prima vxore. *Ester. 1. & 2.* & dicam infra. Et hæc gratiositas consistit in modestia, quæ multum commendatur in mulieribus, vt inquit Epictetus philosophus in *Enchirid. c. 155.* vbi de officio viri erga vxorem dicit. *Monendæ igitur sunt apud nos mulieres, in honore esse, nihil ob aliud, nisi vt modestæ sint, & virum reuerentur.* Etiam consistit hæc gratiositas in modo, qui multum in vxoribus & fœminis attenditur, & est pulcherrima rima virtus. Vnde Horatius:

Omnibus adde modum, modus est pulcherrima virtus.

Et stat vulgare proverbium, *En deo couleur, En vin saueur, En aduocat eloquence, Et en femme contenance.* Et diuerso, si vxor non intener t gratiam in oculis viri, scribet libellum repudij, vt habetur *Deur. 24. c.*

Decimaseptima consideratio. Quod etiam mulieres ex misericordia laudantur potius quàm viri, quoniam, vt ait Arist. 8. lib. de Animalib. Mulier viro misericordior est ita dicit Bernard. de Batis in *2. part. sui Rosarij serm. 28. 2. part. litera E.* Et vbi non est mulier, ingemiscit egens. *Eccles. 36. in fin.*

Decima octaua consideratio. Mulieres etiam propter eorum diligentiam laudantur, quoniam vt habetur *Prou. 12.* Mulier diligens corona est viro suo.

Decimanona consideratio. Mulieres etiam sunt laudandæ: quoniam sunt sagaciores viris, *glo. fin. in l. si à sponso. C. de don. ante nup. in l. 2. C. de his, qui veniant ad impet. Ioan. de Montaigne, in tractatu suo de bigamia. 1. qua 7. col. 20. u) seq.* Et prudentia mulieris multum solet mederi vitis maritorum. Vt Vbertinus super *Ench. Cicer. 25. in cap. Non potuit.* Et habetur *Prou. 14.* Mulier sapiens ædificabit domum suam, & propter mulierem bonam, saluatus est vir malus. Et sagacitas, seu sapientia eorum, ita antiquitus apud Gallos reputabatur, quod cum discordia esset, adhibebantur mulieres pro pace componenda. Et inos antiquas erat, quod si qua tunc inter socios incidisset controuersia, mulieres sedebant arbitrae. Propter quod sanxerunt Galli cum Hannibale: vt si quis Gallorum se à Carthaginensi no aliquo iniuria affectum quereretur, eius rei iudex esset Carthaginensium magistratus: sin Carthaginensium quisquam ab vllo Gallorum iniusti quippiam passus esset, Gallicas mulieres de ea re iudicium facere, vt refert Textor in suis Epichet. in verb. *Galli.* & in hoc constat, quod etiam mulieres sunt sapientissimo ab eis est exquirendum consilium, vt constat de Iustiniano, qui quaesiuu consilium à Theodora eius vxore, vt habetur in *Aubent. vt Iudices sine quoquoq. in fragm. in §. copitatio. versi sed neque sufficimus* vbi glo. in verbo, *coniugem.* allegat Catonem Barbarum in *c. in sol. 14. de e. 9.* Domin. meus Iason in *l. 1. in 2. c. ff. de leg. 3.* Vbi etiam allegat Ioan. Andr. dicentem, se ab vxore sua didicisse, bona nomina magno pretio esse emenda.

Vigesima consideratio. Laudandæ etiam sunt mulieres, in seruanda viduitate, propter signū charitatis, vt scilicet ostendat vxor quantum amaueit virum. Vnde, vt refert Virg. in 4. *Æneid.* dicebat Dido vidua:

Ille meos primus qui me sibi iunxit amores:

Abstulit, ille habebat secum, seruetque sepulchro.

Quos allegat Lucas de Penna in *l. mulier est* 12. col. de incotis. Vbi amplè commendat viduitatem. & Hieronym. contra Iovinianum scribit de Valeria, nobili Romana, quæ Seruio viro suo mortuo, nulli nubere volebat. Cum rogaretur secundum virum accipere, respondit, se non posse hoc facere: quia primus adhuc viueret. Quamdiu enim vixero, vir meus per amorem viuet in corde meo. Putabat enim virum sibi, quem animo gestabat, à cuius memoria ne mors quidem eū eripere poterat. O sententiam singularem, & excellentissimam matronam dignam, qua declaratur, non corporis illecebris, sed animi affectu matrimonium tueri. Quod quidem probauit Democionis Atheniensis filia. Quæ quamuis virgo esset, cum audiisset Leosthenis Iponi mortem, qui in bello Lemniaco occubuerat, seipsam interemit: asserens quanquam intacta esset corpore, tamen si alterum cogere accipere, secundum deciperet, cum priori animo nupsisset. hæc Franciscus Patritius *lib. 4. in 5. de Inst. Republicæ.* vbi dicit, quod licet maioris amoris vinculum sit, & ingenui esset animi, non nisi vni viro coniungi: & in hac re turturis naturam imitari: quam naturæ indagatores diligentissimi assunt, si pacem amiserit, nunquam alterius commixtionem querere. Et etiam, quoniam vetustissimi Romani eam scæminam corona pudicitie honestabant, quæ vno contenta matrimonio tantum fuisset, perpetuaque viduitate, corrupti animi sinceritatem ostendisset. Impatiens enim libidinis videtur illa, quæ rursus nubit, & præcipue, si liberos habet, matrimonij pignora: & mortuum virum facie ac nomine exprimentes. Quam quidem sententiam Elicæ verbis elegantissime exprimere videtur Maro Mantuan. cum se viduam ac desertam quereretur his verbis:

*Saltem si qua mihi de te suscepta fuisset
Ante fugam soboles, si quis mihi paruulus aula
Luderet Æneas, qui te tantum ore referret,
Non equidem omnino capta aut deserta videret.*

Quid, quod ea, quæ rursus nubit, impia in liberos esse cernitur. Quos orbatos patre, & ab omnibus destitutos, quasi in lumine vitæ negligit, eo etiam tempore, quo magis parentis ope indigere videntur. Quæ ratio quidem omnibus persuadere debet, vt videtur. Cum liberis pudicitiam seruent, nec rursus fortunam experiantur, à qua semel deceptæ, vix meliorem sortem desperare possunt, cum honori ac liberis omnino malè consulant.

Autia Romanæ nobilitatis animum ostendit, cum eius propinqui ac necessarii ei suaderent, vt alteri nuberet, cum integra adhuc ætate, & facie optima esset, inquit enim, se nequaquam esse facturam. Nam si virum inuenero, vt ante habui, nolo perpetuo formidare, ne perdam. Sin malum? Quid enim habeo malum experiri, cum optimum priorem fuerim experta? Illusa enim prioris fato sapienter fecisse videtur, si maritali fortunæ rursus se credere noluit.

Sed Portia minor; Catonis filia, firma ac consona sententia declarauit, quid pudicam scæminam deceat. Nam cum apud eam, vt moris est, laudaretur quedam quæ rursus nupta est; Tacete, inquit, *non neque felix, neque bene morata, non pudica esse necesse feminis, que secundo nubunt.* Laudat summo opere Plutarchus Cornelie Gracchorum matris, viduitatem. Ad hanc sententiam Cornelia filiorum, & familiæ cura suscepta, post mortem viri talem se præbuit, vt non malè consuluisse Tyberius videretur, qui pro eius salute occubuit. Nam Ptolemæi Regis nuptias respuit. Et cum

ille regnum, & communionem diadematis sibi offerret, vidua quam regina esse maluit. Hæc Patritius vbi supra. Et Hieronymus narrat in loco supra alleg. quod Maria Catonis filia, cum noller nubere, sed virum defunctum semper lugeret, interrogata, quem diem vltimum haberet, luctus respondit, quem & vitæ.

Et vrait Berg. de Burtis *in ser. 28. in litera T. V. X. Y. Z.* Viduitas in multis aliis commendatur. Et commendationem huius viduitatis etiam amplè ponit Lucas de Penna in *l. non vres. supra alleg.* Et ista castitas continentalis, quæ dicitur viduitas, si longo tempore continetur, non procul distat à virginitate. S. *optimus itaque est. in Authent. de non elig. secundo nub.*

Sed vt dicit Patritius *in loco supra alleg.* Tolerabilius agunt, qui in primo ætatis flore, ad secundas nuptias transierunt, si liberis carent. Student namque singula animalia sobolem propegare, & liberorum gratia se collocare potius, quam libidinis, equius omnino esse videtur.

Sed si qua impatiens libidinis esset, ne sine viro caste degere posset, optimi consilij esse puto, vt rursus nubat malo siquidem laude viduitatis careat, quæ pudicitie. Illa enim sine ignominia ac turpitudine: hæc autem non sine probro ac dedecore mittitur. Et propterea de iure statutum est, quod insequendo dictum Apostoli, *1. ad Cor. 7. in fi.* Mortuo viro, mulier nubat in domino. *cap. cum secundum, &c. super illa. extra de sec. nupt. dixi in rubr. Des en fans de plusieurs lets, in consuetudinibus nostris.* & nō est præsentis speculationis, igitur non insisto. Et etiam, quia matrimonium est causa conseruandi genus humanum. ideo facio considerationē sequentem pro laude mulierū secundo nubentium. Sed quoniam hic loquitur de viduitate, quæ dicitur vidua, vide ample Benedic. *in sua rep. cap. Ray. in ver. ciudam Petro tradiderunt. nu. 48. de testa. & ibi in verb. & uxorem nomine Adelasiam.* vbi & viduitatis priuilegia ponit. *v. 806. cum seq.* Et vidua retinet priuilegia omnia defuncti mariti, quibus ipso viuente fruebatur: quia in eo gloria defuncti merito relucet. & dicit Bald. *in 1. dignoris. C. de pion. ad.* quod vidua alicuius relicta, mortui viri est imago. Et plura scripsi *infra in sequenti part. in 9. cor. fid.* de statu viduali, & de eius laudibus, & quod præfertur ante statum conjugalem.

Vlgestima prima consideratio. Quod ita mulieres sunt laudandæ propter conseruationem generis humani, quod breui tempore periturum esset, nisi hic muliebris sexus esset.

Mulieres enim sunt, quæ familias, quæ respublicas, quæ totam denique conditionem restaurant. Et quod maius est, immortalem reddunt. Et ideo, vt dicit Albertus de Eyb. *in sua margaritica poetica, in 2. part. tract. 2. in orat. 17.* Hæc Romanæ urbis conditor intellegens, quando scæminis ceteret, cum Sabinis bellum graue inire non dabatuit. Cognoscebat enim huiusmodi imperium, si mulieres nō affuissent, paucissimis esse duraturum diebus. Dicam infra amplius in *hoc tract. in 9. par. in duodecima 10. sideratione.* Vbi ponā, quod coniugati, tanquam existentes in dignitate, præferuntur ceteris non coniugatis.

Vlgestima secunda consideratio. Mulier propter eius pulchritudinem & formositatem laudanda est. Quoniam, vt ait Albertus de Eyb. *in sua margaritica in 2. par. tract. 1. cap. 4. de authoritat. Lucij Appuli:* virgo formosa, et si sit oppido pauper, tamē abunde dotata est: & propter pulchritudinem facilius maritatur: de quo etiam per Cælium *lib. 1. antiquarum lect. cap.*

7. 8. & 9. vbi ample laudat, & extollit pulchritudinem, maxime in muliere, notatur in *l. si voluntate. C. de dotis promiss.* Dixi in consuetudinibus nostri Ducatus Burgun. in rubr. Des droictz & appartenances agez mariez. Vbi dixi, quod mulieri formosæ nubendum est. Et tãtum pulchritudo mulieris allicit homines, quod ab ea non possunt separari, vt habetur 3. *Esdra 4. c. v.* vbi habetur: Mulier pulchra & fortis, & dominans regi, vt non possint homines à mulieribus separari, de quo per Ant. Flor. in sua sum. 1. par. lib. 1. c. 2. §. 2. vbi ponit, quomodo anima signatur per pulchram mulierem. Sed cauendum est, ne quis, si tali nubat, quandoque legat ad titulum Cornelianum, vt quoniam, vt ait Albert. in loco hic ante alleg. in 10. cap. illius 2. part. & primi tractatus: Mulier speciosa, & pulchra, templum est super cloacam ædificatum: cum sis sit cum forma iuncta pudicitia.

*Corporis egregij miseris trepidisque parentes
Semper habet, rara est adeo concordia forma:
Atque pudicitia sanctos habet horrida mores:
Tradiderit dominus.*

Et,

Formosa leuitas semper amica fuit.

Et dicitur de est custodire quam plerique amant, vt satis colligunt ex dictis Io. Neuziani Aftenfis in sua sylua nuptiali, in ampliatione 7. v. vbi quod iuxta prædicta, si sint duo, vbi ponit, quid operatur pulchritudo mulieris. Et ibi dicit, quod debet habere triginta quatuor ad hoc, vt sit pulchra, quæ his verbis ibi positis continentur:

*Triginta hæc habeat, quæ vult formosa vocari
Fœmina, sic Helenam fama fuisse referi.
Alba tria, & totidem nigra, & tria rubra puella
Tres habeat longas, tres totidemque breues.
Tres crassas, totidemque graciles tria stricta, tot ampla
Sint videm hinc forme sine quoque parua tria.
Alba cutis, niues dentes, albiq; capilli,
Nigri oculi, cunnu, nigra supercilia.
Labra, genæ atque ungues ruri, sic corpore longa,
Et longi crines, sit quoque longa manus.
Sintq; breues dentes, auris, pes, pectora lata.
Et clunes, distent ipsæ supercilia.
Cunnu & os strictum stringunt vbi cingula, stricta:
Sint coxa, & collus, vuluaque rigida.
Subtiles digiti, crines & labra puellis,
Paruus sit nasus, parua mamilla, caput.
Cum nulla aut rara sint hæc, formosa vocari
Nulla puella potest, rara puella potest.*

Non aliter hic insisto circa talia, cum satis, & vltra, quam decens sit, ponatur in d. sylua nuptiali.

De his tamen suprædictis, & aliis, quæ faciunt ad corporalem pulchritudinem mulieris. Et habetur Cant. 4. vbi primo commendatur mulier ex pulchritudine. Secundo, ex simplicitate aspectus, quod multum facit ad gratiositatem mulieris. Tertio, ex pulchra membrorum dispositione, & hoc est, quod dicitur: habet pulchrum corpus, facit h. vel proterus. D. de edil. edic. Quarto ex capillis ordinate dispositis, & compositis, vnde habetur 1. ad Cor. 11. Mulier si comâ nutriat, gloria est illi. Quinto, ex dentibus albis bene ordinatis, quia dentes, seu ungues, nõ debent esse scabri, seu sordidi. Sexto, vbi superiores dentes decenti ordine correspondent inferioribus sicut gemelli adinuicem. Septimo, vbi non est dentium fractus, putrefactio, seu commotio, de quo laudatur Moyses, Dent. 34. quia, cui os olet ex corporis vicio, morbosa est. 1. qui clauum. §. fin. ff. eod. Octauo, vbi est rubedo in labiis, quæ rubedo iuxta albedinem facit ad decorem. Nono, vbi mulier habet eloquium dulce, & gratuitum

omnibus audientibus ipsum. Nam, si balbescit, non placet, facit *l. i. §. sed sciendum. ff. eod.* Vndecimo, vbi habet collum rectum, & decenter eleuatum. Duodecimo, vbi habet vbera conformia, non nimis eleuata, sed decenter in quantum facit ad ostensionem mulieris sexus.

Sed tamen aduertatur, quæ sint mulieres, & fœminæ memoria dignæ, propter earum pulchritudinem fuerunt sequentes:

Amaryllis puella. Virgilius.

Formosam resonare doces Amaryllida syluas.

Ægle Nympha. Virg. Ecl. 6.

Ægle Naiadum pulcherrima.

Atalanta, puella fuit in Arcadia, & Iasij filia libera, si admodum forma.

Quid. lib. 8.

*Venit Athalante Schœni pulcherrima virgo.
Rasili huic summam in ardebat sibula vestem,
Crinis erat simplex nodum: co lectus in vrum,
Talis erat cultus facies, quam dicere vere
Virgineam in puero, puerilem in virgine posses.*

Antadue, filia Minois, forma fuit eleganti, quam propterea Bacchus duxit in vxorem, cuiusque coronant stellis ornata, in astra retulit. Catull. de ea & Theseo loquens, sic inquit:

*Hunc simul ac cupido conspexit lumine virgo,
Regia quam suauis expirans costus odores.
Lectulus molli complexu matris atebat,
Quales aurora perpungunt flumina Myrthos,
Auræ distinctos educit verna colores.
Non prius ex illo st. grantia declinavit
Lumina, quam cuncto concepit corpore flammam.*

Antiope, filia Nictæ, & vxor Lyci, Regis Thebarum, speciosissimam propter formam à Ioue adamata est: ex quo Zetum & Amphionem suscepit.

Propertius:

*Tu licet Antiope formam Nyctæidos, & tu
Spartanam referas laudibus Hermionem,
Argia, Adralti Argiuorum Regis filia, & vxor Polyneicis, fuit itidem mirum in modum speciosa.*

Stacius lib. 1. Thebaidos.

*Egregiam Argiam nec forma laude secunda Deiphilem.
Ægiam, Atopi Regis Bœotia filiam, ob excellentem pulchritudinem, adamavit Iupiter: iacuitque cum ea in specie ignis.*

Quidius.

*Aureus ut Danaen Asopida luserit ignis.
Agaristam, Clithestis filiam, adeo formosam extitisse, scribit Herod. vt ad habendas eius nuptias celebrata sint Procorum spectacula, & certamina, quo speciosissimi quique Græciæ adolescentes confluerunt.*

Barynes, metetricis formam commendat Horat.

lib. 2. Carm. dicens:

*Nulla si turis tibi peierati
Pæna Barine nocuisset unquam.
Dente si nigro fieres, vel vno
Turptior unguis,
Crederem. sed tu simul obligasti
Perfidum votis caput emitescis
Pulchrior multo iuuenimque pro bis
Publica cura.*

Bryseis fait adeo formosa, vt Achilles amore eius conflagrauerit, eamque, quamuis ancillam, plusquam puellas omnes adamauerit. Horatius.

*Prius insolentem & crua Bryseis nino colore
Mouit Achilem.*

Propert. lib. 11.

*Omnia formosam propter Bryseida passus,
Tantus in erepto saui amore dolor.*

Credibile est, Belabeam, Vnæ vxorem, elegantiam

fuisse forma, quæ sapientissimū illum Regem & Prophetam sanctiss. Dauidem, vique adeo titillauerit, vt solitæ religionis oblitus, adulterio, & homicidio (Vriam enim deuouit inorti) suam contaminauerit sanctitatem.

Vnde Stroza pater.

*Ille sacri vates operis Iessica preles,
Præfecit populo quem Deus ipse suo.
Bersabea captus forma, tibi magne Cupido
Cessit, nec Salomon tutior ipse fuit.*

Refert Phil. Berg. lib. 5. Chron. quod Ester Hebræa, Abichail, Mardochei fratris filia, ex tribu Benjamin, mulier fuit speciosissima, & omnium oculis gratiosissima: quæ ob eius pulchritudinem cum rege Assuero matrimonio coniuncta est. habetur Ester 2. de qua dixi in s. 1. in gloss. *En puissance de son mary. in titul. Des droicts & appartenan. in consuetudinibus nostris ducatus Burgund.*

De Chione, Dedalionis filia, Idem Ouid. lib. 11. Metamorph.

*Nata erat huic Chione, quæ dotatissima forma,
Mille proci placuit, hu septem nubitu annis.*

Cenis, puella Thesalia, a Neptuno compressa, pulcherrima fuit: Idem Ouid. lib. 12. Metamor.

*Clara decore fuit proles Elateia Cenis:
Thessalidum virgo pulcherrima.*

Calisto, Idem Ouid. lib. 11. Fast.

Fœdera seruasset, si non formosa fuisset.

Hæc non esset hic ponenda, quoniam formositas non tendit ad eius laudem.

Celeno formosa fuit. Idem Ouid. lib. 4. Factor.

Neptuno Halcyonem, & te formosa Celeno.

Calypso, Oceani & Tethyos filia pulcherrima fuit.

Ouid. de Ponto.

*An graue sex annis pulchram fouisse Calypson.
Æquoreaque fuit concubuisse Dea?*

Idem lib. 11. de Arte.

Littore constiterant, illis quoque pulchra Calypso.

Cydippe ab Acontio ob formam adamata est.

Ouid. in Epistolis,

*Si esses tu formosa minus, peterere modeste,
Audaces facie cogimur esse tua.*

*Tu facis hoc, oculiq, tui, quibus ignea cedunt
Sydera, qui flamma causa fuere mea.*

*Hoc faciunt flauis crines, & eburnea ceruix,
Quaque precor veniant in mea colla manus.*

Et decor & vultus sine rusticitate pudenses.

Et Thetidis quales vix reor esse pedes.

Cetera si possem laudare, beator essem.

Nec dubito, totum quin tua pars sit opus.

Hac ego compulsus, non est mirabile, forma

Si pignus volui vocis habere ius.

Catulla, Mart. lib. 8. *Formosissima, quæ fieri, vel sunt. O quam te fieri Catulla vellem Formosam minus, aut magis pudicam.*

Propertius formam suæ Cynthiae sic commendat:

*Es quascunque tulit formosi temporis ætas,
Cynthia non illas nomen habere sinas.*

Idem.

Illis formosa veniat chorus heroina.

Quos dedit Argiuis Dardana prada viris.

*Quarum nulla tua, fuerit mihi Cynthia forma
Gratior.*

Idem.

*Fulua coma est, longæque manus & maxima toto
Corpore, & incedit vel Ioue digna soror.*

Idem.

Lilia non domina sunt magis alba mea.

Idem.

Pest Helenam hæc terris forma secunda redit.

Hac ego non miror si flagret nostra iuuentus,

Pulchrius hac fuerat Troia perire tibi.

Digna quidem facies, pro qua vel obiret Achilles.

Si quis vult fama tabulas anteire vetustas,

Hic dominam exemplo ponat in arte meam.

Herodotus ait Candaulis Sardium Tyranni uxorem fœminarum omnium pulcherrimam.

Deiopœa nympa. Virg. Æneid. 1.

Sunt mihi bis septem præstanti corpore Nymphe.

Quarum qua forma pulcherrima Deiopœam

Connubio iungam stabili propriamque dicabo.

Dido. Idem Virg. Æneid. lib. 2.

*En regia ad templum forma pulcherrima Dido.
Incessit.*

Deianira Herculis vxor. Ouid. lib. 9.

Nomine si qua suo tandem peruenit ad aures

Deianira tuas, quondam pulcherrima virgo.

Multorumque fuit spes inuidiosa procorum.

Deiphile, vxor Thidei; Adrausti filia. Statius lib. 11.

Thebaid.

*Egregiam Archiam nec forma laude secundam
Deiphilem.*

Eurydice Orphei vxor. Quintianus lib. 11.

Orpheus.

Hac fata Mercurio Eurydice forma puellas

Tam visa est superare pares cælestibus aulis,

Quam iucunda Venus dominas supereminet omnes.

Idem.

Venerat Eurydice sparsis formosa capillis,

Cui teretes digiti, cui flaua monilia, vultus

Syderci, incerto rubris candore papillis.

De Fabula. Martialis lib. 11.

Bella est nouimus, & puella, verum est,

Et diues, quis enim potest negare?

Galatea nympa. Ouid. lib. 13.

Candidior folio niuei Galatea ligustri,

Floridior prata, longo procerior alno.

Splendidior vitra, tenero lasciuior hado,

Lauior assiduo detritis æquore conchis.

Solibus hybernis, æstiuæ gratior umbra,

Nobilior pomis, platano conspectior alta,

Lucidior glacie, matura dulcior vna.

Mollior & cygni plumis, & lacte coacta.

Et (si non fugeris) riguo formosior horro.

Glycera. Horat. lib. 1. Carm.

Vrit me Glycera nator Splendentis Paris

Marmore purius, Vrit grata proteruitas,

Et vultus nimium lubricus aspici.

Veteres fabulosè confinxerunt Gorgonem propter eximium venustatis decus, mentis inopes, & stupidos reddentem spectatores, in saxa deformasse. *Caluus lib. antiq. lect. 14. c. 9.*

Celebratur etiam Herminiones Menelai filiz pulchritudo.

Vnde Propertius lib. 1.

*Tu licet Antiope formam Nesteidis, & tu
Spartanam referas laudibus Herminionem.*

Fuit tam elegans & concinna Hippodamiz pulchritudo, vt ad impetrandas eius nuptias celebrata sint certamina Procorum. In quibus, quum victor euasisset Pelops, puellam duxit in vxorem.

Propertius, --- Nec

Porygiam falso traxit candore maritum,

Aduecti externis Hippodamia rotis.

Sed facies aderat nullis obnoxia gemmis.

Qualis Apelleis est color in tabulis.

Idem lib. 11. Hippodamiam vocat Hyscomachen, quod propter eam ortum sit bellum Centaurorum.

Qualis & Hyscomache Lapisba genus heroina.

Centaurei medio grata rapina mero.

Hiera, fuit vxor Telephi, mulier omnium (quas Protefilas vidit) maxima & pulcherrima.

Proposita de muliebri pulchritudine certamina plerisque in locis legimus, sicuti in Ceteris Eleusinae festo prope Alpheum, vbi victrix Herodice meruit palmam. *Celuis libr. antiquarum lell. 13. c. 9.*

Hypsipyle, Statius lib. 4.

Errantes subito pulchram in mærore tuentur Hypsipylem.

Fuit Thoantis filia, à quo Thoantias appell.

Lavinia forma fuit origo belli inter Æneam & Turnum, quorum vterque eam sibi vxorem dari volebat. Virgil. lib. 12. Flauos eius crines, & roseas appellat genas, vbi ait:

*Filia prima manu flauos Lavinia crines,
Et roseas lanata genas.*

Catullus de sua Lesbia sic inquit:

*Lesbia formosa est, quæ quum pulcherrima rota est,
Tum omnibus vna omnes surripuit Veneres.*

De Laodomia Catullus.

Quo tibi cum casu pulcherrima Laodomia.

Lais Corinthia, meretrix fuit speciosissima.

Ouid. i. Eleg.

*Qualiter in thalamos formosa Semiramis isse
Dicitur, & multu Lais amatæ viru.*

Lycoris, Corn. Galli amantia. Martial. lib. 6.

Fæmina præferri potuit tibi nulla Lycori.

Propert. lib. 1.

*Et modo formosa, quam multa Lycoride Galus
Mortuus inferna vulnera luit aqua.*

Lucretiæ formam tanti fecerunt Romani, vt eam suis monumentis vbique celebrauerint, & vindicauerint à mortalitate: nec solum ob eximiam pulchritudinem, verum etiam ob castitatem, quod vim Tarquinij gladio sit vltra.

Lycaste, Priami filia, tantæ fuit pulchritudinis, vt Polydamas, Anthenoris ex Theano Hecubæ sorore filius, illam ex concubina vxorem sibi copulauerit. Fuit & alia Lycaste, quæ ob pulchritudinem Venus vocabatur.

Lamia, autore Plutarcho, puella fuit speciosissima à Demetrio adamata, quæ & tibiis optimè cecinisse dicitur. Hæc primo canendi modulandique suavitate, gratiam sibi apud omnes comparauit.

Maia, Atlantis filia.

Ouidius lib. 5. Fastor.

*Quarum Maia sua forma superasse sorores
Traditur, & summo concubuisse Ioui.*

Omphale, regina Lydorum, fuit facie aded præstanti, vt ei se submiserit Hercules.

Propert. lib. 3.

*Omphale in tantum forma processit honorem,
Lydia Gygeo tincta puella lacu.*

*Vt qui pacato strauisset in orbe columnas,
Tam dura traheret mollia pensa manu.*

Plutarchus in Lucullo scribit, Preciam quandam fuisse in vrbe Roma fæminam venustate formæ nulli secundam, quæ sua pulchritudine Cethegum sibi aded deuinxerit, vt nihil probaretur Cethego, quod Precia non iussisset.

Panthea, vxor fuit Acradæ viri nobilis apud Persas, quam Cyrus expugnatis Assyriorum castris, duxerat captiuam. Abradota autem absente, & apud Bactrianos legatum absente, Araspe Medo seruanda tradita est, qui apud Cyrum affirmavit nondum esse ortam, aut omnino inuentam tota Asia pulchritatem.

Sulpitiæ forsnam commendat Tibull. lib. 4. dicens.

*Illius ex oculis quum vult exurere diuos,
Accendit geminas lampades acer amor.*

*Illam quicquid agit, quoquo vestigia mouit,
Componit furcim, subsequiturque decor.*

Seu solus crines, fufis decet esse capillis.

Seu compsis compsis est veneranda comis.

Vrit, seu Tyria voluit procedere palla

Vrit, seu niuea candida veste venit.

Fuit etiam in Semiramide eximia pulchritudo: & facies imperio digna. Vnde & mortuo marito, Persis imperauit vsque ad prouectam filij ætatem.

Ouid. lib. 1. Eleg.

*Qualiter in thalamos formosa Semiramis isse
Dicitur.*

Silygambis, vxor Darij, nulli suæ ætatis fæminæ pulchritudine cecit, teste Curio. Quam tamen victo Darij, Alexander non solum non violauit, sed & summam adhibuit curam, nequis captiuo corpori illuderet.

Saxo Grammaticus libro octauo Danicæ historiz scribit, Suauildam Reginam, tantæ fuisse pulchritudinis, vt quum vincta loris, exposita esset equinis calcibus obtetenda, ipsis quoque iumentis horrore fuerit, artus eximio decore præditos, sordidis lacerate vestigiis.

Thyibe amasia Pyrami.

Ouid. lib. 4. Metamorph.

*Pyramus & Thybe iuuenum pulcherrimus alter,
Alcera, (quas oriens habuit) prælatæ puellis,
Contiguas habere domus.*

Thetydem, Deam maris Poetæ niueam, & formosam faciunt, quod perpetuis aquis abluatur.

Catullus:

Tene Thetys tenuit pulcherrima Neptunive.

Tyro puella, Salmonei filia, ob formam à Neptuno adamata est.

De hac Propert. lib. 11.

Vobiscum est Iope, vobiscum candida Tyro.

Baprilla Pius.

Carmine conspicua est Tyro Pegasa puella.

Idem.

Est Helene formosa illic, est candida Tyro.

Violantillam, Stellæ poetæ vxorem, multis verbis commendat Statius lib. 1. Syl. sed maxime, vbi Venetem sic inducit loquentem:

Hanc ego forma

*Egregium mirata deus, cui gloria partum
Et generis certabat honos, celture cadentem
Excepi, fouisq; sinu, nec colla, genasque
Comere, nec pingui crinem deducere amomo
Cessauit mea nate manus, mihi dulcu imago
Prosiluit, celsa proci aspice frontis honores,
Suggestumque come, Latras metiere quid vltra
Emineat matres, quantum Latonia Nymphas
Virgo præt, quantumque egomei Nereidas exto:*

Idem paulo post.

*At tu pulcherrima forma,
Italidum tandem merito possessa marito.*

Sunt & aliz permultæ puellæ, in quibus elegans fuisse pulchritudo memoratur, vt Paphis, Ariadne, Berenice, Hermione, Britseis, Penelope, Deidamia, Erisilia, vxor Romuli, Ero Virginia, Anaxarete, Antigone, Arachne, Arethusa, Amone, Polyxena, Pelagia, Lycaste, Iocasta, Hecuba, Cassandra, Hesperie, Cleopatra, Chelia, Ilija, Sibylla, Vestales, Heroine, & aliz prope infinitæ. Quas, qui scire volent, authores reuoluant.

Stroza pater lib. 6. Eroticon. de quibusdam sic meminit.

Talis erat virgo Cœca, talis & altum
Per mare Diſco veſta puella boue.
Talis erat ſalui decepta cupidine nymbi.
Et quam ſub falſo luſit olore Deus.

Talis erat varum Omphale celeberrima cantu,
Talis & Idæo rapta Lacena proco.

Item Pamph.

Oebalides. Cypariſſus, Hælas, Diadumennis Atys
Phryx puer, & ficto Parthenopæus equo.
Cuius & in gremio poſuit miſerabilis ora,
Quum Stygia vates tret ad antra domus.

Helenæ forma, poëtis omnibus cantatiſſima, laudem meruiſſet maximam, niſi ea Troie ruinam, bellicę decennialis cautam atuliffet. At nemo eſt, cui non ſit odio, quum tantæ cladis calamitatem venit in mentem. Paris apud Ouidium formam illam Veneri comparat, dicens:

Huſ ſimiles vultus (quantum remiſſior) habebat,
Venit in arbitrium quum Cytherea meum.
Si tu veniſſes pariter certamen in illud,
In dubium Veneris palma futura fuit.
Magna quidem de te rumor præconiã fecit,
Nullaque de facie neſciã terra tua eſt.
Nec tibi par uſquam Phrygia, nec ſolis ab ortu,
Inter formoſas altera nomen habet.
Credis & hoc nobis, minor eſt tua gloria vero,
Famaque de forma pene maligna tua eſt.

Propertius l. b. 1.

Post Helenam hac terris forma ſecunda redit:
Digna quidem facies, pro qua vel obiret Achilles,
Vel Priamus belli cauſa probanda fuit:

Pamphilus.

Cui modo cedebat formoſa Tyndaris ore.

Baptiſta Pius.

Carmine formoſa eſt Cyeno generata lacana,
Quæ quondam in cineres Troia ſuperba ruit.

Iſocrates, orationem ſcripſit de laudibus Helenæ, ubi cumulariſſimę formam eius commendat.

Textor N uerncuſis in ſua Officina volens denotare & deſcribere pulchritudinem mulieris, finxit ſe habere Damifellam pulchram, quam his verſibus commendat :

Floridoma quid adhuc Damifella quieſcis in hortis?
Et roſeum pubens occultat herba caput.

Egredere atque animos populofi paſſe theatri,
Vt Phrygius taceat publica fama Deas.

Fari loquis aufer palmam, præciumque Sybillis:
Litor erit formæ buccina magna tua.

Nec timeas, quod ſis in agro generata niuſo,
Terra ubi fructifero ſurgit aprica iugo.

Namque tibi ſimilem nullus parit angulus orbis,
Pulchrior & nulla viuit in urbe Venus.

Præterea non quid Dryades in montibus altis,
Nunquid in her' iſero vinit Oreas agro?

Quid fuit Hippolyto, quid Apolline pulchrius, aut quid
Candidus nato Mirra decora tuo?

His placere tamen ſylua, montesque ſupini,
Et placuit violis luxurioſus ager.

Urbanas alij mirentur, amantque puellas,
Tu mihi præ cunctis, ô Damifella, places.

Sic, inquam, Damifella places, ut ſordeat illa,
Quam peperit gelido lucida concha mari.

Et iaculatrix cultusque decórque Diana,
Atque cerebrigena forma venuſta dea.

His oculis ſi quando tuos contempler ocellos,
Has mihi qui venas acrius igne coquunt,

Cycnigenam præ te iuro nihil eſſe puellam,

Qua Danaus cecidit Troia ſuperba rogi.

Vror, & in modicas ſoluit me flamma fauillas,
Atque animo vires deſiciente cadunt.

Nec ſolum tantis vigilem me concremat aſtus,
Lampade ſopitum me quoque terret amor.

Nam mihi dum thalamo comes eſſe videris eodem,
Æthereo nollem proximus eſſe Ioui.

Multa quidem in tenero ſurgunt tunc gaudia ſomno,
Felicemque maſus me facit eſſe ſopor.

Vtrum ego quum falſa deluſus imagine ſurgo,
Et ſomni vidi o ſpem cecidiſſe mei:

Quas ego tunc lacrymas, & quæ ſuſpiria mitto,
Maximus ex oculo riuus viroque fluit.

Vñ dicam Damifella, rhymo mihi dulcior Hybla,
Suauior atque tuo terra Culiſſa croco.

Non ita flammifera Briareus terretur in Ætina,
Ve tua me facies, ut tua forma coquit.

Tu ſiquidem Graia ſpectioſior anſere Læda,
Pulchrior eſt prima, candidiorque niue.

Blanda tibi ceruix fragrat, quod & Attica cera,
Et quod virginea lilia ſeicta manu.

Leuior eſt tibi ſrons detrita in litore concha,
Pulchrior & cycnus vnda Cayſtra tuis.

Si talem in vinculis Venerem Gradine teneres,
Pius tibi quam cælum vincula grata ſorent.

Sed quem non faciunt gemipona ardere papilla,
Rugoſa quamuis fronte Catonũ ear?

Quas ego quum iſideo (Libitinam aff. rec. miniſtri)
Mammaram inuitus me ſauit ex animem.

Ergo breuem exanguis ſi fudero corpore vitam,
Hoc habeat carmen, qui regit oſſa, lapis.

Non iaculis, nec aquis perijt, bibitoque veneno,
Quem breuis anguſti contegit vna loco.

Hunc tu pompoſa feciſti ardere papilla,
Acrior Ethæis ô Damifella regis.

Cætera quid memorem veneranda inſignia forma?
Sunt tibi quos crines vellet habere Venus.

Inq, genus ardet rubri tibi flamma pyropi,
Mollior Hyblæis eſt tua lingua roſis.

Quis tam formoſo nollet ſub corpore fulcrum,
Aut (per quem incedit pes tuus) eſſe lapis?

O quoties volui, mutato ut corpore pulex,
In thalamo fierem te recubante tuo.

Ipe tuus oculus (quum vult excurrere diuos)
Accendit ſacultas deliciouſus amor.

Dum loqueris, ſedet in tenero tibi ſuada labello,
Cecropijs vngens omnia verba ſauis.

Dum rides, lepto tanta eſt tibi gratia riſu,
Irritum facias ponere rela Iouem.

Dum varias lepidis impleſ concenibus auras
Auritis veniunt ad tua verba Dei.

Eſt in femineo virtus tibi maſcula ſexu,
Quid ſibi Saturni filia manus habet?

Nec minor eſt formæ morum præſignis honeſtas,
Qua potes Argolicam vincere Penelopem.

Tota Deo incumbens, mitis, ſimplex, ſine faſtu,
Sermone atque ipſo tota pudica thoro.

Tam tua te virtus, quam regia forma venuſtas,
Quicquid agis, cælum toraque terra probant.

At caueas, ne (dum Nucertino ludis in agro)
Te premar ignari ſubdola forma Dei.

Eecit olorina Lædam ſuccumbere penna,
Quem timet aſtriferi machina tota poli.

Et Danaën luſit fictum miratus in aurum,
In taurum Europen, in Satyrum aſterem.

Te quoque (ni caueas) eludet imagine falſa:
Vrit enim ſummos hæc tua forma Deos.

Vrit, & ipſe ſuo Neptunus in aquore ſeruet:
Teque cupit Nymphis præpoſuiſſe ſuis.

Nonne cur ficto Damifellam te voco? fallor.
Verus amor nomen diſſimulare nequit.

Nyſta nomen habes, quod Nyſum & Myrea vincas:
Quodque tibi flaua cedat uſterque coma.

Nulla tibi similem, ventura nec afferet etas.

Quam tibi præponat, non habet Aula Iouis.

Addo & alias mulieres, quæ venultæ & decoræ perhibentur.

Maria vero, vxor Herodis regis, pulchritudine corporis omnes mulieres anteire fertur, vt ait Iosephus *lib. antiquit. 16. cap. 19.* & Egesip. *de excidio Hierosolymitano. lib. 10. cap. 38.*

Rachel, vxor Iacob, virgo decora fuit facie, *Gen. 20.* & ob eam causam Iacob eam sibi delegit, vt tradit magister sententiarum *in 4. disti. Et. 30.* & Bonaventura ibi, in expositione illius text. & Pet. de Palude: qui etiam afferunt hominem quidem nec venialiter peccare, qui vxorem ducit propter pulchritudinem, modo non sit causa principalis, & præcipua ipsius matrimonij, sed secundaria: & vt loquuntur inductiua, & illam scilicet potius assumat, quam aliam, & sequitur Angelus de Clauasio *in sua sum. in verb. matrimonium. ver. pen. Ant. Flor. in 1. parte. 3. part. sua summa. tit. 1. c. 19. §. 4. concl. est.* & Astelanus *in sua sum. lib. 8. tit. 9. art. 1. in fi. Collect. in cap. ad dissoluendum extra de despor. in puer. gloss. in sum. 27. quaest. 1. Pan. in cap. tua. 1. o. in tertio notabili, de spons. Imo S. Thom. in d. 11. 31. etiam super textu sentit, non esse mortale peccatum, etiam si libido pulchritudinis sit causa principalis, modo non sit immoderata, & vt inquit effrenata. Et facit, quoniam, vt habetur *Deuter. 21.* Si videris in numero captiuorum mulierem pulchram, & adamaueris eam, voluerisque habere vxorem, introduces eam in domum tuam. & facit illud *Cantic. 1.* Ostende mihi faciem tuam. Facies enim tua decora. & habetur *Psal. 44.* Concupiscet rex decorem tuum. & *Eccles. 36.* Species mulieris exhilarat faciem viri, & super omnem concupiscentiam viri superducat desiderium. & eodem *Eccles. 26. cap.* Sicut Sol oriens mundo in altissimis Dei, sic & mulieris bonæ species, in ornamento domus eius.*

Et, vt concludatur, vnum certo scias, quod mulieres in forma, & pulchritudine, felicitatem metiuntur, sine qua vera felicitas (vt opinantur) non posset esse, nihilque magis cupiunt, quam esse & videri formosæ, & à forma ipsa laudari: nec alia laude magis delectantur, neque illis quicquam gratius eo laudis genere præstari potest. Vnde vulgo veridice dicitur:

Vulpes amat fraudem, lupus agnum, femina laudem.

Maxime in pulchritudine, Horatius *in carminum, Ode 16.* vt se Tyndaridi, quam carminibus læserat, conciliaret, ab eaque benevolentiam captaret, nihil habuit ad consequendum efficacius, quam vt formosam eam vocaret. Sic enim suam Palinodiam exorditur: *O marre pulchra filia pulchrior.* Idem *lib. 4. Ode 13.* exprimens morem mulierum, felicem mulierem pro formosa dicit, vt inibi annotatur. Mulieres enim in pulchritudine summum bonorum reponunt. vnde Ouidius *lib. 1. de arte Amandi.*

Nec faciem, nec te pigeat laudare capillos,

Et teretes digitos, exiguumque pedem.

Delectant etiam castas præconia forma,

Virginibus cura grataque forma sua est.

Faciunt & notata per Ioan. Andr. *in cap. 1. de clerico venatore.*

Idem quoque Ouid. *in lib. de Medicamine faciei,* ita ait:

Virginibus cordi, grataque forma sua est.

Idem lib. 9. Metamor.

nimumque cupit formosa videri. & Virg.

Et fugit ad salices, & se cupit ante videri.

Et de hac forma, & pulchritudine mulierum olim

plura certamina (vt prope dixi) proposita fuere, & inter alia, celebratissimum est illud (de quo in proxima consideratione dicitur) inter Iunonem, Palladem & Venerem factum. Etiam fœminæ, vel circa mortem anxie sunt, ne pulchritudinem amittant, optantque prius mori, quam desint esse pulchræ: vt decantat Horat. *lib. Carminum 3. Ode 27.* inducens Europam moribundam, sic distantem:

o deorum,

Si quis hæc audis, vitæ inter errem Nuda leonis.

Antequam turpis macies decemes

Occupet malas, tener atque succus

Defluat, præda speciosa quæro

Pasere tygres.

Et hinc videri potest prodiisse, quod fœminæ suapte natura illis invident, quæ se formosiores esse dicuntur. Vnde Ouid. *lib. 9. Met. m.* concordans ita enunziat:

Et si qua est illuc formosior, inuidet illi.

Ita recitat Andreas Tiraquellus *in suis legibus consue. lib. 2. in 2. leg. vbi laudat pulchritudinem,* dummodo non sit excessiua, sed mediocritas, & media, & multum vituperat deformitatem, tamen, inquit, pulchritudinem mulierum illis afferre superbiam, & presumptionem libidinis, & appetitum inordinatum Veneris, & sic magnam partem vitæ eis adimere, quod multis ostendit rationibus, quas non refero, cum hinc operæ non quadrent. Et de commendatione pulchritudinis, scripsit Cælius *lib. antiquarum leg. 13. c. 7. cum pluribus sequentibus.* à quo multa transtulit ipse Tiraquellus, illam tamen tacendo: & ab G. Benedicti *in d. sua repet. cap. Rayn. in verb. eisdem Petro tradiderunt vt ample de materia. extra. de testam.*

Vigesimalertia cõsideratio erit subsequentiua ad præcedentem, de iudicio Paridis inter tres deas Venerem scilicet, Iunonem & Palladem (qui respondit: *Vtraque forma me iudice sunt veneranda*) fuerit verum & iustum iudicium, ita, quod vtraque æqualiter sit extollenda, vel etiam si (vt aliqui volunt) malum aureum, hoc est, Victoriæ, Veneri adiudicauerit, in hoc errauit, nec ne. Primo, de hac contentione decantatissima, quæ inter Iunonem, Palladem & Venerem fuit, cuius Paris arbiter, victoriæ Veneri tribuit, quod egerrime tulerunt Iuno, & Pallas, non tam iratæ, quod essent victæ à Venerè, quam quod sua forma sperata fuisset, vt mire expressit Virgil. circa initium Æneid. cum inquit de Iunone loquens:

Nec tum etiam causa irarum, sæuique dolores,

Exciderant animo, manet alta mente repostum

Iudicium Paridis, spreta que iniuria forma.

Quasi per illud iudicium Paridis, non satis expressisset id, quod erat Iunoni molestius, nisi subiunxisset, *Spretaque, &c.* sed & Homer. *lib. 24. & ultimo Iliados* narrat, Iunonem ipsam, & Palladem adeo infensas Ilio & Troianis, ob id, quod Paris Venerem illis in forma prætulisset, vt etiam Hectoris & mortui, & procul ab eo iniuria remoti, corpus nequaquam, vt cæteri Dei misererentur.

Etiam singulariter, & cum maxima pompa recitat id iudicium Ioan. le Maire *in illustrationibus Gallie. lib. 1. c. 30. 31. 32.* vbi concludit, quod adiudicauit malum aureum, id est, Victoriæ Veneri, de pulchritudine. Sed paulo remotius recitat istam historiam Cælius *lib. antiquarum leg. 13. c. 59.* vbi ait de Paride, electo inter Deas de formæ præstantia certantes, iudice, varia pro ingenij captu afferri solere, vel inter eos qui vulgares, vilesque nuncupari solent, & sunt non me fallit, illud inre Larij donauit Cælius ex Græcorum thesauris excerptum. Parui videlicet hunc

Priami filium educatum patris iussu, in loco quem *Amandrum* dixerunt, mox vero & *Parion* de ipsius nomenclatura tribus fere annorum decadibus. Atque tibi cum natura ingeniosus foret, nec ad doctrinarum studia ineptus, Græcis imbutum disciplinis, in quibus ubi non parum promouisse visus est, etiam Veneris laudes, oratione edita, prohibauit. In eaque, Palladi ac Iunoni, præstare contendit. Quando, ut videtur Deæ nomine concupiscentias esse intelligendas significabat, atque voluptates, sicut etiam meminit Athenæus: unde mala omnia sese mortalibus agminatim, ac fluctu exæstantis more, affundant. Atque hinc fabellæ occasionem, inter disceptantes deas, captum iudicem, datumque Veneri malum, id est, victoriam: quæ historia multum differre videtur à sententia Poëtarum, sed qualitercunque sit, finis utriusque tendit ad hoc, quod Paris voluerit præferre voluptatem diuitiis, & sapientia: quod an bonum fuerit eius iudicium, paululum disceptabitur.

2 Et prius videtur, quod sic, quoniam Aristippus, conditor sectæ Cyrenææ, voluptatem statuit esse summum bonum, & ita voluptate metitur felicitatem. In hanc sententiam agminatim pedibus eunt docti pariter & indocti. Etenim mortales eo concurrunt, ut inquit verissime Seneca, ubi audiant laudari voluptatem nec fortassis immerito. Nam si teste Arist. id bonum est, quod omnes appetunt, omnes autem appetunt voluptatem, effici videtur, ut voluptas sit id bonum.

3 Eudoxus quoque philosophus, Astrologiæque consultissimus, voluptatem ex eo summum bonum esse putabat, quia cernebat, rationalia irrationaliaque vniuersa, voluptatem affectare: huius autem rationes probabiles videbantur, ob ipsius hominis modestiam ac probitatem. Non enim ut voluptatis amicus, voluptatem asserere credebarur: sed quia res verè ita se haberet. Nec minus manifestum hoc esse, ex contrario censebat. Etenim, cum contrariorum contraria sint consequentia. *Sed dolor est*, inquit, *per se, omnibus fugiendus, tanquam summum malum, ita voluptas omnibus erit expetenda, tanquam summum bonum.*

4 Hæc omnia emanauerunt ex schola Epicuri philosophi voluptuarij, qui in voluptate summum bonum felicitatemque constituebat: habet hæc secta sectatores pene infinitos, quorum, (ut inquit Apostolus) Deus venter est, & quæ sub ventre sunt.

5 Hinc Philoxenus, summum bonum collocans in voluptate gustatus, optabat sibi dari gruis collum ut videlicet diutius illa voluptate bibendi, edendique frueretur.

Hinc Sardanapalus, Assyriorum rex, gulæ, & ventri deditissimus, natumque heluacioni, voracitati, scripsit in Epitaphio, si ille tantum haberet, quæ edisset & quæ per libidinem expletam percepisset, verba eius hæc sunt descripta in monumento:

Ede, bibe, lude. Et

*Cum te mortalem noui, presentibus exple
Delitiis animum, post mortem nulla voluptas.
Namque ego sum palus, qui nuper tanta cernebam.
Hæc habeo quæ edî, quæque exaturata libido
Hæusit, ac illa manent multa & præclaræ reliqua.
Hoc sapiens vite mortalibus est documentum.*

Hinc Xerxes ille maximus Persarum Rex, repertori nouæ voluptatis, constituit præmium. Claudius Tiberius Nero, tertius Cæsarum, nouum instituit officium, quod à voluptatibus dicebatur: qui propter nimiam vini auaritatem, pro Tiberio, Biberius, pro

Claudio Caldius, pro Nerone, Mero, vocitatus est, qui noctem continuamque biduum epulando, bibendoque consumpsit.

Quid memorem ingratam Vitellianam. Hellogabali, & Galieni, Imperatorum, multorumque aliorum afortiam, & luxum, qui omnes mancipati fuerunt à domino, utpote heluones, & gulones maximi, quales Græco vocabulo aforti nuncupantur. Et ista voluptate gulæ, & deliciarum plerumque paratur esca voluptaria libidinis, & sic voluptas consistit in his, quæ delectant, & maxime volumus, ita libido in his, quæ libent & placent: & licet sint multæ, & multifariæ, quæ hæc accumulari possent, tamen de his subitico.

Denique inuentæ sunt ciuitates, & populi, qui voluptatem veluti summum bonum, amplexarentur, quales fuere Milesij, Sybaritæ, & Tarentini. Olim Milesij luxu disfluentes, eiecerunt ciuitate Hermodorum, virum clarissimum, quia frugalitatis, continentie & modestiæ erat amator egregius. dixerunt enim: *nemo apud nos frugi sit, nemo vnus excellat.*

Apud Græcos, maxime apud Aristophanem in Pluto prouerbum est, de Milesijs vltatum: *Olim fortes fuere Milesij, tanquam luxuria & nequitia omne robur virilitatis perdidissent.*

Sybaritæ verò, in Italia, quibus, ut ait Quintilianus in tertio, odio erat frugalitas, adeo delitiis, & luxuria intemperantes disfluebant, voluptatem, veluti Deam amplexantes, ut intra dies septuaginta, à Crotoniatis delecti sint.

Tarentini in Calabria, ut nomen ipsum ostendit, molles, delicatique & voluptuosi, supra cunctos mortales fuerunt. Namque Tarentum, etiam Sabinorum lingua *molle* significat, teste Macrobio 3. Saturnalium. Unde Tarentini dicti sunt, secundum M. Varronem. & concordat dictum Horatij, cum ait: *Et molle Tarentum.* Et apud Tarentinos delitiæ, & voluptates illicibiles, in tantum inualuerunt, propter fortunas nimium secundas (quia, ut ait Tibullus):

Luxuriant animi rebus plerumque secundis.

Ut plures ludos, festasque celebritates, quas reliquos annos dies agerent, ut autor est Strabo. Præterea, ut tradit Plutarchus, Balneis, conuiuiis, gymnasijs Tarentini indulgebant: potum & lascinias, & id genus genialia immodica percolentes, ex quo Satyricus dicit:

Atque coronatum, & petulans, madidumque Tarentum.

Hæc Beroaldus in suo opusculo de felicitate circa prin. Et licet prope infinita congerere possimus de vita voluptatis, hominibusque voluptariis, qui hoc sine voluptatem meriuntur: tamen aurium satietati circa fastidium studendum est.

Solent denique (ut ait Beroaldus) philosophi, qui voluptatem per se ipsam tanquam summum bonum existimant appetendam, vernis pingere tabulam quædam, in qua voluptas in sella regali, quasi quædam regina sedeat, eique virtutes veluti famule, subiiciantur, obseruantes eius nutum, ut faciant quicquid illa imperauerit: & hæc Voluptas, id est, voluptatis Dea dicitur.

Ex quibus persuasum videtur iudicium Paridis fuisse bonum, cum victoriam Veneri, hoc est, voluptati adiudicauerit, maxime, cum voluptas habere videatur virtutes, peræ famulas, & ei suppositas, & ad eius nutum & impetium, voluptabiles, ut hic prope dictum est.

Quicquid tamen sit, veritas contrarium suadet, ut voluptas non est dicenda summum bonum, & à plurimis

mis philosophis reprobarur voluptas, vt quam vere scribit Beroaldus *vbi supra*. Et Cælius *lib. 5. antiquarum lectionum. c. 33.* circa quæ non infisit; quia potius est quæstio de laudanda pulchritudine & formositate, quæ maior est in Venere, & sic in voluptate.

De excellentia vero Iunonis, satis potest perpendi & cognosci ex his, quæ inferius dicuntur *in finali parte, in 54. consideratione*: vbi laudantur pecuniæ, & diuitiæ; quia iuuant, ideo Iunoni consecrantur.

De excellentia vero Palladis, & sic sapientiæ, scientiæ, artis, virtutis, & ingenij (quo nihil excellentius, cum eo vniuersa regantur) etiam satis à nobis scriptum est *infra in 10. parte*, vbi extollitur sapientia, & ibi videre poteris pura fundamenta ad laudem ipsius, vltra diuitias, & voluptatem: & de virtute satis dixi *in precedenti parte, in 62. 63. 64. & 65. considerationibus*.

Vigesimaquarta consideratio. Laudantur etiam mulieres, si ex bonis parentibus fuerint ortæ & progentæ, maxime ex muliere proba, & honesta, seu bonis moribus imbuta. & istud satis expressit Ioan. Fabri *in rub. 1. l. de nupt.* qui inter cætera quæ mouet, attendenda esse in vxoribus ducendis, illud non prætermisit, vt vxorem ducamus, bonæ, pacificæ, & fidelis generis: quia frequenter videmus (vt ipse dicit) non solum labere sanguinis, sed & morum quoque ad posterum deriuare. Quam sententiam dicit esse verissimam Tiraquellus *in suis libris conubi libris, in l. 1.* vbi ita ait: Futuræ vxoris parentes, partiam, mores conspicito, & hanc rationem adducit. Nam licet sua cuique mens est diuino creata arbitrio, pleraque tamen sunt animi vires, quæ simul cum corpore à parentibus transfunduntur in filios. Sic enim natura comparatum est secundum Ficinum, vt corpus & anima, proportionem quadam harmonica, congruant, motusque corporis in animam, sicuti & animæ in corpus, quod medici astruunt, facillime & vehementissime penetrant. Ideoque quancquam non educitur anima filij, aut corpore parentis, aut ab anima, tamen corporis tale, & cum tali quadam procliuitate, à tali quodam corpore parentis educitur. Sic vvas acerbas comedunt patres, & dentes filiorum obstupuerunt, vt scribitur *Ierem. 31.* Porro procliuitatis illius corporis anima, ob cognationem quandam affectumque erga corpus proprium, particeps quodammodo redditur, præsertim secundum vim eius inferiorem, quæ corpori propinquat, plurimumque consentit: deinde vis superior animæ, naturali quodam amore, inferiori sæpe obsequitur, ferme sicut illa corpori, obsequitur inquam quasi similiter, sed non æque: motus autem, qui in anima actio est, fit in corpore passio, qui in corpore passio est, fit in animo sensus, atque compassio.

Ad hæc filij ipsi parentum præceptis imbuti, ad eorum consuetudinem, moresque deducuntur. Nam, cū omnia adolecentes, quæ oculis excipiunt, simiarum instar imitantur, ita fit, vt quæcunque à parentibus maxime quorum præsentior est, & assiduior conuersatio, fieri viderint, ad vnguem etiam facere nituntur, & assuefaciunt, & diu seruant: & assuefacti (tanta est vis consuetudinis) perpetuo, ita vt primo imbuti, quasi secretiore quadam vi agente, perseverant. Cum consuetudo videatur esse altera natura, ita, quod vincit ingenium, & artem. Luc. de Pen. *in l. missi opinatores. C. de exa. l. 1. lib. 10. in l. si quis pot. humos. in verb. cōsuetudo. ff. de lib. & post.* quam glossa allegat Iacob. de S. Georg. *in l. de quibus. in ff. de cogitibus. & dixit in cōmentis nostris super consuetudinibus ducatus Burgand.*

in præm. in 1. gloss. in fin. par. huius operis in 51. consideratione: Et diu seruetur, id quod in iuuentute assuefactum est, iuxta illud Horatij:

*Quo semel est imbuta recens seruetur odorem
Testa diu.*

Et vulgo alijs verbis dicitur:

Quod noua testa capit, inueterata sapit.

Et quod procedat in filijs, dicam *in 11. parti. in 50. considerat.*

Sed cum hic discutatur in materia, quæ tangit feminas, ideo dico istud potissimum obtinere in feminis, quæ plerumque mores matrum representant. Neque enim verisimile est, vt filia, statim ab ineunte ætate turpibus matris moribus imbuta, honestatem in grandiori ætate sectetur, ad quam tantum abfuit, vt mater cohortaretur, vt etiam ab ea magis & exemplo dehortaretur, & verbo: id quod intellexit Iuuenalis *Satyr. 6.*

*Scilicet expectas, vt tradat mater honestos,
Aut alios mores, quam quos habet.*

Et sequitur:
vile porro

Filiolam turpi vetula producere turpem.

Ideo Ezechiel propheta *c. 16* ait: *Sicut mater, ita & filia eius.* & in hanc sententiam glossa *in c. si quis 6. quest. 1. in verb. metuentur.* adducit vericulum vulgatum:

Insequitur leuit. et filia matris iter.

Vnde habetur *E. sar. 4. c. 9.* qualis ager, talia & femina: & quales flores, tales & tractura: qualis operator, talis & creatio: & qualis agricola, talis & cultura. Hinc prodijt prouerbium vulgare Gallicum. *De bono planti, plante ta vigne. Et de preude femme, prens la fille.* Vnde Horatius *libro carminum 4. Ode 4.*

Fortes creantur fortibus & bonis.

Est in iuuenis, est in equis patrum

Virtus: neque imbellem feroces

Progenerant aquila columban.

Ideo Libanius ad Solonicum scribens: *Vxorem inquit, equitatem ducas, cuius parens, & matrem præcipue, bonis moribus præsertim noueris.* Et Horat. *lib. carm. 3. Ode 24.* Scythas eo nomine laudat quod illis.

Dos est magna, parentum virtus.

Vigesimaquinta consideratio. Mulieres ex eo, quod magis se continent domi, honorantur, & sunt laudabiliore, secundum Thucydidis sententiam, qui optimam esse feminam censet, de cuius laude, aut vituperatione, quam minimus apud exteros, forisque sermo habeatur: existimans, probæ mulieris nomen, itidem atque corpus, domesticis parietibus continere oportere: licet ab hac sententia Plutarchus dissentiat *in lib. de claris mulieribus.* in initio dicens, sibi probabilius dixisse videri Leontium Gorgiam, qui putat mulieris non formam solum, sed & egregium nomen, atque famam, debere apud quamplurimos esse vulgatum. Sed, pro opinione Thucydidis accedit, quod Dominus noster, *Evad. 11. c.* monet viros Hebræos, vt ab amicis, mulieres autem, vt à vicinis postulent vasa aurea & argentea, quasi videlicet mulieres à vicinis duntaxat sint cognoscendæ: nullique illis aut ei præter vicinos sint comparandi, nec earum fama longius, quam ad eos deferri debeat: quod & Nicolaus de Lira, licet obscure, annotauit.

Parthi, teste Iustino, *lib. 41.* Fæminis nō cōmercio tantum virorum, verum etiam cōspectum interdiciunt. Quod & nostra tempestate Itali maxima ex parte obseruant. ad hoc facit dictum Psalmistæ, *Psal. 127. Vxor (ait) tua sicut vitis abundans, in lateribus domus tua:*

Et Chrysoftomus in quadam in Iohannem Homilia: *Mulieris est domi philosophari.* Et Ambros. in Lucam, lib. 2. *Discede (inquit) virgines, nō circūcurrere per alienas ades, non demorari in plateis, non aliquos in publico miscere sermonibus:* Unde Euripides in Iphigenia, de fœmina loquens. *Maneat (inquit) domi, pudicam enim decet pudor:* Et Plutarchus in præceptis connubialibus scribit, Ægyptijs mulieribus non uti calceamentis patrum more fuisse, ut se domi continerent. Et ait Xenophon in œconom. *Deus uxorem pulchriorem condidit, ut formam cum pudicitia se domi continendo tueretur.*

Et sane ex historijs Romanorum patet, Romanas mulieres, ex institutione patriæ sese domi continere solitas. Quod facile coniecturari possumus: quod C. Sulpitius Gallus, uxorem dimiserit, quoniam eam capite aperto, foris versatam cognouerat.

Et Q. Antistius, ideo repudiasse uxorem suam dicitur, quod illam in publico, cum quadam libertina vulgari loquentem videret.

Publius quoque Sempronius Sophus, coniugem repudij nota affectit; quoniam se ignorante, ludos spectasset, ut testis est Valerius, *lib. 6. tit. de severitate. cap. 629. cū de ob. sequentib.* Et hoc clare manifestavit Cornelius Tacitus, *lib. de elvia oratoribus;* cū de antiquis Romanis loquens; Iampridem (ait) suus cuique filius, ex casta parente natus non in cella emptæ nutricis, sed in gremio, ac sinu matris educabatur: cuius præcipua laus erat, tueri domum, & inferuire liberis.

Et facit ad hoc epitaphiū cuiusdā Claudie Romanæ, inter vetera monumenta repertum, in quo quidem, inter alia pleraque, quæ ad ipsius honorem dicuntur, illud postremo adiectū est quod domum servauerat, veluti cætera parvi essent ponderis, nisi & hoc quoque adfuisset. Epitaphium autem est huiusmodi:

HOSPES QVOD DEICO PAVLLVM EST. ASTA,
AC PELL GE.
HEIC EST SEPVLCHRVM HAV PVLCHRVM,
PVLCHRAI FEMINE.
NOMEN PARENTES NOMINARVNT CLAVDIAM.
SVOM MAREITVM CORDE DILEXIT SOVO.
GNATOS DVOS CREAVIT. HORVNO ALTI
RVM
IN TERRA LINQVIT. ALIVM SVB TERRA
LOCAT.
SERMONE LEPIDO. TVM AVTEM INCESSV
COMMODO.
DOMVM SERVAVIT, LANAM FECIT. DIXI
ABEL.

Restitutus locus ex Inscriptionib. Gruteri pag. 769.

Et quod laus sit mulieribus domi se continere, facit text. in l. 1. Cod. de offic. diuer. iud. in illis verbis: *quæ intra domum, considerato sexu semet contineat.* Imo ex illo textu extrahentes matresfamilias ex domo earum, & in publico trahentes puniuntur pœna capitali. & facit text. in *Aut. ut liceat matri & auie. §. quia vero plurima. col. 8.* vbi inter paucas causas repudiandi uxorem, hæc una, quando vxor, nolente viro, extra domum manserit. Et dicit Spec. *ti. qui fil. sint legit. §. 1. vers. quid si viro absente.* quod vir potest cogere uxorem, ut se domi contineat, per text. in l. 2. ff. de lib. exhib. facit d. l. 1. & text. in d. §. quia vero. ver. nem si nolente marito. & in l. 2. C. de his, qui veniam atat. imper. vbi fœminas cœtui publico sese demonstrare non decet. & in c. indemnitatibus. §. porro. de elect. lib. 6. & in c. 5. in princ. de iudic. eodem lib. vbi mulieres vagari non cōuenit, nec viroꝝ cœtibus immisceri. quod extractū est ex l. maritus. C. de procur.

facit etiam text. in l. optimā. C. de contrah. & comm. stip. vbi naturalis pudor non permittit mulieres sese omnibus passim manifestare. & in c. mulier. 23. distin. in hæc verba: *Mulier, quamvis docta, & sancta, in conuentu docere non præsumat.* In quibus potissimū notandum illud verbum, *sancta:* ad hoc videlicet, ut ne sactimonia quidē, nullū huic sententiæ afferat præiudiciū, obseruanda sit, facit item c. mulieres. & c. de monialibus, & c. quomodo incidens. extra de seni. ex com. vbi si mulieres inciderint in can. si quis in adente. possunt ab eo absolui, nec opus est, ut adeant summū pontificem sicut viri; quoniam, ut dicunt Pan. & alij in d. c. mulieres. periculosū est, mulieres peregre proficisci, & se viroꝝ cœtibus immiscere.

Ex quibus & multis alijs concludit Tiraquellus in suis legibus connubialibus, in leg. 10. quod laus est mulieribus se continere domi, & ex contrario more ignominiosum est mulieribus euagari, ut ibi vide.

Vigesimasexta consideratio. Mulieres & fœmina laudantur, & ornatur, ex verecundia, ut habetur *Eccles. cap. 26.* Gratia super gratiam, mulier sancta & pudorata, in cap. 7. Gratia verecundiæ mulieris, est super aurum. Et Virgil. qui cum Didone ante Æneæ aduentū, veluti omnibus virtutibus fœmineis compactam, depinxisset, illam maxime verecundia adornauit isto versū:

Tum breuiter Dido cultum demissa locuta est.

Facit text. in leg. in coniunctione. ibi: *& si puella culta verecundiæ.* C. de nuptijs. vbi not. Bald. quod naturale est mulieri, propter verecundiam tacere: & illa lex loquitur de puella, quæ præ verecundia de nuptijs suis interrogata, tacet. Et puellarum natura, est text. in c. honorantur. ibi: *non est virginalis pudoris, querere maritū.* 32. 7. 2. Pudor autem, & verecundia comes est semper, & custos pudicitie, & castitatis. Quorum primum affirmat D. Ambr. lib. 1. offic. Secundum Accur. in l. 1. ita nobis in 1. gloss. C. de adulter. Ideo Ovid. in epist. Sappho ad Phaonem, ait:

Non veniunt in idem pudor atque amor.

Et S. Thom. *lib. de regimine prin. prin. 4. c. 6.* scribit: quæ natura fœminis multa fræna imposuit: inter quæ verecundiam annumerat. Cuius etiam sententiæ est Agidius de Roma lib. 1. c. par. 1. tit. 2. quem refert Luc. de Pen. in l. unica. colum. 1. C. de mulier. in quo loco, & c. lib. 10. & Tiraquellus in suis legibus connubialibus. leg. 9. ex quibus concludit mulieres, quo viris sunt frigidiores, atque verecundiores, eo quoque esse pudiciores.

Ob hanc verecundiam laudauit Valerius Spurinam lib. 4. c. 438. & Bap Fulgosius, in de pudore lib. 4. laudauit uxorem Panthi Lacedæmonij Olympiam, Alexandri Magni matrem. Alexandrinam Virginem Ægyptiam, & quandam abbatissam, & monachas à Sarazeus captas.

Vigesimaseptima consideratio. Etiam nonnunquam mulieres laudantur ex constantia, seu patientia. Imprimis commendantur ex historicorum monumentis Leana meretrix, quæ vsque ad mortem cruciata à tyrannis, non prodidit consilia Hermodij, & Aristogitonis de tyrannicidio. Quamobrem Athenienses eam honorare volentes, ne tamen scortum celebrasse viderentur, animal eius nominis fecere, atque ut intelligeretur causa honoris, in opere linguam addi ab Iphicrate artifice vetuerunt, ut refert Plin. lib. 7. c. 22. & lib. 4. c. 8. Et de ea etiam meminit Eusebius, dum ait: *Hermodius, & Aristogiton Hipparchum tyrannum interfecerunt. Leana meretrix amica eorum, cum tormentis cogere, ut socios proderet, linguam suam amputauit.* & Tertullianus in Apologesico, cap. 46. & cap. 47. &

ult. & in lib. ad martyres. & Capt. Fulg. lib. 3. de potentia.

Epicharmis, Libertina mulier, in coniuratione aduersus Neronem nominata, nullis cruciatibus, nullisque tormentis pervinci potuit, vt coniuratos proderet: tantaque fuit feminæ constantia, vt illam non verbera, non ignes, non ira, eo acrius torquentium, ne à femina spernerentur, peruerit cum obiecta denegaret: priusque spiritu compressit, quam vocem ad delegendam coniurationem, vt refert Cornelius Tacitus, *libro historiae Augustæ 15 & Bernar. Landrianus in addit. ad Albertum de Gaudino, in tract. de malefic. in rub. de questionib. & tormentis. & Ang. in tract. maleficiorum, in vrb. fama publica. colum. 34. ver. nunc videamus de toritura.*

Sempronia quoque femina in concionem produta, vt osculo attestaretur, quendam ignobilem, vt Authore Tribuno plebis, sese assererat esse filium Tiberij Gracchi, nullis minis ad mendacij attestationem induci potuit, testis est Valer. *li. 2. de constantia ca. 369.*

Maioris constantiæ fuit Magistona Eliensis. Quæ cum ab Aristotimo immani tyranno, vna cum filiis multisque aliis feminis, in carcere obleruaretur: ipsius, & aliarum mulierum viri parentesque à tyranno patria pulsi, armis eam, libertatemque simul repeterent, sceleris posse exules ad pacem redigere tyrannus, si vxores, filijque eorum id per literas petissent, carcerem ingressus, mulieres captiuas, vt de pace scriberent, humanis verbis hortatus est. Omnes autem ad Magistonam conuersæ, respondendi curam ei detulerunt. Magistona vero, minime tyranni præsentia mota, non solum quod petebat, negauit, sed ne assurrexit quidem, aut alio honore tyrannum dignata est, pariterque cæteræ mulieres captiuarum idem fecerunt. Quare adeo commotus est Aristotimo, vt statim in carcere Magistonæ filium, ad occidendum perquiri præciperet. Sed ne hoc quidem Magistonam flexit, vt à sententia diuerteret: verum, ipsa, manu apprehensam filium his tradidit, qui tyranni iudicium quærebant, quanquam vero ita tyranni ira ob hoc succenderetur, vt vix qui manu sua interimeret, temperare sibi posset, efficere tamen nequit, vt Magistonam, comitesque propositi pœniteret, atque vel vnum verbum, vt cupiebat, scriberent, cum plus apud eos, induta semel constantia, quam carcer, tyrannique minæ valerent. hæc Baptista Fulg. *lib. 2. de constantia.* Sed an potius fuerit pertinacia, & obstinatio, quam magnitudo, non iudico: cum laudare potius, quam vituperare, hic studeo.

Quintilia queque femina iussu Caij Caligule tortæ, cruciataque, vt vi tormentorum coacta, confiteretur concios coniurationis eius, quæ dicebatur in Caligulam, parata fuisse, cum ad tormenta duceretur, vnus ex concios pedem calce premens significauit eos confidere debere, & nihil de tormentis eius penitus timere: & quod significauerat, euentu comprobauit, vt que tormentis tam deformata (cum ob pulchritudinem amabilis, amicaque multorum esset) vt etiam ab amatoribus sine voluptate conspiceretur, nihil omnino manifestauit, ex quo Caligula eam absolutam dimisit, pecuniarumque dono munerauit, vt testis est Iosephus *li. antiquit. 19. c. 1. in fi.*

D. Hieronymus ad Innocentium de muliere septies icta, refert, iuuenem quendam in parem tormentis mentem fuisse adulterium se commisisse, & ita morte multatum: mulierem vero constanter tormenta grauissima tulisse, & ea quoque ita omnino vicisse, vt ni-

hil confessa fuerit. Sed si videre cupis veram constantiam mulierum, videas constantiam diuæ Catharinæ, Barbaræ, Agathæ, Margarethæ, Apolloniæ, & per infinitarum aliarum virginum martyrum: de quibus in catalogo Sanctorum, & per Baptistam Fulg. *li. 3. de patientia.* vbi plures è patientia laudat, quas omnes enumerare ne equidem sufficeret volumen.

Vigesima octaua consideratio. Mulieres laudantur, & honorantur, si maritos eorum honorauerint. Vnde Ignatius, in epist. quam ad Antiochenes scripsit, *Mulieres (inquit) honorificent viros suos, sicut carnem suam, & non audeam eos proprio nomine vocare:* & quo nomine vocabuntur, docet Sara illa sancta mulier de Abraham viro loquens: *Dominus (inquit) meus vetulus est.* vt scribitur *Genes. 18. & in epist. Pet. 1. c. 3.* his verbis: *Sc enim aliquando & sancta mulieres sperantes in Deo, ornabant se, subiecte propriis viris, sicut Sara obedebat Abraham, dominum eum vocans.* Quibus adtipulatur & illud Virg. *lib. 4. neid. concubia nostra*

Reppulit, ac doctum Æneam in regna recepit.

Ideo Marcellus scribit dominum aliquando pro marito accipi, prout etiam capitur in *l. pe. ibi: consentiente domo,* id est marito, *secundum gloss. ibi. C. de inoffi. donat.*

Quæ cum ita se habeant, prudentissimæ censendæ sunt, quæ maritos ita nominant: de quibus *l. l. ea que, in princ. in ff. de don. inter vir. & vx. & in l. Lucius. §. que maruo. ff. de leg. 2.* & ita etiam notat ad hoc illum text. Aib. de Ros. *in l. aduersu. C. de crimine explata heredu.* Etiam Bersabee, David regem maritum suum alloquens, ita vocauit. *3. Reg. 1. Domine (ait) mi rex, tu iurasti, & c.* Et Lucretia, de qua Ouid. *li. 2. Fastor.* de marito loquens, ait:

Mittenda est domino nunc nunc, properata puella,

Quam primum nostra facta lucerna manu.

Etiam Matidia, diui Clementis mater, quæ Faustianum maritum, dominum quoque vocat apud ipsum Clementem, *lib. rec. ignostionum. 9. c. ult.*

Et diua Natalia, quæ item Adrianum maritum, dominum vocabat, vt testis est Iacobus de Voragine.

Item Plutarchus *lib. de claris mulieribus* laudat Magistonam, Timoleonis vxorem (de qua in præced. consid. dixi) quod Aristotimo, Æliensium tyranno præcipienti captiuis mulieribus, in quarum numero & ipsa erat, nuncius cum literis ad maritos, qui Ælidem obsederant, emittere, eosque vt obsidione desisterent, rogare, alioquin se paruos natos, in earum conspectu prius, ipsas deinde omnes, verberibus cæfas, interfecturum minitabatur. Talibus verbis respondit *Si quid in te virili prudentiæ, aut consilij resideret, non vti que mulieres iiberae, qua factu opus essent, suis viris pressu ibere, sed nos ad ipsos, tanquam dominos nostros, permiffes proficisci.*

Et ait D. Hieronymus ad Gelantium, de ratione recte viuendi, vbi ita scribit: *Præcipue autem in coniugio venerabili, atque immaculato, apostolica regula ordo tenetur. Seruetur imprimis viro autoritas sua, totaque à te descat domus, quantum illi honoris debeat: tu dominum illum, obsequio tuo, tu magnum illum, tua humilitate demonstra, tanto ipsa honoratior futura, quanto illum amplius honoraueris.* Caput enim (vt ait Apostolus) mulieris est vir. Nec aliunde magis reliquum corpus ornat, quam ex capitis dignitate. Ideo si mulieres ab hominibus honorari cupiunt, & laudari, quod sic (vt alibi dicitur) maritos imprimis honorent, sibi que dominari facile patiantur, nec moleste ferant. Cum omnis penes eorum

honor ac dignitas, ex honore dignitateque virorum pendeat: vix, aut nunquam vxor honorabitur, nisi & apud homines maritus in honore, pretio, æstimationeque fuerit. Honoris enim maritorum, vxores sunt participes, *l. fœmine ff. de senat. l. cum te. C. de nuptur. l. fin. C. de incol. l. 10. l. 1. & mulieres. Cod. de dign. l. 12. in Authen. de consulib. §. hac uaque col. 4. & infra dicitur ista parte, in 40. consil. & dicit gl. magna in l. 1. C. de in ius vocand. quod vxor propter maritum honoratur. E conuerso vero fœminæ, quæ mariti dominari volunt, vilipenduntur, & eorum mariti pro vilibus & abiectis habentur Cyn. in l. 2. Cod. de i. s. Alexand. consil. 156. in cap. viso processu causa verrentis. in 5. vol. ver. 2. respondeo. Et Pet. de Bellaper. in l. curatorem. C. de inter mar. int. & ample scripsit Andreas Tiraquellus in suis legibus connubialib. in princ. in l. 1. sed, cum sint extra metas operis, non in ea te discutimus.*

Vigesimanona consideratio. Etiam mulieribus danda est præminencia, in administrandis his, quæ in domo sunt, & quæ domestica dicuntur. ita quod vxori debemus vltro relinquere domus principatum, vt maritus foris sub dio, in agro, in foro, in republica, omnia suo arbitrio conficiat, diuitiasque comparet, quæ rectis recondantur: vxor vero domibusque domesticis conseruandis, præparandis præsit, & rectis illatas diuitias custodiat, vt tradit Xenophon. in œconomico. Aristo. l. 2. Politic. cap. 3. l. 3. & œconom. l. 1. cap. 3. & Plato in Me. none dicit esse vxoriam virtutem, domum recte gubernare, dum custodit domestica, viroque obedit: hinc domine domus vocantur, vt ait Bartol. in l. Titia cum testamento. §. vlt. colum. 2. ver. quero quid si dixerit testator. iuncto ver. seq. ff. de leg. 2. quod & idem dicit ipse Bartol. in consil. 16. incip. in nomine domini, amen. Bartol. fecit testamentum in 2. dubio. Angel. consil. 44. ad primum dico. Petrus de Anch. consil. 237. in cap. quia in primo quesito. colum. 1. & Rom. consil. 118. in c. quo ad primum. Paul. consil. 4. in 5. colum. in 3. & 4. dubio, in 2. volumin. & consil. 78. colum. fin. eod. volum. Ideo cura domus illis est relinquenda, cui præesse debent, & facit illud ad Rom. vlt. ap. vbi declarat, quod mulieres debent domum bene regere. Facit etiam quod legitur de filia Raguclis, cum fuisset missa ad Tobiam, eius maritum, inter cætera præcepta, quæ illi data fuerunt, fuit admonita à parentibus, vt domum mariti gubernaret, tanquam domus gubernatio ad mulierem peculiariter spectaret: quod etiam attestatur D. Paulus ad Titum c. 2. monens fœminas, vt domus curam habeant. Quod & senserunt Ioan. Andr. & Pan. in c. lueras. extra de resis. spul. scribentes; vxoris esse proprium custodire res mariti; in qua sententia est Arist. lib. 2. œconomico. c. 1. probam ait mulierem omnibus, quæ sunt intus dominari oportet. & paulo infra: Et si quid intus accidat, ipsi notum sit soli. & paulo post. Viro quidem indecens videtur ea curare, quæ intra ades fiunt, in ceteris vero omnibus parere mulier viro contendat. Atque iterum, turpe est viro, quicquam eorum, quæ domi sunt, curare. Et licet apud aliquos, aliud sit in obseruantia, vt apud Aegyptios, & Getulos; tamen apud Græcos, Romanos, Gallos, Germanos, Portugaleses, cæterosque omnes fere populos, lege naturæ viuentes, domesticus labor matronalis atque vxorius fuit, & domestica negotia, & officia mulieri deputata sunt: quibus mulieres præstant, & ex his dominæ à maritis, & aliis domesticis, & familiaribus vocantur. Etenim vt à natura comparata est viri opera ad exercitationem forensis; ita & mulieris ad domesticam diligentiam, & curam. hæc Tiraquellus in suis legibus connubialib. leg. 9.

Et sic dicunt doctores nostri. Quod si testator aliquis, habens liberos, vxorem suam, dominam suorum honorum relinquat, non propterea videtur illi relinquere dominium, sed alimenta tantum cum ea præminencia in domo, quam & ante mortem testatoris habuerat. De quo etiam per Bart. & alios in Authen. hoc locum. C. §. secundo nup. multi. & Bart. in consil. 9. incip. super eo quod queritur. & per Doct. in d. l. Titia. §. fin. supra alleg. cum pluribus aliis allegatis per me in comment. offris super consuetud. ducatus Burgund. tit. des drcilz & appartenances à gens mariez. §. 6. in text. ibi pour en ioyur, in princ. & per eundem Tiraquellum in loco supra alleg. vt satis ostendit, mulieres non debere euagari, nec exire domum, nisi iusta ex causa; & quanto magis se continent domi, tanto magis laudantur, & honorantur.

Trigesima consideratio. Mulieres honorantur, & in hoc, quod si ex eis sit habendum testimoniû, aut aliud, cum eis à iudicibus agendum, mittendum est ad domum earum, & in hoc priuilegiis egregiarum personarum vtuntur, vt est gl. optima, & D. maxime domus Iustin leg. ad. g. g. g. §. ff. de iureiur. nec mulieres coguntur in iudicium personaliter accedere. cap. mulieres. de sent. excomm. extra. Nec matrona pro aliquo debito ad aliam prouinciam ire cogatur, l. 1. C. de off. diuer. iudi. cum amb. sequ. Et vetus mos fuit, cum virgines Vestales ad iudicium vocabantur, aut audiendæ erant, quod ad eas mittebatur, & domi interrogabantur, vt dicit Coruel. Tacit. l. 2. Historiarum, vbi exemplum adducit de Virgularia, quoniam periculosa est eas euagari, & peregre proficisci. Cum mulierum honor consistat in hoc, si se magis domi contineant, vt sup. prope in 25. consider. enarratam est.

Trigesimaprima consideratio. Mulieres ex hoc etiam laudantur & honorantur, quod vocantur & vocari debent dominæ, exemplo illorum: qui vxores suas dominas vocabant, vt scriptum est à iurisc. infra in l. vxorem in princ. ff. de leg. 3. Peto (inquit Bald. ille) à te domina vxor mea. & in l. Titia. §. qui Marco. ff. de annis legat. vbi vir quispiam, nescio qua ratione motus, non solum vxorem suam ibi vocauit dominam, sed & sanctissimam. *l. 2. ff. de vxore. ff. de auro & arg. leg. & in Authen. quib. mod. nat. leg. 6. illud quoque ibi: qui vir vocabit dominam. §. 6. colum. 6. & id fit gratia honoris, vt dicit Bart. consil. 217. incip. sit quidam de Assiso. colum. vlt. & Lucas. de Pen. in l. quicumque. colum. 4. C. de re mili. lib. 2. Bart. in l. pen. C. de don. inter vir. & vx. Panorm. in c. ex parte. in fin. extra. de foro comper. Dom. meus Ias. in l. cum filio, in positione casus. ff. de leg. 1. Sic & Claudius Cæsar, homo stupidi ingenij, non modo Messalinam vxorem dominam vocabat, sed & alios ciues Romanos dominos appellabat, auctore Suetonio. Et istud a Græcis deductum esse videtur, qui vxores suas dominas vocant, teste Homer. lib. 3. Odys. cum loquitur de vxore Nestoris sic: Cui domina vxor lectum strauit. & lib. 7. in his verbis: Alcinoi in interiore domo. lecto, quem sua ipsa manibus vxor domina constrauerat, cubitum se recepit. Et ait Menander in Plautio, seu Comædia, secundum Gellium lib. 2. c. 23.*

Tu me cunctis norum. sit faceret vxor Hera.

Et tradit Epictetus Philosophus in eo libro, cui est titulus Enchiridio. 55. vbi de officio & cura viri erga vxorem dicens; Mulieres (inquit) à 14. aune, domine vocantur. & subdit: Monenda igitur sunt apud nos in honore esse, nihil ob aliud, nisi vt modestæ sint, & virum reuerantur. & apud poetas plerisque in locis vxores domine vocantur, vt apud Virg. 6. Æneidos:

Hi dominam Ditis thalamo deducere adorti.

Et apud Ouid. *lib. 3. Tristium:*

Nuncies huc aliquis dominarū venisse, resurgam.

Et paulo post.

*Nec domina lacrymīs in nostra cadentibus ora,
Accedans animā tempora parua mea.*

Et apud Iuvenalem:

Ferpe res dominam saluis tot vestibus ullam?

Et teste Iacobo de Voragine, Adrianus uxorem Nataliam, dominam vocare solitus erat, sicut & illa ē dixerit virum dominum. Ex Ioan. And. Milantiam uxorem dominam vocabat, in *c. cum secundum, col. 1. de prebend. & in c. qui prior, col. pen. de reg. iur. lib. 6. in mercurialibus*. Ex quibus mos processit apud nos (sicut apud Italos & Hispanos) ut matronas vulgo Damas vocemus, ut infra patet. Etiam Plinius *lib. 33. cap. 3. feminas dominas appellat*, cum ait: *Et incerta margaritarum pondera ē collo dominarum auro perdentia*. Item Accursius in *l. si ignorans, ff. locari. in l. ad egregias, ff. de iur. iur. in l. medicos, in verb. deduci. & in verb. exhiberi. C. de professor. & medic. li. 10.* in quibus locis de domina loquitur, hoc est, muliere; que inuita (ut ibi ait) in iudicium deduci, vel exhiberi non debet per text. in *l. 1. C. de off. dier. iud.* Etiam gl. decreti vocant mulieres dominas, ut est gl. in *verb. sed suas. in c. odi, 24. q. 1.* cum dicit: *Nota cum a scholares, qui vadunt ad ecclesias, ut videant dominas*. quam gl. singularizat Bart. in *proximo Clem. in verb. salutem, col. 4.* etiam doctores nostri scribentes in pluribus locis vocant vxores, cum de eis incidit sermo: ut Bald. *col. 39. incip. cum profunde. & tam copiose, col. m. lib. 2. & Ang. in l. vs. fructuarium venari, ff. de vsu fruct.* Etiam viri sancti, ut Ioannes Euangelista in secunda sua Epistola vocauit mulierem quandam nomine Electam, dominam: Et Hieronym. in *reg. sanctimonialium, c. 16.* vocauit Eustochium, quandam mulierem, dominam. Et statuta Italiae, ut communiter mentionem facientia de mulieribus vocant eas dominas, ut refert Bart. *de quodam statuto Pisano.* & idem Bart. *in l. inficiando, §. infans, in fin. & ibi etiam Ang. in fin. ff. de furi. & Ioannes de Ana. in c. fin. col. 10. vers. ex predictis refert. extra. de colluf. deten.*

Non tamen credo hoc indistincte esse verum, quod omnes mulieres dominæ vocari debeant, quicquid audacule sentire voluerit Tiraquellus, fictus (ut ait) autoritate Plinij in *lo. supra alleg.* Cum ibi Plinius vocat eas dominas, quæ margaritis ornabantur, & non de aliis indiscriminatim intelligi debet. Sed tantummodo hæ vocari debent dominæ; quarum mariti vocari possunt domini, aut de iure, ut sunt in dignitate constituti: aut de communi obseruantia, & communi vsu vtendi & loquendi, qui in his attendi debet, ut videmus in Italis & Hispanis, & maxima parte Gallorum, qui matronas (ut dixi) dominas, seu donas vocant. Apud nos vero, ut communiter videmus, omnes mulieres (exceptis artificum vilium & pauperum vxoribus) dominæ vocantur, cum adiectione quadam, scilicet, si sint mulieres mercatorum, diuitum, aut burgensium non habentium officium, aut dignitatem cum adiectione nominis proprii: puta domina Philiberta, domina Petronilla. Si vero mariti eorum dignitate, aut officio titulati fuerint, vocantur domine, cum adiectione huiusmodi dignitatis mariti, secundum *l. 1. ff. de senator.* scilicet domina Ballua, si sit vxor Balkui: domina locumtenens, quando est vxor locumtenentis: domina aduocata, si sit vxor aduocati fiscalis, & sic de singulis.

Sed, an mariti etiam teneantur illas vocare dominas, aut simpliciter, aut cum adiectione officij, aut dignitatis, quam habent ex earum maritis. Bart. *pen. C.*

*de dona. inter vir & vxor. & in l. si iudex, ff. de minorib. & in l. si post, §. ult. in pen. quest. ff. de bon. possess. contra tabul. dicit, quod non: cum, ut ait, beneficio, quod à te habeo, contra te uti non possum, te inuito. Item tenent Pan. in fin. & Fel. in c. ex parte B. col. 1. extra de foro compet. de qua regula est Socin. in *l. omnes, ff. de exceptio. & Barba. in c. ult. de ordine cogn. dom. meus lat. in l. cum filio, supra alleg. Fel. in c. super eo, l. secunda. extra, de test. Decius in regul. femina, col. 2. ff. de regul. iur. Ant. Corlet. in tract. suo de potestat. regia. in 30. quest. mouet hanc quæstionem in rege, vbi videtur tenere, quod non tenetur rex vocare vxorem suam dominam, nisi in duobus casibus. Primo scilicet, nisi aliter se habeat consuetudo, seu communis obseruatiā; quoniam illa tenenda est, ut ibi dicit. Secundo, nisi vxor sua habet aliam dignitatem, ex qua de per se sine ea vocari possit domina, ut in filia regis, aut regina, quæ habet etiam regem in maritum, aut in filia alicuius existentis in dignitate, quæ despiciatur alteri in dignitate constituto; quoniam si ex se, & titulo proprio vocaretur domina, etiam tunc à marito domina vocari debet, ut ante discussum est.**

TRicesima secunda consideratio. Quoniam mulieres ornari desiderant, ut ait G. Benedicti in *rep. c. Ray. in verb. curdam Petro tradiderunt, nu. 38. extra. de testam.* Et Germanorum prouerbiū est seu dicterium, quod mulieres affectant quatuor, scilicet à pulchris iuuenibus amari, potere plurimis filiis, ornari preciosis vestibus, & dominari in domibus. hinc dicit Marianus in *c. veniens, de accus.* quod hac potissimum voluptate, scilicet cultus, & ornatus, gaudet femina; imo naturaliter appetunt ornatum; quippe Romani nulla alia re magis, quā auro, argento, purpura, & cetero ornata vxoris in suā ipsorū sententiam traducere, sicque abstemias atque honestiores efficere melius potuerūt: probe quidē mulierū cupiditates nouerūt, quarū affectus (licet imperfecti) semper in vestibus, semper in auro, semper in lapidibus pretiosis, & ornamentis extrinsecis, gloriam ponit, ut scribit diuus Hieronym. in *regul. sanctimonialium, cap. 28.* & idem ad Gaudentium, de educatione Pacatula infant. *l. 1.* inquit, studiosum amantque ornatus, femineum genus est, multasque etiā insignis pudicitia, quamuis nulli virorum, tamen sibi tenus libenter ornari. Imo ex his dicendū est, quod seipsas ornare possint, text. est rotundus in *leg. sed si vir ex lana, §. si vir uxori mun. ff. de dona. inter vir. & vxor. vbi permittitur impensa, quam facit vir pro vxore, quo se honestius ornent: & in l. quod autem, §. 1. & d. l. sed si vir ex lana, §. non videtur: permittitur viro pecuniam vxori in vnguenta dare. Nam vnguento etiam nardo femine vngi possunt, ex quō sunt elegantiores ac mundiores, in conspectu duntaxat dico maritorum. in *argento, §. vnguentis, ff. de auro & arg. leg.* Et in his ornamentis debet mulier potius obedire marito suo, quā statuto. *c. quod Deo patri, c. manifestum, & c. hac in ego, 33. q. 5. l. 10. de Platea in l. vellera, C. de vestib. oloberis, l. 11.* ita disserit G. Benedicti in sua repet. *c. Raynutio, in verb. curdam Petro tradiderunt, nu. 41. de testam.* Ideo vestes paratæ & feticæ non prohibentur feminis, sicut viris. *l. 1. & 2. C. de vestib. lib. 11.* & ibi glossæ & doctores, ut refert Tiraquell. in suis legibus conuub. *in 3. leg.* Imo lege expresse permittuntur feminis ex auro & gemmis sibi ornamenta conficere & deferre, ut dicitur infra in *37. cu. fider. huncce parit:* viris autem hoc expresse prohibent. *C. nulli licere in fre. v. l. 11.* vbi Bart. Bal. Ang. & Ioa. de Plat. secundum quam sententiam Alex. Severus gemmas sibi oblatas vendidit, muliebri esse existimans, gemmas possidere, quæ*

neque militi dari possint, neque à viro haberi. Ideo Bald. in l. quod non ratione. ff. de legib. dicit, quod statuta, quæ quotidie sunt contra dominas, ne margaritas deferant, & similia, sunt præter rationem, ideo non debent extendi. sequitur Cæpolla in tractat. de feruis. rusticorum prædiorum. titulus de seru. tut. aque hastæ. col. pen. & idem voluit Marian. in d. c. veniens. col. 13. de accus. vbi ait, huiusmodi statuta maximam sapere iniquitatem. Et Valerius lib. 5. tit. 2. scribit sancitum fuisse à Romanis, vt fœminæ purpurea veste, & aureis segmentis vti possent Et idem lib. 2. tit. 1. inquit, vini vsum olim Romanis fœminis fuisse ignotum, ne in aliquod decus prolaberentur; quia proximus à libero patre intemperantiæ gradus, ad inconcessam Venerem esse consuevit. Cæterum, vt non est tristis earum, & horrida pudicitia, sed honesto comitatis genere temperata, indulgentibus maritis, & auro abundantis, & multa purpura vix sunt, quo formam suam concinniore efficerent, summa cum diligentia capillos cinere rutilarunt: & hæc potissime cultus, & ornatus voluptate, gaudent fœminæ, vt supra dixi. Hinc est, quod fœminis cura cultus sui eripi non potest, vt dicit Cornelius Celsus, li. 6. cap. 5. & sunt duæ res, quæ nunquam satis ornantur, nauis & mulier, vt scribit Plautus in Penulo.

Etiã habetur apud Titum Liniu lib. 34. Munditiæ ornatus & cultus fœminarum insignia sunt, his gaudent, & gloriantur, facit dictum Salustij: cum ait, *Audius sepe numero à sanctis viris, munditiæ mulieribus, laborem viris conuenire.* Hunc mundum muliebrem appellauerunt maiores nostri: de quo Vlpianus in l. argenteo. §. mundus. ff. de auro & argenti. leg. ita ait: *mundus muliebris est, quo mulier mundior fit.* & post aliqua fit differentia inter mundum muliebrem, & ornamentum. Mulier enim potest esse munda non tamè ornata, vt fit in his, quæ se mundauerunt lotæ in balneo, neque se ornaverint. Contra est aliqua post somnum statim ornata, non tamen emundata, & ample de huiusmodi differentia per Tiraquel. in d. l. 3. conubiali. §. est & Valerij. & in d. l. satis comprobatur mulieres, maxime vxoratas, debere ornari cultu honestiori. testis est Macrobi. lib. 2. Saturn. loquens de Iulia Augusti filia, quæ, cum aliquando propter profusionem seu licentiosiore vestitum offendisset oculos patris tacentis, postera die mutauit cultus sui morem, & letum patrem, affectata seueritate, complexa est. At ille, qui pridie dolorem suum continuauerat, gaudium continere non potuit. Et quantum hic ait, in filia Augusti probabilior est cultus, non defuit patrocinio suo Iulia, his verbis: *Hodie enim me patris oculis ornauit, heri viri.* Ideo dicit Baldus in cons. 30. in c. viso testamento excelsi. circa 4. in 5. vol. quod viduæ (quoniam maritis carent, quibus sunt charæ) non debent tam pretiosa atque nitida vestimenta ferre, quam quæ maritos habent, quasi hic omnino liceat maritatis. Cum ornatus mulierum fiat gratia vitii. si vi certo §. interdum. ff. commod.

Etiã iste cultus & ornatus mulierum ex sacra pagina approbatur: vt probatur de Rebecca, Genes. 24. quæ à seruo Abraham accepit in aures aureas appendentes siclos duos, & anillas totidem pondo siclorum decem, quibus se ornaret.

Noemi sancta illa mulier dum Ruth doceret, quoniam pacto sibi maritum Booz aduocaret, lauare, inquit, & vngere, & induere cultioribus vestimentis, vt scribitur Ruth. c. 3.

Ezech. c. 16. introducit dominum his verbis mulierem alloquentem: *Vnxi te oleo, & vestiui te discoloribus, & calciaui te hyacinto, & cinxi te bysso, & indui te*

subtilibus & ornaui te ornamento, & dedi armillas in manibus tuis, & torquem circa collum tuum, & dedi in aurem super os tuum, & circulos auribus tuis, & coronam decori in capite tuo, & ornata es auro & argento, & vestita es bysso, & polymito, & multu coloribus, & decora facta es vehementer nimis.

Daniel, vir æque sanctus ac doctus, scribit capit. 14. Susannam illam insignem castimonia fœminam præcepisse ancillis afferre ibi oleum, & smiginata, quibus scilicet faciem abstergeret, & emacularet.

Cum Andreas Tiraquellus & G. Benedicti in locis præallegatis. ad vtramlibet partem videantur multa dixisse: tamen conclusio in his, secundum omnes, & Theologos, & Canonistas, & Legistas est, quod ornatus muliebris, & cultus moderatus & consuetus, est laudabilis. Immoderatus vero, & excessiuus, & viruperandus & reprobandus. Intellige adhuc, quod cultus & ornatus mulieris matrimonio copulatæ sit ad hoc, vt viro placeat, cuiusque amorem sibi conciliet, ne ipsa despecta in adulterium labatur. Et ex quo apparebit formosior. maritum a vago faciet abstinere coitu. Et ait Hieronymus ad Demetriadem de uirginitate seculi virgines vt sponis placeant, eosque in amorem sui magis incitent, mira se sollicitudine formare student, & naturalem corporis pulchritudinem ornandi arte commendant. Potest & caelebs se ornare, vt virum sibi facilius quarat. Nulli vero istud conceditur, si eo animo ducatur, vt externos ad libidinem prouocet, in suam amorem in concessum alticiat, animos iuuenû sollicitet, atque incendat: quoniam id semper peccatû. Fucare autem non licet, vt naturæ lineamenta corumpat, sed vt occultet deformitatem, quam moribus, aut aliud quippiam aduentitium pepererit, nihil id esse obnoxium crimini, comprobatur autoritate Apostoli ad Corint. 12. Quæ putamus ignobiliora membra corporis esse, his honorem abundantiore circumdamus. Et G. Bened. in dict. ver. cuiusdam Petro tradiderunt, & Thomas 2. 2. qu. 1. 169. artic. 2. & in suis commentariis in Esa. c. 3. Et Alc. de Hal. in 2. part. sue summa quest. 151. membro 3. & in 4. part. quest. 78. membro 9. & vlt. Asteslanus in sua summa, lib. 2. tit. 54. verb. *utrum ornatus mulierum.* August. de Clauas. in sua summa, in verb. *ornatus.* Anton. Florentinus in sua sum. in 2. part. tit. 4. cap. 5. Bernardin. de Bultis in 2. part. sui Rosarij, serm. 20. par. 3. c. Martinus Magistri in lib. de temperantia, in loco de uirginitate. qu. 5. 6. per 101. vbi dicit vnum memoratu dignum, quod quemadmodum in hac se mulieres errare possunt in excessu, & exuperatione modi, finiumque ornatus legitimi atque honesti, sic & in defectu. Nam antiquitus mulieres, quæ non se ornabant, multabantur, vt Iulius Pollux lib. 8. scribit, olim Athenis fuisse muliebris ornatus Præfectos. Inornatas autem multabant, & multas ipsarum scribentes, ponebant in platano, quæ erat in figulina. Harpocratio autem, teste Hyperide oratione secunda aduersus Aristagoram, inquit, drachmis mille multabantur mulieres in viis inornatæ: & interdum res expostulat, vt alter ex coniugibus alterum excitet, & ad honestam oblectationem prouocet. In ea sententia fuerunt Ioan. Andr. & Philipp. Francus in regula, ea que sunt. de regul. sur. li. 6. vbi ipse Ioan. And. ample differit hanc materiam. & post eum Alberic. in leg. factum à iudice. ff. de regul. sur. & in suo Dictionario, in ver. *ornatus.* Hostien. & Pan. in c. 1. de cle. vel monach. Barb. in proem. clement. col. penult.

Aduerte tamen in hac ornatus cultusque ratione morem cuiusque regionis, eorumque, cum quibus versaris, esse maxime obseruandum. Quisquis enim, vt ait Augu. lib. 3. de doctrina Christiana. & repetit in c.

7.41. diff. prætereuntibus restrictius vitur, quam sese habent mores ecclesiarum, cum quibus vivit, aut intemperans, aut superstitiosus est. Quisquis vero sic eis vitur, ut metas consuetudinis bonorū, inter quos versatur, excedat, aut aliquid significat, aut flagitiosus est. Et habetur eadem d. c. fi. Quisquis contemptis his, cum quibus vivit, lautiora sibi, vel austeriora, præ cæteris indumenta quærit, aut intemperans sui, aut superstitiosus est. Propterea dicit glo. i. c. si quis v. i. r. 7. 30. dist. in c. 1. 21. 7. 4. In vestibus, & ornatu, inspiciendam esse regionis consuetudinem quod & volunt gl. & Pan. in c. pen. in verb. de auribus, extra de vit. & bone. c. Bal. in rub. de consuetud. col. si. vers. consuetudo debet servari. & Hiero. in epistola ad Helsodorum Nepotianum laudat, quod cultus ipse provinciarum morem sequeretur, & de materia infra in 7. 9. dicitur in 45. consuetud. ratione. vbi aduocati, ornatori vestitu induti, laudantur & honorantur.

Aduerte etiam, ne modus in his turpiter excedatur, qui omnibus addendus est. Cum sit pulcherrima virtus, quem excedere nihil habet honestum, iuxta illud Horatii:

*Est modus in rebus, sunt certi denique fines,
Quos ultra citraque nequit consistere rectum.*

Et text. est in Auth. de referentia. 110, c. 3. & plene scribit Iacobus Bonaudi in gl. suis ad Iohannem de Terra rubea, contra rebelles suorum regum, art. 2. primi tractat. in 2. conclusione. in verb. vestem.

TRigesima tertia consideratio. Mulieres etiam laudantur ex taciturnitate, silentio, & breuiloquio: & ex his plurimum commendantur, ut habetur Eccl. 26. vbi mulierem sensatam & tacitam laudat sapiens & facit 1. ad Corin. h. 14. Non Ius facit mulieribus, ut vel in Ecclesia loquantur, sed domi: si quid ignorant, viros suos interrogent. & 1. ad Tim. 14. Mulier in silentio discat cum omni subiectione. Et, ut ait Aristot. lib. 1. Polit. cap. 8. & fin. Mulierem ornat taciturnitas. ex dictis Sophoclis Atheni. Tragicæ dicentis in Aiace flagellifero, mulieribus ornamentum silentium affert. Et Democritus. Ornamenta breuiloquentia mulieri. Et facit id, quod Pinacium, mulier pudica apud Plautum in Stichio Antiphon: patri querenti, quales esse mulieres oporteat? Respondit, ut per urbem cum ambulat, omnibus os obturent, id est, occludant ne verbum vllum proferant. Apud eundem quoque in ruudente Trachalio: *Tæcia*, inquit, *bona est mulier semper, quam loquens.* Et Pontanus lib. 1. de amore coniugalit, ita uxorem monet: *Pauca loqui studeas.* Et Alber. de Rosate in l. genera. ff. de adopt. scribit, mulieres decere taciturnitatem. Id, quod etiam natura ipsa omnium parens aperte docuit: qua duce masculæ solû cicadæ canunt: Murum verum est fœminarum genus ut Aristot. placuit lib. de natura animalium. 5. cap. 30. Sicut & Luscinia item fœmellæ cantu priuantur. Idem in carduelis & caladriis, & pluribus aliis auibus, ut merula, & quæ vulgo Lunotæ apud nos dicuntur, quarum fœminæ non eliguntur, ut in caueis reponantur. Magno fœminarum documento silentium illas si quod aliud admodum ornare, ut etiam ample monuit Cæl. Rhodig. *Lectio. Antiquarum 9. cap. 32.*

TRigesima quarta consideratio. Mulieres laudantur si se lanificio exercuerint: quod probatur ex Hectoris Homericæ, & Gregorij Nazianzeni sententiâ, cum inquirunt, ut mulieres domi maneat, domestica negotia administrent, & in his colum, lanam, linum, telam, fusam exerceant, quæ matronis pudicis conueniunt, easque si quid aliud quam maxime decet. Salomon in Proverb. c. 31. de muliere forti & pudica lo-

quens, *Quærit, inquit, lanam & linum, & operata est consilio manuum suarum.* Et Hieronymus instruens virginem Demetriadem: *Habeto, inquit, lanam semper in manibus, vel staminis pollice fila deducito: vel ad torquenda subtegmina in alveolis fusa versantur.* Et alibi, ad Laeram de Institutione filiarum: *Discat & lanam facere, tenere eolum, ponere in gremio calathum, rotare fusum, stamina pollice ducere.* Ex veteri Romanorum more, Tallasij nomen in nuptiis crebro iactabatur, ut videlicet hac nuptiali voce prouocarentur nouæ nuptæ, exhortarenturque ad opus, & lanificium, quod Græci *Tallasiam* dicunt, ut Varro & Plutarchus in Romulo, & in quæstionibus 129. Festus Pompeius tradiderunt.

Sed & sponsæ (ut scribunt Plutarchus in postremo loco, & Plinius lib. 8. cap. 48.) eolum secum inferebant & fusum, virorumque fores lana coronabant, ac cingebant. Hac quoque obseruanria nuptiali indicantes, lanificium à nuptis in domo maritali exercendam esse.

Item apud eosdem Romanos in pelle lanata noua nupta conledere, & reponi solebat. quod testaretur lanificij officium se præstaturam viro, ut refert Pompeius, quum ipsi Romani apud Caiæ Cæcilij statuam æream in templo Marci Ancistam, eolum, lanam, & fusum confinxerunt, pudicitia industriæ suæ certa monumenta. authores Marc. Varro & Plin. vbi supra & Plutarch. in Prob. c. 28. Ea est autem, ut dicit Festus, quæ antequam Romam venisset, Tanaquil vocabatur, vxor Tarquinij Prisci Romanorum Regis, quæ tantæ probitatis fuit, ut id Caiæ nomen, boni ominis causa, frequentarent nubentes, quam summam asseuerant fuisse lanificam.

Et, ut refert Titus Liuius ad finem primi libri ab vrbe condita, signum probitatis fuit reputatū in Lucretia, quod sera nocte, lanæ dedita, inter vigilantes ancillas in medio ædium sedebat, & per Collatinum eius maritum, iuuenesque Tarquinij fuit inuenta: quam historiam recenset etiam Ouidius lib. 2. Fastorum, dum ait:

*Inde cito passu petitur Lucretia, cuius
Ante thorum calathi, lanaeque molli erat.
Lumen ad exiguum famula data pensa trahebant
&c.*

Hatum Tanaquilis, Lucretia, & aliarum exemplo, monet Pontanus lib. de amore coniug. ut filias in ea re instrueret, ita dicens:

*Tum colere antiquas artes maternæ, iussa,
Atque agili discant carpere pensa manu.
In dignis acus, ante pedes intexa quasilli,
Viminæque & fuso stamina torca leni.
Hoc Tanaquil opus, hos mores Lucretia monstrat,
Philacida hos coniunx Telemachique parens.*

Theano, Pythagoræ vxor interrogata, quam potissime vxorem commendaret: Respondit illud Homerium lib. 1. Iliados.

Tela vacantem, & viri lectum parantem.

Helena etiam lanificium exercebat, ut apud eundem lib. Ili. & 4. Odyssæ probatur.

Mercurius Calypso Nympham Athlantis filiam texentem reperit, ut libro quinto Odyssæ habetur, & libro sexto.

Areten Regis Pheacum vxorem inter ancillas colore purpurea inuenit Nausica ipsius filia.

Eadem Arete paulo post videri Vlysses indutum vestem atque tunicam, quas ipse sua manu confecerat, quibus Vlysses donatus fuerat à Nausica.

Et lib. eiusdem operis 10. Vlysses Circeem texentem compertit.

Et *lib. 5.* scribit Penelopem, non frequenter domum relinquentem, sed in ædium conclauit telam texentem.

Idem Homerus *lib. 5. Iliados.* refert, Mineruam super pauimentum Iouis depinxisse amiculum, quo velata erat quodque suis ipsis manibus artificiose nouerat, & texuerat: ut hinc quoque ostēderet, omnes gradus eius artis Mineruam fuisse edoctam.

Andromache quoque Hectoris vxor, teste *lib. 11. Iliad.* Telam orditur, dum lamenta, eiulatusque è turri ob mortem mariti audit.

Et apud Virg. *lib. 8. Æ. eid.*

*Proba castaque femina,
Tolerare colo vitam, tenuique Minerua.
Impositum cinerem, & sopitos suscitāt ignes:
Noctem addens operi, famulasque ad lumina longo.
Exerceat penso: castum ut seruare cubile
Contugis, & possit paruos educere natos.*

Herodotus in *Calliope* tradit, Xerxem illum maximum regem ab Amestri vxore donatum amiculo, quod ipsa texuerat.

Curtius *lib. 5.* tradit; Alexandrum vestes Macedonicas, ad eum ex Macedonia missas, cū his, qui eas conficerent, tradi Siligambri matri Darij insisse, eamque admoneri præcepisse, ut si cordi quoque essent, eos neptes assuefaceret. Ad quam vocem cum lacrymæ obortæ prodidissent, animum aspernentis id donum; quippe cum non aliam contumeliam magis Persarum ræminæ accipiunt, quam adiuuere lanæ manus, Alexander ea re cognita, ad eam peruenit: & mater, inquit, hanc vestem, qua indutus sum, sororum, non solum munus, sed etiam opus vides, nostri decipere memores. Caue, obsecro, ne in contumeliam accipias ignorationem meam. Ex quibus Tiraquellus facile ostendit in *suis legibus conubialibus l. 10.* quod nedum apud Romanos & Græcos, sed etiam apud alios lanificium matronis, & ipsis principibus, & illustriori loco natis decorum fuisse, & honestum: quod maxime obseruant matronæ Italicæ, etiam nobiles, cum lanas sericeas nere soleant, conductitiam tamen, ex quo se ipsas vestiunt & ornant, ut vidi in pluribus Mediolani.

Addit & idem Tiraquellus Virgilium loquentem de Didone, quæ Aeneæ vestem donauerat, *lib. Æneid. 4.*

*tyrioque ardebat murice lana
Demissa ex humeris, diues qua munera Dido
Fecerat, & tenui telas discreuerat auro.*

Et apud eundem, *lib. 3.*

Andromache Phrygiam Ascantio, clam vdem donat

manuum monumenta suarum.

Et denuo, *lib. 11.*

*dum geminas vestes ostroque rigentes
Extulit Feneas, quas illi lata laborum,
Ipsa suis manibus quondam Sidonia Dido
Fecerat, & tenui telas discreuerat auro.*

Tranquillus etiam *li. 11.* memorat, Augustum Cæsarem ita filiam & neptes instituisse, ut lanificio assuefaceret. Et alibi testatur, illum ipsum non temere alia veste, quam domestica viam esse ab vxore, & sorore, & filia, neptisque confecta.

Id idem de filiabus suis Carolum Magnum fecisse, Gagauinus in *suo compendio de gestis Francorum, l. 4. c. 3. circa finem*, attestatur, dum inquit. Circa liberos educandos eam curam adhibuit, ut mares bonis disciplinis, feminas lanificio erudiendas summo opere studuit. Iuxta illud Prouerbiorum *vl. Quasi lanam & li-*

num, digiti eius apprehenderunt ut fusum, & operata est consilio manuum suarum. quod prophetatum fuerat de B. virgine Maria, quæ secundum Hieronymum, a cuculo & colo acquirebat, vnde sibi & Christo eius filio necessaria compararet, ut refert Guilielm. Benedicti in *sua repet. c. Rayn. in verbo, dotem quam ei dederat. nu. 49. extra, de testam.*

Plutarchus, testimonio Bibuli asserit, Brutum ad bellum exiturum, Portiam vxorem interpellantem, ad cuculum & telam remisisse: & ista est communis & vulgaris remissio vxorum per maritos, cum aliquid eis dicant; cui non congruit dare responsum. Et hac remissione prius vsus fuerat Hector in Andromachen vxorem, ita propemodum alloquens in *6. Iliad. Rapsodia.* Tu vero, quod ad te attinet, abi domum, & quæ tibi curanda sunt, circa telam & cuculum, ancillaque exerce, & ut opere domestico incumbant, iube, hoc officium munusque tuum est, viris autem suum relinque, ut curent bella. Item Claudian. in *li. 3. de rapta Proserpina*, ita de Proserpina dicit:

*Ipsa domum mulcens tenero Proserpina canem.
Irrita texebat reditura munera matri.*

Et Silius Italicus, *li. 7.* post principium inducit matronas Romanas in hæc verba deprecantes:

*Huc ades o regina Deum, gens casta precamur.
Et seruis digno quacunque est numine turba
Ausonidum, pulchrumque & aui sub tegmine fulua,
Quod nostra neuere manus, venerabile donum.*

Et tandem refert ipse Tiraquel. quod Accursius in *l. si parono, in verb. Magistris. Cod. de neg. gest.* scribit proprium esse mulierum nere vel texere, & in *l. si cum quæretur. §. lana. in verb. in lana. ff. de leg. 3.* dicit mulieres lanam & linum appetere, velut natura ad id eas inclinante, quod maxime deceat.

TRigesima quinta consideratio. Mulieres laudantur ex amicitia & amore, quem habent erga maritos, si perfecte & vere eos adamauerint: quoniam, ut habetur *ad Tuum c. 2.* præcipitur adolescentulis, ut viris suos ament: & dilectio in matrimonio est multum commendabilis: quoniam, ut inquit Phil. 8. *Et ib.* Amicitia viri & vxoris est secundum quandam excellentiam, & istud significatur per annulum, quo vxor à viro desponsatur: de quo habetur in *c. nostrates. & in car. f. uirgine. 35. dist.* Qui quidem debet esse aureus, rotundus, & quarto digito positus. Et tantum vnus aureus: quia sicut aurum excellit omnia alia metalla, ut infra dicem in *vl. par. in 95. cor. sed. de metallis* ita iste amor omnes amores excellit. Rotundus; quoniam forma rotunda est nobilior forma, ut etiam in *d. part. vl. in 5. consider. de calu* dicitur. Et per hoc etiam ostenditur perpetuitas istius amoris, ut nunquam finiatur nisi per mortem: & in quarto digito ponitur ex institutione Ecclesiæ, ut ostendatur, quod ille amor debet habere præcordialitatem: dicunt enim philosophi naturales, quod quædam vena à corde procedit, & in quarto digito apparet, ut etiam dicitur in *c. femina. 35. q. 2. ad fi.* Vnus autem annulus ponitur ad ostendendum istius amoris singularitatem: vir enim & vxor per cōsummationem matrimonij efficiuntur vna caro. notatur in *l. aduersos. C. de crimine expil. heredit.* cū socij sint diuinæ & humanæ domus: ut ibi, & dixi latius in *comento nostro super consuetud. ducatus Burgund. in tit. Des deux & apparte: âces à gens mari.* 7. vbi satis scripsi de laudibus matrimonij: & ibi allegaui Arist. 8. *E. hic. c. 2.* dicentem, quod viro & vxori videtur amicitia consistere secundum naturam, quod excellat & excedat omnes alios. Cum licet dicatur, quod nullus amor vincat paternum *l. fin. C. de cura. furios.* & dixi

dixi arripe in dicto nostro commen. in rub. Des iustices. in gl. 6. *ut d'icelles. ver. ita quia dictum est.* Tame, vt habetur Gen. 2. *Relinquet homo patrem & matrem, & adheret uxori sue, & erunt duo in carne una.*

Et hæc amicitia coniugalis multum laudata est in vxoribus ab antiquis scriptorib. Nam Valerius Maxi. de ea lib. 4. tit. de amore coniugali scribit, vbi plura exempla adducit, & ibi multum eam extollit. Imprimis in Iulia, Caij Cæsaris filia, quæ cum ædilitiis comitiis Pompeij Magni cõiugis sui vestem cruoris respersam sanguine, quorum doctrina, qui iuxta Pompeium ipsum mutuis vulneribus se læserant, è campo domum relata vidisset, consternata, atque territa metu (nequa vis ei esset allata) exanimis cõdidit, partum, quem vtero conceptum habebat, subita animi consternatione, & graui dolore corporis, eicere coacta, atque ita expirauit: magno quidem cum totius terrarum orbis detrimento. *author Plutar.*

Et de Portia, Catonis filia, vxore Bruti, quæ cum apud Philippos victum & interemptum virum suum Brutum cognosceret; quia ferrum non dabatur, ardentes ore carbones haurire non dubitauit: à quibus precordia exurentibus spiritum exhalauit.

Pamphilus:

Vixisset Brutus, tunc non tam clara fuisset Portia.

Et de Arthemisia gentis Caræ regina, quæ post mortem Mausoli mariti in perpetuo luctu & mœrore vixit, quo etiam confecta tabuit amoris eius fide.

Mausoleum seu sepulchrum eidem magnificentissimum fecit, vt dixi ante, & infra in vlt. part. in 65. consider. de sepulchris.

De Hypsicratea regina, quæ Mithridateum, vitum suum, effusis charitatis habenis amauit, propter quem præcipuum formæ suæ decorem in habitum virilem conuertere voluptatis loco habuit. Tonsis enim capillis, quo commodius vteretur galea, equo se & armis assuefecit, quo facilius laboribus & periculis eius interesset.

Quinetiam victum à Cneo Pompeio per efferatas gentes fugientem animo patiter & corpore infatigabili secuta est. Cuius tanta fides asperatum, atque difficilium rerum, Mithridati maximum solatium & iucundissimum lenimentum fuit. cum domo enim & penatibus fere vagari se credidit, vxore simul exulante.

Ex eodem loco scripsit Valerius certa exempla de amore coniugali maritorum, quo ad eorum vxores, quæ videre poteris.

Apud nos temporibus nostris euenit mirabile exemplum de prima vxore quondam nobilis & potentis viri domini Guil. Greffier, dicti de Boisy, qui suo tempore Admirallus fuit Franciæ. Quæ cum repente vidisset eum à manibus hostium ereptum, & in Galliam è Lombardia reuersum ex captiuitate illum amplectendo accurrit, & cum tali gaudio eum salutando amplexata est, quod cunctis videntibus, qui aderant spiritum emisit. & de ea dici potest, quod de duabus feminis, de quibus apud Valet. l. 10. tit. de morte non vulgari, genus casus inuisitatum, quam dolor non extinxerat, læticia consumpsit.

Etiam Bapt. Fulgolus in suo lib. 3. de coniugali charitate, multa exempla accumulauit de charitate vxorū erga maritos, vt de Panthæa vxore erga Abradoram eius virū, cuius tantus amor fuit, quod cū ei in exercitu Cyri aduersus Babylonios militaret, cæsus in prelio ab hostibus, posteaquā ab vxore gentis more deploratus ornatusque fuit, neque aliud iam funeri, nisi

vt sepeliretur, supra mortui viri corpus se peremit.

Phile erga Demetrium regem virum suum intignis amor, animi quoque magnitudinem coniunctam habuit. Nam, cum eum accepisset, prælio victum in Casandriam amissis regnis se recepisse, neque ferre posset regno priuatum videre, quem regem victorūque insignem amasset, ingenti compulsa amore veneno se ipsam extrinxit.

Idem de cõiuge Ligarij Romani, quæ mori cupiens cum marito, dicit se maritum suum proscriptum diu domi seruasse, propterea Triumvrorum lege mori dicere: quæ cum audita non fuisset, extincto viro, cū nemo eam audire voluisset, domum reuersa, cibo abstinuit, atque in magno mœrore, fame, & lacrymis, vitam finiuit.

Idem de Paulina, vxore Senecæ: cum enim Senecæ Nero generis mortis arbitrium attulisset: ipseque defectis venis delegisset, vt in balneo cum sanguine simul etiam vitam effunderet: Paulina eius vxor, coniugali amore compulsa, licet Seneca repugnaret, mori tamen quoque ipsa decreuerat, vt non minus in morte, quam in vita viro comes fidelissima esset. Caterum, cum rem Nero præsciuisset, milit qui sanguinem listeret, atque eam in vita retineret. Itaque, cum iam multum esset sanguinis effusum, pallida semper mansit, atque in vultu pudici amoris sui signa semper retinuit.

Idem de Triara, L. Vitellij, Auli Vitellij imperatoris fratris coniuge, quæ Hypsicrateæ vxori Michridatis comparanda est, de qua non longe dictum est.

Hæc coniugalis flamma, Annæ Romanæ, prudentiam inspirauit, cum hortanti, vt vidua iuuenis, formosaque iterum nuberet; Respondisse fertur, nolle, si bonum virum vt primum habere contigisset, perpetua ne eum amitteret molestia torqueri: quod si contra in malum incidisset virum, nimium graue semper habituram illud malum, quod nulla necessitate cogente sibi ipsa peperisset.

Per simile quoque, Valeria, maior Messalarum fratrum soror, quanquam aliis verbis responsum fertur in pari causa dedisse: dixit enim Seruium, qui eius vir fuerat, etsi alius mortuus videretur, apud se tamen adhuc viuere.

Magnum quoque veri coniugalis amoris experimentum illud fuit, quod Stratonis Sydoniæ principis vxor edidit, cum vrbe à Persis oblecta verita est, ne in hestium ditionem vir veniret. Id autem etiam morte si fieri posset deuitare decreuerat. Itaque cum iam accepisset hostes vrbe ingressos esse, atque non longe abesse, vt viro eius potirentur, adempto ei gladio, manu sua ipsum occidit, corpusque eius, quantum pro tempore potuit, decenter exornauit: cui postea superincumbens ipsa gladio seipsam confodit, vt eadem in morte viro, qua vitens charitate comes esset, vna enim re simul & coniugalis charitatis, & animi sui magnitudinem, atque insuper honoris quoque curam, (cum ne viui in hostium manibus indigna paterentur prouidit) palam testata est.

Idem Baptista, & alia exempla recenset, vt de vxore piscatoris, cuius dolore moribiturata, amoris animique plena, se cum marito arctissimis vinculis ligatam de rupe præcipitem in lacum misit.

Et de Artia, Romani senatoris coniuge, que cū maritum suum Petrum nomine ex comaratione, captū in Illyrico, Romam naui defertū vidisset, vt cum comorereetur rogauit, quod cum obtinere non po-

ruiſſet, ſe ipſam gladio iugulauit. & eductum gladium à pectore marito conſtanter porrexit: affirmans, vulnus, quod fecerat, nihil doloris habere, vt exemplo ipſe quoque animaretur, atque in hæc verba, dum virum hortaretur, moribunda corruit.

Perſimilem enim hiftoriam recenſet ipſe Fulgoſius de re, quæ obuenit ſua ætate. Cum, vt ait, à Iacob Perfarum rege rebellaffet militarium ducum vnus nomine Pandoerus, hic formoſiſſimam habebat vxorem, quæ ſextumdecimum non excedebat annum à qua mirum in modum diligebatur. Ab ea diu rogatus Pandoerus, ne cum hoſte prælium committeret, cum aſſentiti coniugi nollet, petiit vxor, vt ante prælium ſaltem eam occideret, ne poſt eum vitam ageret.

Id quoque recuſante, prælium inſiit, in quo victus occiſusque fuit vxore eius captiua, & poſtremo, militarium ducum vni à rege donata. Cum vero is eam in matrimonium ducere vellet, ipſa diu denegauit: & cum ad extremum vim parari cerneret, ſumpta ſuper ea re deliberationis dilatione, in parua ſchedula cum ſcripſiſſet: Nunquam ferent homines, Pandoeri vxorem, diu poſt eum vixiſſe, gladio ſe traiecit: virum moriens ſecura, quum aduerſante fato viuum non potuerat.

Ex his facile conſtat de amicitia coniugali, tanquã arctiſſimo vinculo, quam plures vxores magnanimiter obſeruarunt erga eorum matitos, ideo ex his laudem meruerunt.

Et de his etiam recitat Textor Niuernenſis in ſua officina, aliqua exempla ſupra ſcripta, & alia, vbi ait: Alceſtis maritum ſuum Admetum, regem Theſſaliæ, tanto amore dilexit, vt quum Admetus ipſe morbo laboraret, conſultaque oracula reſpondiſſent, futurum eum incolumem, ſi quis amicorum pro eo mori vellet, ſola vxor, recuſantibus pietatem illam cæteris amicis, pro viri ſalute, morti ſe deuouerit, propterea Poetæ fabulati ſunt, reuiuſcendi munus ei à Diis cõceſſum. Admetus vero beneficij memor, perpetuas defunctæ nẽnias inſtituit. Hieron. Alceſtem fabulæ ferunt, pro Admeto ſponte defunctam.

Tantus denique fuit Penelopes in Vlyſſem amor, vt eo abſente per annos 20. caſtitem ſeruauerit impollutam, nulliſque procorum blandimentis ſuccubuerit.

Propertius, lib. 11.

Felix Admeri coniunx & lectus Vlyſſis.

Stroza pater:

Adde fidem, quam nec coniunx Iſthacea vincat.

Capanei, apud Thebas mortui, dum celebrarentur exequiæ, vxor Euadne in rogam mariti ſe coniecit.

Quum Belides omnes facta coniuratione matitos interfeciſſent, ſola Hypermeſtra pepercit marito Lino ſeu Linco.

Proteſilaus, primus Græcorum, interfectus eſt apud Troiam à Dardano quodam: quod quum reſciuiſſet Laodomia, in ſolatium mæroris oprauit, vt mortui vmbra videret, quod cum impetraſſet, in illius amplexibus expirauit.

Antonium quum ſuperaffet Auguſtus, Cleopatra præ animi dolore mortem ſibi conſciuit.

Gunnilda fuit mulier quæ cum videret exequias Alſmundi mariti ſui ſpiritu ferro ſibi ſurriperit. hæc Textor. Huc adde vt plurimum vxores eorum matitos amant, & hanc amicitiam coniugalem appetere ſolent, multamque deſiderant ab eorum maritis præamari: vſque adeo, vt non curent qua via amari poſ-

ſint, quo item modo in virorum amorem alliceficiant, inducantur ve: id, quod attentant magicis artibus, carminibus, poculis amatoriis, cibis, gemmiſque precioſis, aliis que id genus, vt opinantur, conciliantibus. de quibus ſigillatim explicat Tiraquellus in ſuis legibus connubialibus l. 14. in prin. de quibus ad eum te remitto.

Plures tamen reperiuntur, qui præcedenti opinioni refragantur, teſte eodem Tiraquello, inter quos Oui. in lib. de medicamine facies hæc ſcribit:

Sic potius vos urget amor, quam fortibus herbis,

Quas maga terribili ſubſecat arte manus.

Nec vos graminibus, nec mixto credite ſucco,

Nec tentate nocens virum amanti equæ:

Nec media Marſis fundantur cantibus angues,

Nec redit in fontes vnda ſupina ſuos.

Et idem lib. 2. de Arte amandi negat carunculam (quæ in pulli equini fronte naſcitur) aut quamuis artem magicam conferre ad amorem conciliandum, cum ait:

Fallitur Æmomas ſi quis decurrit ad artes,

Atque quod à teneri fronte reuellit equi.

Non facient vt viuat amor Medeides herba,

Mixtaq; cum magicis Marſa venena ſonæ.

Quod poſtea exemplis Medæ & Circes comprobatur ſubiungendo.

Pharſias Eſondem Circe tenuiſſet Vlyſſem,

Si modo ſeruari carmine poſſet amor.

Nec data profuerant pallentia philtra puelli,

Philtra nocent animis, vimque ſuroris habent.

Idcirco monet fugiendum hoc genus artis magicæ, cum ſubdit:

Sit procul omne nefas, vt ameris amabilis eſto.

Quin etiam idem probat, lib. 1. de remedio amoris:

Viderit Æmonia ſi quis mala pabula terra,

Et magicas artes poſſe iuuare putas.

Imo ex his & pluribus aliis ipſe Tiraquellus in d. l. connubiali 14. friuolum reputat & fabuloſum, poſſe huiuſmodi pocula ad amorem ducere, explodendo huiuſmodi magicas vanitates, quas familiares fœminarum artes Apuleius lib. 9. appellat, ex quo dicit amores mulierum & vxorum aliis rationibus comparandos eſſe.

Et inter cætera, vt ait, nihil eſt ad hoc efficacius, nihilque in id plus habet roboris, quam ſi fundum vxorium diligenter, non modice frequenter colas. Id enim faciès, licet fueris horridus, deformis, ſqualidus, ab vxore tamen vnice inſigniter amaberis: quin illa te colet perinde ac Deum in tertis alterum, & obſerua-bit. Alioquin ſi hoc deſit, odio te & deſpectum habebit, quantumcunque eam amaueris, caſtumque atque aliarum coitum abhorrentem præſtiteris.

Apud Plautum in Truculento, cum miles miraretur Phronciam mulierem ruſticam quendam ardentem amare. Mox adiuit mulierem, vt admirari deſinere: hæc dicentem, quanquã ſqualidus eſt, quanquam hic horridus, citus bellum inſiit. Contra apud Apuleium, lib. 5. de aſſino aureo. Fœmina quædam virum exitiali odio proſequitur: quia rarenter palæſtram veneream exerceret, ſuamque in ea re fortunam dolenter ac miſere deplorat. Ego vero, inquit, mariti rariffime Venerem meam recolentem ſuſtineo. Et, vt idẽ Tiraquellus proſequitur (qui ſatis laſciue in multis ſcripſit) credit hoc eſſe verum, etiam ſine teſtimonio. Quis enim (ait) non credat mulieres eam rem ſitièter appetere, nullaque re magis ad amandum allici: & imo, vt magis in laſciuia profluat, dicit fore mulra, quibus ſi vtatur vir, vxorem virilius & frequètius cõprimeret.

primis. Adducit in testimonium gloss. in c. quicquid 22. q. c. & Innoc. in c. frater matris, super ver. commissetur. colum. 2. extra de fr. d. n. malef. Bald. in c. à erapsula. extra de vi. & hinc de Plin. lib. 26. c. 10. & lib. 28. c. 19. ad fin. & Galenus lib. 5. de simplicibus. diffinit. 6. ca. 2. & plures alios medicos ibi citat. tandem concludit medium in hoc esse tenendum, prout & in aliis rebus, cum mediocritas dicatur, & in omnibus fere rebus optima existimetur: cum ex excessivo & immoderato coitu, multa mala & inconuenientia sequantur, etiam ex abstinence, & dimissione coitus, tam in viris, quam in fœminis. A quo dicit non omnino abstinendum esse, cum sit utilis, sicut labor, si modus adsit, & quibus conferat, & quibus non. Sunt etenim, ut ait, mulieres coitus appetentissimæ: ita quod ex improbitate, importunitate, & acerba exactione earum, mariti quandoque coguntur immoderate uti: ideo ad hanc rem dat plura remedia prohibentia coitum. Primo enim, ut inquit, monet, ut è boue syluestri, nigro sanguine hircini lumbi perungantur, ut illi tædium Veneris fiat. Iuxta Plinij sententiam in lib. 28. d. cap. 19. ibi & ipse Plin. subdit. Amoris quoque tædium fieri, pota hirci vrina admixto propter fastidium nardo. Idem rursum eod. lib. c. 41. 28. dicit Hippotami pellem, è sinistra parte frontis, in inguina adalligaram, Venerem inhiberi. Aspersu quoque cineris, ex liacum coitio & vnguibus exustis sit, fœminarum libidines inhiberi. Idem Plin. lib. 30. cap. 6. scribit, Puluerem in quo famula volutaerit, corpori inspersum, mitigare ardores amoris. Idem li. 32. cap. 4. dicit: Magos dicere, quod harundine transixa ranæ naturæ per os, furculus in mensuris defigatur à marito, adulterorum tædium fieri: quæ si vera sunt, ut ille dicit, multum vtiliores vitæ existimantur ranæ quam leges. Idem quoque eod. c. in princ. Squamæ testudinum è summa parte derasæ, & in potu datæ, Venerem cohibent. Diosc. lib. med. mate. cap. 71. tradit, Scincum decoctum cum lente ac melle, aut semine lactucæ cum aqua potum, Veneris cupiditates inhibere.

Albertus Magnus lib. 22. de anima. testis est, quod si quis testiculam dextrum Lupi, oleo mixtum, mulieris vuluæ cum lana imponat, remouet ab ea coeundi desiderium, etiam si fornicaria fuerit.

Idem paulo ante dixerat (ut ait Tiraquell.) quæ an sit vera, viderint alij, quod si virga Lupi in nomine alicuius siue viri, siue mulieris ligetur, non poterit coire, donec nodus talis fuerit solutus. Non crederem in æternum ista esse vera, sed potius ridiculosa & derisoria.

Aliud quod mirum esse dicit, veterum monumentis scriptum reperitur: Fuisse in Achaia ciuit. Argyram nomine, ac fontem quoque, & in propinquo fluuium Selennium ab adolescente dictum, qui Argyræ nymphæ oblaqueatus amore, ac desiderio extabescens, sic à Venerem in eum deformatus. Vnde Selennini aquam id laudis adeptam ferunt, ut ea ablutos amore liberet, tam viros, quam fœminas. quod si verum est, multis pecuniis pretiosior est hominibus aqua Selennina, de quo dixi in ult. part. vbi de excellentiis aquarum sit confid.

Sed & medici, multa passim ad inhibendam Venerem conscripserunt, ut Auicenna in 20. sententiarum. l. cap. 25. & plures alij, quos in loco prædicto allegat Tiraquellus, quibus potius assentirem, quam nugacibus præallegat. & admonet coniuges, non tempestiuus eos voluptati Veneris operam dare, quam cum aliquid iurgij, aut discordiæ inter eos intercesserit. Nihil enim omnium rerum esse, quod eos ocius faci-

liusque ad amicitiam reuocet, aperte insinuat Homerus, apud quem lib. 13. Iliad. Iuno, de Oceano & Thetide eius vxore loquens, illorum iurgia se soluturam, atque in coitum reducturam profitetur, & Plutarchus in præceptis conubialibus, cum iras ait, diffidioque vir & vxor vexantur, tum maxime Venerem optimam huiusmodi malorum medicam accersere oportet. Et hoc sane efficacius in eam rem fore existimo, quam fuerit olim Romæ facellum illud deæ Viriplacæ: Id, quod cum vir & vxor discordes conuenissent inuicem locuti quæ voluissent, contentione animorum deposita, concordæ reuertebantur, ut à Valerio Maximo in titulo de insu. antiquæ dicitur. Quanquam illud verisimile est, virum & vxorem in eo lacello congradi inuicem solutos, & hinc pacata omni ira redire. Neque hoc absurdum omnino videri debet; cum teste Hieronymo in Euer. cæteri fere mortales, præter Ægyptios ac Græcos, cocant in templis, putantes homines esse, ut cæteras animantes. Etenim videre licet, & pecudes omnes & volucrum greges, coire in Deorum templis atque in phanis: quod si non esset Diis gratum, non facturâs illas fuisse allegant. Quod & si in cæteris templis non satis honestum fuisse, videri potest, nec enim probat Hieron. ut & improbat Ecclesia Catholica in ca. sig. spiciendus. de adulter. in c. propositio. c. si. de consec. eccl. in hoc tamen, quod Deæ Viriplacæ dedicabatur, non in tantum vituperandum fuit.

TRigesimasexta consideratio. Mulieres laudè consequuntur ex fide earum erga maritos: ut multarum exemplis patet apud Baptistam Fulgosiun in suis collect. de actis factisque memorabilibus. lib. 6. c. 7. vbi plures vxores commendat, ex earum fide, quam habuerunt erga maritos. In primis, de Chilonia Spartana Leonidæ filia, & Cleombroti vxore refert, qui ambo in Spartano regno contendebant, & inter discordias ciuiles cum Cleombrotus vir, Leonidam, eius patrem in exilium misisset, à viro patris restitutionem impetrauit. Mutata vero fortuna pari opera apud patrem restitutionem eius mariti, impetrare non valisset, licet feliciter apud Leonidam eius patrem in patria viuere poterat, maluit attamen, ut cum eius viro, exilij comes euceretur.

Etiâ de vxore Panthei Lacedæmonij, cum expulso Cleomene Spartarum rege, ab Antigono, Macedonum rege, cum is in Ægyptum ad Ptolemzum regem se recepisset, ac Panthem vxor sequi vellet, à parentibus prohibita, magno studio seruabatur. Demum ipsa astu ingenti adiuuente, equo ad mare noctu se contulit, atque incognita nauem conscendens, in Ægyptum ad virum peruenit, amboque illic simul vitam finierunt.

Sequitur & tertio loco de Sara, vxore Abrahami cuius modestiam, fidem, atque amorem admirari debent omnes: de qua habetur Gene. 12. & 16. quæ cum se virumque iam grandes natu. orbos inspiceret, viro persuasit, ut cum ipsius ancilla Agar Ægyptia concubaret, tentaretque si ex ea filios procreare posset: quod cum Abraham fecisset, natusque esset Ismael, non aliter, ac filium ex se natum, Sara ei iustulit. Nam præter aliarum morem prudens, atque virum suum amans fœmina zelotypæ, graui in mulieribus malo, pro pagandæ viri sui stirpis respectum anteposuit.

Stratonica, Deiotari Galatarum regis vxor, suo beneficio, nec frustrata est, quæ tum aduerlante valetudine cum viro filios se concipere non posse videret: qui in regni successione vocarentur, marito persuasit, ut libera cura alia operam daret, genitosque sibi sup-

pouere, quod cum is negligeret, ad eum deducit virginem nomine Electram, cubicularem suam ministram, moribus atque forma insignem, ex qua Detotarus aliquos filios procreauit, quos Stratonica post viri mortem non secus ac suos aluit, atque in regno succedere permisit.

Succedit & decenter Tertia Æmilia, prioris Aphricani, quæ cum sciret, viro suam ancillulam ex suis gratam esse, dissimulauit, ac post mortem viri, manumissam ab ea ancillam, in matrimonium liberto suo cum liberali dote dedit, testis est Valer. *lib. 6. cap. 7.*

Longe etiam maior Liuiæ erga Augustum virum fides, atque indulgentia fuit, quæ cum sciret Augustum puellis nondum maturis oblectari, clam, magna diligentia perquisitas secreto ad eum deduci curabat, præ nimia fide amoreque id marito concedens, cuius gratia nonnullæ cum pellicem ferre non possent, interdum viros peremerunt: atque ideo tanto magis laudanda, quanto eius exempla rariora inueniuntur. Anteposenda tamen est Liuiæ Tertie Æmiliæ (de qua proxime dixi) fidei erga Scipionem: verum quanto maius est rem ipsam sponte agere, quam contra ipsius mentem ab alio facta perficere?

Rachel quoque, cum se sterilem animaduerteter, Balam, ancillam suam marito Jacob comprimendam dedit, vt pariat, inquiens, super genua mea, & habeam ex illa filios, vt scribitur *Genes. 10.* & ibi similiter dicitur, quod Lya, Zelpham ancillam suam, marito tradidit.

Sed nunc se offert locus, vt de Octauiæ M. Antonij vxore loquamur. Quam cum ipse Antonius Romam remisisset, frater Augustus Octauiæ suadebat, ne in Antonij domo habitaret, cæprum enim iam inter eos bellum erat: igitur Octauiæ respondit, se nunquam adduci posse, vt in alia domo habitaret: quamobrem eodem animo Antonij amicos, quo antea vidit, & priuignos non aliter habuit, ac si ex ipsa procreati essent, conata, quantum permittebatur, fratrem ab armis in Antonium dimouere: dedecere enim plurimum aiebat, vt duo terrarum orbis gubernatores, vnus, quod alter forori suæ amicam anteferreret, alter autem, nimio erga amicam amore captus, inter se bellum gererent.

Pariter de Herodiade, Herodis Tetrarchæ vxore, quæ ingentem quoque fidem viro ostendit, cum ad urbem Romam cum eo profecta, vt Agrippam fratrem accusaret, rem in contrariam cedere vidit. Viro enim Lugdunum exulatum in Galliam misso, licet multum a fratre fratris causa à Caligula Augusto rogata fuerat, vt redire in patriam vellet, principatus parte quam vir obtinebat oblata: maluit relicta patria in Gallia cum viro inopem vitam degere, quam sine eius præsentia maximas opes in patria possidere.

Idem quoque de Arcolia Flacilla, Prisci vxore. Quæ cum Romæ in magnis opibus manere posset, patriæ opibus exilium cum marito Pisonianæ conspirationis conscio prætulit.

Gnaria etiam Maximilla Flacilla exemplum imitata, omnibus relictis, virum Gallum sequi voluit, ob eandem qua Priscus Flacille maritus conspirationem damnatam.

Sed singulare & vltimum fidei vxoris erga maritum, recenset idem Fulgosius de Gisberti Corregiensis vxore: quæ propinquorum conspiratione, & eorum quidem, qui ipsius factionis erant, ab vrbis Parmæ imperio Gisbertus expulsi sunt: Inter conspiratores autem cum vxoris frater Rolandus Roscius es-

set, & sororem in tumultu rogaret, vt populi impetum in domum suam declinare vellet, qui eiusmodi erat, vt etiam fortem virum terrere posset, ipsa obliqua facie ad fratrem conuersa proditorem eum compellans, respondit, *Dij faxint ne me profanæ eius domus ingressu, quæ in propinquum suum adeo perfida fuit, neque eo pane velcar, quem canes quoque ob perfidiæ labem, etiam in maxima fame denitarent: quin potius ad virum meum profectura sum, quem nuptiarum mearum pignore sefellisti, & coram eo me constitutam, vt hanc iniuriam in me ipsa vlciscatur.* His dictis nudis pedibus passisque capillis ad castrum nouum vbi vir erat profecta est, eius pedibus obuolui cæpit, & flens rogare, vt ipsius morte acceptam à Rolando fratre iniuriam vlcisceretur. Hæc Fulgosius in loco alleg.

Quam fidelitatem in mulieribus etiam multum laudauit Apostolus, cum per fidelem mulierem vir infidelis sanctificatus est, vt ait *1. Corinib. 7. & in sum. 28. 9. 1. ad fin. & in c. 12. in hunc illud.* concordat text. *in l. eam qui in fin. C. de episc. & cle.* vbi vxores interdum viros meliores efficiunt. & ibi not. Bald. quod bona mulier facit bonum virum, & sic fidelis mulier facit virum fidelem: felix ille est, qui talium potuit cognoscere causas. Legitur enim, quod Publius Rubrius Celler, vixit cum Caia Ennia vxore sua annos 43. menses 8. sine vlla querela: Albutius etiam vixit in coniugio cum Terentiana Valentiniana annos 25. sine vlllo iurgio.

TRigesima septima consideratio. Honor deferendus est mulieribus in assurgendo, in viis eis cedendo, & eas sedibus præponendo: quod à Veruria Coriolani matre habuerunt. Nam, cum antiquitus nullus, vel modicus honor, vsque ad tempora Venturiæ prestaretur: sancitum fuit à Romanis, propter ingens beneficium ciuitati factum per Veruriam, ne ciuitas ingratitude argueretur, vt mulieribus homines semper assurgerent, & in viis eis cederent. de quo Valerius *l. 5. in. de gratiis.* & Philippus Bergomensis *l. 5.* Anno mundi 4700. Et facit pro hoc quod decidit Ioan Calder. de consil. suæ vxoris, quem refert & sequitur Pan. *in c. cum inter consuet. in fin. de electa.* vbi mulieres equiparantur grauib. personis. Et alibi text. eas comparat excellis dignitate viris *in l. optiman. C. de contra. stipul.* Imo mulieres inter egregias personas numerantur. gloss. & doct. *in l. ad person. ff. de iureiur.* Bald. *in l. si quis testum. de testib.* Et, vt dicit Albertus de Eyb. *in sua Margarita supra allegat. part. 2. tract. 2. oratione 17.* Vlpianus Iuriconsultus feminas clarissimas appellat. Imo Imperator Iustinianus vocat vxorem suam reuerendissimam *in Auth. vt iudices sine quoquo suffragio. §. sed neque.* & serenissimam libere à Zenone. *C. de quadrien. prescript.*

Imo & maritus debet vocare vxorem suam dominam, vt est text. *in l. vxorem. ff. de leg. 3.* Bart. *in l. penult. C. de don. inter vir. & vxor.*

Sed quereres, an doctor vel miles teneatur vxorem suam vocare dominam. Istam quæstionem tetigit. G. Benedicti *in sua reper. cap. Rayn. in ver. tu eodem testamento relinquens. 1. extra de testa.* & dicit, quod si ex persona, & facto mariti militis, aut doctoris, vxor vocetur domina non tamen maritus miles, vel doctor, eam appellare tenetur dominam, si vti noluerit maritus illo priuilegio & refert, quod ita decidit Bartol. *in d. l. pen. Roman.* assignatur: nam vxor tali priuilegio vtitur iure mariti, & in consequentiam dignitatis mariti, est domina: ideo non potest eo vti contra maritum, vel eo nolente. *arg. l. si iudex. ff. de minorib.*

Et utrum pro tali honore eidem debito, comperat eis, aut interdictam, aut officium iudicis; dicam infra amplius.

Sed videatur Ioan. Fab. & alij, in *S. aliam. Insti. de beno. poss.* & Bald. in *l. obseruari. y. antequam. in fin. ff. de offic. procos. f.* & Bald. in *c. licet cauam. in 4. co. per illum text. de caus. poss. & prop.* & vide Pan. in *c. abolenda. in 2. col. de sepulchris. dixi in precedenti. part. & in 2. confid. incip. honor cunctis rebus.*

Imo etiam, an contra homines habeant remedium si non deferatur eis in assurgendo aut in cedendo ponit Benedicti in loco supra alleg.

Et quod mulieres, in multis, fiat melioris conditionis, ponit Dec. in *reg. femina. ff. de regul. iur.* vbi ample per eum. Nam etiam refert Philippus Bergomen. in suo supplemento *Chro. in lib. 8.* quod anno Christi 224. & tempore Heliogabali Imperatoris (cuius Semyamira mater fuit) qui conuentum mulierum more senatorio ordinauit, quibus fuit data autoritas de moribus circa statum tractare, & super his leges institueret. Et huic statui matrem Semyamiram fecit principissam Heliogab. à quo senatorialia plura ridicula manarunt Statutum quippe in eo senatu fuit, quo vestitu, quibusque ornamentis, vnicuique vti licitum esset. Cui etiam cedere, cuique assurgere deberet, &c.

Dixi hic ante, quod propter beneficium illatum ciuitati Romanæ, fuit sanctum in senatu, quod mulieres in antedictis honorarentur. Nam etiam tunc fuit sanctum, quod mulieribus liceret vti auro, & purpurea veste, aureisque fibulis, & armillis. Et rationem ponit Valerius, *lib. 2. de vestibus antiquæ.* facit text. in *l. 2. iuncto d. Barb. in l. 1. C. de vestibus obitu. in 11. & l. 1. C. ut nemini liceat in suis fustibus equestribus. eodem lib. & in dictis locis Lucas de Penna, & Iacob. Rebuff. & Io. de Platea. vbi vestes & iocalia, nimis pretiosa portari vetita non censentur mulieribus prohibita; sed viris solis nisi de mulieribus expresse diceretur: adeo, quod in statuto per las portari prohibente, mulieres non comprehenduntur, secundum Bartol. in *l. ff. de fonte.* prout dicit Benedi. in *l. repetam verb. diu. finas.* Sed parcat mihi, quia Bartol. hæc non dicit in *l. 1.* sed solum dicit, quod statutum prohibens, ne mulieres portent per las, intelligit de portantibus per las naturales, & non fictas. Videntur tenere contrarium multi, vt per Barb. in *confi. suo 29 in 2. volum.* Vnde licet olim, vt dicit Benedicti, ab Appio Tribun. lex Romæ lata fuisset, quod neque mulieres aliam, quam lenienciam auti haberent, & ne diuersi coloris vestimento, ne vehiculo per vibem vterentur; tamen postea, lex illa mulieribus dura, per Marcam Catonem, & Tyberium Gracchum consules fauore earum abolita fuit, vt refert Fasciculus temporum de his consulis loquens. Et quoniam ample per eundem Benedi. in *d. sua repet.* de ornatu mulierum fit mentio in glo. *cusdam Petri tradiderunt.* & quia esset nimis vagari materiam, non aliter insisto: sed recurrendum est ad eundem Benedicti in dicto loco.*

TRigesima octaua consideratio. Laudandæ etiam sunt mulieres propter earum sollicitudinem circa maritos, res domesticas, & filiorum educationem circa maritos vero: quoniam, vbi nō est mulier, ingenuitatis egens, *Eccles. 36.* dixi in consuetudinibus nostris ducatus Burgun. in rub. *Des droitz & appartenances à gens mariez. ibi: Primo enim.* vbi dixi de felicitate hominis habentis bonam mulierem. Sed quia raræ sunt, ideo etiã tales sunt raro felices: Quæ in hoc meauerunt obtinere, quod matrimonium allumeret nomē à ma-

tre, & non à patre *c. ex lueris. de conuers. infidel.* secundum Doctor. in rub. *de sponsal.* Ioannes Fab. *Institut. de patria potest. in pri. c.* Et hæc sollicitudo versatur circa laborem matris. Quoniam, vt dicit Aristot. 8. *Ethicor.* Matres plus diligunt pueros, quam patres; quia certiores sunt de eis, & habent plures labores circa eos. Quis enim non misereatur earum, propter obsequia, quæ viris præstant, propter partus periculum, ipsam liberorum procreationem; dicit text. in *l. affiduc. Cod. qui poss. in pignor. hab.* plus laborat mater erga filios, quam pater in pluribus. Primo eos portando nouem mensibus in vtero, quod non bene dicitur onus tanto tempore conceptum in vtero portaretur inde est, secundum aliquos, quod sicut adificium latius, & grossius est inferius, & magis subtile superius; ita mulieris corpus grossius est in partibus inferioribus ad portandum tale onus, & subtilius & gracilius est in superioribus. Vnde vt dicit Ambrosi. *super Lucam. 2. cap.* Tu matri debes pudoris iniuriam, virginitalis dispendium, partus periculum, vteri longa discrimina: &c. Alia tamen est ratio, quam ponit Nicolaus de Lyra, *Gen. 2. in verbis, edifram.* vbi dicit, hoc ideo esse propter debilitatem calidi naturalis in muliere, quæ naturaliter est frigida: ideo maior pars alimenti, de qua fit mutatio & augmentum, remanet in inferioribus partibus. & v. de Lucam de Penna in *l. 1. C. de uirginit. & confi. in 1.* & minor pars superius eleuatur: quod contrarium est in masculo.

Secundo, magis laborat mater in liberos pariendo, ex quo multoties contingit sibi moti.

Tertio, magis laborat mater post partum eos lactando & nutriendo. vide Felin. in *d. cap. ex lueris. de conuers. infidel.* de quibus vide per Guillelmum Benedicti in *sua rep. cap. Rannut. in ver. mortuo itaque testatore. l. 2. n. 27. 28. & 29. de testam.* vbi dicit, quod propter labores, quos matres habent in filios, plus diligunt filios, quam patres. Quoniam, vt dicit, sunt certiores, vt dicit Aristot. in loco supra allegato. Et etiam, vt dicit Benedicti in dicto loco, n. 24. mater, in procreatione liberorum præbet materiam; & sic maiorem portionem. Cum naturaliter illam rem magis diligamus, quia magis seminus nos habere ius. Et, vt dictum est, maior portio de substantia matris est. Quoniam, vt Galenus ait, sperma hominis, est velut fides ad citharam, id est, instrumentum ad materiam, circa se coagulandam. Inde dicitur mater, quasi mattila in generatione: vel quasi mamma, quia mammillas terit, propter quod confunditur opinio aliquorum erronee dicentium; quod mulier non dicitur generare filios, sed solus pater, habita nominatione ab agentibus non à patiente; quod fatuum est dicere, secundum Paulum de Castro in *l. 1. C. de condit. i. iuris.* vbi dicit, quod æque principaliter generat mulier, sicut masculus, cum generatio fieri non possit sine utroque. Quia, secundum naturales pater præbeat formam, & mater format materiam in re generata, æque principalis est materia, sicut forma: Imo se habet per prius. Cum sine materia imprimi non possit, nec esse forma, sed e conuerso sic.

TRigesima nona consideratio. Laudandæ sunt etiam mulieres, quoniam ex corporibus earum, aut ex partibus, multa remedia salubria, in medicina inueniuntur: vt plene narrat, & ponit Plin. in *l. natu. lib. 2. in 28. cap. 7.* vbi dicit, quod ex capillis, lacte mulieris, alua & menstruis, multa singularia remedia huiusmodi.

Quadragesima consideratio. Licet mulieres ex dignitate mariti honorari debeant, vt est text. in

l. mulieres. C. de dignitatibus. li. 12. vbi ample Luc. de Penna in l. fi. C. de incolis. li. 10. ibi: honore mulieres maritorum erigimus, genere nobilitamus. in l. fin. C. de nuptiis. ibi: uxor mariti concresecat, & seruiat eiu fulgorem. in Auth. de consulibus. §. si autem. ibi: decet enim frui eas & coniugis claritate. sequitur: Quoniam uxores coruscant radiis maritorum. collatio. 4. Facit ratio: quia sunt vna & eadem caro, nec illud. 33. q. 5. & c. Martin. cum similibus. de conuato. spirituali. cap. debitum. extra de bigamis. c. Agathosa. in fin. 27. q. 2. faciunt quæ dicit Felin. in cap. super eo. de testam. vbi dicit, quod honor est, incrementumque vxori, si nubat se potentiori. faciunt, quæ dicit Bonus de Curtili, in suo tractatu de nobilitate, parte 3. n. 186. dicam alibi amplissime, & iam dixi in consuetudinibus nostris ducatus Burgundie. in ti. Des mains mortes. §. in gloss. 1. Adde tamen, quia Paulus 1. ad Corin. h. 11. dicit, quod mulier est gloria viri. Et aduerte etiam, quod licet mulier habeat dignitatem à viro, est tamen dignitas, quæ est sine administratione: quoniam dignitatem cum administratione habere nõ possunt. l. 2. ff. de reg. i. r. quod tamen dicunt fallere in mulieribus excellentibus. de quibus in l. fin. C. de arbit. & in c. dilecti. de arbitris. Et in abbatissis, quæ habent administrationem in suas monachas: vt not. per Bart. in repetit. l. 1. in oppositione Cod. de dignitat. lib. 12. & per Cyn. in l. fin. C. de arbit. Dicit tamen Iacob. Rebuff. in d. l. 1. C. de dignitatibus. quod dignitas generis filiarum, quæ venit à patre, est excellentior, & præferri debet dignitati, & mulieri obuienti ex parte mariti. Et propterea, vt dicit: Si filia regis nubat alicui Duci vel Comiti, dicetur regalis. Et etiam, si filia Ducis nubat alicui militi simplici, dicetur Ducilla: & probatur, vt dicit per d. l. 1. Si tamen dignitas mariti sit maior, quàm dignitas, quæ eidem obuient, ex parte patris, quod tunc uti poterit nobilitate viri. Vt si filia Ducis nubat Regi, dicetur Regina. Et si filia militis nubat Comiti, dicetur Comitilla. Et vxor nobilioris, minus nobili vxori præferatur. l. 1. ff. de senatoribus. & not. gloss. in verb. coniugis, in Auth. de consulibus. §. hec itaque. col. 4. & dicit Bald. in l. femina. ff. de senatoribus. quod fortior est nobilitas, quam habet filia ab origine, quam illa, quam habet à marito: quia proprio radio, & non alieno coruscet. Et hoc bene sciunt dicere gloriosæ nostræ mulieres, de quibus taceo: cum non sit intentionis nostræ aliquid tangere hic, nisi concernat honorem: Dicam latius infra in §. par. in 36. confide. In muliere tamen, dignitas esse non potest, licet radiis maritorum, aut suorum parentum coruscant, sed venustas, quoniam dignitas in viris, & in mulieribus venustas. Vnde dicit Cicero lib. 1. offic. Venustatem muliebrem dicere debemus, dignitatem virilem. & vtrumque est dignitas, dicit Cic. od. l. 2. officio. August. vero fecit librum vnum de honestate mulierum.

Quadragesima prima consideratio. Mulieres etiam dicuntur (sicut & viri) nobiles. primo probatur, *Abuum* 17. ibi: *Et mulieres nobiles non pauca.* Secundo, iure canonico, per text. in cap. 1. quod incipit, *de Francia quidam nobilem mulierem. extra de sponsa.* & dixi aliquid infra, in §. par. in 19. confid. incipit, *Nobilitati in beneficiis.* Et non solum ratione mariti, vt in præcedenti consideratione, sed etiam parentum text. in l. mulieres honore maritorum erigimus, genere nobilitamus. C. de dignitatibus. li. 12. Nam liberi originem paternam sequuntur. l. cum legitima nuptia. ff. de statu homin. etiam quo ad dignitatem, & honores. l. femina. ibi: pa-

rens vero cum duab. l. seq. ff. de senator. & l. exemplo. C. de decurionibus. li. 10.

Item, femine dicuntur præcellentes, vt est text. in c. dilecti. de arbitris, extra.

Item comparantur excelsis dignitate viris, per text. in l. optimam. §. cum itaque. C. de contrah. stipul.

Item grauibus comparantur personis, vt supra prope in 37. consider.

Item, sicut ad personas egregias, propter eorum dignitatem, mittitur ad iuramentum præstandum, *vulgata l. ad personas egregias. ff. de iureiu.* Si pariter ad mulieres (ne dicam dominas, vt ibi exemplificat gl.) propter honestatem, & reuerentiam. secundum Bal. in c. qui testium. extra, de testibus. Quia non decet eas cæteribus virorum commisceri, quas sexus pudicitia, ab eorum consortio fecit alienas. l. fin. C. de arbit. Nec omnibus perperam naturalis pudor sese manifestare concedit. §. cum itaque, supra allegato.

Item, vt testis est Papinianus in l. uxorem, in prin. ff. de leg. 3. maritus quidam (qui beneficio affectionis, & pietatis, semper motus fuerat erga eam) uxorem suam dominam appellat in suo testamento. & Ouid.

Nam furor in dominam temeraria brachia mouit.

Id est, amica, vt aliqui exponunt, sed capi potest pro vxore, sicut dominus pro marito. Virg. lib. 4. *Æneid.*

tonnubia nostra.

Reppulsi, ac dominum Æneam in regna recepit. vt supra satis probe dixi.

Item, Scæuola iureconsulto argutissimo autore. l. Titia. §. quæ Marco. ff. de annuis legat. vxor à marito, domina sanctissima nuncupatur, vt supra ample dictum est ista parte, in 31. consider. in cap. mulieres ex hoc etiam laudantur.

Item, Iustinianus Imperator, coniugem suam nomine Theodoram (cuius consilio administrationum, seu officiorum venditio reuocata fuit) Reuerendissimam intulit, vt patet in Auth. vt iudices sine quoquo suffragio. §. hec autem omnia. collat. 2. de quibus paulo ante dictum est in 37. consideratione, incipiente, *Honor deferendus est.*

Et non solum vxor Regis (licet regnum ad se non pertineat) Regina vocabitur, vt est casus, secundum Panor. & alios in cap. dilecti. extra de arbitris. cuius radiis coruscabat. l. femine. ff. de senatoribus. Et rationabiliter Regina appellatur, etiam secundum communem vsum loquendi, quo vxores, dignitate mariti, in honorem decorantur: verum etiam vidua Regis relicta, durante viduitate, vocabitur Regina. videtur pro hoc text. iuncta supracriptione: in c. cum deuotissimam. cum cap. seq. 12. q. 2. & hoc modo loquendi etiam vitur, vt quandiu vidua permanet, dignitate mariti defuncti, post illius mortem, sicut in vita decoretur. Cum vidua sit mariti mortui imago, ipsum representans, secundum Bald. in l. pignoris. Cod. de pignorat. ad. pro quo est text. in c. ex parte. extra de foro competen.

Aduerte tamen, cum vxor tali priuilegio vtatur iure mariti; & in consequentiam dignitatis mariti est priuilegiata, ideo relicta, vel commissa, vxori Regis, vel Comitis, licet sub nomine dignitatis regie, vel comitalis (cum dignitatem habeat ex persona mariti, & non sua) non transibunt ad successorem, ipsa mortuæ quod secus esset in Rege, casus est in l. quod principio. cum l. seq. ff. de legat. 2. vbi Bart. & alij.

TERTIA CATALOGI GLORIAE MUNDI PARS,

ERIT DE ORDINE COELESTIVM CORPORVM, ET DE
locis spirituum infernalium.

Quinquaginta Considerationes continet.

PRO expeditione huius tertie partis, quæ est de ordine cælesti, ad quam omnes alij ordines sumunt exemplum, vt dicam in sequenti parte: & Cælestibus, ordine, sedes prima datur, ait Claudianus. Quoniam licet ratione naturali, istud

nō sit bene cognoscibile, aut scibile, secundū illud Iob. 38. *Nunquid nosti ordinem cæli, & partes rationem eius in terra?* quā dicat, Nō sed per reuelationem diuinam aliquid scitum est. vnde Paul. sciuit per reuelat. A quo B. Dionysius, qui in *6. c. cælestis hierarchiæ*, distinguit tres hierarchias Angelorum, ex quibus facit nouem ordines: & ex dictis ibi, & quæ infra dicentur, videtur dicendū principaliter, quod sint duodecim sedes principales in paradiso, videlicet, Sedes ipsius Trinitatis, & Deitatis. Sedes filij respectu humanitatis. Sedes beatissimæ virginis Mariæ Et nouem aliq̄ sedes, nouē ordinum. Ioannes vero vidit sedes multas positas in Cælo, vt habetur Apoc. 4. de quibus statim dicam.

Consideratio ergo prima erit. Quod cum Deo sedes per sanctos Prophetas attribuantur, vt Esaiæ 66. Cælum mihi sedes est. Et Dan. 7. Aspiciebam, donec throni positi sunt, & antiquus dierum sedit: quod Deus noster sedet super thronum, & agno. Vnde habetur Apoc. 7. vbi dicit Ioannes, quod vidit turbam magnā, quam dinumerare nemo poterat, ex omnibus gentibus, & tribubus, & populis, & linguis, stantes ante thronū in conspectu agni, amicti stolis albis, & palme in manibus eorum. Et clamabant voce magna: dicentes: Salus Deo nostro, qui sedet super thronū, & agno: Et omnes Angeli stabāt in circuitu throni, & seniorū, & quatuor animalium, &c. Et ceciderūt in conspectu throni in facies suas: & adorauerunt Deum, dicentes: Benedictio, & claritas, & sapiētia, & gratiarum actio, honor, & virtus, & fortitudo Deo nostro in secula seculorum, Amē. Et habetur Esaiæ 6. Vidi Dominū sedentem super solium excelsum, & eleuatum, & plena erat domus à maiestate eius, & ex qua sub ipso erant, replebant templum: Seraphin stabāt super illud, sex alæ vni, & sex alæ alteri, duabus velabant faciem eius, &c. Et volabat alter ad alterū, & dicebant: *Sāctus, Sāctus, Sāctus Dominus exercituum*: plena est omnis terra gloria eius. Et procedebant viginti quatuor seniores ante sedentem in throno, & adorabant viuentem in secula, & emittebat coronas suas ante thronū, dicentes: Dignus es Domine Deus noster accipere gloriam, & honorem, & virtutem, quia tu creasti omnia,

& propter voluntatem erant, & creata sunt: vt etiam habetur Apoc. 4. Et ecce sedes posita erat in cælo, & supra sedem sedens, & in circuitu sedis sedilia 24. Et iris erat in circuitu sedis similis vitioni smaragdinae. Quæ autem sunt huiusmodi sedilia 24. Et etiā, quia dicitur, & super thronos 24. seniores sedentes, circumamicti stolis albīs, & in capitis eorum coronas aureas. qui sint isti 24. seniores, sedentes super throno. Et sic an sint adhuc sedes existentes super thronum illius: vide in locis prædictis per Doctores, ad quos te remitto, cum sit materia eorum. Et sufficit mihi generalia attingere, ad propositum materiæ meæ. In specie tamē, de explanatione harum sedium ponit conciuis & contemporaneus noster Ioannes de Monthelon. in *seo promptuario iuris, in verb. vidi in secundo articulo*: Quæ enim non faciant sedes distinctas ab his, quæ infra dicentur, non aliter insisto:

Sed etiam aduertendum est, quod Theologi multis nominibus nuncupatum Deum laudant, cum ipsam omnium authorem, multis prædicant nominibus, ex omnium creaturarum consideratione sumptis. Vt Bonum, *Luc. 18. Nemo bonus nisi Deus.* Vt Pulchrum; *Cant. 1. Ecce tu pulcher es dilecte, & decorus.* Sicut sapientem, *Iob. 9. Sapiens corde est, & fortis robore.* Sicut diligibilem, *Cant. 5. Guttur eius suauissimum, & totus desiderabilis.* Vt magnitudine excedentem omnibus: Ipse enim Deus excelsior cælo est. Et quid facies, profundior inferno. *Iob. 11. Et vnde cognosces, lōgior terra mensura eius, & latior mari;* vnde ipse Deus in spiritibus, & cordibus vestris est, secundum Prophetas; *Sapier. 7. Et per nationes in animas sanctas se transfert, & in corporibus. 1. ad Cor. 6. An nescitis, quoniā membra vestra templum sunt spiritus sancti, qui in vobis est?* Et paulo post: *Glorificate, & portate Deum in corpore vestro* In cælo *Psal. 10. Dominus in templo sancto suo, Dominus in cælo sedes eius.* In terra; *Ierem. 12. Nūquid non cælum, & terram ego impleo; dicit Dominus? & simul in eodem, hoc est in eadem natura, & secundum ideam aut eandem esse.* In mūdo; *Iob. 1. In mundo erat, & mundus per ipsum factus est:* Circa mundum, *Sap. Spiritus Domini repleuit orbem terrarum, & hoc quod continet omnia scientiā habet vocis.* Supra mundum, *1. sa. 66. Cælum mihi sedes est, terra autem scabellum pedum meorum: Supercælestem, Psal. 112. Excelsus super omnes gentes Dominus, & super cælos gloria eius. Super substantialiē in *Matth. 6. Panem nostrum super substantialiē, da nobis hodie. Solem, Matthe. 4. Vobis timentibus nomē**

meum orietur sol iustitiæ. *Stellam. Apoc. 22.* Ego sum genus, & radix David, stella, splendida, & matutina. Ignem, *Deut. 4* & Paul. *ad Heb. 12.* Deus noster ignis consumens est. Et ideo dicitur *Exod. 3.* Apparuit Dominus Moyfi in flamma ignis, de medio rubi. Aquam, *Ioan. 7.* Qui credit in me, sicut Scriptura dicit, flumina de ventre eius fluent aquæ viuæ. Spiritum roris. *O. e. 14.* Ero quasi ros. Nubem, *Osee 6.* Misericordia vestra quasi nubes matutina, & quasi ros mane pertransiens. Lapidem, *Psal. 117.* Lapidem quem reprobaucrunt edificantes, hic factus est in caput anguli. Petram, *1. ad Cor. 10.* Petra autem erat Christus. Electrum, *Eccl. 1.* Et splendor in circuitu eius, & de medio eius quasi spaciæ electi. Existenciam, *Iob. 14.* Num ne tu qui solus. Ut seculorum authorem. *Eccl. 24.* Ego feci in cælis, ut oriretur lumen indeficiens, & sicut nebula texi omnem terram. Rursum eiusdem libri 18. Qui uiuit in æternum, creauit omnia simul. Lucem, *Ioan. 1.* Deus lux est. Ut indultorem uitæ. *Ad. 17.* In ipso enim uiuimus, mouemur, & sumus. Ut sapientiam, *Sap. 5.* Et tecum sapientia tua, quæ nouit opera tua. Ut mentem, *Iob. 10.* Licet hæc celes in corde tuo, tamen scio, quia uniuersorum memineris: Ut uerbum, *Psal. 31.* Verbo Domini cæli firmati sunt, & spiritu oris eius omnis uirtus eorum. Ut scientiam, *ad Heb. 4.* Omnia nuda, & aperta sunt oculis eius, nec est ulla creatura inuisibilis in conspectu eius. Ut thesauros omnes totius scientiæ in se eminentissime continentem, *1. ad Coloss. 2.* In quo sunt omnes thesauri sapientiæ, & scientiæ absconditi. Ut uirtutem, *ad Cor. 1.* Christum Dei uirtutem, & Dei sapientiam. Ut protectorem, Quoniam, ut ait *Psal. 17* in Deo meo transgrediar murum. Deus meus, impolluta uia eius, protector est omnium sperantium in se. Et Dei est adiuuare. *2. Paral. 25.* Ut potentem, *Psal. 23.* Dominus fortis & potens, Dominus potens in prælio. Ut antiquum dierum, *D. m. 7.* Aspiciebam donec throni positi sunt, & antiquas dierum sedes. Ut insensibilem. Et habetur ample uer Dionysium, & Fabrum Stapulensem. in *Commentariis in d. loco, cap. 10.* Et immutabilem, *Psal. 101.* Tu autem idem ipse es. & anni tui non deficient. Et *Mistach. 1.* Ego Deus & non mutoi. Ut salutem, *Psal. 84.* Contere nos Deus salutaris noster. Ut iustitiam, ut iustificacionem, & redemptionem *ad Cor. 1. 1.* Qui factus est nobis sapientia, & iustitia, & iustificatio, & redemptio. Unus enim Deus est, *Deuter. 6.* Audi Israel, Dominus Deus uester unus est. Et Paulus *ad Ephe. 5.* Et nihilominus trinus. Unus ergo in substantia, trinus in personis. Ut dicit Aug. in *lib. de Trin. transumptiue. c. fin. de conse. dist. 3.* Vbi dicit Augustinus. Omnes quos potui legere, qui ante me scripserunt de Trinitate, qui Deus est Diuinorum librorum ueterum, & nouorum Catholicici tractatus, hoc intenderant docere secundum Scripturas. Quia pater & filius & Spiritus sanctus, unius eiusdem substantiæ inseparabili æqualitate diuinam insinuant unitatem. Ideoque non fuit tres Dij, sed unus est Deus, quamuis Pater Filium genuerit. Et ideo filius non sit, qui pater est. Filiusque a Patre sit genitus, & ideo Pater nõ sit qui Filius. Spiritusque sanctus, nec Pater, nec Filius, sed tantummodo Patris, & Filij, Spiritus, & Patri, & Filio ipse coequalis, & ad Trinitatis pertinens unitatem. Non tamen eandem Trinitatem, natam de Maria Virgine, & sub Pontio Pilato crucifixam, & sepultam, tertia die resurrexisset, & in cælum ascendisset, sed tantummodo filium. Nec eandem Trinitatem descendisset in specie columbæ super Iesum baptizatum, aut die Pentecostes post ascensionem Domini, sonitu facta de cælo, quasi ferretur flatus uehemens, & linguis diuisis uelut

ignis, sed tantummodo Spiritum sanctum. Nec eandem Trinitatem dixisset de cælo: *Tu es filius meus dilectus* siue cum baptizatus fuerit à Ioanne, siue in morte, quando cum illo erant tres discipuli. Aut quando sonuit uox de cælo dicens, *Clarificauit, uerum clarificabo.* sed tantummodo Patris ad Filium, uocem fuisse factam, quamuis pater, Filius & Spiritus sanctus, sicut inseparabiles sunt, ita inseparabiliter operentur. Hæc sunt uerba text. in *loco supra allegato*, qui de hac Dei uirtute in essentia, seu substantia, & Trinitate in personis ita loquitur. Loquitur etiam in *cap. 9. in princ. extra de sum. Trin. & Fid. Cath.* ubi dicitur: Firmiter credimus & simpliciter confitemur, quod unus solus uerus Deus, æternus, immensus, & incommutabilis, incomprehensibilis, & omnipotens, & ineffabilis, Pater & filius, & Spiritus S. Tres quidem personæ, sed una essentia, substantia, seu natura simplex omnino. Pater à nullo, Filius à Patre nato, ac Spiritus Sanctus pariter ab utroque, absque initio, semper, ac sine fine. Pater generans, filius nascens, & Spiritus Sanctus procedens, Consubstantiales, & Coæuales, & Omnipotentes, & Coætæni: unum uniuersorum principium, Creator omnium, uisibilem & inuisibilem, spiritualem, & corporalem. Hæc sunt, quæ dicit text. in *d. c. 1. supra alleg.* Et etiam text. in *1. circa princ. C. de sum. Trin. & fid. Cath.* de eadem unitate, & Trinitate loquens sic dicit. Secundum Apostolicam disciplinam, Euangelicamque doctrinam Patris, & Filij, & Spiritus sancti, unam Deitatem sub pari maiestate, & sub pia Trinitate credamus. Sed est text. multum not. in *c. d. d. d. uer. nos autem. de sum. Trin. & Fid. Cath.* ubi dicitur: Sacro approbante Concilio, credimus, & confitemur cum Petro, quod una quedam summa res est, incomprehensibilis quidem, & ineffabilis, quæ ueraciter est Pater, Filius, & Spiritus sanctus, tres simul personæ, ac sigilla in quolibet eandem. Et ideo, in Deo solummodo Trinitas est, non quaternitas, quia quilibet illarum trium personarum, est illa res, uidelicet substantia, essentia, seu natura diuina, quæ solam est uniuersorum principium, præter quod, aliud inueniri non potest. Et illa res non est generans, necque genita, nec procedens: sed Pater qui generat, & Filius qui gignitur, & Spiritus sanctus, qui procedit, ut distinctiones sint in personis, & unitas in natura. Licet igitur, alius sit Pater, alius Filius, alius Spiritus sanctus: nõ tamen aliud, sed id, quod est Pater, est Filius, & Spiritus sanctus. Eadem omnino, ut secundam orthodoxam, & Catholicam sententiam, consubstantiales esse credantur. Pater enim ab æterno Filium generando, suam substantiam ei dedit. Iuxta quod ipse testatur: Pater quod dedit mihi maius est omnibus. Ac dici non potest, quod partem substantiæ sine ei dederit, & partem ipse sibi retinuerit. Cum substantia patris indiuisibilis sit, utpote simplex omnino: sed nec decipi, quod Pater in Filium transtulerit suam substantiam generando, quasi sic dederit eam Filio, quod non retinuerit ipsam, alioquin desisset esse substantia. Pater ergo, quod sine ulla diminutione Filius nascendo, substantiam Patris accepit. Et ita Pater, & Filius, habent eandem substantiam, & sic eadem res est Pater, & Filius, necnon & Spiritus sanctus, ab utroque procedens. ita text. supra allegato. Et in hoc, sequendo textus scientiæ nostræ, non transcendendo metas, ne uideat saltē in uellem alienam ponere. Sed plenius me remitto ad Doctores Theologos, de quibus uideri potest Dionysius, in *loco hic ante alleg. u. & post eum Faber, & Anton. Florent. in summa sua, tit. 30. cap. 2.* ubi dicit, & ponit de Deo Trino, & Vno.

Dionysius etiam, & post eum Faber Stapulensis, in

suis commentariis, super c. 1. de diuinis nominibus, dicunt, quod diuinæ sapientiæ studiosi laudant Deum in formis humanis circundando ei formas humanas, Quandoque ipsius oculos. Ad Heb. 4. Omnia autem nuda, & aperta sunt oculis eius. Et dicit August. super Psal. 136. Deus totus oculus est; quia omnia videt. Totus manus est; quia operatur; Totus pes est; quia ubique est. Quandoque aures, Psal. 142. Domine exaudi orationem meam, auribus percipe deprecationem meam. Quandoque caput, & crines, Cantic. 5. Caput eius aurum optimum, comæ eius sicut elatæ palmarum, nigre quasi coruus. Et Dan. 7. vestimentum eius candidum quasi nix, & capilli eius capitis quasi lana munda. Vultus seu facies, Psal. 33. Vultus autem domini super facientes mala, vt perdat de terra memoriam eorum: Et Psal. 50. Auerte faciem tuam à peccatis meis, & omnes iniquitates meas dele. Manus Psal. 128. Manus tuæ Domine fecerunt me, & plasmauerunt me: da mihi intellectum, vt discam mandata tua. Scapulas, sine humeros. Psal. 90. Scapulis suis obumbravit tibi, & sub penis eius sperabis. Et Deuter. 32. Assumpsit eum atque portauit in humeris suis. Brachia, Esaiæ 53. Quis credit auditui nostro, & brachium Domini cui reuelatum est: Etiam Psal. 97. Saluauit tibi dextram eius, & brachium sanctum eius. Posteriora, Exodus. 34. in fine. Videbis posteriora mea, faciem autem meam videre non poteris. Pedes Deuter. 33. Et qui appropinquant pedibus meis, accipient de doctrina eius, Etiam Esaiæ. 66. Terra autem scabellum pedum meorum. Attribuant etiam ei alas, Psal. 19. Sub umbra alarum tuarum protege me, à facie impiorum qui me afflixerunt. Etiam Deuter. 32. Sicut aquila proclans ad volandum pullos suos, & super eos volitans. expandit alas suas. Et etiam coronas illi applicent seu attribuant, Esaiæ. 62. Et eris corona gloriæ in manu Domini, & diadema regni in manu Dei tui. & Esaiæ. 10. cap. &c. Dicunt etiam Theologi Deum esse omnia, quæ sunt, secundum quandam eius ad omnia continentiam, atque congruentiam, quod quæcumque proprietates, particulariter, & contractæ sunt in rebus conditis, eadem supereminenter, & absolute sunt in Deo, vt omnium veritate primitiua, & exemplari. Ipse enim est super omnia, neque omnium debet nuncupatione aut ambitu, comprehendere, neque nominis, illius vniuersaliter concludi. Omnium enim causa est, super omnia existens. Et omnium reuera est regnum, dominatio, & principatus: quod sapientissime & cælestia omnia & terrena moderatur, regit & gubernat: & circa ipsam omnium causam sunt omnia, ita quod omnia in omnibus, vt ample declarat Dionysius, in d. lib. de diuinis nominibus. & Commentator in commentario primi cap. libri primi. vbi dicit, quod laudatur in decem & nouem nominibus, vltra supradicta, vt puta quod sit:

- I. Sacræ totius illustrationis principium, omnia illuminans.
- II. Omnium causa, cuncta ad esse producens, & formans.
- III. Initium rerum omnium, à quo vniuersa sunt & habent exordium.
- IV. Substantia omnium, per quam cuncta in suo gradu subsistunt.
- V. Erigens & reuocans eos, qui vita spirituali exciderunt.
- VI. Reuocans, & reformans eos, qui diuinam in se imaginem corruperunt.
- VII. Confirmans eos, & consolidans, qui impura vexatione agitantur.

- VIII. Stantes corroborans, vt in bono perseveranter permaneat.
- IX. Accedentes ad se, quasi porrecta manu subleuans, ac promouens.
- X. Eis, qui spiritaliter illuminantur, fulgor intimos, & lucidus.
- XI. Illis qui perficiuntur, consummationis perfectionisque princeps.
- XII. Eorum, qui in Deum assumuntur, summa diuinitas & deifica virtus.
- XIII. Eorum, qui simplices sunt vera & singularis simplicitas.
- XIV. Eorum, qui vitam transeunt summa virtus & vniuersa virtus.
- XV. Principium totius vniuersi, omnia superans, substantiale principium.
- XVI. Occultæ suæ diuinitatis quantum licet participationem tradens.
- XVII. Videntium vitam, omnibus pro suo gradu vitam largiens.
- XVIII. Subsistentiam entitas cunctis substantiam communicans.
- XIX. Omnis vitæ ac substantiæ causa primitiua ac præcipua.

Hæc omnia, & multa plura, ponit ille vir diuinus, incomparabilis, & omnium videntium doctissimus & excellentissimus Magister Iacob. Faber Scapulent. in Commentariis suis ad D. Dionysium de diuinis nominibus. in cap. vbi dicit vltra prædicta diuinitatem esse laudandam, scilicet, vna, tria, causa, sapiens, & pulchra, summeque benigna, quæ ibi explanat, & declarat post Dionysium: cuius dicta declarat ad demonstrandum, Quæ sit diuinitas, & deitas: & quomodo laudanda, honoranda, & glorificanda, maxime in nominibus, vbi etiam dicit, quod Theologi dicunt ipsam deitatem catere nomine. Cum Deum ipsum aiunt respondisse Iacobo eum interrogantem de nomine, vt Genes. 32. Die mihi, quo appellaris nomine: Cur queris nomen meum, quod est mirabile: Et, Iud. 13. Et nesciebam mane, quod angelus Domini esset. Dixitque ad eum: Quod tibi est nomen, vt si seruus tuus fuerit expletus, honoremus te: Cui ille respondit: Cur queris nomen meum, quod est mirabile, & est supra omne nomē: Hinc dicitur Exod. 3. Si dixerint mihi, quod est nomen eius, quid dicam eis: Dixit Dominus Moysi. Ego sum, qui sum. Sic dices filiis Israel: Qui est, misit me ad vos. Et eod. cap. paulo ante: Ego sum Deus patris tui, Deus Abraham, Deus Isaac, & Deus Iacob. Et se dicit vitam, vitam & veritatem, vt habetur Iob. 11. 14. Et lucem, Iob. 8. Ego sum lux mundi; qui sequitur me, non ambulat in tenebris, sed habebit lumen vitæ, & in cap. 12. Ego lux in mundum veni, vt omnis, qui credit in me, in tenebris non maneat. Et hæc comprobatur dictus Faber post dicta Dionysij in loco hic ante allegato. vbi etiam comprobatur, quod sit omnia in omnibus. Iuxta dictum Apostoli 1. ad Cor. 15. Cum autem subiecta fuerint illi omnia, tunc & ipse filius subiectus erit illi, qui subiecit sibi omnia, vt sit Deus omnia in omnibus. Et nemo nouit filium, nisi pater, neque patrem quis nouit nisi filius, & cui voluerit filius reuelare, Mat. 11. Et habetur ad Ephes. 4. cap. quod Deus pater est omnium, qui super omnes, & per omnia, & in omnibus nobis. Et quomodo etiam à Philosophis describantur, ponit Ant. Flor. in sua summa 3. par. 11. 30 §. 1. August. etiam super illud. Pater noster, dicit, quod Deus in se ipso est sicut A. & O. In mundo sicut rector & author. In angelis sicut sapor & decor. In Ecclesia, sicut paterfamilias in do-

mo. In anima, sicut sponsus in thalamo. In iustis, sicut adiutor & protector. In reprobis, sicut paucor & horro-

6 Et etiam omnipotens dicitur, *Genes. c. 17.* Dominus quasi vir pugnator omnipotens, nomen eius. Et dicitur omnipotens, eo; quia ipse omnium rerum est firmitas & vigor, qui omnia potest. Omnia potestate sua comprehendens ac continens, cuncta firmans, stabilis & consolidans. Et hoc totum mundi opificium indurptum atque indissolubile sua potentia conseruans atque perficiens, ut omnium sedes, omnium capax, quæ continentur, omnia vna cuncta excolente virtute conuincens, omnia superans, & omnibus, quæ prouidentia reguntur, mire imperans. Et, ut dicit Faber *in d. l. l. l. l. l. post Dionys. c. 10.* Onerosum nimium esset, velle adducere, quoties in sanctis eloquiis Deus omnipotens appellatur.

7 Et bonus appellatur, *Marc. 10.* Nemo bonus, nisi vnus Deus, ut per pulchre declarat ipse Dionys. *eo. lib.* Et Anton. Flor. *in sua sum. part. 1. tit. 13. c. 2. §. 5. 6. & 7.* vbi ample de eius bonitate.

8 Sanctus etiam sanctorum, Rex regum, & regnantium in seculum, & in æternum, & ultra: dominus dominorum, & Deus deorum, dicitur, ut dicit idem Dionys. *in d. suo lib. de diuinis nominib. cap. 12.* Quia laudare eum conuenit, infinitis nominibus prædum. Itaque sanctitas quidem est, ut secundum nos loquamur, omni scelere libera perfectaque & penitus incoquinata munditia. Et habetur *Daniel. 9. cap.* Tu autem animaduerte sermonem, & intellige visionem; &c. Et vngatur sanctus sanctorum. Et in pluribus aliis locis sacræ Theolog. dicitur Sanctus sanctorum, sed longum esse colligere.

9 Rex regum dicitur porro, ut dicit Dionys. Regnum est omnis termini & ornatus legisque & iuris ordinisque distributio. Et habetur *Psal. 144.* Regnum tuum regnum omnium seculorum, & dominatio tua in omni generatione, & generationem: Et *Psal. 145.* Regnabit Dominus in secula, Deus tuus in generatione, & generationem, regnas in æternum, & ultra. Et *Exod. 15. c.* Sanctuarium tuum Domine, quod confirmauerunt manus tuæ: Dominus regnabit in æternum, & ultra. *Apocal. 19.* Et habet in vestimento, & in fæmore scriptum: *Rex regum, & Dominus dominantium.*

10 Et æternus dicitur, *Baruch. 4.* Exacerbasti enim, eum, qui fecit vos, Deum æternum. Et *Luc. 10.* Dominus Deus vnus est ipse Deus viuens, & Rex sempiternus, qui iure humano appellatur. *cap. 1. de summa Trinit. & fide cath. in leg. lul. ff. ad leg. lul. pecul.*

11 Dominus dominatum. Dominatio vero non modo inter deteriores eminentia, verum quoque honestorum ac bonorum perfecta possessio, vtraque, & incommutabilis firmitas, vnde à libera potestate dominandi faciendæ; & dominatio, & Dominus, & dominans, & dominus dominorum dicitur, ut comprobatur *Psal. 135.* Confitemini Domino dominorum, quoniam in æternum misericordia eius. Et *Apoc. 19.* ut ante dictum est.

12 Deus deorum; Quia prospiciat cuncta, prouidentia bonitateque mirabili; & circum omnia curat, cunctaque contineat, & se omnia repleat, atque vniuersa transcendat, quæ prouidentia illius vtuntur. Hæc Dionys.

Et quod Deus deorum dicatur, habetur *Psal. 49.* Deus deorum locus est, & vocauit terram. Et *Psal. 135.* Confitemini Deo deorum, quoniam in æternum misericordia eius. Et habetur *Deuter. 10.* Dominus Deus vester ipse est Deus deorum, & Dominus dominantium.

Et etiam magnus Dominus dicitur, & laudabilis nimis, *Psal. 47.* Et benedictum nomen maiestatis eius in æternum. *Psal. 71. & Esa. 54.* Dominabitur tui qui fecit te, Dominus exercituum nomen eius, & redemptor tuus sanctus Israel. Deus omnis terræ vocabitur, & dicit Alber. de Rosa. *in suo Dictionario, in verb. Deu.* allegando Dionysium. Quia Deus variis nominibus nuncupatur.

Quandoque enim dicitur Hely, id est, fortis. Quandoque Eloy, id est, Dominus noster. Quandoque Alon, id est, excelsus. Quandoque Sabaoth, id est, robustus, & ad omnia sufficiens. Quandoque Emanuel, id est, nobilium Deus. Quandoque Tetragrammaton, id est, Dominus. Quandoque Theos, à theo, quod est videre, vel currere; quia omnia videt, & percurrit, & hoc vltimum ponit Arch. *in c. affirmant. in princip. 11. 9. 3.*

Quandoque etiam Deus absconditus, & Saluator, *Esa. 45.* Et incomprehensibilis, *cap. 1. de summa Trinit. & fide cath.* Iustus index, fortis, & patiens. *Psal. 7.* De patientia, cuius est bonus text. *in cas. horum. §. contra. 2. 7. 4.* Et de illius benignitate videnda est singularis & admirabilis, *cap. 8.* Dionysij ad Demophilum monachum & ibi Faber Stapulæti, vir incomparabilis, qui multum singulariter declarat benignitatem esse commendandam; Et ibi eam multum commendat ipse Dionysius & Faber in commentariis suis.

Licet enim Deus diffiniri non possit, teste Cassiodoro, tamen Ioannes Ludouicus Vinaldus *in suo opere regali, in tractat. de cognitione electorum. in tercio notat.* ponit 14. aut 15. diffinitiones Dei, & postmodum dicit, quod excellentia deitatis tribus nominibus nominatur, & ut dicit omnem sensum, & omnem naturam supergreditur, secundum Augustin. ibi allegatum. Et vide etiam Luc. de Pen. *in l. 1. C. de veteranis. li. 12.* vbi ponit, quid sit Deus, & de eius nominis interpretatione.

Quia Deus laudatus sit, & laudatur in multis, habetur *Psal. 144. 145. 146. 147. 148. 149. 150.* & in pluribus aliis locis, & dicam infra *in vlt. part. 1. consider.*

Quomodo autem sit laudandus, videatur Dionysius & Faber *in libro de mystica Theologia.* Que cum sint nimis alta, relinquo Theologis.

Quomodo glorificandus & honorandus, *Psal. 28.* Adverte Domino gloriam & honorem, afferte gloriam nominis eius.

Quomodo magnificandus, dicitur *Deut. 32.* Date magnificentiam Deo vestro. Et, *1. Paral. 24.* Tua est Domine magnificentia, & tua est gloria. & *Psal. 68.* Laudabo nomen Dei cum canticis, & magnificabo eum in laude.

Quomodo benedicendus. Vide *Tob. c. 4.* vbi habetur: *Omnis tempore benedic Deum.*

Quomodo etiam honorandus; facit text. & que ibi not. *in elem. si dominum in sanctis. De reliq. & veneratio. sanctor.* dicam infra *in vlt. part.* Solus enim adorandus est, & soli sibi Sacrificium est faciendum, dicit Inn. *in c. 2. de le. 2. de celebrat. Abiss.* & Luc. de Pen. *in d. 1. C. de veteranis; li. 12.*

Quomodo autem Deus sit adorandus, videatur *Psal. 16. 71.* Et adorabunt eum omnes reges, omnes gætes seruient ei. Et est adorandus Deus adoratione lætæ, quæ eidem tantum debetur. Et sibi sacrificium fit, quod pertinet ad lætiam quod est sacrificium verum secundum August. *de ciui. De. lib. 10. capit. 6.* Et est omne opus, quod agimus, ut sancta societate in hæretamus Deo. Et ut dicit Ant. Florent. *in sua summa. 3. par. cap. 9. 3.* Quia sicut est triplex hominis bonum, ita triplex sacrificium: ut ibi per eam, & statim dicam. Et huius-

huiusmodi latria Græce, dicitur seruitus, Latine, vt dicit Ioa. de Turrecremata, in c. iiii. an. em. in II. co. I. dist. quæ latria sic describitur. Latria est cultus Dei debitus, vel exhibitus: est voluntas impendendi Deo cultum diuinum & debitum, & nulli alij debetur, vt dicit de Turrecremata in c. nos autem, de consecrat. dist. 2. & in c. venerabilis. de consec. dist. 3. Et hanc adorationem latriæ commendat nobis scriptura sacra. Vnde Psal. 94. Venite adoremus & procidamus ante Deum. & Psal. 95. Adorate Dominum in atrio sancto eius. Item Adorate eum omnes angeli eius. Et in infinitis locis, & vt supra dictum est, Ps. 71. & Marc. 4. Dominum Deum tuum adorabis. Similiter de Christo dicitur, Luca. 22. Quod positus genibus adorabat, dicens: *Patris, &c.* Et dixi supra in principio, quando dicitur Apocal. 4. de viginiquatuor senioribus, & aliis, qui adorabant viuentem in secula seculorum Et Apocal. 5. Quatuor seniores ceciderunt in facies suas, & adorabant. Et, *eiusdem: 7 c.* Omnes angeli stabant in circuitu throni, & adorauerunt Deum, dicentes: *Amen, benedictio, & claris, &c.* Et legitur de beato Bartholomæo, cuius nomen porro, quod centies flexis genibus in die orabat Deum, & centies per noctem. Et de beato Iacobo minore legitur quod tantum iacebat super genua sua, orans, quod genua habebat vt calcaneum, si milem duritiem habens in eis duritiei camolorum.

17 Et hæc gloria adorationis est, quam sibi Deus specialiter retinet. Et de hac dicitur *Eccl. 42.* Gloriam meam alteri non dabo. Et *Eccl. 19. 25.* Bono animo redde Deo, gloriam, & non minuas prunias manuum tuarum. Et hæc gloria significata per thymiamma, de quo *Exod. 30. 35.* Sanctum sanctorum nobis est thymiamma: talem compositionem non facietis in vsus vestros, quia sanctum Domino est. Homo quicumque fecerit similem aut simile, vt odore illius perfruatur, peribit de populo suo. Obsequium est multum placens Deo. *Eccl. 1. 2. 35.* Qui adorat Deum in oblatione suscipietur, & deprecatio illius vsque ad nubes appropinquabit.

18 Et aduertendum est, quod licet hæc adoratio latriæ soli Deo sit exhibenda, tamen exhibetur illi homini, qui est filius Dei sed non in quantum est homo, sed in quantum est Deus. *de consec. dist. 2 c. accesserunt.* & notatur in c. venerabilis. de consec. dist. 3. ex quibus patet, quod cultus Deo debetur.

Qui quidem est triplex: quidam cordis, alius oris, tertius operis. Cultum cordis vocat specialiter gloss. super illud *Exod. 15.* Non adorabis eas, neque coles.

Aliud est, inquit, colere, aliud adorare, potest enim inuitus adorare: vel adulando regibus idololatriis, vel tormentis victas, cum sciat, quia idolam nihil est. Colere vero est toto his affectu & se ipso in eum pari. Et iste cultus cordis, qui dicitur interior, requirit tria, secundum Isidorum, *lib. 8. etymologiarum:* scilicet fidem, spem & charitatem. Quoniam etiam, vt dicit Augustinus in *Enchiridio:* Fide, spe & charitate, Deum colimus. Et dicit Augustinus, quod iste cultus consistit in cognitione Dei, & dilectione, & debita subiectione. Et super illud *1. ad Corinth. 12.* Alij per Spiritum datur sermo sapientiæ, alij sermo scientiæ. Dicit gloss. in illo verbo; loquens Iob secundum vnam litteram 28 Ecce pietas cum sapientia vbi littera nostra habet: Timor Domini ipsa est sapientia, inquit. Et habetur *Psal. 110.* Initium sapientiæ timor Domini. De his etiam esset nimis prolixum tangere, sed videatur Augustinus in dictis locis.

Secundus cultus oris est quædam vocalis professio maiestatis diuinæ, quam fideles faciunt frequenter

orando, laudando Deum, benedicendo, gratias agendo.

Sed tertius cultus, qui dicitur operis, est, cum aliquis opere recognoscit, dicens: *Tu solus Dominus.* Et Dominum istum, quantum ad personas nostras, recognoscimus genuflexione, & prostratione. *Esai. 45.* Mihi curuabitur omne genu. Et *Mosh. 6.* Curuabo genu Deo excelso.

Et tale sacrificium, quod fit opere, soli Deo debetur, vt dicitur August. *lib. 10. de ciuitate Dei. c. 19.* & dicit text. in c. sacrificium. de consecrat. dist. 2. Quæ sacrificium est sacrum signum sacrificij inuisibilis.

Sex autem sunt species sacrificij spiritualis: Primum sacrificium dicitur cordis contriti. vnde *Psal. 50.* Quoniam si voluisses sacrificium, dedissem: vtique holocaustis non delectaberis. Sacrificium Deo spiritus contritus ilatus, cor contritum & humilatum Deus non despiciet. Et Aug. vbi supra. Non vult sacrificium Deus trucidati pectoris, sed cordis contriti.

Secundum est sacrificium cordis igne diuini amoris inflammari, de quo Aug. Deo suavissimum odorem adolemus, cum in eius conspectu, pio, sanctoque amore preces fundimus.

Tertium est sacrificium corporis propter Deum mortificati. *id Rom. 2.* Obsecro vos per misericordiam Dei, vt exhibeatis corpora vestra.

Quartum est sacrificium corporis pro Deo, proprio sanguine cruentati. vnde Aug. Deo cruentas victrices damus quando vsque ad sanguinem pro eius veritate damus.

Quintum est sacrificium laudis, *Psal. 49.* Immola Deo sacrificium laudis. *Cem. 1. in prin. de celebr. Missarum.*

Sextum sacrificium est misericordiarum, quo proximo subuenimus. *ad Heb. 13.* beneficentiæ & communionis nolite oblitisci. Talibus enim hostijs promeretur Deus.

Sacrificium septimum est iustitiarum, id est, cuiuscunque bonis operis *Psal. 4.* Sacrificate sacrificium iustitiarum.

Octauum sacrificium est voluntatis, de quo *Luca. 2. c.* Et in terra pax hominibus Gregor. Ante Dei oculos nunquam est inanis vacua munere, sic arca cordis plena est bona voluntate Nil quippe offertur Deo dignius voluntate bona. Et Aug. vbi sup. dicit: Sacrificium res diuina est, & opus misericordiarum propter Deum, ipsa vero misericordia, quæ homini fit si non propter Deum, non est sacrificium. Etiam ad cultum operis pertinet crucificatio, quæ ostendit affectum nostrum integre dirigendum esse in Deum.

Secunda consideratio. Iesus Christus filius Dei sedet ad dextram patris. Et istud potest referri ad humanam vel diuinam naturam. Si ad humanam; tunc dicendum est secundum Aug. *lib. de symbolis,* quod est intelligendum, vt Deus pater humanitatem Christi ad dextram suam collocauerit: quoniam Deus membra non habet, vt possit dici eum habere dextram vel sinistram, sed est sermo metaphoricus. Quia sicut in dignitatibus humanis nullus apud Regem vel aliquem dominum dicitur præstantior & honoratior, quam qui ad dextram eius sedet: prout dixi infra *115. d. 1. c. 5. c. si iterum.* incip. *alij in di.* Sic etiam Deo esse gratior & sublimior dicitur, qui est ad dextram virtutis Dei patris. Id est, illa humanitas est sic apud Deum exaltata, quantum est possibile aliquam creaturam exaltari, ita quod nunquam alia sic exaltabitur. Quoniam, vt ait Psalmista, *Psal. 8.* Deus pater gloria & honore coronauit Deum filium suum, & consti-

tuit cum super opera manuum suarum. Et ideo dicebat beatus Stephanus cum lapidaretur, *Actor. 7.* Ecce, video cœlos apertos, & Iesum stantem à dextris virtutis Dei. Et etiam ipse Christus dicebat *Matth. 26.* A modo videbitis filium hominis sedentem à dextris virtutis Dei.

2 Sed si dextra referatur ad diuinam naturam, tunc per dextram intelligitur æqualitas patris & filij. Ne quis enim crederet Dei filium, propter assumptam humanitatem, esse minorem patre secundum diuinitatem. Ideo filius dicitur sedere ad dextram patris, id est, ad æqualitatem patris. Ideo dicit Paul. *ad Gloss. 3.* Quæ sursum sunt quærite, ubi Christus est in dextra Dei sedens. Et *ad Heb. 1.* dicit: Qui, cum sit splendor gloriæ, & figura substantiæ eius, portans omnia verbo virtutis suæ, sedet ad dextram maiestatis in excelsis, tanto melior angelis effectus est, quanto differentius præ illis nomen hæreditauit. Cui enim dixit aliquando angelorum: *Filius meus es tu, &c.* Et ibi; *Et adorent eum omnes angeli Dei.*

3 Vel aliter, & quasi in idem, sedere à dextris Dei secundum diuinitatem, est esse æqualem Deo, ut dictum est, sed sedere secundum humanitatem, est frui potioribus bonis Dei præ cæteris creaturis, id est, in maiori beatitudine. Et cum hoc, ut dictum est, habens iudicariam potestatem iudicandi viuos & mortuos. Ideo dicitur in symbolo. *Inde venturus est iudicare viuos & mortuos.* Quoniam iudicantis sedes sublimior cæteris esse debet. *c. episcop. 95. dist. dixi infra in 7. parte, in 24. c. si. incip. generalis est, &c.*

4 Et de dignitate & excellentia Christi ponit Paul. *in Epistola vlt. supra alleg. ad Hebr.* In ipsa autem ostendit Paulus dignitatem Christi; quia Deus est & homo. Diuinitatem dum ait, nouissime locutus est nobis in filio, per quem fecit & secula. Qui cum sit splendor gloriæ, & figura substantiæ eius, portans omnia, id est, sustentans verbo virtutis suæ, &c.

Excellentiam humanitatis eius demonstrat, dicens, quem feci heredem vniuersorum, id est, dominum, purgationem peccatorum faciens, scilicet humani generis per passionem, suam, sedet ad dextram maiestatis in excelsis: scilicet resurgens & ascendens, ad maiorem gradum gloriæ, ut *præd. c. supra alleg.* ample declarat *Ant. in sua Chronica. lib. 1. st. 6. c. 5. §. 3.* Et Christus nemini fuit subiectus *2. q. 3. in prin. ut ait gl. in ver. omnis anima. in c. magnum. 11. q. 1.* sed habetur *Luc. 2.* Et erat subditus illis. De huiusmodi gloria filij Dei & vniuenti videatur *Carol. Bouill. super Euangelium Ioannis in verb. Et vidimus gloriam eius.* Ipse enim constitutus est ad dextram patris in cœlestibus super omnem principatum & potestatem, virtutem & dominationem, & omne nomen, quod nominatur non solum in hoc seculo, sed etiam in futuro, &c. ut habetur per Paulum *ad Ephes. 1.*

5 Aduertendum tamen est ad illud, quod dictum est hic ante. Cum apud omnes nationes vltatissima sit consuetudo, ut qui sedet siue incedit ad dexteram alicuius, obtinet locum priorem. Quærunt Anton. Nebriffens. *in sua. 53. questione, seu annotatione 38.* quid sibi vult, quod *in Psal. 109.* legitur: Dixit Dominus Domino meo, sede à dextris meis. Nam cum Psalmus ille in sensu literali de Christo intelligatur: sintque verba patris ad filium, quid incongruentius dici potest, aut quid magis indecorum, quam quod filius priorem occupet locum? Neque solum ibi, sed mille aliis in locis scriptura sacra testatur, Christum ad dextram patris sedere. Qui, tamen si natura patri est æqualis, quia tamen filius & qua homo est, cedere debuit patri pri-

oriam sedem. Sed, ut dicit, iste locus à Theologis exponi solet à dextris, id est, in bonis potioribus. sed eodem teste, certe expositio nimis violenta, atque male cohærens. Quod si ad dextram sedere honorificentius est, cur in eodem Psalmo subiungitur: Dominus à dextris tuis? quid sibi vult hæc dextrarum permutatio, quod & August. subdubitauit?

Legimus præterea *3. Reg. c. 2.* Berfabec, cum venisset, ad Salomonem filium nuper regno potitum, quod sedet Rex super thronum suum, & quod positus est thronus matri Regis, & sedet ad dextram illius. illud quoque ex *Psal. 44.* Astitit regina à dextris tuis in vestitu deaurato. Neque enim tantum reuerentiæ filius debet matri, aut sponsæ sponso, ut si ad publicum magistratum peruenerint, matri aut sponsæ in aliorum maxime conspectu, priores sedendi partes concedant. Iure igitur factum est, quod Quint. Fabi. Maxi. consul, cura pater procul equo vehens illi obuiam processisset, imperauit licitori, iuberet patrem ex equo descendere, qui iussu parauit, filiumque collaudauit, quod dignitatem imperij retinisset. Et ideo, ut dicit idem Nebriffens. cum hanc ordinis sedendi indignitatem secum sepius reputaret, subiit sibi quædam suspicio alium fuisse apud antiquos sedendi ordinem, quam qui sit nostris temporibus: ut videlicet, qui sederet ad sinistram esset potior eo, qui sederet ad dextram, id quod postea fuit multis argumentis sibi exploratum, quod sic comprobatur. Principio, quod illi, qui potentiores affectabantur, siue armati, siue inermes, tum satellites, tum stipatores: tum laterones siue latrones fuisse dictos, eisdemque apud auctores dici aut tegere latus, aut claudere latus, aut cingere latus. Horat. *in 2. sermone:*

Vt ne regam spurco Dama latui.

Iuuenalis:

Diuitis hic serui claudunt latus ingenuorum.

Quid. 4. de Ponte:

Dumque latus sancti cingit tibi turba senatus.

Latus quoque intectum siue nudum dicebatur illius, quem nemo comitaretur. Ambros. *in sermone de obitu fratris sui.* Quod si quando sine altero prodeundum fuit, intactum latus putares. Seneca *lib. 3. epistolarum:* Nudum erat latus incomitata læritia. Is præterea, qui alium comitabatur, dictus erat ire exterior. Cui vero præstaretur, comitatus ire interior.

Horat. *ubi supra:*

ne tamen illi

Tu comes exterior sospitules ire recuses.

Et subdit verba quæ supra retulimus: *Vt ne regam spurco Dama latui. Haud ita vira me gessi.*

Quid. *lib. 5. Fastorum:*

Et medius iuuenum apsis

Ibat & interior si comes vnus erat.

de sene loquitur, cui debetur honos à iuuenibus.

Et ut idem Nebriffens dicit, atqui restat probandum, quod exterior is dicitur, qui sit ad dextram alicuius, & interior qui ad sinistram. Seruius Grammaticus enarrans illud Virgil. *Æneid. Radix iter lanium interior.* exponit pro sinistro. Citatque Ciceronem, dicentem: *in quem omnia intus.* & Salustium *in 2. historia.* Introsus prima Asiæ Bithinia est. ubi Cicc. *intus,* & Salust. *introsus* pro sinistro, seu sinistro acceperunt. Horat. quoque *in 2. sermone,* ait: *Introsiore diem gyro trahit ire necesse est.* ubi *interiore* pro sinistro ponitur. Quod meridies mundi pars sinistra est, quemadmodum dextra. Lucan. *in 3. Ph. 17.*

Ignotum vobis Arabes venistis in orbem,

Vibras mirati memores non ire sinistras, id est, meridiana-

tionales, etiam in ætate. Quid, quoque in 2. Metamorph.

Ne te dexterior tortum declinet ad anguem.

Inter duos arctos in morem fluminis labi. Et aram ad meridiem suam esse, nullus poetarum, sed neque Astrologorum ignorat. Colligit ergo Nebris. ex his dicta sunt, eum qui sit alterius comes, claudere, & cingere, aut tegere latus, atque eidem ire exteriori, hoc est, ad dextram illius: cuius verò latus clauditur, cingitur, tegitur, ire interiori, hoc est, ad sinistram, qui locus erat dignitate præstantior.

Et præterea non contemnenda quædam ratio sumpta ex eo, quod legimus Paulum Apostolum datum comitem ad dextram Petri, quod ab illorum imaginibus disponendis pictores observant, & in diplomatis pontificum sigillo munitis animaduertimus, ut Paulus semper sit Petro dexter: de quo infra dicam. Nunquid tamen tanquam in posteriori loco, abiit ut Apostolorum principi alter quiuis præferatur. Nam quid illi vult gladius ille, quem Paulus habet strictum, nisi quod est Petri comes, stipator, atque satellites? Huius antiquitatis ignarus Thomas, in illud Apostoli ad Galat. 1. Qui suscitauit eum à mortuis, cum non haberet quid diceret, ad commentum illud confugit, quia præsens, inquit, vita significatur per sinistram. Futura vero per dextram, inquam, ista est cælestis & spiritualis, illa verò temporalis. Ideo Petrus quia vocatus à Christo adhuc in carne mortali posito, ponitur in bulla, in parte sinistra. Paulus vero quia vocatus à Christo iam glorificato, ponitur in dextra parte. Diximus ample infra *ista parte. in 3. Consideratione.* Reliquum est, ut ad questionem Augustini de permutatione dextrarum respondeatur. Ille namque, ut est in rebus, quæ ad nostram religionem pertinent, nihil affirmantis Academiæ imitator, ut videtur illa non penitus explicasse, sed ut dicit Nebris. ex his, quæ superioribus dicta sunt, respondendum est. Quod aut Pater sedet in throno maiestatis suæ, & ita iubet filium sibi à dextris, hoc est, in secundo loco sedere: aut præstat se filio tanquam stipatori, protectoreque, & tunc reponit filium in primo, hoc est, in tutiori loco, & sic dictum est: *Dominus à dextris tuis.* unde subdit: *Confregit in die ira sua Reges.* atque iterum in Psalm. 15. *Promidebam Dominum in conspectu meo semper, quoniam à dextris est mihi, ne commouear.* Faciunt quæ dixi in 1. parte, in 25. conclus. quæ incipit: *licet vasallus.* & in 96. conclus. inci. *arma etiam. 38. consider.*

Tu dic ultra Nebris. concordando omnia prædicta quod aut est quæstio de tribus eiusdem dignitatis, aut de quibus potest esse dubium: & tunc qui medius est, in digniori loco est, & qui à dextris eo dignior, qui à sinistris, ut patet in dictis conclus. Quando vero est quæstio de duobus tantum, quorum vnus concomitatur alterum, tunc qui est ad sinistram dicitur esse primus, & in priori loco, cum latus cingat, claudat, aut tegat, ut supra dictum est. Intellige, scilicet post illum cui cingitur, clauditur, aut tegitur latus, quoniam ex illo datur prior locus existenti ad latus & cingenti seu claudenti & regenti, & ita credo esse intelligenda dicta Nebris. ex dictis etiam supra in *prima parte.* ubi ponitur qui dicantur habere priorem locum & digniorem.

Vel melius dic, quod sedere filium à dextris nihil aliud est, quam conregnare patri: sicut ille, qui confideret regi ad dextram, assidet ei in regnando & iudicando secundum August. & Thomam in *ultima par. 9. 7.* allegatos per Io. de Terra rubea in *tractatu suo, Vinea ecclesie. sui. titulo, art. 2. primis tract. in 4. concl. quæ ex-*

positio mihi videtur verior & sanior.

Tertia consideratio erit de Spiritu sancto, cuius est vna deitas, & essentia cum Patre & Filio. Ideo quod ratione deitatis pater non est maior filio, filius non est maior Spiritu sancto, sed sunt æquales. Et cum sint tres personæ: ratione personæ sedebit ad sinistram patris, eo quia filius sedet ad dextram. Non per hoc, quod Spiritus sanctus sit maior: quia, ut dixi, nulla est maioritas & minoritas inter Patrem & filium, & spiritum sanctum. Sed ut secundum sedes naturales, si essent tres æquales qui vellent sedere in vno loco, vnus esset in medio, & alij duo ad latera, vnus ad dextram, alter ad sinistram: Ideo etiam hoc modo dicemus in Trinitate, ubi sunt tres personæ æquales, quod sedebunt hoc modo. Et vnaquæque persona in sua sede æqualiter operatur effectum Deitatis, non quod vnus sit melior altero, sed æqualis: & procedit Spiritus sanctus à patre & filio, *cap. 1. de sum. Tris. & sid. Cath. habetur in c. de spiritu. & in c. Saluator. de conse. distin. 5. & in c. si. de conse. distin. 3.* Et dicitur in Symbolo, *Creo in vnum Deum,* quod in missa cantatur, ubi: *Qui ex Patre Filioque procedit,* & in Psalm. *Quicumque vult.* Et propter multos effectus dicitur spiritus intelligentæ, Sanctus, Vnicus, multiplex, subtilis, mobilis, disertus, incoquinatus, certus, suavis, amans bonum actum, qui nullum vetat benefacere, humanus, benignus, stabilis, securus, omnem habens virtutem, omnia prospiciens, ut per Bernard. de Buis. in 2. par. *Rosarii, ser. 38. in littera X.*

Quarta consideratio. Sancta Dei genitrix Virgo semper Maria est supra Apollolos, Angelos, & Archangelos, ut dicit gl. in *homines dies. n. ver. Apostolica. C. de ferus.* Et canit mater Ecclesia, quod exaltata est super choros Angelorum: quod probat Albertus. Omnes chori Angelorum sunt de aliqua Hierarchia: sed ipsa exaltata est super choros Angelorum: ergo ipsa est super omnem Hierarchiam. Et facit, prout dicitur, quoniam beata virgo Maria plus distat à Seraphin dignitate, & gloria, quam Seraphin à Cherubin. Sed per excellentiam dignitatis ordinatur Seraphin super Cherubin vno ordine: ergo beata virgo Maria erit super Seraphin vno ordine; ergo super Hierarchiam Angelorum. Et etiam quia mater Dei, ideo thronus eius poni debet iuxta thronum Dei, ut habetur 3. Reg. 2. c. Positus est thronus matris eius iuxta thronum Regis. Et à dextris Dei sedere debet, iuxta Psalm. 49. *Altitudinea Regina à dextris tuis in vestitu deaurato.*

Et quod sit super Hierarchias omnium angelorum, & super choros, satis probatur per Bart. Sibyllam in *suo speculo questionum peregrinarum. in cap. 10. 2. de cad. ver. secunda quæstionculæ est.* Et amplissime comprobatur ex multis Ant. Flor. in *sua summa, 4. parte tit. 15. §. 15.* ubi ponendo duodecimam priuilegium illius, dicit Mariam ultra omnes creaturas mundi esse honorandam & priuilegiatam duodecim priuilegiis. Et ibi cum B. August. De te o virgo Maria, quid dicam pauper ingenio: Cum quicquid dixerò, minor laus est, quam tua dignitas mereatur. Et quibus te laudibus offeram nescio. Si cælum appellem, altior es, & quæ cæli capere non poterant, tuo gremio contulisti. Si matrem gætrium dicam, excedis. Si formam Dei appellem, digna existis. Si dominam Angelorum vocem, per omnia comprobabis: quia domina Angelorum es: ergo super omnes Angelos exaltata.

Petrus Comestor copilator historiæ scholasticæ hos sequentes versus in laudem Virginis eleganter composuit: ut refert Ant. in 3. par. *suarum histor. tit. 18. c. 8.*

*Si fieri posset, quod arena, puluis & vnda,
Vndarum gutta, rosa, gemma, lilia, flamma,
Æthera, calicula, mix, grando, sexus uterque,
Cum ventis penna volucrum, pecudum genus omne,
Sylvarum rami, frondes, auium quoque penna,
Gramina, ros, stella, pisces, angues & arista,
Et lapides, montes, conuales, terra, dracones,
Lingua cuncta forent, minime de promere possent,
Qua sit vel quanta est virgo regina Maria,
Que tua sit pietas, nec litera nec dabit atas.*

Sic ergo tor & tales viri laudem sufficientem & cō-
dignam dicere, nec referre possunt; quid ergo miserri-
mus paucissimi ingenij faciam; nihil aliud, nisi de his
ad illos me remittam, maxime ad dictum ipsius Ant.
in d. 4. parte, lib. 10. c. 42. in sermone de assumptione: v-
bi ponit, quomodo habet omnes proprietates omniū
ordinum celestium Hierarchiarum, & illas omnes
excedit. Et post dicta Anselmi de laudibus Mariæ
dicam in seq. O cœmina mirabiliter singularis, & sin-
gulariter mirabilis, per quam elementa renouantur,
angeli reintegantur, inferna enervantur, homines sal-
uantur. O cœmina, plena & semper plena gratia, de cu-
ius plenitudinis exundantia respersa, resultat omnis
creatura. O virgo benedicta, per cuius beatitudinem
benedicitur omnis creatura, & non solum creatura à
creatore, sed etiam creator à creatura laudatur. O Ma-
ria dulcissima semperque beatissima, si omnis pecca-
tor ad te conuersus, & à te sit despectus, necesse est, vt
pereat, si omnis peccator ad te conuersus & à te con-
spectus, impossibile est, vt pereat. Et idem Ansel-
mus *de conceptu virginis, cap. 12. & 13.* Nihil dominae
est æquale, nihil comparabile. Omne enim quod est,
aut supra te est, aut infra te est: quod supra te est, so-
lus Deus est: quod infra te est, omne quod Deus non
est. Ideo dicam cum Baptista Mantuano, *lib. 1. Partibe-
necis, c. 2.*

*Nulli adeo viuax animi, solertia, nulli
Tam felix aderit florentis gloria lingua,
Vt Maria possit laudes aquare loquendo,
Qua data sunt illi, nunquam mortalibus ullis
Antea concessit, vel post concedet olympus.*

Et ideo etiam Dionysius, videns
Mariam, ait:

O quam te memorem virgo, namque baud tibi vul-
tus

*Mortalis, nec lex hominum sonat, ð Dea certe.
An Phœbi soror, an nympharum sanguinis vna?
Sis felix, nostrisque leues quemcunq; laborem.*

Idcirco ego minimus aduocatorum & scribentium,
te Mariam omnium Christianorum aduocatam salu-
tando, supplex dico:

*Humana cum sis tuatrix pia virgo cohortis,
Quam sterili genuit nobilis Anna sinu.
Ad te nunc humilico nuerto mente salutes,
Quis prius excelsa Gabriel arte tulit.
Te facilem concede precor, tu vota rogantis
Suscipe, nec fasas despice virgo preces.
Tu dextrum mundi sidus, tu lumen honoris,
Per quam Iessei stipitis umbra nitet.
Tu decoris speculum, nostra spes sola salutis,
Qua duce flagranti pectore moror abest.
Tu regina poli, cunctiq; medela reatus,
Diceris & celsa ianua certa domus.
Que fuerat vetito virgo castissima morsu,
Clausula prius missu panditur illa iuo.
Non opus est icnus praconia ludere versu,
Pro tanti nostras laudibus ecce preces.
Fac quas portus veniant ad vela secundos,
Nostras nec immenso fluctus amne ratas.
Per dubios pelagi fluctus, per saxa, per hostes
Currimus, inferno porridge diua manum.*

*Ad te conuersus stygia non ceca Charybdis,
Antraque nec dura corruat hoste times.
Quid memorem nostro proceps illabere cordi,
Fulgeat eloquio linguaq; nostra graui.
Pelle procul mortis volitantia tela sinistra,
Nec mea sordescant crimine corda precor.
Fac sanas habeam sano cum corpore mentes.
Nec careat salubri debile pectus ope.
Si corpus Lachesis cum strauerit ense, fruatur
Protinus aspectu spiritus ipse tuo.
Protege qua cecini, gressu sed ille cirato
Pergat in extremam Zoilus alter humum.
Te duce non timuit vulnus nunc Musa minaces
Nostra, sed expulso lata pauore canis.*

Et cum Ecclesia Catholica deuote dicam.

*Tu spes certa miserorum,
Vera mater orphanorum.
Tu leuamen oppressorum,
Medicamen infirmorum.
Omnibus es omnia.
Te rogamus voto pari,
Laude digna singulari.
Vt errantes in hoc mari
Nos in portu salutari
Tua sis gratia.
Amen.*

Quinta consideratio. Post supradictas personas
ponuntur Angeli: quoniam ex quo dicit San-
ctus Thomas in *prima parte Summæ, quest. 66. ar. 3.*
Angeli sunt in cœlo collocati, non solum vt æternali-
ter contemplantes, sed etiam vt generaliter præsi-
dentes, quia præsumt omni corporeæ naturæ, ideo in
supremo loco debent collocari, post Christum tamen,
qui præest omnibus Principatibus, Potestatibus &
Virtutibus, & Dominationibus, vt habetur per Pau-
lum ad Ephes. 1. capit. Quorum collectio distincta
est in triplicem Hierarchiam, & quælibet Hierarchia
in tres ordines. Vnde Gregorius in *Moralibus.* No-
uem sunt ordines Angelorum, cum per sacra eloquia
Angeli, Archangeli, Dominationes, Virtutes, Princi-
patus, Potestates, Throni, Cherubin, & Seraphin, a-
perta narratione memorantur. Et supernorum ciuium
quando sunt distinctiones, ostenditur *de pæn. dist. 2. c. 2.*
prin. s. anem.

In prima igitur & suprema Hierarchia ponuntur
Seraphin vt supremi, deinde Cherubin, & Throni. In
media ponuntur Dominationes, Principatus, & Po-
tates, & in tertia Virtutes, Archangeli, & Angeli, se-
cundum Gregorium. Et in huiusmodi ordine reuelat
mysterium Trinitatis. Nam ex vnitæ Hierarchie in-
uenitur vnitas diuinæ essentiae. In tripartito ordine
ostenditur Trinitas personarum: Et ipse quidem Deus
Trinitas, qui omnia operatur in singulis diuidēs, pro-
ut vult. Amat in Seraphin vt charitas. Nouit in Che-
rubin vt veritas. Sedet in Thronis, vt æquitas. Domi-
natur in Dominationibus, vt maiestas. Regit in prin-
cipatibus vt principium. Tuetur vt virtus, in virtu-
tibus. Reuelat vt lux, in Archangelis. Assistit vt
pietas in Angelis. Et in prima Hierarchia æquitas in
Thronis refertur ad patrem, cognitio veritatis in
Cherubim ad filium, ardor amoris in Seraphin ad
Spiritus sanctum. In secunda Hierarchia maiestas
Dominationis ad Patrem, restitutio principandi ad
Filium, salus in tuendo potestatem ad Spiritum san-
ctum. In tertia operatio virtutum ad Patrem, reuelatio
ad Filium, inspiratio intellectus ad Spiritum san-
ctum.

In quolibet etiam angelo relucet vestigium trinitatis. Nam in quolibet est tria necessario indistincte reperiri, secundum Dion. scilicet, essentia, virtus seu potentia, & operatio & tamen in vno sunt, & sic omnes Angeli benedicunt Dominum, trinitatem, & vnitatem insinuantes, scilicet eorum conditionibus. ita dicit Ant. Flor. in sua sum. 3. par. 10. 31. q. 6. §. 1.

Et ut dicit Thomas 1. part. per totum. & 2. distinct. quæst. 1. Hierarchia, est diuinus ordo secundum scientiam, & actionem in assimilatione Dei, & ibi ample ponit, quod in qualibet Hierarchia sunt tres ordines, & in quolibet ordine sunt multi angeli, & angeli vnius ordinis non sunt æquales: & ibi etiam ponit, quod homines assumuntur ad omnes ordines angelorum. Angelus tamen inferioris ordinis non assumatur ad superiorem. Etiam dicit ibidem, quod minimus ordo angelorum est superior supremo naturæ Hierarchiæ, quod quomodo intelligatur, vide ne fiat contraria ea, quæ dicuntur, in quantum dicitur, quod in quolibet ordine assumuntur homines, ut infra etiam dicitur sum.

Et ut dicit Raymundus Sebandius in suo Dialogo 4. ca. 41. omnino necesse est credere in maximo atque incomprehensibili numero angelos esse in multitudine enim ministrorum dignitas principis, & in paucitate plebis ignominia principis, imoque millia millia ministrant ei, & decies millies centena millia assistunt ei. Itaque si in natura corporata sunt innumera species lapidum, herbarum, arborum, piscium, auium, quadrupedum, & innumera indiuidua hominum, erunt etiam infinitæ species angelorum. At ne putemus hanc multitudinem confusam esse, ideo oportet scire, quod inter angelos est ordo pulcherrimus, discretissimus, iucundissimus. Videmus enim, quod in rebus corporeis est ordo mirabilis: sunt tamen quedam superiora, quedam inferiora, & quedam his media. Elementata, & omnia inanimata sunt infima, vegetatiua media, constituta suprema. Super hæc omnia est homo omnium subtilissimus. Habet tamen etiam humana natura multiplicem statum secundum superius & inferius. In hominibus enim sunt agricolæ, mercatores, burgenses, nobiles, milites, Barones, Comites, Duces, Reges: & vnus omnium Imperator. in statu ecclesiastico sunt rectores, diaconi, & archidiaconi, decani, præpositi, abbates, episcopi, archiepiscopi, patriarchæ, & super omnes Papa apostolicus. Si igitur tam decorus est ordo in his rebus inferioribus: multo amplius in illis nobilissimis, altissimisque spiritibus erit ordo mirabilis, artificiosus, iucundus. Sunt enim inter eos tres Hierarchiæ, id est, tres sacri principatus, & in qualibet Hierarchia sunt infimi, sunt medij, sunt supremi, & hæc ordinatissima cuiuslibet Hierarchiæ multitudo ad vnum tendit omnium supremum. In elementis, ut videmus, ignis est dignior, in genere piscium, Delphin, in auibus, Aquila, in bestis, Leo, in hominibus Imperator: omnia tendunt ad vnum caput. Ita quoque in angelis æstimandum est.

Sexta consideratio. Seraphin tanquam excellentes sunt in primo loco, ac supremo ordine angelorum. & in prima Hierarchia & superioribus, cum tres sunt Hierarchiæ caelestes, quas distinguit Dionysius in sua Hierarchia, lib. 9. in supremam, medianam & infimam: vbi hic ante dictum est Et dicitur Hierarchia à hieron, quod est sacrum, & archos princeps, quasi sacer principatus. Et, ut dictum est, sunt tres Hierarchiæ, in quarum qualibet sunt ordines, & sic in toto sunt nouem ordines angelorum seu spirituum beatorum chori. Et

in suprema sunt Seraphin, Cherubin, & Throni. In media sunt Dominationes, Virtutes, & Potestates. In infima sunt Principatus, Archangeli & Angeli. Et de singulis videndo incipiemus à Seraphin tanquam superiori & excellenti, cum tales excellunt in hoc: quod est omnium supremum, p̄i Deo vniri. Quia nomen Seraphin non imponitur tantum à charitate, sed à charitatis excessu; quoniam importat nomen ardoris, vel incendij, ut inquit Dionysius, relatiue Barth. Anglic. in suis lib. de proprietat. rerum, lib. 2. Pulchre, inquit, prima caelestium Hierarchiarum, excellentissimus essentis, sanctificat, Ordinem habens omnibus circa Deum immediate collocatum.

Et isti nouem ordines, qui sunt in ecclesia triumphante, designantur per nouem lapides, de quibus in cap. principium. de pau. dist. 2. Sic etiam in ecclesia militante sunt nouem ordines, de quibus in cler. 21. dist. Et sic Ecclesiæ duplex est ordo, ut dicit Lucas de Pen. 1. Ordinem. C. de consue. lib. 2. non spargend. lib. 12. Et primus ordo ecclesiæ triumphantis est Seraphin.

Dionysius enim exponit nomen Seraphin secundum proprietates ignis, in quo est excessus caloris, in ipso enim tria sunt, Primo, quod semper tendit sursum, & quod est continuus: per quod significatur, quod ille ordo indeclinabiliter mouetur in Deum. Secundo eius virtus actiua est: quia calidus cum quadam acuitate, & est maxime penetratiuus in agendo, & pertingit vsque ad minima, cum quodam excedenti feruore. Et per hoc significantur actiones angelorum huius ordinis, quas in subditos potenter exercent, eos in similem feruorem excitando, & totaliter eos per incendium purgando. Tertio, est in igne claritas, & hi angeli habent in se inextinguibilem lucem, etiam alios perfecte illuminando, vnde Gregorius, Seraphin vocantur illa agmina, quæ ex singulari propinquitate conditoris sui incorruptibili ardent amore.

Et hi nobis mittuntur ad cordium nostrorum inflammationem, ut dicit Bernard. de Bultis in 2. v. n. s. i. Rosarij, ser. 10. in littera H. ut patet 4. Reg. 2. c. In angelis, qui in carru igneo, equis igneis apparuerunt Eliæ, quem transtulerunt in caelum tanquam vnum de Seraphin. & Esa. 6. vbi dicitur: Apparuit & volauit ad me vnus de Seraphin, qui deuotos & contemplatiuos incendunt & inflammant in feruore & amore diuinorum: vnde dicuntur habere sex alas; duas, quibus volant, duas, quibus se tegunt superius, & duas, quibus se tegunt inferius, vultum habentes ignem & rubrum, & in amore diuorum inflammatum.

Si tamen isti de superiori ordine mittuntur ad nos, & quomodo, vide Ant. Flo. in sua 3. part. 10. 31. cap. 6. §. 4.

Ad hunc ordinem transferuntur homines in hoc mundo rapti ad diuina, omnia exponentes propter amorem diuinum cupientes omnes saluos fieri in dilectione proximorum, & de eorum salute tanquam de sua gaudentes. Quidam enim sunt in igne charitatis ita conuersi, & in solo Dei desiderio ita anhelantes, quod omnia huius mundi propter Deum ita contempnunt, qui ad hunc ordinem assumuntur, teste Greg. Qui supernæ contemplationis amore accensi in solo conditoris sui desiderio anhelant, nihil in hoc mundo iam cupiunt, solo æternitatis amore passcuntur, terrena quæque abiciunt, cuncta temporalia mente conscendunt; imo transcendunt, amant & ardent, atque in ipso suo ardore requiescunt: amando, ardent, loquendo accendunt, & quocumque verba tangunt, ardere proximos in Dei amore faciunt, qui in-

tra Seraphim numerum sortem suae vocationis acceperunt.

Et isti sunt maiores & excellentiores omnibus aliis Dei prope diuina secreta cognoscentes, quibus ipsi inflammari aliis reuelare gaudent. Cum quibus stabunt omnes personae charitate diuina inflammatae super omnes alios; quia maior horum est charitas, *1. ad Cor. 13.* Quia, sicut lucerna ad ignem liquefcit, & cera fluit: sic tibi sunt intantum in Dei amore ardentes, quod statim, quando de Deo cogitant, quam magna opera eius, quam magna virtus, misericordia, & miseratio eius, statim fluunt in lacrymis, considerando eius bonitatem, & quanta eis contulit, & pro eis fecerit, delectabiliter sustinent omnes labores: qui in hoc ordine collocantur, & solemnitate coronantur, Deo propinquiores inter ciues caelestes.

6 Ad hunc enim ordinem assumentur legis naturae Prophetae, leges Moysae, & Apostoli, seu Eremitae, aut eis succedentes in lege gratiae, qui vitam propriam contempserunt ex nimia charitate, propter salutem propinquorum summi Pontifices, & supremi principes. Quoniam, ut dicit S. Tho. *in lib. ad Regem Cyprae*, veri Reges & Principes supremum gradum tenent in beatitudine caelesti, relatus per Io. Ludouicum Viu. *in suo opere regum pro Galibus, de cognitione electorum.*

7 Sed ad declarationem sequentium notandum est, quod quando creauit Deus caelum, statim angelis repleuit; quia simul creati sunt angeli, & caelum angelis repletum, imo omnia creata sunt simul, ait gloss. *1. verb. simul, de sum. tri. & sit. carb. in princ. extra.* Et ipsos angelos distinxit per tres hierarchias, & nouem choros siue ordines, secundum illud *Io. 14.* In domo patris mei multae mansiones, & *in c. nouit. & c. in domo, de pen. dist. 4.* Quoniam in quolibet ordine sunt sex mille, sexcentae, & sexaginta sex mansiones. In qualibet mansionem possunt esse tot regna, tot ducatus, tot comitates, tot nationes, tot praouinciae, tot ciuitates, tot domus. Et in qualibet domo tot sedes seu loca, scilicet sex milles, sexcentae, & sexaginta sex. Et in qualibet sedes, seu loco, de quo dicitur: Nomina vestra scripta sunt in caelis, est anima. Et quando omnia illa loca replebuntur, tunc (vt opinantur nonnulli doctores de uoti) hanc calculationem pie ponentes & credentes) adueniet extremum iudicium. Et in quarum qualibet, constituit vnum principem, & in primo isto ordine Seraphim constituit Luciferum, & in quolibet alio posuit alium, tanquam capitaneum, vt infra dicitur. Qui quidem Lucifer, suam pulchritudinem conspiciens, inde superbiuit, dicens: Ponam thronum meum in aequilone, & ero similis altissimo. Et suum intentum inferioribus notum fecit, qui quanto plus ei consenserunt, magis peccauerunt: ita quod traxit secum tertiam partem de quolibet ordine. Imo numerum nobis infinitum, seu infinitam multitudinem: contra quos debellauit Michael.

8 Et ab hoc ordine cecidit vsque ad vltimum, & inferiorem inferni carcerem cum suis complicitibus Lucifer princeps omnium praedictorum, secundum Magistrum sententiarum, *lib. 2.* qui eminentiam suae naturae, & profunditatem suae sapientiae perpendens, in suum creatorem superbiuit, & vt Deus esse voluit non quidem per imitationem iustitiae, sed per aequalitatem personae: & quanto Deo factori suo contradixit, & ceteris erat altior & pulchrior; tanto factus est ceteris inferior, turpior & miserior, & descendit in profundum inferni, & secundum illud *Luc. 10.* Videbam Satanam tanquam fulgur de caelo cadentem:

Et istud rationabile fuit: cum, in quo quis peccat, in eo torqueri debet. glo. *fin. in cap. si quis: 94. dist. & maxime in illo, qui sedem sibi non convenientem petit, & in supremo loco se ponere vult, qui sibi non debetur, in eo punitur, quod ponitur in remotiori. vt habetur leg. 1. C. vi dign. 1. ordo seruetur. lib. 12. facit text. in cap. praecipitur. 93. dist. & Bald. in consil. 237. in 1. volum. licet text. in l. neminem. C. de offic. mag. off. vtatur maiori benignitate, vt supra dixi in 1. par.*

Et ideo, ex quo ipse fuit occasio peccati aliorum, ideo magis punitur, & in loco inferiori: cui loquitur *Esa. 14.* dicendo admiratiue: Quomodo cecidisti de caelo Lucifer, qui mane oriebaris! qui dixisti in corde tuo: In caelum conscendam, super astra caeli exaltabo solium meum, & similis ero altissimo: veruntamen ad inferna detraheris in profundum lacus. Qui te viderint, ad te inclinabuntur, teque prospicient, scilicet qui te viderunt per consensum peccati ad te inclinabuntur, & ad tuos, qui tibi consenserunt.

Ad quem descendunt superbi, inflati, nequissimi blasphematores Dei sui creatoris, & omnes in statu supremo in hoc mundo existentes, vt sunt Reges, Imperatores, Papa, & alij superiores principatus, si contingat eos ad inferna descendere, erunt in dicto inferiori carcere cum Lucifero, & suis complicitibus qui erant illius ordinis Seraphim. Et a Lucifero coram Deo accusabuntur, secundum quod scriptum est, *Eccl. 22.* de quo Bernard. de Buis *in 1. par. Rosar. sermone 10. in 1. par. in liera 1.* De pluribus autem principibus dubitare possumus, de eorum saluatione, imo plus credendum & praesumendum est, de eorum damnatione, cum male vixerint, & mala morte dies suos finierint, ne sint in hoc loco collocati: de aliquibus dicam inf. in sexto ordine chori angelorum, vbi ponam de luxuriosis: hic vero ponam de aliis, qui male vixerunt, & pessima morte vitam suam finierunt: vt de Nimroth, habetur, qui fuit oppressor, & tyrannus, & morte infelici consummatus est.

Pharao, rex Aegypti, ignorans Deum, idololatra & oppressor, decies contumax domino Deo, & seruis suis Moysi, in mari rubro submersus est cum exercitu suo, *Exod. 14.* & *Nabuchodonosor. 24. q. 4.* De pluribus autem aliis infra dicam *in 5. par. in princip.* Sed quoniam hic ante dictum est, quod Lucifer descendit ad infernum locum inferni, ex quo videtur, quod in hoc sit ordo, aduertendum est, quod in inferno est ordo triplex secundum aliquid, & secundum aliquid, non est ordo in inferno. Est ergo ordo. Primo, diuinae iustitiae; quia sic dicit Paulus *ad Rom. 13. ibi: Quae a Deo sunt ordinata.* sicut peccatores in suppliciis ordinantur, vt nunquam sit dedecus culpa sine decore iustitiae. Vnde ita pulchre & ordinate stat peccator in inferno, sicut in annulo gemmas, & latro in furca, sicut seruus in cloaca. Secundo, ordo est culpa: quia illi qui fuerunt similes in culpa, sociabuntur in poena, vnde super illud *Mat. 13.* Alligate eam fasciculos ad comburendum, dicit Greg. fasciculos ad comburendum ligare est hos, qui aeterno igni tradendi sunt pares paribus associare: & quos similis culpa inquinat, pariter poena costringat, iuxta text. *in l. si quoniam. in fi. C. de episc. & cler.* Tertio, est ibi ordo poenae: quia non omnes aequaliter punientur, sed iuxta memoriam peccati datur mensura supplicij. *Deute. 33.* Pro mensura peccati erit piagarum modus, & *in c. per. 11. a. 3. & in c. frater. 17. q. 4.* & plene *in c. si qui episcopi. 1.* Et haec dixi, vt intelligantur ea, quae hic dicantur de locis infernalibus, & de illis, qui in illis collocantur. Sed tamen nullus est ordo in inferno, quo ad elementa, quo ad loca, de quo

ad actiua, & passiuā, vt declarat Ioannes de Sancto Gemignano *in suis sermo. sb. funebribus. distincl. 4. sermone 7. in litera. E.*

Sextima consideratio. Chorus Cherubin dicitur ostentus ascendendo, & plenitudo scientiæ interpretatur: quia à quodam excessu scientiæ imponitur, qui supereminenter diuina secreta seu mysteria cognoscunt: Et hoc, ait Greg. quantum ad quatuor.

Primo, quantum ad perfectam Dei visionem, quæ cætera cognoscunt. At enim Gregor. quid est, quod non vident, qui videntem omnia vident?

Secundo, ad plenam diuini luminis susceptionem, quo mediante videt diuinam essentiam. Vnde Psalmi: In lumine tuo videbimus lumen, species enim gloriæ domini super Cherubin erat, Ezech. 10.

Tertio, quantum ad hoc. Quod in ipso Deo contemplantur pulchritudinem omnium rerum à Deo derivatam; quoniam ipse Deus est causa omnium rerum producturum. vnde Gen. 2. Et vidit Deus cuncta quæ fecerat, & erant valde bona.

Quarto, quantum ad hoc, quod ipsi pleni existentes huiusmodi cognitione rerum, & primæ causæ, quæ Deus est, ipsam copiose in alios effundunt. vnde ait Greg. Cherubin plenitudo scientiæ dicitur: & sublimiora illa agmina Cherubin vocata sunt, quanto perfectiori plena sunt scientia, tanto claritatem Dei vicinior contemplantur. Et hi nobis mittuntur ad scientiarum eruditionem, vt patet *Apoc. 10.* in angelo, qui habebat librum in manu. & *Apoc. 8.* In angelo à cuius claritate terra illuminata est, id est, homines sunt in doctrina eruditi & *Apoc. 21.* dicit Ioan. Sustulit me angelus in spiritu, in montem magnum & altum, & ostendit mihi ciuitatem sanctam Hierusalem, & *Actor. 10.* Quomodo angelus illuminauit in fide Corn. Centurionem. & *Apocal. 1.* habetur, quod Deus per angelum suum reuelauit Apocalypsin seruo suo Iohanni. Et hæc habentur per Bern. de Bult. *in serm. 1. in 2. par. sui Rosary. in 2. par. illius ser. in litera H.* Et hi illuminant sanctos ecclesie doct. & tempore præterito illuminauerunt prædicatores, & apostolos, quibus dicebatur. Ante reges & præsidēs ducemini propter me, & eritis illis, & gentibus in testimonium: sed data est eis sapientia, ita, quod resistere non poterant spiritui, qui loquebatur in eis. Et omnes isti assumuntur ad illam ordinem. Et etiam doctores Iurium, qui ad iustitiam erudiant, tanquam se dantes contemplationi diuinarum scientiarum, vt est scientia iurium. *Amb. habita. C. ne filius pro patre. l. l. i. sacra. i. sime. C. de legat.* Quæ per ora principum diuinitus est promulgata. Eas scilicet scientias docendo, addiscendo, tam in consulendo, quam in prædicando: habentes claritatem intellectus, cæteros illuminantes, vt est scientia iuris ciuilib, per quas totus mundus illuminatur. *d. Amb. habita. S. 1.* De quibus etiam *Dan. 12.* Qui docti fuerint, fulgebunt quasi splendor firmamenti, & qui ad iustitiam erudierint plurimos, quasi stellæ in perpetuas æternitates. Et Euang. verbum ait: Qui fecerit vnum de his mandatis, minimus vocabitur, qui autem fecerit & docuerit, magnus vocabitur in regno cælorum. Hi sunt, qui pro scientia acquirenda omnia postposuerunt, totaliter inferius illuminati, ad expositionem sacrarum literarum vacauerunt: diuitijs renunciantes mundanis, & qui de diuitibus pauperes effecti sunt exules, vitam suam multis periculis exponentes, à vilissimis personis, etiam pluries iniuriam patientes, soli Deo, eius doctrinæ, & sapientiæ vacauerunt.

Ad hanc etiam ordinem assumuntur Cardinales, &

Patriarchæ, cum in ecclesia militante, faciant secundum ordinem, videlicet, primum post Pontificem: cum ordo Ecclesiæ militantis regulari debeat, secundum ordinem Ecclesiæ triumphantis. Et etiam quia tanquam proximiores summo Pontifici in officio sacerdotali, eidem, tanquam fratres coadiutores existunt. *cap. fundamenta. de elect. in 6.* Ideo tanquam digniores, & maiores, in Ecclesia militante, sic etiam in Ecclesia triumphanti. Et sic etiam: quia reges alios superiores recognoscentes, hoc est, non exilentes supremi in eorum regnis; cum tales non sint superillustris, sed tantum illustres, & equiparantur Cardinalibus & Patriarchis, vt dicit dominus meus Iason *in l. 1. in 3. colum. ff. de off. eius cus mand. est 10.* Ideo etiam erunt in hoc ordine, si bene agant, & fuerint tales, qui fuerint scientia, & doctrina diuina illuminati, prout fuit Salomon, de quo *Sap. 9.* de quo tamen dicitur, an sit damnatus, an saluatus. De quo videtur Ioan. Ludou. Vi. de Monte regali, *in suo opere regali.* & infra dicam.

Ab hoc ordine cecidit vsque ad octauum locum carceris inferni, quidam dæmon nomine Satan, seu Satanas, qui aduersarius interpretatur: qui penitus humano generi aduersatus, intens perducere ad ignorantiam peccati, vt perducatur in damnationem, vt habetur *Z. 1. b. 9.* Et Satan stabat à dextris eius, vt aduersaretur ei: & cum eo tertia pars illius ordinis Cherubin. Et cum his damnabantur omnes heretici: de quibus habetur *in c. quidam heretici. 24. q. 3.* Et qui sequuntur opinioniones illorum & aliorum hereticorum, & alij literatis, qui male sanctas scripturas interpretabantur, diuersos introducentes errores, & omnes illis adhaerentes. Ac tempore nostro, dubitandum est, quod quidam Lather. Aleman. qui infinitos resuscitauit, & seminauit errores & hæreses, non fuerit causa damnationis plurimorum. Qui tanquam Antechristi erunt præcones, & prædicatores malam doctrinam seminantes. Doctores etiam iuris, qui malas opiniones contrarias, & æquitatem dederunt, & contra determinationem ecclesiæ consummerunt. Vnde dubitandum est de Dyno, qui ex quo contra Ecclesiam semel consuluit, fuit damnatus, vt euidam eremita, viro sancto fuit reuelatum, vt refert G. Bened. *in sua repet. c. Raynultin verbi. osiam. inf. nu. 6. de iud. extra.*

Cum his etiam collabuntur Principes illustres damnati, vt sunt Reges non supremi, sed superiores recognoscentes, & existentes immediate post supremos à paritate loci eorum in mundo, & vt dictum est, in ordine cælesti.

Octauo consideratio. Tertius ordo angelorum, seu beatorum Spirituum, descendendo, & septimus ascendendo, est ordo thronorum, qui à thronis ordo dicitur à domo iudicij, eo quod Deus in eis sedeat, & iudicia sua discernat, & cuncta subiecta per illos disponat: vt dicit Irido. & per convenientiam, dicitur ad sedes materiales, in quibus quatuor considerantur. Primo, Situs, quia sedes super terram eleuantur, & sic throni eleuantur vsq; ad hoc, quod in Deo immediate rationes rerum cognoscunt: Secundo, firmitas: quia in sedibus materialibus aliquis firmiter sedet, sed throni à contratio firmantur in Deo. Tertio, susceptibilitas, quia sedes incipit sedentem, & in ea deteri potest. sic throni suscipiunt Deum in seipis, & cum quodammodo ad inferiores deferunt. Quarto, capacitas, quia sedes ex vna parte est aperta ad suscipiendum sedentem, sic throni per promptitudinem sunt aperti, ad suscipiendum Deum, & ad sibi famulandum. Vnde ait Greg. Throni Dei sunt huiusmodi, quia tanta Deitatis gratia replentur, vt in eis sedeat Dominus, & per eos iudi-

ca sua discernat. Throni enim nobis mitti dicuntur, & iudicij infernat onem. habent enim informare Iudices, vt legem intelligant, vt dicitur *Altor. 8.* Accipibis legem in dispositione angelorum. Et *ad Gal. 3.* Lex ordinata fuit per angelum in manu mediatoris. Et dicit Bart. Ang. *de propriet. rerum. lib. 2. ver. Tertium ordo est.* quod illi angeli, in quibus singulariter reuertitur certitudo iudicij diuini, Throni nuncupantur. Et ideo à beato Dion. sedes altæ, & altissimæ dicuntur. Altæ; quia propter diuinam auctoritatem, quasi ad iudicandum ordinantur. Altiores, quia secundum iustitiæ regulam incitatur ad iudicandum. Altissimæ, quia immediatus altissimo Deo dispositione hierarchica collocantur. Sedes compactæ etiam dicuntur: quia apte, & conuenienter iunctæ quo ad iuncturam, & conuenientiam diuinorum iudiciorum. Conueniens enim est & aptum, & ex culpa pœnam quis patitur, & ex iustitia gloriam, ex qualitate operis, qualitatem retributionis, quilibet sortiatur. Vnde conuenit, & apte coheret pœna culpæ & gloria iustitiæ, *1. caput. 1. s. f. masos. & 1. aut facta. s. fin. ff. de panis.* Nam si culpa & gloria, pœna & iustitia conuenirent, coaptatam sedem inuicem nō haberent: compactio itaque sedium, æquitas est iudiciorum.

Ad hunc enim ordinem assumuntur Archiepiscopi & Episcopi tanquam iudicantes duodecim tribus Israëli, cum in partem sollicitudinis sint vocati, *c. cum. ex eo. de aucto. & usu pallij. c. decreto. 2. q. 6.* Et omnes principes, qui obtinent secundam sedem post maiorem: vt sunt Duces, Comites & Marchiones, qui solū habent regem recognoscentem superiorem, cum sint tales in tertio gradu, & etiā primi magistratus, vt sunt Cancellarij, qui præfecti Prætorio simpliciter dicuntur, & etiam Quæstores & omnes habentes primam cognitionem iudicandi, hoc est supremam. Quoniam tales æquiparantur, & sunt etiam illustres, vt iatis declarat ample dom. mens. *1. l. col. 4. de offic. eius cui mand. est iurisdict. ff.* Et generaliter; Omnes pastores Ecclesiæ habentes oues sibi commissas, qui bene eorum Ecclesias rexerunt, in secundo gradu post primum erunt collocandi in ordine, argumento similitudinis iam supradictæ.

Ab hoc ordine vsque ad septimum inferni carcere, cecidit quidam principalis capitaneus demon, qui dicitur Belial seu Berith, qui interpretatur, sine domino. Qui cum suis socijs tentat de ira, qua nititur pervertere iustum iudicium, quod quatuor modis corrumpitur, timore, scilicet, præmio, odio, & amore, *c. quatuor modis. 1. q. 2.* Et etiam tentat iudices & Ecclesiasticos Prælatos, qui non curant de subditis; populum non erudiunt, fidem catholicam perire permittunt, suis pompis ex bonis ecclesiæ gloriantur, & incedunt infinita & innumerabilia pollident beneficia, & lanam gratanter recipiunt, in bonis deducunt dies suos, & in puncto ad inferna descendunt cum simoniacis & schismaticis, & talibus cæteris, quos ad veritatem Ecclesiæ per suam negligentiam non reducant, & cum eis patienter omnes tales Principes & Iudices superiores, de quibus hic ante dictum est, ad instar similitudinis iam factæ.

Nona cōsideratio. Media hierarchia cōtinet tres ordines, scilicet dominationum, potestatum, & principatum. Et primus ordo istorum, qui dicitur quartus habēdo respectu ad hierarchias, & sextus locus habēdo respectum ad dict. sedes, dicitur dominationum chorus, ad quos pertinet distāre ea, quæ agenda sunt dicente, Greg. Quædam angelorum agmina, pro eo, quod eis cætera ad obediendum subiecta

sunt: Dominationes vocantur. Nomen enim dominationum tria significare dicit: primo enim significat quandam libertatem, quæ est à seruili conditione, sicut plebs subijcitur, & à tyrannica oppressione, quam etiam interdum maiores patiuntur. Secundo, significat quandam rigidam, & inflexibilem gubernationem, quæ ad nullum seruilem actum inclinatur, neque ad statum aliquem, seu actum subiectorum, vel oppressorum à tyrānis. Tertio, significat dominatio appetituum, & participationem veri dominij, quod est in Deo, sicut sunt domini curiæ regalis. Et sicut dominationes imperant diuina ministeria alijs angelis. *Zachar. 2.* vbi vnus angelus imperauit alteri dicendo: *Curre & loquere ad puerum istum.*

Et secundum Isidorum, horum angelorum ministerium est seruili timore deposito in Deum moueri, & absque reflexione, ad commodum temporale, & incessanter famulari, quæ singulari excellentia, inuisibilem annunciationem, in subiectis ordinibus imperio solo formant. Et vt dicit Gregor. *in bello spuruius,* officium eorum est instruere, qualiter oporteat homines prælationis officium exercere. Suggestunt etiam prælati, qualiter sine tyrannide, & subiectorum oppressione, debeant se habere. Et vt dicit Ber. de Bult. *in 2. parte. in Rosarijs. ser. 11. 2. parti. litera H.* Operantur ad sensum, sub domino rationis subiugationum, vnde *Gen 16.* Angelus dicit Agar, vt ad dominam suam rediret, & se ei humiliaret. Et sunt angeli istius ordinis immunes ab omni impressione, vt libere ad summum eleuentur, & nulli infra summum subijciantur. Vnde ita Deo subsunt, quod nulli inferiori subijciantur, & per vniuersalem excellentiam, supra omnem subiectionem eleuantur: ita tamen, quod per nullam violentiam, aut tyrannidem, ad oppressionem inferiorum inclinatur, vnde dicit Dionys. *in sua hierarchia,* quod secundum dissimilitudinem tyrānidis dominationum, ex æcent seueritatem: habent in potestate, & cum seueritate, liberalitatem in benignitate: & dum à dominationibus potestatem exercetur, liberalitas circa inferiores non tollitur. Per istam tamen liberalitatem, eorum potestas nullo modo minoratur, imo Deo se confirmantes, regulam & legem suæ præsentia quantam possibile est, imitantur, vt ait Barto. Angelici *lib. 2. de propriet. rerum.*

Ad hunc ordinem, assumuntur alij inferiores Prælati ab Episcopo, qui nulli alijs subijciantur, quam supremo Principi, vt sunt Abbates exempti ab omni iurisdictione: Qui licet non sint immediati ad summum Ponticem, in ordine tamen nulli alijs superiori, quam supremo subijciantur. Et etiam à simili, inferiores Principes, vt sunt Comites. Qui licet non sint immediati post supremum Principem; tamen nulli alijs Principi, puta Duci aut Regi superiorem recognoscenti, præterquam supremo Principi, puta Imperatori aut Regi, non recognoscenti superiorem, subijciantur. Cum tales dominantur inferioribus eiusdem iustitiam administrando, & eos ab impressionibus, violentijs, & tyrannide præseruant. Et etiam hi, qui non permittunt in se vitia dominari, sed vitijs dominantur: ita quod non permittunt turpia in se, sed omnia honesta regnare, in quibus sensualitas nullo modo rationi dominatur, sed econtra ratio ipsa dominatur sensualitati, quæ quidem ratio, refrænat in mortali corpore omnem appetitum inordinatum, quem reducit ad debitam regulam, pœnitentiam agentes, & corpus suum in seruitutem redigentes. Et tales Principes supradicti, qui in omni iustitia & æquitate vitam suam peregerunt, neminem lædentes,

nihil alienum vsurpantes, vnicuique quod suum erat, reddiderunt, plus affectati æquitati, iustitiæ & Reipublicæ utilitati, quam proprio profectui: qui subditos in omni zelo iustitiæ nutrierunt, & defenderunt, non aliena rapientes: sed suis iuribus & reditibus neminem læserunt, zelo iustitiæ seruietes.

Quibus etiam comparandi sunt omnes Præsides Parlamentorum, & supremarum Curiarum, qui licet non sint primi in ordine post Principem, nulli tamen alij subsunt in dominatione. Inferioribus dominantur, eis autoritate supremi Principis iustitiam administrando.

Ab hoc ordine, cecidit vsque ad sextum inferni carcerem, quem inhabitat cum sociis suis quidam dæmon nomine Astaroth, seu Vecmoth, & bestia interpretatur, & tentat de multis, vt habetur Iob 41. Vbi dicit, quod non est super terram potestas, quæ comparatur ei, qui factus est, nullum timet, & omne sublimè videt. Et ipse est Rex super vniuersos filios superbiæ. Tentat etiam de accidia, & pigritia, & de malitia eius ponitur Iob 40. & 41. Et cum talibus damnantur tales, in tali statu, vt dictum est, existentes superbi, quorum est res, accidiosi, & pigri, qui pro pigritia permittunt in suo corpore humano diuersa vitia, quæ ita sunt delicati, & impinguati, quod ex sua consuetudine ad vitia, ipsis resistere & obuiare nesciunt, aut nolunt, sed ipsis longo tempore inuoluti, & dormientes sicut porcus in volutabro, iam & consuetudine ducti, eos pigeret à peccato cessare.

Et etiam prædicti Prælati inferiores, qui suos inferiores non bene gerunt, sed per lasciuiam, pigritiam & negligentiam, eos viuere contra eorum regulas sinunt, & permittunt eis in peccatis consuetis remanere.

Et prædicti Principes temporales, qui populum suum per suos Officiarios opprimentes, ad iustitiam zelum non habentes, pauperibus subditis non compatiens iustitiæ non vacantes, exactionibus indebitis & insolitis intendentes, lubricis actibus intricati, venationibus dediti, de pauperibus subditis non curant: populi oppressoribus eis adulantibus omnino fauent & placent. Et etiam præidentes in Curijs supremis, qui iustitiam non administrant, & retardant.

De isto dæmone, quos tentabit, ample ponit Bernard. de Buis, in 1. part. sui *Rosarii*, in serm. 20. in *littera P.* vbi dicit, tentabit Clericos, Presbyteros, Episcopos Archiepiscopos, Cardinales, & omnes simoniacos, & plures alios, vt ibi dicit, quos vide & cogita tu.

Decima consideratio. Quintus ordo in choro Angelorum, dicitur Principatus, qui est octaua ædes, habendo respectum ad supra dicta. Et hic ordo, secundum sanctos, docet homines inferioris gradus exhibere reuerentiam maioribus existentibus in statu altioris dignitatis: vt puta Regibus, Principibus & Prælati. De Angelis istius ordinis, dicit Dionys. Ad principatus pertinet vniuersalis ducatus & regimen ducatum, ad Dei similitudinem: quia isti Angeli habent ex officio, vt alios inferiores ordinaliter reducant ad Deum, & doceant ipsum reuereri in se ipso & proximo, specialiter in Prælato: Qui secundum Dionys. i. deo dicuntur principatus, quia habent alios reuertere & reducere ad primum & principale principium scilicet eum, quem ipsi, prout possibile est, imitantur, & quantum fas est, in præsidendi officio Principi assimilantur: & vt dicit Isid. lib. 7. Principatus sunt, qui Angelorum agminibus præfunt, qui pro eo, quod subditos Angelos ad explendum mysterium ordinant &

disponunt, Principatus vocabulum acceperunt. Nam alij sunt, qui administrant, alij qui assistunt. Millia enim millium administrabant, & decies centena millia assistebant. Dan. 7. Hæc dicit Bart. Ang. in loco hic ante allegatio. Et quoniam, vt dicit Gregor. Principari est inter reliquos esse prior: quia primus est in executione eorum, quæ imperantur. Illi enim qui alios ducunt, primi inter eos existentes Principes dicuntur, & vocantur. Iuxta illud Psal. *Præueherunt Principes coniuuenti Psallentibus.*

Quomodo autem capiatur Princeps, videatur gloss. in ver. *Regum in Clem. unica de baptismo.* Et hi etiam Angeli, qui bonis spiritibus principantur, dicuntur Principes, & ad loca determinata, vel negotia Regis deputantur, per modum legatorum, mittuntur ad ista inferiora ad Principum instructionem, eruditionem, protectionem, seu defensionem: vt habetur Iosue 9. Ego sum Princeps exercitus. & Daniel 10. vbi ponuntur tres Principes, scilicet Persarum, Medorum & Græcorum, quos omnes Angelus Domini instruxit: vt dicit Bernard. de Buis in *serm. 20. supra alleg.* Habent enim præsidem vni regno, vni nationi, vni prouincie, seu eorum communitati, maxime principali personæ illius communitatis, vt patet Dan. 10. vbi dicitur, quod princeps Persarum, scilicet Angelus illius regni resistit Angelo Danielis viginti duobus diebus, de quo infra dicam.

Ad hunc ordinem assumuntur Prælati inferiores, vt sunt Abbates subditi Episcopis, & Abbatibus exempti, qui suos religiosos instruunt, & docent, quomodo sit in regula & fide Christiana, & catholica viuendum, & quæ sint obseruanda. Et Prælati inferiores seculares. vt sunt Decani, præpositi & alij in ecclesijs collegiatis, qui docent & instruunt inferiores in eodem modo viuendi, & secundum eorum regulas eis datus à superiore. Et Principes inferiores, vt sunt Comites, Marchiones & alij habentes superiores & existentes administratores, vnius prouincie ad illam instuendam, vt viuat secundum regulas & ordinationes supremi Principis, & causa defendendi ab oppressionibus inferiorum, & omnium aliorum subditorum, inter quos connumerandi sunt gubernatores prouinciarum, si bene tulerint populam eis commissam: timendum est tamen, ne ille locus sit diu vacuus, & non repletus nisi alij ibi assumerentur. Sed assumuntur etiam Doctores, Prædicatores, Confessores, & alij sacerdotes in dignitate constituti, habentes administrationem, & gubernationem, vt habetur Malach. c. 2. Labia sacerdotis custodiunt scientiam, & legem requirerit ex ore eius, quia Angelus Domini exercituum est. Et etiam viri deuoti, & charitate secundi, de bonis alterius gaudentes, qui obseruauerunt illud præceptum. Diliges Dominum Deum tuum, & proximum tuum sicut teipsum: eis iustitiam administrando, ex mandato Principis supremi, cui subsunt. Ex quo Consiliarij Parlamentorum, existetes in pari loco, & dignitate cum talibus & iupradictis principibus, quibus comparantur, vt dicam infra in 5. part. ad huc ordinem assumuntur, & in ordine collocabuntur, si maiora non habuerint merita.

Ab hoc ordine, vsque ad quintum inferni carcerem cecidit quidam principalis dæmon nomine Leuiathan cum omnibus suis complicitibus Qui omnes retinet, tam de superbia, ira, quam avaritia, cum quibus collocabuntur omnes Prælati inferiores, qui ob eorum superbiam male tractant suos subditos, & inferiores, eis à superbiore commissos. Principes suos subditos non custodientes, instruentes, nec defendentes.

tes, nisi ad eos excoriandum, & opprimendum, quia tales sunt similes Ceto in mari, quæ aleca defendit ab aliis piscibus, sed per se ea deuorat: quibus minatur Dominus *Esa. 27.* In die illa visitabit Dominus in gladio suo, & grandi & forti super Leuiathan, serpentem veterem, super Leuiathan, serpentem tortuosum, & occidet Cetum, qui in mari est, & præsertim, ubi domini, & principes, subditos in personam offendunt, quos rationabiliter verberare non possunt, secundum *Bart. in l. cum suis. C. de agricolis & censibus. lib. 11.* Nec alias opprimi, aut bonis damnificari, vel iniuriari, per text. *in l. cum suis. §. caveat. & ibi. lo. de Plat. C. eodem.* ut ait Catilina in secunda responsione contra Cicer. Nec vlla potest illustribus viris, in abiectis hominibus vltro laudem asserre.

O Deus Omnipotens, quid hodie dicendum est in Principibus huius seculi, de quibus omisi dicere in 4. Consideratione, cum ibi tantam collocantur supremi Principes, & in illo carcere inferni vltimo iuxta Luciferum collocantur? Nonne reperientur, qui potestate abutuntur, in subditos, eos opprimendo, quos defendere debent? Nonne sunt effæminati, qui filias & vxores subditorum violant? ut olim fuit quidam Rex Franciæ nominatus Childericus, quem Zachar. summus Pontifex suo regno priuauit. De quo in *c. alius. 15. quest. 6. iuncta gloss. ibi in verb. inuilitis.*

Refert etiam Gaguinus *lib. 1. Historiarum*, Childericum, ob illam rem, regno fuisse pulsum.

Aduertendū est, quod etiam Deus ob punitionem peccatorum subditorum, dat populis Regem effæminatam, ut habetur *Esa. 3.* Et dabo pueros Principes eorum, & effæminati dominabuntur. Et *Iob. 36.* Morietur in tempore eorum, & vita eorum inter effæminatos. De hoc vitio dicam alibi, cum hic tantum sit questio de Principibus deprædantibus suos subditos, & abundant tabernacula prædonum. Dicitur *Iob. 12.* & *Esa. 3.* Vos enim depasti estis vicem meam, & rapina pauperis in domo vestra. & tales deprædabuntur in inferno. Iuxta illud prophetæ *Esa. 33.* Væ, qui deprædatis, quoniam tu ipse deprædaberis, & *Psal. 117.* Et qui deuorant escam meam, sicut panis, &c. Quoniam etiam,

Non habet euentus sordida præda bonos.

Nec inmerito, cum inter cætera, quæ clamant ad Deum, est vox subditorum oppressorum: iuxta illud *Iacob. 3.* & quod vulgariter & comuniter dicitur:

Clamitat ad cælum vox sanguinis, & oppressorum.

Tales enim populi oppressores, sunt causa, propter quam bella fiunt, secundum text. & *gl. in d. c. ad apostolica, de re iudic. lib. 6.* Ut qui iustitia, propter potentiam, reprimi non possunt, bello clade cum sonitum in hoc seculo pereant. Cum de talibus cõcludatur *Iob. 27.* Hæc est pars hominis impij apud Deum, quod hereditas violentorum, quam ab Omnipotente suscipient. Si multiplicati fuerint, filij eius in gladio erunt, & nepotes eius non saturabuntur pane: qui reliqui fuerint ex eo, sepelientur in interitu, & viduæ illius nõ plorabunt. Et etiam habetur amplius *Esa. 13.* Et tales in inferno collocabuntur in hoc carcere, iuxta illud Apostoli *1. ad Cor. 6.* Neque auari, neque rapaces, regnum Dei possidebunt: imo iudicium durissimum his, qui præsumunt fieri, & potentes potenter tormenta sustinebunt, seu patientur, *Sapient. 6.* & *Psal. 7.* concluditur: Conuertetur dolor eius in caput eius, & in verticem ipsius iniquitas eius descendet. Prout ab Angelo fuit Caluo Francorum Regi diuinitus mōstratum. De quo Gaguinus *lib. 5. c. 1.* Prout refert etiam Bene-

dict. in *sua rep. c. Raynuius. in ver. condidi. 1. in fin. de testament. extra.*

VNdecima cõsideratio. Ordo sextus chori Angelorum dicitur Potestatum, & est nona sedes habendo respectu ad supradicta. Et dicuntur potestates secundum Ildorum, quia eis virtutes diuersæ sunt subiectæ, & ideo potestatum nomine nuncupantur, quia maligni spiritus eorum potestate coërcentur.

Ad rationem enim gubernationis, pertinet ordinare, qualiter ea, quæ præcepta, vel diffinita sunt, impleri possint, ut alij exequantur: & hoc pertinet ad potestates. Nomen enim potestatis quandam ordinationem designat secundum illud *Apost. ad Roman. 13.* Qui potestati resistit, Dei ordinationi resistit. Et ideo *Dio.* dicit, quod nomen potestatum, quandam ordinationem significat, circa susceptionem diuinorum, & circa actiones diuinas, quas superiores in inferiores agunt, eas sursum ducendo. Ad ordinem ergo potestatum pertinet, quomodo à subditis sunt agenda. Et horum officium est, secundum *Greg.* illos, qui in bello spirituali desudant confortare, & per hos arcetur mali spiritus, & ne violentiam inferant. Et, ut boni victoriam obtineant, eos ab aduersariis defendant, sicut per potestatis tertenas, malefactores arcetur, ne violentiam aut vim bonis inferant, vnde *Greg.* Potestates vocantur hi, qui hoc potentius, præ cæteris præceperunt, ut eorum ditioni potestates aduersæ subiectæ sint. Et mittuntur nobis ad dæmonum, & tentationum repressionem, ut patet *Exod. 13.* Angelus Domini interposuit se inter *Egyptios*, persequentes filios *Israel*, & ipsum exercitum. Sicut etiam *Tobie. 8.* dicitur. Quia Raphael religauit dæmonem in deserto superiori, ne noceret *Tobie.* Quæ autem dicat de his potestatibus. *Bart. Anglici in suo lib. 2. de propriis.* post *Dionysium*, vide eundem.

Ad hunc ordinem sextum, in ordine Angelorum, & nouum, in ordine supradicto, post hanc vitam assumuntur homines, in hac mortali vita degentes in omni castitate vitæ: qui aliquando à corporibus à dæmone obsessis dæmones expellunt, peccata purgant, suis sanctis orationibus & aliis sanctis operibus à mentibus hominum dæmones arcunt, homines suo bono exemplo quasi viuere compellunt. Assumuntur sancti, & sanctæ virgines, & alij casti, & in castitate viuentes, in omni morum honestate, & sanctimonia vitæ, quoniam virginitas replet Cælum. *c. nuptia. in princ. 32. q. 1.*

Ab hoc ordine cecidit quidam dæmon vocatus Belphegor, qui alio nomine vocatur Priapus, qui est Deus hortorum, qui cum suis complicitibus tenetur in carcere inferni. Et est capitaneus omnium demonum qui tentat de luxuria, cum quibus patientur in illo carcere inferni luxuriosi, & omnes lubrici, ut puta corruptæ virgines adultæ: ut habetur *1. ad Corinth. 6.* Adulteri regnum Dei non possidebunt. & *Apocal. 21.* Erit pars eorum in stagno sulphure, & igne vinceti. & *Oiee 7.* Omnes adulterantes, quasi clibanus succensus. Pessimum est enim vitium, alterius vxorem adulterari, secundum *Ang.* per illum text. in *§. 2. in Authent. de monach.* Imò abominabile est in muliere, seu fœmina, plus quam in viro: quia maior castitas, etiam secundum mores hominum, exigitur a fœminis, *1. palam. §. qui in adulterio. ubi gloss. de rit. n. priar. l. pen. C. de Orsi.* & satis not. *Deu. 32.* ut per plura comprehendat *G. Bened. in sua rep. c. Ray. in ver. cuiusdam Petro tradiderunt. n. 53. de test. extra. & ibid. n. 68.* Quod quamuis omni-

omnibus libidinis amor turpis fit; nunquam tamen deterior, quam in honorato; quia, quanto nobilior, tanto nobilior, secundum Alb. Mag. Licet enim in serico, & lana, eadem libido versetur: dignitas tamen personæ habet libidinis aggrauatum delicto. *c. cum quidam de isreuir. l. prashyteri. C. de episc. & cler.* Illustribus enim, vt dicit, castitatis observatio, præcipuum debitum, & ob vitium luxuriæ, plures Principes fuerunt à regno remoti.

Sichem, Princeps magnus, quia oppressit virginem Dynam, a filiis Jacob cum esset in dolore circumcissionis, interfectus est, *Genes. 34.*

Rex Salomon, domini amantissimus, plenus sapientia, diuitiis, & potentia, super omnes Reges in senectute deprauatus, mulieres adamauit alienigenas, & recessit cor à Domino propter mulieres, & secutus est Deos alienos, & factus est Idololatra, mulierum talium amore. Habuit enim 700. sicut Reginas, & trecentas concubinas: & ideo suscitauit sibi Deus aduersarios Adad Idumæum, & Ieroboam suum seruum, qui afflixerunt eum vehementer, & in senectute sua mulieribus deprauatus, mortuus: & sic scriptura de eo male sentit, *3. Reg. 18. & 32. 7. 4. c. Salomon. de panu. dist. 2. c. si enim. vers. Saloman.*

Dodecima consideratio. Post illos sex ordines Chori angelorum, contentos in duabus primis hierarchiis, est tertia hierarchia. Quæ dicitur Epiphonia. tres continens ordines inferiores, scil. virtutes, archangelos, & angelos. Et hæc inferior hierarchia sic describitur: inferior hierarchia, est diuinum participium, naturæ legibus occurrès, secreta reuelàs pro capacitate discretæ. Naturæ legibus occurrens: hoc pertinet ad virtutes, quæ potestatem habent faciendi miracula, & curandi morbos, & languores. Secreta reuelans: hoc pertinet ad archangelos & angelos. Pro capacitate discretæ: hoc pertinet, & refertur, ad archangelorum doctrinam, & angelorum: quia maiores, vt archangeli maiora, minores, vt angeli, minora reuelant. per archangelos enim reuelantur prophetiarum maiora secreta, vt illud: *Ecce virgo concipiet, & pariet filium, &c.* Per angelos autem minora. Vt illud Dauid. *Episcopatum enim accipiet aliter.*

Decimatertia consideratio. Septimus ordo angelorum, qui est decimus in ordine nostro supraposito, dicitur Virtutum. Virtutes enim, sunt angelorum agmina, ministeria habentia ad virtutes, & miracula facienda, vt habetur ample per Barth. Anglici, *in 2. lib. de proprietate rerum. vers. 7. est ordo.* Et sicut ad rationem pertinet, præbere facultatem adimplendi, sicut præfidentes, balliui, & alij Potestates dant mandata adimplendi legum præcepta. Quod ad virtutes pertinet, secundum quod virtus importat quandam excessum fortitudinis: & sic dicit Dionysius, quod nomen virtutum, significat quandam virilem, & inconcussam fortitudinem, ad omnes operationes diuinas ei convenientes, & ad suscipiendum diuina, ita quod significat, quod sine aliquo timore aggrediuntur omnia, quæ ad eos pertinent, quod videtur ad animi fortitudinem pertinere. Isti enim sunt iustitiarum in domo Regis, quorum est ardua operari. Vnde dicit Greg. Virtutes vocantur etiam illi spiritus, per signa & miracula, quæ frequenter fiunt, & nobis mittuntur ad miraculorum cooperationem: vt patet *Tob. 11.* vbi dicitur quod angelus Raphael, Tobiam seniore illum illuminauit, cuius filium à piscis deglutitione eripuit. Similiter & Danielem in lacu profundo inter leones rabidos, ab eis liberauit, & viuum præseruauit, & habetur *Danielis 6.* Deus meus misit angelum

suum, & conclusit ora leonum, & non nocuerunt mihi; quia coram ipso iustitia inuenta est in me. Ex quibus dicendum est, quod omnes Iustitiarum inferiores, mandata iustitiæ adimplentes, & iustitiam administrantes, in quibus iustitia inuenta erit, in hoc ordine affumentur.

Et dicit Greg. Homines hic viuentes virtuosus, omnibus virtutibus præpollentes, ita, quod tantum à Deo illuminatio, quod ex eorum sanctitate vitæ, faciunt miracula, suis precibus Deo fufis, & operibus virtuosis adhibitis: in hoc ordine collocabuntur, sicut fuerunt multi sancti, qui miraculis claruerunt.

Ab hoc ordine cecidit quidam dæmon nomine Belzebul, qui interpretatur Princeps muscarum. quia illi idolo sacrificatur de sanguine, aspergendo sanguinem supra ipsum, idcirco mulcæ adhærent sibi: quod idolum, primus adinuenit Ninus rex Ninive, in honorem patris sui, qui Belus dicebatur. Qui quidem, cum suis collegis, tentant de inuidia: & ideo omnes inuidi de bono alicuius, erunt in tertio carcere inferni cum ipsis, & etiã iustitiarum, non cum virilitate, & fortitudine, iustitiam administrantes, & in deuoti doctores, & confessores, seu prædicatores, aut quicumque alij inferiores sua officia non viriliter exercentes. Et, vt dicit Bernardinus de Buis *in 1. parte Rolari. serm. 10. l. l. O.* Tentabit etiam hæreticos, incantatores, diuinatores, maleficos, & sortilegos, qui cum eo collocabuntur, vt ibi ample.

Decimaquarta consideratio. Octauus ordo Angelorum, qui est vndecimus in ordine nostro supraposito, dicitur ordo Archangelorum: qui secundum Isid summi nuntij, vel Principes nuntiorum interpretantur, & primatum tenent inter Angelos. Cum dicitur ab *aribos*, quod est Princeps, & *angelus*, quasi angelorum Princeps. Sunt enim Duces & Principes, sub quorum ordine vnicuique Angelorum officia deputata sunt. Nam Archangeli Angelis præfunt, vt patet in Zacharia, vbi Angelus maior dicit minori: *Vade, & doce puerum istum.*

Horum enim officium est, maiora Dei secreta, nobis hic inferius nunciare, sicut Gabriel nunciauit Beatæ Mariæ virgini, incarnationem filij Dei. Et etiam mittentur, ad eruditionem rectorum, vt Gabriel, qui etiam missus fuit ad Zachariam Pontificem, & ipsum docuit, quod esset pater Ioannis Baptistæ, vt canit Ecclesia:

*Nuncius cælo veniens Olympo,
Te patri magnum fore nasciturum
Nomen, & vitæ seriem gerende
Ordine promiss.*

Et Raphael etiam, tanquam medicina Dei, ad Tobiam missus fuit, qui eius oculis curationem adhibuit, & cæcitatem abstulit, & deterfit, vt refert Isid *lib. 8.* Et secundum Dionysium, officium archangelorum est etiam prophetias reuelare, dæmones hominibus dominantes arcere, ne vltius plus lædant. Archangeli etiam angelis superpositi, eis sunt digniores, & annunciatione sunt priores cæteris; quia sunt perfectiores, vt pulchre declarat Bart. Anglici *in loco hic ante alleg.* Et tales dicuntur deputati ad regimen, seu custodiam vnius multitudinis, vt puta, vnius familiae, domus, vnius profapie seu proles, vnius villæ, seu parochiæ; cum tamē angelis, singularum personarum, de illa multitudine. Nam misericors Deus, humanam fragilitatem cognoscens esse inexpertam, & ineptam ad bellandum, & resistendum dæmoni infernali, de quo veritas diuina in Euang. dicit, quod nō est potestas sub cælo, quæ comparetur illi, quem alibi vocat principi-

per huius mundi, dicens: *Venit enim Princeps mundi huius, scilicet diabolus, & in me non habet quicquam.* ne à tanto & tam forti Principe, qui est leo rugiens, quærens quem deuoret, natura humana in aliquo decipiatur, dedit unicuique hominum, vnum angelum magistrum, directorem & conseruatozem, scientiem omnia necessaria pro humana salute. Et de primo, qui datur omnibus & primo ordine, dicam *in consid. sequenti.*

Sed quia etiam habenti dignitatem, datur alius angelus de maiori ordine, secundum dignitatem illius, cui datur. Ideo in hoc tantum insistendo, dico, quod archangeli dantur communitati, familiæ, domui, profapiæ, aut Principi, seu gubernatori, vt de Eliseo 3. *Reg. 4. c.* Qui angelorum multitudinem habuit ad sui defensionem. Habuit enim vt singularis persona vnum, & vt propheta alium, & secundum suas dignitates, alios. Et, vt ait Bernardus *in quodam suo sermone:* Beata virgo Maria plurimas angelorum legiones habuit, ad sui protectionem, & custodiam, & qui ei tanquam dominæ deseruient, vt ei conueniret, quod haberetur *Psal. 90.* Angelis suis Dominus mandauit de te, vt custodirent te in omnibus viis tuis.

Singulis enim regnis & præsentibus seu Principibus supremis, præsent angeli de superiori ordine inferioris hierarchiæ, ad custodiam solum illorum. Et isti sunt principaliter custodes Regum & Regnorum. Et ideo aliquando accipiuntur pro Regibus, & regnis, quibus præsent, eo; quia rationabiliter procurant bonum gentium sibi commissarum ex earum meritis. Nam quilibet angelus offert Deo merita suæ gentis, cui præsent, propter quod videntur tales angeli sibi inuicem quandoque contrariari, & resistere, quoties duo regna, quibus præsent, diuersi angeli sunt in contradictione. Et hoc est, quod dicitur *Danielis 10.* vbi Danieli dicit Gabriel: Princeps, id est, angelus regni Persarum resistit mihi viginti & vno diebus. Et permanent illi angeli in tali resistentia, non quod inter ipsos sit contrarietas voluntatum simpliciter, sed quia futura ignorant, donec sciant determinationem diuinæ voluntatis de futura istius, vel alterius gentis, subiectione. Sed quam primum sciunt diuinam voluntatem, per reuelationem, vel effectus positionem; tunc concorditer approbant diuinam sententiam, cum voluntates eorum semper sint conformes diuinæ voluntati, vt declarat beatus Thomas *in 1. part. 9. 113. art. 8.* & idem Thomas *in 2. sentent. distict. 11.* & Nicolaus de Lyra *Apoc. 10. in verb. 6. angelus.* & *in ver. audini angelum.* & *ibidem 16. c.* & clarius *Dan. 10.* & *Greg. lib. 4. inor. 31. & lib. 17. c. 7.*

Et huius regni, & regis Franciæ custodia & protectio, attribuitur Michaeli archangelo, qui olim Princeps fuit synagogæ. Sed nunc constitutus est à Deo in Principem Ecclesiæ, cuius super cæteros seculi Principes, brachium dextrum, & præpotens fuit, vsque nunc, & ad hunc regem Franciscum huius nominis primum, Christianissimus tunc dictus Rex noster Franciæ, vt dicam infra *in 5. part. in 31. consideratione.* vbi ponam, quomodo Reges Franciæ semper profuerunt in Ecclesia: multaque pro Ecclesia fecerunt, quæ alij principes Christiani non fecerunt. Ideo datus eis Michael, pro custodia sua, & sui regni. Non ergo in merito, & sine causa, regnum Franciæ vsque ad hæc tempora floruit, & augmentatum fuit, tanquam ab ipsomet Deo institutum, protectum & custoditum vsque ad hæc tempora, vt satis declarat Guil. Benedicti *in sua repet. c. Rayn. in verb. duas habens filias. de reftam. extra.*

Nam, vt ait Gregorius, quoties miræ virtutis quid agitur, Michael mitti perhibetur, vt ex ipso actu & nomine detur intelligi, quod nullus facere potest, quod facere præualeat Deus. Idcirco eidem Michaeli plura, quæ sunt miræ virtutis, attribuantur, vt de pugna ei data cum Dracone, de qua *Apocalyp. 12.* ob quod inter sanctorum acies angelorum Christi signifer habetur, & Paradisi præpositus nominatur. Ita quod quoties de ipso fit festum, de omnibus angelis etiam solemnitatur.

In signum huius Regis & regni Franciæ protectionem, post primam Michaelis in terra ecclesiæ Romanæ, in monte Gargano Apuliæ miraculosam apparitionem, in sui que honoris templi dedicationem, facta fuit apparitio secunda in regno Franciæ in loco, qui *Tumba* dicitur, iuxta mare sex millibus ab vrbe Abriacensi, circa ann. Domini 707. vbi Michael episcopo prædictæ ciuitatis apparuit, iubens, vt in prædicto loco ecclesiam construeret, & sicut sit in terra Ecclesiæ, scilicet in monte Gargano, ita & ibi in sui memoriam celebraret, qui locum incolere, regnumque tutum seruare statuerat. De quo meminit Gaguinus *lib. 3. c. 4.* Eodem, inquit, prope tempore, Aubertus Abriacensis Pontifex, in colle altissimo sancti Michaelis cœnobium exædificauit, cum ageretur annus salutis 709. Quæ omnia prudenter considerans Ludouicus vndecimus, pater Caroli VIII. Rex Franciæ, in honorem Michaelis archangeli protectoris sui, Ordinem militarem sancti Michaelis dictum, cum sit Princeps & Prepositus cælestis militiæ: quia pugnavit cum dracone, & data est ei talis potestas, instituit perpetuo, & fundauit certo militum numero, quorum Rex primus est decreto & determinato, de quibus infra dicturus sum.

De quo Michael dicere potuerunt Reges Christianissimi, quod habetur *Dan. 19. c.* Ecce Michael vnus de Principibus primis, venit in adiutorium meum, & *c. in fine.* Nemo est adiutor meus in omnibus his, nisi Michael Princeps vester. Et ad hunc ordinem assumuntur omnes eleemosynarij & sobrij, qui sua bona eleemosynis erogauerunt, qui pauperibus subuenerunt, ægrotis peregrinis & indigentibus hospitalia visitaerunt, ecclesiâs reparauerunt de suis bonis, & pro defunctis orauerunt, & orare fecerunt.

Assumuntur etiam Domini temporales, habentes custodiam suorum subiectorum, & inferiores curati, & viti ecclesiastici habentes custodiam animarum, & ei annunciantes verba Dei, decem præcepta Legis, & Euangelia, & Prædicationes, qui sunt nuncij Dei & verborum ipsius.

Ad hoc ordine cecidit ille Dæmon, qui Almodius, alio nomine Belsephon dicitur, qui secundum carcerem inferni cum omnibus sibi adhærentibus tenet: cum quibus ipse tentat de gula, ita quod gulosi tabernarij, & ebriosi, & sic de similibus erunt de isto secundo carcere inferni. Similiter & carnum voraces, qui mane surgunt ad ebrietatem, & sunt potentes ad bibendum, de quibus habetur *Esa. 5.* Vx, qui consurgitis mane ad ebrietatem, & tandem vsque ad vesperum, vt vino æstuetis, quoniam, vt plurimum talis ebrietas est peccatum mortale propter assiduitatem. notatur *in c. vnum orarium. 9. alias ea demum 25. distict. & Hostiens. in Summa, de temp. ord. column. 6. versio. tertia regula.*

Similiter omnes habentes custodiam aliquorum, vt sunt domini temporales & curati, qui subditis non nunciant, quæ habent in mandatis, tam in administrando eius iustitiam, seu iurisdictionem, quam

in prædicando & annunciando verbum diuinum diebus festiuis, sed sunt negligentes: aut alias non ita nunciant, prout tenentur, in hoc carcere collocabuntur.

Decimaquinta consideratio. Nonus ordo chori Cælestis, seu spirituum cælestium dicitur Angelorum, & est vltima sedes, habendo respectum ad ea quæ dicta sunt hic ante in 3. parti. Et iste ordo angelorum est deputatus ad voluntatem Domini populis nunciandam.

Angeli autem vocabulum nomen est officij non naturæ: Nam angelus nuncupatur, vt dicit Arch. in *confatendum*. 13. quæst. 2. & iuxta illud: *Qui facis angelos spiritus, & ministros ionem ventem.*

Angelis vero pictorum solertia pennas fingit, vt eorum discursum celerem significet, sicut & iuxta poetarum fabulas venti pennas habere dicuntur, sicut dicitur: *Qui ambulat super pennas ventorum.* & hæc secundum Ilidorum. Dionysius autem dicit, quod angeli inferioris ordinis non participant ordinem superiorem illuminationum. Non enim participant cum ipsis, sed ex ipsis. Nam angeli superiores primo loco diuinas illuminationes suscipiunt, & illas postmodum ad aliorum notitiam deferunt, qui & primi nuntij dicuntur. Sed an de superioribus quatuor ordinibus etiam mittantur ad nos, vide Anton. Florentinum in *sua Summa*, in 3. parti. tit. 31. ar. 6. §. 4. versic. quantum ad quartum. vbi exponit illud *Esai.* 8. Et volauit ad me vnus de Seraphim, qui est de ordine superiori.

Et isti posteriores & vltimi homines ad diuinam constitutionem adducunt & subleuant, & vt isti viuunt, informant. Vnde quis istos inferiores angeli, etsi non habent alios angelos sub se inferiores, quibus præfunt, habent tamen sub se hominum ordines, quibus præfunt, quos ordinant & disponunt: sursum eleuantur & extenduntur, per dilectionem Dei, in semetipsis formantur per custodiam sub se progrediuntur, per illorum tutelam, quorum ministerio deputantur.

Vnde quilibet habet vnum bonum angelum ab ortu suæ natiuitatis, vt dicit Archidiaconus in *cap. fatendum*. 13. q. 3. Imo Adam & Antichristus, vt dicit Anto. Florent. in *sua Sum. par. 3. c. 6. §. 4.* vt dicit, quod Antichristus habet etiam bonum angelum, & in 6. dicit quod iste angelus non est in ventre matris, sed statim postquam ortus est ex ventre matris, secundum Iacobum de Voragine, & secundum Thom.

Quod etiam cognouerunt gentiles: vnde Aristoteles in *lib. de secretis secretorum ad Alexandrum*. Nescis, inquit, quod teste Hermogene duo sunt spiritus, qui te custodiunt, quorum vnus stat ad dextram, & alius ad sinistram, custodientes, & scientes opera tua, & referentes factori tuo quicquid feceris: Hoc solum in veritate debet te, ô Alexander, retrahere ab omni inhonesto opere. Per quos angelos intelligit vnum bonum, qui stat ad dextram, & alium qui stat ad sinistram, scilicet angelum Satanæ, quærentem hominem, tanquam leonem, deuorare. Vel, qui erat Rex & Prælati, duos habebat bonos angelos custodes, vt dicit Bernard. de Buis in 2. parte sui *Rosarij*. in sermone 11. parte 2. in littera D. Quia certum est, Imperatores & Reges duos habere angelos custodes. Vnum, videlicet ratione singularis personæ, sicut habent ceteri homines. De quo habetur *Matth.* 18. ibi: *Videte, ne contemnatis vnum ex his pusillis. Dico enim vobis, quia angeli eorum semper vident faciem patris mei, qui in cælis est.*

Eristi angeli sunt de ordine inferiori, quorum custodia habet multos effectus, vt statim dicam. Et iste angelus custodit, vt alij angeli.

Alterum vero angelum habet ratione dignitatis, vel officij regalis, vt de Elifæo legitur. 3. *Reg.* 4. cap. quod angelorum multitudinem habuit ad sui defensionem, vt infra dicam. Et iste secundus angelus, qui datur ratione dignitatis, illuminat, vt tenet sanctus Thomas 2. *distinct.* 11. quæst. 12.

Singulis enim regnis præfunt angeli de superiori ordine inferioris Hierarchiæ, qui dicuntur secundum aliquos, Principatus, & secundum alios, Virtutes. Et isti sunt principaliter custodes Regum, & regnorum, & regnis quibus præfunt, eo: quia rationabiliter procurant bonum gentium sibi commissarum ex earum meritis, vt infra dicam.

Et, vt dicitur ad *Hebræos* 1. Omnes administratorij spiritus sunt missi in adiutorium eorum, qui hæreditatem capiunt salutis: propter septem, quæ Deus circa nos operatur, quæ ponit Anto. Florent. in *sua historia*, 1. parte, tit. 6. cap. 1. §. 1. vbi ponit, circa quæ operantur angeli apud nos.

Decimasexta consideratio. Istorum angelorum etiam multiplex est effectus, quos ponit Bernardinus de Buis, in 2. parte sui *Rosarij allegat.* in serm. 13. in 2. parte. in litteris C. D. E. F. vsque ad litteram M. vbi ponit duodecim officia, quæ habent angeli erga nos. Et quosdam etiam ponit Discipulus in suis sermonibus, in sermone de angelis, serm. 32. vbi dicit: Quod propter illa officia, quæ habent apud nos, debent à nobis honorari. Eisdem effectus etiam describit Bartholomæus Anglicus, in suo 2. lib. de proprietate rerum. Etiam Bernardinus de Parentinis, in suo *elucidario*, in quarta parte ibi: *Quæritur quarto.* & Ant. Florent. in loco supra alleg. §. 5. Ego autem alio stylo, vt melius & plenius à rudibus intelligantur, & magis succincte & clare ponam effectus custodiæ angelorum, quam habent in nobis. Et dico, quod angelus nostre datus est nobis ad custodiam ad multos effectus sequentes.

Primo, vt ab insidijs Diaboli nos præseruet, vt satis notatur *Iudub.* 12. Viuit Dominus; quia custodit me angelus eius, hinc euntem & ibi commorantem, & inde hac reuertentem. Et *Genes.* 32. Cum Iacob Esau valde timeret, angelos sibi obuios habuit, ipsam adiuuare paratos, qui ait: *Castra Desunt hæc.*

Secundo, custodit nos contra Dæmonum tentamina, velut pastor solcite custodit oues suas à luporum morsibus. Christus enim est verus pastor, qui cum mittit oues suas, id est, animas, in hæc inferiora, mittit custodes angelos ad custodiendum eas. Vnde angeli Dei custodierunt & liberauerunt Loth de periculo Sodomorum, *Gen.* 19.

Tertio, nos quandoque à periculo mortis liberat, vt de Isac filio Abrahæ, quem angelus à morte liberauit, *Gen.* 12.

Quarto, nos præseruat à pœnis humanis, vt habetur *Dan.* 3. vbi angelus custodiuit tres pueros à flamma ignis ardentis, & etiam à morte. Et dicit ibi text. *Angelus Domini descendit de celo cum Azaria & sociis eius in fornacem, & excussit flammam ignis de fornace, & fecit medium fornacis, quasi ventum roris stantem.*

Quinto, bonus angelus orationes nostras Deo præsentat, vt dicitur *Tob.* 12. Quando orabat cum lacrymis, & sepeliebat mortuos. Ego obtuli orationem tuam Deo. Et *Dan.* 9. dicebat angelus Danieli. Ab exordio precum tuarum egressus est sermo, ego autem veni, vt indicarem; quoniam vitæ desideriorum es: sed angelus Persarum resistit mihi 21. diebus. Vnde Bern. Discurret medius inter dilectum & dilectam, vota offerens, referens dona: excitat istam, placat illum.

Sexto, nos in tristitia positos confortat, & corrumpentes reuelat, *Tab. 5. cap.* Forti animo esto, in proximo est, vt a Domino cureris. Vnde, cum Daniel corruisset in terram, tetigit eum angelus Domini, dicens: *Noli timere, pax tibi, confortari. & esto robustus vir desideriorum.*

Septimo, bonus angelus nos à dæmone tentatos, consolatur & protegit: immo contra multos dæmonum insultus nos defendit, & pater de beato Michael tempore Legis Moyli, & ante pater, qui Princeps synagogæ eam, quamdiu durauit, fortiter defendit. *Dan. 1.* Nemo mihi adiutor, nisi Princeps Michael. Circa quam synagogam eam protegendo, primo miranda fecit, quia ipse fuit ille angelus, qui plagas Ægypto intulit. Qui mate diuisit: Qui in columna nubis & ignis, populum Israeliticum antecessit: Qui in terram promissionis populum introduxit.

Secundo fecit stupenda: sciens enim diabolus Iudæos ad idololatriam proruptos, volebat corpus Moyli, honorifice sepeliri, vt Iudæi suas idololatrias exercerent: sed Michael victoriam obtinuit contra diabolum, & corpus Moyli ab omnibus abscondit. Vnde in *Epistola Canonica Iudæ*. & transumptiue in *cap. si igitur. 24. quest. 3.* Cum Michael archangelus condilputans altercicaretur de Moyli corpore, non ausus est iudicium inferre blasphemix: sed dicit, imperet tibi Deus.

Tertio, protexit illos de synagoga, vt patet *2. R. 6. c.* Et habetur in *creuera de consec. dist. 2.* vbi est historia de Syris, qui obsederant ciuitatem Samariæ: tunc dixit Elifas: Plures nobiscum sunt, quam cum illis, Et loquebatur de angelis, quorum erat Michael, qui percussit Syrios caritate, quos Elifas duxit in medium ciuitatis in Samariam, ipsis non videntibus.

Quarto, adiuuit eos, qui erant de synagoga. Dicitur enim *Dan. 10. c.* ex persona Gabrielis archægeli, Princeps regni Persarum resistit mihi 21. diebus. Et ecce Michael, vnus de principibus, primus venit in adiutorium meum. Et in *si. e. illius cap.* Et nemo est adiutor meus in omnibus his, nisi Michael princeps vester. Greg. vero *lib. 17.* Moralium dicit, quod princeps regni Persarum erat bonus angelus, custodiæ illius regni deputatus (cum quodlibet regnum, natio, aut prouincia, habeat vnum bonum angelum ad sui custodiam deputatum) qui resistebat pro regno suo contra Gabrielem archangelum, cui populus Israel in Perfide erat commissus, qui laborabat pro populi deliberatione, quem tuto posse angelus Persarum impedire nitentur, & vide infra in *9. part. in 45. consider.*

Sed quomodo hoc, quod vnus angelus dicatur alteri resistere aut pugnare pro sibi commissis? Nam, vt dicit S. Thom. in *1. part. q. 113.* relatus per Ant. Flor. in *sua summa. in 3. part. in 31. c. 6. §. 7.* Diuersa iudicia circa diuersa regna, & diuersos homines varia exercent per angelos, qui in suis actionibus seu operibus regulantur, secundum diuinam sententiam. Sed aliquando contingit, quod in diuersis regnis, vel in diuersis hominibus contraria merita, vel demerita inueniuntur, vt vnus alteri subdatur, vel præferatur. Quid autem super hoc ordo diuinæ prudentiæ habent disponere, non possunt ipsi angeli cognoscere, nisi Deo reuelante. Et tunc necesse est ipsis angelis, quod super hoc consulant sapientiam diuinam, & eius agnoscant super hæc voluntatem, quam cognitam adimplere student.

Ex quo patet, quod in quantum de contrariis meritis & sibi pugnantibus diuinam consulit voluntatem, dicuntur sibi inuicem resistere. Non quia sint eorum

voluntates contrariæ: quoniam in hoc omnes concordant, quod Dei sententia & voluntas impleatur, sed quia ea, de quibus consulunt, sunt contraria.

Et cum fuerit dux synagogæ tantum, quantum duratur, post illam sepultam, fuit dux & custos Ecclesiæ Catholicæ & Christianæ, & huius regni, & Regis Franciæ dicitur data custodia & protectio attributa, tanquam supra cæteros seculi Principes, brachium dextrum Ecclesiæ Catholicæ tenentis: & in illa fide conseruanda, manutenenda, & defendenda præpotētis. Nam, vt ait Gregor. Quoties miræ virtutis aliquid agitur, Michael mitti perhibetur, vt ex ipso actū, & nomine detur intelligi, quod facere præualeat Deus. Ideo eidem Michaeli plura, que sunt meræ virtutis attribuuntur, ob quod inter sanctorum acies angelorum Christi signifer habetur, & paradisi præpositus nominatur, in signum, cuius & Reges Franciæ protectionis, post primam Michaelis in tetra Ecclesiæ Romanæ, scilicet in monte Gargano Apuliæ miraculosam apparitionem, in sui que honorem templi dedicationem, facta fuit apparitio secunda in regno Franciæ, in loco, qui *Tumba* dicitur, iuxta mare sex millibus ab vrbe Abriacési, circa annum Domini 707. vbi Michael Episcopo prædictæ ciuitatis apparuit, iubēs, vt in prædicto loco Ecclesiam cõstrueret, & sicut fit in terra Ecclesiæ, in monte Gargano, ita & ibi in sui memoriam celebraret, qui locum incolere, regnumque tutum seruare statuerat, vt plene habetur in eius legenda, de quo etiam meminit Gagnin. in *suis Chronis lib. 5. cap. 4.* Eodem, inquit prope tempore Aubert. Abriacens. Pontifex in colle altissimo S. Michaelis cenobium exadificauit, cum ageretur annus salutis 709. vt refert G. Benedicti in *sua repet. c. p. Raymut. in verb. Adiecta impuberi. num. 46.* A quo tempore apprehendit serpentem antiquum, qui est Diabolus, & ligauit eum per annos mille, & misit eum in abyssum, & clausit & signauit super illum, vt non seducat amplius gētes, donec consumētur mille anni. *Apocal. 20.* A quo quidem tempore vsque nunc semper floruit regnum Franciæ in fide Christiana plus, quam alij principatus. Ita quod, vt ex historiis & rebus gestis Gallorum, & aliarum prouinciarum, reperitur adhuc plures principes, & plura regna, in quibus sunt Iudæi manētes & residētes, & plures sunt hæretici, qui nō arcētur, neque puniuntur à principibus, sed tolerantur. Imo, quod plus est, sustinētur: vt nūc est de quodam Luthero Alemanno, qui multas hæreses in Alemannia seminauit: quæ adhuc nisi fuissent acrius eius sectatores puniri per curias nostras parlamentales, in quibus viget omnis excellētia iustitiæ, plures nostrates ad inferna deduxissent. Sed fuerunt ita extirparæ huiusmodi hæreses, quod nō amplius tam audax, qui ausus sit de his verbum proponere, nec aliquid eius dictum propalare. Et nō mirum, si tales hæreses non possunt pullulare in Francia, quia Diabolus ligatus est per Michaelē, vt non seducat amplius gentes, donec consumantur mille anni.

Hic enim Michael, si in synagoga mirabilia fecit, vt dictum est, multo maiora & mirabilia in hoc regno fecit. Fuit ille, qui ampullam oleo plenam in baptismo Clodouæi, regis Francorum primi Christiani, medio Clouidis eius vxoris, filiæ regis Burgūd, quo adhuc hodie liniri solent Reges Franciæ, cum sacran- tur & vnguntur, vt dicit Gag. *lib. 1. cap. 8.* quod creditum est spiritus Dei ministerio id perpetratum. Et ideo per Michaelē, cum sit princeps Ecclesiæ Catholicæ, cui tūc credidit dictus rex Clodouæus. Secundo, Alemanos fugauit ministerio Dei. Ex quo creditum est, angelum

angelum Michaelē ibidem adesse, vt de eo dici potest illud, quod dicitur 4. Reg. 6. Plures nobiscum sunt, quam cum illis. Ipse fuit ille, qui certum duxit ad trāseundum vadum, cum Clodonæus dolens exercitum suum debellare volentem, contra Gothum hæreticum, orationem Deo habuit in hunc modum:

Deus, inquit, oprime in tribulationibus adiutor, sanæ religioni tuæ, quam tueor, ne differ de hæretico Gotho lumere vltionem, da fluuium vadabilem. Hoc precantem Clodonæum non est aspernatus Deus: ad primam enim infrequentis diei lucem, ceruus è sylua nemine inclamante in conspectum se prorupit, qui magnis in militum vocibus excitus, fluuium enatans, quasi itineris explorator, vadum monstrauit, quem Deus conducere faciebat per Michaelē, tanquam protectorem & defensorem Ecclesiæ Cathol. cui tunc Clodonæus credebar, & contra hæreticum pugnabat, prout credendum est. Et, vt dicit Gaguinus eodem loco, hunc secuti milites in vltiorem fluentis ripam, qua ceruus traiecerat, euadunt.

De huiusmodi Regis conuersione, & eius miraculis in eius conuersione factis, videatur Ioannes Ludouic. Viuald. de Monte regali, ordinis Prædicatorum in tractatu de triumpho trium heritorum Franciæ, Regi Ludouico XII. directo, quem refert de verbo ad verbum G. Benedicti in sua solenni repet. c. Reyn. in verb. duas habens filias. num. 86. vsque ad num. 116. et per. 20. col. & ultra extra de testamento, vbi multa miracula ponit, quæ fuerunt facta in huiusmodi conuersione. Et multa pulchra gesta Regum Francorum contra infideles, contra quos fuerunt protecti & adiuti pro fide Catholica sustinenda & defendenda, augmentanda per Michaelē archangelum Principem Ecclesiæ Catholice: quod ita credendum est, cum tamen sine auxilio illius fieri non potuissent. Dicam alibi de excellentia huius regni, & Regis Franciæ.

Item idem Michael pluries & multoties protexit Reges Franciæ vsque ad hæc tempora ab inimicis, contra ipsos inimicos eis victoriam dando, vt videri potest de pluribus per dictum Benedictum in loco hic ante alleg. quæ essent nimis longa, & forte tædiola ad recitandum.

Illuminavit etiam taliter Reges Franciæ, quod omnes hæreses ab eorum regno extirpauerunt, & omnes Iudeos fugauerunt, vt dictum est hic ante, & videri potest per dictam Viualdam in præd. et. fas. v. c. lxxv. & eundem Benedictum in iam d. repet. c. Ray. in ver. duas habens filias. nu. 93. vsque ad nu. 100. Et de huiusmodi illuminatione Michaelis dicam infra in sequenti effectu Angelorum.

Octauo, ergo bonus angelus noster nos illuminat in Dei & fidei Catholice secretis, & ab errore ad verum lumen nos reducit, intellectus enim noster ista alta capere non potest, cum se habeat ad secreta cælestium, sicut oculus nocturnæ ad lumen Solis: tunc angelus noster secreto illuminat intellectum nostrum, & manuducit in cognitionem diuinorum arcanorum per fidem & cognitionem. Vnde Zech. 4. Reuersus est angelus, qui loquebatur in me, & suscitauit quasi vauum, qui suscitatur de graui somno. Vnde superiores angelus, qui plura de arcanis cognoscunt, quam inferiores, illuminat ipsos inferiores, secreta diuina, quæ nouerunt, eis reuelando, & eis manifestando taba secreta, quæ hic inferiora vsque ad diem iudicij concernunt, quæ hic inferiora vsque ad diem iudicij concernunt, dicuntur eos illuminare, & eis loqui, quæ secreta diuina, si nobis sint reuelanda, tunc reuelant pro salute nostra, & inferiores, quæ erga nos geruntur, referunt. Et sic superioribus loqui dicuntur, vt dicit Thom. in

1. parte sua summe, quest. 113. Vnde virgo Maria fuit illuminata, cum prius diceret: *Ecce virum non proposui cognoscere.* turbata de angelico sermone, statim post adiunxit: *Ecce ancilla Domini,* etc. vt habetur Luc. 1. Similiter Iacob videns scalam, in qua ascendebant & descendebant angeli, in cuius cacumine erat Dominus innixus, per quam significatur descensus Dei in mundum, & vnitas trinitatis in lapidibus capiti suo appositis in vnum coniunctis, illico illuminatus dixit: *Terribilis est locus iste, non est in eo nisi domus Dei, & porta cæli,* Gen. 28.

Nono, nos ab aduersus inimicis defendit, & aduersus indiuisibiles deuincit. Vnde habetur Apoc. 12. Prælium factum est in cælo, & Michael & angeli eius præliabatur, & pugnavit Michael cum dracone, & fecit victoriam. Et, vt dicit S. Thomas in loco supra alleg. S. Michael in prælio habito cum Lucifero, fuit dux & princeps, ideo dicitur de ordine principatum, & ipsum Luciferum cum angelis suis de cælo in huc caliginosum aerem: & in profundum abyssi deuinxit: vnde cætat Ecclesia: *Collaudemus ve rerantes omnes cæli milites, sed præcipue primarem cælestis exercitus Michaelē in virtute conuerentem Zabulo, scil. Luciferum.* Qui quidem Michael erit etiam destructor Antichristi, prout etiam destraxit Luciferum: vt dicit gloss. super illud Apoc. 13. Vidi vnam de capitibus eius occisum. Antichristus enim mortuum se finget, & per triduum latens postea apparebit, dicēs se esse suscitatum. Et ferentibus cum demonibus in aere ascendet, & vniuersis mirantibus adorabunt, cum tandem dum stabit in papilione suo in monte Oliueti, Michael eum occidet, vt dicit gloss. super illud 2. Thess. 2. *Quem Deus interficiet Spiritus oris sui.*

Decimo, bonus angelus nos consolatur, nobis panem & vinum ministrando, tempore necessitatis. De hoc habemus 3. Reg. 19. vbi dicitur: *Quod cum Elias dormiret in vmbra iuniperi, fugiens a facie idololatricæ Iezabel, Deus misit tibi angelum dicentem: Surge, & veni, comede, & bibi, & in virtute illius cibi ambulavit vsque ad montem Dei Oreb.* Et habetur Dan. 14. Quomodo angelus Domini portauit Abacuch, à Ierusalem in Babyloniam, & panem & aquam, quæ suis messoribus in agro deferebat. Danieli inter leones existanti detulit, vt ex illo resiceretur, qui longo tempore ieiunauerat, quem angelus consolatus est, & habetur Luc. 23. et Gen. 16.

Vndecimo, docet orare, pœnitentiam agere, dæmonem ligare, & compescere vxorem, vt habetur Tob. 5. & 12. quomodo angelus Raphael docuit Tobiam iuniorem prædicta. Et ideo, cum inter alia, quis vult vxorem ducere, debet consulere angelum suum, qui eum docebit habere prudentem, cum à Domino datur vxor prudens, & dotes, & diuitiæ à parentibus, vt habetur Prouerb. 19. Et dixi in rub. *Des droicts & appartenances à gens mariez, in confue. Burgundie.*

Daodecimo, impedimentum boni, & occasionem mali remouet, & ad bonam reuocat, vt habemus exemplum Genes. 21. Quod angelus reuocauit Agar, fugientem dominam suam, & ad humilitatem & bonam redaxit. Et Exod. 12. Vbi angelus percussit primogenita Egypti, vt tolleret eis occasionem mali.

Decimotertio, excitat nos a somno culpæ, vt habetur Zach. 4. de angelo, qui excitauit Zachariam, vbi dicit, *Angelus Domini excitauit me, quasi vna remigis excitatur a somno.* & Actor. 12. quando Angelus percussit latere Petri excitauit eum, dicens: *Surge velociter.*

Decimoquarto, à contrariis potestatibus nos defendit, hostes visibiles etiam percutiendo *Psal. 33*. Immittit Angelus Domini in circuitu timentium eum, & eripiet eos. & *4. Reg. 19*. venit Angelus Domini, & percussit in castris Assyriorum 80. millia. Et contra hostes nos adiuuant. *Gen. 31. & 2. Macc. pen.*

Decimoquinto peccata præterita increpat, vt ab eis recedamus. *Num. 2*. Vbi cum Angelus filios Israel de præuaricatione increpasset, ipsi eleuauerunt vocem cum fletu.

Decimosexto, à peccato præsentis nos eripit bonus Angelus, vt patet in eductione Loth & vxoris eius de Sodomitis, id est, de peccati consuetudine, *Genes. 9*.

Decimosextimo, impedit Angelus peccatum futurum, ne fiat vt patet *Num. 22*. in Balaam, qui ad maledicendum Israel pergens, ab Angelo est impeditus.

Decimo octauo, purgat labia nostra ad consolationem Angelus noster bonus, *Esa. 6*. ibi: *Et volauit ad me vnus de Saraphim, & in manu eius calculus, quem forcipe tulerat de altari, & tetigit os meum, & dixi: Ecce, tetigi labia tua, & auferetur iniquitas tua, & peccatum tuum mundabitur.*

Decimonono, secreta Dei reuelat, *Tob. 12*. dicit Raphael angelus: Manifestabo vobis intentionem, & non abcondam à vobis sermonem occultum: & instruit in ambiguis, vt certificemur, *Dan. 9. & 10*.

Vigesimo, bonus Angelus increpat malos, ne amplius malum committant, & de malis commissis. *Num. 22*. Cur verberasti tertio afinam tuam? & *Apoc. 18*. Angelus increpat Babylonem, & multitudinem eius, eique comminatur. Exite, exite de illa populus meus, & ne participes sitis delictorum eius, & de plagis eorum non accipiatis.

Vigesimooptimo, gaudent angeli de satisfactione, & reductione ad pœnitentiam, vt habetur *Luce 10*. Gaudium est angelis super vno peccatore pœnitentiam agente.

Vigesimo secundo, concupiscentiam debilitat, vt patet *Genes. 32*. vbi Angelus tetigit neruum fœmoris Iacob, & emarcuit.

Vigesimo tertio, memoriam passionis Christi nostris mentibus imprimit, vt patet *Ezech. 9*. Transi per mediam ciuitatem in medio Ierusalem, & signa Thau super frontes virorum gementium, & dolentium super cunctis abominationibus, quæ sunt in medio eius.

Vigesimo quarto, angeli orant pro nobis, imo totam terram circueundo compescunt. *Zach. 1. 1*. Omnis terra habitatur & quiescit. Illic erat angelus & luctuosam ad Deum fundit precem. Domine exercituum (inquit) vsque quo tu non misereberis Ierusalem & urbium Iuda, quibus iratus es? iste iam septuagesimus annus est, & meruit angelus petitionis suæ consolationem audire.

Vigesimo quinto, angeli etiam nostris duris casibus calamitatibusque spiritaliter compatiuntur. *Esa. cap. 33*. Ecce videntes clamabunt, angeli pacis amare flebunt, dissipatæ sunt viæ, cessauit transiens per semitam, irritum factum est pactum, &c. Et dicit Iacob. Fabri in *Commentar. diui Dionysii episc. 8*. vbi ponit de benigna cura prouidentiaque angelorum circumagentes.

Vigesimo sexto & vltimo, bonus Angelus noster portat animas nostras de corporibus nostris egredientes in cælo, & eas ibi secundum sua merita collocat in loco in eis debito, secundum quod dicitur: Nomina eorum scripta sunt in cælis, & habetur *Luce 16*.

Factum est, vt moreretur mendicus, & portaretur ab angelis in sinum Abraham: vnde archangelus Michael multa habet officia in cælis, vt ante dixi.

Inter alia tamen habet officium ponderandi animas. Ideo in Ecclesiis pingitur ponderans animas, quia *Dan. 5*. Appensus est in statera, & inuentus est minus habens.

Habet etiam officium portandi eas, & collocandi in paradiso, vnde cantat Ecclesia: *Veni Michael archangelus cum multitudine angelorum, cui tradit Deus animas sanctorum, vt perduceret eas in paradysum exultationis: quia data est ei potestas super animas sanctorum.* Cum enim quis moritur, assistunt boni angeli pariter & mali, merita aut demerita expectantes, & quando inuentus est dignus; tunc bonus angelus valde reuerenter portat eum cum multitudine angelorum ad gloriam beatorum, præsentans eum Deo altissimo, creatori suo, vt de tanto bono & excellenti gaudio referat gratiarum actiones: & deinde refert eam ad locum sibi ab æterno assignatum; quia nomina saluandorum scripta sunt in cælis. Et tunc verum est, quod nostra mater Ecclesia cantat: *Gaudent in cælis anime sanctorum, qui Christi vestigia sunt secuti.* Et quia pro eius amore sanguinem suum fuderunt, & multa alia passi sunt, ideo cum Christo regnant sine fine, & exultant. Ex quorum salute gaudet tota cælestis curia, imo cum magno gaudio egrediuntur, *Esa. 55*. In lætitia egrediemini, & in pace deducemini.

O quanta animæ dignitas est, & quantum eam diligit Deus, quando talem in vita sua assignat sibi custodem, & in morte securum directorem, cui tota applaudet cælestis curia: vt dicitur *Esa. vbi supra*. montes & colles cantabunt coram vobis laudem, & omnia lingua regionis plaudent manu, id est, angeli maiores & minores gaudebunt & exultabunt in aduentu sanctorum animarum in gloria, ita quod accrescit eis quoddam gaudium accidentale vsque ad diem iudicij.

O quam solcite & diligenter omni die, omni hora, & omni loco nos tali, & tam potenti custodi debemus commendare, & nos & omnia bona nostra temporalia & spiritualia committere, fructus, agros, pecora, gesta, actus, opera, liberos, ac totam familiam. Imo & nutrices sero & mane: & quando lactentes pueros in cunis decubant & reponunt, debent Deo, virgini Mariæ, suo bono angelo patrono, & omnibus aliis sanctis Dei, pro posse, diligenter & denote cum crucis signaculo committere, ex quo sanctus angelus tantam habet potestatem custodiendi nos, non immerito de eo cantat Ecclesia: *Quo custode procul pelle rex Christe pisset, somne nephas inimici, corde & corpore paradiso redde tuo nos tua sola clementia.* Et propterea mihi visum fuit, & consului multis, quod quilibet bonus Christianus notabilis alicuius dignitatis, qui vult habere aliquem lectum seu thorum triumphalem, quod triumphum sui lecti debet conuocare in hunc modum. Videlicet quod in coopertorio lecti seu cussa debet esse triumphus trinitatis in medio, cum quatuor Euangelistis, in forma quatuor animalium à quatuor lateribus, secundum quod figuratum est *Apoc. 4*. Et in capite lecti sint hæc scripta: *In manus tuas Domine commendo spiritum meum: Redemisti me Domine Deus veruatis.* Et in vno latere à parte dextra sit crucifixus in vno angulo lateris, & sint ante eum hi duo versus, quos teneat quidam homo pictus in formam rogantis, & dicat:

*Ore tuo Christe, benedictus sis thorus iste:
Dormiat in Christo qui thoro iacet in isto.*

Et ex alio latere in parte sinistra sit in parte superiori virgo Maria: & in parte inferiori illius lateris sit mulier etiam depicta in formam deprecantis, quæ teneat hos versus:

*Vi me pausantem conserues & vigilantem:
Me tibi virgo pia semper commenda Maria.*

Et in pendulis lecti in pendente superiori sint duo angeli, vnusquisque in angulo: in medio quorum erunt hi duo versus sequentes:

*Angele, qui meus es custos, pietate superna,
Me tibi commissum serua, defende, gubernata.*

Quos omnes versus vnusquisque bonus Catholicus debet dicere singulis diebus pluries, maxime cum vadit ad dormiendum, cum *Pater noster*, & *Aue Maria*: si saltem vacare non possit pluribus aliis ordinibus, saltem habeat in mente, corde, voce, & oratione prædicta, vt aliquid mereatur; cum non sufficit abstinere à malo, nisi fiat quod bonum est. *c. de forma. 22. q. 5.* concordat text. in *c. cupientes. de pœnis in clementinis*, notatur in *l. in illa stipulatione. ff. de verb. oblig.*

Decimaseptima consideratio. Redeundo, vnde digressi sumus, ad istum ordinem angelorum vltimum assumantur omnes pueri baptizati, qui in merito passionis Christi, & fide parentum in gratia baptizati decedunt: quia, vt dicitur *Matth. 22.* Erunt homines sicut angeli Dei in cælo: quia per domum gratiæ homines possunt mereri tantam gloriam, quod etiam angelis singulorum ordinum æquentur, & hæc vocantur assumi seu locari in ordines angelorum. Dicit enim August. *super Ezech.* Sunt nonnulli, qui parua capiunt, sed tamen hoc nunciare fratribus non desistunt, & hi in angelorum numerum cernuntur. Multi enim sunt simplices & illiterati, & tamen verbo & exemplo quantum possunt, alios ædificant, qui inter angelos collocabuntur.

Item, sunt nonnulli, qui hic bene regunt seiplos, uxorem, totam familiam, liberos, singulaque negotia, cuncta ordinantes ad Dei honorem, timorem & amorem, sicut faciebat Tobias: filij, pauperem vitam gerimus, multa bona habebimus, si timuerimus Deum. Tales similiter si maiora non habuerint merita, inter angelos collocabuntur, & etiam simplices, qui pœnitentiam egerunt, carnem suam affligendo pro peccatis, inter angelos collocabuntur.

Ab hoc ordine cecidit quidam principalis dæmon, qui vocatur Mammone, cum pluribus aliis suis complicibus, qui tentant de auaritia, quos Dominus paupertate percussit, *Matth. 6.* Et ad illum carcerem inferni superiorem descendunt omnes auari, vsurarij, & eis similes. Et de quibus tentet huiusmodi dæmon, vide Bernardinum de Bultis, in *1. parte sui Rosary, sermone 10. in litera M.* vbi ample.

Ex quibus patet, quod sicut in cælo, scilicet cælesti, sunt nouem ordines angelorum, qui mansiones dici possunt; ita in inferno sunt nouem carceres, in quibus sunt dæmones, qui recipiunt damnatos de pluribus peccatis, secundum eorum grauitatem, & secundum quod supra dictum est, vt recitat ample Vincentius in *sua collatione.* Et alij præsumt aliis: cum dæmones præsumt dæmonibus, vt etiam supra dixi.

Decimaoctaua consideratio erit talis. Cum in Paradiso sint nouem ordines, & in quolibet ordine sint sex millia sexcenta sexaginta sex mansiones, & in qualibet mansione possint esse tot regna, tot ducatus, tot comitatus, tot nationes, tot prouinciæ, tot ciuitates, tot domus: & in qualibet domo, tot sedes seu loca, scilicet, sex millia sexcenta sexaginta sex, & in qualibet sede seu loco, de quo dicitur, nomina vestra scri-

pta sunt in cælis, est vna anima: quando omnia illa loca replebuntur; tunc, vt opinantur nonnulli Doctores deuoti hanc calculationem pie ponentes & credentes, adueniet extremum iudicium, sed quia non sunt præsentis speculationis, & etiam, vt dicit Bernard. de Bultis in *2. par. 1. sui Rosary, sermone 19. 2. part. in litera L.* non potest dici certus numerus angelorum, ex pluribus per eum ibi allegatis, non aliter insisto. Plures tamen sunt angeli boni quam mali, prout habetur *Paralip. 32.* vt ibi dicitur. Et etiam habetur in sermonibus Discipuli, *serm. 88.* quod certus numerus angelorum dari nec numerari potest, & ibi ample ponit illos nouem ordines angelorum supra positos, & quomodo, & qualiter animæ collocantur in illis ordinibus, secundum dignitatem illarum.

Quia tamen dictum est, quod etiam mali angeli sunt in inferno, & habent carceres & officia distincta, quaerit Robertus de Licio in *serm. 11. c. 3. in feria 4. septuagesimæ, ver. 2.* Verum mali angeli sunt in inferno? Et respondet secundum Bonauenturam, *distin. 6. art. 7. 1. lib. 2.* cum Alexandro de Halis, in *2. volum. summa quæst. 96.* quod locus dæmonum post lapsum vsque ad diem iudicij, non est locus subterraneus, quem vocamus infernum, sed aer caliginosus, in quo generaliter dæmonum habitat multitudo: & vtum alicui sint detrusi in inferno, dicit se nescire, nec inuenite determinatum à sanctis; dicit tamen bene credere, quod aliqui descendunt ad torquendum animas, secundum quod habent in se deputata maledictionis officia. Si etiam in prædicto aere puniantur pœna ignis, vt dicit, diuersi diuersa sentiunt. Quidam dicunt, quod sic, licet minus intense quam post iudicium. Alij autem dicunt, quod talis pœna eis differretur vsque ad iudicium, & interim grauem pœnam suscipiunt ex eo, quod sunt in isto aere caliginoso: quia locus in quo conditi sunt, erat cælum empyreum, quod est luminosum, & est eorum locus naturalis, ad quem non possunt amplius reuerti.

De his omnibus supradictis me remitto ad doctores Theologos (quorum est talia nosse) quoniam melius est tacere, quam male loqui: & in reliquis articulis fidei, in quibus firmiter credimus, & simpliciter confitemur, *credo prout sancta mater Dei ecclesia credit.* Et quæ hic ante dixi, intelligo me dixisse sub benigna correctione dominorum Theologorum, & sub protestationibus, quod si sit dictum, quod habeat in se aliquid dubium, aut quod non sit bene dictum, quod habeatur pro non dicto, nec scripto, & sic me submitto limæ & correctioni prædictorum dominorum Theologorum.

Decimanona consideratio. Erit per modum quaestionis; An possit dari decimus ordo in Paradiso; Et pro decisione huius dubij videndum esset, quod dicit Ioan. de Turrecremata in *c. hi duo. de consecrat. dist. 1.* vbi innuendo ex illo text. dicit videri, quod sint vel fuerint decem ordines angelorum. Item dicit Magister Sententiarum in *2. distinct. 9.* testatur, quod Scriptura testatur, decimum ordinem ex hominibus esse restaurandum; ergo ita est: quia vt dicit Augustinus: Maior est Scripturæ autoritas, quam omnis humani generis perspicuitas; vbi arguit in oppositum, tandem concludit secundum mentem Theologorum, quæ doctrina sanctorum est magis consona, quod omnes electi assumuntur ad ordines angelorum, quidam scilicet ad superiores, quidam ad inferiores, & quidam ad mediocres, pro diuersitate suorum meritorum: sed beata Maria super omnes, vt dixi supra in *hac parte, in 3. consideratio.*

Et istud comprobatur diuersis rationibus. Primo, ut dicit, ad hoc est gl. super illud Psal. 44. *Constitues eos principes super omnem terram.* quæ dicit: legit pauperes, ut exalter ad ordines cæli, qui sunt ex hominibus, & angelis: ergo homines assumuntur ad ordines angelorum.

Secundo, ad idem est glo. *Deut. 32.* super illud: *Omne locum, quem calcaueris per vestem, vestem erit:* quæ dicit, si Diabolus vincere poterit, si meruerit, ut Deus conterat eum sub pedibus meis, consequenter locum eius habebit in cælo,

Tertio, hæc idem gl. *Deut. 33.* super illud: *Eiciet à facie tua inimicum, discetque contere.* Et super illud ad Roman. 11. *Dominus conteret Satan sub pedibus vestris velociter.*

Item, B. Dionysius dicit in 1. c. de diuinis nominibus, quo homines angelorum gloriam sortientur. Item Greg. in homilia de centum uerbis dicit, quod homines secundum diuersitatem meritorum ad diuersos ordines transferentur angelorum. Hæc de Turrec. ubi respondet ad obiecta in oppositum. Videatur etiam de hac materia Bar. Sibylla in speculo peregrinarum quæ in prima quæstioncula decime c. secunda decadis: ubi dicit, quod opinio dicentium posse dari decimum ordinem, videtur sapere hæresim: dicit tamen ibi in fine unum singulare, quod meritum hominis est efficacius merito angelorum, quod comprobatur quatuor rationibus.

Vigesima consideratio. Nedum angeli habent sedes & loca in cælo: sed etiam beati, & ibi honorantur, glorificantur & laudantur, ita quod vnus præfertur alteri, & vnus maiorem sedem habet altero, Nō quod vnus sit supra caput alterius, sicut in solaris, sed sunt in cælo empyreo, sicut si esset mons rotundus, & aliquis esset in culmine, & alij circum circa. Et isti sunt, de quibus dicitur Psal. 83. Beati qui habitant in domo tua Domine. Gloria enim est omnibus sanctis eius. Psal. 149. Qui sunt ciues sanctorum, & domestici Dei, inter quos nulla est inuidia: sed vnusquisque ita gaudet de reuerentia alterius, sicut de sua, ut dicit Aug. in epist. ad Cyrillum. Noueris, quod reuerentia, que singularis sanctorum exhibetur, ceteris omnibus exhibetur: nec putes, quod in cælo sit aliqua inuidia, ut in mundo. Sicut enim in mundo quilibet hominum ceteris præesse magis uellet, quam subesse: ita in cælo per charitatem ineffabilem, qua se inuicem diligunt beatæ animæ quilibet sanctorum, ita alterius gloria gaudet sicut sua; quoniam uellet quisque maior, ut quisque minor, sibi esset equalis, & pene maior, quia gloria eius esset sua. Nam minor ita maiori gloria gaudet, sicut si eam haberet; imo potius de sua, si fas esset, sibi impartiret: unde gloria singulorum est gloria cunctorum, hæc ille. Et hæc recitat Bern. de Buis. in 2. par. Rosar. serm. 9. in 2. par. in litera. N.

Sunt tamen in multiplici passionum genere gloriæ. Quoniam, ut ait Aug. in ser. de martyr. Sanctorum societate cælum exultat, quorum patrociniis terra lætatur, quorum triumphis Ecclesia sancta coronatur, quorum gloria multiplici passionum genere adornatur: & qui nescit dispositionem beatorum in patria cælesti, potest sic imaginari, quod Deitas est in iupremo culmine, & post eam beata uirgo Maria, ut dixi supra: & postea angeli iuxta gradus & ordines supra positos & descriptos, & post angelos sancti iuxta eorum gradum; quia angeli sunt in superiori loco ante sanctos, ut dicit S. Thom. in prima part. sue sum. quæstione. 66. art. 3.

Aduertendum est etiam ad id, quod dicitur Iob. 14.

In domo Patris mei mansiones multæ sunt. Et Hieronymus fecit librum vnum de 24. mansionibus, & Ambrosius vnum, & Richardus de S. Victore.

Altitudinem autem cæli, & magnitudinem, si quis contemplari uoluerit, debet primo considerare magnitudinem terræ, & aliorum elementorum, quæ singula excedunt se inuicem in decuplo: & postmodum considerare latitudinem orbis, quæ est maior in decuplo omnibus elementis simul. Quæ, cuius sit magnitudinis, ponit Bern. de Buis. in 2. parte sui Rosar. serm. 10. part. litera. Y.

Deinde extendere considerationem suam usque ad cælum empyreum, discurrendo mēte, magnitudinem aliorum nouem cælorum, quorum singuli excedunt inferiores omnes in decuplo secundum mathematicos: & sic aequaliter intelligit magnitudinem & altitudinem ipsius decimi cæli, scilicet empyrei, quod excedit in decuplo omnes alios: & similiter, poterit inuestigare aliquo modo pulchritudinem illius cæli, considerando pulchritudinem omnium prædictorum elementorum & cælorum, quorum quodlibet in decuplo, quoad formositatem & speciositatem: tunc intelliget, quod inexplicabilis est pulchritudo illius cæli empyrei, in quo collocantur sancti in uisione gloriæ, & eccles. 43. De cuius excellentia ample Ber. de Buis. in disto serm. 19. supra alleg. vi. in litera S. ponit, quomodo ibi collocantur Patriarchæ, Apostoli, Martyres, Confessores & Virgines, quæ cum sint nimium prolixa, nihil aliud de collatione illorum, & prælatione hic dicam, nisi forte statim de duobus, uidelicet de Ioanne Baptista, utrum præcedat Adam, & de Petro, quod præcedat omnes Apostolos: tanquam Princeps illorum, & priuatum habens inter eos.

Vigesima prima consideratio. Deus dabit gloriam sanctis in gloria. Probat mirabilibus rationibus Ray Lullius in suo inductorio artis generalis, in arbore Apostolicalis: ubi dicit, quod Deus creauit mundum cum magnitudine bonitatis, æternitatis, potestatis, sapientiæ, uoluntatis, gloriæ, & ueritatis: & ita sua magnitudo est; ita ratio, quod Deus creauit mundum ratione gloriæ, sicut ratione bonitatis. Est ergo finis mundi ita magnus per gloriam, sicut per bonitatem: sufficit ergo ueritas ad glorandum homines in gloria, ut magnitudo tantum sufficere possit fini gloriæ, sicut fini bonitatis: Est ergo probatum, quod Deus qui creauit mundum dabit gloriam hominibus bonis. Et, ut dicit idem Raymun. Lullius ibi. Iste passus est placens ad intelligendum, quoniam intellectus gaudet in attingendo ueritatem gloriæ, quam expectat: gaudet etiam in nouo modo probationis, quam, ut ipse dixit, dat secundum tabulam generalem hoc modo, uidelicet. In Deo est gloria, & ipse est gloria: & si non daret gloriam illis, qui suam gloriam diligunt, inuicem faceret amabilitati suæ gloriæ, & amatiuitati illorum, qui suam gloriam diligunt; & sic esset iniustus, & auarus, amabilitati suæ, & amatiuitati illorum, qui suam gloriam diligunt. Et idem sequeretur de sua memorabilitate, intelligibilitate, memoratiuitate, & intellectiuitate hominum, quæ iniuria est impassibilis. Dabit ergo Deus gloriam omnibus illis, qui moriuntur in statu bonitatis, uirtutis, & ueritatis, & qui ipsam diligunt, & suam gloriam sperant. Et ibidem amplius punit, an Deus glorificabit hominem. cum medio, uel sine medio, & cum pura concordantia, & sine contrarietate, ut ibi per eum.

Vigesima secunda consideratio. Sancti etiam sunt honorandi & uenerandi in tertis, prout in cælo & festiuitates eorum sunt solennizandæ: quod probatur ratione,

ratione, autoritate, & exemplo. Et primo ratione probandum est: quia secundum Ioan. de Turrec. *in c. 1. de consecr. audistis* et. 3. allegando Guil. Altifiodoren. *in sua summa de offic.* propter sex causas festiuitates sanctorum in terris sunt faciendæ.

Prima est propter honorem diuina maiestatis. Cum enim honorem sanctis impendimus, Deum in sanctis honoramus, & ipsum in eis mirabilem prædicamus: quia qui sanctis honorem tribuit, illum specialiter honorat, qui eos sanctificauit.

Secunda est, propter auxilium nostræ infirmitatis. Quia enim per nos salutem habere non possumus, ideo sanctorum intercessionibus indigemus: à quibus & adiuuari mereamur, merito ipsos honorare debemus. Legitur enim 3. *Reg. 1.* quod Bersabee, quæ interpretatur puteus satietatis, id est, Ecclesia triumphans, filio suo, id est, ecclesiæ militanti, regnum suis precibus obtinuit.

Tertia est, propter augmentum nostræ securitatis, ad spei nostræ subleuationem, vt per sanctorum gloriam, quæ nobis in eorum festiuitate proponitur, nostra spes, & securitas augeatur. Si enim homines mortales nobis similes potuerunt ita per sua merita sublimari, constat; quia nos similiter poterimus: cum manus Domini breuiata non sit.

Quarta est, propter exemplum nostræ imitationis. Cum enim eorum festiuitates recensentur, ad eorum imitationem pronocamur, vt scilicet eorum exemplo, terrena contemnamus, & cælestia desideremus, ubi sunt collocati. Quoniam cum ipsorum virtutes, in die solennitatis eorum, nostræ mentis oculis obiciuntur, audenter accendimur ad honorificentiam illorum. Et ideo dicit Leo Papa *in quodam sermone de martyribus.* Quotiescunque, fratres charissimi: sanctorum martyrum solennia celebramus; ita ipsis intercedentibus expectemus à Domino consequi temporalia beneficia: vt ipsos martyres imitando accipere mereamur æterna: quoniam, vt dicit Paul. *2. ad Cor. 1.* Si fuerimus socij passionum, erimus & consolationum.

Quinta est propter debitum mutæ vicissitudinis. Sancti enim de nobis in cælo festum faciunt; quia gaudium est angelis Dei, & animabus sanctis, super vno peccatore penitentiam agente. Vt igitur vicissitudinem rependamus, iustum est, vt quia ipsi de nobis festum agunt in cælis, & nos de ipsis festum agamus in terris.

Sexta est, propter procuracionem nostri honoris. Cum enim sanctos honoramus, tunc nostram rem agimus, & nostrum honorem procuramus: quia eorum festiuitas est nostra dignitas. Nam cum honoramus fratres nostros, honoramus nosmetipsos. Vnde Apost. Omnia vestra sunt, vos autem Christi. Charitas enim omnia facit communia, quæ honores inuicem peruenire facit, & necessitatibus sanctorum communicare: vt dicit Apost. *ad Rom. 12.* Dicit etiam Ioan. de Turrec. quod alias rationes ponit Damascenus *lib. 4. cap. 7.* quare scilicet sancti, & eorum corpora, seu eorum reliquiæ, debeant honorari: quarum quædam sumuntur, quoad eorum dignitatem, quædam quoad eorum preciositatem corporum. Dignitas autem eorum, vt ibidem dicit, quadruplex est: quoniam ipsi sunt amici Dei, & filij Dei, hæredes Dei, & duces nostri: quantum vero ad corporum eorum preciositatem, ponit etiam idem quatuor, & August. addit quintum, per quæ manifestatur preciositas corporum, scilicet sanctorum, siue reliquiarum. Ipsa enim corpora sanctorum, fuerunt promptuarium Dei, templum Chri-

sti, alabastrum spiritualis vnguenti, fontes diuini, & organum Spiritus sancti: propter quæ sancti merito veniunt colendi: & ibi respondet ad quædam argumeta in contrarium.

Pro septima ergo ratione dicendum est, quod insignis eminentia virtutis, & sanctimonix, qua hic vitam agentes, mirifice claruerunt, debet nos mouere ad venerandum, & honorandum sanctos.

Nemo siquidem est, qui non norit virtuti honorem deberi, & his, qui virtute sunt præditi. *1. si. in prin. C. de statuis, & imaginibus. & dixi supra, & dicam infra, in multis locis:* quantoque excellentior fuerit virtus, tanto præclariore adicienda est honore.

Atqui, nullus est sanctorum ordo, & gradus, & in quouis ordine, nullus reponitur sanctus, qui non eximio virtutis splendore coruscauerit, quique noua miro honorum operum ornatu refullerit. Quoniam, vt dicit Paul. *ad Heb. 11.* Sancti per fidem vicerunt regna, operati sunt iustitiam, adepti sunt repromissiones, fortes facti sunt in bello, non corporali tantum, sed & spirituali contra dæmonem, mūdum, & carnem, quem triplicem hostem virtute dextræ fuderunt. Et Paul. *in eadem epist.* antiquos vereres instituti patres claro celebravit encomio: illustresque eorum virtutes, & nomina catalogo quoque sacro recensuit. Et habetur *Eccles. 4. 4.* Laudemus viros gloriosos, & parentes nostros, in generatione sua: & post descriptas generationum illorum laudes, mox subnectit: Omnes isti, in generationibus gentis suæ gloriam adepti sunt, & in diebus suis, habentur in laudibus, qui de illis nati sunt, reliquerunt nomen narrandi laudes eorum, & semen eorum, & gloria eorum non derelinquetur, & ibi, & *in cap. 1. Eccl. c. 35.* ponit laudes antiquorum patrum.

Vigesimatertia consideratio. Sanctos etiam honorandos laudandos, & glorificandos, autoritate factæ scripturæ, ecclesiæ Catholicæ, constitutionis summorum Pontificum, & Principum secularium, doctissimorumque scriptorum comprobatur.

Primo enim autoritate sacræ scripturæ, cum vt habetur *Psal. 105.* Laudate dominum in sanctis eius. & *Psal. 32.* Rectos decet collaudatio. Et habemus *Ecc. 20.* & *4. 4.* Laudemus viros gloriosos, & patres nostros, in generatione sua. & habetur *1. 12.* Si quis mihi ministrauerit, honorificabit eum pater meus, qui est in cælis. Cum ergo sancti honorentur à Deo, æquum est, vt honorentur etiam ab hominibus, cum is gloria, & honore dignus sit, quem Princeps honorat, text. *in l. restituenda. in fin. C. de aduoc. diuer. indi.* vbi sic dicit text. *Qui à nobis digni iudicati, hi multo magis in anterioribus quoque iudicandi sunt.* dicam plenius infra *in vlt. part.* Quem ergo dominus honorificat, æquum est, & seruos eius eūdem honorare, vt eo ipso conformes sint domino suo, bonitatisque eius respondeant. Improbis enim videtur, qui dedignatur eum honore prosequi, quem dominus suus honorificat. *c. 19. 4. dist. 1. 1. C. de dom. & proce. Et perinde atq; rebellis censetur Regi, necnō iniurius qui amicū eius summo affectum honore à Regia maiestate, recusat honorare, facit l. si mpeperialis. C. de legibus. & l. si in fin. C. de priuileg. eor. qui in sacro palatio militant. lib. 23. & dixi ample alibi.*

Cum ergo Deus sanctos honorificet, quare ergo illos non honorabimus, vt conformemur volūtati Dei, & ne illi resistere, nec contra iudicium facere dicamur iuxta illud Damasc. *in lib. 4. de fide orth. doxa.* Honor erga gratos, & benignos conseruos beneuolentiæ erga communem dominum iudicium est. Nonne etiam dicit propheta *Pf. 48.* Mihi autem honorati sunt amici tui Deus, nimis cōfortatus est princeps eorum:

Vbi vocat eos, amicos Dei, quos dominus in Euangelio eadem dignatus est appellatione nominare, cum inquit. Vos amici estis, si feceritis quæ ego præcipio vobis: iam non dicam vos seruos, quia seruus nescit quid faciat dominus eius. Vos autem dixi amicos; quia omnia, quæ audiui à patre meo, nota feci vobis. Et etiam habetur *Ecc. 54.* Laudemus viros gloriosos, & parentes nostros in generatione sua, dixi supra, & dicam amplius. & hoc est: quoniam qui bonum operantur, gloriam & honorem inuenient, *ad Rom. 2.*

Secundo, probatur autoritate ecclesiæ, quæ hac consuetudine immemoriali ex sua ordinatione vniuersali procedente tot festa, & festiuitates sanctorum introduxit, & ordinauit, quæ quotidie coram nobis videntur, & de quibus habetur *in c. fi. & aliis c. de feriis. & in c. 1. de consec. dist. 3.* vbi habetur ex concilio Lugdu. Et sic est sancta mater Ecclesia in Spiritu sancto congregata, in medio quorum ibi existente nomen Ecclesiæ erat populus, iuxta illud: Vbiunque duo aut tres in nomine meo erunt congregati, ibi in medio illorum ero. *Mat. 18.*

Tertio, probatur autoritate summorum Pontificum, vt habetur *in c. fi. de feriis.* vbi ponit multas festiuitates sanctorum, quæ honorari debent, & probatur *c. gloriosus Deus in sanctis suis. de reliq. & vener. sanctor. in 6.* vbi ponitur constitutio Bonifacii VI I. qui ordinauit plures solennitates plurium sanctorum ibi descriptorum. facit *clem. si domini. de reliq. & vener. sanctor.* vbi Clemens V. *in Concilio Viennen.* approbauit & confirmauit ordinationem Urbani I V. de celebritate Sacramenti Euchar. Eusebius etiam solennitatem sanctæ Crucis, quæ ipso sedente in Pontificatu facta fuerat, mandauit obseruandam. *c. Crucis Domini. de consec. dist. 3.* Et ibi Ioan. de Turrecr. ponit rationes, quare adoratur Crux. & Ant. Flor. *in sua summa, part. 3. tit. 109. §. 5.* vbi alleg. S. Thom.

Etiam Serg. I. festum purificationis beatæ Mariæ virginis cereis accensis, & sacerdotali ordine consecratis, celebrandum sanxit.

Et Innocentius octauus, natiuitatis eiusdem gloriosæ virginis solennitati præcipuæ adimgenda statuit.

~~Innocentius octauus~~ Synodus in decreto quadagesimæ sessionis, festum sanctæ conceptionis eiusdem Virginis statuit.

Quas quidem constitutiones, vniuersalis Ecclesiæ consuetudo, & omnium Christianorum approbauit. Cuius quidem consuetudinis, non leuis est autoritas, imo magna *c. in his, & c. consuetudinis 11. dist. Panor. in c. consuetudinis. extra de consue. Et ibi Apost. Bar. & Corset.* Et quantum consuetudini tribuendū sit in sanctionibus ecclesiasticis, ponitur *in c. ecclesiarum, in 11. d. & in c. catholica, eadem dist.* vbi dicitur, Ecclesia catholica, per orbem terrarum diffusa, tribus modis probatur existere. Quicquid enim in ea tenetur, autoritas est scripturarum, aut traditio vniuersalis, aut certe propria & particularis instructio, &c. Et dicit text. *in d. c. in his rebus, de quib. nil certi statuit diuina scriptura, mos populi Dei, & instituta maiorum, pro lege seruanda.* Cum ergo in hac veneratione sanctorum, non solum sit mos populi, sed etiam diuina scriptura, autoritas ecclesiæ vniuersalis, & summorum Pontificum, non est dubium, quod illa vniuersalis consuetudo nos astringit ad honorandum, venerandum & laudandum sanctos, vltra rationes supradictas, in præcedenti consideratione adductas.

Quarto, etiam solennitates sanctorum sunt celebrandæ & honorandi sunt sancti in eorum festiuitatibus,

autoritate Principum secularium, videlicet Valentiani & Theodosij Imperatorum, qui ordinauerunt commemorationem duodecim apostolorum esse celebrandam. vt *in l. omnes dies. l. de feriis.*

Quinto & vltimo, probatur autoritatibus plurimum doctorum, qui tenent decisive sanctos esse venerandos, honorandos & glorificandos. Inprimis dicit Ambrosius *in quodam sermone. de sanctis martyribus.* Cum omnium sanctorum martyrum, fratres, deuotissime natalem celebrare debemus: tum eorum præcipue solennitas, tota nobis veneratione curanda est, qui in nostris domiciliis proprium sanguinem profuderunt, & ibi: *Cuncti igitur martyres percolendi sunt.* & statim post: *Ideo fratres veneremur eos in seculo, quos defensores habere possumus in futuro.* & dicit Hieronymus *in Epistola ad Riparium alleg. per Anton. Floren. in sua summa. part. 3. tit. 12. cap. 9. in principio.* Honoramus autem martyrum reliquias, vt eius, cuius martyres adoramus, honoremus seruos, & honor seruorum redundet in dominum. & idem Hieronymus *in sermone de assumpt. beatæ Mariæ virginis,* dicit: *Si Deum fratres charissimi, ore prophetico, in sanctis suis laudare iubemur, multo magis in veneratione beatæ Mariæ.* Et Augustinus *in sermone de natiuit. Iohann. Baptistæ,* dicit: *Post illum sacrosanctum Domini natalis diem, nullius hominum natiuitatem legimus celebrari, nisi solius beati Iohann. Baptistæ.* *In alio sanctis & electis Dei, nouimus illum diem coli, quo illos post consumptionem laborum, & deuietum triumphatumque mundum, in perpetuas æternitates, presens hac vita parturit: in alio consummata, vltimi diei merita celebrantur.* *In hac prima dies & ipsa etiam hominis consecrantur, eo: quia per hunc dominus aduentum suum, ne subito homines insperatum non agnoscerent, voluit esse testatum.* Et idem Augustinus *in sermone de Assumptio. B. Mariæ* dicit, illum diem venerabilem cunctis aliis honorandum: hunc satis præposterum iudicandum esse, vt cum Sanctorum celebramus victorias martyrum, illius solennitatem illis non præferamus, quæ huic mundo edidit Principem martyrum, & per quam meruimus autorem vitæ suscipere. Et etiam dicit Floren. *in sua summa. part. 3. tit. 12. cap. 7. §. 2.* quod sancti sunt adorandi, non ea adoratione, qua adoratur Deus, scilicet latræ: id est, non eos adorantes, vt creatores, vel datores gratiarum, sed vt participantes Dei bonitatem, per gratiam, vel veram gloriam, & vt nostri intercessores: & sic, vt dicit, Abraham angelos adorauit; *Gen. 18.* Et Cornelius Centurio Petrum, *Act. 20.*

Sanctus Dionysius etiam in sua Ecclesiastica hierarchia. *cap. 3. part. 1.* dicit verba sequentia: *Enimvero sanctorum, post pacem illam nominum prædicatio, eos præconio atollit, qui pie sancteque vixerunt, & ad finem usque virtutis vitam constanter, nusquam ab ea desectendo, tenuerunt.* Nos quidem, ad imitandum beatissimum illorum habitum, atque ad diuina appetenda premia, prouocans adducens. Illos autem veluti viuentes, prædicans qui (vt Theologia ait) non mortui, sed in diuinam penitus vitam ex morte translati sunt. Et dicit etiam Sanctus Bernardus *in sermone de solennitate omnium sanctorum, in principio.* Festiuitas omnium sanctorum hodie celebratur, & dignum est, vt cum omni deuotione celebretur, Et ample Ioan. Damascen. *in libro de fide orthodoxa, cap. 16.* dicit & tenet, sanctos esse orandos, vt amicos Christi, *Ioan. 15.* Vos amici mei estis: vt dictum est supra. Vt filios & hæredes Dei, vt habetur *Ioan. 1.* Quicumque autem receperunt eum, dedit eis potestatem filios Dei fieri. Et habetur *ad Roman. 8.* Si aut filij & hæredes quidem Dei, cohæredes autem Christi. Et ibi ample declarat Damascenus, sanctos esse venerandos per singulos

gulos factorum ordine, apta progressionem. Deiparam, vt proprie, & vere Dei matrem honoremus, de qua supra dixi. Præcursores Iohannem, vt præcursores & baptistam missum, & martyrem, de quo infra dicam. Apostolos, vt fratres Domini, & inspectores, & ministros in passionibus eius: videatur ibi ample Damascen. & de laudibus sanctorum fecit. Rupert. de Licio librum vnum.

Vigesima quarta consideratio. Etiam quod sancti sint honorandi, demonstrabitur quibusdam exemplis, quæ posuit Iodoc. Chlictoeus in suo tractatu de *veneratione sanctorum*, compositus ad reprobandum errorem aliquorum, & maxime Lutheri Alemani, & quorundam sequacium.

Et in primis adducit exemplum de sancto Patriarcha Ioseph, qui, vt habetur *Gen. 41*. vbi postquam interpretatus fuit somnium Pharaonis Regis Ægypti, suggestitque consilium, quo futuræ fami septennali occurreretur, dixit ei Pharaon: *Tu eris super domum meam, & ad tui eris imperium cunctis populis obediet, vno tanto Regni solio te præcedim; ecce constituimus te super vniuersam terram Ægypti*. Tulitque Pharaon annulum aureum de manu sua. & dedit in manu eius, vestiuitque eum stola byssina, & collo torquem aureum circumposuit, fecitque eum ascendere super currum suum secundum clamante præcone, vt omnes coram eo genu flecterent, & præpositum esse scirent vniuersæ terræ Ægypti.

Certe ergo, vt dicit idem Iodocus Chlictoeus Ioseph. ob nimiam animi sagacitatem, & prudentiam, à Pharaone in excelsum dignitatis culmè à carcere sublatus, non absurde sanctorum quemlibet nobis significat, ob vitæ sanctimoniam, præclaraque opera, ex huius mundi ergastulo, in sublimem thronum Regni cælestis euectum; à Deo super omnia bona domini sui constitutum, quod seruus fidelis & prudens in vita fuerit, iuxta illud, *Luc. 12*. Nunc Deus splendida immortalitatis adornatum stola, coronaque rutila decoratum, publico Ecclesiæ præconio vult à cunctis etiã pia veneratione coli, vt celsitudo gloriæ eius, ac sublimitas, omnibus innotescat. quemadmodum Pharaon ipsum Ioseph, à cunctis Regni sui incolis: voluit sublimem regio currum honorari.

Pro secundo exemplo, adducitur historia Mardochei, de quo habetur *Esther 6*. Qui, ob detectas insidias ditorum eunuchorum Regis Persarum, qui conspirauerant in necem Assueri, indutus stola purpurea, & impositus equo Regio, circumductus est iubente Rege, per plateas ciuitatis, ab Aman, vno ex primoribus eius clamante in propatulo: Sic honorabitur, quemcunque Rex voluerit honorare. Ecce, Mardocheus vitæ spectabilis probitatis ac fidei, non solum stolam accepit regiam, & splendidis vestibus magnifice est amictus, sed & equo regio inuectus, sui honoris publicum habuit præconem, palam buccinantem: Hoc honore condignus est, quem Rex voluerit honorare. Quod, vt dicit Iodoc. Chlictoeus, plane nobis insinuat, sanctos ipsos propter ineloquibilem illam gloriam, quia exaltantur in cælis, etiã diuino beneplacito & ordinatione, in terris honorandos esse, quo aliis pateat magnitudo honorificentia, quam obtinent in cælis, de qua statim aliquid dicam summam.

Pro tertio exemplo huius nostræ materiæ, adducitur illud *Dan. 2*. quod ponit Iodocus in dicto loco de Daniele, qui postquam babylonis Regis somnium, quod eius animo exciderat enarrauit, & sapienter, vt cælitus fuerat sibi inspiratum, interpretatus est: Rex

ipse, nouitate refectionis tantorum mysteriorum, attonitus pariter & permotus, illum in sublime, vt dicit scriptura, extulit: & munera multa & magna dedit ei, & constituit eum Principem super omnes prouincias Babylonis, & præfectum & magistrum super omnes sapientes Babylonis. Nimirum hæc Danielis sublimitas à Rege, aptè nobis significat exaltationem illam sanctorum in regno cælesti: quia ob actæ vitæ sanctitatem, subuehantur ad sedes æthereas, ac glorificantur. Et hæc honorificentia, de qua supra, clare nobis innuit, præclarum honorem ex Dei decreto & sanctione, à mortalibus exhibendum sanctis, qui ita à Deo honorantur in cælis.

Pro quarto exemplo, insequendo prænominatum Iodoc. inferemus, quod est *D. 5*. qui cum scripturam, manus apparentes Regi Balthasar in conuiuio diuinitusque exarantis, quæ ventura erant, legisset, & interpretatus fuisset, Rege iubente, indutus est purpura, & circumdata est torques aurea collo eius, vt sacra eius refert historia: prædicatumque est de eo, quod haberet potestatem tertius in regno. Et, vt dicit Iodoc. hæc etiã Danielis honoratio, secundum Regis pollicitationem, cuiusvis sancti, in cælestem transfertur curiam, designat glorificationem. Prædicatio vero illa, de principatu eiusdem Prophetæ, tertio post Regem loco obtinendo in regno, nobis publicam insinuat venerationem, qua sanctum quemlibet in cælo glorificatum vult Deus etiã in terris pie honorificari. Et de huiusmodi veneratione sanctorum, vide eundem Chlictoeum in suo *propugnaculo Ecclesiæ, aduersus Lutheran. lib. 1. de forma M. ss. cap. 14. 15.*

Vigesima quinta consideratio Festa sanctorum celebrantur ab Ecclesia die, qua mortui sunt, & non die, qua nati sunt: quia illa die, qua moriuntur, nascuntur ad gloriam. *glo. in l. cum quidam. ff. de annis legat. gloss. Inst. de i. genis. in fi. Ludovic. Roman. singul. suo 34 adde & aliam glossam in c. non licet. 33. q. 4.* Et vide Panorm. in c. non licet. in 7. no. de seris. Et hoc est, quod intendit *Eccles. 7*. Vbi in principio dicit, quod melior est dies mortis, scilicet iustorum, qui tunc viuere incipiunt, quam dies natiuitatis. Propter quod, vetus Gallorum mos fuit, pecunias aliquando credere, & mutuo dare sibi reddendas apud inferos; quia cum ex doctrina Druidum Pontificum suorum, de quibus Cæsar in *commentariis suis de bello Gallico, lib. 6* plene meminit, animas crederent immortales, sicut Pythagoras palliatus, id est, Græcus, pallio, more Græcorum, indutus, credidit: & sic maius præmium ex charitate, à Diis immortalibus consequi sperabant post mortem perpetuo victuri. De quibus Vales. *lib. 2. de institutis antiquis*. Et sic non abs re, quinimo prudentissime, & catholice prospexit Ecclesia, quod mors sanctorum vocatur eorum natalitium, secundum Lyram, vbi supra. In cuius vestigium cygnus cantat, dum est mortuus, secundum Martialis ibi:

*Dulcia defecta modularix carmina lingua
Cantator cygnus funeri ipse sui.*

Ideo sapiens debet lætari, cum moritur, melius viturus, vt ample declarat Guilielmus Benedicti in *suâ repet. c. R. ignotus, in verb. restam. nu. 17. e. restam*. Fallit tamen in virgine Maria, & beato Iohanne Baptista, quorum natiuitates celebrantur, cum fuerint sanctificati in utero à ventre matris. Et sunt tantum quatuor, qui fuerunt sanctificati in utero à ventre matris, vt Iob, Ieremias, beata virgo Maria, & Iohannes Baptista, vt ait Petrus de Monte episcopus Brix. in suo *diuionario, in verb. sanctitat. §. quatuor. allegat cap. n. §. in gl. 2. ext. de renunciat.*

Vigesimafexta consideratio. Credo, quod Adam tanquam pater omnium, & primus patriarcha, sit primus post Mariam. Et ita videtur tenere Bart. Veronens. in *tract. de Imperatore militum eligendo. in verb. ratione dignitatis*. ubi allegat Dantem 32. Paradisi. hoc ponentem:

*Quei due che seggon la su piu felici,
Per esser propinquissimi ad Augusta,
Son d'esta rosa quasi due radici,
Colui che da sinistra les' aggiusta,
El padre per lo cui ardiso gusta,
L'humana specie tanto amaro gusta.
Dal destro, vedi quel padre veruso
Di Santa Chiesa, à cui Christo le chiaui
Raccomando di questo fior veruso.*

Vigesimaleptima consideratio. In ordine sanctorum in Paradiso, videtur, quod Patriarchæ, seu prophetæ sint præferendi, & omnibus aliis sanctis anteponendi: cum, ut videmus in actibus ecclesiasticis maxime in litanis, præponuntur Apostolis, & inter illos Ioh. Bapt. videtur esse maior: quoniam, ut habetur *Math. 11.* Inter natos mulierum non surrexit maior Ioanne Baptista, quod testimonium est ipsius Iesu, qui de eo dicit, ex quo illi credendum est.

Ipsè enim patriarcha fuit, & propheta, & plusquam propheta. De cuius laude & gloria in cælo & mundo, & de aliis patriarchis & prophetis videatur ample *Ant. Flor. in sua sum. in 3. part. iii. 31. cap. 7. per tot.* ad quem recurras in materia laudis, & excellentiæ patriarcharum, & Io. Bapt. & in fin. illius cap. ponitur, quomodo fuit propheta de præterito, præsentis, futuro, & per visionem intellectualem, sensibilem, & imaginariam.

Vigesimaoctava consideratio erit ex dictis Gabrielis Barlette in sermone pro festo sancti Ioan. Bapt. qui querit de dubio: Vtrum, iuxta verbum Christi, *Math. 11.* & *Luc. 7.* Inter natos mulierum non surrexit maior Ioanne Baptista; Ioannes Baptista sit in omnibus sanctis maior? & circa hoc adducit quadruplicem opinionem.

Prima est, ut dicit: Quod Apostoli sunt maiores, & rationem esse dicit. Ex quo illi sunt maiores omnibus sanctis, qui abundantius super omnes habuerunt spiritum sanctum, sed apostoli fuerunt huiusmodi: quoniam, ut dicit S. Thom. super illud *Rem. 8.* Nos ipsi primitias spiritus habentes, dicunt Apostoli, & tempore prius, & cæteris abundantius spiritum sanctum habuerunt. Ideo *1. par. 9. 44. art. 7. in 1. sententiarum. dist. 16. art. 2.* Ioannes Scotus *in 4.* & Duran. *eiusdem ordi.* Apostoli sunt præferendi omnibus sanctis, tanquam abundantius spiritum sanctum habentes.

Secunda opin. quod Iohannes Euangelista, etsi non sit maior, tamen æqualis: & ratio huius est, quia prærogatiua, quæ sunt Ioan. Bapt. concessæ, etiam Ioan. Euangelistæ. Et secundum Petrum Damianum sunt quinque.

Prima; quia Iohannes fuit virgo, & Iohan. Euangelista similiter: qui corrumpi non potuit in terra propter eius virginitatem, nec etiam Dominus permisit corpus eius in feruentis olei dolio destrui.

Secunda; quia Iohan. Bapt. fuit germanus Christi, filius Elisabeth cognatæ virgin. Mariæ. Io. Euangel. in hoc excessit eum, quia fuit nepos eius, videlicet filius Salome sororis matris.

Tertia; quia Ioan. Bapt. fuit sanctificatus in utero matris, *Luca 1.* Spiritu sancto replebitur adhuc ex utero matris; & Ioannes Euangelista, licet non fuerit sanctificatus in utero matris; tamen accepit Spiritum

sanctum tempore Pentecostes cum aliis Apostolis.

Quarta; quia Iohan. Bapt. fuit propheta. *Iob. 1.* Post me venturus est, qui ante me factus. Et etiam prophetizavit in utero, *Luc. 1.* Exultavit infans in utero meo. Et plusquam propheta, *Iohan. 1.* Ecce agnus Dei: Iohannes Euangelista fuit propheta in Apoc. quia futura pronuntiat. Et plusquam propheta, quia fuit apostolus, qui excedit omnes, cum abundantius habuerit Spiritum sanctum. Et Apost. id est missus. Vnde *Iob. 1.* Fuit homo missus à Deo.

Quinta; quia Ioan. Bapt. fuit Martyr, ab Herode decollatus. Io. Euangelista fuit martyr mortaliter: quia, ut dicit Petrus Damianus: ille, qui perforavit cor Mariæ, ille met cor Ioan. Euangelistæ perforavit, unde videtur, quod ad minus æqualis erat Ioan. Bapt. & sic Christi verba; *Inter natos, &c.* non essent vera. Istas etiam rationes, & comparationes, refert Robert. de Licio, in quodam sermone de S. Iohanne Euangelist. & concludit, quis istorum sit maior vel minor, non est curandum, cum bene concordet in cælis, ideo non est disputandum de eis in terra; pro quo recitat ibi miraculum. Et ut dicit Dominicus post Io. Andr. *in c. v. nico. de reliq. & vener. sanctor. in 6.* periculotum est, de meritis sanctorum disputare.

Tertia opinio, ut dicit idem Barlette, quod Moyse fuit eximius prophetarum: quia *Ecclesiast. 44.* dicitur; *Non est inuentus similis illi, qui conseruaret legem Excellentis.*

Quarta opinio est, quod fuit Adam, qui creatus est, non genitus, & pater omnium. Hinc dicit Petrarcha, quod est primus post virginem Mariam: de quo Bartholomæus Veronens. *de Imperatore militum eligendo. in verb. ratione dignitatis.* Sed tamen de Adam non est bona argumentario, eo; quia non surrexit inter natos mulierum, sed à Deo creatus, & ideo non comprehensus in dicto Christi.

Quinta opinio est Iesu Christi (cum quo sub venia nos erimus), ut dicit Barlette *in dicto loco*; quia veracum qua opinione Thom. 2. 2. 9. 174. art. 4. quod inter natos mulierum non surrexit maior Ioanne Baptista, ut habetur *Math. 11.* Quam conclusionem comprobatur idem Barlette *in d. loco*, triplici ratione, quæ extrahuntur à doctoribus.

Primo, ratione diuinalis prænominationis; quoniam, ut dicit S. Thom. 3. 2. 7. art. 5. quod diuina prouidentia, quoties mittere voluit aliquem sanctum virum in mundo, pro vniuersali præparatione, voluit illum prius in mundo ostendere duplici modo. Primo, verbo prophetico Secundo, signo diuino, quod patet triplici lege. Primo, in lege naturæ, quando misit Noe in impositione nominis. *Gen. 5.* dicit pater eius Lamech. vocabitur nomen eius Noe. Ille consolabitur nos ab operibus manuum nostrarum in terra, cui maledixit Dominus. Secundo, in lege scripturæ de Moyse, per signum diuinum, quando in terram proiecit coronam Regis. Tertio, in lege gratiæ tempore Christi, quando missus est Iohannes Baptista, qui ostensus est verbo prophetico per angelum. *Luca 1.* Erit magnus coram Domino. Et ista magnitudo fuit in pluribus, scilicet circa eius aduentum, in eius conceptione, & in eius natiuitate. Et circa laudem illius, quam habuit ab ipso Christo, qui eum laudauit in constantia, in austeritate, in prophetia, & in perseverantia, ut ibi dicit Barlette.

Et ex quo sequitur secundo, quod fecit maior inter natos mulierum ex diuina commendatione, ex qua sumuntur laudes, & magnificentiæ ipsius, quas ponit idem Gabriel *in d. loco, ver. secundum dicitur.*

Ex quo

Ex quo & tertio sequitur, quod infuse sunt & fuerunt in Iohanne infinitæ gratiæ: quoniam fuit angelus, fuit patriarcha, fuit propheta, & plus quam propheta, magnus coram Domino, Apostolus, martyr, confessor, virgo, eremita. Et ibi concludit, illum omnibus cæteris propositum: quod credo esse verum, & sum in hac opinione, quod post Mariam est primus in cælo, & habet proximiorē sedem, & sedet ante omnes, & quoscunque: quia magis dilectus à Deo, propter eius gratam virginitatem, propter eius gratam humilitatem, & propter eius gratam charitatem, quæ tria ibi ample explicat & declarat idem Gabriel in fine, ibi: *Tertium dicitur. &c.*

Et de eodem, & eius excellentia, videatur etiam Iohannes Ludouicus Vinald. *in suo opere Regali. in tract. de pugna parisiensi. in q. notab.* vbi etiam ample. Et ibidem etiam vide de laude & excellentia omnium patriarcharum & prophetarum, quos videre poteris, cum de vno quoque veniet ad propositum.

Legimus & de Iohanne Baptista, quod triplex mirabile munus gratiæ habuit in vtero adhuc existens. Primo, gratiam, qua in vtero sanctificatus fuit: vnde fuit ante sanctus, quam natus, in quo cum Ieremia conuenit: Secundo, gratiam habuit, qua in vtero prophetare meruit: quoniam in vtero matris exultans, Deum adesse cognouit. Tertio, gratiam habuit, qua suis meritis matri prophetiæ spiritum tradidit. De quibus ample Guilielm. Benediceti *in sua reper. esp. Rayn. in verb. & soboles, quam e stabat num. 22. c. xv. de testam.* vbi concludit ex verbo Christi, quod nullus surrexit maior Iohanne Baptista inter natos mulierum corruptarum.

Vigesimanona consideratio. Ex primoribus Ecclesiæ, tam militantis, quam triumphantis, censentur Apostoli, qui etiam videntur præferri debere Patriarchis & Prophetis. Quoniam, vt habetur *Ephes. 4.* ponit Apostolus narrando dona collata à Christo in ædificationem corporis sui, id est, Ecclesiæ. Primo, ponit Apostolus, deinde omnibus loquens, ait: *Estis ciues sanctorum, & domestici Dei super ædificari supra fundamentum Apostolorum & prophetarum, ipso summo angulari lapide Christo IESU, scilicet doctrinam eorum vtrunque. siue testamenti. siue populū Indorum & gentiū Christus lapis angularis dicitur, quia vtrumq; in se coniugit.* & ideo se exultat, & rationem reddit Anton. Flo. *in 3. par. sua sum. tit. 31. c. 8.* quod prius de prophetis, quàm de apostolis, scripserit, & eos in ordine suæ scripturæ præposuerit, reddens rationem solam, eo; quia tempore præcesserunt apostolos.

Sed videtur, quod sunt præferendi, tanquam Principes populorum, vt habetur *Psal. 46.* Principes populorum congregati sunt cum Abraham. & *Psal. 44.* Constitues eos Principes super omnem terram. Et de his habetur *Apoc. ult.* cum dicitur: Quod murus ciuitatis, scilicet supernæ Ierusalem, est habens duodecim fundamenta, & in eis duodecim nomina apostolorum & agni, & post Cherubin & Seraphin, incessabili voce clamantia, *Sanctus, &c.* Dominum laudat in cælis gloriosus apostolorum chorus, quorum dignitas est veneranda: quoniam, vt canit Ecclesia: Ecclesiarum sunt Principes, belli triumphantis Duces, celestis aulae milites, & vera mundi lumina. Et quilibet habuit principatum sibi à Deo decretum magnæ prouinciæ vel regni.

Nam, Andreas fuit Princeps populi Achaeni. in Græcia.

Iacobus maior, Princeps populi Hispaniæ, & quod sibi defuit honoris in mûdo, quia in capite anni à pas-

sione Christi in Iudæa decapitatus est, hoc Deus superpleuit post mortem, quia in maiori veneratione est corpus eius, quam alicuius apostoli.

Thomas, Princeps Indiani populi, quem conuertit Iacobus minor, Ierosolymorum populum regens primus ibi archiepiscopus fuit, & prius missam cantauit seu legit, vt *in c. fi. 66. dist.*

Philippus Syriam, seu Scythiam specialiter gubernauit.

Bartholomæus, (cuius nomen porto) Armeniam, & Licaoniam. De cuius vita & martyrio ponit Ant. Flo. *in sua historia. parte 1. u. 6. c. 12.* cuius verba hic inferre volui ad laudem, & decorē ipsius & nominis eiusdem. Dicit enim, quod Bartholomæus interpretatur filius suspendentis me, vel filius suspendentis aquas. De eo dicit Dionysius *in lib. de mystica theologia.* Diuus Bartholomæus dicit multam esse Theologiam, & minimam, & euangelium latam esse, & magnum, & rursus concisum: vult dicere, quod vna consideratione, omnia possunt de Deo affirmari, & alia magis proprie de Deo negari. Euangelium est concisum, id est, breue quo ad finem, qui est niles Christi, & charitas. Latum autem, & magnum, ratione materiæ propter innumera documenta & mysteria comprehensa.

Hic vnus fuit ex senatorib. Ecclesiæ apostolis Christi, vt patet *Luc. 9. v. 6. Mar. 3. v. 10.* & dicā infra *in consid. seq.* Et post aduentum Christi intrauit in Indianam, que est in fine orbis, & ad quendam ciuitatem deueniens habitare cepit in templo, vbi colebatur Deus Astaroth. Diabolus autem habitans in illo idolo ita decipiebat homines, immitens quasdam infirmitates, vt ipsi infirmi pro sui liberatione, sacrificia idolo offerrent, quo facto, diabolus ab illa passione illata cessabat. Cum autem templum Astaroth languentibus esset plenum, & quærentibus, vt solitum erat, nullum diabolus per idolum daret responsum, pergunt ad vicinam ciuitatem vbi colebatur Berith, interrogantes eum quare Deus suus eis non daret responsa, Berith respondit, Deus vester catenis igneis religatus est, ita vt nec loqui, nec respirare valeat, ex quo Apost. Dei ciuitatem vestram ingressus est. Anunt illi: Quis est iste Bartholomæus; Inquit, Amicus Dei omnipotentis est, & ad hanc prouinciā venit, vt euacuaret omnes Deos Indiæ. At illi, Da nobis signum eius, in quo valeamus eum discernere inter tot millia hominū, & cognoscere eum. Quibus dæmon ait, Capilli eius nigri & crispi, caro candida, oculi grædes, nares æquales, & directæ, barba prolixa, habens paucos capillos canos, statura æqualis, colobio albo, clauato, purpura vestitur: induitur pallio albo, quod per singulos angulos gemmas habet purpureas. Viginti lex anni sunt, ex quibus vestimenta eius & sandalia, nec veterascunt, nec sordescunt: centies per diem orat, centies per noctem: angeli Dei cum comitantur, qui nec eum sinūt fatigari, semper eodem vultu & animo lætus & hilaris perseverat. Omnia prævidet, omnia nouit, omnium linguarum notitiā habet: & quod nunc loquor vobiscum, ipse iam nouit. Cum eum quæsieritis, si volet, ostendet se vobis, si noluerit, non poteritis inuenire: rogo autem vos, vt cum eum inueneritis, deprecemini eum, ne huc veniat, & similia Astaroth mihi faciat. Eunt ergo, cum per duos dies solite quæsiissent, nec inuenire possent, altera die quidam dæmoniacus, ambulans iuxta eum clamauit, dicens: *Apostole Dei Bartholomæi. incendunt me oratione tua.* Cui Barthol. *Obmutescit, & exit ab eo.* Qui subito liberatus est. Audiens autē hæc Rex illius prouinciæ nomine Polemius, cum haberet filiam lunaticam, misit ad illum rogans vt veni-

ret, vt sanaret filiam suam dæmoniacam. Apostolus vero accedens palatium Regis, cum vidisset illam catenis ligatam, eo quod appropinquantes sibi, moribus lacerabat, iussit eam solui: cum ministri timerent hæc agere, dicit: *Ego dæmonium illud ligatum teno, & vos timeo.* quam solutam subito à diabolo liberauit. Misit autem Rex Polemius multos camelos oneratos auro & argento & lapidibus preciosis, vt quærentes Dei Apostolum ei prædicta ex munere Regio offerrent. Cum ergo inuenire non potuissent, reuersi sunt ad Regem. Ipse verò Apostolus mane sequenti, cum Rex solus esset in cubiculo apparuit, dicens: *Et quid per totam diem hesternam me fecisti querere cum auro, & lapidibus preciosis? Hæc necessaria sunt his, qui terrena, & carnalia cupiunt: ego autem nil mundanum regno.* Tunc Apostolus loquens ei de mysterio nostræ redemptionis, ostendit ei Christum diabolum vicisse per mirabilem congruentiam, potentiam, & sapientiam, & iustitiam. Quibus declaratis, dicit Apostolus: *Si baptizari disponis, ego tibi & populo dabo Deum vestrum catenis, & catenam.* Quod cum affirmasset, e facere paratum die sequenti, congregatis sacerdotibus Asteroth, & populo ad templum, cum sacerdotes ei immolarent in potentia Regis & populi, Dæmon in statua clamare cepit, & diceret: *Ue miseri mihi sacrificia offerre, ne peiora, quam ego, patiamini tormenta.* Qui catenis igneis religatus sum ab angelis Iesu Christi: qui crucifixus est à Iudeis, putantibus cum à morte detineretur: Ipse autem IESUS per mortem Regiam nostram deuicit, & Principem mortis donum nostrum vinxit. Statimque omnes miserunt funes, vt simulacrum euertèrent, sed non valuerunt. Apostolus autem præcepit dæmoni, vt idolum illud committeret, & omnia illa simulachra templi per seipsum confringeret: quod & factum est. Omnes infirmi, qui erant in templo sanati sunt, orante pro eis Apostolo, qui & templum Christo dedicauit. Sed & angelus Domini circumuolans templum in humana specie apparet, in quatuor angulis templi signum crucis inculpsit, dicens: *Sicut sanati sum infirmi ab Apostolo à languoribus suis: ita sit hoc templum mundatum ab immunditijs & habitatore eius diabolo: sed antequam pergat in desertum, (quo Apostolus eum ire præcepit) ostendam vobis eius horribilitatem, quem videatis, non timeatis: sed signum illud, quod inculpsit in templo frontibus vestris imprimite.* Tunc viderunt omnes Æthiopeni fulgine nigriorem, facie acuta, barba proluxa, crinibus vsque ad pedes protensis, oculis igneis, scintillas vt ferrum igneum emittentibus, flammam sulphuream ex naribus spirantem, catenis igneis vinctum retro manibus. Et dicit ei angelus Domini: *Quia Apostolo obediens, omnia idola templi confregisti, solvam te, & perge in desertum leui, vbi nullus hominum moratur, vbi mansurus vsque ad diem iudicij.* Qui cum magno strepitu, & ululatu, disparuit, angelus cunctis videntibus ad caelum ascendit. Rex vero Polemius cum vxore & filiis & omni familia baptizatus est, multusque populus cum eo, qui etiam Polemius relicto Regno, Apostoli discipulus effectus est. Pontifices vero idolorum ad Astyagem Regem fratrem dicti Polemij, conuenerunt, & de deorum suorum iniuria, ac templi mutatione, ac fratris sui per artem magicam deceptione, contra Apostolum conquesti sunt. Astyages autem vehementer iratus, misit mille viros armatos ad quærendum Apostolum, & captum ducendum ante ipsum. Eo autem adducto coram se ait Astyages: *Tu es, qui eueristi fratrem meum?* Cui Apostolus: *Ego non eueri, sed conueri fratrem tuum.* Et Astyages: *Sicut tu fecisti fratrem meum relinquere Deum suum, & ino sacrificare, ita ego faciam te*

Deum tuum deserere, & meum adorare. Apostolus vero ait ad eum: *Ego Deum, quem adorabat frater tuus, ligavi, & ligatum ostendi, & eum confringere statim fecisti: ita tu feceris Deo meo, poteris me ad simulacrum pronocare.* Si ego vero Deos tuos comminuum, & tu crede Deo meo. Hæc eo dicente, nunciatum est Regi, quod Deus suus Baldach, comminutus cecidisset in terram. Quod audiens Rex præ tristitia scidit purpuram, qua erat indutus. Et Apostolum iussit fastibus cædi, & caelum viuum excoriari, & demum excoriatum decapitari mandauit. Sicque per martyrij palmam ad caelum volauit. Fideles autem corpus Apostoli accipientes honorifice sepelierunt. Astyages autem, & Pontifices idolorum, arrepti à dæmonibus suffocati sunt. Polemius vero factus Episcopus, viginti annis laudabiliter ecclesiam rexit, & virtutibus plenus in Domino requieuit.

Quia vero de morte eius varia est opinio; Nam B. Dorotheus dicit, quod Barch. in Albano, ciuitate magna Armenia, crucifixus est, scapite deorsum. Beatus vero Theod. quod fuit excoriatus; ab alijs asseritur, quod fuerit decollatus: quæ ita possunt concordari, quod fuerit prius excoriatus, exinde crucifixus, de manu nondum mortuus decapitatus. Post aliquod tempus corpus B. Bartholo. ad insulam Lparicanam circa Siciliam translatum est: infideles autem insulam illam inuadentes, & omnino deuastantes circa annum Domini 331. ossa Apostoli per plateam sparserunt, sed iussa ipsius Apostoli apparentis vni sancto viro in somnijs, & designata quæ essent ossa, scilicet splendētia vt ignis, collecta sunt, & Beneuentum Metropolitim in regno Apuliæ ab ipso delata, & communiter tenetur corpus eius haberi Beneuenti, licet & Romani asserant se illud habere. Hæc dicit Ant. Flo. in sua hist. par. 1. tit. 6. c. 12. sed in par. 2. tit. 34. cap. 4. §. 5. dicit illam translationem fuisse tempore imperij Caroli, qui fuit 706. ab incarnatione Domini, & ibi ponit ample modum exhortationis factæ viro sancto, vt eius ossa congregaret, qui bis recusauit: & quod miraculose nauis, vbi ossa eius erant, euasit ab incurfu infidelium. Redeundo ergo ad propositum, vnde digressi fuimus, dignitates Apostolorum conscribamus.

Matthæus, Æthiopiam nigram, candidam doctrina fidei effecit.

Simon, prius Mesopotamiam.

Thadæus eius gerinanus, Ægyptum, simul ambo per fidem illustrarunt.

Marthias, Iudæam in sortem accepit, & primus legitur ordinatus in clericum per Apostolos. rex. & ibi gl. in clericos. 21. dist. 1.

Ioannes Euang. Asiam, cuius septem ecclesijs Apocal. scripsit, & à quibusdam viuus adhuc opinari creditur in paradysum terrestrem translatus, vt cum Enoch & Elia, cōtra Antichristum prædicet, vt de statu legis euang. habeatur testis Io. sicut de statu legis naturæ Enoch, & de lege Mosaica Elias habetur: quod tenet d. Ioan. Dominici in quodam suo dialogo, allegato per Anton. Flo. in sum. 3. part. 1. tit. 31. cap. 8. §. 1. vbi prædicta de Apostolis dicit, subiungens tamen quod communis creditur in patria cum cæteris in corpore, & anima, quia corpus eius inuenitur, vel anima tantum, exponentes illud; Si cum volo manere, donec veniam. Io. vi. quia non ad aduentum vel ad iudicium refertur, sed ad aduentum in regno ecclesiæ iam per orbem diffuso. Ipse veniet pro eo sine martyrio in pace migraturus.

Paulus princeps fuit totius fere orbis prædicando.

Sed Petrus non solum pontifex Galatiæ, Cappado-
ciæ, Antiochiæ, vbi prædicauit, & Romæ; sed absolute
Princeps fuit totius Ecclesiæ autoritate & iurisdictione
plenaria sibi tradita, non ab Apostolis cæteris, vel
conciliis, sed à Domino Iesu Christo, vt infra plene
in seq. consider. dicam.

Principes ergo Apostoli fuerunt ecclesiarum, & po-
pulorum facti à Domino Iesu Christo, vt Ecclesias
gubernarent & ordinarent circa diuinum cultum, po-
pulos moribus & virtutum exemplis ad salutem trahe-
rent, debellando hostes interiores vitiorum, doctri-
na & miraculis orbem illustrarent, quod quomodo
sit, ample demonstrat Ant. Flor. in sua sum. par. 3. tit. 31.
c. 8. 51. vbi ample per eos de simbolo per eos compo-
sito.

Item etiam tanquã iudices duodecim tribus Israel,
sedentes cū filio hominis in sede maiestatis suæ, prout
sunt duodecim Apostoli, qui secuti fuerunt Christum
in regeneratione, vt habetur *Matth. 10. & Luc. 22.* Et
isti habent iudicium approbationis; vt dicitur Arch.
8. 9. 1. c. *vereor.* Et debent omnes alios præcedere, quo-
niam iudices cæteris sunt præponendi, & in altiori se-
de, vt dixi infra in 7. part. in 1. consil. vbi dixi, quod iu-
dices debent habere sublimiorem locum facit c. *Epi-
scopus.* 98. dist. Ex quo ergo Apostoli fuerunt & Prin-
cipes nostri constituti, & iudices debent quoscumque
præcedere, vt dictum est; igitur, &c.

Et iste numerus duodenarius Apostolorum, per mul-
tas figuras diuinarum scripturarum mirabiliter præli-
gnatus fuit, & à domino consecratus.

Primo, per duodecim filios Iacob, omnes vno patre
genitos, *Gen. 25.* & iterum *42. c.*

Secundo, per duodecim fontes aquarum, quos in
desertis Elim inuenerunt filij Israel, *Exod. 15. & Num.
33. cap.*

Tertio, per duodecim lapides preciosos, quos præ-
cepit dominus vt ponerentur in veste Aaron, *Exod.
27. cap.*

Quarto, per duodecim Principes electos de duo-
decim tribubus Israel, singulos per singulas tribus.
Ios. 3. c.

Quinto, per duodecim durissimos lapides, quos præ-
cepit poni Iosue in loco castrorum, vbi fixit tentoria,
Ios. 4. c.

Sexto, per duodecim panes propositionis, qui pone-
bantur supra mensam in conspectu Domini. *Leuit. 24.
c. & Exo. 25. c.*

Septimo, per duodecim exploratores, quos misit
Moyses ad considerandam terram, quam daturus erat
Dominus filiis Israel, *Num. 13. c.*

Octauo, per duodecim boues, qui sustentabant ma-
re æneum, *3. Reg. 7. c.*

Nono, per duodecim præfectos, quos posuit Salo-
mon super omnem populum Israel. *3. Reg. 4. c.*

Decimo, per duodecim lapides, quos tulit Elias iux-
ta numerum filiorum Israel, & ædificauit de lapidi-
bus altare in nomine Domini. *3. Reg. 18. c.*

Vndecimo, per duodecim stellas fulgentes in cor-
ona sponsæ, scilicet ecclesiæ, *Apoc. 12. c.*

Duodecimo, per duodecim portas ciuitatis Hieru-
salem, quas vidit Ioannes, *Apoc. 21.*

Decimotertio, per duodecim fundamenta supernæ
ciuitatis, quæ vidit Io. & in ipsis nomina Apostolo-
rum & agni, de quibus iam dixi supra, & habetur *A-
poc. 21.*

Decimoquarto, per duodecim horas diei. Christus
est dies, de qua inquit Dauid *Psal. 83.* Melior est dies
vna in atrijs tuis super millia. Hic autem dies habet

duodecim horas, scil. Apostolos. Vnde ipse Ioannes
vndecimo ait: *Nonne duodecim hora sunt diei?* In quo
verbo Dominus Iesus non ludam, sed successorem e-
ius præuidebat. Hæc dicit Ioannes Ludouicus Vual-
dus in suo opere *Regali, in tractatu de pugna parisi sen-
sitiua, & intellectualis, in quarto notab.* vbi plene ponit
de excellentia omnium Apostolorum in genere & in
particulari, ideo eum videas ibi.

TRigesima consideratio Petrus Apostolus, qui fuit
inter Apostolos Domini primus, obtinuit prima-
tum in ecclesia, & constitutus fuit Princeps totius ec-
clesiæ: & ideo primatum & primum locum in ecclesia
triumphante, hoc est, in cælo empyreo. Et quod con-
stitutus fuerit Princeps totius ecclesiæ & Apostolo-
rum, probatur autoritate sacræ scripturæ in duodecim
locis.

Primo, *Matth. 16.* vbi dicitur: *Tu es Petrus, & super
hanc petram ædificabo ecclesiam meam.* Petra enim di-
citur, quod primus in nationibus fundameta fidei po-
suerit, & tanquam saxum immobile totius operis Chri-
stiani compagem molemque contineat. *cu. fidelior. 50.
dist.* faciunt hæc verba text. vt in beatissimo Petro o-
mnium Apostolorum summo principaliter colloca-
ret. Et in *c. præceptis. 11. dist. ibi: Cura & totius ecclesie
principatus committitur, & in c. considerandum. ibi: Et
tunc præposuit cæteris. 50. dist.* Et ideo dicitur Romana
ecclesia caput esse omnium ecclesiarum, cum non ab
Apostolis, sed à summo Deo primatum obtinuit, *c. in
nouo. cum c. seq. 21. de c. sacrosancta. 22. d. & c. cum beatis-
simus. 24. q. 1.* & probatur in *c. rogerius. 24. q. 1.* quod
Petrus fuit caput ecclesiæ, cuius sedes iussu Dei ab An-
tiochia fuit translata Romam, & vt dicit text. in *c. eun-
cta per mundum. 9. q. 3.* Petrus voce Domini principa-
tum ecclesiæ tenuit, probat etiam text. in *c. relatum. 9.
q. 1. & in c. audiuimus. ver. vnde cum omnibus. 24. q. 1. &
in c. Paulus, & c. Petrus. 2. q. 7.*

Secundus locus sacræ scripturæ Ioannis ultimo, v-
bi dicitur: *Pasce oves meas.* Ex quo dicto probatur pri-
matu & principatus seu prælatio Petri ponderando
verba, pro quo in *c. significasti. in prim. & ibi gl. de elect.
extra. & gl. si. in c. considerandum. 50. d. & gl. in verb. 11
es. in c. in nouo. 21. dist.* Quamuis enim Dominus noster
Iesus Christus, omnibus Apostolis in communi cla-
ues dederit, vt habetur *Ioan. 20. & Matth. 18.* Simili-
ter omnibus discipulis præcepit prædicare: *Marc. ult.
& Math. ult.* In his tamen non fuit datum regimen,
sicut per hæc verba: *Pasce oves meas.* vt in *c. in nouo. 51.
dist.* quoniam Reges dicuntur pastores. *3. Reg. 22.* Vidi
cunctum populum Israel dispersum in montibus, quasi
oves non habentes pastorem. *Esai. 44.* qui dico Cy-
ro, pastor meus, & omnem voluntatem meam com-
plebis. Nemo non nouit Cyrum potentissimum fuisse
regem, qui Altyage auo materno interfecto transtulit
regnum à Medis in Persas, & probatur *Esai. 46.* ipsi
pastores ignorauerunt intelligentiam, vbi taxat pa-
stres velut maiores regentes, non solum superinten-
dentes, & *Ierem. 2.* Sacerdotes non dixerunt, vbi est
Dominus, & tenentes legem nesciuerunt me, & pa-
stres præuaricati sunt in me. & in *cap. seq. & dabo vo-
bis pastores iuxta cor meum, & pascent vos scientia
& doctrina.* Ipsi quoque, cui data est potestas in cælo
& in terra, & qui est Rex regum, & Dominus domi-
nium, vt habetur *Psal. 144.* Dixi supra in parte
precedenti in 1. consil. est pastor bonus, vt habetur *Io.
10.* cuius Petrus dicitur vicarius in terris, vt est text.
in *cap. 3. §. 1. de transl. episc.* Similiter Papa gerit vi-
cem Dei in terris. *cap. 2. circa princip. de era. stat. episc.
ext. & c. ad Apostolica. §. nos itaque. de sen. & re iudic.*

in 6. *cle. 1* §. *ideoque de Magistris.* & Iesus dedit Petro claves regni cœlorum, vt habetur *Matth. 16. c. in nouo. cum c. seq. 21. dist.*

Et quando in sacra scriptura fit mentio de pastoribus, indubitate intelligitur loqui de Regentibus & Principibus, vt 27. *Jeremia*, dicendo: *Omnes pastores tuos pasce venius.* & eodem loco *cap. 23. V. a pastoribus, qui dispergunt & dilacerant gregem pasce meæ, dicit Dominus.* ideo hoc dicit Dominus Deus ad pastores, qui pascent populum meum: *Vos dispergistis gregem meum, & ei. c. 1. is eos, & non visitastis eos.* in quibus omnibus locis apparet, eos pastores appellatos, quia aliis præfuerunt in regimine & dignitate: quare Petro constituto pastori primatus prælationis & regiminis ei datus est.

Illud etiam probatur *Izechielis 34.* quem ad hoc allegat Cyprianus in *epist. 12. ad Stephanum Papam l. 3.* Aut Dominus: *Fili hominis, propheta de pastoribus Israel, propheta, & dices pastoribus. Hac dicit Dominus Deus. V. a pastoribus Israel, qui pascebant semetipfos: nõne greges a pastoribus pascentur? & c.* Et habetur etiam *Zach. 10.* Ex quibus constat, quod cū soli Petro fuerit data potestas pastoris, nec dictum fuerit aliis, pasce oues meas, quod ipse fuit prælatus Apostolorum: quod comprobatur in *c. hi. qui. 50. dist. c. 1. c. p. si post. eadem d. & in c. solua. de maior. & obed. in c. signifiasti. de elec. in c. fundamenta. de elec. in 6. & in cap. fidelior. 50. dist.* Et canit ecclesia Catholica, cui credendum: *Tu es pastor ouium, Princeps Apostolorum, tibi tradidit Deus omnia Regna mundi, & ideo tradite sunt tibi claves regni cœlorum.*

Tertius locus sacre scripturæ est, *Luc. 22.* vbi sic dicit: *Au Dominus Simon: Simon, ecce Satanas expellit vos, vt cribraret sicut triticum. Ego autem rogavi pro te, vt non deficiat fides tua, & in aliquando conuersus, confirma fratres tuos.* De quorum verborum intellectu Aug. in *9. 75. de questionibus Veteris & Noui Testamenti.* & facit text. in *c. 1. 21. dist.* & ibi ample so. de Turrec. ponit potestatem summi Pontificis & Prælatorum vltra simplicem sacerdotem ratione iurisdictionis. facit etiam text. in *c. maiores de Baptismo.* vbi etiam ponitur, quod Dominus orauit pro Petro, ne deficeret fides eius: que verba bene ponderata denotant, quod Petrus habuit primatum omnium à Deo. Primo enim nominatim eum appellat Simon, quasi ex aliis eum vocando, & disiunctim alloquendo: Simon, ait. Deinde quod communem futuram prædixit eorum tentationem, *expellit vos:* deinde tertio, reuertitur specialiter: dicendo: *Ego rogavi pro te,* non dixit, *pro vobis.* Et iterum, *vt non deficiat fides tua, non vestra.* Et ne aliquid dubitationis subesset, addit: *Et tu in præsentia aliorum Apostolorum.* & vt indubitatissime ab aliis esset distinctus, addit: *confirma fratres tuos,* qui erant discipuli & Apostoli, ac si apertissime diceret Christus: *Ego tu in aliorum curam habeas.*

Quartus locus Euangelicus pro primatu Petri inter Apostolos est, *Matth. 17.* vbi Petrus iussus est dare didrachmam pro Domino & pro se, cum dicatur: *Et cum venerunt Canaan, acceperunt, qui didrachmam petebant ad Petrum, & dixerunt ei: Magister non solum didrachmam. Et ibi, Et cum intrasset domum, peruenit ad eum Iesus, dicens: Quid tibi videtur Simon? Reges terra, à quibus accipitur tributum vel census, à filius suis, an ab alienis? Et ille dixit: Ab alienis. Dixit illi Iesus: Ergo liberi sunt filij. Vt autem non scandalizemus eos, vade ad mare, & mitte hamum, & cum piscem, qui primus ascenderit, tolle, & aperto ore eius inuenies stateram, illam sumens da eis pro me & te.* Ex quibus verbis. & eo quia Apostoli statim in his verbis dixerunt: *Quis, putas, maior est in re-*

gno cœlorum? Beatus Hieronymus, declarans prædicta verba, & sensum literæ, dixit, quod etiam hæc fuerunt mens Apostolorum, & etiam B. Ambrosius, de quo habetur in *c. est aliud. 24. quæst. 1.* & etiam Aug. in *questionibus Veteris & Noui Testamenti. 9. 75.* vbi per hæc verba multum ponderauit primatum Petri inter Apostolos.

Probatur & vltterius ex trina nominatione Apostolorum per tres Euangelistas facta, videlicet *Matth. 10.* vbi sic nominantur:

Petrus, Andreas, Philippus, Bartholomæus, Iacobus Zebedæi, Ioannes, Thomas, Matthæus, Iacobus Alphæi, Thadæus, Simon Cananeus, Iudas Scarioth.

Marc. 3. Petrus, Iacobus Zebedæi, Ioannes, Andreas, Philippus, Bartholomæus, Matthæus, Thomas, Iacobus Alphæi, Thadæus, Simon Cananeus, Iudas Scarioth.

Luc. 6. Petrus, Andreas, Iacobus, Ioannes, Philippus, Bartholomæus, Matthæus, Thomas, Iacobus Alphæi, Simon Zelotes, Iudas Iacobi, Iudas Scarioth.

Vbi semper sunt in numero duodenario, & tamen semper Petrus est primus: & non primus ratione primæ vocationis; quia Andreas fuit primo vocatus. Et dicitur in sermonibus Discipuli, *ser. 38. de sanctis Iacobo & Philippo. in ser. de sanct. Petro. & Paul.* Et semper Doct. Theologi intellexerunt de primatu ratione prælationis & principatus. ideo & nos ita intelligimus.

Sextus locus est *Ioan. 21.* vbi habetur, Simon Petrus cum audisset; quia Dominus est, tunica se succinxit: erat enim nudus, & misit se in mare. Alij autem Discipuli nauigio venerunt. Non enim longe erat à terra, sed quasi cubitis ducentis trahentes retia, &c. quod singulariter declarat, & ita intelligit Bern. de Buis. *l. 2. de confid. ad Euangelium.*

Septimus habetur *Luc. 5.* quem ad hoc adducit Ambrosius relatus per Gratianum. *24. 9. l. c. non turbatur.* denique, vt dicit text. & si aliis imperatur, vt laxent retia sua, soli tamen Petro dicitur, *duc in altum,* hoc est, in profundam disputationum. Quid enim est tam altum, quam altitudinem diuinarum videre, scire filium Dei, & professionem diuinæ generationis assumere, licet mens humana plene rationis non queat inuestigatione comprehendere: fidei tamen plenitudo complectitur. Et ibi dicit Ioan. de Turr. quod licet dederit omnibus potestatem prædicandi; non tamen omnibus, sed soli Petro dedit altas quæstiones circa fidem determinare, & in lucem veritatis ducere.

Octauus habetur *Matth. 18.* quem ibi declarat Chrysostomus.

Nonus habetur *Marc. 14.* cum soli Petro dixerit Christus: *Simon dormis, non potuisti vna hora vigilare mecum, & quasi Dominus voluerit ostendere, ipsum præ cæteris ex commisso sibi officio debuisse vigilare.*

Decimus habetur *Ioan. 6.* dum multi discipulorum abiissent retro: dixit Iesus ad duodecim: *Nunquid & vos vultis abire?* Respondens ei Simon Petrus: *Dominus, ad quem ibimus?* & dicit gl. vnus pro omnibus respondet.

Vndecimus habetur *Luc. 22.* de amputatione auriculæ Malchi à Petro facta: quod declarat Greg. Papa relatus per Gratianum. *c. si Petrus. 24. 9. 1.*

Duodecimus & vltimus locus est *Iob. vlt.* vbi Dominus dicit ad Petrum: *Amen Amen, disco tibi, cum esses*

junior, cingebat te, & ambulabas ubi volebas: cum autem finueris, extendes manus tuas, & alius cingat te, & duceat te, quo tu non vis. Et infra dicit ei: Sequere me, quod non modo intellexit de genere martyrij, sed & ordine magisterij, ut ait Theophil. Inde quidam recentior ait: Sequere me, gerendo vices meas, & in officio pastoralis & martyrij. Et hæc sunt, quæ satis probat, quod Petrus inter Apostolos obtinet primatum, tanquam pastor inter eos. Et quoniam summi Pontifices sunt successores Petri, ideo obtinent primatum in Ecclesia militante, prout Christus: cuius vicarij sunt in Ecclesia triumphante. Dicam infra in par. sequenti. Et nota, quod Christus simpliciter magis dedit Ioannem Euangelistam quam Petrum ex pluribus privilegijs eis concessis, ut ait Anton. Flor. in 4. part. sua sum. tit. 10. c. quarto. §. 3. & nullus alius ita familiaris & continuus cum Christo.

TRigesima prima consideratio. Ambrosius recitatus in c. iii. beati. 2. q. 7. dicit: B. Petrus & Paulus eminent inter uniuersos Apostolos, & speciali quadam prerogatiua præcellunt: verum inter ipsos quæ cui proponatur incertum est. Puto enim illos æquales esse merito qui æquales sunt passione, & simili eos fidei deuotione vixisse, quos simul videmus ad martyrij gloriam peruenisse. Non enim sine causa factum putamus, quod vna die passi sunt, vno loco, sub vno persecutore. Vna die, ut ad Christum pariter peruenirent. In vno loco, ne alteri Roma deesset. Sub vno persecutore, ut æqualis crudelitas vtrumque constringeret. Dies ergo pro merito, locus gloria, persecutor decretus est pro virtute, &c. Et etiam Pelagi. Papa in c. quibus. 21. dist. Sic quamuis vniuersæ per orbem Cathol. & Apostol. constituitur Eccles. vnus thalamus Christi sit: tamen sancta Romana Ecclesia Catholica & Apostol. nullis synodicis constitutis cæteris ecclesijs prælata est, sed Euangelica voce Domini & Saluatoris nostri primatum obtinuit: Tu es, inquit, Petrus, & super hanc petram aedificabo ecclesiam meam. Cui data est etiam societas beatissimi Pauli vasis electionis, qui non diuerso (sicuti hæretici garrunt) sed vno tempore, vna eademque die, gloriosa morte cum Petro, in vrbe Romana, sub Cæsare Nerone, agonizans coronatus est. & supra dictam pariter Rom. Ecclesiam Christo Domino consecrarunt, eamque omnibus vrbibus in vniuerso mundo sua præsentia ac venerando triumpho prætulerunt.

Ex quibus videtur dicendum, quod Paulus fuit æqualis Petro, & sic quod Petrus solus non fuit Princeps Apostolorum, nec illi soli fuerit data illa potestas vniuersalis antedicta Io. de Turrecr. in c. per. 8. quest. 1. Et Anton. Florent. in sua histor. in 1. part. tit. 6. cap. 4. ponunt hanc æqualitatem, sed dicunt, illam fuisse in merito, & premio, & potestate ordinaria, sed non quo ad iurisdictionem: quia Petrus fuit maior in hoc & in administratione Paulo, ut in c. in illis, in fin. 80. dist. & gloss. in ver. part. in c. nouo. 21. dist. Et etiam quo ad potestatem faciendi miracula, & idem Flor. in sua sum. 3. part. tit. 31. cap. 8. §. 1. Attamen Ioan. Ludo. Viual. in suo opere regali, in tractat. de pugna parisiensis in 3. notab. versic. Paulus Apostolus, dicit, quod Paulus fuit Petro sublimior in quibusdam: hinc est, quod in bulla siue sigillo plumbeo ponitur Paulus à dextris, & Petrus à sinistris. Aliam tamen rationem, quare hoc fiat, retulit Ioannes de Selua in suo tractatu de beneficio, in prima par. q. 5. scilicet, quia sinistra pars, mortis quam Christus habebat tempore, quo Petrus venit ad Christum ante passionem. Dextra vero denotat immortalitatem Christi, quam habuit post resurrectionem, quo tempore Paulus venit ad Christum. Hæ rationes sunt somnia: ideo melius dixi supra in hac

parte, in secunda consideratione, ubi dixi de Christo quomodo sedeat ad dextram. Et in 4. not. ponit ipse Viual. de omnibus Apostolis: sed dicit, quod Paulus præcellit alios Apostolos sex rationibus. Et etiam de omnibus alijs Apostolis & conuersatione eorum ponit idem Antonius Florentinus in dicta sua historia, in 1. parte in 6. tit. a 4. cap. vsque ad finem. ponit de discipulis, & solum ponit de tribus, videlicet de Lazaro, & Martha, & Magdalena: de quibus facio considerationem sequentem. Dicit tamen Barthol. Veronens. in tractatu de Imperatore eligendo, in verb. ratione dignitatis, quod Adam & Petrus sunt digniores, quia proximiores virgini Mariæ.

Aduerte tamen, quod de iure, appellatione Apostoli simpliciter intelligitur de Paulo, ut ait gloss. in verb. Vir. de iur. natur. gent. & ciuili. in Instituto, quæ gloss. a Doctoribus approbatur. Cui concord. glossa iuris Canonici, in verb. part. in c. form. de verb. signific. qua allegat pro hoc can. Apostolus. 32. q. 7.

TRigesima secunda consideratio. Lazarus post Apostolos, discipulus Christi, huius nostræ ciuitatis Heduenis patronus, protector & cõseruator, & in qua eius corpus requiescit, inter cuius membra caput peregrinis demonstratur, summa gloria, summa laude, summo honore glorificandus, laudandus & honorandus. Hic enim, ut dicit Flor. in d. tit. 19. c. Frater erat Marthæ & Magdalene à Christo fuit familiariter dilectus, & solus inter discipulos Christi amicus vocatus, ut habetur Iohan. 11. Lazarus amicus noster dormit. De stirpe regia descendens à populo Iudæorum patre Syro nuncupato, & matre Eucharis, & mortuis eorum patre & matre magnas sui patrimonij diuitias sc̄e inter se diuiserunt, ut Mariæ quoddam castrum Magdalon dictum (vnde Magdalon nuncupata est) in partem contigerit. Marthæ vero castellum Bethaniz, quod erat prope Ierosolymam ad duo milliaria. Lazaro autem, militiæ vacanti, pars non modica Ierosolymorum: & cum quadriduanum a mortuis suscitauit Christus, post passionem Domini, lapsis aliquot annis, Iudæi fugatis Apostolis de partibus illis insurgentes contra Lazarum, Mariam, & Martham sorores eius, Marcellam pedissequam Marthæ, quæ Christo disputante contra Phariseos, clamauerat: B. Marius venter quise portans, &c. & Celidonium, quem à natiuitate, cæcum, Christus illuminauerat, & Maximinum vnum ex 72. discipulis Christi, nauis imposuerunt sine gubernaculo, periculis marinis exponentes, ut quam citissime submergerentur. Sed diuino nutu, Massilian incolumes peruenerunt, ubi prædicationibus eorum Princeps cum vxore ad fidem Christi conuersus, idola ciuitatis confregit: Ecclesias construxit, fidem & baptismum plurimis recipientibus, beatum Lazarum Massiliæ episcopum prefecerunt: deinde populum Prouinciæ ad fidem induxerunt. Reliqua vero vide infra in ult. part. in consideratione, quæ de laude ciuitatum tractat, ubi plura in laudem diui Lazari scribuntur. & merito cum sit lumen tutelare Heduenum.

TRigesima tertia consideratio. Post Apostolos & Prophetas, dominum Deum martyrium candidatus laudat exercitus, ut habetur in cantico Ambrosij & August. vnde Iohannes Apocal. 7. dicit, se vidisse turbam magnam in Ecclesia triumphante, quam numerare nemo poterat, ex omnibus gentibus & populis, tribubus & linguis, stantes ante thronum, & in cõspectu agni, amictis stolis albis, & palmæ in manibus eorum, & clamabant voce magna, dicentes: Saluum nos, qui sedes super thronum, & agno, & omnes angeli

stabant in circuitu throni, & seniorum, & quatuor animalium laudantes Deum: & qui sunt hi amici stolis in circuitu throni cū palmis in manibus, sunt, qui venerūt ex tribulatione magna, & lauerūt stolas suas, & dealbauerunt eas in sanguine agni: ideo sunt ante thronum Dei, & seruiunt ei die ac nocte, & qui sedet in throno habitat super illos: de quo in *1. consider. hu. in sec. part.* Et non esurient amplius, neque sitient, vt de his dicit Anton. Flor. in *sua sum. part. 3. tit. 32. cap. 9.* vbi plene de Martyribus, quos ponit post Apostolos & Prophetas.

Vnde multum sunt honorandi & glorificandi martyres, cum sufferre martyrium sit actus maximæ perfectionis: quod probat S. Thom. 2. 2. q. 124. art. 3. duobus modis, vbi per eum.

Ex quibus concluditur, quod martyres sunt perfectiores Doctoribus; quia ipsi docent non solum verbo, sed etiam facto. Sunt etiam perfectiores virginibus, vnde August. in *lib. de Virginit.* facit comparationem inter perfectionem martyrij & virginitatis. & etiā S. Tho. in *4. dist. 49.* inquit, quod licet vna laureola sit maior altera, secundum quod simpliciter tamen loquēdo, laureola martyriū est potior laureola doctorum & virginū, quia cū martyrio sit pugna difficilior & victoria maior, debet etiam esse excellērior laureola, quæ martyrio datur. Vnde gl. super illud *Matth. 5.* Beati qui persecutionē patiuntur, &c. dicit, quod omnes aliæ beatitudines perficiuntur in ista Ecclesia quoque in commemoratione sanctorum martyres præordinat & præponit doctoribus & virginibus, ad ostendendum præminentiam eorum, respectu doctorum & virginum. Quorum martyrum gloriam admirans sancta mater ecclesia, inquit Deo: *Quæ vox, quæ poterit lingua retexere. Quæ tu martyribus munera preparas. quasi die nulla.* Ideo canit David Propheta. *Psal. 115.* *Preciosa in conspectu Domini mors sanctorum eius;* id est, secundum Alex. de Hales, ibi: *Chara & grata est Deo mors martyrum.* Cū enim ipsi ostenderint operibus arduis, quod super alios Deum dilexerunt, dicente Gregorio in quadam homilia paschali, quod probatio dilectionis exhibitio est operis. Credendum est ergo, quod Deus in cælesti curia illius præcipui amoris signa ostendet eos singulari gloria decorando. hæc dicit Bernardinus de Buis in *suo Rosario, in 1. par. serm. 39. ltera Z. a. & b.* in dicto sermone tractat materiam martyrij.

Et dicit Ioannes Ludouicus Vivald. in *suo opere regali, in tract. de pugna partis sensuue, in 4. notab.* quod triumphus, dignitas, magnificentia, honor & gloria totius Christianæ religionis, est in tam grandi exercitu sanctorum martyrum, qui pro veritate fidei orthodoxæ suum proprium fuderunt sanguinem. De laude, gloria & excellentia quorum videas ibi.

TRigesimaquarta consideratio erit de doctoribus Ecclesiæ, qui etiam sunt de numero beatorum: immo etiam ad ecclesiastici corporis integritatem & consummationem constituti sunt à Christo. Inter ceteros eius gradus & partes, doctores qui veritatē palam edoceant, & populum recte instituunt, quemadmodum testatur beatus Paulus in *1. ad Corinthios epist. cap. 12.* dicens; Et quosdam quidem posuit Deus in ecclesia, primo Apostolos, secūdo Prophetas, tertio Doctores, deinde virtutes, &c. & ad *Eph. 4. c.* idem affirmat his verbis, *Et ipse Christus dedit quosdam quidem Apostolos, quosdam autem Prophetas, alios vero Evangelistas, alios autem pastores & doctores ad confirmationem sanctorum, in opus ministerij, in edificationem corporis Christi.* Ex quibus etiam videtur, quod præcedant

martyres, cum ibi per Apostolum ponantur in tertio gradu post Apostolos & Prophetas: sed patum (vt credo) hic curatur de ordine literæ. De laureola doctorū dixi in *præced. consideratio. 10.*: de quibus *Dan. 13.* dicitur: *Qui ad iustitiam erudiunt plurimos, quasi stella in perpetuas æternitates.* & vide per Anton. Florent. in *3. par. sue summa. tit. 30. c. 8 §. 2.* Et nota, quod in paradiso sunt tot ordines dignitatum, & vnus excellit alterum, ita & in terra: & fiunt tales differentię pro maiori concordia tantæ multitudinis, quæ non posset alia ratione subsistere. *cap. ad hoc. 89. dist. 6. c. licet. 2. 45. dist. 11.*

TRigesimaquinta consideratio erit de Euangelistis, qui sunt quatuor, qui præferuntur omnibus aliis inferioribus ab Apostolis, imo inter alios simul connumerantur. *c. vnic. de reliquijs & venerat. sanctor. in 6.* Sed quis illorum sit præferendus? Videtur, quod sit Ioannes; tum quia Apostolus; tum quia Ecclesia canit, quod inter ceteros magis dilectus, tum quia dicit gl. in *ver. miraculo. in c. per bapuzinum. de consecr. dist. 4.* quod B. Maria & Ioannes Apostolus peccare non potuerunt, tum ex eo, quod quatuor Euangelistæ figurantur per quatuor elemēta: videlicet per terram, aquam, ignem & aërem.

Primo, Matthæus figuratur per terram, quia primo fuit valde terrenus, deditus mundi lucris: vnde telonarius dicitur seu publicanus. Vnde etiam *Exch. 1. & Apocal. 4.* per hominem figuratur, cui commissa est cura terræ, vt in ea operaretur. *Genes. 3. cap.* Tradidit etiam notitiam nobis de Christo secundum carnem, quam à terrenis traxit, incipiens Euangelium: *Liber generatos.*

Marcus figuratur per aquam: nam in ciuitate, quæ fundata est in aquis, scilicet Venetiarum, elegit habitationem suam: & per leonem figuratur, qui quartanam patitur, eo, quod multo humore abundat. Aqua summe nutrit quartanam. Hic tradit notitiam de Iesu, secundum suam sapientiam, quæ per aquam figuratur in scriptura, iuxta illud *Ecclesiast. 15.* Aqua sapientiæ salutaris potauit illum. Vnde principaliter Marcus describit prædicationem Christi, & incipit Euangelium suum in aquis Iordanis, dicens: *Mox post exordium fuit Iesus in deserto baptizatus.*

Lucas autem est vt aër. Vnde Euangelium scripsit ea lingua, quæ melius vitur aëre, in formam vocē, quam alij. Dicit Isidorus in *Ety. libro.* quod Orientales frangunt aërem in gutture, & in gutture loquuntur, vt Hebræi seu Iudæi. Occidentales præcipue Hispani frangunt vocem in dentibus, & ideo in dentibus loquuntur, vt Latini. Sed mediterranei frangunt vocem in palato, & in palato formant vocem, & ideo melius quam alij loquuntur, vt Græci: & ideo locutio eorum comptior est cæteris secundum ipsum, & hac lingua Lucas suum scripsit Euangelium, secundū Hieron. Vnde seculari quadam redolet eloquentia: Hic figuratur per vitulum, qui in veteri Testamento figurabat mortem Christi, quæ in aëre facta est. vnde principaliter Lucas describit ignominiam passionis: & hec visio est nobis magis proportionata. Nam per aërem corporaliter melius videmus. Et est ratio; quia nil nobis nasci profuit, quod dixit Matthæus: nec prædicatione profuit, quod dixit Marcus, nisi redimi profuisset, quod dixit Lucas.

Ioannes autem figuratur per ignem, & merito, quia dilectionis amore ardebat. Hic figuratur etiam per Aquilam, quæ super omnia alia animalia visitat sphaeram ignis, vbi exustis plumis ad terram veniens, iterum iuuenescit. Igni recte comparatur, cuius verba fuerunt

ba fuerunt plena igne charitatis. Ipse describit, quomodo sic Deus dilexit mundum, ut vnigenitum suum daret, & qualis ipse vnigenitus datus est nobis, id est, In principio erat verbum. Ipse narrat sermonem in vltima cœna plenum igne amoris. Ipse solus latus Christi lancea perforatum describit, vnde exiit omnis flamma amoris. Epistolæ eius plenæ sunt fraterno amore. Hæc sunt, quæ dicit Antonius Florentinus *in prima parte sue summe. tit. 3. c. 3. §. 2.*

Ex quo, vt dixi supra *in 12. consideratione.* Quod inter quatuor elementa, dignius & excellentius est ignis. Ideo etiam cum Euangelia Ioannis igni non parentur, digniora cæteris censenda sunt. Et de ordine illorum habetur per Hieronymum de Lyra & alios scribentes, *in proœmio seu armento Euangeliorum Matthæi* ex quo primus scripsit Euangelium in Iudæa, sed propter hoc Euangelia sua non sunt digniora, sed Ioannis, vt dictum est.

Figurantur etiam per Angelum & tria animalia; videlicet per Angelum Matthæus, per Taurum Lucas, per leonem Marcus, & per Aquilam Ioannes, vt habetur *Ezech. 1.* Et declarant de Lyra, & alij Doctores Theologiæ in dicto proœmio Euangeliorum.

Trigesima sexta consideratio. Post hos sunt quatuor Doctores, præcipue Catholici quatuor columnæ Ecclesiæ, videlicet S. Greg. Papa. sanctus Hieron. presbyter Cardinalis, sanctus Ambrosius Archiepiscopus Mediolanensis, sanctus Augustinus ante cõuersionem suam rhetor maximus & philosophorum acutissimus: post susceptum vero baptismum Episcopus. Hypo. per totum mundum celebris Doctor, & falsitatis inimicus. Hi sunt eruditissimi & sanctitate præfulgidi. Et vt testatur Romanus Ponti. *in cap. vnico, de reliq. venerat. sanct. lib. 6.* Quorum perlucida ac salutaria documenta Romanam illustrarunt Ecclesiam, decorarunt virtutibus, & moribus informarunt. Per ipsos præterea quasi luminosas ardentis lucernas super candelabra: in domo Domini positas errore tenebris profugatis, totum corpus Ecclesiæ tanquam sidus irradiant matutinum. Et, vt iam prædixi ista parte, *in 22. consideratione.* vbi de tribus linguis fit mentio inter istos tres, Augustinum, Hieronymum & Gregorium, magis creditur Augustino, in disputationibus. Hieronymo in historiis & transitionibus, Gregorius vero in moralibus præponitur: vt notatur *in verb. Græc. in c. vi. veterum. §. dist. Et sic sensus historicus Hieronymo, Tropologicus moralis Gregorio, Allegoricus Ambrosio. Anagogicus vero Augustino attribuitur. Historia vero docet factum, Tropologia faciendum, Allegoria orendum, & Anagogia apperendum. Sed an Hieronymus præponatur Augustino, vide Dominicum *in c. vnico, de reliq. venerat. sanct. in 6.* vbi probat, quod quandoque vnus præponitur alteri in ordine literæ.*

Trigesima septima consideratio erit de Innocentibus, quo loco collocantur in paradiso, an sint corona martyrum coronandi & laureandi. Robertus de Latio, *in sermone de innocen. recitat tres opiniones.* Quarum dicit vnã esse falsam, aliam debilem, alterã vero veram. Et est, quod martyrij gloriam, quam in aeternis propria voluntas meretur, illi paruuli occisi Dei gratia sunt assecuti. Quoniam, vt ait, effusio sanguinis propter Christum, vicem gerit baptismi: vnde sicut in pueris baptizatis, per gratiam baptismalem meritum Christi operatur ad gloriam, vt *infra ista parte, in 42. considerat.* dicitur; sic in istis operatum est ad palmam martyrij obtinendam. Et hoc vult Augustinus in quodam sermone de Epiphania, quasi alloquens ad

Innocentes, dum inquit: Ille de vestra corona dubitauit in passione pro Christo, qui etiam paruulis baptismum prodesse non æstimat. Christi non habebatis aratem, in qua impassurum Christum crederetis, sed habebatis carnem, in qua pro Christo passuro passionem sustineretis. Hæc ille. Nec est dubium, ipsos sanctos Innocentes esse in cælo altissimo, & gaudium speciale habent, cum primi pro Christo nato, mandatorum impij Herodis Alcalonitæ occisi, & martyrium passi fuerint. Ideo mirum in modum in te glorificari debent. Vnde Augustin. in sermone Innocentium (vbi multa prosequitur de gloria eorum) dicit: Hodie, fratres charissimi, natalem illorum infantium colimus; quos ab Herode crudelissimo Rege interfectos esse Euangelij textus eloquitur. Ideo cum summa exultatione gaudeat terra nostra cælestium militum, & tantarum parens fœcunda virtutum. Ecce, prophanus hostis nunquam beatis paruulis tantum prodesse potuisset obsequio, quantum profuit odio. Nam sicut præsentis diei festa manifestant, quantum contra beatos paruulos iniquitas abundauit, tantum in eis gratia diuinæ benedictionis effulsit. Hæc ille. Sed quo loco sint in paradiso, si vis facere comparationem ad sanctos, qui præcesserunt eos, & ad sanctos, qui sequuti sunt, essent collocandi post Prophetas & Patriarchas, & ante Apostolos. Quæmodum & in Litania descripti sũt.

Trigesima octaua consideratio de cõfessoribus fit qui sunt in quadruplici differentia. Quidam sunt pastores, quidam scripturarum Doctores, quidam eremi seu cœnobij cultores aut monachi, & quidam seculi habitatores: Vt de his scribit Anton. Flo. *in sum. part. 3. tit. 31. cap. 10. §. in 2. 3. 4. & 5.* Et de his dici potest id, quod habetur *Pf. 38.* Confitebuntur cœli mirabilia tua domine, etenim veritatem tuam in Ecclesia sanctorum. Et merito Prælati, confessores cœli dicuntur, quia sicut inferiora corpora gubernantur per superiora, Cælos & Planetas eorum, & ex influxu cœlorum in inferioribus elementis & elementaris fiunt generatio, & omnis motus, si ex dispositione Prælatorum, & ordinatione populi, ipsi populi mouentur ad bene operandum, *vd Hebr. 5.*

Etiam Doctores cœli dicuntur propter lumen sapientiæ, vt dicitur *Ecclef. 24.* Ego feci, vt in cœlis oriretur lumen, qui propter pluuiam doctrinæ de cælo descendente, *Iacob. 5.* cælum dedit pluuiam, scilicet aëreum, & hi maxime continentur mirabilia cœli, & veritatem Christum, vel veritatem scripturarum. Vnde Grego. 2. *moralium* tractans illud *Iob. 38.* Quis dedit gallo intelligentiã? exponit de doctoribus & prædicatoribus Ecclesiæ, quibus Deus dedit intelligentiã sicut gallo, & non aliis, & ibi ipse Anton. scribit de natura galli, vbi dicit, quod gallus dicitur habere intelligentiam per metaphoram. Æstimatio enim sensitua, quam habet gallus, secundum quam operatur præsumens ad cantum, dicitur hic intelligentia. Cantat enim certis horis determinatis, secundum instinctum naturæ, ac si haberet intelligentiam, mensurã, & proportionem motuum cælestium. Vnde subdit: Quis enarrabit rationem cœlorum, & concentum cœli, quis dormire fecit doctores? Ergo Ecclesiæ viros assimilat gallo propter tria: quia certis & determinatis horis cantat; & quia vocem in cantu variat; & quia cantando se prius alis verberat. Intelligentiam ergo primũ gallus accipit, vt prius nocturni temporis horas capiat; & tunc demũ vocem exhortationis emittat. Gallo igitur intelligentia attribuitur desuper; quia doctori veritatis discretionis virtus, vt nouerit, quibus, quid, quando vel quomodo diuinitus ministratur. Non e-

nim vna eademque cunctis exhortatio conuenit; quia nec cunctorum par motum qualitas astringitur. Sæpe enim aliis officium, quæ aliis profunt, & pleræque herbæ, quæ aliqua animalia reficiunt, alia occidunt. Pro qualitate ergo audientium, sancti doctores & prædicatores formabant suos sermones, vt pulchre ostendit gloriosus doctor Hieronym. *in epist. suis*. Hæc ille. Vbi etiam ample declarat, quomodo capienda sit illa intelligentia galli, illam doctoribus & prædicatoribus applicando & attribuendo.

Tertij sunt, de quibus agitur in viris & collationibus patrum S. Anachoritarum, scilicet horum primus fuit Paulus primus eremita, quia tantæ perfectionis fuit, vt B. Anton. animam eius egressam de corpore in choro angelorum viderit collocari. Additi sunt eis cænobitæ viuentes in congregatione, etiam contemplationi dediti, vt monachi omnes, de quibus *infra in proxima sequent. parte*. quasi circa finem in pluribus considerationibus, & hi cælo merito comparantur; quia, sicut cæli exaltantur a terra, *Esa. 1.* & valde ita prædicti eleuati fuerunt in altissimis contemplationibus a terra separati, id est, affectu terrenorum confessi sunt, & confitebuntur hi cæli mirabilia tua, de quorum conuersatione & contemplatione dicitur *Iob. 39.* Quis dimisit onagrum liberum in solitudine, & vincula eius quis soluit? cui dedit in solatione domum, & tabernacula eius in terra saluginis. Contemnit multitudinē ciuitatis, vocem exactoris non audit; circumspicit montes pascuæ suæ & virentia quæque perquirit. Quæ verba ibi exponit Ant. Flo. post Greg. *in moral. lib. 30.* Et iste status religiosorum excedit statum virginum, vt dicit S. Thom. 2. 2. q. 186. art. 8. alleg. per Feli. *in cap. causam. col. 2. extra de probatio. ib.*

Quarti sunt confessores: Qui, vt cæli confitebantur mirabilia Dei, qui Deum confessi sunt sanctis operibus glorificati in gloria superna. Hi etiam cæli dici possunt; quia, sicut mouentur continuo à primo mobili omnes alij cæli; sic & isti à Deo, qui est primum mouens omnia, sed immobilis manens in se, moti sunt ad bona operanda: propter quod dicitur *Esa. 26.* Omnia opera nostra operatus in nobis. Et quia omnis motus noster interpretatur, quod est nobis datus ad merendum, & bene operandum, ideo dicit Apost. *ad Gala. 6.* Dum tempus habemus, operemur bonum. Scribit aut. *Salom. 28.* tempora diuersarum operationum in quibus homo mouetur de vno ad aliud, vt habetur *Eccles. 3.* Omnia tempus habent, &c. scilicet, opera, & tempus sibi congruum. De vno ad aliam expositionē moralem assumit Florent. *in loco hic ante alio.* & reducit ad quatuor status hominum iustorum. Quidam sunt baptismum recipientes, quidam penitentes, quidam proficientes, & quidam prædentes: quemadmodum ibi ample declarat *in d. 5.* Etiam amplissime de istis quatuor gradibus confessorum ponit Ioan. Ludou. Viualdus *in suo opere regali, in tractat. de pugna partis sensitiua & intellectuua.* Et quomodo variis tentationibus ac persecutionibus in hoc seculo affliguntur. De beatitudine vero istorum & aliorum scribit Robertus de Latio, *in suo tract. de beatitudine sanctorum.*

TRigesimanona consideratio de Virginibus tractat, quibus datur laureola in cælo, de quibus visus est loqui Ioan. *in Apocal. 7. cap.* cum ibi ostendat, illas vidisse ante thronum Dei per numerum determinatum, scilicet centum quadraginta quatuor millia; vt dicit Ant. Flor. *in tertia par. sue summa tit. 2. c. 1. §. 8.* vbi ample collaudat, extollit & commendat Virginitatem ex multis, quibus datur corona, quæ dicitur laureola, vt ibi dicitur, & in fine huius considerationis: & de

Virginum status, & laude tetigi *in preced. parte, in 11. consider.*

Sed cum & ad Regum cælorum perueniant & Viduæ, quæ sint in digniori seu altiori loco, an Virgines an Viduæ? Dicit enim Ant. Flor. *loco præall. cap. 2. §. 8.* quod quamuis status Virginalis melior sit, quam coniugalis; tamen & in statu Viduali vel coniugali potest quis perfectior esse Virgine, & maioris meriti, sc. quia maioris meriti charitate existit. Sed hæc dubitatio de his, quæ sunt eiusdem meriti respectu charitatis, quæ vita sit perfectior, ita, quod in perfectiori loco collocari debeat. Et habetur, quod Vidua sit eiusdem qualitatis. Cum ita commendatur Viduitas, sicut Virginitas. Vt de commendatione eius ponit ipse Ant. *in d. 3. par. sue sum. tit. 2. c. 3. §. 2.* vbi dicit commendatam fuisse autoritate diuina & canonica. Cum etiam castitas Viduarum multum commendetur, de qua supra *in 2. par. in 20. consid.*

Imo etiam videtur, quod Virginitas non sit excellentior matrimonio ex multis.

Primo, ex dictis Aug. *in lib. de bono coniugali.* Non impar meritum continentia est in Ioanne, qui nullas est expertus nuptias, & in Abraham, qui filios genuit. *c. si enim ver. ceterum. de pan. dist. 2.* sed maioris virtutis maius est meritum, ergo Virginitas non est potior virtus quam castitas coniugalis.

Secundo sic. Ex virtute dependet laus virtuosus, si ergo Virginitas præfertur continentia coniugali, videretur, quod quælibet Virgo esset laudabilior quælibet coniugata, sed hoc est fallum, vt dictum est: ergo Virginitas non præfertur coniugio.

Tertio sic. Bonum commune potius est bono priuato, vt patet *10. Ethic. text. in §. pen. vbi not. in l. vnica. C. de cadu. toll. c. scias. 7. quest. 1.* Sed coniugium ordinatur ad bonum commune, & ad publicam vtilitatem. *l. in libel. §. medio. ff. de captiuis & postli. reuer. l. 1. & ibi gloss. in ver. Reip. & docto. ff. solut. matrim.* Lucas de Pen. *in l. fin. colum. 3. C. de incolis. lib. 10.* vbi etiam videtur tenere, quod matrimonia sunt necessaria pro conseruatione generis humani dixi *inf. in 11. par. 10. consid.* Vbi scriptum, quod vxoratas præfertur non vxorato, sed Virginitas solum tendit ad bonum priuatum.

Quarto, quoniam videretur, quod Virginitas contrarietur præcepto legis naturæ, & diuinæ. Naturæ, scilicet cum dicat Arist. *in lib. 3. de animalib. in 1. de Cælo, & Mundo, vbi in 2. de Anima,* quod natura appetit generationem indiuiduorum propter conseruationem suarum specierum, sed matrimonium tendit ad sobolem procreandam, & ad multiplicandum genus humanum. Hiero. *c. nupt. 32. q. 1.* & est ad Paulum. Nuptiæ replent terram, Virginitas vero contrariatur: Igitur, & eam seruantes in veteri lege, non relinquentes post se semen erant maledicti, maledictione opprobrij, vt patet de Ioachim, &c. quod figuratur *Mat. 21.* quâdo Christus maledixit ficulnæ: quia sine fructu. Item contrariatur legi diuinæ, cū præceperit Deus homini, *Genes. 1.* Crescite, & multiplicamini, & replete terram. Et dicit Paulus *1. ad Cor. 5.* Volo iuniores nubere, & filios procreare. & *ad Timoth. 2.* dicit: Saluabitur mulier per generationem filiorum. Ex quibus videtur, quod matrimonium sit laudandum. Et pœna imponebatur apud Romanos seruantibus virginitatem, & qui vitam cælibem ducebant teste Valerio, & veteri lege *Deut. 7.* prohibebatur seruare virginitatem. Ioan. de Turrec. *in c. integritas. 32. q. 5. in 3. dubio.* & Bernard. de Bust. *in suo Rosar. pari. 2. ferm. 23. in litera D.* Et Gabriel Barlette, *in sermone pro festo sanctorum Innocen.* faciunt prædicta fundamenta, sed tandem concludunt, quod Virginitas

nitas sit præferenda; quia Virginitas est in consilio & opera perfectionis. Cadit enim sub consilio; quia Apostolus consulit Virginitatem, tanquam melius & perfectius. 1. ad Cor. 7. Quia bonum animæ præfertur bono corporis, & bonum diuinum bono humano, & bonum contemplatiuæ vitæ, præfertur bono actiuæ vitæ. Virginitas autem est bonum animæ, diuinum, & vitæ contemplatiuæ. Coniugium est bonum corporis ad conseruationem humani generis, & sic humanum, & pertinet ad vitam actiuam: quoniam vir & mulier in matrimonio viuentes necesse habent cogitare, quæ sunt mundi, vt patet 1. ad Cor. 7. & ibi respondet ad motiua in contrarium facta.

Etiam secundo facit; quia ille status dignior, qui maiorem recipit fructum, sed virginibus datur maior: quia, vt dicit Luc. de Pen. in l. quoties. quæ est finalis. C. de priuileg. scholar. lib. 12. quod cum sementem terræ bonæ centesimum, sexagesimum, & trigesimum fructum Euangelia doceant, & centenarius pro Virginitatis corona primum gradum teneat: Sexagenarius, pro viduitatis labore, & Trigenarius, pro coniugio, vt patet per parabolam Mat. 13. Vt tenet Theologus; quod etiam tenet, & sequitur Bernard. de bustis in d. 2. par. sui Rosarij, sermone 38. in princ. Et ipse Gabriel Barlette in dicto sermone pro festo sanctorum Innocentium. Vnde Ambros. lib. de virginitate. Bona est continentia coniugalis, melior continentia vidualis, optima mundicia virginalis.

Tertio; ille status est dignior, de quo Christus nasci voluit, sed Christus non de coniugata, sed Virgine nasci voluit, & hoc, vt dicit Beda super Lucam, vt ostenderet præconium Virginitatis, & quantum ipsam diligebat. Ex hoc Iohannem Euangel. & patrem putatiuum Ioseph, virginem custodiuit. Vnde Thom. in 4. par. 35. q. 9. art. 3. Virginitas supremum decorem vendicat.

Quarto; ille status est nobilior, qui primo est institutus in nobiliori loco, sed virginitas prius fuit, quam matrimonium, & in nobiliori loco, quia angeli virgines prius sunt creati, quam homo, & in nobiliori loco, quia in empyreo cælo. Præterea, & Adam positus est virgo in paradiso: & de terra virginea creatus, igitur.

Ideo videtur, quod virginitas apud Deum maiori præmio & corona præmieretur, & coronetur, quam viduitas: & viduitas quam coniugium. Et hoc multis decisionibus & autoritatibus doctorum, & rationibus probatur.

I. Quoniam primo, vt inquit Hieronym. ad Natalium, tria præcipue sunt genera metallorum: Ferrum, Argentum & Aurum. Ferrum est castitas coniugalis, Argentum est Viduitas, Aurum vero est Virginitas. Cui ergo Aurum sit inter cætera metalla, excellentius & preciosius, vt dicitur in ult. part. in 95. consid. ideo Virginitas cui comparatur est excellentior.

II. Vt dicit, Virginitas est Regina, Viduitas est vt domina. Coniugalitas vt ancilla.

III. Virginitas, vt patria, Viduitas, vt portus, Coniugalitas, vt pelagus.

IV. Virginitas est summa gemma, thesaurus preciosus, margaritis refertus.

V. Sicut Aquila inter volucres, Lucifer inter stellas, & gemma inter lapides; ita excedit Matrimonium & Viduitatem Virginitas.

VI. Augustin. in lib. de viduitate dicit, quod bona est pudicitia coniugalis, melior vidualis, & optima virginalis.

VII. Dicit Cyprianus, quo virginum sublimior est

gloria, melior est vita.

VIII. Dicit Cassianus, in lib. collationum. Maior est virtus castitatem tenere, quam dæmones expellere.

IX. Dicit Damascenus, lib. 4. Quanto angelus homine est superior, tanto virginitas est nuptiis honorabilior.

X. Hieronymus ait: Qui immundiciam luxuriæ perfectæ continentia subiicit, sanctior David existit, & fortior Sansone.

XI. Inquit Bern. Virginitas est sicut lux solis, Viduitas sicut lux lunæ, & Matrimonium sicut lux stellarum.

XII. Idem Bernar. Sola virginalis castitas est, quæ in hoc mortalitatis loco & tempore, statum quendam immortalitatis, & gloriæ repræsentat. Nam quod sancti habebunt in cælo, scilicet integritatem, & mundiciam corporis & animæ, hoc iam virgines obtinent ex gratia in terra.

XIII. Ex quo, vt ait Plin. in suo lib. 21. naturalis histor. c. 4. 8. & 19. Flos rosæ inter omnes flores obtinet principatum: cum sit iucundus, gratus odore & colore, commendatur, cum nihil gratius tradatur aspectui, & ex rosa plures medicinae nunt: & dixi in ult. par. in 94. consider. Ideo non immerito si per rosam virginitas figuretur, vt ait Bernard. de Bust. in 2. parte sui Rosarij. sermo. 28. in litera B.

XIV. Hieronymus ait; In omni sexu & gradu Virginalis pudicitia obtinet principatum.

XV. Cyprianus dicit, in lib. de Virginitate: Virginitas est soror angelorum, victoria libidinum, Regina virtutum, possessio omnium bonorum, quæ tenet in cælo aureolam, & in terra principatum.

XVI. Facit id, quod supra dixi, scilicet, quia Virginitas datur fructus 100. Viduis 60. Coniugatis 30.

XVII. August. dicit in lib. de Virginitate. Certa ratione, & scripturarum autoritate, nec peccatum nuptias esse inuenimus, nec earum bonum bono Virginalis, vel Vidualis continentia æquare præsumitur.

XVIII. Facit, cuius finis melior est, ipsum quoque melius, secundum Philos. in 2. & 3. Physic. Quia sic est, quod secundum Philos. 10. Ethic. & dixi infra in 33. consider. duplex est vita, actiua scilicet & cõtemplatiua: & perfectior sit, secundum Philosophum, omnis vita contemplatiua, quam actiua. Castitas virginalis est perfectior, quam coniugalis: quoniam Virginitas ordinat hominem ad finem vitæ contemplatiuæ: vsus autem matrimonialis, ad vsus vite actiuæ, vt dicit S. Thom. 2. 2. q. 251. art. 2. in corpore questionis. & hic ante iam aliquid dixi.

XIX. Facit: quoniam, vt dicit Apostolus 1. ad Corinthios capite 7. Mulier innupta, & virgo cogitat quæ Dei sunt, vt sit sancta, & corpore, & spiritu. Quæ autem nupta est, cogitat quæ sunt mundi, quomodo placeat viro.

XX. Facit: quoniam, vt dicit idem Paulus ibi. Qui matrimonio iungit Virginem suam, bene facit, & qui nõ iungit, melius facit.

XXI. Facit, quod habetur Apoc. 3. Qui non inquinauerunt vestimenta sua, ambulabunt mecum in albis: & ibi doctores intelligunt de virginibus.

XXII. Facit, tanto aliquid perfectius est, quanto habet maiore conformitatem cum suo principio. Er, vt dicit Phil. 5. Metaphys. Melius est simpliciter, quod primo principio propinquius est: cum igitur Deus sit principium & finis omnium, Apoc. 1. & ipse sit actus simpliciter purissimus secundum Philosophum, 12. Metaphys. Ideo Castitas virginalis, quæ est purior

omni actu Matrimoniali, perfectior est matrimonio; quia Deo est conformior, qui est ab omni libidine alienus.

xxiii. Facit; nam Virtus simpliciter circa bonum, & difficile, secundum Philosoph. 2. *Ethic.* Cum igitur maior sit difficultas abstinere ab omni delectatione actus Venerei, sicut fit in Virginitate, quam abstinere solum ab aliis delectationibus extra matrimonium: ergo magis merentur Virgines, quam alie.

xxiv. Facit id, quod dicit Ambros. relatus in *c. nuptia. 32. q. 1.* Nuptiæ implent terram; Virginitas paradysum. Intellige, facilius, ut ibi gl. 1. declarat. Et istud est privilegium Virginitatis maximum, secundum glo. vlt. in *c. causam. extra de probat.* Vel quia, ut ait, Virginitas, est foror angelorum, ubi omnes erunt Virgines vel continentes, neque nubent, neque nubentur.

xxv. Facit, quod Hieron. ad Eustochium in *sermone assumptionis Virginis Mariae*, ait: Bene angelus ad Virginem mittitur; quia angelis semper est cognata virginitas, profecto, in carne præter carnem viuere, non terrena vita est, sed cælestis: Vnde, in carnem cælestem vitam acquirere, maioris est meriti, quam habere. Esse enim angelum, felicitatis est: esse vero Virginem virtutis, dum hæc virtus obtinere nititur cum gratia, quod habet angelus ex natura.

xxvi. Facit, quod dicit Amb. in *lib. de viduis.* Supergreditur Virginitas conditionem humanæ naturæ, per quam homines angelis assimilantur: maior est victoria hominum, quam angelorum. Angeli enim, sine carne viuunt, Virgines autem in carne triumphant.

xxvii. Facit, quod inquit Chrys. super Matth. Licet omnes Virtutes sint res angelicæ, specialiter tamen castitas Angelica virtus est.

xxviii. Facit, quæ dicit ibi Aug. Quæ maior gloria super terram, quam in carne corruptibili ducere vitam Angelicam?

xxix. Facit quod dicit Aug. Qui Virginitatem seruant, sicut angeli Dei in terris sunt, imo & angelos transcendunt.

xxx. Facit, id quod dicit idem Bern. de *uistis in d. 2. par. ser. 27. in littera E.* ubi dicit Virginitatem esse ante Matrimonium.

xxxi. Facit id, quod idem ait ibi *sub littera F.* Quod à Christo in propria persona consecrata est Virginitas, quod probat ex dicto Leonis in quodam sermone, cū inquit: *Christus Virginitatis est filius.* verum, super omnia, quæ dici possunt, hanc virtutem commendabilem reddit, quod ipse Saluator humani generis, de mundissima Virgine nasci voluit, ut hic ante dictum est, *uer. 3. Ille status, &c.* Et quod ipse Virgo permanfit, & præ cæteris illum discipulum amauit, quem Virginem de nuptiis carnis abstraxit. In tantum enim ei Virginitas placuit, quod speciali arbitrio, uterum Virginitatem accepit, in quo sibi naturæ assumptæ nuptias celebravit.

x. xxi. Facit, quod dicit Cyprian. in *li. de Virginitate.* Flos est enim Virginitas, ecclesiastici germinis decus, atque ornamentum gratiæ spiritualis, illustrior portio dominici gregis. Idem dicitur *Es. 54.* Latere sterilibus, quæ non parit, exulta, quæ non parituris: quoniam multi filij desertæ magis, quam eius, quæ habet virum.

xxxiii. Facit, quoniam Christus, semper est cum Virginitate, & ipsi cum eo. Vnde *Apo. 14.* Virgines enim sunt, & sequuntur agnum, quocumque ierit, & canit Ecclesia: Quocumque pergis, Virgines sequuntur atque laudibus post te canentes cursitant.

xxxiv. Facit, quod dicit Hier. in *Epist. ad Eustochium*, ubi ostendit quomodo Christus dilexerit Virginitatem: Quoniam, ut dicit, statim, ut filius Dei ingressus est mundum, istam nouam familiam sibi instituit, ut qui in cælis habebat angelos, haberet proxime in terris Virgines.

xxxv. Facit, quod habetur *Apo. 14.* ubi Virgines suauius canunt in cælo, quam alij sancti, cum dicat: Cantabat quasi canticum nouum ante sedem agni: & nemo poterat dicere canticum illud, nisi hi, qui cum mulieribus non sunt coinquinati.

xxxvi. Facit quoniam sunt ministri Dei. hinc dicere possunt illud *Ecc. 14.* In habitatione sancta coram ipso ministrari, sine macula enim sunt ante thronum Dei, *Apo. 14.*

xxxvii. Facit, quoniam Iesus Christus est corona Virginitatis, ut cantat Ecclesia.

xxxviii. Facit, quoniam, ut ait Hieron. *contra Iouinianum*: Nuptias quidem recipimus, sed Virginitatem præferimus, sicut ramo præferuntur poma, & fructus.

xxxix. Facit, quod dicit Bernar. Virginitas est gemma virtutum, germana angelorum, & lux animarum. Ipsa calcat libidinem, vincit diabolum, contemnit seculum, & depulit omne periculum; ipsa est lampas Ecclesiæ, & semita cælestis patriæ.

xl. Facit, quoniam ut habetur *Sapient. 3.* Felix sterilis & incoïnquinata, quæ nesciuit thorum in delicto, habebit fructum in respectu animarum sanctarum. Et *Ecc. 26.* Ponderatio non est condigna animæ continentis. Et habetur in *c. tunc saluabitur. 33. q. 5.* quod non solum prodest Virginitas illam obseruantibus, sed etiam parentibus confert ad salutem, proles in Virginitate perseverans.

xli. Facit, quod dicit Hieron. *ad Natalium*, Virginitas purpura est regalis, qua quisquis indutus fuerit, cunctis eminentior erit.

xlii. Facit, quod dicit Ambros. in *lib. de virginitate.* Pulchritudinem non potest quis maiorem æstimare decore Virginitatis, quæ amatur à Rege, probatur à iudice, dedicatur à Domino, consecratur à Deo.

xliii. Facit, quoniam, ut dicit text. in *Auth. de leonib. §. ancimus. coll. 3.* Sola castitas est potens, animas hominum Deo presentare, quem text. recitat gloss. in *vers. pudicos. in prom. decrei.* & cum intelligunt gloss. vlt. in *cap. causam. de probat. extra.* & ibi Doct. & etiam gl. si. circa fin. in *c. cum ad monasterium. extra de statu mon.* & glo. vlt. in *cap. 1. extra de voto, & voti redempt.* quod sola est de per se, sine aliis virtutibus: sed non quod alie virtutes hoc non possint: quia hoc esset falsum. Cum etiam & Viduæ, seu continentes, & coniugati virtuose viuendo: & per rectam fidem, & operationem bonam, placentes Deo, vitam æternam acquirere possunt, ut ait text. in *c. firmiter. §. si. extra de sum. trini. & fid. cath.*

xliii. Virginitas est principium, & fundamentum aliarum virtutum. text. in *Auth. quomodo oporteat episcopos. §. neque autem secundas. coll. 1. gl. vlt. in d. c. causam. extra de probat.*

xlv. Facit; quia in incessu etiam virgines sunt viduæ, & coniugatis præferendæ, ut dicit Bald. & post eum Barb. & Fel. in *d. c. causam. extra de probat.*

xlvi. Facit; quia etiam testimonio vnus Virginis magis creditur, quam Viduarum, & coniugarum, ut dicunt Barb. & Fel. in *d. c. causam. colum. 2. de probat. extra.*

xlvii. Et vltimo: quoniam solæ Virgines laurcolam consequuntur, quæ solis Virginitate datur, ut in d. glo. fin

fit in d. c. causam, tex. in c. si Paulus. §. 1. & ibi gl. in verb. suscitare. in fin. 32. q. 5.

Et de hac laureola dicit Iohan. de Imol. in di. cap. causam, quod dicitur fertum siue gyrlanda, quæ sit de lauro, qua olim vincentes alios in aliquo actu Virtutis, in signum laudis coronabantur. Ideo Virgines per similitudinem in signum laudis laureolam habebunt. Erit autem, vt dicit, quædam corona laudis, quidam splendor, quo mediante, Virgines discernentur ab alijs: & hæc corona sit à lauro, quæ semper est virens, vt dicit Cardinalis Zabarella, in d. c. causam. & ait: S. Thom. in 4. sent. d. 8. q. 1. art. 2. circa med. quod laureola non cuilibet datur, sed illis tantum, qui sunt in statu perfectionis: sed etiam, vt dixi ante in præcedenti consideratione, status religiosorum excedit statum Virginum.

Et vide plures quæstiones, quas ponit S. Thom. de laureola, in 4. sent. d. 48. quæst. 5. art. 2. 3. q. 5. vbi ponit, verum laureola à fructu sit aliquod aliud præmiū ab essentiali, & vtrum differat à fructu, & vtrum fructus debeat solī virtuti continentia, & vtrum conuenienter assignentur tres fructus tribus continentia partibus, & vtrum ratione Virginitatis, debeat laureola, & vtrum martyribus & vtrum Christo, & an angeo, & an etiam corpori, & an conuenienter assignentur tres laureolæ, & vtrum vnus laureolam Virginitatis de materia excellentiori habeat. Et ibi examinat has omnes quæstiones & de laureolis in generali, & speciali tract. Ant. Floren. 2. part. sue sum. 11. 301 c. 8. per totum.

Et aduertendum est, quod præminentia dignitatis ex huiusmodi laureola, considerari potest tripliciter, scilicet ex parte pugna, ex parte permanentia, & ex parte materia.

Primo modo laureola illa est potior, quæ fortiori pugnae debetur: hoc modo laureola martyrum alijs laureolis supereminet: qui ibi est difficilior pugna.

Secundo modo, considerari potest laureola ex parte permanentia: & sic laureola Virginum alijs laureolis supereminet; quia pugna carnis periculosior est, in quantum est diuturnior, & magis nobis eminent è vicino.

Tertio, potest laureola considerari ex parte materiae, de qua est pugna: sic laureola doctorum, & prædicatorum inter omnes est potior. Omnis ratio est: quia pugna doctorum, vel prædicatorum, versatur circa bona intelligentia: alia vero pugna, scilicet Virginum, & Martyrum versatur circa passiones. Quauis autem vna laureola sit secundum quid maior altera, simpliciter tamen loquendo, laureola martyrum inter omnes est potior, vt ante probatum est in 33. consideratione, autoritate, ratione, & obseruatione. Vide etiam in hoc per speculum humanarum q. Bartholomæi Sibyllæ cap. 3. prima decadis. in 9. quæstioncula. 2. quæstionis.

Quadragesima consideratio. Post Virgines colloabuntur Viduæ. Quæ si longo tempore fuerint Viduæ, non procul distant à virginibus. vt inquit tex. in Auth. de non eligendo secundo nub. c. 5. optimum. coll. 1. Et beatæ atque felices dicuntur, vt in Auth. de nup. §. saluto. col. 4. & ex eo laudabiles, & oratione dignæ censentur, text. in d. §. optimum. Et pulchre de his tradit Nic. de Lyra Mar. 13. vbi dicit: dabant fructum, vbi ponit tres gradus, in qualibet virtute. Exempli gratia. In virtute castigatis, primus gradus est castitas coniugalis, per quem vitatur illicitus concubitus, licite tamen concubitu retento in matrimoniali actu.

Secundus gradus, est castitas Vidualis, per quem euitatur de cætero omnis concubitus, vt animus possit de cætero liberius Deo seruire, licet possit licite matrimonium contrahere.

Tertius, est castitas Virginalis, quæ est superior istis: per quem omnis concubitus simpliciter euitatur, vt mens ipsa, tanquam sponso suo soli Deo per amorem copuletur, secundum quod in præceden. dixi. Et hos tres gradus amplectitur, & declarat G. Benedicti in sua repet. c. Raynuius. in verb. cuidam Petro tradiderunt num. 46. vsque ad numerum 50. de testamen. vbi etiam dicit, quod Viduæ adeo non distant à Virginitate, quod si privilegium detur alicui, & suis descendens, tam masculis, quam fœminis: sicut filia virgines tali gaudent privilegio, sic pariter eo gaudebunt filia Viduæ, vt notat singulariter Bartol. 1. 1. quod. quem sequuntur ibi omnes Doctores. C. de priuileg. scholar. lib. 12. & dominus meus Ias. in l. 1. in fin. ff. de Constitut. princip. c. in l. cum quadam puella. col. mibi 2. post Ludou. Romanum. ff. de iuris. omni. ind. licet Alexand. ibi teneat contrarium: quoniam, vt dicit, sicut maritæ sortiuntur forum. l. mulieres. ff. ad municip. ita & Viduæ.

Nam etiam iste status Vidualis est Deo acceptus, vt probat Bern. de Bust. in sermo. 28. secunda parte sit Rosarij, in secunda part. illius sermonis, sub literis T. V. vsque ad lueram C. vbi ample laudat & extollit Viduitatem.

Primo, vt dicit, laudanda est ratione diuinæ visitationis; quoniam Deus Viduas gratiosissime visitauit. Vnde habetur 3. Reg. 17. Tempore famis missus est Elias ad viduam Sareptanam, quæ postquam dedit comedere Eliæ: hydria farinae eius non defecit miraculose, & lecythus olei non est imminutus omnibus illis diebus.

Secundo patet de Iudith Regina Iudæorum, quæ vt legitur eiusdem lib. capit. 13. erat grata Omnipotenti Deo: cui Viduæ tantam gratiam contulit Deus, vt populum suum ab imperu, & furore inimicorum liberarer.

Tertio, etiam probatur: quoniam habetur Luc. 2. Erat Anna prophetissa vidua vsque ad annos 84. quæ vixerat cum viro suo annis septem à virginitate, & hæc non discedebat à templo, ieiuniis, & obsecrationibus seruiens Deo, die ac nocte: siue Christus paruulus, sicut & Simeon præbuit se videndum, illamque dignatur est visitare, quæ confitebatur Domino, & loquebatur de illo omnibus, qui expectabant redemptionem Israel.

Quarto, etiam legitur Luc. 7. quod Dominus Iesus consolatus est Viduam, resuscitans eius vnigenitum filium.

Quinto, probatur commendatio Viduarum ratione diuinæ acceptionis: quoniam, Luc. 21. scribitur, quod accepta fuit Deo oratio Viduæ pauperculæ, quæ offerens duo tra minuta, omnes locupletes ratione suæ sanctitatis in oblatione superauit. Deus etiam exaudit orationes Viduarum. Vnde Ecclesiast. 25 dicitur: Lachrymæ Viduæ ad maxillam descendunt, & exclamatio eius super ducentium eas. A maxilla enim ascendunt vsque ad cælum, & Dominus exauditor delectabitur in illis. Et ideo dicitur in cap. sic. 81. distinet. quod Viduæ, quæ stipendio Ecclesiæ sustentantur, debent meritis & orationibus suis Ecclesiam adiuuare.

Sexto, probatur earum commendatio, ex eo, quod à Deo fuit commendata Viduitas. Dedit namque Deus præceptum omnibus Regibus, Principibus, Iur-

dicibus & aduocatis, omnibusque hominibus ut Viduarum causas tuerentur, & ne illas opprimerent, vel molestant.

Septimo, quoniam *Esa. 1.* Dominus ait: Querite iudicium, subuenite oppresso, iudicate pupillo, defendite Viduam. Et *Exod. 20.* ait: Viduæ & pupillo non nocentis: si laeseritis eos, vociferabuntur ad me, & ego exaudiam clamorem eorum, & indignabitur furor meus, percutiamque vos gladio, & erunt vxores vestrae Viduæ, & filij vestri pupilli.

Octauo, probatur, *Ierem. 22.* cum dicatur: Facite iudicium & iustitiam, & liberate vi oppressum de manu calumniatoris: adueniam, pupillum, & viduam nolite contristari, neque opprimatis inique.

Nono, facit id, quod etiam habetur *Ier. 5.* vbi Dominus de his, qui viduas spernunt & abiiciunt, sic loquitur: Præterierunt sermones meos pessime, causam viduæ non iudicauerunt. nunquid super his non visitabo, dicit Dominus, aut super gentem huiusmodi non ulciscetur anima mea?

Decimo, facit id, quod habetur *Iob. 22.* vbi dicitur: Viduas dimisisti vacuas, & lacertos pupillorum comminuisti: propterea circumdatus es laqueis, & conturbat te formido subita.

Vndecimo, facit dictum *Iac. 5. c. sua canonice*, dum ait: Religio munda & immaculata apud Deum & patrem hæc est, visitare pupillos & viduas in tribulatione eorum.

Duodecimo facit, quod dicit Paul. *1. ad Tim. 5.* Viduas honora: quæ vere Viduæ sunt, facit text. in *Aurb. de non eligendo secundo nubentes. §. optimus. supra alleg. in principio huius considerationis.*

Decimotertio facit, quoniam etiam Viduæ, tamquam afflictæ debent consolari, & magnum meritum est eas consolari: quoniam, ut ait *Iob. 29. cap.* Cor. Viduæ consolatus sum, & *31. cap.* Oculus Viduæ spectare non feci.

Decimoquarto, sancta mater Ecclesia præcipit defendere & adiuuare Viduas: quoniam, ut habetur *1. ca. 87. distin.* præcipitur Prælati, ut viduis suum præstent auxilium, & præsidium, & protectionis patrocinium, contra improborum violentias.

Decimoquinto, etiam præcipitur Principibus facere iudicium, & ministrare iustitiam, maxime Viduis, liberando eas de manu potentum, à quibus faciliter calumniantur, & opprimuntur, ut habetur in *ca. Reg. 24. 7. 5.* Ideo Imperatores & Reges volunt eas esse sub protectione eorum, & prohibent, ne opprimantur, ut habetur in *leg. vnicu. Cod. quando Imper. inter pup. vel vid. vel miserab. pers. cogn.* & ne exhibentur, facit text. in *c. ab Imperatoribus.* Vniuersis iustum est auxilium postulandum propter afflictionem pauperum aduersus potentias diuitum, *23. distin. 3.*

Decimosexto faciunt pro laude Viduarum multa, quæ in præcedenti consideratione dixi de virginibus, quæ habent locum in Viduis propter earum continentiam, habito respectu ad coniugatas: quoniam tales inter continentes comprehenduntur, quæ cum virginibus ad Regnum cælorum perueniunt: quoniam, ut habetur in *cap. firmiter in fin. extra de summa trinit. & fid. cath.* Nunquid enim ad regnum cælorum solæ Virgines perueniunt, perueniunt & viduæ. Ex quibus constat, quod status Viduarum habet locum post virginis, & ante coniugatas, data in reliquis paritate meriti. Et de laude viduarum dixi in præcedenti parte, in *11. & 20. consideratio.* vbi dixi, quod mulieres laudantur ex continentia, & in seruanda Viduitate.

Quadragesima prima consideratio de coniugatis subsequitur, nunquid etiam habeat locum in paradiso? Et videtur, quod non: quoniam, ut habetur in *c. qui sunt. 33. 7. 5. alleg. per gloss. fin. in ca. 1. in fin. extra de sum. trinit.* non expedit homini ad cælestia regna tendenti vxorem accipere. Sed contrariū est verius; quoniam, ut constat ex decisione cōcilij Niceni, de quo in *c. 1. in fi. extra de sum. trinit. & fide cath. in præcedenti cons. sape alleg.* non solum virgines, & cōtinentes, verum etiam coniugati per rectam fidem, & operationem bonam placentes Deo, ad æternam merentur beatitudinem peruenire. Et tales etiam dicuntur seruare castitatem, quæ dicitur pudicitia, quæ est in legitime coniugatis, ut in *c. Nevena. 31. dist. 1. mulier. §. cum proponeretur. ff. ad Trebellian.* Quæ quidem pudicitia etiam laudata est, ut in præcedenti parte dixi in *12. considerat.* & quam etiam obseruauerunt plures sancti Prophetæ & Patriarchæ, ut Iacob, qui Liam secum iacentem, nō illam esse cognouit, putans tenere Rachelem, ut habetur *Genes. 29.* secundum Lyram, sibi possent hic adduci omnia connubia, seu matrimonia antiquorum Patrū, Prophetarum, & Patriarcharum, scilicet, primo illorum, qui fuerunt ante diluuium, ut Adam, Seth, Enos, Caynan, Malalehel, Jared, Enoch, Mathusalem, Lamech, Noe, Sem, Cham & Iaphet. Et post diluuium Abraham, qui tres vxores habuit, Isaac, Iacob, qui quatuor vxores habuit, Ioseph, Iudas, Cath, & Amram, Moyses, Aaron, & Maria eorū soror, Delibora, Barach, Sifaram, Iahin & Iahel: Iepte, Samuel, Helcana, Ephraeus, Samuel, Booz, & Ruth, Iesse, & omnis eius generatio: David, Salomon, Elias, Elisæus, Ezechias, Iosiam, Daniel, Zacharia, Petrus & Apostoli, & Iohannes Euangelista, qui omnes fuerunt coniugati, ut satis declarat Iouinian. contra Hieronym. altercantem cum eo, de præexcellencia Virginitatis, & Matrimonij: de quibus connubiis sanctorum amplissime Augusti. Datus in suo tractatu de connubiis sanctorum, vbi excellentias illorum connubiorum satis denotat laudando castitatem matrimonialem: de qua etiam *lib. 2.* contra aduersarium legum & Prophetarum, Deus, inquit, masculum & fœminam propagandi generis cum nuptiali castitate coniunxit. Ad quod facit doctrina Bedæ, sic dicentis: *Bona est castitas Coniugalis, melior continentia Vidualis, & optima perfectio Virginalis.* quæ tria Christus patenter approbavit. Primo, statum Virginalem in eo, quod de virgine nasci voluit, statum vidualem in eo, quod ab Anna vidua benedicti dignatus est, *Luc. 2.* & statum coniugalem, in eo, quod in Chana Galilææ nuptiis interfuit, quarum honore aquam in vinum convertendo primum miraculum inter cætera inchoauit, *Ioan. 2.*

Similiter, ut ab omni gradu mulieris opprobrium tolleretur, scilicet à Coniugatis, Virginibus & Viduis, Matrem eius gloriosam in hoc triplici statu esse voluit, scilicet Virginem, Coniugatam, & Viduam post eius mortem. Ex quibus sequitur, quod etiam Coniugati possunt mereri, & æternam beatitudinem consequi, ut dictum est ante: & plene comprobatur G. Benedicti in *sua repet. cap. Rayn. in verb. eisdam Petro tradiderunt. num. 40. 50. 51. & 52. extra de testiment.* vbi per eum, de castitate & pudicitia coniugali, & de laude matrimonij dixi in *comment. nostro ad consuetudines ducatus Burgund. in titul. Des drois & appeten. à gens mariez.*

Et aduerte, quod secundum Gabrielem Barlette in *sermone pro festo S. Innocent.* status Cōiugatorum fuit maioris meriti, quam abstinentium, & status ille præferrebat statui Virginitatis; quia erat tempus multiplicandi

triplicandi genus humanum, ideo status Virginitatis prohibebatur hoc, habendo respectum ad tempus legis scriptæ, siue naturæ. Si autem referatur ad tempus legis Evangelicæ; quia est tempus multiplicationis fidelium per generationem spiritualem, status Virginitatis est maioris meriti, quam status coniugatorum. Ideo virginitatis status est dignior & excellētiior matrimonio, quod ibi comprobatur triplici ratione: sed vide hic ante in 2. consider. ubi longe plura alia media adiuventia sunt ad laudam virginitatis.

Quadragesima secunda cōsideratio incipit de pueris baptizatis, qui statim baptisate suscepto, decedunt, antequam mereantur, ubi collocabuntur in paradiso, & an ex solo baptismo possunt vnus plus habere gratiæ, quam alius, hoc est, An plus possit operari baptisus in vno, quam in alio ad remissionem culpæ & pœnæ, quo ad diminutionem pœnæ, & quo ad affectum gratiæ. In hoc Iohan. de Turrectem. in *cap. prim. tantum. de consecra. dist. 4.* ex dictis S. Thom. Sed prius aduertatur, quod nemo potest saluari, nec vitam cœlestem consequi, nisi fuerit baptizatus, vt habetur *1. Joh. 3.* Nisi quis renatus fuerit ex aqua & spiritu sancto, non potest introire in regnum Dei. & habetur in *c. non potest. de consec. dist. 1. 4.* & ibi Iohan. de Turrectem. Et omnes baptizati ratione remissionis culpæ originalis, quæ baptismo purgatur, gratiam Dei cœlestis accipiunt. *c. n. potest. & ibi Lib. 1. de Turrectem. de pœ. v. dist. 1. 4.* in *c. per baptismum. & in c. non licet. de consec. dist. 4.* Et in hoc concludit duab. conclus. in *d. c. cum tantum.* quod æqualiter operatur effectum remissionis culpæ & pœnæ, in omnibus & continet perfectionem salutis, ad quam Deus omnes homines vocat, vt dicit Iohan. de Turrectem. in *c. ex quo de consec. 4.* Infudit etiam gratiam vt per eandem in *c. proprie. loco præallegat.* Sed nunc videndum est, quomodo hæc gratia infundatur, an plus in vno, quam in alio. Idem Iohan. de Turrectem. in *c. cum tantum. supra allegat.* distinguit inter adultos & pueros, & dicit, quod inter adultos non æqualiter se habet, sed secundum maius & minus: prout quidam cum maiori fide, & deuotione, accedunt ad ipsum sacramentum baptismi suscipiendum, quam alij, & hoc comprobatur ex dict. Dam. dicentis sic: *Peccato unius remissio cunctis æqualiter in baptismo datur: gratia datur autem Spiritus sancti, secundum proportionem fidei & purgationem.* Sed non omnes cum æquali fide, nec æqualiter præparati ad baptismum accedunt, ergo, non omnes ad baptismum accedentes æqualiter gratiam consequuntur, & ista est alia ex suis conclusionibus.

Alia est conclusio in pueris, in quibus concludit, quod baptisus de communi lege, æqualem effectum gratiæ habet: quod probatur ex dictis S. Thom. in *4. sent. d. 4.* cum ait: *In pueris baptizati, nihil ex parte eorum requiritur, sed habent pro dispositione ad salutem fidem Ecclesie, & pro effectiuo salutis virtutem passionis Christi, quæ operatur in baptismo: sed hæc duo æqualiter ad omnes pueros se habent: ergo ipsi pueros non differunt quantum ad effectum baptismi suscipiendum, sed omnes æqualem gratiam suscipiunt: Ideo inter istos non disceptandum de prioritate, aut posterioritate, cum omnes simul simili gratia & æquali fruuntur.*

Quadragesima tertia cōsideratio erit de pueris decedentibus sine merito, & absque baptisate, in quo loco in iudicio vniuersali collabuntur: an à dextris, vel à sinistris comparebunt. S. Thom. in *4. sent. dist. 47. artic. 2.* & B. V. incēt. in suis ser. dicunt, quod in iudicio Domini tales pueri comparebunt, sed non se-

debunt, neque à dextris, neque à sinistris, (cum electi boni erunt à dextris; & damnati mali à sinistris) sed tales pueri, cum peccato originali mortui, non sunt simpliciter mali, nec boni: ideo in medio inferius collocabuntur, & videbunt gloriam Iudicis, & vindictam exquirent eorum, qui causam eis dedertunt perditionis gloriæ, & diuinæ visionis; & omnes huiusmodi paruuli, siue filij Christianorum, siue Iudæorum, siue Gentilium, siue in vtero, siue extra vterum decesserint sine baptisate, resurgent, cum corporibus integris, in mēsuram ætatis, plenitudinis Christi, 30. annor. vel circa, vt habetur ad *Ephes. 4.* sicut & alij mortui, & ita refert & tenet Barth. Sibyllæ in *suo speculo peregr. qu. in sexta quæstiuncula, quinta quæst. tertij cap. prima decadis.* Sed in loco seu receptaculo limbi collocabuntur, in quo est carentia gratiæ, & pœnæ damni æternalis, sed non pœnæ sensus, secundum Petrum de Tarant. & Thom. in *4. dist. 31.*

Sed altius ista repetēdo quæretes: Cum sint in limbo, & non in paradiso, an puniantur aliqua pœna, & qua? Et in hoc dicendum est secundum Thom. in *loco 1. feruus alleg.* quod pœna conueniens pueros, qui sine baptisate cum solo peccato originali decesserunt, est subtractio gratiæ, & per consequens, carentia diuinæ visionis, vt dictum est, ad quam homo per gratiam ordinatur. Sed vltius videndum est, an tales pueri sentiant aliquem dolorem, vel afflictionem interiorem, ex carentia visionis diuinæ. Responderi potest, secundum quod aliqui dicunt, quod tales pueri in limbo ex carentia visionis Dei nullam afflictionem interiorem sentiunt, rationem assignant: Quia, ubi nulla est cognitio, & cogitatio boni propter defectum, ibi nulla est afflictio: sed animæ pueros, cum solo originali decedentium, sunt in tantis tenebris ignorantie constituti, quod nesciunt se ad beatitudinem creatos, nec aliquid de beatitudine cogitant, ideo dicunt nullam illos pati afflictionem. Sed S. Tho. dicit hanc rationem non valere. Primo, quia cognitio naturalis magis viget in anima separata, quam in anima hic cōiuncta. Ergo, cum in pueris illis non sit peccatum personale, non debetur eis vt detrimentum aliquod pariantur in naturalibus, scilicet in naturali cognitione. Item (vt dicit) secundum hoc illi, qui sunt in inferno, essent melioris cognitionis, quātum ad intellectum, quam pueri in limbo. Nam qui sunt in inferno, non sunt in tenebris ignorantie, pueri autem secundum istos sic: & ita damnati melioris cōditionis forent, quam pueri huiusmodi: quia nullus est, vt ait August. qui non mallet dolorem pati cum sana mente, quam gaudere insanus. Ideo assignatur alia ratio, quare pueri in limbo ex carentia visionis diuinæ, non habeant interiorem dolorem, vel afflictionem, quæ talis est: Duplex cognitio de beatitudine potest haberi, naturalis scilicet & supernaturalis. Animæ autem infantium in limbo, cognitione quadam naturali nō carent, quæ debetur animæ separata, secundum naturam suam. Imo augetur cognitio eorum naturalis, cum intret medium cognoscendi intellectum separatorum. Ideo de Deo, & de creaturis magnam scientiam habent naturaliter, & maiorem, quam vnquam philosophus in mūdo habuerit. Cognoscunt enim naturaliter se ad beatitudinem, factos, & quod beatitudo cōsistit in adeptione perfecti boni: sed non quod tale bonum sit gloria, quam sancti in cœlo possident. Id autem, quod per naturam habetur, possidetur absque dolore: ex hac igitur parte, pueri in limbo nō dolent. Est autem & alia cognitio de beatitudine, quæ habetur supernaturaliter, quæ hic in nobis per fidem

plantatur: quæ est de gloria & fruitione sanctorum in celo: quam nec oculus vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis naturaliter ascendit, *1. ad Corinth. 2.* Quæ Deus nobis releuauit per Spiritum sanctum. *ad Rom. 1.* Quæ quidem releuatio habetur per fidem, in nobis hic plantatam in sacramentis, vel frequentatis actibus Christianis. Pueri autem in limbo nec fidem de beatitudine in adu habuerunt, nec sacramenta fidei susceperunt, nec per releuationem. Ergo, nec de carentia eius dolent. Nemo enim dolere de eo, quo se priuari nescit: vel de perditione eius, quod ad ipsam non tægit, aut pertinet. Quia tamè pueri in limbo non impediuntur à perfecta cognitione naturali, primæ causæ, & Dei, & aliarum rerum ex immersione, & afflictione pœnatum, sensus ignis, & vermium conscientiæ, & dæmonum, ut sit in damnatis, ideo de cognitione tali naturali ipsius Dei & creatorum, gradum aliquem delectationis habent. Quilibet enim in cognitione veritatis naturaliter delectatur: vnde in hac delectatione pueri laudant, & laudabunt, realsumptis corporibus Deum, causam causarum omnium rerum, ab eis naturaliter cognitarum, quod damnatis non accidit, nec accidet: quia vermis eorum viuit, & non morietur, nec vnquam ab inferno deerunt dæmones, nec ignis, ubi à corredo in aeternum deficiet. hæc S. Thom. in *quest. disputatis de malo. & in 2. sentent. dist. 23. quest. 2.* & ad prædicta facit text. in *confirm. de consecra. dist. 4.* ubi Ioh. de Turrec. etiam disputat, an tales pueri puniantur pœna sensibili.

Quadragesima quarta consideratio, de reliquijs sanctorum ostendit, quæ etiam sunt honorandæ, & venerandæ, ut habetur in rubro & nigro, *de reliq. & venerat. sanctor. in antiquis, & in lib. 6. & in Clementinis.* Et ut dicit S. Thom. in *3. part. quest. 25. art. vlt.* Adorare, id est venerari debemus reliquias sanctorum, ut ait Ant. Flor. in *5. par. sua sum. titul. 12. c. 9. in princ.* Qui habet affectum ad aliquem, etiam ea, quæ de ipso post mortem requiruntur, veneratur, non solum corpus, aut partes eius corporis, sed etiam exteriora aliqua eius: puta vestes, & huiusmodi. Nam, ut auctor est Herodotus, Micerinus Rex Ægypt. filiam, quam habebat vnicam, adeo dilexit, ut mortuæ cadaver inclaserit aureo bouis simulachro, quod in templo proxime Deos posuit, floribusque ornauit quotidie, admota noctu perpetua lucerna.

Item, Attedius melior, duos habuit liberos, Blesum & Glauciam nomine, quos adeo dilexit, ut dicti Blesii mortui natalem singulis annis celebraret. Martialis *lib. 8.*

*Præstas hoc melior sciente fama,
Qui solennibus anxius sepulsi
Nomen non sinu inter ire Blesii.
Et de munifica profusus arca,
Ad natalitium diem colendum,
Scribarum memori, præque turba
Quod donas, faciam ipse Blesianum.*

Item Vrbinum, in agro Reatino delitescens, cum milites ad mortem inquirerent, seruus eius, domini ornamentis indutus: in eiusdem cubile se reclinauit, ut irruentes hostes Vrbinum esse suspicarentur, & ita primo impetu iugularent. In cuius rei monumentum, Vrbinus mortuo erexit statuam, cum titulo, & inscriptione, quæ tam memorabilem testaretur amorem & fidelitatem.

Item, fidem facit in hoc Arthemisia, quæ Mausolo marito mortuo, sepulchrum memorabile fecit, ut infra in *vltim. parte. in 75. consideratione* dicitur.

Item, Iulius Cæsar, Syllanz factionis inimicus, adeo partes Marianas fouebat, ut deiecta tropæa restituerit, statuasque noctu erexerit in capitolio.

Item, Phydias, statuarius Agorantum Parium dispululum suum adeo dilexit, ut nomen eius suis operibus plerumque inscripserit.

Item, Nicodemus Rex Bithyniæ, tam propenso fuit in Romanos animo, ut raso capite, pileum sumpserit, & se Romanorum libertum vocauerit.

Cum autem sanctos Dei in veneratione debeamus habere, tanquam membra Christi Dei filij & amicos & intercessores nostros, ut supra ista par. dictum est: Ideo eorum reliquias, qualescunque honore congruo in eorum memoriam venerari debemus, præcipue eorum corpora, quæ fuerunt templum Dei & organa Spiritus sancti in eis habitantis & operantis, & sunt corpori Christi configutanda, per gloriam resurrectionis. Vnde & ipse Deus huiusmodi reliquias conuenienter honorat, in eorum potentia miracula faciendo. Et, ut dicit Hieronymus ad Riparium: Nos nec martyrum reliquias, nec angelos adoramus, scilicet adoratione lætiæ: honoramus autem martyrum reliquias, ut eum, cuius martyres adoramus, honoremus seruos, ut honor seruatorum redundet in Dominum. Et habetur *Psal. 75.* Et reliquæ cogitationis, diem festum agent tibi: quoniam gratia est apud Deum. Ea, quæ à nobis sic habetur præteritorum nostrorum honorum recordatio, ut de his non in bonis, sed in Domino gloriamur. Et ita remunerantur à Deo honorum reliquæ, & utilis est ipsorum memoria: quemadmodum etiam dicimus in iure humano, quod memoriæ seu reliquæ pristinæ qualitatis bonæ, multum operantur, ut per multa comprobatur Felin. in *cap. quæ in ecclesiarum. col. 29. versic. Fallit quinto. extra de constitut. Dicam* laetius infra in *3. part. in 36. consider. ubi de huiusmodi memoria pristinæ dignitatis scribitur.* Et ad istud propositum, Ioan. de Montecolon ciuis & contemporaneus noster, in *suo promptuario iuris. in verb. reliquia.* adducit decisiones Felin. in *d. e. quæ in ecclesiarum.* Non tamen, ut dicit, sunt in publico venerandæ, nisi prius approbatæ per summum Pontificem, & per sedem Apostolicam canonizatæ, quod quomodo fiat, & quæ requirantur, habetur in *cap. 1. de reliq. & vener. sanct.* sicut aliquæ considerationes in sequentibus.

Quadragesima quinta consideratio. Non solum facti venerandi, & honorandi sunt, sed etiam eorum imagines venerandæ sunt propter illos, *c. per latum. & c. venerabiles. de consecra. dist. 8.* ubi gloss. in *ver. fregisse. & in verb. cultu.* & per gloss. in *ver. in deuotionis. in cap. si canonici. de offit. ord. in 6.* Et, ut scribit Ouid. de Ponto. lib. 2.

*Felices illi qui non simulachra, sed ipsos,
Quique Deum coram corpora vera vident, & c.*
Et sequitur.

*Sic homines mouere Deos, quos arduus æther
Occidit, & colitur pro Ioue forma Iouis.*

Et videatur Cardi. in *elem. vincta versic. O excellentissimum. de reliqui. & venerat. sanct.* & in *duob. canonibus supra alleg.* satis probatur, quod licitum est in Ecclesia Dei facere imagines Christi, & sanctorum, quæ sunt venerandæ, & causas ibi vide, quæ quid audeant dicere quidam heretici, insequentes damnabiles opinioniones Lutheri heretici, quem Deus in sensum bonum reducat, ad suas infinitas hæreses seminatæ extirpandum, & annihilandum.

Et ample per Ioan. Damascenum, & Commentatorem, ubi in suo opere theologali *lib. 4. c. 17.* ubi dicit, quomodo imagines sanctorum, etiam antiquo tempore fuerunt

fuerunt approbatae, & etiam certo tempore reprobatae, videlicet tempore Leonis III. Imperatoris, & Greg. II. summi Pontif. per Ant. Florentinum *terrie sua summa part. 12. c. 9. §. 1. 2. & 4.* vbi expresse scribit de veneratione imaginum.

Quadragesimalis sexta consideratio. Quoniam ante dictum est de veneratione & honore sanctorum. Sciendum est, qui dicantur sancti. Et in hoc sic distinguendum est, aut consideramus hanc Ecclesiam militantem, & sic in hoc seculo viuentes. Aut Ecclesiam triumphantem, & per consequens eos, qui de hac vita migrauerunt, & cum ambo sint laudandi, & venerandi, de ambobus dicetur.

Primo de his, qui in hoc seculo sunt viuentes, qui videntur esse omnes munde ac virtuose viuentes, qui merito sancti dici possunt, & ita intelligitur, quod habetur in *cap. tenere debet. 1. distinct. & Leuit. 31. & 1. Pet. cap. vbi dicitur: Sancti estote, quoniam ego sanctus sum Dominus Deus vester. & in cap. proposuisti. & c. plurimos. 82. distinct. & est text. in cap. non oportet. 81. distinct. & ibi Arch. & facit text. in c. Maximilianus. ibi: quia qui sancti non sunt sancta tractare non possunt. ea dist. quam ita intellexit Arch. in d. c. tenere. facit etiam text. in ca. non vos. vrs. quis enim sanctum dubitet. 4. distinct. & Psalm. 17. cum sancto sanctus eris, & cum innocente innocens eris. Et illud: Non enim loca, sed vita & mores sanctorum, faciunt sacerdotem. de quo in princ. 4. distinct. & in c. multi. & in c. non est facile. ead. distinct. Et Eccles. 27. Cum viro sancto, alfidus esto. & facit text. in c. sancta quippe rusticitas. 2. quaest. 7. Et facit satis text. in l. sanctum. ff. de ver. dicitur. vbi sanctum dicitur, quod ab iniuria hominum defensum est, atque munitum. Facit text. iuncta gloss. in verb. sanctificatur. de successio. ab intestat. Et dicit Gemini. in cap. non decet. de immunit. Eccles. in 6. quod loca sacra sunt sancta, id est firmata poenis, & statutis, contra delinquentes, in illis, vt in *Authent. vt liceat matri & auia. §. penult. incipient. quia vero. collat. 8. & in §. sancte. Institut. de rerum diuis. & l. si quis in hoc gen. C. de episcop. & cleric. per id, quod habetur in c. in primis. 2. g. 1.* Et facit ad propositum, & ad dictas duas significaciones, id quod dicit S. Thom. 2. 2. q. 8. art. vlt. quod nomen sanctitatis duo importare videtur. Vno modo, mundiciem, & huic significationi competit nomen Græcum. Alio modo, importat firmitatem: vnde apud antiquos, sancta dicebantur, quæ legibus erant munita, vt violari non deberent. Vnde aliquid dicitur esse sanctum, quia est lege firmatum, vt dicit Vlpian. in l. sacra. §. proprie. ff. de ver. dicitur. vel etiam, (vt dicit S. Thom. in loco ante alleg.) hoc nomen, sanctis, secundum Latinos ad mundiciem pertinet, vt intelligatur sanctus, quasi sanguine tinctus, eo, quod antiquitus illi, qui volebant purificari sanguine hostiæ tingebantur, vt dicit Isid. in l. 10. *Eymologiarum. cap. incip. Sapiens, & c.* Et vtraque sanctificatio comperit, vt sanctitas attribuatur his, quæ diuino cultui applicantur, ita, quod non solum homines, sed etiam Templum, Vasa, & alia huiusmodi, sanctificari dicuntur, ex hoc, quod cultui diuino applicentur. Hic etiam dicuntur sancta sanctorum, de quibus per Panorm. in cap. 1. de vita & hone. cle. Mundicia enim necessaria est ad hoc, quod omnes Deo applicentur: nam mens humana inquinatur ex hoc, quod inferioribus rebus coniungitur, sicut qualibet res, ex immixtione peioris fordescit, vt argentum, ex immixtione plumbi. Oportet autem, quod mens ab inferioribus rebus abstrahatur ad hoc, quod supremæ rei possit coniungi, & ideo mens sine mundicia Deo applicari non potest. Vnde ad Hebr. penult. dicitur, Pacem sequimini cum omnibus, & sa-*

timoniam, sine qua nemo videbit Deum.

Firmitas etiam exigitur, quod mens Deo applicetur. Applicatur enim ei sicut vltimo fini, & primo principio: huiusmodi autem oportet maxime immobilia esse. Vnde dicebat Apostolus ad Rom. 8. Certus sum, quod neque mors, neque vita, separabit me à charitate Dei, sic ergo sanctitas, siue sanctimonias, quod idem est, per Arch. in c. victor. 3. distinct. dicitur, per quam mens hominis scriptam, & suos actus, applicat Deo, ideo iur. cont. in d. l. sanctum. ff. de rerum diuis. quod sanctum, dictum est à sagminibus; sunt autem sagmina herbæ quædam, quas legati populi Romani ferre solebant, ne quis eos violaret. Sicut legati Græcorum ferunt ea, quæ dicuntur ceritia. Vnde, vt dicit ibi gl. in verb. violaret. legati dicuntur sancti, per leg. si in princip. ff. de leg. hinc descendit verbum, sanctio, inuolabilis, & ab iniuria hominum cura legalis statutio, & ita intelligitur l. sanctio l. gum. ff. de poenis. & sumitur multipliciter, vt habetur in l. gl. in proem. Digestorum. & notatur per Archidac. in c. statutum. de rescript. lib. 6. & vide Dionys. de diuinis nominibus. c. 12. Et ista sanctitas in multis honoratur, id est, privilegiatur, vt infra in vltima consideratione.

Aut vero consideramus Ecclesiam triumphantem, & sic omnes habitantes in cælesti patria, non solum animas beatorum, sed etiam ipsas intelligentias, hoc est, angelos, sanctos, dici debere, cum omni refulgeant mundicia. Imo non possent esse immundi, alias essent imperfecti: quæ imperfectio, in cælo non admittitur vbi est Deus, qui est summum bonum, & Ens perfectissimum, quo omnes beati fruuntur. Vnde merito eos sanctos appellamus, imo Deus ipse dicitur sanctus, vt ample dixi supra ista parte. in prima consideratione. & habetur Psalm. 15. *Nec dabis sanctum tuum edere corruptionem.*

Aduerte tamen; quoniam apud nos sanctus, & beatus differunt: quoniam beatus dicitur, cuius nec dies mortis, nec officium in eius memoriam celebratur. Nec etiam sibi Ecclesia dedicatur. Sanctus vero non dicitur, nisi præcedente canonizatione inducta ab Ecclesia, & secundum formam ab Ecclesia traditam, de qua infra dicitur. & ita communis vsus loquendi obseruat, qui in multis attenditur l. librorum. §. quod tam. C. Cassus. ff. de leg. 3. & ibi Bart. & in l. cum de lanonnis. §. asnam molendinariam. ff. de fundo instrum. instrumentoque leg. Felinus ample post Ant. de Butrio. in proem. decret.

Quandoque tamen etiam canonizati dicitur beati, vt in cap. 2. ibi: qui beato Petro æternæ vitæ clarigero. 22. dist. in c. non nos B. Petrum. 40. dist. vnde omnis sanctus canonizatus dici potest beatus, sed non e contra.

In vita vero quis non potest dici beatus secundum Thom. in 1. parte. q. 12. art. 0. & 11. & 2. 2. c. 233. art. 2. & in 4. distinct. 42. Nam beatitudo idem est, quod vita æterna, quod est pax & Regnum cælorum, secundum Thom. in 4. d. 49. art. 7. 8. & 9. Et secundum Albericum de Rosate in sua dictione in verbo, beatitudo. nihil aliud est beatitudo, quam reuelatio magni Dei & saluatoris nostri Iesu Christi, vt in cap. seruimus. de cons. dist. 5. quo etiam per Thom. 2. 2. 156. in vltimo art. vel secundum Boet in 3. lib. de consol. philosoph. cap. 3. Beatitudo est status omnium bonorum aggregatione perfectus, & ibidem, beatitudinem summam bonum esse dicitur, ad hoc potest allegari illud Ouidij *Metamorph.*

dicitur beatus.

Ante obitum nemo supremaque functa debet.

Beatus enim est beatum facere, id est, prodesse. text.

est in l. *honorum*. ff. de ver. sig. improprie tamen in hac vita dici potest beatitudo, prout loquitur *dist. l. honorum*. vbi in *l. iniquum*. C. qui acc. non p. ff. vbi dicit litera: *Iniquum longe à beatitudine secuti vestri esse credimus*, & ita intelligitur illa beatitudo, quæ summis Pontificibus attribuitur. & text. in cap. *legi. n. fin. ibi: beatitudo tue*. 16. *quest. 1.* etiam in vita dicimus sanctitatem, vt ante dixi. etiam dicitur de Papa, qui & sanctissimus dicitur, & de Episcopo & de Principe, vt infra in 4. *part. 1.* vbi de Papa, Episcopo, Imperatore, & Rege nostro Francorum dixi. Sed prout in hac parte intelligimus, sanctus dicitur, qui est ab ecclesia canonizatus, aut canonizatione Ecclesiastica confirmatus, & approbatus, secundum quod accipitur, in c. *sanctorum*. in prin. 70. *dist. 1.* & in rub. & text. de reliq. & vener. *sanct. in decret. in lib. 6.* & habetur in c. 1. de vita & honestate cler. in 1. 112. Sic, quod non licet aliquem venerari pro sancto, nisi sit approbatus à summo Pontifice, & sic canonizatus, vt itatim dicam.

Quadragesimalis septima consideratio. Nunc ad maiorem canonizationis condescendamus. In qua dicitur, quod solus Papa potest canonizare sanctum, & ista est opinio Panor. & Imola in c. *fin. de feris*. per text. in c. 1. in *fin. de reho. & vener. sanct. ex vi.* vbi expresse cauetur, quod sine speciali licentia Papæ quis canonizari non potest, idem Imol. in c. *venerabili. de testib. extra.* Hostien. in *summa. eodem tit. de reliq. & venerat. sanct.* Ant. Florent. in 3. *part. sue sum. in 22. cap. 5.* §. 5. & pro hac opinione Ioan. Andreas in cap. *unico. in verbo, sedis. de reliq. & vener. sanct. in 6.* adducit quinque rationes post dictam glo. quæ ibi videri possunt: quibus accedat, quod Papa repræsētat Deum in terris, & tenet eius vices, cap. *quæ in di. translat. Episc. c. vt nostrum. vt ecclesiast. benefic. sine diminut. confer. cap. fundamenta. §. docet. de elect. li. 6.* Clemen. 1. §. 1. ff. de Magistris. Speculat. *titu. de legato. §. nunc est sciendum. vers. 89.* & gloss. in *verbo, quod Deo, in c. serpen. de pœnit. dist. 1.* Et fuit de mente Thomæ in *tractat. suo contra Græcorum errores. c. 71.* in quantum allegat Chrysostomum super *humilia. dist. 85.* dicentem de Christo, Iacobum localiter in loco terminauit. Petrum autem totius orbis magistru & doctore, vbi latius per ipsum, & dixi ante: & idem voluit in *tertia parte summe. q. 8. art. 1. & in 4. sentent. dist. 15.* dicens Papam esse caput vniuersalis Ecclesiæ, facit c. *n. nouo. cum c. sequenti. 21. dist. 1.* Et idem in *tractat. contra impugnantes religionem.* & Scotus in *tractat. de perfectione stitutum. quest. 9.* dicit quod Papa est Vicarius Christi, non solum in quantum Christus fuit Ecclesiæ Prælati, sed in quantum fuit totius mundi dominus, & quod iuste de statu & bonis hominum potest ordinare. Sic dicit Thomas in 4. *sent. dist. 19.* quod Papa habet plenitudinem potestatis in vniuerso, sicut Rex in regno. Et idem in *tract. de errore Græcor. cap. 72.* tenet, quod de necessitate salutis est, subesse Romano Pontifici: & allegat Cyrillum in *libro Theaurorum*, & Maximianum in *Epistola directa orientilibus*. Vnde dicit Hostien. in *dist. c. quanto.* quod Deus & Papa faciunt vnum & idem tribunal, & dicit Baldus in l. *Barbarius Philipp. ff. de offic. prator.* quod Papa est supremus Dei Vicarius, & qui cōtrarium dicit, mētur: & in finalibus verbis dicit, quod Papa est omnis, & super omnia in spiritalibus. Dixi supra *ista part. 30. consideratione. versic. secundum locum. circa finē.* & infra in 5. *part. in septima consideratione.* Ex quo, cū sit Vicarius supremus Dei, & sit in locum eius in hoc mundo subrogatus, tanquam sapiat naturam eius, qui canonizat sanctos in Ecclesia triumphante, sic canonizabit in Ecclesia militante: & ista est communis sen-

tentia, vt dicit Imola in *d. c. fina. extra de feris*. Et ita etiam tenet Ioan. de Turrecre. in c. 1. de *consecrat. dist. 3.* quod canonizatio sanctorum rationabiliter reseruat summo Pontifici triplici ratione, quas ibi referuntur.

Nec in hoc requiritur consensus Cardinalium, glo. in *verb. contingeret. in dist. cap. fundamenta. in §. decet. de elect. in sexto* ita etiam tenet Iohannes Andreas, & Dominicus, in c. *super eo de heret. li. 6.* Salicet. in rub. *C. de legib. allegans* notata per Archi. in *c. que ad perpetuam. & in cap. sunt quidam. 2. questio. 1. & in cap. quamuis. de offic. ordin. in 6.* cum hoc pendeat ex illa dubitatione, an Papa possit ardua sine consilio Cardinalium: de qua ample Barbat. in *consilio. 1. in 1. volum. & in tractat. de prestantia. Cardinal.* Cum canonizare sanctum sit quid arduum, vt dicit Iohannes Andreas in *dicto c. unico. de reliq. & venerat. sanct. in 6.* hanc etiam partem tenet Anton. Florent. in *sua sum. in 2. par. 3. in 14. charta.*

Martinus Laudensis in *tract. de Cardinalib. quest. 88.* videtur tenere contrarium: & istud idem tenet Iohan. Monachi. in *d. cap. super eod. Cardinal. Florent. in cap. peitio. & ibi Ioh. in d. Anania. de homicid. idem Cardin. in c. 2. de cleric. non resid. Bald. in l. cum multa. C. de bon. que lib. & in l. fin. C. de diuer. rescripti.* Et pro certo illud est mare magnitudinis ad propositum, bonum est, quod Papa faciat ex consilio, non quod teneatur ad hoc, nec illud sequi.

Quinquagesima octaua consideratio. Episcopus an possit decernere in sua diœcesi aliquem sanctum venerari ac feruari, seu solennitatem celebrari sine populo: Videtur, quod sic, prout visus est aliquando tenuisse Anto. de Bultis *vic. fin. de feris extra.* sed post mutauit opinionem. Sed ista opinione tenet Panorm. in *d. c. fin.* per text. ibi; & in c. 1. de *consecrat. dist. 3.* vbi expresse dicunt text. Cæterisque solennitatibus, quas singuli Episcopi in suis diœcesibus cum clero & populo duxerunt solenniter venerandas. Et ita etiam tenet ibi Barba. vbi dicit, quod Anton. de Butrio non bene dicit, dicēdo: Quod ille text. habet duas lecturas: quia, vt dicit Papa in *d. c. fin.* ponit verba *d. c. 1.* & sic declarat, qualiter debeat intelligi ille text. alias, si esset dubius, non meretur ad hoc allegari. Quoniam, vt inquit Philosophus: Quod multipliciter exponitur, eius veritas ignoratur. Refert Bal. in *l. nec quequam. §. vbi decretum ff. de offic. procons.* Et facit; quoniam, vt ait gloss. in *verb. usuris. in clemen. dispendiosam. de iudic.* Papa nō potest tollere ordinem iudiciariū in foro seculari, sed bene potest in foro suo. quam gl. pro singulari allegat Bal. in *l. eos. §. fina. C. de usur.* Ideo licet Episcopus possit decernere aliquem sanctum in suis ecclesiis venerandum sine populo; non tamē populo præcipere, vt veneretur abstinendo ab operibus, sine eius cōsensu, cum de eius præiudicio agatur. Quoniam in his, in quibus versatur in præiudicium populi, aut subditorū, non potest statuere Episcopus sine eius consensu, vel saltem eis presentibus. vt dicit Imola in *c. vestra. extra de locato. & in ca. fin. de offi. leg. & confirmat Federicus de Senis *conf. 17.* alleg. per Imo. in *d. c. vestra.* ita etiam tenent ipse Imo. in *d. ca. fin.* & Archi. in *d. ca. 1. de consecrat. dist. 3.* Dicit tamen Abbas in *d. c. fin.* Quod si populi contradictio non sit ex iusta causa, & Episcopus moueatur aliquibus iustis causis, quod poterit hoc tacere obstante contradictione populi: puta (vt dicit) si decernat quem sanctum venerandum, qui fuerit ortus de loco, prout videtur sentire gloss. *vt. in d. cap. 1. de consecrat. dist. 3.* & quod in simili dicit Archi. in *cap. vt animarum. de constit. in 6.* & text. in *ca. 1. de his, que sunt à maiori part. Cap.* Et idem etiam dicit*

Barb. in d. c. fr. quod si Episcopus habeat iustam causam, pura, quia sanctus sit oriundus de loco, quod potest etiam inuito populo decernere illum venerandum: quoniam propter sanctimoniam recedimus a legibus communibus: quia dicitur esse gloria patriæ suæ. Allegat in argumentum textum singularem iuncta doctrina Bald. in l. sed & reprobari. §. si ubi: valde ament disciplinatos. ff. de excusator.

Quicquid tamen dicant Panor. Imo. & Barb. videtur, quod opinio Ant. de Buss. sit verior per rationem per eum allegatam. Cum in his, quæ tendunt in fauorem animæ, quilibet est subiectus episcopo. c. cum sit generale. de foro comp. c. nouit. de iudic. ca. per venerabilem qui filij sunt legi. extra. Et huic rationi non respondet Panor.

Facit; quoniam quo ad actus spirituales peragendos, consensus laicorum non debet esse in consideratione, sicut videmus in electionibus faciendis de prælati ecclesiarum, vt in c. p. Massana. cap. sacros. in l. de elect. cum plurib. aliis. Facit, quod habetur in cap. 2. de institutio & in c. fina. de reb. eccles. non alienan. & in cap. ecclesia. re. constituto. E. go in hoc casu, vbi est questio de actu spirituali, non est necessarius consensus populi tanquam laicalis.

Et ad textus allegatos pro opinione Panor. & sequacium respondeo, quod textus non dicunt, quod veneratio sanctorum sit inducenda & decernenda per Episcopum cum clero & populo, sed dicunt, quod festiuitates sanctorum sunt venerandæ per Episcopum cum clero & populo, quod aliud est; prout dicit ibi Bal. qui hoc cognouit, cum dicit: *N. i. re. i. a. quod isti possunt has festiuitates inducere, sed inductas possunt feruare: scilicet, clerici, respectu officij celebrandi in Ecclesia, & populi respectu artis non exercenda illo die.*

Vel aliter dici potest, quod dictio, *non*, ibi posita, cum dicit, quas singuli Episcopi in suis d. c. cibus cum clero & populo, non coniungit principaliter, sed accessorie. l. 1. & 2. ff. de pen. l. gata notatur in §. si quis ancillas. Inst. de legat. facit quod dicit Bart. in Auth. in greß. colum. pon. C. de sacros. eccles. vbi facit differentiam, an quis dicet se cum suis bonis, an se & sua bona; quia dicto, &, coniungit principaliter: & actio, cum accessorie, d. l. 1. & 2. Ex quo, cum in illo textu illa coniunctio cleri & populi non fiat principaliter, sed accessorie, non est dicendum, quod consensus eorum debeat interuenire principaliter, & sic necessario, se solum per quandam consequentiam tanquam accessorie ad ipsum Episcopum, qui in Spiritualibus est caput, principalis omnium in tua d. c. c. omnes b. si. c. 16. g. 7. in can. regenda. 10. g. 1.

Quadragesimanona consideratio. Duo requiruntur ad hoc, vt quis possit sanctus canonizari. Vitæ, scilicet sanctitatis præteritæ, & quod Deus in eius persona, siue in vita, siue operatus fuerit miracula: & in hoc sola sanctitas vite, quo ad actum canonizandi non sufficit. quoniam potest esse ficta, vel simulata, & non ad bonum finem, sed potius appetitu inanis gloriæ, scilicet, vt diceretur bonus, licet non esset, vt sunt hypocritæ, iuxta dictum *M. ub. 7.* Incedunt induci pellibus ouium, intus vero sunt lupi rapaces. Vnde cuiusmodi vita non est meritoria, imo demeritoria: & contra tales exclamat Paul. in *Epist. 5.* Vide quantum bonum est charitas, si ita martyrium ferimus, vt nostras velimus reliquias ab hominibus honorari, & si opinionem vulgi sectantes trepidi sanguinem fuderimus, & substantiam nostram, vsque ad medietatem propriam dederimus, huic operi non tam præmium, quam pœna debetur, & perfidie magis tor-

menta sunt, quam corona victoriæ. de quo transsumptiæ in c. vide. 1. g. 1. ideo dicit ibi gl. 1. quod dare elemosynam ad vanam gloriam peccatum est, *arg. c. militare. 23. g. 1.* Vnde dicitur in Euangelio *Matth. 3.* Cum facis elemosynam, noli tuba canere ante te. Et eodẽ loco in fine: Nesciat sinistra, quid faciat dextra. Et hæc bonitas vitæ consideratur in multis laboribus, in moribus castis in strenuis actibus, *cap. miramur. 61. dist.* Et hoc oportet præsentī testificatione prædicari, & bonæ famæ præconiis non taceri, *cap. 4. 13. quest. 2.* Maxime quæri debet de simplicitate & humilitate: Quia superbis Deus resistit, humilibus autem dat gratiam. *l. ac. 4.*

Item debet inquiri, an in vita persecutiones passus fuerit. *cap. omnis qui. 7. quest. 1.* & an passus es charitate. c. si. incip. ibi. *Adunati in loco ante alleg. & d. c. vide quantum bonum.* Ita probantur per doct. in *cap. 1. de reliq. & venerat. sanct. extra.* per Ioan. Andr. & alios doct. in *cap. unico eod. tit. 6.*

Et ad probationem vitæ laudabilis canonizandi in confessoribus adduci potest; quod dicitur de Episcopo confirmando, secundum Host. in *sum. de elect. §. quis eligitur. vers. canon. tamen antiqui dicens: Quod debet esse natura prudens, docilis, moribus temperatus, vita castus, sobrius, suis negotijs semper cauens, humilis, affabilis, misericors, literatus, in lege Domini instructus, in scripturarum sensibus acutus, in dogmatibus Ecclesiasticis exercitatus, & ante omnia fidei documenta simpliciter assensurus, scilicet, patrem & filium, & Spiritum sanctum, &c. ca. qui Episcopus. 23. dist. & c. si. 50. dist. in l. In martyribus enim non fit tantã examinatio, sed quæritur tantum de miraculis, & causa, propter quam passi sunt. *argum. can. catechumenum. & can. baptisimi vicem. de consecr. dist. 4.* secundum Host. in *sum. de reliq. & venerat. sanct. vers. & hac intelligat.* Sufficit tamen ista sanctitas vitæ ad meritum animæ canonizandi; secundum Aug. in *cap. teneamus. 1. g. 1.**

Secundo (vt dixi) requiritur, vt ad sanctum canonizandum sit miraculum, vt notant doctores in loco supra allegato. & in hoc requiruntur quatuor.

Primo, quod ex Deo, non ex arte vel Diabolo contingat; quoniam aliquando etiam miracula fiunt per malos; ideo necesse est, Martyres a Deo impetrasse, quæ inãdat. c. si quis præpostera. 50. dist. & hoc casu procedit illud, quod dicitur, quod facere miracula est donum spiritus sancti, vt in c. querendum. de pœni. dist. 2. & ibi notat. alias non est miraculum, sicut fecerunt magi Pharaonis, qui fecerunt ranas & serpentes conuertere eorum virgas, sicut faciebat Moyse, de quibus in c. nec mirum. 26. g. 5. & illud proprie dicitur præstigiū. c. re vera. & ibi Arch. de consecr. dist. 2.

Secundo requiritur, quod sit contra naturam, sicut dictum est de virga Moyse in serpentem. & de Asina loquente ad Balaam: de quibus in d. c. re vera. & in ca. cum ex iniuncto. de heret. & in d. cap. re vera. ponitur de virtute dictæ virgæ, de qua etiam habetur *Exod. 6. 8. 14. 16. 17. & Ios. 3. 7. 4.*

Tertio requiritur, quod non vi verborum, sed ex hominum merito illud contingat. Nam panis & vinum potestate & virtute verborum transubstantiatur in corpus & sanguinem. *cap. cum Mar. h. extra de celebr. miss. & sic requiritur, quod miraculum sit euident, non autem latens, & credibile, vt est Eucharistia.*

Quarto requiritur, quod sit ad corroborationem fidei. Herba enim ministerio hominis transit in vitrum, & nil ad corroborationem fidei: Ideo ad canonizationem nisi hæc quatuor concurrerent in mi-

raculo, non prodesse; quia non esset miraculum, sed potius miraculosum, vt dicit Ioan. And. in d. c. unico. de reliq. & venerat. sanct. in verb. sedis. circa finem & Host. in summa sup. al. ver. item querendum est de miraculis. Arch. in d. c. teneamus. 1. q. 1. Host. Ioan. Andr. & alij in c. venerabilis. de testib. exi.

Quinquagesima consideratio. In qua de forma canonizationis sanctorum scribitur, & sequendo doctrinas Doctorum in d. c. 1. de reliq. & venerat. sanct. in antiq. reperio ad hoc duodecim esse requisita, quae seruari debent, secundum ordinem infra scriptum.

Primo debet expectari, quod aliquae personae honestae, & authenticae, denuncient factum Romano Pontifici, & supplicent pro canonizatione facienda, & hoc non semel, sed pluries, & instanter: sicut notatur de cessione & petitione pallij. c. quidam cedendi. extra de reuoc. cum post petuam. de elect. Non enim consuevit statim moueri ad committendam talem inquisitionem Rom Pontifex, sed potius expectare, quamdiu pulsetur, & famam accedere, & vtum miracula crescant, & continentur, antequam inquisitionem committat. & bene; cum miracula seu miraculosa quandoque fiant per malos, c. teneamus. & c. nec mirum. 26. q. 5. gl. & doct. in c. cum ex immundo. de heret. Bal. in c. v. erabili. de testib. extra. Vnde cauendum est, ne populus decipiatur, vt in cap. si. extra de reuoc. & venerat. sanct. Et quia circa maiora, maius periculum vertitur, ideo cautius est agendum. c. quiescamus. 42. distinet. c. miramur. 61. dist. c. nuper. 7. q. 2. c. ubi periculum. in prin. de elect. in 6. & in l. 1. §. sed & si quis. ff. de Carbo. edito. dicant tamen aliqui, quod si fiat elusio, vix possunt continuari miracula, vltra quadraginta dies.

Secundum est requisitum, quod si continuetur supplicationum instantia, & fama, & miraculorum continuatio perdurare dicatur, consuevit Roman. Pontifex hoc proponere intra fratres, & aliquibus Episcopis patriae illius, qui dicitur sanctus vel conuicinia, vel aliis personis honestis & incorruptibilibus committere, vt inquirant de fama, & deuotione populi, & de miraculis, & aliis, quae sunt eidem nuncianda in genere & non in specie, & quo ad famam, & non quo ad veritatem. Et quod scribant quae inuenerint, & an eis videatur, quod super veritate eorundem sit inquisitio committenda.

Tertium est, si tales describant talia, per quae videatur, quod inquisitio veritatis sit committenda, requirit iterum summus Pontifex fratrum consilia, vt distinguat, vtum sit inquisitio committenda, vel non.

Quartum, quod si inquisitio ei committenda videretur, iterum rescribit eisdem, vel aliis, quod iterum veritatem requirant. Primo, de fama, secundo de vita, tertio de miraculis exacte, diligenter, fideliter & prudenter, secundum artic. & interrogatoria, quae sub bulla sua transmittit: de quo notatur in c. venerabilis. de testib. extra. & quod inuenerunt, remittat suis sigillis inclusum.

Quintum, quod remissa inquisitione committatur examinatio in curia, aliquibus capellanis, vel aliis personis authenticis, & discretis, quae etiam forment rubricas.

Sextum, quod rubricae sic factae exacta diligentia examinentur per dominum Papam, & eius fratres, & requiratur Papa consilia eorundem, an scilicet videantur probata talia, propter quae sit canonizatio non immerito facienda.

Septimum, quod si videretur Papae, quod sit faciendum, hoc secrete diffinit inter fratres. Pro hoc facit, quod in simili dicitur de substantia ex forma electio-

nis, vt notant doctores in cap. quia propter. de elect. & ibi gl. in verb. maior.

Octauum, quod coadunatis Episcopis, qui sunt praesentes in curia, narrat publice in consistorio ea, quae acta sunt & probata, secreta diffinitione iam facta suppressa, & requiratur consilium Praelatorum: facit gloss. in ver. consilio. in cap. Anastasius. 19. distinet. quae dicit, quod Papa tenetur requirere consilium Episcoporum, vbi de fide agitur: quam gloss. sequitur ibi Dominicus, & Cardin. etiam facit, quod dicit Panor. in c. significasti. de elect.

Nonum, quod assignatur certa dies, vt omnes conueniant ad certam Ecclesiam, in qua accenduntur cerei multi, & sternitur tapetis Ecclesia, & paratur: & illuc conueniunt Papa, fratres & totus clerus, & facit sermonem summus Pontifex processum recitans, & probatas inducens populum ad orandum, quod Deus non permittat eos errare in hoc negotio.

Decimum, quod flexis genibus fiat deuota oratio, & canetur: *Veni sancte Spiritum*, vel alius hymnus, siue antiphona conueniens.

Vndecimum, quod surgat Papa ab oratione, & diffinit illum, de quo agitur, sanctum esse, & sanctorum Catalogo conscribendum, & festum suum tali die colendum, in quantum dicitur, sanctorum Catalogo conscribendum. Facit pro hoc gloss. notabilis, in l. eos. in verb. qui. C. de off. magistri militum. quae dicit, quod qui non sunt scripti in matricula, sunt tanquam priuati. Ideo dicit August. in Antiq. de mand. prin. §. penult. in c. siquidem post glo. ibi in d. verbo. coll. 3. quod solum militibus scriptis in matricula, danda sunt privilegia militaria. Vnde dicit Baldus in l. diximus. in fine. ff. de excusator. quod mercator non descriptus in matricula non gaudet privilegio mercatorum. facit cap. si Romanus. 19. distinet. vbi probatur, quod qui non reperitur scriptus inter alios de vniuersitate, non praesumitur esse de vniuersitate.

Duodecimum & vltimum requisitum est, quod canetur: *Te Deum laudamus*. & celebrat Papa missam solemniter in honorem eiusdem sancti. Et in hoc, quod dicit, quod canatur: *Te Deum laudamus*. facit, quia Ecclesia quotidie in officio in fine horae matutinae cantat illud canticum. Idem sic peracta Episcopi electione secundum Specular. tit. de elect. §. 1. versio. consequenter. In fine enim cuiuslibet operis laudandus est Deus, & gratiae sunt ei agendae: sicut facit tam in fine celebrationis missae, quam in fine horarum canonicarum, dum dicit Deo gratias, facit c. de hymnis. de consecr. dist. 1. & ibi gl. in verb. & hymno. vult, quod clerici post assumptionem cibi debent agere gratias Deo. alleg. cap. vlt. §. edenti. 34. dist. facit quod notatur in gl. si in c. remissione. 15. q. 1.

Dicit tamen Ioan. Andr. in d. c. unico. de reliq. & venerat. sanct. in 6. Quod hic Ordo haec tenet non semper vique ad vnguem est seruatus, maxime quando agebatur de martyrizatis pro fide. Nam tales consueuerunt facilius, & leuius expedire, & ita dicit tenere Hostien. Ex quo videretur concludere, quod haec forma (licet congrua & honesta) per Papam de necessitate non est obseruanda. Et, vt ex praedictis apparet, probitas vitae, & legalitas, seu bona vita operatur ad sanctitatem consequendam, quae quidem sanctitas, seu probitas, aut legalitas maxima, operatur in multis. Primo, vt hic ante dictum est.

Secundo, quod licet alias electio, nec actiue, nec passiuè, cadat in laicum in spiritualibus, vt de hoc sunt text. in cap. sacrosanct. & c. Messana. de elect. extra. tamen laicus vitae sanctitatis & legalitatis maxima potest

test eligi in Episcopum. tex. est in *c. statutus. s. hic omnib. 61. dist. &* dat exemplum in beatis Seuero, Nicolao & Ambrosio. illum tex. ad hoc magnificat And. Barb. in *c. cum adeo. in gloss. pen. de resc. colum. quib. 1. &* ibi Felin. in *cap. super his, in ultim. colum. extra de accus.*

Tertio facit, quia licet Iudæus factus Christianus in ægritudine non possit presbyter ordinari: tamē sal-

lit ratione sanctitatis vitæ. text. est singularis in *c. l. 45. dist. Lud. Rom. in sup. suo 423.* Multa ad hoc sunt cumulata per Doctores modernos, videlicet per Felin. in *c. super his. in fin. de accus. &* in *d. cum adeo. &* in *c. causam. 2. extra, de off. deleg. per dom. meum Iaf. in l. subemus. col. 2. C. de iudic. &* in *repet. l. admonendi. ff. de iurciu. v. in l. sciendum. col. 8. ff. de verb. oblig. quæ cum ita satis sint congesta, non repero.*

Tertia pars Catalogi Gloria Mundi finis.

QVARTA HVIVS LIBRI PARS

ERIT DE LAVDE, GLORIA, ET HONORE

ET ORDINE ECCLESIASTICARVM PERSO-

NARVM INTER SE: ET AD OMNES ALIOS

huiusmodi status.

Vnam & octoginta Considerationes habet.

PRO cuius expeditione præmitto. Cum hæc & omnes huiusmodi hierarchiæ, spirituales & temporales, seu ordines huiusmodi loquendo grosso modo, possunt illo modo distingui, quo distinctæ fuerunt prædictæ hierarchiæ, scilicet per tres hierarchias cum suis ordinibus: & aliquo modo per simile videri potest in terreno principatu ministrorum, qui sunt sub vno Principe. Triplex est differentia, hoc est, triplices sunt hierarchiæ, seu gradus. Nam quidam operantur immediate circa personam Principis. Quidam autem deputantur ad alia officia, puta ad regimen Principatus in communi. Quidam vero ad regimen alicuius partis.

Primus assimilatur primæ hierarchiæ. Secundus secundæ. Tertius tertiæ. Sed in qualibet hierarchia sunt tres Ordines, quorum sufficientia sic potest haberi: Quia videmus, quod inter ministros, qui circa Principem personam operantur, est triplex differentia, in statu scilicet spirituali, id est, Ecclesiæ militantis.

Quidam sunt sicut assessores, vt sunt domini Patriarchæ, & his similes: sunt illi de ordine superioris, scilicet Seraphin, quod interpretatur, *ardens in amore.*

Quidam sunt sicut Consiliarij, vt sunt domini Cardinales, & his similes sunt illi de secundo ordine, qui dicuntur Cherubin, quod interpretatur *plenitudo scientiæ*: quoniam sciunt omnia, quæ sunt in Ecclesia militante triumphante.

Quidam sunt cubicularij, & seruietes in domo Principis, & his similes sunt illi de ordine, qui dicuntur Throni. In statu vero temporali sunt in regno nostro Pares Franciæ in primo ordine, in secundo Duces, & alij Principes, in tertio vero sunt Camerarij & alij Officiarij Regis, immediate personæ eius seruietes, vt sunt Magister domus, & alij supremi huius ordinis, sub quibus multos connumerabimus in discursu huius

libri suis locis. Vel in iurisdictione sunt Cancellarius & Connestabulus, in primo ordine. In secundo Consiliarij magni consilij, & Magistri Requestarum. In tertio Præsides & Consiliarij Curiarum Parlametalium: & isti etiam possunt poni in secunda Hierarchia.

Quantum ad secundam hierarchiam, sciendum est, quod inter illas, quæ deputantur ad regimen commune totius Principatus, est etiam triplex differentia.

Nam ad hoc, quod regimen alicuius Communitatis bene & pacifice dispensetur, sunt aliqui tanquam sententiantes, quid unicuique debeat. Veruntamen, quia sententia debet esse efficax, & recta, ideo indiget auxiliante vel adiuvante. Ideo sunt alij sententiam exequentes, & executionem facientes, vt nihil sit impossibile, quod per sententiam determinatur.

Item sunt alij, vt sententia sit recta, tanquam dirigentes, consulentes, & imperant primis. Assimilatur tertius ordo secundæ hierarchiæ, qui dicuntur Potestates, sunt Comites, & alij inferiores Barones. Et isti in statu spirituali assimilari possunt Abbatibus & aliis dignitatibus immediate sequentes post Episcopales. In statu vero temporali sunt Comites, & alij inferiores Barones.

Secundis vero secundus, vel medius ordo, qui dicitur Principatus. Et isti in statu spirituali sunt Episcopi, in statu vero temporali sunt Duces, alij supra Comites & Marchiones.

Tertiis assimilatur primus ordo secundæ hierarchiæ, qui dicitur dominationes, quibus attribuitur dirigere & imperare omnibus ministeriis diuinis. Sic in statu spirituali Archiepiscopi, in suis provinciis qui dirigunt, & imperant in omnibus ministeriis Ecclesiasticis, Reges, & alij Principes inferiores, à supremo Principe, qui suas provincias gubernant, inter quos sunt multi, vt dictum est supra, & dicam infra.

Quantum ad tertiam, sciendum est, quod inter illos, qui habent potestatem limitatam, & determinatam ad aliquam partem Principatus, triplex est etiam differentia. Quidam ad vnam provinciam sunt in sta-

tu spirituali Archidiaconi, & alij inferiores Prelati, habentes administrationem, de quibus infra dicam: & in statu temporalis, Barones habentes sub se plures subditos.

Quidam ad aliquam partem prouinciæ, vt sunt in statu spirituali Curati, in statu temporalis Senefcalli & Balliui, & his similes.

Quidam autem ad hominem vnum, & hoc dupliciter: aut quantum ad bonum commune multorum, quod expletur per vnam personam, sicut conceptio Virginis, vel sicut in statu spirituali sunt religiosi Prædicatores, & in statu temporalis, vt sunt inferiores omnes, habentes administrationem à superioribus Iudicibus.

Aut quantum ad ea, quæ pertinent ad ipsam tæram, vt quilibet simplex Sacerdos in statu spirituali, & in statu temporalis, quilibet simplex homo. Primis scilicet, Virtutes. Qui sunt de primo ordine tertie hierarchiæ assimilantur primi supra nominati. Secundis, scilicet Archangelis assimilantur secundi: Sic tertijs tertij, vt dictum est. Hæc omnia videri poterunt clarius in discursu duarum partium sequentium. Et hanc equiparationem, & assimilati onem in quibusdam videtur facere Bernard. de Placent. in suo *Elucidario Missæ*, in *prafatione generali*. vt dicit Hostiensis in *Sum. de ordm. ab Episc. qui renunciauit Episcopat.* §. 1. quod sunt nouem ordines in Ecclesia militante, ad instar Ecclesiæ triumphantis, vbi sunt nouem Ordines Angelorum. facit tex. in *ca. 89. ad hoc. 89. dist. 8.* & de diuersitate graduum & Ordinum in Ecclesia Dei, quomodo sit conueniens ponit Iodocus in suo *Anstulbero*, lib. 2. c. 3. vbi ample.

PRO secunda consideratione præmittendum est, quod Status Ecclesiasticus in omnibus Statui temporalis est præferendus: cum Sacerdotes sint honorandi ab omnibus, ex quinque causis, seu ex quinque rationibus.

Primo, ratione institutionis, quia instituti sunt in terris, non ab homine, sed ab ipso Deo Imo, tanquam veri Christi vicarij, non solum in lege Euangelica, sed etiam in Lege veteri. Primus enim sacerdos, qui vidente Domino victimas obtulit in veteri Testamento, dicitur fuisse Aaron, vt patet Gen. 14. similiter & Melchisedech, in lege nature, dictus Rex Salem, dicebatur Sacerdos Dei altissimi, qui primo panem & vinum obtulit, vt patet Gen. 14. & notatur 21. *dist. c. denique*. Sed in lege nostra, Iesus Christus volens exire de hoc mûdo, rediens ad Patrem suum, dicit Iouis sancta sacerdotes instituit, & vicarios, in vniuerso orbe ordinauit, dicendo: *Ite in vniuersum mundum, docentes omnes gentes, & baptizantes eos, &c.* Quos Regibus & Principibus totius orbis præesse voluit, tanquã excellentiores, inter quos adhuc vnum caput & summũ vicarium ordinauit, scilicet B. Petrum in tota Ecclesia Catholica, quando dixit ei Ioan. 1. *Simon Petre amas me?* Respondit ei Petrus: *Domine, cum scis omnia, tu scis quia amo te.* Et dixit ei Dominus: *Pasci oues meas, quia tu es Petrus, & super hanc Petram edificabo Ecclesiam meam, & tibi dabo clauis regni calorum. Et quæcunque ligaueris super terram, erit ligatum & in cælis.* Et quomodo Petro in personam aliorum sit data potestas Sacerdotibus, & maxime eius Vicario, dicam infra in confid. 6. vbi ponam de præcedentia, excellentia, & honore Summi Pontificis supra alios huius mundi homines. Sed redeũdo ad propositum. Magna est ergo dignitas sacerdotalis, quæ vicem Domini nostri Iesu Christi in animabus pascẽdis atq; regẽdis in terra habet & obtinet, à sui prima institutione. Ideo

Eccl. 7. ad eorum honorem hortatur sapiẽs dicendo: *In tota anima tua time Deũ & sacerdotes illius sanctifica. Honora Deum ex tota anima tua, & sacerdotes illius honorifica.* Et contra eos spernentes, ait Dominus, Luc. 10. *Qui vos spernit, me spernit.* Est enim huiusmodi dignitas spiritualis. Et ideo, quãto spiritus nobilior est corpore, tãto sacerdotalis dignitas nobilior est quacũq; capite inter corporalia, extra. de *translat. Episcopi*. Et hoc est quod notatur 96. *dist. c. duo que e.* vbi sic habetur: *Aurum non tam preciosius plumbo, quam regina potestate sit ordo sacerdotum alior.* de quo per Alber. de Rosa in *l. gloriosissimo. Cod. de Summa Trinit. & fide Catholice*. Barbat. in *cap. nouit. num. 142. 143. de iud. Præpositus in c. ad verum. 96. distinct.* Et etiam habetur eadem 96. *distinct. c. quis dubitat Sacerdotes Christi Regum, & Principum, omniumque fidelium, Patres & Magistros censerit.* Imo per sacerdotium iubente Domino regalis dignitas est ordinata. Vnde 1. Reg. 8. dicit Dominus ad Samuelem sacerdotem: Audi vocem eorum, scilicet, filiorum Israel, petentium habere superiorem, puta regem. Et constitues super eos Regem. Inde est, quod spiritualis potestas terrenam potestatem habet instituere, vt sit: & iudicare, si bona non sit: quod probatur per Apostolum dicentem ad Corinth. 7. Nescitis, quoniam Angelos iudicabimus, quanto magis secularia? Quod etiam notatur in *cap. per venerabilem. extra. qui filij sunt legitim. & 9. questio. 3. cap. nemo.* De qua quidem dignitate ait Petrus 1. Petri 2. Vos estis genus electum, Regale sacerdotium, gens sancta, populus acquisitionis, vt virtutes annuncietis eius, qui vos vocauit in admirabile lumen suum Christus Iesus de tenebris. De quo dictus eius, & contemporaneus noster Ioannes de Monrhelono, in suo *promptuario iuris, in verb. Sacerdos.*

Tanta equidem est ista sacerdotalis dignitas, vt nedum temporibus nostris, sed etiam tempore Romanorum, & magnorum Magistratum nulli Imperatores aut Reges fuerunt nisi Sacerdotes. vnde *distinct. 21. can. clericos.* Ante autem quam Pontifex & Reges erant, dicebant. Nam maiorum hæc erat consuetudo, vt Rex esset, & Sacerdos, & Pontifex: vnde & Romani Imperatores etiam Pontifices dicebantur.

Sed heu quid dicendum de Nobilibus, & Burgensibus, qui de Presbyteris faciunt suos receptores, suos pincernas, & coquos, & stabularios, quorum manus sacrata sanctum sanctorum corpus dominicum quotidie contrectant, cuius expleto officio ad ista applicantur vilissima? Contra quos dicit Apostolus, quod nemo militans Deo secularibus negotiis se implicet. Et Esai. 61. Vos Sacerdotes Domini vocamini, ministri Domini Dei nostri, & non hominum in his secularibus immundis negotiis. Et habetur 11. *questio. 3. cap. Absit, vt quicquam sinistrum de eis arbitrentur, qui Apostolico gradu succedentes, Christi corpus sacro ore conficiunt, per quos nos Christiani sumus, qui clauis regni calorum habentes ante diem iudicij dicim iudicant.* Ita quod in veteri lege habetur: Quod, quicũq; sacerdotibus nõ obtemporalles, aut extra castra positus, lapidabatur à populo, aut gladio ceruice subiecta contemptum expiabat cruore. Deuter. 17. 16. *questio. 6. clericorum.* dicitur, Qui superbierit, nolens obedire sacerdotis imperio, qui eo tempore ministrat Domino Deo tuo, & decreto iudicis, morietur homo ille, &c. Et habetur in *c. sacerdotes. 6. quest. 1.* vbi Hieronymus dicit: Non est humilitatis meæ, neque mentis, iudicare de cæteris, neque de ministris Ecclesiæ sinistrũ quippiam dicere. Et habetur in *c. sacerdotibus. questio. 3.* Quod sacerdotes, qui proprio ore Corpus Domini conficiunt, ab omnibus sunt timendi, non dilac-

randi, nec detrahendi. Et beatus Gregorius Munatio Imperatori sic scribit, dicens: Sacerdotibus nō ex terrena potestate Dominus noster citius indignetur, sed excellenti consideratione propter eum, cuius sunt ferui, ita eis dominetur, vt etiam debitam reuerentiam impendat. Nam in diuinis eloquiis sacerdotes aliquādo Dij, al. quando Angeli nuncupantur. Quoniam scriptum est *Exod. 22.* Dns non detrahes, id est, sacerdotibus, vt exponit text. in *c. sacerdotib. 11. q. 1. & in c. cum ex iniuncto circa med. de heret. & in c. futura. 12. q. 1.* Et Propheta Malach. 3. *Labia sacerdotis custodiunt scientiam, iustitiam, & legem requirunt ex ore eius, quia angelus Domini exer. tuum est.* Vocantur etiam ministri Dei, vnde dicitur *Mat. 61.* Vos sacerdotes Domini vocabimini ministri Dei. Aliis nominibus vocantur, quæ colliguntur in *c. 1. 43. dist. 11.* Pastor enim est, quia pastor, dum lupum videt venientem, non debet aufugere, id est, loquenda tacere, & sic aliorum vitia palpare. Canis etiam dicitur, quia latratu prædicationis debet lupos arcere a gregibus, ne cadat super eas, vnde illud *Esai. 55.* Canes muti non valentes latrare. Propheta etiam dicitur; quia ministeria sacræ scripturæ exponere debet, hoc est enim prophetare, vt gloss. *1. ad Corinth. 14.* Et plura alia vide per Ioan. de Turrecrem. in *summa. dist. 11. 43. v. si hęc autem.* & dicit Archidiaconus in *c. quisquis 12. quest. 1.* quod sacerdotes, quandoque vocantur Christi, id est, vñcti, quandoque dij, quandoque angeli, quandoque vicarij seu ministri Dei 33. *quest. 5. cap. vlt.* quandoque successores Apostolorum *c. abssi. 11. quest. 3.* quandoque successores discipulorū *c. chorepiscopi. 68. dist.* Ex quo ergo sunt multum honorandi & reuerendi, quos non solum reueriti sunt Principes fideles, vt infra dicam: imo etiam infideles.

Recitat enim Magister historiarum, quod cum Alexander capta Gaza iret Ierusalem, sacerdos orabat pro gente sua: cui Dominus apparens in somnis ait, ne diffideret, sed in Deo altissimo consideret, & ciuitatem cereis ornaret, & Pontificalibus indutus Alexandro obuiam pergeret. Quod adueniente sic fecit, cum sacerdotibus & ciuium multitudine. Quem cum Alexander Magnus videret Pontificalibus indutum, & laminam de super caput eius videret, in qua erat scriptū nomen Domini *Tetractimon*, descendit de equo, solus cum sacerdote abiit in ciuitatem sanctam, & in Salomonis templo nomen Domini Dei cæli & terræ adorauit, cuius Principatum sic indutus sacerdos sacris indumentis tenet: & quærentibus suis militibus, cur sic fecisset in hac ciuitate, & huic sacerdoti, & nō aliis: sic respondit: Quia in somno Deum in tali habitu vidi, qui mihi Principatum Persarum daturum se promisit. Et de hac historia aliquid recitat benedicti in *suareper. cap. Raynut. in verb. & uxorem nomine Adelasiam. num. 248. de testa.* Ex supradiētis enim satis patet, quod sacerdotes sunt honorandi ex sui institutione; cum ex illa sint subrogati in locum pastorū Christi animarum, & sic representant personam Christi. Ideo dicitur in *c. ouis. 6. q. 1.* Oues pastorem suum non reprehendant, plebs Episcopum suum non accuset, nec vulgus eum accuset: quia non est discipulus supra magistrum. Vide Bern. de Buis in *2. part. sui Rosar. serm. 25. in littera M.* vbi etiam recitat historiam prædictam.

Tertia consideratio. Quod sacerdotes sunt honorandi ratione meditationis: quoniam, vt ait S. Thom. in *3. par. relatus per Ioan. de Turrec. in c. sacerdos. de consec. dist. 2.* Proprium sacerdotis est, esse mediatorem inter Deum & populum, in quantum legem

diuinam populo tradit: Vnde sacerdos dicitur, quasi sacra dans, secundum illud Malach. 2. *Legem requirunt ex ore eius, scilicet sacerdotis.* Et iterum, in quantum preces populi Deo offerunt, & pro peccatis populi Deo aliquantulum satisfacunt. vnde Apostolus dicit ad Hebr. *Omnis Pontifex ex hominibus assumptus, pro hominibus constituitur in his, que sunt ad Deum, vt offerat dona & sacrificia pro peccatis.* Et etiam, vt dicit S. Tho. in *4. dist. 14. & 25.* Sacerdotes orant pro nobis, vt Deus nostri misereatur, & nobiscum pacificetur: vt patet de celeb. *Ms. c. presbyter. 21. dist. c. 1. & 2.* & habetur plene per Bernar. de Buis in *2. par. Rosar. serm. 25. in littera N.* Et, vt practice loquamur, sacerdotes sunt quasi os commune populi, quo plures Deo loquuntur. Et ideo semper in suis publicis orationibus dicunt, *quasumus, & non, quascorremus, & non, oro, &c.* Sunt enim tanquam publica persona, semper pro populo orantes ex vinculo charitatis.

Sicut enim Angelus est medium inter Deum, & animam seu populum; sic & sacerdos huius mediationis tenet officium atque exercitium. Vnde, vt dixi, sacerdos dicitur, quasi sacra dans, sacra docēs, sacer dux vt dicit Ant. Flor. in *c. part. summa. tit. 14. c. 7. 9. 1.* & continentur hęc in his verbis:

Sacris dotatus, & el sacru deditur, atque sacra dans, sacra docens, sacra dos, & el dux sacer esto sacerdos.

Etiam licet sit peccator, tamen ex officio in alios transfundere debet, vt dicit Magister sentent. in *4. dist. 9.*

Quartæ consideratio. Sacerdotes sunt honorandi, ratione principalitatis, & vtilitatis: quia principales sunt apud homines, pro eorū salute procuranda. Sicut enim officium capitis est, influere singulis membris vitam, & sensum, quibus corpus regitur, & in suo esse manentur: sic & sacerdoti, sacræ Scripturæ sensum, in verbo Dei contentum, & vitam diuinæ gratiæ, & salutiferæ, licet Dei populo ex officio sibi credito dispensare, & administrare. Ideo dicitur sacerdos, quasi sacra dos, aut sacra dans, vt dictum est.

Et ideo vtilitatis: quia vtilis sunt in populo Christiano, quem à manibus peccatorum, & sordibus conscientiarum immundarum, purgant, & tanquam spirituales medici à variis sanant languoribus. Sūt enim summi Regis seruitores & filij excelsi, Psalm. dicente: *Dij estis, & filij excelsi omnes.* super quibus Deus, & super faciem eorum imponit honorem suum, *Eccles. 4. cap.*

Et, vt quidam dicunt, legitur B. Franciscum dixisse, quod si obuiaret simul angelo, & sacerdoti; plus debitam reuerentiam viro sacerdoti inferret, quam angelo Dei. Multi tamen sunt mordentes sacerdotes propter vitia alia aliquorum, sed vadit ad Gregorium, de quo in *c. multi secularium. 1. q. 1.*

Sed quicquid sit, aut quid de eis dici possit, periculosus, & damnosus esset, non habere sacerdotes, quā habere etiam malos. Quoniam, vt etiam dicit S. Tho. *3. part. sum. c. 82.* quod etiam oratio sacerdotis peccatoris, prodest populo, cum orat tanquam persona publica.

Quid enim modernis temporibus sequeretur, si cessaret verbum Dei à populo, quod à multis ecclesiasticis, licet peccatoribus, quotidie in Ecclesiis populo proponitur, qui velut spina rosam producant? Igitur verbum Dei à spina mali extrahe, & odorem eius carpe.

Quid si cessarent etiam tantæ missæ à malis ecclesiasticis fortassis quotidie celebratæ?

Quis tam, tanta, & etiam tot tradere quotidie po-

pulo Christiano sanctissima sacramenta, quibus ad Dominum post offensam reuertimur, & ab eo tam benigne suscipimur, & ideo in lucem debeant coram hominibus exhibere? *Matth. 5.* Ita quod non auaritia studere debent, nec aliis vitiis. Contra quos inuehitur *Hier. 6.*

Veruatamen, quantumcunque sint mali: tamen quia ministri Dei sunt, & personam eius repræsentantes, præcipue baptizando, in absolueno, in confitendo, in administrando sacramenta ecclesiastica, sunt semper honorandi. Cum enim mittitur a Rege, non attenditur ad qualitatem eius, sed ad dignitatem mittentis, hæc dicit Ant. Flor. in 3. par. sua sum. iii. 14. c. 7. § 1. in fi. ubi ponit quomodo sunt honorandi, & maxime propter necessitatem, cum sacerdotium fuerit necessarium pro utilitate Reipub. ut dicit Ioan. de Turrec. in c. ius publicum. 1. dist.

Quarta consideratio. Sacerdotes sunt honorandi exemplo sacerdotum paganorum, & infidelium. Si enim tales honorabantur, & venerabantur propter figuram sacrificiorum, quæ suis manibus tractabant; quanto magis nunc sunt honore digni propter dignitatem verorum sacramentorum, quæ veraciter ministrant? Vnde & Dominus noster *Luca 16.* cum decem leprolos curasset, dixit eis: *Ste, ostendite vos sacerdotibus. & 93. distm.* dicitur: *Dominus noster Iesus Christus, Rex, Index, & Deus noster usque ad diem passionis seruauit honorem Pontificibus & sacerdotibus, quamuis illi nec timorem Dei, nec agnitionem seruassent.* Nam, cum leprosum mundasset, dixit illi; *Uade & monstra te sacerdoti, & offer manus.* Nam humilitatem humilis nos docuit, Sacerdotem appellat, quem sacrilegam esse sciebat. Nonne infidelissimus, qui Deos ligneos, & lapideos colebat, etiam sacerdotibus honorem tribuebat? Imo etiam licet nequissimus, voluit sacerdotes Iudæorum in Ægypto educari de suo æratio publico *c. non minus. de immun. eccl.* De huiusmodi honore, sacerdotibus attribuedo, dicit Ambrosius. Honor, fides, & sublimitas Episcopalis, imo & sacerdotalis, nullis poterit comparationibus adæquari. Si Regum fulgore compares, & Principum diademati, id est, Regiæ potestati, longe erit inferius, quasi plumbi metallum ad auri fulgorem compares, cum videas Regum colla, & Principum submitti genibus sacerdotum, & osculata eorum dextra credunt eorum orationibus se communicari, & posse iuari. de quibus ait Greg. 96. *distm. c. Quis dubitet sacerdotes Christi Regum, & Principum omniumque fidelium patres, & magistros cenere?* Ideo qui eos acculant, & damnant, Dei ordinationem acculant & habetur in *c. in scripturis. 96. distm.* de Constantino Imperatore fidelissimo, qui cum concilium sacerdotum in Ecclesia congregasset, seu conuocasset, tantum eos reueritus est, quod nec ausus est primum locum inter eos tenere, nec se presbyterorum committere sedibus, sed nouissimum occupauit. Conciliationes vero, & rationes, quas ab eis approbatas audiuit, ita veneratus est, ac si de diuino maiestatis iudicio vidisset. De quo narrat etiam historia scholastica: quia cum ei fuissent scriptæ accusationes contra Episcopos libellos quidem accusationum accepit, & eisdem qui accusati fuerant Episcopos conuocatos, in conspectu eorum libellos incendit, & in ignem proiecit, dicens: *Vos causas vestras iudicate & disponite: quia rō est dignum, quod nos iudicemus Deos.* de quo supra dicit in scripturis. Et non est dubium, quod in personis eorum sunt à laicis honorandi, ita quod non licet eos tangere, nec cognitionem causarum eorum accipere, nec etiam quo ad bona eorum molestiam inferre. De qui-

bus omnibus cum sint amplissime tractata, quomodo Rex noster in aliquibus habet cognitionem, & quomodo utatur, vide ample Guiliel. Benedicti in sua *repet. c. Rynne. in verb. & uxorem nomine Adelfiam. in quinque amplissimis decisionibus, seu conclusionibus ibi positus. de testam.* quæ cum sint quodammodo extra materiam, nihil aliud dico. Et etiam dixi in commento *consuetudinum ducatu Burgund. in situ. Des iustices & droits d'icelles. §. 6. in fi. Si il n'a grace du Prince.*

Sexta consideratio est, quod sacerdotes sunt honorandi ultra omnes alias personas huius mundi propter eorum potestatem, quam habent, quæ excedit omnes alias potestates. Ipsi enim soli habent potestatem corpus Christi conficere, quæ nulli alteri creature potest couenire, cuiuscunque ordinis vel dignitatis existat, ut declarat Ioan. Scotus in 4. d. 13. *Alex. de Hal. in 4. part. sum. in tract. de Eucharistia. Bonaventura in 4. sent. d. 13. Richardus ibi art. 1. q. 2. text. in c. 1. §. una vero. ex. de summa trinit. & fid. catholic. ca. perle. Et. 23. distm. Et.* Tanta est enim sacerdotum potestas & virtus, quæ omnes demones infernales superat: & tamen vnus ex minimis eorum maiorem habet potestatem, quam omnes homines mundi. Quoniam, secundum doctrinam Scoti in 2. vnus minimus angelorum, siue bonorum siue malorum, posset ex sua naturali potestate mouere vnum cælum, Domino permittente. Et tamen, vnus minimus sacerdos, habet maiorem potestatem, omnibus illis. Nituntur enim demones cælum claudere peccatoribus; sed postquam clausum est, sacerdos sacramentum penitentiae ministrando, cælum per confessionem aperit, ita quod quando vnus peccator est à sacerdote absolutus, totus infernus illi peccatori paradysum clausum tenere non posset. In cuius signum, cum sacerdotes ab Episcopo ordinantur, potestas clauium cum eodem gradu sacerdotali ministratur, ut habetur *4. sent. d. 19.* Quod & Petro Dominus annuit, cum dicit: *Tibi dabo clauis Regni cælorum, & porta inferni non præualebunt aduersus eam.*

Secundo, sacerdotalis dignitas superat omnem potestatem angelorum: quia ut dictum est prius, licet vnus angelus possit vnum cælum mouere; tamen non potest vnum ipsorum cælorum ad terram transferre, sicut radius solis emissus ab ipso in terram. Sacerdos cito, & subito corpus Christi verum trahit à cælo summo, ad terram in altari, tanta temporis breuitate, & tam cito, sicut si lucis solaris distulso, ut habetur in *4. sent. d. 19.* imo vere superat potestatem archangelorum, quorum potestas & officium est, mittere ipsos angelos ad terram, ut ait Dionysius in *angelica hierarchia: sic & sacerdos potest eos transmittere de cælo ad terram, cum dignissima celebrat sacramenta, in quibus Christum gloriosum, de suis cælis, manibus tractando, facit descendere, ut dicitur in 4. sent. distm. 11.* Agnoscens Augustinus, & videns hanc dignitatem, in *lib. de ecclesiasticis dignitatibus,* inquit: *O sacerdos Dei, si altitudinem cæli contemplantis, altior es. Si pulchritudinem solis, lune, & stellarum reuereris, pulchrior es. Si discretionem angelorum, discretior es. Si omnium dominorum sublimitatem, sublimior es: solo tuo creatore inferior es.* Bernardus quoque in sermone de octaua parte, ait: *O quam dignitatem & quam nobilitatem, quantumque donum, consulit vobis Deus!*

O sacerdotes, prærogatiuam enim ordinis vestri prætulit Deus omnibus Regibus, & Imperatoribus terræ, prætulit ordinem vestrum omnibus ordinibus mundisimo, ut alius loquat, prætulit vos Deus omnibus ordinibus angelorum, omnibus angelicæ Hierarchiæ.

A P A R S

Iesus in templo cum re-
 bar. Hoc in quo
 tiquum, & r... ponit Apote
 uir... aduenire h...
 tura cont... natum...
 uangelio Lucae, quod cu...
 gogam Iudeorum, datus ei, ab eis, & legi...
 phetam dicentem: *Spiritus domini super...*
... gra...
... enage... are pauperibus...
 re animad... imus, quod nisi ordinem... em sacru
 habuisset... inter Iudeos, sibi datus non...
 ber, ut in synagoga legeret ad audientiam populi. Na...
 necque nobis Christianis licet in Ecclesia sine aliquo
 facto ordine legere. Quamobrem credere licet, veram
 esse Iudei narrationem. Hæc sunt, quæ dicuntur per
~~...~~ **Qui**

etiam de Christo, ultra ea, quæ sunt scripta apud nos,
 ponit duas epistolas, mentionem de eo facientes, &
 de eius vera conuersatione, statura, & gestis. Vna vi-
 delicet Lentuli ad senatum Romanum, altera Pilati,
 ad Claudium Tyberium Imperatorem, quas inferere
 hic volui, licet quodammodo extra propositum.

Prima; videlicet Lentuli ad senatum Roma. hæc est:
 Apparuit istis temporibus, & adhuc est homo magne
 virtutis, nominatus Christus Iesus, qui dicitur à gen-
 tibus propheta virtutis, quem eius discipuli vocant
 filium Dei, suscitans mortuos & sanans omnes lan-
 guores. Homo quidem stature proceræ, mediocris &
 spectabilis, vultum habens venerabilem, quem intu-
 entes possunt diligere & formidare, capillos habens
 coloris nucis auellane premature, & planos fere vs-
 que ad aures, ab auribus vero concinnos & crispis
 aliquantulum cæteiores & fulgentiores ab humeris
 ventilantes, discrimen habens in medio capitis, iuxta
 morem Nazæorum, Frontem plenam & serenam
 cum facie, sine ruga & macula aliqua, quam rubor
 moderatus venustat. Nasi & oris nulla est protus re-
 prehensio, barbam habens copiosam, & impuberem,
 capillis concolorem, non longam, sed in medio bifur-
 catam. Aspectum habens simplicem & maturum, o-
 culis glaucis, variis & clavis existentibus: in increpa-
 tione terribilis, in admonitione blandus & amabilis,
 hilaris, seruata gravitate, qui nunquam visus est ride-
 re, flere autem sic. In statura corporis propagatus te-
 nus, manus habens & brachia visu delectabilia, in
 colloquio gravis, rarus, & modestus, speciosus inter
 filios hominum. Et in hoc ultimo, concordat cum
 propheta David, Psal. 44 *Spectatus forma præ filiis hu-*
manum. Ista pro certo est singularis & admirabilis de-
 scriptio illius, & multum honoranda. De qua vide et-
 iam Bened. in rep. cap. Rayn. in ver. mortuo itaque testa-
 tore, le premier. n. 275. de testam.

Alia est epistola Pilati ad prædictum Claudiu Ty-
 berium, quæ talis est: Pontius Pilatus Claudio Tybe-
 rio salutem. Nuper accidit, quod ipse probavi, Iudeos
 per inuidiam, se suosque posteros crudeli damnatione
 peremisse. Cum enim promissum haberent patres eo-
 rum, quod Deus illorum mitteret per virginem san-
 ctum suum filium, qui Rex eorum merito diceretur,
 hunc me præsentem misit in Iudeam. Quem cum vidi-
 sent cæcos illuminasse, leprosos mundasse, paralyticos
 curasse, demones eieugasse, ventis imperasse, pedibus
 que siccis super vndas maris ambulasse, & alia multa
 mirabilia fecisse: & omnis populus Iudeorum dicit
 eum esse Dei filium. Principes sacerdotum inuidiam
 pati sunt contra eum. Hunc itaque mihi tradiderunt,
 & alia pro aliis mentientes, eum magum esse, ac con-
 tra legem eorum agere dixerunt: ego autem ita esse
 credidi,

credidi, eumque flagellarum eorum arbitrio tradidi, qui eum crucifixi sunt & sepulchro custodes adhibuerunt: at ille militibus custodiens, die tertia resurrexit. in tantum vero nequitia Iudeorum contra eum exarsit, ut ipsi custodibus pecuniam darent, quatenus dicerent discipulos eius rapuisse corpus, sed illi quod factum erat tacere non volentes, testati sunt eum resurrexisse, seque visionem angelorum vidisse, & à Iudeis pecuniam accepisse. Hæc autem ideo scripsi, ne quis aliter existimet, credendo mendaciis Iudeorum. Hæc sunt quæ in dicta epistola scripta sunt, sed ex dicta epistola, & ex dictis Evangelistarum, clare constat, & constabit, quod Pilatus male processit cōtra Christum, & quod male ad mortem eum condemnauit; imo quod sententia eius fuit nulla, pluribus de causis.

Quoniam, ut dicit *in suis epistolis*, Iudæi mentientes eum magum esse, & contra legem eorum agere dixerunt, quod, ut dicit, ita esse credidit: & tamen Evangelistæ attestantur contrarium: Nam semper dixerunt: Ego in eo nullam inuenio causam. Ex quo, si dictis Evangelistarum credendum sit, postquam accusationi falsæ Pilatus non credidit eum magum esse, nec aliquid agere contra legem Iudeorum: nõ debuit ita iudicare: alius aliud dicebat in ore, & aliud in mente habebat, quod nõ est recti iudicis.

Secundo, peccauit Pilatus in huiusmodi probatione sententiæ contra Christum: quia ad furorem populi & clamorem lata fuit, & ideo scienter: iuxta illud poetæ *Æneid. 1.*

Sæuitque animis inobis vulgus.

Et habetur *Luc. 23.* At illi clamabant dicentes: *Crucifige, crucifige eum.* Et instabant vocibus magnis, postulantes, ut crucifigeretur, & inualescebant voces eorum. Nec aduertens Pilatus, quod sicut fauore populi liberari non debuit. *l. ad best. ff. de pæ.* ita nec ipse furore innocens erat damnandus, adiudicauit fieri petitionem eorum, dicentium: Si hunc dimittis, non eris amicus Cæsaris. Nec quod vanæ voces populi nõ sunt audiendæ. *l. decurio. ff. de pæ.* Ex quo male fecit condemnando Christum, ut dicit glossa *in d. l. decurionum.*

Tertio peccauit, quia non zelo iustitiæ, sed timore perditionis officij, cum dictum ei fuerit: Si hunc dimittis, non eris amicus Cæsaris: quia se Regem facit. Et timor est vnum doquatour, quæ peruertunt verum iudicium. *c. quatuor modis. 1. q. 2.* iuxta illud.

Quatuor ista: timor, odium, dilectio, census,

Sæpe solent hominum rectos peruertere sensus.

Quarto, illa sententia fuit iniqua & nulla, & in eam proferendo peccauit Pilatus, propter ordinem processu nullo modo obseruatum. Condemnatus enim fuit ad funestam vocem sacerdotum ipsum accusantium, cōtra *l. si. C. de accusat.* Nõ licet ageretur de magno, puta de morte hominis: ideo cum nulla vnquam de morte hominis nimis longe cunctatio fiat, debuit fieri processus non ita præcipitanter, prout fuit in Christo, qui fuit ita præcipitatus; quod vix decem durauit horis, contra text. *in cle. pastoralis. de re iud.* vbi nouerca iustitia dicitur præcipitatio. In quo verificatum fuit illud Sallustij in Iugurthino:

Animo cupienti nihil sari festinatur.

Quinto, prædicta sententia fuit iniqua, & in ea peccauit Pilatus. Et ex processu illius euidenter apparet de iniquitate sententiæ, & notoria iniustitia: cum sapius dixisset Iudæis: *Nullam causam inueni in homine isto, ex his, in quibus eum accusatis.* Et iterum: *Quid enim malifecit? nullam causam mortis inueni in eo.* *Luc. 23. c.* Quod & careri Evangelistæ testantur, quod

sæpe hoc dixit Pilatus ad demonstrandum eius confessionem de Christi innocentia non fuisse erroneam. Non enim præsumitur de errore alicuius confessionem reiterantis. Ideo valet confessio reiterata, etiam extra iudicium, absente parte facta, tanquam vera, & ex certa scientia procedens, secundum *Bart. in l. cum seruus. C. de agri. & censu. lib. 1.* pro quo est tex. quem ipse nõ allegat, ut dicit *Benedicti in loco stat. n. allegando, in l. si. C. de plur. petitionib. h. securis confessionib.* Et etiam præsumitur cum deliberatione facta: quia reiteratio præsupponit deliberationem glossa. *in c. si quis iratus. 2. q. 3.* *Curtius conf. 55. in 6. c. l. un.* Et si perfidi Iudæi Evangelistis credere nolint, saltem credendum est ipsi Pilato iudici, per eos electo, qui post ipsius Christi passionem, de ipsius sanctitate & innocentia, Tyberio Cæsari scripsit epistolam, hic antepositam: quam Tyberius cum suffragio magnificens, retulit ad senatum Romanum, & postulauit, ut Christus Deus haberetur. At senatus recusauit, indignatus, quod sibi secundum morem epistola fuisset delata, cum esset mos Romanis, ut prouinciarum iudices senatum scripto renunciarent, si quid noui in his, quas regebant, prouincis, accidisset. Et iterum eidem Tyberio scripsit Pilatus; *Sa. item.* De Iesu Christo, quem tibi plane postremis meis declarauimus, nutu tandem populi, acerbum, me quasi inuito, & subterfuge, supplicium sumptum est: virum hercle, sic piuum & senecum nulla vnquam ætas habuit, nec habitura est, sed metus extitit, ipsius populi conatus, omniumque Scribarum, Principum & Seniorum consensus, suis prophetis more nostro, Sibyllis contra præmonentibus, hunc veritatis legatum, cruci, signis etiam supra naturam apparentibus, dum penderet, & otibi vniuersorum philosophorum iudicio lapsum minitantibus, vrgent illius discipuli opere & vitæ continentia magistrum non mentientes; imo in eius nomine beneficentissimi: nisi ego seditionem populæ æstuantis exoriri pertimuissem, fortasse adhuc nobis ille vir viueret. Et si tuæ magis dignitatis fide compulsus, quam voluntate mea adductus pro viribus non restiterim, sanguinem iustum totius accusationis immunes, verum hominum malignitate inique, in eorum tamen, ut scripturæ interpretantur exitium, pati & venundari. Vale 5. Calend. Aprilis.

O gloriosum, & nobis salutare iudicis scripto reiteratum testimonium! Christum innocentem profitentis, & ante mortem, ut visum est, & hora mortis, qua scripsit titulum Pilatus, in qua scriptum erat: *Iesus Nazarenus Rex Iudeorum*: Pariter & post mortem, ut in prædictis epistolis cōtinetur, sententiæ iniquitatem euidenter demonstrans, & Christum redemptorem nostrum ab infamia præseruans; quod etiam satis demonstratur testimonio Iosephi, excellentis Iudeorum historiographi, qui de Christo redemptore nostro & eius sanctitate, & innocentia, *18. antiqu. lib. 6. c. 9.* de illo tempore loquentis, sic ait: Fuit autem eisdem temporibus Iesus, vir sapiens, si tamen eum virum nominare fas est. Erat enim mirabilius operum effector, ac hominum, maxime qui quæ vera sunt libenter audiuit. Hanc ob rem multos, tum ex Iudæa, tum ex gentibus adiunxit, Christus hic erat. Hunc autem, cum Pilatus à Principibus nostræ gentis instigatus, in carcerem agendum censuisset, non tamen hi deseruere, qui ab initio eum dilexerunt. Eisdem præterea die tertia post mortem, vniuus apparuit, quem admodum diuinitus inspirati prophetæ; hæc & alia de eo innumerabilia miracula futura esse prædixerant: perseverat & vsque in hodiernum diem ce-

lebre Christianorū nomen, ab ipso sumptum persecerat & gens. Hæc quibus consistat de vera innocentia Christi.

Sexto quod sententia Pilati fuerit nulla & iniqua constat: quia fuit condemnatus ad dictum falsorum testium, quorum testimonia non erant conuenientia: imo varia, contraria & manifeste vacillantia. *Mar. 14. ad instar testium Suzannæ, de quibus habetur Daniel. 13. & gloss. in l. ad testium. C. de testib.*

Septimo, peccauit Pilatus, & est eius sententia nulla, quia Pilatus expressit errorem in sua sententia: videns enim, quod nihil proficeret, sed magis tumultus fieret, accepta aqua, lauit manus coram populo & sedendo pro tribunali dixit: *Innocens ego sum à sa quæ iusti huius.* Ac protinus Iesum flagellatū tradidit eis, ut crucifugeretur, *Mat. 27.* Quia in mundo maior iuris error in sententia nunquam fuit, quam in fatendo, aliquem fore innocentem, ipsum cōdemnare ad mortem: sicut fecit Pilatus Christo: non aduertens, quod in mente iudicis debent esse duo sales, scilicet scientiæ, alias est insipida: & sal securæ conscientiæ, alias est diabolica, ut dicit Bald. *in l. 2. circa finem. C. de sentent. ex periculo recit.* Apices enim iuris in foro conscientiæ non excusant: quia forus conscientiæ est forus boni & æqui simul coniuncti, & est tribunal veritatis & non fictionis. Nam quando bonum æquo opponitur, diuina iustitia potius amplectitur æquum, quam id, quod ins ciuile vocat bonum: cum perfecta iustitia requirat hæc duo simul. *Bald. in l. unica. C. de co. ff.* Istos denique apices distinctionum iuris ciuilib, simplicitas naturalis ignorat, secundum Bald. *in c. si. collum. 12. de consuetudine.* De his, quomodo autem multo magis attendendum est, quod conscientia persuadetur, quam quod autoritate legum ordinatur, ut perpulchre declarat in hoc casu Benedicti *in sua reper. c. Rayn. in verb. mortuo itaque testatore. le premier. num. 251. 252. 254. de testa. & dominus meus Iason in §. equè. 21. colum. Iust. de adl.* vbi multum ample declarat, quomodo in conscientia est iudicandum, & quomodo conscientia diabolica est. Et, ut dicit Benedicti *in loco hic ante dicto:* Iudex debet potius sequi conscientiam suam, quam conscientiam partium, maxime conscientiam suam, quæ nemini nocet. Quod si Pilatus fecisset, id est, conscientiam secutus fuisset, & non Iudeorum latratum *Crucifige* clamantium, recte iudicasset in foro conscientiæ, quæ secundum Bald. *in l. fin. C. de pæn. iud. qui male iudic.* ita excusat iudicem, quod iudex, faciendo secundum conscientiam, licet faciat contra scriptam iustitiam, non incidit in pœnā *s. cum æterni. de re iud. in 6.* Et ut ibi dicit, est triplex, scilicet ligata rebus visis, & ligata rationibus legum, nec non est motiua conscientia, & adhærens quibusdam machinationibus intellectu, prout alibi Bald. *in cap. nisi cum predem. 3. colum. de renunc.* Quod cōscientia est animi motus sibi ipsi perfundens, & sese concernens, ut pariter dicit *in c. §. sacramentum. de consuet. velisfendi.* Vnde licet hæc vltima non obliget animā iudicis, cum sit conscientia impulsiva & non arctatiua: tamen infelix Pilatus sciens, Christum, omni ratione legum postposita, & quod deterius est, contra motiua imaginationibus sui intellectus, adhærentia, (sciebat enim quod per inuidiam tradidissent eū) cōtra veritatem & æquitatem, iudicauit illum, quod nō fecisset Bald. qui *in cap. quoniam contra falsum. de probat.* dicit veritatem & æquitatem, esse duos lapides iustitiæ angularis, ut probat ibi text. dum dicit, ne falsitas veritati præiudicet, aut iniquitas præualeat æquitati, facit *l. illicitas. §. veritas. ff. de offic. presid. & l. quod*

si Ephesi. ff. de eo quod certo loco. & l. placuit. C. de iudic. Nam scientia est verorum duntaxat, secundum Bald. *in c. si. de consuet. nos. i. l. si paterfamilias. ff. de her. v. substituend.* Igitur sententia Pilati non fuit bona iure ciuili, nec tenuit in foro contentioso, fuitque minus æqua: nec valuit in foro conscientiæ, iure diuino: quinimo fuit nulla, ex tali expressione erroris. *cap. 1. de re iudic. l. cum prolatam. C. de sent. & inter. omni. iud. l. 2. C. quando prouoc. non est necesse.*

Octauo, fuit sententia dicti Pilati nulla, & processus nullus, & male processit Pilatus: quia pro vno actu, infligit eum quinque sententijs pœnalis: & tres sententias corporales contra eum exequi fecit, cum illum a lapidis cædi fecit, deinde flagellari, coronamque spineam capiti eius imponi, deinde illudendum Iudeis tradidit, dicendo: *Ece h. n.* deinde flagellatum tradidit ad crucifigendum. Vnde tanta immunitas, tantaque seueritas, aut crudelitas? ex prolatione veritatis. Si enim se filium Dei fecerit, in quo peccauerit? Si enim dixerit, in triduo hoc templum destruiam, & in triduo ædificabo illud, in quo reprehendendus? Si enim cæcos illuminauerit, si prolos curauerit, aut plura alia miraculo fecerit, cui præiudicium intulit: aut cui auctoritati, aut potestati præiudicauit? Nonne ipso solus est, qui mirabilia magna fecit, aut facere potest?

Nono, peccauit in acerbitate pœnæ insolite, condemnando eam crucifigendam. Crudelissima enim morte affecit eum, vi iam prophetatum, *Sapi. 2.* Circūueniamus iustam; quoniam inutilis est nobis, & contrarius est operibus nostris, & impropere nobis peccata legis, & diffamat in nos peccata disciplinæ nostræ, promittit se scientiam Dei habere, & filium Dei se nominat, contumelia & tormento interrogemus eum, ut sciamus reuerentiam eius, & probemus patientiam illius, morte turpissima condemnemus eum. Et deinde sequitur: ut cognoscatur nullitas iniquitatis sententiæ. Hæc cogitauerunt, & errauerunt. Excæcavit enim illos malitia eorum, neque mercedem iustitiæ sperauerunt, nec iudicauerunt honorem animarum sanctorum.

Decimo peccauit: quia dicta sententia non fuit in forma sententiæ difinitiuæ, sed in forma simplicis sententiæ interlocutoria, & nudi præcepti. Non enim condemnauit eum, aliquo ordine seruato, sed simpliciter ac præcipitanter, Iudeis tradidit illum, ut crucifigeretur, *1. Cor. 19.*

Quinque aut sex causas cum supradictis ponit G. Benedicti *in sua reper. c. Rayn. in verb. mortuo itaque testatore. le premier. nu. 237. usque ad nu. 257. de testa.* vbi plura alia dicit, quæ videre poteris.

Septima consideratio est, quod Papa omnes dignitates mundi præcedit, & est superior, ut habetur *in cle. pastoralis. de sent. & re iudic. & de iure iur. cle. 1. facit text. in cap. pater profecto. 11. question. 1. c. nemo. & ca. aliorum. cum alijs seq. & 40. dist. c. si Papa. & ibi gloss.* Et prima dignitas, in Ecclesia Dei in auctoritate, de *co. testific. sic. in. in princ. & 12. dist. cap. 1.* Ita quod est maior Imperatore, ut plene per Barba. *in ca. nunt. nu. 141. 142. 143. extra de iud.* vbi plene Prepositus dictus Cardinalis, *in cap. cum ad ve. un. 96.* ita etiam tenet Alberic. de Rosate *in latoriosissimo. de summa trin. & fide Cath.* vbi tamen videtur concludere, quod vnus præsidere debeat in spiritualibus scilicet Papa, & alter in corporalibus, scilicet Imperator. Est est dominus dominantium. Et habet ius regiminis Regum in subditos, dicit Bald. *cap. Ecclesia sancte Marce. in 3. colum. de cōstituti.* Et apud eum est suprema potestas, in qua non habet parem. Bald. *in cap. in prima colum. de probat.* Prout

Prout per plura declarat dominus meus Ias. in 1. ref-
cripsit. in 2. colum. cap. de p. o. Imper. ff. v.

Imo, Papatus videtur esse prior Imperio; cum sacer-
dotium initium habuerit à Melchisedech. Erat enim
sacerdos Dei summi, vt habetur *Genes. 4.* Et hunc tra-
dunt Hebræi fuisse Sem, primogenitum Noe. Domi-
nium vero temporale iusto titulo acquisitam initium
habuit in Moyse duce populi contractato a Deo, post-
quam secuti sunt iudices, vt habetur *in lib. Iudicum*
per totum. licet *Aug. de ciuitate Dei, lib. 5. cap. 1.* dicat
primum dominium incepisse à Cain, & Nemroth: &
dicam infra *in parte sequenti prima consideratione.* Sed
Archiepiscopus Florent. in *sua summa, in 3. p. m. lib. 22. ca.*
5. §. 14. dicit illud fuisse dominium tyrannicum, aliud
vero, quod incipit à Moyse, fuit iusto titulo acquisi-
tum. Et sicut aurum excellit plumbam, sic etiam auto-
ritas & dignitas Papæ excedit imperialem. *et dno sum. 1.*
96. dist. 1. Sicut etiam Sol dicitur pater omnium pla-
netarum & dominus, ita Papa pater omnium dignita-
tum, cum papatus seu papalis dignitas assimilatur soli,
& regalis seu imperialis lunæ. Et sicut luna recipit lu-
men à sole, ita imperialis dignitas à Papa. *cap. solus. 2. de*
maiorum. obedi. vbi notatur. Et dicit *Aug. de Anch.*
in suo tract. de potest. Ecclesiæ, quod sicut summo sacer-
dotei Leuitici generis omnes Iudei obedire teneban-
tur, cuiuscunque status essent; sic omnes Christiani
maiores & minores, Papæ locum Christi tenenti, pa-
tere teneant. Et de obedientia exhibenda summo sacer-
dotei Leuitici generis, & punitione inobedientiæ
habetur *Deut. 17.* & ample per eundem Archiepisco-
pum in *sua summa, 3. p. m. lib. 22. §. 17. & in dist. lib. 22.*
c. 1. 2. 3. 4. 5. & 6. amplissime ponit de honore, gloria &
potestate Papæ, ad quem recurre.

De obedientia, quomodo sit Papæ per Reges præ-
standa, vide per Petrum de Monte in sua monarchia:
quem allegat etiam Fel. in *cap. si quando. vbi per eum.*
extra de rescriptis. Et aduertendum est ad id, quod dicit
Beatus Thomas in tractatu suo de Rege & Regno
ad Regem Cyprî, vbi ait: Huiusmodi Regni mythe-
riana, vt à terrenis spiritalia essent discreta, non ter-
renis Regibus, sed sacerdotibus est commissum: ita
præcipue summo sacerdoti Christi vicario Romano
Pontifici, cui omnes Reges Christianos oportet esse
subiectos, sicut ipsi Domino Iesu Christo, vt refert
idem Archiepiscopus Florent. in loco hic ante alleg.
cap. 6. §. 4.

Imo etiam videtur, quod summus Pontifex & sacer-
dotes secundi ordinis, & alij inferiores sint subie-
cti Regi & Principi: cum, vt habetur *4. Reg. 23.* præcep-
sit Rex Helchiæ Pontifici & sacerdotibus secundi or-
dinis, & Ianitoribus, vt proicerent de templo Domi-
ni omnia vasa, quæ facta fuerant Baal. & facit quod
habetur *3. Reg. 22. c.* vbi habetur: *prohibuitque sunt sa-*
cerdotes. & ibi ponitur verbum Principis ad sacerdo-
tem imperatiuè; *Nolite ergo, &c.* Ex quibus etiam vi-
detur dicendum, quod etiam sacerdotes debent obe-
dire Principi reciproce.

Sed tamen dicit, quod Papa est primus & maximus
omnium Episcoporum & Patriarcharum, in totam
Ecclesiam Christi vniuersalem praelationem habens.
Refert S. Thomas in *tract. suo,* quem fecit contra erro-
rem Græcorum, *cap. 66. m. 67.* Et est pater vniuersa-
lis omnium fidelium & omnium omnium Christi per
hec verba: *Pasce oues meas.* vt tenet Ioan. de Turrecr.
in *can. ad verum. 96. dist. 1.* licet prohibeat, se propter
humilitatem, vocari vniuersalem Episcopum aut Pa-
triarcham: reuera tamen est vniuersalis Episcopus &
Patriarcha, vt tenet idem Ioan. de Turrecr. in *cap.*

nullus 9. dist. Et primum locum in consistorio obtinet.
c. 1. & 2. 22. dist. & Prepositus in c. episcopus 17. dist. I-
mo, in tantum est honorandus, quod debet osculari in
pede, vt dicit gl. & Ioannes de Platea in *1. c. de done-*
stic. lib. 12. Immo videtur idem consistorium facere cū
Deo. Innocen. & Hostien. in *ca. 4. de translat. praelat.*
ideo post Deum præ omnibus debet honorari Abbas
Siculus in *cons. 21. l. 1.* vide etiam Bernardinum de Bu-
stis in *serm. 31. secundæ orationis sui Rosarij. in litera G.*

Et de huiusmodi praelatione vniuersali in tota Ec-
clesia, & quomodo sit summus Pontifex, vide etiam
Archiepiscopum Florent. in *d. summa 3. part. lib. 22. c.*
6. §. 1. & 2. Et est supra omnia iura mundi. *c. cuncta per*
mundum. 9. qu. 3. cap. in cons. de concess. preb. Ita et-
iam, quod est super illustri: imo quasi talis dici non
debet, cum sit supra dignitatem, & culmen omnium
dignitatum, ita tenet Bald. in *c. cum accessissent. extra*
de cons. dom. mens Ias. in 1. colum. de offic. eius cui
man. 1. est iuris iud. & ibi ample Purpurat, qui ponit,
quibus honoribus debet honorari supra omnes. Et dicit
Zodericus Zaporens. in *suo speculo huiusmodi. a vni. li.*
2. l. 1. quod huius summi Pontificis tanta est sublimi-
tas & eminentia, tanta immensitas, vt nullus mortali-
um nedum comprehendere, aut satis exprimere, sed
nec cogitare possit; quod multis comprobatur rati-
onibus, quas non transporto; cum habeatur impressum:
& ibi, vsque ad octauum capitulum ponit de muneris
summorum Pontificum, & breuitate eorum vite, plu-
res causas assignando. Supremus enim Dei vicarius
est, & qui contrarium dicit, mentitur, vt dicit Bald. in
l. Barbarius Philippus. ff. de offic. praelat. Et idem Bal. in
finalibus verbis dicit, quod est omnia, & super omnia
in spiritualibus. & allegat Bernardum de contemplatione
ad Eugenium. & idem Bal. in *proem. Gregoriano. in*
princ. dicit, & Papæ commissa est tota machina spiri-
tualis, & thesaurus omnis dignitatis est in eorum, vt
nulla sit dignitas spiritualis, vel ecclesiastica, cui non
præsideat. & idem Bald. in *l. rescripta. C. de precib. Im-*
per. offer. dicit, quod omnes dignitates, omnemque
potestatem, quam habuerunt omnes Patriarchæ, so-
lus Papa habet. Et maior auctoritas Papæ, quam san-
ctorum. *c. de libellis. 20. d. 57.* de cuius auctoritate Pet.
de Anch. in *repet. c. 1. circa secundam charit. de con-*
suetudine. & per Panor. in *c. nouis. in gloss. de iudic.*

Otraua consideratio. Cardinalis Host. ex priuile-
gio, & ex merito; quia Papam consecrat, & Im-
peratorem inungit, obtinet secundum locum in con-
sistorio Papæ. Ita tenet Hostien. Pet. de Anch. & Card.
Zaba. in *c. antiqua. de priuileg. Card. Alex. in c. episco-*
pus. 17. dist. 1. & sic primus post Papam, ideo dicitur
honorabilior cæteris: cum ille honorabilior dicatur,
qui est proximior domino, vt est gloss. in *§. 1. iam. In-*
stit. de honor. poss. ff. & dicam infra in 54. cons. l. 1. in-
cip. ex prædicto fundatur. Et iste Cardinalis Episco-
pus, licet tantum Episcopus, vtitur pallio, vt dicam in-
fra *26. considerat. incip. Episcopus Hedue.* Et quod iste
Cardinalis obtineat secundum locum, tenet Nicol.
Boerij in *suo tract. de auctoritate & præmiuentis sacri*
magni Concilij. in 1. opi. pro magno Concilio.

Nona consideratio. Quatuor Patriarchæ, scilicet
Constantinopolitanus, Alexandrinus, Antioche-
nus, & Hierosolymitanus, obtinent primum locum,
post Apostolicum. Patriarcha vero lingua Græca sum-
mus Patri interpretatur. *c. alios. vers. Patriarcha. 21.*
dist. 1. Et secundum ordinem supradictum & descri-
ptum obtinent primum locum post Papam in Eccle-
sia. Primum videlicet Constantinopol. secundum vero
Alexand. tertium autem Antiochen. & quartum Iero-

solymitanus. Secundum quem ordinem ponuntur in c. antiqua. extra. de privileg. & in Auth. de Ecclesiasticis. in. post. prin. colum. 9. & ibi intellige de prædictis quatuor, qui sunt vere Patriarchæ seu Primates. cum Primasidem sit quod Patriarcha, licet nomina sint diuersa. Non enim inter eos est realis differentia, sed vocalis, 90. de iur. l. 1. cap. vocantur tamen prædicti Patriarchæ.

Et isti quatuor representant quatuor Euangelistas in ecclesia Dei, vt est text. in c. scriptura. est. de elect. & dicuntur mundi Cardinales: quia per quatuor Euangelia ineffabili tuba didicimus, & quod per orbem terrarum illum illustrantes prædicamus & agimus, dicit text. in c. hui. 4. 75. dist. & per Ludo. Rom. in consil. suo 52. incip. Vos estis lux mundi. in 6. colum.

Et isti Patriarchæ sunt spectabiles: quia redacti sunt instar regum, ex quo multas prouincias reguat. Bald. in l. 1. colum. 3. §. ff. de officio perfect. primum. dominus meus Ias. in l. ff. de officio eius cuius iurisdictio. imo Purpuratus ibi dicit eos esse illustres: quem vide post dom. meum Ias. & dicuntur sanctissimi, in Auth. vt dicitur. su. num. falcens, vt dicit Purpur in dist. leg. 1. post Cardin. Hostien. in consistorio sedet immediate.

Alij autem, de quibus habetur per Archidiaconum in pericul. 10. de statu non. ubi. 6. §. 1. 2. 3. 99. dist. et in c. 1. 2. 80. dist. 7. non sunt proprie Patriarchæ, sed Primates vt tenet Aluarot. & Prepositus dictus Cardin. Alexand. in m. E. uscop. vel Abbas. §. colum. 6. Et de his Primatibus vide etiam quæ dicunt Cardin. Zabarel. & Pet. de Anchara. d. c. aliqua. vbi dicunt, quod si Episcopus Hostien. Cardin. sit presens, quod sedebit prope Papam: nec mirum, vt dicunt, quia Papam consecrat, Imperatorem vngit, & est palliatus: & ideo videtur esse maior dignitate Patriarcha Constantinopolitano: quia, vt dicunt, prioritas dignitatis declaratur ex prioritate sedis & loci. c. ex iure. de privileg. c. 1. §. c. statutus. de man. & obed. Dicit tamen Lucas de Pen. in l.onica. C. de metropoli Ber. 10. in m. ubi. 11. quod in Constantinopoli præstet Patriarcha.

Alia de his Patriarchis & Primatibus vide etiam per compatriotam, concinem & contemporaneam nostrum dominum Ioannem de Moutholono in suo Pontificali iur. in verb. Patriarcha. in verb. David. d. d. 2. vbi David, Isaac, & Jacob, Patriarchas appellat, vt etiam habetur in c. Ebron. 13. q. 2. Et hos quatuor credo præcedere debere omnes Cardinales præter Episcopum Host. Cardinalem, vt dictum est.

De potestate autem Patriarchatum ponitur per Aluarorum & Prepositum in dist. 1. Episcop. vel Abbas. hic ante alleg. & per Florentinum in 3. parte sua summæ. lib. 20. c. 4. vbi ample.

An autem alij Patriarchæ seu Primates ultra illos quatuor supra nominatos præcedant, aut præcedere debeant, Car. vt sunt Aquileg. Grandem. Tolent. Cantuarien. Biturien. Pisanus. dicam infra in 19. consil.

Sed quia, vt dicit Aluarot. in d. 11. Episcop. vel Abbas. quod Patriarchæ seu Primates nihil iuris vel privilegij præ ceteris Episcopis habent, nisi quantum sacri canones vel prisca consuetudo tollit. Ideo cum iure non dicatur, quod alij ultra prædictos quatuor teneant primum locum post Papam, ideo stabunt in suis locis post Cardinales; Cum Cardinales etiam Diaconi præcedant quoscunque Episcopos & Archiepiscopos, vt infra dicam in vndecima consideratione, c. 1. cap. sumitur ex prædictis, & in consideratione supra allegata.

Aduerte tamen ad vnum, quod dicit Geminia. in c. quærituram. in fin. 2. q. 7. quem allegat Felin. in rubr. de maior. & obed. §. colum. quod dignitas Cardinalatus est

maior post Papam, quacunque alia dignitate. cum Cardinales post Papam iudicent omnes, & ipsi à nemine iudicantur. 9. q. 3. c. cetero. cum aliis per eum ibi allegatis. Et etiam voluit Antonius de Butrio in quodam consilio, quod est inter consilia Pauli de Cast. consil. 412. incip. in so puncto transmissio. quod Cardinales post Papam primum locum obtinebant. c. per venerabilem. §. rationibus. extra. qui filij sui legit.

Decima consideratio. Sicut primo summo Pontifici Domini nostro Iesu Christo in triumphali Ecclesia tres Patriarchæ angelorum obsequuntur: ita ad exemplar illius in Ecclesia militanti circa vicarios suos tria genera Cardinalium obsequentium, plus vicariis fuerunt instituta. Qui quidem Cardinales sunt vocari in partem sollicitudinis. c. ad honorem. extra. de usuris. 2. q. 1. c. de cetero. & quorum consilio summus Pontifex agenda ordinat & disponit. c. fundamenta. §. docet. de elect. l. 6. & sunt sibi collaterales. c. 1. §. c. penult. de off. legat. l. 6. & pars corporis. c. verum. 6. q. 1. Laurentinus & Cardinalis Zabarella. in clem. 1. de celebrat. missæ. Speculator in vult. de legat. §. sequitur. post prin. in v. l. i. §. 1. Et interpretantur Cardinales id est, columna Ecclesie, vt dicitur in c. 1. de off. Archiepiscopi. Oldradus consil. 46. Cardin. Alexand. in cap. in nomine Domini. 23. dist. 1. imo Papa est de numero Cardinalium Archidiaconus in c. iure sancti. de elect. & inter Papam & Cardinales dicitur esse vnio identitatis, secundum Ioan. Andr. in c. requisiti. in fine. de testam. Philippus Francus in cap. 1. de off. legat. & faciunt vnū corpus cū Papa, & iudicant totum orbem. c. per venerabilem. qui filij sui legit. Ita quod præferendi sunt Cardinales Episcopis. 2. quæstion. 7. c. quantum in Card. Zabarel. in clem. 4. §. irritum. 3. quæst. de elect. Do. Alex. in rubr. ff. de iurisdict. omn. iud. c. eo, quia Cardinales habent maius officium quam Episcopi. Bart. in l. 1. §. si quis. ff. de appell. Panorm. in c. ecclesia vestra. le dernier. de elect. & in c. 2. de cler. non residen. licet tamen Episcopi sint maiores ordine. d. c. quantum. 2. q. 7.

Faciunt ad hoc, quæ dicit Felin. in rubr. de maior. c. obed. in 5. col. vbi ponit, quod etiam Cardinalis non Episcopus præcedit Episcopum non Cardinalem. dicam infra in seq. consil. & vide ibi Felin. in d. rub. An Episcopatus, Cardinalatus, & Papatus sit culmen dignitatum, & quomodo intelligatur, & de Prælato vero, & de numero Cardinalium, & quot sint Episcopi, quot Presbyteri, & quot Diaconi, vide per Aluarot. & Prepositum in d. 11. Episcop. vel Abbas. Forte dicam alibi, licet & tales Cardinales æquiparentur Regibus. Dominus meus Ias. in l. nemo potest. in 2. col. ff. de lega. 1. Ioan. Andr. in c. 1. de off. legat. in nouella, ponit vnde eim prærogatiuas, seu maioritates Cardinalium, quas vide. Et ex vnaquaque pollet fieri vna consideratio de per se, quas vide: & de his tangam in considerationibus sequentibus. Et quomodo Cardinales Regibus æquiparentur: & quod sint illustres, ponit Purpur. post Alex. in rubr. ff. de iurisdict. omn. iud.

Vndecima consideratio sumitur ex prædictis: Videlicet maior officio, minor vero ordine præferatur, quia Cardinalis etiam non Episcopus præferatur Episcopo, vt tenet Panorm. post Cardinalem in cap. Eccl. le second. in vlt. col. extra. de elect. Idem Abbas in c. quod super his. in lectura Parzen. de sede instrum. & ibi de Bellonzius in 20. colum. allegando Ber. in l. 1. §. si quis in appellatione. circa prin. ff. de appellat. vbi dicit, quod Cardinales non habent maiorem dignitatem, quæ Episcopi, licet habeant maius officium. vide Felin. in loco hic ante in præcedenti consideratione allegato. Ita etiam

etiam tenet Florèn. in 3. part. sua sum. lib. 2. cap. 2. & in illo libro plene habes materiam status Cardinalium.

Dodecima cōsideratio. Cardinales Episcopi preferuntur aliis non Episcopis. Ita tenet Cardin. in Clem. 3. §. irritum. de elect. Ratio est; quia habent duplex vinculum. Habent enim officium vltra Episcopos, & vltra id habent Episcoporum ordinem. Ita tanquam habentes duo vincula sunt cæteris præferendi, argumento eorum, quæ infra dicam in 15. cōsiderat. nec valeret consuetudo, quod Diaconus Cardinalis præferretur Presbyteris. Fel. in cap. statum. extra de maiorit. & obed.

Et aduerte, quod sunt septem Cardinales Episcopi, videlicet Host. qui propter Papæ consecrationem, vt iam supra dixi in 2. cōsideratione, dignior est aliis. Episcopus Port. Episcopus Albanensis, Episcopus Sabinensis, Episcopus Palæstinus, Episcopus sanctæ Ruffinæ, Episcopus Tusculanensis. Et isti Episcopi tanquam Vicarij domini Papæ: in Dominicis diebus; festis & præcipuis solennitatibus in altari sancti Saluatoris Lateranensis Ecclesiæ debent deseruire, vt dicit Aluaro. & Præpositus in locis supra allegatis. Et isti Cardinales succedunt in locum alterius per optionem, ita quod si moriatur Cardinalis Hostien. Cardinalis Portuensis, accipiet locum Cardinalis Host. & sic deinceps; ita, quod nouiter creatus Cardinalis Episcopus, erit in loco Card. Tusculan. qui est vltimus illorum. Non sic in aliis Cardinalibus; quia sunt Cardinales secundum titulos eis assignatos, & in locum quorum subrogantur. Sedent tamen in suo ordine secundum prioritatem promotionis.

Sed iuxta prædicta posset insurgere dubium: vtrum si vltra illos septem sint alij Cardinales supernumerarij; quia sint Episcopi, non tamen habeant alium titulum ab Episcoparibus, debeant præferri aliis Cardin. Presbyteris, aut Diaconis numeratis, secundum quod est eius numerus impositus ex titulis eis assignatis, vt puta quia sint 236. prout fuerunt tempore Portiani Papæ, vt refert Card Zab. in d. Clem. ne Romani. §. parvo. in 2. notabil. de elect. Et de illis Cardinalibus supernumerariis sint centū Episcopi Cardinales: an debeant tales præcedere alios presbyteros & Diaconos numerarios secundum titulos eorum, & eis impositos, de quibus in locis h. c. ante allegatis.

Licet sit quidam numerus Cardinalium taxatus secundum numerum discipulorum Christi, vt habetur in locis h. c. ante allegatis. potest tamen summus Pōtiffex, vltra illum numerum, tot, quot voluerit, creare de suæ plenitudine potestatis, & omnes tales numerarios facere si velit, notant doct. in locis præalleg. Si tamen aliquos faciat, quos velit esse supernumerarios, tales supernumerarij non dicuntur veri Cardinales, cum qui super numerum militat, quasi nec militare dicatur, l. si. C. de apparito. Magistris militum. & vt dicit Bart. in l. vnicuique. C. de proxim. sacror. scrip. Tales supernumerarij sunt expectantes decedentium locorum. Et ideo debent sedere in vltimo loco post omnes numerarios. Et dicuntur supernumerarij, qui sunt vltra loca & titulos assignata seu assignatos aliis supernumerariis. Et sunt numerarij Cardinales, videlicet septem Episcopi supra nominati Presbyteri vero Cardinales sunt 28. numero, qui diuisi per numerum septenarium quatuor Patriarchalibus ecclesiis vrbis Romane sunt intitulati. Septem enim sunt intitulati ad ecclesiam S. Petri, videlicet Cardinales, S. Mariæ trans Tyberim, S. Chryzogoni, S. Cecilie, S. Anastasie, S. Laurentij in Damaso, S. Marci, S. Martini in montem.

Alij autem septem, qui sunt intitulati ad ecclesiam S. Pauli, qui debent in altari maiori deseruire: sunt isti, videlicet Cardinales S. Sabinæ, S. Priscæ, S. Balbinæ, Sanctorum Nerei & Achillei, S. Sixti, S. Marcelli, S. Susannæ.

Alij autem Presbyteri Cardinales S. Mariæ maiores sunt isti: videlicet Card. sanctorum, qui tamen non nominantur per titulum, sed per Basilicam, & in eo est speciale, vt notatur in c. cum olim. de prin. & de re iudic. c. Apostolica. lib. 6. & tenet Ioan. Andr. in tit. de libell. c. ceptis. §. nunc iam videndum, post princip. Card S. Cyriaci in thermis, S. Eusebij, S. Potentianæ, S. Vitalis, sanctorum Marcelli, & Petri, sancti Clementis.

Alij vero presbyteri cardinales S. Laurentij, sunt isti, videlicet, S. Praxedis, S. Petri ad Vincula, S. Laurentij in Lucina, S. crucis in Ierusalem, S. Stephani in cælio monte, sanctorum Ioannis, & Pauli, sanctorum quatuor Coronatorum.

Diaconi vero Cardinales sunt 16. videlicet S. Mariæ in dominica Et iste est Archidiaconus aliorum, & ideo cæteris præferri debet, S. Lucie in circo palatij iuxta seprifolium, S. Mariæ nouæ, sanctorum Cosmæ, & Damiani palatij, S. Adriani palatij, S. Gregorij palatij, S. Mariæ in schola Græca, S. Mariæ in porticu, S. Nicolai in carcere, S. Angeli, S. Eustachij, S. Mariæ in aquario, S. Mariæ in via lata, S. Agathæ, S. Lucie in capite Sabinæ, S. Quiriaci, Et istos titulos sic enumerat Speculator in tit. de leg. §. sequitur. & Aluaro in d. u. Episcop. vel Abbat. vbi ponit quomodo intitulentur. Et quod possunt esse ex supradicto numero quinquaginta & vnus.

Ex quo viderur dicendum, quod si sint vltra illum numerum & titulos supradictos, quod sunt supernumerarij. Et tales supernumerarij post mortem aliorum sunt subrogandi secundum ordinem creationis si velint, alias possunt subrogari pro secundo vel tertio; arg. notatorum per Bartolum. in dicta lege vnicuique supra alleg.

Et intellige, quod iste supernumerarius subrogatur, quantum ad incorporationem. vt l. sit incorporatus vt numerarius erat, sed non in loco numerarij: quia non debet sedere in loco, in quo ille sedebat, sed in vltimo loco post alios prius incorporatos, qui præferuntur ei in honoribus, & alijs prælationibus, & sic non per omnia subrogantur loco illius, vt in d. l. vnicuique. & in leg. com. vrimus. C. de de prox. sacror. scrip. Et sic in dicta subrogatione debet seruari duplex ordo, videlicet, vt hic supernumerarios priores eo: Item etiam, vt non præcedat socios supernumerarios priores eo: Imo etiam, vt non præcedat numerarios etiam posteriores illo: in cuius locum subrogatur. Ita tenet Ioan. de Platea in d. l. vnicuique. in 2. colum.

Ita etiam obseruatur in hac ciuitate Hed. in Canonis supernumerarijs, quos præcedunt numerarij etiam posteriores. & dicuntur Canonici in albis: quia præbendæ eorum sunt in albo descriptæ: & tales nullis Canonicorum priuilegijs gaudere deberent. Sunt tamen exempti à iurisdictione Episcopi Hed. & subijciuntur iurisdictioni Venerabilium Virorum dominorum Decani, & Capituli Hed. Quod, an deceat fieri, non insisto, & ex causa.

Decimatertia consideratio. Inter Cardinales in Cancellaria præfertur Vicecancellarius. Nam cū olim de pari contendere voluisset cum Papa ex gloria, propter excellentiam tantæ dignitatis, qui Cancellarius erat, fuit statutum pro lege, quod nō amplius Cancellarius, sed Vicecancellarius a cætero vocaretur;

quod & hodie seruetur, vt dicitur Guillelmus & Zaba. *in cle. ne Rom. 1. de elect.* Et ita etiam vocatur *in proemio sexti. in §. sane.* olim vocabatur Bibliothecarius *c. A. d. 63. d. §. in* secundum gl. ibi.

Et inter officarios Curiae Romanae post Papam dicitur maior. Notat. Zabarch. *in d. cle. ne Rom. uers. eo §. s. br. quarto uero.* Et est iudex in pertinentibus ad expeditionem Bullarum. Regulas Apostolicas Regis, cuius dispositione in Curia dantur, & extra cum subscriptione duorum abbreviatorum, & capit certam partem de registro Bullarum; quia tenentur de omnibus ibi contentis reddere rationem, secundum gl. *in proemio regularum Cancellariae Inn. centy octau.* Et est praeses Iustitiae in Curia: ponens decretum irritans & alias clausulas: de quo per gl. *in c. statutum de res. lib. 6. §. 1. u. verb. literarum.* Et sedere potest, & stare cum auditoribus Rotae in decisionibus causarum etiam in praesentia Papae: quoniam, vt dictum est, est praeses Iustitiae. secundum gl. *in d. proemio.* Sicut videmus de Cancellario regni Franciae. Qui tanquam primus post Regem praesidet in omnibus parliamentis Regni. Sicut Moyses in Regno, & synagoga Iudaeorum pro Deo verus Cancellarius vocatur, cuius & Dei vnum & idem dicitur esse consistorium secundum Host. *in c. quanto. de translat. pralut.*

Decimaquarta consideratio. Camerarius sedis Apostolicae habet dignitatem ultra alios ratione iurisdictionis, quam habet. Eo tamen; quia semper solet esse Cardinalis, extra locum Camerae sedet in suo loco, vt Cardinalis, non habendo respectum ad eius officium.

Et dicitur Camerarius, qui recipit & custodit bona, *c. ad audientiam. de presci.* Et hodie magnum eius officium est, & habet dignitatem. notant domini de Rota *decis. 173. in §. e. in nouis.* Et iurisdictionem exercet circa omnes debitores Camerae. Et, Papatu vocante, nihil ab eo recipiunt Cardinales. *c. ubi periculofum. §. prouisionis. de elect. in 6.* Ioan. Andreæ *in clem. ne Rom. §. eo tamen. de elect.* Et habet iudicem, qui dicitur Auditor Camerae, qui de causis appellationis ad Papam extra Romanam curiam per appellationem deuolutis non potest se intromittere: imo consueuerant per Vicecancellarium committi, & tractari, vt dicunt domini de Rota *decis. 336. in nouis.*

Et ad officium Camerarij pertinet temporalia pauperibus erogare. gl. *in d. c. ne Rom. uers. eo tamen. iam supra allegato. in verb. Camerarium.* quod bene obseruauit Beatus Laurentius respondendo tyranno: Thesauros, quos quaeris, manus pauperum deportauerunt. Et libros conseruare. *d. l. ad audientiam.* Et duabus rationibus non expirat eius officium morte Papae: Prima, vt non negligentur redditus temporales ad Romanam sedem pertinentes, sine quibus spiritualia diu esse non possunt. *in q. 3. c. si quis abiecerit. cap. ex officio. de presci. cap. cum secundo. de prebend.* Secunda, propter sustentationem pauperum, ne interim fame moriantur. *86. dist. cap. pa'ce.* vt tenet Zabarella *in d. uers. eo ipso. iam supra alleg.*

Decimaquinta consideratio. Cardinales Presbyteri praeruntur Diaconis Cardinalibus ea ratione solum; quia licet sint pares officio: sunt tamen maiores ordine: ratione cuius maioritatis alios praecedere debent. notatur *in c. clericos. 21. dist. in.* dicam infra *in 15. consideratione.* ideo non insisto. facit text. *in cap. pl. scur. 18. dist. & c. oportebat. & c. si quis in Episcopis. 79. dist. & in c. cum redemptor. 12. q. 2.*

Et aduertet; quia isti Cardinales, & Patriarche equiparatur praefectis praetorio, vt dicit Alber. de Rosa. *in*

rubr. de statu homin. Ioan. de Platea in l. curialibus. in 2. & 3. colum. C. de decur. lib. 10. Intellige praedicta, si sit consuetudo talis: de iure tamen, vt dicit gl. *in c. legimus. 93. dist.* De consuetudine Romanae Curiae. Diaconi Cardinales praeruntur Presbyteris Cardinalibus; & si talis consuetudo sit, est obseruanda. Ita dicit Praepositus *in cap. Episcopos. 16. dist. in fin. vbi dicit,* quod indices dicit contrarium obseruari in Presbyteris Cardin. Et poterat scire; quia erat Cardinalis tempore suo. Et credo, quod non valeat ex dictis Hostien. *in c. de maior. & obed. vbi dicit,* quod non valet consuetudo, quod minor praecedat maiorem.

Decimasexta consideratio. Cardinales manentes in Curia sunt digniores aliis. Bald. *in rubr. ff. de offic. proconsul.* quoniam praesentia Principis illustrat eos. *l. vnica. C. de praepos. libor. lib. 12.* Quoniam licet omnis gradus & dignitas secularis recipiat splendorem a Principe; non tamen aequaliter splendet qui abest ei, qui praesens est: sed vt infert dominus Nicolaus Boerij, *in suo tractatu de praeminentia magis concilio. & parliamentorum Regni Franciae, in prima ratione pro magno concilio. in §.* quod simplex Cardinalis in curia residens, debet in honoribus praerri Cardinali legato Et facit vna ratio. Na Consul, qui est illustris, quando mittebatur extra urbem, erat tantum spectabilis gl. *in rubr. ff. de offic. proconsul.* quod tamen dicit nunquam posse practicarum eo ipso, quod legatus ingreditur Urbem, deponit officium, & officia legationis. *l. 1. & vlt. ff. de officia proconsul. unctio cap. legatos. de offic. leg. l. 6.* notatur gl. *in cap. excommunicationis. eod. tit.* Ego etiam dicerem contrarium, quando legatus Cardinalis ultra Cardinalatam habet officium legationis, ratione cuius habet praeminentiam; cum tanquam legatus summi Pontificis, eidem honor debeat adhiberi, notat Philip. Francus *in c. graudi. de supplen. neglig. pralut. in 6.* Dixi supra, infra sic videtur, quod Cardinalis legatus propter autoritatem sui Magistri, ratione legationis praecedat alios Sed solue, dic, quod intrando urbem perdit officium legationis, & sic semper stat solutio praedicta. Et istud etiam videtur tenere dominus Ias. *in l. 1. in 3. colum. ff. de off. eius cui mand. est iurisdic. & de dicto Bald. in d. rubr. vide Fel. in c. clerici. in vlt. col. extra. de iudic. & vide de hac materia, que dixi in prima consid. sexta parte.*

Decimaseptima consideratio. Pœnitentiarius habet officium, ratione cuius dicitur habere dignitatem. Et secundum stylum Curiae solet Cardinalis. notatur *in cle. ne Rom. de elect.* Et istud officium non expirat morte Papae propter periculum animarum euitandum. *arg. c. 1. ne sede vacante. & c. 1. de sepult. lib. 6.* Et literis istius creditur in suo officio de consuetudine; quia non agit de prauidicio alicuius, cum non habeat potestatem, nisi in foro pœnitentiali: quod etiam procedit quo ad minores pœnitentiarios; quia quo ad maiorem, videtur esse eo; quia Cardinalis, quibus de obseruantia Curiae creditur, notat Zaba. *in d. cle. ne Rom. §. eo ipso.*

Decima octaua consideratio. Legati Cardinales sunt digniores, & excellentiores plaribusque praerogatiuis decorati aliis legatis missis vel natis. *c. 1. & c. excommunicatis. & c. nolentes. de offic. legati. c. 1. eod. tit. lib. 6.* Et tales dicuntur de latere, vt dicit Philippus Frac. *in d. c. 1. de offi. deleg. vbi etiam dicit,* quod etiam Cardinales, si no sunt legati, sunt ceteris praerogatiuis & honorandis: licet enim alij possint esse maiores dignitate vel ordine; tamen isti sunt minores ordine, quod sint pars corporis Papae. *6. quæst. 1. cap. si quis, & de penus in 6. cap. felicis.* Et Cardinales legati equiparantur

Proconſulibus, & ſunt Illuſtres, vt dicit Bald. in capit. penult. de officio leg. Alij vero legati præſidibus prouinciarum, vt eſt tex gloſſ. & doct. in capit. 2. de officio de-
leat. 6.

Decimanoſa conſideratio. Primates ſeu Patriarchæ etiam alij, quam ſupra nominati in 9. conſid. præcedunt Archiepiſcopos & Epicoſcos; cum maiorem dignitatem habeant. Imo etiam de iure deberent præferri Preſbyteris Cardinalibus: probatur ex ſubſcriptione capit. conſtitutiſſe premier. de app. vbi Patriarcha Grand. præfertur Preſbytero Cardinali. Dæ ſubſcriptiones attendende ſunt. Imo, ad huiusmodi præminentias multum faciunt nota. gloſſ. in verb. prædicatorum, in c. iururundam. de elect. lib. 6. & gloſſ. pen. in clem. 2. de reſcriptis. Si tamẽ ſit conſuetudo, ſeruanda eſt, vt dicit Præpoſitus dictus Card. Alexon trinitatis. in c. 17. diſt. 1. Quia eſt conſuetudo Romę, quod Cardinales præferuntur, ideo ſeruanda eſt: & ſunt alij Patriarchæ inferiores à ſupra nominatis, vt dicit ibi Præpoſitus, Aquilegenſis, Bituricenſis Granden. & P. Iam. de quibus per gloſſ. & Arch. in cap. clericos 21. diſt. 1. in c. fi. 22. diſt. 1. & per Floren. in 3. part. ſue ſumme lib. 20. cap. 4. per totum.

Vigefima conſideratio. Archiepiſcopus præcedit Epicoſcū in loco, vbi ambo habent admi niſtrationem; cum ſit maior in dignitate; vel etiam in ordine: Et ſic etiam Preſbyter præfertur Diacono. De his eſt tex in d. c. placent. 28. diſt. ſupra proxime allegat. Et iſti Archiepiſcopi præferuntur præſidibus prouinciarum. Albericus de Roſ. in l. 3. ff. de off. etus eius mand. eſt conſtit. Et ibi dominus meus Iafon & alij, qui faciunt aliquas comparationes ſeu equiparationes de Prælatiſ Eccleſiaſticis ad Principes, & officarios ſeculares. Et de dignitatibus, ſublimitate, & excellentia Patriarchatum, Archiepiſcoporum, & Epicoſcorū, vide Zoticum Zamoren. Epicoſcum in ſuo ſpiculo humane vite. lib. 2. cap. 10. vſque ad c. 14. ponit etiam de miſeriis, & periculis eorum. vide etiam de Archiepiſcopis per Floren. in 3. part. ſue ſumme lib. 20. c. 3. vbi ample.

Vigefimapræma conſideratio Archiepiſcopus Mediolanen. præcedit Rauenanenſi. illique antecere debet, argum. ſumpto ex text in c. bene quidem. 97. diſt. per gloſſ. ibi. & gloſſ. in l. de raimu. C. de epiſc. & cle. Albe de Roſ. in epiſt. inter claras. C. de ſumma trinit. in ſuo cath. Martinus Laud. in tract. de dignit. art. 10. Eo; quia prior ibi nominatur: de quo per Philippum Decium in conſ. 161. col. 1. ad fin. vbi tractatur ordo ſcripturæ. Faciunt, quæ dicit Alexander. in conſ. 112. vſque. non obſtante. in 2. colum. dicam infra in hac parte. in 73. conſideratione. Bituricen. etiam præcedit Senonen. & Lugdunen. Archiepiſcopos, qui ſunt in Francia, ſecundum Albericum de Roſate in rub. de ſtat. bonum. Et licet afferant ſe Galliarum Primates, non eſt tamen de iure cautum. Præcedit etiam Burdegalen. Archiepiſcopum, vt de hoc eſt tex. in c. ſi. de maior. & obed. & in c. ſi. de dilat. & tenet Alb. de Roſate. in d. rub. qui dicit, quod Bitur. eſt Primas in Burdegalenſi prouincia, & etiam Narbonen. prout facit text. in c. conuenſus. 9. q. 3. & de prædictis vide Boerium in dicto ſuo tract. de præminentiſ ſacri Concilij. & Iacob. Bonaudi in add. ad Ioan. de Terra ruben. in ſuo lib. de vinea. in art. 2. primi tractatus. in 4. conſiſſione. in glo. in ver. à dext. vbi tamen dicit quod Lugdun. & Senon. Bituricen. Archiepiſcopum de factio in Conciliis generalibus Franciæ præceſſerunt.

Vigefimafecunda conſideratio. Archiepiſcopus in terra Epicoſci debet honorare Epicoſcum. gloſſ.

in ubi. C. de palat. lib. 12. & ibi, quod reuerentia nõ ſolum ab inferioribus debetur ſuperioribus; imo quandoque à ſuperiori debetur inferiori facit gloſſ. in l. quod cum. ff. de manum. Quod quando ſunt duo æquales in dignitate, quilibet in ſuo territorio eſt maior altero. faciunt, quæ dicit Czpolla in ſuo tract. de impera. mili. el. gendo. ver. pro imperator. col. 12.

Vigefimatertia conſideratio. Epicoſci in ſeſſionibus & ſubſcriptionibus in Concilio illum ordinem tenere debent, quem habent tempore ordinationis eorum: Vt, qui primo ordinatus fuerit, primum locū, & qui ſecundo, ſecundum ſibi vendicet: & ſic de ceteris, 74. diſt. 2. c. Epicoſcorum. 23 diſt. c. vlt. & c. 1. Fel. in rub. de in iur. & obed. & c. Epicoſci. 17. diſt. vbi Ioan. de Turrec. poſt alios. Et ſubſara prioritate promotionis, quomodo Epicoſci, Archiepiſcopi, & Primates ſedere debeant, vt de ample per Alber. de Roſ. in rub. ff. de ſtat. bonum. quoniam, vt dicit Fel. in d. b. de manu. & obed. debent ſedere, ſecundum illum ordinem ibi per eundem Albericum poſitum & deſcriptum. Et de huiusmodi prioritate promotionis eſt text. ad literam in l. 1. de conſul. & non ſp. q. 2. b. his pecu. in l. c. de præſ. ſacri cubiculi. l. 12. dicam infra amplius: ſed vide de Lucam de Penna in l. 2. de præſ. ſ. præſ. 10. vbi dicit tamen hoc poſſe limitari, & non eſſe verum in loco, in quo Eccleſiæ conceſſam eſt prioritas in cõtrarium, vt eſt in c. cum antiquis. de per. iur. de quibus ſupra dixi. Et etiam quia iſte ordo eſt ordo temporis, cui præfertur ordo qualitatis. 6. 2. c. lan. 10. dixi ſupra in 1. part. De Epicoſcis, & poteſtate eorum ample Floren. in 3. part. ſue ſumme lib. 20. c. 1. & 2.

Vigefimaquarta conſideratio. Epicoſci exempti; hoc eſt, immediate ſubditi Papæ debent in Concilio generali ſedere in altiori loco, quam non exempti. facit. c. per tu. cum gloſſ. l. extra. de maior. & obed. Ita dicit & tenet Ioan. Montaigne. in ſuo tract. de præminentiſ & autoritate ſacri Magni Concilij, in ſecunda ratione primæ partii. Ex quo videntur dicenda, quod Epicoſcus de Podio, cum immediate ſit ſubiectus ſummõ Pontifici, quod omnes Epicoſcos ſuæ prouinciæ præcedere debeat. Sed in conciliis generalibus Galliæ poſt Primatus attenditur ſemper prioritas promotionis non habendo reſpectum ad alia, quæ facere poſſent ad habendam altiorem locam.

Vigefimaquinta conſideratio. Epicoſcus debet præcedere quocunq; ſuę diœceſis, cum ſit culmen dignitatum, notatur in cap. 1. de præd. & per Fel. in rub. de maior. & obed. Abbas in cap. cum Vincon. in 4. colum. de elect. & in cap. venerabilis, in vlt. colum. de præbend. & in c. dilectus. in 1. notabili. de conceſſ. præbend. dom. meus Iſon in l. imperium. in 4. colum. ff. de iuriſd. omn. iudic. Et Epicoſpatus dicitur honor, id eſt, honorabilis dignitas, notat Zabarel in c. Epicoſcorum. de privileg. Imo dicitur excellentior dignitas, vt ibi per eum, per c. n. metuit. de elect. Ita quod cū eſt in Eccleſia, debet in ſublimiori loco ſedere in conceſſu Preſbyteroꝝ. 95. diſt. c. Epicoſci. 2. & dicit Bald. in addit. ad Spec. in tit. de iuriſd. omn. iud. in verb. ſuper. Quæ tres. quod Epicoſcus dicitur illuſtris, & ita etiam tenet in l. nullus mi nexu. C. de decur. li. 10. & in l. ad ſimilitudinem. C. de Epicoſci. et clerici. Ita etiam tenet dominus meus Iafon in l. 1. col. 4. ff. de officio eius cui manda. eſt iuriſd. 10. Et ibi Pürpuratus, qui multum ample diſputat, an ſint illuſtres, an ſpectabiles Bartol. in l. omnes populi. in 4. c. in prim. ff. de iuriſd. cõ. iur. Imo etiam dicitur ſummus Pontifex. text. in c. ſi officia. & in c. qui Eccleſiaſticis. 39. diſt. & cap. Epicoſcus. 18. diſt. & ample per Bertachinum de Firm. in ſua tract. de Epicoſco, in princip. & etiam in

4. lib. in 1. parte illius 4. libri dicit, quod portat crucem ante se, secundum gloss. in c. si. vi. lue pend. Et aduerte, quod Princeps seu Rex debet ei præbere honorem in assurgendo in aduentu ipsius, & ei iuxta se venerabilem sedem assignare, & sic ad dextram. Ita dicunt Panormitanus & Iohan. Andreæ in c. solita. de maior. & obed. & Corsetus in tract. de potestate Regia. q. 57. vbi dicit, quod quando accusatur, debet sedere & non stare. dicam infra in 7. parte. vbi ponam effectus Illustriū personarum, & est in 3. consideratione. Imo etiam dicitur Serenissimus, in clem. in plerisque. de e. e. Imo dicitur Dux, Marchio, Comes, & Rex. notat Speculator in tit. de rescrip. presentat. §. si. ver. sed nunquid expresso. Et est caput suæ diocesis, etiam si alij sint in dignitate positi. notatur in c. cum non liceat. de prescrip. Imo etiam est caput Capituli. extra. de verb. sign. c. cum clericis. notat Innoc. in c. cum dilectus. in priniplo. de maior. & obed. & de offi. ordin. cap. irrefragabili. intelligant, quando non est priuilegium in contrarium, dicam infra.

Et licet sint multi ordines & dignitates in Ecclesia Dei. c. ceteros. 21. dist. tamen Papa appellat se Episcopū, eo; quia in Ecclesia Dei nullus est maior ordo Episcopali, vt dicit gl. in proximo 6. in verb. Episcopus. & facit glo. in c. quatuor. 2. q. 7. quæ dicit, quod Episcopus est maior presbytero Cardinali: de quo tamen vide tex. in c. si Abbatem. de elect. in c. & Gemin. in d. c. quatuor. & in c. 1. in 2. col. de offi. deleg. in 6. Bart. in l. 1. §. si quis appellationem. in 1. col. ff. de appell. Domin. meum Ias. in d. l. imperium. in 4. colum. vide Curt. seniore. in cons. suo 79. in 2. col.

Aduerte tamen, quod Episcopus debet honorare legatum de latere in vim iuramenti ab eo præstiti. de quo in cap. ego. de iure iur. & tenet Specu. in tit. de legato. §. 1. ver. honorandus. Hinc dicit Bertach. de Firm. in 1. tract. de Episcopo. 1. par. quartus libri. Quod inoleuit consuetudo, quod Episcopi assistentibus Dominis Cardinalibus non portant rochetum saltem discooperatum. nec domini Cardinales assidente Papa, nec Prætores ciuitatum baculum iustitiæ ferunt assidente præside prouinciæ. Quem autem locum habere debeat in Capitulo: dic, Quod si est vt Canonicus, non præcedit Capitulum, sed habet secundum locum in Capitulo. Pan. in cap. postulasti. de concess. prebend. Fel. in rub. de maior. & obed. in 3. colum. dicam infra latius in 45. consider.

Vigesima sexta consideratio. Episcopus Heduen. debet precedere alios Episcopos prouinciæ Lugdunensis; cum habeat pallium, quod est signum & auctoritas Archiepiscopi, in quo plenitudo Pontificalis officij continetur, cap. nisi. extra de usu & autor. pallij. Ita quod post receptionem pallij potest se Archiepiscopum nominare. Notatur ibi, quod priuilegium habuit Episcopus Heduen. à summo Pontifice tempore sancti Siagrii tunc Episcopi Hedu. vt habetur in c. rationis ordo. c. in ea synodo. c. distinet. Utuntur etiam pallio Episcopus Ipodien. Episcopus Host. primus Cardinalis, Episcopus omnium Cardinalium. vt dixi supra. in 2. consid. & etiam Episcopus Arelaten. c. pallium. c. dist.

Et aduerte, Quod pallium est è candida lana contextum; habens desuper circulum humeros contegentem, & duas lineas ex vtraque parte, videlicet ante & retro pendētib; A sinistris est duplex, & à dextris simplex, & quatuor cruces purpureas ante & retro à dextris & à sinistris. Et ante & retro insiguntur in Pallio tres acus, quorum nullam vacat mysterio, vt dicit Magister Alexand. de Hal. in 4. Et omnia mora-

libus sunt imbuta mysterijs, & diuinis grauida factis, vt dicit Guliel. in rationali: & plenissimè Ioan. de Turrecrem. in c. Episcopus. dist. dist. & post eum Card. Ale. de verbo ad verbum, recitando verba ipsius de Turrecrem. illum tamen tacendo. Sed Archiepiscopus Flor. in sua sum. 3. par. in 20. c. 4. §. 2. dicit: quod pallium est quoddam ornamentum ad modum Stolæ sacerdotalis cum quibusdam crucibus nigris contextis, quod deferretur super alia ornamenta, circumdans pectus, & humeros ad modum coronæ, ante dependens. Et ibi ponit dies, quibus vtendum est pallio: & sic domini supra allegati faciunt differentiam, vt videri potest de crucibus in pallio apponendis. Et quomodo sit vtendum pallium, & intra quod tempus, vide in ca. quoniam. & c. in statuta. eadem dist. & de sacramento obedientiæ, & fidelitatis Ecclesiæ Romanæ, præstando in receptione pallij, in c. optatum. eadem dist. c. in c. significasti. de electio. Nec potest quis pallium alij accommodare, imo cum eo sepeliri debet, c. ad hoc. c. ex tuarum. extra de auctor. & usu pallij.

Et ideo ex prædictis inferrem, quod si Episcopus Heduen. impetrauerit pallium à summo Pontifice, ex quo tunc poterit se nominare Archiepiscopum, quod præcedet omnes alios Episcopos non vtentes pallio, sed ante receptionem illius sedebit in suo loco promotionis, vt dictum est ante in 23. consideratione, in c. Episcopi in festiombus, etc.

Vigesima septima consideratio. Exempti, & habentes iura Episcopalia in diocesi tenentur præstare reuerentiam Episcopo. Bald. in l. fin. C. de oper. lib. Fel. in cap. conueniente. extra de offi. ordin. not. in cap. cum non liceat. de prescrip. Imo etiam Canonici exempti ad reuerentiam præstandam diocelano Episcopo tenentur, & possunt cogi. Nam non est dubium, quod Episcopi est maior dignitas, quam sit in Ecclesia. Imo est culmen dignitatum. not. in cap. 1. de preb. dixi supra in 23. consider.

Idem est maior Canonico, etiam exempto, & ideo reuerentiam eidem tanquam digniori debent exhibere. Cod. de offi. rectoris prouin. cap. statutus. extra de maior. & obedien. Nec debent irasci minores, quod maiores præferantur, & quod eis reuerentia exhibeatur. in quest. 3. c. qui resistit. Nam ideo diuersi gradus & ordines sunt distincti, vt minores maioribus exhibeat reuerentiam, vt dicit Lucas de Penna in l. sacri. Cod. de prepos. sacri cubic. gl. in l. 1. §. si vicarius. ff. de aqua plu. arc. in verb. seruitiem. facit l. 3. ff. de alien. iur. in d. causa facta. Et Canonici debent appellare Episcopum patrem, sed Episcopus debet eos vocare fratres. Panot. in cap. nouit. de his que fiunt à prelat. sine cons. Cap. in 3. notabili.

Hinc ex his Episcopus Parisiensis iustam causam habebat contra suos Canonicos. Qui tempore, quo ipse benedictionem dabat populo, nolebant assurgere, nec ei reuerentiam præstare, inflectendo genua, si conquestus fuerit: eo quia tenebantur, nec poterant de iure illud recusare: licet pretendant habere quandam exemptionem. Et ita etiam fuit dictum per Curiam parlamentalem Franciæ.

Crederem, quod decisio Bald. in d. l. fin. C. de oper. lib. esset vera in exemptis per pactum inter Episcopum, & monasterium factum; secus autem esset in exemptis per summum Pontificem ex priuilegio. Ita alias dicebat dominus meus & præceptor Dom. Tho. Cusanier, legendo Petrus prædictam legem, quam sub eo audiui, quem postea audiui, esse aduocatum fiscalem in Parlamento Burde. De quo semper in mente habui, quod non erat eo maior, & subtilior in iure no-

re nostro in tota Gallia. Nihil tamen tunc mihi pro hac distinctione allegavit, sed sicco pede transit. Sed videtur, quod pro opinione illius sit; eo quia pacto ius reuerentiale tolli non potest. *l. alia. §. eleganter. ff. solus. matrimon. & ibi dicunt Angel & Imol.* quod licet Ecclesia sit exempta pacto; tamen tenetur ad reuerentiam Episcopo, de quo per Canonistas *in c. cum venerabilis. de sect. in c. pastoralis. de donatio.* & etiam per Bald. *in l. fin. per illum text. C. de beneficiis liberi. & in dict. cap. cum non liceat de prescript.*

Vigesima octava consideratio. Episcopum honorare debet Princeps quantumcunque maximus, text. est, & ibi Abbas *in cap. soluta. de maior. obed. & in c. omnes.* & Martin. Laud. *in tract. de dignitatibus. vers. 10.* Inno etiam, vt videmus in concilio Niceno, Constantinus Rom. Imp. primum locum tenere non ausus est, nec se Presbyterorum confessoribus adiungere, sed sedem nouissimam occupauit, vt refert Poly-cratus *in libro de nugis curialium & vestigijs philosophorum, lib. 4. cap. 3.*

Aduerte tamen, quod Rex præfertur, & præsidet quibuscunque Prælati feuda tenentibus ab eo, secundum Panormitanum *in cap. cum verum in fin. de foro compet.* maxime Rex noster Franciæ, eo, quod oleo sancto vinctus est: de quo iarius vide infra *in seq. part. in 31. consider.* Imo Episcopi Regni debent ei iurare fidelitatem seu reuerentiam: quam reuerentiam in cõsilio sibi referant, declarat Theodoricus Rex, *c. consuetudo. §. hinc etiam. 42. distin.* quod intellige verum ratione feudorum & rerum temporalium, vt tenet Panorm. *in c. minus. extra de iur. in quo casu tenentur præstare fidelitatem. c. minus. & ibi Panorm. alij. de iur. iur. Bald. in prælatis feudor. Henric. Bohic. in c. fin. extra de re iud. notatur in cap. soluta. & in c. dilecti filii. extra de re iud.* Et in talibus rebus feudalibus Prælati efficiuntur subditi Regib. in alijs aut non, sed reuerentiæ debitor, dicit Bal. *in d. c. minus.* Sed etiam quo ad alia temporalia, licet non sint feudalibus, subiiciuntur Regi. Imo, constitutionibus & ordinationibus illius obedire tenentur in temporalibus. Bald. *in c. cum venisset. de eo qui mittitur in possess. causa reser.* Et ideo videtur, quod si Princeps aut Rex exigeret collectas nouas, super omni temporalitate sui Regni, pro necessitate defensionis suæ patriæ, quod etiam bona temporalia clericorum, & maxime feudalibus essent illi exactioni subdita, vt videtur tenere Pet. de Anchar. *in d. cap. minus.* quod an sit verum, dicam alibi.

Aduerte etiam; quia regens etiam in his, quæ concernunt negotia Ecclesiæ, potest præcipere sacerdotibus primi & secundi ordinis, vt habetur *4. Reg. 24.* vbi Rex præcepit Elchiz Pontifici, & sacerdotibus secundi ordinis. Dicam infra, *in 5. par.* quando ponam de excellentia & præminencia Regum, *in 32. consid. incip. quislibet Rex seu Princeps suo Regno.* vbi posui de reuerentia præstanda Regi per Prælatus antequam administrat.

Vigesima nona consideratio. Protonotarij participantes, cum habeant officium in Curia, præferuntur omnibus Officiarijs post Vicecancellarium, Camerarium, Pœnitentiarium, & Referendarium, post tamen Episcopos, & si sint Episcopi, præferuntur ratione dignitatis officij cæteris Episcopis. Quonia protonotariatus est dignitas; cum sint Notarij Papæ. *12. 7. 2. c. 2. & c. cum redemptor. §. 9. 1. c. quidam notatur in c. cupientes. de elect. in 6. gl. 1. in c. scriptum. de elect.* Et dicitur Protonotarij, id est, primi Notarij Apostolicæ sedis, à Græce, quod est primus Latine. Inde dicitur protomartyr, id est, primus martyr, vt declarat

gl. in Auth. de tabellio. §. illud quoque. colum 4.

Ex quo ergo habent dignitatem. *l. maximum. C. de excus. muner. lib. 10. l. 1. C. de mand. princip. l. præclaram. C. de princip. lib. 12. l. 1. C. de præpos. labo. lib. 12. l. neque Dorathcum. C. de decur. lib. 12.*

Istud tamen nomen Protonotarij, nunquam ponitur in Bulla, nec alijs dispositionibus Apostolicis, sed tantum Notarij. Licet in regul. Cancellariæ ponatur illud nomen ad maiorem excellentiam, vt dicit commentator, vbi supra.

Et istud officium in principio Ecclesiæ primitiua à Beato Clemente ad sanctorum martyrum gesta perquirenda atque scribenda fuit institutum, vt legitur in historia sancti Clementis Papæ & Fabiani. Et sunt septem ordinarij, qui dicuntur *Participantes*, qui expediunt hodie Bullas ecclesiarum & monasteriorum, & habent bonum lucrum: hoc est intelligendum ante Bullam Papæ Pij, & solebant præcedere Episcopos vsque ad tempus Pape Pij, sed ipse Pius mandauit sub Bulla contrarium, & sic feruatur hodie, vt dicit gloss. *regularum Cancellariæ Apostolicæ, in regula Papa Iulij II. in 3. par.* Et vt dicit Lucas de Penna *in rub. de Magistris scribitorum. C. lib. 12.* Tales hodie sunt Secretarij domini nostri Papæ, qui sunt maiores post Vicecancellarium, & sunt similes magistri scribitorum, qui diuersis nominibus nuncupari possunt.

Et extraordinarij præferuntur quibuscunque clericis secularibus, cum dignitatem habeant, vt hic ante dictum est, & rochetum portare possunt; dum tamen vigesimum annum habuerint, alias, non, nec possunt ante fieri Protonotarij, prout statuit Paulus secundus. Et etiam quod post annum à die promotionis ad ordinem Subdiaconatus ordinentur, vt ponit Benedicti *in sua repet. cap. Ray. in verb. Adiecta impuberi. in prin. n. 13.* Et dignitas istorum hodie vilescit propter numerum eorum excessiuum, vt dicit Abbas Pan. *in c. 1. priuileg.*

Videtur tamen dicendum, quod etiam ante prædictos Protonotarios sint alij officarij sedis Apostolicæ qui præferantur illis, vt sunt Referendarij, qui debent esse octo, vt ista patent ex ordine literæ, de quo per commentatorem regulæ Cancellariæ Iulij Papæ II. *in 3. par. de quibus Referendarijs dicam infra in 7. part. in 11. consid.*

Trigesima consideratio. Post prædictos officiales Curie Romanæ sunt alij, qui ex ordine literæ sedere aut præcedere debent, secundum quod habetur in regulis Cancellariæ. Post duos Protonotarios est corrector literarum Apostolicarum, cuius officium est magnum, & valde honorabile in Curia Romana; quia corrigit minutas rescriptorum Iustitiæ, & postea corrigit ipsa rescripta, & expedit eadem, & mittit sua autoritate ad plumbum nomine Papæ; & in aliquibus ponit nomen suum in medio rescripti à tergo, & deinde ponit manum Vicecancellarij, & scribit hoc modo, sc. mandatur ad plumbum: puta in sua nobis & similibus. Et iste habet bonum lucrum; quia habet vnâ taxam rescripti. Et de potestate ipsius refert Speculator *in tit. de rescriptis presentatio. & in tit. de appell.* & ibi Io. Andr. *in addusionibus.* vbi multa alia de huiusmodi officarijs, & vide commentatorem regularum Cancellariæ Iulij Papæ II. *in 3. parte principali.* vbi ample ad quem te remitto. De officarijs Curie Romanæ, cum non multum viderim eos in practica, sed intellexi; & cognoui per tres menses, quibus fui in ciuitate Bono tempore, quo Iulius Papa II. illam recuperauit, medio Ludonici XII. Francorum regis: pro quo erat illustri. D. Carolus de Ambasia, Locumtenens Regius

In Italia, & magnus magist. Franciæ, qui illam subiugavit, & in subiectione Iulij Papæ II. nomine Regio posuit: expellendo Iohannem Bentiuolum, cui tunc assistebam pro auditore, seu Magistro requestarum, & semper illum incomitatus sum: & illa patria Bonon. subiugata, ibidem remansi in Curia Apostolica per tres aut quatuor menses pro negotiis dicti illustrissimi Domini de Ambasia apud Iulium Papam expediendis, tam ratione officij Cardinalatus, eius fratris huius ciuitatis Heduen. Episcopi, quam multis aliis, vbi aliqua de prædictis officariis intellexi.

TRigesima prima consideratio. Sumendo argumentum à titulis Ecclesiasticis dicere quatuor Abbates generales quatuor ordinum generalium, videlicet sancti Benedicti, Cluniacensis, Cisterciensis, & Præmonstratensis, præferri debere omnibus aliis Abbatibus, cum dicantur Reuerendi patres in Christo: Alij vero tantum Reuerendi patres. Et sic etiam præferri debere omnibus Protonotariis, etiam ordinariis: licet Protonotarij deferant rochetam, quod non faciunt Abbates: & tanquam quilibet sit caput in suo ordine, vt Abbas Cluniacensis, qui facit caput in ordine Cluniacensi, vt tenet Oldradus *conf. 204.* quod incipit: *Prima questio est.* Vbi mouetur tribus fundamentis, quæ videas, cum sint optima pro autoritate Abbatris Cluniacensis, qui est vnum caput in ordine. Et tanquam exemptus in ordine debet præcedere omnes quocunque alios Abbates. notatur in *cap. ad Apostolicæ. de priuileg. lib. 6. & in cap. per iuas. extra de maior. & obed. dicam infra in 55. consid.* Et ita exempti Abbates possunt in Concilio generali vti mitra auri frigiata, sed non exempti debent deferre albam & planam. notatur in *d. c. vi. Apostolica.* Et ita etiam dicit & tenet Nicolaus Boerij in suo tract. de autoritate & præeminentia sacri magni concilij. in 1. part. In secunda ratione dixi supra in vigesima consideratione huius partis. Abbates tamen Cistercienses, non sunt exempti: quin secundum formam suæ iurisdictionis teneantur reuerentiam, & obedientiam suis Episcopis exhibere seruata regula sua: vt habetur in *cap. ne Dei, & ibi gl. & doct. extra de synodia.* Audiui aliquando dicere quosdam, quod Abbates Cluniacens. & Cisterciens. ordinum, qui sunt duo capita in ordine, in Curia Apostolica stant ad pedes summi Pontificis illa sede, in qua sedent protonotarij participant, & Episcopi: qui in hoc videntur præcedere Episcopos, eo, quia sunt viciniore principali prælato, & superiori, scilicet summo Pontifici, argum. text. in *c. perfectis. 25. dist. 1. de quo infra dixi in 56. & 58. considerat.*

Et aduerte, quod Abbates, habentes terras, in quibus exercent iurisdictionem, habent magnam dignitatem, cum æquiparentur præsidibus prouinciarum, & sic sunt clarissimi, secundum Baldum in *l. 1. §. his cuncta. circa medium. ff. de offic. præfect. prætoris.* Ceterum tamen istos quatuor potius esse spectabiles, & æquiparari comitibus propter generalem administrationem in inferiores, quam habent.

TRigesima secunda consideratio. Abbas regularis, præfertur cæteris clericis, & non solum clericis simplicibus, sed aliis constitutis in dignitatibus secularibus inferioribus, ab Episcopo. Abb. in *c. discernimus. & post eum Philip. Decius. de iudic. Gem. in c. fin. in prin. per illum tex. de offi. deleg. in 6.* vbi dicit, quod Abbas præfertur canonicis Ecclesiæ cathedralis: idem etiam tenet Bal. in *c. pastoralis. in ver. ext. de offi. de leg. dicens, quod magis est deferendum vni Abbati foraneo, quam vni canonico cathedralis Ecclesiæ, qui est in dignitate, cū præsit Capitulo. Et Canonicus cathed-*

ralis ecclesiæ non dicitur habere dignitatem. Dom. de S. Gemin. in *c. statutum. in prin. per illum tex. de rescript. in 6.*

Sed intellige prædicta, nisi Canonici collegialiter procederent: quia tunc ecclesiam cathedralem representant: quæ plus aliis honorari debet, vt notanter dicit idem Domin. de S. Gemin. in *c. quamuis. in prin. §. quanquam. in 3. notab. de præb. in 6. & Fel. in c. postulasti. col. 7. extra de relic. & in c. meminimus. in fin. secunda colum. de accus. vbi dicunt, quod Canonici ecclesiæ cathedralis, præcedunt Abbates in processibus. Ad quod bene facit, quod not. Dom. Abb. in *c. cum non liceat. in prin. de præfer. vbi dicit, quod ecclesiæ inferiores debent reuerentiam Episcopo, & sic ecclesiæ cathedrali.**

Ex quibus constat, quod fratres minores huius ciuitatis Heduen. male fecerunt in obitu Nobilis & potentis viri dom. Francisci Robin, quondam balliui Heduen. volendo tunc vltimum locum tenere cum capta, in eorum Ecclesia, etiam post Episcopum & Canonicos ecclesiæ cathedralis, cum si fuisset ibi Abbas, non potuisset prætereundum locum in præsentia Episcopi & Canonicorum ecclesiæ Cathedralis collegialiter procedentibus, vt hic ante dictum est.

Et, quod Abbacia aliis dignitatibus inferioribus secularibus ab Episcopo præferatur, facit text. in *c. pen. de offi. vic. in c. insinuante de offi. deleg. in c. 1. de renunt. in c. cum dilecti. de elect. in c. ex parte. in prin. de verb. signif. & in d. c. discernimus, de iud. ibi; Abbates Archidiacon. Vbi ex priori nominatione præfertur Abbas Archidiacono, & prior nominatur, & ex priori nominatione, maior dignitas arguitur, notatur in *capit. bene quidem. 96. dist. 1. in c. quorundam. de elect. in 6. in cap. presenti. in prin. de offi. ordin. in 6. dicam infra latius in 65. considerat.**

Ex quibus supradictis infertur Barbatia in *d. c. discernimus.* Quod Abbas præfertur Archidiacono cathedralis Ecclesiæ. Pro quo est decisio Panorm. in *c. ex ore. in 4. notab. per illum tex. de priuileg.* Faciunt text. quod præferatur Abbas Archidiacono, cum Prior etiam nominetur. in *c. fin. de dilat. & in c. dilectas de offi. deleg. & in c. fin. de consir. vtil. & inutili. & in c. cum oportet. de accusat.*

Faciunt, quæ dicit Andreas Siculus, dictus Barbat. in *d. c. discernimus.* iam supra pluries allegato. in 3. 4. 4. col. vbi etiam Abbas præfertur Duci, cum prior sit in nominatione. aut. habita. C. e. si. pro parte. Ibi tamen dicit Felia. quod videretur, quod Abbas non habeat dignitatem, imo solum dicitur habere officium: quod an sit verum, vide eum ibi.

Et quoniam ista in pluribus locis eueniunt, volo ea ampliori stylo tractare. Et primo ponam argumenta pro vtraque parte, & responsiones ad argumenta vtriusque partis, tum ponam quasdam conclusiones.

Primo ergo videtur dicendum, quod Abbates debeant præcedere Capitula ecclesiarum cathedralium ex eo: quia text. in *c. si. de maior. & obed. ibi; prælatorum Burdega. prouincie, & cathedralium Capitularum.* vbi text. præponit prælatos Capitulis cathedralium Ecclesiarum: modo Abbates dicuntur prælati. *c. 2. de iud.* Et ordo scripturæ in dubio est inspiciendus. *l. quoties. ff. de usufr. l. generaliter. §. & si quidem. ff. de fideic. libert. l. moribus. §. prius. vbi dominus meus Iason. post alios. ff. de vulg. & pup. subst. l. cum pater. §. pen. ff. de leg. 2. c. mandator. de precibus. c. pen. in prin. de elect. in 6. 4. 4. dist. c. si rector. in fi. Fel. in c. cum dilecta. col. 3. de refer. Aret. in consi-*

103. Faciunt plura allegat. per D. Præposi. Cardin. in cap. *Nicolao. in penult. colum. de appell. per Angel. Aret. in s. licet. Infit. ex quibus causis manumit. non poss. & in s. ante heredo. Infit. de legatis. & in s. si quis. Infit. de inutil. stipul. & dicam amplius de huiusmodi ordine scripturæ; igitur, &c.*

Secundo, sic probatur. Nam, ut videmus, ex eodem ordine Abbates post Episcopos nominantur, ut est text. in cap. *decernimus. de iudic. & in cap. in nomine domini. in princip. 23. distinct. & in Auth. habita. C. ne filius pro patre. ubi etiam Abbates præponuntur Decibus & proceribus sacri palatii, facit text. in cap. *fin. d. offic. deleg. lib. 6. & in rubro & nigro. Episcopum vel Abbatem. & in cap. 1. in princip. de his qui feud. dare poss. & per illum text. in d. cap. *decernimus. s. 5. colum. dicit Barbatia hoc esse sine dubio, quod Abbates præferuntur Canonicis Ecclesiæ cathedralis: Imo videtur ibi tenere, quod præferantur Archidiaconis, & digniores sunt illis: Imo, ut ibi dicit, consuluit, quod Prior perpetuus & Abbas, præferuntur Archidiacono, Decanis & Canonicis Ecclesiæ cathedralis. consuluit tamen & dicit, quod in processibus Ecclesiæ cathedralis præferuntur Abbatibus.***

Tertio facit; quoniam Abbas obtinet dignitatem, *c. ut apostolica. de priuileg. lib. 6. ibi: quibus non competit ex propria dignitate. not. gloss. fin. in c. exposuisti. de corpore viciari. c. in dem. in iudic. s. verum de elect. lib. 6. Sed Canonici Ecclesiæ cathedralis non sunt in dignitate positi, notatur in c. *statutum. in princ. de rescript. lib. 6. ibi: habentes dignitatem & habentes personatum. & Canonici Ecclesiæ cathedralis ponuntur ut diuersi, ad idem cap. 1. s. hoc autem ibi: dignitaribus & canonicaribus. de iudic. cum similibus. Innocent. in cap. fraternitatem de sepulturis. Hostiens. in summa, tit. de filiis presbyterorum. s. fin. Barbat. in c. *quesitum. in 1. col. de rerum permut. Sed habentes dignitatem, debent alios in sessione, sententiis; vel opinionibus, & in subscriptionibus & aliis similibus præcellere. lib. 1. & 2. ff. de albo scrib. 17. dist. s. hoc quoque notandum. cap. episcopos. ubi Præpositus. de Turrec. Geni. & alij. 17. distinct. & digniora præponenda. Infit. de iur. nat. gentium & ciui. s. ult. gl. in s. alia. Infit. de bon. poss. Ad istud posset responderi, quod non videtur esse bene determinatum, quod Abbatia sit dignitas, sed potius officium, ut videtur tenere Fel. in c. 2. de iudic.***

Quarto facit, quia Abbas est de maioribus Ecclesiæ, & alij dicuntur inferiores, *cap. si quis deinceps. c. in uocando principium cum fin. 15. dist. 7. per quem text. dicit Archidiaconus in c. 2. in verb. dignitas. de præben. lib. 6. Quod in odiosis appellatione dignitatis non venit Episcopatus vel Abbatia, eo; quia sunt dignitates primi gradus. Aliæ vero dignitates dicuntur inferiores, & refert hoc tenere Ioan. Monachi Cardinalem in c. *inquisitoria. de heretic. lib. 6. idem tenet gloss. ordinaria in d. c. 2. gl. in fin. quod sub illo c. continentur Episcopatus vel Abbatia. & ita seruat Romana curia, quæ huiusmodi dignitates in ipsa curia vacantes suæ dispositioni specialiter & expresse reservat.**

Quinto, Abbates habet iurisdictionem ordinariam in suis cœnobiis & monasteriis, ita, quod possunt subditos suspendere, interdiceret, & excommunicare. *cap. quanto. ibi. gloss. not. in gloss. pen. de offic. or. cap. ad nostram. unct. a subscriptione. & c. reprehensibilis in fi. de app. s. sicut tuus. cum subscriptione. & gl. in verb. anathematis. in prin. de simo. optime tex. in c. nullum. in c. Abbates. 18. q. 2. per Barbatiam. in c. cum contingat. 32. col. de for. compet. Abbatem in repet. cap. si quis contra clericum. eod. titul. de foro compet. Et, quod amplius est, etiam Abbatia habet iurisdictionem. c. dilecta. de ma. & obed. & in cap. dese-*

*la. de excess. prelat. Non tamen potest excommunicare, ut ibi notatur. Imo, & Prior maior, siue conuentualis, habet aliquam iurisdictionem, c. cum in eccl. sua. eod. tit. extra de maior. & obed. & ibi doct. Et taliter dicitur habere dignitatem, per text. in cap. nisi essent viri. de præben. Ita quod poterit esse delegatus. clem. 2. de rescriptis. quod non habet Capitulum seu collegium Ecclesiæ cathedralis, cum non habeat iurisdictionem in singulos Canonicos de iure communi; imo Episcopus habet illorum excessus corrigere, & eorum causas cognoscere. c. irrefragabili. s. excessus. de offic. ord. nec etiam dignitatem. notatur in cap. *statutum. de rescriptis. in 6.**

Sexto, Abbates debent esse sacerdotes, *c. p. 1. de sta. & qual. Ita quod ordo presbyteralis est annexus dignitati Abbatiali aptitudine, non actu: hoc est, non est necesse, quod tempore promotionis ad Abbatiam sit presbyter, sed debet habere ætatem legitimam & alia in sacerdote requisita, & quam primum illam ordinem recipere. not. Pan. in c. cum in iunctis. s. inferiora. pen. col. circa med. de elect. post gl. valde not. in ver. annex. de ut hi qui. s. 2. de sta. & qual. Io. And. in nouella. in cap. ei cui. in fin. lectura. de præben. in 6.*

Sed Canonici, & præbendæ etiam cathedralium Ecclesiarum, nullum habeant ordinem, actu vel habitu, præter psalmitarum, aut primam tonsuram adiecta. *cap. quæsi. de sta. & qual. cum ibi notatis per Io. And. & And. de Bus. bonus text. in cle. 2. in princ. de sta. & qual. ubi dicitur, quod tales Canonici non existentes in sacris ordinibus hoc solo puniuntur, quod priuantur voce capitulari: Ratione ergo administrationis & ordinis debent Abbates præponi Capitulo vel Canonicis. cap. statuimus. de ma. & obed. cap. fin. de const. cap. cum olim. de consuet. iuncto c. ad hoc. in princ. De offic. Archipresby. dicam infra in consil. in c. minor ordine. ubi etiam de Archidiacono, qui præfertur Archipresbytero, eo quod est maior administratione, licet Archipresbyter sit maior ordine.*

Septimo, Abbates assumuntur per electionem fratrum vel religiosorum suorum. *c. 2. & 3. & c. abbatum. m. 2. c. quam sit s. alias. ver. defuncto. 18. qu. 2. cap. fin. 16. q. 7. Adeo, quod omnes solennitates requisitæ in Electione Episcoporum, debent intervenire in canonica uocatione Abbatum. c. quia propter in prin. de elect. Honorabilis est autem, assumi per viam electionis, aut postulationis, quam per prouisionem aut collationem. Vnde in gratia generali, per quam mandat alicui dignitate, ad alicuius præsentationem, institutionem, collationem, vel aliam dispositionem quamlibet, non includitur dignitas electiua, siue ad quam quis consuevit per electionem assumi; ut est text. in c. cum in illis. s. 1. de præben. lib. 6. c. 1. s. 1. ad hæc. & ibi gloss. multum notabiliter in verb. quæsi. eod. tit. Canonici vero, & præbendæ vacantes, replentur per collationem Episcopi & Capituli alterutrius illorum, secundum diuersas consuetudines. c. cum in Ecclesiis. de præben. lib. 6. not. Panorm. post gloss. in cap. cum Ecclesia Valterrana. de elect. gloss. in ca. si. de supplen. negl. prelat. 21. dist. in summa. in gloss. in prin. & in cap. irrefragabili. s. excessus. circa med. gloss. unica, de offic. ord. facit cap. nulla. s. 1. de concess. præben. lib. 6. & cap. ea uocatur. de his que fiunt à prelatu.*

Octauo, Abbas dicitur Prelatus Ecclesiæ. *c. 2. de Iud. c. cum ab Ecclesiis. cum ibi not. de offi. ordin. cap. ut apostolica. de priuileg. li. 6. clem. 1. in versi. presidenti. de rescript. cap. quanto. in fin. de offi. ord. cap. fin. de regularib. in prin. quasi præ aliis dilati vel lati, secundum Panorm. in d. c. cum ab Ecclesiis. m. 1. notabilis cum diuersis concordantiis ibi allegatis. Et pastor Ecclesiæ dicitur, ita, quod*

per eius obitum dicitur monasterium viduarum. *c. ne pro defectu. in prin. de electio. in d. sicut. in prin. ubi gl. notabilis in verb. pastores. qui ponit allusionem bonorum & malorum pastorum.*

Item pater dicitur. *cap. vlt. ibi. patres Abbates de regulis. glo. in l. 2. in clem. Abbates. de rescripti.* vnde Abbas nomen Hebraicam secundum aliquos, vel Syrum secundum alios interpretatur pater. *At Gal. 4. iuncta gl. ordinaria. & ad Rom. 8. c. 23. quaest. 4. c. hic autem alias s. ex his omnibus. in fin. sub d. e.* Archimandritæ Græce, hoc est Principes ouium vel monachorum, qui sunt quandoque lupi rapaces. Not Accursius *in epist. Inter charas. in verb. archimandrita. circa med. C. de summa crim. & fid. cath. Auth. de monachus. §. illud.* Quæ nomina non inueniuntur imposita Capitulo vel Canonici, nec illorum officio conueniunt. Et cum sint nomina dignitatis & honoris, maxime cum sint appellatiua, ab eis augmentum sumere licet, vt facit *tex. in §. est & aliud. Instit. de donat. & decernimus. ibi: & ipsorum monachorum nomen exposcit. ibi gl. ponit interpretationem verbi. monachus. C. de episc. & cler. & l. in si. C. de offi. prefec. urbis abs. sciat ex ipso nomine. quod prefec. debetur a mone. & l. defensores. 2. ibi: nominis sui tantum fungantur offi. C. de defensor. cum. 16. q. 1. c. si cupit. in prin. h. x. quo videtur dicendum, quod cum sint maioris dignitatis & honoris, quam Canonici, quod illos præcedere debent.*

Nono, Abbates habent multa priuilegia in corpore iuris clausa, quæ non competunt Capitulo ecclesie cathedralis, nec Canonici, inter quæ dispensant in pluribus articulis, contra regulas iuris communis, ex quibus *Specul. in tit. de allegat. & dispensat. §. sunt quoque nonnulla alia persona. vers. alias quoque. enumerauit 35. casus.*

Item possunt conferre primam tonsuram, & minores ordines, vsque ad lectoratam inclusiue, subditis suis, in quibus iurisdictionem habent quasi episcopalem, *69. distinct. c. 1. iuncta gloss. in ver. alia. de suppl. neg. prelari. c. cum contingat. & de etat. & qual. c. Abbates. in si. iuncta 2. gl. pen. de priuileg. lib. 6. facti c. 1. cum gl. in ver. a non episcopus. de ordin. ab Episcopo, qui renun. Episcop. duob. tamen concurrentibus, vt copulatiue interuenientibus, videlicet, quod sint presbyteri, & quod benedictionis munus susceperint. *dist. esp. cum contingat.* aut saltem per eos non steterit, quominus receperint. per dictam c. 1.*

Abfoluant in super monachos ab excommunicatione, pro violenta manuum iniectioe, in personam ecclesiasticam, incurta iuxta determinationem. *c. 2. Cap. canonica. & c. cum illorum. de sent. excom.*

Modo magis priuilegiatus minori priuilegiato preponitur, secundum *gl. ordinariam. in ver. priuilegiatum. c. accusatus. §. sane. de heret. lib. 6. facit c. volentes. de offi. legati. l. ff. de offi. procons. 21. dist. c. denique. facit de priuileg. credit. per totum. ff. & C. & qui potiores in pign. hab. l. aspidus. cum duab. auct. sequent. & etiam facit C. de iure fisci. & de priuileg. dicitur. per totum.*

Decimo, Abbas benedicitur ab Episcopo: dicitur *1. c. & c. cum contingat. supra alleg. c. quoniam. 69. c. meminimus. de accusat. c. inter monasterium. de sent. & re iud. vbi etiam plene tractatur maxime ex Panor. & Fel. An electus & confirmatus, ante benedictionem debeat appellari Abbas, vel electus & idem Fel. *in c. eam 16. col. 5. ver. tertio restringuntur. de rescrip.**

In tantum, quod ista Abbatis benedictio non est simplex, sed mista inter ordinatorem, & simplicem, medium tenens: tamen plus participat ordinatorem, quam simplici, eo, quod per illum, potestas conferen-

di certos ordines, & benedicendi abbates subditos, confertur, prout not. Ioan. Andr. *in ver. ad sacros. post Host. ibi in c. tuam. de etat. & qual. in c. meminimus. prealleg. in verb. benedictionis. gl. ordinata plenior de iure. in verb. benedicti. clem. attendentes. §. statuimus. de statu monach.* Ratione cuius benedictionis, possunt benedicere ornamenta Ecclesie, Imagines, Crucem, Libros, & similia. not. Stephan. & Guil. de Lauduno, & Card. *in d. §. statuimus. & in d. c. Abbates. vbi Ioan. Andr. in nouella. Dom. de S. Gemin. & Philip. Francus d. priuileg. lib. 6. Angelus de Claua in sua summa, in ver. benedictio. §. 1. & 2.*

Vndecimo, Abbates dicuntur sponsi, vel mariti spirituales suorum monasteriorum, non sic Canonici, not. *gl. 1. post Inno. in c. quia proprie de elect. Non tamē ita proprie, sicut Episcopi ecclesie cathedralium. notatur in c. vlt. de postul. prel. iuncta c. si abbatem. de elect. lib. 6. vbi probatur, quod episcopus non potest eligi ad aliam prælaturam, sed bene Abbas.*

Duodecimo, Abbates, vt plurimum, ex priuilegio, aut consuetudine, vtuntur insignibus Pontificalibus, scilicet annulo, baculo, mitra, sandalibus, & benedictione solenni. *c. Abbates. de priuileg. lib. 6. & c. vi. Apostolica. vlt. de priuileg. lib. 6. Quæ non inueniuntur cõcella simplicibus Canonici, vel aliis inferioribus saltem ita communiter. Et hæc dignitas summe est attendenda; cum illa tendat ad gloriam & honorem maximum, ratione delationis prædictorum Pontificalium. de quibus plene per *Specul. in tit. de priuileg. §. 1. ver. Abbas. Et propterea dicebat Gemin. in d. c. vi. Apostolica. quod plus debet honorari prælatus, qui potest vti talibus insignibus Pontificalibus, quam qui non potest vti subditis, quod ex maioritæ ornatus, quo quis potest vti, colligitur etiam maioritæ dignitatis: & hoc dicit esse notandum pro ordinandis Abbatibus, in actibus, qui per eos geruntur: Quoniam ex quo vtuntur dignioribus insignibus, & maioribus præfulgent honoribus, etiam debent in digniori loco collocari. facit *gl. 1. dist. c. parsimoniam. cum text. in §. 1. In tit. de iuribus. & in c. pen. & c. quoniam. de vit. & h. vlt. vbi ex qualitate, & preciofitate ornamentorum, augetur dignitatis prærogatiua. dicit tamen Luc. de Penan. *l. vlt. c. nulli licere in frenis. lib. 11. in 3. col. quod inferiores non possunt præferre maiore dignitate, aut potestate, vt ornamentis eius qualitatibus, & decoris. quod maiori conuenit: quod not. per text. in d. cap. vi. apostolica. quoniam vidi de hoc dubium. Et vide Geminianum in d. cap. vi. apostolica. vbi ponit, quando, & quomodo, & quibus mitris Abbates possunt & debeant vti, & in quibus locis.****

Decimotertio, maior idoneitas exigitur in Abbate, quam in canonico Promouendus enim in Abbate, debet habere 25. ann. notat Panormitanus per illum *tex. in cap. cum in cunctis. §. inferiora. de elect. Maior autem septennio, licet minor quatuordecim, potest esse Canonici Ecclesie cathedralis. c. supra ordinata. c. ubi notatur. de prob. bonus text. cum *gl. in c. ex eo. de elect. l. 6. facit c. ex ratione. & c. indecorum. de etate. & qual. ac etiam moribus. 18. q. 2. c. si quis Abbas in Authen. de monachis. §. 1. col. 1. & in Auth. de sanctiss. Episcopi. §. in benus. coll. 9. In maioribus autem dignitate, maior idoneitas & sufficientia requiritur, d. c. cum in cunctis. in prin. 1. q. 1. c. vlt. §. in fin. facit *l. qui indignus. ff. de senato. facit quod not. glo. in ver. præsumpt. in c. scriptum. de elect. Et ex istis fundamentis tenet multi, quod Abbates sunt Canonici Ecclesie cathedralis, & ceteris inferioribus dignitatibus Ecclesie cathedralis præferendi. Et his motibus mouetur quidam Ioannes Montai-***

Montaigne, post tractatum de bigamia, qui hanc materiam disputavit. Et licet aliqua fundamenta pro parte contraria faciant; ad illa tamen respondet, & videtur in hanc partem inclinare: ego autem adhuc recitabo argumenta & motiva, pro parte contraria, & tandem quid tenendum, dicam.

Et primo, pro Capitulo Ecclesiæ cathedralis facit: quia Episcopus & Canonici Ecclesiæ cathedralis cum statuunt vnum corpus spirituale & mysticum; cum Episcopus sit caput, Canonici qui simul Capitulum efficiunt alia membra. Vnde Episcopus sine sui Capituli consilio, nihil de spectantibus ad regimen Ecclesiæ suæ tractare vel concludere debet. *capit. noui. & c. quando. de his que sunt à prælat. sine consensu Cap. Nisi consuetudo legitime præscripta haberet contrarium. cap. non est de consuet. l. 6. Modo membra caput sequuntur. cap. non liceat. in prin. de præscript. leg. cum in diuersis. ff. de relig. & sumpt.*

Et quidam doctor, me existente in studio, male interpretans illam legem, allegauit eam, ad istud propositum: Quod ubi est caput, censetur esse totum: quod adhuc peius, pro doctore, intelligentes scholares, ceperunt eius capones & dimiserunt capita. Et cum conquestus fuisset doctor de suis caponibus, accesserunt ad eum scholares, & dixerunt; Domine, vos interpretando legem in diuersis. ff. de relig. & sumptibus. iuner. dixisti, quod illa lex faciebat, quod ubi erat caput, censetur esse totum: ideo illam volendo deducere ad effectum, accepimus capones, & dimisimus capita. Sed quia videmus, quod nihilominus conquerimini de caponibus vestris, qui censentur esse in loco, in quo sunt capita secundum illam legem: ideo videtur, quod aut illa lex hoc non dicat, aut quod nostræ leges sunt fraudulosæ, aut quod interpretatio vestra non est bona, aut quod indebite conquesti fuistis de dictis caponibus: & propterea detis nobis veram interpretationem illius legis. Qui doctor respondit, quod illam intelligebat solum in suo casu, scilicet in sepultura cadaveris mortui, & non in caponibus: & quod interpretatio scholarium erat nimis larga, & ultra quam intellexisset dictas doctor.

Secundo, pro hac parte Canonorum, & Capituli facit. Quia maior est communio inter Episcopum & suum Capitulum, seu Ecclesiam, quam cum aliis corporibus vel ecclesiis inferioribus. *ca. requisitis. §. si vero. in fin. de rebus. Adeo, quod quicquid acquirit Prælati, suæ Ecclesiæ, vel Capitulo acquirit, ut ibi in cap. 1. in fin. c. 2. & 3. de peculio cleric. & c. unico. 17. 7. 1. in fin.*

Tertio, Canonici dicuntur fratres Episcopi, *d. c. 1. cap. quarto. de his que sunt à prælat. sine consensu Capituli. 25. dist. c. esto subiectus.* sicut Cardinales omnes dicuntur fratres Pontificis. *c. licet tertio. de test. c. 1. de off. leg. cap. fundamenta. in princip. iuncta gloss. in verb. fratres. de elect. lib. 6.* Et sic Episcopi ac superiores fratres Romani Pontificis appellantur. *c. quam graui. de crimine falsi.* Quia ergo Episcopus ut maior ordine, & dignitate Abbates præcedit, in quo nullus hæsit: ergo & Capitulum suum ratione dictarum cõventionis, & fraternitatis: cum videamus dignitatem, & honorem paternum ad filios transire. *l. fãmme. l. filium & l. liberor. ff. de senat. l. cum legitime. cum ibi notatis. ff. de statu homin. c. 2. de conuers. infidel.* Et facit, quia connexitas & coniunctio, operatur ampliationem priuilegij, ut tenet dom. meus Iason. & ibi ostendit per multa *l. 1. c. de transf. & dixi in consuetudinibus nostris ducatus Burg. tit. Des iustices, & droictz. d'icelles. §. 4. in gloss. Et sur ses hommes subiectz. ibi, Additio: Et Adnerre. §. c. etiam vi-*

demus, ratione coniunctionis, siue dignitatem, siue nobilitatem descendere in vxorem, & apud eam residere, etiam post eius mortem, quamdiu vidua manserit. *d. l. fãmme. l. 1. §. vlt. ff. de senatorib. l. mulieres. ff. de incolu. l. mulieres. C. de dignitat. lib. 12. c. ex parte. vbi gloss. in Panorm. & Felin. de for. comp. bonus text. in c. u qui. §. fin. de sepul. lib. 6.*

Et licet ad ista tria fundamenta videatur respondere idem Iohannes de Montaigne, quod communio, & fraternitas, existens inter Capitulum, & Episcopum non transfert honorem debitum Episcopo ad Capitulum, sicut frater, aut socius, non transfert honorem, aut nobilitatem, seu dignitatem ad fratrem vel socium, maxime quando Episcopus non est de Capitulo, ut in pluribus, ut dicam in 45 consider. Quoniam; ut etiam dicit, Episcopus non venit appellatione Capituli, probat tunc. *de his que sunt à Prælat. sine consensu Capituli.* vbi Prælati & Capitulum ponuntur tanquam diuersa & dicit esse gloss. in iustitiam & singularem in *de. 2. §. illi vera. in verb. in eisdem. de atar. & qual. facit c. vnicum. ne sede vacante. lib. 6. c. postulat. de concess. præbend. cap. collatione. de appell. lib. 6. quod not. gloss. in c. caut. de elec. Tamen lux responsiones, non stringunt ad prædictum, in casu, maxime in quo Episcopus vadit professionaliter, & est cap. in canonibus, quia tunc, cum sit canonicus. Pan. in c. postulat. de concess. præb. Ibi, est tanquam caput, & Canonici membra, reprecætantes simul Ecclesiam catholicam. Non enim licet à capite membra discedere. Ideo statim post Episcopum debet esse Canonici, tanquam membra immediate sequentia caput, & hoc tenet Gemin. & alij in c. quatuor. §. quinquam. in 3. not. de præbend. in 6. & alij supra alleg. in prin. huius considerat.*

Et licet dignitas non transferatur ratione communionis, aut fraternitatis; tamen ratione communionis & connexitatis, quis sortitur priuilegium, seu consequitur priuilegium priuilegiati, ut dixi hic ante: & faciunt infinita, quæ adduci possent. de quo plura per dom. meus Iason *d. l. 1. c. de transf. Ultra eum faciunt, quod ratione connexitatis quis sortitur, seu consequitur priuilegium gloss. in c. postulat. quasi in fin. de concess. præben. Hinc videmus, quod si plures delinquant, quorum aliqui sunt clerici, quod ratione priuilegij clericatus, non solum clerici delinquentes sunt remittendi coram iudice Ecclesiastico, verum etiam laici delinquentes, cum clericis. Istud est dictum stupendum Antonij de Prato veteri *in l. 2. ff. que sententia sine appell. res. in. allegatum per Felin. in cap. 1. de præscript. pro hoc facit dictum Birtoli in l. præcipimus. §. eo obseruando. C. de appellat. dixi plene in consuetud. nostris ducatus Burgun. in tit. Des iustices, & droictz. d'icelles. §. 5. in gloss. S'il n'a grace du Prince. versic. antequam tamen ponam illos casus. num. 70. Nam, nulla maior esse connexitas potest, quam sit inter caput, & membra, cum sint indiuisibilia.**

Sed ratione connexitatis, idem debet esse iudiciu de vno connexorum, quod de alio. Felin. in cap. translato. in 2. col. & in 17. consequenti. Hinc est, quod sententia generalis extenditur ad cõnexa. Idem, dom. meus in *l. si de certa re. in 2. col. in. C. de transf. & ratione connexitatis, Ecclesia cognoscit de causa profana. Panor. in c. licet ex suscepro. in 5. col. in. extra de foro camp. Et ratione cõnexitatis, iudex impetratus super petitorio, cognoscit de possessorio. Panorinitat. in cap. ex cõnexione. extra de restitu. spul. Imo, dictio taxatiua non tollit cõnexa. dominus meus Iason in *l. actionem. C. de procur. Et si quis se extendat vsque ad cõnexa, dicitur obseruare fines mandati. dom. meus Iason in *l. si***

procurator ad unam speciem. C. de procurat. Et ratione etiam fraternitatis quis etiam consequitur privilegium, ut dicit Bart. *in l. qui iurisdictioni preest. in fin. ff. de iurisdic. un. in d. c.* Vbi ponit de duobus tractibus feudum commune habentibus, & unus committit feloniam, propter quam privari deberet feudo: alter vero non, quod neuter privabitur: quam decisionem sequitur Coriet. *in singularibus suis. in verb. communitas. & dom. meus talon in d. l. 1. C. de transact. alleg. Bald. in cap. 1. quibus mod. feud. admitt. sed non allegavit Bart. dicto loco.*

Quarto, pro hac parte facit: quia Capitulum, sede vacante Episcopo succedet in omni iurisdictione Episcopali, sine exercitio eisdem, in libera spiritualium & temporalium administratione. *c. his qua. & ca. cum olim. in fin. de mai. & obed. c. unico. cod. tit. li. 6. c. si episcopus. & cap. fin. de supplen. negl. prel. lib. 6. clem. statutum. de elect. cum concordant.* Et licet ad istud fundamentum respondeatur, quod istud privilegium est temporale, durante vacatione sedis Episcopalis tantum: & ideo, quod sit honor ratione privilegij impendendus, eodem tempore finiri debet, quo ipsum privilegium. Ex quo, ut dicitur, quando sedes vacat, & Capitulum gerit vices Episcopi, præferri debet Abbatibus & inferioribus prælatis, per *c. precipimus. 14. distinct. cap. sane. le second. de offic. del. quæ not. velin. in rubr. de maior. & obed. col. 3. in prim. adducuntur not. per Iohan. And. in novella in c. de liberatione. super gl. 2. de offic. leg. lib. 6. vbi dicitur, quod præposita Ecclesiæ Taurinen sit ibi maior dignitas post Episcopalem seu Pontificalem, eo: quod immediate sedet post Episcopum, conuocat Capitulum: & similia quæ sūt signa maioritatis: licet Archidiaconus dictæ Ecclesiæ mortuo Episcopo gerat vices Episcopi de iure speciali. & ibidem Dominicus & Philip. Francus & Fel. *in d. rub. pen. col. in prim.**

Sed prædicta nihil faciunt ad propositum: quia ea tantum ratione in hoc casu de iure communi Capitulum, sede Episcopali vacante, gerit vices Episcopi: quia est maior, quo ad administrationem Ecclesiæ cathedralis, quæ est magistra totius diocesis, post Episcopum, cui sit membrum immediate inherens capiti. Ideo tanquam habens maiorem dignitatem iure dante ei administrationem, de iure communi. In casibus autem alijs allegatis sunt casus speciales, qui habent dicta privilegia, ex speciali consuetudine locorum: ex quo non debent trahi in consequentiam, nec ex illis arguendum est, ad quod ex iure communi dispositum est. Faciunt ad prædicta *l. quod verum. l. se. ff. de legib. vbi ea, quæ sunt singulariter & in fauorem alicuius introducta, contra rationem iuris, non debent in consequentiam trahi.* Ex quo, in hoc casu, si ex privilegio speciali competat maioritas Præposito: ergo non est dicendum, quod vacante sede Episcopali, competat eidem administratio: quod secus est in casu nostro, cum maioritas in hoc casu competat iure communi: ergo & ratione maioritatis, est extendenda ad administrationem, vacante sede Episcopali. & in his responsionibus ad prædicta argumenta, non ambulat recto pede dictus Ioan. Montaigne, qui voluit fauere Abbatibus in his maxime, quæ concernunt ea, quæ fiunt cum Episcopo, ut infra dicetur amplius.

Quinto pro hac parte facit: quia cathedralis Ecclesia, quam Capitulum constituere videtur, maiori gaudet prærogatiua, quam Ecclesiæ inferiores, & amplius debet honorari, ita quod in odiosis, appellatione Ecclesiarum ciuitatis, vel diocesis, non venit, nec includitur. *cap. quamuis. in §. quoniam. de prebend. lib. 6. vbi Dominicus de S. Geminiano colligit, quod in pro-*

cessionibus generalibus Canonici debent præcedere Abbates ciuitatis, vel diocesis, & esse proximiores Episcopo, de quo dicto supra dixi *in princ.* Est enim matrix Ecclesia, hoc est, maior, vel mater aliarum Ecclesiarum totius diocesis *63. dist. §. ex his constitutionibus.* alias est *y. cum erit. ven. rabil. in fin. de verb. sign. ca. vide. res. 12. quest. & est generalis parochia.* Vnde possunt dioecesani, pro sacramentis recipiendis, & diuinis officijs audiendis, recurrere ad ipsam. *c. apostolica. vbi Hostien. Ioan. And. Zabarella & Anchoran. notant. de donatio. ca. fin. de sepulturis.* & vbi Panormitanus *in primo natali. idem Panorm. in c. 2. de parochijs. bonus text. in 3. c. vlt. 9. quest. 2. in c. sicut alterius Archidiaconus. & Gemin. in notabili. 7. questio. 4. in c. presbyteri.* & quod ibi notant Gemin. & Præpositus *24. dist. c. bona. 12. que. 2. c. violentes. 12. quest. 1. c. licet. iuncta subscriptione. de serijs. c. si Episcopus. iuncta gloss. 2. de pæn. & remis. lib. 6. gloss. notabilis in c. officium. de offic. archiepiscopi. gloss. fin. Panorm. & alij in c. in us. de parochijs. & remissio. Cardinal. Florent. in c. em. dudum. §. statum. de sepulturis.* Immo est ita mater & maior: quod etiam non est necesse, in expressione illius, exprimere nomen sancti, sub quo est dicata, quod tamen secus est in alijs, ut tenet Præpositus. *in d. l. c. presbyteri.*

Nec obstat, quod Capitulum solum, non constituit Ecclesiam, sed simul cu Prælatonita quod Episcopus cõsetur esse in ipsa ecclesia, & Ecclesia in ipso, ut est text. *in c. fore. 7. q. 1. vbi gl. notat, quot modis dicatur Ecclesia, & plenior in cap. querelem. gl. si ne prælati vices sunt.* Vnde mortuo Episcopo Ecclesia dicitur vacans. *cap. cum Ecclesia. de caus. poss. & proprie. c. ne pro defectu. ca. cum Vinton. cap. Messana. de elect. ca. 1. & 2. ne sede vacante. lib. 6. c. quia sapa. de elect. lib. 6. quia verum est, quod Capitulum non constituit solum, nec Episcopus solum, sed simul constituunt Ecclesiam, Episcopus, tanquam caput & Canonici, facientes Capitulum, tanquam membra: ex quo mortuo Episcopo Ecclesia cathedralis non est extincta, nec mortua, sed solum viduata pastore, id est, capite. Cuius potestas propter connexitatem remanet penes Capitulum, tanquam proximitas, & magis attingens Episcopo, ex quo ratione huius maioritatis, & connexitatis, seu propinquitatis, dicitur maior esse omnibus alijs Ecclesijs: & ideo in maiori dignitate sunt, qui proximiores sunt Episcopo, & dicuntur maiores & digniores. dixi supra *in hac parti. in §. cõ id. quæ incip. querendus est de ratione.**

Sexto facit pro hac parte: quia Canonici maioris Ecclesiæ dicuntur clerici primi gradus. Alij autem secundi gradus vel ordinis. no Innoc. *in c. sedes. in 1. gl. de rescript. & in c. fraternitatem. de sepulturis.* Vbi dicit, quod maior est honor, esse Canonicum vnius Ecclesiæ cathedralis, quam alterius inferioris etiam collegiatae. facit *c. statum. in princ. de rescr. lib. 6. vbi Canonici Ecclesiæ cathedralis possunt esse delegati à summo Pontifice.*

Hinc est etiam, quod minor 14. annorum non potest esse Canonicus in Ecclesia cathedrali, licet maior septennio possit esse in Ecclesia collegiata. *regula cancellaria 17. & Bald. in margarito. in ver. Canonici.* Immo infamis non potest esse Canonicus Ecclesiæ cathedralis: not. Innocen. & Panorm. *in d. l. p. fraternitatem.* Ex quo videtur esse dignitas: igitur, &c. Et licet dicatur, quod Abbates non sunt simpliciter clerici, sed prælati, pastores, & in dignitate constituti: tamen non est negandū, quin Canonici sint maiores ordine ex præmissis, cum sint primi ordinis: & quia etiam sunt maiores administratione, cum administrent Ecclesiam cathedralem, quæ est maior quacunq; alia, ut dictum est: Ideo, & sic sunt maiores, & ordine & administra-

nistratone, & etiam, quia in administrando sunt proximiores Episcopos, ideo etiam in digniori loco, ut ex præmissis satis demonstratum est.

Septimo, Cæterus clericorum secularium est dignior & honorabilior, quam religiosorum, not. glo. *fin. in c. qualiter. le. secund. de accus.* & dixi supra ample in hac parte, in 50. *cons.* Nec obstat ad hoc, quod illud erat tempore, quo Abbates & monachi erant solum laici: hodie autem sunt clerici, sicut Canonici, ideo præferuntur omnibus clericis secundum glo. *in c. à subdiacono. 14. dist. 7.* quia, non illa ratione clericus secularis præferatur religioso, quia clericus, sed quia clerici seculares fuerunt primo introducti, & qui fuerunt primi, quam religiosi. Et quia licet vita contemplativa sit fructuosior, quam actiua tamen vita actiua est melior, ut dixi in *dist. 1. consideratio. le. c. ante allegata.*

Octavo facit, Collegium, & quælibet congregatio, vel vniuersitas, videtur honorabilior & dignior, quam persona singularis, facit *statutum. de electio. lib. 6.* vbi appellatione Ecclesiæ parochialis in odiosis, non venit Ecclesia collegiata, licet alias sit parochialis per quod dicit Panor. in *rubr. de vna. & hanc. c. de.* quod in materia restringibili, sub nomine clericorum non comprehenduntur Canonici, nec habentes dignitatem, tanquam habentes quandam qualitatem, super alios simplices clericos. Idem notatur in *cap. bono. extra. de po. in. v. l. in. notabili. & in cap. 1. de iur. calum.* Ad principale dictam, facit *cap. nobis de iure patron.* non habet ius præferendi Prælatum in Ecclesia collegiata, sed debet eligi per collegium. Item collegium habet multa iura & plures prærogatiuas; quia potest statuta facere. *c. cum omni. & c. quæ in Ecclesiarum. cum ibi notatis. de constit. c. cum dilectus. de consuetu. not. Iohan. Andr. & Panor. in cap. cum consuetudinis. eodem tit. 1. notabili. in c. constitutionem. de ver. sig. lib. 6. in ver. statutum. l. omnes populi. ff. de inst. & iur. Inst. de iure naturali. gentium & ciui. §. 1. vbi ample notatur materia statutorum. & per totum. ff. de decret. ab ordine fac. Et habent alia privilegia, de quibus, quod cuiusque vniuersitatis nomine, & de administratione rerum ad ciuitatem pertinentium, & ad municipal. & in l. ciuitas ff. si certum petat. Quæ non habet singularis persona.*

Nec obstat, si dicatur, quod illud procedit in singulari persona priuata, cæteris paribus, sed & Abbas habet dignitatem, & præest corpori, hoc est monasterio siue congregationi monachorum: & sic licet argumentum prædictum bene concludat, quod capitulum est dignius, & honorabilius singularibus canonicis, quemadmodum totum sua parte, facit *capitulum final. de sponsa duorum. ibi: turpis est pars, quæ suo non congruit vniuerso. cap. in toto. cum concordant. de regul. iur. in 6.*

Quia, ad hoc responderetur, quod quemadmodum præest pluribus, quam Abbas: & quia etiam maiorem habet administrationem in Ecclesia, quia maiora administrat, & maiori in loco quod dignius, & maius quam Abbas: qui licet præsit aliquibus, sunt tamen illi, quibus præest, maiores, quam Canonici Ecclesiæ cathedralis, qui sunt honorandi, & dicuntur habere dignitatem, ad minus æquiparantur habentibus dignitatem, quod non est dicendum in monachis, quibus præsent Abbates.

Nono, Capitulum siue Ecclesia cathedralis, dicitur vxor, siue sponsa spiritualis Episcopi: contrahit enim quasi matrimonium cum dicta Ecclesia vel Capitulo, quod initiatur per electionem, roboratur per confirmationem, & consummatur per consecrationem; sicut

carnale matrimonium accipit initium in desponsatione de futuro, robur & firmitatem, in prolatione verborum de presenti, & consummationem in carnalia commitione *c. cum inter canonicos. circa med. de elect. c. inter corporalia post princip. de translat. Episcop. cap. siue vir. 7. questio. 1. dixi in consil. ducatus Burgund. in tit. Des d'oretz & appartenances à gens mariez. §. 1. in glo. Apres la consommation.* Modo vxor vel sponsa, de presenti coruscatur radiis mariti, vel sponsi. *l. mulieres. Cod. de incol. lib. 10. & l. mulieres. Cod. de dignitas. lib. 12.* Sicut ergo Episcopus præcedit Abbatem; ita & Capitulum vel Ecclesia cathedralis. Nec obstat, quod dicitur, quod illa iura loquuntur tantum in matrimonio carnali, & non sunt extendenda in matrimonio spirituali: quia alias sequeretur, quod Ecclesia dispenseret in calibus; in quibus Episcopus dispensat; quia istud est absurdum: quoniam cum hoc, scilicet dispensare & alia, quæ concernunt dignitatem Episcopalem, seu officium Episcopale, competant Episcopo ratione officij Episcopalis, non extenduntur ad eius vxorem, seu sponsam. Sicut nec etiam in matrimonio carnali, quæ competunt marito ratione officij, non competunt eius vxori: Cum femina ab omnibus officiis sint exclusæ: sed solum ea, quæ competunt ratione honoris, & præminentie, in quibus non est dubium, quod hæc competant vxori; ergo de similibus ad similia arguatur; & idem erit in matrimonio spirituali, ut idem honor & reuerentia, quæ debetur Episcopo præminentie, post eum debeat sine vxori, seu sponsæ Et quicquid dicatur bonum est argumentum de matrimonio carnali ad spirituale, cum æquiparentur. Panor. in *c. innotuit. in §. col. in glo. de elect.*

Decimo & ultimo, Abbas est monachus, *c. cum ad nostram. c. cum causam & c. offi. & cap. cum magistrum. de elect. cap. nullus. de elect. lib. 6.* & venit appellatione monachorum. *c. fin. de simonia.* Sed monachus, per ingressum religionis, amittit nobilitatem & dignitatem, secundum gloss. in *cap. scripsit. 27. quest. 2. in cap. fin. in verb. personarum. de statu monach. cap. 1. in gloss. fin. de pur. cano. & vbiq. Abb. & Felin. quia approbat in *cap. inter dilectos. colum. 3. verb. & ista limita. de suæ instr. cap. super literis. col. 7. ver. 2. de regul. de rescriptis. in cap. sane. le. secund. in fin. de off. deleg. & in cap. cum deputati. 1. col. de iudic. dom. meus Iason in l. prescriptione. in 3. col. c. si contra ius vel res. publ. non perdat iura sanguinis, ut in apostilla eiusdem ibi.**

Nec obstat, quod illæ glossæ sint reprobatæ; quia veritas est in contrarium: licet quodammodo ex eo, quod istud est iuris, excusatus fuerit quidam monachus, qui dixerat se nobilem: quoniam, ex hoc nõ fuit sua interpretatio subreptitia, cum his quæ sunt iuris, si Papa, hoc non obstante concedat, videtur dispensare, ut dicit Ludo. Rom. in *singulari suo 37. incip. utrum nobilis. allegatus per dom. meum Ias. in d. leg. prescriptione. supra alleg. 11.*

Ex quibus concludo, quod Abbates debent superferre Canonice Ecclesiæ cathedralis, nec debent eos præcedere, maxime, quando processionaliter incedunt. Maxime cum etiam nomen Abbas est potius nomen solitudinis, quam ordinis vel honoris. gloss. fin. circa medium. in *c. tuam de state & qual. & ibi originaliter dictum Innocentij in fine sui apparatus.* Non debent ergo curare Abbates, vel religiosi, de honoribus vel prelationibus, sed humilitatis, excellentiorem gradum tenentes minoribus & inferioribus se subigere debent, secundum ea, quæ notat gloss. fin. in *cle. 1. de religio. dom. b.* Et statim tenent multi, & tenuit eam Philippus Decius in *iuris consiliis, consi. 165. in 2. volum. vobis*

sunt. 52. tantum consilia. Et haec credo esse variorem de iure, quicquid dicatur. Et ita, quali vniuersaliter seruat: maxime in regno Franciæ, vbi semper Ecclesiæ cathedrales præferuntur in quibuscunque processio- nibus & aliis actibus Ecclesiasticis.

Et quæ dicta sunt de Abbatibus, habent locum in Commendatariis; cum sint eiusdem dignitatis; sicut Abbates & Priores: ex quo hodie (vt communiter videmus) habent administrationem perpetuam, & sunt administratores, ita quod de fructibus libere disponere possunt, prout veri Abbates & titulari, & quibus (vt communiter) committitur cura monasterij, in spiri- tualibus & temporalibus plenarie. Et hoc modo, ita loquentia de Abbate, habent locum in Commenda- tario: vt dicit Pano. *in c. querelam. de elect. in 1. not.* ita tenet per plura Barbatia *in consi. 2. 2. vol.* Et dixi in casu emergenti, *in commentariis nostris, ad consuetudines du. a. Burgun. tit. Des successions des bastards. s. 5. in consi. vi. de scripto. vers. sed nunc. ex quo bona.* Et ita etiam videtur Purpur. *in l. 1. numer. 271. ff. de offi. eius cui mand. est iurisd.*

Trigesimatertia consideratio. Sicut Abbas debet præteriri cæteris dignitatibus secularibus inferioribus ab Episcopo: Ita Præpositus, qui est loco Abbatis; cum idem de Præposito iudicetur, quod de Abba- te, vt notatur per Pano. *in cap. cum illorum. cum gl. in ver. Abbatum. ext. de sent. excom.* Secus vero, si Præpositus non sit loco Abbatis: quia simpliciter consi- deratur; quoniam tunc Archidiaconus Præposito præferatur, not. Bal. *in consi. suo 331. 2. vol. Archidiacon. 2. in 3. volum.* quod tamen non obseruatur in hac nostra ciuitate Heduen. in ecclesia cathedrali; quoniam etiam Præpositus illius ecclesiæ cathedralis præcedit Archidiacono prædicte ecclesiæ, vt infra videri potest *in 41. consi. incip. præpositura videtur maior.*

Sed aduertet; quoniam in his inferioribus dignitati- bus multum attenditur consuetudo Ecclesiæ, vt dicit Pet. de Anch. *in cap. 2. & fin. de statu monach. & Barba. in consi. 5. in 2. vol.*

Trigesimaquarta consideratio. Abbas, si deposuit dignitatem Abbatibus; quia remanet monachus illius monasterij. Pano. *in cap. si ut ex literis. in princ. de iureiur. & in cap. cum ad monasterium. & ibi Ant. de Bur. de statu regular. Fel. de Sen. in consi. suo 19. incip. quidam monachus. Fel. in d. c. si ut ex literis. in vers. terij debent.* debet habere primum locum in choro & in concilio, *debet in c. qua ecclesiarum. col. 34. vers. Fallit quinto seu de- claratur. de consi. & hoc in memoriam pristinae dignita- tis, de qua etiam per eundem Fel. in c. super literis. in 18. col. de rescriptis. & dom. meus Ias. in l. 3. in 1. col. ff. de acq. puss. Purpuratus in l. 1. col. de off. eius cui mand. est iurisd.* quod intellige prout intellexit Fel. in d. loco, dum in- do non culpa sua fuerit depositus ab officio; quia hoc casu non teneret primum locum.

Trigesimaquinta consideratio. Quæ dicuntur & dicta sunt de Abbate, idem dic de Abbatissa, cum etiam habeat dignitatem. *cap. indemnitate. de elect. in 6. cap. 1. de atate & qualir. cum Abbatia dicatur dignitas. Geni. in cap. 2. colum. 3. vers. super 2. dubio. de præb. in 6. Ioan. Monach. in c. inquisitores. de heretic. in 6. Legistæ habent text. in leg. generali. C. de sacros. eccles. Fel. in cap. meminimus. in 2. co. um. vers. ulterius quero. de accus. Non tamen habet potestatem excommunicandi mo- niales. Ioan. de Turrecrem. in c. verbum Dei. de peni- tenti. ai. 1. etiam si esset consuetudo. Fel. in c. dilectus. ec- cles. 2. 2. vol. amplius etiam de mai. & obed. maxime si præsit Abbatissæ habenti terras, in qua iurisdictionem exercet; quoniam in administrationem æquiparatur*

Abbatibus, & dignitatem habere dicitur. Bald. *in cap. 1. qui feudum dare possunt. colum. 5. & iurisdictionem exer- cere potest. Pano. in c. dilecta. in secundo notab. de ma- ior. & obed. & comprobatur. Dec. in c. cum dilecta. de con- firm. utili. vel inutil. col. 6. & in l. i. cum de ff. de reg. iur. Et quæ dicta de Abbatissa, idem in Priorissa, vt in sequenti consideratione patet.*

Trigesima sexta consideratio. Quæ dicta sunt de Abbatibus, habent etiam locum in Prioribus; quia ha- bent locum Abbatis, & est principalis Prælatura in ecclesia regulari collegiata: & Prior ibi ponitur per viam electionis, vt dicit gl. not. in c. 1. in prin. in verb. *Literna. de supel. ingl. prælat.* Imo Prior conuentualis dicitur habere dignitatem. *in cap. nisi esse. in fine de præb. & clem. 2. cum gl. in verb. conuentualis. de rescript.* Et sunt apud nos Prior S. Symphoriani Hedue. Prior. S. Saturnini de Bosco. Prior de Barro regularis: qui per electionem ponuntur, & efficiuntur ibi Priores; quia tales debent præcedere in sedendo clericos seculares & canonicos ecclesiæ cathedralis: imo etiam alios cle- ricos inferioris dignitatis ab Episcopo. Intellige tam- en semper, vt dixi supra *in consi. 32. in c. Abbas re- gulari.* Dum tamen Canonici ecclesiæ cathedralis non incedant collegialiter, sed sint in concilio pro- uinciali, aut etiam in concilio generali vocati.

Idem ergo etiam in Priorissa, quemadmodum præ- tactum est supra in Abbatissa; quoniam tota vis consistit, an præsit monasterio habenti iurisdictionem in terris subditis, vt sic procedat æquiparatio Bald. *in d. c. 1. qui feud. dare poss.* Et facit; quia dispositio loquens de Prælatore, quæ comprehendit Abbatissam, verificatur etiam in Priorissa, vt tradit Fulgo. *in consi. 121. in c. præpositura Bulla sanctissimi.* quem ad hoc allegauit Purpuratus *in l. 1. n. 271. ff. de officio eius, cui mand. est iurisd.*

Trigesima septima consideratio. Decanus in eccle- sia est maior dignitas post Pontificalem dignita- tem, secundum Calixtum, quem allegat Zodericus Zamoren. *in suo Sp. c. de humane viue. lib. 2. cap. 13. vbi am- ple loquitur ad propositum.* De Decano ecclesiæ cat- hedralis dicit: quod Decano post Pontificem maior & principalior cura, & collegij administratio cõgruit: & proximior est Episcopo dignitate, & honore, cui propinquus est in concilio, & assistentia. Ipse col- legium nec non personas ac res collegij iudicat & tractat. Hinc in Exodo, iudicantes in vniuersitate Decanus constitui iubetur, Ex quo, vt dicit, sacri Cano- nes venerandam eam dignitatẽ decreuerunt. Est enim caput Collegij, de quo scriptum est: Constituit eum Dominus in capite, non in caudam, quod cæteris cor- poris membris autoritate & iudicio præcellit, idque primitus loci in Ecclesia iudicat. Habet denique De- canus in collegio & Capitulo primam vocem, primas salutationes, primos recubitus. Hæc sunt verba Zode- rici, qui postmodum ponit eius calamitatem & miseria- rias, quas videt; & intellige prædicta de Decano Ponti- ficalis Ecclesiæ, qui alius est ab Archipresbytero, vt dicit Ioan. de Turrecrem. *in cap. 50. dist.* Et tales ha- bent primum locum, vt dicunt domini de Rota, *dec. 447. in c. fuit dubitatum. in nouis. dicam infra.*

De his dignitatibus sequitur: quomodo vna præfe- ratur alteri. Multum attenditur consuetudo; quoniam, vt dicit Boeri. *in suo tractatu de autoritate, & præemi- nentia sacri magni concilij,* consuetudo in hoc mul- tum operatur. secundum Fel. *in rubr. de mai. & obed. in 5. col. & videatur Card. Flo. in consi. suo 33. & in consi. suo 63. & quid de iure, ponit diuersos text. Boeri in loco hic ante allegato.*

Trigesima octava consideratio. Priores, Rectores seu Præceptores, Præpositi, Thesaurarii, & alij seculares habentes iurisdictionem, & qui præsunt Ecclesiæ collegiatæ dicuntur habere dignitatem, ita quod cæteris clericis secularibus sunt præferendi. Paulus de Lezza. *in elem. 1. de eleg. 9. in cie. ne in agro de flau. reg. 1. 17. domini de Rot. decis. 173.* secundum meam notationem *in notis.* imo etiam Canonici Ecclesiæ cathedralis, cum non habeat dignitatem, vt supra dixi *in 32. considerat. cap. Abbas regularis.* Et tamen tales habent dignitatem, immo etiam dicuntur Prælati. *cap. cum ab Ecclesiarum. ibi bona gloss. in c. 2. de iudic.*

Ex hoc inferitur, quod Præpositus nostræ dominæ Heduen. Decanus nostræ dominæ de Belna: Decanus sanctorum Andochij, Tyrifi, & Felicis de Sedeloco, Decanus S. capellæ Diuionensis, debet præcedere Canonicos Ecclesiæ Cathedralis: intellige semper non procedentes collegialiter, sed de per se. Quoniam si collegialiter procedant, quoscunque alios totius diocesis præcedunt, secundum quod iam supra dictum est *in 31. considerat. incip. Abbas regularis.*

Trigesima nona consideratio. Archidiaconus in Ecclesia tanquam oculus Episcopi est maior post Episcopum de iure communi: vt est text. *in c. 44. bar. & c. mandamus. de off. Archidiacon.* & vt dicit Zodericus *in suo speculo humana vite, lib. 2. cap. 14.* Dignitas huius nec prerogatiua est, nec infimum honoris gradum habere dignoscitur: & ibi ponit præminentias illius, de quibus ample in scribis hic ante allegatis. Intellige tamen, nisi in consuetudo in contrarium, vt infra dicam *in sequenti consideratione.* & vide Boerium *in trakt. suo de auctoritate & præminentia sacri Concilii mag. vbi dicit multum esse attendendam consuetudinem loci in talibus officijs, vt supra dixi.*

Quadragesima consideratio. Thesauraria de consuetudine potest esse maior dignitas in Ecclesia, si habeat administrationem rerum, aut praelationem, & prerogatiuam in Choro & Capitulo: seclusa tamē consuetudine, & reputatione Ecclesiæ, De iure communi non sonat in nomine dignitatis: sed Archidiaconatus, & Archipresbyteratus, etiam si nullā habeat iurisdictionem sonant in dignitatem secundum Innocentium *in cap. de multa, de prebend.* Qui Archidiaconus de iure communi est immediatus post Episcopum in cathedrali Ecclesia tanquam oculus Episcopi, & in multis gerens vices illius, *cap. ad huc. & c. mandamus. de off. Archid.* Ita tenet domini de Rota *decis. 172. in notis & dixi hic ante.* Et de statu huius thesaurarii, & eius miserijs, oneribus, calamitatibus, & afflictionibus, ponit Zoderic. *in dicto suo Spec. humana vite, lib. 2. c. 16.*

Quadragesima prima consideratio. Præpositura videtur maior dignitas de iure, quam Decanatus, quia alijs proponitur. *cap. quomuis. de verbor. signific.* Dicit tamen Innocent. *in cap. de multa. de prebend.* & Archidiaconus *in cap. 1. de consuetud. lib. 6.* Quod de iure non est dignitas: nec etiam Decanatus. domini de Rota *decis. 442. in notis.*

Si tamen Præpositura Ecclesiæ collegiatæ habeat præminentiam in stalli chori, ac loco, ac voce capitulari, & administrationem, censetur ibi principalior dignitas: vt videri potest amplius *in decis. Rota, decis. 451.* vbi ample ponit signa ad cognoscendum, quam dignitatem habet Præpositus, & quam Decanus, & quando vna dignitas est maior, quod cognoscitur ex præmissis, videlicet ex prerogatiua, iurisdictione, vel administratione, ex precedentia in choro seu in Capitulo, & processione.

Et potest etiam ita se habere consuetudo, quod di-

gnitas præposituræ in aliqua Ecclesia sit maior Archidiaconatus: vt tenet Ioan Andr. *in ca. fina. de off. dele. in 6.* qui dicit ita se consuluisse, & *in addit. ad Specul. in not. de prebend.* & ita refert & sequitur Barba. *in consil. 5. in 2. vol.* Et istud est adhuc in ecclesia Heduen. Ibi dignitas præposituræ est tertia, post Decanatum, & Cantatoriam, quæ sunt duæ primæ post Pontificalem dignitatem. Olim tamen fuit prima: quia nō erant dignitates Decanatus, & Cantatoriæ, tempore sancti Leodegarij Episcopi Heduen. quo tempore dignitas Præposituræ erat prima post Pontificalem, vt constare potest ex creatione octo Canonicorum, per eum ibi facta, & foundatione eorundem.

Quadragesima secunda consideratio. Dignitas canonicatus est prima post Decanatum in ciuitate Heduen. Et hoc tam ex consuetudine, quam ex statutis eorum, & ordinationibus illius Ecclesiæ: quod potest introducere consuetudo, vt hic ante *in duabus aut tribus considerationibus præcedē ibi.* & Fel. *in cap. statum. de ratio. & obed.* Et, vt dicit Zodericus *in suo speculo humana vite, lib. 2. c. 15.* Cantor siue primicerius singularis honoris, & dignitatis prerogatiua in Ecclesia fungitur, cuius ministerium ad cælestes laudes, ad cultus diuini augmentum ordinatur hic, vt canonica tradit institutio. Acolytos, & cæteros Ecclesiæ inferioris gradus, ac ministros ad diuina dirigit officia canendi & legendi hymnos, & Psalmodiam præuidet atque instruit, & quicquid diuinæ laudis in communi choro decantatur, per eum sollicite præordinatur: Psalmendi ordinem, orandi modum ipse committit. Negligentes, aut discolos punit: & eius oneri incumbit, vt diuina officia grauitur & ordinate Altissimo persoluantur. Vt iuxta Apostolum omnia secundum ordinem fiant in Ecclesia. Tanto igitur Cantoris dignitas apud Deum dignior acceptiorque est, quanto principalibus cælestibus laudibus occupatur. Ex quo videtur, quod cum Cantor Hedue. solū exerceat officium in festis principalibus, & solum quando Episcopus & Decanus faciunt officium, quod dignius est eius officium. Et quæ alia competant Cantori Heduen. vide Old. *in cons. suo 166. in cap. factum est tale.* vbi dicit, quod scholas ciuitatis & maioris partis diocesis confert. Alia de officio Cantoris vide per Zodericum vbi supra.

Quadragesima tertia consideratio. Maior autoritate præfertur, & ideo Decanus, Cantor, Thesaurarius aut Præpositus, vel Archidiaconus præfertur Canonico, etiam antiquiori propter eius dignitatem, licet sit posterior promotione, ordine vel ætate: quia claritas tituli denotat claritatem, & præminentiam honoris. Ioan. de Imo. & Ang. *in leg. qui soluit do. ff. de her. instit. facit quod dicit Arch. in cap. quoniam 16. dist. vbi* infert, quod vna synodus licet posterior tempore præfertur alteri propter maiorem autoritatem. facit text. *in c. placuit. ver. propter. & ibi not. gl. ead. dist.*

Hinc videmus, quod licet aduocatus filci sit posterior tempore in pluribus locis, & in promotione, & etiam in ætate iunior: tamen ratione autoritatis, quia clarissimus, imo spectabilis, præfertur omnibus alijs aduocatis existentibus in sua sede & prouincia, etiam si sint antiquiores, & prius promoti, & dicam infra *in 7. part. in cons. 33.*

Quadragesima quarta consideratio. Minor ordine, sed maior administratione præfertur maiori ordine in loco administrationis: vt est in Archidiacono, qui ratione administrationis censetur maior Archipresbytero. *gloss. in c. deliberator. e. de o. l. in 6.* Et ideo dicit Dominicus de sanct. Geminiano *in c. E-*

piscopus. 17. distin. quod Archipresbyter in diuinis Archidiaconum præcedit, non autem in alijs. *cap. 1. de etat. & qual. cap. 1. 2. & 3. 60. distin. cap. 1. de offic. Archipresbye.*

Vnde extra missam præcedit Archidiaconus in loco suo voce, in iurisdictione, & similibus. Et sic intelligenda est glossa. 1. & ibi text. *in cap. 1. de offic. Archipresb. Ioan. de Anania in cap. ad liberandam. de iudic. col. 10.* Et de hoc vide plene per Barba. *in cons. suo 5. in 2. vol. vbi ample disputat hunc casum, & infra in 7. par. in 39. consid.*

Sic etiam videmus in Rectore studij, qui præcedit Episcopum scholarem in ipso studio, vt dicit Abb. Pan. *in c. auduis. col. 3. de concess. preben.* quod intelligendum est in his, quæ tangant administrationem sui officij, puta sedendo in collegio, sed extra collegium semper Episcopus debet præcedere Rectorem.

Quadragesima quinta consideratio. Existens in maiori dignitate quàm sit locus, vbi est, non præcedet omnes de illo loco, maxime, quando ibi vt vnus de loco. Abb. Pan. *in c. postulasti. de concess. preben.* qui ponit exemplum de Episcopo existente in Capitulo, vt Canonici: quia non præcedit Capitulum: debet tamen habere secundum locum: intellige, si sit Episcopus illius Capituli, alias sedere debet in loco. Hunc est etiam, quod licet Canonici alicuius Ecclesiæ Cathedralis sit vicarius Episcopi eiusdem ecclesiæ: tamen sedebit in choro, & Capitulo ipsius ecclesiæ in loco suo. Geminianus *in c. à collatione. ad fi. de appellat. in 6.* Quando autem Episcopus est in Capitulo, vt Prælati, aut vt Canonici, vide in glo. *in d. c. à collatione.* vbi dicit, quod quando est in primo loco & ei primo scribitur: tunc est in Capitulo, vt Episcopus, & caput Capituli. Quando vero non est in Capitulo, in secundo loco, & scribit post alium: tunc est ibi, vt Canonici, vt est in Ecclesia Heduenfi. vbi non scribitur, Episcopus & Capitulum, sed Decanus & Capitulum. & ideo est ibi, vt Canonici. de qua gl. vide Pan. *in c. postulasti. de concess. preben.* vbi dicit, quod Episcopus est Canonici de iure communi. & vide Fel. *in cap. in fratribus. §. excessu. de offi. ord. in 6.* vbi ponit, An Episcopus habeat iurisdictionem in Canonici.

Quadragesima sexta consideratio. Quod Vicarius Episcopi existens in actu, in quo est vt Vicarius, sedebit in loco maioris. *d. c. precipimus. 93. distin.* quæ text. in hoc extollit Ludo. Ro. *in g. suo 34. c. incip.* & dicit Pan. *in cons. 22. in c. fuit à me postea quæsumus. in 1. vol.* quod non valet consuetudo, quod Archidiaconus præcedat Vicarij Episcopi. & *in cons. 21.* ponit, quod Archidiaconus non est maior Vicario: Imo, Vicarius est maior: quoniam, vt dicit, est in maiori iurisdictione, ideo præferendus in sessione. *c. statumus. 17. distin. §. si. de c. leg.* Et etiam dicitur associari Episcopo in iurisdictione. vt dicit text. *in c. in nouatione. 16. q. 17.* ergo præferendus est post Episcopum omnibus diocesanis. arg. *in c. recolenses. de statu regul. c. cum in tua diocesi. de sponsalib. maior est honestior, vt dicit text. in Anthon. de defen. ciuitatum. §. nos igitur.* sed Vicarius Episcopi præest melioribus: quia etiam Vicario, & omnibus de diocesi, vt dictum est, & habet iurisdictionem ordinariam, & Archidiaconus nullam nisi ex consuetudine in duobus, vt ibi dicit. Cum ergo sit maior Archidiacono præferendus est: & ideo, vt concludit *in consilio sequenti,* non valeret consuetudo, quod Archidiaconus præferatur Vicario Episcopi, tanquam omni iuri contraria. Primo iuri diuino, vt colligitur *ex c. ad huc. 89. in 1. & ordini naturali.* vt colligitur *in c. est ordinat. 33. q. 5.* & iure Canonico, cū maiori in administra-

tione præferendus sit iure ciuili, vt colligitur *ex l. vt gradum. ff. de munerib. & honor. c. l. ff. de albo scrib.* Ergo impræscriptibilis, & potius dicitur pestis quam consuetudo, iuxta ea quæ habentur in simili *in c. ad sollicitudinem. tex. & gl. de probat.* & etiam contra honestatem: & ideo non valet *c. cum decorem. extra de vita & hon. cler.* & etiam contra rationem & contra primum gradum humilitatis, vt probat Panor. *in d. cons. 22.* quem sequitur Fel. *in c. si unum. extra de maso. & obed.* Hæc tamen consuetudo est in diocesi Heduen. vbi omnes antiquiores in promotione præcedunt Vicarium, & officialem Episcopi, nisi habeat aliam dignitatem.

Quadragesima septima consideratio. Inter plures eiusdem dignitatis & nominis præferuntur, qui in maiori loco habent dignitatem & nomen. vt inter plures Canonicos præferuntur, qui sunt Canonici in ecclesia cathedrali Canonici ecclesiæ collegiate non. Inno. *in c. fraternitatem. in fin. de donat. facit c. statutum. de rescript. in 6.* Fel. *in rubr. de maior. & obed. facit cap. quamuis. le premier. de preben. lib. 6.* & facit dictum Inno. singulare *in c. sedes Apostolica. in 1. sua gl. de rescript.* vbi dicit, quod Canonici cathedralis ecclesiæ possunt dici clerici primi gradus, alij autem dicuntur clerici, secundi gradus. Rationem huius assignat Nicolaus Boerij *in suo tractatu de autoritate, & præminentia sacri magni Concilij, in secunda ratione primi articuli. 1. eo,* quia vt dicit, ecclesia cathedralis est matrix & communis omnium diocesanarum, adeo, quod ad illam singuli, veriusque sexus clerici & laici pro sacramentis recipiendis, & diuinis officijs audiendis recurrere possunt sine proprii curati autoritate, & sine iniuria, & licentia: Cū tota diocesis sit ipsi Episcopo parochia, & Episcopus cōcurrit cum omnibus curatis suis diocesanis, in curæ animarum exercitio, licet non in iurium parochialium perceptione totali, sed bene particulari, inspecto iure communi, quo Episcopus habet quartam omnium decimarum, intra suæ diocesis fines obuenientium. Hæc omnia, vt dicit, probantur *in d. cap. quamuis. 6. quam. de preben. in 6. in c. Apost. in prin. de dona. c. parochiano. vtrouique Abbas. de sepultur. iuncto c. ult. & 3. de parochiis. c. cum contingat. de dec. c. conquirente. de offi. ord.* Et intellige prædicta, quod tales Canonici præcedunt omnes alios Canonicos, etiam si sint æquales in redditibus, etiam si sint Canonici cappellæ Regiæ seu palatij regalis, & si simul incedant Canonici Ecclesiæ cathedralis debent tenere manum dextram, & alij manum sinistram, vt dicit Nicolaus Boerij *in loco supra alleg. ver. Et deinde seculares.* Sed his temporibus nostris Christianissimus Rex noster Franciscus I. impetrauit à summo Pontifice Leone Papa X. priuilegium tale, quod Canonici suæ cappellæ ordinariæ præcederent omnes Canonicos totius Regni, etiam Ecclesiarum cathedralium, & metropolitinarum.

Et aduerte, quod Canonici ecclesiarum cathedralium, in Francia in hyeme habent tegumentum in capite pro ornamento eorum, quod dicitur *almutsa,* quæ sit diuersis modis, vt dicit Card. Zabarella *in cle. 1. col. 2. de statu monarch.* quasi in tota Gallia sūt ex pelle grisea desup. & intus ex pelle varia, quæ apud nos dicitur, *Mennus vers.* In ecclesia vero cathedrali huius ciuitatis Canonici habent dictum ornamentum ex grisea pelle, seu Penna: alij vero Canonici, ecclesiarum collegiatarum ex pelle, quæ vulgo dicitur, *D'un escurieux.* ad differentiam maioris ecclesiæ. Sed in ecclesia Lingonportant ex pelle nigra: & dicunt, quod omnes ecclesiæ cathedrales fundatæ à Carolo Magno ita portant.

Quadragesima octava consideratio. Inter plures equaliter promotos in vno loco præfertur, qui merito vite nobilitate, aut scientia alios antecellit. not. glo. in c. *de accusat. in prin. in gl. in ver. prapositione. in 9. dist. in c. vbi Archidiaconus.* Et ideo Episcopus doctor præfertur Episcopo non doctori, Dominicus de S. Gem. in cap. *Isidorus 16. dist. Fel. in rubr. de maior. & obed. & dicit Bald. in c. cum olim. de consuet. in prin. quod Doctor etiam tardius receptus, præcedere debet. & dicit Bald. in l. nemo. C. de aduoca. diuer. iud. de meliori sanguine præfertur cæteris: & de Episcopo doctore, qui præcedit alium, vide Card. Alex. in c. *Isidorus 16. dist. & Barb. consi. 57. in fi. n. 2. vol. vt ita limitat Fel. in d. c. Episcopus supra alleg.**

Sic etiam videretur, quod Canonicus doctor, & sic de singulis similibus præcedere deberet non doctorem primo receptum; quod tamen non obseruatur. Et videretur hoc esse eo; quia proprietas promotionis & ordinationis in talibus semper consideratur, vt dixi ante in 25. *consid. incip. Episcopi in s. sionibus. & c.* & maxime inter personas, vt tenet glo. in cap. *sacrosanctus. in verb. presenti sessione. circa med. de autoritate sacrorum Conciliorum*, vt ibi Guimier, qui dicit prædictas considerationes debere tantum locum habere in pluribus promotis eodem die; quia tunc isto casu merita personarum debet attendi per l. 1. & ibi Bart. & Alex. ff. de *rese. prælat. de duobus doctoribus eodem tempore factis, de quo infra dicam.* Et ita etiam tenet Nicolaus Boetij in suo *tract. de autoritate & præminencia sacri magis Concilij*, vbi dicit, quod ita fuit obseruatum in congregatione Turoni, & Lugduni congregatis, vbi vniuersalis ecclesia congregata fuit.

Quadragesima nona consideratio. In habentibus eandem dignitatem in vno eodemque loco præfertur, qui à maiori recepit dignitatem, vt in Canonico à summo Pontifice, qui præfertur Canonico ab alio inferiore creato: intellige data paritate temporis creationis. Faciunt quæ dicunt Pan. Cardin. Zabarella, Pet. de Anch. & Ant. de Bultis in c. *per tuas. extra, de maior. & obed.* Dicam latius infra, in prælatione dignitatum temporalium, maxime, quando ponam præminentiam militum, quæ erit nona pars huius tractatus, in 26. *consideratione. & in 7. part. 38. consider. incip. quoniam inter istos.*

Quinquagesima consideratio. Officialis principalis Episcopi cum dignitatem habet, alios clericos seculares præcedere debet. notat. per Card. in *elem. 2. de rese.* Intellige tamen, dummodo tales non sint in dignitate maiori constituti. Ino etiam si sit Canonicus ecclesie Cathedralis, non præcedet ipse Officialis alios Canonicos prius eo receptos in dicta ecclesia, vt dixi supra in 45. *consider. incip. existens in maiori dignitate.* Dicit tamen Panor. in *consi. 21. in 1. volum.* quod Officialis generalis Episcopi debet præcedere omnes totius diocesis post Episcopum, cum faciat idem consistorium cum Episcopo, cap. 2. *de consuet. l. 6.* Sunt & alij duo post Officialem, qui habet aliquam præminentiam, vt est Vicedominus, qui præest rebus vel iuribus Episcopalibus: de quibus Specul. in *tit. de Vicedomino. & habetur 89. dist. c. volumus. & c. seq. & Oeconomus, qui præest rebus Capituli, de quo infra dicam.*

Quinquagesima prima consideratio. Clericus secularis præfertur regulari & præcedit regularem, notatur in cap. *legi epistolam. & in s. alia 16. quest. 1. Ioan. And. in reg. delictum. lib. 6. in Mercur. lib. 3. & glo. final. in cap. qualiter. l. 2. de accusat.* quæ dicit: quod dignior est cæteris clericorum, quam monachorum. Et anterior

est status clericalis; ergo honorabilior, gl. in c. *quorundam, ver. prædicatorum. lib. 6. & c. fin. de pact. lib. 6.* cum de his mentio habeatur in *Psal. 109. ibi: Tu es sacerdos secundum ordinem Melchisedech. & ad Heb. 7. in prin. & 6. in fine.* Religio vero proprie dicta post Christum successit, authoribus Bahilo, Benedicto, & August. de quibus Ang. de Claua. in *sua summa. vt ver. reliquosus. in prin.* De antiquitate tamen monastica religionis, quomodo etiam fuit ante Christum, dicam alibi. Et plenissime Iodocum Clithoneum in suo *Antistabro. lib. 5. cap. 3 & 6.* & in toto illo lib. multum extollit & magnificat vitam monasticam.

Ex hac consideratione videtur Felin. in *d. rub. de maior. & obed.* incidere in dubium: an vita actiua sit dignior, quam contemplatiua, & ibi plures remissiones allegat, quas vide. Vide etiam Lucam de Penn. in *l. 2. C. de dignit. lib. 12. & in l. 2. C. vt digni. ordo fruetur. lib. 12.* & Bern. de Batis in *2. part. sui Rosarij. serm. 8. in litera O.* vbi ponit, quod vita actiua est fructuosior. Hieronymus tamen inter alios multum commendauit vitam anchoritalem, eremitarum, seu religiosorum: de qua commendatione amplissimam fecit mentionem Io. Ludou. Viu. de Monte regali in *suo lib. quem opus regale intulauit, in tractatu de pugna partu sensitue & intellectu.* Et etiam Ang. in *consi. suo 179. incip. visis prædictis. col. 4.* quod vita contemplatiua est melior actiua. Albericus tamen, & dom. meus lat. post eum in *l. 1. in 3. col. ff. de iust. vt iur. referens Hostient in præmio summa 2. l. 4. col. in. referunt & dicunt, quod vita actiua est melior contemplatiua. Hinc ex hoc inferunt, quod recti iudices & Aduocati vtentes recto iure, prout debent, plus merentur, & meliorem vitam faciunt, quam fratres prædicatores, & religiosi. Et idem etiam tenet idem Alber. in *l. per due. sec. C. mandati.* quod dicit esse verum Neuzia. in *sua Sylua nuptial. h. eorum studia & labores sufficiant principaliter gratia obediendi præceptis diuinis, & non gratia lucri vel ambitus.* Nam Deus iussit: In sudore vultus tui vesceris pane tuo. *Genes. 3. & c. in c. 50. dist.* Et istud etiam tenet idem Alber. in *l. si quis desideria. C. de iussu. q.* Vbi dicit, quod officium Aduocatorum apud Deum non implicat peccatum, de quo dicam infra in *par. 6. in 29. consider. incip. officium aduocacionis.* Et de huiusmodi vita actiua, & contemplatiua dicam infra in *2. part. in 48. consideratione*, vbi ponam etiam de vita ista seu communi.*

Quinquagesima secunda consideratio. Quo ad præminentiam vnius religionis ad aliam S. Thom. 2. 2. *quest. 188.* dicit, quod excellentia vnius religionis, quo ad aliam potest attendi tripliciter. Vno modo ex parte finis, & sic illa dicitur perfectior religio. Altera ordinatur ad potiores finem, & secundam hoc inter religiones. Illa quæ ordinatur ad docendum, & prædicandum, tenet summum gradum. Et ratio est, quia quauis prædicare & docere sit actus vite actiua; procedit tamen ex plenitudine cõtemplationis, secundum Greg. vnde præfertur simpliciter cõtemplatiua, sicut maius est illuminare, quam lucere solum: & vt ait Euangelista: *Qui fecerit de his mandatis, minimus vocabitur: qui autem fecerit: & docerit, magnus vocabitur in regno caelorum.* vt dicitur de Ioanne, *l. 1. c. 1.* qui fuit præcursor, & prædicator illius, dicit: *Ego sum vox clamantis in deserto.* & c. Propterea dictum est de eo per Angelum: *Eritis magni coram Domino.* Tales enim sunt doctores prædicantes Euangelium Dei, qui ante fulgere debent. *D. in 12.* Qui docti fuerint, fulgebunt, quasi splendor firmamenti. facit etiam *c. h. c. de recond. lib. vbi dicitur: Sicut maius bonum minori præponitur, ita vtilius communis specialis.* Et quia in his est maior, latior & prolixior, ex quo

maiora stipendia saltem honoris, & præminentia sunt adhibenda, *in memo. C. de officio magist. offi.* Et in hoc recte præponitur doctrinae silentio, sollicitudo contemplationi, labor quieti. Vnde religiosissimæ ad ista deputata sunt propinquissime perfectioni Episcoporum, ex quo videntur tenere primum gradum, & secundum gradum tenent illi, qui ordinantur ad contemplationem. Tertium, qui occupantur circa exteriores. Ex quibus videretur inferendum, quod sunt præferendi, cum principaliter in his attendant, scilicet, prædicando & docendo, ut sunt predicatorum, minores, carmelitæ, S. August. eremitæ: & quod debent dici digniores aliis religionis ex rationibus prædictis.

Secundo attenditur excellentia vnius religionis ad aliam, secundum quod in eodem genere finis vna ordinatur ad altiorem actum, quam altera: puta si religio vna, quæ ordinatur ad contemplatiuam vitam, ordinatur vna magis ad orandum, & altera magis ad legendum, erit perfectior prima: quia altioris contemplationis est oratio, quam lectio, licet dicatur secundum Augustinum: *Cum oras, loqueris Deo: cum vero studes, Deus loquitur tibi, &c.* Et inter opera vitæ actiue potius est redimere captiuos, quam recipere. Et ideo religio, quæ ordinatur ad redimendum captiuos, erit excellentior, quam quæ ordinatur ad hospites suscipiendos cæteris partibus. Potest etiam attendi ista excellentia, si vna illorum ad plura ordinatur, quam alia: Vnde, si ordinatur vna ad legendum, & ad orandum, potior erit quam illa, quæ solum ad legendum. Et ita tenent Canonistæ *in cap. quod Desiderio. de statu monach. & in cap. nisi cum pridem. extra. de rem. & Arch. in c. si quis vult. 36. dist. 1.* Vel etiam, si convenientiora habeat statuta ad consequendum finem propositum, dicetur perfectior alia, quæ huiusmodi non habet. Et ista duo aut tria satis declarantur in Concilio Bononiensi edito in materia prælationis monachorum, & Canonicorum regularium, *in principio. in prima parte. in 6. & 7. fundamentis*, quæ melius hæc declarant. Hinc per hoc deuenimus ad dispositionem Canonistarum, quæ habet, quod illa quæ habet arctiorem modum viuendi, dicitur perfectior, de qua perfectione statim dicemus.

Tertio, dicitur præminentia religionis vnius ad aliam, ex parte exercitij, non quidem quantum ad quantitatem, sed quantum ad proportionem eius ad finem intentum. Vnde *in col. 2. Moy. B. Antonius* preposuit discretionem, quæ omnia moderatur vigilijs, ieiunijs, & alijs huiusmodi. Ex quibus vult inferre Anto. Florent. post Thomam supra alleg. *in sua sum. par. 3. tit. 16 cap. 5. 2.* quod nõ ex hoc, quod religio aliqua habet arctiores obseruantias, debet iudicari potior; sed ex hoc, quod maiori discretioni sunt eius obseruantia ordinata ad finem intentum religionis: sicut maceratio carnis per abstinentiam cibi, & potius efficacius ordinatur ad continetiam, quam per subtractionem vestium, vel corporalem laborem. Et has præminentias ponit Io. And. *in cap. sane. de regul. in nouella.* Sed postquam illos posuit, subdit: *Nos Canonistæ, non ponderari his subtilitatibus, solum solemus aduertere ubi sit arctior, strictior, durior, vel fortior modus viuendi.* Vnde *in c. luet. de reg. & transse. ad religio.* Idem dicitur de arctiori vita, & sanctiori, ad quam licet transire ex latiori licentia petita. Et sic cum omnes religiones sint ordinatae ad summum finem, qui est charitas, per quam coniungimur Deo, ut in *extrava. quæ Ioan. XXII. ad cond. uorem*, dicitur. Et sic cum finis sit idem, solum pōderamus arctiorem modum viuendi. Vnde si in vna religione sit sola contemplatio cum arctissimo modo vi-

uendi possibili; tamen sine deficiendi periculo non admittimus transitum ad religionem, in qua esset contemplatio & actio, etiam prædicationis officium cum laxo, vel minus arcto modo viuendi; quod tamen Theologi admittunt, secundum notata per Thom. 2. 2. q. 101. art. c. 8. *in corpore articuli.* & addit Io. And. post Tho. quod paupertas religionis ex hoc, quod est maior, non facit religionem perfectiorem alijs. hæc dicit Ioan. And. vbi supra. & hoc refert, & recitat Ant. Flor. in loco supra alleg. paucis additis per nos.

Sed reperio, quod Canonistæ nostri habent alios modos, & alias causas ad cognoscendum & inducendum, an vna religio sit excellentior altera. Et sic ultra prædictos quatuor modos sup. tactos, quod alio modo cognoscitur, an vna religio sit dignior altera, & excellentior.

Quinto ergo modo vna religio dicitur excellentior altera ratione antiquitatis: de qua infra dicam *in sequenti consideratio*, & ad quam multum attendendum est. Quoniam, qui prior est tempore: potior est in iure, *reg. qui prior. de reg. iur. li. 6. c. antiqua. de privileg. ca. renouant. 22. d. l. qui prior. ff. de iud. §. singulorum. in fin. de rerum diu. quæ regula habet locum in honoribus & successiombus. text. in l. honores. ff. de decur. in l. si quis ibi. B. in C. de test. lib. 17. vbi dicit Bart. text. illum esse contra iuuenes doctores, qui voluit locum celsiorem habere. Ad idem text. in §. ordinationem. in Auth. de monach. & in §. quibus. in 1. constitut. C. Dū text. dicit, ut ordo temporum, earumque constitutionum nõ solum adiectis diebus, sed etiam ex ipsa compositione clarescat. Primis quidem in primo loco, posterioribus vero in secundo ponendis. Et ibi dicit Baldus, quod qui prius est tempore, prius est infirmationis ordine. Et dicit Fel. *in rubr. de maior. & obed. in 3. col.* quod inspicitur anterior origo, per gl. in c. quorundam. de elect. in 6. Et ideo ex hac ratione volui ponere antiquitatem quorumlibet ordinum, tam in institutione, quam in confirmatione, ut inf. videri potest. Quæ quomodo sit consideranda: cogita ex inf. dicēdis.*

Sexto, excellentia & præminentia consideratur in illis, qui sunt instituti & ordinati à maiori vel digniori, etiam si sit posterior tempore. *quia sape. c. si eum. c. si à sede. c. hi qui. de præbend. lib. 6. c. per tuas. de maior. & obed.* & dicam infra.

Septimo consideratur, quod vna religio sit excellentior altera ex approbatione, ut notatur *in cap. si. de relig. 2. omib.* Et ideo vna religio approbata, est excellentior altera, & si primo approbata, ideo; quia vtraque approbata. Prima approbata ratione prioritatis approbationis erit excellentior: quæ quidem approbatio multa operatur, ut habetur *in Concilio Ferrariensi. in 13. col. ibi: Item non obstat in quantum dicebatur regulam B. Benedicti non requirere approbationem, &c.* & plus attenditur quam institutio, ut habetur *in Concilio Bono. in 6. col. & Concilio Ferrar. in 4. col. infra alleg.*

Octavo consideratur excellentia, & præminentia vnius religionis ad aliam: ex quo vna habet plures religiosos, quam alia. Qui enim præest pluribus, maior est. *Auth. constitutio. que de dignitat. §. generaliter.* vbi gl. dicit, notanobiliorē propter abiectos: est enim premium dignitatis habere plures subiectos, ut dixi alibi.

Nono consideratur maioritas ordinis ex ordine nominationis in litera, & in scripturis, vbi fit de eis mentio; quia ordo scripturæ denotat prioritatem excellentiæ dignitatis & maioritatis: quoniam, qui primo ordinatur, dicitur dignior, & honorari dicitur. Bald. *in Aut. hoc amplius. in ult. col. C. de fidei. m. & probatur in c. si qui iusto impedimento. de elect. in 6. & in l. seruus*

communis ita, & quod ibi notat Bart. ff. de stip. seruorum.
 & huiusmodi ordine literæ latissime per Fel. c. cum de
 lesta. extra de of. rapt. vide Imo. in rub. extra de præ-
 bend. d. menum Ias. in l. 2. §. primo ff. de vulg. & pup. sub. §.
 de quo infra dicam in consideratione 33. quando po-
 nam, quod prius nominantur monachi nigri, quam
 Canonici regulares: de qua in c. avaritia. de præbend. v-
 bi Pan. Felin. in rub. de maior. & obed. in 3. & 4. colum.

Quinquagesimatercia consideratio est, quod anti-
 quitas religionis est etiam multum attendenda:
 quoniam est maxima, cum reperitur monachos &
 religiosos etiam fuisse in veteri Testamento: quoniam
 ut habetur in volumine scholasticæ hystoriæ, in rub. c. 1.
 de signis in morte Domini. de sancto Scarioth, qui Ab-
 bas monasterij fuisse dicitur: quo mortuo eius mona-
 chi, & sub eius obedientia degentes, inconsolabiliter
 doluerunt, ex quo comprehenditur, quod Scarioth Ab-
 bas fuit, & non simpliciter Abbas, sed sub se mona-
 chos habuit. Legitur etiã in eadem historia, sub rubri-
 ca: de festis Iudeorum, quod Essai in omnibus fere vitã
 monasticã ducebant, omnia habentia cõmunia, sed in
 singulis ciuitatibus domicilia inhabitantes, post or-
 tum solis vsque ad quintam horam operantes, silen-
 tium obseruantes, consortio suo neminem adhiben-
 tes, nisi sub probatione anni: mortem pro iustitia im-
 mortalitate meliorem iudicantes. Probatur etiam ex
 l. 1. §. reheretis in d. ff. de collig. illicitis. vbi etiam non
 prohibebantur fieri collegia religionis causa: & sic in
 veteri Testamento cum ante Christum, eo: quia libri
 Digestorum sunt ante Christum, ut est gloss. in verb.
 in nomine. in rub. ff. d. iust. & iure. & allegat pro hoc l.
 1. §. 1. ubi reperimus autem §. & cum q. hoc. in fi. C. de iu-
 re enuel. Nicolaus de Neapoli in rub. Institution.
 prope fi. & dicit Bart. in l. multa interest. ff. de verb. obli.
 quod condentes iura Digestorum erant pagani: cum
 leges fuerint facte per trecetos annos antequã Chri-
 stus veniret, vel plus facit gl. ult. leg. pridie de ferijs. ff. &
 in leg. Titia. §. 5. in verbo Dei. de auro & arg. legat. ff.
 dicit tamen Ioan. Fab. in §. restituat. col. 2. in glo. 1. l. ff.
 de fideicom. hered. quod iura Digestorũ & iure consul-
 torum fuerunt post passionem Domini, & tempore gra-
 tiæ. tex. in l. non diligemus §. fac. d. d. 10. ff. de ar-
 bitris. Dic tamen quod plures fuerunt gentiles, licet
 post Christum fuerint, & maxime quia est lex Mar-
 tiani, qui fuit tempore Iuliani tyrãni Imperatoris, qui
 erat infidelis, & regnavit post Helium Pertinacem, &
 ante Severum Imperatores. Ex quibus constat, quod
 religio fuit etiam ante Christum. Imo etiam refert hi-
 storia tripartita, lib. 1. cap. 2. & Hieronymus in de officijs, ca.
 15. quod Elias & Elifæus vitam monasticã duxerunt:
 plures etiam alij ante Christum vitam monasticã
 seu eremiticã duxerunt, quos ample ponit Volater-
 ranus in sua anthropologia, lib. 21. vbi ponit ample ini-
 tium Auachoritarum & ordinum omnium. Postmo-
 dum à sanctis Apostolis ordo monachalis initium ha-
 buit: quoniam eorum vitam sectantes, omnia in com-
 muni ponebant, propriorumque bonorum dispensa-
 tionem Apostolis ipsis, ut pote patribus, & superio-
 ribus relinquentes discipuli, ut apud Cassianum libro
 collationum suarum. col. 111. 18. cap. 5. aperitissime legitur.
 Probatur etiam ex autoritate Niceni Concilij, de quo
 fit mētio in cap. qui vere. 16. quæst. 1. vbi hæc verba de
 cœnobitis, & monasteria inhabitantibus inscribuntur.
 Probatur etiam ex textu Calixti Papæ, qui habetur
 27. dist. ca. p. esbyteris. qui Calixtus fuit anno Domini
 227. Et idem Calixtus facit mētionem, de quo in cap.
 in ead. 16. quæst. 1. vbi Abbatibus & Monachis
 publicas potentias dare, infirmos visitare, vnctiones

facere, & publicas missas cantare intercidit. Fit etiam
 mētio de Monachis ab Eurychiano Papa, qui fuit an-
 no Domini 277. de quo in c. si quis episcopus aut Ab-
 bas. Fit etiã à Felice Papa, qui fuit anno Domini 268.
 de quo in c. eos quos, de cõsec. dist. 4. Fit etiã mētio.
 à Syluestro Papa, qui fuit anno 319. de quo in c. à sub-
 diacono. 93. dist. Fit etiã mētio à Syricio Papa, qui fuit
 anno 490. ut habetur in can. monachis quæst. 16. quæst.
 1. Fit etiam mētio per Innoc. primum, qui fuit anno
 Domini 411. ut habetur in c. de monachis. 16. quæst. 1.
 Et per Concilium Nicenum, de quo supra, quod fuit
 anno Domini 341. quæ omnia iura sunt ante Benedi-
 ctum, cum Benedictus fuerit anno Domini 531. ut ha-
 betur per Archiepiscopum Floren. in sua hystoria, lib.
 15. cap. 14. per totum, in 2. part. licet quidam alij dicant,
 quod fuit anno Domini 475. Sed veritas est, quod fuit
 anno Domini 520. Et de eo etiam fit mētio in Con-
 cilio Chalcedonẽ. ca. iuxta Chalced. 16. §. 1. Et sic quic-
 quid est reperietur, quod antiquitas religionis est ma-
 xima. Imo Bernardus in Sermone, quem apologeti-
 cum appellat, in c. de imperantibus voluit, in 1. mo-
 nachalem ordinem primum in Ecclesia extitisse testa-
 tur: ex quibus posset quodammodo argui, quod mo-
 nachi deberent præcedere clericos seculares, contra
 id, quod dictum est supra in 51. confid.

Quinquagesimaquarta consideratio. Ex quo ordo
 Benedicti fuit primus ordo monachorum post
 Christum institutus ab eo, insequendo vitam anti-
 quorum monachorum, sed ante eum fuit Basilus, qui
 fuit in oriente, & Benedictus in occidente, ut refert
 Anton. Floren. in 2. part. sua historie, tit. 15. cap. 12. in fin.
 Ex quo concludendum est, quod hic ordo omnes quos-
 cunque alios excedit seu præcedit, etiam Canonicos
 regulares, ut dictum est. Et ista est opinio omnium
 doctorum Canonistarum, & scribentium. Videlicet
 primo Felin. qui multos allegat in d. rub. de mai. &
 obed. videlicet, omnes scribentes in c. quorundam. de
 electi. in 6. & in ca. avaritia. de præben. in cap. Deus quid.
 de vita & honest. cler. in c. sane. de regulari. in ca. quod
 Dei timorem. de stat. monach. in c. intelleximus. de erat. &
 quali. in c. nimia è secundo. de excep. prelat. in c. Episcopus.
 17. dist. in c. a. 12. 16. quæst. 1. Et ista est communis, quam
 omnes tenent, de qua multum ample per Concilia
 Paduana, & Bononiensia, quæ sunt nimis prolixa, ideo
 ad illate remitto, quæ videre poteris, cum sint im-
 pressa, & per Volaterranum in sua anthropologia, in
 2. tomo. lib. 21. Et sub hoc ordine S. Benedicti quibus-
 dam constitutionibus additis, sunt plures ordines, de
 quibus sigillatim, & particulariter dicam: Videlicet
 ordo Cluniacensium monachorum nigrorum. S. Iustinæ.
 ordo Canaldulensium, ordo Vallis umbrosæ, ordo
 Cisterciensium. ordo Grandimonsium. ordo Cælestinorum,
 ordo Montis oliuarum, ordo Montis phani Syluestri-
 ni, & plures alij.

Quinquagesimaquinta consideratio. Post ordinem
 S. Benedicti: Primus ergo, qui est in regula, &
 sub d. Benedicto est ordo Cluniacensium. qui fuit institutus
 anno Domini 913. ut refert Vincen. in speculo hist. lib.
 25. Nam ut dicit, Beino Abbas moriturus, Odonem
 olim musicum constituit Abbatem Cluniacensium cœno-
 bij, ea conditione, ut ecclesia Cluniacensium solueret an-
 nuatim Ecclesiæ Gigniacensi censum duodecim de-
 nariorum. Et ut dictum est, in eo monasterio à Ben-
 none constructo, seruabantur instituta patris Eury-
 chij, qui fuit temporibus Ludouici magni, vir charus
 Regi, omnibusque amabilis. Nam cum esset laicis &
 peregrinis studiis eruditus, deserens ea, vnde super-
 bire solet humana fragilitas, totum se Patrum re-

gulis & institutionibus dedit. Ex quibus etiam diuerfas sumpfit, vnoque volumine colligauit. Nec multo post monachus effectus est, & in tanto amore apud regem habitus, vt in eam palatium suum monasterium ei construeret. Decurso autem vitæ stadio circumstantibus fratribus spiritum emisit. Et cum ab eius discipulis exequiæ pararentur, viuis redijt, illisque attonitis & admirantibus, ait Deo gratias: *Sciatis, quod in hunc 40. annu vnum tantum diem non meminim cibum cepisse, nisi prius flemissem: hodie autem sublato mœnore me consolatus est Deus, & inter choros angelorum tribuit mihi Dominu requietionu locum.* His dictis perpetuo requieuit. Ipse fuit institutor consuetudinum, quæ in monasterijs hæcenus seruantur. Tandem Abbas Berno exitiali morbo decumbens, vicinos Episcopos accersiuit, & ab ordine se deponens, flebili voce clamabat se reum & indignum tali monasterio præfuisse: tunc manibus fratrum frater Odo captus coram Abbate suo vi est adductus proclamantibus omnibus, vt ordinaretur: & cum nec sic vellet cedere, vt locum pastoris subiret, superatus est tandem Episcoporum excommunicatione. Sub quo floruit monastica deuotio iam exsiccata, & B. Benedicti institutio plurimum in diuersis cœnobijs reuixit & conualuit, reparata. Hic vero ordinem Cluniacensem instituit quibusdam regulis, traditionibus & constitutionibus additis. Qui quidem ordo Cluniacensis non est amplius sub ordine sancti Benedicti, sed est vnum caput de per se in toto suo ordine, vt dicit Oldrad. *in consi.* 204. Dixi supra *in* 31. *consid.* Et sunt diuersi ordines habentes quilibet de per se vnum caput, vt tenet Ægid. de Bellamera *in consilio suo* 32. Sed quandoque isti deuiauerunt à regulis eorum, postquam incrassati & impinguati fuerunt pluribus monasterijs, vt dicit idem Anton. *eadem lib. cap.* 23. §. 2. vbi ponit de restauratione ordinis circa annum Domini 1300. in Abbatia sanctæ Iustine, vt ibi per eum.

Quinquagesima sexta consideratio. Sed cum sit magna altercatio inter monachos nigros, cuiusmodi sunt monachi S. Benedicti & Cluniacensis ordinum, & Canonicos regulares, qui eorum præcedere debeant, sic cõmunis inter omnes scribentes sentus, quod monachi nigri præcedere debent ex multis rationibus deductis, quæ non habent locum in alijs ordinibus infra dicendis & ponendis. Ideo stabit ad minus firma conclusio, quod post monachos nigros erunt Canonici regulares, qui debent præcedere omnes quoscumque alios religiosos, siue sint non mendicantes, siue mendicantes: & hoc quia licet teneant omnes, quod ordo Canonico regularium in triumphare à Marco Euangelista, & postea à beato August. ante Benedictum, & qui fuerunt maiores Benedicto, vt satis demonstratur in concilijs dominorum Bononiensium & Paduanorum supra allegatorum: tamen antiquitas monastice religionis est ante & Marcum August. cum sit etiam in veteri Testamento, vt dictum est. Et etiam sunt plures rationes hinc inde allegatæ, ex quibus concluditur monachos nigros esse præferendos. Et ideo, cum sint plures rationes pro eis militantes, vt in prædictis concilijs ad minus post dictos monachos nigros, & ante omnes alios religiosos admittendi & collocandi sunt.

Quinquagesima septima consideratio. Post ordinem tamen Cluniacensem ponit Anton. *Flor. in dist.* 2. *part. suarum histor. et.* 15. §. 7. Ordinem Vallis vmbrosæ, qui fuit institutus anno Domini 1040. sub regula Benedicti, quibusdam constitutionibus eorum superadditis. Quæ religio fuit instituta, seu ordo fuit insti-

tutus à Ioanne Gualberto, & habet multa monasteria in Tuscia, & in Lombardia sub habitu græco: quod quomodo fuerit, ponit idem d. Anton. in dicto loco. Dicit tamen idem Anton. *in* 11. *eadem part. histor. cap.* 23. §. 2. quod ipsi claudicauerunt à semitis Gualbert. eius ordinis primi institutoris, sub regula etiam Benedicti, vt vix esset qui faceret bonum. Sub eodem habitu & regula quidam Syluestriini, dicti eo, quod Syluester dictus est primus autor eorum, qui talem ordinem intravit in monte Phano prope Fabrianum, in Marchia Anconitana multiplicati, plura monasteria construxerunt in diuersis ciuitatibus. Dicit tamen ibi, quod iam quasi defecit ex toto dicta religio ex carentia fratrum, vt ibidem videre potens. Et isti non sunt præferendi religiosi Cisterciensium, licet sint priores tempore: quia nunc est aucta religio Cisterciensium. & strictior est eorum vita, ex quo illis præferendi, vt infra dicam. Tamen hic ante posui, cum ordo eorum sit prior institutus, quam Cisterciensium.

Quinquagesima octaua consideratio erit de ordine, & fundatione ordinis Cisterciensium, qui fuit institutus sub regula beati Benedicti: habetur per eundem Anton. *Flor. in 2. part. suarum histor. et.* 15. §. 3. vbi dicit, quod initium habuit anno Domini 1098. sub quodam Abbate Stephano, sed paulo post mirabiliter dilatatur per B. Bernard. & fuit initium eius, vt dicit per hunc modum.

Quidam deuoti viri venerabilis Hugo Lugdunensis, Ecclesiæ Archiepiscopi sedis Apostolicæ tunc legati: Et religiosi viri Valterij Cabilonensis Episcopi, nec non & clarissimi Principis Odonis Burgundicis freti consilio, & autoritate roborati, inuentum Eremitam in Abbatiam construere cœperunt præfecto Roberto Abbate illius diocesis Episcopo, videlicet Cabilonensis curam, virgamque pastorem: ceterisque in eodem loco sub ipso seruantibus stabilitatem. At veto post non multum temporis factum est, vt idem Abbas Robertus, requiritibus cura monachis Molismensibus Papæ Urbani secundi iussu, Valterij Episcopi Cabilonensis licentia, & assensu, Molimum reduceretur, & Albericus, vir sanctus & religiosus, in ipsius loco substitueretur. Hoc sane inter vtramque Ecclesiam fœdere pacis retento, gratia & auctoritate apostolica seruato, vt ex eo iam tempore, neutra illarum vtriuslibet, monachum ad habitandum sine commendatione regulari reciperet. Quo facto nouum monasterium noui patris sollicitudine, & industria, breui non mediocriter Deo cooperante, in sancta religione ac conseruatione profecit, opinione claruit, rebus necessarijs creuit. Dicit etiam ibi Anton. *Floren. allegans Vincentium in speculo historiarum*, quod tempore Gulielmi secundi Regis Angliæ, cœpit religio Cisterciensium. Et vt dicit, pertinet ad gloriam Anglorum, quod talem virum genuit Anglia, qui huius religionis & autor fuit, & mediator. Is autem fuit Arduignus nomine, qui alias Stephanus à puero Suburnæ monachus, postea pannos illos perolus, Scotiam, mox Franciam contendit, vbi aliquot annis studuit. Deinde Romam cum clerico consorte profectus est, qui eundo & redeundo quotidie totum Psalterium cantabant. Deinde Burgundiam regressus, in Molismo, nouo & magno monasterio, se totondit. Ibi quam ea proponerentur obseruanda, quæ non erant de regula, cœpit rationem eorum inquirere. Et tandem, de quibusdam superfluis, cum vno & alio disputauit, vt Abbatem ipsum, & alios septendecim in suam sententiam induceret. Igitur Cistercium venere, locum prius Salmosum, & ibi steterunt suffragio Achiepiscopi

scopi Viennen. qui postea factus est Papa. Abbas tandem, qui cum eis venerat, à suis monachis requisitus, ad eos redijt quasi coactus. Sed omnes, qui cum eo venerant de Molifino, cum illo regressi sunt, præter octo, qui sibi Abbate constituerunt Albericum quendam de suis. Priorem verò Arduignum, qui & Stephanus dicitur, fecerunt: & ibi dicit, quod ad Vincentium plenius recurrendum est: & *titu. 16. capit. 1. §. secundo, eodem libro, dicit, quod Cisterciens. vtiq; fuerunt magna columna Ecclesiæ sub beato Bernardo, & postea per annos centum scientia decorati & sanctitate. Sed & ipsi declinantes à vestigijs patrum, inutiles facti sunt. Circa autem annos Domini 1436. quidam ex monachis Abbatiz Florentinæ, sub Eugenio quarto transferunt ad ordinem Cisterciensium, in obseruantia regulari, collato eis monasterio, septem prope Florentiam, dicti ordinis. Per ipsum deinde Eugenium, hoc procurante reuerendissimo Domino Cardinale Firmani, & ex pusillo grege audactus est. Sed si bene consideremus, illud fuit tantum in Italia, quia semper Cisterciens. apud nos, & in Gallia fuerunt decorati, scientia & sanctitate, & tales apud nos reputantur. Et tales monachi apud nos, etiam Carthusienses, reputantur sanctimonia vitæ: quod non est aliqua sinistra suspicio præsumenda contra eos. Ita etiam, quod ex hoc possunt esse Iudices in causa propria, vel suorum, vt dicit D. de meus Ias. in *authent. iubemus. C. de iud. 2. col. ibi: secundo facti.* & Fel. in *c. super his. in fin. extra de accusat.**

Sub hoc habitu Cisterciens. est alius ordo apud nos, vbi sunt tantum Priores, qui est etiam sub regula beati Benedicti, qui dicitur ordo Vallis collium, seu potius caulium, qui est caput in eorum ordine, & habet multos prioratus sub se, vt est prioratus Vallis sancti Benedicti iuxta Hedum, & prioratus Vallis Crescæ, qui dicitur *Vauhic ossant*, prope Sedelocum, & plures alij, qui sunt modici proventus, & in quolibet prioratu sunt pauci religiosi. Et melius esset, quod reduceretur in totum, sub habitu Cisterciens. cum habitum eorum deserant.

Quinquagesimanona consideratio. Est alius ordo sub regula beati Benedicti, qui dicitur ordo Camaldulensium, qui fuit institutus à Ramualdo, viro magnæ sanctitatis, & sãctimonia: & fuit institutus anno Domini 1070. Et sic ante ordinem Vallis Umbrosæ, & Cisterciens. De cuius institutione habetur per Anton. Flor. in *suo lib. histor. lib. 2. part. titu. 15. capit. 15.* Qui licet fuerit institutus ante Cisterci. nõ tamen habetur in tanto honore, nec in tanta estimatione, cum vita Cisterci. sit arctior & strictior, quam vita illorum: & ideo in maiori prærogatiua, excellentia & præminetia: secundum quod dicit Io. Andr. in *c. sane regularib.* quam doctrinam refert & sequitur Flor. in *sua summa. 3. part. titu. 16. cap. 1. §. 2.* vbi dicit, quod Canonistæ, non ponderatis subtilitatibus Theologorum, solent solum pro præminetia religionis ad aliam, quod vna sit arctior, strictior, durior, vel fortior, in modo viuendi. Ex quo inferendũ est, quod ordo Cisterciens. est præferendus, cum vita eorum sit arctior, strictior & durior. Hi enim monachi sunt albi habitus, qui degenerantes, alienati sunt retrorsum: paucissimis exceptis eorum monasterijs, & eremi reclusis. Sed circa annum Domini 1370. vitam quasi eremiticam tenentibus & laudabilem in diocesi Aretina, sed territorio Senen. Episcopus Aretinus, tunc temporis dedit habitum similem, & regulam ipsius B. Benedicti, ex quibus crescent. in gratia Dei & numero, constitutus est ordo Montis oliuarum dictus ab Eccle-

sia, & ipse approbatus, & in monasterijs per Italiam multiplicatus, ac privilegiatus, & à diocesanis exemptus factus. Qui religiosi, super capita sua ponunt generalem vnum ex eis Abbatem de triennio in triennium. Hæc Anton. Florent. vbi supra, in *2. part. titu. 16. cap. 1. §. 2.*

Sexagesima cõsideratio. Sub eadem regula S. Benedicti, fuit Ordo humiliatorum. Qui licet habuerit primum initium anno Domini 1017. tamẽ in processu temporis fuit tripliciter variatus in modo viuendi. Sed vltimus eorum viuendi modus fuit approbatus anno 1200. & per Innocentium tertium cõfirmatus. Et postmodum, per successum à diocesanis exemptatus privilegijs multis, & sub regimine vnus principalis, & generalis præpositi, constitutus. Sumplerunt enim in tertio modo viuendi, pro norma partem regulæ B. Benedicti, non totam, superiores eorum Præpositos nominantes. Multiplicati quam valde, fabricauerunt sibi multa monasteria tam fratum, quam monialium, per partes Tusciæ & Longobardiæ, maxime Mediolani. Hi inter alia priuilegia habent, quod in sabbato Paschæ, celebrant eorum officium illius diei de fetos, post meridiem, in introitu noctis, ita, quod missa illius diei de nocte in vigilia paschæ cantatur. Et de institutione, approbatione, & cõseruatione prædicti ordinis habetur per eundem Ant. Flor. in *suo lib. histor. 2. part. tit. 15. cap. 22.* vbi ample.

Sexagesima prima consideratio. Sub regula B. Benedicti, adhuc sunt quidam apud nos, qui dicuntur Cœlestini, de quibus est notabilis conuentus, in ciuitate Parisiensi, & in multis alijs locis Franciæ. Est isti sunt Obseruantes, sub regula B. Benedicti degentes. Hi etiam sunt à diocesanis exempti. Sed an sint cæteris, puta Carthusi. præferendi, dico inspiciendam esse consuetudinem: quia tamen nõ sunt omnino medicantes: Ideo omnibus alijs mendicantibus præferentur. Et quod sunt sub regula B. Benedicti, dicit Anton. Flor. in *3. part. sue summa. tit. 16. cap. 1. §. 8. in princ.* Vbi dicit, quod talis ordo fuit institutus à Beato Petro de Murrone, qui fuit Papa Cœlestinus, sed renunciauit Papatui.

Sexagesima secunda consideratio. Crederem, quod licet ordo Carthusiensium non sit sub regula B. Benedicti. nec sub aliqua quatuor regularum ab Ecclesia approbatarum: sed habent sua statuta pro regula, tamen habentur in magna veneratione ab Ecclesia, vt dicit idem Anton. Flor. *3. part. sue summa. tit. 16. cap. 1. §. 6.* Est est venerabilis religio, quæ vsque ad præsentem diem seruat rigorem suarum obseruantiarum, per annos circiter 400. vt dicit idem Flor. in *libro histor. lib. 2. part. tit. 15. cap. 22. §. 2.* Austera, vt dicit, siquidem est in multis, in abstinentia quidem: quia proluxa ieiunia, & sextis omnibus ferijs, in pane & aqua, ab esu carnis semper abstinent: etiam in grauissima infirmitate. Ita vt qui eis vesci voluerit, amplius in clausura cum reliquis non valeret permanere. Quo ad vestitum: quia semper cilicio induuntur ad carnem. Quo ad solutionem: quia nunquam exeunt exceptis Priore & procuratore: & in cellis suis soli manent, cum arcto silentio: vigiliis magnas habent, propter prolixitatem officij. Vnde Bernardus, qui epistolam ad eos scripsit: quia dicitur ad fratres de Monte Deis, multum commendat inter cætera, dicens: *Vestrum est frui Deo.* in fine autem arguit de nimia sumptuositate & magnitudine ædificiorum: & magis adhuc tempore nostro redarguisset, si vixisset, maxime, quo ad conuentum Papiensium, qui distat à ciuitate Papiens. duabus leucis seu quatuor aut quinque milliaribus, vbi est

calis sumptuositas in ædificiis, quod vix ultra dici possit. Et etiam apud Diuionem, est conuentus Carthusiensium, valde sumptuosus in ædificiis, & apud Parisien. Et conuentus principalis dicti ordinis est in Delphinatu, iuxta Gratianopolim ciuitatem. Et ex dictis Io. Andreæ *in d. c. sane. de regularib.* Hic ordo, cum propter eius nimiam austeritatem, sit cæteris præferendus, maiorem præcipientiam deberet habere: tū etiam; quia fuit institutus anno Domini 1086. secundum quod habetur per Anton. Flor. *in sua historia, 2. part. iii. 15. cap. 22. vbi ample, iam supra alleg.* Et Jacob. Bergo. *in suo supplemento chron. lib. 12.* Et etiam propter eorum antiquiorem institutionem, præferri debent ordini Cisterciensium. & Præmonst. Et Bernard. teste, primatum obtinet, inter omnes ordines Ecclesiasticos, non ratione temporis, sed religiositatis. Et etiam Polycrat. *lib. suo c. 21. incip. licet autem.* ponit de laude, & origine istius religionis, & aliarum religionum, quæ hic non infero; quia est impressus. De laude huius ordinis etiam Sebastian. Brant scripsit.

Sexagesimatertia consideratio. Alius est ordo, qui dicitur Ordo sanctæ Trinitatis, cuius caput est in ciuitate Parisien. qui dicitur: *Fr. Maturins*, qui sunt deputati ad redimendum captiuos: qui, vt videtur, debent omnes alios religiosos, saltem post monachos nigros, præcedere, saltem præcedet religiosos S. Antonij, qui sunt deputati ad suscipiendum hospites: quoniam ordinantur, & sunt ordinati, ad redimendum captiuos. Ideo religio eorum est excellentior, vt dicit Anton. Flo. *in sua sum. 3. part. tit. 16. c. 1. §. 2.* Et de his & cæteris aliis facit mentionem idem Flor. *in sua historia. 2. part. tit. 15. c. 3. in fine.*

Sexagesimaquarta consideratio. Post ordines supra dictos non medicantes, sed regula beatorum Basilij & Benedicti, sunt alij ordines religiosorum non mendicantium, sub regula diui Augusti. Vt sunt ordo sancti Iohannis Ierosolymitani, qui dicuntur Cruciferi, & sunt milites Rhodiani, seu templi, de quibus dicam infra *in 2. parte in quarta consideratione.* Quibus assimilantur milites S. Iacobi de Spata, militantes pro fide, qui sunt in Hispania, qui sunt milites Regis Hispaniæ: de quibus infra dicam *in illa noua parte,* de eo hic non insisto.

Sexagesimaquinta consideratio. Alij sunt hospites S. Antonij, qui dicitur ordo hospitaliorum S. Antonij, qui sunt in diocesi Viennens. Qui ex consuetudine & vsu videtur sumpsisse principium. Et etiam extensum fuit ad hospitale curiæ Romanæ: quoniam sicut in secularibus, in vrbe Romana legitur duos fuisse Prætores: Vnum, qui præerat; Alterum vero, qui Romanis iustitiam exhibebat, vt *ff. de origine iuris. l. 2. §. et cum placuisset. de indi. l. 2. §. 2.* sic in spiritualibus dignum, & rationi consonum fuit, vbiunque est ipsa Vrbs, id est, Romana Curia, diuersos esse superintendentes curiæ animarum: Quosdam Iacobos, & parochiani sunt & religiosi, quantum ex dispensatione sedis Apostolicæ permittitur. Quosdam vero, peregrinis siue curialibus, vt sunt fratres S. Antonij, vt satis clare probatur *c. Quoniam in plerisque extra de offi. ordin. c. cum secundum. de tempor. ordin.* Rationabiliter ergo Romana Ecclesia voluit, & in vsum deduxit, quod essent in Curia Fratres S. Antonij, qui pro pauperibus curialibus hospitale haberent, confessiones curialium audirent, & ecclesiastica sacramenta ministrarent, & sepulturis eorundem interesse deberet. Ita dicit Oldr. *in consil. suo 211.* vbi ponit de emolumentis eorum, etiam in Curia Romana, de quibus aliter pro nūc nō dico, cum quo ad præcipientiam eorum cum aliis, sta-

dum est consuetudini locorum.

Sexagesimasecunda consideratio. Alij sunt ordinis Præmonstratensium, sub regula B. Aug. quorum ordo fuit, & incepit anno Domini 11. 0. Cuius ordinis fundator fuit vir Dei Northbertus, ex partibus Lotharingiæ oriundus. Et dicit Anton. Flor. *in d. lib. histor. 211. 15. c. 19.* Qui quidem est vnus apud nos, de principalibus ordinibus. Et Abbas illius, in suo ordine est generalis in toto ordine: & facit vnum caput, sicut Abbas Cluniacens. in toto suo ordine. Ideo cæteris aliis Abbatibus non facientibus caput in ordine, in congregatione generali, præferendus est, tanquam faciens caput in suo ordine. De his aliter non insisto, cum ultra illum locum, vbi est caput, pauci sint, & in locis vbi sunt, standum est consuetudini loci de præcedentia aut præcipientia.

Sexagesimaseptima consideratio. Alij sunt, qui sunt de ordine Grandimondensi. Qui fuit institutus anno Domini 1076. sub patre Stephano viro nobilissimo, & de Aruerniæ partibus filio nobilissimi viri Stephani, cuius Stephani institutoris vita fuit arcta. Nam trigessimum ætatis suæ annum agens, habitare cœpit eremum, in ieiuniis, vigiliis, & orationibus continuis seruens Deo. Cibus eius panis & aqua, & interdum ex farinæ siligine, forbitiuncula, quæ cæteris minus sapida, necessitati vtrique seruit, non voluptati. Incedebat quoque armatus lorica ferrea, contra carnis tentamenta, & mentis lasciuiam: quo vsque toto corpore exiccato, plenam dese ipso obtineret victoriam: Indumenta, quibus super loricam induebatur, nullo tempore augebatur, sed hyeme, & æstate, ad repellendum frigus, & cauma, semper erant æqualia, & eadem. Et plura alia, de eius vitæ austeritate, & miraculis ponit Anton. Flor. *in suo libro histor. 2. part. tit. 15. c. 21.* quæ hic non transporto, cum sint ibi clara, nec faciunt ad propositum, nisi ad demonstrandum de eius vitæ austeritate, & arcto modo viuendi. Ex quo videretur, quod in hoc essent præferendi, si illum modum viuendi obseruant, quod non credo. Et ideo dico esse standum consuetudini, quomodo in locis vbi sunt, & collocantur, præcedere debeant alios vel non.

De austeritate vero, aut arcto modo viuendi, prædictarum religionum, non credo, quod hodie possit fieri fundamētum de vna ad aliam: cum omnes supra dictæ, ita hodie relaxatæ sunt & tepesactæ, & aperte dicit possit Ieremiæ *Tbrenorum cap. 1.* Quomodo obscuratum est aurum, mutatus est color optimus. Et quod ait Bernardus contra Cluniac. religiosos monachos relaxatos videlicet. Vnde inter monachos, tanta intemperantia in cibis, in potationibus & vestimentis, in lectisterniis, in equitatu, & construendis ædificiis, mollescere potuit, quatenus, vbi & studiosius, voluptuosius, atque effusius obseruatus fuerit, ibi ordo melius teneri dicatur, ibique maior putetur religio. Ecce enim parcitas putatur auaritia, sobrietas austeritas creditur, silentium tristitia reputatur. Et contra remissio discretio dicitur. Effusio liberalitas: loquacitas affabilitas: cachinnatio iucunditas: mollities vestimentorum, equorum fastus, honestas, lectorum, superfluus cultus, munditia. Quidque hæc alterutrum perpendimus, charitas appellatur. Ista certe charitas destruit charitatem, hæc discretio discretionem confundit: talis misericordia crudelitate plena est, qua scilicet ita corpori seruitur, vt anima iuguletur. Et, vt dicit Anton. Florent. *in suo libro historiali, in 2. part. tit. 16. cap. 1. §. 1.* sub hac abusione, iam fere vbi que præ ordine ista tenentur: fere iam omnibus sine querela & irre-

& irreprehensibiliter obseruantur, quanquam diffimiliter, vt ibi declarat, & demonstrat: quæ multo cum plus intentionis, nec sit dicere, & declarare, quæ laudanda veniant, quam quæ vituperanda. Sed hæc dixi, vt cognoscatur, quod non est multum insistendum, quo ad præminentiam vnius religionis ad aliam, in arcto & stricto modo viuendi, cum in omnibus raris sit, & in omnibus sit relaxatio, in vita & modo viuendi, datis à regulis, in quolibet ordine, de quibus supra dictum est. Et ideo deueniendum erit ad alium modum, & ad aliam doctrinam, ad cognoscendum præminentiam vnius religionis ad aliam: quam ponam statim post declarationem mendicantium.

Sexagesima octaua cõsideratio. Post omnes ordines prædictos, qui non sunt mendicantes, sunt quatuor alij generales mendicantium. Inter quos (vt sæpiissime videmus) est contentio, qui illorum debeant præcedere. Aut si non inter ipsos, saltem aut cum alijs religionibus, vel etiam quandoque, & sapius cum ecclesijs cathedralibus, aut collegialibus: quoniam sub prætextu humilitatis, aut sanctimoniz, semper tamen appendunt aliquid gloriæ, laudis, & honoris. Et isti sunt quatuor, videlicet ordo Prædicatorum, ordo Minorum, ordo Carmelitarum, & ordo Eremitarum S. Augustini, facientes contra dictum Christi, de quo *Luca. 22.* Et omnes istos tres ordines præcedit, aut præcedere debet ordo Prædicatorum. Et, quod præcedere debeat fratres Minores, dicam infra. Et aduerte, quod isti Prædicatores fuerunt sub regula sancti Augustini. Sed quibusdam constitutionibus additis, fecit Dominicus nouum ordinem, qui dictus fuit ordo Prædicatorum, de cuius excellentia videatur amplissime per Anton. Flor. *in 3. part. hist. 11. 23. per totum.* vbi habetur, quod habuit initium anno Domini 1217. vbi dicit idem Antonius, sub Innocentio I. Et anno Domini 1210. sub Honorio III. vt dicam infra *seq. consider.* Et refert idem Anton. Flor. *end. titul. capitu. 3.* quomodo prædictus ordo releuatus fuit faucto Dominico, à Virgine Maria, Iesu Christo eius filio commendatus: Cui datus fuit socius, videlicet Franciscus, pro alio ordine instituendo, ad instructionem totius vniuersalis Ecclesiæ in sermonibus, & prædicationibus, vt ibi videre poteris.

Sexagesima nona consideratio. Ordo Minorum sub regula Francisci, fuit institutus, circa annum Domini millesimum 208. De cuius vita, & moribus, & sui ordinis institutione & fundatione, habetur plene per eundem Flor. *in suo lib. hist. 11. 24. per totum.* & de eius confirmatione, quo tempore fuerit confirmatus prædictus ordo: infra patet.

Sed cum sint minores, vt nomen sit consonans rei, debent esse minori loco: Ideo tanquam humiliores: quia minores non debent prætere cõtra aliquos, de aliqua præcedentia: quoniam alias videretur, quod facerent contra eorum ordinem & statum: qui inter omnes totius vniuersalis ecclesiæ, debet esse minor, imo quod plus est, à certo tempore voluerunt vocari minimi, in vim cuiusdam reformationis. Sed video, quod illud est tantum verbo, & non operæ: quia volunt non solum contendere de paritate, ~~aut de inferioritate~~ sed etiam cum ecclesijs cathedralibus, & in hac ciuitate Hed. in funeralibus quondam noui, & potentis viri, domini Francisci Rolin, qui pro vna hora tantum fuit repositus in eorum ecclesia, cadauer subleuando voluerunt non solum esse in vltimo loco, etiam ante Canonicos ecclesiæ cathedralis. Imo etiã Guardianus dicebat, se debere habere vltimum locum etiam post Episcopum ibi præsentem, & exi-

stentem. Quod quærit & qualis fuerit decisio, & propt etiam debuit esse, cogitent omnes. Ex quo videri potest, quid de illis dicendum sit, qui cum omni humilitate, etiam cum infimis agere deberent, volunt tamen contendere de paritate, ideo non potest magis superbia eorum operari, quam cum superbia ~~aut de inferioritate~~. Sed tunc illud euenit ex superbia cuiusdam Guardiani, qui multum fuit reprehensus in Capitulo generali, tunc sequentis, per ministros, & alios correctores totius ordinis, qui actum illum in Capitulo ecclesiæ Heduen. reprobauerunt, & retractarunt, & prædictum Guardianum increpauerunt.

Et licet ordo Minorum incõperit prius, quam ordo Prædicatorum, cum ordo Minorum incõperit anno Domini 1206. Et ordo Prædicatorum anno Domini 1216, vt refert Albertus de Eib. *in sua Margarita poetica, in primo secunda partis. tract. c. 10. in fi.* Tamen Prædicatores præferuntur Minoribus, vt not. gl. *in c. quorundam. de elect. in 6. c. in fin. de pac. & Archidiaconus in c. de decimis. in 6. Io. de Turrecrem. in c. episcopus. 17. dist. plene per Felin. in rub. de maior. & obed. in 3. c. 4. col. Et hac ratione, vt dicunt: quia ordo fratrum Prædicatorum, licet primo non fuerit institutus. fuit primo approbatus sub regula diui August. anno Domini 1208. sub Honorio Papa III. Et ordo beati Francisci sub eodem Honorio, anno Domini 1224. vt refert Iacobus Philippus Bergom. *in suo Supplemento Chron. lib. 13. faciunt, quæ dicit Philippus Decius in conf. 116. col. 1. ad finem.**

Septuagesima consideratio. De ordine Carmelitarum, qui sub ordine S. Basilij suat, vt dicit Antonius Florentinus *in sua sum. in 3. part. titu. 16. cap. 1. §. 8.* Quo tempore habuerint initium, dicit Anton. Florent. *in sua tertia parte historiarum, libro 20. capuul. 5. §. 1.* Quod tempore Honorij IV. cum fratres ordinis Carmelitarum deferrent habitum, qui minus videbatur cõuenire viris religiosis, videlicet cappã circumlatam largis virgis albis & griseis: quam habitum assererebant fuisse Eliæ prophætæ, habitantis in monte Carmelo in Syria: quod tamen, vt dicit Anton. neque in sacra Scriptura, neque in authentica scriptura reperitur (licet *in historia Tripartita, lib. 1. c. 2.* & ex Ildoro *in tit. de offic. cap. 15.* reperiat scriptum, quod vita religiosa fuit in Elia & Elieo) Honorius IV. propter maiorem honestatem, mandauit habitum illũ dimittere, & desuper, cappas ex toto albas: & tunicas subtus griseas, cum scapularibus assumere. Hi habuerunt initium sub quodam Patriarcha Ierosolymitano, cum in Syria habitabant Christiani Ierosolymis, & in multis alijs ciuitatibus. Degebant autem in monte Carmelo vt Eremitæ, & sub regula B. Basilij, vt etiam dicit idem Anton. Florent. *in 3. part. sua summa. in tit. 16. c. 1. §. 8.* vbi dicit: quod anno Domini 1247 dominus Innocentius IV. addit quasdam ordinationes, per modũ regulę traditas, eis à dicto patriarcha Ierosolymitano, dicto Alberto, extractas, ex regula Basilij, cũ quibusdam additis, declarantes & mitigantes regulam illam, per dominum Hugonem Cardinalem, ordinis Prædicatorũ dictatas. Sed Honorius III. confirmauit ordinem illũ: & postmodum Papa commisit Hugoni Cardin. ordinis Prædicatorum, vt adderet quasdam constitutiones, quas in posterum Saracenis ex toto partes Syrię recedentes Carmelitarum, de locis illis, dispersi per orbẽ in terris Christianorum, edificauerunt plurimos conuentus: ex elemosynis fidelium collatis, propter eorum deuotam conuersationem exemplarem. Aliqui

*ut guardian fuerunt mag adito in poretu had per der una orden ten. Blanda fento do fan
1. 2. in declarata in la tunc lald. 7. du ante fundador fue forma tumibz 2 por uadido*

tamen referunt, quod Soldanus Saracenorū, qui prius eos habebat in reuerentia, propter Eliam prophetam, mutato habitu eis dato per Papam, in contemptum Papæ, & fidelium, fecit eos expelli de monte Carmelo, vnde Carmelitæ dicuntur, non quod ab Elia habuerint initium. Et isti præferendi sunt, & fratribus Prædicatoribus, Ordinis S. Augustini & Minoribus, cum primo fuerint instituti, cum fuerint sub regula B. Basilij, quæ prius fuit quam regula B. August. sub qua erant Prædicatores, & regula B. Francisci, quæ fuit solum anno Domini 1218. vt dixi supra. In multis tamen locis in processionibus vidi eos præcedere, & esse in loco digniori: in alijs vero vidi & fratres Prædicatores & Minores præcedere, & esse in digniori loco. Vnde tanta discordia & diuersitas, videtur esse ex consuetudine loci, aut ex prioritate institutionis aut foundationis contentus in loco, qui sibi ratione prioritatis temporis usurpauerunt locum. Sed quid de iure fiendum, dicam postquam declarauero prioritatem Institutionis, Ordinis & Confirmationis.

Vtrum autem Carmelitæ sint mendicantes, notat & declarat Lopus *allegazione sua* 46. vbi plene in prius. Et ibi etiam ponit de fratribus seruatorum, qui dicuntur *seruati*, quod tales sunt mendicantes, & notatur de Carmelitis *in cap. 1. §. ceterum. de relig. domib. in 6.* & ponit Angelus *in consider. 12. incipi. Sancta Carmelitarum relig.* vtrum possint habere proprium. Et de laude huius ordinis, Carolus Fernandus scripsit vnum librum.

Septuagesima prima consideratio. Sunt & alij mendicantes, qui dicuntur Eremitæ S. August. Qui, vt dicit Anton. Floren. *in summa. 3. part. 11. 16. c. 1. §. 8.* alias fuerunt sub regula B. Basilij: nunc autem, vt dicit, militant, sub regula B. Basilij, vel non extra essentialia religionis, dicit se non inuenisse à quoquam declaratum. Et quod isti sunt mendicantes, est rex. & ibi doctores *in cap. unico. §. ceterum. de relig. domibus. in 6.* Et Lud. Roma. *in consi. 235* ponit, an possint habere immobilia: vbi etiam ponit de fratribus prædicatoribus. Et licet isti Augustini effecti fuerint mendicantes ex quadam consuetudine, & præscriptione longissima, sicut & fuerunt Carmelitæ, vt supra dictum est: tamen debent præcedere Minores, cum sint instituti à digniore, videlicet ab Aug. qui fuit dignior Francisco. Quod sint digniores, eo: quia à digniore instituti, facit gl. *in l. restituen. C. de aduocat. diuer. iudic. & in l. 2. ff. de albo scriben. & in c. per tuas. de maior. & obed.* Vbi data paritate temporis præfertur ille, qui est à digniore coronatus, & laureatus, vt dicā infra *in 10. part.* Merito ergo, quod institutio ordinis S. Aug. sit ante Franciscū, de quo sunt prædicti Eremitæ, qui etiam videatur habuisse initium ante Aug. Sed tamē sine dubio sunt ab eo approbati, & reformati, & sic dignior Francisco, & ratione temporis, & ratione dignioris instituentis, debent præcedere Minores: & etiam quia ecclesia Romana primo approbavit Aug. & eius acta & opera, quam Franciscum, vt habetur *in c. sancta Romana Ecclesia. 25. d. ff.* Vbi opera Augustini approbata fuerūt per Gelasium, qui fuit per multa tempora ante Honorium III. cum Gelasius fuerit anno Domini 490. Et Honorius III. fuit anno Domini 1217. Ex quo constat multipliciter, de multiplici causa, præcedentiæ fratrum Eremitarum S. Aug. quo ad fratres Prædicatores, & Minores, quæ etiam considerari possunt ex dicendis *in c. siderat. §. q.* vbi ponam in genere, causas præeminentiæ vnus religionis ad aliam.

Septuagesima secunda consideratio de excellentia, & antiquitate Monialium seu sanctimonialiū tra-

ctat, quarum institutum est excellentius; cum sit multo vetustius, quam quæuis alia monachorum regio. Quippe nulla (vt ait Augustin. *de bono virginal.*) virgo sacra nascitur, nec est hoc proles carnis & sanguinis. Si harum quaeritur mater, ecclesia est. Non parit virgines sacras, nisi virgo sacra: virgo illa, quæ desponsata vni viro, casta exhiberi Christo, vt scribit Polydorus *de inuentoribus rerum lib. 4. cap. 10.* vbi dicit Apostolos primo, deinde Pontifices: exemplo Vestalium Virginum, introduxisse fœminarum religionem, vt uterque sexus domino in castitate famularetur, & in collegia conuere, ac sanctissimis institutis à patribus acceptis, vitam Virginitate dignam agere cœperut. Nam Matthæus Apostolus in Æthiopia, cui ea prouincia obligit, posteaquam Regem (vt in eius vita legitur) cum vxore & toto Regno ad fidem conuerterat: item illius filium à morte suscitauerat, filiam postremo Virginem nomine Iphogeniam, sacro velamine consecrasset dicitur. Ex quo apparet, iam tunc cœpisse fœminas per hunc modum Deo dicari. Sunt tamen, qui tradant, (quæ cum Hieronymo familiaritatem habuit) primam fœminarum aulam esse, id institutum, Romæ profiteri. Alij asserunt, Helenam, Constantini matrem Virgines sacras primitus legisse, quæ publico stipendio nutrentur, seu quæ puritate vitæ, ac præcijs indefinenter laudem Dei prædicarent. Hæc Polydorus, vbi plura alia de constitutis summorum Pontificum, circa prædictam religionem.

Septuagesima tertia consideratio ex supradictis fundatur. Ex eo: quia cum monachi primo nominantur, quam Canonici Regulares, vt *in c. Deu. de vita & honest. cler. & in rub. de statu monac. & canonic. regular. & in c. de suppl. neq. lig. pralat. & in c. perniciosam. 18. q. 2.* vbi Papa enumerans quasdam regulas approbatas, incœpit à regula sancti Benedicti & Basilij: postea nominat August. ideo præferri debent Monachi Canonici regularibus.

Et ex hoc ordine Arthidiac. *in c. de decimis. in 6.* infert, Prædicatores præferendos Minoribus. de quo etiam ordine literæ vide Fel. in hæc materia, *in rubric. de maior. & obed. 4.* in *c. c. dilecta. vers. ordo scripture.* vbi plures decisiones adducit, & etiam do. meum *las. in d. §. prius.* Et quinque limitationes ad regulam supradictam ponit ibi Fel. Et inter alias dicit, prædictam regulam non habere locum in actu denotare vitia nominatorum: quia tunc primo nominantur Minores, vt per Abbatem *in c. auaritia. de præben.* Et facit pro hac opinione text. *in c. irregularibus. extra. de synonia.* vbi in vitio simoniæ prænominantur Can. regulares. Et ex his notat idem Fel. *in d. l. cum dilecta.* Quod in ingressu carceris, vel simili actu, debent præcedere Minores: quia sequi honor est, præcedere autem non. Ex quo videretur dicendum, quod illa declaratio ad *c. auaritia.* per Panormitanū & Felinam non habeat magnam rationem. Et ideo Fel. *in d. rubrica.* non omnino firmat illam, nec illi assentitur in totum: Imo dicit, quod illud non semper obseruatur: vt patet *in c. 1. de decimis. in 6.* vbi fratribus Prædicatoribus & Minoribus, *in c. Pilagos* à solutione decimarum terrahebant, *scribitur. reprobentorie,* & tamen præmittuntur Prædicatores, sic etiam in actu honorabili præmittuntur Minores, *c. 2. de suppl. neq. lig. pralat.*

De præcedentiâ istorum, inter se satis ample disputauerunt plures, de quibus sunt cōsilia Bonon. Paduana & Ferrar. & Baptistæ Caccialupi, de quibus supra feci mentionem in pluribus locis, quæ cum sint impressa, non aliter insisto, sed me remitto ad dicta eorum:

ram: conclusiue tamen tenendo, quod Monachi cæteris paribus præferuntur Canonice regularibus.

Septuagesima quarta consideratio. Qualis sit honor San sequi, an præcedere, an esse in medio. Nam vt in pluribus monasteriis vidi maiores de mane præcedere. Ad vespertas vero sequuntur, & in pluribus aliis contrarium obseruatur. Cur tam varie, videtur, quod istud sit ad demonstrandum, quod quo ad seruitium diuinum, nulla est maioritas inter eos: sed credo, quod in hoc ad eos est attendenda consuetudo, vt per Felin. in *cap. statum in. extra, de maior. & obed.* vt dixi supra.

Septuagesima quinta consideratio. Quærendum est de ratione diuersitatis, quare sit, quod in actibus ecclesiasticis, maxime in processibus, vbi congregantur status ecclesiasticus & temporalis, ecclesiasticus præcedit, & temporalis sequitur. Et quod plus est in statu ecclesiastico Minores præcedunt, & Maiores sequuntur. Et è diuerso, in statu temporali, in eadem congregatione, Maiores præcedunt & Minores sequuntur. Plures super hoc interrogauit, qui mihi dicebant, quod credebant, quod in hoc sit tantummodo consuetudo locorum, quæ in honoribus deferendis inspicienda est. vt dicit Bald. in *l. obseruare. §. antequam. ff. de offic. proconsul. in l. telura.* Dicit tamen ibi, quod vbi non est consuetudo, debent assignari loca superiora, secundum qualitatem personarum, vt dixi ante, quæ attendenda est, quod ad loca sedendi, maxime etiam in Francia: meminit Bald. in *c. 1. §. Marchio. in l. de his qui feud. dare possunt.*

Mihi tamen videtur, quod alia & melior potest dari ratio, ex eo, quod qui sequuntur, quo ad statum ecclesiasticum, sunt in honorabili loco; quia minores Episcopo, vt dicit Praepositus in *cap. episcopos. 18. distin.* Bene tamen facit text. in *c. perlella. 22. dist.* Vbi in officio faciendo, viciniore Episcopo sunt honorabiliores, & in honorabili loco, vt sunt sacerdotes, qui sunt in administrandis viciniore Episcopo. Et cum iam statim sequantur Episcopum, ideo maiores præcedere debent: quoniam, qui stat proximior post Dominum, dicitur maior, vt dicit gloss. in *§. adam. Inst. de honor. possess. in verb. a. 2. ori loco.* Et Episcopus semper stat in medio clericorum & laicorum, exemplo Christi, qui sedens in medio Doctorum, &c. *Luce 12.* Et iste est honor, sedere in medio: quoniam locatus in medio, cunctorum ad se trahit aspectum, vt dicit Casiodor. *lib. 3. variarum epistolarum.* Et apud Numidas erat honor, sedere in medio, vt refert Salustius in *l. guribus.* Et ita dicit & refert Lucas de Penna in *l. quisque. C. de praefectis pratorio siue Urbis, lib. 12.* Et Episcopus tanquam pastor, adducit oues, ante clericos, docens eos modum eundi, & incedendi, laicos vero post, vt exemplo clericorum incedant. Et quo hac ratione, vt cunctorum habeant respectum, ponitur in medio, exemplo cuius omnes alij Prælati, in processibus semper capiunt medium locum, tanquam honorabiliorem in talibus.

Septuagesima sexta consideratio. Antiquiores Clerici & Doctores debent habere primum locum, deinde cæteri per ordinem, vt tenet Bald. in *c. cum olim. per illum tex. extra, de consuetud.*

De antiquioribus, & Doctoribus, quomodo sint præferendi, notant Doctores, maxime Alexander & dom. meus Iaf. in *l. cum quid. ff. si cert. per.* dicam latius infra in statu temporali, in pluribus consid. vbi dicam, quod in opinionibus dandis, iuniores debent habere prima vota, maxime dicam in *11. part.*

Septuagesima septima consideratio. A subdiacono,

vsque ad Lectores, omnes subditi sunt diacono in Ecclesia, repræsentantes ei honorem prout Pontifici Presbyter, Presbytero Diaconus, Diacono Subdiaconus, Subdiacono Acolytus, Acolyto Exorcista, Exorcista Lector, Lectori Ostiarius, Ostiario Abbas, Abbati Monachus. Intellige in Abbate non clerico, vt erat antiquitus. *c. generaliter. 16. qu. 1.* Sed hodie Abbas præfertur alijs clericis, vt dixi supra in *32. cons. & prædictam considerationem vide in c. à subdiacono. 93. distin.* vbi est tex. ad literam sic distinguens honores fiendos inter clericos.

Septuagesima octaua consideratio. Vbi concurrunt dignitates ecclesiastica & secularis, præfertur ecclesiastica, *cap. solita de maior. & obed.* dixi supra in princ.

Vnde simplex Sacerdos, militi seculari præferri debet, vt dicit Ioan. de Turrecrem. in *c. episcopus. 17. dist.* Quasi ille miles est Imperatoris: Ille Christi. *ca. quoniam. omni. 40. distin.* miles Christi præponitur in *qu. 3. cap. Iulianus.* Ita etiam tenet Iohannes And. in *cap. 10 libentius. de seruis nō ordi.* Et facit quod dicit Specu. in *tit. de rescript. pre. en. 1. §. 4. versic. vt autem.* vbi dicit, quod militi præferendus est Presbyter in scribendo. Dicit tamen Panormitanus in *c. Nicolao. de appellatio.* quod miles præfertur monacho in honoribus, non tamè præfertur clerico, qui est miles cœlestis militiae, vt ibi Panormitanus. Et vt habetur *Ecclesiast. 7.* In tota anima tua time Dominum, & sacerdotes illius sanctifica. Honora Deum ex tota anima tua, sacerdos illius honorifica. *c. sacerdotes. 6. qu. 1.* Exemplo beati Martini, præferentis sacerdotem Imperatori, in poniendo. dixi supra in principio huius partis.

Septuagesima nona consideratio. Filius sacerdos, præcedit patrem non sacerdotem in actu sacerdotali, & est maior patre illo, actu tantum, vt tenet Hostiensis in *cap. 1. de offi. Archidiacon.* quem refert Bar. *cons. 5. in 3. col. in 3. vol.* & facit de filio Episcopo, qui præcedere debet patrem, qui licet teneatur ad honorem reuerentialem patri, in ecclesia tamen pater tenetur præstare reuerentiam filio Episcopo: vt dicit Hostiensis in *c. Iudaorum. de state, & qualis.* dicam alibi. Et ideo, quis ex diuersis qualitatibus debet haberi in diuersa consideratione, facit text. in *c. olim. de re iudic. & in c. à collatione. de appellatio. 6.*

Octogesima consideratio. Patronus in ecclesia præ alijs est honorandus, *ca. præuentus. 16. 2. dist. 7. & cap. Frigentius.* Ita dicit Rosiedus Beneuentanus in suis libellis, *in tractatu de iure canonico. in 5. parte, titulo quem honorem debeat habere patronus in ecclesia.* vbi dicit, quod habere primū locum, est magnus honor, vnde Pharisei primos accubitus desiderabant in cænis, vt dicit, & facit textus in *cap. nobis. c. 1. de iure puron.* & dicit Petrus de Anchorano in *d. cap. nobis. in 3. colum.* quod in processibus tenet primum locum, & honorabilitate in ecclesia. Et si Princeps est, ei in processione eundem est obuiam, vt dicit exemplum esse in Duce Veneriarū, patrono S. Marci, qui obtinet primū locum: & illi (vt ibi dicit Antonius de Butrio) occurrendum est, vsque ad portas ecclesie, non autem vsque ad portas ciuitatis: quia hoc solum fieri debet Papæ & Cardinali, & dicit ibi Antonius, quod non semper illi occurrendum, sed ei occurritur raro. Et idem dicendum est de Rege Francie, in omnibus suis ecclesiis cathedralibus, & metropolitanis, cum sit patronus omnium, tanquam Princeps supremus. Archidiacon. in *cap. lectis. 63. distin.* Facit quod dicit Bald. in *c. quanto. de iudic. & in proximo de re iudic.* Sed, vt dicit dominus Roch. Curtius, quem alias audiuī, in

Exod. c. 9. & 23. quæst. 4. con. Nabuchodonosor. Dathan, & Abyron principari volentes, absorpti à terra. *Nu. 16. de consec. d. 2. c. & dicit 2. q. 1. c. demque.* Sennacherib. à filiis iugulatus. *4. Reg. c. 19.* Antiochus, à vermibus consumptus. *2. Machab. eor. 9. dixi supra in 3. par.*

Saul, primus Rex in Israel, primus humilis, in regno suo superbus, & contra David sanctum inuidus, & Domino & famulo ministro Dei, & Propheta inobediens, insuper Pythonissam consulens, & diabolum loco Samuelis, adorans, vulneratus à sagittariis in bello Philistinum, & vehementer arripens gladium proprium, incubuit super eum, *1. Reg. vlt. cap.*

Abfalon, filius David, insurgens contra patrem, & se Regem constituens fraudulentè, & intians ad concubinas patris, & coniurationem faciens contra patrem, tribus lanceis à Ioab hærens quercui interfectus est. *2. Reg. 14. 15. 16. 17. & 18.*

Adonias filius contra patris voluntatem volens regnare propria ambitione, & coniurationem faciens, à Salomone fratre suo regnante loco David interfectus est. *3. Reg. 2. c.*

Achab, impiissimus Rex Israel, qui vineam Naboth occupauit, & consensit, vt occideretur Naboth iustus, percussus sagitta inter stomachum, & pulmonem in curru suo mortuus est, & canes lixerunt sanguinem eius. *1. Reg. 21. & 22. c.*

Ochozias, Rex Israel, consulens Deam Achton Beelzebub super sua infirmitate, mortuus est de ea. *4. Reg. 1. cap.*

Ioram, Rex Israel, malum agens coram Domino, percussus sagitta Iehu inter scapulas, per cor eius exiit sagitta, & sic mortuus est. *4. Reg. 9.*

Azarias, Rex Iuda, licet alias bonus; quia tamè permittit populum sacrificare in excelsis contra Dominum, lepra percussus mortuus est. *4. Reg. 15.*

Zacharias, Rex Israel, ambulans in peccatis idololatriæ patris sui Hieroboam, à Selon coniurante contra eum interfectus est. *4. Reg. 15.* Et ibi etiam de Selon, qui percusserat Zachariam, qui regnauit in peccatis, & percussus à Manahem, mortuus est. & idem de Phacia Rege Israel in Samaria, qui ambulauit in idololatria, à duce sui exercitus interfectus est contra eum coniurante. *ibidem. 4. Reg. 15.*

Sennacherib, Rex Assyriorum, venit contra Ezechiam Regem in Ierusalem: & quia Dominum in Ierusalem blasphemauit, & in superbia grandi sua dixit, quod non esset Deus, qui posset liberare Iudæos & Regem eorū de manu sua: Ideo egressus Angelus Domini, interfecit de castris Assyriorum 185. millia. Cūque Sennacherib reuersus esset in Ninuen, ciuitatem suam grandem, & adoraret in templo Nefrach Deum suum, & Idolum, Adramelech, & Sarafor filij eius percusserunt eum gladio, & mortuus est. *4. Reg. 19.*

Amon, filius Manasse, fecit malum in conspectu Domini, sicut fecerat Manasses pater eius. Ideo fuit à seruis suis in domo sua interfectus. *4. Reg. 21. & ibi habetur de Manasse 1. & 2. Paral. c. vlt.*

Rex Ioachim fecit malum coram Domino, ex quo fuit ductus captiuus in Babylonem per Regem Babylonis Nabuchodonosor. *4. Reg. 24. & Sedechias fuit captus à Rege Babylonis, qui eidem oculos eruit, & filios occidit. 4. Reg. 25.*

Ochozias, Rex Ierusalem; quia fecit malum in conspectu Domini, interfecit eum Iehu. *2. Paral. 22.* Et habetur *2. Paral. 21.* de Iorem, quia malum fecit in conspectu Domini, fuit ægrotus infirmitate, de qua mortuus est, & in languore vitam suam finiuit.

Alexander, monarcha Orientis; quia cor eius eleua-

tum est, & gloriam Deo non dedit de potentia, quam ei dederat: & vt tradunt historix victus à vino & libidine, veneno tabefactus cito Monarchiam perdidit, regnans annis xii. *1. Machab.*

Quomodo autem Rex Ægypti Antioch. propter multa mala, quæ fecit, mortuus sit, habetur *1. Machab. 6. & 2. Machab. 9. c.*

Quomodo autem Herodes Ascalonita, Rex in parte Iudææ, qui innocètes pueros interfecit, in vita pernam sustulerit, & tandem quomodo obierit, narrat historia scholastica, & etià Remigius, qui dicit, quod gladio, quo pomum purgauerat, se occidit. Et habetur per Phil. Berg. in suo supplemento *Chronic.*

Alter Herodes, qui despexit Christum in passione, qui erat Rex in Galilæa, à vermibus consumptus expirauit, cum inani iactantia & gloria sua. *Actorum 12. cap.*

Quid de Nerone dicemus, qui ita crudeliter vixit, quod omnia fere volumina sunt repleta: nisi quod Romani eius infamias non ferentes in eum impetum fecerunt: & vsque extra ciuitatem persecuti sunt eum: qui videns, quod non posset euadere, sustem dentium moribus exacuit, & se per medium palo transfixit. Alibi tamen dicitur, quod à lupis deuoratus sit: sed Boerius in *l. b. 2. de consolatione* dicit, quod gladio confossus est.

Maximianus, Rex Romanorum, ob suam nequitiam à populo Romano interfectus est, & Diocletianus eiusdem confors à Rege 10 fuit expulsus.

Multi alij Reges & Principes, & fere omnes mala morte perierunt, ac dies suos finierunt. Ex quo dubitandum est de Regibus nostri temporis. Qui tot & tanta crudelia committere permittant suis armigeris, & satellitibus seu auanturiis. Ita quod non potest aliud dici, nisi quod mundus cruciatur inauditis & mirabilibus cruciatibus istorum militum, & peditum: qui vulgo dicuntur *Auanturiers*: Quod Principes permittunt, & sub silentio pertranseunt, & plusquam insupportabilibus exactionibus, taliis, subsidiis, & impositionibus nouis, & inauditis excoriantur homines. Ex quo dubitandum est: quod non pereant, & dies suos finiant, prout alij Principes & Reges, qui male vixerunt, ac suos subditos male rexerunt. Vnde paucos videmus sanctos Reges; & hoc ex eo; quia, vt dictum est, facilius delinquit propter eorum ambitionem dominandi, quam habent: vt fiat non solum Reges & Principes, & in statu eorum permanent, sed vt fiant Maiores. Ex quo in eis est tam magna, & tam execrabilis ambitio dominandi, & dominationes eorum ampliandi & augmentandi, quod totus populus sub eis cruciatur. Vtinam Deus in manibus, cuius cor eorum est, corda eorum ad bonum diuerteret, & ab eis tolleret ambitionem & cupiditatem dominandi, tanquam quæ eidem sit multum odiosa.

Dici tamen potest: Quod quamuis ambitio dominandi Deo esset odiosa, dominorum tamen ambientium Regimen ad refrenandam hominum malitiam, & ad conseruandum vnumquemque in sua iustitia, & ad disponendum ciues in concordia permissum est à Deo dominium & prouisum. Permissum quidem ad punitionem malorum. *23. quæst. 2. §. habere notandum. dist. 4. §. sancta.* Vnde non est potestas, nisi à D. o. Vnde Christus ad Pilatum: Non haberes potestatem aduertere me vllam, nisi datum tibi esset desuper. *Ioh. 19. 24. quæst. 1. c. paratv.*

Prouisum etiam est à Deo dominium, siue considerata natura Entis, siue motus, siue finis. Primo ratione Entis; quia omnis res per participationem habet se ad

noſe, quærit voluptates & diuitias, & ſic ad rapinas, & iniurias conuertitur ſubditorum: quod intellige, quod intentio Regis non debeat eſſe talis, ſed quia tolerabilius eſt, ſi gloriam quærat, quam ſi pecuniam quærat, vel cupiat, vel voluptates ſectetur. Hoc enim vitium virtuti propinquius eſt. Cum gloria quam homines cupiunt, nihil aliud ſit (vt Auguſt. diffinit) quam iudicium hominum bene de hominibus opinantium. Cupido igitur gloriæ aliquod habet virtutis veſtigium, dum ſaltem bonorum approbationem quærit, & diſplicere recuſat. Paucis igitur ad virtutem peruenientibus, tolerabilius videtur, ſi præferatur ad regimen, qui vel iudicium hominum metuens à malis manifeſtis retrahitur. Qui enim gloriam cupit, aut vera per viam virtutis opera nititur, vt ab hominibus approbatur, vt ſaltem dolis ad hoc tendit atque fallaciis, aut per apertiffima ſcelera quærit obtinere, quod diligit: vnde beſtias ſuperat ſiue crudelitatis, ſiue luxuriæ vitiiſ, ſicut in Nerone Cæſare patet. cuius, vt Auguſt. dicit, fuit tanta luxuria, vt nihil putaretur ab eo virile metuendum, tantæ crudelitatis, vt nihil molle habere putaretur. Hoc autem ſatis exprimitur per id, quod Ariſtot. in *Ethicis* dicit de magnanimo, quod non quærit gloriam & honorem: nec aliquid magnum eſt, quod ſit virtutis ſufficiens præmium.

Tertia conſideratio. Non ſolum præmiũ Regis eſt gloria, & honor mundanus, ſed etiam gloriam à Deo conſequuntur Reges, pro premio regiminis, & adminiſtrationis. Conueniens enim eſt, & fidele, vt Rex bene regens expeſtet à Chriſto Rege regum, & domino dominantium præmium. *Apoc.* 19. Miniſter, & cuius eſt merces magnanimis. & *Genef.* 15. & *Matth.* 5. ibi; *Merces veſtra copioſa eſt in caelis.* Vnde Aug. quod Deus præparauit diligentibus ſe, non capitur, ſpe nõ accingitur, charitate non comprehenditur, & vota tranſgreditur: acquiri poteſt, opinari non poteſt. Rex autem populum gubernãdo miniſter Dei eſt, *ad Rom.* 14. Omnis poteſtas à Domino Deo eſt. 22. *q. 1. c. m. uer.* 2. *q. 1. c. quid culpatur.* & demum in Apoſtolo. Nã principes non ſunt timore boni operis, ſed mali. Vis autem non timere poteſtatem, bonum fac, &c. ſi autem male feceris, time. Non enim ſine cauſa gladium portat. Dei enim miniſter eſt, & vindex in iram ei, qui operatur malum. 23. *q. 4. c. ſi non ex fidei.*

Remunerat autem Deus interdum pro ſuo miniſterio bonis temporalibus. 23. *qu. 8. hinc nota.* ſicut alios. 22. *q. 2. c. ſic qualibet.* & *Exod.* 1. de obſtetricibus referuantibus pueros Hebræorum, quibus Dominus conſtruxit domos. & *Ezech.* 29. Dominus dedit. Nabuchodonofor Rex ſeruire fecit exercitũ ſuum ſeruitute magna aduerſus Tyrum, & merces non eſt reddita ei, neque exercitui eius de Tyro, pro ſeruitute, qua ſeruit mihi aduerſus eam, ea, ſcilicet, ſeruitute, qua, ſcilicet poteſtas ſecundum Apoſtolum *Roman.* 13. Dei miniſter eſt, vt proxime dictum eſt, & poſtea de primo ſubditur: *Propterea hæc dicit Dominus Deus. Ecce, ego dabo Nabuchodonofor Regem Babylonũ in terra Egypti, & diripiet ſpolia eius, & erit merces exercituum eius.*

Regibus autem bonis mercedem dabit æternam, 1. *Pet.* 5. ibi: *paſcite qui in vobis eſt gregem Domini, vt cum venerit Princeps paſtorum, ſcilicet Chriſtus, percipiat in immarceſcibilem gloriæ coronam.* 95. *diſtinct. c. eſto,* de qua corona *Elu.* 28. Erit Dominus ſertum exultationis, & diadema gloriæ populo. Iſta corona eſt beatitudo patris. Beatitudo autem dicitur bonum perfectum, comprehendens omnia bona deſiderabilia: tale autem non eſt bonum terrenum, quod nunquam ſatiat 14. *q. 4. c. quid dicam.*

Cum ergo nihil terrenum quietare poſſit animam; neque terrenum aliquod beatum facere poteſt, vt eſſe poſſit regi conueniens præmium. Item nihil eſt, quod hominem beatum poſſit facere, eius amplitudo, deſiderium tuum. Tantæ enim dignitatis eſt humana cõditio, vt nullum bonum præter ſummum ei ſufficere poſſit, vt habetur *Pſal.* 62. Quid enim mihi eſt in cœlo, & à te quid volui ſuper terram? Et ſequitur: Mihi autem adhærere Deo bonum eſt, & ponere in Domino Deo ſpem meam. Ipſe eſt, qui dat ſalutem Regibus. *Pſal.* 54. non ſolum temporalem, quæ communiter ſaluat homines & iumenta. *Pſal.* 35. Homines & iumenta ſaluabis Domine: ſed etiam ſalutem, de qua habetur *Eſa.* 51. Salus autem in ſempiternum eſt; quia homines ſaluat, perducens eos ad æqualitatem angelorum. *de conſec. diſt. 1. c. hi duo.* dixi ſupra in 2. *part. c.* 3.

Sic ergo iuſtificari poteſt, quod Regis præmium ſit honor & gloria. Quis enim mundanus & caducus honor, huic honori ſimilis eſſe poteſt, vt homo ciuis ſit, & domesticus Dei? *ad Eph.* 2. & inter filios Dei; computatus, & hæreditatem Regni cœleſtis aſſequitur cum Chriſto hæres Dei, cohæres Chriſti. *Rom.* 8. De hoc honore habetur *Pſal.* 178. Nimis honorati ſunt amici tui Deus, quos conſtituisti Principes ſuper omnem terram, & gloria & honore coronasti eos. *Pſal.* 8. Et hæc eſt gloria, de qua 1. *ad Corinth.* 4. & *Lucea* 14. Gloria enim hæc eſt omnibus ſanctis eius, quam qui quærunť inueniunt, & qui eam non quærunť, humanam conſequuntur. Qui enim officium Regum laudabiliter exequuntur, hanc gloriam conſequuntur, cum ſe & alios regant, & ultra alios; tum quia bonum multitudinis diuini eſt, quam vnus; tum quia à Deo datur præmium cuique priuata perſonæ, ſi egenti ſubueniat. *Matth.* 25. 85. *diſtinct. ca. paſce* ſi diſcordias pacificet. 90. *d. c. 1. & c. præcipinus.* ſi oppreſſum à potente eripiat. *Pſalm.* 71. Quia liberabit pauperem à potente. *c. ab imperatorib.* 23. 9. 3. quanto magis laudandus eſt ab hominibus, & præmiandus à Deo. qui rotam prouinciam facit pacem gaudere, violentiam cohibere, iuſtitiam ſeruat, & diſponit, quid agendum ſit ab hominibus, ſuis legibus & præceptis. Tum quia magnitudo Regiæ virtutis præcipue Dei ſimilitudinem gerit, dum hæc agit in Regno: quod Deus in mundo. vnde *Exod.* 28. Iudices multitudinis vocantur Diſ, facit gloſſ. in 1. *iubemus nulli. C. de ſacroſ. eccle.* & dicit Bald. in *Auth. hoc amplius. ver. in fili Regis. C. de fide com.* Et vicarij Dei in terris dicuntur ad inſtar Imperatoris. Bald. in 1. *C. de iure aureor. annul.* & dicit Fran. Patritius in *lib. de Regno, & Regni inſtitutione. titul.* 18. Quod vetuſtiſſimi Poetæ, Heſiodus in primis multis in rebus Reges ſimiles Diis faciunt, & in hoc præcipue, quod cum maxima ipſi quotidie mortalibus elargiantur, paruo thure, tenuique hoſtia contenti ſunt: ſic Reges magna dando, parua etiam accipiendo, lætari debent. Parthorum Reges ſine munere nemo adire poterat, hoc iniquum admodum extiſſet, niſi parua quæque munera læto animo accepiſſent. Atqui, ſicut Numina, non aurum neque argentum ab hominibus volunt, ſed ſynceram mentem, liberamque voluntatem, ſic etiam Reges ſatis eſſe ducant, ſi ciues bene animati in eos ſunt, dictis audiunt. & mandatis prompto animo obſequuntur. Hęc ille. Illoſque ſacroſanctos appellat. idem Patritius. *eod. lib. tit.* 5. in *ſi. e.* & ideo Perſæ ſuos Reges vt Deos venerabantur. Idem Patritius *lib. 1. tit. 7. de Regno & Regni inſtitutione.*

Quartã conſideratio. Ex veritate etiã multum laudantur Principes: quoniam, vt ait Fran. Patritius *lib. 4. tit. 1. de Regno & Regni inſtitu.* Socrates, vit sapiẽ

tissimus, Veritatem idē esse dicebat, sicut illa nec crescit, nec minuitur, sic Virtus semper eadem inuenitur: & quia numeros suos habet, plena omni tempore ac perfecta existit. Veritati enim, vt dicit, omnia consonant, vt in fidibus, & cantu, in quibus siquid dissonat, harmonia omnis peruertitur: sic Veritas ipsa paruo nonnunquam iudicio ostenditur: nec diutius potest sub vanitatis inuolucro latere. Falsa enim veris, & cōcinnata semper se ipsa indicant. Hinc, vt ibi dicitur, Isocrates Regem suum monet, vt veritatem ante omnia colat, idque manifestissime semper & indissimulate agat: adeo, vt cuncti cognoscant iniuriato potius Regi, quam priuatis omnibus iuratis fidem adhibendam esse. Dicit tamen Benedicti *in sua repet. c. Rayn. in ver. sef. 3. nu. 43. de testam.* quod hodie Principes promissionem etiam iuram non verentur tergiversari, vbi multum exclamat contra tales. Et etiam Franciscus Patritius *in loco supra alleg.* multum inuehit contra mendaces Principes. Sed cum non assumpserim, nisi materiam laudis, gloriæ & honoris, non inuehendi de mendacibus, ad eundem te ibi remitto. Dicit etiam Bernar. de Bultis in *2. part. sui Ro. ar. serm. 24. part. 2. liuera F.* Quod primum documentum, quod dat Principibus, est documentum obseruationis, scilicet veritatis, vt nunquam dicant falsitatem. Inquit enim Sapiens, Prouer. 16. *Non deret Pri. c. pem labium mendax.* & Pro. 20. *Veritas & misericordia custodiunt.*

Quinta cōsideratio. Cum iustitia sit maior ex quatuor virtutibus Cardinalibus, ex quibus Principes magis laudantur, cum inter omnes virtutes cardinales iustitia teneat Principatum. Adeo, quod Arist. in *5. Eth.* in ipsa asserit omnes virtutes contineri. Quæ quidem virtus necessaria est nostræ salutis; vt ostendunt Theologi in *4. distm. 46.* Quam autem sit utilis, ostendit Salomon: Sap. 5. *Iusti autem in perpetuum viuunt, & apud Dominum est merces eorum.* & Psal. III. habetur: *In memoria eterna erit iustus, ab auditione mala non timebit:* & habetur Prouerb. 15. *Abominatio est Domino vita impij, qui autem sequitur iustitiam, diligitur ab eod.* & Act. 10. dicitur: *Acceptus est Deo, quicumque iustitiam operatur.* Et de utilitate illius, & laude, dixi in rubric. *Des iustices & droictz d'uelles, in consuetudinibus Ducatus Burgund.* vbi dixi dixi iustitiam de cælo ortam, secundū quod habetur Psal. 64. *Veritas de terra orta est, & iustitia de cælo prospexit.* Vnde, vt refert Franciscus Patritius in *lib. de Regno, lib. 8. m. 1.* Nigidius, cognomento Figulus, Philosophus peregrinus, & in Astronomiæ scientia, Romanorum peritissimus, cum de Poetarum figmentis, quæ in signifero cælo finguntur, scriberet, ait ad aspectum Bootis, inter Leonem & Libram Virginem esse, quæ iustitia siue æquitas appellatur. Addit præterea hanc à mortalibus recessisse, & ad superos reuocasse, vt quæ solita esset in hominum cætu versari, eisque præcipere, ne à recto atque honesto discederent: quibus monitis donec paruerunt. Ex quibus satis demonstratur: Quod iustitia cælestis virtus esse demonstratur: & hoc satis ostendit Homerus, cum ait, Reges discipulos summi Regis Iouis esse, à quo iustitiam in primis ediscant, quam deinde inter mortales obseruent, & eam omni studio, omnique diligentia teneantur. Plato etiam Philosophorum summus, Iustitiam bonorum omnium maximum esse, ait, à Deo hominibus datum. Proinde Deum ipsum Iustitiæ auctorem, causam ac principium multis in locis asserit, & præcipue in libris *de Repub.* & etiam *de Legib.* quod etiam asserit Patritius, vbi supra cuius, vt disserit, duæ sunt partes: Deum pietate omni honorare, & hominē diligere vti fratrem, & *uul. seq.* in quatuor iustitias di-

uidit, scilicet Diuinam, Naturalem, Ciuilem & Iudicialem, de quibus ibi per eum, cum satis habeatur, videri potest.

Sed magis ad speciem descendendo, de iustitia Principum; Diuido eam in duas partes seu species, in seueritatem, scilicet, & liberalitatem: vt habetur *in moral. dogmate Philosophorum.* Est autem seueritas virtus debito supplicio coercens iniuriam. *45. dist. c. disciplina, verf. moueri. 23. q. 3. c. prodest.* Dicā alibi, de liberalitate vero dicam infra, *in consideratione 8. huius partis.*

Quæ quidem iustitia maxime est in Principe necessaria, cum per eam regnent Reges: vt habetur *in epistola, inter claras. C. de sum. Trin.* & habetur *Esa. 31.* Ecce, in iustitia regnabit Rex, & Principes eius præerunt. Proprium enim Regis officium est facere iudicium, & iustitiam. *23. q. 5. Regis est.* Vnde dicitur *3. Reg. 10.* de Salomone: *Constitui te Regem, vt faceres iudicium & iustitiam: & honor Regis iustitiā diligit.* Et habetur Sap. 6. *Audite Reges, & intelligite, & discite iudices finis terræ.* Et, vt dicit Macrobius *lib. 10.* Iustitia est vnicuique seruata, quod suū est. *l. 1. ff. de iur. & iur. not. in proam. Decret.* & de ea veniunt Concordia, Innocentia, Amicitia, Pietas, Religio, Affectus, Humilitas, ex quibus omnibus laudantur Principes: & inter ceteros Principes, semper Reges Franciæ laudati fuerunt ex iustitia, & ex ipsius iustitiæ statu, vt in *7. part. huius libri* ponam. Vbi ponitur hierarchicus status iustitiæ totius regni Franciæ, qui ceteros omnes excellit in institutione partium, parlamentorum, & ceterorum officiariorum Franciæ supremorum, & aliorum inferiorū, de quibus infra aliquid dicam. Et quia super ceteros seculi huius Principes dilexit iustitiam, & iniquitatem odio habuit, vnxit eum Deus suis oleo letitiæ præ confortibus suis, *Psal. 44.* Ex quo maximam meretur gloriam, iuxta dictum Ciceronis, *l. 2. de officiis.* Qui veram gloriam adipisci vult, iustitiæ fungatur officii.

Secundo iustitia ostenditur Regum Francorum ex Regionum stipendiorum cuiuslibet sufficientium imperuertibili assignatione, quæ Reges Franciæ semper fecit anteire, vt in eis verificetur, quod scribitur *in l. nemo. C. de of. magist. officior.* Cum nihil rationabilius, quam vt is gradu ceteros antecedit, quem stipendia meliora, vel labor prolixior fecit anteire. Certum enim est, quod stipendia, quæ à Rege nostro capiunt singulis annis sui officiarij in suo Regno, ascendunt ad summam ducentarum millium librarum Turonen. & secundum G. Benedicti ascendere valent ad viginti & centum mille libras Turonen. & ultra, præster statum suæ domus, & armatæ militiæ: de quibus infra dicam *in 6. part. & 9.*

Tertio; quoniam licet Papa solus & Imperator de causa propria, & non alius inferior cognoscant *c. cum venissent. de iud. & leg. prox. me. ff. de his que in testam. del.* tamen Reges Franciæ iudicio suorum officiariorū, nedum curiarum Parlamentis, sed etiam senescallorum, seu balliuorum suorum spote se submiserunt, & quod iudicatum est contra se, efficaciter exequi permittunt & patiuntur, iudicatoque obediunt; imo illud propriis patentibus literis mandant. facit *cap. nos si copetenter. 2. q. 7. Et est receptum. ff. de re iurisd. omn. iud.* Ad instar Romanorum & Spartanorum Regum, qui tribunos plebis, seu ephoros, id est, magistratus eligebant ad moderandam Regiam potestatem, qui de causis Regū & Consulū loco Regum existentium cognoscebant, illorumque potestatem moderabantur, prout narrat Valerius *lib. 4. iiii. de moderatione omnium* vt refert G. Benedicti *in sua repetit. cap. Reynardus in verb. & uxorem nomine Adelasiam, numer. 598. 599. 600.*

usque ad num. 603. de testam. Vbi prædicta dixit inferendo, quod sic pariter salubri exemplo supradictorum Reges Christianissimi semper moderatione vsi sunt. Et vt ibi dicit: Virtus suos habet numeros, vt iustitia diuidatur in sex partes, scilicet in religionē, pietatē, gratiam, fidem, vindicationem, & obseruationem. Quæ dotes præcipuæ Regum immoderationem suæ potestatis considerantes, quod *faciles motus mens generosa capis*, vt dicit Ouid. & etiā Salustius in Iugurthino: *plerumque (inquit) Regis voluntates vt vehemens sic mobiles sepe ipsa sibi aduersa*. Vnde opus fuit moderatione, quæ tanta extitit apud Reges Franciæ: vt ex ordinatione plurium Regum, ac verbali præcepto officariis Franciæ sæpius tuisset iniunctum literas Regias iudicialiter & publice posse impugnari de nullitate ac subreptione, & vt tales per Iudices quibus diriguntur, posse declarari, etiam de inciuitate & iniquitate, & ita in omnibus curiis Franciæ seruatur, insequendo ordinationem Regis Caroli VII. super hoc editam in ordine 78. incip. *Item & que souentes fois plusieurs obtiennent de nous et nos chancelliers*. Et idem ordinauerat Philippus VI. eius prædecessor, de qua meminit Aufrerius in suo tracta. *ordin. titu. de rescriptis. c. quia sepe contingit*. Quæ quidem sunt multum laudanda in rege Franciæ; quia de iure communi, vbi rescripta non sunt falsa, nec subreptitia, nec contra bonum Reipublicæ, licet iniquitatem contineant, non possunt de iniquitate impugnari coram Iudice inferiori, sed debet Index rescribere Principi, *cas. si quando. de rescriptis*. tamen in Regno Franciæ possunt etiam de iniquitate coram inferiori, cui diriguntur, redargui, & inciuitia declarari. Et hoc est quod dicebat Cassiod. loquendo de Cancellario Regis: Pro æquitate, inquit, seruanda, nobis quoque patimur contradici: De quo idem Benedicti in dicta repet. in d. verb. *et uxorem, in fine secunda deo. s. foris*.

Ex quibus prædictis tanta Regum Franciæ fama intemerata iustitiæ per vniuersum orbē euolauit, quod plures eisdem non subditi, etiam infideles eorum iudicio se submiserunt, vt in eis verificatum sit, quod de glorioso Scipione Africano concludit Plutarchus, quod tanta est virtutis vis & tam magna apud omnes gentes, cum non solum bonos, sed etiam improbos ad se amandum alliciat: quod exemplum fuit in pluribus Francorum Regibus compertum, qui si acceptare uoluissent extraneas nationes, regerent in eos consentientes, præsertim in personam Dagoberti Regis Franciæ huius nominis primi, de quo Guaguinus l. 3. c. 3. sic de Duce Sabaudia, qui Francorum Regis iudicio sponte se submitit, consuluit Bald. in tertia parte Consiliorum, consi. 218. incipient. *petita uenia, flexis que genibus loquar, etc.* Vbi ponitur tenor submissionis. Quod consilium videndum est, cum sit pulcherrimum. Et adeo semper apud Francos Reges cultus iustitiæ acceptus & gratus fuit, & speratur perpetuo vigere, quod de ipso Christianissimo Rege dicere verisimiliter possumus, quod per Psalmistam dictum fuit. Pl. 95. *Iudicabit orbem terra in equitate, & populos in ueritate sua.* & iterum Psalm. 96. *Iudicabit orbem terrarum in iustitia.* Et sequitur retributio, Psalm. 54. *Propter ueritatem & mansuetudinem & iustitiam deducat te mirabiliter dextera tua.* Quoniam notorie uideamus Francorum Reges supra omnes Principes terræ exaltatos, vt verificatum fuerit eis, quod Cicero lib. 3. de officiis dicit. *Qui ueram gloriam adipisci uult, iustitia fungatur officio.* quoniam, vt dicit Seneca lib. de quatuor uirtutibus: *Iustitia est diuina lex & uinculum societatis humana; quisquis hanc desiderat seclari, Deum prius amet, ut*

ametur à Deo. quod in Francis Regibus uidistis adimpletum. Quibus recte & iuste appropriari poterat illud, & pariter eorum subditis, quod de Rege iustissimo scribitur: *Latentur & exultent gentes, quoniam iudicas populos in equitate, & gentes in terra dirigis.* Sed timeo, quod hodie non sit verificatum illud, de quo habetur per Aug. de 12. abusionum gradibus, cuius dictum retuli in rubrica, *Des iustices & drouels d'icelles, in initio in consuetudinibus nostris, ducatus Burgund.* vbi scripsi per contrarium quid operetur iniustitia. Quod cum non sit meæ intentionis, in hoc meo opere aliquid tangere, aut parum, nisi de his, quæ tangunt laudem, gloriam, & honorem, ideo nihil aliud dico.

Sed ibi etiam dixi, quod iustitia est quædam turris fortissima, triangularis quodam triangulo contenta. Vnus angulus est honeste uiuere, alius, alterum non ledere, tertius, ius suum cuique tribuere. Cuius quidem Iustitiæ sex sunt partes principales, seu lapides, vt ibi dixi, ideo non repeto, & satis declarantur in locis ibi per me allegatis: de quibus etiam facit mentionem Benedicti in loco hic ante alleg.

Bernardus uero in sermone 4. de aduentu, assignat alias partes Iustitiæ, vbi ait: quod iustitia est uirtus, quod suum est unicuique tribuens superiori, æquali, & inferiori. Superiori enim debetur obedientia, & reuerentia, scilicet, Prælato & Principi de hoc 23. dist. per 101. Æquali siue pari consilium & auxilium, vt consilio erudiat ignorantia, auxilio iuuetur infirmitas, secundum illud 2. Corinth. 12. *Quis infirmatur, & ego non infirmor?* Inferiori debetur custodia & disciplina, scilicet vt non regnet in eo peccatum, & vt dignos fructus penitentia faciat. 47. dist. c. omnes. quibus omnibus debet adiungi rectum iudicium, quæ septem possunt significari per septem columnas, quas excidit Sapientia in domo, quam ædificauit Prover. 11. prout ibidem exponit Bernardus.

Et non immerito, si Principes ex iustitia laudentur, & gloriam consequantur: quoniam Aug. lib. 7. de ciuitate Dei c. 12. Sapientum sententiam recitans, concludit hoc uerissimum esse, Rempublicam, cuius Princeps est iustus secundum Luc. de Pen. in l. quicumque in 3. & 4. col. C. de omni agro deserto. & cuius commissionem habet à Deo, in Aut. vs. diff. res iudices. n. prim. colla. 9. Ad cuius etiam utilitatem respicere debet, in Auth. ut Iudices sine quoquo suffra. colla. 2. & eius sustentationem. in 1. constitutione C. quam debet cunctis præponere. Bald. in authen. de heredit. & F. l. cidia. in 2. col. colla. 1. sine iustitia conseruari non posse, nec regi. Et vt ait Macrobi. lib. 1. de somno Scipionis: si ne iustitia non solum Respublica, sed nec exiguus hominum cœtus, nec quidem parua domus constabit. Et vt ait Cyprianus lib. 12. de abusionibus. Iustitia Regis est pax populorum, tutamen patriæ, immunitas plebis, nutrimentum gentis, gaudium hominum; & merito; Nam Respublica per iustitiam tempore pacis & belli optimè gubernatur, vt habetur in præmio Inst. Per Iustitiam namque mali terrentur, & boni conseruantur. l. capitulum. §. famulos et l. aut facta. §. si ff. de pœnis. Nam per ipsam cum punitur vnus malus, reliquis incurritur metus, & isto modo pax & tranquillitas conseruantur, l. 1. C. ad leg. Jul. reperiund. l. diuus. ff. de custod. & exhib. reor. dixi in consuetud. nostris ducat. Burgun. in d. rub. Des iustices.

Ex hac iustitia maximam etiam gloriam consecutus est Traianus. Vnde Helianthus ingestis Romanorum narrat; Quod cum ascendisset equum ad bellum profecturus, quædam uidua apprehenso pede eius miserabiliter, lugens, sibi fieri iustitiam petiit, de

his, qui filium eius bonum, & innocentem occiderant, dicens: Tu (inquit) *Auguste imperas, & ego tam atrocem iniuriam patior.* Cui Imperator: *Tibi satis faciam cum rediero.* Cui illa dicit: *quid si non redieris? Successor,* (inquit) *meus tibi satisfaciat.* Et illa: *Quid tibi prodest, si alius bene fecerit, tu mihi debitor es secundum merita recepturus, & fraus utique est nolle reddere quod debetur, successor tuus iniuriam patientibus pro se tenebitur, te non liberavit iustitia aliena, & bene agetur cum successore tuo, si se liberaveris.* His verbis victus Imperator, descendit statim de equo, & causam exaudiuit praesentialiter, & condigna satisfactione Viduam consolatus est. Et inde statua Traiani in foro polita fuit, representans quomodo in expeditione positus viduam liberavit, & in Senatu exclamatum fuit: *Non alter felicior Augusto: nec melior Traiano.* unde & de eodem legitur, quod cum filius eius equireret in duro equo, ex eius pedibus filius cuiusdam viduae interfectus est, & ideo eidem viduae ei conuenienter, filium suum pro filio illius viduae mortuo tradidit & hereditatem cum eo. Ille Traianus, Hispanus fuit clementissimus & iustissimus, sed quia paganus, damnatus erat. Unde magnus Gregorius diu post mortem Traiani de iustitia eius & pietate, (quae est pars iustitiae) audiens, orauit pro anima eius, ante altare beati Greg. & ex privilegio singulari, & inaudito, oratione eius, liberata est anima Traiani de inferno: de quo testis est totus mundus secundum Damasc. ut scribitur in Legenda beati Greg. Facit de eo mentionem Luc. de Pen. in l. 2. in 3. col. m. C. de exact. trib. lib. 10. Io. Fab. in proemia Inst. Bened. in repet. cap. Rayn. in verb. & uxorem nomine Adelasiam. num. 602. de testam.

Utiq; adeo iustitia in Rege laudanda est, ita quod melius est regi iusto Rege seu Principe, quam iusta lege, cum ipse in singulis causis iudicat secundum equitatem, quae sibi videtur, ut not. Barr. & post eum Pau. in leg. praesenti. in sui initio per illum text. C. de his qui ad eccles. confug. Nam ipse est summum ius, & lex viva seu animata in terris. dicit tex. in auth. de consulibus. circa fi. & ibi gloss. in verb. legem, hoc expresse not. collat. 4. Et ipse solus iudicat de causa à iure non definita, ut infra ista parte scribitur in consideratione, in qua specialia solis Principibus competentia describuntur. vers. 69. Et de hoc vide Corsetum de potestate Regia. 7. 67.

In quibus consistat iustitia Regis, ponit Cyprianus de 12. abusionibus, dicens: Iustitia vero Regis est neminem iniuste per potentiam opprimere: sine acceptione personarum inter se, & proximum suum iuste adiudicare aduenis & pupillis, & viduis defensor esse, coh. bere furta, adulteria, & omnem machinam punire, 23. quest. 5. c. Regum, &c. Rex debet iniquos deprimere, & bonos exaltare, impudicos vero & histriones non nutrire. ad hoc 86. dist. cap. donare. Impios de terra perdere, patricidas & peierantes viuere non sinere, praedict. c. Rex debet Ecclesiam defendere. d. c. Regum. pauperes elemosynis alere. 68. dist. c. non satis. & c. pasce. dist. & de pen. 1. c. quamobrem. Iustos super regni negotia constituere, & senes sapientes, & sobrios consiliarios habere. 1. q. 1. c. estote. Magorum & aliarum Pythonissarum superstitionibus non intendere. 26. q. 6. c. nec mirum. & 1. 23. & 4. eiusdem causa. iracundiam suam differre. 11. quest. 2. c. iustum cum apud. & c. illa. & c. summo. patriam fortiter & iuste contra aduersarios defendere. 23. qu. 2. c. iustum. cum c. sequ. & quest. in ca. fortitudo. & qu. 8. c. ut prudem. & q. 1. c. militare. & c. noli. & per omnia in Deum confidere, ut Psal. 124. Qui confidunt in Domino, &c. de conse. dist. 1. c. omnis Christianus. prosperitatibus animi non eleuari, sicut fecit Na-

buchodonosor Rex de pen. dist. 1. c. voluissent. ver. N. buchodonosor. Cuncta aduersantia patienter tollere 23. q. 1. §. 1. & c. paratus fidem Catho. in dominum habere. 96. Assis. Et. c. si Imperator. l. inter claras. C. de iur. iur. filios suos non sinere impie agere. 23. q. 5. ca. Rex. certis horis orationi insistere, ut Rex David Ps. 118. Septies in die laudem dixi tibi Domino, &c. 1. de celeb. missar. & ante horas congruas non gustare cibum. Et subdit Cypr. Haec regni prosperitatem in praesenti faciunt, & Regem ad caelestia Regna deducunt, sermonem accusantium inuestigare: quoniam, ut habetur Proverb. Gloria Dei est celare verbum, & gloria Regum inuestigare sermonem.

Sexta consideratio. Multum laudantur Principes ex pietate seu clementia: quoniam, ut dicit Iodocus Clithoveus 1. tract. de nobilit. qui hac virtute insignes floruerunt, perpetua celebrantur laude, nullaque aetate obsolescet eorum gloria, maxime quae innata est Principi. l. monenti. C. qui melius non possunt. lib. 12. 3. quorsum vero in auth. de exhib. reu. col. 5. Dominus enim constituit Moysen super populum, cum esset super omnes mitissimus. Num. 12. & 3. Reg. 20. Et habetur Eccl. 1. quod Reges Israel clementes erant: ut dicit: *Volui potentem nequaquam abuti magnitudine, sed clementia & bonitate gubernare subiectos.* & Esa. 16. *Emitte agnum domine dominatorem terra.* Et de Christo habetur Mathei 20. *Ece rex tuus venit tibi mansuetus.* Clementia enim, pietas, misericordia, mansuetudo, humilitas, modestia, dilectio, benivolentia, preciosa sunt munera Regiae maiestatis. Hinc Demosthenes ad Alexand. Nihil (inquit) habes rex vel fortuna tua melius, quam ut velit seruare plurimos.

Nulla enim de virtutibus generosior misericordia, admirabilior clementia, nec per aliud propior Deo accedere potes, quam ut saltem conferas hominibus, vel dando si egerint, vel parcendo si deliquerint, vel indulgendo si supplicauerint. Cum enim vocamur à Dijs in omni munere, tota clementia est, quae nobis Deos reddit aequales. dicitur Imperatoris. C. de iur. Tulius quoque lib. 1. de offic. Nil (inquit) *indubitabile, nil magis, nil praclaro viro dignius placibilitate & clementia.* Quoniam vri Poeta, *Sola Deo aequat clementia.* Nam si egregium est hostem abijcere, non minus tamen laudabile infelicis scire misereri: quoniam, ut dicitur Proverb. 20. *Misericordia & veritas custodiunt Regem, & roboratur clementia: thronus illius bonitatem & Principi populi confirmat.* Proverb. 16. *Clementia Regis qua si imber serotinus. sicut imber temporaneus est, & c. ut ibi, & habetur Prover. 11. Clementia preparabit vitam, operatur malorum mortem.* Et Senec. lib. 1. de clementia ad Neronem. *Magni certe animi est placidum esse, tranquillum & iniurias atque oppressiones semper dispicere: Muliebrem autem est furere in ira.* Nam de Caesare legitur, quod omnium memoriam habebat, praeterquam iniuriarum reminisci. Pariter Octavianus detrahentibus ei in ciuitate libera, liberas debere esse linguas, respondebat. Et cum in testem produceretur, libenter obiectus etiam contra personam suam tolerabat, nec contra obijcientem mouebatur. Haec recitat Benedicti in repe. cap. Rayn. in verb. duas habens filias. num. 89. de testam. Et dicit Beroaldus in tract. de felicitate. Clementia est prima dos Regum, autore Vopisco. Hinc apud Claudianum Theodosius Honorio filio salubriter praecipiens: *Sis pius in primis. Nam cum vincamur omni in nere, sola Deos aequat clementia nobis.* Et, ut dicit, videretur opifex rerum ac parens natura demonstrasse clementiae insignem Principibus potissimum conuenire, quae Regem

asum sine aculeo exarmatum esse voluit, vel si spiculum dedit, eo tamen uti noluit: sic etiam debent esse Principes, ut dicit Beroaldus, quem videas. Ideo Imperator dicit se clementem, in *A. ub. de trien. & semis. Consideremus. col. 3.*

Lucas vero de Pen. in *leg. monente. C. qui milit. non possunt. lib. 12.* ponit duodecim exempla, ex quibus docet, quomodo clementia est multum laudanda in Principe, & etiam scripsit de clementia in *l. duos. C. de suscepi. & arc. 1. Plin. lib. 7.* clementiam Cæsaris commendat, ut habetur in *officina Textoris in verb. clementes & humanitas. vbi numerat 36. qui de clementia & humanitate laudantur. & videatur etiam clementia Roman. per Valer. *h. 5. in. de hum. & clementia.* ponit Bernard. de Bultis in *sua 2. par. Rosary, sermone. 24. parti. 2. litera B. ubi. 4. Ascensu. unum.* commendat etiam & multum laudat Albertus in *sua margarita poetica. 2. par. tr. 1. ex 5. lib. P. aleris.* Et etiam ex pietate laudatur, cum congruat Principi, quod subiectos debet diligere, ut coniunctos; imo ut filios; est enim communis pater omnium, ut in *A. ub. neque virum quod ex dot. ad finem. collar. 8.* ut dicit Lucas de Penn. in *l. 1. C. de thesauris. li. 10.* Et de huiusmodi dilectione Principum in subditos, ponit Bernardi. de Bultis in *1. part. sui Rosary, sermons 24. parti. 2. in litera L.* Et, ut dicit ibi Lucas de Pen. Benignitas debet esse in principe, quæ est ut sol in cælo, quæ multum seruanda est in correctione. *23. q. 3. c. quod Christus. c. 1. 45. in fin.* Et amplissime demonstratur ex quadam mirabili & singulari Epistola Ignatij, missa ad Tymophylum monachum inserta in libris Dionysij, de diuinis nominibus, quam videas, cum quæstio fuerit de benignitate. In signum enim clementiæ Reges vnguntur, ut sint aliis clementiores & dulciores, notatur in *cap. 1. de sacra unct.* Et plures ponit Benedicti in *sua rege. cap. Raynue. in verb. condidit. nu. 57. 58. & 59. de testam. quem videas & Iodocum Clictoueu in tract. suo, de vera nobilitate. c. 14. vbi ait nobilibus iracundiam vitandam esse, & clementiam colendam.**

Septima consideratio, principes etiam laudantur ex affabilitate, & ex facilitate ad eundem seu admissionis. Quoniam interrogatus Agesilaus quo pacto gloriam quis inter mortales consequatur? Respon. optima dixerit, nec non pulcherrima factitauerit. Pulcherrimum autem cum primis est, & in principe longe speciosissimum, exhibere sese omnibus obuium & facilem: adire benigne, & comiter, desideria aduentum. Nam, ut dicit Clictoueus in *tract. de vera nobilitate. c. 12.* Nihil enim æque animos hominum deuincit, gratiamque ducit & allicit, atque motum facilitas, moderatio animi, æquabilitas, humanitas, & in omnes affabilitas. Enimvero, hæc subditorum mentes astringit in superiorum amorem: facitque, ut eos reuerentur, colant ac obseruent, afficianturque in ipsos amore singulari. Ex hac ad eundem facilitate miro præconio Pompeius magnus extollitur à Cicerone. Laudat & in Traiano Plinius panegyrista admissionum facilitatem: de quo dixi supra in *1. part. in 26. consideratione, vbi de salutatione fit mentio.* Hoc iurisperiti in Proconsule ac Præside, veluti officium necessarium deposcunt: ut scilicet omnium desideria audiant, & in ad eundem se faciles præbeant. *leg. nec quicquam. §. obseruare. ff. de offic. procons. & leg.* Et, ut refert Beroaldus in *suo libello de optimo fisco. Philipp. Macedonum Regem olim adiuit anus paupercula rogans, ut causam audire vellent, qui, cum respondisset, ociosum se non esse: exclamauit anus: Etiamne regnes? tanquam imperare non debeat, qui ad eundem adire contemnit.*

Verbum hoc demiratus Philippus, & illam audiuit diligenter, ceteris deinceps præstitit se facilem. Huius affabilitatis, & facilis admissionis, nobis est etiam exemplo Alexander Magnus, suis militibus summopere dilectus, quia humanus & affabilis erat.

Plura exempla è diuerso, quomodo nocuerunt difficiles aditus & superba responsa scribant Beroaldus & Clictoueus, vbi supra. Ex quibus lucide apparet, quod princeps debet obseruare illud. *Ecol. 32. in prin. Rectorem te pesuerunt, noli extollis, esto in illis, quasi vnus ex ipsis.* Et illud domini nostri documentum euangelicum. Nolite in sublimi tolli.

Octaua consideratio. Principes etiam ex liberalitate laudantur, & commendantur, quæ multum conuenit principi. *leg. cum multa. C. de bonis que lib.* Ut enim imperialis fortuna omnes supereminet alias, ita oportet principales liberalitates cubnen habere præcipuum: & dicit F. Patritius *tr. 9. lib. 4. de Regno & Regni institutione:* quod liberalitas summopere principem commendat. Hinc dicit Pall. in *l. legatus. in fin. C. ad l. Falcid.* quod proprium principis est, quod debet esse liberalis & gratiosus. *l. in fin. C. de cad. tollend. l. si quis rogatus. §. vlt. ff. ad Trebell.* & huiusmodi liberalitate in principes ponit Bernardinus de Bultis in *2. parte sui Rosary, serm. 14. secunda parte. litera I.* Facit quod habetur *Proverb. 22. Gloriam & honorem acquirit, qui d. munera. Eccl. 18. Donum hominis dilatat uiam eius, & uita principis sba nã ei facit.* Imo donare, quod est liberalitatis, laudatur, etiam si non præstetur. ut facit text. in *leg. cedere. §. minus. ff. de verb. sign. ut dicit Lucas de Pen. in leg. vnic. C. de castro. omnium palat. pecul. lib. 12.* Et Artaxerxes Xerxis filius aiebat: beneficium addere longe magis regule, quam auferre.

Et hæc liberalitas vixit in Tito Imperatore, ad quem nemo accedebat postulandi gratia, sine re aut spe habendi. Et interrogatus ab amicis, cur plura polliceretur, quam præstare posset. Respondit; quoniam non oportet quenquam à facie & sermone principis tristem recedere. Et recordatus super cœnam, quod nihil tota die illa dedisset, dixit: *Hunc diem perdidit.* Et, ut ait Seneca *lib. 2. de benefic.* Quod Alex. cuidam perenti unum denarium, ciuitatem dedit: ille vero dicit, tantam domum non conuenire fortunæ suæ: cui Alexand. *Non quæro,* inquit, *quid te accipere oporteat, sed quid me d. re.* Et de eodem narrat Seneca *epist. 4.* quod respondit cuidam ciuitati, diuidium omnium suarum rerum eidem promittenti: Eo, inquam, proposito veni in Asiam, non quod acciperem id, quod dedissetis, sed ut haberetis id, quod reliquissetem. Et de his liberalitatibus Alexandri, ponit Io. Lupus in *sua rege. rubric. de don. inter virum & ux. §. 9.* vbi ample de liberalitatibus nobilium.

Nonna consideratio. Etiam laudem, gloriam, & honorem consequuntur ex magnanimitate, & magnificentia. text. est in *l. 1. Cod. de thesauris. lib. 10. ubi. Imperatoria magnanimitatis videatur peruenire liberalitas postulando.* & ibi Lucas de Penna, qui ponit differentiam inter magnanimitatem & magnificentiam: cum magnanimitas sit in honore, magnificentia in expensis. Vel magnanimitas sit in aggrèssione, magnificentia in consummatione. Et dicit Luc. de Penn. in *leg. 1. C. de veter. ar. lib. 12.* quod in principe magnificentia circa duodecim præcipue versatur, quæ ibi ponit & de huiusmodi magnanimitate & magnificentia ample Aristoteles *4. Ethicor. cap. 2. & 3.* vbi multum commendat & laudat principem magnanimum: & plura per sanctum Thomam *secunda secunda de magnanimitate.* Et per Agidiū *de regimine Principum.*

c. 24 quod incipit, *amatores*. & c. 19. hæc enim virtus solis Regibus ac Principibus conuenit, vt dicit Franciscus Patricius in *suo libr. de Regno & Regni institutione lib. 7. tit. 10.* vbi etiam de magnificentiâ: & quomodo Cæsar & Porsena fuerint laudati de magnificentiâ.

Decima consideratio. Principes laudem, gloriam, & honorem consequuntur ex sapientiâ, quæ maxime requiritur in principe. *leg. ven. C. de his, quibus vt indignis. ibi; ne princeps philosophia plenus.* & habetur *Ecclesi. 10.* Principatus sensati stabilis erit, Rex autem insipiens perdit populum suum. Qualis enim est rector ciuitatis, tales habitantes in ea, *Ecclesi. 10.* Salomon enim ad regendum populum non diuitias, non dies multos, sed sapientiam postulauit. *3. Reg. Et de Christo dicitur Ieremie 23.* Et regnabit Rex & sapiens erit, & faciet iustitiam & iudicium in terra. Nunquid Abraham, qui fuit pater multarum gentium peritus fuit in omni sapientiâ Ægyptorum? *At. 6.* Nunquid Dauid habuit sapientiam sicut Dei? *2. Reg. 14. capite.* Nam regale opus est, sapere & diiudicare, vt ait Tullius *lib. 1. de diuinat.* & refert Iacobus in *suo sophologia Sapientiz. lib. 1. c. 2.* vbi narrat multos Reges, qui dilexerunt sapientiam: & ibi maxime de Alexandro, qui eruditus fuit ab Aristotele: de quo amplius dicam infra in *10. huius libri parte, in 1. consideratio 10.* Et refert etiam Ant. Flo. in *suo chronico. part. 5. tit. 16. c. 2. §. 5.* quod Olfredus Rex Angliæ, iam duodenus, expertus omnis literaturæ erat, vt ibidem de eo habetur plene, & ibi multum commendatur propter eius literaturam, per quam magis, quam viribus Regnum suum optime rexit. Et vt dicit Arist. in *Ethico.* Nemo iuuenes eligit in Duces: quia non constat eos esse prudentes, & ideo dicit Sapiens, *Ecclesi. 10.* Væ tibi terra, cuius Rex est puer. & dicit Boetius *de consolacione in 2. & Val. li. 7. tit. de sapienter dictis aut factis.* & recitat Benedicti in *sua rep. c. Rayn. in ver. duas habens filios. nu. 120. de testam. in addicione;* Platonē dicentem beatas esse ciuitates, si aut Philolophi regnarent, aut Reges philolopharentur: & vt inquit Seneca, seculum esse aureum, si sapientes regnarent. Ideo *Sup. 6.* dicitur: Concupiscentia sapientiæ deducet ad Regnum perpetuum. Si ergo dilectum in senibus & sceptris, o Reges populi, diligite sapientiam, & in perpetuum regnetis: diligite lumen sapientiæ, omnes qui præstis populis. Multitudo enim sapientum, est sanitas orbis terrarum, & Rex sapiens populi stabilimentum est. Ex prædictis Bernardinus de Buxis in *loco supra alleg. in littera H.* dat documentum Principibus, vt sint sagaces: ex quo dicendum est, quod in huiusmodi sapientiâ laudari debent. Ad quæ faciunt, quæ dicit Lucas de Pen. in *l. omnes. de decur. lib. 10. tit. 12. col.* vbi dicit: Impossibile est enim, vt salubriter disponat Principatum, qui non agit consilio sapientum. *Ecclesi. 9.* Et Polycraticus *lib. 5. c. 6.* de his pauca dicenda sunt, cum pauci tales reperiuntur. Legitur enim in *Polycr. lib. 4.* quod Traianus Rex Romanorū hortatus est Regem Francorum, vt filios suos liberalibus disciplinis instrui procuraret, dicens, quod Rex illiteratus, quasi asinus coronatus:

Et ideo Principes debent habere in honore doctores & non ignaros: quoniam, vt ait Pogius in epistola ad Nicolaum quintum: Vbi doctrinarum cessant exercitia, ibi nullum inter doctores atque indoctos discrimen viget. Vbi nullus virtuti locus, nulla studiorum ratio habetur. Vitia ibi regnant, torpescunt ingenia: principatus & Regna decidunt, rerumque omnium dominetur confusio necesse est, & prouenit talis ruina: quia Imperia & damnationes, sanguinem sequuntur & virtutes, vt dicit Benedicti in *sua rep. c.*

Raynutius. in verb. condidit. 1. num. 34. de testam.

Et sapientia in Regibus, est multum necessaria, quoniam, vt ait Vegetius *lib. 1. de re militi.* Nullus, inquit, est, cui sapientia conueniat magis quam Principi, cuius doctrina omnibus debet prodesse subiectis. Nam, vt inquit Polycrat. *lib. 4. & 7.* Sapientia fecit Romanos dominari. & ibi plura dicit Iacobus in *suo Sophologia sapientiz. lib. 1. c. 5.* Dicam infra in *10. par.* quomodo scientia & sapientia sit necessaria, utilis & laudabilis.

Vndecima consideratio. Principes multum laudantur, & gloriam, & honorem consequuntur ex castitate, & continentia. Cum, vt ait Imperator in *l. si qua illustris. C. ad Orfic.* Illustribus enim castitatis obseruatio præcipuum debitum est: Imo Imperator pudicitiam semper esse colendam censuit. Hinc, per illum tex. Ioan. And. in *c. si. de filio presbyter.* quod non valeret dispensatio facta per Papam, cum nato ex coniugato nobili & soluta nobili, nisi de nobilitate fieret mentio, per Fel. in *c. postulasti. in 4. col. de rescript.* Nam pudicitiam & castitatem præ oculis habuit Abimelech, Palæstinorū Rex; quia visa pulchritudine Rebeccæ iocantis cum Isaac viro suo, præcepit omni populo, dicens: Qui tetigerit hominis eius uxorem, inorte morietur. *Genes. 26.*

Hannibal Carthaginensium Dux inuidiosissimus, qui, vt Trogus refert, nunquam inter innumeras captiuas miræ pulchritudinis puellas, castitatem perdidit.

Et Marc. Claudius Marcellus, Romanorum consul, *re. te Augusti. lib. 1. de ciuitate Dei. c. 6.* ante captam Vrbe[m] Syracusarum, eius ruinam fleuit, & priusquam ciuitas inuaderetur, edicto perpetuo constituit, ne quis corpus liberum violaret.

Et Alexander, vt Vegetius *lib. 2. de continentia.* Alexandri narrat, licet diues & potentissimus Rex esset, cum ei pulcherrima virgo oblata fuisset, cuidam tamen nobili desponsata, illam non aspexit, sed cum dono ad virum suum remisit.

Sic etiam Scipio Africanus, alterius Scipionis filius, vt Valerius tradit *lib. 4. de abstinentia, & continentia.* cum in Hispanias profectus esset, capta Carthagine, virginem quandam speciosam captiuam, vt etiam Liuius dicit, sponso generoso concessit, puellæque pretium dotis nomine condonauit, vbi prius omnē carnis voluptatem, è castris amouerat, ita, quod duo scortorum millia leguntur ab eius tunc exercitu abiisse. vt idem refert Val. *li. 2. de disciplina militari.* & dicam infra in *7. par.* Id idem Totilam, ferocissimum Regem Gothorum fecisse, cum Romam vastaret, vt nulla quæ ingenua mulier, virgo vel nupta, aut vidua foret, violaretur, præcepisse, idque seuerè custodiuisse recitat Ant. Flor. in *historia 2. par. tit. 1. c. 5.* hæc dicit Benedicti in *d. sua rep. c. Rayn. in verb. cuiusdam Petro tradiderunt. nu. 71. & 72.* & ibi videatur, quid etiam eueniat Principibus effæminatis. Quæ cum non sit materia nostra; quia tantum ea, quæ ad laudem attingunt dicere intendo & non alia, ad ibi dicta te remitto.

Et non solum Principes laudantur ex huiusmodi continentia carnali, sed etiam ex continentia gulæ, auaritiæ, & ambitionis, & superbiæ, vt de continentia gulæ dicitur de Alexandro *li. 4. Vegeti de re militari.* quod in itinere ambulans cum amicis, accepto pane vesci solitus erat. Item legitur de Scipione Æmiliano. Et Catonem fuisse contentum eodem vino, quo remiges siue serui remigantes. Et de Arubolo Rege Barbarorum, qui deuicit Romanos, legitur fuisse contentum, quod ante noctem nõ requiescebat, de nocte surgere solitus erat, & in crepusculo ad cœnam vacabat,

bat, vt ibi Vegetius, qui narrat de aliis, quem vide.

Et in gestis Romanorum legitur, quod Cæsar erat minimi cibi atque vulgaris, & tantum vescēbatur loco & tempore, quo stomachus desiderabat.

Dauid etiam concupitam quam effudit 2. Reg. 23. & 41. dist. c. deliciae.

Et Alexander, qui cum in aquosam terram & inuiam potum inuenire minime poterat, siti laborabat, cum suo exercitu fugiens aquam inuentam à Cohino milite, inaurata galea oblatam, volenti plus Regi, quam sibi etiam sitienti consulere, effudit, ne bibente coram, alij magis sitirent: laudauit tamen, & remuneravit militis beneuolentiam.

Ex quibus patet, quod antiqui Principes non quærebant lauta vel pretiosa alimenta, nec epulis, vel comestationibus vacabant, 44. dist. c. comestationes. §. 1. de consec. dist. 5. cap. ne tales. 16. dist. in per totum. & 35. dist. §. 6.

Et de continentia à cupiditate auaritiæ ipsa etiam vigint in Principibus ex qua laudati fuerunt. vnde narrat Valerius lib. 3. Cum Scipio accusaretur apud sen. Ro. de pecuniis, respondit: cum totam Africam vestræ potestati subicerem, nihil ex ea quod meum diceretur præter cognomen retuli. Et iterum addidit, non me Punice, id est, Africanæ, nec fratrem meum Asiaticæ gaze auariciam reddiderunt.

Narrat etiam Valerius lib. 4. de prædicta continentia Principum, vbi ait de Marco Curio, qui fuit norma frugalitatis. Cum enim legati Sannensium venissent ad eum in agresti scamino assidentem loco, atque in catino cenantem, & magnum pondus auri attulissent, & benignis verbis inuitalent vt auro vti vellet: Vultum risu dissoluit, dicens: *Supernacue enim, ne dicam inepie, aurum obulisti: dicite Sannitibus, Marcum Curium male locupletibus imperare, quam ipsum fieri locupletem. Atque istud, vt preciosum, in malo hominum excogitatum munus referate, & memento te nec acie vinci, nec pecunia corrumpi posse.* Hæc ille. Et ibi ponit alia de eo, & de Fabricio Lucinio; & de pluribus, quos vide. Sed multum facit quod dicit Tal. lib. 2. offic. Nullum vitium deterius auaritia, præsertim in Principibus Republicam gubernantibus, vt refert Lucas de Penn. in leg. professus. C. de muneribus pariter oratorum. lib. 11.

Dodecima consideratio. Principes laudantur ex fortitudine, quæ est vna ex quatuor virtutibus cardinalibus habens in se donum fortitudinis & præcepta, vt resistatur hostibus, vt formido sit, habet plures partes potentiales, de quibus habetur ample in leg. unica. C. de metropoli. Berno. lib. 11. vbi ample ponit de septem virtutibus: quarum tres sunt Theologicae, scilicet fides, spes & caritas; & aliæ quatuor sunt Cardinales, scilicet iustitia, prudentia, fortitudo; & temperantia. Et istæ sunt multum in Principe necessariae, & ex his laudantur, & honorantur, vt dixi de aliquibus, & dicam infra. Et tantam hic tetigi & rango ea, quæ faciunt ad laudem, & honorem Principum, cum hic sit locus de his, quæ concernunt alias virtutes non maxime necessariae, licet tamen omnes vitales videantur. Luc. de Pen. in d. l. vna. C. de metropoli Berno. Vnum tamen aduertendum est, quod latius infra suo loco 17. par. discutiatur de huiusmodi virtute fortitudinis, quæ multum necessaria est in militibus; & etiam temperantia, quæ est alia virtus Cardinalis: Ideo aliter hic non insisto; & etiam quia satis in discursu huius patris tangam ponendo alias laudes & honores principum.

Et de temperantia, quomodo sit necessaria in prin-

cipe, & non declinet in virtutis excessum, id est, ad dextram & sinistram, & non per abrupta vitiorum à via virtutis deuiet, optime differit Polycra. lib. 4. ca. 9. vbi dicit, quod iniuriam non admittit, & v. de Egidium de reuincue principum li. 2. de temperant. cap. 15. Et de huiusmodi fortitudine vide Martinum magistrum, qui tractatum vnum fecit de fortitudine satis amplum, ad quem recurre.

Decimatertia consideratio. Etiam principes ex fide, gloriam & honorem consequuntur. Quoniam nihil est, quod lumine clariore præfulgeat, quam recta fides in principe. Inter claros. C. de sum. rim. & vt ait Tul. lib. 1. offic. Neque enim vlla res vehementius Republicam continet, & est fundamentum iustitiæ. Quoniam, vbi non est sana fides, ibi non potest esse iustitia. c. vbi 24. qu. 1. & dicit Luc. de Pen. l. quatuor. C. de ponder. & auri illat. lib. 10. quod fides præfertur prudentiæ, & ibi multum ample commendat fidem: & dicit text. in cap. in qualibet. 23. quæst. 8. quod Republicam magis quam sudores corporales gubernat, vt dicit Luc. de Penn. in l. probantur. C. de diuersis offic. lib. 12. vbi ponit multiplices effectus fidei. Fran. vero Patricius in lib. de Regna & Regne insinuatione, l. 8. m. 20. in principio dicit, quod fides in principe tanto splendore fulget, vt sine ea omnes Regum ac principum virtutes obscuriores fiant: Ab ea singulæ sic lumen accipiunt, vt à sole luna, sidera ac stellæ omnes. Vnde, vt dicit, prudentia, sine fide, vanæ ac mendax esset, & vasta quædam versuraque calliditas, temperantia tristis ac verecunda. Quid laudis famæ aut gloriæ princeps habere potest, qui vanus mendax aut infidus esse quid turpius aut grauius, quam fidem fallere, promissa non præstare, conuentisque non manere? Vnde refert de Sexto Pompeio, quod cum cenantibus in naui apud Puteolos Antonio & Octauio, apud Sextum Pompeium Magni Pompeij filium, qui tunc conciliati societatem inuenerat, Menodorus Pompeianæ classis præfectus, per internuncium Pompeio significauit, tunc tempestiuum esse, parentis ac fratris iniurias vlcisci: quod si occasionem sumere vellet, se operam daturam, vt è nauibus euadat nemo. Cui Pompeius, refer. inquit, *Menodoro suo me id facere licere, qui iam peierare consuevit: mihi autem nefus esset, qui fidem fallere nescio.* quæ quidem vox & decoræ fuit, Magni Pompeij filio digna.

Parmenioni quoque suadenti quidpiam Alexandros, quod præter fidem ac decorem esset, respondit: *Facerem ea quidem si Parmeno essem, verum Alexandria nequam licet, nec id iniuria dicebat Alexander.* Nouerat enim vir animi tam excelsi, qui sibi orbem terrarum polliceretur, nihil esse posse, quod magis gloriam suam obscuriorem redderet, quam si promissam fidem aliqua ex parte falleret. hæc Patricius ibi: Et ibi ponit de fide Romanorum, & de infidelitate aliquorum, quem vide. Textor etiam in sua officina ponit fidelissimos. & ibi ponit paucos: suo loco inter alios ponit Atilium Regulum, qui maluit ad supplicium redire, quam datam Carthaginensibus fidem violare. De quo etiam Benedicti in dicta sua reges. capit. Raynut. in verb. testamentum. 3. m. 18. de testament. de quo etiam in l. postliminij. in §. captiuus. ff. de capti. & postlim. reuer. & etiam Silius, lib. 6.

Seranna clarum nomen in a regia proles.

Qui longum semper fama dissecute per eum,

Infidis seruare fidem memorabor a Fæ. is.

Et non est mirandum, si Textor ponat paucos fidelissimos: quoniam hæc virtus est valde chara & valde rara. vnde Proverb. 12. *Virum fidetum quis inueniet? &*

1. ad Corinth. 4. hic iam quaeritur inter dispensatores, ut fidelis quis inueniatur, quaeritur, inquam, & vix inuenitur. Tempore enim Christi inter duodecim Apostolos inuentus est vnus infidelis & alij fideles fuerunt: hodie vero duodecim, & plus inueniuntur infideles; quam inuenitur vnus fidelis. Huic virtuti committit dominus bonorum suorum dispensationem, *Matth. 24. Quis putas, est fidelis seruus, & prudens?* Et huic virtuti dat Deus gloriam suam, *Matth. 25. Quia super paucos fusti fidelis, in ira in gaudium domini tui.* Et etiam huic virtuti dat Deus augmentum gratiae, *Luca 19. Euge serue bone & fidelis; quia in modico fusti fidelis, eris super decem ciuitates.* Insequedo stylum Textoris, propter paucitatem talium, pauca dicam.

Et talis fides, maxime in Principibus est seruanda, quando est cum iuramento, prout seruauit Alexander (contra tamen eius velle) prout narrat Valerius. Qui cum iret ad dissipandam ciuitatem nomine Lamptacum, obuiam habuit Anaximenem, praecceptorem suum: quod verens Alexander, quod pro ciuitate eum interpellaret, iuramento praenit, dicens se non facturum quod petiisset: quod videns Anaximenes postulauit, ut praelibatam ciuitatem destrueret. Quod audiens Alexander suae paci reliquit: quod hodie non faciunt principes. Sed quia meae intentionis est ponere laudes illorum, & non malefacta nec vitia, videatur de hoc Guil. Bened. in sua reposit. c. Raynou. in ver. testamentum. 3. r. u. 42. & 43. de testam.

Decimaquarta consideratio. Ex tribus virtutibus fuit laudatus, & adhuc apud omnes laudatur Principatus Romanorum: ex quibus etiam omnia comprehendi possunt, ex quibus Principes possunt laudari, quae sunt scilicet sincerus amor pro patria, traditio legum sanctissima, & morum beneuolentia. Nam, ut ait Aug. 3. lib. de ciuitate Dei. plures causae, ex quibus Romani claruerunt, primitus & ex eis tanquam mercedem condignam dominium meruerunt. Hinc dicitur 28. q. 1. §. ex his. Romani virtutibus promeruerunt Imperium: sed inter illas post supradictas, quas declarauimus, tantum ponemus tres, quae multas ex praedictis comprehendunt, quae omnia faciebant ad honorem, laudem, & gloriam consequendam.

Quantum ad primum, pater ex exemplis Romanorum. Quoniam tota eorum intentio erat in regimine ipsorum, & administratione dominij, ad conseruandam Rempubicam, ut eiusdem consulerent praefectibus. Vnde Augustinus de ciuitate Dei, d. lib. 5. cap. 6. & 7. inducens verba Salustij de bello Catilinæ, sententiam Catonis in dicto libro contentam de virtutibus Romanorum veterum attulit: vnde Respublica diuina prouidentia facta est magna, dicens: Nolite, inquit Cato, maiores nostros armis Rempubicam magnam fecisse: si ita quidem esset, multo pulcherrimam nos haberemus, quippe sociorum atque ciuium, praeterea armorum, & equorum maior copia est nobis, quam ipsis: sed alia sunt, quae viros magnos fecerunt, quae nobis nulla sunt: domi industria, foris iustum imperium, auimus, in consulendo liber, nec delicto, nec libidini obnoxius. Pro his, non habemus luxuriam, & auaritiam publice: egestatem, opulentiam, laudamus diuitias: sequimur inertiam, inter bonos & malos nullum discrimen: omnia virtutis praemia ambitio possidet, ut ararium esset locuples; res priuatae egebant, nunc e contra.

Et hinc sincerus amor pro Republica fuit apud Romanos, quod Romani pauperes erant in rebus priuatis, ut utilitati publicae consulere, ut narrat idem August. d. 5. lib. cap. 18. de Lucio Valerio defuncto in

suo consulatu, qui adeo pauper fuit, ut nummis à populo collectis eius sepultura curaretur.

Consimile narrat Vegetius de re militari. de Attilio Regulo, qui cum summis rebus praefuisset, adeo pauper fuit, ut coniugem liberisque in agello collocant, qui ab vno villico colebatur.

Item suos non patiebantur filios praefici, nisi possent proficere: ut legitur de Aelio, qui noluit, quod filius ius eligeretur Imperator post eum, dicendo, principatum deberi meritis, & non sanguine: prout nec etiam fecit Moyses, quod facere potuisset, c. Moyses. 8. quest. 1.

Utilitatem & salutem Reipublicae propriae vitae praeponebant, prout narrat Aurelius August. lib. 1. de ciuitate Dei, cap. 15. & Tull. de officiis. lib. 1. c. 3. Quod cum Marcus Regulus esset ductus à Carthaginensibus, & missus Romam sub iuramento redeundi, pro commutatione captiuorum: Ille Romam veniens, in senatum venit; & captiuos reddi, vel commutari negauit esse utile, quod adolentes, & boni Duces, ipse autem senectate confectus. Et cum retineretur à propinquis, & amicis, redire maluit, magis quam hosti fidem datam frangere. Nam secundum Augustin. fides quando promittitur, etiam hosti seruanda est. 24. q. 2. c. n. n. Quod quomodo intelligatur, notatur ibi, & in clem. Romani. §. porro. de iur. iuran. & per Alexan. in l. ff. de dolo. Nam graue est fidem fallere. l. 1. ff. de const. pecunia. Narrat etiam idem August. lib. 18. de ciuitate Dei, c. 18. & Tull. in l. b. de Senect. de Theodoro Rege Atheniensi. Cum enim instaret bellum inter Athenienses, & Pelopon. & accepissent in responsis, & illi essent victores, quorum Dux occideretur, hoc audiens Theodorus, in habitu pauperis transiit ad hostes, seque obiecit eis, necem per iurgium prouocando. Maluit enim mori dum vincerent sui, quam viuere sub superatis. Seruauit autem iste Theodorus verbum Domini, sed non propter Deum. Maiorem charitatem nemo habet, quam ut ponat animam suam pro amicis suis. Ioan. 15. & Ioan. 3. Ille pro nobis animam suam posuit, & nos debemus pro fratribus nostris animam nostram ponere, & 1. Macchab. 9. Moriamur in virtute propter fratres nostros. Sed qualiter hoc intelligatur, habetur 6. q. 1. §. hoc tunc. De hoc etiam de pan. d. 2. c. qui vult facere. & c. si quis tanquam. & , ut ait Tull. lib. 2. offi. Et scientia Platonis, fuerunt duo praepcepta volentibus proficere reipublice, seu prodesse: vnum, ut utilitatem ciuium sic tueantur, ut quaecunque agant, ad illam referant obliti commodorum suorum. ad hoc. 8. q. 1. c. sunt in ecclesia. Alterum ut totum corpus reipublicae tueantur, ne dum partem aliquam tueantur, ut quaecunque agant, ad illam referant, obliti commodorum suorum, reliquias deserant. Et ideo Aug. eod. lib. narrat de Marco Curtio, qui se armato equo insidentem in abruptum terrae hiatum praecipitem dedit, ut pestilentia cessaret ab vrbe. Idem de Marco Regulo, qui consulendo saluti vrbis, à Carthaginensibus est occisus.

Nec pariter parcebant filiis pro republica, prout narrat Valerius lib. 5. & Aug. lib. 5. de ciuitate Dei, cap. 18. De Bruto, qui filios comprehensos, pro tribunali virgis caedi, & post ad palum religatos, securi percussit: quia dominationem Tarquinij à se expulsam, reducere voluerunt. Exiit enim patrem, ut ageret consulere: orbatumque filiis, quam publicae vindictae deesse maluit. de quo poeta laudator ait:

nasosque pater nona bella mouentes,
Ad penam, pulchra pro libertate locaber.
Infelix, utinquo ferens ea facta minores.

Sed verſu ſequenti conſolatus eſt infelicem, ſic dicendo.

Vicit amor patriæ laudumque immenſa cupido.

De qua immenſa cupidine laudis dixi ſupra in princ.

Narrat etiam idem Auguſtin. vbi ſupra de Torquato, qui filium non quia contra patriam, ſed etiam pro patriâ pugnat: quia tamen contra imperium ſuum, licet viciffet, occidit, vt plus mali in exemplo contempti imperij, quam gloria occiſi hoſtis eſſet: ſumens in hoc exemplum à Saul Rege, qui Jonathan filium ſuū, qui contra hoſtes ſtrenuiſſime dimicarat, quia contra edictum ſuum ſecerat, de non comedendo fauim mellis, cauſa neceſſitatis comedit, etiam ignoranter, & ignorans edictum patris, occidere voluit, niſi populus obſtiſſet. *Reg. 14. c. 32. 7. 2. §. Item opponitur. ver. Ionathas. ſacit etiam pro hoc 23. 7. 5. can. ſi audieris. Deuter. 16. capit. diſciplina. diſt. 1. q. 5. ibi: lee, & redite. & Exod. 32.*

Narrat etiam ibi Auguſtin. multa alia exempla de laude Romanorum, ratione amoris, quem habebant in Republicam. Ex quibus ſic concludit, Talibus inquit, dominandi poteſtas non datur, niſi ſummi Dei prouidentia, quando res humanas iudicat talibus dominis eſſe dignas, prout & dicendum eſt de quolibet dominio, & Principatu, maxime noſtro, vbi tot miranda Deus Regibus noſtris conceſſit, vt dixi & dicam.

Secunda ratio, ex quo Romani dominia, & principatus habuerunt, fuit traditio legum, ſanctorum per ora Principum diuinitus promulgatarum. *l. leges ſacraſſime. C. de legibus. 16. 7. 3. cap. nemo. ad conſeruandum vnumque in ſua iuſtitia. Vnde vt dicit Auguſtin. li. 18. de ciuit. Dei. ca. 22. quod Deo placuit, orbem terrarum per Romanos debellare, & in vnam ſocietatem Reipublicæ legum perductū, longe lateque parare. Vnde idem Auguſtin. in 5. lib. ca. 15. dicit: Quod quia Romani auaritiæ reſtiterunt, conſuluerunt patriæ conſilio ſuo libero, neque delicto ſecundum leges, neque libidini obnoxij, ſed his omnibus artibus, tanquam vera via, niſi ſunt ad honores, imperium, & gloriam: honorati ſunt in omnibus fere gentibus imperij ſui, leges impoſuerunt multis gentibus, hodieque literis, & hiſtoria glorioſi ſunt pene in omnibus. Ex traditione autem legum, & iuſtitie adminiſtratione, quanto tempore vigerit Regnum Franciæ, ex Chronicis ſatis dixi ante, & dicam infra, & inter alia Regna mūdi, vt dixi, ſemper in eo plus vigit iuſtitia.*

Quanta autem iuſtitia vigerit apud Romanos, ſatis apparet in Paulo, Cæſarem appellante, de quo Feſtus Præſes ait: *Cum eſſem Ieroſolymis, adierunt me Principes & ſeniores, poſtulant aduerſus Paulum damnationem: Ad quos reſpondi, quia non eſt Romanis conſuetudo damnare aliquem hominem, priuquam is qui accuſatur, preſentes habeat accuſatores, locumque defendendi accipiat, ad abluenda crimina. vt habetur Act. 25. & c. ſi in adiutorium. 10. & in pluribus aliis chronicis, quas longum, & ſaſtidioſum eſſet recitari, quam iam hæc pars ſit ſatis onerata.*

Tertia ratio, propter quam Romani laudem & gloriam meruerunt: fuit morum beneuolentia in conſeruando amicitiam. Eſt autem, ſecundum Senecam animus hominis generoſus, qui magis ſuauiſſime verbi: & operis ducitur, quam rigiditate trahatur. Hoc autem fuit proprium Romanis. Præcipua laus in eis erat, Parcere ſubiectis, & debellare ſuperbos: & accepta iniuria ignoſcere malebant quam perſequi, vt dicit Auguſtin. *lib. 1. de Ciuit. Dei. cap. 6. & propter eorum*

morum ſtrenuitatem, Iudæi conſederati ſunt cum eis *1. Macchab. 8. & reſert Auguſt. plura exempla de benignitate morum Romanorum in d. cap. 6. ſupra allegato.*

Ex quibus debent etiam aduertere Principes Chriſtiani, quod ſi Romani, qui non verum Deum colebant, ex talibus laudem, & gloriam meruerunt, quod ſi prædicta habeant, quod non ſolum gloriam humanam, que ſunt merces Romanorum, vt habetur per Auguſt. *li. de ciuit. Dei. c. 15. ſed etiam mercedem ſanctorum, quæ alia eſt, habebant. eodem li. c. 16. vt etiam dixi ſupra in quarta conſideratione.*

Decimaquinta conſideratio. Reges, & Principes, etiam ex lata gente, gloriam conſequuntur, vt habetur *1. quaſt. 4. c. eccleſia. §. hic itaque.* Nam gloria Regis in lata gente; quoniam quanto quis maioribus præeſt; tanto maior ipſe, & honeſtior eſt, in *Auth. de deſen. ciuitate. §. nos igitur, colum. 3. & quanto maiora quis tractat: tanto maior eſt. de conſec. diſt. 5. c. de his vero.* Hinc etiam Greg. in *moralibus*, & Saluſtius in *Iugurthino*, maximam gloriam in maximo Imperio putare, vt declarat Lucas de Pen. in *l. 2. in 3. colum. C. de dignitat. l. 12.* Et facit quod dicit idem Luc. de Pen. in *l. 2. in 2. colum. C. de his qui ſponte mun. publ. l. 12.* & dicit text. in *Auth. conſtitutio. que de dignit. §. volumus*, quod præmium dignitatis eſt habere ſubiectos. & in *§. generaliter*. dicit gloſſ. not. nobiliorum propter ſubiectos, & probat hoc Baptiſta Caccialupus in *ſuo conſilio, de precedentia reſ. prominentia monachorum, & canonicorum regularium, in 18. col. ver. nec per vos.* vide infra in 3. conſiderat. ſequen.

Aduerte tamen, quod Princeps non poteſt eſſe ſine multis, vt in *l. omnium in princ. & ibi notatur in verb. inter tot. C. de teſtam.*

Decimaſexta conſideratio. Honor Regis & Principis in pace ſubditorum conſiſtit; quoniam, vt ait Caſſiodorus *li. 1. epistoliarum, epist. 22.* decet apicis regalis curam generaliter cuſtodire concordiam: quoniam ad laudem regnantis trahitur, ſi ab omnibus pax ametur. Quid enim eſt, quod Principem melius prædicet, quam quietus populus, concors, ſanatus, & tota Reſpublica morum honeſtate veſtitæ? & *l. 2. epist. 19.* etiam inquit, *Regnantis eſt gloria ſubditorum, ocioſa tranquillitas, & l. 2. epist. 39.* dicit, Principis opinionem longe lateque diſtentat ſubditorum cuſtodita tranquillitas & *lib. 5. epist. 29.* Quies ſuauiſſima populi, & diſpoſitio tranquilla Regionum, preconium probatur eſſe regnantium Anchiſe quoque dicit filio ſuo Æneæ, vt reſert Virg. 6. Æneid.

Hæc tibi erunt artes pacique imponere morem.

Et Principes ſemper eam commendare debent, ſecundum quod fecit Federicus Imperator, in *tit. de pace tenenda.* Sed ampliffime per Bald. in *ſuo commento ſuper tit. de pace Conſtantias in gloſſ. fin.* vbi multa iura allegat.

Dicitur tamen communiter, quod ſunt tres bonæ matres, quæ generant tres peſſimos filios, veritas ſcilicet odium parit, nimia familiaritas contemptum, & pax vitium, ſeu ocium: Ex quo vitium dicitur etiam, quod communitas generat diſcordiam, vt eſt text. in *l. cum pater. §. dulciſſimis. in fiſſ. de lega. 3.*

De laude pacis ample videatur per Bernardin. de Buſtis in *ſermo. 34. ſua 2. partis ſui Roſarij.* priuilegia pacis ponit Anton. Corſetus in *traſt. ſuo de poteſtate regia:* vbi ponit tractat. particularem de priuilegiis pacis. Eſt autem pax, vt inquit Propheta *Eſa. 32. cap. opus iuſtitie, & dicit Bald. in proœmio Gregoriano, in 3. colū. quod pax eſt animi tranquillitas naturam ſeruans: &*

temperantiam non relinquens. secundum vero Aug. in *lib. de serm. ne Domini in monte*, sic diffinitur: Est serenitas mentis, tranquillitas animi, simplicitas cordis, vinculum amoris, consortium charitatis. Hæc similitates tollit, bella compescit, iras comprimit, superbos caleat, humiles amat, discordias sedat, inimicos concordat, cunctis est placida, nescit extolli, nescit inflari. Hanc qui accepit, teneat, qui perdidit, recuperat, qui amisit, acquirit. Sine tamen iustitiæ administratione, pax resistere nequit, vnde *S. proc. 18. c. 1. In disponenda concordia, est lex iustitiæ*. Vnde de aduentu domini nostri Iesu Christi scriptum est, *Psal. 61. Orietur in diebus eius iustitia, & abundabit pax*. Ideo dicitur *Psal. 84. Iustitia & pax osculatæ sunt*. Sex modis causatur pax, & sex causæ prohibent eam, per G. le Rouille, in *suo compendio iustitiæ. c. 25. de pac.* Et remedio pacis reformatur, quod clade bellica turbatum est. text. in *c. 134. quest. & dicitur: Odis pax pellis, cessum pax vultu amorem*.

Decimaseptima consideratio. Etiam Principes temporales huius seculi, maiorem gloriam, honorificentiam, & excellentiam apud creatorem habere non possunt, quam si per eos ecclesiarum dispersarum potuerit societas restaurari, text. in *c. sicut excellentiam. 23. quest. 4.* & etiam scriptum est in *c. si. 96. dist. Boni Principis esse*; & religiosi ecclesias contritas atque concisas restaurare: nouasque ædificare. Imo etiam potest Rex reparare ecclesias, in negligentiam sacerdotum ex propriis redditibus ecclesiæ, exemplo Iosadis Israelitæ Regis, qui negligentias videns sacerdotum, captis redditibus templi, autoritate sua ipsum reparari fecit. *4. Regum 12. & 22. c. 2. Paral. 1. 4.* Cogere enim & facere reparare ecclesias & religionem exequi, est misti fori, pertinens nedum ad Pontifices, sed etiam Principes seculares, per *lex. in l. hereditas. in fin. ff. de pet. hered. facit l. si in aliquam ades sacras ff. de offic. p. acon.* Vbi hoc ad Principem pertinet, & suos maiores officarios, quales sunt Consules, qui apud nos sunt gubernatores patriarum, & præfecti prætorio, id est, præsidentes in Parlamento, principem representantes. Præterea dicit text. in *c. in sede vacante*, quod Rex cu proceribus Regni multum potest & operatur circa statum ecclesiæ reformandum. Habemus etiã text. apertum in *c. filius, vel venobis. 16. qu. 8.* vbi Prælati dissipantibus bona ecclesiæ audiri potest dignitas Regia. Ita dicit, & tenet Bened. in *sua rep. c. Rayn. in verb. si abiq. liber. mo. exeur. de fidei. subst. 4. 34. r. 35. de test.*

Ex quibus dictis potest sustinere, quod Rex nosse Christianissimus potuit facere reformationes monasteriorum, tam monachorum, quam monialium, in suo regno etiam exemptorum, & exemptarum de consilio, & consensu suorum prælatorum Regni, etiam absque autoritate summi Pontificis. Fuerunt tamen in huiusmodi reformationibus multi abusus, qui non fuerunt de voluntate & scientia Christianissimi Regis nostri. Et vti nam esset mihi data facultas scribendi ea, quæ hic possent scribi, vt ceteris cederet in exemplum, sed distinguenda sunt tempora: Et sic, vno tempore vna lex est bona, quæ non est alio, vt dicit Bald. in *l. unica. in præn. C. de cad. toll. ita vno tempore scribenda essent aliqua, quæ alio tempore scribi non possunt*. Cum, vt dicit Bal. ibi, sicut Medicus obseruat tempora, ita Iuris peritus; quia vno die dat vnam medicinam, alio die aliam, &c. vide eundem ibi. Sed ecclesiastici Iudices, & Prælati debent aduertere, ne, si videant etiam tempus bene dispositum ad faciendum ea, quæ in eorum voluntate habent, diuertant à veritate, & resecta prosecutione iurium eorum: & ne ea, quæ facere

debent per eorum iurisdictiones spirituales, attentent facere per potentiam secularem. Quoniam si pro varietate temporum veritas immutetur, inuenta opportunitate resecanda est potius, quam obseruanda. text. est in *c. illa aurem 12. distin.*

Decimo octaua consideratio. Principes & Reges laudantur ex pulchritudine. cum, vt ait Strabo. *de situ orbis. l. 15.* Indi, qui Catheam incolunt adeo pulchritudinem excoluerunt, vt Regem eligerent, qui forma præ cæteris præstaret, & ceterorum esset pulcherrimus. Et idem Strab. *l. 17.* scribit, Æthiopes Regem constituere solitos, qui forma eleganti cæteros excelleret. Et hoc imitantes naturam, quæ Apes etiam docuit Reges sibi deligere insignis formæ, dissimilisque cæteris, tum magnitudine, tum nitore, vt testis est Plin. *l. naturalis histor. 11. c. 21. r. fin.* & Columella *lib. 9. ca. 10.* Etiam Basilius Magnus in *Exameron. 8.* vbi de apibus loquens, à natura, inquit, principatum omnium obrinet magnitudine. forma, mansuetudine, cæteris omnibus antecellens. Et, vt dicit Cæpolla in *tract. de Imp. melitum elpendo. char. pe. n. 10. concl.* in dubio eligendus est pulchrior in Imperatorem exercitus, & dixi infra in *9. p. r. 7. consider.* Neq; immerito, quoniam plerisque gentibus in corporum maiestate, & dignitate veneratio est, & reuerentia, magnorumque operum non alios capaces putant, quam quos specie eximia & egregia donare natura dignata est: vt scribit Curt. *lib. 5.* Et Proculus Lycius philof. in *comment. quæ in Alcib. Plato is de anima, & demone scripti*: Ita pulchritudinem æstimauit, & tanti fecit, vt iustitiæ anteferet. & multis cõprobat, omne pulchrum à natura esse bonum: omne vero turpe, malum. Constat enim pulchrum esse amabile sua natura: quandoquidem, & extrema pulchritudo diuinæ pulchritudinis imaginem seruat, est amabilis, primoque aspectu animos ad se mouet. Et pulchrum dicitur, siue quia prouocat animos, siue quia perimulcet intuentes, certe secundum naturam est amabile. Quapropter, & amor ad pulchrum dicitur amantem ducere. Quicquid autem est amabile, est appetibile. Omne vero appetibile, est & bonum, siue reuera bonum, siue apparens, & consequenter, omne pulchrum bonum. Item omne pulchrum preciosum, vt inquit Maximus Titius Platonius. *ser. 11.* vbi etiam dicit, quod pulchrum est, id neque exitiosum vnquam, neque lubricum, neq; flagitium aliquod efficit, neque quenquam ad infortunium ducit, aut ad calamitatem deducit, neque in penitentiam desinit, & si amabile sit, pulchrum esse oportet. Et subiungit: *Et si vnquam pulchrum versatur in terra, non sibi magis id, quam in homine pulcherrimo intelligens: sissimoque cunctorum terrestrium corporum, partisqueque minima ipsius, pulchris affinis cernere licet.*

Et in vniuersam Platonici omnes diffiniunt pulchritudinem esse gratiam quandam viuacem & spiritualem Dei radio illustrante, angelo primum infusam, inde, & animus hominum corporumque figuris, & vocibus. Quæ per rationem, visu, auditum animos nostros mouet atque delectat, delectando rapit, rapiendo ardenti inflammat honore. Decor enim corporis, confert ad felicitatem in hoc mundo secundum Bald. in *præm. ff. in verb. Fluius, in add.* Et tantum existimatur pulchritudo, quod si iuuenis formosus nubat mulieri nobili, & diuiti, sed tamen rugosæ, aut alias turpi, licet sit pauper, & inops, non dicitur mulier nubere indigno, cum mulieris nobilitas, & diuitiarum copia, cum forma viri compensari debeant, per notata in simili per Bal. in *c. super eo. lo. second. de testib. dixi infra in 11. par.* Apuleius quoq; *lib. 2. de magia*, ait etiam

Virginem formosam, & si sit oppido pauper, abunde ramen esse dotatam. Affert enim ad maritum nouam animi indolem, pulchritudinis gratiam, floris rudimentum. vnde Ouid. conlonat, *Dos est sua forma puellæ.* hæc Cælius *lib. antiq. lib. 13. c. 7.*

Decimanoona consideratio. Docet Bald. *in cap. in d. de iur. col. fin. de iure iur.* quod honos Regis augeatur per dignitates subditorum, & sit status Regis magis potes, & magis honorabilis, & timendus, facit text. *in Authen. consti. qua de dignis. §. generaliter autem. coll. 6. dixi supra in 3. consi. præcedent. & infra in consi. vt in c. videtur quod Rex Hispanæ, qua est 37.* Maxime ad decus Regis, & Regni spectat, plures habere vasallos & fideles, qui ei personaliter seruiant, potius quam reditus feudorum manu sua percipere, & militibus conductitiis erogare: quorum non par est fidelitas nobilium vasalloorum fidelitati, quia vt plurimum, qui pecunia redimuntur, in necessitate deficiunt. Vnde cum Alexander Magnus tali mercato vteretur, & multos pecunia, & donis sibi acquireret subditos, fuit à Philippo eius patre de hoc increpatus in scriptis, vt refert Valer. *lib. 7. tit. de sapienter dictis & factis.* vbi inquit, quâ probabilis epist. qua Alex. quarundam beneuolentiâ, & seruitium largitione ad se attrahere conatus sit, induxit, vt eos fideles tibi futuros existimares, quos pecunia ad amorem tuum cõpulsisset? A charitate istud probatur, scilicet amor & beneuolentiâ, quæ inter Principem, & vasallos suos consistit ratione feudi, & fidelitatis, & non quod pecunia redimatur, qua cessante, amor esse desisteret, vt dicit G. Benedicti *in sua repet. c. Raynuz. in verb. & uxorem nomine Adelasiam. in materia successionis ab intest. n. 859.* Hinc dicit Bald. *in d. §. generaliter,* quod Principi licitum est infeudare Ducatus & Comitatus suis subiectis, vt eidem auxilium præstent contra hostes: dummodo non infeudet ultra modum consuetum aliorum Regum. Alienare tamen non potest, nec iura Regni, nec ea quæ cõtendunt cõtra honorem Coronæ, alias ea attentare dicitur vnum pecus, vt dicit ibi Baldus, qui parificat iura regni, & honorè Coronæ, quod dicit esse menti tenendum. Et hoc casu, si alienatio sit contra honorem Coronæ, aut in perniciem Reip. quoniam, vt inquit, quia facta hosti non tenet, imo nec iuramentum in talibus est seruandum, notatur *in l. 1. §. non fuit. ff. de dolo.* quoniam in malis promissionibus, fidem non seruabis, vt dicit Præpositus *in c. ius militare. 1. colum. 1. dist. dom. meus Iaf. l. 1. in prin. ff. de iure iur. & Archid. in c. volens. 22. quest. 2.* Et facit in terminis talium alienationum. text. *in d. cap. intellecto,* qui dicit, alienationem factam per Regem contra honorem Coronæ, & contra primum iuramentum factum in sua coronatione, etiam cum iuramento non tenet, nec valet. Faciunt quæ dicta sunt supra *in prima parte, in 4. conclus. ver. in oppositum. usque ad fi.*

Hinc non indecenti ordine tractari posset dubium: An valuerit alienatio facta per Regem nostrum Franciscum, seu dominam Ludovicam de Sabaudia eius matrem, de ducatu Burgund. & comitatu Flandriæ? Quilibet sint de corona Regni, & de paritate Franciæ, tamen ita tractauerant cum Carolo Austriaco in Imperatorem electo, quod eos in totum abdicabant à corona, etiam nullo iure superioritatis referuato. Quod, an fieri potuerit, videret, quod non, ex deductis per Guillielm. Benedicti *in sua solenni repet. cap. Raynuz. in verb. & uxorem nomine Adelasiam. in secunda decis. num. 466.* vbi fit mentio de tractat. de Bertignaco, etiam *in verb. in eodem testamento relinquens, c. n. 131. extracta de testam. & per Ioan. Igneum in sua repet. l. domina-*

tionis. C. de donat. Et forte alibi spatium dicam, cum temporis opportunitas nunc non patiat, semestrique opus ex hac re compilari posset.

Vigesima consideratio. Ex seueritate laudantur Principes, & honorantur; quoniam secundum Tull. 2. *Rhetoricorum;* Seueritas est, per quam iudicialia potestas, vel vindicta, in aliquem distinctius exercetur. Hæc perutilis est Reipublicæ. Nam bene operans nulli parcit. 8. *Politic.* vt dicit Tullius 1. *Officior.* Ita probanda est mansuetudo atque clementia, vt adhibeatur causæ seueritas; sine qua ciuitas administrari non potest. Nam maioris interdum est roboris, delictorum iniquitas, quam legum æquitas, vt *in Auth. vs non pignorat. in prin. colum. 5.* Tanta est etiam in Republica de morum varietate diuersitas, vt nemo valeat leges defendere, nisi terror videatur aliqua temperate, dicit Cassiod. 12. *variarum epist. a. 3.* & August. 23. *9. 5. cap. prodit. in prin.* Ministerio seueritatis quies nostra adiuuatur. Ex quibus dicitur, quod ad reparationem Reipublicæ conuulsatæ expedit potius seueritas, quam remissio. Quoniam ex seueritate solus offenditur, qui punitur, ex remissione offenditur Lex, Rex & Grex, imo omnis res. Per lenitatem Rex contemnitur, lex despicitur, & grex inficitur: Et per grauitatem & seueritatem Rex honoratur, lex saluatur, grex seruatur. Ita dicit Lucas de Penna *in l. fi. C. de his, qui ex publi. collatione statuti sunt non v. urban. l. 10.*

Vigesima prima consideratio. Gloriosum est optimo Principi habere rationem studiorum, & in suis vrbibus constituere gymnasia literatoria, ac asyllum (vt ita dicam vtendo verbis Beroaldi, *in suo tract. de seueritate*) doctrinarum patefacere, quo agminatim vndique conueniant multigenæ eruditionis candidati: quibus curæ est linguam eloquio, animum disciplinis excolere. Hoc nimirum beneficentissimi Principis beneficium amplissimum est ac laudabile institutum, honorem habere dicendi magistris, dignitatem emolumenta que sapientiæ doctoribus impartiri. Est enim, vt inquit eleganter Symmachus, hoc specimen florentis Reipublicæ, vt disciplinatum processoribus præmia opulenta pendantur. Hinc Traianum omnes scriptores merito laudant, quod ingenuas artes earumque processores in complexu, oculis & auribus habuerit, quod studia humanitatis profecti apud eum fauorabiles extiterint, denique; quod sub ipso spiritum & sanguinem, & patriam studia receperint. Quoniam vero sunt studia necessaria, ponit Iodocus Clithouelis *in suo an. vlt. hero. lib. 2. cap. 29. & 30.* vbi inuehitur contra Lutherum studia, & gymnasia reprobantem.

Vigesima secunda consideratio. Honorantur in hoc Principes; quia coronantur maxime Reges, quibus datur corona pro gloria, seu victoria gloriæ, notatur *in l. C. de Athleticis, lib. 10.* Nec debet Rex sine diademate, id est, coronâ autem regem nominare. not. Luc. de Penn. *in l. vnic. C. de reis postul. lib. 10.* vbi dicit, quod diadema, siue corona non tribuit regnum, sed est signum honoris, & designat plenitudinem Imperij non tamen tribuit imperium. Et corona Regum, quæ olim erat in vltu, erat magni pōderis, puta vnus: alteri ex auro, & gemmis preciosissimis, & vocabatur diadema 2. *R. 2. 12. in c. fin.* tulit Dauid diadema regis eorum de capite eius pondo auti talentum habens & gemmas preciosissimas, & impositum erat super Dauid. & idem *Paralip. 20.* Et hanc coronam auream portabant etiam reginæ, *Esler. 7.* coronam auream portas in capite. Et vt infra dicam, Reges Franciæ, & reginæ Franciæ coronis aureis coronantur gemmis preciosiss-

sumis ornatis, inter quas debent esse duodecim lapides preciosi. Et aurea esse debet corona Regis, ut sicut aurum preciosius & grauius, & splendidius cæteris metallis est, quæ omnia ex terra sumuntur: sic rex grauitate morum, splendore vitæ ac preciositate intellectus cunctos homines tenetur excellere: neque enim est Rex, qui non per se sufficiens est, ac omnibus superexcellens, 8. *Eibi*, ex quo ergo infertur, quod corona solum Regi virtuoso debetur. *l. fin. C. de statuis. & imag. l. 1. C. de Metrop. Beryto. lib. 11.*

Et ad huius significationem & demonstrationem, quod ultra alias margaritas, & lapides preciosos, qui in corona ponuntur, debent apponi 12. lapides preciosi.

Primo enim in summitate ipsius diadematis debet poni Sardius rubræ terræ speciem habens, quo monetur aliis sublimior esse in ratione loci, quo ponitur, id est, in regio solio præcipuæ dignitatis, sui tamen terrestriæ agnoscere, cum terræ sit filius Adam, & ad terram iturus.

Alij vero lapides suis locis collocantur, secundum ordinem, scilicet primo Topazius lapis nimium preciosus, qui omnium colores lapidum in se habet: quo moneri debet princeps seu rex omnes in se habere virtutes. Reges enim illi solum dici merentur, qui se & alios virtutum plenitudine regunt. *12. q. 1. cap. duo sunt.*

Deinde Smaragdus, qui preciosissimus lapis est, ad eo vitens, ut omnium herbarum virorem superet, & facies aspicientium reddat vitides: per quem designatur vera iustitia, qui semper in eo debet esse virentior, sicut Christus iuxta *Malach. 4. Vobis iumentibus nomen meum orietur sol iustitie*, ut interim vireat, quod etiam aspicientes sibi subditos potissime magistratus faciat esse iustos. Hæc virtus in Regibus debet esse præcipue, quoniam secundum Arist. & Alex. iustitia regnantis utilior est subiectis, quam fertilitas temporis: dixi supra in *5. consider. huius 5. part.* & de mala iustitia Regis quomodo noceat, vide ibi, & per Lucam de Pen. in *leg. iudices. C. de dignit. lib. 12.* & de Smaragdo habetur in *l. pediculis. §. pen. ff. de auro & arg. leg.*

Iaspis etiam in corona Regis debet apponi, & est coloris viridis, sed terrestris: & licet sit parum preciosus; tamen designat in principe, quod debet procurare pabula subditis, quæ à terra proueniunt, & per viriditatem ipsius designantur, famemque repellat.

Chrysoprasus, qui auræ & viridis est coloris, hoc monetur sapientiæ intendere, quæ designatur auro, & viriditate Catholicæ fidei ad cælestem patriam aspirare.

Calcedonius, qui fortissimus est natura, quamuis modicum preciosus, hoc instruitur, ut in obseruatione iustitiæ ac totius regiminis sit fortissimus: ne frangatur in aduersis, ne erigatur in prosperis. Habet enim ipse lapis in colore similitudinem lucernæ pallentis, quo monetur, ut anima eius sit referta prudentia, & vitæ sanctitate conspicua, ut sicuti lucerna lucens in obscuro lumen aliis præbet, sic Rex in consilio, quod in obscuro, id est, in secreto, agendum est sibi assistentes illuminare tenetur. In hoc monetur, ut sit fortis per substantiam, prudens per colorem. Nam prudentia latet in anima prius, quam in corpore exterius exerceatur.

Hyacinthus est, qui similis est aquæ, solis radio perfusa, quo mouetur per aquam, ut in cunctis temperatus incedat: per solis radios, ut diuinis illuminatus effulgeat: & sic hic lapis monet principem, seu Regem

debere esse temperatum, & habere debere temperantiam, quæ est vna ex quatuor virtutibus cardinalibus, de qua habetur in *l. unica. Cod. de metropoli. Beryto. lib. 11.*

Amethystus, hic tribus coloribus purpureo, violaceo, & roseo decoratur: Hoc monetur per purpuram, ut unus Regiæ dignitatis attendat, postquam soli sibi purpuræ prærogatiuam vendicauit. *l. temperent. C. de vestibus oloberis, lib. 12.* per violam, quæ herba est satis humilis, pulcherrimum tamen florem, & iucundum odorem exhibens: Hoc instruitur, ut florem morum Regalium odoremque famæ, seu vitæ laudabilis indefinenter ostendat. Per roseum luadetur, quod tanta charitate flammescat: ut vsque ad effusionem sanguinis pro iustitia, & turba seu populo, & suis fidelibus non lentescat.

Beryllus, hic viridem & pallentem colorem habet, quo dirigitur æternorum contemplationi inhærere: ut ita curam subiectorum habeat: quod plerunque nimia laborum sollicitudine redeat cum expediens fuerit, ad pallorem.

Chrysolithus, qui velut aurum fulget, quasdam fere scintillas ardentes emittens: Hoc monetur luce sapientiæ refulgere suasque virtutes atque sententias cum verbo exhortationis, & exemplo actionis in subiectos effundere, & in cunctis bonis operibus omnes sibi subditos præsertim magistratus similes sui facere. Nā facilius est (si dici fas est) errare naturam, quam principem sui dissimilem formare posse Rempublicam, dicit Cassiodorus in *variarum Epist. 12.*

De Chrysolitho, Smaragdo & Amethysto habetur *ff. de auro & argen. leg. 1. & si non sunt. §. proueniunt.*

Sardonyx, compositus ex sardio & onyce, cuius preciosior subrus est niger, medio rubicundus, superius candidus, & ita sardonyx appellatur in *l. si. §. species. ff. de publican.* Vel alias sardonica dicitur, ut habetur in *leg. diu. Adrianus. ff. de bonis damnat.* Hoc docetur rex, ut per humilitatem sit niger, id est stertæ similis, vel humilis per candores, id est, per virtutes irradietur: per ruborem inflammetur, ut si necesse fuerit charitatis officio pro iustitiæ debito sanguinem quoque fundat.

Sapphirus, de quo habetur, & de aliquibus ex supraddictis in *l. fin. §. Diui quoque Marcus. & Commodus. ver. species. ff. de publicanis.* ultimo loco vocandus est. Qui licet non sit multum preciosus, in ministerio, tamen est valde præclarus. Hic colorem habet acrem aliis lapidibus in nullo participans: hic dicitur gerentem reddere castum, ad quod reges debent nimium anhelare, non se libidinis ventis labro volutare: unde plerunque sequitur offensa Dei, & decurtatio vitæ. Eius colore monetur sic se regimine implicare, ut postquam se populo in cunctis, iuxta sibi debitum exhibet cælestia, nihilominus mente petat. Iuxta Apostolum dicentem: *Nostra autem conuersatio in cælis est.* Exemplo Moysis, qui post sui debitum quod populo temporaliter exhibebat, ingressus tabernaculum, diuinæ contemplationi vacabat, extra de *renunc. cap. nisi §. nec putes. prope fin.* Hæc omnia dicit Lucas de Penna in *rubr. de auro coronario. lib. 10. C. vbi sic ponit prædictos 12. lapides eo modo, ut dictum est.*

Sed de Sapphiro, & eius natura, & quid denotet, dicam latius infra *istâ part. in 31. consid. de rege Francia.*

Aduerte; Quia etiam in veteri Testamento rationale summi sacerdotis Israel 12. lapides preciosos, quatuor distinctis ordinibus significat, quod Pontifex, cuius exemplo esset rex, quatuor principales debet habere

habere virtutes, scilicet iustitiam, fortitudinem, prudentiam, & temperantiam: in singulis autem ordinibus habebat tres lapides significans, quod Pontifex in primo debet habere fidem, spem & charitatem. In secundo modestiam, mansuetudinem, & benignitatem. In tertio pacem, misericordiam, & largitatem. In quarto vigilantiam, sollicitudinem, & longanimitatem. Per lapides enim preciosos figurantur virtutes, iuxta illud: *Alij edificant aurum & argentum, & lapides preciosos.* Ita notat Archid. in c. qui Ecclesiasticis. 36. dist. & videatur Exod. 28. vbi dicitur: *In rationali summi sacerdotis erunt quatuor ordines. In primo versu erit lappus sardius, topazius, & smaragdus. In secundo carbunculus, saphirus, & iaspis. In tertio ligurius, atabates, & amethystus. In quarto chrysolithus, onichinus & beryllus. Inlusi erunt auro per ordines suos, habebuntque nomina filiorum Israel duodecim nominibus, &c.* Et de virtutibus supradictis, quomodo ex his honorantur reges & principes, satis supra dixi, maxime de his, ex quibus magis laudantur & honorantur.

Et proprie hæc coronæ dicuntur triumphales, & sunt aureæ, & mittuntur Imperatoribus ob honorem triumphi, vt dixit Textor Niuern. in sua Officina in c. diuersa coronas. In c. 1. scribit triumphatores, qui de diuersis regibus & populis triumphauerunt de quibus diffuse supra in 1. par. in 56. consi.

Et aduerte; Quoniam, vt dicit idem Lucas de Pen- na in d. rub. C. de auro coronarij, lib. 10. tale diadema regi, cum construitur, imponendam est. Nec non & liber legis in manu eius. 2. Paral. 23. c. Eduxerunt filiū Regis, & imposuerunt ei diadema, dederuntque in manu eius tenendam legem, & constituerunt eum regem, & hoc per sacerdotes Leuiticæ tribus. Dente. 17. & vt inquit Luc. in loco ante alleg. Rex in coronatione prius examinatur, demum inungitur, benedicitur, consecratur. text. in c. venerabilem. ibi: *est enim extra de elect.* & ibi Innoc. & alij.

Per hæc excellentia Regiæ potestatis descendere à Christo significatur, vt ipse regnet cum Christo. & in populo Christiano, vt ait sanctus Thomas de Aquino in 3. part. sue summe. q. 501. art. 3. Et sicut Episcopus in capite ac manibus cum victione debita consecratur: ex quo ea, quæ spectant ad solum ordinem intelligitur consecutus, vt not. in c. pen. extra de consec. eccl. vel altar. ita & Rex in brachio, vel humero, seu armo inungitur, & benedicitur. c. vnicuique de sacra vnt. ver. vnde in veteri. Et hoc iustum est, quod ea, quæ sunt præcipua Regiæ dignitatis, intelligatur ex potestate, seu concessione diuina assecutus: & etiam ex hoc confertur sibi gratia, & virtutis argumentum. Nam cor eius ad prudentiam & cōstantiam dilaturatur. 1. de consec. dist. 5. Augetur etiam in eo gratia fortitudinis contra hostes extrinsecos puta vitia, ead. dist. 2. Ideo inungitur, vt potestas in eo plenior ex Dei benedictione descendat, iuxta illud Esai. 9. Factus est principatus super humerum eius: & d. ver. vnde in veteri. Vnde ratione tantæ dignitatis in eo existentis dici potest illud, quod habetur dist. 40. c. 2. nō nos. Quis enim sanctū dubitet esse, quem apex tantæ dignitatis attollit: in quo si desint bona acquisita per meritum sufficiunt quæ à loci prædecessore restantur. Aut enim claros ad hoc fastigia erigit, aut qui eriguntur illustrat. Ideo inquit S. Tho. in opusculo de regimine principum lib. 2. in fi. Omnes reges solliciti ad reuerentiam Dei habuerunt felicem exitum: qui autem neglexerunt, fuerunt infelices, de quibus aliquid antedictum est.

Diuersas coronarum species describit ipse Luc. d. rub. quæ olim erant apud Roman. puta athletarum,

oleaginea, laurea, graminea, quereña, mirthea, palmea, frondea, hederalis, & populea, & quibus dabantur. De quibus in 1. parte in 32. considerat. ver. 2. conclus. 11. dixi.

Vlgesimatertia consideratio. In sceptro etiam honoratur rex, quod signat iustitiam. c. Constantinus. 96. dist. ibi: *conferentes ei etiam imperialia sc. pira. &c. Regum. 23. q. 5. vbi dicit text. in fi.* Ipsi autem Principibus fidem & reuerentiam seruari oportet, & in d. c. Constantinus. scribunt signa, quibus honorantur principes, & per Anton. Cotter. in tract. suo de potestate Regum. 9. 31. puta in principatu, dominatione, potestate, dignitate, gloria, vigore, honorificentia, & iurisdictione super interioribus, in possessionibus, diuitijs, lata gente diuersarum Regionum & nationum: in palatio, in diademate, coronis, sceptro, chlamyde purpurea, tunica coccinea, & alijs indumentis, quæ Principem decent, & in diuersorum oraminum officialibus sibi seruentibus, & alia huiusmodi. Et quomodo sceptrum datur Regibus, & sacerdotibus differit. August. Datus, in sua orationib. oratione 38. lib. 3. vbi etiam dicit, quod virga datur Principibus.

Vlgesimaquarta consideratio. Principes in multis ultra alios à iure honorantur & priuilegiantur: Quippe multa iura eis competunt, & sunt reseruata in vim regalæ & superioritatis, quæ alijs non: de quibus & singulis possent diuersæ considerationes fieri, sed vt omnia, aut saltem maiorem partem priuilegiorum eorundem comprehendere possim, istam tantum considerationem pro his describam Principum priuilegia continentem: maxime Regalia, & quæ principibus competunt ratione excellentiæ dignitatis eorum.

1. Habetur in titulo, quæ sint regal. in vsibus feudorum, quod Principes habent plura iura ultra alia in subditos, vt sunt Armandiæ, quod exponitur per aliquos, quod est ius faciendi fieri arma, vt Authen. de armis. coll. 6. & C. de fabricer. lib. 11. Vel vt alij volunt sunt litora, quæ sunt publica & regalia, vt dicit Andreas de Iser. quo ad defensionem, & protectionem, vt prohibeat ibi fieri quicquam si vltus litoris & publicus impediatur, l. iura. ff. de acq. rer. dom. & Gluara. Institut. de rer. diuis.

2. Sunt viæ publicæ de regalibus, vt dicitur text. in pro. & 10. de Iser. in d. tit. quæ sunt regalia, ideo tenentur principes vias publicas tenere tutas, & defendere ab oppressionibus. Ex quo cognitio delictorum commissorum in vijs publicis spectat ad officarios Regios: cum ipsæ viæ publicæ sint de regalibus. & idem dicas de portu armorum, vt dixi in commento nostro super consuetudinibus ducatus Burgun. in rubr. Des iustices. circa fi. ver. aduertendum est. nu. 101.

3. Flumina nauigabilia, & quomodo scribit in d. tit. Io. de Iser. Et intellige de vectigali fluminum, quod apud nos dicitur pedagium.

4. Portus, id est, reditus, seu vectigal: portus, hoc est, reditus, qui prouenit ex his, quæ in portu vel ex portu vehuntur: quia sunt publica vectigalia stricto modo, i. in patrimonio Regis vel Cæsaris, vel ciuitatis, quando sunt ciuitatum. l. i. in ver. publica. ff. de verb. & rer. sign. Et multæ ciuitates habent ista ex priuilegio: vtrum autem cum præcedenti præscribi possint contra principem, vide eundem de Iser. in d. tit. in verb. si. in nauigabilia.

5. Ripæ ita sunt de iuribus regalibus, hoc est, reditus, & prouentus ex ripis percepti. Et ipse And dicit hæc supradicta principes vsurpasset: sed cum sit de his text. isto illi, quicquid dixerint, qui male sentiunt

de fide, volentes aliter interpretari Euangelium, quam debeat intelligi.

6. Vectigalia, hoc est, octava pars eius, quod vehitur, vel venditur solui debet. *tex. in l. à prestatione. & l. à legatis. C. de vectigal. ut fere in tota Francia, ubi octava de vino venali fisco debetur. Et sunt octonarij, hoc est firmarij, & constituti ad hoc, qui octavas recipiunt. quo verbo vititur *tex. in d. l. legatis.**

7. Ius faciendi, & eudendi monetam, competit cuilibet Regi in regno suo, ut est *tex. in d. iii. qua sunt regalia. & ibi Andreas de Iser. *tex. in c. quanto. ibi: patris tuis conservare monetam: & ibi not. in verb. defraudatis. & ibi in textualia sub nomine patris tuis moneta cadatur. & ibi gl. in verb. patris. extra de iurjur.**

8. Mulctarum & pœnarum compendia, hoc est lucra competunt iure speciali principibus. *text. est etiam in l. mulctarum. C. de modo mulctar. Hodie vero etiam hæc iura competunt nobilibus in Gallia, habentibus iurisdictionem, ut dixi ample in commento nostro super consuetud. Ducatus Burgund. iii. Des confiscations. §. 1. per totum.*

9. Bona vacantia competunt Principibus. ut est in multis casibus: de quibus habetur in *leg. 1. & 2. ff. de iure fisci. & in tit. de bonis vacantibus. lib. 10. C. Et dixi in loco ante alleg. & vide per eund. de Iser. in d. iii. qua sunt regalia.*

10. Principibus competunt bona eorum, quæ ab indignis auferuntur, nisi specialiter aliquibus concedatur. *ff. & C. de his quib. ut vidig.*

11. Competunt principibus bona contrahentium incestas nuptias. *l. qui contra. C. de incest. nupt.*

12. Competunt principibus bona condemnatorum & proscriptorum, secundum quod in nouis constitutionibus cauetur, etiam habetur in *tit. de bonis proscriptis. seu damnatis. C. quod quomodo intelligendum sit, scribit And. de Iser. in d. iii. qua sunt regalia. in verb. condemnatorum.*

13. Competunt argariarum, perargariarum, plaustrorum & nauium præstationes. ut *ead. tit. qua sunt regalia. Et hic possent fieri quatuor specialia, secundum quod sunt quatuor iura, quæ competunt principibus, de quibus recurre ad ipsum de Iser. in dicto loco.*

14. Competunt principibus indicendi seu superinducendi extraordinariam collationem ad felicissimam eius exercitus expeditionem. Et pro certo ista habent magnam declarationem, & indigerent vno volumine integro ad expositionem omnium extraordinariorum collationum, quæ fiunt per principes. De quibus dixi in tractatu meo de iur. tribu. Et nunc noio aliud de his refricare, quoniam satis superque est apud nos practicum, nec esset bonum de nouo aliquid ultra adinuenire: & vide aliquid per eundem de Iser. in d. iii. ver. & extraordinaria collat. Dixi etiam aliqua in commento nostro super consue. Ducatus Burg. iii. Des iustices. §. 4. cuius minimum est. *Le droit de rendre, &c.* Et aduerte, quod ipse solus Princeps imponit superinductum *l. 2. C. de superinduct. lib. 10.*

15. Competit principibus potestas faciendi seu constituendi magistratus ad iustitiam exercendam & expediendam. Quia lege Regia populus Romanus transfudit hanc potestatem in principem. *l. 1. in prin. ff. de constit. prin. in §. sed & quod Principi in prin. Inst. de iure nat. gent. & civil. l. vnic. circa initium. ibi: regnum eius Reipublica ad Imperatores translatis. ff. de offic. præfect. prætor. & in l. 1. §. cum enim. C. de veteri iure enucleando. Princeps enim est iudex iudicium, in *Aurb. constitutio. qua de dignitatib. & c. §. 1. col. 6. & c. ut dicit Bald. in §.**

quis dicatur Dux, Marchio, Comes. in ver. à Principe. omnes magistratus & dignitates à principe profluunt & deriuantur tanquam a fonte; quia in eo sunt omnes dignitatum thesauri reconditi: & dixi infra ver. 61. in prima cons. 7. part. ver. in prin. tamen. & vide de materia per ipsum Andr. de Iser. in d. iii. qua sunt regalia. in ver. potestas constituendorum. & seq.

16. Argentariæ competunt principibus, & intellige de quolibet metallo, ut declarat Andreas in *dict. iii. in ver. argentaria. Et quantum solui debeat fisco de metallo, habetur in l. 1. & 3. C. de metall. & metallis, & pro cu. metall. lib. 11.*

17. Competit principibus solum habere palatia in ciuitatibus, & sunt proprie domus principum, quæ solis principibus competunt. ut in *d. iii. qua sunt regalia. & ibi ipse de Iser. de his & excellentia illorum. & infra in ult. part. in 77. cons. dictum est.*

18. Principibus solis competunt reditus piscationum & salinarum. ut est *text. in d. iii. qua sunt regalia. de cuius materiz intellectu ipse Andreas ibi explicat in verb. redditus piscationum.*

19. Ipsi etiam competunt bona committentium crimen læsæ maiestatis, in quos committitur tale crimen, ut est *tex. in d. iii. & ibi Andreas in verb. & bona committentium crimen læsæ maiestatis. & in l. quisquis. C. ad lep. Iul. maiest.*

20. Competit dimidium thesauri inuenti in loco Cæsaris non data opera, vel loco religioso: si data opera totum ad principem pertinet. *tex. in loco sape allegato. & ibi ipse Andreas, & dixi in Commentariis nostris super consue. Ducatus Burg. iii. Des iustices. §. 1. in gl. spanes. ver. sed etiam: & consilium pluries.*

21. Princeps in hoc priuilegiatur & honoratur, quod non tenetur seruare ordinem iudicium, ut habetur per Felin. in *c. in causis. ext. de re iud. & in c. ad petitionem. extra de accusata dicit Iacobinus de S. Georg. in tract. feud. in verb. Princeps. in prima specialitate Principis. & per do. meum Ias. in l. certum. colum. pen. Cod. unde legitur.*

22. Princeps in hoc honoratur & priuilegiatur ultra alios, quod potest adire hæreditatem per procuratorem: quod non potest priuatus. *l. pupillus. aliàs incipit per procuratorem. ff. de acq. hered. & hoc vult Bart. ibi, & Bald. in l. 1. C. qui admittit.*

23. In hoc honoratur Princeps, quod ipse creat tabelliones, & statuit, quod eorum scripturæ fides adhibeatur, ut habetur in *l. generalis. C. de tabell. lib. 10. per Innocen. & alios in cap. cum P. tabellio. extra, de fide instr. in tit. de instr. ed. §. restat. Sed utrum tales tabelliones habeant iurisdictionem? vide Andream de Iser. in *tit. qua sunt regalia. in verb. feud. in verb. ad iustitiam expediendam.**

24. Solus Princeps erat aduocatus, aut concedit potestatem creandi, ut in *l. quisquis. §. vlt. ibi: quos agere permittimus. C. de postul. & in l. nemo. C. de aduoc. diuersi iudic.*

25. Solus Princeps approbat medicos, & dat eis potestatem curandi ægros, ut voluit Luc. de Pen. in *l. contra publicam. ver. 10. C. de re milit. lib. 12. ubi dicit de hac esse constitutionem in Regno Siciliae, ubi fuit Consiliarius: & (ut credo) Cancellarius Regis Siciliae. Bonum pro certo esset, ut ita obseruaretur apud nos, sic, quod medici non possent exercere eorum autem sine speciali licentia (ut ita loquar) Principis, propter multa inconuenientia, quæ ex imperitia plurium proueniunt. Et in qualibet ciuitate saltem deberent approbari in præsentia officiariorum Regionum.*

26. Solus Princeps restituit ad sanam. *l. 1. §. de qua. ff. de*

ff. de postul. per Bart. & alios in l. infamem. ff. de public. iudic. Luc. de Pen. in d. l. contra. in 26. priuil. Et notant Canonistæ in c. cum seft. extra de sent. & re iud. vbi Felio. & quomodo, vide Lucam de Pen. in d. l. contra. verb. 27. cap. de re milit. dicam infra verb. 33. Et dixi in Commentariis nostris super consuet. ducatus Burgun. iii. Des iustices. §. 5. in gl. S'il n'a grace. ver. resit. numer. 7. & ibi etiam patet, quod non solum restituit ad famam, sed etiam dat gratiam ad vitam.

27. Solus Princeps vniuersalem legem condere potest. l. si. §. pen. & si. C. de legib. ipse enim supra ius est ac solutus legibus. l. princeps. ff. de legibus.

28. Solus Princeps legum dubiam vel inter æquitatem & iuris rigorem interpretatur. l. i. C. de legib. & per Luc. de Pen. in l. i. in verb. interpretandi. C. de professor. qui in urbe. l. ii. Et etiam testamentum voluntatis interpretatur Princeps vt dicit Bald. in l. cum apud. C. de communi seruo manum. vt tenet Franc. Lucani in tract. de priuileg. fisci.

29. Soli Principi licitum est egredi vires libelli, vt dicit Ant. de Bar. in c. huius. H. l. extra de simonia. Panno. c. cum super. extra de concess. in fi. 2. col. Vbi dicit, quod si reus fateatur defectum iuris sui, & tamē actor nihil probauit, si causa ventilatur coram inferiore à Principe, reus erit absolendus. Si vero ventilatur coram Principe, ex eadem instantia siue nota petitione poterit priuare eum, qui confessus est defectū iuris. alleg. Spec. in tit. de act. & pen. §. super actionib. vers. sed quid si reus. Jacobinus de S. Georgio in d. tract. de feudis in verb. princeps. in quinta specialitate principis. addit Bald. in repet. l. Emilii. colum. 18. ff. de minoribus. vbi dicit, quod Princeps de plenitudine potestatis potest supplere circa libellum ex causis sibi notis. Quia coram Principe non attenditur ineptitudo libelli, & potius attenditur causa, quam conclusio; sed coram delegato attenditur conclusio; & ita intelligitur quod not. Inn. c. super literis, extra de rescriptis.

30. Princeps mutat substantiam, quantum ad inducta per ius civile. l. i. in prin. Cod. de rei uxor. act. gloss. singularis in cap. 1. de capellis monach. Franc. Curtius consil. 40. colum. 19.

31. Instantia in curia Principis non currit. faciunt quæ dicit Fel. in c. causis extras. de re iud.

32. Solus Princeps ratificat id, quod ipso iure nullum est. l. adoptio. la. 2. ff. de adoptio. l. i. l. 2. ff. de rebus eorum. & c. quippe. 3. q. 5. & vide infra ver. 77.

33. Solus Princeps de inhabili facit habilem. l. quidam consulebat. ff. de re iud. & de indigno facit dignum. in Auth. quib. mod. natur. efficit. sui. §. discretis. col. 7. Fran. Cur. consil. 49. col. 45. vbi plene.

34. Honoratur in hoc Princeps; quoniam in eo omnis pœna est arbitraria, vt dicit Bald. in l. cunctos populos. in lect. ordinaria, circa 8. col. C. de summa Trin.

35. Solus Princeps facit gratiam iurifurandi l. si. in prin. ff. ad munic. not. Luc. de Pen. in l. i. C. qui milit. possit. vel non. lib. 22.

36. Solus Princeps approbat militem, ad ipsumque spectat & pertinet assumere ad aliquem numerum vel limitem custodiendum. l. neminem. Cod. de re milit. lib. 12. & Luc. de Penn. in dict. l. i. Cod. qui mil. poss. & vt dicit, hoc patet i. Regum. 14. in fine. dum dicitur: Nam, quemcunque viderat Saul, virum fortem & aptum ad prælum, sociabat eum sibi. dicit tamen text. Ierem. vltim. quod Princeps militiæ probat tyrones: vbi circa finem dicitur: & de ciuitate iulii, & c. scribam Principem milium, qui probat tyrones. Sic enim Abraham approbauit & numerauit expeditiones vernaculos suos 318. Gen. 14. qui erant habiles ad militiam, vt habetur

in l. si militi. in fine ff. de cast. pec.

37. Licet gesta per falsum procuratorem possint ratificari per dominum, vt habetur in l. licet. ff. de iudic. Tamen gesta per falsum procuratorem in audientia Principis non possunt ratificari per dominum. ita dicit Bald. in l. falsus. colum. prima. cap. de furtis. allegat notata per Innocentium in cap. ex parte decani. extra de rescriptis.

38. Princeps potest iudicare secundum consciētiam; vt dicit Birr. in l. i. in fin. C. vt qui desunt aduoc. parium. & c. Felio. in c. causis. col. 2. extra de re iud. do. meus Taf. in l. siue nostrum. ff. de in litem iur. Barbat. consil. 24. in 2. vol. col. 1. Franciscus Lucani in tract. de priuileg. fisci. priuileg. 139. & dixi infra in 7. part. in 3. confid. ver. octauum effectum addit.

39. Solus Princeps concedit immunitatem à mune-rico publico, vt habetur in l. unica. Cod. de his. qui à Principe vocati. accep. lib. 10. & l. immunitates. C. de agricol. & censur.

40. Solus Princeps immunitatem tribuit à tributis. l. Reg. 17. vbi dicitur: Et dicit David: unusquisquam de Israel, qui percusserit Goliath, dicabit Rex diuitis magnis, & siliam suam dabit, & domum patris eius faciet absque tributo in Israel. Nam & pluribus ciuitatibus Imperatores remisere tributa. l. i. & si. ff. de censib. de quo Luc. de Pen. in l. medicos. post gl. in verb. muner. Cod. de profess. & medic lib. 10.

41. Si Princeps comminatur vasallo sub pœna indignationis, præcipiendo sibi aliquod iustum, si ipse vasallus non obediat illa verba; sub pœna indignationis; important, quod poterit eum priuare feudo. ita tenet Bald. in c. i. y. porro. in tit. que si prima causa benefic. amittit. in visibus feud. vbi dicit: Quod quando in literis Apostolis apponuntur ista verba, indignationem Petri & Pauli, & beatorum Apostolorum se nouerint incursores: talia verba comminatoria important, quod inobedientes possunt priuari eorum beneficiis. Et de ista pœna indignationis loquitur idem in l. cunctos populos. C. de summa Trin. & in Auth. statuumus. in q. de questione Flandrensi. C. de episc. & cler. vbi videtur velle quod ille, qui incurrit indignationem superioris, potest puniri arbitrio ipsius superioris, allegat Jacobin. de S. Georg. in d. verb. Princeps. in 9. specialitate. tex. in l. 2. ibi: indignationem nostri nominis sustinebit. Cod. de pecis. honor. sublat. lib. 10.

42. Citatus à Principe etiam die feriata tenetur comparere, vt dicit Bart. in l. 2. §. si. quasi in fi. ff. si quis in ius vocatus non ierit. Quoniam (vt inquit) feriatæ sunt de iure civili, cui Princeps derogare potest, l. digna vox. & ibi not. in gl. i. C. de legib. l. Princeps. legibus est solutus. ff. eod. vide infra vers. 120.

43. Princeps committit causas suas, cui vult. l. i. & 2. C. vbi causa fiscales. not. Innoc. in c. ex parte. extra de verb. signific.

44. Solus Princeps potest iubere seu concedere, vt alicui salariam de iuribus Reipublicæ tribuatur. text. in l. unica. C. de præb. sal. lib. 10.

45. Princeps, quod vult fieri, habetur pro facto. leg. apud cum. ff. de manum. vt comprobatur Luc. de Penn. in d. l. contra. in 17. priuilegio. C. de re milis. lib. 11.

46. Solus Princeps remittit pœnam merenti, leg. ad bestias. ff. de pœnis. & §. plane. ibi: nam quod ob meritum indulsit alicui. & ibi gloss. Instit. de iure nat. & vide infra ver. 136.

47. Solus Princeps potest augere pœnam à lege statutam, vt est text. in d. §. plane. ibi: vel sicuti pœnam irrogauit. iuncta glo. in d. verb. irrogauit. Et hoc sine causa: quoniam cum causa potest etiam inferior augere; vt

dixi in *Commentarijs nostris super consuet. ducatus Burgund. Des iustices. §. 5. in gl. Al. arbitrage.* Sed his sola voluntas principis (quæ habetur pro causa) sufficit, ut dicit Luc. de Penna in *leg. contra. versic. 27. C. de remilitu. lib. 12.*

43. Solus princeps instituit noua vectigalia, *leg. 3. C. de vectigalibus. in nouam. extra de censib. notant doct. in c. super quibusdam. extra de verb. sign. Et idem de tributis, muneribus & collectis. l. 3. C. de annona & tributis. lib. 10.* dixi hic ante in 14. p. *iuslegio.*

49. Solus Princeps restituit siue dispensat super natalibus. *l. qui in provincia. ff. de rit. nupt. leg. queris. ff. de natalib. restit. l. imperiales. §. itaque. C. de nuptis.* Et ius aureorum annulorum tribuit. *l. 1. & 2. C. de iure aureo. annul. & natal. et ibi Bald. in l. 1. numerat quædam specialia seu priuilegia principum. in l. rescripta. C. si contra unum vel vult. publ.*

50. Solus Princeps legitimat illegitimos, in *Authen. quibus mod. nat. eff. sui. §. illud tamen. v. si quis ergo filius. ibi. hoc agit per nostrum rescriptum. coll. 7.* Imo etiam filium proprium tæquam subditum. *c. per venerabilem. §. videbatur. ver. in super. extra qui filij sint legit. ita dicit & tenet Luc. de Pen. in d. l. contra. C. de remilitu. vers. 28.* Et quod Rex Franc. solus in suo Regno legitimat, scribit Iac. Bonaadi in suo *Panegyrico, vna cum opera Io. à Terra Rubea impresso.*

51. Ipse solus Princeps cum dignitatis donatione omnem maculam abstergit. *tex. in d. l. imperialis. §. similes. C. de nupt.*

52. Ipse solus potest transfere milites de vno numero ad alium. *tex. in d. l. contra publicam vtilitat. in. ibi. nisi hoc angusta. C. de remilitu. lib. 12.* Quoniam ut dicit ibi *tex. honoris augmentum non ambitione, sed labore ad vnumquemque conuenit deuenire.*

53. Ipse solus potest auferre ius alterius. *l. quarta. ff. de natal. restit. notant Doct. in l. si. si contra unum vel vult. publ. Et solus potest rem priuati dare militibus. litem si verberatum. §. 1. ff. de res vend. & plene Luc. de Pen. in l. si. ver. donauit. C. de locatis. pradior. civil. lib. 10.* sed hoc est de plenitudine potestatis. secundum Bald. in *l. 2. col. 6. ver. item nota. C. de feruis. & aqua. dixi infra ver. 132.*

54. Ipse solus potest dare comitatum & comitatum ab exilio. *l. relegat. in si. ff. de penis. & restituit in integrum per viam gratiæ aduersus sententias criminales. l. diui. ibi. vel eorum pena imminuta est, vel in integrum restitutio concessa est, quod duntaxat à principibus fieri potest. ff. de penis.* Et dixi plene in *commentarijs nostris super consuet. ducatus Burgundia. tit. Des iustices. §. 5. in gloss. S'it n'a grace.*

55. Solutus à militia, propter delictum, id est, remotus sine speciali autoritate principis non resumit nec ad eadem admittitur. *l. 2. C. de diuers. offic. lib. 12. facit si quis ex grege. C. de cohortalib. cod. lib. quæ II. expresse faciunt, quod priuati dignitate vel officio sine expressa licentia principis rehabilitari non possint.*

56. Solius est principis de plenitudine potestatis reuocare per se factum, ut dicit Bal. in *l. 2. col. 6. ver. item notat. C. de feruis. & aqua.* Ita dicit Fel. in *c. nouit. col. 9. in si. extra de iud. vbi scribit regulam, quando Princeps potest reuocare priuilegium per eum concessum vel non, ad quem recurre. In dubio tamen Princeps non presumitur vti plenitudine potestatis, ut dicit dominus meus Iac. in *l. quauquam. colum. 2. C. de testam. milit.**

57. Solis principibus competit autoritas belli indiciendi, & sola autoritas in bello gerendo est in principe. *l. vnica. C. de amor. v. in scio principe interdicitur si*

lib. 1. & in cap. quid culpatur. 23. q. 1. ibi: Ordo autem ihe naturalis moralium paci accommodatus hoc poscit, ut suscipiendi belli autoritas atque consilium penes principes sit & ibi gloss. in verb. princeps.

58. Solus princeps magnas dignitates confert. *l. probatorias. Cod. de diuersis officijs. lib. 12. & vide infra in versic. 61.*

59. Disputare de autoritate principis incurrit crimē sacrilegij. *l. 2. C. de crimine sacrileg. & an dignus sit quem ipse elegerit. d. l. 2. & ibi gloss. & l. restit. in eadem. in si. ibi. num qui nobis digni iudicari sunt. cum ibi notati in gl. vlt. C. de aduoc. diuers. iudic.*

60. Solus princeps liberat à curiali fortuna. *l. si. C. de decur. lib. 10.*

61. Nullus assumitur ad officium principis etiã si sit apparitor, sine literis probatorijs principis, *de leg. probatorias. C. de diuersis officijs. lib. 12. Alexander. consi. suo 107. in 7. vol.* Et istæ literæ signari debent manu propria principis, ut dicit ibi *tex.* Quod hodie apud nos in Gallia non obseruatur, sed sufficit, ut signetur vno ex quatuor Secretarijs præceptionum, de quibus in 6. par. dixi in 11. *consider.* & sunt sigillatæ sigillo Regio, quod est penes Cancellarium: & in his ex communi obseruantia & stylo Regni requiritur sigillum, alias fides eis non adhiberetur, etiam si essent signatæ manu Regia, eo: quia ita se habet consuetudo, ut dixi in *commentarijs nostris super consuetud. ducatus Burgund. in conclusione, v. vlt. gl.* Et aduertendum est, quod actus non dicitur perfectus, nisi quando appositum est sigillum in talibus apponi solitum, ut dicit Io. Riminal. in *l. pacta nouissima. in si. C. de pactis.*

Sed redeundo, vnde digressi fueramus, hic se offert casus, in quo necessaria est scriptura etiam authentica, ut patet ex *tex. in d. l. probatorias. ibi: sed ex authenticis tantum sacris probatorijs manu nostra subscripiti, & nostro arbitrio præstandi.* & quod dignitates & officia confutantur & concedantur per literas. *tex. est in l. filiusfam. instit. quib. modis ius patriæ potest. soluit. & ibi not. Ang. per illa verba, imperialibus codicillis præstitit. alios 28. casus scribit gl. in verb. in scriptis. in ca. 1. de censib. in 7.* Quinque alios vide per d. meum Iac. in *l. non solum. §. morte. colum. 11. ff. de noui oper. nunciat. & vide alios per eundem dom. meum in *l. cum proponas. C. de pactis.* Vbi dicit quod omnibus casibus, in quibus requiritur scriptura, si probetur, potest probari per testes. Adde alium in clericatura, ut dixi in *Commentarijs nostris super consuet. ducatus Burgund. tit. des iustices. §. 6. in glo. Sont creux. ver. additio. & c. ibi. clericatus debet.* & in probatione capellaniatus honoris, qui debet probari per scripturam, vbi dixi. Alius est casus in *extranag. in iuncta. de elect. in extranagantibus communibus, scilicet, in Prælatibus habentibus prouisiones à sede Apostolica, qui non possunt se in illis intrmittere sine literis Apostolicis. Ex quo videtur, quod literæ beneficii in Prælatibus habentur loco tituli. Quod an sit verum in omnibus beneficiis, vide per Ioan. de Selua in *tract. de benef. in 3. par. 7. 22. vbi discuit, an in collatione beneficii requiratur scriptura. Et licet videatur concludere, quod non: ego tamen dixi & consului in contingentia facti de Præpositura Ecclesiæ collegiatæ nostræ dominæ Heduen. quod in collatione beneficii requiratur scriptura: nunc pendet processus, postea videbitur consilium.***

62. Nemo potest dicere principi, cur ita facis, ut habetur *Eccles. 43. & in c. in memoriam. 19. distin. d. meus Iac. plura ad hoc allegat. in l. rescripta. col. 1. C. si contra unum vel vult. public. v. in l. 1. ff. de const. prin. vbi etiam dicitur, quod apud eum est pro ratione voluntas.*

facit gl. in verb. inuestiuit. in cap. preposuit. extra de concess. preben. & in cap. si gratiose. in verb. à Romano. de rescript. in 6. l. relegati. in gl. fin. ff. de pœnis. & in l. 1. §. pœnitentiam. in verb. rarus. ff. de postulan. & §. sed & quod principi placuit. Instit. de iure natur. & l. non omnium, que à maioribus. ff. de legib. facit cap. in memoriam. in princ. & l. prospexit. circa prin. ff. qui & à quibus manumissi lib. vbi dicitur, sufficit ita scriptum esse, quamuis illud durum sit. vide infra. versic. 135 & ver. 208.

63. Solus princeps reuocat bene statuta per predecessores, not. Archi. in c. ita dominus. §. hec autem. 19. dist. 11.

64. Solus Princeps tollit priuilegia concessa per quemuis. l. 1. §. 1. C. de in d. lib. 10. Et si non sint clausa in corpore iuris, sufficit clausula generalis, non obstante lege vel consuetudine, vt dicit Federicus de Senis in consil. 47. incip. habita super causa predicta collatio. Paul. de Cast. in l. 1. ff. de constit. princip. & in l. si mihi & tibi. ff. de leg. 1. Imo. in l. licitatio. §. parum. in fin. ff. de publican. Si tamen sint scripta in corpore iuris, non sufficit clausula generalis, *non obstante*, sed requiritur quod de eis fiat in specie mentio. §. si autem vero. vbi Bald. in 2. consil. C. & est text. in l. decurionib. in princ. ibi: non pra iudicatura quacunq; generalitate pragmatica. & ibi gloss. 1. C. de silentiar. lib. 12. Alexand. consil. 101. incip. visis exemptu. colum. 2. in 1. volum. cum pluribus aliis allegatis per dom. meum Iulian. l. 1. colum. vlt. ff. de constit. princip. & per Fel. in cap. 1. colum. 8. in §. fallentia. ibi: vnum in proposito. extra. de rescript. Imo. in consil. 107. vide eundem Iul. in l. sunt certi. C. de testam. vltim. colum. penult. Imo etiam priuilegium per eum concessum tollit scienter faciens contra illud c. suborta. extra de re iud.

65. Solus princeps imponit vel mandat imponi pœnam capitalem alicui ex principalibus vel decurionibus alicuius ciuitatis l. dñs fraues. §. decurionibus. ff. de pœn.

66. Solus princeps inuito patre liberat filium à patria potestate. l. si. C. de consil. lib. 12. & in Authent. consuetudin. que de dignitatibus. in princ. col. 6.

67. Solus princeps cognoscit de causa, præscriptione temporis non obstante. l. 2. §. si. ff. si liber. in gen. c. ff. de. Et quomodo & quando princeps tollat præscriptionem, scripsi in commentariis nostrisuper consuetud. ducatus Burgund. in fin. §. per. ver. sed quero nunquid, & c. 68. Solus princeps cognoscit de innocentia alicuius post latam in eum sententiam, etiam sine appellatione vel in integrum restitutione l. 1. in fin. ff. de quaestio.

69. Solus princeps causam, quæ non inuenitur legibus diffinita, diffinit, prout sibi videtur. l. cum de nouo. C. de legib. l. itaque. ff. de fideicom. libert.

70. Solus princeps tutorem ante finitam tutelam absoluit ab ea. l. idem. §. sunt. ff. de excus. tutor. Et idem si assumpsit vnum peritum tutorem vel curatorem alicuius in consiliarium suum. l. iuris. per. os. ff. eo. de quo dixi 13. consil. 7. par. ver. addo alium effectum.

71. A solo principe tanquam à capite in omnes velut Reip. membra bonorum & potestatum munera diffunduntur. c. ita dominus. 19. dist. c. fundamenta. §. 1. de electio. lib. 6. Ab eius enim potestate omnes alie progrediuntur. dicit Luc. de Pen. l. contra ver. 67. de re mil. l. 12. Et vide hic ante ver. 15. & infra ista parte in 35. considerat.

72. Princeps soli Deo de peccato habet reddere rationem. c. totam de pœni. dist. 3. Soli enim celo debet innocentie rationem, c. aliorum. 9. q. 3. sic non potest cogi stare iudicio alicuius, & potest excipere dicendo: Dominus est, qui me iudicat. ita Barb. in c. cum ve-

nissent. colum. 4. extra de iudic.

73. Solus princeps potest ferre sententiam suam sine scriptura. ita dicit Alber. de Rosa. in Auth. nisi breuiores. C. de semens. & interl. omn. iudic.

74. Solus princeps restituit in integrum ad famam (dixi supra hic ante ver. 26.) ad primos natales, ad ordinem proprium & ad honores, l. 1. Cod. de sen. passis. Quod est verum, si simpliciter ad hoc, & expresse restituit, alias autem, si solum indulgentiam facit, infamiam non tollit. l. indulgentia. C. de generali abolit. l. cum patre. C. de sententiam passis & restitut. l. cum tutor. & l. generaliter. c. eod. tit. notatur. in c. cum te. in glo. fin. extra de sent. & re iud. & in l. 1. §. an autem. verb. pro qua. in verb. extmi. ff. de postul. Et solus ipse Princeps propter honorem domus suæ concedit abolitionem generalem in criminibus & alicui specialem. Et facit vt quod erat vindicandum, alias transeat impunitum. l. si interueniet. ff. ad Turpil. & l. seq. in fi. & l. 2. & si. C. de generali abolitum. Intellige tamen, quod remittit infamiam, id est, infamie pœnam, vt sic infamia sibi opponi non possit, & hoc modo dicitur demi pœna; tamen culpa perennis erit d. l. si. quæ incipit, in d. gentia. & ibi noi. Talis enim infamia dicitur hominem vttere & in eum infigere notam, id est, cicatricem. Quæ quantum ad rei veritatem nulla medicina sanatur. text. in l. omnes iudices. C. de decurio. lib. 10. Ideo in text. illo dicitur: Nec imperiali seu speciali quidem rescripto notam elidere seu eruere mereatur. concordat text. in l. fin. in fine. C. arbur. in els. quasi dicat Principem non posse infamiam tollere, sed fingere ipsam non esse infamiam. Quoniam huiusmodi criminosi & infames semper habent vulneris cicatricem. c. ventum. circa missum. 1. q. 1. c. quia. Esti pœniteant, remanet tamen macula, quæ per pœnitentiam non deletur. c. illud. 50. dist. ca. si quis omnem. 2. q. 3. ca. Euphemius. §. 1. & ibi glo. in verb. infamiam. 2. qu. 3. & not. in ca. per tuas in ver. debilitarent. extra de simon.

75. Solus Princeps obligationem pignorum, quæ nulla est, roborat per rescriptum suum. l. 2. in fi. ff. de rebus eorum qui sub tutela, & c.

76. Solus Princeps transactionem, quæ nulla erat, vt sit aliqua, vel vt non retractetur, validat. ca. 1. extra de transa. & c. veniens. in glo. in verb. confirmatam. eod. tit. vide supra versic. 32.

77. Solus ipse Princeps, id quod alias de iure non tenet, re integra non existente, confirmat, ca. quia Ioannes. 12. quest. 5. vide hic ante versic. 31.

78. Solus Princeps tollit potestatem domini, quam habet in seruum, quæ est de iure gentium l. penul. & c. fin. Cod. qui milis. poss. vel non. lib. 12.

79. Solus Princeps facit, vt per adoptionem homo liber transeat in alterius potestatem l. 1. §. vltim. ff. de adoptior. & hoc per rescriptum suum.

80. Solus Princeps contra libertatem iam concessam; dat beneficium in integrum restitutionis. l. nisi de minorib. & ibi ample notatur. & in l. 1. in verb. reuocari. Cod. si aduersus. libert.

81. Licet in integrum restitutio petita aduersus sententiam, non debeat pendente tali iudicio sententiam executioni mandari. l. si cognita. C. de iraus. tamen fallit, quando postulatur restitutio in integrum aduersus sententiam Principis; quia tunc non cessabit manus executionaria. c. suscipiata. extr. de integr. restit. & ita vult Bald. in leg. unica. C. in integr. restituit. postul. ne quid noui fiat. & idem Bald. in d. leg. si causa cognita.

82. Princeps potest contrahere compaternitatem per procuratorem, vt dicit Bald. in l. unica. §. ne autem. sol. 3. Cod. de cad. toll. Et an ipsa compaternitas possit per procuratorem contrahi, scribit ample Angel. de

Aretin. in *S. illud. Illud. Inst. de nuptiis.*

83. Quando quis se submittit gratiæ, & misericordiæ Principis, per talia verba non videtur contulisse absolutum arbitrium in ipsum Principem, sed debet benigne tractari ab eo; quia verba debent intelligi civiliter. Ita dicit Ang. in *l. si cui. ff. de seruit. tit. generalis. allegat text. Inn. in c. veniens. extra de renunciatio. facit quod habetur in c. sane eo. tit. Guido Papæ q. 495. Alex. co. 70. colum. pen. in 5. vol.*

84. Solus Princeps concedit veniam ætatis, *l. 1. §. 2. C. de his qui veniam ætatis impetr.*

85. Ipse solus Princeps apponit decretum in arrogationibus. *l. 2. ff. de adopt.*

86. Solus Princeps interponit decretum super emancipatione infantis. *l. iubere. C. de emancipat. liber.*

87. Solus Princeps potest facere statuta super lite pendente, & non inferior. *in Auth. ut cum de appellar. cognosc. & c. in princip. colum. 8. notatur per Canonistas in cap. si. extra de lit. pend.*

88. Solus Princeps libere delegat merum & mixtum imperium. *leg. unic. in fin. C. qui pro sua iurisd. iud. dare, & c.*

89. Principis potentia supplet omnem defectum solemnitatis, text est *in leg. omnium. in princ. & ibi notatur per dominum meum las. post alios. C. de testam. vide infra vers. 124.*

90. Ipse solus designat insulam deportatis à præside, ut habetur *in l. iulianus. §. qui uniuersus. ff. de offi. presid.*

91. Princeps solo verbo creare potest quem doctorem, ut dicit Angel. *in leg. 1. Cod. de sentent. passis.* Ad istud propositum audi alias dominum meum & præceptorem meum dominum Iason referentem se vidisse semel (cum fungeretur officio legationis apud Maximilian. electum in Imperatorem) quendam, qui voluit doctorari in Medicina ab ipso Imperatore: & cum ipsi Imperatori præsentatus fuisset genibus flexis, ait illi Imperator Maximilianus: *Esto doctor in legibus. quod audiens talis, dixit: Sereniss. Imperator, volo doctorari in medicina.* Et statim respondit idem Imperator: *in medicina.* & sic in utroque scibili fuit doctor, & non sine causa; quoniam tantum sciebat de vno, sicut de altero.

92. Quando Princeps aduocat ad se causam, nullus inferior iudex debet esse ita audax, ut se intromittat de illa causa. ita dicit Bald. *in cap. ut nostram. extra de appellar. notatur per doctorem. in cap. cum M. Ferrar. in fin. extra de const.* Ex quomodo, & qualiter debeat ad se aduocare causam, declarat Bald. post Innocent. *in dist. cap. ut nostram.* & idem Bald. etiam de aduocatione causæ per cognitionem Principis *in regul. de pac. iur. firmanda. §. ad hoc. in 3. colum. de vsib. Feud. & Calcan. consil. 8. colum. 12.* Dixi aliquid in commentariis nostris super consuetudinibus ducatus Burgund. *in Rubr. Des iustices, circa finem ver. unde queri posset, & c. num. 98. & sequen. & numer. 101. versic. & ideo pro tertio. & in dict. rubr. §. 5. gl. S'il n'a grace. versic. penult. incip. ad diuio.*

93. Princeps contractui celebrato in magnum damnum sui Principatus nõ tenetur stare. Ita dicit Alberi. *in l. 1. ff. de offic. procur. Casaris. & Baldus in cap. intellecto. extra de iure iur. & hic infra dixi in 36. considerat. cuius initium est, docet Baldus in c. & c.*

94. Si Princeps compellat aliquem, ad emendum bona alicuius, puta Sempronij, talis compulsio Principis excusat emptorem, à mala fide, ita quod poterit rem illam præscribere, quantumcunque sciat illam esse alienam: ita dicit Nicolaus de Neap. *in l. nouissime. ver. quod enim & per illum rextum. ff. quod falso tutore auctore gestum esse dicitur.* Quod est notandum ad limita-

tionem eorum, quæ habetur in *c. fin. extra de prescripti. & c. possessor. de reg. iur. lib. 6.*

95. Licet inferior à Principe non possit aliquè cogere ad pacem, seu concordiam, sed bene hortari; tamen Princeps, quando partes diu litigauerunt, potest eas cogere ad pacem & concordiam. Primum dictum probatur *in l. furris. §. qui iussus. & ibi gloss. in verb. cui iussus. ibi: Videtur tamen contra: quia nec Ordinarius potest iubere transigere, sed hortari. & ibi Bare. ff. de his qui nor. infam. secundum dictum probatur ex his, quæ decidit Panormitanus in *ca. cum inter R. seniore. extra de elect. & vide Corsetum de priuilegiis pacis, versic. 59. incip. Rex seu princeps.**

96. Licet in criminalibus sententia debeat statim mandari executioni, ut habetur *in l. cum reis. C. de penis. ca. scilicet. 2. §. 1.* tamen si princeps ita seu furore ductus, ferret contra aliquem sententiam capitalem, non erit statim exequenda, sed differenda per 30. dies. Ita est text. multum singularis *in l. si vindicare. Cod. de penis. & dicit dom. meus Iason. in l. puniri C. si contra ius vel utilit. publ.* Quod sanctus fecit hanc legem constitui, & fuit sanct. Ambrosi. & vide etiam gloss. vnicam *in c. cum apud Thesaloniam. 11. quest. 3. ubi enumerat casus, in quibus differtur executio sententiæ capitalis, quod etiam recenset Cræpolla in sua cautela cautela. 1. dixi in commentariis nostris super consuetudin. ducatus Burgund. tit. Des iustices. §. 5. in glo. S'il n'a grace. versic. sunt alij casus. cum tribus seq. numero 124.*

97. Solus Princeps remouet Officialem, quem ipsi probauit *l. 2. Cod. de agentibus. in rebus. lib. 12.* Item ipsi Princeps potest minuere numerum suorum Officiariorum, ut dixi *in d. commentariis nostris in ead. rubric. des iustices. ver. additio. aduerte. nu. 97. vide infra, versic. 189.*

98. Solus Princeps prorogat bimestre aut trimestre tempus ad inueniendam pecuniam, ad quam fisco quis tenetur. *l. in fraudem. §. fiscalibus. in fin. ff. de iure fisci.*

99. Princeps est Patronus Ecclesiarum Cathedralium, & Metropolitanarum & maiorum sui Regni. notant Archidiaconus. Præpositus. Dominicus & Ioann. de Tutrecrem. *in ca. lectis. 63. dist. Bald. in cap. quanto. de iudic. in fine. Marti. Laudensis in tract. de Principibus. art. 74. & Corsetus de potestate Regia. quest. 34.*

100. Promissio facta per Principem sine causa præsumitur facta in dubio ex causa donationis: quia proprium Principis est donare. *c. 1. extra de dona.* Quod tamen intellige, nisi ex tali præsumpta donatione enormiter læderetur, ut notatur per Innocent. & Ioan. Andr. *in cap. grandi. de supplen. negl. Prælat.* Qui autem in priuato habetur *in l. 2. §. circa. ff. de doli mali & metus exceptio. & in l. Titio. ff. de verb. obl. & per Canonistas in cap. si cautio. extra de fide instrum.*

101. Persona ignominiosa non debet stare coram principe. Ita dicit text. *in l. 2. §. ignominie. 2. & ibi Angelus ff. de his qui nor. infam.*

102. In hoc honorantur principes, & subditi tenentur eis iurare obedientiam. gl. optima *in non videntur data. §. qui iussu. & in leg. velle non creditur. ff. de reg. iure iur.* Mart. Laudensis *in tract. de principibus. artic. 19.*

103. Princeps in hoc priuilegiatur, quod licet non appelletur, nisi de inferiori ad superiorem, text. *in Auth. de appellatio. & infra qua tempore. §. illo videlicet. collat. 4.* Tamen de ipso male informato ad eundem bene informandum de veritate licitum est appellare. *l. 1. in fine. C. de appell. Facit quod not. Bald. in fin. dictio. de relatio. Martinus Laudensis in d. tra. 43. & Franciscus Lucanus de Parma in tra. de priuilegiis. princ. 139.*

139. Suppetit in hoc exemplum, quod refert Cælius *lib. antiquarum lect. 12. ca. 4.* dum ait: *Machetas causam agebat apud Philippum: intendebat in minus eis, quam dicerentur, dormitabat que iniorim.* Mox aduersus Machetam pronunciauit. At ille vociferans, & rei indignitatem intonans altius: prouoco, inquit. Tum Philippus iam vigilantior, sed & comotior; & oro serio: Ad quem obsecro te; Et Machetas. Ad te, inquit, sed vigilantem intendentemque. At is excitator etiam, & ad se amplius rediens cum audisset iniuria affectum Machetam, non reiecit quidem iudicium, sed iniunctam ipse exsoluit multam. Facit; quia à Papa male informato, ad ipsum bene informandum bene appellatur. *1. apostolica. & cap. sententiam. 35. quest. 9. cum apud 11. 4. cap. tum ex literis. de in integr. resti. extra.* Et peccaret Papa, si talem appellationem non admitteret; iustitiam enim denegaret ad hoc notatur per doct. in *cap. consultationibus. de officio deleg. Cardinalis element. pastoralis. de re iudic.*
104. Epistola missa per Principem habet vim legis in omnibus causis, text. & ibi Angel. in *l. uem ueniant. 5. pen. ff. de petitio. hared.* Quod dictum Angeli declaratur per notata in *l. 2. Cod. de legib. & in leg. nemo. Cod. de sent. & interloc. omni. iud. Mart. Laudensis in d. tract. art. 58.*
105. Licet Imperator aut alius Princeps non recognoscens superiorem, non habeat ordinem, potest tamen officium subdiaconatus Episcopo ministrando exercere, gloss. vlt. in *c. Valentianus. 63. dist. 102. Martini Laudensis artic. 83. dist. tractatus.*
106. Contractui roborato per iuramentum nominis Principis non potest contraueniri siue incurusione infamiae, text. in *l. si quis maior. §. fin. C. de transact.*
107. Pro Principe præsumitur, quod est bonus & iustus: proinde rescripta eius sunt secundum iustitiam intelligenda. Bald. in *l. 1. ff. de consti. princ. p.* Ideo voluntas Principis in dubio præsumitur esse talis, qualis esse debet de iure, ut not. Bald. in *cap. ex facto. in 4. notab. ff. de vulg. & pup. & c. licet in corrigendis. de offic. ordin. & in precludis feudor. in 14. colum. & in l. omnes populi. colum. 16. ff. de iust. & iur.* Imo plus etiam, si Princeps scribat cum clausula motu proprio, eius intentio non præsumitur, quod aliquis grauetur, vel iniuriam patiarur, secundum Bald. in *cap. ad aures. de rescrip. Paucor. in ca. 1. colum. 13. de re iud. Canonista in cap. causam. 2. de testib.* Imo ad hoc fortius dicit gloss. solennis, quæ est tertia in ordine, in *c. 17. pariu. 23. quest.* quod verba in rescriptis posita debemus conformare æquitati, licet etiam verba non patiantur, & ibi plura ad hoc iura adducuntur, sequitur Olar. *consil. 208. incip. questio est per priuilegium. & c. ad fin.* ita dom. meus Taf. in *l. iustitia. colum. 1. ff. de iustit. & iur.* & idem in *leg. causas. colum. 2. C. de transact. & in l. fin. colum. 5. de const. Princip.* Et quod in Principe præsumatur iusta causa, vide ample Curtium *consil. 20. & quomodo illud intelligatur. in colum. 5. & consil. 49. in 19. 20. & 21. colum.* ubi scribit an contrarium probari possit: & quod in Principe præsumatur iustitia seu iusta causa, vide Hippol. de Marsil. *sing. suo 6.* quod limitat, nisi scribat ad postulationem partis. Quia magis præsumitur ad importunitatem postulantis: ita intelligit prædicta quando rescribit generaliter, vel motu proprio. Et talis præsumitur intentio Principis, qualis legis & rationis naturalis. Bal. in *c. 1. in tit. apud quem. vel quos controuersia feudi defiu.* refert Cælius in *lib. antiquarum lect. 12. c. 46. in fin.* Antigoni illud memorabile. Nam asserente, quædam esse Regibus honesta omnia & iusta: per Iouem, inquit, sed barbaris: Nobis vero, ea modo honesta, quæ
- honestas, & iusta, quæ iusta: & illud possumus, quod de iure possumus, c. illud. 11. quest. 1. & c. facti. 22. quest. 2. Nec enim quis dicitur posse, quod honeste non potest, & salua dignitate. text. in *l. Nepos Preculo. ff. de verb. & rer. signif.*
108. Porta & muri ciuitatum seu municipiorum habitari non possunt sine permissione Principis. text. est in *l. fin. ff. ne quid in loco sacro fiat.* refert. Mart. Laudens. in tract. de Princip. artic. 251.
109. Prædia Principis data in emphyteusim, non soluant extraordinarias protestationes seu superind. cta. text. in *l. priuata. & ibi gl. 1. 1. Cod. de excusis. mune. lib. 10.* Quod dicit Martin. Laudensis in tract. de fisco, art. 9. esse notandum, vide infra ver. 193.
110. Licet ad interrompendam præscriptionem, requiratur saltem citatio partis, ut habetur in *l. cum notissimi. in princip. & ibi gl. in verb. saltem. C. de prescrip. 30. vel. 30. ann.* tamen hoc fallit in Principe, in quo sola sua protestatio interruptit præscriptionem. notatur per Canonistas in *cap. nihil prodest. extra de prescrip. Martini Laudensis in tract. de Princip. artic. 141.*
111. Licet testimonium vnius Notarij sit præstantius, quam alterius, qui non esset Notarius, ut notat Bald. in *Auth. sed cum testator. circa 3. colum. C. ad leg. Falcid.* tamen testimonium Principis plus valeret, dummodo non ageret de facto suo. Ita dicit Andreas de Ifernia in *c. p. sancimus. 11. quo tempore miles. in verb. feud.* & post eum ita tenet Iacobin. de S. Georg. in *tra. cta. feudorum: in ver. Princeps, in 38. specialitate. & Mart. Laud. in tract. de Princip. artic. 469.*
112. Licet coram inferiore à Principe non sufficiat facere solam narrationem facti in libello, sed sit opus conclusione, ut notant omnes Doctor. in *l. edua. C. de edendo.* tamen coram Principe sola facti narratio sine conclusione sufficit. Ita dicit Aug. in *l. omnium. in prin. C. de testam.*
113. Supplicatione Principi porrecta, & oblata, si obtineatur rescriptum, habetur ac si lis contestata fuisset: ut habetur in *l. 1. & 2. c. quando libell. Principi datus, & c.* & ibi dom. meus Iafon dicit illud tantum habere locum in Principe non recognoscente superioriorem.
114. Quando Princeps vendit aliquam rem, emptor illius est statim securus, nec ab ipso aut alio potest res ipsa euinci. Sed dominus rei venditæ infra quadriennium, habet regressum contra Principem seu fiscum. *l. bene à Zenone. & l. omnes. C. de quadrien. prescrip.* quam tamen legem limitat septem limitationibus Iacobinus de S. Georgio in *iuo tract. de feudis, in verb. Princeps, in quarta specialitate Principis.* & vide etiam limitationes ad illam legem per Felin. in *c. cum olim. colum. 3. de sent. & re iudic. & per eundem Felin. in c. qua in ecclesiarum. colum. 23. extra de construct.*
115. Licet partes de iure possint renunciare feriis; tamen si ferie sint introductæ in fauorem Principis, puta propter victoriam contra hostes, vel quia sit sibi natus filius, non possunt partes renunciare. gl. in *verb. ob necessitates. in clem. 1. spe. de verb. signif.* ita refert Martin. Laud. in *d. suo tract. de Princip. artic. 310.* Ideo videtur, quod illa die, quo (ut plurimum sit) apud nos ex ordinatione & mandato Principis fiunt processiones generales (ut ita loquar) seu pompæ pro victoria Principis, vel, pro orando pro ipso, non possunt partes etiam de eorum consensu facere actus iurisdictionales.
116. Princeps in hoc etiam honoratur, quod ei obuiam in debet, & expectandus est in ciuitatibus cum iucunda receptione: & debet honorari in sua rece-

ptione. Nam tota ciuitas Hierufalem exiit obuiam Iefu, fcideruntque ramos de arboribus, dicentes & clamantes: Oſanna, benedictus, qui venit in nomine Domini, vt ſcribitur *Matth. 21. Marc. 11. Luc. 19. & Ioan. 12* Et die, qua ingreditur, debent milites adſſe barba tonſa, & veſte pulcherrima, & decora. *1. Reg. 19.* in medio, teſte Vincentio, Ciguale, in *traſt. ſuo de bello Italico. in 4. regali. ver. viuam. u.* Et dixi in *commento noſtro ſuper conſuetudinib. Ducatus Burgundia, titulo Deſ iuſtices, articulo quarto, in gloſſa prima, verſiculo addu. item etiam addit.* Et, quod obuiandum ſit Principi etiam cum pſalterio, tympano, tibia & cithara, clamando, *Viuat Rex,* & munera ſunt offerenda, ſcribitur clare de Saule, *prim. Regum, decimo capite.*

117. Magis eſt obediendum Principi, quam patri. Quia Princeps eſt anima Reipublicæ, & ſic patriæ, cui potius parere debet filius, quam patri, vt ample dicit Alber. de Roſate, in *lege voluti. ff. de iuſtitia & iure.* & aliquid vide per dominum meum Iafonem in *lege 1. & ſin. ff. eod. tit.*

118. Si potens opprimit aliquem, oppreſſus debet recurrere ad Principem, vt dicit Cyu. in *l. abſentem. C. de accuſ.* & refert Martin. Laudeniſis in *ſuo traſt. de Princip. art. 404.* Hinc pro tuitione ſubditorum Principes habent ſuas ſaluas guardias, quæ impetrantur à Principibus ab his, qui timent læſi, & offendi in corpore, vel in bonis. De quibus ſcripti in *ſepe alleg. noſtro commento in rubr. deſ iuſtices, circa ſin. ver. ſecundus eſt. ibi;* Et ideo pro tercio, vbi ſcripti, quomodo iſta ſaluaguardia Principis eſt in tantum priuilegiata, quod trahit ad ſe totam cauſam, & vide infra *ver. 169.* & plenius, *ver. 195.*

Et talis ſecuritas alteri, de tribus modis conceditur vno modo, per perſonæ publicæ adhibitionem, *aro. l. 2. & ſi. C. de erog. mil. annon.*

Secundo modo, per tituli appoſitionem, id eſt, per ſigna, aut flores lili, vni palo vel arbori affixos, vt toto titulo, *vt nemo priuatus titulos prædiſ. C.* faciunt notata per Bartholum in *lege ſanctum. ff. de rerum diuifione.*

Tertio modo, per promiſſionem & iuramentum, quod nil mali faciet eiſ, qui timet ſibi de illo, *l. præſenti. ibi; de ſua conſcientia. C. de his qui ad eccleſ. conſug. in Auth. de monachis. §. ſi vero intra triennium. ibi; debere iurare quod nihil mali faciet.* & hoc fit per traditionem byrreti, naſtergij, aut alterius rei ſimilis, in manu eius, à quo timentur verbera, aut iniuriæ huiusmodi: tamen traditio non obſeruatur apud nos, ſed hoc fit præhabito iuramento, per iudicem ab eo (qui dicit ſibi timere) quod illum timeat, atque timeret: & tunc à iudice præcipitur ſibi ſub pœna aſardi, ſeu mortis: aut arbitraria, ſecundum communem uſum, & obſeruantiam diaerſorum magiſtratum, & etiam locorum, ne illi habeat de cætero iniuriari verbo, neque factò: prout etiam recitat Iacobus Bonaudi in *ſuo Panegyrico impreſſo poſt opus Ioannis de Terrarube.*

119. Principes honorantur à ſuis vaſallis & ſubditis, maxime in quatuor caſibus, in quibus Princeps habet ius indicendi ſuos vaſallos, vltra caſus ſuprapoſitos, vt dicit Spec. in *rit. de feudis. §. quoniam. ver. & not. quod vaſalli committunt, &c. in antepenult. col. vbi primo ſcribit,* quod tenentur conferre pro exercitu Imperatoris (hoc eſt cum Dominus vocatur per Regem aut Imperatorem ad bellum) ſecundum qualitatem & quantitatem rei feudalis, quam à Principe

tenent, & recognoſcunt. Alia ſcripti in *commentariis noſtris ſuper conſuetudinib. Ducatus Burgundia, titulo Deſ iuſtices, articulo quarto, in gloſſa prima.* & vide Guilielmuſ Benedicti in *ſua reper. c. Rayn. in verb. & vxorem nomine Adelaſiam, in quarta deciſione, numero quingentefimo quinquageſimo quarto extra, de teſtamentis.* & in *dicit deciſione inferit,* quomodo talia imponi poſſint per Principes.

Sed quia, vt dicit Specul. in *loco ante alleg.* Vaſalli tenentur etiam pro redemptione domini ab hoſtibus capti; luxta hoc queri poſſet, an Chriſtianiffimus Rex noſter Franciſcus, pro ſua redemptione, aut ſuorum filiorum nunc obſidum, pro redemptione eorum patris; poſſit indicere ſubſidium in Eccleſiaſticos, & Nobiles ſui Regni? Quo ad Eccleſiaſticos, expeditum eſt à nobis *dicit commentariis, in loco ſupra allegau.*

Sed quo ad Nobiles, videndum eſt, an Princeps poſſit etiam eis indicere ſubſidium pro prædicta redemptione, prout hoc anno Domini 1527. fecit. Sed reuocatum fuit in dubium, an potuerit: & multi dicebant, quod non; eo, quia nobilitas præbet immunitatem & excuſationem à muneribus, collectis, taliſ indicis, ſeu muneribus, vt tenet Ande de Iſernia, in *rit. que ſunt regal. in verb. & plurimorum, etiam præſtationem, colum. 2.* Iacobinus de S. Georg. in *traſt. ſuo feudorum, colum. per. in princ.* Imo licet immunitas ab à collectis, & tali� non excuſetur tempore belli & neceſſitatis, vt dicit Dominus meus Ialon in *lege ſi ex toto. in principio. columna ſecunda & ſequenti. ff. de leg. 1.*

Nobiles tamen excuſantur, etiam tempore belli, cum ſeruire debeant perſonaliter in bello, & non debent duplici onere grauati, pro eadem re, *arg. l. Tutia cum teſtamento. §. qui inuita. ff. de leg. 2. l. nauis. §. cum autem. & §. quid ergo. ff. ad l. Rhod. de iuſt. & leg. pe. ff. de dote præleg.* Ita, quod Nobiles, & vaſalli non debent etiam tempore guerræ, ſubuenire domino de pecunia: ita tenet Ioan. de Anania in *conſi. ſuo 7. incip. viſi & ponderatis his, que narrantur in themate. col. 3.* per *tex. in rit. ſi de feudo deſuæti conceſſo ſit inter Dominum, & agnatos vaſalli. §. licet. in 2. reſponſo.* Et eſt bona ratio, quia iſto caſu militat ratio duplicis grauaminis; cum eo tempore, & caſu domino ſeruire teneantur in perſona ſua. Limitat tamen illud dictum ſuum Io. de Ana. in vno caſu, puta, ſi eſt magna neceſſitas, vel dominus ſit in euidenti periculo propter bellum, & vaſallus ſit diues, tunc tenetur ſubuenire domino de pecunia: ita dicit teneri, & concludi per Iacob Ardizo. in *ſumma feud. tit. quomodo neq. feud. perda. §. item queritur. ver. item quarto. refert & ſequitur dominus meus Ialon in d. l. ſi ex toto, in princ. coll. pen. in ſin. ff. de legat.*

Ex his videtur concludendum, quod nobiles Franciæ non potuerunt iudici pro ſubſidio redemptionis Regis, aut ſuorum filiorum. Sed ſi nondum factum eſſet, conſulerem, quod non fieret: ſed ex quo factum eſt, opinor non eſſe erratum in hoc, & quod Nobiles non poſſunt conſequi.

Cum primo ad tollendam conſuetudinem, quam poſſunt allegare in his, obſtat id, quod tempore Ioannis Regis Franciæ captiui, in Anglia factum fuit, cum eſſet quæſtio de eius redemptione: quoniam conſuſum fuit in Parlamento Pariſienſi (vbi Carolus Delphinus Franciæ, Primores Regni, & plures alij conuocati erant) quod etiam Nobiles collectarentur & indicerentur, etiam pro eorum parte, vt

recitat Gaguin. in *Chronis Francie lib. 19. cap. 1.* cum ait: Hic nobis (inquiunt) optima factu visa sunt. si à clero atque nobilitate decima & semis omnium proventuum anni vnus exigatur, & reliqua. Quæ sententia confirmata est, vt tandem patet in his descriptis, dum ait: De subsidio quidem pecuniario, atque militum copiis (ita vt supra memorauimus) sancitum est. Et idem etiam refert ibi post longa verba, vt Clerus decimam, Nobilitas ex centum librarum annuo proventu solidos centum penderet, &c. Imo ipse Ioan. ante eius captiuitatem, subsidium in tota Gallia acceperat: vt idem refert in *prin. d. c. 1. fol. 1.* vbi inquit: Nec fuit quispiam in omni Franciæ Regno annuum, vel ex suis operis, vel proventibus; censum percipiens, qui cogendo stipendio non contribuere.

Etiam, vt ante dictum est, istud est de iure, quod dominus potest vasallos suos collectare, etiam Nobiles, & tenentes in feudum ab eo, quando vrget magna necessitas, & talis, quæ non possit supportari per alios subditos: puta, quando est ita magna pecuniarum summa imponenda, & contribuenda, quod possidentes allodialia, & bona ruralia, non possent (aut non sine maximo discrimine aut scandalo) in totum supportare onus; tunc etiam licitum est imponere, & indicare bona feudalia, vt satis probant ante dicta.

Maxime pro illo anno, in quo non seruimus personaliter, nec præstantur pro Principe, & Republica: vt hoc anno, & a pluribus annis retroactis, nullum seruitium præstiterunt Regi nostro Nobiles Franciæ (saltem sumptibus eorum.) Quoniam, licet multi prælia sequantur, & in diuersis locis, non tamen hæc agunt vt coacti ratione feudi, & tanquam vasalli, sed tanquam stipendiati à Rege, prout sunt plures alij extranei.

Faciunt & plura alia, quæ adduci possent pro hac parte descripta per Luc. de Pen. in *l. si. C. de mancip. & colon. patrimon. lib. 11.* vbi probat, quod tam diu durat priuilegium, quamdiu durat in priuilegiato illud, propter quod priuilegium est indultum.

Et certum est, quamuis Nobiles Franciæ, in maiori parte habentes altam iustitiam, habeant iura indicendi in quatuor casibus suos subditos: hoc tamen non est de iure, sed ex consuetudine immemoriali & præscripta, & per superiores tolerata, & approbata ex priuilegio ipsius Principis: & cum talia habeat ex priuilegio Principis, qui ea potius sibi referuare debuisset, & non concedere inferioribus, ideo non debeant ægrè ferre Nobiles, si semel casus aliquis ex quatuor prædictis Principi euenerit, ad eundem succurrendum contribuent, prout ipsi tenentur, vt tenet Specul. in casu præallegato, qui loquitur de vasallis, & non de aliis. Vide quæ dixi infra in octaua parte, in quadagesima octaua consideratione, cuius initium est, nobilitas in hoc honoratur, &c.

120. Nulla lex potest coarctare Curias Principum, quoad ferias, quin possint quolibet tempore ius reddere, secundum Specul. *in. de feriis. §. princ. circa finem. ver. item not. &* pro hoc alleg. *l. presentis. in princ. ibi: presentanea constituta. Cod. de his qui ad eccles. confug.* Et per hoc infert, quod valet consuetudo Curiarum Regis Franciæ, vt tempore Parliamentorum omnibus diebus, etiam feriatis, reddatur ius: maxime venientibus à longinquis partibus, vt citius expediantur. Et ita refert & sequitur Martinus Laudens. in *tractatu de Princ. articulo quadagesimo quarto.* Quod tamen intelligerem, quoties vsus seu casus exegerit, vt vtracque verbis *dist. leg. presentis.* Vide ante versiculum quadagesimum secundum;

121. Præfertur Princeps in emptione metallorum. *l. 1. C. de metallis. lib. 11. dixi in Commentariis nostris, in consuetudin. Ducatus Burgundia, titulo, De Retractis. in Rubr.*

122. Princeps potest mandare suo Officiali, vt sic iudicet vel pronunciet, vt dicit Baldus in *l. 1. in vlt. Cod. quomodo & quando iudex.* Dicit tamen Martinus Laud. in *d. tract. artic. 405.* quod Princeps cauere debet, ne quid iniustum mandet, pro quo allegat *cap. 1. de re iud. lib. 6.*

123. Ad solum Principem spectat creare Comites Palatinos cum potestate, quod possim legitimize illegitimos, & creare rebelliones. Ita dicit Baldus in *l. rescripta. C. de precib. Imper. offer.*

124. Vbi est Princeps non præsumitur dolus. Bartol. in simili in *l. 1. C. de predictis decur. seu curia. lib. 11.* Vbi dicit, quod vbi est interpositum Iudicis decretum, ibi præsumitur dolus abesse. Bald. in *l. rescript. C. de precibus Imper. offerend. alleg. l. probatorias. C. de dinerf. offic. lib. 12.* vbi gl. in verb. *dolus.* vbi expressè notat, quod nullus dolus potest committi cum Principe, nec ambitio. alleg. *l. 1. ff. ad leg. Iul. de ambitu.* Nec deficere solemnitas. *l. ornatura. in prin. Cod. de testam.* dixi hîc ante vers. 89.

125. Vbi est Princeps, ibi est securitas, & nulla formido, nisi vana, quæ non patrocinatur formidolosa. Ita sunt verba Bald. in *l. 1. C. de his, qui per met. iudi. non appell.*

Hinc videmus palatia Principum importare talem securitatem, vt offendentes aliquem in illis capitaliter puniantur: & istud obseruatur in omnibus palatiis, etiam summi Pontificis; qui tamen præ aliis misericordia vti debet. Et vidi Bononiæ tempore Iulij Papæ, cum exercitus Christianissimi Regis Francorum Ludouici XII. capta Bononia, & dicto Iulio libere restituta, recessisset: ibi plures Galli remorati sunt pro obtinendis certis dispensationibus concessis per ipsum Iulium in recompensam seruitiorum. Et ipse ibi remansi à festo sancti Martini hyemalis, ad Epiphaniam Domini subsequenter, in prosecutione Cardinalatus Domini Ludouici D'Amboise, fratris germani, Illustris Domini, Domini Caroli Ambasciaci Magni Magistri Franciæ Locumtenentis Generalis in Italia, pro ipso Rege Ludouico, cuius eram tunc Auditor seu Magister Requestrarum: & hac occasione facilis accessus mihi patebat ad ipsum Iulium. Et inter alios, cum remansisset ibi quidam Gallus, ex comitiua Domini de la Pallice, qui alampam dederat cuidam in palatio Papæ, & statim fuit captus à birreriis, & ductus ad Præpositum, qui ex mandato Papæ illum furca suspendi facere volebat, & nisi pro certo cito ad Papam accurrissem, pro obtinenda eius gratia, suspensus fuisset solum pro illa alampam, eo quia dicebat in suo Palatio omnem securitatem debere esse.

Et non solum palatium tali gaudet priuilegio, sed etiam confinia palatij, vt per plura tenet & comprobatur Alber. in *l. presentis, Cod. de his qui ad eccles. confug.* Vbi dicit ita communiter obseruari. Ex quo infero, quemadmodum nemo potest portare arma ad palatium Principis, textus in *11. de pace tenenda. §. si quis rusticus.* In sententia, nec in confinibus Palatij, seu in portis, & prope. Et ita iudicauerunt Domini de Parlamento Parisiensi, contra quendam tontorem, & alios qui contra Grauille Admirallum Franciæ arma portauerant in exitu palatij Parisiensi, ex quo condemnati fuerunt ad emendam honorabilem, & bairniti.

126. Solus Princeps potest remissionem pœnæ facere post sententiam definitiuam, vt dicit Baldus in *cap. at si clericus. de iudic. facit l. 1. §. ultimo. ff. de quest.* Vide hic ante versic. 46. potest etiam solus dare licentia tollendi corpora condemnatorum, à fideis, vt dixi in *commentariis nostris super consuetudine Ducatus Burgund. tit. Des iustices, artic. 5. in gloss. de principe. vers. 1. in fine.*

127. Adstantes Principi consequuntur & dignitatem, & nobilitatem, & immunitatem, vt infra dicitur in *proxima parte*, circa finem, vbi multa priuilegia curialium seu aulicorum describuntur. & in *8. par. in 19. de feod. et. cuius initium est: Adherentes lateri Principis. &c.* & per Franciscum de Patma. in *suo tract. de priuileg.*

129. Vbi inter cetera dicit, quod ratione excellentiæ Principis medicus Principis dicitur fungi dignitate Principis, qui etiam æquiparatur Comiti, *l. 1. Cod. de Comibus & Archiepiscopis. lib. 12.* Cum alias esse medicum, non sit dignitas, cum interdum obstetrici æquiparatur text. in *l. si duob. §. fin. autem. C. comm. de legat. & in cap. fin. in gloss. secund. d. 1. §. 1. 5.* Et ibi ipse Franciscus, cubicularius Principum curialibus & negotiatoribus, qui propter excellentiam Principis immunitatem consequuntur, de quibus in *d. proxima parte* dixi.

128. Cùm Princeps ex certa scientia possit tollere omnia pedagia Nobilibus, quæ acquisuerunt ex consuetudine: quia potest derogare cuilibet consuetudini cum clausula, *ex certa scientia*, multo magis potest illa moderari, & taxare, propter immoderatas extorsiones; quæ fiunt. Ista sunt verba Bald. in *l. c. fin. in vlt. chart. extra de consuet.* Et ex hac vltima ratione, dicerem. Vnum, quod multum laudarem, si fieret à Principe (quod facere possit) vt infinitas paruas iurisdictiones, quas habent plures domicelli reuocaret: cum optime faceret, propter infinitas; & immoderatas extorsiones, nec dicam cruciationes, quæ exercentur per huiusmodi domicellos, tales iurisdictiones habentes erga suos subditos, in exigendis & emendis, seu multis ex paruis, & minimis rebus: Quod an fieri dixi possit, dixi in *Commentariis nostris super consuet. Ducat. Burgund. in tit. Des iustices, c. 1. vers. vnde nemo. nu. 94.*

129. Rex potest dare filiis suis etiam non emancipatis propter autoritatem Regiam. Baldus in *cap. 1. §. item Sacramenta. in tit. de pace iuram. firman.* Et sic *l. 2. C. de inoffic. donat.* non habet locum in Principe. Corset. de *Potestate Regia. q. 6.*

130. Proditorem Principis, reuelare & manifestare debemus, *l. Metrodorum. ff. de re. us.* Andreas de Herina in *cap. 1. §. praterea si vasallus, per illum text. in tit. qua fuit prima causa benef. amittend.* Ista satis ample declaratur per Bartolum, in *l. verum. ff. ad legem Corneliam de sicar. & per Felin. in cap. 1. de offic. del.* vbi ample Panorim. in *c. 1. de rest. spol.* & Paulum de Cast. in *l. fin. C. de inst. & subst. sub condit. factis.* vbi tenet opin. Bartul. in *d. l. verum.*

131. Princeps habet hoc priuilegium, vt permutationem facere possit cum Ecclesia de rebus immobilibus Ecclesiæ, licet non sit nec intendatur utilitas Ecclesiæ, dummodo non intendatur præiudicium, *cap. 1. de rei. verum. in 6.* & in aliis locis: quia in quocunque contractu cum Ecclesia celebrato attenditur utilitas Ecclesiæ, alias non valet, *cap. 1. extra de his, que fiunt à Prelat. &c.* Ita dicit Ant. de Butr. in *d. c. 1.* quem refert Martin. Laudensis in *d. tract. de principib. nu. 546.*

132. Solus Princeps potest apponere clausulam, de

plenitudine potestatis. Baldus in *commento suo super tract. de pace Constan. §. vasalli nostri, in ver. libellaria, circa fin.* Et ex hoc inferitur, quod licet ipse Princeps creauerit Comitem Palatinum cum potestate, quod possit legitimare illegitimos: Tamen ille Comes Palatinus non possit legitimare in præiudicium filiorum legitimorum, nec aliorum, quibus esset iam ius quæsitum, quia est speciale priuilegium Principis, vt de plenitudine potestatis possit ius vnus auferre, & dare alteri. dixi supra vers. 53. & tenet Bald. in *proemio decret. col. 2. in medio.* & hanc potestatem in dubio non intelligitur transfuisse in Comitem Palatinum. Oporteret ergo, quod specialiter fieret mentio in concessione de tali potestate, ita dicit notabiliter Bal. in *leg. 2. col. mibi 6. ver. Item, nota, quod si Papa, &c. C. de feru. & aqua.* & istud refert, & sequitur Iacobus de Sancto Georgio in *d. tract. suo de feudis, in 48. specialiter.* Et quid sit plenitudo potestatis, & quod tamen à Deo concedatur, vide Bald. in *loco ante alleg.*

133. Princeps non subiicitur alicui necessitati, *cap. 2. de arbit. lib. 6.* & per Alexandr. *consil. 80. incip. viso, & diligenter animaduerso, column. nona, in primo volumine, & consil. 12. cuius initium est, diligenter visis. in 2. volumine, dominus meus Ias. in lege nemo potest, col. 8. ff. de legat. 1.* Et Franciscus Curtius in *consil. suo. in cap. vasallus habens castra. col. 1.* Ideo dicit Bald. in *l. C. de feru. & aqua. col. 6. ver. item nota, ibi: dicitur enim tribus modis aliquid liberum, quod in Principe est sedes libertatis, & quod potest præferre æquum magis æquo, & minus bonum maiori bono: quod probat Franciscus Curtius Senior, consil. 49. cuius initium est, recolenda memoria, column. 12.*

134. Princeps potest ferre sententiam non conformem libello, vt dicit Bartol. in *l. AE. iuris. c. 1. §. fin. ff. de minoribus 25. artic. 15.* & ibi reddit rationem dicens, quod Imperator, vt finem litibus imponat, potest hoc facere veritate inspecta potius, quam rigorositate, & idem tenet Alex. in *l. vicium. col. 1. ff. si cert. pet.*

135. Princeps potest tollere leges positivas, quia non subiicitur illis, sed illæ ipsi, *cap. 2. extra de concess. preben. Alex. consil. suo, 2. col. 5. ver. comprobatur in 1. vol.* Ideo dicit Bald. in *tit. de alienatione feudis.* quod Deus subiecit principi leges, & nulla lex eius celsitudini imponi potest de quo per Felin. in *c. 1. col. 7. ver. 4. l. m. extra de consil. Curtius consil. 49. in 9. colum. & vide supra versic. 62.* & per Baldum in *proemio Gregoriano, in 2. col. ver. & adde, quod notatur in proemio sexti.*

136. Princeps potest esse iudex in causa propria, sed non inferior, qui recognoscit superiorem, *l. 1. ex me ff. de his que in testam. delent. l. & hoc Tyberius Casar. ff. de hered. instit.* Optimus & clarus textus in *cap. nunc autem. 12. distin. notatur per Innoc. in c. cum venisset. post gl. extra de iudic.* & ibi ample per Barb. Et quod Princeps non recognoscens superiorem, possit, notatur per Bald. in *c. 1. in tit. de inuestit. in marit. facta. & in l. fin. ff. de rer. diuis.* & per Bald. in *l. vniu. C. ne quis in sua causa iudicet.* & de materia vide Fel. in *c. 1. col. 4. in 2. notat. de probat. Alex. & post eum dom. mens Ias. in l. qui iurisdictioni præst. ff. de iurisd. omni. iud. Alex. consil. 1. col. 4. in 5. vol. & consil. 24. in 2. vol. Ant. de Prato veteri in consilio Barbatiz, in fi. 1. vol.*

137. Princeps potest rescindere sententiam, quæ trahit in rem iudicatam, vt tenet Panorim. in *cap. quatuor, c. 1. quæ do. col. 2. extra de accus.* dum tamen dicat, non obstantem tali sententiæ, vt dicit gl. unica. in *l. fin. C. sent. rescind. non posse.* notatur in *cap. non nulli. in §. 1. in ver. fecerint. extr. de reser. &c.* vt dicit Angel. in *l. 1. C. de sent. passis.* potest vnico verbo sententiam inferiorum cassare.

138. Princeps potest exigere iuramentum fidelitatis ab Episcopis tenentibus feuda ab eo. *c. verum. extra de foro comp. notat Panor. in c. veniens. ext. de accus. Corsetus de potestate Regis. 7. 54. & Ioan. Ferrault in priuil. Regni Francorum. in 10. priuil. Quomodo autem personæ Ecclesiasticæ tenentur ad fidelitatem, obedientiam, & reuerentiam Principi seculari: & an possint, & quomodo, committere crimen læsæ maiestatis in eum, & puniri possint, scribunt ample Io. le Terrarubea, in libro de vinea Ecclesiæ, & ibi Blossator in 5. artic. tertij tractatus, vbi ponuntur 18. conclus.*

139. Licet in contractibus regulariter non habeat locum ius accrescendi. *l. si mihi, & Tutor. ff. de verb. obi.* In donatione tamen, facta à supremo Principe habet locum ius accrescendi. *l. unica. C. si liberalis. imper. socius sine herede decess. lib. 10. Cynus in l. v. n. c. quando non petent. parties, & c. & M. Laudensis in tract. de Princip. 4. 1. 297. vbi dicit, quod ius accrescendi habet locum in iurisdictione ordinaria non delegata, vt dicit Bald. in d. l. unica. C. qua. do non peten. Et in hoc articulo Iacobinus de S. Georg. in tract. de feud. s. in verb. Principis. 5. 1. supra uate disputat, nunquid hoc procedat in feudo cōcesso à Principe duobus in eodem instrumento, & coniunctum: & concludit, quod sic.*

140. Princeps transfert dominium sine traditione: quia non subiicitur legibus exigentibus traditionem: vt dicit Ang. in l. officium. *l. de rei ver. Alex. conf. 3. in c. ex his. col. penult. n. 5. vol. dominus meus Iason in l. traditionibus. C. de p. uel. Purpuratus in Imperium. num. 84. ff. de iur. omni. iud.*

141. Ex præcedenti articulo infero, quod si Princeps donat, vel vendit rem duobus diuerso tempore, & si secundo emptori seu donatario rem tradidit: tamen primus, cui res non fuit tradita, erit potior: & ita limitatur *l. quoties. Cod. de rei ven. non habere locum in Principe, prout eam sic limitat dom. meus Ias. in d. l. quoties. c. 1. 8. Ludovicus Ro. conf. 288. in c. circa premissa dubium. & hoc est: quia prima concessio Principis est præferenda secundæ, etiam facta cum clausula, *notu proprio, nisi clausula, non obstante concessione alteri facta*, vt dicit Bart. in l. 1. C. de l. c. r. prædior. civil. vel fiscal. l. 1. Faciunt & plura alia, quæ adducit ad istud propositum Iacobinus de S. Georg. in suo tract. de feud. s. in verb. princeps. 1. 52. peculiaritate. vbi adducit ad istud propositum 8. decisiones. Sed cum eo concludat, quod istud est verum in privilegijs per eum concessis: sed in contractibus præsumitur contrahere de iure communi, nisi expresse dicatur, quod intendit transferre dominium, sine traditione: quod facere potest lex, vt in *l. vlt. §. pen. & in l. g. ff. in ver. sine. & in ver. don. na. C. de sacr. eccl.**

142. Princeps potest retrahere ab Episcopatu Episcopum promotum ad Episcopatum per simoniam, prout etiam si commisisset crimen læsæ maiestatis, vt videtur esse tex. in *l. si quonquam. C. de epis. & cle.*

143. Causa spiritualis potest committi Principi per summum pontificem, licet princeps sit laicus: vt *c. præter. §. verum. in gl. ducib. in fi. 32. dist. & in c. vlt. de in gl. præcipimus. 94. dist. & c. bene quidem. 96. dist. & in c. Meniam. in verb. arbit. 2. 7. 4. & in c. decernimus in verb. non presumunt. n. ibi doct. extra de iudi. Dixi in commentarijs nostris super consuetudinibus ducatus Burgund. sic. Des iustices. artic. 5. in gloss. S'il n'a grace. ver. fallit ista regula. n. 48. & eod. r. art. 4. in gloss. sur ses hommes. ver. nunquid autem. circa fin. Ioannes de Selua*

in tract. suo de beneficio. in part. 2. q. 3. col. 5. & in eadem par. q. 23. vbi ample, & in ea par. q. 19. col. 2.

144. Omnis contractus celebratus cum principe habet naturam bonæ fidei contractuum Ita dicit Bald. in suo commento super tractatu pacis Constantiæ. §. sententia quoque. vers. qua vero, in dicto verbo. Curtius cōsil. 49. in 73. colum.

145. Quando seruitium debet fieri personæ Principis, nõ debet fieri per substitutum: Bald. in c. 1. §. mutus. col. si. in 1. Episc. vel Abbat. in vfi. feud. nisi de voluntate Principis. *l. si quis ex corpore. C. de nup. lib. 11.*

146. Donatio facta priuato in Principem non indiget insinuatione. *text. in Auth. in Cod. de don. & in Auth. ut non fiant pignorationes. §. 2. alias §. aliud quoque. col. 5.*

147. Supremus Princeps de potestatis plenitudine potest auferre feudum vasallo: si tamen ita faciat, tenetur ei ad interesse: & ideo si Papa auferat beneficium alicui sine causa, debet ei providere de alio eum simili beneficio. Ita dicit Bald. in c. in c. ad hoc. & est sub tit. de alio dicit. in vlt. q. sed ipse Bald. posuit sub tit. de pace iuramento firmanda, & seruanda, in vlt. feud. & idem Bald. in cap. 1. §. cum autem. super verb. cambium, de controuers. inuest. alias si de inuestitura feudi cōtra versu fuerit, dicit, quod Princeps potest accipere utile dominium vasalli, & dare sibi directum, & sic permutare dominium directum cum utili. Et quomodo Papa possit priuare Episcopum Episcopatu suo: vide Fel. in cap. que in eccl. cesarum. col. 14. xiv. de consuet.

148. Princeps omnem dilationem potest abbreviare, etiam sine causa, ita dicunt pet. de Anc. & Ioan. de Imol. in c. ex ore sedentis. extra de his que sunt à maiori parte Capit. mouentur per illum text. iuncto c. 2. de concess. præb. & notatur per Bart. & alios in l. 2. de re iud.

149. Princeps in suo territorio potest creare nouam dignitatem. Ita tenet Andreas de Ifernina in c. 1. §. si quis de manso. pen. col. in d. tit. de controuers. inuestit. alias si de inuestitura feudi controuers. 2. & c. Luc. de Penna in l. contra. C. de re mil. in 7. priuileg. lib. 22. & in leg. unica. C. de metropoli Beryto. lib. 11. & dixi in commentarijs nostris super consue. duca. Burg. in rub. Des iustices, circa finem. vers. unde nemo. num. 96. scilicet, quod Princeps noua officia creare potest.

150. Palatia Principum non sunt parietibus & ædificijs priuatorum coarctanda. *text. in l. quicumque. in princ. ibi: quod priuatorum non est parietibus coarctand. hoc est constringendum. C. de operib. public. facit ca. nulla. & ibi gl. 12. q. 1.*

151. Licet regulariter quis non possit stipulari alteri, *text. in l. stipulatio ista. §. alteri, ff. de verb. obi. & in §. alteri. Inst. de inuol. stipul.* tamen hoc fallit in supremo Principe, vt voluit gloss. notabilis in *proxiimis decretalium. in verb. seruus seruorum.*

152. Princeps potest facere de ciue forensem propter suum delictum, vt dicit Bald. in *l. si quis filium. C. de lib. præter.*

153. Licet regulariter donatio facta per patrem, filio in potestate existenti non valeat. *l. 1. & 2. C. de in offic. don.* tamen hoc fallit in Rege, seu Principe dominante filio in potestate: quia talis donatio valet, dummodo exprimat se donare velle autoritate Regia. Ita Bald. in c. 1. §. item sacramenta. col. mibi pen. ibi: scundus virum Rex, & c. in tit. de pace iuram. firm. & seruanda. & pro hoc allegat in arg. l. bonorū. C. qui admittit ad bon. possess. poss. Et Curtius in conf. 65. col. 6. vbi ample.

154. Princeps donans aliquas res filiofamilias, in illis pater non habet vsumfructu. *tex. in l. cum multa. C. de bonis que lib. refert Iacobinus de S. Georgio in suo tract. de feud. in verb. Princeps in pen. specialitate.*

155. Auctoritas Principis dat causam, vt presumatur bona fides. *Bald. in l. 1. C. de fortis.*

156. Solus princeps deportatum, aut in metallum damnatum, ex sua lege priuat iure ciuili sibi alias competenti, vt scilicet non succedat libertis, parentibus & libertis: quem si restituit, omnia in eum reintegrare censetur. *l. 1. in si. ff. de bon. poss. contra tab. l. siue. in prin. ff. de iure patron. l. 2. §. si deportatus. ff. de bonis liber. l. ad successionem. ff. de interd. & releg.*

157. Solus princeps per suum decretum ligat ignorantem. *l. 1. de concess. prob. in 6. notatur per Arch. in c. si Apostolica. de prob. eod. lib.*

158. Princeps de plenitudine potestatis (cui contradici non potest) potest tollere citationem secundum Host. & Io. And. in c. nostra. de proc. *Bald. in l. si. ver. opponitur. C. de fructib. & lu. ex pen. Imo absque clausula de plenitudine potestatis aliqua causa subistente potest tollere citationem. gl. in l. antep. que incipit: qui Reipubl. ff. ex quib. cau. maiores. Curtius cō. si. 49. vbi ample.*

159. Princeps difficilibus finem imponit. *tex. in authent. de instrum. cau. & fide. in §. quia igitur. coll. 6. & factum pro non facto haberi facit, c. is qui fide. extr. de sponsal. matrim. & scitum pro non scito clem. 1. de concess. prob. & constitutionem ante obseruatam facit haberi pro infecta. glo. in clem. 1. in verb. pro infectis. de immur. Eccl. vt dicit Franciscus Curt. cō. si. 49. colum. 19. Quod tamen vltimū non opponit verum deo, quia hoc solo priuatur Deus, quod facta infecta haberi non possunt. *tex. in l. in bello. §. facta. ff. de cap. & postli. reuers. & in c. presentia. extr. de probatio.**

Quia ad præteritum non est potentia, & facit text. in l. unica. in prin. & ibi gl. in verbo, restituit. C. de rape. virgin. & in c. si. P. iul. 23. q. 5.

160. Diuinationis labiis Regis est, & in iudicio non errabit os eius. *Prou. 16. Nutu enim Dei agere presumitur. Curt. cō. si. 48. col. 21. Et ideo tanta est eius celsitudo, quod non potest ei imponi lex in suo Regno. vt dicit Curt. in cō. si. 65. col. 6. ad si. maxime in Regno Francorum, qui super omnes Reges est: quia tanquam stella matutina in medio nebule meridionalis imminet, & cum ipse sit in Regno suo, tanquam quidam corporalis Deus, verba sunt Bald. in c. 1. §. si. in fin. de prohib. iudi. alie. per Feder. in v. sib. feud. Sicut dicitur de Papa, qui obtinet vicem Dei viuentis in terris. *can. inter ha. c. hircum. de pæn. dist. 3.**

161. Sicut mentiri Deo, vel Papæ sacrilegium est, vt in c. serpens. in medio c. ibi gl. in verb. quod Deo. de pæn. dist. 1. ita & mentiri Principi, vt dicit Luc. de Penna in l. contra. colum. 5. C. de re milit. lib. 12. Et ibi scribit, quod magna est potestas Regia, *Edr. 3. c. 9. Quoniam omnia præcellit. Et qui scrutator est maiestatis, opprimitur à gloria, Prover. 5.*

162. Princeps habet iura in subditos, de quibus habetur *1. Reg. 8. c. vbi scribitur: Et Ius Regis, qui imperaturus est vobis, filios vestros tollet, & ponet in curribus suis, facietque sibi equites, & præcursores quadrigarum suarum, & constituet sibi tribunos, & centuriones, & aratores agrorum suorum, & messorum segetum, & fabros armorum, & curruum suorum: silvas quoque vestras faciet sibi vnguentarias & fucarias, & penificas. Agros quoque vestros, & vineas, & oliueta optima tollet, & dabit seruis suis, & plura alia quæ sequuntur, &c. Et vt dicit ibi Nicolaus de Lyra, Princeps habet hæc iura tempore*

neccessitatis iure diuino. vt refert Lucas de Penna in l. 2. C. de quibus muneribus vel prælat. nemini liceat se excusare. l. 10. vbi tandem concludit, quod Princeps potest imponere collectam, etiam clericis tempore necessitatis. & ita etiam tenet Guilliel. Bened. in sua repet. capite Raynuius, in verbo & uxorem nomine Adelasiam. numer. 136. extra de testam. Maxime (vt dicunt) quando tenent terras & possessiones: & in hoc non faciunt dubium. Pro quo facit textus iuris diuini. *1. Reg. 8. c. supra alleg. cum in ordine sequatur textus, scilicet, Sed & segetes vestras, & vinearum redditus addecimabit, in quibus etiam comprehenduntur clerici, cum Deus loqueretur ad populum Israel per os Samuelis prophete, qui petebat Regem sibi dari, ex quo comprehenduntur clerici, cum contineantur appellatione populi, vt est textus in can. fin. qui incipit: si forte 65. dist. 10. Ex quibus satis apparet de iuribus Reg. in quibus honorari, & priuilegiari debent ultra alios, & ex his elicio aliud priuilegium sequens.*

163. Princeps etiam pro necessitatibus suis potest imponere collectam super viris Ecclesiasticis pro rebus eorum temporalibus, vt ample scripsi in Commentariis nostris super consuetudinibus Ducatus Burgundie. *Des iustices. §. 4. in gloss. 1. vers. Aduerte tamen, usque ad finem illius §. vbi in mentio de Bonifaciana, quam Rex Franciscus hodie regnans, voluit executioni demandare anno Domini 1522. vt ibi dixi.*

164. Reges habent prædicta Regalia, & ita seruat totus mundus, vt dicit Bald. in l. 3. C. ad Treb. ita etiam dicit Iacob. de S. Georg. in suo tracta. feudorum in 58. specialitate. Immo etiam habent imperium, & dici possunt Imperatores, vt dicit tex. in *1. Reg. 8. c. cū inquit: Hoc erit ius Regis, qui imperaturus est vobis, &c. Et de Rege nostro Franciæ, quod sit Imperator in suo Regno, Conserus in suo tract. de potestate Regia. 9. 45. Et dicitur infra in ista par. in 30. consid. quæ de excellentia Regis Franciæ scribitur: Etiam Principes perpetui habent iura imperij. dixi in Commentariis nostris, super conclusionem consuetudinum ducatus Burgundie. in verb. nous auons. & in titul. Des successions des Bastards. art. 3. in gl. & ab inest. vers. nunquid Rex Francia, &c. Aduerte tamen, quod Comites, & alij Principes inferiores à Regibus non possunt habere talia iura Regalia, etiam ex concessione supremi Principis, vt tenet in terminis Luc. de Pen. in l. contra. col. 7. C. de re milit. l. 12. Immo non potest Princeps talia iura inferiori concedere, vt dicit Luc. de Pen. in l. an Reipub. C. de iure Reip. l. 11. Ideo si reperiantur inferiores à Principe supremo, habentes talia iura, possunt eis inhiberi per supremum Principem: cum talia habeant per usurpationem, quæ non est in hoc toleranda, nec videntur posse præscribere eas, cum sint incapaces talium iurium: cum incapacitas respectu personæ reddat eam inhabilem ad præscribendum, vt dixi in Commentariis nostris super consuet. ducatus Burgundie. tit. Des iustices. art. 2. in gloss. & la preuua. ver. contra. &c. vide etiam Bal. col. 202. in 2. par. vbi ponit, An Regalia ab inferiore Principe præscribi possint.*

165. Principi non est maledicendum, *Exod. 22. dicitur: Principi populi tui non maledices. & in l. unica. C. si quis Imperat. maled. & glo. rubricaria. C. de præpos. labor. lib. 12.*

166. Princeps dicitur maritus Reipublicæ, iuxta illud Lucani Poete in 2. vbi patet: *urbique maritimo.* Nam sicut inter virum & uxorem matrimonium carnale contrahitur & matrimonium, sic inter principem & Rempublicam matrimonium morale, & politici-

& politicum. Item sicut inter Ecclesiam & Prælatum matrimonium spirituale contrahitur, & diuinum. *cap. scire. 7. quest. 1.* quam ipse Prælatas caste regere debet. *scilicet. 21. 7. 2.* Ita Princeps in Repub. & Resp. in Principe: unde Ecclesia comparatur congregationi hominum politicae in 2. *part. sue sem. S. Thom. quest. 110. artic. 1.* & Papa est quasi Rex in Regno propter plenitudinem potestatis. *ead. 9. art. 3.* & Princeps dicitur. *cap. corpora de con. ec. distin. 1. facit in cap. 121. 7. quest. 1.* ubi comparantur Rex, Imperator, & Episcopus. Ita sicut vir est caput vxoris, vxor vero corpus viri. *c. si quis. 38. 7. 1. c. manifestum. 9. ex præmissis. 33. question. 5.* Ita Princeps caput Reipublicæ, & Respublica eius corpus, secundum Plutarch. in *1181. Traiani.* Ita dicit Lucas de Pen. in *leg. quancumque. colum. 2. C. de omni agro deser. lib. 11. & in l. nemum Cod. de consul. lib. 12.*

197. Licet non sit licitum baptizare pueros (casu necessitatis seclulo) in cameris, filij tamen Regum & Principum possunt in aulis vel cameris baptizari. *text. in Clem. vnica. 9. 1. de baptismo.* & eius effectu, & ibi Cardinalis. & Ioannes de Montholono in suo *promptuario iur. in verb. Princeps. in gloss. multi.*

168. Ad solum Principem spectat conferre honorem, & licet honor sit præmiæ virtutis; est tamen arbitrio Principis, cui & quando conferre placuerit. *vt dicit Luc. de Pen. in l. nemini. C. de consul. l. 12. dixi hic ante in 1. part. in 4. consideratione.*

169. Princeps est Dominus omnium rerum sui Regni. *l. bene à Zenone. circa princ. ibi: cum omnia principis esse intelligant. & ibi glossa in verb. omnia. Cod. de quadr. præsc.* Quod quomodo intelligatur, scripsi in nostris *Commentariis ad cõsuetudines duc. de Burgund. Des piedz. artic. 4. in gl. apres ledict hommage. versic. nunquid autem Rex. & vide Corser. in tract. de potestate Regia. q. 19. vide sup. ver. 118.*

170. Licet de iure quid non valeat, si tamen Princeps de facto mandata seruari, parinde est ac si de iure valeret quo ad subditos, vt tenet & probat Alberic. in *leg. cunctos populos. Cod. de sum. trini. dixi in dict. Commentariis nostris. tit. Des droicts, & appartenances à gens mariez. art. 1. gloss. ne ausi par testament. versic. 1.*

171. Princeps potest facere, quod privilegium suum, aut aliorum sit ius commune, quo ad omnes. *not. in leg. fin. Cod. de iure dom. in imper. & in l. Cesar. ff. de publican. dixi in dictis nostris commentar. tit. Des iustices. artic. 4. in glo. sur ses hommes. versic. quia hic ante, num. 65.*

172. Princeps potest facere, quod munera, quæ sunt extraordinaria, sint ordinaria: vt tenet Galderinus *consil. 7. in rubr. de const. & in consil. 2. in rub. de cen. & dixi in dictis nostris comment. & art. ante alleg. in gloss. indice, in fin.*

173. Veniens contra præceptum Principis, peccat mortaliter, vt notant doctores in *cap. cum contingat. extra de iureiur. dixi in dictis comment. tit. Des droicts, & appartenances. & c. in glo. suppose. versic. & istam partem. & c.* Et Principi obediendum est sub pœna peccati mortalis. *cap. 1. de maio. & obe. & in tit. Des iustices, art. 8. in gl. congé & licence. versic. vlt. est videndum. & Corser. in tract. de potestate Regia. q. 33.*

174. Princeps præsumitur scire consuetudines multum vulgatas: ita dicit Bald. in *l. 2. in fin. C. que sit longa consuet. & ita dicit Jac. de S. Georg. in tract. de feud. in ver. Princeps. in 45. speci. litate. etiam dicit Alexand. *consil. 45. in 5. vol. quod Princeps præsumitur scire vulgatos vsus.**

175. Princeps potest dare rescriptum reparationis, defensionis, appellationis, cum clauula, non obstante, vel cum alia clauula æquipollente, ex qua appareat

de præcisa intentione Principis. Ita dicit Bald. in *l. im-*
petrata. circa fin. C. sent. rescind. non poss.

176. In omni actu etiam in iuramento intelligitur excepta autoritas Principis & superioris: & hoc multis comprobatur. D. meus Ias. in *l. fin. ff. qui iurist. cog. ad quem recurre. melius Corser. in tract. de potest. Regia. q. 27.*

17. Principes possunt conferre beneficia ex privilegio Apostolico. Corser. *tracta. suo de potestate Regia. q. 11.* Ioan. de Sclua in *tracta. suo de beneficiis. in 2. part. in quest. 23. circa prin. & per totum.* ubi dicit, quod Rex Franciæ iure Regali, & ex privilegio confert præbendas sede Episcopali vacante, maxime in Ecclesia Carnotensi, & Specul. in terminis de Rege Franciæ, in *11. de legare. 6. nunc trahemus. ver. sed nunc quid legatus.* ubi dicit, quod Rex Franciæ habet ius vendicandi Regalia in quibusdam Ecclesiis sui Regni vacantibus; quia habet collationem beneficiorum ad illas spectantium, & illo tempore vacationes etiam temporalia illarum Ecclesiarum recipit: & quæ sunt illæ scribit Ias. Bonaudi in suo *panegyrico descripto post opus l. de Ter. araben,* ubi ample ponit de istis iuribus regalibus.

178. Literæ geminæ Principis habent vim & effectum motus proprii. Bald. in *l. ne damnosa. & ibi D. meus Ias. de precib. imper. offer. & Corser. in d. f. tract. de potestate Regia. quest. 16.* ubi ponit tract. de geminatis.

179. Principes non recognoscentes superiorem: vt sunt Papa, Imperator, Reges Franciæ & Hispaniæ sunt superillustres. alij vero illustres. Corser. in *d. tract. q. 23. vide infra in 7. part. in 2. consid. ver. 2. & c. saltem remittitur: & in 3. consideratione seq. ubi effectus & privilegia illustrium describuntur.*

180. A sententiis Principum appellati non potest, vt dicit Bild. in *l. 1. in fin. verb. vltim. not. ff. de offic. præfecti pretorio. & in c. cum venissent. col. 2. extra, de eo qui murmur in poss. causa rei seruand. Corser. in d. tractat. quest. 23.*

181. Omnes Reges dicuntur clerici. vt dicit Corser. in *d. suo tract. de potestate regia. q. 40.*

182. Princeps est lex animata in terris, vt est text. in *Auth. de consulib. circa fin. & ibi expresse notatur in verbo, legem. col. 4. & in Authen. quib. modis natur. eff. legit. 9. fat igitur licentia. col. 6. & gloss. fin. in leg. more. ff. de iurist. omn. iudic. Dixi in commentariis nostris ad consuetudines ducatus Burgund. *art. 5. in gloss. S'il n'a grace, versic. hic est ergo. num. 14. & Corser. de potestate reg. 1. 45. Franc. Curt. consil. 35.**

183. Nomina Regum & Principum debent apponi in instrumentis, secundum Spec. in *tit. de instrum. edit. 9. 2. cuius initium est breuiter. versic. 2. incip. sunt autem. & ver. post diem, & c. & Pan. in c. 1. in prin. col. 3. extra de fid. instrum. vt in Auth. vt preponatur nomen Imperat. docum. & c. & quod ibi not. in gl. 4. vide Corser. in tract. de potestate regia. q. 46.*

184. Ad Reges & Principes spectat custodia Ecclesiarum saltem maiorum sui Regi vacantium, & hoc iure regaliæ, argum. *cap. generali. de electio. in 6. Ita dicit & tenet Io. de Sclua in suo tract. beneficiis: in 2. part. quest. 23. colum. 8. circa fin. & Corser. in dict. tract. quest. 56.*

185. Sola verbo Principis propter excellentiam dignitatis dicitur, *nobilissimum. 96. Astu. facit de. iuris, de prob. & c. si Papa. de primil. lib. 6.* Quod, quomodo apud nos intelligitur, scripsit Cosmas Guymer in *160 Comment. super sublatione cle. literis. de probation. & Corser. in d. suo tract. quest. 88. & dixi super concordat. in d. tit. de sublat. cle. literis.*

186. Sententia Principis potest per eius scripturam

suo sigillo sigillatim probati, etiam si sit lata ad eius utilitatem, ut tenet Petrus de Bellapertica, quem refert ibi Bald. in *l. exemplo, circa fin. C. de probat.* ita etiam tenet referendo Bald. *Constit. in dist. tract. q. 47.* Quoniam, ut dicit, ex quo potest pro se iudicare, ut dictum est: ergo est etiam pro se iudicatum sigillo suo approbare, *argu. l. proxime, de his, qua in test. det.*

187. Verbum Principis debet esse firmissimum, ut tenet Innoc. in *ca. ad Apostolica. extra de sent. n. re iud.* in ore enim Principum debet esse firmitior veritas: ut dicit Franc. *Cart. consi. suo 45. in 74. col.*

188. Illud quod dependet à sola voluntate Principis dicitur apud nos possibile. Solet ad hoc allegari text. in *l. apud Iulianum. §. fin. ff. de leg. 1. & in l. 4. in princip. ff. de fidei com. liber.* Quod quomodo intelligatur, vide Jacobinum de S. Georg. in *suo tractat. de fond. in verbo. Princeps, in 44. speculitate.* Quæ cum non mihi videantur bene ad hoc adaptari, non insisto.

189. Solus Princeps potest diminuerè numerum officiariorum, ut dicunt Bartol. & Jacob. Rebuff. in *leg. comperimus. C. de prox. sacror. feri. libr. 12.* Bald. *consil. 357. in 1. parte. in c. pridie enim consului. in 1. & 2. col.* dummodo non afferat præiudicium officiariis iam electis, ut dixi in *Comment. nostris super consuet. ducat. Burgund. in rubr. Des iustices. in gl. & droitz. vers. adj. Aduerte etiam, quia Princeps. vide supra vers. 97.*

190. Restauratio murorum ciuitatis destructæ non potest fieri inconsulto Principe, ut est text. in *l. sacra. §. vlt. ff. de rerum. diuis. & ibi gl. in verb. reficere.* Dicit idem in constructione Ias. Rebuf. in *l. restaurations. & ibi gl. 1. C. de diuer. prad. lib. 11.* Bart. in *d. l. sacra & in l. opus. ff. de operibus publ.* & idem Rebuf. vbi supra scribit, quomodo solent concedi in Franciæ ciuitatibus certæ impositiones pro reparatione murorum. Et quomodo circa hoc debent attendere Principes, vide Luc. de Pen. in *l. restaurations.*

191. Pro re Ecclesiastica potest cognoscere Princeps: quia peculiari studio Principis debet defendi res Ecclesiæ. Istud not. arg. *l. conuersi. C. de fondis res priuata, lib. 11.* quod argument. multis est incognitum, ut dicit ibi Iac. Rebuf.

192. Licet accipiens rem in Emphyteusi à priuato, teneatur ad tributa præterita. *l. Imperatores. ff. de public. ci. n. tamen si accipiat ab officiali Principis, non tenetur ad præterita. l. hi quos. C. de iudis rei prouata. lib. 11.* Iac. Rebuff. allegans alia iura.

193. Emphyteutæ Principis non debent pro muneribus extraordinariis fatigari, & sic quis non debet duplici onere prægruari. Ita est text. & ibi Iac. Rebuff. in *l. patrum. C. de coll. fund. patrimon. & emphy. lib. 11.* Quod ut ibi dicit, facit in vineis, pro quarum fructu seu vino soluitur quartum Principi, & etiam salinis, pro quarum fructu soluitur certa quota Principi, debeant esse immunes à solutione aliarum indictionum, ut patet ibi: & dixi hic ante vers. 109. quod Emphyteutæ Principis non soluunt superindictum, ut etiam tenet Franc. Lucan. in *tract. de priuileg. fisci.*

194. In electionibus Prælatorum debet requiri consensus Principis, ita quod si non præstet assensum, nõ debet electio confirmari text. est singularis in *c. Adri. 63. dist. Panor. in c. sacro. c. cum terra. & cap. quod sicut de elect. & in c. 1. de consuet.* Imo potest introduci consuetudo, quod non valeat electio, donec mors Prælati fuerit Principi nunciata; & fuerit requisitus consensus Regis de procedendo ad nouam electionem: & si fieret confirmatio est cassanda, *c. Abb. el. 2. & ibi gl. 18. q. 2.* ita quod si eligatur suspectus Principi, potest appellare, ut dicit Bal. in *d. ca. fisci. & ante con-*

firmationem potest opponere, si dubitat de prodictione patriæ, vel reuelatione secretorum, ut dicunt præfati doct. dictis iuribus & Innoc. in *c. super his. de accus. ita dicit Io. Ferrault. in priuileg. Regni Francorum. in 9. priuileg. & etiam Guymier in suo comment. super decretes. Basil. in tit. de elect. §. verumtamen. in ver. Pontifex. & Ioan. de Selua in suo tract. benefi. in 2. part. quest. 23. col. 6. ver. 2. prædicta concl. & c. cum sequent.*

195. Ad solum Principem spectat dare custodiam siue saluam Guardiam, ut videtur facere text. in *leg. vltim. qua incip. cum sape. & ibi Io. de Plas. de Rege Francorum. Cod. de erogat. milit. annona. lib. 12.* & hoc maxime cum salua Guardia generali. Cum nulli liceat generaliter loqui, nisi Principi, ut dicit Bald. in *comment. pacis Constantia. c. 1. vers. dispensationem.* Etiam; quia tales salua guardiæ fundantur pro æquitate generali seruanda, & sic soli Principi referuanda, *argum. l. 1. Cod. de legibus.* Et in hoc cognitio seu coactio iudicibus Principum referuatur. *l. 2. Cod. ut nemo priuatus sit. pradus. & c.* Et licet inferiores à Principe debent aliquas saluaguardias, illæ sunt speciales, & de certa persona, aut de certa re, & cum aliquibus requisitis, de quibus per Ioan. Ferrault in *d. tract. de priuileg. Regni Francorum, in 16. priuileg.* quibus non subiiciuntur salua guardiæ generales Principum: vide hic ante vers. 118.

196. Nulla communitas etiam bursum communem habens, potest se congregare, & pro sua ciuitatis utilitate disponere siue expressa licentia Principis obtenta. Ita dicit Io. Fab. acutissimus doct. & practicus Franciæ in *9. vniuersitatis. Inst. de ver. diuis. qui dicit istud obseruari in Regno Franciæ. Ad prædicta facit, quod dicit Bart. in *l. fin. ff. de colleg. vltimis. & in l. C. de metrop. Beryto. libr. 11.* vbi dicit communitates ciuitatum non posse seipsas diuidere in plures sine licentia eius, cui subsunt facit text. & quæ ibi notan. in *c. cum tempore. extra de arbu. not. Felin. in c. dilecti. extra de ma. so. & obed. & do. meus Ias. in l. debitorem pactionibus. C. de pact. Quoniam de facili possent fieri illicitæ conuentiones. Bartol. in *la. elor. ff. rem rat. hab.* Ex quibus monopolia sequuntur & seditiones, ut ibi. ex quo sequitur Regni quandoque sectio, seu diuisio. Dixi satis ample in *comment. nostris super consuet. ducatus Burgundis. ultra art. 6. incip. gens de poete. & c.***

197. Non est orandum coram Principe seculari, nisi cum habitu honesto, gestu decenti, prolatione non præcipiti, mente distincta & attenta, verbisque compositis, ut recitat Alber. de Fer. in *tract. de hor. can. d. cen. & ample declarauit Guymier in suo comment. decre. Basil. in tit. quomodo diuinum officium sit celebrandum.*

198. Princeps potest facere numerare populum suum, ut habetur de Rege Dauid. *2. Reg. 24. cap.* qui fecit numerare populum Israel, ut sciret numerum eius, & habetur *Luc. 2. in princ.* quod exiuit edictum à Cæsare Augusto, ut describeretur vniuersus orbis. de quo meminit gloss. in *ver. descriptio. in l. 1. C. de apochis publicis.*

199. Securitas data à Principe quo ad debita, non extenditur ad debitum suum, & sic ad debitum sui fisci, nisi expresse dicatur in securitate, ut habetur in *Auth. de ma. d. Princ. §. publicorum. collat. 3.* ut tenet Franc. Lucani de Patrim. in *tract. de iure fisci. in 3. part. art. 32.* allegat duo consilia: vnum Bald. alterum Angeli, quæ non potui reuoluendo volumina inuenire. Facit istud pro istis quinquennialibus aut dilatoris ad annum, quæ impetrantur à Principe, ut non extendantur ad debita Principum concedentium talia rescripta. & etiam dicit Gui. Papa. *quæstion. 420.* quod non iam

non impediunt executionem sententiæ Parlamenti. Ego tamen vidi in curia Parlamenti Burg. fuisse alias impetrata: & interminata per curiam contra arrestum illius.

200. Soluens Camerario seu Thesaurario Principis, non liberatur, nisi in quantum Camerarius aut Thesaurarius Principis est soluendo. notatur per Iac. Rebut. in *l. securitates. C. de suscepto. prope suis & arcaris. lib. 10.*

201. Ponens signa Principis in domo sua, vel bonis, videtur illa incorporare dominio Principis secundum Bart. in *l. facultas. C. de iure fisco. lib. 10.* alias illa in princip. defensionis facultas. vide supra in 1. part. vbi tractatur de insignibus & armis, in 17. conclusio.

202. Conservator privilegiorum alicuius, non potest esse de suis subditis, nisi sit Rex, ut est text. in *cap. hac constitutione. de offic. deleg. in 6.*

203. Privilegium concessum per Papam, quod quis excommunicari, interdici vel suspendi non possit, non extenditur ad sententias ordinariorum, nisi sit Rex: quia tunc tale privilegium extenditur etiam ad Reges, ut est text. in *cap. ve aliqui. de priuil. in 6.*

204. Soli Principi competit portare vestes deauratas oboberas, seu forte deauratas: *l. 1. veller. n. l. comp. per. C. de vestib. oboberis. lib. 11.* dixi alibi. & idem de ornamentis equorum, in quibus non debent apponi hyacinthi, margarite & smaragdi, nisi in frenis equestribus & sellis Principum: ut est in text. *nulli licere in frenis & equestribus sellis. &c. lib. 10. c. 11.*

205. Cor Regis in manu Dei est; & quocumque voluerit inclinabit illud, ut habetur *Proverb. 21.* & est text. in *epistola, inter clar. C. de summa Trinit.*

206. Rex qui iudicat pauperes in veritate, thronus eius in aeternum firmabitur, ut scribitur *Proverb. 21.*

207. Reges honorandi, quoniam, ut habetur *1. Petri 2. cap.* Deum timere, Regem honorificate, in licitis & honestis obediendo: ut habetur in *cap. si dominus. & in c. Iulianus. & in ca. qui omnipotentem. 11. q. 3.* Nam, ut ait Paulus *ad Roman. 13.* Qui resistit potestati, Dei ordinationi resistit.

208. Et ultimo, nunc in his pedem figendo, nec omnia sit nostræ curæ recensere, sed aliquis ociosus & curiosus indagator alios casus post me addat, est, quod Principis magna est potestas & prærogativa, & quod ipse facit, nos facere debemus. *cap. in c. causis. de sent. & re iud. notat in c. 1. de tempore ordin. in 5.* & magna est eius potentia *Esdra 3. ca. 4.* dicitur enim Rex super omnia præcellit, est dominator eorum, & quocumque dixerit illis, faciunt, & verbum Regis non prætereunt, & omne quod voluerit, faciet, & sermo illius potestate plenus est, nec dicere ei quisquam potest, cur ita facis? *Eccles. 8.* Quid plura? Temerarium est maiestatem Regiam velle terminis limitare, iuxta illud *Proverb. 25.* Securator maiestatis opprimitur à gloria Hæc dicit Lucas de Penna in *l. contra. colum. 4. in fine. C. de re iud. lib. 12.* vide hic ante *ver. 12.* potest enim mutare quadrata rotundis. Hosti. Ioan. Andr. & post eos Barba. & alij in *cap. cum venissent. extra de iudic. Franc. Curt. consil. suo 49. in 19. col.* vbi multa scribit & allegat de potestate Principis. Et de eius excellentia, & multis casibus supra enumeratis, dixi *istâ parte, 25. considerat.* Ipse enim est omnia, & super omnia, & princeps facit ut Dens. Bald. in *cap. 1. de noua forma fidelit. habet enim cælestis arbitrium. l. 1. C. de summa Trinit. & fide Cathol.* Est enim iudex ordinarius ordinariorum, & legatus Dei, teste Curtio in *dist. consil. colum. 21.* Dixi hic ante. Principes etenim ministri Dei sunt. *cap. licet. de foro comp. & Principes*

Romanorum Diui vocabantur, secundum S. Thom. *lib. 2. cap. 6. de regimine Principum.* & in multis legibus sic inscribuntur. Franciscus de Parma in *suo tract. de priuileg. fisco. in 1. part. artic. 137.* Et, ut testis est Cælius *li. antiq. leg. 11. c. 67.* notum est, ut Reges & Imperatores perinde ac Diui haberentur, colerenturque ex vi benefica, aut præclaro inuento. Vnde Cæsar apud Romanos primus viuensque Dei nomen est sortitus: sed eiusdem filius Augustus, ne Dominum quidem se dici patiebatur; est enim hoc Dei cognomen. Et ex Appiani Alexandrini historia constat, templa Iulio Cæsari veluti Deo publicis statuta decretis, atque insuper commune ipsi clementiæque conditum vnum. Lyfandro item, sed primo Græcorum templa fuisse erecta. Cyro mortalium primo adorationis cultum fuisse delatum, scribit Arrianus. Quam humilitatem Persæ postea seruariunt & Medi. Quando, ut Curtio etiam credimus, inter Deos recensuere Reges tanquam maiestas imperij salutis sit tutela. Porro cum legitur fastigium Imperatorij decretum, intellige, ut ait Cælius, dignitatem, hunc fastigio celsiorem, aut templum fastigio inclutum, vel etiam consecrationem.

Sed quia Principes multum priuilegiantur in suis fisci: non esset forte absurdum, hic inferere priuilegia fisci: sed quia ample describuntur à Francisco Lucono de Parma, in *suo tract. de priuileg. fisco.* vbi 140. fisci priuilegia enumerat: Ideo non repeto, sed ad illum (licet corrupte impressum) recurre.

Si vero velis scire & accumulare multos casus sedi Apostolicæ referuatos, & in quibus solus Papa absoluit, vide primo Hostien. in *sum. de sent. excomm. §. 5. in princ.* vbi enumerat 30. casus. Secundo per Ioan. Andr. in *dist. 11. de sent. excomm. ca. eos qui. lib. 6.* vbi recenset 32. casus. Tertio, sunt alij 16. casus Papæ specialiter referuati, quos ipse Ioan. Andr. scribit in *elem. 1. in verb. excommunicationis; eodem tit. & vide Iohan. de Selua in tract. suo beneficiis. in 2. part. q. 3. 62.* casus ponit soli Papæ competentes.

Vigesima quinta consideratio. Rex seu Princeps etiam consequitur gloriam & laudem in construendo ciuitatem, si eligat Regionem temperatam; quia multum confert ad sanitatem, & longam vitam; animositatem, & ciuilem vitam. Sed nimis calida facit vigere ingenio, & deficere sanguine; frigida autem è conuerso. Ita dicit S. Thom. in *opusculo de regimine Principum, ad Regem Cypri, 13. libro 2.* Vnde Homerus appellat Reges ornatores populorum. Hinc dicit Be-roald. in *opere de felicitate* (ut opinatur) Principis officium sit ornare ciuitates, & ornatu cultuque magifico se præbere monstrabilem. Maximum (ut ait) haud dubie ornamentum est, & ornatissimo Principe dignissimum extructio ædificiorum. Olim gloriatus est Augustus se vibem marmoream relinquere, quam latericiam accepisset. Et, ut inquit, in laudem Domitiani dictum est, autumat Plutarchus, ædificare gaudens. Ancus Martius quartus Romanorum Rex, ædificator cum laude nominatur. Ideo Christianissimus Rex noster Franciscus, huius nominis primus, ob oppidum à paucis annis ab eo constructum in Normania, quod Franciam à suo nomine nominari voluit: & ibi est portus maris mirabilis, & multum Regioni conueniens, laudandus est, & magnam gloriam consecutus est. Maiorem tamen consequeretur, si ciuitatem nostram Heduen. antiquam restauraret, & in pristinum statum reduceret: Quod eidem persuadere conatus sum in oratione, quam coram eo ha-

bui in suo iucundo aduentu & aditu huiusce ciuitatis, anno Domini 1521.

Vlgesimafexta consideratio. Honor Principis multum exaltandus est, quando sicut pro utilitate publica potest Rex capere bona cum pretij solutione, vt ample scribit Luc. de Pen. in l. 2. col. 2. in medi. ibi: quod autem. C. ut rusticani ad null. obseo. de uoc. l. 11. Ita & fortius pro honore suæ celsitudinis bona ipsa capere, aliique concedere potest, quibus pretium intra quadriennium se soluturum pollicetur. l. fin. C. de quadrienn. prescrip. Imo etiam rigor iniustus propter honorem Principis sustinetur; quoniam etiam pro honore iudicij, seu eorum, quæ aguntur in iudicio etiam iniquitas toleratur. l. eleganter. §. quis post. ff. de cond. indeb. Fortius pro honore Principis, qui iudices constituit. & facit l. cum plures. §. 1. ff. de adini. iur. sic & alias sustinetur iniquitas in causa, in quo non tanta subest ratio æquitatis & honoris Reipub. vt in l. cum eo. ff. de part. Honor enim publicus publico cõmodo præferendus est. Cod. de iustit. & subst. etiam si cum honore seueritas miscetur, l. miles. §. fore. ff. de adult. Quinimo in dolo esse præsumitur, qui commodum præfert honori. l. Iulian. ff. si quis omiſsa causa testam. ita dicit Lucas de Pen. in l. prædica. Cod. de locat. præd. ciuil. vel fiscal. colum. 8. ver. 24. lib. 11.

Vlgesimaseptima consideratio. Imperator inter omnes Principes seculares mundi videtur esse primus, cuius magna est autoritas & præminencia, cum sit Vicarius Dei in temporalibus. Bal. in l. 1. C. de iure aureo. annulo. & Pontifex appellatur: notatur in ca. de capitulis. 10. dist. nelt. Cat. in cle. 2. de iure iur. Sanctissimus enim dicitur & Nobilissimus tex. in l. queris. ff. de natalib. refen. & nil ei honorificentius, quam si dicatur filius Ecclesiæ. c. conuenerunt. ad fin. 23. q. 8. & Christianissimus appellatur Epistola, inter claras. C. de summatrin. Et supremus omnium dicitur l. pen. & ibi Bal. C. de bonis qua. lib. Sed non Regis Franciæ. Specul. iur. de appel. §. 3. post princ. dicam infra. nec Regis Hispaniæ. c. Adrianus. 63. dist. nelt. & Card. in cle. 1. in prin. de iure iur. Omnes vero alios Reges coronare debet glol. in c. in apibus. 6. q. 1. Dominus enim est & superior omnium prouinciarum. d. c. Adrianus. & omnium rerum. c. quo iure 80. dist. c. conuenientior. 23. q. 8. & l. bene à Zenone. in prin. C. de quadrienn. prescrip. Cat. in cle. 1. de sum. iur. glo. in c. per venerabilem. de elect. & etiam Iudæorum, l. Iudæi. C. de Iudæis. Et nulla ciuitas quantumcunque præscribat merum imperiũ, etiam referuata Imperatori potest excutere iugum subiectionis, quo minus eum recognoscat. Panorm. in c. cum non liceat. col. fin. de prescrip. & contra Senarũ ciuitatem. Decius cõsil. 307. col. 2. ver. respondetur. adducens Ang. in l. hęc autem. ff. de seruit. urba. præd. dicit: quod iurisdicctio & imperiũ possunt præscribi cumulatue cum Imperatore, sed non priuatiue, vt quis ab eo sit liber, quod an sit verum de Rege Franciæ, infra patebit. Et etiam est superior regum. c. in apib. 7. q. 1. & omnium nationum. c. volumus. quaest. 1. & totius mundi. l. de precatio. ff. ad leg. Rhod. de iactu. quod an sit verum, dicam in consi. seq. Solutus est enim legibus Princeps. ff. de leg. b. & est supra ius ciuile. c. præposuit. extra de conces. præb. quod tollere potest, not. in c. que in Ecclesiis de consue. & in l. fin. Cod. si contra ius vel utilit. public. Minister enim Dei dicitur, & seruus. Bal. in Auth. habita. in 6. nota. C. ne filius pro patre. Et lex animata in terris, text. in Auth. de consilib. circa fin. colum. 3. & in Auth. quibus modis natura. efficitur. §. igitur Lucerna. colum. 6. & gl. in l. quia. ff. de iurisd. omn. iud. Spec.

in ti. de feris. 1. §. in fi. Solo verbo illi creditur. 97. dist. nelt. cap. nobilissimus. Etiam in facto proprio sine die & consule. Bald. in leg. ex his. in vlt. colum. Cod. de testam. milu. Et etiam dicitur Philosophiæ plenus, vt dicit tex. in l. cum Syllaniamum. Cod. de his quibus vt indig. & ibi dominus meus Iason. Quæ omnia dici possunt de quolibet summo Principe, vt de rege nostro. Et omnes iurisdictiones deriuantur ab eo, sicut à fonte. Bald. in cap. 1. in 1. notabili. tit. quia dicatur Dux, Marchio, Comes, de quo per dom. meum Ias. in l. 1. colum. 1. Cod. de summa trinit. Serenissimus etiam nuncupatur. ad quod facit cap. Saloniana. 63. dist. nelt. & l. 1. Cod. vt nemini liceat in emptio. Specie. lib. 12. Et de celsitudine & maiestate Imperiali est text. in fin. C. de consilib. lib. 12. & de celsitudine in §. 1. Insti. quibus modis ius priuilegi potest. solui. & videatur in c. solite. in superscriptione & nigro: vbi intitulatur illusterrimus & præcellens: & de eius sublimitate videatur ibi. Præest enim vniuersæ ditioni, quæ videt ascendentem & descendentem solem, & quæ ex utroque latere est, vt dicit tex. in Auth. vt omnes obediant iud. prou. §. hęc considerantes. in prin. col. 5. Et est Dominus orientis, occidentis, meridiei, & septentrionis. Bal. cons. 350. l. 3. & dicit Barb. cõf. 38. in 1. vol. & can. 24. l. 2. quod licet sint aliqui Principes & Reges, qui in eorum territorio æquiparantur Imperatori, vt de rege Franciæ: vt infra patebit; tamen nullus esse videtur, qui tanto titulo sit honestadus, sicut Imperator: quod non asserit Bald. in d. cons. 356. nec Barb. in c. cons. suo 34. in 2. vol. & dicit Barba. in c. verum. de for. com. pet. in fin. quod non credit, quod leges appõnentes præcipua priuilegia Imperialis culminis extendantur ad regem: quoniam, vt dicit Imperator æquiparatur Deo. l. si quis maior. C. de transact. & ideo dicit Bal. quod illa lex non habet locum in rege, vt dicit ibi Barb. quod crederem esse verum de regibus recognoscentibus Imperatorem in superiorem; secus vero de Rege nostro Francorum, qui est monarcha in suo regno, vt infra dicam.

Et licet omnes alij Principes vna tantum corona coronentur, tamen Imperator triplici coronatur, notatur in clem. de iure iur. & ibi gloss. dicit, quod prima est ferrea, quam recipit ab Archiepiscopo Coloniensi eiusdem diocesis: ferrum autem fortitudinem designat, qua vincere debet rebelles, & infideles conculcare.

Secunda est argentea, quam ingressus in Italiam recipit ab Archiepiscopo Mediolanensi in villa Modinensi eiusdem diocesis: tamen Henricus recepit illam Mediolani in Ecclesia sancti Ambrosij. Argentum autem mundiciam & claritatem significat, & ipsum Principem talem esse debere, est contrarietas in hoc, vt statim dicam, quia aliqui dicunt: quod prima est argentea, & secunda ferrea.

Tertia est de puro auro, qua coronatur per Papam in Ecclesia S. Petri ad altare S. Mauricij, & designat aurum, quod omnibus metallis est excellentius, ipsum Imperatorem aliis Regibus & Principibus in potentatu & iustitia excellentiorem esse debere.

Sic olim in his tribus metallis dabantur Romanis tributa, vnde fuit indictio, quæ est terminus 15. ann. continens tria lustra, & quodlibet lustrum continet terminum 5. ann. vt probatur in l. item quaritur. §. quis impleto. ff. locati. Et indictio dicta est; eo quia in singulis 15. annis iudicabantur tributa Romanis. Nam in primis 5. annis iudicabantur tributa Romanis tributa in ferro pro armis, in secundis argentum pro

pendentiis, in tertiis autem pro Republica, & de hoc l. unie. in cap. fin. Cod. de Iustin. Codice confirm. & glo. in Auth. ut proponatur nomen Imperat. in ver. inductionis. colum. 5. Pan. & Card. Flor. dictus Zabarella in cap. inter dilectos. in gl. inductionis. extra de fid. inst. vbi dicunt, quod ad similitudinem huius dantur tres Coronæ Imperatori.

Et cum corona imponatur capiti propter honorē, ut dicit Bart. in l. sed & reprobari. in 2. col. in prin. in vers. Ray. ff. de excu. tur. inducit ff. de excu. tur. in lectura Neapoli. Non tamen ita clare loquitur, melius facit tex. in l. unica. C. de athleteis. l. 10. vbi dicit corona, id est, gloriæ victoriæ, & facit l. commodius. ff. de re iud. & quilibet Rex ratione vnius Regni tantum habet vnam; Imperator vero tres, sicut a maiori parte honoris etiam eidem maior honor debetur, quam cæteris Principibus.

Et de huiusmodi tribus coronis aliter scribit, & dicit Alb. in no. D. et on. in ver. corona. vbi dicit, quod Imperator accipit tres coronas ad denotandum tria, quæ debent esse in eo. Primum; quia, in quantum est rex vniuersi orbis, debet habere puritatem conscientiarum, honestatis & continentiarum. Nam sicut refert Tullius, cum Pericles & Sophocles Philosophi colloquerentur, contigit puerum iuuenem inde transire, cuius pulchritudinem laudauit Pericles, & ait Sophocles: O Pericles non solum pratoris manu à pecunia lucro, sed etiam oculos à libidinoso aspectu continentis esse debent.

Et ideo Imperator primo corona argentea coronatur, qua continentiam notat. Secundo debet Imperator habere virtutem & conscientiam, Vnde Salomon Eccl. 7. Noli quærere fieri iudex in prouincia, nisi valeas virtute disrumpere iniquitates. & ideo ferrea corona coronatur, quod est durissimum metallum, & omnia domat. Tertio debet habere scientiam & prudentiam discernendi bonum à malo: & ideo, coronatur tertia corona aurea. Vnde Salomon: Da seruo tuo cor docile, ut sciat discernere inter bonum & malum. Sicut enim metallum auri est preciosius omnibus, ita etiam & scientia preciosior est omnibus, quæ possunt considerari. Et iste coronæ indubitanter processerunt ad similitudinem Salaatoris nostri, qui fuit rex vniuersalis. & ideo sacra Scriptura eum dicit coronatum tribus coronis. Zech. 5. Sumes, inquit, argentum, & pones in capite Iesu. De corona ferrea figura est in Sedechia, qui fecit sibi coronam ferream & mitram ornatam: de quo habetur 2. Reg. capit. 22. Fecit quoque sibi Sedechias filius Chanana cornu ferrea, & 2. Paralip. cap. 18. Sedechias vero filius Chanana fecit sibi cornu ferrea. De corona aurea habetur Apoc. 43. Vidi, inquit, supra nubem similem filio hominis, habentem in capite suo coronam auream. Hanc coronam auream & figuratam reperimus in Aarō, ut Eccl. 45. Et proprie corona aurea dicitur diadema, ut notat Greg. in clem. 1. de iureiur. faciens differentiam inter coronam & diadema: de quo etiam vide per Ioan. de Platca in prox. Institut. Idem Alb. in dicto loco dicit se inuenisse in quodam sermone in festo S. Steph. hoc modo, videlicet, Imperator recipit tres coronas, primam in Alemania, ab Archiepiscopo Argentino, & est argentea: & quando dat ei Archiepiscopus, dicit, quod Imperator in anima sua & corpore suo debet esse purus & mundus, sicut argentum, quod est purum inter alia metalla. Secundam recipit in Mediolano ab Archiepiscopo Mediolani in Ecclesia Cathedrali, & est corona ferrea, & recipit eam genu flexo: & dicit ei Archiepiscopus: Istam coronam mihi defendes: non intelligens de illa corona materiali, sed quia, sicut fer-

rum est metallum, de quo fiunt infiniti labores, & est durissimum & fortissimum metallum; Ita Imperator debet esse paratus ad sustinendum omnem laborem corporalem pro posse, & constans debet esse in iustitia exhibenda, maxime pupillis, & viduis, & miserabilibus personis. Tertiam coronam recipit Romæ à summo Pontifice vel ab alio eius vices gerente, & est aurea: & quando Papa ponit sibi supra caput, dicit: Esto fidelis usque ad mortem, & dabo tibi coronam vitæ, Apoc. 2. Et ista designat fidelitatem & prudentiam sciendi discernere bonum à malo. Dicit tamen Host. qui est inter Cardinales primus, habet ex privilegio ius coronandi Imperatorem. Et ideo, ut videmus, cum tres habeat coronas, honorandus est ultra alios Principes & Reges huius seculi, qui tantum habent vnam, scil. vnius Regni: quia habens duo Regna, potest habere duas coronas, ut dicit ibi Alb.

Cum ergo Rex Hispaniæ habeat septem Regna, videtur, quod habere debeat septem coronas, & sic quod maiorem gloriam habere debeat: cum corona, seu diadema, detur pro gloria, ut dicit Luc. de Pen. in leg. temperans. C. de vest. b. u. olob. & auratus. l. 1. dicam infra ista part. in 35. consil.

Vigesimo octaua consideratio. Videndum est, an Imperator sit Dominus totius mundi, ita quod etiam Reges Franciæ & Hispaniæ sint illi inferiores, & sic, an sit maior totius orbis. Et in hac consideratione, recitabo opiniones sequentes, & adducam rationes hinc inde, ut intelligantur, ea quæ hinc ante dicta sunt de Imperatore.

Prima opinio est Itatorum, qui tenent, quod Imperator est Dominus totius orbis, maxime glossatorum: ut est gloss. in l. bene à Zenone. Cod. de quadriem. prescriptio. gloss. in cap. per venerabilem, qui filij sint legit. gloss. in cap. super specula. extra de priuile. gloss. in cap. apibus 7. quæst. 1. gloss. in cap. Adrianus 63. dist. gloss. in c. venerabilem de elect. gloss. in c. conuenior. 23. q. 8. gloss. in c. futura. 12. q. 1. gl. in c. si Imperat. 96. dist. gloss. in cap. vlt. 50. dist. facit text. in l. de precatio. ff. ad l. Rho. de iactu. & in l. bene à Zenone. C. de quadriem. prescrip. facit text. in l. cum multa. C. de bon. qua lib. vbi dicitur summus superior. facit text. in l. 2. C. de offic. prefect. prator. Africa. in prin. c. ibi: Et omnia quacunque in partibus Hispania vel Gallia Francorum aguntur. facit text. in l. si duas. §. 1. ver. vniuerso autem orbis conueniens est, cuius subiectum est capitulum hoc. ff. de excusat. tur. facit text. in l. 1. ver. nobis orbis. C. de rapt. virgin. facit text. in extrauag. ad reprimendam. ibi: omnia esse Principis.

Hanc opinionem sequuntur Canonistæ, videlicet Hostien. Ioan. Andr. & Anton. de But. in dict. cap. per venerabilem, qui fil. sint legit. Card. Zaba. in cap. pastora. de sent. de re iudic. Andreas Siculus in cap. nouit. de iudic. idem Hostien. in sum. de officio. ordi. §. 1. vers. sed & Imperator.

Hanc etiam opinionem tenuit Bart. & omnes Itali, & Ultramontani in l. 1. C. de sum. trin. & fide Cath. Bulgaria. & Alb. in d. l. bene à Zenone. C. de quadriem. prescrip. & Martinus ibi dicit etiam quo ad proprietatē, quod dicit esse verum coram Federico Imperatore, quod Bulgar. negavit, vnde successit illud: Bulgaris dicit aequum: sed Martinus habuit equum. & cum Martino tenuit Bart. etiam in leg. 1. §. per hanc ff. de rei vend. idem in extrauag. ad reprimendum in verbo, totius. ibi: omnia esse Principis. idem in l. si duas. §. grammaticis. per illum text. in vers. vniuerso. ff. de excusat. iur. idem gl. & Bil. in c. de pace iuram. firman. coll. 10. vbi plus dicit Bald. Quod cum Rex Franciæ sit de comprehensis in l. 2. C. de off. pref. prator. Africa. quod peccant Francigenæ & multi alij Reges, qui ex consuetudine dicunt, se non esse subditos Imperio: sed Dominus Bald. non bene dicit

& ignorauit veritatem in hoc casu, vt statim diceretur, idem tenet Bart. in *l. hostes, col. 2. ff. de captiuis & postli. reuer.* vbi dicit non agnoscens veritatem in hoc casu, & errans notorie, & in terminis iuris, & in vera iuris dispositione, quod forte se quis diceret Imperatorem non esse Dominum & Monarcham totius orbis, quod esset hæreticus: quia diceret contra determinationem Ecclesie videlicet contra textum Euang. Exiit editum à Cæsare, vt describeretur vniuersus orbis, *Luc. 2.* Quod ita Christus, vt populus, recognouit Imperatorem, vt dominum. Idem not. Ang. Aiet. in *leg. 1. ff. à quibus app. non licet et in §. 1. in expeditione. gl. in ver. Romanar. Inst. de patria potest.* Sed in hoc omnes errauerunt. & non intellexerunt, quomodo sit capiendum istud verbum, *Vniuersus Orbis*; quia debet intelligi cum restrictione, scilicet subiectus populo Rom. & Imperatori, vt *infra dicam.* Quia si assumeretur vniuersaliter, genere vniuersali & generalissimo, esset falsissimum; cum nunquam vniuersus orbis generaliter fuerit subditus Imperio Et etiam Bart. assumpsit istud verbum, *Hæreticus*, nimis generaliter, quia pro tam simplici casu non debet dici quis hæreticus; cum istud non sit contra decem præcepta Decalogi, nec contra symbolum.

Et si hoc dicunt iura Imperatorum, affirmant de seipsis, quod alij non dicunt, ad quod alij Principes non consenserunt nec fuerunt vocati. Istam eandem opin. etiam tenent fere omnes, qui scripserunt moderno tempore, in *l. 1. C. de sum. trin. & fid. Cath.* & inter alios ibi D. meus Ias. qui videtur tenere istam, sed salua (etiam eius pace) errauit, & hoc maxime; quia tunc temporis erat subditus Duci Mediolanen. qui dicit se esse subditum Imperatori, cum quo Dux ipse habebat confederationem, maxime cum Maximiliano Imperatore, qui tunc prætendebat auxilium ab ipso Imperatore contra Ludouicum XII. Francorum Regem, qui prætendebat dictum ducatum Mediol. contra Ludouicum Sfortiam, quem dictus Ludouicus XII. expulit à dicto ducatu, & illum in Franciam adduxit captiuum, vbi mortuus est. ita quod dictus Ludouic. poritus est ipso ducatu, & post eum Franciscus I. Francorum Rex eius successor, maritus Claudie Regine filie dicti Ludo. & timuisset forte ipse do. Ias. aliquid scribere contra Imp. ne forte Dux Mediol. ægre tulisset. Sed alias credo, quod nisi fuisset timor prædictus, dixisset veritatem: & licet postmodum fuerit stipendiatus sub Rege nostro, & potuisset pro eo multa dicere; tamen tacuit motus priore amicitia.

Prædictam etiam opin. tenuerunt Cyn. Bal. Paul. de Castro. & Sal. in *d. l. 1.* & Nicol. de Neapoli in *dict. leg. si duas. §. 1. ff. de excus. tur.* Eandem opin. tenet Bartol. in *l. fin. per illum text. Cod. in quibus causis coloni censibus, lib. 11.* & eandem tenuit Bertach. in suo tract. de solutione veltigalium in 2. par. Eandem tenet Bartol. in proem. sfforum. & Bald. in *leg. 1. in princip. ff. de offic. præfecti urb.* Old. in *consil. suo 69. incip. consuevit dubitari.* Bald. in *leg. cum multa per illum text. Cod. de bon. qua liber. & in l. ex hoc iure. ff. de iust. & iure.* Eandem etiam tenet Ioan. de Imo. in *l. infamem. circa fin. ff. de publicis iudic.* vbi dicit, quod aliqui sunt Reges, qui non recognoscunt superiorem: de quibus in *cap. per venerabilem. extra, qui fil. suis legis.* quod dicit verum esse de facto, quare videntur magis delinquere: & idem Ioan. de Imo. in *l. Imperatores in prin. ff. de app. & Angel. in l. si rotentus seruus. ff. de leg. 1.*

Alia est opinio contraria, quam doctores Citramontani tenuerunt, videlicet quod Imperator nunquam fuit Dominus totius orbis: & ita tenuerunt Iacob. de Rauen. Pet. & Ioan. Fabri in *d. l. 1. C. de summa*

trin. & in l. bene à Zenone. Cod. de quadrienn. præscrip. & l. 1. C. de sum. trin. & fid. Cath. vbi adducit testimonia antiquarum scripturarum veteris, & noui testamenti, ad probandum, quod fuerunt alij, qui habuerunt dominia omni tempore, vt ferunt, & hoc iure diuino, humano & civili probatur.

Et primo, videndo de iure diuino, quod testamentum vetus continet: Quoniam in veteri testamento non reperitur inuentum fuisse imperium, sed solum initium habuisse tempore, quo populus Romanus in eum transtulit potestatem. *l. 2. ff. de orig. iur.* Vnde Deus, qui cuncta creauerat, vt habetur *2. cap. Gen.* secundum vetus testamentum, Dominus erat omnium. Vnde *Psalm. 23.* dicitur; Domini est terra, & plenitudo eius, orbis terrarum, & vniuersi, qui habitant in eo. Ipse enim à principio per seipsum rexit & iurisdictione exercuit; sicut factor rem suam gubernat & regit, & homini dedit præcepta & prohibitiones, *Gen. 2.* & ipsis transgredientibus pœnam imponit, *Gen. 2. & 4. c.* quia expulit eos à paradiso, & per se puniuit Lamech. *Gen. 4. & 5.* multos alios etiam, & hoc ante dicunt Inn. Host. Io. And. & Abb. in *l. licet ex suscep. extra de foro cõpe.* & sic Deus rexit mundum per seipsum vsque ad Noe.

Tamen; quia propter hominem tanta creauerat *Gen. 2. l. in pecudum. ff. de vsuc. ea ipsi homini concessit,* vt habetur *Psalm. 133.* Cælum cæli domino, terram autem dedit filiis hominum. Et quia communio parit discordiam. *l. cum pater. §. dulcissimus. ff. de leg. 2.* voluit occupanti concederetur, vt habetur *Deut. 13. c.* vbi dicitur: *Quamcunque terram calcaueris pes tuus, tua sit.* & à lege ista promissa fuerunt Regna, vt apparet in Dauid, Saul, & Salomone, & pluribus aliis approbatis à Deo, vt habetur in *c. 1. de sacr. vnct. §. unde in veteri. & 1. Reg. 18. c.* vbi enumerantur aliqui Reges vincti mandato Domini. Et dicitur *Proem. 9. ca.* per me Reges regnant. & in *epist. inter clar. Cod. de summa trin. & Psalm. 71.* Deus iudicium tuum Regi da. & per libros Regum per totum fit mentio de Regibus.

Ex quibus constat, quod dignitas Regalis potius saltem prius est introducta à Deo, quam Imperium, cum illo tempore nulla mentio esset de Imperio & Imperatore, vt dixi in *consuetudinibus nostris ducatus Burgund. in proem. in glo. du sanct. empire.* & merito, si nulla tunc fieret mentio de Imperatore, cum nullum adhuc esset Imperium, sed postea, per multa tempora & post nouam legem, id est, post testamentum nouum incepit, cum tempore testamenti noui adhuc non fiat mentio de Imperio. bene fit mentio de Regibus, cum habeatur. *1. Pet. 2. c.* Deum colite, Regem honorificate. & illud; Subditi estote omnipotenti, siue Regi tanquam præcellenti, & Ducibus ab eo missis. vt *extra de maior. & obed. cap. solra.* Imo per Christum omnes monarchie fuerunt destructæ & reprobatae. Fuit ille lapis sine manibus abscissus, qui statuam percussit in pedibus & contriuit: per quam statuam alię quatuor monarchie figurantur, scilicet Assyriorum, quæ fuit prima, & dictum fuit Regnum Babylonicum; quod fuit orientale & sub Rege Nino primo introductum. Alij sub Belo, tempore Tharæ patris Abrahæ, & ab illo tempore non desit, nec intercidit nomen Regum, vt testatur *Iodocus Chlictoueus in suo libro de officio Regio. c. 2.* Alij sub Nemroth venatore robusto, qui dictus fuit venator, id est Tyrannus, sub quo fuit principium Regni Babylonicum, vt habetur *Gen. 10.*

Et de Assyriis translata est ad Medos, & Persas sub Cyro, & Dariis, vt habetur ample *Danielis 5.* Et hoc propter superbiam Balthasar Regis, & iniustitiam; & qui vasa aurea in templo Ierusalem accepta fue-

runt per Nabuchodonosor, in quo Balthasar eius filius Rex bibit in conuiuio. Et à Persis in Græcos sub Alexand. Magno. Et à Græcis translatum est ad Romanos sub Octauiano Magno: quod dominium demum subiugatum est, & subditum Christo. Et illis temporibus utrum essent Reges, & Principes apud alias nationes. dicit Archiepiscopus Floren. *in 3. part. sue. sum. lib. 22. cap. 5. 9. 14.* ignotum esse apud eum saltem, sed apud Historiographos non est ignotum, cum tempore Nini primi Regis Assyriorum, Aegialeus erat Rex in Sicyonia, de quo meminit Philippus Bergomenis *in suo supplemento Chron. lib. 2.* & August. *de ciuitate Dei, li. 8.* sic dicens: *Sicyoniorum Regnum admodum paruum.* & tale Regnum peruenit ad Athenienses his temporibus.

Etiā Hispaniarum Regnum ortum habuit à Thubal Iaphet, seu Phaleæ filio, testante Isidoro. vt refert idem Philippus Berg. *eod. lib.*

Hoc eodem tempore, fuit Zoroastes artis Magicæ inuentor, primus Bactrianorum Rex, teste eodem Philippo loco quo supra. Erant & plura alia Regna, vt Boenorum, Scytharum, Thessalorum, Ægyptiorum, & Amazonum feminarum vsque ad tempora Alexandri.

Fuit & Idumæa Regio, quæ habuit Regē, & Ogyptus in Attica provincia Achææ Rex.

Hoc tempore fuit Regnum Francorum, vt habetur per eundem Philippum, *lib. 4.*

Et erant tunc temporis Reges in Iudæa, vt Saul, Dauid, Salomon à Deo approbati, vt videri potest ample *in libris Regum.*

Erant etiam Reges in Lydia, quorum Regnum habuit finem tempore initij Persarum Regni, vt refert ibi idem Philip.

Erat etiam tunc temporis principatus Heduarum, quorum ciuitas principalis erat Augustudunum, qui nulli subiiciebantur: de quibus ample Iulius Cæsar *in suis commentariis.*

Ex quibus constat, & ex his, quæ videri possunt per supradictos, quod vsque ad tempora Alexandri illa prima monarchia non fuit vniuersalis.

Et durauit hoc Imperium, seu illa Monarchia 1240. annis secundum August. *lib. 4. de ciuitate Dei.* sed vt habetur *Gen. 10.* illo tempore non erat Monarchia; quia terræ fuerunt diuisæ inter filios Noe.

Tempore vero Cyri Darij primi Regis Persarum, qui habuit secundam monarchiam, erant plures alij Reges apud alias nationes. Nam talis Monarchia durauit dacentis triginta annis sub nouem Regibus, quibus temporibus fuerunt multa alia: vt Romæ Lucius Tarquinius Prisci Tarquinijs Regis filius, qui Rex fuit apud Romanos, & regnauit annis 25.

Balthasar, Chaldæorum Rex, Zorobabel apud Iudæos Princeps his temporibus fuit, & tempore Darij etiam nono anno Regni sui erant Reges Romani, qui tunc exacti fuerunt, & consules creati: qui rexerunt Romanos vsque ad annum nonum post exactos Reges. Quo tempore fuit instituta dignitas dictaturæ: & post illam fuit facta electio decem virorum, apud quos fuit imperium Romanum.

Fuit & temporibus prædictæ monarchiæ Persarum Regnum Atheniense, & tempore Darij, cognomēto Norus, Alcibiades Atheniensium Imperator: etiam post eum Xenophon, & Horestes, tertius Maced. Rex, & Amyntas 15. Macedonum Rex.

Fuerunt etiam his temporibus multa dominia, & Regna, de quibus per eundem Philippum Bergomensem *in suo supplemento chron. lib. 5.*

Ex quo constat, quod licet Persæ & Medi, obrinuerint principalem dominium, non tamen vniuersale: & istud satis demonstratur ex dictis *Danielis 5.*

Tempore vero primi Regis Græcorum, qui fuit Alexander, in quem translatum fuit Regnum Persarum, licet se nominari fecerit tetraui Regem, & mund: Principem, non tamen fuit vniuersalis. Cum suo tempore Pyrrhus fuerit Rex Epirotarum, Brurus Rex Anglorum, & Suardus Rex Francorum: de quibus meminit idem Philip. Bergom. *lib. 6. sui supplementi Chron. 1. art.* De quo tamen Suardo non facit mentionem Gaguinus *in Chronicis Franciæ,* nec eum inter Reges Francorum nominat.

Erant & his temporibus Brennus Gallorum Senonensi Dux, qui totam Asiam subegit: Ita quod Reges Asiæ, laceffiti ingenti pecunia, pacem mercati fuere. Ptolemæus vero Macedoniæ Rex ausus illi occurrere, victus, & multis vulneribus faucibus captus est.

Fuit & illo tempore Insularum Regnum.

Sed Regnum Alexandri post eius mortem, fuit in duodecim partes diuisum, anno mundi ante Christi aduentum 312. vt habetur *lib. 1. Machab. 10. in prin.* tempore cuius fuerunt & multa alia Regna, multæ dominationes, & Principatus: vt videri potest ex dictis ipsius Philippi *eod. lib. 6.* Maxime Regnum Syriorum, Regnum Asiæ, & in Macedonia erat Cassander, Antipatri filius Rex vnus.

Quo tempore etiam Romani Samnitibus imperabant. Tarentini vero, & Carthaginens. tunc etiam Principes habebant. Cum essent potentes, & bellum gerebant in Romanos, & Romani in eos. His etiam temporibus fuit Regnum Parthorum, cuius Regni fuit primus Rex Arsaces, & secundus Arsaces eius filius.

Eodem vero tempore erant Reges in Ægypto, & etiam in Asia, & Syria, & plures alij Principatus, & dominationes, de quibus supra dictum est, quæ non erant extinctæ, vt erant in Anglia & Francia Reges; in Macedonia, & Iudæa. Et ista duo Regna, scilicet Macedonum, & Ægyptiorum post Alexandrum, fuerunt per multa tempora simul, & eodem tempore diuersa, post Alexandrum Magnum, tempore cuius erant plura, vt supra dictum est. Fuerunt etiam pro maiori parte temporis vsque ad Imperium Romanum, & tempore Octauiani Imperatoris. Et durauit Regnum Macedonum annis sexcenta quadraginta quatuor, sed his temporibus fuerunt multa alia dominia, multi denique Reges, vt supra dictum est, vsque ad Octauianum: Imo iam inceptum erat Regnum Romanorum, quod mutatum fuerat in Consules, Dictatores, deinde & Decemviros, postmodum & Consules iterum, vsque ad tempora Octauiani.

Ex quibus constat, quod per hæc tempora illa Monarchia non fuit vniuersalis, quicquid voluerint dicere domini Legistæ Ultramontani, & Archiepiscopus Floren. *in loco supra alleg.* qui non viderat nec legerat Chronic. historiographorum: quoniam, vt dicit, ignotum est sibi tempore prædictorum Regnorum alias nationes habuisse Reges. Et ex his constat, prædicta Regna, dominationes, & Imperia originem habuisse à violentia, vt per pulchre examinat Petrus Bertrandus, huius nostræ ciuitatis, & dioces. Heduen. Cardinalis Episcopus *in suo tractat. de origine iurisdic. in 1. questione.*

Tempore vero Octauiani Imperatoris, in quæ plures dicunt translatum fuisse Imperium. credo, quod

in hoc est error; quia Caius Iulius Cæsar, qui fuit ante eum quinquagesimo primo ann. ante Christi aduentum, fuit Imperator Romanus; qui Imperio Europæ tantum potitus fuit, vt refert idem Philippus Bergom. *lib. 7.* Et cum in Græciam traieciſſet, vniuerſi Orientales Reges ad eum conuenerant, & tempore ipſius Iulij Cæſaris, Imperium Romanum initium habuit, & non fuit dictus Rex Romanorum, ſed Cæſar. Hinc eſt, quod non dicebantur Reges, quod id nominis Romanis odioſum eſſet, ſed Cæſares appellati ſunt: quo tempore non reperitur, quod plura alia regna Principatus & dominationes, de quibus ſupra, fuerint ſubiecta Imperio. Immo tempore ſuo, erant multæ dominationes in Gallia de quibus per eum *in ſuis Commentariis.* Nec reperitur, quod tenuerit Galliam integraliter, vt infra dicam: nec Hiſpaniam, & Græciam, nec regnum Macedonicum, Parthorum Syriæ, & alia, de quibus ſupra in totum, maxime ſine controverſa, & bello: Quoniam tamen brevi tempore, quo imperauit, tot Regna obtinere non potuiſſet. Cum tempore adepti Imperij, quod fuit anno quadageſimo octauo ante aduentum Chriſti, tantam vixerit quinque annis, & ſic mortuus eſt ante Chriſti aduentum, anno quinquageſimo primo: Quo tempore incepit regnare Octauianus, & imperauit per annos quinquaginta lex, menſes ſex: quo tempore erant multi Reges, & Principes, multa etiam dominia & principatus que non ſubiiciebantur Imperio Romano, de quibus infra.

Tempore cuius etiam Marcus Antonius Aſiam, Pontum, & Orientem tenuit.

In Germania etiam Iulianam, & Varrianam cladem perpeſſus fuit.

Hoc tempore etiam regnabat Chriſtus, cui data erat poteſtas in cælo & in terra.

Regnabat etiam tunc Herodes Rex Hebræorum, qui Mariannem reginam vxorem ſuam occidi iuſſit, quod accuſata fuiſſet, quod ad Octauianum eſſigiem ſuam tranſmiſiſſet, vt in ſui deſiderium prouocaret, & vſque ad illum diem non deſuerunt Principes Iudeis. Tempus quoque ipſe erat, vt veniret ille, cui promiſſum erat, quo nouo promiſſam eſt teſtamento, vt ipſe eſſet exſpectatio gentium, ceſſauit eorum victio, hoc eſt, imperium: quia ex Danielis ſententia Sanctus ſanctorum venerat. Et ideo Herodem alienigenam habuerunt. Cui poſtea ſucceſſit Herodes Antipas Herodis filius: & Archelao è regno pulſo, Iudæorum regnum in quatuor tetrarchias, id eſt, partes diuiſum eſt. Et huic Galilæa obaenit, quæ eſt regni Iudæorum quarta pars. Poſt quos ſucceſſit Agrippina Germanici coniux, regina Iudæorum, & poſt eum Agrippa magnus, Ariſtobuli filius, qui tunc habuit fratrem nomine Herodem Chalcidis Regem.

Et tempore, quo regnare incepit (fuit anno ante Chriſti aduentum 21.) & Burgundionum regnum initium habuit poſt Chriſti aduentum anno 35. Quod non habuit finem, niſi poſt Chriſtum 488. & ſic nec tempore Octauiani erat Monarcha vniuerſalis.

Plures etiam tunc temporis erant Principes in Gallia, de quibus infra dicam, quando capiam Imperium à tempore Iulij Cæſaris, & etiam in Hiſpania, & Africa, de quibus ſupra. De quorum annihilatione, & euectione non conſtat & ſi hoc fuiſſet factum, eſſet ex violentia, & rapina, non ex debito modo.

Quod quidem Imperium; quia per violentiam erat occupatum, & propter eorum iniuſticias fuit ſubiugatum & ſubditum Chriſto, vt habetur *in viſione Daniel. 2. cap.* ſignatam per lapideam ſtatuam illam

in puluerem redigentem; & hoc dignum fuit; quia dignum eſt, quod propter iniuſticias Regum, & diuerſos dolos Regnum de gente in gentem tranſferatur, *Eccl. 10. cap.* & oſtenſum eſt Octauiano Imperatori per Sybillam Tyburtinam, die qua natus eſt Chriſtus dominus dominantium, vt dicit idem Archiepiſcopus Florent. *in loco hic ante alleg.* Et factum eſt regnum huius mundi Domini noſtri Ieſu Chriſti: cum, vt habetur *Apo. 11. cap.* ſibi enim data eſt omnis poteſtas in cælo & in terra, *Matth. ult. cap.* vt impleatur illud *Ezech. Faciam eos gentem vnam, & erit vnus Rex omnibus imperans, & non erunt vltra due gentes.* vnde *Gl. Dan. 2.* dicit, quod ſicut à principio nihil fortius Imperio Rom. ſic in fine nihil debilius inuenitur.

Et ex his conſtat, nunquam ante Chriſti aduentum fuiſſe aliquem de iure Monarcham, & dominum vniuerſi orbis: cum, vt dictum eſt ſupra, fuerunt pluraregna, etiam à Deo permiſſa, & inſtituta, vt de Rege David, Salomone: & ſic de aliis. Nec licuit Imperatori ea ſibi appropriare, prohibente lege naturali, & diuina, quæ habet: quod tibi non vis fieri, alteri ne facias, *Matth. 7. & in præmiſſo Decretal.* Nec licuit eis tranſgredi terminos, quos poſuerunt patres antiqui, *Prover. 22. c. in fin. & in præceptis decalog.* Non concupiſces rem proximi tui. *Exod. 20.* in quo omnis rapina & violentia prohibetur, *2. 4. 3. 5. c. pen.*

Et prædicta faciunt, quod de iure diuino non reperitur imperium fuiſſe inſtitutum, prout regna, & ſic quod nunquam Imperium ante Chriſti aduentum habuerit vniuerſale dominium totius orbis.

Immo etiam Imperium Chriſti nunquam fuit vniuerſale quo ad temporalitatem, cum ipſemet dixerit: Regnum meum non eſt de hoc mundo. *Ioh. 18.* & ſuo tempore fuerunt Principes, vt Octauianus, & Tyberius, ſub quo paſſus eſt, & voluerit eorum iura intacta ſeruari, dicens: Reddite, quæ ſunt Cæſaris, Cæſari: & quæ ſunt Dei, Deo: *Matth. 22. & Luc. 20.*

Et tunc temporis erant plures Principes in Gallia, Aſia, Africa, Burgundia, Italia, Hiſpania, etiam in Chalcide: & Iudæa. Et ſtatim poſt incepit eſſe regnum Burgundionum, vt iam dictum eſt ſupra, videlicet anno Chriſti 35. vt refert idem Philip. Bergom. *lib. 8.*

Etiam Scythæ ab alieno Imperio ſunt intacti, aut inuicti manſerunt. Carium Regem Perſarum à Scythia turpi ſummonere fuga. Cyrum, cum omni exercitu trucidarunt. Alexandri Magni ducem, cum copiis vniuerſis deleuerunt. Romanorum audiuere, non ſenſere arma.

De iure humano, ſiue naturali, adhuc minus. Quia illud ius erat commune omnibus animantibus rationabilibus & irrationabilibus, & omnia erant communia: vt *l. 1. ff. de iuſt. & iure. §. ius naturale. & 1. diſt. c. ius naturale.* Et de iure gentium, quod etiam naturale vocatur. *Iuſt. de rerum diuiſ. §. ſingularum.* per occupationem dominia ſunt diſtincta, & regna condita, *ex hoc iure. ff. de iuſt. & iure.*

Et ſic conſtat, quod iure illo naturali, ſeu iure gentium, ſolum erant Reges, cum non dicat imperium, nec tunc erant Imperatores, vt ante dictum eſt: Reges tamen erant Imperatores, cum dicit text. *1. Reg. 8. c.* Hoc erit ius Regis, qui imperaturus eſt vobis notando verbum, *imperaturus.* Ex quo quilibet Rex poteſt hoc reſpectu dici Imperator.

De iure vero ciuili dicit Alber. *in loco ſupra alleg.* quod duplex eſt propriū, ſcil. proprium cuiuſcunque ciuitatis, vt *in l. omnes populi. ff. de iuſt. & iure.* Aliud eſt propriū, ius ciuile Romanorum per excellentiam. *§. ſed quoties. Iuſt. de iure natur.* Et tunc ſi ius ciuilitatum

uitatum vel prouinciarum consideremus, multæ ciuitates, & prouinciæ non subiunt Imperia. Nam, vt dicit, in Hispania, vt dicunt docto. *in cap. causam. le fecord. extra qui filij sunt locor.* & Nicol. de Vbald. *in trad. de successio. ab in se. l. 111. h. vi. vers. vltimus modus legitur mandis.* Quicumque allegaret legem rigorosam Imperatoris, capite punitur. Veneti vero, & multi alij, non seruant iura Imperatorum, nec etiam Galli, & Franci: quia non subiiciuntur legibus Imperatorum, nec eas allegant, nisi in quantum falciantur ratione, & non alias, vt dicit Bal. *in l. nemo. C. de sententis. & interloc. omn. iudic.*

Sivero cõsideramus Ius civile Romanorum, & isto possemus nos de facili expedire: quia non est credendum illis, quorum repellerentur actores. *i. fraternitatis, de heretic. c. licet ex quadam. de testat. l. mathemat. C. de epif. audien.* Et non plus creditur mortuæ voci, quam viuæ: sed leges sunt mortuæ voces Principis, ipse autem est vox viuæ. *in Auth. de consul. b. §. si. coll. 4.* Cum itaque populo Romano non esset credendum in facto proprio, vt *l. nullus. ff. de testib. ergo nec credendum est eorum legibus vel scripturis.*

Et conclusiue, tenet Albe. *locus, mo supra,* quod nunquam Imperator fuit dominus totius orbis. Et hoc etiam tenetur a multis, maxime ab omnibus Doctor. Aurelianensib. & Citramontanis, contra sententiam glossarum iuris ciuilib. & canonici. Hæc etiam opinionem tenuerunt Jacob. de Rauenna, Petrus & Ioan. Fabri *in d. l. 1. C. de sum. Trin. & fide. caus. in lib. de Zenone. C. de quadr. præs. per eisdem etiam in prou. florurum,* quos secuti sunt Raphael Fulg. Guill. de Castellio, & Bernar. de Castillio, *in d. l. supra alleg.* Et istam opinionem tenet Card. Zab. *in c. venerabilis. §. verum. in 2. col. extra de elect.* vbi dicit, quod in hac materia multa ingenia laborauerunt, inuestigando initium Monarchiæ terrestris, & prodierunt plurimi libri de Monarchia: nulla tamen disputatio potest esse minus utilis. Constat enim, vt dicit, quod imperium partim acquisitum fuit Romanis vi armorum, & sic etiam in alijs Regnis, qui habuerunt Monarchiam, vt fuit Assyrc. quod dicitur Babylonicum. Item Macedonum, quod floruit sub Alexandro. Item Carthaginense, quod maxime viguit tempore Hannibalis, vt in Tito Liuius, de secundo bello Punico. Hæc tamen Regna præter Romanorum dicuntur Monarchiæ, nõ quia aliquod istorum fuerit generale ad totum orbem, sed ad magnam partem: imo etiam Romani nunquam habuerunt totum, sed fere totum, dicit Zab. *et. l. ibi.*

Et, vt dicit Albe. hanc opinionem tenendo, legibus eorum sunt conuincendi, *arg. tex. in cap. qui sincera. 45. dist.* Nam Imperator non est mundi dominus: quoniam secundum legem Imperatorum, qui dicit se dominum de iure gentium, vel ciuili, habet hoc probate *l. in rem actio. ff. de rei vendic.*

Imperator enim duas solas causas dominij allegat. Quia scilicet habuit à populo Romano: vel quia per iustum bellum occupauit ab hostibus Imperij. *ff. de captiuis, & postlim. reuers. l. postliminium. & l. hostes.*

Sed ad primum responderetur, quod populus non potuit plus in eum transferre, quam habuerit, *l. traditio. ff. de acquir. rer. dom.* Sed nõ habuit dominium super alias nationes, vt supra dictum est, & demonstratum fuit, & ad hæc infra demonstrabitur: ergo nec ipse, quod populus non habuit. Et si populus Roma, allegaret se habuisse, incumberet ei probatio: tamen onus probationis assumendo, constat satis fuisse probatum ex suprascriptis & infra adhuc per Chronic. Romanorum iustificabitur: tamen contra hoc sic potest

clarissime probari.

Notorium est enim, quod ciuitas Romana edificata fuit per Romulum & Rheum fratres: notatur *in l. 1. ff. de orig. iur. in prin.* & notatur *in l. fin. ff. de rerum diuis.* & habetur etiam in Chronicis *lib. 3.* prædicti Philippi Bergomensis. Quo quidem tempore erant multa Regna, de quibus ibi plenissime: quo quidẽ tempore, vt ibi clarum est, & supra satis demonstratum fuit, Romani non dominabantur toti orbi, immo etiã minimæ parti orbis: & tunc habebant solum Reges, & sic eorum Regnum erat distinctum illo iure ciuili, quod dictum est supra: & tantum iurisd. ctionem habuerunt, cum locum ædificauerunt, vt *in §. si vero forsitan. in Auth. de quastore. colum. 6.* Vnde populus ille, pro prædicto Reges expellendo, videntur contra se de iram prouocasse. *7. questio. 1. cap. denique.* & sic nec dominium, nec iurisdictionem de iure habuerunt. Nam ius dicitur, quod iustum est *1. dist. 1. cap. ius naturale.* & per vim, & violentiam ab initio sedes alienas occupauerunt. Notat Innoc. *in cap. super his. de v. 10.* Ita quod propter vilitatem initij, connubia fuerunt eis a Sabinis, Albanis & conlimitimis partibus denegata. Quod cum hoc nouisset Romulus, finxit se velle ludere ludos, idque publicare fecit: quia nouitate allecti populi vicini, vt noui populi spectaculum viderent, ascuerunt ductis vxoribus, & filiabus, quas cū tenerent, rapuerunt: Exinde ortum bellum in Albanos, quos suæ ditioni addiderunt, & paulatim auctis viribus propinqua dominia vsurpare cœperunt: nec præscriptione se iuuare possunt, cum semper malam fidem habuerunt, tam ipsi, quam habentes causam ab eis: & de violentia eorum constat per iura, que sunt certa. *hæc ignorantia. ff. de iuris, & facti ignor.* Ideo est ignorantia iuris, quæ eos nõ excusabit. *numquam. ff. de vsuc. ap. ff. de iuris ignorantia. ff. de iuris & facti ignorantia.*

Et adhuc prædicta opinio Citramontanorum probatur vltra prædicta, nunc reassumendo Monarchiam, quæ fuit à tempore Iulij Cæsaris vsque ad tempora hodierna, demonstrando, quod semper fuerunt alij Principes, Reges & Dominationes, per vniuersum orbem in pluribus, & diuersis partibus mundi. Maxime tempore illorum, qui dixerunt se ipsos mundi dominos, & faciendo in hoc casu fundamentum pro opinione contraria a Iulio Cæsare, qui primus Imperator, & nomen tale sibi assumpsit. Eo quod Romani imperabatur, vt tradunt historiographi: de quo gl. *in l. 1. ff. ad leg. lul. de adulter.* aliquid tenit, vbi dicit, Iulium Cæsarem auunculum Gaij Augusti, fuisse primum Imperatorem: cum ante tantum dominium haberent Romani, vt dictum est, per rapinam vsurpatam, & in sua origine per vim, violentiam, & rapinam inchoatum. Ex quo ergo initium, seu origo nactæ possessionis de iure inspicienda sit, *l. clam possidere. in prin. ff. de acq. poss. l. nam origo. ff. quod vs aut clam.* Quæ cū sit vitiosa, nõquã prodest violento. *l. ancoratam. C. unde vi. l. si qua loca. C. de fundis & salib. rei don. lib. 11.* Et maxime etiam de iure Canonico. *c. fin. & c. vigilanti. extra de præscrip. in leg. poss. ff. de reg. in 6. & reg. peccatum. ead. tit.* Quia semper requiritur bona fides, etiam si delicti titulus, & sit tempus immemorabile. *c. 1. de præscr. in 6. in l. v. c. de vsuc. ap. transfor.* Ita quod tale vitium trãsit ad successores. *l. au vitium. ff. de diuer. & temp. præscr. l. Pomponius. in prin. ff. de acq. poss. §. fin. instit. de vs. c. l. hæres. ff. de vsuc.* Ideo, cum non potuerit primus, scilicet Romulus, terras & dominia per eum rapta, vt dictum est, nec etiam Iulius Cæsar, vt dixi, & dicam statim ideo, nec eorum successores.

Ex quo licuit ipoliaris recuperare, & uti iure suo & successoribus, & sic de iure gentium, hoc licuit Iulio Cæsari. *d. l. ex hoc iure*. licuit & Gallis suo tempore: qui etiam quasi ab initio Urbis conditæ, fere totam Italiã, etiam usque Romam, ipsa euerfa, dempto Capitolio, prout refert Titus Linius *in quarto, l. decada*. & Iustinus *lib. 24.* qui etiam Imperium Romanum per multos annos tenuerunt. Ita quod fuerit septem aut octo Reges Fraciæ Imperatores Romanorum, cum à Principio de Græcis translatum fuerit in Francos, videlicet in Carolum Magnum, quod fuit anno Christo 806. usque ad Conradum primum, successorem Ludouici tertij, in Imperio Gallorum: Quia omnes Reges Fraciæ tenuerunt imperium Romanum, usque ad annum Domini 910. quo tempore fuerit translatum imperium in Germanos. Quo quidem tempore semper erat alius Imperator in Græcia, qui dicebatur Imperator Constantinopolitanus.

Et maius argumentum, quod potest esse, est de Iulio Cæsare: qui dicit se Gallias deuicisse, quod non est verum in totum: Cum semper Aluerna, Britãnia, & plures aliæ ciuitates supra Ligerem flumen existentes (quæ suos duces habebant) nunquam sine continuis quærelis paruerunt Romanis, ut constat *ex Chronici historographorum*: ut etiã dicit Oldradus *consil. suo 69.* incipien. *conuenit dubitari*. Imperatores Romani nunquam fuerunt in pacifica possessione orbis: cum de his, ut supra dictum est, nunquam gauisi fuerint pacifice.

Vnde, sub Valentiniano, vniuersa Gallia defecit. Exinde, coacti sunt Romani viuere, contenti sedibus suis & legibus, nec existimauerunt deinceps alias nationes deumcete, nisi media virtute Gallica: ut satis patet ex chronicis: quæ quidem etiam alleganda sunt decisionibus causarum, & credendum est illis etiam in iudicio, ut dicunt Bal. & Anto. de Bar. *in c. inter dilectos. extra de fide instrum.* gloss. in verb. *transfuit. in c. venerabilem. de elect.* gloss. 1. circa medium. *in c. literis. extra de integ. rest.* Bart. in *l. 1. col. 6.* & ibi dom. meus Iason & alij. *ff. si cert. petat. gl.* & Geminian. *in c. placuit 16. dist. & l. 2.* & Gemin. *in c. in nomine Domini. 22. dist. & gl. 3.* & Geminia. *in c. 1. 27. distin.* & idẽ Geminia. *in c. abste. 20. dist.* & gloss. in *prohm. ff. §. hac autem tria in verb. vrbibus.*

Et idem de libris historiarum, quo ad facta antiqua. Geminianus *in c. quamuis ante fin. 21. dist.* Felix. *in c. cum causa. extra de probat. & in d. c. inter dilectos. in 8. col.* *extra de fide instrum.*

Si igitur ex prædictis, propter vim illatam populis Gallis, debeant dicere se dominos, prout dixi supra, post Innoc. *in d. c. super his. in fine. extra de voto. & voti redem.* clarum est, quod ille titulus eis nihil opitulari potest per supradicta.

Nec inuenio alia iura, quæ eis prodesse possint, nec etiam titulos aliquos allegant.

Et ultra prædicta, pro opinione dicentium, & tenentium, nunquam fuisse vniuersalem Monarchiam in mundo, nec Imperatorem vnquam fuisse dominum totius orbis: Adduco fundamenta sequentia, quæ faciunt contra illos, maxime, qui se dixerunt dominos totius orbis, prout fecerunt quidam Imperatores, de quibus sunt leges *in libris Digestorum & Codicum*. Primo, tempore Iustiniani, qui quandoque se dixit dominum totius orbis, ut supra dixi *in legibus allegatis*, maxime *in l. 2. C. de off. prat. vti. Africa.* Nam illud non est verisimile: Cum, ut habetur *in Auth. ut proponatur nomen Impera. colum. 4.* vbi utitur his verbis: *Qui sub Imperio nostro sunt, aut quos nostrum regit Imperium.* &

ibi post: *In quos nos Deus Romanorum supposuit rebus. & in §. sed hoc tempore. Inst. de his, qui sunt sui vel alieni iuris. ibi: nulli hominibus, qui sub Imperio nostro sunt.* & in *l. 1. C. de sum. trin. & fide cathol. vbi: quos clementia nostre regit Imperium.* Quos textus non intellexerunt, & nimis crudam interpretationem ad illos fecerunt Doctores Ultramontani: qui voluerunt illud verbum relatiuum ultra suam naturam extendere: cum de natura sua sit restrictiuium dictionis præcedentis. notant Doctores in *d. l. 1.*

Tempore vero Theodosiani & Honorij, qui fecerunt *l. mercatores. C. de commerc. & mercatorib.* erant plures non subditi imperio Et tempore etiam Alexandri IV. Imperatoris, ut satis constat ex *l. omnib. consuetudin. qua sub Imperio nostro. ff. ad Trebel.* Et quod plus est, ex chronicis constat, quod tempore Antonij XII. & Commodi, Lucij, Antonij, & Marci Antonij, plures erant nationes non subditæ Imperio. Ex quo constat, quod relatio Iulianij, conditoris illius legis deprecatio, non est vera, & quod non est verisimile, quod Imperator ita responderit; quoniam veritas erat in contrarium. Nec etiam est credendum Iuliano, cum fuerit malæ vitæ, & modicæ æstimationis, & Tyrãnus & sic non omni exceptione maior, & vocatus fuit Didius Iulianus, qui tyrannice imperauit per aliquod tempus, & pauci cum inter Imperatores enumerant: & sic non multum facit illa *l. deprecatio.* cum cõuincatur dictus Iulianus de mendacio: eo, quia tempore Antonij XII. Parthi non erant subditi Imperio, cum Marcus Anto. qui eidem successit, eosdem debellauerit Germanos, Marcomannos, Squados, Sarmatas ingenti virtute, vna cum filio Commodo Antoni. superauerit. Tempore cuius Commodi Antoni. Britones non erant subditi Imperio, nec etiam Arabes. Nam illo tempore regnabat Lucius Rex Anglorum.

Et sic constat, quod illis temporibus nunquam aliquis Antoninus fuerit mundi dominus, saltem vniuersalis: quicquid dixerit ibi Iulianus: ex quo satis responsum est ad illam *leg. deprecatio.* & ad omnes leges Iustiniani, & Imperatorum per veritatem in contrarium ad oculum demonstratam, per chronica historographorum, ut dictum est,

Itẽ etiam *d. l. deprecatio. cum extraua. ad reprimendum.* laborant eodem morbo, quod ab indignato Principe factæ sunt. Prima ab Antonio, propter piratas. Idem, secundum Bar. *in dicta extrauaganti:* in Henrico, qui indignatus hoc dicit propter Principes, qui terras Imperij occupabant, & maxime propter Robertum Siciliæ Regem, propter quem fuerunt factæ duæ extrauagantes, scilicet *ad reprimendum,* & *quis suis rebelles:* quæ tamen postea fuerint reuocata per Clementem IV. *clm. pastoralis. de sens. & reind.* vnde à Principe irato factum non disponit. *l. 1. ff. de const. Princ. §. sed & quod Princip. Inst. de iure nat. l. metum. §. sed cum prator. ff. quod metus causa.*

Ino quod plus est, ex dictis doctorum prædictam opinionem tenentium, clare ostenditur contrarietas omnium Imperatorum, & iurisperitorum: cum Iustinianus *in §. sed si ab hostib. Inst. quib. modis ius patria possol.* dicit Imp. Rom. debere habere limites, & fines: si enim Imperator haberet vniuersale dominium ratione sui Imperij non haberet limites, nec essent aliqua limina Imperij, & quæ caperentur de facto, non censerentur redire postliminio, ut patet *in l. à postliman. §. à priuatis. ff. de captiuis, & postlimin. reuersis. & in l. qui à latronibus. ff. de restam.* & sic cum limina habeat Imperium à limitato loco non orbe, nescio, quomodo dici possit Imperatorem esse dominum orbis.

Et faciunt adhuc ultra prædicta contra eos leges ipsorum, quæ dicunt Imperatorem, seu populum Romanum habere hostes. *l. i. C. de off. præf. præf. Africa. §. i. in Auth. de hered. & Falc. col. i. ff. de collat. l. in bello. l. postliminum. l. hostes. ff. de capti. & postlimi. reuersis. & ille Rex in d. l. postlimi. m. facit multum, in quantum dicit inter nos & omnes liberos populos Regesque moribus & legibus constitutum. & ibi: Regem iocum, aut amicum. cum populus, aut Rex liber dicatur, qui nullius alterius populi potestati subiectus est, ut est text. in l. non dubito. ff. de capti. & postlimi. reuer. & glo. in d. l. hostes, ubi text. in fine etiam loquitur de Germanis & Parthis hostibus Romanorum, quos antea socios & confœderatos appellauerunt, d. l. non dubito. & d. l. postliminum. quæ quidem leges postliminum. & hostes. fuerunt conditæ ab Ulpiano, & Paulo iuriconsultis, tempore Alexandri Imperatoris, qui statim regnavit post Antonianos, qui inceperunt ann. Christi 154. & fuerunt quinque, aut sex, & finierunt in Bassiano Antonino, & Aurelio Antonino, post quos fuit dictus Alexander anno Christi 224.*

Et sic constat, quod ille Iulianus, de quo in d. l. de præcasso. non dicit veritatem, & per hæc ad illam legem plenissime constat, esse responsum.

Albericus vero, ad illam legem ulterius respondendo dicit, quod licet Imperator in vno loco dicat se mundi dominum; tamen alibi faceret melius esse, qui non erant Imperio subditi. Alij enim erant hostes, alij fœderati, alij Reges, alij amici; ut in d. l. legibus hic ante all. & d. l. mercatores. C. de commerc. & mercat.

Ad e. in apib. facilis est responsio: quia licet dicatur, quod in vno Regno debeat esse Rex, non sequitur, quod non possint esse diuersa Regna: Imo quod plus est, Deus ordinavit à principio plures Reges, & in vnoquoque Regno vnum Regem. Nec hoc prohibet d. c. in apibus. nam vnus apis non est Rex omnium apum de mudo; imo in quolibet vase apum est vnus Rex: nec omnes grues de mundo sequuntur vnã, sed vna cõgregatio sequitur vnã, & alia aliam, & sic in quolibet Regno erit rex, vel in qualibet ciuitate vnus rector; quandoque tamen reperitur duos fuisse Imperatores. *l. Imperatores. de pact. & l. diui fratres. ff. de pœnis.* & ita illum text. declarat Io. de Turrecr. in d. c. in apibus. ubi respondet ad iura pro parte contraria allegata, tenendo etiam quod nunquam fuit Monarchia vniuersalis

Ex quibus constat responsio generalis ad omnia iura dicentia, quod Imperator est dominus totius orbis, & habet Monarchiam. Est verum, Orbis scilicet subiectus romano Imperio; cum tempore, quo translatum fuit Imperium per populum in Principem, translulerint in eum omne imperium, quod habebant in toto orbe. Cum ergo totus orbis vniuersaliter non tunc subiceretur ipsi populo romano, sed tantum vna pars debet intelligi illam partem esse vniuersaliter illum totum orbem, & non ultra. Quia si extenderetur ad partes etiam tunc non subditas Imperio, sequeretur tot inconuenientia, quot in mente scribi nõ possent. Sequeretur enim, quod translulisset in eum plus iuris, quam habuisset; sequeretur etiam, quod potestatem habuissent tollendi ea, quæ de iure diuino erant introducta, ut puta regna, & dominationes: de quibus supra dictum est. Et sic illa generalitas seu vniuersalitas restringitur ad habilitatem. *l. eum. ff. de iudic. notatur plene per dom. meum Ias. in l. i. §. nunciatio. col. 4. ff. de nou. ope. nunc.* Et ne sequatur absurdum, notat Fel. in c. cognoscens. c. colum. 6. extra de consuet. Absurdum enim esset, & contra iuris dispositionem, quod

populus Romanus transferendo omnem potestatem quam habebat in Principem. plus iuris ei dedisset, quam habuisset: & ideo vniuersalis locutio, seu generalis, debet ad partem mundi subditam Romano Imperio restringi, & non alias partes eidem non subditas extendi, ad euitandum inconuenientia, & absurda, de quibus supra dictum est, & ne incidant in mendacium, quod facerent, ut notorie constat ex omnibus Chronicis mundi. Et etiam ad id, quod est possibile, restringuntur. Floria. in l. eum debere. ff. de seruit. vrbana. præd. & non ad impossibile, quod esset hoc casu.

Non obstat ulterius, quod voluerunt dicere multi, tenentes partem contrariam ultra solutiones prædictas ad textus supra allegatos, maxime ad c. conuenior. 23. quæst. 8. ubi dicitur, quod Imperatori liceat omnia, & ipsius sunt vniuersa. Quia ultra responsum, quæ dari potest, quod hoc possit esse verum in suo imperio, & infra fines, & limites sui imperij: non quia ibi dicitur decisius, sed solum erat vna allegatio partis, ut ibi patet.

Et ad c. quo iure. 8. disten. responsio est in promptu: quia ibi loquitur tam de Regibus, quam Imperatoribus. Duo enim sunt (dixit ille tex.) quibus principaliter hic mundus regitur, autoritas sacra Pontificum, & Regalis potestas: nõ enim dicit, *Imperialis*. Vnde nec regularitas orbis quiesceret in eo; quia tunc nec esset opportunum Ecclesiam Dei in sua regularitate quiescere, quæ mundum vniuersum regit, & sub qua omnis spiritus requiescit, c. ap. soliti 2. de immo. & obed. in c. conuenior. 23. quæst. 8. in c. si Imperator. 96. dist. qui nec priuilegium à sede Apostolica sibi indultum conseruare potuit. Ideo propter defectum Imperatoris necesse fuit, quod Reges Franciæ subuenirent Ecclesiæ afflictæ: quibus & à Deo hoc donatum est semper. *c. hinc ita. 23. quæst. 8. c. Adrianus. 63. dist.* Et ideo ille text. in d. c. quo iure. melius intelligi debet de Rege Franciæ, quam de Imperatore, cum plus Reges Franciæ subuenierint Ecclesiæ, quam Imperatores, ut supra dixi: & ille text. in d. c. quo iure. non loquitur decisius, & præcise, sed tantum exemplatiue, ut satis ibi constat gl.

Et pro responsione *l. 2. C. de off. præf. præf. Africa.* Quæ lex fuit Constantini, quo tempore translatum est Imperium in Gallos, scilicet in Carolum Magnum; de quo ante dixi in terminis illius legis, non probat, quod Imperator fuerit dominus vniuersi orbis, nec quod habuerit vniuersale dominium, imo nec habuerit dominium in Gallia, in his verbis ponderatis ab omnibus timentibus partem contrariam, scilicet in partibus Hispaniæ, & Galliæ, siue Francorum: & nota verbum, *In partibus*. non enim dicit, quod Gallia subesset Imperio. Verum est bene, quod aliquæ partes Galliæ fuerunt tunc iuris Italici, ut patet in l. ff. de censib. & quæ forsitan obediebant imperio Romano, ut erat Massilia Narbonen. Viennensis, & illa pars Burgundiæ, quæ Allobroges attingit, quæ clauditur Rhodano fluuio, quæ erant de Regno Franciæ, & de facto à Romanis Imperatoribus occupabatur, quæ etiam de facto per Theodobertum Regem Franciæ nepotem ex filio Clotarij Regis recuperatæ sunt, & denuo Franciæ regno additæ, & vsque ad hæc tempora conseruatæ.

Vnde ergo bene dicit text. *quæ in partibus Gallia, seu Francorum*; quia & illæ partes sub Gallia Aquitanicæ, vel secundum Plinium Lugdunensi, comprehenduntur, vnde nec per hoc concludit Gallias vniuersas subesse tum imperio.

Ad *l. si duos. §. i. d. de excus. tut. ubi. Vniuerso orbi conuenies est cuius subiectum est capitulum.* Nã ille textus nihil

facit, & etiam sunt verba Antonini Pij, de quo in *l. de precatio. iam plures supra alleg.* & non sunt ibi decisive posita, sed allegatiue: allegando quamdam epistolam illius Antonini Pij missam Comiti Asiæ solum. Et sic ex illa specificatione præcedente restringitur illa vniuersalitas, seu generalitas, scilicet vniuerso orbi Asiæ, & sic ista vniuersalitas hic limitatur, & distinguitur in illo casu, cum sit ex epistola Antonini Pij scripta comiti Asiæ, quod sit de iure, notat dominus meus *l. in l. si conuenerit. col. vi. ff. de iuris. omn. iud.* per textum in *l. quoties. C. familia. ercis.* per quæ Bald notat ibi, quod verba generalia indefinite prolata recipiunt à verbis specialibus intellectum: & plura alia ad propositum adducit idem dominus meus *l. in l. de certare. & in l. & 2. col. C. de transa. faciunt, quæ dicit Alex. in consi. suo 22. in fine. in 1. vol.*

Cum ergo prædicta epistola fuerit solum missa comiti Asiæ, non extendetur vniuersalitas sequens ultra districtum commissum dicto Comiti, quia etiam extra territorium ius dicenti non paratur: & cum Comes Asiæ solum haberet administrationem in Asia, ut sonant verba, scilicet Comiti Asiæ, non extenditur illa vniuersalitas ultra suam administrationem.

Et etiam facit; quia epistola non probat, nec ligat non recipientes, ut satis probat *Bar. in l. filiusfam. ff. ad Maced.* Ex quo ergo non constat, quod alij receperint prædictam Epistolam, & tacuerint, non eos ligat. cum etiam Epistola non probet. notant Bal. & alij in *l. non nudis. C. de probat.* & etiam satis supra demonstratum est, quod nunquam Antoninus fuerit dominus vniuersi orbis; imo suo tempore erant plures Reges & Principes, qui non erant tunc subditi Rom. Imperio.

Ad dicta Bart. & aliorum dicentium Reges peccare, qui negant Imperatorem esse dominum orbis, & dicentes contrarium, esse hæreticos, & etiam eos esse hæreticos fundantes se ex dicta *Luce. 2.* Exiit edictum à Cæsare Augusto, ut describeretur vniuersus orbis, cum hoc non probet necessario, quod ergo Cæsar fuerit dominus vniuersi orbis, prout in veritate rei non erat. Nam non sequitur, exiit edictum, igitur est dominus: nec per hoc probatur in Imperatore esse dominium. Non ergo sequeretur: Cum Turca magnus dicat se dominum orbis, quod hoc sit verum: sepe enim gloriantur domini Principes in assumptione titulorum generalium, quos tamen non habent, nec vnquam habuerunt, nec in æternum habebunt, ut de illo Turca magno, & satis demonstrandum est in pluribus alijs.

Et etiam vellem scire, quomodo hoc probaretur, quod per hoc quis efficeretur hæreticus; nam istud nõ est nec de præceptis Ecclesiæ, nec de præceptis decalogi, nec de contentis in symbolo, ut supra dixi in *prin. huius secundi tractatus*: & licet sit in Euangelio, non tamen est ibi præceptiue, sed solum narratiue.

Ex quo etiam quod plus est, reperio cõtrarium fuisse determinatum per summos pontifices, qui dixerunt, & ordinauerunt Regem Franciæ neminem re cognoscere in spiritalibus & temporalibus. *d. c. per venerabilem. qui filij sunt. legu.* qui text. loquitur de iure & non de facto, quia nunquam summus Pontifex loquitur in facto: sed in iure tantum. gloss. est in *o. sp. consultations. in gl. fin. extra de temp. ord.* quam gloss. in terminis nostris reputat singularem Felin. in *ca. cum non liceat. extra de prescrip. vbi addit, quod illam gl. notat Card. Alexan. in capit. que in ecclesiis. v. verb. videbatur. extra de constit. & quod illam gl. & interpretationem firmat Panorm. in *c. nouit. & ibi Fel. extra de constit. &**

facit text. in *l. mora. in princ. ff. de usuri. ibi: neque constitutione ulla, neque auctoris iuris questioni decidi posse, cum sit facti magis, quam iuris.* & facit text. in *leg. cum quem in si. vers. de facto autem consulens. ff. de iud.* Cũ tanquam habens omnia iura in scrutinio peccatis, nunquam de facto loquitur, sed de iure: quod etiam ex pluribus rationibus, ex illo textu ponderari potest, maxime in *prin. in vers. in super. ibi: sine iuris alterius læsione.* in eo se iurisdictioni nostræ subiicere potuit. Ad quæ verba aduertendum est, cum si verum fuisset, quod Rex Franciæ fuisset subiectus in temporalibus Imperatori de iure, non potuisset ipse Rex Franciæ sine magna læsione iuris alterius, scilicet Imperatoris se subiicere alienæ iurisdictioni, scilicet Pontificis, maxime, cũ tractaretur de legitimatione filiorum, & consequenter de successione Regni, & alijs feudis, quibus debuisset interuenisse auctoritas & consensus specialis ipsius Imperatoris, in istis feudis maioribus per text. in *c. naturalis. vbi omnes notant. si de feudo fuerit controuers. vbi gloss. & omnes Feudista post eum in vsib. feud.* Imo, Papa in talibus in iurisdictione Imperatoris nõ potest se intromittere, ut tenent omnes Canonistæ in *c. cæterum. de iudic. & Legista in l. Gallus. s. & quid si tantum. ff. de lib. & postum.*

Et facit text. in *l. 2. ff. de natal. restituen.* per Bald. & Paul. de Cast. in *l. 1. C. de iure auro annu.* per illum text. quod tamen intelligi, nisi concerneret materiam peccati. gloss. in *c. si duob. extra de appellat.* Innoc. in *c. licet. extra de fur. comp.* Abbas in *c. nouit. extra de iudic. vel in c. 1. extra de constit.*

Et si dicatur, quod in *d. c. per venerabilem.* magis tractatur de efficacia & validitate matrimonij, quam de legitimatione filiorum, ex quo poterat ad summum Pontificem spectare cognitio. Cuius causæ matrimoniales debeant coram Iudice Ecclesiastico terminari, & per summum Pontificem super talibus est dispensandum, & non per alium. notatur in *c. lator. qui fil. sunt. leg. & in d. c. per venerabilem.* & per Bart. in *l. Titia. ff. sol. matr.* Ex quo dixerunt quidam, quod Papa potest incidenter filios naturales in temporalibus legitimize, licet non principaliter: quod tamen multi dicunt, non affirmant in *d. c. per venerabilem.*

Ad prædicta respondetur, quod ille text. loquitur in legitimatione vera & expressa; quia alias non fuisset opus dicere, quod potuerit Rex subiicere se iurisdictioni summi Pontificis; quia si fuisset tantum causa matrimonij, ipso iure iam fuisset subiectus: & ideo lex non loquitur in casu arido, sed viridi, ut patet in *l. Arrianus. C. de heret. & in calu non dubitabili. l. Labeo. ff. de Carb. edict.*

Et etiam, ex quo certum erat matrimonium non fuisse verum, ut ibi dicit text. & gl. in verbo, *videbatur.* & ideo filij erant naturales tantum, & non legitimi. ex quo requirebatur legitimitas filiorum natorum ex illo matrimonio, quam Rex petiit, quam poterat facere: non tanquam pater, sed tanquam Princeps cum subditis, ut ibi satis notatur. Et ideo erat Princeps neminem recognoscens, & non subditus Imperatori: quia si fuisset illi subditus, non poruisset legitime timere, quo ad feuda, ut dicunt omnes in *d. §. naturales.*

Et cum dicatur, quod potuit tanquam Princeps, etgo de iure, cum istud dicatur per summum Pontificem; cū verba illius diriguntur ad easque de iure fieri possunt, & non ad ea que de facto. *lex facto. ff. de vulg. & pupil. subst. c. eam te. de rescript. l. fin. C. de rescript. milit. l. 2. C. de noxi.* & si hoc non intelligeretur de iure, sequeretur, quod Papa voluisset sustinere Regem Franciæ contra Imperatorem in his que facere non posset, &

sic in male gestis, quæ videtur illicita: unde ex eo fonte, ex quo iura proueniunt, sequeretur iniuria, quod non est dicendum. Ex quo credo dicendum, quod ille rex. *in d. c. per venerabilem. loquitur de iure, & non de facto, contra gloss. ibi, contra quam etiam tenent Inn. Abb. Fel. & plures alij in d. c. nouis, extra de iudic.*

Et facit text. *in d. c. nouis, extra de iudic.* pro huiusmodi interpretatione, quod ille text. *in d. c. per venerabilem.* debeat intelligi de iure & non de facto, secundum gloss. ibi, sic inducendo. Dicit enim ibi rex. *non enim intendimus de feudo, cuius ad ipsam spectat iudicium.* loquendo de rege Franciæ, in quibus verbis facio hoc fundamentum. Si enim Rex Franciæ habuisset superiorem Imperatorem in temporalibus, non potuisset cognoscere de causa veniente inter ipsum & Regem Angliæ; tunc suum vassallum occasione comitatus Pictauieni. cum ageretur de causa feudali, sed debuisset Imperator cognoscere. *et apud quem vel quos questio feudi terminatur, in v. lib. feu. & faciunt quæ dicit Bal. & Jac. de Beluis. & alij in cap. i. de iustit. in maritima facta.* Quod si est questio inter maiores, ut sunt Duces, Comites & Reges, in quibus non potest faciliter habere iudicium, Imperator est iudex, & non alius. *c. i. de lege Curat. n. v. lib. feud. idem Bald. in l. i. ff. de rerum diu. Cam ergo ille text. in d. c. nouis, dicat, quod illa questio feudi debuit determinari per Regem Franciæ dominam feudali, cum ad eum spectet & non ad alium, patet, quod de iure Imperatori non subiacet. Et hoc ibi tenet Panor. duabus rationibus, quas vide, imo nec vnquam iugum Imperij suscepit, ut tenet Lucas de Penna, in l. v. r. c. de colon. Palestina, l. ii.*

Ex quo sequitur, quod si Rex Franciæ non sit illi subditus, quod ipse Imperator non est mundi dominus, quod indubitanter teneo verum ex supradictis & multis aliis rationibus, quæ hic possent adduci: sed cum ex euidencia rei, & per existentiam aliorum Regnorum, quæ semper fuerunt in esse tempore Imperij Romani, dicendam est indubitanter, quod nunquam fuit vsque ad hæc tempora aliquis Imperator, qui faceret vniuersalis mundi dominus.

Ex quo tamen Romani præ cæteris maiorem dominationem in hoc seculo habuerunt, & exinde nomen Regum odiosum fuisse apud eos, assumpserunt pro eorum Principe post Reges, Consules & Dictatores, nomen Imperatoris. Ideo videtur inter omnes huius mundi Principes ratione illius dignitatis esse primus & cæteris excellentior; non tamen per hoc sequitur, quod sit mundi dominus, & sic quod alij propterea eidem subiciantur; quoniam nunquam fuit ita ordinatum, neque à Deo, neque eius Vicario, neque ab habentibus potestatem hoc ordinandi seu disponendi.

Potest tamen dici, quod adhuc rex Franciæ ita potest dici Imperator in suo regno, prout infra dicam, prout Rex Romanorum in suo regno dicitur Imperator: & quod tale Imperium est ita in Rege Francorum, sicut in rege Romanorum. Cum, ut habetur in Chronicis Eusebii, Imperium fuerit translatum de Græcis ad personam Caroli Magni Regis Francorum, & facit *62. l. ff. c. ego Ludouicus. & ibi nat. in vlt. gl. ff.* Et virtute istius translationis Carolus Magnus, & sui successores receperunt potestatem imperialem in omnibus regnis, prouinciis & terris: Præsertim occidentalibus, quæ non erant ante tempus dictæ translationis sub potestate dicti Caroli, & etiam petendi & exigendi à Regibus & Principibus Regnorum, prouinciarum, & terrarum huiusmodi subiectionem Imperatori debitam: ita quod sicut olim populus Rom.

ius & potestatem transtulit in Imperatorem, ut patet *ff. de orig. leg. 2. §. sed et quod Principi. ff. de cõstit. Princ. esp. leg. 1.* Et postmodum, ex diuisione ipsius Imperij, quæ fuit per Carolum Magnum, Aquiligrani solenniter congregatis omnibus proceribus totius Regni, Ludouicum filium suum Aquitanicæ Regem cunctorum consilio sibi totius Regni & Imperialis nominis hereditatem sub anno Domini 800. constituit. Impositoque capiti eius diademate Imperatorem & Augustum appellari iussit. Richardum vero nepotem suum filium Pipini filij sui Italiæ præfecit & appellari iussit. Post hoc idem Ludouicus, qui Pius est cognominatus, mortuo patre suo generalem conuentum Aquiligrani sub Anno domini 817. habens, filium suum primogenitum Lotharium nominis atque imperij sui constituit, & cæteros Reges appellatos, vniu. Aquitanicæ, scilicet Pipinum, alterum Baniaricæ, scilicet Ludouicum præfecit. Ex quo ex huiusmodi translatione semper remansit potestas Imperialis apud Francos: Imo primo habuerunt nomen Imperatoris, cum dicto Ludouico fuerit impositum diadema, & Imperator & Augustus ex iussu Caroli Magni vocatus fuerit. Et licet postmodum anno Domini 84. orta fuerit guerra inter tres fratres, videlicet Ludouicum, Carolum & Lotharium, post bellam inter eos habitam, anno præcedenti apud pagum Anrissiodoreum, in loco, qui dicitur *F. tuncis*, in quo à neutra parte fuit triumphatum, secundum Eusebium, & Imperium remanserit apud Lotharium, qui appellatus fuit Imperator: tamen potestas Imperialis etiam remansit apud Carolum, qui habuit Regnum occidentale Francorum, à Britannico mari, vsque ad Mosam fluium, & vocatus fuit Rex Gallicæ: Sed tamen cum potestate Imperiali in suo Regno, quam semper vsque nunc exercuit, & adhuc exercet, faciendo ea omnia, quæ Imperator in suo imperio. Ex quo etiam potest dici, quod præscriptio tanti temporis, cuius initij memoria non extat, in contrarium ei prodest. Dicit tamen *Balan. in de prohib. feudi aliena. per Feder. §. si. col. per. in fin.* quod licet dictus Rex Franciæ sit super omnes Reges, & quo ad subditos suos sit in Regno tanquam corporalis Deus, non tamen, ut dicit, est alter Imperator.

Sed quia tamen postmodum ab Ecclesia Romana maior dignitas reputatur dignitas Imperatoris, & propter approbationem, quam fecit Ecclesia Romana de imperio, illud transferendo de Francis, seu Gallis in Germanos, in personam Othonis: de quo legitur *in cap. synodo. 64. dist. 110.* quam Regum, in omnibus locis indifferentem: extra Regnum Franciæ semper Imperator sedet à dextris & Rex Franciæ à sinistris, & sic præcedit Regem Franciæ propter autoritatem & preminentiam, quam habet ab Ecclesia, ex vñctione & coronatione, quam recipit ab Ecclesia Romana, ut dictum est, & habetur *in c. per venerabilem. extra de elect. & notatur in pluribus locis.* De huiusmodi translatione est magna altercatio. Sed cum non sit magnæ utilitatis, & sit iam hæc pars satis onerata, me remitto ad tractatum, Ioan. le Cyrier *de primogenitura, in 12. q. secundi libri ubi per 7. aut 8. col.*

Vlgesimanona cõsideratio. An etiam, si electus in Imperatorem nondum sit coronatus, qui ante coronationem dicitur tantum Rex Romanorum, præcedere debeat Regem Franciæ. Hæc questio fuit hoc anno Domini 1521. in mense Septembri in oppido Calleti, vbi fuerunt ambasciatores & legati Caroli illustrissimi electi in Imperatorem & Regis Hispanorum: inter quos erat nobilis & præstantissimus vir Dominus Mercurinus Cancellarius electi in Imperatorem;

& legati Francisci Christianissimi Regis Franciæ: Inter quos erat Nobilis & excellentissimus vir dominus Antonius de Prato, Cancellarius Regis Franciæ: inter quos fuit questio de præcedentia. Mouebatur prædictus Antonius ea ratione; quia prædictus Carolus, licet fuisset electus in Imperatorem, non tamen erat adhuc vnctus & coronatus, & sic factus erat Rex Romanorum, qui tanquam Rex Romanorum nõ vngitur, nec coronatur ab Ecclesia: & etiam licet esset Rex Hispaniæ; tamen, quia non vngitur, ideo dictus Cancellarius Franciæ debuit præcedere Cancellarium prædicti electi in Imperatorem: eo, quia Rex Franciæ erat vnctus & coronatus, prædictus vero electus in Imperatorem, & Rex Hispanorum non erat vnctus, nec coronatus.

Ex parte vero dicti domini Mercurini Cancellarij electi in Imperatorem, multa in contrarium dicebatur, & quod prædictus electus erat vnctus & coronatus ab Archiepiscopo Coloniensi, ad quem pertinet eidem Regi primam vnctionem & coronationem impendere, prout tenet Innoc. in c. venerabilem. extra de elect. dicam plenius.

Decisio huius controuersiæ pendet ex dubio sequenti, videlicet: Nunquid electus in Regem seu in Imperatorem à Principibus habentibus potestatem eligendi, vel à maiori parte possit statim ex ipsa electione licite nomen Regis assumere, ac bona Regni & Imperij, tanquam habens eandem potestatem, quam Imperator in Italia, & in alijs prouincijs Regno & Imperio subiectis administrare.

Ad istud dubium videtur primo dicendum, quod electus in Imperatorem non potest sibi assumere nomen Regis, nisi per approbationem suam ab Ecclesia factam, quod sic probatur: Examinatio personæ electi in Regem Romanorum, pertinet ad Ecclesiam Romanam. c. venerabilem, §. verum. extra de elect. clem. Romani. v. si præfatis itaque. de iureiur. Et non solum examinatio, imo approbatio & nominatio, vt dicit ibi text. Quæ quidem examinatio non videtur fieri ad alium finem, nisi vt examinata prius persona ipsius, vel saltem persona eiusdem electi, approbetur, vt sic ex tali approbatione demum possit, sicut in electis ad dignitates Ecclesiasticas regulariter obseruatur, vt patet in c. nosti. extra de elect. & in cap. qualiter. eodem tit. & c. auaritia. eod. tit. lib. 6. Ergo videtur, quod approbatio electi in Regem Romanorum, etiam si sit electus à Principibus in concordia, peti debet ab Ecclesia Romana, antequam administret, nec nomẽ Imperatoris assumere, vt dicit gl. in d. clem. Romani. in verb. futurus. ibi: Ego enim quem ad hoc alleg. Felin. in c. iam te. in 2. col. extra de rescript. vbi ample ponitur materia de electo, quam potestatem habeat ante consecrationem, seu confirmationem.

Secundo, sic: Si Rex Romanorum ex electione concordia vel à maiori parte Principum electorum facta possit statim administrare iura & bona Regni imperij; ergo vnctio & coronatio, quæ Regi Romanorum Aquilgrani per Archiepiscopum Coloniens. & vnctio & coronatio per Archiepiscopum Mediolanen. in villa Modinen. secundario eidem ante vnctionem & coronationem Imperialem consueuerunt impendi, vt etiam notat. per Ioan. Andr. in d. clem. Romani. viderentur superflua & inanes, & de nihilo viderentur seruire, quod est absurdum & inconueniens, cum tales vnctioes & coronationes non videntur esse sine rationabili causa inductæ.

Tertio sic: Rex Roman. non habet eandem potestatem, quam Imperator, qui non dicitur Imperator, nisi

post vnctionem & coronationem; cum vt habemus in l. bene à Zenone. C. de quid. p. ascript. in si. vbi Imperator non concedit priuilegium ante infulas imperiales suscepras: Per quarum susceptionem intelligimus coronationem Imperialem: & sic videtur, quod Rex Romanorum non habet eandem potestatem, quam postea factus Imperator. & facit text. in l. ables. ff. de excusat. iur. quem ad hoc allegat Barba. in cap. eam te. in 2. col. extra de rescript.

Quarto faciunt text. in cap. in nomine Domini. ver. eligatur autem. ibi: & futurus 23. dist. & in c. venerabilem. §. v. erum. ibi eligendum in Regem, vel Imperatorem postmodum promouendum. extra de elect. & in l. Romani. verb. priusquam de iureiur. vbi dicitur: Ego enim Rex Romanorum futurus Imperator. Ex quibus omnibus patet, quod primo quis efficitur Rex, & postmodum futuro tempore Imperator, & sic Rex non videtur habere eandem potestatem, quam Imperator: cum Rex prius existens postmodum promoueatur in Imperatorem, vt sic aliquid importet plus promotio in Imperatorem, quam in Regem.

Quinto sic probatur: Nam nihil operatur antequam sit. leg. i. ff. de collat. bonor. §. si impuber. vbi dicit, præmatura est enim collationis species, cum adhuc viuatis, cuius de bonis quarta debetur. leg. 1. §. ex hoc rescripto. ff. de ver. re. iur. leg. quoties. ff. de nonatio. Sed Imperator in sua coronatione dicitur citri, & sic incipere esse. l. omnes. C. de feris. ibi: vel ortus imperij prouulerunt. q. ibi gl. qua exponit: d. est, coronatus. ergo ante hoc dicit Ioan. Andr. in d. d. libri. 6. in gl. quæ incipit, care debes. Et tribus coronis coronari debet, vt notatur per eum in clem. Romani. elect. & dixi supra.

Sexto probatur sic: Furtius est omnis actus & illicitus, qui exercetur in re præter voluntatem domini vel custodis, etiam si exerceatur per eum, cui traditio fieri debet. l. si ex stipulatione. ff. de acquir. poss. §. nec ex vera. Cod. de quid. p. ascript. sed per Christum B. Petro & successoribus tradita sunt vtriusque Regni gubernacula, cælestis, scilicet, & terreni. 22. dist. in c. omnes. 15. questi. 6. c. alius. & c. nos sanctorum. & c. iuratos. 1. questi. 4. ca. quia prælatus. in princip. & c. Apostolice. de re iud. in 6. Quicumque ergo sine voluntate successoris beati Petri terreni Regni gubernaculũ assumit, rem illicitam facit. quod optime probat Innocentius per rationes, in cap. licet ex suscepto. de foro compet. & probatur in dict. cap. Venerabilem. extra qui filij sint legit. quod etiam probatur. Psalm. 135. vbi dicitur: Qui fecit Inimaria magna. Solem in potestatem diem, Lunam & stellas in potestatem noctis. in quo transumptiue significatur Sacerdotium & Imperiũ, vt per solem sacerdotium significetur, per lunam imperium demonstratur. cap. solita. extra de maior. obed. Luna autem non lucet, nisi per influentiam Solis; ergo nec Imperator nisi per influentiam à Papa. & cum hoc bene facit, d. l. bene à Zenone. supra in quarto fundamento. allegata in fin dum dicit; Imperiales suscepimus infulas. vt dicatur infula, quasi influa siue influentia, de quibus infulis habetur in l. si. C. de iudic. & in auth. si vero. C. ut omnes iud. tam civil. quam milit. in princ.

Septimo probatur sic: Nullum imperfectum operatur perfecte, alias perfectum ab imperfecto non dignosceretur, l. adijcia. §. perfectissime. ff. de adit. edil. Perfectum autem non est, cui aliqua particula deficit. l. cum Syllanianum. C. ad Syllan. Probat Philosophus 5. Metaphys. c. de perfecto. & hoc etiã probat lex, dicens, neque balneum, aut theatrum fecisse intelligitur, qui ei propriam formam, quæ ex consummatione contingit, non dedit. l. si is qui quadringenta. §. quedam. ff. ad leg.

ff. ad leg. Falcid. Hinc dicit Dom. meus Ias. in *leg. si pro fundo.* & in *l. sub preterito, 2.* & in *2. col. C. de transact.* quod imperfectum & nullum idem sunt, sed constat quod ante approbationem, vñctionem & coronationem aliqua pars imperiali dignitati deficit, alioquin esset superflua: quod nemo sanæ mentis probavit, ut *l. si sta quis stipulantis, ff. de euct. l. posthum. ff. de capt. & postum. reuer.* ergo non est perfecta, & sic non potest perfecte imperialia operari, quod posset, si ea quæ sunt iurisdictionis, libere exercere posset; cum tota sua potestas in hoc consistat.

Octavo probatur sic: Quoties sunt duo gradus successivi adiuicem ordinati existens in vltimo non debet attingere ea, quæ sunt primi, sicut Diaconus ea, quæ sunt Episcopi, vel presbyteri. *cap. Diaconus. & c. seq. 93. dist. 11.* vni commissum alius surripiat. *l. consulta dualia. C. de testam.* Et in electo in Imperatorem est considerare duos gradus. Vnum in quantum est Rex, alterum, in quantum promouendus est Imperator, ut *d. c. venerabilem. de elect.* & clarius in *d. c. in nomine domini. 23. dist. 11.* ibi dilectissimi filii nostri habeant. existens ergo in proximo gradus, scilicet Regis, non vsurpabit quæ sunt secundi, scilicet Imperij.

Nono probatur sic Præceps & præmature vitetur quis gladio ante efficaciam commissionem eiusdem. *l. obseruare. §. ff. de offi. procons. arg. leg. 1. de exc. rei iudic.* & quis administrationi imprudenter se immiscet ante administrationem decretam. *l. q. fin. C. verbur. iucela. & in Auth. n. v. hi qui oblio. habere perhib. res minor.* sed sic est, quod vterque gladius est apud Ecclesiam, quod notatur per verba Apostolorum, in quorum persona Ecclesia designatur: Ecce duo gladij hic, scilicet in Ecclesia: Et Christus dicit non superflua esse, sed dicit, sufficit: & ideo cum Petrus gladium exercuit, nequaquam ut abiiceret iussit, sed ut in vaginam conuerteret, quasi exercitium prohibens, non imperium auferens. Exercitium autem Imperatori committitur in approbatione, vñctione & coronatione. *arg. ff. de milu. testam. l. ex eo. & l. si Titius & in Auth. de defens. ciuit. §. interim. coll. 3.* ergo ante hanc commissionem administrare non potest.

Decima probatur: Electus ad militiam non prius miles est, quam stigmata receperit, & in numero militum sit descriptus. *l. ex eo. & l. si Titius. ff. de testam. milu. l. 1. stigmata. C. de fabricen. lib. 12.* Sic etiam Imperator licet sit in Imperatorem electus, donec habeat stigmata & insignia Imperatoris, non debet dici Imperator.

Vndecimo: Nam cum post eius electionem requiratur confirmatio Papæ, & ingressus officij per coronationem, *suribus supra alleg.* Sequitur, quod ante non habet plenariam potestatem; ergo non potest officium in inuitum exercere. *l. Pablius. ff. de cond. & demon. in Auth. consulib. cap. hoc autem. coll. 4.* & in *Auth. de defens. ciuit. §. interim.* & *leg. post duos. C. de adu. diuer. iud. & ca. pen. extra de translat. pral.*

Duodecimo: Cum, ut ante dictum est, ante confirmationem, consecrationem & vñctionem, non dicatur Imperator, sed tantum Rex Romanorum; ergo potestatem Imperatoris habere non debet: cum carentia nomine carere debent & effectu. *l. à nullo. C. de f. riu. & ista tria vltima motiua facit Saly. in d. l. bene à Zenone. C. de quadrien. prescript.*

Contrariam tamen opinionem, scil. quod statim electione facta possit administrare, tenent Bart. Bald. post gloss. & Cyn. in *d. l. bene à Zenone.* Bart. in *extrat. ad reprimendum. in verb. Regibus.* & idem Bart. in *leg. ex eo. ff. de test. mil. & in leg. sed & reprobari. in princ. de ex-*

cus. iuro. & in prima constitutione Digestorum. in fin. princip. gloss. in c. legimus. 94. dist. 11. Innoc. in *c. cum terra. extra de constit. Collect. in. in cap. nosti. in fin. & ibi in apostillis. in ver. sic nec imperat. extra de postulat. pral. Pan. in c. venerabilem. extra de elect. Felin. in *c. eam te colum. 2. ver. similiter. extra de Reser. Oldr. consil. 168. & consil. 199.* Albe. de Rosa. & Saly. in *d. l. bene à Zenone.* qui mouentur rationibus seqq.*

Primo, Quia sicut matrimonium mutuo consensu perficitur. *ff. de reg. iur. leg. in prius. cum similib.* ita mutuo consensu eligentium, & electi acceptantis, debet dici esse perfectum, & est similitudo bona: Quia sicut maritus vxorem tenetur defendere, ut *Insti. de iur. rit. §. paratur.* Ita & Imperator Rempublicam in vniuerso, & in particulari, ut in *d. l. bene à Zenone.* & *Cod. de nono Codice componer. in princip.* Sed videtur, quod ista similitudo non sit bona, cum, ut dicit Rodfredus Beneuentanus in *ibellu. iuris Canonici, sub titu. lo. de sponsalibus in 1. cap.* Sicut matrimonium per sponsalia initiatur, per verba de præterito completur, & per copulam carnalem consuminatur: Ita matrimonium per electionem post consensum initiatur, in confirmatione ratificatur, & in consecratione consuminatur. *l. licet. & ca. inter corporalia. extra de translat. pral.* & etiam dicit Eucas de Pen. in *l. mulier. in prin. Cod. de incolu. l. 10.* quod matrimonium tantum dicitur inchoari per sponsalia, & consummari per copulam carnalem, allegat iura allegata.

Ex quo mihi videtur dicendum, quod ista similitudo non est sufficiens ad æquiparandum vnum ad aliud, ita quod sit verum argumentum, cum etiam si similitudo esset vera, quod non tantum concludit identitatem, nec habet eandem rationem: & ideo non valet argumentum. Panor. in *cap. quòd nam frequenter. §. fin. in pen. col. extra ut lit. non eor.* Quasi similitudo non sit commoda, in ratione nihil operatur, ut dicit idem Panor. in *ca. cum dilectus. in 3. o. extra de ordine cooni.* & ideo cum hic sit alia ratio in matrimonio carnali eo, quia solus consensus facit matrimonium, non concubitus, ut dictum est, & nihil vltra requiritur ad perfectionem, non est hoc casu arguendum ad hunc casum: cum sola electio etiam cum consensu illius non faciat cum Imperatorem; imo requiritur consecratio vñctio & coronatio, *suribus supra allegatis;* igitur, &c.

Secunda ratio Salyet. & aliorum pro hac opin. est talis: Quoniam, ut dicit, eiusdem virtutis & potestatis debet esse electio facta à Principibus Alemanniæ: cuius potestatis & effectus erat electio facta à populo Romano. Cum subrogatum sapiat seu assumat naturam subrogati. *l. si cum. §. qui iuraturum. ff. si quis è inuentionib. l. 1. §. hac actio. ff. si quis liber esse iuss.* Sed electio olim facta populo Rom. acceptance secuta, erat tantæ potestatis, quod omnem iurisdictionem transferebat in principem seu Imperatorem. *l. 2. §. nouissima. ff. de orig. iur. & §. inuic. & postea in Imperatorem. leg. 2. §. Cum enim. Cod. de veteri iure enucl. & leg. 1. ff. de constit. Princip.* ergo & electio facta per illos Principes Alemanniæ subrogata loco populi Romani. *cap. venerabilem. de elect.* idem debet operari & sic sequitur, quod virtute suæ electionis præest legi, ut *ff. de legib. l. 1. §. Princip. & C. de legib. l. digna vox.* Et per consequens habet potestatem beneficia & priuilegia concedendi, & contra iura dispensandi.

Itud Argumentum non militat hoc casu. Cum licet sit verum, quod ex electione facta per populum Romanum omnis iurisdictionis, & potestas, quæ erat penes populum Rom. fuerit translata in electum;

non tamen fuit translatum Imperium in eum; cum tunc nondum esset Imperium saltem specialiter aut specificè, sed erat solum potestas, quæ fuit translata in Consules, Reges & Dictatores. Qui non fuerunt Imperatores, nec iura Imperij habuerunt, Nisi quia tanquam habens administrationem Regalem etiam dici potest Imperator. 2. Reg. 8. ca. 1. b: *Iura Regis, qui imperaturus est vobis, ut supra dixi. Et solum Imperium habuit initium à Deo, ex quo potestas Imperij assumi debet ab eius Vicario; cum eidem omnis potestas data fuerit, ut habetur Matth. 28. ca. Data est ei potestas in cælo & in terra.*

Et etiam illa potestas, quæ erat in populo Rom. nõ est in electoribus, cum iurisdictione integralis esset penes populum, *iuribus supra allegatis*; non sic in electoribus, qui nullam iurisdictionem, nec potestatem Imperij habent, sed solum facultatem eligendi, *dist. capi. per venerabilem. c. Roman. supr. all. g.* Et etiam quia dicta potestas, quæ data fuit per populum Romanum, non potest extendere effectum suum extra iurisdictionem populi Rom. & quam tunc habebat; cum extra territorium ius dicenti impune non pareatur. *leg. si. ff. de iurisd. omn. iud.* Et ideo licet Electores habeant illam potestatem, quam habebat populus, non potest attendi, nisi quo ad regnum Romanorum; ex quo, ut videmus, per illam electionem dicitur solum Rex Romanorum: cum ut dicitur *text. in locis supra allegatis*, & postmodum fit futurus Imperator, scilicet per coronationem, vñtionem & consecrationem, ut dicunt text. iuris Canonici. & text. iuris civilis, scilicet *dist. bene à Zenone. in fin. ibi: ex eo tempore valitura, quod nuntio d. aino Imperiales suscepimus infulas.* Et etiam, ut constat ex *iuribus supra allegatis*. Electio, quæ fit simpliciter subrogata in locum alterius electionis, quæ fuit facta per populum, cum in hac sint additæ aliæ solennitates, & fuerit alio modo limitata, & qualificata: Et ideo cum suis limitationibus debet procedere, ut scilicet per electionem tantum fiat Rex Romanorum, & postmodum per coronationem, vñtionem & consecrationem futurus Imperator.

Tertio arguit Salycetus sic: Negari non potest, quin ante coronationem Rex Romanorum appelletur, ut dicitur vere *dist. ca. venerabilem. de elect. & in c. in nomine Domini. 23. dist. & si sic, quod Præpositus est ad regendum Romanos, & rempublicam Romanorum, ut in Authen. ut prapoz. nomen Imperat. in versi. mox autore Dec. & c. colla. 5.* Ergo omnem potestatem, quam Reges Romani habebant, habet, & quæ illi facere poterant, potest. *d. s. in iro. igitur, &c.*

Ad hoc est clara responsio, quod Salycetus satis fateretur, quod non est Imperator, sed solum Rex Rom. ergo parvam habet potestatem: cum Reges Romanorum sint exacti, ita quod nulla potestas penes eos remanserit. *l. s. ex altis. ff. de orig. iur.* Et etiam: quia regnum Romanorum est hodie penes alium, scilicet penes summum Pontif. per donationem factam per Constantinum: igitur nullam iurisdictionem habet, & si habet, dicitur tantum habere habitum, & non exercitium: quod idem est ac si nullam iurisdictionem haberet, ut in simili videtur *Barb. in cap. noui. in 3. notabili extra de iudic.* Imo, si fuerit exactum nomen Regum, fieri potuit, cum etiam nomen Imperatoris possit per populum tolli. Quoniam, ut dicit Guil. de Gugn. & ibi Barr. qui eum refert, *in leg. non ambigunt. ff. de legib.* potest hodie adhuc regnare Imperatorem, & eidem tollere potestatem regiam: de quo dicto, an sit verum, vide *Barb. in d. c. noui. in 3. col. in 2. notab. extra de iudic.*

Quarto arguit idem Salyc. sic. Hoc est in Papà, quod ex sola electione, acceptione secuta, omnem habeat iurisdictionem *extra de elect. c. sp. licet de vitanda. 23. dist. in l. c. in nomine Domini.* ergo & idem in Imperatore. Cum utrunque, scilicet Sacerdotium & Imperium Deus de cælo constituerit, ut in *Auth. quomodo operentur Episcopos, in prim. colla. 5. de fid. instrum. v. i. col. 6.* Nec Imperator vllum superiorem cognoscit, sicut nec Papa.

Ad hoc etiam est facilis responsio. Quod cum Imperator se subiecerit iurisdictioni summi Pontificis, in hoc, quod teneatur ab eo consecrari, vngi, & coronari, ut dixi supra; quod Papa est ei superior, & si non in temporalibus, nisi habitu, saltem in spiritualibus: Cuius etiam Imperator est protector quo ad defensionem, cum adiunare debeat Papam in conseruatione suæ iurisdictionis, notatur per *Barb. in dist. ca. in 2. notabil. extra de foro compet. & cum acceptat Electionem de se factam per Principes Alemanie, cum fiat autoritate summi Pontificis & ex eius dispositione, videtur suam autoritatem approbare: Et ideo si illam approbet in vno, non in alio reprobare potest. Cum, quod approbo, non reprobare. Ex quo ergo. Cum in constitutione facta per summum Pontificem sit expressè cautum & statutum, quod ex electione fiat Rex Romanorum, & postmodum Imperator per vñtionem, coronationem & consecrationem: sequitur, quod Papa in hoc est eo superior, & sic non est bona argumentatio de vno ad alium. Et licet multi teneant, ex pluribus rationibus, quod licet Imperator quædoque requirerit tales vñtiones, & coronationes, & consecrationes; quod tamen non tenetur illas petere & accipere necessario: videtur tamen dicendum contrarium: cum, qui assumit ius aliquod in vim alicuius iuris debet illud in totum approbare, nec potest in eo, in quo ius assumit, approbare, & in alio reprobare; quoniam cum, ut dicitur *text. in cap. venerabilem. de elect. & in clemen. Roman. de iur. iur.* Principes Alemanie habent potestatem eligendi Regem in Imperatorem promouendum: videtur, quod non possunt illum eligere, nisi sub illa conditione, & qualitate eidem data. Quoniam vnum approbando, scilicet actum Electionis aliud reprobare non possunt, scilicet qualitatem vel conditionem, ut satis facit *text. in l. in causa ff. de procurat. & l. Aureliu. §. idem quasius. vbi Barb. ff. de liber. leg. vbi dicit, quod quis non potest approbare pro parte scripturam, & illam pro parte reprobare. Et infinita ad hoc per Fel. in c. venerabilis. in 6. col. versic. limitat. 2. extra, de excep. & in c. Capitulu. in 11. col. extra de refer. per Alex. in conf. 88. in 1. vol.**

Trigesima consideratio. Rex Francie in suo Regno Imperator dicitur, sic dicit *Bald. in l. exemplo. C. de probat.* & est tanquam stella matutina in medio nebule meridionalis, ut dicit *Bald. in tit. de feuds alienat. per Federic. in ult. col.* Sitque corporalis Deus in Regno suo. *Bald. in Auth. hoc amplius. vers. quarto. in filius Regis. C. de fidei commiss.* qui lege intellectus regitur, & est apud nos polus antarcticus *Bald. in conf. 416. in 1. part. in temporalibus, nullum superiorem recognoscens. c. per venerabilem. extra qui filij sint legit.*

Et licet Bonifacius XIII. per suam constitutionem missam Philippo Pulchro Regi Francorum, declarauerit Regnum Francorum eidem subesse in temporalibus: Tamen Clemens V. eius successor eam reuocauit, prout liquet in *Extranag. meruit.* de qua per Ioan. de Monthelono conciuem & contemporaneum nostrum, in suo *Promptuario iuris, in verb. Galles, in his verbis: Vel quis dedit Gallo intelligendum. Que verba*

verba adaptat ad Regem nostrum Christianissimum, ponens illam extrauagantem in his verbis: *Merus charissimus, filij nostri Philippi Regis Francorum illustris syncrea affectionis ad nos, & Ecclesiam Romanam integritas, & progenitorum suorum præclara merita meruerunt: Merus in super regnicolarum puritas ac deuotionis sinceritas, ut tam Regem, quam regnum fauore beneuolo prosequamur.* Hinc est, quod nos Regi & Regno per diffinitionem & declarationem bonæ memoriæ Bonifacij Papæ VII. prædecessoris nostri, quæ incipit: *nam sanctam*, de qua supra, omnes integræ subesse Apostolicæ sedi declaratur, nullum volumus vel intendimus præiudiciū generari, nec quod per illam Rex, Regnum & Regnicolæ prælibati amplius Ecclesiæ sint subiecti Romanæ quam antea existebant: sed omnia intelligantur esse in eo statu, in quo erant ante diffinitionem præfatam, tam quantum ad Ecclesiam, quam etiam ad Regem, Regnum & Regnicolas superius nominatos. Ita dicit text. in *d. extrauag. 1. Clem. de priuilegiis*, habens immediate Regnum à Deo: cum oleo sancto unctur super omnes Christianorum Reges, coronam libertatis & gloriæ obtinet. Ita quod super vexilla prima inuictissimi Regis Francorum nemo præsumere debeat honorem. Bald. in *tit. de prohib. feud. alien. per Federic. in visibus feud. & in consil. 1. 1. volum.* Cuius verba totus mundus regitur. Bald. in *c. 1. de renunciat. supra ipsam iurisdictionem in suo Regno habens.* Franc. Cart. in *consil. 49. col. 33. & 34. ibi; non ostenditur.* Ant. Corset. in *apostillis ad Pan. in c. qua Ecclesiarum. in 2. col. extra de consil.* Ita quod etiam Prælati non possunt confirmari, nisi ab eo laudentur & inuestiantur. *c. Adrianus. le premier. 63. dist.* Nec bona temporalia Clericorum alijs legibus & constitutionibus decidi & determinari, seu subiici, quam suis ordinationibus & constitutionibus. Bald. in *c. cum venissent. de eo, qui mittit in poss. causæ rei seru.* Habens eandem potestatem & maiorem in suo Regno, quam Imperator in Imperio. Card. Alex. in *c. 1. qua sunt reg. in visib. feud.* Hinc Monarcha in suo regno dicitur. Soz. *consil. suo 77. in 1. col. & consil. suo 175. in 2. col.* Qui etiam inter cæteros excellentissimus dicitur. *c. excelle. in finem. 10. q. 3.* & etiam gloriosissimus nuncupatur. *c. hoc quippe. 3. q. 6.* Et dixi de aliquibus ex prædictis in *ro. fuer. nostris Ducatu Burgund. in tit. Des. successions des Bastards. §. 3. in gloss. ab intestat. ver. nunquid autem.* Et etiam magnificus dicitur. *c. nouit. de offic. deleg. & illustris, & nouit. de iudic.* Et qui etiam Christianissimus dicitur, ut habetur in extrauag. Iob. XXII. quæ incipit: *prodians*, cuius nominis magna est dignitas promissa à Propheta. *Esa. 62. vbi dicitur: Vocabitur nomine nouo, quo Dominus vocauit eum, & eius corona gloria in nomine Domini, & diadema regi in nomine Domini datus.* De quo Ignatius *Epist. 2. in libris Dionysij ad Magnesium ex Smyrnia.* Ita quod nemo alius habet ita pulchrum nomen in iure ad instar Iustiniani Imperatoris, qui etiam Christianiss. dicitus fuit, ut in *Epist. inter clar. u. C. de summa trin. & fide Cathol.* Qui est super omnes Reges. Bald. in *tit. de prohib. feud. alien. per Federic. §. fin. in pen. 61.* & aliquos ex his titulis ponit Iac. Bonaudi in *suo Panegyrico impresso vna cum opere Io. de Terra rubea, vulgo, vinea Ecclesie, nuncupato, in 9. & 10. col.* vbi ponit priuilegia Regis Franciæ, & etiam in *13. column.* dicit, quod licet non sit ex Alemania, eligi tamē potest in Imperatorē.

Et dicit S. Tho. in *4. sentent. dist. 19. art. 3. in solut. 2. l. arum.* quod orans pro Rege Franciæ habet centum dies indulgentiarum concessarum à Clemente, & deorsum ab Inno. IV. Ex quo laudandum est hoc: cum ita

dicebat esse faciendum *Baruch. 1. ibi: Et orate pro vna Nabuchodonosor Regis Babylonis, & pro vna Balihassar filij eius, ut sint dies eorum, sicut dies cæli super terra, &c.*

Habet multa iura & singularia priuilegia, quæ non habent alij Principes: de quibus plene per Io. Ferauldum in *suo tract. de iuribus & priuilegijs Regis Francorum.* quæ consistunt in parte ex sacra vntione cælitus demissa, Ex aurea flamma, quæ est vexillus Regis, Ex appetis miraculis, quæ Reges Franciæ faciunt etiam ipsis viuentibus sanando infirmos, ex illa infirmitate, qua miraculose tres Reges, qui adorauerunt Christum, sanant in locis, vbi venerantur: Et dixi in *consuetud. nostris Ducatu Burgund. in proemio. in verb. Du saint Empire.* & per Ioan. de Selua in *suo tract. de benefic. in 2. par. in 22. q. 2.* vbi scribit decem priuilegia Regi Franciæ concessa, & amplissime de priuilegijs Regis Franciæ, ipsi soli specialiter concessis. Et quæ solus facere potest, scribit Iacobus Bonaudi in *suo Panegyrico impresso, vna cum opere Ioan. de Terra rubea:* vbi inter alia in *18. col.* dicit, quod præcedit omnes alios Reges Christianos.

Ideo non debet sequi Imperatorem, tanquā non eidem subditissimo si conuenirent simul, ambo lateraliter pergerent, secundum quod recitat alias audiuisse ita fuisse factum Guido Papæ *decis. sua. 239.* & prout refert Guaguinus *lib. 10. c. 2.* de Carolo Romanorum Imperatore, & Carolo V. Francorū Rege simul transuentibus, qui lateraliter per portā transuerunt simul: Dicit tamen Guaguinus in *loco supra allegato*, quod Rex Romanorum tunc à dextris sedebat, & deambulabat: Rex vero Fraciæ à sinistris; sed sic est, quod qui sedet à dextris, est in digniori loco, ut infra dicam: Igitur videtur, quod Imperator in digniori loco.

Sed ad hoc potest dici, quod de duobus contendentibus de paritate, qui prætendit maioritatem, non est magnum inconueniens, si simul deambulando detur dextra prætendenti maioritatem per illum, qui prætendit se esse æqualem: Et ideo; quia non solum Imperator pretendit æqualitatem cum rege Franciæ, imo maioritatem: & Rex Franciæ pretendit cum eo equalitatem potestatis in suo Regno: Ideo nimirum si permittit, quod illi detur dextra simul deambulando.

Et aduerte etiam, quod Imperator Sigismundus assistens in Parlamento Parisiensi, anno domini 1415, die 15. mensis Ianuarij curia tacete, creauit militem, quod ægre tulit Rex, & eius magnum concilium, sub silentio tamen præterit, ut refert Enguerranus de Monstrelet in *suis Chron. vol. 1. c. 155.* Sed tamen si ratione, cum prædicta non arguant superioritatem, nec præminentiam, vltra potestatem regiam. Cum etiam vnus ex parib. Franciæ si ibi tunc adstitisset in absentia Regis creare militem potuisset: cum creatio militis non importer collationem dignitatis; quia militia non est dignitas, ut notatur per dom. meum Ias. in *l. fin. C. de testam. milit.* & dixi infra in *9. par. in 19. consil. vbi dixi*, quod militia non est dignitas, imo miles potest alium militem facere, ut dicit Bart. in *l. 1. in 10. colum. ver. 4. inferitur. ibi: sed circa prædicta. C. de dignit. lib. 12.* & vide Corset. in *tract. de potest. re regia. q. 80.*

TRigesima prima consideratio. Rex Franciæ tanquā Imperator in suo Regno solus in tēporalib. omnibus tam laicis, quam clericis præesse debet. not. per Innoc. in *c. non erunt. de senten. excommun.* Et ibi bene dicit Panorm. in *c. cum verum. in fin. de foro cōp.* quod Rex præfertur & præsidet quibuscunque prælatis feuda tenentibus ab eo, maxime Rex noster Fraciæ: eo, quod oleo sancto vntus est, cælitus demisso

in persona Clodouei Regis Francorum primi Christiani, medio Clotildis eius vxoris, filia Regis Burgun. Imo in eo habet locum *c. solta. de maior. 37. obed.* de quo murmurant plures contra Principes huius seculi præcedentes Episcopos & Cardinales ab eis feudatentes.

Et sic est conclusio verissima, quod in suo regno omnes quoscunque præcedit. Imo etiam extra regnum in loco indifferenti omnes, quoscunque huius mundi reges Christianos præcedit, cum primus nominetur inter reges Christianos enumeratos per doctores, vt per Alberic. in *rubr. de statu homi.* Anton. Corset. in *tract. de potestate regia, quest. 21. 22.* Boerium in *suo tract. de autoritate & præeminencia sacri magis Concilii, in 1. part. & dicit Bald. in §. si. specul. col. de prohib. feu. alic. per Federic.* quod est super omnes reges. Et ita habetur in obseruantia Romæ, & ita fuit alias dictum per multos summos Pontifices, quod legati regis Franciæ præcedere debeant omnes & quoscunque alios legatos aliorum regum, etiam si sint legati regis Hispaniæ, qui Catholicus dicitur; & merito; cum reges Franciæ Christianissimi dicantur ad instar Imperatoris, qui sic dicitur *Enchiridion. clarus Cod. de summa Trinit. c. 1. Eccl. in a. 97. dist. 11.* Imo etiam sanctissimus dicitur *1. 2. de mat. hb. restituend.* Et hoc ex multis seruitiis sedi Apostolicæ impensis, vt habetur in pluribus & diuersis locis per Guaguinum. quæ potius laboriosum esset inuenire, quam subtile.

Et licet Reges Franciæ fuerint inuictissimi pugiles pro Ecclesia Dei, Ecclesiæ Christi, & libertatem veri zelatores: tamen inter ceteros fuerunt duo.

Primus, tempore Stephani Papæ, fuit Pipinus, contra Gayfirum Aquitanix Ducem, sacerdotum prouentus sibi vsurpantem, & contra Astulphum Longobardorum Regem: quem cum suo exercitu fudit, & dominia per eum occupata in Italia Ecclesiæ Rom. cuius erant, restituit, illiusque tyrannidem deleuit. Et de eo etiam fuerat prophetizatum per Ioan. in *Apoc. 14. c. vltra medium, b.* Et ecce nubem eade. temp. quam secundum Lyram ibi intelligitur regnum Franciæ, moribus, & fide præ ceteris candidatum, & super Pipinum Franciæ regem habentem in capite suo coronam auream; cum reges Franciæ corona aurea coronentur. Et in manu tuas, id est, potestate sua falcem acutam, id est, exercitum summe bellicosum, per quam Pipinus multas magnas habuit victorias, maxime pro Ecclesia Rom. contra dictum Astulphum regem graui tributo Romanos prementem. Et etiam Bononiam & Romandiolam Ecclesiæ Romanæ dedit, vt refert Spec. in *tit. de rescript. presentat. 9. ver. item quia obtentum, c. insequendo tex. Apocal. de quo supra.* Et alius Angelus, scil. Papa Stephanus, exiuit de templo, sc. Rom. Ecclesia, clamans voce magna, id est, deprecans ex magno affectu, ad sedentem super nubem, id est, super Pipinum Regem: mitte falcem tuam, & mete, scil. dirigendo tui exercitus potentiam contra Astulphum tyrannizantem; quia venit hora, vt metatur, id est, vt eius tyrannis per tuam potentiam tollatur; quoniam aruit messis, id est, ipse Astulphus, & exercitus obdurati sunt in iniquitate, & misit, qui sedebat super nubem, falcem suam in terra. Quoniam Pipinus Valida manu intrauit, & messuit terram; quia contra Astulphum viriliter pugnavit: & beato Petro reddere compulsi quæcumque sui iuris erant. Hoc ita interpretatus est dictum Apocalypseos Nicol. de Lyra in *d. 14. c.* Et de retributione Pipini ponit Guaguin. in *suis Chron. lib. 3. cap. 4.* quoniam Stephanus eidem, &

suæ posteritati benedixit, & eum, qui temeritate aliqua aduersus Francos bella moueret, communionem Christianam interdixit.

Alius vero Carolus Magnus Rex, in numerum Sanctõrum relatus, qui Ecclesiam auxit, Adrianum & Leonem I V. summos Pontifices ab omni tributo, & molestia liberauit. *c. Adria. & c. in synodo 62. dist.* Imperator factus est, eo, quia Imperium primo de Græcia in Francos translatum fuit, & deinde in Germanos: vbi adhuc, secundum gloss. in *cap. ego Ludouicu in fin. 64. dist.* & refert Arch. Flo. in *sua sum. in 3. part. tit. 22. §. 14.* & iuxta dictum Alex. maluit se disciplinis antecellere, quam opulentiis. Et quem etiam Iohan. in *Apoc. 14. c.* Ecclesiam liberaturum præuidit, dum dicit: *Et alius Angelus, sc. Carolus Magnus, exiuit de templo, sc. Nouiomensi, in quo fuit coronatus, habens & ipse falcem acutam, id est, exercitum fortem; imo exercitu patris sui Pipini fortiorem.* Et alius Angelus, sc. Papa Adrianus, exiuit de altari: ad quod præmissa celebratione, vt vellet Deus Ecclesiam protegere, venerat, & clamauit voce magna, id est, affectu magno deprecans Carolum, vt ei ferret auxilium. Mitte falcem tuam acutam, id est, exercitus tui potentiam, & vindemia Botros, sc. Longobardos, eorum auferendo potentiam; quoniam matura sunt vites eius, id est, Longobardi sunt destructione digni. Et misit Angelus, sc. Carolus Magnus, falcem suam, id est, exercitus potentiam, & vindemiauit vineam terræ; scil. auferendo potentiam Longobar. de terra Italia. Et misit in lacum iræ Dei magnum; quoniam Desiderium regem deduxit captiuum. Et calcatus est locus extra ciuitatem; quia regem cum vxore demisit in exilium extra terram suam. Et exiuit sanguis de corpore occisorum, scil. ex multa Longobar. occisione, quæ terribilis fuit vsque ad stræna: quia ex sanguine occisorum stræni militum Caroli fuerunt rubricati, vt in talibus bellis fieri solet, per stadia mille sexcenta. Nam fama huius victoriæ Caroli fuit longe lateque diffusa per quatuor orbis partes, vt ait de Lyra in *d. 1. c. licet gloss. in c. vne. de elect.* videatur quodammodo dissonare ab huiusmodi declaratione, qua dicitur, imperium fuisse translatum de Græcis in Francos; quia videtur dicere, quod translatum de Græcis in Germanos: sed illud reprehendit Zabar. Cum Carolus fuerit Rex Franciæ, & fuit Imperator ipse, & eius successores Reges Francorum per annos centum tres, & amplius vsque ad Astulphum: Cuius tempore, cum Ecclesia oppugnaretur à Berengario tyranno, nec Astulphus succurreret, in subsidium vocauit Othonem Ducem Saxonie, qui ei succurrit, & ob id per Leonem Papam VIII. constitutus fuit Imperator, & deinde remansit Imperium apud Germanos: Sed vt dicit, primo fuit translatum de Græcis in Francos, in personam Caroli, qui dicebatur Magnus, de cuius statura vide Vincen. in *suo Spec. Historial. lib. 5. cap. 1.* & de eius moribus & actibus eodem lib. in *cap. seq.* & per Guag. in *suis Chron. lib. 4. c. 1.* vbi plene. Qui etiam feruore fidei Christianæ plurima templa extraxit, & quæ dirupta recognouit, mandauit per locorum sacerdotes restitui atque restaurari.

Quorum duorum exemplum imitati omnes fere Francorum Reges, qui secuti sunt, magnis atque excellentissimis factis dignitatem fidei Christianæ, & religionis eiusdem conseruauerunt, atque ampliauerunt: De quibus ample per Io. Ferault. in *suo tract. de iurib. regni Franciæ*, quos plus laboriosum est discerere, quam subtile.

Cum hic Carolus Magnus tantæ amplitudinis & inte-

integritatis vit fuerit, vt postea neminem parem, nēdam superiorem Gallia habuerit: Inter alios mihi visum fuit, illum non fuisse silentio prætereundum. Ex quibus simul collectis potest indubitanter dici, quod Rex Franciæ propter eius claritatem, & synceram fidei deuotionem inter omnes Reges mundi est præferendus. Eo etiam, quia Regnum Franciæ vnica Ecclesiā vniuersalis fuit, & est de quo vaticinatum est *Esaï. 5.* Vineam factam est dilecto meo in cornu filio olei: Et sepiuit eam, & lapides elegit ex ea, & plantauit vineam electam: & edificauit turrim in medio eius, & torcular extruxit in ea. De quo Ioan. de Terra rubea in suo *iracliar. supra mentionato.* & secundum Lytā; intelligitur regnum Franciæ esse nubem candidam, quam præuidit Ioh. in *Apoc. 14.* cum sit moribus, & fide præ cæteris candidatum ac relucens. Et potest etiam dici ciuitas illa, quam præuidit Io. in *Apoc. 21. cap.* vbi ait: *Et vidi sanctam ciuitatem nouam descendente de caelo, a Deo paratam, sicut sponsam ornata viro suo, & audiuo vocem magnam de throno dicentem: Ecce tabernaculum Dei cum hominibus & habitabit cum eis, & ipsi populus eius erunt, & ipse Deus cum eis erit eorum Deus.*

Et etiam, quia Regnum Franciæ super cæteros obtinet, quod super reges iustitiam administrauerunt, & eam dilexerunt, & iniquitatem odio habuerunt, in fugando & eiciendo Indæos, & sectas Iudæorum, & hæreticorum. Ideo vixit eos Deus, præ consortibus eorum, ex quo inter cæteros Reges huius seculi præ dominantur. Quoniam Christianissimus Rex Francorum inter cæteros quoscunque Reges, oleo sancto cœlitus demisso, in coronatione Regis Clodouei, primi Christiani Regum Francorum: ad instigationem Clotildis, eius vxoris, filiz Regis Burgundorum inūgitur, vt habetur in vita B. Remigij. Cui in Baptismo Clodouei, fuit cœlitus demissa phiala, quæ dicitur ampulla, plena oleo sancto per columbam. Ex quo adhuc hodie Reges Franciæ vnguntur, & sacrantur in coronatione: vt refert Guag. in *sua chron. lib. 1.* quæ adhuc est, in abbacia S. Remigij, in ciuitate Rhemenfi. Et in qua solum apparet oleum tempore, quo sunt coronandi reges Franciæ: Quo tempore oleum, & non alio tempore, appareat; vt est notorium in tota Gallia, & sic licet sint alij reges, qui vngantur, non tamen oleo cœlitus demisso, vt est rex Franciæ ideo præ cæteris præferendus est.

Et aduerte quod sunt tantum quatuor reges, qui vnguntur, scilicet, Ierosolymitanus, Francorum, Anglorum, & Siculorum, vt habetur in *libro censuali Rom. Eccl.* secundum Alber. de Ros. *super gloss. rubr. ff. de stat. homin.* Alij autem non nisi ex privilegio, vel consuetudine, hoc ius habent. per Hostiens. & Goff. in *sum. de sacra unctio.* Arch. tamen in *c. 1. quoniam 10. dist. 1.* dicit, Quod olim & hodie Principes vngebantur, & vnguntur, per notata in *d. cap. 1. de sacra unctio.* Aluar. tamen in *cap. 1. in eu. quis dicatur Dux, Marches, Comes.* in *10. colum. ver. qui Reges vngantur* & qui non in *vibus feud.* dicit, Imperator vngitur, & coronatur tribus coronis, & cæteri quatuor Reges supra nominati, scilicet, Ierosolymitanus, Francorum, Anglorum, & Siculorum: de quibus fit mentio in iure in pluribus locis maxime de Rege Francorum, in locis ante allegatis. De Rege vero Angliæ, in *cap. noui. de iud.* & in *cap. non est. extra de sponsal.* vbi etiam fit mentio de Rege Britanniæ.

Cæteri vero, nec vnguntur, nec coronantur. Qui quidem sunt Castellæ siue Hispaniæ, qui hodie catholicus nominatur: de quo fit mentio in iure in

cap. quanto. de iure iur. Rex Legionis, Portugaliæ, Aragonum, Nauarræ, De quibus etiam fit mentio in *na nostrum. de iure iur.* & in *d. cap. quanto. de Rege Vincetrix* in subscriptione, *cap. 1. de probato.* rex Dacia, Bohemiæ, rex Armeniæ, rex Cordubæ, rex Cypriz, rex Cornachiæ, rex Numianiæ, rex Vichoniæ, rex Catholicus, rex Nauarchiæ, rex Colen. rex Mamiæ, rex Vologamiæ, rex Maioricarum, rex Minoricarum, rex Poloniæ, rex Scotiæ. Et omnes suprascriptos nominat Anton. Corfe. in *iracl. s. v. de potestate Regna. 14. q. 9.* & de Rege Scotiæ fit mentio in *c. clarissimus. C. de conuers. coniug.* & in *c. venerabilem. de elect.* de rege Vngariæ habetur in *c. licet. & in c. non est dicendum. de votis & voti redempt.* & in *c. intelligito. de iure iur.* & in *c. 1. de sacra unctio.* de Rege Gothorum *17. dist. c. consilia. §. hinc etiam.* de Rege Apuliz & Siciliæ, habetur in *c. veritatis. de iure iur.* De Rege Scotiæ habetur in *c. inter alia. extra de immun. Eccl.* & hæc dicit Iacob. Aluar. in loco hic ante alleg.

Aduerte tamen, quia fuerunt alia regna, vt regnū Burgundionū, vt refert Guag. in *sua chron. lib. 1.* cum dicit Clodouē regem desponsasse Clotildem neptem Godebaldi regis Burgundorū, & de his fit mentio in iure, in *1. Lusitaniam. ff. de censu. in canon. sic gens Anglorum. 56. dist. & in c. volumus. 11. q. 1.* & Iac. Berg. in *suo suppl. lib. 8.* vbi ponit initium regni Burgun. quod fuit in anno Domini post Christum 35. & etiam *ib. 9.* ponit finem, qui fuit post Christum anno Domini 488.

Et etiam est regnum Iuetoti, de quo fit mentio per Guag. in *sua chron. lib. 2.* vbi ait: Fuit inter familiarissim. Clotarij aulicos, Galtherus Iuetotus Caletus agri Rhotomagen. apprimè nobilis, & qui regij cubicularij primus cultor esset. Hic, pro tua integritate de Clotario cum melius meliusque in dies promeretur, reliqui aulici inuidet, de prauantes quodlibet ab eo gestū, nec desistant donec irritatum illi Clotarium petitis suffuris efficiunt. Quamobrem iurat Rex se hominem necaturum percepta Clotarij indignatione Galtherus pugnator illustris cedere Regi irato constituit. Igitur de relicta Francia in militiam aduersus religionis catholicæ inimicos pergit, vbi decem annos multis prospere gestis rebus ratus Clotarium simul eum tempore mitiorem effectum, Romam in primis ad Agapitum Pontificem se contulit, a quo ad Clotarium literis impetratis ad eum Sueitione agentem, se protinus confert Venetis die, quæ Parasceue dicitur, cogitans religiosam Christianis diem ad pietatem sibi profuturam. Verum literis Pontificis acceptis, cum Galtheum Clotarius agnouit, veteri ira tanquam recenti liuore percitus, raptò a proximo sibi equite gladio, hominem statim interemit. Tam indignam insignis atque innocentis hominis necem, religioso loco & die, ad Christi passionem recolendam celebri Pontifex inæquanimiter ferens, confestim Clotarium reprehendit, monetque iniquissimi facinoris rationem habere, se alioquin excommunicationis sententiam subiturum. Agapiti monita reueritus rex, capto cum prudentibus consilio, Galtheri hæredes, & qui Iuetotum deinceps possiderent, ab omni Francorum Regum ditione, atque fide liberauit. liberosque prorsus fore, suo syngrapho, & regni sceptris confirmat. Ex quo factum est, vt eius pagi & terræ possessio, regem se Iuetoti hæctenus, sine controuersia nominaret. Id autem anno *Christiana gratia 536.* gestum esse indubia fide inuenio. Hæc Guag. in loco ante allegato.

Aliud etiam ante fuit regnum Persarum, de quo supra dicti nullam faciunt mentionem: de quo fit

mentio in *l. mercatores C. de commerc. & mercat.* Sed illud regnum non est de his, quæ sunt sub registro Romanæ curiæ, quod tamen aliquando fuit Regnum Burgun. cum Burgundij fuerint Christiani ante Gallos, & Francos, per multos annos & ultra, cum Galli effecti fuerint Christiani, anno Domini 479. post Christum, vt constat ex *Iac. Bergomen. lib. 9.* quando ponit tempus, quo baptizatus fuit Clodoueus post Christum, qui effectus fuit Christianus medio & horratu Clotildis eius vxoris, filix Childerici Regis Burgundorum, vt dicit ibi *Iacob. Bergomensis.* Et de dicto Regno Persarum & pluribus aliis vide *Iaco. Bonandi in suo Parægyptico. 19. col. vsque ad 26.*

Et, vt plenius declarentur excellentiæ claritates, & præminentix Regis Francorum qui omnes alios antecellit, insequendo doctrinam *Ioan. Ludo. Vivald. in suo opere regali. in 11. lib. de laudibus, & triumphis trium liliorum Franciæ.* & *G. Benedict. in sua rep. c. Rayn. in versic. duas habens uxores. à num. 79. vsque ad num. 126. de testam.* Et recitat *Enguerranus de Montrelet,* quod anno Domini 1420. cum Rex Franciæ, & Rex Angliæ simul intrarent Parisiensem ciuitatem, Rex Franciæ equitabat à dextris, & primus osculatus est reliquias sanctorum. Et vide per eundem *1. 1. volum. Coronice. c. 1. dem. cap. 132. in prin.* Dico, quod claritas, nobilitas, & excellentia Regum Franciæ, ex multis super omnes alios Reges perpendi, & cognosci potest, vltra superius dicta, maxime ex scuto cœlitus demisso, in quo plura comprehendantur: Quoniam perseverante vsque ad hanc ætatem fama valgo dicitur: Quod olim Reges Franciæ, pro scuto, tribus buffonibus vtebantur; quod tamen non erant sine mytherio: & hoc credo fuisse; eo, quia sicut de natura buffonis est, in quacunque parte terræ sit, semper se collocare in meliori, & in pinguiori loco: Ideo, cum Rex Franciæ ex vniuersali mundo meliorem pinguiorem, & vtiliorem terram teneat, & habeat, ideo in sequendo naturam buffonis, pro armis assumpserant reges Franciæ ante Christianitatem, tres buffones, habendo respectum ad ea, quæ magis naturaliter conformabantur circa eius naturam, in aliquibus. Nunc vero tempore Christianitatis, & à tempore quo Reges Franciæ effecti fuerunt Christiani, mutata est natura; quia insequendum est id, quod tendit ad finem, & effectum illius Christianitatis, cuius nomen fidem, & protectionem assumpsit: quod Deus aduertens, & volens illi prouidere secundum quod decens erat, postquam Clodoueus Christianus effectus fuit, demissum fuit è cœlo scutum id, quod Reges Franciæ nunc gestant, continens tria lilia aurea, quibus subest cœli sereni color, quem aluri Franci dicunt; in quo sunt quatuor consideranda.

Primo, quod in scuto lilia depinguntur.

Secundo, quod depinguntur aurea.

Tertio, quod in numero ternario.

Quarto, quod in campo coloris sapphiri extenduntur.

Quo ad primum dicendum est, quod lilia fuerunt à superis multiplici ratione Regibus Franciæ data.

Primo; quia sicut liliū plerunque de spinis oritur, inter spinas moratur; & quanto magis spinis pūgitur, tanto vehementius odor eius sentitur: sic Francorum Reges, licet à spinis, & infidelibus originem duxerunt, vsque ad tempora præfati Clodouei, qui quatuor Reges prædecessores habuit infideles, videlicet Pharamundum, Clodionem, Meroueam, & Childericum dicti Clodouei patrem; nihilominus, postquam nomen Christi Francis innotuit, tam reuerentem candorem, & odorem, illabaturæ fidei retinuerunt,

vt nil eis dulcius, nil clarius quam gloriam Christianæ gentis extollere.

Secundo; quia liliū plantam habet rectam, quæ ad vnā partem non inclinat nec ad aliam, sed recto tramite tendit ad alta. In quo rectitudo bonorum operum figuratur, iuxta illud: Iustus germinabit sicut liliū, & florebit in æternum ante dominium. Sic rex animi magnitudinem habere debet, cum nihil honorabilius existat in regia maiestate, quam rectitudo voluntatis; sicut oppositum nihil execrabilius in eo, quam simulatio, aut duplicitas, vt supra dixi in *princip. huius partis.* Ideo pristini Francorum Reges, duplicitatis vitia nimium hortentes, semper cum animi rectitudine ac cordis integritate, se ipsos Ecclesiæ obsequio præbuerunt: sicut Pipinus pro Stephano antistite contra Astulphum, & Carolus Magnus pro Adriano contra Desiderium Longobardorum Regem, vt supra dixi hac consideratione, vbi de his duobus Regibus dixi.

Tertio; quia inter lilia quiescere, & conuersari Christus plurimum delectatur. Vnde in Canticis canticorum, liliū ipse, qui Sapientia diuina est, se nominat. *Eg. (inquit) flos camini, & liliū conuallium,* ita quod Spiritus sanctus in persona Ecclesiæ *Canticorum 2. ait, Dilectus meus,* scilicet Christus mihi, & ego illi, qui pascitur inter lilia. Et iterum: *Dilectus meus descendit in hortum suum, vt ibi pascatur, & lilia colligit.* Amat enim valde Christus & delectatur liliis, id est, personis puris, & mundis à peccato: quia cum sit summa puritas, & mentes puras diligit: sic Reges Christianissimi, semper delectati fuerunt liliis, id est, secum habere & amare personas doctas, & puras, & mandas ab omni vi peccato, & vitio, veritatem sequentes.

Quarto; quia liliū sui natura, teste *Plin lib. 21. c. 5.* est nobilissimum, quod nulla florum excelsitas maior. Cuius flos languido semper collo, quasi inclinans, & non sufficiens capitis oneri, scagrat odore acutissimo.

Et etiam Christus, sedens à dextris virtutis Dei in excelsis, cui data est omnis potestas in cœlo & in terra: Tanto melior angelis effectus, quanto differentius præ illis nomen hereditauit, vt *Apost. ad Heb. 1. Qui tanquam fons humilitatis, cœlos inclinauit, descendens in vtero Virginis, humiliavitq; semetipsum, factus obediens vsque ad mortem,* teste *Apost. ad Phil. 1. & tandem inclinato capite tradidit spiritum, Ioh. 19.* Cuius fragrantia, alius est odor vitæ in vitam, aliis vero, odor mortis in mortem.

Sic Rex Franciæ, cum sit Christus, scilicet, oleo sacro diuinitus emisso, vinctus, & sacratus, omnibusque celsior, atque maior, ex quo vocatur Christianissimus, sicut liliū in se habere debet humilitatem ad audiendum singula, caput inclinatum, nihil de seipso præsumens, & odoris suauitatem, per bona & sancta opera, ex quibus bona resultat fama in suauitatem odoris, & non exemplum cuiusquam sceleris. Quia candidum & nitidum semper stat liliū. Vnde legitur *Exod. 25.* Quod in candelabro tabernaculi erant lilia ex ipso pendentia, denotans candelabrum Franciæ, scilicet regem habere debere cogitata verba & opera pura, candida, tanquam lilia: quoniam virtutes sunt & candidæ, & lucidæ, peccata vero, & vitia nigra sunt, & obscura.

Quinto lilia in scuto Regis nostri Christianissimi sunt apposita; quia liliū multas habet virtutes. Nam, virtute suæ naturæ radix eius, secundum *Physicos,* valet contra duritiem splenis, & neruorum, maxime sub prunis cocta, & cum oleo roseo trita, vlturas

virtus sanat, & vulnera cicatrizat, & confert adustionem aquæ calidæ, cum sit exiccatiua, molliuina, absterfiva & consolidatiua. Valetque liliū incisionibus neruorum, & splenis apostemata auaturat, & vt omnes testantur, liliū tumores resoluit, vlcera abstergit, dolores mitigat, venena depellit, puncturis confert, & succus eius cum melle decoctus, veteribus viceribus medetur. Sic Rex noster Christianiss. (quasi virtute leuitatis liliorum pronocatus) vltra modum horrere debet tumorem arrogantia, discordia, iactantia, inanis gloriæ. Apostemata luxuriæ purgare, vltimas auaritiæ, & venena inuidiæ sanare. Et tandem omnes morbidas Republicæ ægitudines, contractione, & (cum opus fuerit) punitione malorum, salubriter curare. Et insuper, totum se conferat ad regias virtutes, ad pietatem, clementiam, misericordiam, mansuetudinem, humilitatem, modestiam, dilectionem, & benevolentiam: quæ preciosa sunt monilia Regiæ maiestatis, vt supra *hæc parte in 6. consi.* dictum est. Et quemadmodum liliū (vt dixi) cum oleo rosæ tritum vltimas sanat; ita misit Deus liliū cum oleo, vt dictum est, ad denotandum Reges Franciæ habere potestatem sanandi vltimas, prout faciunt: Quoniam, vt videmus notorie ipsi sanant quosdam vltimas, qui in vulgari nostro dicuntur les esferuelles, vel alias morbus Regius.

Sexto, vt dicunt dicti L. Luc. Viruld. & G. Benedict. *in loco ante allegat.* in scuto dicti Regis sunt lilia; quia liliij oleum est resolutiuum, & aperitiuum; conuenit etiam dolori capitis, & destillatum in aurem, sedat eius dolorem. Sic Rex Christianiss. in aperto esse debet, & copiam sinu facere, aures apertas semper habere, & singulos audire, vt de omnibus informetur, & singulos prouidere possit. Ne assistentes eidem, facilius eum decipiant, propriis commodis inhiantes in Reipub. destructionem. Et etiam si non audiatur populus, videtur esse iniuria, & missorum officialium autoritas vilesceret. Vnde Imperator *in l. 2. C. de off. viri.* Relationes (inquit) omnium, præsertim officiariorum libenter audimus, ne administratorum decretere videatur auctoritas, si eorum consulta veluti prophanorum preces à nostris aditis repellamus. Hodie tamen multi Principes susurrantibus; & detractoribus aures præbent, ab eisque domesticis suis tenentur inclusi, & excæcant, vt nihil veritatis, & eorum, quæ prauè geruntur, sciunt, & ipsi interim bona hauriant, & substantiam, & interdum personas subditorum perdant: quod alias contingit in hoc Regno Franciæ, tempore Theodor. Regis Franciæ, vt refert Guag. *lib. 3. cap. 4. de Francorum gestis.*

Septimo, Lilia in scuto Regis figurantur: quia liliū, sua virtute saniem & immunditiam purgat. Quo demonstratur, quod ad Regem pertinet immunditas & labes hæreseum & saniem hæreticorum, ac peruersa infidelium dogmata ab Ecclesia Dei diligenter abstergere & repellere. Quia hæresis, fundamentum omnium bonorum subuertit, & plus cæteris peccatis nocet Ecclesiæ Dei. Estque omnium peccatorum grauissimum, vt ait Thom. 4. *sent. 4. dist. 13. quæst. 22. per tot.* facit tex. *in l. Manicheos. & in Auth. Gazavos. C. de hæret.* Et inde est quod hæretica prauitas appellatur. Huius zelo accensus fuit Carolus Magnus, qui Barbaras gentes, Saxones Hispanos, Longobardos, cæterosque populos, qui falsos ritus sequebantur, potestatem subegit.

Et etiam Philippus tertius Francorum Rex, qui Petro Aragonum Regi bellū intulit, eo quod variis erroribus

fauerat: vt refert Guil. Benedict. *in loco ante citato, n. 83.*

Octavo, Francorum Regi lilia data sunt; quia liliū suæ naturæ virtute, morsum serpentis, & similiter eius folia, vexationem serpentum cutant, eiusque radices, vt Plin. attestatur *lib. 21. c. 19.* valent contra serpentum ictus, Et secundum Auicem. Liliū confert puncturæ vermium venenosorum, atque scorpionis. Præterea semen eius (vt inquit Dioscor.) potui datum, ad serpentum morsus facit. Ideo vt enarrat G. Benedicti, Reges Francorum ter religionem Christianam à morsu Mahometi, serpentis venenosi, sanauerunt, & restaurauerunt, & his temporibus videmus nostram fidem & religionem Christianam, sanatam esse à morsu pestiferi serpentis Lutheri, qui infinitas hæreses in fide Christiana seminavit, quæ fuerunt extirpatæ à Rege nostro Francisco Christianiss. qui non cessat insudare, vt Clemens summus Pontifex à sua sede eiectus restitueretur, quem Carolus Bourbonius dux exercitus Caroli Austriaci electi in Imperatorem, in vrbe obfederat hoc anno Domini 1537. die 6. Maij. In qua obsidione, ipse Carolus Bourbonius interfectus fuit: quia Deus iniustas semper vlciscitur iras. Ipsa verò Roma, ab Hispanis, & Alemanis tunc depopulata fuit, & ipse Clemens captiuus extitit, cum maximo dolore Christianitatis, maxime Gallicæ, quod Rex noster Christianissimus ægre ferens mortuus pia deuotione & pro honore sanctæ sedis Apostol. (quam semper Reges Franciæ venerati sunt, & defenserunt) aduersus illius hostes, misit copulam exercituum Francorum in Italiam, vt summus Pontifex in sua sede reponeretur, expellerenturque dicti hostes ab vrbe (in qua captiuabatur Papa) & à tota Romana saltem terris sedi Apostolicæ subditis.

Secundo, in scuto Regis, lilia figurantur aurea, & nõ argentea, vel alterius metalli, quibus denotantur octo pulchra documenta ipsis legibus necessaria, propter octo singulares naturas, & effectus auri, quod est metallum excellentius omnibus aliis, vt infra dicam *in vlt. part. in 15. consid.* Et ad istud propositum videatur G. Benedicti *in d. l. c. n. 100. v. que ad n. 107.* Vbi dicit, quod primo aurum est coloris optimi, & puritatem quandam ac fulgorem eximium præ cæteris metallis habet, & inde dicitur aurum ab aura, id est, splendore, vt ait *lib. 1. c. 17. cap. 17.* quod repercussu aere plus fulgeat. Naturale enim est, vt splendor metallorum plus fulgeat luce alia repercussus. Vel à similitudine coloris auroræ, nomen traxisse putant. Et aurum in corporib. est sicut Sol inter stellas. Sol autem dicitur dominus stellarum, & lumen earum vt dixi *infra in vlt. part. in 8. consid.* Sic aurum est Rex corporalium reru, & mensura omnium. Ex hoc auro pro vocatur Rex Christianiss. ad sapientiam acquirendam, quæ auro purior est, & splendidior. Imo omne aurum in comparatione illius, arena est exigua, & tanquam lutum æstimabitur argentum in conspectu illius *Sup. 7.* Comparatur enim auro sapientia, ratione puritatis & splendoris, respectu æterni iudicis vt dicit ibi G. Bened. & Cælius *lib. aut. lect. 4. ca. 24.* Et aurum pro viris sanctitatis claritate fulgentibus accipitur, vt *in c. multis in fi. de penit. dist. 2.* & pro sapientia: vt *in c. principium. loco præ alleg.* Quæ sapientia est legi necessaria, vt hic ante scripsi *in 10. consid. ter. quæ vignit in multis Regibus Franciæ, vt ibi declarat Guilielmus Benedictus.*

Secundo, Aurum habet proprietatem lætificandi, quam non habet aurum per alchimiam sophisticatum, secundum Thom. Vnde limatura auri, vt

dicit Auicenna, ingreditur medicinas melancholicas, alopecias. Et confert doloribus cordis, ac tremori ipsius. Nec non timori animæ & data cum succo boraginis, auxiliatur syncopizantibus. Ex quo instruitur Rex Christianissimus, quod gaudens sit & lætus; quia animi læticia interdum dolores corporis mitigat. Tristitia vero humana vitæ æmula est, & passio mortificationis illud Proverb. 17. *Animus gaudens, fluridam ætatem facit, spiritus tristis desiccatur ossa.*

Tertio; quia verum aurum ponderositate habet, & soliditatem: Ideo dicit Arnal. de Villanoua in *lib. de vino*. Vinum extinctionis auri sua soliditate confortat. Et in *lib. de natura rerum*, dicitur, quod in duplo ponderosius est argento, ære, aut stanno, habetque ex sua soliditate puritatem, & generositate super omnia metalla: ideo est pretiosius, durabilius, tractabilius, omni tempore fulgens, recreans visum, & cæteros sensus. Ex quo Regi Franciæ datur salubre documentum, tanquam aureus sit solidus, maturus, secretus & grauis in discutendis rerum causis, ne leuitate, aut furore ductus, feratur in præceps.

Quarto: Quia aurum secundum Physicos temperatius est omni metallo; unde virtutes habet mirabiles confortandi cor, stomachum, & cæteros sensus, vt dicit Arnal. de Villanoua, in loco hic ante citato. Non quod incorporetur, aut membra nutriat, sed quia alteratiua virtute corpus immutat: & ideo confortat; quia asperitate sua detergit superflua. Licet enim aurum calidæ sit naturæ, vt Medici dicunt, tamen eius caliditas est modici excessus, ob quod non locatur in gradu, licet alij locent. Sic Rex Christianissimus quasi aurum erit temperatus, calidus quidem per amorem charitatis & dilectionis erga subditos, exemplo Moyfis; qui Exod. 32. *Aur* (inquit) *dimittite eis hanc noxam, nisi non facis, deleme de libro tuo, quem scripsisti.* Similiter Apostolus ad Romanos 11. loquens: *Operabam ego anathema esse pro fratribus meis.* Et hic sincerus amor erga subditos multum profuit Romanis, vt hic ante in 14. *consideratione* scripsi. Et præ oculis debent illud habere Principes: quoniam, vt ait Seneca: *vis amari ama.* quia ita decet viuere Principem, vt à subditis diligatur, & sic suos diligat, vt pro ipsis etiam mori non timeat. Sicut Codrus Atheniensium Rex pro victoria populi sui seipsum morti tradidit, vt recitat Valer. Max. 1.5. *tit. de pietate erga patriam.* Sic etiam Christus pro salute populi sui occisus fuit, & passus est, vt habetur 2. *Petri. 2.* unde Princeps ita agendo, à suis mirum in modum diligitur.

Nam Dux, vt dicere solebat Cæsar, qui non laborat, vt militibus charus sit, milites amare nescit. Legitur de Alexandro Magno, qui videns militem Macedonem præ nimia senectute frigore stupefactum, de sede sublimi descendit, & suis manibus eum in sedem posuit, & eo modo fecit, vt à suis diligeretur. Alias Princeps, qui à suis non diligitur, tanquam tyrannus damnatur, nec securitate vbi est fructur. Sicut de Dionysio tyranno legitur, cui cum corpus suum iuberet à multis militibus custodiri, Plato dicit, quod, inquit, malum fecisti, vt à tot militibus custodiri habeas? Quapropter dicit Claudia.

*Non sic excubia, non circumstantia vela,
Quem cura: ut amor.*

Hoc est, qui amatur, non indiget custodia. Ob id dicere solebat, Traianus Romanorum Imperator: Talem priuatis Imperatorem esse oportet, quales priuatos sibi optat habere. Hæc inter cætera fecit nedum viros, sed & fœminas gloria pollere, regnisque

potiri, vt de Amazonibus, *li. 3. de gestis antiquis, refert Diodor.* dicens, eas omnium subditorum beneuolentia iusto æquoque imperio adeptas. Quibus sententiis datur intelligi, quod tota pastoralis cura amore veræ dilectionis ornari debet. Cui vigilantia impertabit ad subditorum vtilitatem, & consolationem, iuxta illud Ouid.

Regia, crede mihi, res est succurrere lapsis.

Regum profecto est, omnibus prodesse, nulli nocere: quod in beluis clare monstratur: Quoniam sic viuunt apes, quod rege misso, totum dilabitur examen. Et cum sint animalia iracundissima, ac pro corporis captu pugnacissima, quæ aculeos in vulnere relinquunt: Rex tamen apum aculeo caret, aut saltem eo non vitur, teste Plinio *li. 9. cap. 16.* Nec voluit illum natura scærum esse, à quo telum detraxit, sed maiestate armatum; quod Regibus & Principibus dignum exemplum est, vt & ipsi ab exiguis animalibus discant turbas populorum, sine aculeo seueritatis in debitum finem dirigere, & tunc velut aurea lilia, autæ veræ charitatis erunt radiantes.

Quinto, vt ait idem G. Benedict. post Io. Lud. Vualdum, aurum sub malleo non resistit, vt ferrum: nec frangitur, vt vas terrenum: nec resonat, vt cymbalum: sed si malleo percutiatur, cedit, & in omnem partem dilatatur. Et sic in *lib. de ver. natura* dicitur, licet aurum sit gratiosissimum super omnia metalla, nihilominus est maxime ductibile, & tractabile. Ex quo plura documenta Regis Christianissi ostendunt, patientiæ, hilaritatis, constantiæ & fortitudinis, quæ debent vigere in Principe, vt hic ante de pluribus huiusmodi qualitatibus dictum est.

Sexto, quia verum aurum diutius, & durabilius in sua operatione permanet, quam aurum sophisticatum, teste beato Thom. Quoniam aurum sophisticatum non habet aliquas virtutes, de quibus hic ante: vt dicit Arnal. de Villanoua in loco supra alleg. & vt ait Guilliel. Bened. Aurum cunctis corporibus nobilior est, rex eorum ac dominus. Quia nec terra, nec aqua, nec ære, nec igne corrumpitur, aut minuitur, sed ignis rectificat illud, & humectat, nec id comburunt sulphura, quæ alia comburunt corpora. Natura quippe, eius, & complexio recta est. Ita quod in eo non est additio, neque diminutio. Et iterum: Aurum in igne positum, non comburitur, sed probatur & purgatur. Nec aurum rubigo vlla, nec ærugo, eius bonitatem consumit, pondusve minuit. Ex cuius auri proprietate animari debet Rex Christianus ad perseverantiam diuinæ legis. Quia hæc virtus sola, scilicet, perseverantia, meretur coronam, estque vniuersa æterni Regis filia, ac cunctarum virtutum hnis, sine qua Deum nemo videbit. Natura enim (teste Val. *li. 3. tit. de constantia in prin.*) sic comparatum est, vt quisquis se aliquid ordine ac recte mente complexum confidit, vel iam gestum, si obrectetur, acriter tueatur, vel nondum editum si interpellatur, sine vlla cunctatione ad effectum perducatur, profecto in vanum bonum agit, secundum Greg. in *moralibus*. si ante vitæ terminum deseratur. Et frustra velociter currit, qui priusquam ad metas venerit, deficit: vt reperitur in *c. in cassum de pen. dist. 3.* Tolle perseverantiam ait Bern. nec obsequium mercedem habet, nec beneficium gratiam, nec laudem fortitudo: Denique non qui inceperit, sed qui vsque in finem perseverauerit, hic saluus erit: vt habetur *Matth. 10. & 24.* & recitatur in *cap. non reuertebantur. cap. notandum. c. Apost. de pe. d. 3. 2.* Quem admodum inclyti Francorum Reges Cath. nunquam in fide defecerunt, unde Christianissimi nuncupantur.

Septimo; Verum aurum ceteris metallis est precio-
sius, virtutem habens conseruatiuam, nec vnquam pu-
rescit, sed putrida resoluit, & corrigit adeo, quod se-
cundum Auicennam, cauterium melius, & velocius
sanabile, quod fit ex auro, nec vulnus ex auro factum
corrumpitur in tumores; Imo vstura facta ex auro
instrumento, meliores sunt, quam ex alio metallo;
quia non cauterizantur, nec erysipilantur. At dicit
Arnaldus de Villanoua in *dist. tract. de vno, cap. in-
cip. vntura extensio, &c.* Quod scissura, facta
cum eo, non tumescit, & propter suam perennitatem
est quasi stella cœli; quoniam ipsum est impassibile.
Et, vt ibi ait, aurum est res arcana perfectissima, tem-
peramento æquali compositum, mirabili propor-
tione elementarium virtutum, cui de compositis non
est simile, & iuuentutem conseruat, & vires mi-
neralium perseuerare facit in earum operationibus.
Et multi modetorum (*eodem teste*) de nobilioribus,
maxime Prælaris faciunt bullire petas auri in
coquina eorum. Et alij recipiunt in pannellis, cum
electuariis, & alij in limatura, sicut in confectione,
quæ dicitur diacameron, in quam intrat veraque au-
ri scilicet, & argenti limatura. Et quidam vntur
tenendo frustum auri in ore, & saliuam degluciendo.
Et quidem alij conuertunt in aquam potabilem, &
faciunt aurum potabile, & sufficit modica quantitas
in vice, & in anno, & est conseruatiuum san-
guinis, & prolongatiuum vitæ. Et ex hac dignitate auri inci-
tatur Rex Christianissimus ad veram humilitatem,
quæ virtus est aurea, ceterarum virtutum conserua-
tiua, teste Hieronymo, in *Epistola ad Celasium*,
vbi, *humilitas*, inquit, *est præcipua conseruatix, &*
quasi quidam custos virtutum omnium. Nihilque ita
est, quod nos homines gratos esse Deo faciat, quam
si vitæ merito magna humilitate infirmi simus. Et Iu-
do. *lib. 3. cap. 49.* Qui recte vitur regni potestate,
ita se præstare omnibus debet, vt quanto magis ho-
noris celsitudine claret, tanto semetipsum mente hu-
miliet: Quoniam fundamentum gloriæ est humili-
tas, vt in *prima parte, in 5. considerat.* scripsi. Et hoc
patet exemplo Dauid, qui de suis meritis non tumuit,
sed humiliter se deiciens dicit, *Vultu meo cedam, & vs-
lim apparebo ante Dominum.*

Octano & vltimo, aureis liliis ideo decoratur seu-
tum Regis Franciæ, quia verum aurum fistulas & he-
morrhoidas sanat, vlcera putrida, & tetri odoris e-
mendat, corporique humano maxime congruit. Ita
quod in cibo sumptum, iuuat multum, ac vniuersum, in
quo extinctæ fuerunt laminæ aureæ candentes, sple-
neticos iuuat, vt hic ante dixi ex dictis Arnald. de Vil-
lanoua. Hæc profecto virtus medicinalis auri prouoc-
cat regem Christianissimum ad iustitiæ amplexum,
quæ virtus sola magna est, & mater omnium, quos
magnos facit. Est enim iustitia virtus confortatiua, &
corroboratiua, quæ sui splendore Reges, & regias se-
des magnificat. Quibus dictum est, *Sapient. 1. Diligite*
iustitiam, qui iudicatis terram. Vnde Hieronymus in-
quit, *Iustitia, quasi aurea vitrum, curatiua est morbida-
rum agriuiduum: quia puriendo tollit scelera, & pec-
cata, atque putridas carnes, & scabrosus curando abra-
dit.* Et quomodo ex iustitia Principes laudantur, di-
xi hic ante in *prima considerat.* Faciunt quæ dicit G.
Benedict. in loco hic ante dicto: vbi ait, quod Rex Fran-
corum de seipso & aliis, ita fecit, & dilexit super ius-
titiæ, & odit iniquitatem, vixit eum Deus oleo læ-
titiæ, præ consortibus suis. Ad quorum differentiam
nomen Christianissimum adeptus: Ita, quod propter
veritatem, & mansuetudinem, & iustitiæ, deduxit

eum mirabiliter dextra sua. Cuius sedes in seculum
seculi virga directionis, virga regni sui, *Psal. 44. di-
xi in antedicta confid.*

Tertio, principaliter in scuto Francorum Regum
aurea lilia in ternario numero, & non maiori, nec mi-
nori figurantur. Habet enim hic numerus rationem
totalitatis: puta principium, medium & finem. Nam
secundum Chronicas etiam gentiles in eorum cultu
diuino utebantur numero ternario, ad sacificationes
Deorum, vt habetur *lib. 1. de celo mundo, super quo*
B. Thom. in comment. Sicut (inquit) natura perficit
omnia in ternario numero; ita gentiles, qui diuinum in-
fluuerunt cultum, volentes Deo tribuere omne, quod
perfectum est, attribuunt ei ternarium numerum, in sa-
crificiis & laudibus ipsorum. Legimus præterea in
scripturis sanctis Numerum ternarium, multipliciter
consecratum, eo, quod opera mirabiliora Dei in eo
facta & ordinata sunt. Vnde si mysterio trium lilio-
rum Regis Christianiss. explorare quis conetur; tan-
to magis exuberante ratio differendi, quanto plura
mysteria in ternario numero elucescunt.

In primis ergo redolentia lilia, quæ in scuto Regis
figurantur, odoramenta catholicæ fidei in beatissima
trinitate afferunt, scilicet, quod patri in diuinis attri-
buitur potentia, filio sapientia, & spiritui sancto cle-
mentia. Quæ tria attributa, sicut sanctissimam trinita-
tem ornant; ita regiam maiestatem magnificant, Quæ
sacratissimæ trinitati debet pro viribus conformari,
scilicet, vt sit rex primo clarus potentia patris, ad ty-
rannos debellandum, & barbaras gentes ac Turco-
rum perfidiam extinguendum. Secundo, conuenit, vt
ornatus existat sapientia filij, in discutendis rerum
causis. Tertio, quod sit clementia plenus, quæ quanto
in eo maior fuerit, tanto in conspectu Dei, & homi-
num mirabilior & gratior apparebit.

Secundo, vt ait G. Benedict. principaliter tria lilia;
quæ in scuto Regis figurantur, tres substantias in per-
sona Christi denotant. Sicut enim in diuinis est Tri-
nitas personarum, in essentia unitate. Ita in Christi per-
sona est trinitas essentiarum seu naturarum in unitate
personæ, deitas, scilicet, anima, & caro: & sicut in
diuinis per diuersas personas non distinguitur essen-
tia: sic in Christo per diuersas naturas non distingui-
tur persona. Pariter tria lilia, tres Christi natiuitates
ostendunt. Prima dicitur, quæ æternaliter nascitur ex
patre; secunda, quæ nascitur temporaliter ex matre;
tertia, quæ in mente nascitur spiritualiter, licet ista
bene conueniant Christo; tamen nihil faciunt ad
propositum, ad denotandum aliquid in rege ex eius
natiuitate. Sed dici posset, quod sicut hæc trinitas es-
sentiarum est in Christo; ita trinitas præceptorum
iuris, debet esse in Principe pro iustitiæ administra-
tione, & complemento, prout tria iuris sunt præce-
pta, scilicet honeste viuere, alterum non lædere, & ius
suum unicuique tribuere. Quæ omnia debent esse in
Principe, de quibus in *ult. parti. in 36. confi. dixi.* Aut
aliter, per illa tria lilia, significatur, scilicet per me-
dium, fides Christiana, per dextrum, clericatus, & per
sinistrum, militia.

Tertio, tria lilia, tres potentias animæ rationalis
quæ ad imaginem Dei creata est, *lege si quis metal-
lum. Cod. de penis.* patenter ostendunt. Nam sicut
Deus est vnus in essentia, & Trinus in personis: Sic
etiam anima rationalis est vna in essentia, & trina in
potentia. Quia habet in se memoriam, intellectum
& voluntatem. Memoria quidem repræsentat pa-
trem, intelligentia filium, & voluntas Spiritum san-
ctum. Sed hæc in nihilo adaptari possunt armis Re-

gis, sed attribui deberent tribus modis regendi Rempublicam qui debent esse in Rege nostro, vt vere sunt in ipso & in eius regno: de quibus infra in *ultima parte*, in 55. *confid.* scripsi, & quis illorum sit excellentior.

Quarto, tria lilia in scuto Regis posita, tres angelorum hierarchias significant, in quarum singulis tres ordines inueniuntur: de quibus ante in 3. *part.* & per *Iudo. lib. 7. Etymo. c. 3. & in lib. de sum. bono. cap. 12.*

Quinto, tria lilia in scuto Regis depicta, tres virtutes Theologales, fidem scilicet, spem, & charitatem significant, quæ tres virtutes debent esse in Principe. & aliæ virtutes ex his denotantur in Principe: de quibus per G. Bened. in *loco suo supra sape allegat.*

Sexto, vt dicit, tria lilia in ipso scuto Regis ordinata, ad tria opera veræ pœnitentiæ nos ire compellant, videlicet, ad contritionem, confessionem, & satisfactionem; sed cum parum quadrent, non insisto.

Septimo, vt ait Benediçt. tria lilia Regem Christianiss. ad tria salutifera concilia, in quibus consistit omnis perfectio Christianæ religionis excitant, vt ibi per eum.

Octauo, tria lilia in scuto Regis diuinitus ordinata, tres denotant vnitates, quæ necessario requiruntur ad conseruandam veræ Christianæ religionis dignitatem: de quibus Apost. *ad E. 1. c. 4.* Vnus Dominus, vna fides, vnum Baptisma. Hæc tria sunt, quæ verum perhibent testimonium de excellentia fidei Catholicæ, vnde sunt laudabilia omnia Catholicæ fidei opera, quæ Rex explere debet, pro suæ dignitatis ac totius religionis Christianorum salute, nullum maius, nullum honorabilius, nullum denique gratius, Deo offerri potest, quam Barbaras gentes, & Turcarum perfidiam, cæterosque populos, qui falsos ritus ac Deos colunt alienos, expurgare, atque in frena submittere, sub Christi fide, prout talia sancta exercitia apud Francorum Reges semper floruerunt. Ex hoc ternatio numero amplissime laudantur insignia Regis Franciæ per Ioannem Ludou. Viualdum in *traduct. de triumphis ac laude trium filiorum Franciæ.* vbi laudat numerum ternarium in pluribus, & aliquid scripsi infra in *ultim. part. in 37. consideratione.*

Quarto, principaliter & vltimo, lilia aurea ponuntur in scuto Regis Christianiss. sapphirino, id est, colore sapphiri (qui similis est sereno cælo) conuenientissime depicta, multiplici ratione.

Primo; quia cum rex sit Paranympus Ecclesiæ Christi, cuius officium est & semper fuit à tempore Clodouei I. inter Francorum Reges Christiani adaugere cultum diuinum, ac gloriam Christianæ religionis extollere & magnificare: decentissimum fuit insignia maiestatis suæ sereno cælo similia fore, vt sicut ipse Christus (qui est rex Regum & dominus dominantium. *Apoc. 19.* quodammodo pro scuto habet cælum sidereum miro ac vario astorum fulgore decoratum) sic Rex Francorum Christianissimus pro gloria Christi scutum gerit nobilissimum, in quo aurea lilia colore sapphiri, quasi astra in sereno cælo affixa, fulgere videntur, vt etiam ex cæli altitudinis intelligatur, quanta sit suæ dignitatis sublimitas, tanta est autem altitudo cæli, quod à mortali homine, non potest mensurari, vt habetur *Ecclef. 1.* Altitudinem terræ & profundum abyssi, quis dimensus est? quasi dicat nullus. Et ideo sicut cælum situatum est in loco eminentiori, atque inter omnia corpora, altius eleuatum, Ita etiam, vt habetur, *Es. 54.* promissam est illi, quod esset fundatus in sapphiris, tãquam pater Christianitatis. Cum etiam idem Propheta, vbi supra lo-

quens in persona Christi dixerit: *Ecce, ego sternam per ordinem lapides tuos, & fundabo te in sapphiris*, hoc est, te Christum, & Ecclesiam tuam, & filios tuos, & Ecclesiæ tuæ protectores, prout est inter alios Rex Christianiss. qui tanquam filius Christi, & pater Christianitatis, habet arma sua fundata in sapphiris. Sic Rex Christianissimus inter omnes seculi huius reges Christianæ religionis, dignitate, potentia, diuitiis ac nobilitate est sublimior, atque admirabilior, & ad sustinendam Ecclesiam potentior, & prouior.

Secundo, vt inquit G. Benediçt. Campus scuti regni nedum cælo, sed etiam sapphino lapidi in colore assimilatur rationibus sequen. Quia sapphirus colore videtur trahere Regem ad cælestia desideria, per rectam fidem, cum nihil sit, quod lumine clariore præfulgeat, quam recta fides in Principe. Nam dicit Greg. *lib. 18. mor. 1. cap. 8.* Sapphirum tenere similitudinem coloris aerei, per quod designat appetitum languentis animæ tendentis ad cælestia. Vnde dicit Helmandus; quia Sapphirus cælo sereno similis est, caste portari vult, gemmaque gemmatum, & lapis sanctus dicitur. Ideo *in lib. de Noua verum,* dicitur: Qui sapphirum portat expedit, vt summo studio castitatem seruet: quoniam hic lapis tanto dicitur preciosior & melior, quanto colori cælesti est similior. Sic Rex Christianiss. tanto magis erit Deo & Angelis gratior & charior, quanto magis in contemplatione rerum diuinatum fuerit sublimior. Et sic; quantumcunque excellat in dignitate, potentia, diuitiis, vel abundantia temporalium, nihilominus felicitate prosperarum rerum huius seculi, non debet corrumpi, aut deprauari, sed magis ac magis oculos mentis conuertere ad altiora desideria, ad veros honores, ad securas diuitias, ad cælestes thesauros, ad delectationes æternas, ex quo infert ibi G. Benediçt. quod rex suam regiam dignitatem in Christo rege, quem in speculo limpidiſſimo contemplari debet, vt quod in se prauum deprehenderit, corrigat, quod rectum, teneat, quod deforme, componat, quod pulchrum, seruet, quod sanum, excolat, quod innumum, assidua meditatione corroboret, præcepta diuinæ legis efficaciter impleat, & quid sibi cauendum, quidve sectandum sit, agnoscat. Decens quippe est, vt rex se totum in vita & moribus componat: Quia, quanto mirabilius præ cunctis regibus vniuersi orbis excedit honoris dignitate: Ita conuenit, vt cæteros transcendat mentis sublimitate, & totus sidereus fulgeat maiestate, & subdit ibi G. Benediçt. pulchra notatu digna de excellentia sapphiri, de qua infra in *ult. part. in 90. confid.* dixi.

Tercio, tria lilia in campo sapphirino, aurea depinguntur. Quia sapphirus, animum hominis pium & deuotum educit ad Deum, atque in bonis firmat, & pacem conciliat; Ita vt inter omnes lapides preciosos dicitur lapis sanctus; quia ad sanctitatem: & deuotionem hominem disponit. Ob id legitur, *Exod. 28. & 29.* Quod Moyses ad præceptum Domini vestem sanctam fecit Aaron summo sacerdoti in gloriam & decorem, in qua inter diuersos lapides preciosos sapphirus connumeratur. Sic Ieremias *Th. enar. 4.* Destructionem Ierusalem, ruinam templi, & sacerdotum recogitans, eorum pulchritudinem assimilauit sapphiro, dicens: *Candidiores Nazares eius, niue, nuidiores lacte, rubicundiores rubeo antiquo, sapphiro pulchriores.* Conuenit itaque, vt maiestas regia sit tota siderea, & sapphirina per reuerentiam & beneuolentiam ad omnia, quæ diuinum cultum concernunt, vt sicut in dignitate & potentia cæteris est eminentior,

nentior, ita expedit, vt in amore rerum diuinarum, sit amabilior, & conformior, sicut eius fuerunt prædecessores, hæc Benedicti vbi supra.

Quarto, Sapphirus secundum Arnal. corpus humanum vegetat, ac membra integra conseruat, curat dolorem frontis, & sudorem restingit, corpora præbet integra, bonique coloris, torsiones ventris tollit, & omnia vlcera cum lacte sanat. Præterea in *lib. de natura rerum*, & *de ortu sanitatis*, dicitur, in *tract. de lapidib. cap. 109.* quod sapphirus morbum illum horribilem, *vbi me tangere*, appellatum, fugat. Ex quo instruitur Rex Christianiss. vt vigilans sit, & sollicitus, ad corpus mysticum, id est, Ecclesiam protegendum. Sicut enim in vno corpore multa membra habemus, quæ secundum Apost. *ad Romanos 12.* non eundem actum habent; ita multi vnum corpus sumus in Christo; huius autem corporis membra tenetur Rex vegetare, ac custodire, ne à lupis voracibus dilacerentur, & ne morbida ægitudine putrescant, ac pauperibus beneficia, suffragia, ac elemosynas largiri, quibus recreatur, tanquam membra corpus conseruat & recreat. Sic conuenit, vt Rex, qui tria lilia in sapphiri colore extendit, membra corporis mystici dirigat & custodiat, ne deuos sequantur effectas Hoc etiam Benedictus.

Quinto (vt idem ait) Sapphirus est gemma preciosa sereno cælo similis, quæ percussa à radiis solaribus ardentem emittit fulgorem. Præterea dicit *Isidor. lib. Etymolog. 6. cap. 9.* quod sapphirus puluerem habet aureos sparsos. Ex quo hortatur regia maiestas, vt sollicita sit gratias Deo reddere in tanto cumulo beneficiorum, quia quanto plura à sole iustitiæ Christo suscepit beneficia; tanto magis ardentia desideria refundere debet in Christum, à quo procedunt. Et è conuerso, tanto grauius de ingratitude indicabitur omnis homo; quanto magis multiplicatis beneficiis, ingratus probabitur extitisse, iuxta illud Chrysost. *Quanto maiora beneficia sunt hominibus constituta; tanto grauiora peccantibus parantur iudicia.*

Sexto, Sapphirus est gemma valde delectabilis, læta, & pulchra vnde Lapidarius:

*Sapphiri species dignissima regum,
Egregia & fulgens, puroque simillima cælo,
Vtilior est nullo virtutibus atque decore.
Hic & Syrites lapis est plerisque vocatus,
Qui circa Syries Lybie permixtus arenis,
Fluctibus expulsus feruente freto reperitur.
Ille sed optimus est, quem tellus Medica gignit.
Qui tamen asseritur nunquam transmittere visum,
Que natura parens tanto ditauit honore,
Vis sacra & merito gemmarum gemma vocetur.
Et qui portat eum, non vlla fraude necatur:
Inuidiam superat, nullo terrore mouetur.
Hic lapis, vt perhibent, educit carcere vinclos:
Obstructasque fores, ac vincula tacta resoluit.
Fertur & ad pacem bonus efflore conciliandam.*

Ex quo instruitur Rex Christianissimus vt delectabiliter, & cum gaudio, pulchritudinem ac decentiam Christianæ religionis conseruare velit. Quod & faciunt Reges nostri, & qui in cunctis locis habent iudices ad puniendâ peccata, maxime blasphemias, quod & facere debent, alias non dicentur veri reges. vt scribit G. Benedicti in loco sepe allegato.

Septimo, in colore Sapphiri extenduntur aurea lilia; quia Sapphirus suo valore & precio vires acuit Regis Christianissimi ad cogitandum sumptuositatem cælestium ædificiorum. Nam, teste Isidor. vbi supra, Sapphirus inter gemmas purpureas computa-

tur, habet pariter excessum valoris inter lapides preciosos, ob quod sanctissimus Tobias spiritu eleuatus videns excellentiam cælestis patriæ dicit, portas eius esse ex sapphito constructas: vt scribitur *Tobias 23.* Pariter Ioan. *Apocal. 21.* ait, fundamenta muri supernæ ciuitatis esse ex lapidibus preciosis, inter quos sapphirus erat secundum fundamentum. Ex quo instruitur Rex totus sapphiteus, vt omnino inclinetur, & sit memor cælestis patriæ, & excellentissimorum ædificiorum supernæ ciuitatis, & sanctæ Ierusalem, de qua scriptum est per Prophetam, *Psalms. 86.* Fundamenta eius in montibus sanctis. Et sequitur: Gloriosa dicta sunt de te ciuitas Dei.

Octauo & vltimo, scutum Regis Christianissimi in sapphiri colore figuratur, Quia sapphirus sua significatione eum incitat ad cogitandum non tantum ædificia supernæ ciuitatis, sed etiam præminentiam gloriæ æternæ. Nec solum sapphirus significat gloriam æternam, verum suo colore animum hominis ad cælestia gaudia inclinat. Ratio est (teste eodem G. Benedicti.) Quia cum omne simile naturaliter appetat suum simile, & sapphirus inter omnes gemmas similis sit sereno cælo: vnde Rex sapphiteo non conueniret, nisi ad cælestia inclinaret, ac superna appeteret. Sapphirus etiam in sacra scriptura æternam gloriam significare videtur: vt habetur *Exod. 24.* vbi Moyse, Aaron, Nadab, Abiu, & septuaginta de senioribus Israel, Deum viderunt, sub cuius pedibus erat quasi opus lapidis sapphirini, & quasi cælum cum serenum est. Pariter *Ex. ch. 10. cap. legitur*, quod species gloriæ Domi. super Cherubin erat quasi lapidis sapphiri: Quæ verba, quomodo intelligantur, scribit in dicto loco G. Bened.

Ex quibus tantum concludit: Insignia Regum Franciæ esse excellentiora aliis, cum in eis sunt duo colores nobiliores, Aureus, scilicet & Azureus: De quibus dixi ante in *1. part. in 54. & 55. conclus. 38.* Et de laude Sapphiri aliquid scripsi infra *vltim. part. in 92. consideratio.*

Non mirum ergo, si Reges Franciæ plura priuilegia habeant ultra altos Reges, de quibus ante dixi: & quæ etiam scribit Iacob. Bonaudi in suo panegyrico *postio post tract. 1. Tobias. de Terrarubea*, contra rebelles suorum Regum.

TRigesima secunda consideratio. Quilibet Rex seu Princeps in suo regno in culmine sedere debet, cum Princeps sit regni dominus. *l. de prec. vno. ff. ad l. Rhod. de sabl. & regale culmen appellatur. l. bene à Zenone. C. de quadri. pra. cript. c. Principes seculi 23. questio. 5.* & culmè appellatur locus altus super omnes gentes ad curiam suam conuocatus, regnū & terras representantes. & dicitur præcipuum, *l. pen. ibi: Vt enim imperialis fortuna omnes supereminet alias: ita oportet Principales liberalitates culmen habere præcipuum. C. de bon. qua. lib. Vel Principale dicitur. l. 3. §. fin. autem. Cod. de iure domi. impetr.* quod dicitur cathedra existens in altiori loco; sicut ædificia domus dicuntur culmina, quod culmis teguntur: & in dicto culmine, id est, altitudine, sedet Rex supra cathedram, quæ est alta vel excelsa sedes, secundum gloss. *n. clem. dudum de sepulti.* Vel in solio sedere debet, hoc est armario ex vno ligno facta, in quo Reges ob corporis sui tutelam sedebant, *extra de elect. c. quorundam. in princ. & ibi per Arch.* Et dicitur thronus Græce, quod Latini solium dicunt. De quo habetur *Gen. 41. ibi: Vno enim solio regis te precedam.* Et est etiam sedes Romani Pont. tanquam excelsa. *cap. fundamenta. §. ne autem. in fin. de elect. in 6.* & glossa in dict. *clemen. dudum.* facit diffe-

rentiam inter solium, cathedram & tribunal. & ponit hunc verum:

*Rex solum, doctor cathedram, indexque tribunal
Possidet, ac sedem presul pratorque curule.*

Et ista sedes dicitur sedes honoris & iustitiæ: de qua in c. *multis*. 40. *dist. 11.* Et rex dominus præexcellens in solio alto super omnes Principes sedere debet: cum scriptum sit *Proverb. 20.* Rex, qui sedet in solio iudicij, dissipat omne malum intuitu suo. & *1. Rex. 2. 16.* Et solum gloria teneat. & *3. Reg. 3.* Viuat Rex Salomon, & sedebit super solium. & *Esa. 9.* Super solium David, & super regnum Principis terræ, surrexerunt de solio. Et *Iob. 36.* & Reges in solio collocat in perpetuum, & illic eriguntur. & in plerisque aliis locis probari posset. & habetur *1. Reg. 10.* vbi de Saule Rege loquitur, Stetitque in medio populi, & altior fuit vniuerso populo ab humero & sursum. Et Princeps dicitur quasi primum locum capiens, secundum gloss. in c. *fundamentis*. §. *proinde. de elect. lib. 6.* & Lucas de Penna in rubr. *C. de Princ. age. 1. in reb. lib. 12.* vbi ample ponit, quis proptie sit Princeps.

Et vt deueniamus ad practicam & ordinem consuetum sedendi, qui multum attendendus est in hoc, cum consuetudo in hoc multum attendatur. Bald. in c. *1. §. March. o. in un. qui feud. dare poss.* videndum est, quod sunt aliquæ congregationes in Francia, quæ sunt ordinariæ, vt est coronatio regis, & in ista coronatione est datus certus ordo, quo ad illos, qui interesse debent in ipsa coronatione, qui est talis, videlicet quod duodecim pares Franciæ præcedunt omnes alios Principes regni: de quibus infra 43. *consider.* licet videatur de primogenito Regis, quod omnes quoscunque præcedere debeat; quod intelligerem esse verum in aliis actibus, quam in coronatione: Quoniam est dubium, quod tunc non habeatur pro primogenito regni, tanquam natus antequam esset Rex. De eo etiam dicam infra in 41. *constit. rat.* & de aliis, quos ponam infra in suo ordine, secundum quod debent sedere in dicta conuocatione, sciendo distinctionem, suis locis de aliis congregationibus extra illam, in quibus seruandus est alius ordo, prout infra dicitur.

Trigesimatercia consideratio erit prosequendo materiam & non excedendo terminos honoris Regis, cum ab eo procedant omnes dignitates temporales. vt not Bart. & Iohan. de Pla. in l. *g. 1. de dig. lib. 12. Cod.* idem Ioannes de Pla. in l. *g. 1. in fin. Cod. de silentiaris. lib. 12.* Alua. inc. 1. in *prin. de feudo Marchia.* qui allegat text. in *leg. sacr. leg. Cod. de diuers. rescripti.* Merito debet illis præstari, & ab illis honorari: Imo quod plus est adotari, non tamen adoratione, quæ Deo debetur, sed Regia subiectione debet salutari, vt probat text. in l. *C. de silen. lib. 12. ibi: Vt iam in adoranda nostra serenitate.* & ibi gloss. quam sequitur Ioan. de Plat. in *leg. primicerium. Cod. de fabric. lib. 10.* & Luc. de Pen. in *leg. euiet. per illum textum. Cod. de cursu publ. lib. 12.* vbi dicit, quod ipse mereretur venerari, adorari, coli, sibi supplicari, & gratiarum impendi munera, facit text. in l. *si quis seruum. ibi: nostram purpuram adorantes. C. qui mis. non poss. lib. 12.* & ideo dicit Ioan. de Plat. in d. l. *C. de silentiar. eod. lib.* quod nullus debet genuflecti: coram alio, quam coram Principe vel maiestate Regia. Et ideo errat quidam Car. Dehyer Anglus, qui tanta elatione vtitur, quod suos domesticos & famulos patitur talia, aut quod deterius, cogit eidem ministrando etiam in cibariis deferendis, & aliis actibus domesticis & familiaribus; imo etiam nobiles patriæ genuflecti, prout communiter dicitur, quod ridiculosum dici debet, cum non sit nec

Papa, nec Rex; Imo quod plus est (vt communiter fertur) non est nobilis origine, ex quo deberet contentari honore sibi debito, non assumere honorem debitorum regibus secularibus, Imperatori, aut Papæ.

Et vt dicit idem de Platea, tantus honor debetur Papæ, quod in pede osculatur, vt dicit gl. in l. *C. de domest. lib. 12.* & ibi dicit, quod etiam Imperator osculatur in pede, sicut Papa.

Imo etiam, quod plus est, quilibet non admittitur ad salutandum Principem, vt dicit gloss. in l. *C. de veteranis.* & Ioan. de Plat. in d. l. *C. de silen. & in l. 1. Cod. de domest. & protecl. lib. 12.*

Et coram eo est eundum, & illi est obuiam eundum, cum barba tonsa & veste pulcherrima, prout habetur *2. Regum. 9. cap.* Illique est honor deferendus in introitu ciuitatis, in salutatione, quæ non debet fieri sine munere, ad instar Regis Parthorum, qui salutari non poterat sine munere, vt refert Petr. Candidus in *proam. Appiani Alexandr. in principio de bellis.*

Imo etiam reuerentia debetur Principi, per quoslibet viros Ecclesiasticos. vt dicit text. in c. *Reu. 23. quæst. 5. & c. si apud. pro quo 1. Pet. 2.* vbi dicitur, Regem honorificate.

Trigesimaquarta consideratio. Principi obtemperandum est, cum generale sit pactum societatis humanæ obtemperare Principibus, quæ contra mores. *8. dist. in sua sum. 34. dist. c. quod culpatur. 23. quæst. 1.* & dicit Hieron. Principibus, & Potestatibus fidem reuerentiam seruari oportet, & quam qui non exhibuerit, ad Deum premia habere nõ poterit; *23. quæst. 5. c. Reg. e sicut apud Card.* facit quod not. in l. *fin. C. de exat. rubic. lib. 10.* & dicit Apost. ad *Tim. 4.* Admone illos Principibus & potestatibus subditos esse, dicto obedire, ad omne opus bonum paratos esse. & *ad Roman. 2.* Omnis creatura Potestatibus sublimioribus subdita sit, qui autem resistit Potestati, Dei ordinationi resistit. Facit quod habetur vbi dicit textus: *10. viri num præcellunt homines, qui terram & mare obtinet, & omnia quæ in eis sunt: Rex autem super omnia præcellit, & dominatur eorum, & omne quodcumque dixerit illis, faciunt.* Et sequitur: *Et omnis plebs & virtutes eum audiant.* Imo etiam sacerdotes primi & secundi ordinis eidem obediunt, cum eis præcipere potest Princeps, vt habetur *4. Reg. 23. ibi: Et præcepit Rex Elchiz Pontifici & sacerdotibus secundis ordinis.* Imo Principes sacerdotes constituebant iure diuino, prout habetur *Exod. 28.* de Moysè Hebræorum Duce, qui constituit Aaron fratrem suum sacerdotem: & de Iuda Macchab. Duce, qui elegit sacerdotes, qui purgarent sancta, *1. Machab. 4.* Immo prælatus electus & confirmatus nõ potest administrare, donec perlectis. *63. dist. c. in c. Abbate. 18. quæst. 2.* & per Compostel. in c. *quod sicut. de elect. colum. antepen. vers. Principi presentari.* prout recitat Henticius in c. *nobis. de iure patron.* Et ita obseruatur in Francia in Hispania, vt dicit Io. Lupus in *reper. rub. de donat. inter vir. & vxor. in princ. in tert. prouide. vers.* Princeps tamen debet honorare Episcopum, dixi supra in 4. *part. in 28. considerati ne.*

Trigesimaquinta consideratio. Pro Rege etiam orandum est, exemplo *Beruch. 1. cap.* qui dicit esse orandum pro rege Nabachodonosor, & Balthasar eius filio: & maxime pro rege Franciæ. Cum etiam orantes pro eo lucrentur centum & decem dies indulgentiarum, dixi ante. Imo in tantum est honorandus Princeps, quod pro conseruatione sui honoris tolleratur iniquitas: & præferendus est honor Principis commodo publico, vt dicit Lucas de Penna. in

l. fin. in 8. & 9. col. C. de loc. prad. ciu. lib. 11. & in d. l. in 6. col. ponit quædam de potestate eius mirabili ex quo multum honorandus est.

Quæ autem sint iura Regis, & cuiuslibet alterius supremi Principis esset hic inferendam, vt magis cognosceretur præminentia illorum, sed videri potest in *11. qua sunt regala. vsib. feud.* & per Iacob. de sancto Georgio in *1. et 2. stat. feudorum. verb. Princeps.* & de quibus plene ante in *24. consideratione.*

Quid autem dicemus de iuribus Regis; de quibus habetur, *1. Reg. 8. cap.* cum dixerit Deus per vocem Samuelis populo Iura Regis, qui imperaturus est in eis, quod erit tale: Filios vestros tollet, & ponet in curribus suis, facietque sibi equites & præcursores quadrigarum suarum: & constituet sibi tribunos, & centuriones, & aratores agrorum suorum, & meliores segetum, & fabros armorum & curruum suorum: Filias quoque vestras faciet sibi vnguentarias, & focarias, & panificas. Agros quoque vestros & vineas & oliueta optima tollet, & dabit seruis suis, sed & segetes vestras & vinearum redditus addecimabit.

Notandum est aliud verbum, *addecimabit*, quod est ibi dupliciter positum: quoniam ex hoc videtur, quod Rex habeat ius decimandi, & sic, quod etiam non videntur peccare Nobiles Franciæ, qui dicunt se habere decimas infeudatas à Rege: cum si Rex habeat potestatem addecimandi, ergo etiam illas dare infeudum.

Dicimus solum, quod talia ibi specificata non sunt iura Regis ex diuina institutione introducta, sed magis per Prophetam pronunciata ex eorum tyrannica usurpatione. Qui postquam Reges sunt, ius iniquum constituunt, in tyrannidem degenerantes, subditos opprimentes, & sine causa deprædantes, secundum Andream de Isern. in *proem. end. c. in titul. de Capit. qui curiam vend. in vsibus feudorum.*

Et ne transcendam materiam nostram, relinquo nunc deprædationes & exactiones Principum, forte alibi dicam: sed etiam ibi dicit, quod talia possunt esse iura Regis ex diuina institutione, quando Rex est in extrema necessitate positus, quod etiam non solum illa, sed maiora faceret, & maiotes actiones. Et solum in præsentiarum sufficit mihi, quod G. Benedic. doct. Gallus, illa præuidit, & multum bene descripsit in *sua solenni repet. cap. Rynutus, de testam. in ver. condidit. le premier.* incipiendo in medio illius vsque ad finem amplissime: ad quem semper de his est recurrendum.

Et etiam est aduertendum ad illum textum, ibi hoc verbo; *Ius regis qui imperaturus est in eis.* Quod quilibet Rex potest dici Imperator per illum text. *qui hoc verbo vitur in R. ge.*

Et vt semel finiam, à Principe, tanquam à capite in omnes inferiores honorum & Potestatum muna diffunduntur. *19. distinet. c. ita dominus. c. fundamenta. §. 1. de elect.* in tantum, quod lex animata in terris dicitur. text. est in *Authent. de consuli. in fin. & in Auth. quib. mod. natur. eff. legit. §. igitur licentia.* gloss. in *leg. & quia. ff. de iurisdic. omn. iud.* Dixi in *consuetud. nostris ducatus Burgun. in tit. des iustices. §. 5. in gloss. S'il n'a grace, in princip. ibi: hic est ergo: & supra in princip. 52. consider.* Et quicquid statuit aut sententiam dando decreuit, pro lege seruatur. *§. sed & quod Princeps. Institue. de iure natur. q. 1. c. 1. et 2. et 3.* Ipse enim sicut est solus legibus solutus, solus legem concedere potest. *1. Princeps. ff. de legibus.* Et pro dispensatione habetur, quod probatur Principè voluisse, *c. cum nostris,*

de concess. praben. maxime, vbi ei exponitur defectus quem videt ex expositione, l. quidam consulebat. & ibi Alexand. & alij. ff. de re iud. l. 1. §. ff. de excus. iur. Et sanctio Principis nihil habet imperfectum, *l. fina. C. de his quibus vt in aign.* Nemo enim potest ei dicere, Cur ita facis: Bald. in *proem. feud. in 12. colum.* Et isto dicto sæpius aduocati in palatijs vruntur: quod dictum est *Spec. in tit. de legato. §. nunc ostendendum. vers. 89.* per *rex. in cap. quamuis. de pœni. distinet. 3. ibi: quis tamen audeat dicere Deo: cur huc parci? & gloss. ibi, in verb. Deo.* Dicit idem in Papa, & ideo idem dicendum in quolibet Principe supremo, cum sit Deus in terris Bald. in *A. the. hoc amplius. vers. quare an filij Regis. C. de fideicommiss. & dicit Bald. in c. Ecclesia sancte Marie. in princip. c. 1. vt lite pendens.* Quod cum Princeps sit causa causarum, non est de eius potestate inquirendum, cum primæ causæ nulla sit causa. Cum id, quod primum est ante se aliud habere non potest. Hæc & plura alia vide quæ dicit donni. meus Iason in *lre. cripta. in 1. colum. C. de preerb. Imper. offer. & in leg. 1. ff. de consti. Princip. vbi ponit quædam, quæ solus potest Princeps, ita quod Principis verbis eiusque narrationi, super rebus per se, vel in sua præsentia gestis creditur. Etiam si solus testificetur, per *cap. cum à nobis de testib. & quod in his quoque, quæ ante principatum se præsentate gesta sunt, locum habet gloss. singularis in cap. 1. in verbo statuti. de renunciatio. lib. 6. gloss. in cap. Apostolica in verbo: promississent. de re iudic. libr. 6.* Dicit enim Andre. de Isern. in *cap. fin. in titul. quo temp. miles. in vsib. feudor.* quod late examinat ibi Præpos. quod Princeps in re propria testificari nõ potest. Nulla etiam iuris solennitate Princeps astringitur. *l. apud eum. in fin. ff. de manumiss.* Imo sola præsentia Principis solennitates iuris supplet, actumque, qui defectu solennium nullus est, instaurat & reponit. *leg. ad opt. ff. de adopr. l. 2. ff. de rebus eorum.* gloss. post text. in *Authent. vt non fiat p. gnoratic. collat. 5. facit l. sancimus. §. exceptis cum Aui. ibi posita. C. de donat. Bald. in l. omnium. C. de testam.* Ad hæc Princeps iudiciorum ordinem obseruare non tenetur. Sola enim veritatis inuestigatio coram eo fit, qua cognita diffinit etiam, si iudicialis ordo vel sit peruersus vel prorsus omissus causæ tamen cognitio exigitur. Ita Bald. in *l. fin. Cod. de legibus.* Idem in *cap. 1. §. fin. de noua forma fidelit. ad finem. in vsibus feudor.* & est text. in *cap. ad peruisionem. in fi. de acc. sat.* Et ideo illud, quod dicit Paulus de Cast. in *l. si testam. C. de testam.* quod Princeps sine causæ cognitione concedere possit, non est intelligendum in his, quibus litis diffinitio expectatur. Princeps etiam crimen non solum indulget, sed etiam abolet, Andre. de Isern. in *titul. qua fit prima causa §. pratorea. in vsib. feudo.* Remittit infamiam, & ad honores pristinos omnino restituit. *l. 1. §. deinde. l. secund. ff. de postul. l. fin. Cod. de sent. passis.* Remanet tamen cicatrix. *arg. c. ventum. 1. q. 1. c. illud. 50. distinet. arg. l. omnes indices. Cod. de decur. lib. 10.* Largiendo magistratum, dignitatem, donando. Imo & tolerando in honoribus incapacitatis maculam abstergit, remouet impedimentum. *l. imperiales. §. nam omni macula. C. de nupt. Barbarus. ff. de offic. prator. d. 1. Quidam consulebant. ff. de re iud.* Imo etiam princeps pœnam meritam sola voluntate remittit. *l. 1. C. de desert. lib. 12.* de innocentia etiam damnati sine appellatione cognoscit. *l. 1. in fin. ff. de quest.* Alia Principi reseruata ponuntur per Bald. in *dist. leg. rescripta. & in leg. 1. Cod. de iure aureor. annul. & de multis casibus & specialibus Principi competentibus dixi supra ista parte. 24. consid.* vbi iam quædam ex antedictis posuit;*

Trigesimafexta consideratio erit. Et licet subiecerit Principi Deus leges, an etiam non obligetur ex contractu, ita quod Deus etiam eidem subiecerit contractuum vincula, qui iurisperitorum sunt, in naturalique ratione consistunt: & quod est communis omnium Iurisperitorum doctrina, in *l. Pri. caps. ff. de de legib. Cyn. Bald. & Doct. in l. digna vox. C. de legib. & in c. 1. de prob. vbi Doct. Canonici, qui ita communiter tenent. D. meus Iaf. in l. si ciuitates. in 3. colum. ff. si cert. petat. & in l. 1. ff. de pact. Alexan. in cons. 101. in 2. colum. in 1. volum. & idem Iaf. in l. 1. ff. de constir. Princ. & in l. si testamentum. C. de testam. Felin. in cap. qua in Ecclesiarum. in 21. colum. consil. Barb. in consil. 1. in 4. col. in 1. volum. in 43. tamen colum. dicit ealum esse, vbi potest retinere à contractu: & etiam alium ponit Iacobinus de sancto Georgio in suo tract. feud. in prin. videlicet, quod possit reuocare feudum invito vasallo, alleg. Bald. qui hoc non dicit, nec etiam hoc placet Vdaltico Zilio in repet. l. 2. §. eodem tempore. in gloss. ratum esset. ff. de orp. iur. vbi plura ex prædictis dicit, & ibi dicit, quod licet absoluta potestate legibus non ligetur, ea tamen potestate abuti non debet. dixi alibi.*

Trigesimaseptima consideratio. Videtur, quod Rex Hispaniæ sit omnibus aliis Regibus præferendus, cum plura habeat regna sub se, & plures coronas: quoniam Rex est Aragonum, Castellæ, Legionis, Rex Granatæ, Rex Maioricarum, Rex Cordubæ, & etiam Catholicus dicitur, Rex Galliciæ, Rex Andelosiæ. Et sic dicitur habere septem aut octo Regna, & sic septem coronas: ex quo videtur, quod ratione multiplicationis coronarum debeat cæteris Regibus præferri: Sicut videmus, quod ille, qui Marchio & Comes, præferatur Marchioni: cum duo vincula sint fortiora vno. Bald. in l. sed milites, in prin. ff. de excusat. tutor. vt etiam in simili dicitur de doctore in vtroque iure, qui præcedit doctorem in vno tantum: secundum Bald. in dicto loco: & dicam infra in 10. part. & faciunt que supra dixi in hac parte, in 27. consider. in fin. incip. Imperator inter omnes Principes. vbi dixi, quod magis honorandus est Imperator, cum tres coronas habeat, quam alij Reges, qui de se per se non habent nisi vnam. & in 19. consideration. cuius initium est. docet Bald.

Et etiam qui pluribus præest dicitur maior, vt dixi supra in 1. part. in 4. part. in §. 1. consider. ver. 8. vbi allegat gloss. in Authen. constitutio qua de dignitatibus. §. generaliter. quæ dicit, nota nobilitatem propter subiectos. Et habetur Prouer. cap. 14. in fine. In multitudine populi dignitas Regis, & in paucitate plebis ignominia Principis.

Trigesimaoctaua consideratio, erit de Rege Angliæ: hoc etiam; quia est etiam Monarcha in suo regno, & ab eius sententia non appellatur; quia præfatus est multorum Prælatorum sui Regni, vt ff. de offic. prætor. l. 1. in prin. Bald. in c. cum ven. ff. de iur. 2. colum. extra, de eo qui mittitur in poss. ff. causa rei seruan. Refert & sequitur Felin. in cap. causam, qua. in 20. colum. fin. extra, de rescript. & per Ioan. Lupi in r. pet. rub. de dor. inter vir. & vxor. qui licet videretur præferendus Regi Hispaniæ; quia vngitur, vt supra dictum est; tamen Rex Hispaniæ præferitur, vt ante dictum est. De aliis vero Regibus Christianis dic eos esse collocandos secundum numerum positum in Martinianæ: de quo fit mentio per Alber. Rosar. in rub. de statu homin. & dixi supra in plurib. locis. Et de excellentia plurium regnorum vide infra in 12. part. in consid. 56.

Trigesimanona consideratio. Quoniam mulieres radiis maritorum coruscantur & honorantur. l.

semina. ff. de senator. in Auth. de consulibus. §. h. ec itaque, collat. 4. facit l. fin. in princ. C. de incolis. lib. 10.

Ideo Regina Franciæ, tanquam excellens inter omnes tanquam dilecta illi, qui pascitur inter lilia, cæteros quoscumque huius Regni post Regem præcedere debet, cum etiam ultra quoscumque ratione dignitatis coronam portet, quam nemo alius in regno, præter regem, portare aut deferre potest; imo Regina appellatur. c. dilecti. de arbitris. & in subscriptione. cap. cum deuotissimum. 12. quest. 2. Et eadem priuilegia, quæ habet Imperator, habet & Augusta: vt est text. in l. cubicularios. C. de præpos. sacri cubic. lib. 12. vbi Lucas de Penna.

Et licet vxor sedere debeat à sinistris, vt habetur Psalm. 127. Vxor tua sicut vitis abundans in lateribus domus tuæ. Regina in hoc priuilegiatur; quia sedere debet à dextris, vt habetur, Psalm. 44. Adhuc Regina à dextris tuis in vestitu deaurato, &c. Et dicit text. in l. bene à Zenone. C. de quadrienn. præscripr. quod Augusta vititur eadem prærogatiua, qua vititur Imperator. facit l. fisco. in fin. cum l. seq. ff. de iure fisci. & plene per Luc. de Penn. in l. 3. Cod. de præpos. sacri cubic. lib. 12. vbi dicit, quod etiam ministri Augustæ eodem, quo & ministri Principis priuilegio gaudent. Augusta tamen non gaudet omnibus priuilegiis imperialibus, sed his, quæ nullum præiudicium parant, aut modicum, & tribuitur ei etiam priuilegium in non præstandis vestigiis. l. licetatio. §. iiferis. ff. de public. & tribuuntur ei priuilegia, quæ conueniunt mulieri, sed non omnia. Vnde non potest condere legem, & similia, quæ tributa sunt Principi solum inspecta eius dignitate. Et faciunt prædicta ad quæstionem, de qua ibi per Lucam, an si regina lædatur, possit in integrum restitui, vt Princeps. Faciunt etiam ad prædicta, quod gratiæ, quæ dantur per reginam in regno in quolibet tuo iucundo aduentu sunt validæ: cum habeat eadem priuilegia, quæ & rex: quod ius habet ex consuetudine in Francia, de qua dixi in consuet. nostris duca. Burgund. titul. Des usques. §. 5. in gloss. du Prince.

Aduerte, quod si regina sit filia Ducis aut Comitis, tamen dicitur regina propter dignitatem mariti, & si sit filia Regis maioris præeminentia, retinet illam dignitatem, quam habet à patre. Iacob. Rebuffi & alij in l. 1. C. de dign. l. 12. vide supra in 2. part. in 4. considerat. Ex quo cum nobiliss. domina Claudia de Francia, regina Franciæ, sit filia Regis Ludouici XII. & nunc vxor Christianissimi Regis Francisci primi, debet præcedere dominam Loysiam de Sabaudia matrem prædicti Francisci. primi, cum tantum ex quacunque parte non sit dicta Loysia nisi Ducissa, & ita vidi obseruari hoc anno Domini 1521. in hac ciuitate Heduenf. quoniam semper regina præcedebat matrem, & ponebatur in digniori & altiori loco; & eam sequebatur mater, licet sit maximæ autoritatis apud filium, & maioris autoritatis, quam legatur fuisse quandoque aliqua mater apud filium: Imo etiam excedit autoritatem Veturæ apud Coriolanum eius filium, de qua infra in seq. consid.

Quadragesima consideratio, Mater regis videtur esse cunctis alijs præferenda: cum habetur 3. Reg. 2. cap. positus est thronus matris iuxta thronum regis, prout allegat. Ant. Flor. in part. sua summa, in tit. 15. cap. 20. vbi ponuntur gratiæ priuilegiorum beatæ Mariæ §. 15. & dicit text. in dicto loco, quod rex Salomō fuit in occursum matris suæ venientis ad eū adorauitque eam, & fecit poni thronum ad dextram suam:

suam: quod credo verum, si regina non adesset, quia si esset præsens, sederet ad dextram, ut ante dictum est in precedenti consideratione. & ita videmus observari.

Imo etiam est text. in c. 4. *Esdræ* 3. quod concubina regis sedebat ad dextram suam: sed ille textus non est ibi nisi ad denotandum fortitudinem facti mulierum, & non locum eidem debitum, nisi dicatur, quod illo tempore concubinatus erat permissus: non aliter insisto.

Et dicit Spec. in tit. de teste. §. 3. versic. illud quoque, quod licet matris non sit eadem potestas, quæ est patris, tamen eadem esse debet reuerentia, honor & pietas. Et ideo habetur *Exod.* 20. & *Deut.* 3. Honora patrem & matrem, si vis longævus esse super terram. Filij tamen debent esse subditi matri, sicut habetur exemplum de Christo, *Luc.* 2. Et erat subditus illis. Habemus & tertio exemplum de Coriolano, qui tantum honoravit matrem, quod Romanos & patriam liberavit precibus matris: de qua per Valerium in *lib. 5. in rub. de pietate erga parentes.* Et de his tribus exemplis vide Bergo de *Bustis* in 2. *part. sup. Rosar. infern. 20. in 1. part. littera M.* & vide *Prou.* 1. vbi dicitur: Et ne dimittas legem matris tuæ, ut addatur gratia capiti tuo, & torques collo tuo.

Cleobis & Byton fratres multum matrem honoraverunt, etiam in morte, qui ut sacerdos eam inseguens ad sacrificium curru veheretur, colla dedere iugo loco equorum, ut Argias equo ascenderet. refert Cicero *lib. Tuscul. quest.* Claudianus etiam sic inquit:

*Si velus Argolicos illustrat gloria fratres,
Qui sua materno colla dedere iugo.*

Videmus tamen in multis, quod non est bonum, semper credere matri: Et ideo, ut refert Guaguin. *lib. suo* 10. vbi loquitur de Rege Ludou. XI. in suo testamento ordinavit Carolo VIII. eius filio, ne matris tuæ crederet: non aliter insisto, dicam infra.

Et etiam habetur de Heliogabalo, cuius mater tanta veneratione fuit, quod vix credi posset: prout habetur per Philip. Berg. *lib. 8. in verb. Marcus Aurelius,* & in verb. *Sensamira.*

Quadragesima prima consideratio. Post Regem & Reginam in regno præfertur primogenitus eius filius, qui habet dignitatem ratione primogenituræ, ex quo sedet à dextris, secundum glo. in cap. quam sit. 7. *quest. 1. in l. decernimus. Cod. de sacrosan. Eccl.* vbi Bald. dicit, quod primogenitus Regis sedet à dextris Regis. Et qui sedet ad dextram manum superioris, dicitur magis honorari sedente ad sinistram: ut ante dixi in 1. part. in 11. *consil. 1er.* Et in Regno Franciæ dicitur Delphinus: eo, quia Delphinatum habet pro suo statu, etiam vivente Rege: Imo etiam vivente Rege potest dici Rex per text. & ibi gloss. in cap. fin. 24. *quest. 1. & habetur de pace Constantiæ in proomiso. & in c. Adrianus. 63. distinct. & Bald. in l. in suis. ff. de lib. & posthum. per Luc. de Penn. in rub. de auro coronario. in rubric. de comitibus consisto. lib. 12. Cardinal. Alexand. in cap. 1. quis dicatur Dux. Marchio, &c. in visib. feudor. Iacobinus de Sanct. Georg. in tract. suo feudorum, in verbo Comitibus. & per Oldr. *conf. 94. incip. eleganter circa negotium.* Cum etiam, ut habetur 4. *Reg. 15. cap. Azaria* Rege impedito, Ioathan eius filius quamdiu pater eius vixerit, Regnum gubernabit, licet minor esset: cum postea mortuo patre Rex effectus esset solum 25. annorum. Et hoc satis patet ex hoc, quod Christus 12. annorum existens, dicit *Luc. 2. cap. 17. fin.* Ne-*

scitis quia in his, quæ patris mei sunt oportet me esse?

Et quod dignitas, tenet gloss. in c. quoniam periculosum 7. *quest. 1. & prima dignitas post paternam, ita quod filius regis primogenitus habet primam dignitatem, licet primogenituræ post patrem Regem, secundum Bal. in l. ex hoc iure. vers. sexto quaritur. ff. de inst. & sur.* Et ad dextram Regis sedere debet, secundum Bald. in l. decernimus. C. de sacros. Eccl. pro quo est textus de Christo filio Dei in Symbolo, qui sedet ad dextram patris, & etiam habetur *Genes. 25. c. & Genes. 27. notatur per Lucam de Penn. in l. yrones. C. de tyrantibus. lib. 12. in P. salu. 10.* vbi dicit dominus, scilicet, Deus pater, domino meo, scilicet Christo eius filio: sede à dextris meis tanquam primogenitus. *Matt. 1. c. in fin.* vbi Iesus Christus vocatur primogenitus, eo, quia primogenitus sanctificatus fuit, ut habetur *Exo. 13. Sanctifica mihi omnem primogenitum, quod aperuit vulvam in filiis Israel.* & *Luc. 2.* habetur, quod omne masculinum adaperiens vulvam, sanctum domino vocabitur.

Et istud etiam certum est in Regno Franciæ apud nos, quod primogenitus filius in Regno præfertur quibuscumque suis fratribus, & omnibus aliis Principibus Regni: & hodie in Francia habet dignitatem annexam cum primogenitura: quæ dicitur Delphinatus. Et Delphinus vocatur, & ex communi usu loquendi in Francia, vocatur dominus sine cauda, seu sine adiunctione. Secus autem de fratre regis primogenito quo ad alios, secundo tamen genito quo ad regem, ut infra dicam.

Et licet hic caderet materia ad materiam primogenituræ examinandam: quia tamen iam satis est examinata per Martinum de Cazaris, quam per plurimos alios, maxime per quendam novitium le Cyrier, qui plures alios cumulavit nihil de suo addendo: sed solum dicta aliorum in vno cumulando, se plurimis alienis vestiendo, prout ipse de aliis dicit, ex quo de aliis filere debebat, cum hoc morbo laboret, ut videti potest per expertos in arte: & turpe est doctori, cum culpa tedarguit ipsum. Et cum de aliis iudicat, in se fert sententiam. Vnde *Lact. lib. 4.* Antequam mores aliorum corrigas, tuos corrige.

Quadragesima secunda consideratio erit, An sicut primogenitus præfertur, ita etiam filius primogeniti præferatur secundogenito? & sic sumus in casu in Gallia, in quo nepos præcedit avunculum, quæ est quæstio magna, & ardua: quæ alias fuit decisa iudicio gladiatorio, & alias aliter fuit observatum in Francia.

Et quoniam materia se offert, reperio in hoc dubio tres fuisse opiniones.

Prima fuit opinio Ioan. Andr. in *additio. ad Specul. super rubr. de feudis. col. 5* & Oldr. in *conf. suo 223. incip. de suis allegationes.* vbi ponuntur eadem fundamenta, quæ ponuntur per Ioann. Andr. Et sic credo, quod prima opinio fuerit Oldradi, cum additiones Ioannis Andree ad Speculum sint de verbo ad verbum in suis locis in *conf. Oldradi.* Et in hanc opinionem inclinat Bald. in *l. l. b. r. i. vers. sed hic quaritur, si ius. C. de oper. liberi.* vbi dicit ita fuisse determinatum illis diebus in regno Angliæ. Idem tenet Cynus in *l. imp. r. a. i. C. de nuptiis.* idem tenet Petr. de Ancharan. *Card. Zabar. & Panot. in cap. heet de voto.* Idem tenet Bald. in *l. cum in antiquioribus. C. de iure delib.* motus decem rationibus. Et vbi dicit hanc opin. inualuisse in maximis Regnis Francorum, & Angliæ. idem Bald. in *l. ex hoc iure. in 6. que 1. ff. de i. s. l. & iure.* vbi

etiam narrat, ita fuisse obseruatum in Regno Angliæ, in quo propter nepotem ex primogenito fuit exclusus secundogenitus Princeps de Galles : subiungens ibidem, ita sepe iudicatum fuisse per inclitum Regem Francorum. Idem Bald. in *l. si uia. Cod. de bonis mat. Paul. de Castr. in l. maximum vitium. Cod. de liberis pr. terit. & in l. is potest. ff. de acquirend. hered. Alber. de Rolate in proem. Digestorum. idem Paul. de Castr. in consil. 161. incip. in presenti causa. Idem tenet Panor. in consil. suo 85 incip. in presenti quaest. in 1. par. & in consilio 3. in 1. part. Idem tenet Francisc. Aretin. in consilio suo 164. in cap. diligenter, & mature discussis in decisione secundi dubij. idem tenet Barb. consil. 11. incip. sapienter scribitur, in 13. colum. in 2. volum. idem tenet Nicolaus de Vbaldis in tractat. de success. ab intest. 25. colum. Ita etiam tenent Iacob. & Aluarous, & Præpositus Mediol. in cap. 1. in fin. de feudo Marchie. in vsibus feudorum. Idem tenet Petr. de Ancharan. consilio 78. in cap. dicta facti narratio. & in consilio 82. Felmo. in 2. prudentiam. de offic. deleg. & in cap. auditu. in 6. colum. extra de prescriptio. idem tenet Ioan. Fabr. in §. cum filius. versio. sed quid dices. Institut. de hered. que ab intest. decet. Capelle Tholosana 433 Ioan. de Anania in consilio 89. Romanus consilio 29 Socinus in consilio suo 252. in 14. colum. ver. ad septimam. in 2. volumin. Et tenet pro hac parte Iacobinus de sancto Georgio in tract. suo feudor. in princ. in verb. quid si Rex. colum. 2. ver. sed pone. & c. versio. Sed pone decessit Rex, & ut dicit dominus meus Ial. in leg. maximum vitium. C. de liber. prateriti. Quod Otio Imperator supra Rhenam apud Treuerim existens cum Baronibus, dum hæc quaestio de facto accidisset inter patruum, & nepotem, voluit eam decidi iudicio gladiatorio, in quo nepos vicit : Quod cum existimaretur iudicio Dei processisse, ordinatum fuit, ut abinde in antea nepos praeferretur. Prædictam etiam opinionem videtur Nicolaus Boertij in commentariis consuetudinum septem Bituricem. in tit. de testamentis, §. 2. Hanc etiam opinionem videtur tenere domin. Ioan. de Montel. conciliis, & contemporaneus noster in suo Promptuario iuris, in verbo, primogenitus. vbi dicit hanc opinionem pro nepote esse equiorem, & melioribus rationibus comprobata. Hanc eandem tenet Luc. de Pen. in l. 3. C. de tyro. lib. 12. & in l. 1. C. de privileg. eorum qui in sacro palatio natiunt. lib. 12. Io. Bertachin. in suo repertorio, in verbo, nepos, versio. nepos Regis. Et Miles in suo repertorio, in verbo, filius. versio. filius primogenitus. Hanc etiam opinionem seruauit Lycurgus Lacedæmoniorum princeps ac Legislator æquissimus contra seipsum, qui secundogenitus erat: qui pro suo nepote ex fratre primogenito practicauit decidendo, ut refert Philip. Bergom. in suo supplemento Chronic. lib. 4.*

Et hæc quaestio fuit etiam nostris temporibus de Comitatu Niuernensi inter uxorem dominæ de Oruallo, filiam secundogenitam Comitum Niuernensis, & filios primogenitæ dicti Comitum, & uxoris domini Gilberti de Cleues, quæ longo tempore durauit: Fuit tamen in curia parlamenti Parisiens. terminata pro nepotibus, ut refert Boer. in loco supra allegato.

Secunda opinio fuit pro patruo contra nepotem, quam tenent Cyn. & Richardus Malumb. in *l. si uia matre. per illum text. C. de Bonis mat. & Bald. more solito sibi contrarius in l. si tutela. §. si duo. ff. de legit. iur. & Bartol. in authen. post fratres. & ibi Alexand. in additio. C. de legit. hered. And. de Isern. in c. 1. §. praterea. in 2. colum. de prohib. feudi alienar. per Federic. in cap. 1. de success. feud. & in cap. 1. de eo qui sibi & heredib. suis. Imo & Gemina. in cap. grandi. de supplen. neglig. prelato. Cumanus in *l. cum ita. §. fin. ff. de legat. 2.* Franciscus de Aretio in*

consilio 103. incip. diligenter, & mature discussis. Archidia. in cap. fin. 24. quaest. 1. Salic. in *l. si uia matre. M. Lauden. in tractat. de primogenitura. Alexand. in consilio 129. in 5. volumin. & idem Alexand. consil. 125. in 1. volumin. & idem Alexand. in consil. 4. n. 4. volum. in cap. ponderatis verbis testamenti. vbi dicit, quod semper secutus est hanc opinionem, tanquam melioribus rationibus probatam, & communem. Et pro ea iudicauit Ecclesia, ut in clem. pastoralis. de re iud. licet Bald. in *l. liberti. C. de operis lib. dicat, quod Papa fuit in hoc partialis. Vnde refert, quod licet tunc fuerit pro rege Roberto iudicatum, tamen ipse Rex Robertus cum similis causa fuisset sibi commissa in ciuitate Auinionen. iudicauit pro nepote contra patruum, ut etiam referunt Paul. & Dom. meus Ial. in *l. d. maximum vitium.* Hanc etiam opin. pro patruo tenuit Oldrad. sibi contrarius contra morem suum, in consil. 99. in cap. circa negotium. Ioan. Fab. in §. caterum. Inst. de leg. agn. success. Luc. de Pena in *l. nepotes. col. 1. cum §. 9. C. qui numero liber. & plenius in l. 1. C. de privileg. eorum qui in sacro palatio natiunt. & in l. 1. C. de tyroibus. lib. 12. & in l. si quis. col. 1. ver. faciunt. C. de profess. a. med. cis. l. 10. Ita etiam consuluit Petrus de Ancharan. pro hac parte. in consil. 68. Ant. de Bar. in consil. 47.***

Fuit etiam iudicatum pro patruo contra nepotem in regno Castellæ, cum de ipso esset quaestio inter secundogenitum, & nepotem ex primogenito. In Regno etiam Franciæ: Et imperio post Carolum Magnum successit Ludouicus secundogenitus excluso Berrando filio Pipini primogeniti: ut refert Guaguinus *l. 9. c. 2. & habetur in mari historiarum.* Sed non mitum: quoniam etiam videmus, quandoque in regno secundogenitum expulisse primogenitum, ut refert Guaguinus *l. 2. in ram. chronica. de Gondoaldo secundogenito Franciæ, qui Gotranum eius fratrem primogenitum expulit.*

Tertia fuit opinio Bald. in *l. vi in test. no. Cod. de suis & leg. hered.* Quæ videtur esse concordatiua duarum præcedentium, qui sic distinguit: Quod aut patruus & sic filius secundogenitus est natus ante nepotem, id est, ante filium primogeniti, & succedit tunc filius secundogenitus, non autem nepos primogenito filio: Aut nepos ex filio primogenito nascitur ante filium secundogenitum patruum suum, quod esse potest quandoque: & tunc si consuetudo est per hæc verba, & filius primogenitus succedat, præferatur patruus, & sic filius secundogenitus. Aut verba consuetudinis non dicunt, quod filius primogenitus, sed dicunt simpliciter, quod primogenitus succedat, & præferatur nepos ex filio primogenito præmortuo non iure aliquius transmissionis: Quia filius, qui decessit viuo patre suo, nihil transmittere potuit ad filium suum, cum quasi caduca non transmittantur, nec incerta. *l. unica. §. pro 2. §. si autem sub conditione. Cod. de caduc. tollend.* Si autem non appareat de verbis: tunc natura plus influit in filio, quam in nepote, & ita seruatum in rege Roberto secundogenito Bald. in loco supra alleg. qui dicit hanc suam distinctionem consuetudinis: Et secundum hanc refert Alexand. in consilio 4. in 4. volumin. semper se consuluisse. Quid in hoc sit dicendum: vide Benedicti in suarepet. cap. Raynut. in verb. in eodem testamento relinquens. à numer. 188. vsque ad numerum 199. de testib. vbi ponit prædictas tres opiniones.

De iure primogenituræ, & quæ priuilegia competant primogenito me remitto ad Martinum de Cazaris dictum Laudensem, in tract. suo de primogenitura. quem

quem postea quidam nouitius le Ciriet, assumpsit in tract. suo de primogenitura. quem allegauit in sim. præcedens considerat. & etiam vide Ioan. de Terra rubea in tract. de vice. Ecclesie, in 1. tract. art. 2. 3. & 4. ubi ample.

Quadragesimatertia consideratio. Licet consuetudo sedendi quo ad Nobiles & Principes iuxta Regem attendi debeat, ut dicit Bald. in c. 1. §. Marchio. in tit. de his qui feud. tunc poss. in vsib. feudor. & generalis consuetudo in hoc attendatur, ut etiam tenet Felinus in cap. status. extra de maior. & obedien. & ut dicit, iste honor appellatur privilegium: tamen sunt alij Principes & Nobiles in Gallia & Francia, qui non solum attendunt consuetudinem, imo etiam prætendunt prima loca eisdem deberi ex præminencia & ratione officiorum, seu dignitatum. Ita, quod etiam si non sint Principes ratione officiorum, prætendunt præcedentiam ante Principes, ut infra dicitur in pluribus dignitatibus Regni Franciæ, quas primo dicentiendo dico omnes pares Franciæ esse cæteris Principibus Regni præferendos. Cum, ut ait Guag. lib. 4. ca. 1. suorum Chronici. Carolus fidei Christianæ charitate adductus exercitum in Hispaniam duxit: prius tamen quam expeditionem produceret. Rem tanto Principe ordinat. Et omni præcipua Francorum nobilitate duodecim selegit, quos secum in militia produceret, eos Pares appellans: quia scilicet æquali inter se dignitate Regi contantes perpetuo essent, neque cuiquam nisi Parlamenti tantum tenarus iudicio obnoxij tenerentur, qui conseruandis item, coronandisque Regibus adessent, & fuerunt tunc instituti in Francia duodecim, ad instar duodecim Apostolorum, quos Christus in fidei propagationem, conseruationem, & perpetuam confirmationem, nec non ad iudicandam duodecim tribus Israel elegerat, secundum Apostolum ad Eph. 1. 1. benedictus Deus & pater. & c. Vel instar Arualium sacerdotum, quos Romulus primus instituit, seque duodecimam fratrem appellauit inter illos, ut ait Plinius lib. 18. cap. 2. Inter quos erant sex Ecclesiastici, & sex laici: & ex Ecclesiasticis tres Duces, videlicet Archiepiscopus Rhemenfis, Episcopus Lugdunenfis, & Episcopus Lingonenfis; & tres Comites, scilicet Episcopus Bellouacensis, Nouiomen. & Carthalaunenfis: & sic etiam ex laicis tres Duces, scilicet Burgundia, Normania, & Aquitania Duces. & tres Comites, videlicet Flandrensis, Tholosanus, & Campanus. Hodie vero omnes Ducatus & Comitatus laicorum sunt vnici coronæ, præter Comitatum Flandrensem, qui est in manibus Caroli nunc Regis Hispaniæ, & Imperatoris Romani. Guag. tamen in dicto loco, dicit hanc parium institutionem processisse ab Arthurō Anglorum Rege, ut quidam asserunt: sed dicit hoc non esse verum. Hi enim iudicant de causa domini, & quantum ad hoc sunt superiores: ut est tex. in capit. primo de causa feud. apud pares termin. & dist. 1. Corradi. circa prin. de prohib. alienatio. per Feder. §. præterea. ita tenet & refert Old. in consil. suo 128. in eolum. 2.

Qui autem dicantur Pares curiæ, Panor. Ant. de But. & Barbat. in c. p. ceterum. de iudi. dicunt, quod Pares sunt, qui habent consimilia feuda: vel etiam dicit Alexand. in consil. suo 79. in 2. eolum. in volum. quod Pares dicuntur similes vasalli ab eodem domino sine fidelitatis iuramento feudum tenentes. cap. 1. §. de inuestit. inter dom. & vasal. lis oritur. & de controuers. feudi apud pares termin. cap. 1. §. præterea. de prohib. feu. alien. per Feder. in vsib. feudor. Et isti cognoscunt de materia feudali, notatur in locis præalleg. & per Pa-

norm. in consil. 82. incip. conditoris oranium. in 1. col. & Old. in consil. 272. incip. reuerendissime pater. Arcin. consil. 14. & eundem Alex. in consil. suo. in 1. & 5. volum. & Pares curiæ habent iurisdictionem ordinariam de iure, ut dicunt Ant. de But. Pan. & Barb. in c. ceterum. extra de iudi.

Hodie vero in Francia pares Franciæ sunt de Parlamento Parisiensi, possunt assistere, imo præcedunt omnes alios consiliarios in sedendo & deambulando.

Et hodie loco Ducis Burgund. est Alenconensis, loco Ducis Aquitaniæ, Dux Bourbonij, loco Ducis Normaniz, Dux Vadenfisi, loco Comitit Tholosani, & loco Comitit Campaniæ, Comes Nigernensis: Qui quidem in locum aliorum fuerunt subrogati in coronatione Regis Ludouici XII.

Esset tamen dubium, an præcedere debeant præfidentes in Parlamento, & Cancellarium in consilio Regis: sed videmus, quod non in loco Parlamenti, & in auditorio, in aliis autem locis in deambulando vidi eis deferri, & per Cancellarium, & præfidentem in Parlamento Parisiensi; sed credo hoc esse propter excellentiam Ducatum, aut Comitatum; quia, ut plurimum sunt de sanguine Regali, & dicam latius infra.

Quadragesimaquarta consideratio. Inter alias dignitates mundi temporales post Reges reperio solum vniam, quæ dicitur Archiducalis, & est dignitas Archiducatus Austriae. Et quia de ea in specie non reperio tactum, dico, eam præferendam omnibus Ducibus. Sicut Archiepiscopi præferuntur Episcopis, arguendo ex assumptione huius vocabuli Archiepiscopalis ad Episcopalem. Nam sicut Archiepiscopus dicitur ab archos, id est, princeps, quasi Princeps Episcoporum, 22. dist. c. clericos. & dist. per totum. Et facit gl. in ruer. de Comu. & Archidia. lib. 12. quæ dicitur ab archos, id est, princeps. Ideo videtur, quod sicut Duces debent poni, & sedere post Reges, ideo etiam; quia anteponuntur Archiepiscopi Episcopis, ut supra præcedens consider. 20. ideo etiam Archidux, omnes Duces præcedere debet.

Audiui aliquos dicentes, quod istud nomen, Archidux, in Alemania tantum videretur, & est ex consuetudine introductum inter plures fratres, qui sunt filij vnus Ducis. Quoniam post mortem patris primogenitus habet maiorem partem, & inter eos vocatur Archidux, id est, primus Dux fratrum habentium ius in Ducatu patris, in quo succedunt, & est nomen prioris dignitatis, seu primogenituræ Ducum: licet in Gallia habens maiorem dignitatem filiorum Regis, dicitur Delphinus, nihil aliud legi. Ideo non inuito, cum de ista dignitate ultra Duces, nulla fiat mentio in iure, & ideo iste præferendus est aliis suis fratribus aut Ducibus, qui omnes sunt Duces, sed quilibet habet suam portionem: Sed inter alios non video, quid assumptio huiusmodi nominis inter eos faciat, nisi quod iste præcedat alios Duces, sicut Archiepiscopi præcedunt Episcopos.

Quadragesimaquinta consideratio. Dux Burg. in coronatione Regis, & in loco, ubi Principes regni congregantur, quoscunque alios Principes & Duces præcedit, & primum locum iuxta Regem habere debet tanquam primus par, & parium Franciæ decanus sit, ut ait Guaguinus lib. 9. cap. 1. de his verbis: Rege consecrato cum ad conuuij locum ventum est. id enim in adibus Archiepiscopi apparatus erat, Principibus incidit de sessione, ordine atque pralatione controuersia. Nam Andegauus etate grandior, Philippo antea contendebat,

Philippus parem, & parium decanum se esse, acque propterea primam sibi post regem deberi sedem argumentabatur. Eam licet consultatione Procerum habita Rex negatue dicitur, & Philippo recubitu primum quatenus ad prelosum negotium attinebat, decernit: quare offensus Andegauus Regi, proximum nihilominus locum usurpat. At Philippus nihil cunctatus medius inter Regem Andegauumque insilit, recubaitque: quo vel facto vel audaci temeritate audacis cognomen adeptus est.

Et, ut refert Philip. Berg. lib. 8. Dux Burgundiæ cæteros Duces Christianos antecellit, & primum locum post Reges obtinere debet: his verbis Burgundionum prouincia in Francorum cessit ditionem: hos autem Reges constat per multa tempora regnasse in Celtica Gallia, ubi fuerant hec ciuitates, Sononis, Lugdunum, & Vienna: Hi populi aliquando Hedui, quandoque Burgundiones, & interdum Sequani sunt appellati: hodie vero regia dignitate omissa, Ducatus titulum tantummodo retinent. Quorum Dux cæteros Principes Christianos atque Duces præcedit: & ut dicit Alex. in consil. suo 235. in vol. est magnus Princeps in suo territorio.

Et cum controuersia fuisse in consilio Basiliensi, de sessionis ordine atque prælatione, inter Ducem Burgundiæ, & Electores Imperij, primum locum ante Ducem Burgundiæ; seu eius ambasiatores sibi deberi præterentes, pluribus de causis hinc per dictos ambasiatores allegatis fuit per concilium generale dictum, & pronuntiatum, ambasiatores Ducis Philippi Burgundiæ, debere precedere Electores Imperij, ratione Ducatus Burgundiæ. Ex eo maxime, quia erat primus pars regni Franciæ, & de familia Regum Francorum ex parte patris, & Imperatoris, & Ducis Bawariæ, ex parte matris, Et etiam quia plura fecerat pro Ecclesia Romana, quam Electores Imperij, & denique, quia Electores habent solum nomen officij, Dux autem Burgundiæ, nomen dignitatis, & fuit dictum, quod esset primus post Reges.

Et doctores, ut plurimum de eo mentionem facientes, nominant eum Illustrissimum, ut habetur per Alex. in consil. suo 6. in 4. vol. Et licet videatur, quod Duces sint tantum spectabiles, ut videntur tenere Doctores in l. i. ff. de offi. eius, om. mand. et iuris, & Spec. in tit. de iuri. d. omni. iud. ver. medij, tamen quo ad nos, Duces in Gallia sunt illustres, cum sint perpetui, & non temporarij, ut tenet Purpur. in dist. leg. 1. in 26. colum.

Quadragesima sexta consideratio. Omnes etiam alij Duces semper sunt præterendi Comitibus, ex quo ex ordine literæ est prior Dux; ideo maior, ut habetur in rub. quis dicatur Dux, Marchio, Comes. cap. fundamenta. de elect. in 6. c. clericis. de immun. eccles. in 6.

Quis dicatur, Dux, vide in commentariis nostris super consuetudinibus Ducatus Burgundiæ, in præm. in versic. Duc.

Et aduerte, quod licet quis sit Dux, tantum præferatur Comiti, & Marchioni, licet habeat duas maiores dignitates; eo, quia nulla de per se sufficit ad præcedendum alium, ut tenet Lud. Rom. in consilio suo 334. incip. quo ad primum. ver. quo ad secundum eo. quia ubi in aliquo concurrat duplex dignitas, quia est Dux, & Comes, vel Dux, & Marchio, attenditur maior dignitas, & ab eo denominatur, secundum Innocentium in cap. solite, de maio. & obed. dominus meus Ias. in leg. Imperium. in 3. colum. ff. de iuris. d. omni. iud. & melius in leg. 1. in 7. volum. ff. de verb. oblig. quia à maiori & digniori sit denominatio. l. queritur. ff. de stat. hom.

& l. cum ex aliqua. ff. de acquir. rerum domin. dicam infra.

Et inueni quendam ordinem Ducum & Comitum in Gallia, qui antiquitus intererant seu interesse debebant in coronatione regis, inter quos primo sunt duo decim pares Franciæ, de quibus supra dixi in 44. consil. qui sunt sex Duces, & sex Comites: ultra illos erant Duces vndecim, & quatuordecim Comites. Duces vero erant sequentes:

Dux Britannie.	Dux Aurelianensis.
Dux Borbonij.	Dux Narbonæ.
Dux Andegauensis.	Dux Bituricensis.
Dux Aluernie.	Dux Turonensis.
Dux de Valesio.	Dux Nemortij.
Dux Alenconensis.	

Hodie vero ex istis 11. sunt 7. Ducatus in manibus Regis, videlicet Ducatus Britannicæ, Aurelianen. Narbonen. Andegauen. Bituric. Turonen. & de Valesio: Sed dedit Ducatum Aurelian. in appanagium primo filio suo, & secundo dedit Ducatum Andegauen. eius matri, & tertio dedit Ducatum Bituric. dominæ Margarietæ sorori eius & vxori Ducis Alencon. Alios autem Ducatus tenent videlicet Carolus de Borbonio Ducatus Borboni, & Aluernie, quos præterendit Ludouica de Sabaudia mater Christianissimi Regis nostri tanquam proxima Suzannæ de Borbonio mortuo absque liberis, quæ fuerat vxor dicti Caroli, & sunt in processu ipsa, & præfatus Carolus in Parlamento Parisiensi. Et ex aduerso multa per dictam Carolam proponuntur, videlicet quod ipse est de domo de Borbonio, & masculus ex masculo, & est Ducatus, in quo fœminæ non succedunt. Dixi in commentariis nostris super consuetudinibus Ducatus Burgundiæ, in tit. des fied. §. auis. versic. quid de Ducatu Borbonij. Ideo non insisto; quia non est materia præsentis stipulationis. Et etiam; quia hoc anno 1527. 6. Maij decessit ab humanis, & fuit interfectus in obsidione contra Romanam, quæ crudeliter fuit obfessa & destructa ab Hispanis & Alemanis. Carolo de Borbonio Duce exercitus pro Carolo Austriaco Rege Hispanorum, & electo in Imperatorem, quod vertit in desolationem Christianitatis, ex quo quæstio est decisa. Et Carolus de Alenconio tenebat Ducatum Alencon. qui præcedebat omnes: tum quia de sanguine Regali, & proximior: tum quia honoratur à principe eo, qui sororem eius germanam desponsauit, sed ab humanis decessit anno Domini 1524. Ducatum vero Nemortij tenet domina Maria de Sabaudia, amita regis per donationem eidem factam per Regem.

Comites vero qui tunc interesse debebant, aut intererant in dicta coronatione, erant sequentes:

Comes D'archois.	Comes de Vermendoys.
Comes de Guyse	Comes de Senlis.
Comes Corronensis.	Comes Mauris fortis.
Dampmartin.	Comes de Bellomonte.
Comes Melunensis.	Comes du Perche.
Comes Blexensis.	Comes Druzensis.
Comes Destampes.	Comes de Dunois.

Et isti omnes Comites tenent prædictos Comitatus à Rege in feudum, & Rex tenet hodie multos Comitatus ex illis.

Plures sunt alij Comites sub Ducatibus suprascriptis, videlicet sub Duce Burgundiæ sequentes:

Comes Niuernensis.	Comes Kadrellensis.
Comes de Charly.	
Sub Ducatu Aquitanicæ sequentes:	
Comes Pictauensis.	Comes de Rodarz.

Comes Armigniaci. Comes de la Marche.
Comes de Perdriac.

Comes Angolismensis : qui fuit effectus Ducatus tempore patris Regis nostri Francisci nunc regnantis.

Comes de Perigour. Comes de Vantadour.
Comes de Benon.

Sub Ducatu vero Normaniz nulli subsunt Comitatus.

Sub Ducatu vero Narbonæ sequentes:

Comes de Roussillon. Comes de Nismes.
Comes de Castres. Comes de Leon.
Comes de Carcassone.

Sub Ducatu Britanniz sequentes:

Comes de Pontyeure. Comes de Nantes.
Comes de Pavevel.

Nulli sunt Comitatus sub Ducatu Autelianensi.

Sub Ducatu Auerniz sunt Comitatus sequentes:

Comes Claromontensis. Comes de Boys.
Comes de Montpensier.

Sub Ducatu Borbonij sunt Comitatus sequentes:

Comes Forest.
Comes Claremontensis Beauvassin.

Nulli sunt Comitatus sub Ducatu Turonensi.

Sub Ducatu vero de Berry sunt sequentes:

Comes de Vendomy. Comes de Blasmont.
Comes de Vigny, seu de Ligny.

Sub Ducatu Andegaven. sunt Comitatus sequentes:

Comes du Maine. Comes Vendomi.
Comes de Beaufort. Comes de Laval.

Nulli etiam sunt Comitatus sub Ducatu de Valeno.

Nec etiam sub Ducatu Nemortij.

Sub Comite vero Campaniz, sunt sequentes Comitatus, qui tenent in feudum à dicto Comitatu, quem tenet Rex in manibus suis, videlicet:

Comes Barry. Comes Atripsiloren.
Comes de Tonarre. Comes Porciensis.
Comes de Brienne. Comes de Grane pre.
Comes Rusbelen. Comes de Malle.
Comes de Vertum. Comes Vinne.
Comes de Buffy. Comes de Brye.
Comes de Iogny.

Et advertendum est, quod hic Comitatus potius deberet dici Ducatus, quam Comitatus: Quoniam sub se habet decem, & ultra Comitatus. Sicut enim Rex debet habere sub se decem Duces, ita Dux debet habere decem Comites, seu Marchiones: & Comes seu Marchio decem Barones: & Baro decem feudatarios.

Sub Comitatu vero Tholosæ, qui est vnus è tribus Comitibus patrium Franciæ, sunt Comitatus sequentes:

Comes de Froez. Comes de Commines.
Comes de Bigore. Comes de Lustrac.
Comes de Lassè. Comes de Quercy.

Nulli vero sunt Comites sub Comite Flandriæ qui est vnus de patibus Franciæ. Imo est primus inter Comites, vt dixi in *Commentariis super consuetudin. Ducatus Burgund. in tit. de feudis. §. 5. ver. quantum ad Comitatus est considerandum.* Sub Comite D'archoys sunt sequentes:

Comes de Ponchieu. Comes sancti Pantii.
Comes de Guynes. Comes Bonontæ.
Comes de Paulsomberge.

Et ordo supradictus alias fuit obseruatus in Francia in coronatione Regis Franciæ inter Principe Franciæ, licet sint alij officarij, qui etiam debent interesse, & habere locum in loco vbi sedet Rex videlicet in cadaphali, in quo sunt multi gradus, quod quidem cadaphale est ad modum throni lignei, vt habetur de simili *Esdrae. c. 1.* Stetit Esdras, sacerdos, & lector legis super lignetum tribunal, & solium regium stat in loco superiori, in quo collocatur paratum more Regum Francorum. Altitudo enim sedis significat præcellentiam dignitatis, secundum Bald. in *conf. 385. incip. Archid. habet. & c. vol. 1.*

In congregatione vero generali trium Statuum totius Regni Franciæ Turonis celebrata, alius fuit ordo obseruatus, & obseruatur, qui est talis:

Primo in superiori loco post regem erant Cardinales.

In secundo principes, & illi, qui de sanguine, seu prosapia regali sunt, & cum eis Conestabulis.

In tertio pares Francia Ecclesiastici.

In quarto Prælati secundum ordinem promotionis.

In quinto capita quatuor ordinum principalium.

In sexto quatuor principales officarij, & milites ordinis: de quibus infra dicam, ideo aliter non insisto.

In oppositum Prælatorum erant multi.

Comites, & magnates, videlicet:

Comes de Candalles, & de Benandes.

Comes de Fonthyeure.

Dominus de Latremolle. Comes de Benon.

Dominus de Fons. Comes de Saixerre.

Comes de Rossy. Comes de Brayne.

Dominus de Lestrac, & Comes.

Dominus de Maleurier.

Dominus de Castillon. Comes de la Vaur.

Franciscus dominus de Luxembourg. Comes de Martigny.

Dominus Vicecomes de Polignac.

D. de Clermont de Lodeue. Vicecomes de Neboosan.

Dominus Vicedominus de Chartres.

Comes de Iogny. Vicecomes de Thurani.

Vicecomes de Com. et dominus de Trignac.

Dominus de Montmorency primus. baro Francia.

Dominus des granges filius Comitatus de Vantadour.

Dominus de Stoutcille.

Dominus de Crony.

D. Diury præpositus Parisi. & sic de singulis. Et in hoc loco ponuntur, & poni debent omnes Comites, Vicecomes, & Magnates, seu Barones, qui non sunt neque de patibus Franciæ, neque de principibus & sanguine regali.

Post eos fuerunt collocati consiliarij magni consilij regis: Et in hoc non est sine dubio, an debeant præcedere quatuor generales seu magnam Thesaurarium regni, dicam infra.

Post eos gentes financiarum. Post omnes prædictos fuerunt duo scannia Nobilium: primum scilicet, & secundum, & ibi nullus fuit datus ordo inter omnes propter multipliciter & multitudinem eorum.

Et hæc omnia habentur in quodam paruo volumine, vulgo nuncupato, *les trois Estats tenus à Tours.* Vbi etiam ordo ciuitatum, & patriarum ibi conuocatarum ponitur: & post ciuitatem Parisiensem ponuntur electi, & delegati Ducatus Burgundiæ, tanquam existentes de primo parti Franciæ, & Decano patrium: in quibus fuerunt comprehensi Heduenles & aliæ patriæ de Ducatu Burgundiæ existentes.

Alios autem videre potes tu ipse, quo ordine ibi

positi fuerint. & vocati: Et ibi ponuntur ille de Comitatu Burgun. Eo, quia tunc erant subditi Regi Franciarum: adhuc non est sine dubio, an sint sub regno, eo quia sunt de feudo Ducatus Burgund. cum ita sit, quod anno Dom. 1307. Philippus Comes Pictau. filius secundogenitus Philippi le Bel Regis Franciarum ratione Ioannæ primogenitæ Ochelini Comitissæ Comitatus Burgun. præstitit fidem, & homagium Roberto Duci Burgun. pro terris, quæ tenebat in Comitatu Burgun. Causam dictæ Ioannæ suæ uxoris: & multa alia dici possent pro fundamento, & comprobatione huius dicti, quæ forte alio loco dicentur: sed nunc de his taceo: cum præscriptio tanti temporis, cuius initij memoria non extat in cōtrarium, posset ad prædicta obijci.

Quadragesimalseptima consideratio. Videtur etiã dicendum, quod Marchio Comitem præcedere debet, *argu. l. uera in rubr. quis dicatur Dux, Marchio, Comes, in vrb. feud. & ut dicit Bald. in cap. 1. de feudo Marchie, est dignitas Regalis. & habetur in commentariis nostris super consuetudinibus ducatus Burgun. in proximo. in ver. mar. quæ. & vide Iac. de S. Georg. in suo tract. seu in ver. Marchio in Italia. dom. meus Iafon in l. 5. in pr. col. ff. de verb. ob. dicit, quod Marchiones perpetui æquiparantur Imperatori in suo Marchionatu. & dicit Bal. in l. donationes. C. de don. int. vir. & vx. quod sunt multi Duces, & Marchiones, qui in eorum territorio non magis litigantur legibus, quã Imperator: & ideo tales debent dici illustres. Et de Marchione Mantuæ, & Ferrariæ, vide Bald. in co. f. 195. lib. 2. vbi vocat eos illustres, & Sozin. vocat illustrissimos in cons. 66. li. 3. col. 6. quoniam, ut dicit Bal. in cons. 359. li. 3. Imperium non est eis commissum, sed in eos translatum. vide Purpur. in l. 1. in 29. col. ff. de off. eius cuius m. est iurisdictio. Consuetudo tamen Franciæ se habet, quod Comes præcedit Marchionem, maxime quando sunt de Comitibus, qui sunt pares Franciæ, aut qui sunt de sanguine regali. Cum sanguis regalis semper cæteris præferatur, ut dictum est supra in 32. consid. Cum omnes dignitates à Principe tanquam à fonte defluant, ut dicit Bal. in c. 1. in prin. quis dicatur Dux, Marchio, Comes. Ex quo ergo semper iura sanguinis, & naturalia sunt fortiora accidentalibus, dicendum est, quod Comites ex sanguine regali sunt cæteris præferendi: & hæc consuetudo est etiam in Alemania, vbi Comites præcedunt Marchionem. In Italia vero, Marchiones præcedunt Comites, ut dicit Lucas de Penna in rub. de Comitib. consistorianis, li. 12. C. Vbi ample ponit, quis dicatur Comes, de quo statim dicam: dicit tamen ibi, quod in diuina scriptura maior erat dignitas Comitatus: Nam is, qui erat Princeps militiæ, dicebatur Comes Regis, 2. Reg. c. 20. Ecce, qui voluit esse pro Ioab Comes David. Vnde Ioab Princeps & Dux nominatus est. 1. Paral. c. 11. Cuius successor Comes dictus, d. c. 20. Hodie autem, seu propter personas indignas, quæ ad dignitatem hanc indifferenter aspirant, seu, propter multitudinem excrecentem, ad utilitatem hæc dignitas est redacta in Italia, sed non in Francia & Germania: vbi pauci sunt, & in competenti numero, & ideo suo gaudent ibi honore. In Italia vero hæc dignitates multitudine effusæ, honestate propria munijuntur, *ar. tex. in Aut. de referend. in prin. De quib. Lucas in d. loco. Et cum Comites sint perpetui, apud nos sunt illustres, ut per plura tenet Purp. in l. 1. ff. de off. eius cuius m. est iurisdictio. in 28. col. & vide quæ dixi infra in 8. par. in 15. consider.**

Quadragesimoctava consideratio. Ille, qui est Marchio, & Comes simul, præfertur ei, qui est Marchio tantum, ut notat Bald. in l. sed & milites. in pr. ff.

de excu. tut. quia duo vincula fortius vincunt vno Insti. de tutel. in prin. ut in simili dicitur de doctore in vtroque iure, qui præcedit doctorem in vno tantum, secundum Bald. in d. loco. & Alex. in Apostil. ad Bar. ff. de obseq. prest. dom. meus Iaf. in l. coheredi. §. qui discretas. ff. de vul. & pup.

Quadragesimanona consideratio. Dux Marchio, aut Comes, expulsi à Ducatu, Marchionatu vel Comitatu retinet dignitatem, ita, quod sedere debet in loco Ducum, Marchionum vel Comitum. Bald. & Card. Alex. in cap. 1. quis dicatur Dux, Marchio, Comes. Quoniam ex quo inuestiti fuerunt de Ducatu, Marchionatu, vel Comitatu, retinent dignitatem, ut tenet Iac. de S. Georgio in tract. feudor. in verb. Comes. Facit tex. in c. Nabuchodo. 23. q. 4. ibi: Regnum, quod perdidit, rursus accipit. & facit cle. 1. de for. com.

Quinquagesima consideratio. Comites Palatini, vel Comites sacri Palatii, qui creantur à Principe ad legitimandum & ad creandum Tabelliones, licet non sint proprie Comites, cum non habeant territorium, sic dicunt Bal. & Card. Alex. in d. c. 1. quis dicatur Dux, Marchio, Comes. Tamen, quia habent voluntariam iurisdictionem & dignitatem, præferuntur quibuscunq; aliis non habentibus Comitatum cum territorio, ut tenet Iac. de S. Georgio in d. tract. feudor. in verb. Comes. de his & abusibus etiam in Io. de Terrarubca in proximo. in gl. sentit.

Quinquagesimaprima consideratio. Comes qui habet dignitatem Comitatus à iure, & non à Principe, ut est doctor, qui legit 20. annis secundum gl. in l. 1. C. de profes. qui in Vrbe Constantinopol. lib. 12. Card. in d. c. 1. Bar. in l. Alex. in d. C. de decurio. li. 10. & in l. 1. in 3. q. C. de dignitatib. li. 2. in l. col. 1. Codicis. præcedi aut præcedere debet milites & Barones: cum pari passu ambulent lex mortua, & lex viuua. Cum ergo Comes sine territorio à lege viuua, videlicet à Principe creatus, præcedere debeat alios non comites; sic etiam Comes à lege mortua creatus.

Quinquagesimalsecunda consideratio. Comes non recognoscens superiorem æquiparatur Principi; si vero superiorem recognoscat, æquiparatur præfidi, ut dicit dom. meus Iafon in l. adulationem. in 5. col. ff. de verbor. ob. vbi etiam Edicta eorum, & statuta sunt ius prætorium, & non ciuile, quando maxime superiorem recognoscat: sed si superiorem non recognoscunt; quia tunc sunt ius ciuile, ut ibi.

Quinquagesimatertia consideratio. Comes est nomen dignitatis, quãdo profertur simpliciter, qui nunquam debet ornamento carere. Nam inornati moribus & virtutibus nedum à comitatu Principes debent arceri, sed etiam nequeunt iuxta eius palatium habitare. *l. in cuiusque. Cod. de operibus pub. Ad idem de conse. dist. 5. c. uicere. Vnde sicut indecorum moribus non decet pallio decorari, ut 100. d. c. contra morem. Ita non decet Comitatus titulo insigniri: absque virtutibus enim Comes, sicut & Rex, eo deformior, quo illustrior patet. Nunquid potest abscondi ciuitas supra montem posita, desolatio, aut latere, fumus extinctæ lucernæ super candelabrum? Simia in lecto, rex fatuus in folio sedens: ut ait Bern. de consider. lib. 3. Et indignum ad honores promoueri, nihil aliud est, quam decipere. 61. d. c. quid prudens. hoc dicit Luc. de Pen. in rub. C. de Comitib. consistor. li. 12. Sed quandoque est nomen officij tantum, ut quando profertur sub istis comes largitionum, comes domorum, comes horreorum, comes laborum, comes consistorianus, comes scholarum, comes palatii: de quibus infra dicam in parte sequen. vbi ponam de officariis Principum.*

Quinquagesima quarta consideratio. Licet hic ante locuti fuerimus de Principibus sub nomine generali, est tamen adhuc alia dignitas, quæ suo speciali nomine dicitur Principatus, vt dicit Iacobinus de S. Georg. in suo tract. feudorum. in ver. *Principes Pedemontium*. Vbi dicit Ducem Sabaudie esse Principem Pedemontium: & ibi ponit exemplum de Principe Achaie & Pedemontium. Sunt multi in Gallia, qui habent hanc dignitatem, vt est Princeps Orenge, Princeps de Thalmont, Princeps de la Roche-sur-Yon, & sic de singulis. Et isti ex communi obseruantia ponuntur inter Principes, sed tamen communiter eos præcedunt: licet Iacobinus ibi ponat Principatum ante Comitatum, indiscriminatim tamen præcedunt Barones, vt infra dictum est, in 8. part. in 15. consider. Et Iacob. de S. Georg. in d. loco. Quid veniat appellatione Principis, & quot modis sumatur, & de specialitatibus Principum ponit vsque ad 66 specialitates, quæ sunt in Principibus ratione Principatus, ex quibus in hoc cognoscitur excellentia Principum in multis ultra alias priuatas personas, de quibus hic ante in 23. consider.

Aduerte tamen, quia, vt dicit Io. de Imo. in rubr. ff. de verb. obl. l. i. vers. 7. no. dicit, quod Imperator intelligit Principatum esse dignitatem post dignitatem Regiam, facit illud Exod. 22. Non maledices populo tuo, de quo vide Iac. Bonaudi, in glos. in ver. septuaginta, in proem. Io. de Terrarub. in lib. intitulato, *Vinea Ecclesie*.

Quinquagesima quinta consideratio. Est adhuc alia dignitas. Pura quandoque, vt videmus, sunt, qui dicuntur Vicecomites, & dicit Spec. in d. c. de Vicecomite. quod Vicecomes est is, cui dominus castri committit vices suas, seu executionem Iurisdictionis in castro: & ibi ponit, quomodo sit constituendus Vicecomes: apud nos tamen Vicecomes non est nomen officij, prout vult, & intendit Spe. sed est nomē dignitatis, quæ est quodammodo maior dignitate Baronie, sed minor dignitate Comitatus, & quasi sit apud nos minor, quam Comes, sed maior quam sit Baro: & sunt plures apud nos, vt erat dominus gubernator Burg. qui dicebatur Vicecomes de Thouars, Vicecomes de Thuraynes, & Vicecomes de Cöber. Apud nos etiam habemus maiorem Diuion. qui dicitur Vicecomes, sed hunc credo potius habere nomen officij quam dignitatis. Cum ex quo Diuio fuit olim tantum castrum, nunc est oppidum, & ex quo est maior illius castri Diuionen. dicitur habere custodiam illius, ex quo dicitur Vicecomes ratione custodiæ illius castri, denotat tamen aliquam maioritatem & præminentiam inter maiores ciuitatum esse in illo plus, quam in aliis. Ex quo etiam alios præcedit, quod facere non deberet, ex quo alij maiores sunt defensores ciuitatū, & sunt officarij ciuitatum, & ipse est tantum officarius castri seu oppidi: eo, quia Officiarij maiores ciui-

uitatis præferuntur aliis Officiariis minoris ciuitatis: vt dicit Decius in cap. clericorum 6. col. extra. de iudic. dicam alibi.

Fuit alias quæstio inter Vicecomitem de Talardo & Marchionem de Transio in prouincia Prouincie, qui olim erat Baro tantum, & fuit creatus Marchio à Rege Ludouico XII. Et dicebat dictus Vicecomes, quod non poterat creari dictus Marchio; quoniam ante erat Baro in præiudicium sui, qui præcedere debebat eum, licet esset nouiter creatus Marchio: Sed cum omnes dignitates à Principe procedant, cum dignus honore sit, quem Princeps vult honorari, dixi ample alibi. Imo potuit de Barone facere Marchionem, qui cum Marchio sit, præcedere debet Vicecomitem: & ita fuit dictum per Arrestum Parlamentii Aquen. anno Domini 1511. vt refert Iacob. Bonaudi in gl. in verbo septuaginta, in proem. Io. de Terrarubea. in tract. intitulato, *Vinea Ecclesie*.

Quinquagesima sexta consideratio. Alij autem inferiores, vt sunt Barones, cum non habeant omnimodam potestatem Principis, tantum inter nobiles computantur; præcedunt tamen quoad nos simplices Nobiles, eo, quia ratione Baronie habent vassallos, ex quo magis honorantur, imo dicuntur habere maiestatem, ita vt eorum subiecti in eos conspirantes dicantur crimine læsæ maiestatis teneri. Ioa. Fabri in Proxio Instruktionum, in princ. super verbo, *maiestatem*. Post Azonem in Summa videtur tenere, quod non; sed Egidius de Bellamera in consil. 15. i. verb. *intra quod ad propositum*, videtur tenere quod sic, c. si quis 2. q. 1. c. i. & in prouis. c. 5. q. 3. c. 3. & ita videtur tenere Archidiac. in c. facis. de panis. in 6. quem ibi allegat Egidius. Et qui habet caput Baronie magis est honorandus, cum videatur, quod ille solus non alij habentes partem in Baronia, debeat reputari, arg. l. peculium, s. quadrige. ff. de leg. 3. l. cum quidam. ff. de fun. instr. c. l. quesitum. s. si quis. c. ff. de offic. proconsul. c. in l. si aliquam. in princ. c. ff. de re milit. l. qui commoratus. s. arena. & quod notatur in l. cum diuersis. ff. de relig. c. sumpt. in ver. vbi habetur, quod vbi est caput, censetur esse totum: licet in contrariū videatur facere text. in l. 2. ibi, *aliquid ordinare*. C. vt dign. ordo seruetur. & ibi Io. de Plat. Sed de intellectu illius legis, quomodo scholares eam intellexerunt, videatur supra in 4. parte, in 32. consid. Et Baro habens Iura Imperialia, æquiparatur Comitibus, licet Comitatus & Baronia diuersa: quia Comes cæteris paribus præfertur Baroni, vt tradit Curt. Iun. in tract. feudor. in 2. part. col. 28. vers. *sed quia glos. per tex. in cap. fundamenta. de elect.* in 6. vide Purpurat in l. 1. in 39. colum. de officio eius, cuius maior est iurisdictio. Et in superscriptione text. in c. grandi. de suppl. neglig. prala. in 6. præponit Barones Comitibus. Ideo videtur, quod essent maiores: dic tamen, quod Baro præcedit militem, vt in c. venerabilis. de confirm. utili vel inutili dicam infra in 8. parte.

SEXTA CATALOGI

GLORIÆ MVNDI PARS,

EST DE OFFICIARIIS PRINCIPVM.

Triginta & octo Considerationes habet.

OFFICIARIJ namque Principum sunt in quadruplici doctrina: Quidam sunt circa personam Principis. Quidam etiam circa ararium Principis, & de his omnibus in hac parte dicebatur. Quidam vero circa iusticiam administrandam: & de his dicebatur in sequenti parte. Quidam vero circa miliciam: de his infra in 9. parte dicturus sum. Et in his comprehenduntur omnia officia Principum.

Prima Consideratio erit pro introductione & intelligentia materię huiusce partis & sequentium, de præpositione, l. 2. c. v. digni. ordo seruetur. ibi 12. quæ est talis: omnes, priuilegia dignitatum hoc ordine seruanda esse, cognoscant. Ut primo loco habeantur hi, qui in acta positi illustres peregerint administrationes. Secundo, veniant vacantes, qui præsentem in comitatu illustris dignitatis cingulum meruerint. Tertium vero ordinem eorum prospicimus, quibus absentibus cingulū illustris mittitur dignitatis. Quartum honorarium, qui præsentem, a nostro numisma, huc cingulo, codicillos tantum honorariæ dignitatis adepti sunt. Quintum eorum, quibus absentibus, similiter huc cingulo, mittuntur illustres insignia dignitatis. Sed administratores quidem etiam coactes rei priuatae omnibus vacantibus honorariis anteponi censemus. Vacantes autem post administratores venientes, non omnes iam omnibus honorariis credimus preponendos: sed eos vacantes illis honorariis, qui similem adepti sunt dignitatem, vt præfectus prætorij, nõ quæstorius, præfecto quæstorio proponatur, pariq; modo quæstorius quæstorio. Nam vacans comes thesaurorum, vel comes rei priuatae, honorario quæstorio vel Magistro Officiorum præferatur. Et inter administratores illos, etiam numerari decernimus, quibus illustribus, in sacro nostro consistorio cunctis aliquid ordinariæ dignitatis, vel ante commissimus, vel postea committimus peragendum. Verbi gratia: Si vacatum Magistro militum, belli cura committitur: Cur enim aut vir magnificus germanus Magister militum vacans appellatur, cui bellam contra hostes mandauimus. Aut cum excellentissimus Propentadius non egisse dicitur præfecturam, cuius illustribus cunctis dispositionibus vice prætorianæ præfecturæ miles in expeditione copia comæatum abundauit?

Ex qua lege collige principaliter, quod sunt tres principales Ordines dignitatum Officiorum, scilicet administrantium, vacantium, & honorariorum: Inter quos ordines, Administrantes præferuntur omnibus,

Vacantes vero præferuntur Honorariis in simili dignitate, non in dignitate dispari. Et inter administrantes computantur non solum ij, quibus à Principe committitur dignitas cum administratione, sed etiam illi, qui cum essent vacantes iterato vocantur ad administrationem per se, vel vice alterius. Et in effectu hoc continet tota illa lex, quæ licet faciat quinque gradus, tamen *gl. ibi, in verbo vacantibus*, reducit ad tria membra, scilicet Administrantium, Vacantium & Honorariorum: quorum duo membra, scilicet, Vacantium & Honorariorum subdiuidantur inter præsentem & absentem.

Secunda consideratio ex *d. l. est*, quod licet *text. in supra dicta lege* connumeret istos tres Ordines solum in illustri dignitate: tamen etiam idem ordo maioritatis, habet locum in qualibet dignitate, & in omnibus aliis dignitatibus, vt dicit Ioan. de Plat. in *d. l. omnes*. & etiam in omnibus positus per eam in *l. si. C. de decurio. lib. 10.* Et vt dicit, etiam effectus istorum ordinum est: vt sit inter eos prior sedes, locus conspectior, decernendi, loquendique facultas, vt in *l. 2. in fin. C. de præf. prætor. & alia prælationes*, de quibus per eum in *l. 1. C. de præf. prætor. cubic.* & de omnibus dixi in prima parte.

Tertia consideratio ex *d. l. etiam* infertur, quod maior honor Administrantibus, Vacantibus & Honorariis præsentibus, quam absentibus, debetur. Et dignitas collata præsentem, est honorabilior & prælatior ea, quæ confertur absentem siue vtraque sit dignitas cum administratione, Vt quia vnus administrat Romæ, alius in prouincia. Nam præfertur administrans Romæ, propter excellentiam ciuitatis. Ideo præfectus vrbis, seu ciuitatis, est in maiori dignitate: quia illustris, vt notatur in *rubr. ff. de officio præf. vrbis*: quam alij præfecti alibi administrantes, qui sunt spectabiles, vt dictum est per Ioan. de Platea in *l. final. Cod. de decur. lib. 10* & facit *l. 1. Cod. de silentar. lib. 12. c. l. v. unica. Cod. de præf. lib. 12.* Siue vtraque sit dignitas honoraria sine administratione, quia præfertur dignitas collata in præsentem dignitati collate in absentem, siue vtraque fuerit ad postulationem: siue vtraque, motu proprio Principis. Et hoc facit præsentia Principis, qui actum extollit, *argum. l. omnium. C. de testam. x. de silentar. d. l. C. cod. lib. 12.* Ex quo dicit Ioan. de Plat. in *d. l. omnes*, quæ est *l. 2. c. v. digni. ordo seruetur*, quod maioris est honoris Electio, facta præsentem Cancellario Principis, quam si mittatur sibi ad domum. *art. d. l. & iur. supra alleg. & dixi in 16. cons. d. quarta part. & forte etiam infra dicam.* Quia hæc possunt ad præparari

præti ad omnia officia eiusdem status, in hoc, quod prouisus, præsentialiter est maior, quam in sua absentia, data paritate in reliquis.

Quinta consideratio ex prædicta lege, quod inter Vacantes, illi, qui priori tempore vacauerunt, præferuntur. *l. si. Cod. de priml. eorum. qui in sac'o palatio milit. lib. 12.* ita dicit Ioan. de Platea in *d. l. 2. C. ut dignit. ordo, etc.* &c. ut dicit, Vacantes sunt in duplici genere, Quidam, qui deposuerunt dignitatem & administrationem, ut puta dici potest de illis, qui certa habebant officia, & illis renunciauerunt, seu illa resignauerunt. Vel quia aliquo tempore fuerunt officiarij, alicuius loci, seu vrbis, vbi non sunt amplius talia officia: Ut de illis, qui fuerunt consiliarij in senatu Mediolanensi sub Rege Franciæ, & nunc quia ipse Rex non tenet Ducatum Mediolani, non amplius sunt consiliarij.

Quidam vero, quibus est data, vel missa dignitas, sed nondum habent administrationem: Puta, quia quis est creatus consiliarius ad primam Vacaturam, vel creatus Secretarius, vel magister hospitij, seu domus, ad primam Vacaturam, & isti sunt Vacantes, qui inter eos præferuntur, secundum proprietatem temporis Vacationis, sed ex quo habent administrationem, semper præferuntur.

Quinta consideratio ex ante *d. l.* quod semper habens administrationem, præfertur Honorario, etiam in dispari dignitate: secus autem in Vacante; quia vacans eiusdem dignitatis præfertur Honorario, sed enim præfertur maioris dignitatis Honorario: quoniam procurator fisci, qui dicitur comes thesaurorum vel procurator Cæsaris, id est omnis rei priuatæ, non præfertur Honorario quæstorio, vel ex magistro officiorum scilicet, Honorario, qui habet dignitatem magistri officiorum sine administratione: Non enim habet locum prælatio; quia sunt dissimilis qualitatibus. Ita dicit Ioan. de Platea in *dist. l. 2. §. fin. 2. colum. Cod. ut dignitat. ordo seruetur.* vbi dicit, quod Honoraria dignitas, tanquam extraordinaria; non impedit, quin possit quis acceptare aliud officium, stante statuto, quod quis non possit habere duo officia: quod etiam est de iure hac parte, *C. de prox. sacri. scrip. & ibi Io. de Platea, lib. 12.*

Honorarij enim sunt apud nos, qui tantum habent nomen officij & dignitatis, & non administrationem, nec salaria assueta, ut sunt plures magistri Reuestorum domus Regis, qui dignitatem illam honorariam tantum habent; sed tamen adhuc licet non habeant administrationem; tamen debent præferri omnibus alijs inferioribus dignitates inferiores, & minores, habentibus. Et ideo dixi in casu emergenti, tales debere præcedere omnes aduocatos simplices, & si talis cum hoc esset aduocatus Regius, præferendus esset cæteris aduocatis regijs, & sic locum tenens cæteris locum tenentibus. Ego autem alias tales litteras obtinui à Christianissimo Rege Ludouico XII. sub domino Guidone de Rupeforti Cancellario Franciæ dignissimo & meritissimo in regressu meo ab Italia, qui sua beneuolentia voluit me promoueri facere in consiliarium magni consilij Regis, & mihi iniunxerat, ut redirem ad patriam ad præparandum & disponendum de negotijs meis, ut infra duos menses redirem ad curiam cum libris: Sed statim infra mensem decessit ab humanis, nec amplius prosecutus sum quoduis officium, sed me ad hanc nostram ciuitatem Heduenf. retraxi, & ut scribere & componere possem commentaria super consuetud. Ducatus Burgundiæ (quod & factum est Deo autore) & plura alia, quæ

tandem in lucem mittentur. Verum, cum Christianissimus Rex Franciscus, hanc ciuitatem Heduenf. primo ingressus fuisset, & orationem nomine ciuitatis habui, & habita oratione me alloqui fecit per R. d. Archiepiscopum Senonen. & Episcopum Siluaneften. qui mihi parte regia iniunxerunt, ut sequerer eius magnum consilium; eo, quia intendebat ipse Rex, & volebat me esse consiliarium in dicto consilio: quod recusavi, ex quo tale consilium non est firmum, nec stabile, sed potius cursorium, seu deambulatorium; quia semper vadit & currit cum curia Principis: & istud me traxisset à resolutione librorum, & compositione aliquorum tractatum, quos iam inceperam. Nec à tempore, quo decessit dictus dominus Guido, intentionis meæ fuit vsque nunc, habere aliquod officium, quod me retrahere, seu auocare potuisset à studio, prout nec prosecutus sum, licet stimulatus fuerim à multis: forte cum ero quinquagenarius, prosequar aliquod, si videro, esse mihi vtile, & facilis prosecutionis. Si videro, non posse ad id perueniri, nisi eo modo, quo hodie peruenitur, scilicet cum pecunia, stabo cum opinione Labeonis, de qua in *l. 2. §. post hunc. ver. ex his. ff. de orig. iuris.*

Sexta consideratio erit alia, quod officiariorum existentium circa personam Principis, & sic officiariorum palatij seu hospitij Domus regalis, quidam sunt, qui habent cogitare de epulis dicti palatij, qui & prepositi & tribuni scholarum de iure vocantur: ut in *l. unica. C. de comitibus scholar. lib. 12.* Et hoc, per quandam similitudinem. Quia sicut scholaris in studio addiscit & studet, sic studium istius parare epulas Regales seu Imperiales: vnde huiusmodi paratores dapum regiarum tribuni ac prepositi scholarum dicti sunt de iure, de his dicam infra in suo loco.

Sunt etiam quidam in dicto palatio, qui Comites sacri stabuli dicuntur, ut in *d. l. unica.* quia stabulum Regale aut Imperiale custodiunt, & prouident in victu equorum, & de talibus curam habent. Et iste apud nos vocatur grandis scutifer. dicam infra in *to. consid.*

Reperiuntur etiam alij, qui Comites curæ palatij dicuntur, id est, qui curant de ornatu, scilicet cultricijs, linteaminibus & utensilibus Domus Imperialis seu Regalis, & prædicti omnes habent diuersos ordines inter se. Quia nonnulli sunt in primo ordine, id est, maius & nobilius seu primatum habent officium: ut est inter cambellanos Regios primus cambellanus, qui in Gallia hodie est dominus Ludouicus de la Treinolle, gubernator Burgundiæ pro Rege Franciæ. Alij sunt in secundo ordine, alij in tertio, & alij consequenter in quarto, & sic de singulis, & quod omnes alij à primo sunt æquales, nisi quod qui prior est promotus ad tale officium, prior est in ordine, & sic de alijs.

Et generaliter, in quolibet ordine & statu officiariorum Principis est vnus, qui est prepositus ordinis de ordine suo. Et prouidet etiam, ut quilibet de tali ordine diligenter, probe, & bene faciat, quod ordini suo incumbit. Ita dicit Iacob. Rebuff. in *d. l. unica. C. de comitibus & tribunibus scholar. lib. 12.*

Sunt etiam quidam, qui prouident de medicinis, ut sunt medici: de ordine quorum infra dicetur.

Septima consideratio. Veniendo ad praxin nostram, quam hodie habemus in Gallia, & qua vruntur Curialistæ & Aulici, est, quod inter omnia officia domestica palatij seu hospitij domus Regalis;

maius officium, & dignius inter omnia, est officium magni magistri, qui in vulgari nostro dicitur, *le grand maistre*, & in Sicilia dicitur *magnus Senescallus*, & in Aragonia *maior domus*, prout dicit. Luc. de Pen. in *d. l. unica. C. de comitib. & tribunis scholar*. Et ita etiam tenet Nicol. Boerij in *sua tract. de praerogativa sacr. magni concily*, quando ponit ordinem sedendi in regno: Sed ut mihi videtur, cum esset Curialista & aulicus; eo, quia erat consiliarius in magno consilio Regis Franciæ, non bene intellexit statum illius: cum in palatio regis officium magni magistri sit aliud à magno Senescallo, & illa duo officia sunt penitus distincta, & diuersa, & de utroque dicitur infra. Dominus vero Guil. Budæus, qui toto tempore vitæ suæ fuit aulicus regis, & nunc magister requestarum hospitij regis ordinarius, videtur hunc appellare pincernam maximum: cum dicat in *leg. vlt. ff. de senatorib.* in suis annotationibus, quod primores regis dignitatis ministras, sunt Cancellarius, magister equitum, camerarius, & pincerna maximus, quod credo fore officium huius magni magistri, secundum mentem ipsius domini Budæi, cum sit talis de primoribus, & non potest sub aliis eum vocabulis comprehendere: quod tamen bona venia dixerim, non mihi videtur ita esse; cum sit alius, qui dicatur pincerna maximus, de quo etiam infra patebit.

Sed, quantum ad huiusmodi officium magni magistri, potest & debet dici, magnæ autoritatis & præminentia, honoris atque excellentia inter alia officia: cum hoc nomine appelleretur, & ei addatur magnus, ad maiorem expressionem & denotationem magisterij; eo, quia decens est nomen, esse consonans rei. *vulgato. d. est & aliud. Instit. de donationib.* & est bona argumentatio in iure ab Etymologia seu significatione vocabuli. *Instit. de tutel. §. 1. & in tutores. & Instit. de testam. in princip.* & notatur in *cap. 2. in princip. extra de testam.* & ita habetur text. in *leg. agere. §. si. ff. de verb. signific.* Vbi tributum à tribuendo, & donando. *l. inter donum. ff. de verbo. signific.* & iudex, quasi ius dicens. *capit. for. m. §. iudex. extra de verbo significat.* & similiter de verbo possessio, quasi pedum positio. *l. g. 1. in princip. ff. de acquiren. possess.* & similiter in mutuo, quasi de meo tuum, *leg. 2. §. appellata. ff. de cert. pec. in verbo. excommunicatio*, dicitur quasi extra communio, ut notatur in *capit. placet. de sent. excom. extra* ut de plurib. aliis similiter dici possit. Sed ad propositum nostrum dicitur; quia maior est in statione: *terron* Græce, *πρωτος* latine dicitur, secundum Papin. Et dicitur is, cui totius rei gubernatio est commissa. *l. 1. §. 1. ff. de exercit. l. item magistri. ff. de patris leg. actor. ff. rem ratam hab.* Vel magister dicitur à monendo vel monstrando, quod alios monere & eis monstrare quid acturi sint, debeat. Et etiam magister militiæ, dicitur Princeps militum. *2. Reg. 19. c.* De quo verbo *magister*, ponit Hostien. in *summa de magistris. §. 1. Ioa. Aud. in clem. 2. cod. tit. de magistris.* Nec huiusmodi nominatio alicui debet esse molesta; cum Christus, ut à suis discipulis sic vocaretur, *Ioan. 13. acceptauerit: Vos vocatis me magister & domine, & bene dicitis, sum etenim.* Quibus enim præcipua omnium rerum incumbit cura, & qui magis, quam ceteri diligentiam & sollicitudinem in rebus, quibus præfunt habent, hi magistri appellantur: Quinetiam ipsi magistratus, per derivationem, à magistris cognominantur, *leg. quibus. ff. de verb. sign.* Idcirco magistri, & Iudices eodem præcepti ordine ponuntur, *Deuteron. 16.* Iudices & magistrus constitues, in omnibus portis tuis ut iudicent populum iusto iudicio. & dixi in-

fra, in nona part. in 4. confid. ver. præditi. Et hic magister, de quo hic, dicitur Comes illustris. *l. 3. C. de cursu publico. lib. 12.* vbi iam constat, quod præest cursoribus publicis quos vulgo *postas* dicimus.

Item præest translationi seu euectioni armorum. *l. 1. Cod. de fabricensib. lib. 11.* Et ipsi fabricenses eidem subsunt. *leg. pen. & vlt. Cod. eod. de fabricensib. in duabus glossis.* vbi Imperator vocat magistrum officiorum, *sublimen*. Item etiam ad eum spectat curare ne arma fiant à priuato, neque vendantur, ne reponantur alibi, quam in publicis armamentariis, ut in *Auth. de armis, in subscriptione. & v. si. e. & per totum. collat. 6.* Et ut dicit Luc. de Penn. in *leg. 1. Cod. de castris. lib. duodecimo.* Hoc est officium, de quo sæpius in legibus Codicis fit mentio. Cassiodorus *6. variarum Epistolularum* in formula ipsius officij sic describit; cuius verba hic inserere volui, prout etiam inseruit ipse Lucas modo seq. Reuerendum honorem sibi assumit, quisquis Magistri nomen acceperit, quia hoc vocabulum semper de peritia venit, & in nomine cognoscitur, quid sit de moribus æstimandum. Ad eum nimirum pertinet palatij disciplina. Ipse insolentium scholarium mores procellosos moderationis suæ terminis prospere dissetenat: tam multi ordines sine aliqua confusione componuntur, & ipse sustinet omnium quod habet tutela discretum.

Sic nominis sui gravitate perfunctus ornat actibus Principatum: per eum senator veniens nostris præsentatur obtutibus amouet trepidum, componit loquentem.

Sua quin etiam verba solet inserere, ut nos decenter omnia debeamus audire, aspectus Regij haud irritus colloctionis nostræ gloriosus donator: aulici consistorij quasi quidam lucifer. Nam sicut ille diem venturum promittit: sic iste desiderantibus vultum nostræ serenitatis attribuit. Causarum præterea maximum pondus in eius audientia finibus, maxima securitate reponitur. Veredorum quin etiam opportunam velocitatem, quorum status semper in cursu est, diligentia suæ distinctione custodit: ut solitudines nostras, quas consilio iuuat, beneficio celeritatis expedit.

Per eum exteris gentibus ad laudem Reipublicæ nostræ celsitudinis ordinatur humanitas, & nolentes redemit, quos moerentes exceperit.

Per eum quippe nobis legatorum quamuis festinantium, pronunciat aduentus.

Per eum nominis nostri destinatur euectio, & isti principaliter creditur, quod tam necessarium esse sentitur. His etiam laboribus æstimatis potestatem maximam huic decreuit antiquitati ut nemo iudicium per provincias faceas assumeret, nisi & hoc ipse fieri decreuisset. Subdit eius arbitrio aliena iudicia, ut ad ipsum rediret, quod alteri visus est præstitisse: molestias quidem non habet exigenda, sed late bono fruitur potestatis adeptæ. Credo, quod ex diuersis titulis desloraretur dignitas ob leuamen Principis instituta.

Per æquatores etiam victualium rerum in vrbe Regia propria voluntate constituit, si tam necesse rei iudicem facit, Ipse enim gaudium populis: Ipse nostris temporibus præstat ornatum, quando tales viros copix publicæ præficit, ut plebs querula seditionem habere non debeat satiata.

Officium vero eius tanta ingenij prærogatiua decoratur, ut militiæ perfunctus muneribus ornatur nomine principatus, miroque modo inter prætorianas cohortes, & vibanae præfecturæ milites videatur inu-

inuenisse primatum, à quibus sibi humile soluebatur obsequium. Sic in fauore magni honoris iustitia quædam à legibus venit dum alienis excubiis præponitur, quod alibi militasse declaratur. Adiutor etiam Magistri nostris obruitibus præsentatur, vt vicaria sorte beneficij, nos eligamus eius præsidium, qui nobis præstat fidele solatium. Hanc igitur dignitatem tot titulis decoratam, tot insignibus opulentam per indignationem illam gubernandam tibi congrua grauitate committimus: Vt per omnia, quæ gesseris, qua nihil moribus residuum relinquitur, si (quod absit) à tanta maturitate peccetur. Hæc sunt verba ipsius Cassiodori, loco quo supra. Quem Cassiodorum in dictis Epistolis minime inuenire potui, licet eum perquirere fecerim apud bibliopolas, in vaiuersitatibus & aliis locis huius regni: Sed vt dictum est, verba supra scripta sunt relata per Luc. de Pen. in d. l. 3. quæ incipit: *hi Cod. de Castrenf. li. 12* per quæ clare cognoscitur, quale sit & fuerit huiusmodi officium, & cuius dignitatis, honoris, & præminentie fuerit tempore Cassiodori.

Istud vero officium alias fuit tantæ autoritatis, & præminentie in Francia, quod omnia tanquam Rex expediebat talis Magister sub nomine Regis. Hodie vero non est eius autoritas tam magna, nec excellens: Quæ iam in omnibus quæ tangunt iustitiam (saltem quoad non aulicos) & in multis supradictis non se intromittit, sed solum Cancellarius, de quo dicam in sequenti parte. Eius tamen autoritas adhuc hodie circa ea, quæ concernunt hospitium Regis, & etiam circa provisionem Regni in providendo militibus, est satis ampla: licet proprie eius autoritas concernat principaliter administrationem, & superintelligentiam Officiariorum hospitij Regis. Et maxime illorum, qui prouident circa epulas, & est proprie officium Magistri Officiorum: de quo habetur *rubr. de Officio Magistris Officiorum, C.* & proprie cognoscit de causis Officiariorum in Principis etiam cubiculariorum, vt est text. in *l. cubicularios, C. de præpos. sacri cubiculi. li. 12.* & sub eius cognitione & punitione sunt omnes Officiarij hospitij Regis, vt dicit Iacob. Rebuffi, in *rub. de questorib. l. 13. C.* vbi dicit eos esse illustres, *l. eos. Cod. de princip. agent. in rebus, eod. lib.*

Et etiam cognoscit de causis Principum agentium in rebus, & ipsorum agentium in rebus, *l. ex eo. C. de agentib. in rebus, li. 12.* & ibi Iac. Rebuffi, qui dicit hoc esse verum etiam de causis criminalibus, licet videatur esse text. *in l. 1. C. de princip. agent. in rebus, eod. li.* & ibi idem Rebuffi, quod Princeps agentium in rebus, cognoscit de causis agentium in rebus: sed ipse Rebuffi ibi dicit, quod est verum, quando sunt centenarij, aut ducentenarij. De alijs vero, qui sunt centenarij, aut ducentenarij, cognoscat Magister Officiorum, vt ibi per eum dicam latius infra.

Cognoscit etiam de causis fabricensium, vt supra dixi *l. penult. quæ incipit eos. C. de fabricensib. lib. 11.* similiter de causis silentiariorum, *l. ne aduersa. Cod. de silent. lib. 12.* Item de Castrensiarum, *l. 3. & 4. C. de Castren. lib. 12.* Item de decanis, *eod. lib. vt declarat Ioa. de Plat. in rub. C. de questorib. & Magistris Officiorum. lib. eod. 12.* vbi Questores, Magistri Officiorum, & Comites sacrarum largitionum, & rei priuata æquiparantur, & sunt illustres.

Octaua cõsideratio. Videtur, quod post istum magnum Magistrum sit præpositus sacri cubiculi, qui dicitur *magnum Senescallus* secundum vulgare Gallorum, vt dicit Lucas de Penna. *in rubri. C. de præpos. sacri cubiculi, & de omnib. cubicular. & pr. uil. eorum, lib.*

12. vbi dicit, quod post debilitatum Imperium cuncta propria vocabula sunt deleta.

Et licet istorum & similium hodie nullus sit vsus, notitia tamen, vt dicit, est necessãria, *c. fuerunt. §. paulatim. 7. dist. & illum vocat Marecallum Ioa. de Platea in d. rub. sed errat quoad nos, quia Marecalli in Gallia sunt alij, vt dicam alibi.*

Sed quia apud nos alluendo vocabulo videtur, quod sint Cambellani, id est, custodes vel fabricatores lecti qui habent sub se plures, vt sunt illi, qui vocantur *les chambriers, ou v. l. de chambre*, vel etiam aula, vel cameræ, vbi cubat Princeps, dicuntur custodes cameræ, quæ debet esse sancta, id est, immaculata, & ad cuius custodiam boni, probi, & electi sunt cubicularij assignendi, *l. quicumque. C. de ope. publ. & vt dicit Iacob. Rebuffi in dist. rub. de præpos. sacri cubiculi alleg. per Odofredum*, isti præposito sacri cubiculi Imperatoris æquiparari potest magnus Cambellanus Regis Franciæ, vocatus, *le grand Chambellan*, qui præest cubiculo, hoc est, cameræ Regiæ. Alius autem cubicularius, de quibus loquitur ille titulus, in illa particula, *ibi & de omnibus particularis*, æquiparantur alij Cambellani Regis, qui sunt sub magno seu primo Cambellano: & hunc honorem communiter volunt habere Senescalli & alij Officiarij Regij maiores laici, qui hoc sibi reputant ad magnum honorem, quando sunt Cambellani Regis, & non immerito, vt statim videbitur. Hic vero tempore Constantini dicebatur paracemomenus cubiculis, vel præfectus cubilis, id est, curam habens cubilis imperialis, & hic præfectus cubiculi apud nos dici potest primus Cambellanus. Vidi etiam arrecta Parlamenti Franciæ, vbi sit mentio de domino Ludonico de Trimollia, qui erat primus Cambellanus, & vocatur ibi Protocambellanus. Olim etiam talis erat subditus paracemomeno, id est, magno Senescallo, præerat tamen omnibus cubicularijs, hoc est, qui in cubiculo administrabat: & hic præpositus sacri cubiculi, id est, magnus Senescallus, secundum Lucam de Penna, vbi supra, æquiparatur in dignitate, immunitate, vel honore, non tamen excellentia, vel potestate, præfecto prætorio, id est, Cancellario, vel melius Præsidenti. Cum nullus præter Constabilem Cancellario sit æquiparandus, vel præfecto vrbs, qui potest dici præpositus Parisiensis, vel Magistro militum, qui potest dici Marecallus, vel verus Capitaneus: & æqualis honor est seruandus in sedendo iuxta Principem, & sedibus collocandis, vt qui prædictorum primus promotus ad officium reperitur, primam locum obtineat in sedendo. Ita est textus cum notatis per gloss. Doctor. & maxime per Lucam de Penna *in dist. l. 1. C. de præpos. sacri cubiculi.*

Nona cõsideratio erit in hoc. Quoniam, vt dicit Lucas de Penna, *in rubr. C. de præpos. sacri cubiculi. li. 12.* In cubiculo Principis quidam magnificentissimus gerebat officium, qui chartularius vocabatur: & huius forte inter cætera erat officium, vt codicilli, id est, literæ Commisionis Officiorum, quæ diuersis Magistratibus mandabantur, & quæ erant subscribendæ manu seu chirographo Principis, per eum expeditentur: & hi erant maiores primicerio, vt dicit Lucas de Penna *in dist. rubri. Cod. de præpos. sacri cubiculi. li. 12.* Et hi secundum eundem hodie Secretarij (vel elegantius à secretis, hoc est, cui secreta committuntur) dicuntur: Quia secretiora, quæ vel nullis vel paucis communicantur, scribunt, distant, & expli- cant, quæ scilicet Princeps secreto, puta in cubiculo

(quod vulgo dicimus *le cabinet*) iubet, ordinat, & disponit: libellósque, puta epistolas, & petitiones secreta Principi legunt & explicant: & hodie apud nos dicuntur, *les Secretaires des commandemens*: & sunt quatuor ordinarij, scilicet dom. de Robertet, Gedoy de Neufyille, & Doruet: Sed inter omnes semper fuit & est præcipuus, & maximæ autoritatis apud Reges Franciæ ipse dominus Robertet. Et hi sunt maiores omnibus alijs secretarijs Regiis, & omnibus præferendi. Et isti sunt de magna camera, seu de magno laterculo: de quibus facit mentionem Pet. Cotereau in suo *schedulari Magistratum civilium, u. de questore*. Alij autem sunt, qui sunt de parua, & sunt clarissimi, qui vero de magna spectabiles, & Magistri sacrorum seriniorum dici possunt. *l. unica. C. de proxim. sacror. serinior. & 10. 10. 11. de prox. sacror. serin. lib. 12. C. de quibus infra dicam*, ubi forte statum consistorij Principis descripturus sum.

Decima consideratio. In palatio seu hospitio Principis est alius officarius, qui comes sacri stabuli (vt iam supra in hac parte, in *6. consider.* dictum est) vocatur, & apud nos magnus leucifer dicitur: Hic vero plures sub se habet, quorum est præfectus, qui dicitur stratores, hoc est, qui præfunt equis terendis, & fellis, & frenis, de quibus habetur titulus *de stratoribus, lib. 12. Cod.* Et eundem comitem sacri stabuli appellat text. & ibi Iacob. Rebuffi in *d. l. unica. C. de comitib. & tribun. scholar. eod. li. 12.* Et inter illos stratores est primus, secundus & tertius ordo, secundum quod Principi placet in suo statu ordinare. Apud nos vero tales dicuntur *Escuyers d'escuirie*. Et tales dicitur vnus ex primoribus Regiæ Maiestatis Officiarijs, quæ Budæus in suis *annotationibus in l. fin. de Senatorib. ff. Magistrum equitum* vocat.

Et de ordine istorum, & eorum præeminentia seu autoritate videri potest in breuiario Principis, seu in quodam libello, qui dicitur *Statu Francia*, qui sit singulis annis: & in eo apponuntur & describuntur seriatim omnia nomina Officiariorum, sub quibus subsunt, taxa eorum stipendiariorum, qui tenentur facere, & eorum incumbat officio, & quomodo, & in quibus, & per quæ, & quot tempora deseruire: quem forte succincte alibi ponam eidem adaptando & conferendo officia antiqua, de quibus in iure sit mentio.

Vndecima consideratio. Alij reperiuntur officarij hospitij Principis, qui dicuntur domestici & commensales, seu protectores & custodes personæ Principis: quorum quidam sunt, qui eum sequuntur, quidam vero, qui eum præcedunt, quidam qui eum de nocte custodiunt. Et tales protectores dicuntur etiam agentes in rebus, & habent quilibet eorum vnum præpositum, qui Princeps agentium in rebus nuncupatur. Et sunt centenarij aut ducentenarij, vt sunt in curia Christianissimi Regis Franciæ illi milites, qui dicuntur vulgò, *Les cent Gentils-hommes de chez le Roy*, qui habent Capitaneum, qui potest dici primicerius, seu Princeps agentium in rebus. Et illi etiam sagittarij equestres, qui hippotoxata dicuntur, seu forte pilati, dicti, *Les deux cents archers*, qui etiam habent Capitaneum, quem primipilo forte non indecenter comparemus.

Sunt & alij protectores seu custodes corporis Principis, qui vulgari nostro dicuntur, *La garde du Roy*, (vt sunt communiter quidam Heluetij) & propriè eos stipatores, laterones, & somatophylacas dicemus, & gerunt hastile, quod alabardam vocant. Et tales salutatione prius facta, potestatem osculandi habebant Vicarios præfecti, id est, Locumtenentes capi-

tanei ianuarum Principis, vt dicit text. in *l. 1. C. de olomeff. & prozelior. li. 12.*

Et hic aduerte, quia Princeps dicitur adorari. Alij vero salutari. gl. fi. in *l. 1. C. de silentiar. eod. li.* & quod Princeps dicatur adorari, tex. in *l. unica. Cod. de comitibus & tribun. scholar. eo. li.* licet ibi gl. verbum adorandi, exponat, id est, salutandi, sic in *l. sancimus. C. de consulibus. Cod. eodem lib. & in l. 2. ibi: aternitate in nostram adoraturus. Cod. de fabricensibus. libro vndecimo*. sed etiam ibi gloss. dicit, quod est improprie, cum solus Deus adoratur, Imperator vero seu Princeps cum reuerentia aditur & honorari debet. Et quod solus Deus est adorandus, & soli sibi sacrificium est offerendum, dicit Inn. in *c. 2. de celebrat. miss.* De salutatione dictum est in *1. 1. part. & plene in præced. par. in 32. consid. incip. prosequendo materiam, & c. & infra ista parte. in 22. considerat. 11.* Et quod alij à Principe dicuntur salutari aut reuereri, tex. est in *l. 2. & 5. Cod. de proximis sacror. serin. eod. lib.*

Dodecima consideratio. In Palatio seu Regia Principis sunt & alij, qui de persona eius curant, vt sunt medici, & sunt in hoc officio tres ordinarij: primus videlicet, secundus & tertius: Et quilibet ordo habet vnum præcipuum etiam summum medicum, & superiorem, qui vocatur Princeps medicorum, & tales vocantur archiatri, vt in *l. medicos. in prin. Cod. de profess. medicis, li. 12.*

Et tales habent tantam dignitatem, quantam habent Duces & Vicarij Principis, qui administrauerunt, qui apud nos dicuntur Gubernatores patriarum, vt dicit Iohan. de Plat. in *rub. C. de comitib. & archiatris sacri palatij. li. 12.* Vbi etiam dicit post Bartol. quod Medici Principum, qui meruerunt esse in primo ordine medicorum, nobilitantur, vt efficiantur Palatini Comites. Et sunt in dignitate spectabiles: & ibi sunt tres dignitates, scilicet Archiatorum, id est, medicorum Principis, Vicariorum, & Ducum, quæ adæquantur. Et nõ est doctrina, nisi in prioritate temporis, vt dicit ibi text. Iac. Rebuff. & Ioh. de Plat. & Luc. de Penna.

Decimatertia consideratio. Alij sunt Archiatri, qui dicuntur ostiarij palatij, seu hospitij Principis. Et Archiater est Princeps eorum, quasi Princeps atrij Principis. Et Atrientis, hoc est, ianitor, seu ostiarius, aut is, cui credebatur cura atrij, id est, primæ partis domus, cum de atrijs intrantibus domum. Vnde Victor. lib. 6. In vrbe atria proxima ianuis esse debent. Vnde in Euang. dicitur: Cum fortis armatus custodit atrium suum, in pace sunt ea, quæ possidet.

Et iste Archiater est in magna dignitate: cum æquiparetur Vicario, & Duci, vt in *l. 1. C. de Comitib. & Archiatris sacri Palatij, li. 12.* & ita exponit Luc. de Penna in *d. rub.* vbi dicit, quod in Regno magni viti consueuerunt officium pro magno munere gerendum suscipere. Hodie vero deficient: iustitia, huius, sicut & cæterorum, claritas est delata: sed quicquid dicat, hoc potest esse in regno Siciliae, & Neapolitano, de quo ibi intendit loqui, cum ibi tum resideret. Sed in Regno Franciæ est in magno honore, & solet concedi Nobilibus, & his, quos Princeps fauore & beneuolentia prosequitur.

Idem tamen Luc. de Penna in *rub. C. de comitibus consistorianis. in fin. li. 12.* dicit, quod Magistri ostiarij in curia Regis sunt Comites consistoriani. Cuius officium est conuocare ad præceptum Principis, vel quæstoris Iurisperito, aut alios, illósque cum necesse esset introducere in consistorium Principis: Et his post quæstorem, & Magistrum Officiorum præerat in consilio Principis, & hic dicitur Comes consistorianus.

Dicit enim Pyrrhus in *lib. de Magistratibus Roma.* quod

quod Comites consistoriani sunt, qui Principis consistorium & tribunal comitantur. Hiq; sunt illustres, cuiusmodi sacri consist. Regij, qui Regem aut ipsum consistorium, cui præest Cancellarius, sequuntur. Sed credo illud esse generaliter ad omnes: sed specialiter Comes consistorianus dicitur ille, qui habet curam, & gerit officium conuocandi ad præceptum Principis omnes de concilio & consistorio eiusdem. Dicit vltimus Pyrrhus, quod amissionales sunt, quos hostiarjos Galli vocant. Alij Archiatros dicunt ab atrio custodiendo, nonnulli atrienfes, vt dictum est. Consistoriani vero Ambrosio dicuntur, qui senatorij ordinis, vel amplissimi sunt, qui ad principale consilium eligebantur.

Decimaquarta consideratio. In domo Principis sunt plures Comites, qui semper Principem comitantur. Cum Comes à comitando, vel sequendo dominum dictus sit, *item apud. §. comitem. ff. de iur. l. 1. §. si. ff. de extraord. crimin.* Et habent officia in domo Principis, & quia dicuntur cum adiectione oneris sunt nomina officiorum tantum. Secus, quando cum adiectione patriæ, aut prouinciæ: quoniam tunc sunt nomina dignitatis, vt supra in præced. parte plures nominavi, *l. 1. §. 6. consid.* Sunt etiam quandoque sine comitatu, vt in *Auth. vt ab illustrib. & qui super eam dignitatem sunt, &c. in princ. iuncta gl. ibi in verbo, comes, col. 5.*

Et in hac parte dixi supra, est Comes sacri stabuli, de quo in 10. consid. etiam Comes scholarum, vt in 6. consid. Sunt tamen alij Comites: primo Comes largitionum, & est, vt Pyrrhus in *suo tract. de rogarijs, seu Palatinis, l. 1.* qui largitiones Principis in comitatu faciebat: quis autem hodie fungatur huiuscemodi officio, forte scribam infra, vbi officia deputata circa ærarium Principis enumerantur, & est proprie thesaurarius secretus Principis, qui dicitur, *Le tresorier des menies plâsirs.* Vel forte crumenarius (quem argentarium vocant) qui etiam forte rationarius, id est, accepti, expensique librum conficit, aut eleemosynarius Principis, de quo statim dicam. Nam dona facit, & liberalitates exercet Princeps, vt in *l. unica. C. §. liberal. Imper. locius sine herede decess. l. 10.* Et liberalitas seu munificencia est proprium Regis, & ex ea plurimum laudatur, vt dixi in præced. part. in 8. consid.

Est Comes domorum, qui teste Pyrrho, vbi supra est, qui præfecturam in domesticos Principis habebat secundum Iustinian. Forte dici posset hodie præpositus domus Principis (qui vulgo dicitur, *Le Præposit de l'hôtel*) cum habeat iurisdictionem, & præfecturam in domesticos ipsius. Qui etiam videtur habere officium Irenarchæ, cum habeat cognitionem causarum criminalium, & pacem procuret inter domesticos & aulicos Principis: Imo in omni curiali facinorosos animaduertit, quod videtur esse officium Irenarchæ, vt in *l. unica. C. de Irenarchis, lib. 10.* Et ab isto hodie deputantur in prouincijs Irenarchæ, seu liminarchæ, hoc est, præpositi Matefeallorum.

De alijs vero Comitibus suis locis dicitur: maxime de Comite stabuli, qui erat primus inter omnes, & omnibus præerat: loco huius hodie est Connestabilis, sed erratur in vocabulo, quia deberet dici (vt aliqui volunt) comes stabilis.

Et licet multa sint officia in curia seu palatio Regis nostri, quæ ad istos comites adaptari possent, quæ in manibus habere non potui, licet multos aulicos & Palatinos rogauerim, vt ad me destinarent statum in curia Christianiss. Francorum Regis, vt omnia officia dictæ Curie adaptare satagerem officijs antiquis &

in iure descriptis: Sed cum ad me non deuenerint, aliter non insistam, nisi in iure, & antiquis scriptis reperiri possint, & quæ vtitata fuerint, in alijs me remittendo ad Pyrrhum, ad Fencstellam, & Pompon. Latum.

Aduerte etiam, quod olim breuis fiebat, qui continebat sigillatim officia ministerio Principis deputata, vt ait text. in *l. fin. in princip. C. de Castrens. & minister. lib. 13.* Sed etiam hunc breuem (qui continebat numerum Officiariorum) non habemus, vt dicit ibi *gloss. 1.*

Quæ enim in nouissimis tribus libris Codicis leguntur, nihil fere antiquitatis redolent, vt ait Budæus: à Græcis enim sumpta sunt, & ob id magna ex parte non intelliguntur: authorum eius temporis penuria.

Si velis videre breuem statum Regis Salomonis, habetur compendiose, 3. Reg. 4. vbi sic dicitur: Erat autem Rex Salomon regnans super omnem Israel. Et Principes & Præfecti ipsius Salomonis nominatim ibi describuntur, & multi alij eiusdem Officiales.

Primo, nominantur tres, quos pro Scribis habuit, quos dicimus à secretis.

Secundo, vnus nuncupatur, qui à Commentariis dicitur, & forte talis Commentaria componebat, loco cuius subrogatus videtur in Francia Cancellarius.

Tertio, vnus solus, qui super exercitum dominabatur, vt hodie apud nos est Connestabilis Francia.

Quarto, tres erant super eos, qui assistebant Regi, & forte hodie loco istorum sunt electi secreti, aut stricti consil. Regis.

Quinto, vnus erat amicus Regis.

Sexto, vnus nuncupatur, qui erat Præpositus domus.

Septimo, vnus erat super tributa, quem voco Generalem Financiarum, seu magnum Thesaurarium.

Octauo, duodecim præfectos habebat super omnem Israel, quorum nomina ibi describuntur, & quibus regionibus præerant: & hi præbebant annonam Regi, & domui eius. Per singulos enim menses in anno, singuli necessaria ministrabant. Non temere forte crediderim à Carolo Magno, Francorum Rege, istorum duodecim præfectorum olim fuisse instructos duodecim Pares Francia.

Ibi etiam de expensis seu sumptibus, & cibis mensæ ipsius Salomonis, dum scribitur: *Erat autem cibus Salomonis per singulos dies triginta cori similia* (hoc est, farinæ albæ, seu floris farinæ triticeæ) *& sexaginta cori farinæ* (quæ erat ex omnibus frugibus, & leguminibus. Corus vero medimnos Atticos 41. capiebat. Medimnus vero sex modios continet.) *Item decem boues pingues, & viginti boues pascuales, & centum arietes, excepta venatione cernorum, caprearum, atque bubulorum & auium altitium. Item habebat quadraginta millia præsepia equorum curtilium, & duodecim millia equestrium, nutriebantque eos supradicti Regis præfecti, sed & necessaria mensa ipsius Regis cum ingenti cura præbebant in tempore suo.*

Et de Officiarijs diuersorum Ordinum tam Pontificalis dignitatis, quàm Imperialis sit mentio. in *c. Constantinus 96. distin. &* ibi videtur quod militiæ clericalis officia sint adiuuenta instar secularis.

Sed longe ante Salomonem, cum iam sexaginta anni, & ultra lapsi erant, cum regnare incepisset Salomon. Samuel sanctiss. Domini Propheta Hebræorum Magn^o Pötifex, & Index, Leges seu iura regni Hebræorum iussa Domini dederat Sauli in Regem Hebræorum assumpto: quæ descripta erant in libro, vt habetur, 1. Reg. 8. c. 10. c. in fin. Vbi statim elici potest de statu Regis Saulis: de quo in præcedenti part. in considerat. de vniuers. Principum, vers. 162.

Decimaquinta consideratio. Aliud est officium domesticum Principis, quod dicitur Comes

horreorum: pristini Principis curator. De quo facit mentionem Pyrrhus *in suo tractat. de Togariis & Palatiis.*

Et hic habet sub se mancipia quædam purgandis horreis adscripta, coquendoque panis Principis. Et hic potest esse præfectus annonæ, seu tribunus.

Decimafexta consideratio. Est & aliud officium domesticum Principis, quod dicitur officium Comitum sacri palatii secundum Luc. de Penna, ut infra dicitur. Sed secundum Pomponium Lætum dicitur officium præfecti fabricorum, quoniam, ut ait, sunt artifices, qui castra sequuntur, ut fabricis lignariis ferrariisque præsent. Et is Magistratus eligebatur idoneus, & qui castris sciret bene providere, præsertim, qui in urbium expugnatione cuniculos subterraneos faceret, atque id genus alia, ut Mamurra eques Romanus fuit præfectus fabricorum C. Cæsaris in Gallia: qui (teste Polydoro *De Inuent. rerum. lib. 4. cap. 8.*) fuit primus, qui parietes domus crusta marmoris operuit. Et de huiusmodi officio forte latius infra dicitur 19. part. Et talis proprie apud nos dici posset Magister operum.

Dicit tamen Lucas de Penna *in l. unica. C. de comitibus & tribunis scholarum. l. 12.* quod comes sacri palatii erat præpositus custodiæ conseruationi, & ornamento Imperialis palatii. Erat autem architector peritissimus omnium, ante pedes regios primus, incedens auream virgam ferens in manu, hic per uigiliam circa decorem palatii, ut antiquum nitorem in pristinum conuerteret, & noua similia antiquitate produceret.

Crederem autem potius, quod talis præfectus fabricorum seu operum esset sub comite, qui habet curam sacri palatii. Cum hic comes curæ sacri palatii sit de primoribus, & equiparetur comiti, & tribuni scholarum, etiam comiti sacri stabuli, ut est *l. x. in d. l. unica.* Et si in maxima dignitate, in qua non est præfectus fabricorum: licet ad similitudinem huius in palatio Parisiensi in mensa marmorea est adhuc iurisdicção magistri operum, seu latomorum, qui cognoscere debet de operibus & ædificiis factis pro Principe, & potest ille Magister latomorum adaptari huic præfecto fabricorum. Et quod tales magistratus habeant iurisdictionem super prædictis, corrobore sic. De iure enim Magistri militum habent iurisdictionem inter suos milites. Casus est *in l. magisterie preestatis inter militares viros. C. de iurisd. omnium iud.* Secundo sic, ratione professionis, vel negotiationis, quæ subiicitur iurisdictioni illius, qui præest talibus, & de his quæ pertinent ad eius artem, seu curam, *l. fin. in princip. ubi est propria officina. C. cod.* Hodie tamen de consuetudine Regni Franciæ centum milites Regis, de quibus supra dixi in ista part. in 11. considerat. litigant coram dominis Requestrarum in Parlamento Parisiensi, prout & alij domestici Principis, si velint, & hoc virtute literarum Regiarum ab eis impetratarum, quas *Commissum* vocamus.

Decimaseptima consideratio. De aliis officiariis Principis tractat, qui sunt omnibus, & ipsi scilicet Principi, & aliis quibuscumque magistratibus necessarij, & sunt æarii, qui æarium Principis administrare habent, & in recipiendo, & in distribuendo. Et tales inter ceteros sunt laudandi, & retroactis temporibus, & de iure: & de facto fuerunt laudati & honorati. Et acceperunt nomen ab ære, hoc est, pecunia: Quoniam olim æs fuit in precio magis, aurumque iacebat, ut ait Lucret. Nunc, versa vice, iacet æs, au-

rum summo successit honore. Et primo ex ære pecunia signata fuit. Vnde Ouid. in Fastis:

*Era dabant olim melius, nunc nomen in auro est,
Viltsaq; concessit prisca moneta noua.*

Aduerte, quod in hoc ærario plures sunt Officiales. Sunt enim primo generales, secundo Magistri computorum, tertio thesaurarij, quarto receptores. Sed quomodo hi possint ad officia (olim in iure scripta) adaptari, videndum est, in primis apud nos in Francia quatuor sunt Generales Financiarum, scilicet Generalis Franciæ, Normanniæ, Britanniæ, & Linguz Occitanae. Hic etiam prius præmitto, quod apud nos Principes singulis annis faciunt breuiarium, in quo describunt statum eorum generalem, & in illo statuunt ram de ærarij pecunia, quam de fiscali, quod eo anno fieri velint: quam summam instrumento ministerioque omni Aulico ferri placeat, quam argentariam nunc, & officiales domesticos vocant. Quam etiam rei militari attribui (quom teste Plauto, belli neruus sit pecunia) quam stipendiis: Quoniam & officiariis, & militibus stipendia sunt necessaria. Ideo habetur *Luc. 3. Neminem conculcatis, estote contenti stipendiis vestris.* Quam liberalitatis, quam venatico apparatus, quam auitio, equitioque, id est, falconariæ scutarioque, ut verbis nostris utar. Quibus etiam vltus est ille elegans vir dominus Gulielmus Budæus *in suis annotationibus. l. 1. in Pandectas, super l. unice. ff. de offic. questor.* Sed ad rem redeo. Quam denique in euentus varios, & ad incerta rerum caluumque (quo nomine præfecti ærarij immanes summas suæ potestatis faciunt) in legationes dimittendas admittendasque, atque etiam in lautitiam destinatas, hoc est, munera, & xenia, quæ legatis exterarum gentium donantur. In eo etiam breuiario, Princeps annuaria constitutione stipendia quædam augeri, quædam circumcidi, quædam eradi iubet. Ex quo velut Archetypo quini quotannis veluti traduces ducuntur. Quorum vnum præfecti fisci communem inter se sumunt, & sunt thesaurarij: Reliquos præfecti ærarij (& sunt Generales Financiarum) habent suum quisque cum suo tribuno ærario (hoc est, Receptore generali) communem. Ex quibus rursus secundaria quædam breuiaria coactoribus provinciarum suarum, hoc est, receptoribus particularibus faciunt, in quibus attributas provinciarum suarum pecunias variis nominibus exponunt & erogant. Nomina intellige capita breuiarij, hoc est, rationis argentariæ, tituli que earum rerum, & huiusmodi, quas supra enumerauimus, quibus expensæ pecuniæ feruntur.

Ex his autem velut subbreuiariis fiunt rursus, quæ pyctacia, breuiaque dicuntur, & breues vulgo *borderellos* appellant, id est, commentariolos summam rerum continentes, de quo exempla sunt *in l. a. Eluary. l. excellentia. ff. l. subernus. 2. in ff. C. de erogat. milit. annone. l. 12.* Attributa autem pecuniæ (teste Budæo) ab antiquis dicebantur, quas nunc assignationes dicimus. Tributum dictum est à tribubus, quod ea pecunia, quæ à populo imperata erat, tributum à singulis pro portione census exigebatur. Ab hoc ea, quæ assignata erat, attributum dictum. Ab eo vero, quibus attributa erat pecunia, ut militi reddant tribuni, ærarij dicti sunt. Id quod attributum erat æs militare dictum. Tribuni igitur ærarij secundum Aconium ea officia gerebant, quæ nunc generales receptores obunt, exequuntur attributam pecuniam quæstoribus provincialibus (pro quibus hodie habemus thesaurarios bellicos) adnumerantes ex ærario promptam. Tamen secund. *Var. l. 1. de ling. Lat. in ff.* Tribuni ærarij dicti erant,

erant, qui militibus ipsis protinus adnumerabant, qui nunc thesaurarii sunt bellorum. Nec immerito forte hic officiales ærarij inter domesticos, & palatinos Principis annumerantur. Cum sint officiales generales ad omnem statum Principis, tam sui ipsius suorum officiariorum domesticorum, quam iustitiariorum, & rei militaris. Ideo de his in hac parte fit mentio, etiam generales recte apud nos dicuntur, cum eorum officium, scilicet illorum, qui sunt digniores in ærarij administratione habeant officium generale ad omnes circa Remp. versantes.

Nunc ergo ad hos deveniamus, qui quandoque dicti sunt quæstores seu præfecti ærarij (ut dicunt Budæus & Pyrthus) & tales sunt illustres, ut voluit Purpur in *l. i. co. 13. ibi: Illud autem recipi potest. ff. de off. eius cui mand. est iurisd.* Ideo digni sunt magno honore, & tales præferri deberent omnibus domesticis & palatinis, post quatuor primores Domus Regiæ, de quibus ante dixi. Non tamen præferuntur Cancellario, & Præfidentibus in Parlamento, in congregatione generali, nec Magistris requestarum & consiliariis, ut dicit Boerius in *trad. lo. Montaigne, de auctoritate magni Consilij*: ubi videt modum sedendi in consistorio Christianissimi Francorum Regis. Imo dicit Ioh. in *d. tract. in 2. ratione*, quod tales quæstores ex plebeis & ignobilibus eligebantur. *l. 2. §. deinde cū ærarium. §. de orig. iur. c. l. vnc. ff. de offic. quæstor. & ibi gloss. in var. plebeis.* ubi gloss. tria genera quæstorum declarat, & etiam gl. in *proem. iustitiarum. num. §. c. amque hoc. in verb. ex quæstor.* sed videretur dicendum per gl. in *d. l. unica* Quod tales quæstores sint tantum spectabiles, vel clarissimi, illustres tamen nominantur, per text. in *l. 2. Cod. de offic. quæsto.* & Io. Montaigne, ubi supra dicit, quod sufficit, ut sint humilioris ordinis: quibus non assentit Purpur. in *l. i. nu. 43. cum quinque sequent. in 25. consider. incip. cum ut.* Sed cum Budæus & Pyrthus tales quæstores dicant eos esse, quos magistrum seu dominum computorum vocamus: Ideo eos insequendo videretur dicendum, quod tales generales financiarum sint illi, qui præfecto ærarij computatur, de quo fit mentio in *l. seuatus. ff. de iure fisci.* & per Pyrthum plene in *libro de quæstoris magistratibus.* ubi dicit, quod talis quæstor magni honoris gradus erat.

Iacobus Rebuti in *l. precepit. & in l. i. C. de canone largit. tit. lib. 10.* videtur tales administratores ærarij alio nomine vocare; quoniam eos nominat Comites. Nam (ut ait) Princeps duo habebat patrimonia, & ad gubernationem istorum præponebantur duo Comites, scilicet, Comes sacrarum largitionum, & Comes rerum privatarum, & habebat idem privilegium, ut in *l. ult. C. de Palatinis sacrarum largit. lib. 11.* Nam quilibet erat illustris, & de Comite rerum privatarum probatur in *l. unica. C. de offic. comitis rerum privatarum. iuncta l. fina. ante fina. C. de assess.* Probatur de comite sacrarum largitionum, *l. siue ex prætorio. C. de execut. & exact. libr. 11. & l. 2. §. ideo. C. de nouo codice compon. & l. unica. C. de offic. comit. sacrar. largit. & l. viros deuotos. C. de palatinis sacrarum largit. & rerum privatarum. eodem lib. 12.* Unde officium comitis rerum privatarum erat, ut gubernaret res fiscales, quæ appropriabantur ad commodum Principis, nec conuertebantur in utilitatem publicam. de quo Lucas de Penna in *l. 3. quæ incipit, si quando. C. de bonis vacantibus. lib. 10. & in l. 2. de petit. honor. subleuatis. C. eo. li.* ubi refert ea, quæ pertinebant ad eius officium. Et iste constituebat procuratorem Cæsaris, qui sibi reddebat computum. *l. pe. C. de iure fisci. lib. 10.* & licet gl. in *d. l. unica. C. de offic. comitis rerum privatarum.* vocauerit illum comitem procuratorem Cæsaris; tamen contra-

rium est verum ut notatur in *d. l. per. C. de i. re fisci. & in l. si quis in tractat. C. de bonis proscrip. & in l. si quando. C. de bonis vacantibus. eodem lib. 10.*

Officium vero comitis sacrarum largitionum erat colligere tributum, & applicabatur in thesauraria, seu fisco, ex quo soluebantur stipendia militaria (ut paulo ante dictum est) nec conuertebantur in utilitatem Principis; tamen isti comites habebant diuersa officia, ut probatur in *l. in prouincis. C. de numerariis & actuariis. lib. 12.* Etiam iste comes sacrarum largitionum habebat specialem potestatem, & custodiam ipsius thesauri. Et reddebat rationem præfecto prætorio, ut in *Amb. de collu. §. eos inter collu. 9. & l. fin. in fin. Cod. de exact. trib. lib. 10.* Et omnes collatores, & exactores reddebant sibi computum; Et ipse præfecto prætorio, ut dixi Ex quo videtur dicendum, quod generales prædicti æquarari possunt dictis comitibus; quia non reddunt alicui computum, nec subiciuntur, nisi præfecto prætorio, hoc est, Cancellario Licet videantur aliqui dicere, quod tales sint thesaurarii Franciæ, sed potius credendum est, quod tales generales magis adaptari possint ipsis comitibus, ut possint dici illustres; cum sint in maximo honore, & semper faciant magis, quam thesaurarii, & receptores, qui subsunt eis, & tenentur reddere computum eisdem. Et hæc dixi ad sustentationem opinionis Purpurati, in hoc, quod dicit ipsos generales, esse illustres, in quo multum extoluntur, cum officium eorum in extraordinariis pecuniis, & subsidiis quærendis & conferuandis versetur.

Unde & de quæstoribus sentit G. Benedicti in *sua rep. c. R. y. i. ver. 2. uxorem nemine Adelasiam. 59. de testam.* ubi ita ait: Quæstores sunt generales, & receptores talliarum, quas Rex annis singulis indicit, pro necessitatibus Regno occurrentibus, secundum maius & minus pro modo necessitatum. quæ talliæ leuantur à non privilegiatis pro valore rerum & bonorum ruralium, quas quisque plebeius habet & possidet: & ibi ponit, quo modo talliæ, seu collectæ dictorum subsidiorum indicuntur, leuantur & exiguntur; & per quos, saltem in patria Tholosana.

Aduerte pro intellectu prædictorum, quia, ut refert Budæus in *d. l. vnc. ff. de offic. quæstor.* & Pyrthus in *loco ante alleg. tria pensationum genera, seu solutionum fuerunt apud antiquos.*

Primum dicitur Canon, & est hodie id, quod domanium dicitur. Exemplificat Budæus in portoriis, vectigalibus, & huiusmodi.

Secundum dicitur oblatio, & est id, quod nunc auxilia dicimus, *Aydes* in vulgari: ut Octauiani heminatim, hoc est, per mensuras diuenditi, & vicesima eius, quod cupatim culeatimque venit reliquarum mercium, quæque à solidariis negotiatoribus venduntur (quos *grossarios* appellant) quæque à minutariis & venditoribus, qui & propolæ dicuntur, hoc est, non sua vendentes, sed à negotiatoribus præempta, ut postea plures vendant.

Tertium est indictio (quam talliam vocamus) antiqui collationem vocabant: & Cicero collectam dicit. Et in administratione istorum pensationum est differentia, teste G. Benedicti in *loco supra all. §.* quoniam thesaurarii administrant domanium, quod est ordinarium, generales vero talliam, quæ dicitur minus extraordinarium, ut statim dicam.

Et isti generales habent iurisdictionem in palatio Parisiensi, in quo sunt duo præfidentes, octo consiliarij, aduocatus, procurator, grafarius, & duo apparitores. Et ab eis non appellatur. Et appellationes

emissæ à sententiis, & iurisdictionibus electorum, & generatiorum deuoluuntur, ad eorum iurisdictionem, & curam, qui quidem electi cognoscunt de auxiliis, seu subsidiis, & generarij, vel hoſtearij de gabelis salis.

Decimaoctaua consideratio. Ad thesaurarios se offert relinquendo Magistros computorum in parte sequente, cum sint officarij iustitiæ. Hi thesaurarij (qui sunt quatuor generales in Francia præfecti filii vocari possunt, auctore Budæo in *l. vnic. ff. de offic. quaestor.* & tales etiam possunt dici illustres, vt ait Purp. in *l. 1. col. 3. ff. de off. eius, cui manda. est iurisdict.* per text. quem dicit ad hoc facere in *l. fin. Cod. vbi senat. vel clarissimi. in princ. vbi. cui sacros nostri nomina thesauros, aut res priuatas nostra pietatis, vel serenissima Augusta nostra coniugis gubernandas iniunxit nostra serenitas.* Et ibi facit differentiam inter generales & particulares, de quibus infra. Videretur tamen dicendam ex rationibus deductis in præcedenti considerat. de generalibus quod sunt tantum spectabiles, & sufficit, quod tales sint: cum etiam Magistri militum (qui vocantur mareschalli Franciæ, aut capitanei) sunt tantum spectabiles, vt dicit Spec. in *tit. de iurisd. om. iud. vers. nedij.* & dicam infra in 9. part. in 10. consid.

Guilielmus Benedicti in sua repet. c. Rayn. in verb. & uxorem nomine Adelasiam. nu. 506. vsque ad nu. 509. de testum. ponit originem istorum thesaurariorum, seu quaestorum, vt dicit quod huiusmodi quaestores, seu thesaurarij à populo Romano originem seu ortum habuerunt in principio nascentis ciuitatis. Cum ærarium populi actum esse cepisset, in quo pecuniæ publicæ reponerentur: quia vt essent, qui ærarij thesaurario præſent, constituti fuerunt quaestores, qui pecuniæ præſiderent, & dicti sunt ab eo, quod inquirendæ & conseruandæ pecuniæ causa creati erant. Verba sunt *l. 2. §. ut seintemp. rab. ibi. deinde cum ærarium, c. ff. de orig. iur.* ob quod dicit text. in *d. l. vnic. ff. de offic. quaestor.* quod origo quaestoribus creandis antiquissima est, & pene ante omnes magistratus: Habuerunt enim Romulus conditor vrbs, & Numa Pompilius binos quaestores, quos ipsi non sua voce, sed populi suffragio, hoc est, conleſu & electione crearunt. Et in hoc videtur G. Benedicti quasi præferre istos thesaurarios supradictis generalibus, & in Francia sunt quatuor principales, qui de causis inter fiscum, & priuatos cum præſidibus, id est, senescallis aut balliis cognoscunt, *l. 2. C. si aduersus fiscum restituit. post.* Et hoc fit Tholose, teste eodem Guil. Benedict. vbi simul cognoscunt: Et horum officium est (vt dicit) quaerere & exigere omnia, quæ domanij Regis, & de patrimonio, seu de mensa sunt. Et debent discurrere prouincias, vt visitare domanium, illud conseruando, & si iuste fieri possit, augendo, & occupatum ac perditum recuperando auxilio præſidium, vbi de reditu vigintiquinque libratum Turonensium, & infra quaestio fiet. Si autem de maiori summa augetur, curiæ Parliamenti, in cuius ressorto est, cognitio pertinet. Et tamen, vt dicit, officium generalium in pecuniis extraordinariis, & subsidiis quaerendis versatur, vt etiam dictum est in præcedenti consideratione. Dicti etiam thesaurarij in hoc videntur laudandi, cum administratio eorum versatur circa extraordinarium munus generalium vero circa extraordinarium.

Decimanona consideratio. Generales receptores Franciæ tribunus ærarij comparari dicunt Budeus & Pyrrhus. Qui vero dicuntur tribuni ærarij, dictum est supra *ista part. in 17. consid.* vbi dixi post prædictos, quod ea munera obibant, quæ nunc generales rece-

ptores obeunt, assignatam pecuniam thesaurariis bellicis adnumerantes ex ærario promptam. Sed teste Varrone, hi erant, qui militibus ipsis prorinus, hoc est omnino, vel longe à finibus adnumerabant, qui hodie thesaurarij bellici vulgo dicti sunt, *Les tresoriers des guerres.* Nam his attribuitur pecunia, quam militibus reddunt pro stipendiis.

Tribuni non tam ærarij, quam (vt appellantur) ærari. Æratos tribunos Cicero pro oberatis dixit, id est, ære alieno obrutis & implicitis. Gallia vero memoria nostra (vt ait Budæus alterius genere æratos, huiusmodi tribunos, omnesque argentariam factitantes, hoc est, pecunias numerantes, semper habuit, id est) bene numeratos. Refert tamen Nicolaus Boerij in suo commento super consuet. septem Biturcens. tit. de consuetud. matrimon. §. 5. Quod clerici finantiarum ab initio magnam faciunt pragam, seu bragam, & per exteriora apparent diuites, sed in fine mittantur, & in exilium mittuntur, vt ait factam fuisse tempore Lud. XII. Francorum Regis. Sed peius est hoc an. 1527. die 9. Aug. Quidam generalis Franciæ detentus incarcerationis Parisiis in arce, quæ vulgo *bastilla* dicitur, fuit condemnatus per iudices commissos à domino nostro Rege vt in patibulo Montisfalconis suspendederetur, & strangularetur (quod & factum fuit die lunæ, 17. eiusdem mensis sequente) omnia bona sua confiscando: & in dicta sententia continetur, quod dicti iudices declarauerunt dictam generale astrictam, & committam de furtis, falsitatibus, abusibus, interuentionibus, hoc est, callidis surreptionibus, & malis administrationibus finantiarum Regis mentionatis in processu, & priuatum ab omni honore & statu, pro reparatione dictorum criminum & delictorum: ordinantes insuper summam trecentorum millium Parisiensiū, super dictis bonis & confiscationibus accipi pro restitutione summarum & partium male captarum per dictam generalem super finantiis Regis, & aliis damnis, & interesse in eis factis, dictam summam adiudicantes Regi pro restitutione prædictorum.

Istud vero deinceps cedat aliis in exemplum, vt sint inculpati, nulliusque culpæ notatione digni. Inculpabiliter enim teste Cassiodoro necesse est, viuat, etiam qui solam sui præſentiam nouit Principibus offerendum. Quomodo tamen parcendum sit honori, & veretur Domus Regiæ, & his, qui pro domo & parentibus Regiis laborarunt, vide per G. Benedicti in rep. c. Rayn. in verb. & ux. nomine Adelasiam. nu. 8. c. 8. extra de rest. Allego pro hoc text. in c. sed & quod Principi, ad finem. ibi nam quo ob meritum. iuncta glo. in ver. ob meritum. quam seq. ibi doct. Inst. de iure nat. c. c. & ibi notat Ang. per illam tex. quod iusta causa minuendi, vel remittendi pœnam alicui delinquenti est propter multa seruitia, quæ contulit Principi vel Reipublicæ. Plures etiam alij referuntur petenti ob supradicta delicta in carceribus Parisiianis, de quorum vita dubitatur, quæ cum vitiosa sunt, stitipicus (vt nulla radix inde remaneat) seruanda sunt, vt vtar verbis *l. 2. C. de per. bon. sublati. l. 10.* licet hodie talia potius radices effundat, cum essent omnino tollenda; quia ex mala radice procedunt. Et huiusmodi ærarij administratores, vulgo in Francia porci Regis dicuntur, tanquam vitam in ocio, & sine solitudine degentes, pro quo benefaciunt ea, quæ dicit Luc. de Penna in *d. l. 2. post Polycr. lib. cap. 2.* Hi autem, (vt ait) in republica ventris & intestinorū Imaginem ferunt: qui, si immensa auiditate rapta congesserint, & congesta tenacius reseruauerint innumerabiles, & incurabiles morbos corpori Reipublicæ generant, & vitio eorum totius corporis ruina

ruina imminet. Et secundum Hippocratem, crassa & obesa corpora, cum cresendi modum impleuerint, necessariam esse sanguinis diminutionem, & nisi fiat, in paralyin, & plurium genera morborum pessima erumpere. vt refert text. in *c. ne tales. de consec. distin.* 5. Vnde non sine causa omnium talium & similium raptorum. Hæres, in præsentī seculo est fiscus, qui eos bonis alienis impingatos minuit: quod fieri necesse est, ne æternaliter pereant, saltem expediens est, vt quod vi, vel alias iniuste perdidit proximus capiat fiscus. Cuius omnia digerendi, & rapta deuorandi, est rapax stomachus, vt ait Guil. Benedicti in *sua reper. c. Rayn. in verb. & uxorem nomine Adela. num. 938.* & ibi vide *num. præcedenti*, quomodo exclamat contra cupiditatem Gallorum, maxime contra collectores, custodes seu gardiatores portuum, & pedagogorum, quos, cotiatores, ne dicam tortores, vocat. Et per eundem in *d. c. in verb. condidit primo, circa si. contra oppressores huiusmodi, & eos, qui ad opprt. nendum iniquis vestigalibus populum auctores extiterunt.*

Vigesima consideratio. Etiam inter tales administratores, ærarij fiscalium pecuniarum Principis, sunt multi inferiores, qui respondent supradictis, & magistris computorum, vt sunt apud nos receptores particulares, balliuatum, seu senescallarum, hos Pyrius & Budæus vocant coactores, & coactio argentaria pro ipso munere cogendi pecunias, quam nunc receptam vocant, de quibus in *sequenti part. in 35 consid.*

Et pecuniæ collectæ per eosdem, ad præpositos Thesaurorum, seu generales receptores deferri debent. *l. diu. C. de susceptorib. lib. 10.* Et ipsi receptores particulares, singulis annis rationem de susceptis reddere debent. text. in *l. neminem. C. eo. tit. de susceptorib.* & hoc fit apud nos, coram præsidente, & magistris computorum Diuisione denariorum, receptam ordinariam concernentibus.

Item thesaurarij, sub se habent clericos, qui actores, seu procuratores dici possunt. Nam, procurant executiones fieri contra inferiores receptores prouinciarum, pro pecuniis per eos debitis. pro quo facit *l. sine C. de execut. & exact. lib. 12. & l. missi opinatores. C. de exact. tribus. lib. 10.* Exactores particulares thesaurariis reddere rationem tenentur, de omni pecunia per eos percepta, & collecta, vt in *l. i. C. de canone largit. rit. lib. 10.* Et omnes supradicti, tam quatuor Thesaurarij, quam quatuor generales, tenentur annis singulis reddere Regi computa, & rationes de receptis, & administratis, seu his, qui eo deputati sunt vt dicit G. Bened. in *rep. c. Rayn. in verb. & uxorem nomine Adela. num. 410. extra de restam.*

Vigesimaprima consideratio. Sunt & inter prædictos administratores ærarij, quidam obseruatores: quos hodie contratorulatores dicunt. Quos dicunt Budæus & Pyrius, comparandos esse Antigraphis, hoc est, quod acta prædictorum antigraphant, hoc est, contrascribant. Et tales etiam custodes appellantur, secundum Ciceronem teste Budæo, in *l. unica. ff. de officio. questio.* Allegans etiam Vlpianum in *l. 3. §. 1. in fin. ibi: datus sunt enim quasi obseruatores actus eius & custodes. ff. de admistrat. & peric. tutor.* De Antigrapho ait Arist. in *politici.* Ne interuertantur pecuniæ publicæ, institui oportet, vt palam omnibus tradantur. Antigraphaque earum fiant per fractias, & tribus singulas, id est, fractiatim, tributimque, quod collegialiter dicimus.

Et isti habent officia, & administrationem, & sic di-

gnitatem, sed non sunt in tam magna dignitate, quam præcedentes. Cum eis subsint, & omnes eisdem generalibus & thesaurariis, seu receptoribus generalibus subsint.

Supradictorum administratorum munera nunc diuersissima sunt, quam olim fuerunt. Erat enim teste Budæo alia prorsus ratio apud eos ærarij administrandi, atque nunc apud nos. Pecunia enim publica vno in loco condita erat, quod ærarium dicebatur. (de quo alibi dixi) quam ærarij cum opus erat, promebant. Nunc autem priuatim asseruatur, priuatimque eius ratio constat. Quo sit vt ærarium nostrum, dispersum in potestatem sit paucorum: cæterum Imperatores exercituum ex prouinciis decedentes, rationes suas ad ærarium referebant, id est, computos reddebant, vt nunc loquimur, hæc Budæus in *l. unica. ff. de off. quest.*

Vigesimasecunda consideratio. Quia in hac parte potissimum de officariis principum, qui curiæ Principis sequuntur, vt eidem in suo, & pro debito officij obsequantur. Vnde curiales dicti sunt, Ex quo, cum cura esse debent: Ideo pro merito obsequij aliqua in quibus honorantur, & priuilegiantur ipsi Curiales non incongrue hic inferere curauim. Et quæ plerisque in locis iuris, reserpta erant, in vnum coegi, vt studio & labori parcatur.

In primis Curiales in hoc honorantur, quod adorare possunt, & salutare Principem, etiam sine munere, quod tamen aliis non permittitur. Nam nemo adire potest Principem, nec ipsum salutare absque dono, instar regis Parthorum. & refert Petrus Candidus in *proæmio Appiani Alexand. in pri. de bellis ciuilibus.* Dixi in *coramen. nostro super consuet. ducatu Burgund. tit. des iustices. §. 4. ad initium, ver. Adduiso. item etiam. &c.*

Tamen Curialistæ possunt quandocunque adorare principem, & salutare, vt de pluribus ante dixi suis locis: & habetur in *l. i. C. de silentiar. li. 12.* Et ibi Iacobus Rebuffi, dicens, quod Princeps adoratur, cæteri autem salutantur. Et nõ debet quis genua flectere, nisi coram principe: & à quibus saluetur, vide in *l. i. C. de veteranis, li. 12.* Et sola regia maiestas adorari debet. Cæteri vero, vt Barones, & alij salutari debent, vt ibi inquit Rebuf. & dixi supra ample in *5. par. 33. consider. incip. prosequendo materiam, &c.* Et in *1. part. in 26. consideratione. incip. Quis dicitur honorari in salutatione. Et in 34. consid. incip. Honor etiam in aduendo. Et ista eadem part. in 11. consid. cuius initium est: Alij reperiuntur officarij. Et quod curiales sine munerum exhibitione lætentur honore curiæ, videtur text. iuncta gl. in *verbo functione, in l. C. de silen. li. 12.**

Vigesimatertia consideratio. Honorantur curiales in hoc, quod quamuis priuatis non liceat deferre vestes oloberas, aureas, parigaydas, hoc est brocatas sericas, & murice tinctas: cū tales sint vestes Principum. *l. 2. 3. & 4. C. de vestib. oloberis, li. 10.* In curialibus Principi ministrantibus (vt ornatiores fiant coram Principe) licitum est, & permittitur tales vestes ferre, vt dicit Ioann. de Plat. in *d. l. 2.* Potest tamen Princeps eis auferre cum recedunt, vt ait Luc. de Pen. in *d. l. 2.* & dixit infra in *ult. par. in 95. consid.*

Vigesimaquarta consideratio. In hoc etiam honoratur curiales, quod illegitimus seu naturalis per traditionem, seu oblationem Curia à patre factam (hoc est, si fuit curialis) legitimitur, & legitimus efficitur. text. est in *l. communionem. & l. si quis. C. de natural. lib. in Auth. quib. modis natur. efficitur. §. 1. & §. si quis igitur. & §. & quoniam. & §. filium. vsque ad §. trib.*

col. 7 in *Auth. en. de monachis. §. si vero relinquens. coll. 1. §. ult.* & ibi notatur in verbo *curie. Insti. de nupt. in cap. per tu. us.* & ibi glos. in verbo *filium*, & per doct. *exera qui fil. suu legit. in l. fin. & ibi not.* Luc. de Pen. col. 4. C. de his qui sponte muneris publica. lib. 10. & per eundem in l. si cohortalis. col. 4. de cohort. lib. 12. Et tales succedunt parentibus ex testamento, & ab intestato, l. quoniam desideria. Cod. de natur. lib. Sed quoniam, ut dixit Ang. in §. 1. in *Auth. quibus mod. natur. efficit. legit. collat. 6.* hodie talis legitimatio non est in via, non aliter insisto. Sed vide ea, quæ dixi in *commento nostro super consuetud. duc. Burgund. tit. des successions des bastards. §. 3. in glos. ab intestat. vers. secundus modus*, ubi modi legitimandi describuntur.

Vigesima quinta consideratio. Curiales in hoc privilegiantur, quod prædia eorum non possunt alienari sine solemnitate, de qua in *fin. C. de prædiis decur. seu curial. h. 10.* Et istud est in fauorem ipsorum curialium, & in tantum in hoc privilegiatur res curialium, quantum res minorum, & Ecclesiarum: & in hoc pari passu ambulant, ut notatur per Purpur. in l. mandata. de offic. eius cui mand. est iurisd. Et aduerte in hoc singulare, quod, quando petitur interponi decretum iudicis in talibus alienationibus, debent causæ sigillatim exprimi, nec sufficeret generalis expressio causæ, ut si dicatur, vendo propter q̄s alienum exoluendum, sed oportet singulariter, & sigillatim exprimi causas, hoc est, ut nominentur creditores, & quantum cuiuslibet debetur, ut habetur in l. C. de prædiis curial. h. 10. & ibi Iacob. Rebuf. dicit idem obseruandum in rebus minorum, & Ecclesiarum vendendis, allegat *l. magis puto. §. si res. ff. de reb. eorum.* Facit ad hoc *l. si quis mihi bona. §. iussum. vers. sed ut cum. ff. de acq. hered.*

Vigesima sexta consideratio. Curiales Principis in hoc honorantur ultra alios, quod debent habere pro legitima sua nonem vncias, licet alij filij non habeant, nisi trientem, vel semissem, in *Auth. de triente vs. f. iussum. §. 1. col. 3.* Quod bene notare debent Cortesani Principis, ut dicit Mart. Laud. in *tract. de off. domitorum. art. 34.* ubi tamen dicit hoc esse verum in legitimis. Et non in naturalibus legitimatis, secundum Ioan. But. & notant moderni in *Auth. nouissima. (de inoff. testam.*

Vigesima septima consideratio. Curiales etiam in hoc honorantur, & sequentes curiam Principis, quod ignobiles efficiuntur nobiles, & consequenter nobilitantur, assistendo seruitio & obsequio Principi: ut dicit Ang. in *6. h. col. 1. In l. de excep. per rex. sibi. l. vnica. C. de mand. Princip.* & dom. meus Ias. post eum in *l. omnium, n. primo notabilis. C. de testam.* Purpuratus in *l. 1. col. 18. de off. eius cui mand. est iurisd.* Dixi in *8. part. in 19. consil. vbi dicitur, quod adherentes lateri Principis & eidem, in officio quocumque minimo nobilitantur.* Pro isto dicit Ang. in *d. l. omnium.* allegat l. quam dicit notabilem in *l. vnica. C. de præpos. labor. h. 12.* dicit text. *Quia & immunitate digni sunt, quos nosri lateris comitatus illustrat.*

Vigesima octaua consideratio. Etiam curiales, & simulantur Principi consequuntur dignitatem, in quocumque seruitio sint deputati, etiam si sit coqus Principis, ut dicit Barbatia in *tract. de Præstantia Cardinalium. q. 1. col. 22.* dixi in *8. par. in 7. consil. in 11. par. in 35. consil. vbi constat omnes artifices Principum præferri cæteris, & gaudent multis immunitatibus, quibus carent alij Artifices, per l. 2. C. de excus. artific. h. 10.* & vide quæ supra relata sunt in *1. par. in 61. consil. cuius initium est. cum ego ex virtute &c.*

Vigesimanona consideratio. Illustriores dicuntur Curiales, qui seruiunt Principi, respectu aliorum, etiam illustrium, qui non resident in curia, ut probat Barbatia in *consil. suo 57. incip. præclare scribitur apud Job. col. 8. in 2. vol.* Quod præferuntur in eadem dignitate constituti illi, qui sunt in curia, & qui seruiunt & assistunt Principi, per rex. in *l. 1. vers. quos lateris nostri decus illustrat. Cod. de præpos. labor. lib. 12.* vbi omnis ordo recipit splendorem à Principe, sed non æqualiter: Quia non ita resplendet ille, qui abest à curia & latere Principis, sicut ille qui est in præsentia Principis. *rex. est ibi.* Et facit, quod dicit Bald. in *rubr. ff. de officio proco. vbi inquit, quod Principis præsentia seu Papæ, Cardinales illustrat, allegat d. l. 1. dixi supra in 4. part. in 16. consideratione. cuius initium est: Cardinales manentes, &c.* Adducit Barbatia in *d. consilio rationem text. in l. bene à Zenone. ad finem Cod. de quadriennij præscripto. ibi: Quia enim suis consiliis suisque laboribus pro toto orbe terrarum, die noctuque laborant, quare non habeant dignam suam prærogatiua fortunam?* vbi est text. mirabilis, quod illi, qui sunt in seruitio Principis, debent esse præmiati. Et licet textus loquatur in Imperatore: tamen quia ratio generalis est dispositio, dispositum ampliat ad amplitudinem rationis legis, ut voluit gl. in verbo *factum. in c. 1. de elect. in 6.* probatur in *l. pater filium. §. fundum. ff. de legat. 3. & in l. cum pater. §. dulcissimus. ff. de leg. 2.*

Faciunt ad præcedentia, quæ dicit Angel. in *l. 1. ff. de testament. vbi* quod doctor, qui est ad latus Principis præfertur militi. ita recenset Purpuratus, in *l. 2. column. 18. ff. de officio eius cui mand. est iurisdic.* Pars enim corporis Principis familiaris eius seu curiales esse censentur text. in *l. quisquis. in princip. C. ad leg. Iul. maiestatis. canonizata in c. si quis, circa principium. 6. quest. 1. & recitatur per gloss. in verbo *cum familiares. in cap. cum dilectum. extra de clericis non resid.**

Trigesima consideratio. Curiales in hoc privilegiantur, quod non possunt conueniri coram iudice ordinario loci, ubi habent domicilium: sed debent conueniri in curia, & ibi causæ eorum tractari debent. Maxime pro negotiis curialibus coram magistro officior. aut magno præposito domus Principis, de quibus supra in hac parte dictum est. In aliis vero causis, non concernentibus eorum statum curialem, sed negotia priuata, seu particularia, & suarum rerum, habent in Gallia omnes curiales Iudices eorum destinatos, qui Parisiis in Palatio habent cameram iudiciali (quæ dicitur camera requestarum) & istud inpetrant à Principe curiales in vim quarundam literarum Regiarum (quæ vocantur *littere de committimus*) in vim quarum causæ ipsorum curialium committuntur, deputantur, assignantur talibus iudicibus, pro earum decisionibus. Et sunt pars dominorum de Parlamento habentes cameram separatam. Ab his tamen ad curiam magnam appellatur, ut dicit G. Benedicti in *sua repe. c. Rayn. in verb. & uxorem nomine Adelsiam, in secunda decis. nu. 480. in fine de testam.*

Et prædicta satis probantur, in *l. fin. C. vbi causa fiscal. vel diuina domus, hominibus que eius agantur.* vbi etiam coloni Principis conueniuntur in civili negotio coram præposito sacri cubiculi, (qui hodie apud nos vocatur cambellanus) ut supra, *ista eadem par. in 8. consider. cuius initium est: videtur, quod post istum, &c. dixi.*

Etiam facit extrauagans Eugenij IV. incipiens, *diuina.* & textus concordatorum in titulo de appellationibus. quo ad curiales summi Pontificis, qui alibi quam in ipsius curia conueniri non possunt. Et, ut dicit commentator regularum cancellariæ, super regula sexta,

Capellanus honoris Papæ, est exemptus ab ordinario, etiam non exercent actu officium suum: pro quo allegat gl. in verbo *videatur*, in *Autb. vi ordinaria prefectura*, §. c. 5. & ibi idem commentator dicit idem esse in cubiculario.

Trigesimaprima consideratio. Curiales in hoc pariter honorantur, & priuilegiantur; quoniam excusantur à tutela. text. in *L. iuris peritos*. ibi, cum dicitur in consiliis Principum assumptos. & ibi: quoniam circa latas eorum agerent, & honor delatus finem certi temporis ac loci non haberet. ff. de excus. iur. concordat l. si. ibi: certa latas nostrum militantes. C. eod. tit. Dixi in proxima seq. par. in 3. consider. versi. addo alium effectum. & c. concordat etiam text. in l. verum. §. ex facto. ibi: vel hi, qui circa Principem sunt occupati, ut in consiliarij Menandri persona est indultum. ff. de minorib.

Trigesimasecunda consideratio. Curiales & Domestici Principum excusantur ab hospitiiis militum, seu exempti sunt ab onere hospitandi milites, text. in *L. decurionibus* ibi: domus quoque C. de silentiar. & decur. eorum, lib. 12. Et licet ibi tantum videatur loqui de silentariis (hoc est, qui excubias faciebant in palatio Principis, apud nos vulgo dicti, *les archers de guet*.) Idem tamen dicendum de aliis, ubi eadem ratio militat, facit etiam text. in *L. in sacris*. Cod. de proximis sacror. seruior. & in l. 2. C. de prepos. sacri cubiculi, eod. lib. 12. & l. Archiatros, quæ medicos sacri palatij molestia hospitali liberaret. C. de metar. & epidem. lib. 12. & in *L. ven. illius tit.* plures enumerantur, ut Consulares, & patritij, consules, prætorij, Magistri militum, Magistri officiorum, vel quæstores, Comites domesticorum, & protectorum, & sacrarum largitionum, & priuatarum largitionum, & Primicerius Notariorum, istam habentes immunitatē, diuerso tamē nomine modo. Nam aliqui habent tres domos, quidam duas, quidam vnam: Tantum immunes à prædicto onere. Similiter Tribuni ex primicerio, illa potiuntur libertate, ut in *L. si. illius tit.* Plures etiam alij excusantur, ut Doctores legum, & Comites, ut dixi in commento nostro super consuetudinibus ducatus Burgundia, titulus iustices. §. 4. in gloss. 1. vers. sed queritur, cum vers. seq.

Trigesimatertia consideratio. Curiales in hoc honorantur: Cum, ut communiter videmus in Gallia, & apud vos excusantur à tallis & collectis exactioibus & impositionibus Principum, & donis aut aliis muneribus extraordinariis, quæ fiunt, & conceduntur Principi & Regi, ut apud nos fit in senagiis: quoniam communiter in literis Regiis triplici statui huius patriæ directis dicitur, quod ab his sint reseruari & exempti Nobiles origine nobiliter viuentes, & officarij domestici Principis.

Sed, an ista exemptio, seu immunitas, ei competat ex priuilegio vel de iure, vel ex generali consuetudine. Quantum ad nobiles, dixi infra in §. par. in 48. consideratione, cuius initium est, *nobilitas in hoc honoratur*.

Quantum verò ad huiusmodi officarios, de iure plures excusantur à prædictis ratione dignitatis aut officij, ut in *tu. de excusat. muner. lib. 10. C. ut in l. maximarum* illius tit. enumerantur super illustres Comites Consistorij, Notarij, Cubicularij, & excubicularij: Item in *L. illustres* comprehenduntur. Item in *L. eos*. omnes Comites, ut præsidum, proconsulum, & procuratorum Cæsaris & magistri seruiorum, memorię, & sacrarum epistolarum vel libellorum, & qui signabant responsa Imperatoris. Item in *L. certis*. protectores & præpositi labor. Item in *L. negotiantes*. Purpurarij, & vestiarij, qui quidem omnes habent immunita-

tem à muneribus ciuilibus extraordinariis, ut in *d. l. patet*, & non solum habent illam prærogatiuam, quam diu Principi seruiant, sed quom diu vixerint. *l. eam legem. C. eo. tit.* & de pluribus habemus tit. particulares, de quibus fit mentio de eorundem immunitatibus, ut in *L. 1. & 2. Cod. de primicer. lib. 12. l. in sacris. 2. & l. iubemus. C. de proximis sacror. seruior. & l. 2. Cod. de priuileg. eorum, qui in sacro palatio milit. leg. 2. C. de prepos. sacri cubic. & de omnibus cubicul. l. 1. Cod. de palatinis sacrar. largu. & idem dicendum in aliis, ubi eadem ratio militat. text. in *L. fin. C. cod. tit. lib. 12.* & dicit Imperator, in *L. unica. C. de prepo. labor. lib. 12.* Nam & immunitate digni sunt, quos nostri lateris comitatus illustret.*

Et cum senatores excusentur, ut *l. 4. C. de dignit. lib. 12.* ideo à fortiori curiales & familiares Principum. Nec ex eo eorum conditio deterior fieri debet, cum circa Principem se obsequiales exhibent vniuersis. text. in *L. cum dilectus*, & ibi gl. fi. ext. de cler. non resid.

Facit; quia docentes in vrbe Romana (quæ est communis patriæ situm & curia regia) non minus priuilegiantur, quam docentes in propria patria. text. in *leg. sed et reprobari. §. penult. ff. de excusat. tutor.* ubi dicitur textus: Quoniam communis opinata & existente patria Regia vrbe decenter utique, tanquam in propria patria vtilem seipsum tribuens & exhibens, vel immunitate fruetur. Ratio, quia officium nemini debet esse damnosum, nec ad compendium. *l. videlicet. ff. ex quibus causis maiores. cap. peruenit. extra de fideius. & leg. si seruus communis. ff. de furtis.* Facit etiam; quia curiales (ut ioreses & peregrini) mereri possunt indulgentias in anno labilæ: ut in *extrauagan. Bonsfacij VIII. incip. Antiquorum, de pœnenti. & remiss.*

Trigesimaquarta consideratio. Etiam curiales sunt exempti à vestigalibus, & pædagiis, quæ imponuntur pro rebus eorum vehendis & transportandis ad curiam, aut sequendo curiam. *l. iubemus. C. de prox. sacror. seruior. lib. 12. C. de silentiar. & decur. eorum, eodem h. tit. & senatores. l. 4. C. de dignit. eodem lib.*

Istud optime probari potest, pro omnibus ex generali consuetudine, quæ in hoc obseruatur in toto regno, & quæ in talibus est obseruanda, ut dicitur text. in *L. si public. §. si. ff. de public. & veleg.* & ibi gl. in verbo, *municipium*, in *d. l. in §. de reb.* enumerat plures casus, in quibus quis excusatur à solutione gabelarum & vestigalium, quod Io. de Imol. dicit esse intelligendum in quatuor, scilicet, quod in talibus quis excusetur, aut ratione rei, aut ratione personæ, aut ratione priuilegij, aut ratione consuetudinis: pro quo facit *L. maximarum circa mutuum. C. de excusat. muner. li. 10.* & crederem tales curiales esse exemptos tam ratione priuilegij, quam personæ & consuetudinis præscriptionis, cum liberatio à vestigalibus, seu non præstatio præscribi possit, text. in *L. iactatio. §. earum. ff. de publican.* Et consuetudo pro immunitate consequenda, inspicere debet, textus in *L. negotiantes. ibi: secundum veterem consuetudinem. & in l. maximarum. ibi: vetusto more durante. C. de excusat. muner. lib. 10. l. §. pen.* cuius initium est: *sed ea ibi: vel more. ff. de muner. & honor.*

Trigesimaquinta consideratio. Subiecti ad residentiam alicuius officij & beneficij, si efficiantur curiales, excusantur ab illa residentia, & non obstante absentia, salaria, & stipendia officiorum huiusmodi percipere debent, *argument. c. cum dilect. extra de clericis non resid.* Et est ratio secundum text. Quia familiares circa Principem se obsequiales vniuersis exhibent, ut supra in 2. proxima consid. dixi. Et principi & omnibus profunt; & qui in seruitio & familiarit. Princip.

sunt, pro presentibus habentur, secundum gl. ult. ubi facit *c. de careo. extra co. l. ii.* & seruire officio intelliguntur. *in d. c. cum dilectus. c. ad audienciam eo. tit. arg. c. si re. 7. q. 1. c. similiter. 16. q. 1. & c. hoc huius placiti. 12. q. 2.* & intellige curiales, hoc est, existētes in seruitio Principis, vel Officiales curiæ trahentes ibi moram ex præscripto ipsius Principis. Nam satis tunc dicuntur ab illo causa Reipub. vt dicit Panor. *in d. c. cum dilectus. ibi, sed quaritur. & pro hoc allegat. l. sed & si per prætozem. in fin. & l. Reipub. ex quibus causis maiores.* Et, vt dicit Commētator regularum Cancellariæ super reg. 5. Illi potissime curiales dici debent, per quorum curam & consilia Respub. expeditur, hoc est, extollitur, vel utilis sit, vel Reipub. negotia explicantur. Et curia sic diffinitur *in commento Valerij, lib. 2. de instit. antiquis. in cap. ubi de Eumene Rege Asia fit mentio.* sic, quod nihil aliud est, nisi fidum pectus & altum Reipub. Et quemadmodum ea, quorum animus noster conscius est, secreta in pectore nostro seruantur: ita arcana cōsilia Reipub. in pectore curiæ reponi, atque seruari debent, & ibi vide duo exempla de secretis curiæ non reuelandis.

TRigesimasexta consideratio. Curiales laudantur apud Principem, qui sunt præditi virtutibus, industria prouidi, moribus honesti, in ministeriis experti. Et tales erant curiales & ministri Salomonis. 3. Reg. 10. c. ubi dicitur: Videns Regina Sabba omnem sapientiam Salomonis, habitacula serutorum, & ordines ministrantium, vestesque eorum, non habuit ultra spiritum, & Cant. 3. c. En lectulum Salomonis, 60. fortes ambiūt, ex fortissimis Israel, omnes tenentes gladios, & ad bella fortissimi. Et vt tales sint, debet Princeps sollicite studere. Secundum enim iudicem populi, sic & ministri eius: & qualis est Rector ciuitatis, tales & habitates in ea. Eccl. 10. in prin. Et in hoc exaltari debet curia Principis, quod semper multæ Nobiles, probatæque personæ sunt astantes, vt *in l. omniū. in prin. & ibi not. Anoe. C. de testa. & in §. i. illius l. dicit per illum §. quod ideo Princeps habet omnia iura in serinio pectoris, & totam Philosophiam: Quia in curia sua sunt, & esse debent, prænotabiliōres homines mundi, in quacunque facultate, pro quo allegat prociuum. C. sed particulariū est in prima consuetudine. C. in §. ideoque, & in secunda, in §. sed cum ibi & electis viris. iuncto §. incip. ad istum enim laborem. facit prociuum in §. cum que.*

TRigesimaseptima consideratio. Si videas semel Curialem carentem septem vitiis sequentibus, laudes eum vsque ad extremum.

Primo, quod non sit ambitiosus dignitatum: Ideo laudabimus Priscatum Millenum, qui tamdiu Imperium sustinuit, quandiu cum Atheniensibus bellum gerendum fuit, postquam vero pax ex victoria facta est, deposuit Imperium, ne vltra quam Reipub. necessitas exegerat, dominus ciuium permaneret, vt dicit

Valer. lib. 6. 5. Et vltra laudabimus illum, qui gratias egit, quando consulatum amisit, de quo Val. li. 4. c. 3.

Secundo, quod non sit adulator.

Tertio, quod caueat improbam munerum acceptionem, quæ etiam prudentes excæcat.

Quarto, quod non sit officiorum, vel commodorum venditor.

Quinto, quod non sit simulator exterior amicitiarum, nec fingat se amicum, donec veniatur ad amicitia experimentum.

Sexto, quod non sint astuti & sophistici machinatores ad calumniandum vel illaqueandum: & ex consequenti, ad excoriandum, vel spoliandum populum, iniquas leges statuendo, vel eis fauendo, peruersas consuetudines allegando, vanas vias calumniandi adinueniendo.

Septimo, quod comestationibus, & octis, & vanis ludis non vacent, de die non faciant noctem, nec de nocte diem. Tales enim, qui talia vitia non habent, insigniter sunt laudandi & commendandi, & vsque ad cælum extollendi: Sed cum pauci tales reperiantur, ideo aliter non insistam, cum etiam sit vltra intentum nostri operis, sed de miseris curialium, & de his septem vitiis te remitto ad Ioann. Valensem in sua summa de regimine vite humana, seu communitioquo, par. 18. dist. c. 1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. ubi ample & ad Polycrat. de nugis curialium, fere in toto suo tract. potissime vide in lib. 5. cap. 10.

TRigesimaoctaua consideratio. Curiales seu aulici in hoc priuilegiantur, quod eis facilius parcendum, seu mitius agendum est quàm aliis, gloss. in fin. in cap. quando, 86. dist. c. si vero, infra in initio extra de senten. excommun. c. qualis. in fi. 25. distinct. Ideo teste G. Bened. in sua repet. c. Rayn. in verb. & uxorem nomine Adelasiam, in materia successione ab intestato. numer. 808. Ista fuit causa, propter quam Ioan. & Paulus fratres Iuliani Imperatoris primicerij ad fidem conuersi, non fuerunt publicè, sed in carcere decollati, ad quos Terentianus ad eos decollandos missus, Non (inquit) decet vos intra aulam Regiam nutritos vt publicè occidamini: sicut habetur in eorum legenda. Et ratio videtur; quia tales, pro Rege, domo, & parentibus Regis laborare solent. Ex quo Abiathar (licet esset morte dignus) veniam obtinuit à Salomone, vt scribitur 3. Reg. c. 2. ibi. Abiathar quoque, dixit Rex, vade in agrum tuum, & quidem vir mortis es: sed hodie te non interficiam: quia sustinisti laborem in omnibus, quibus laborauit pater meus. Et pro ista parte, adduco gloss. optimam, in verb. ob meritum. §. plane. Instit. de iure natur. Quæ glossa ab omnibus approbatur. Et dicit, quod sit remissio pœnæ, quando quis multum seruerit Principi, & sic iusta causa minuendi pœnam alicui delinquenti est, propter multa seruitia, quæ contulit Principi vel Reipub. Et dixi hic ante in 19. consider. incipien. Generales receptores, & c. versi. quomodo tamen parcendum, & c.

Sexta partis Catalogi Glorix Mundi finis.

precipimus. §. 1. C. de ap. & in l. de ordinario. C. de offic. pref. praeo. orsenis. etiam tex. in §. in illo. in Authen. de appell. & in §. 1. qua coll. 4. probat eum posse dici illustrissimum. Et verum est; quia hoc superlativum non mutat gradum, sed quandam maiorem praeminentiam designat ad alios, qui illustres sunt siue honorarios, siue administrationem habentes. Nam accidentia denominant subiectum. not. Bald. in c. unie. §. ceteri quis dicatur Dux, Marchio, & c. in vsib. Feud. Et istius loco hodie subrogatur Franciae Cancellarius, de quo inferius in hac parte dicitur, & de eius excellentia ad omnes alios officarios Principis.

Secundo inter illustres est praefectus urbis, secundum do. meum Iaf. in d. l. 1. cum quo transeunt ceteri post Spec. in d. c. de iurisd. om. iud. ver. magni. pro quo tex. est in l. viros. C. de palatinis sacrarum largitio. lib. 2. Et huius magistratus magnum erat imperium, ut patet in leg. 1. ff. de officio praefecti urbis. & in l. 3. vbi dicitur. praefectus autem urbis cunctis, quae intra urbem sunt, antecellit dignitatibus. C. cod.

Tertia, sunt Reges & Cardinales, ut ponit pro exemplo do. meus Iaf. in d. l. 1. & post eum ibi Purpuratus, vbi ample disputat, an Rex Francorum sit illustris, aut superillustris. dixi de eo supra in 5. parte. De Cardinalibus vero etiam superius tactum est in 4. parte. & etiam de Patriarchis: de quibus etiam faciunt mentionem dicti doct. in d. l. 1. & hos ponunt pro sexto exemplo illustrium. Item consiliarii Principum sunt illustres, de quibus etiam & infra videbitur. Et doctores, qui per 20. annos legerunt, ut ibi per Purpurat de quo infra in 10. parte. in 21. considerat.

Tertia consideratio. Quia circa gradum illustrium & excellentiam illius dignitatis deuentum est: Ideo priuilegia, seu effectus illustrium, qui sunt multiplices, hic referre curavi. Et circa eos (studiose lector aduerte) quia potuerunt tibi honorem asserere coram magnis dominis. Primus est; quoniam illustres litigantes, debent necessario comparere per procuratorem, alias puniuntur in amissione causae, textus est in l. pen. quae incipit: quicumque. C. de procurato. Sed text. in Auth. ut ab illustribus, & qui super eam dignitatem sunt, & c. coll. 5. hoc restringit solum procedere, in magnificentissimis illustribus, qui differunt à simplicibus illustribus cum illustrium multa sint genera. l. 1. C. ut dign. ordo ser. li. 12. quamuis communiter in omnibus illustribus intelligatur, pro quo facit generalis rubr. d. Auth. Quod procedit, teste Purpurato in d. l. 3. num. 145. etiam si esset causa talis, in qua poena corporalis posset imponi, secundum Salic. in l. reos. col. mibi. 6. C. de accusatio. Fel. in c. cum re. col. 3. de re iud. Marian. Sozin. in c. veniens. col. de accus.

Secundus effectus est: Quia illustres personae non possunt ducere uxorem, sine confectione dotalium instrumentorum. text. in Auth. ut liceat mariti & uia. §. quia vero, le premier. collat. 8. Sed istud de iure canonico non est necessarium (videtur tamen honestum, & tutius est ita fieri) teste Purpurato in l. 1. nu. 145. ff. de offic. eius. cui mandat. & c. qui pro hoc allegat Panorm. in c. tanta, in princ. qui filij sunt legis.

Tertius effectus: Quia illustres possunt per alios legere suas sententias. tex. in l. 1. C. de sententiis ex periculo recu. qui probat hoc verum in omni illustri: Imo idem, si quis solum sit redactus ad modum illustris, & propter dignitatis praerogatiuam, ut in Episcopo tex. est in c. fin. de re iud. libr. 6. procedit, etiam si nullum verbum proferat; cum in alio sufficeret, quod diceret: & ita condemnatio, vel absolutio. ut in Potestatibus Italicae, secundum Specul. in tit. de sententia. §. sequitur. circa

prin. Bart. in l. certi iuris. ff. de iudic. & ita hodie obseruatur per omnes iudices: secundum lo. Ande. in d. c. fi. & Accurs. in glo. 1. in l. fi. C. de sententiis. ex periculo recu. Et tres praedictos effectus posuit do. meus Iaf. in l. 1. saepe alleg. ff. de offic. eius, & c.

Quartus: Quia illustris non potest citari nisi per literas. tex. in l. quoties, in fine. C. de dignitatibus. lib. 1. Fol. in c. 2. de iudiciis. col. 14. Ideo non sufficeret citatio hoc casu facta per nuncium sine compromissione expressa, & in hoc ille text. est singularis secundum Purpuratum in d. l. 1. n. 148.

Quintus est: Quia si datur iurisdicatio alicui Vicario, seu officiali, in tali iurisdictione, non comprehenditur persona illustris. Decius in d. l. 1. ff. de offic. eius. alleg. tex. in c. 2. in fin. de offic. vicar. in 6. (& bene meo iudicio, saltem iuncta gl. in 1. in si. quae docuit allegare text. sequentem) sed Purpuratus vbi supra dicit, quod ille text. nihil facit, sed voluit allegare text. in c. 1. in fin. de offic. ordi. eod. lib. 6. Qui tamen secundum eum non concludit: quia ratio ibi assignata, scilicet, ob reuerentiam pontificalis officij specialis videtur esse in Episcopo, qui eo respectu videtur transcendere illustres, etiam si non sit illustris, de quo dixi supra in 4. parte. Et tenendo hunc effectum habere locum, adducit pro eo similem textum in capitulo. inquisitores. de heretic. libro sexto. & ibi gloss. in ver. expresse. quae etiam pro ista parte allegat. c. quia perit. l. sum. de sententiis. ex com. eod. lib. Sed talia iura non extenduntur ultra casus in eis expressos, ut voluit Decius in c. praereca. versic. quinto limua. de offi. deleg. quia, ut dicit text. in c. 2. de offi. deleg. eod. lib. 6. pontificali dignitate praeditis ob reuerentiam sacri officij, quod exercent, plurimum deserti conuenit, & eos plus aliis honorari decet.

Sextus: Quia illustris dignitas liberat à patria potestate, ut tenet Barba. in tradat. de praesentia Cardinalium in 1. quaest. prima parte. pro quo facit text. per totum. in Auth. constitutio qua de dignitatibus. & Episcopatus filium liberat à patria potestate. collat. 6. Quod an sit verum, vide per do. meum Iaf. in l. qui se patris. col. 3. vers. alios casus. C. unde lib.

Septimus: Quoniam si mulier est illustris, spurius filius ei in aliquo non succedit legitimis stantibus. tex. in Auth. si qua illustris. C. ad Officia. Sozin. tamen limitat illum text. in c. si. 148. inci. memini me. & secundum illud fuit iudicatum per Bal. de Bartholinis, scilicet, quando coitus non est accusabilis aut punibilis, de iure civili, ut est, ut dicit, in simplici coitu, quo casu, ut inquit, spurij succedunt patri & matri. & istud dicit procedere G. Bened. in sua repet. c. Reyn. in verb. & uxorem nomine Adelsiam. num. 698. extra de testamentis. scilicet in casu istius fallentiae, vbi talis mulier esset concubina, & in primo casu vbi esset meretrix. Et aduerte ad ea, quae dicit Sozi. in l. Gallus. §. quod si is. ff. de lib. & posthu. vbi dicit, quod coitus per vxoratum cum soluta, non est punibilis nec accusabilis iure civili. & dicit de hoc esse casum in l. 1. C. de adult. dicit tamen G. Bened. vbi supra. num. 673. 674. & 675. quod hodie omnis actus fornicarius, & quicumque concubinitus quantumcumque simplex & occultus multipliciter de iure civili est damnatus & prohibitus. Idem etiam tenet Barb. in c. per tuas in princ. extra de probat.

Octauum effectum addit Purpura. in d. l. 1. ut dicit ultra omnes scribentes: Quoniam, ut dicit, illustres iudices possunt iudicare secundum eorum conscientiam, iuxta ea, quae ponit Car. in l. 1. circa fin. C. ut quis defant aduoc. vbi dicit, quod Papa iudicare debet secundum conscientiam suam, & dixi supra in 5. parte. 32. consid.

confid. verſe. 38. Princeps poteſt iudicare, quod inferiores facere non poſſunt: qui præciſe tenentur iudicare ſecundum allegata & probata, text. in *l. liliçus. §. veritas. ff. de off. proſid.* & ibi D. meus Iaſ. in *c. iudic. 3. q. 8.* Et ſi conſcientiam deponere non poſſunt, cauſam alteri delegare debent, vt tradunt doct. ibi & Ang. de Clauſio in ſumma *A gelica, in verb. iudicare, §. 7.* aut alias exonerare à iudicando, vt per Abbat. in *c. paſtoralis. §. quia vero. col. penult. extra de off. deleg.* Et ita in dominis de Parlamento ſecundum deciſionem Guidonis Papæ *q. 29.* quod non placet Purpurato in *d. l. 1.* Nec etiam crederem eſſe verum in calu, vbi repetiri poſſet deciſio iuris in contrarium. Quoniam non poſſunt facere contra ius, multo minus iudicare, cum ſecundum iura ſit iudicandum *c. 1. de conſtit. & c. paratus ibi: percutat te 23. q. 1. & c. ſummopere 11. q. 3.* Sed in caſu dubio, vbi non eſſet deciſio iuris, ſententia eorum, ſeu arreſtum etiam in conſcientia habet vim legis. Et vt dicit M. Laud. in *tract. de Principibus*, quod licet Princeps poſſit iudicare ſecundum veram & iuſtam conſcientiam ſuam: caueat tamen (vt dicit) ne ſua conſcientia ſit male informata, pro quo allegat. *c. 1. de re iud. lib. 6.*

Nonus eſt, in tutorum forma & excuſatione, quæ ſpecialis reperiuntur in pupillis illuſtribus Romanis, vt in *l. 1. & 2. C. de tutorib. vel curat. illuſtr. vel clariff. perſo.*

Decimus: Quia Princeps ab illuſtribus, vt à præſectis prætorio ſalutatus aſſurgit aliquantulum, vt eſt text. in *l. unela q. in ver. procef. C. de ſenten. paſſis.* Ita dicit Fel. eſſe in omnibus illuſtribus, in *rub. de maior. & obed. col. 4.* dicens, quod ex hoc arguitur maior & obed. Quod, an ſit verum, ſcribit Purpur. in *d. l. 1. num. 162 ff. de off. eius, & c.*

Vndecimus: Quia ſi illuſtres ſint in ius vocati, habent ius ſedendi, etiam ſi ſint accuſati, & propriam cauſam defendant, per text. in *l. ſin. §. ſedendi, quod ibi Bal. C. ubi ſenatores, & c.* vbi inferit ad Episcopum accuſatum, quod tamen aliis non illuſtribus non conceditur. *l. 1. C. de off. ciuil. iudic.* & ibi gloſſ. in *ver. honorari.* exponit, id eſt, aduocari, quem text. Fel. in *rub. de maio. & obed. col. 4.* nimis extendit ad omnes conſiſtoriales Principis. Et dicit idem Fel. in *rub. de Maſiſt. col. ſi.* quod quilibet iudex tenetur doctorem ad ſe venientem inuitare ad ſedendum, allegando *l. ſin. C. de aduoc. diuerſ. iud.* Niſi quando eſt hora cauſæ propriæ *d. l. 1. Cod. de off. ciuil. iud.* vel pro alio cauſam egerit. *l. quiſquis, in ſin. C. de poſtulando.* Quod quomodo prædicta intelligantur, explicat Purpur. in *d. l. 1. num. 167. 168. & 169. ff. de off. eius, & c.* Et dixi alibi de Episcopo & doctore.

Duodecimus, ſtatur iuratoriæ cautioni illuſtrium, tam in cauſis criminalibus, quam ciuilibus, nec aliam dare cogi poſſunt in iudicio. text. eſt in *leg. quosies. in prin. C. de dignis. li. 12.*

Decimus tertius: In pœna corporali magis deſertur illuſtri ſeu nobili, quam plebeio. Purp. dicit hoc probari in *l. properandum. §. ſin autem viraque. C. de iudi.* & dixi in *commentariis noſtris, ſuper conſue. duc. Burgun. tit. Des droictz, & appar. à gens mariez. §. 20. in gl. deſcendere. nu. 5. & infra in 8. par. in 33 conſider.*

Alium ſcribit effectum Purpu. illuſtres palatini ſiue officiales Principis, ſi ſint perpetui, poſſunt emere res ſubditorum. allegat pro hoc Alexand. in *l. principalib. ff. ſe cer. per.*

Sed ad vltimum effectum, quem pro decimo quinto ponit Purpur. deuenio, in quo dicit, quod illuſtres in hoc priuilegiantur. Quod ſi legati ſint miſſi ex

parte illuſtris in aliquam ciuitatem poſſunt expelli hoſpitati in hoſpicio, ſi ſint inferioris conditionis, vt ſuſcipiantur tales legati. Ita tenet M. Laud. in *tract. de leg. Princip. c. 2. incip. ſuperuenientibus legatis.* argum. tex. in *l. iubemus. C. de ſacroſan. eccleſ.* Credo quod ſi ſecunda in *§. ſcientes, ibi ea enim, quæ ad beatiffima Eccleſia iura pertinent: vel poſthac forte peruenierint, tanquam ipſam ſacroſanct. Eccleſiam & religioſam intacta conuenit venerabiliter cuſtodiri.* Licet alias hoſpitatus non debeat expelli. *l. vnic. §. caupo. & ibi Ange. ſurt. aduer. nauas, caup. ſtabul.*

Addo alium effectum, ſcilicet, quod illuſtres excuſantur à tutela vel cura, etiam iam ſuſcepta. text. eſt in *l. ſpadonem. §. ſire. verſi. ſi autem quis. ff. de excuſ. tur. & in l. iurisperitos. in prin. ff. eo. & in l. verum. §. ex facto. ff. de minorib.* Comboro prædicta: Nam propter officium procurator filci à tali munere excuſatur. text. in *§. uem diuus. Inſt. de excuſat. tur.* Item ſilentarij Principis *l. ſin. Col. eod. & l. ſi. C. de ſilent. h. 12.* Item præſides & magiſtratus ciuitatum *l. ubi et. §. 1. & §. remittuntur.* Item adminiſtrantes res Principum, Præfectus vigillum, vel annonæ propter magiſtratum excuſantur *l. adminiſtrantes. in prin. ff. de excuſat. tur.* Qui tamen ſunt in inferioribus ordinibus: ergo à fortiore, qui in ſuperioribus conſtituuntur. Item ſacerdotes. text. in *l. pen. in prin. ibi vel qui ſacerdotium. ff. de vocatio. & excu. muner. & c. generaliter. 16. q. 1.* facit: quia iudex ſeu arbiter effectus ſacerdos non cogitur ſententiare, & ſoluitur compromiſſum, ait iureconſultus Paulus in *l. non diſt. §. ſacerdotio. ff. de arbiteris.* Et ratio ibi aſſignatur, ſcilicet: quia id non tantum honori perſonarum, ſed & maieltati Dei indulgetur, cuius ſacris vacare ſacerdotes oportet: Ita dicendam eſt in illuſtribus perſonis, qui maximam dignitatem habent, & nõ ceſſant laborare pro maiori Reipublicæ munere, & commodo, quam ſi tutela vel cura exempti ſunt. Et quod deferendum ſit dignitati & perſonæ: text. eſt, & ibi Dd. & gl. in *ver. ſuperiorib. in c. paſtoralis. in §. 1. extra de off. deleg.*

Addo & alium effectum: Quod illuſtres perſonæ ad munera ſordida, & extraordinariæ neceſſitatis dâna non tenentur. text. in *l. ſin. quæ incipit: ab illuſtribus C. de excuſ. muner. h. 10.*

Quarta conſideratio ſit de mediis, qui ſpectabiles dicuntur: Inter quos primo ponit Spec. tit. *de iur. ſd. o. nn. i. d. s. e. me. ij.* magiſtros militum. *alleg. l. 2. C. de off. magiſtr. milu.* De isto latius infra in *9. par.* & paulo inferius, vbi de Conneſtabili, qui adaptari poteſt magiſtro militum. Et in quantum iſte magiſter militum poſſet capi pro Conneſtabili, dicerem illum eſſe illuſtrem, ſecundum quod etiam voluiſſet eſſe, & nominat talem Imperator *l. 1. & 2. C. de off. Magi. milu.* Sed in quantum caperemus Magiſtros militum pro capitaneis guerrarum, videtur dicendum, quod eſſent tantum ſpectabiles, pro quo voluit allegare Spec. *l. 2. C. de Comitibus rei mil. h. 12.* licet etiam Purp. in *d. l. 1. num. 252.* vbi de ſpectabilibus exemplificat, videatur quodammodo dubitare, dicendo illos poſſe dici etiam illuſtres.

Secundo excuſificat Spec. vbi ſupra de Prætores; qui dicitur ſpectabilis, ſecund. text. in *Auth. de app. & infra quæ. §. ſimilique modo. collat. 4. & in §. præconizatus. in Auth. de leonibus. coll. 3.* Item præfecti vigillum. text. in *l. 3. ff. de off. præf. vigi.* Item Proconſul, vt probatur in præleg. *§. ſimilique modo.* in *Auth. de non alien. aut permur. reb. §. hæc omnino. ver. dicitur autem. col. 2.* Item Præfectus Auguſtalis. *ſupra alleg. & l. v. uic. C. de priuatiſ carcerib.*

Itē præfectus Ægypti vicarij, & Duces, text. in *l. raperes §. sin autem primo. C. de Epis. & cler.* & de Ducib. etiam text. est in *c. anteriorum. §. per. & §. 2. q. 6.*

Item Comes rerum priuatarum, procurator filci, & Comes, orientis (non tamen Comites Italiæ, & Germaniæ, qui clarissimi sunt) Comites vero Prouincias regentes, vt olim erat Tholosanus & Prouinciæ, vel Campaniæ, spectabiles sunt, vt *præ alleg. §. similitque modo. & d. c. anteriorum. §. similitque modo.* hæc sunt exempla spectabilium posita per Spec. vbi supra, do. meus Ias. & post eum Purpuratus in *d. l. i. ff. de off. eiu. ponit alia exempla, sc. Episcopum & Archiepiscopum, de quibus ante dictum est.*

Item Capitaneus guerræ & ciuitatum. Item Marchiones, & Barones, & ibi Purpur. probat, quod quâdoque Duces, Comites, Marchiones & Barones illustres dici possunt: vide ample per eum, & de quibus suis locis dicam.

Quinta consideratio in sequendo Spec. in *d. ti. de ur. om. iud. ver. sim. m. m.* de ipsis minimis tractat, qui clarissimi vocantur. Inter quos primo ponit præfides prouinciarum, pro quo text. in *l. v. ic. §. 1. & ibi not. in verbo, rectorib. C. de priuat. circ. & in Auth. de non alien. iudis aut permut. ad §. ibi: d. c. om. autem col. 2.* melior text. in *l. 2. C. si aduersus fiscum.* Item ciuitatum & prouinciarum rectores, vt in *l. raptores. §. sic au. d. primo. ibi: & vbi clarissimi retores prouinciarum. C. de Episc. & cler. do. meus Ias. & post eum Purpur. in d. l. i. ff. de off. eiu. & c.* ponit multa alia exempla de his minimis, de quibus hic nō discutiā, sed suis locis in hoc opere dicemus, ne peruertamus ordinem, & intentum nostrum, eo etiam maxime, quia hoc opus non multum fundatur super huiusmodi gradibus, sed potius super dignitatibus, quas gerunt in administrando secundum diuersa tempora, præcipue constitutionum huiusmodi officiariorum, & tempora hodierna, secundum quæ administrant in effectu: & in sequendo Alciatum in *lib. 3. dispun. c. 4.* dicam, quod hæc claritates terminorum potius fuerunt datæ ex voluntate Principum, quam ex necessitate officij: cum talia non necessitent: ex quo in his non multum insistere intendo. Ponunt tamen D. meus Ias. & Purp. in *d. l. isto gradu abbates. Commendarios, Abbatissas, Priores & Priorissas in casibus, in quibus præfunt monasterio.* Dixi supra *4. part.* etiam Procuratorem Cæsaris, iuridicum Alexandriæ, Doctorem, legentem inter scholares, Auditores facti palatii, Gubernatores & Barones, Memoriales, Propositores consistorij Imperialis: Etiam videtur ponere magistros scriutorum, quos voluit comparare Magistris requestarum: Sed in vtroque errat, ideo nō insisto, sed latius & clarius infra dicitur: cum de vnoquoque suo loco fiet mentio, & pro certo in hoc gradu, & in his multum errauit Purpuratus, ad quæ tamen nolo insistere.

Sexta consideratio erit de infimis: Et sic de quinto gradu, secundum Spec. quem etiam videtur sequi do. meus Ias. & Purpuratus in *d. l. i. ff. de off. eiu. cui mand. est iuris d.* & vt exemplificat Spec. Isti sunt defensores ciuitatum, vel locorum, & magistratus municipales, qui non possunt cognoscere ultra summam 300. solidorum, vt in *Auth. de defens. ciuit. §. & iudicare. colla. 2. in aut. de iudicibus. §. audient. col. 6. l. magistratib. ff. de iuris dicit. om. iud.* Item pedanei iudices (vt putant) qui nō possunt cognoscere nisi de paruis, & in duobus aureis finire. *l. fir. C. de pedaneis iudic. c. 1. qui. §. item cum cetera. 2. q. 6.* Item forte secundum eundem Duumviri *l. fir. C. qui am. ad bon. n. ff. l. dies. §. si forte. ff. de danno infel.* Item rationalis, qui cognoscit de causa libertati-

nitatis, & seruituris, non tamen ingenuitatis. *l. pen. C. vbi causa statim agi deb.*

Et omnes supradicti sunt officarij iustitiæ ordinarij, habentes iurisdictionem, & sic dignitatem: Et de his vide Petrum Cothereau in *suo schedulari magistr. ciuiliu in tit. de magistratib. municip.* Et quicumque in magistratu sunt, dicuntur esse in honore, *l. honor. in prin. ff. de munerib. & honor. c. pen. & §. 4. 2. dist.* vt notat Dec. in *c. vt debitus hon. extra de ap. & in ca. licet causam in 2. not. extra de probat.* Ideo tales honorandi dicuntur. facit text. in *§. pe. ibi: eo, quod honorare nobis placet dignos. in Auth. de cons. coll. 4.*

De delegatis vero nihil est dictum, sed inferiuis in hac parte post ordinarios, *n. 18. consid.* cum etiam eis debeat honor & reuerentia.

Septima consideratio. In Francia duo sunt officia Somnibus aliis excellentiora, & principaliora, quorum vnum est primum, & prius in iustitia. Aliud autem in re militari. pro quo facit text. in *Auth. de non alien. dis aut permut. ad §. ibi: seruabunt autem eam nostra Reipub. Iudices maiores & minores, ciuiles & militares. colum. 2. vi à priore & excellentiori incipiamus.* Cum omnes alij subfunt eidem iurisdictione, & iustitia, & deinceps ad sequentes in ordine prosequamur. Fiet initium à Quæstore, seu præfecto prætorio, qui hodie apud nos est dignior, maior, & excellentior: quia Cancellarius dicitur, & apud quem est omnis potestas præfecti prætor. & Quæstoris: vt Purp. in *l. i. num. 93. ff. de offic. eiu. cui mand. est iuris d.* vt statim dicitur.

In Gallia vero post pares Franciæ coronatione & sacratione Regis Franciæ duo sunt, habentes officia, qui præcedunt omnes Principes, & semper adsunt ad latus Principis: puta Cancellarius Regni Franciæ, & Connestabilis, de quibus cum nunc quadret ad rem, videndum est, quis istorum sit præferendus: & in primis de Cancellario, & quale sit eius officium, vt cognoscatur, in quo eius dignitas & præminentia consistat.

Cancellarius enim primum à Regia maiestate in iustitia distribuenda magistratum cancellando dictum obtinet. Et officium eius est rescripta, & privilegia per Regem concessa, aut concedenda sigillo regio muniti. sed apud se est, quod priusquam eo muniantur, corrigat & cancellat: de quo Polycrat. in initio sui libri ita:

*Hic est (inquit) qui leges Regni cancellat iniquas,
Et mandata p̄ Principis æqua facit.
Si quid obest populo aut legibus inimicum,
Quicquid obest, per eum desinit esse nocens.*

Et talis Cancellarius dicitur Quæstor, vt habetur in *gl. vniuersos. Cod. de diuer. rescripti. ita dicit Luc de Pen. in l. neminem. C. de dic. v. l. 10.* Et vt dicit G. Bened. in *sua rep. c. Rayn. ingl. & uxorem nomine Adela. siam. in 2. deci. ver. habemus pariter in Francia. nu. 485.* Adhuc Cancellarius loco quæstoris in Francia habetur, de quo in *l. præcipimus. C. de appel. secundum glos. super verbo, quæstor. n. l. 2. C. de pen. bonor. sublati. l. 10. & in l. ff. l. de diuer. rescripti. pro qua gl. est text. in Auth. n. vi diuina quoque rescripti. col. 8.*

Et huius officium quæstoris erat decretare petitiones, sicut & Logotheta in Regno, secundum ipsum Luc. de Pen. in *d. l. de pen. bon. sublati.* Quas signabat, & in eis se subscribat, vnde archigrammateus, id est, scribarum Princeps dicitur, vulgo vero Cancellarius vocatur, teste Calepino in *suo Dictionario* quem sequitur in hoc Beroaldus: & cum etiam nominat au-

nat auricularum Principis, & hic ad latus Principis sedere debet, & est illustris. vt dicit Bald. in d. l. 2. m. 3. notab.

Hodie tamen Secretarij Regis in subleuamen Cancellarij propter multitudinem negotiorum in Cancellaria, & curia Regis affluentium, se in talibus subscribunt, facit gl. in §. cumque. in proc. Insti. secundum unū intellectum. & Bald. in d. l. 2. dic duos alios esse questores, de quibus ad eum me remitto, cum nihil de his ad rem. Et de præminentia dignitatis ipsius satis patet in l. ff. de off. pref. prat. Est enim Principis Vicarius, & præpositus ad utroque Principis, sicut fuit Ioseph tempore Pharaonis in Ægypto Genes. 41. Creat præfides, & alios magistratus vice Principis, in Auth. vt iudices sine quoquo suffrag. post prin. coll. 2. Etiam protonotarii, & rectores consulares, C. de off. pref. prat. Africa. l. 1. §. De eo itaque, & de eius autoritate infra latius dicturus sum: prædicta tamen scripsit Lu. de Pen. in rubr. C. de præf. prat. sive vrbis, c. lib. 12.

Budæus vero in suis annot. in l. de ff. pref. prat. ff. dicit hunc Cancellarium dici posse præf. prat. Vel etiam dicit, quod loco dictatoris est: & inter alia dicit, quod hodie eius partes primæ sunt videre, vt nulla Principis constitutio, nulla sanctio, nullum diploma, nullum rescriptum, nulli codicilli Regij non è publica, atque etiam dignitate Reipublicæ principali exeat. Cuius centuræ aut stylo Principum maiestas acta sua eximi nunquam voluit: Denique, qui Principis præsentis Vicarius, & peregre agente Principe, Interrex quodammodo esse censetur iure, ac proprie (vt idem Budæus arbitratur) nomophylax. i. legum præsidium, iuris asyllum (id quod de Papiniano quondam dictum est) morum, institutorumque ara, æqui bonique columnen appellari potest: atque etiam esse debet id, quod etiam credere me cogit consensus fere hominum, institutumque quoddam quasi per manus traditum, caput eum ac verticem iustitiæ appellantium.

Antiquissimum autem esse magistratum ex vetustis monumentis apparet. Quoniam, vt dicit idem Budæus ibi: comperit an. 1511. Stephanum quendam Cancellarium diplomati subscripsisse à Ludouico Rege cognomento Crasso monachis diui Diony. indulto.

Et, vt dicit, multo antiquius legit diploma Caroli cuiusdam, in quo hæc verba addita erant: *Ganzelinus notarius vice Rogery Archiepiscopi, summiq; Cancellarij recognouit indictione 8. an. 28. regnan. e. Carolo Rege glorioso.* Videtur autem fuisse Carolus ille Magnus an. etiam 1157. Hagonem alterum Cancellarium subscripsisse comperit ipse Budæus diplomati cuidam, quo Ludouicus, qui Pius cognomento dictatus est, ius Regalium antistiti Aurehensi remisit, quatenus ad supellectilem elegantiore, & instrumentum fundorum Episcopaliū attinet. Aliumque item Bartholomæum, anno 147. eiusdem generis beneficio principali subscripsisse. Et vt dicit ibi idem Budæus paulo post: *Cancellarij nomen apud nos vereor, vt iam consensaneum tanta res esse possit.* Quæ enim hodie dignatio ac maiestas huius honoris? tenuis hæc appellatio atque apud alias gentes proculcata significatum suum sustinere ac perferre non potest. Latinum certe nomen non est, nisi fortasse credimus à Cancellando (quod nec ipsum satis latinum est) Cancellarium dictum. Atqui ne ijs quidem seculis, quæ hoc verbum genuerunt satis festiuum nomen fuit. Cancellarij diploma quoddam, legimus Comitum Viromanduanum in quo addita hæc verba erant: *Ego Cancellarium scripsisse*

ac subscripsisse. Fuit apud alios honoratoris Scribæ nomen, qui Græce archigrammateus dicitur, vt quidam tradiderunt, quasi Princeps scribarum. Apud nos vero iam inde ab initio magnum huic magistratum honorem habitum esse. Præterea, quæ diximus etiam ex eo conijcere possumus, quod anno 1225. Guarinus quidam antistes Siluanectensis gessisse eum magistratum traditur, vir magni nominis illo seculo.

Regnante enim Philippo secundo (qui Augusti cognomentum meruit, & annos quatuor, & quadraginta imperauit) diu nullus Cancellarius apparuit. In eodidicillis enim Regijs illis temporibus indultis additum fere legimus vacante cancellaria. Anno autem 1310. constitutione Philippina interdictum esse comperitur consiliarijs Parlamenti, vt ne ab vrbe abnotarent duntaxat quominus omnibus concessibus Curie interessent circa comineatum, aut Regium, aut Cancellarij cum Principe curie, qui tum supremus appellabatur: Nunc vero cum in Curiam amplissimam arbitratu suo ingredi Cancellatio licet, tum vero à Principe Curie primo ei loco ceditur, quasi magistratum omnium antisti. Itaque Cancellariatus summum est hodie honorum fastigium, vltra quod nihil sperare licet homini quidem priuato, & rogato, quasi quoddam summa quæque ambientis animi solstitium. Ab eo iam progressus nullus, sed qui se commouerit regredi tantum potest.

Proinde hunc, qui norma est omnium iura reddentium, qui in omni ferme parte constituenda Reipublicæ Principis vicem implere aut certe obtinere creditur. Cuius ore facundi Reges moribus nostris esse solent. Cuius oculis velat commissijs circumspicere omnia ac perustrare creduntur, nequid vsquam subsultet non suo loco positum. Cuius auribus, vt dicitur, perurgatis, plenam ac iustam operam postulatoribus dare didicerunt, Qui caput est sanctioris interiorisque consilij.

Hunc denique, qui promus & condus elementæ benignitatisque principalis factus est, id est, qui illius æquitatis officinæ, quam Cancellariam dicimus, liberam administrationem habet. Qui morum legumque Regimen perpetuum recepisse videtur, quod munus primus omnium Augustus Imperator Romanus accepisse sibi delatum, non ipse accepisse dicitur.

Hunc inquam tot nominibus eximium, multiplicis ac variæ prudentiæ fiducia subnixum esse necesse est; In hoc vno acumen dialecticorum, sententias Philosophorum, verba oratorum, memoriam iurisperitorum, ingenium poetarum, pariter omnia versatile, acre, impigrum, indefessum esse oportet.

Hunc omnia, quæ ætas ista capit, complecti & perdiscere conuenit, quæ modo ad instituendum: excolendumque politicum virum valeant. Huic omnis antiquitatis memoria, & publici iuris autoritas, & regendæ Reipublicæ ratio, quod scientia tanquam numeris huius materias, quædam subiecta esse debent, qualisque in numero condita.

Hunc id autoritatis esse oportet, cui omnes magistratus honorum suorum faeces submittere non indignantur. Cæterorum magistratum imperium suis ac certis finibus circumscribitur, sub huius iure imperioque omnes nostræ prouinciæ sunt, vt olim omnes erant Romanæ sub consulibus. Itaque domum eius totius Imperij Gallici conciliabulum quoddam, atque adeo oraculum esse par est, veluti quandam iuris æquitatisque officinam. Eius ianuam ac vestibulum

omni postulanti, omnibus horis patere: nulli tamen hiare. id est, à nullo quicquam postulare oportet. Imo vero non claudi veluti perfugium ac portum discedis, & legis iuraque implorantibus, quæ ipse tuenda suscepit. Aram atque asyllum his, qui contra vim, aut improbitatem ius suum obtinere nequeunt.

Hunc denique, qui tantam tam augustam personam ab optimo Principe impositam sibi sustineat, omnibus numeris grauitatis, constantiæ, seueritatis, prudentiæ, temperantiæ, fortitudinis, integritatis, absolutum esse vitum, vndeunque doctum, vndique placentem, omnium denique horarum hominem esse oportet. Earumque rerum seueritate multis condimentis humanitatis, comitatisque committigare. Hunc eum esse decet, in quem honorum suorum finem natura mira benignitate effuderit, qui magistratui, non qui magistratu donatus esse videatur. Cuius vita censura sit, vt inquit Plinius. Eaque perpetua, ad quam cæteri magistratus dirigantur, ad quam hi conuertantur, quibus non tam imperito opus est, quam exemplo. Cuius tot tantæque sint animi dotes, vt cuius esse plurimæ maximæque videntur profectitiæ illæ quidem & dominicæ (quæ gratias vulgo vocant) non hominum peculiatas. Est plane vir, qui ex ingenio suo ab amœnitatibus vitæ atque omni festiuore victu & conuictu alienus esse debet, sola innocentæ conscientia gloriaque virtutis contentus. Hic est enim vnus omnium magistratus, cuius res in vtraque partem gestæ minime in tenebris latere, aut quoquo modo abditæ esse possint: quippe qui in luce occidentis in oculis clarissimæ omnium prouinciæ, id est, Galliæ in auribus tot tantarumque gentium sit positus, id est, finitimarum nobis, aut etiam ad quas fama nostri peruenit. Qui si se, veluti in medio amplissimi Imperij theatro positum omnibus conspicuum esse secum reputauerit, ad spectaculum cocuntibus non modo indigenis, sed finitimis etiam & vltioribus, uimitum nullum habitum absurdum, nullum motum inconcinnum, nullum flexum indecorum reddiderit. Huic portio non modo optimatibus, atque sibi, id est, conscientiæ, inferuendum est, & sibi & musis cauendum (vt dicitur) sed etiam populo, & scenæ, id est, multorum existimationi, quantum per naturam rerum licet. Arduum sane opus, & alioquin etiam intractabile seuerum & popularem esse, supercilium aduersus delicta aulicorum distingere, impotentissimis cæptis quorundam opibus atque aulicis factionibus præpotentium obsistere. Principem ita nonnunquam aut alio uehementiore affectu percitum demitigare, & (vt verbo Ciceronis utar) molli articulo tractare caute & circumspecte fortem intrepidum, cum opus est ita esse, ne fortitudo in neruum erumpat. Postremo in comitatu Regio physicum animum, integrum ac factum (vt dicitur) & rectum ab insidijs assentatorum, ab obreptionibus versutorum, à formidine potentiorum aulica terricula nonnunquam intentantium conseruare. Mira enim blandimenta genuit aulici victus ratio, quibus præstantissima etiam virtus sæpe conuere visa est. Hæc Budæus in loco supra designato: ad illius magistratus festiuitatem, & decorem, ne dicam instructionem. Et idem in tractatu suo de assente. in fin. Est enim ille magistratus (vbi de Cancellario loquitur): inter togatos summus, cuius domus (quod nomenophylacium dicitur) iuris custodia, legum ac constitutionum præsidium, oppressorum asyllum, flagitiosorum scopulus, æquitatis officina, ara supplicum, & iure summo lapforum adminiculum esse debet, nul-

lis prope finibus munia eius circumscribuntur, quasi vnus ille honor ad se summam omnium rerum munerumque trahat, cum Principis vires propemodum adimpleat.

Olim etiam hic Cancellarius Franciæ apud Gallos patricius vocabatur: de quo in c. 1. de do. iuxta supra-criptionem: & hæc dignitas liberat quem à patria potestate vt §. 2. Insti. quibus modis ius patriæ potest. soluitur. & in leg. fin. Cod. de consubibus. libro duodecimo.

Inter præclaros & literatos viros hoc officio, vt fertur in Gallia, decoratus & functus est Iacobus de Rauenna, qui prius fuerat doctor regens Tholosanus, secundum Barth. in l. 1. Cod. de sen. qua pro eo, quod interest, præfer.

Etiam Petr. de Bellapertica Burgundus doctor regens Aurelian. fuit Franciæ Cancellarius, & vt talis epitaphio adhuc hodie in choro Ecclesiæ cathedralis Parisijs palam visitur sepultus insignisque decoratus.

Fuit etiam Ioannes Fabri, vir vndeque literatus, & in iure peritissimus ac summus practicus, Regni Franciæ Cancellarius, vt habetur in prima Epistola ad breuiarium eiusdem super Cod. vbi ita ait: *Affirmans præterea summum in Gallia gessisse magistratum*, neque ab his dissentio hoc argumento, quod ciuitatum ac populorum locales consuetudines, quæ plerumque etiam doctissimos (vt iura testantur) latent viros inter literas atque à Reipub. regimine viuenti notæ fieri non soleant: quas tamen læpius refricat, ac velut sibi tritissimas enodauit.

Functus est etiam hoc officio Epinarius, qui fuit Cancellarius Caroli Magni, & scripsit Epistolas plures ad diuitios, vitam ipsius Caroli, & historiam temporum, & de monte Dulphi diocesis Angolismæ Burdegalen. Et stauus fuit, vt habetur in suis Commentarijs. in præm. l. 1. in verbo, stauus.

Fuit & ille inter alios præstantissimus, & omnium literarum & doctrinarum expertissimus, sanguineque nobilissimus Guido de Rupeforti etiam Burgundus (post fratrem suum Guillelmum de Rupeforti) cui non fuit similis. de Guillelmo fit mentio per dictum Guillelm. Benedicti in dicta sua reper. cap. Raynut. in verb. & uxorem nomine Adelsiam. numer. 498. vbi plurimum laudatur. de testamenti. Et prædictus Guido etiam laudatur à Io. de Gradibus in apostillis ad Petrum de Rauenna, in alphabete aureo, super verbo iudex. & accumulatus per Budæum in trakt. suo de assente in fin.

Fuit & tempore suo Tribonianus Iustiniani Imperatoris Cancellarius, de quo vide Gordonem Papæ q. 336. vers. 32. quero. & est text. in l. 1. in fin. ver. ex his. ff. de off. quæst.

Fuit & Ioseph, Pharaonis Regis Cancellarius. Nam cum Pharaon, Rex Ægyptius, de periculo futuræ famis innumeris somnijs vrgeretur, nec visionem tantam humanum possit releuare consilium, Ioseph, vir beatus, inuentus est, qui & futura vera prædicaret, & periclitanti populo prouidentissime subueniret. Ipse primus huius dignitatis infulas consecrauit, ipse carpentum reuolvens ascendit ad hoc gloriæ culmen euectus, vt per sapientiam conferret populis, quod præstare non poterat potestas dominantis. Ab illo namque Patriarcha, & nunc pater appellatur Imperij, vt habetur Iudicum Gen. 41. & vt habetur, vno tantum Regni folio Rex eum præcedebat, ex quo est primus post Regem, & secundus in ordine: & deponit Lucas de Penn. in dicta rubr. de præfectis

præfectis prætorio, libro duodecimo.

Fuit & Moyſes Dei Cancellarius, vt habetur *Num. 12.* & Iofaphat Regis Dauid Cancellarius 2. *Reg. 8.* ſecundum interpretat. Lyræ. de qua per eundem Bened. in *d. ſua repet. c. Rayn. in verb. uxorem nomine Adelaſum. num. 391. exi. de teſtam.*

Vlpianus fuit Alexandri Cancellarius, & Seneca Neronis, vt refert ipſe Bened. vbi ſupra. & fuit etiam Cancellarius in Eccleſ. Romana, vt dixi ſupra in *4. par. in 13. conf.* Plutar. vero ſcribit Eumenem Cardianum fuiſſe Archigrammatea, hoc eſt, Cancellarium Alexan. Magni. & Ant. in *2. part. hiftoriarum. tit. 11. ca. 14.* dicit Caſſiodorum fuiſſe Cancellarium Theodorici Regis Italiæ.

Aliquando etiam Cancellarius in iure fuit dictus Præfectus prætorio ſimpliciter ſine adiectione loci, & talis leges condere poteſt, negotia ſine appellatione terminare, poteſtate nulla dignitas eſt æqualis, vbi que vice ſæcra iudicat, nullus miles de fori ſui authoritate præſcribit, excepto magiſtro militum, de quibus per Luc. de Pen. in *l. duos. C. de ſuſcep. præpoſ. & arcariis. l. 10.* Circa latus Principis ſtat, & in eius comitatu ſemper eſt. *l. præcipimus. §. huius. C. de appell.* ibi tamen text. facit differentiam inter præfectum prætorio, & quæſtorem, & primum nominat præfectum prætorio. Et dicit Specul. in *l. de iuriſdict. omn. iudic. verſic. magn.* Quod iſte eſt illuſtris, & præſt omnibus iudicibus aliis, & excellentior eſt magiſtratibus omnibus aliis. & trina ſpecialitate lætatur. Primo: quia ab eo non appellatur. Secundo; habet poteſtatem condendi legem. Tertio: quia minores contra eius ſententiam non reſtituuntur. *l. 1. vnic. in fin. ff. de officio præfecti prætorio. niſi à Principe. l. in causa. & l. ſi. ff. de minor.* & talis eſt illuſtris. *§. l. in Authen. de appell. coll. 4.* qui probat eum dici poſſe illuſtriſſimum. Et etiam eminentiſſimus appellatur. *leg. 2. Cod. de ſentent. ex peric. recuſ.* Et glorioliſſimus dicitur. *§. fin. in Authen. de non alien. colla. 2.* Et præfecti prætorio dicitur ſublimiſſima ſedes. *leg. apertiffimi. Cod. de iudic.* Et magnifica ſedes. *l. fin. vbi ſenato. vel clariff.* Et ipſe magnificus appellatur. *l. præcipimus. C. de appell.* Et ad eum nomine magnificentiæ reſcribit Imperator. *l. ſancimus. la premiere C. de aduoc. diuerſiud.* Et alias de eius laude, & excellentia, vide Purpu. in *l. 1. in 11. col. ff. de off. eius mand. eſt iuriſd. alleg.* Budæum, vbi ſupra.

Cuius conſilio & directione vniuerſalia Regni, & ſumme ardua, ſtatim Regni, aut ſi aliquod ſit inter patres vel Princeps bella mouentes iurgium, aut Parlamenta de limitibus aut prærogatiuis diſceptent, Rex audit, gubernat, & diſcurit. facit text. in *Auth. vt iudices ſine quoquo ſuffrag. §. hæc omnia. coll. 2.*

Hinc Princeps dicit ſe legem facere apud eum. in *Auth. de priuileg. dotis mul. hæc. non præſtan. §. qua igitur in fi. coll. 8.*

In omni enim pater eſt, Princeps, & dominus vniuerſæ domus ſuæ, ac Princeps in toto imperio. *Genef. 45* Hæc dicit ipſe Lucas de Penna in *d. rubr. de præfectis præto. libr. 12.* & per eum amplius in *d. leg. duos à quo omnia prædicta excerpti dicit. Bened. in loco ſupra alleg.*

Et hic Cancellarius omnes alios huius Regni officiarios quicumque ſint, ſiue ſit in conſilio Regis, ſiue in omnibus aliis parlamentis præcedit, & primus poſt Regem ſedet, prout dicit idem Benedict. & dicit Caſſiod. *lib. 6. variarum quæſt. ſic.* Si honoris alicuius eſt origo laudabilis, bonum initium ſequentibus rebus dare poteſt, præconiũ tali authoritate præfectura

prætoriana gloriatur, qui & mundo prudentiſſimus, & diuinitati probatur acceptus. Et ibi ample ponitur per Caſſiod. de poteſtate, authori. dignitate & officio Cancellarij, & qualis eſſe debeat, qui eſt relatus per Luc. de ren. in *d. l. duos.* vbi etiam ampliſſime per eum.

Sed an Cancellarius Conneſtabilem in actu indifferenti præcedere debeat, licet habeamus titulum expreſſum de præfectis prætorio ſiue vrbis, & magiſtris militum in dignitatibus exæquandis, *lib. 12.* Vbi dignitas præfecturæ prætorianæ, vt eſt Cancellarius & Magiſtri militum, vt ſunt magni Mareſcalli in Francia, qui ſunt ſub principe militiæ, id eſt, Conneſtabili adæquantur, ita quod prior incedit, qui primo promotus ad officium inuenitur, etiam ipſis depositis ab adminiſtratione officij, vt in *l. 1. de rem. titu. ergo multo fortius Conneſtabilis dicitur maior: Tamen ipſe Luc. de ren. doct. celeberrimus in rub. de iur. dicit, quod præfectus prætorio ceteris dignitatibus antefertur, & reſpreſentat reuerentiã principis, & eſt eius vicarius. noi. in l. 1. C. de off. vicar.* Ex quo ex hæc conſidera. poſſumus dicere Cancellarium debere præcedere Conneſtabilem.

Aduerte tamen, quod vbi filius Regis primogenitus eſt, ſedet ad dexteram, & Cancellarius ad ſiniſtram vt tenet Nicol. Boerij in *trakt. Ioan. Muniap. de auctore magni conſilij, ibi: Nunc condeſcendo ad aliam partem.*

Octaua conſideratio. Alia tamen ratione dici poſſet Conneſtabilem debere præcedere Cancellarium, & anteferri ex ordine literæ. Qui quidem ordo in talibus facit, vt qui primo nominatur à principe, prior ſit & dignior, dixi ſup. ample in *1. par. in 17. conſid.* Quoniam vt habetur 2. *Reg. 8.* Ioab qui fuit Conneſtabilis Dauid, qui dicebatur princeps & præpoſitus militum, fuit primo nominatus à Dauid in creatione, quam Iofaphat, qui fuit eius Cancellarius, vt ſupra dictum eſt. Et etiam in *l. ſi quando. C. de appell.* Primo vir ſublimiſſimus Magiſter officiorum nominatur, quam vir excellentiſſimus quæſtor, qui dicitur Cancellarius. Et etiam text. in *l. 1. C. de nouo Codice comp. & in multis aliis locis,* ſemper preponunt arma legibus. Ex quo videtur, quod Conneſtabilis, qui circa arma verſatur, Cancellario præferatur, qui circa iuſtitiam intendit. Et Conneſtabilis nomen eius eſt, qui militiæ apud Francos primus poſt Regem præſicitur.

Et videtur, quod primum creatum à Deo fuit tale officium: eo, quia cum poſt creationem Angelorum prælium factum fuit in cælo, & Michaeli fuit data poteſtas pugnandi cum angelis eius quib. fuit præpoſitus tanquam Princeps illius exercitus, vt habetur *Apoc. 12.* Ex quo conſtat, quod cum fuerit princeps militum, ſeu exercitus, vt dicatur præpoſitus paradisi, qui dicitur Dux belli, vt dicit gloſſ. in *l. 3. in fin. ff. de re iud.* Quod idem eſt, quod Conneſtabilis, quod tale officium fuit inſtitutum ante officium Cancellariatus.

Et ſicut arguitur, quod matrimonium eſt dignius ceteris ſacramentis ex tribus. Primo, propter inſtitutorem & auctorem: quia Deus fuit author & inſtitutor: & quia fuit inſtitutum in ſtatu innocentie, & in paradiso terreſtri. *Alex. conf. 56. in 4. vol. & dixi in rubr. Des droits, & appartenances à gens mariez, in comment. noſtris ſuper conſueſud. Ducat. Burgund. Sic etiam dicendum eſt de officio Conneſtabilis, quod fuit inſtitutum in paradiso à Deo, & in ſtatu innocentie quo ad eos qui præliabantur in vim poteſta-*

ris concessæ à Deo, vt constat ex supra deductis. Igitur videretur dicendum, quod Connestabilis præcedere deberet omnes, & quoscunque alios officiales Regni propter excellentiam illius officij, quæ consistit in illis tribus, vt dictum est.

Et vt refert Budæus *in suis annotatio. super tit. de officio præf. præf. ff. in celeberrimum ordinum conuentu* (quos *status* dicimus) vidit, & nouit Magistrum militum (quem *Constabularium* vocat) Principis vbi que legatum re quidem militati primo loco inter magistratus sedisse, proximeque eum Cancellarium. Sed etiam 3 *Reg. 4. c. in statu Regis Saul*, viri literati, & sic Cancellarius præfertur in ordine Magistro exercitus, ex quo ille ordo non est multum attendendus in hoc.

Aduertendum est: Quod videtur, quod isti duo præcedere debent Duces, cum de sententia Ducum apud tales appellatio sit terminanda. *l. si quando. Cod. de appell.* Imo quod plus est, dicit Guild Papæ, quod de sententia Delphini ad Connestabilem, vel Cancellarium appellatur per illum text. vt *in q. sua 536. ver. 74.* Et de inferiori ad superiorem appellatur, imo de pari ad parem non valet appellatio. *c. non putamus. de consuet. in 6.*

Et de materia, quod de inferiori ad maiorem sit appellandum, ample per Præpositum *in rubr. de appell. in 6. col.* quod an sit verum de iure civili, vide Bald. *in sua Margarita, in litera Sabi, sententia, vers. 15.* de quo vide *in l. à consulis, et in l. præcipimus. C. de appell. & Anton. Nicellum. in concord. gl. iuris civilis & canonici, in 6. concord. vers. 41. & 42.*

Et; quia omnia Regna gubernantur tam per iustitiam, quam bella & arma bellica, quorum requiritur concursus, & ita ad inuicem coadiuantur, quod vnum est ita necessarium, sicut reliquum, notatur *in proom. Institut. & dicit text. in l. 1. Col. de Iustini Codice compan.* Quod summa Reipublicæ iustitia de stirpe duarum rerum, armorum, atque legum veniens, vimque suam exinde muniens, felix Romanorum genus anteponi nationibus, omnibusque dominari tam præteritis effecit temporibus, quam de propitio in æternum efficiet. Istorum etenim alter alterius officio semper eguit, & tam res militaris legib. in tuto collocata est, quam ipsæ leges armorum præsidio seruatae sunt, & intra se est per iustitiam, ita extra se per militiam reprimendo aduersarios, per militiam præcipuum decus, & stabilimentum totius Imperij, quale est militaris disciplinæ tenacissimum vinculum, in cuius sinu ac tutela serenus tranquillisque beatæ pacis status acquiescit: vt refert Valerius *libr. 2. tit. de disciplina militari in princ.* Ob quod Mars imperij Romani pater appellatus ibi perhibetur, cum de Lucio Quinto Cincinnato loquitur, cuius militiæ detector in præfenti Regno est Connestabilis, qui ad res bellicas secundus post Regem est, teste Gaguino suorum *Chron. lib. 4. c. vlt.* vt refert G. Bened. prædict. *in sua repet. cap. Rayn. in gl. & uxorem nomine Adelasium. de testamen. quod vt dicit, ibi olim tribunus Celerum* (id est, militum, qui celetes equos habent) vocatus, de cuius initio, nomine & officio ac potestate habemus in *l. 2. §. quod ad magistratum actinet. ff. de orig. iur. vbi habetur, quod fuit creatus tribunus celerum, qui præerat militibus: & primus fuit Iunius Brutus apud Roman.* Huius Iunij Tarquinius Superbus, ex cuius cognatione erat, patrem & fratrem interfecit: Iunium vero Brutum (quod stultitiam simularet) vita donauit, eique fatuo (quod ipse idem Brutus apud Halicarnassæum de se narrat) magistratum dedit, vt præfectus

Celerum esset, forte ne nullo diceretur honore à cognato Rege affectus. Hic Brutus, cum & ingenio excelleret, & prudens, author erat Regie tyrannidis eiciendæ. hinc *in d. l. 2. §. ex alio.* deinde Regibus tribunitia lege Regias leges exoluisse dicitur.

Hinc Brutum tribunum Celerum ibidem intelligendum est, vt dicit Vdalricus Zasius *in dicit. l. 2. in §. quod ad magistratus.* in sua singulari repetitione. In veteri testamento Princeps militiæ talis vocabatur, vt fuit Holofernes sub Nabuchodonosor Assyriorum Rege, qui regnabat in Ninie magna, *Iudib. 1. c.*

Et Nabuzardan sub Rege Babylonis, etiam Princeps militiæ vocatus est, & post Regem secundus *l. rem. vlt.*

Et sub Saule primo Iudæorum Rege fuit Abner, *1. Reg. 17. in fin.* Et sub Dauid de Ioab, vt dictum est, *2. Reg. 2. c. 8. c.*

Et sub Rege Syriæ Naaman, *4. Reg. 5. c.* Et sub Salomone Banaias, *2. Reg. 23.* & prædicta dicit ipse G. Bened. *in prædicta sua rep. c. Rayn.* vbi supra vbi dicit ultra quod habet quatuor Marechallos sub se, qui olim Romæ Magistri equitum ac peditum, id est, militum, dicebantur: Et de his infra plenius dicam *in 9. parte*, in materia laudis & gloriæ militum, an sit officium potius respiciens militiam, quam gubernationem domus Regalis.

Nona consideratio. Inter officarios iustitiæ sunt præferendi Præfecti prætorio aliorum locorum, vt sunt Præsidentes Parliamentorum Franciæ, qui sunt honorandi secundum institutionem locorum, vbi sunt præfidentes: & isti dicuntur cum adiectione locorum Prætorij, vbi sunt præfecti.

Et quoniam Parlamentum Parisiense est primum, & primo institutum, ideo Præsidentes in illo quibuscunque aliis secundum ordinem illorum præponuntur & anteferuntur: ita quod etiam ex quatuor præfidentibus vltimus præcedere debet primum aliorum Parliamentorum.

Et quod Parlamentum Parisiense primo fuerit institutum & erectum, refert Gaguin. *in Chronico Franciæ lib. 3. cap. fin. prope fin.* vbi ita inquit: *Parlamentum publicum ad iustitiam ministrandam Conuentum Franciæ vocant.* Cuius instituendi author ab historiis non traditur. Id enim cuiusque anni definito tempore loco, quem Rex designasset, habebatur. Verum; quia hæc generalis ex toto Regno coitio impensis, & laboribus conuenientes afficiebat, obseruatum postea est, vt ex maioribus ciuitatibus & prouinciis periti iudiciorum, & consuetudinis homines ad id munus delecti ius cuique prouocationem litiganti dicerent. Que institutio cum vaga interdum incertaque commutatis sedibus esset, decreta est Parlamento apud Parisios curia, & sedes, in qua iudices designati se iugiter sillerent perpetui prouocationum definitores. Qui octoginta sunt annua ex Regis fisco stipendia capientes.

Et hi quidem per quatuor curias distributi seorsum consistunt, suosque præfidentes habent. In prima quam Franci *cameram* vocant, Præsidentes quatuor, & consiliarij 30 causas, & lites audiunt, dilationes, & quæ ad iuris cognitionem attinent, constituunt, leuiora quidem & temporanea finientes.

In reliquis singulis duabus Cameris 18. inquisitionibus præfunt, qui enquestarum, id est, inquisitionum consiliarij dicuntur, quib. præfidentes quatuor præficiuntur.

Horum omnium pars ex clero, parsque ex laicis constituitur, sententias dicunt, quas statutis diebus alter præsentium in prima Curia palam enunciat: idque attestum, id est, fixum & firmum vocant, à quo videlicet nemo provocare possit: qui vero reus sententiam in se excipit, librarum 60. Parisiensium multa afficitur. Si quis tamen in iudicio error admittitur, errorem proponendi, & in iudicium eiusdem Curie deducendi potestatem habet, nec prius auditur, quam duplicatam multam depoluerit.

Quarta Curia est eorum, quos requestarum, id est supplicationum Palatii Magistros vocant, apud quos causa eorum tantum agitur, qui Regis obsequiis deputati, vel privilegio donati sunt. Et ab his quidem iudicibus, qui octo sunt, provocare ad Parlamentum licet.

At cum in dicendis iudiciis nodas aliquis, & anceps in causa difficultas surgit: Omnium Curiarum, & Camerarum consiliariis convenientibus sententia fertur.

Eius Parlamenti tanta semper fuit apud Francos auctoritas, ut quæ Rex ipse de Republicæque iure, & proventibus Regni statuerit, ea sine huius tenatus decreto non procedant.

Sunt præterea ipsius Parlamenti coiudices dum adesse volunt Franci pares, de quibus supra in 5. part. in 43. cons. in cap. licet consuetudo sedenda. &c.

Atque ut huius sacrosanctæ concionis Regem auctorem certum sit, sic Regia siagulis quibusdam annis scripta eduntur, quibus ad diui Martini diem festum Parlamentum inchoandi iudicibus auctoritas datur.

Ad hoc præterea Parlament. spectant alij supplicationum Magistri, qui Regij Hospitij peculiari nomine appellantur, qui Regi frequentius assistunt Cancellariam sectantes: Et hi post primæ Curie præsidentes omnium primi sedent. Hæc sunt verba Gaguin. in suis Chronicis. lib. 3. c. fin. quæ refert de verbo ad verbum G. Benedict. in sua repe. c. R. in verb. & v. v. v. nomine Adelaßim de restam. Vbi dicit; quod sunt tantum octo Magistri requestarum Domus Regiæ, prout nec erant tempore suo: sed hoc anno domini 1512. Christianis. Rex noster Francisc. addidit, & creavit alios quatuor de novo.

Et fuit huiusmodi Parlamentum fundatum ad instar senatus Romani à Romulo vrbis conditore. Tito Livio l. Decad. li. i. teste, instituti, in quo erant centum Senatores. l. si. C. de petitio. heredu. notat. in rub. ff. de senat. & l. i. C. de cadu. tollen. & vocabantur venerabilis cœtus. l. lezes. C. de legib. & patres conscripti. C. de emendar. Iustitia Codicis, in prin. & horum potestas erat amplissima, ut dicit Alb. in d. l. fin. & de his Parliamentis fit mentio, in cap. docet. de immu. Eccles. & in cap. fundamenta de electio. & de eius potestate, & præminencia in iurisdictione, quod sit æqualis cum Rege, ita quod Rex ex sua ordinaria potestate non potest tollere ea, quæ acta sunt per eius Parliamentum. Imo etiam de plenitudine potestatis ordinata, tenuit de meus Ias. in quodam consilio, quod fecit, quod alias vidi, & legi in suo studio, sed illud non potui habere.

Et potestas Senatorum seu Consiliariorum illius adæquatatur Principi, cum in necem eorum machinantes tenentur lege Julia Maiestatis. Cum censetur pars corporis principis. l. quisquis. C. ad leg. Jul. Maiest. quod tamen contrarium tenet ibi Salic. & Guid. Papæ quest. sue 347. in fin. Et rebellantes iniuste in

his, quæ ad eorum officium spectant, ut rebelles regni puniuntur, in extrauaganti Henrici: Quoniam: & sicut à sententia Senatus non appellatur. ff. a quib. appellare non licet l. i. l. præf. ff. de her. in lit. & melius in leg. 2. circa fi. in pen. notab. ibi. heven. cum tamen illud seu Parlamentum. vbi non est aliquis superior, quoniam cognoscere de appellationibus in ultimo ressorto, est de Regalibus. l. i. quæ sūt Regal.

Et tale Parlamentum non posset alius habere præter Regem in suo regno, ut videtur tenere Bart. in leg. hie Tyberius Cesar. ff. de her. in lit. & melius in leg. 2. circa fi. in pen. notab. ibi. heven. cum tamen illud seu Parlamentum. vbi non est aliquis superior, quoniam cognoscere de appellationibus in ultimo ressorto, est de Regalibus. l. i. quæ sūt Regal.

Et præsidentes in illis dicuntur præfecti prætorio, sed cum adiunctione, sicut olim dicebatur præfectus prætorio Africa. Et tales sunt in eadem potestate, quæ sunt Magistri militum, ut dictum est supra. Et præferuntur omnibus aliis post Cancellarium in Francia, qui simpliciter dicitur præfectus prætorio.

Et licet hic ante dicatur, quod solus Rex potest habere Parlamentum in suo regno, unde ergo istud, quod Dux Philippus Burgundiæ, & post eum Carolus eius filius, etiam Dux Burgund. habuerunt Parliamentum in ipso Ducatu Burgund. ut patet ex consuetudinibus nostris compilatis ab ipso Duce Philippo proximo illatum: & ibi gloss. nostra ponit, quid dicatur Parlamentum, & multa de his, quæ hic ante dicta sunt.

Sed, cum prædicta sint de Regalibus, scilicet, cognoscere de appellationibus in ultimo ressorto, ut notatur in d. c. quæ sūt Regal. quomodo potuit cognoscere de talibus. Dux Burgund. cum sit vnus ex paribus Franciæ, imo Decanus, & sic recognoscit Regem Franciæ in superiore, saltem in Ducatu. Nisi dicatur, quod hoc fuerit ex privilegio regio, sed videtur, quod hoc non possit concedere Rex in suo regno: cum quæ sunt de regalibus, alteri committi non possunt, nec alteri concedi, ut tenet per plura Lucas de Pen. in l. contra publica n. 16. col. C. de re milit. Nisi dicatur, quod Rex de facili reuertitur ad suam principiam naturam. l. si v. in g. palliu. ne pereret. verso. de n. dicemus. in ff. de part. Et ideo cum olim Burg. fuerit regnum, & sic iura regalia habens, ut patet in chronico Philippi Bergomenis, in suo supplemento chronico. lib. 8. circa princip. vbi ponit multos Reges fuisse in Burgundia, & fuit extinctum regnum & habuit finem. Eo; quia devenit ad manus Childeberti & Clotarii post mortem eorum patris & Clotildis filiarum Regis Burgundiæ eorum matris, à quo tempore amisit nomen regni.

Sed non esset sine dubio, an potuerint suppressere illam dignitatem regalem, & deducere eam ad Ducalem: super quo non insisto, nec aliud dico, nisi quod ex quo Rex Franciæ adiuncta sibi patria potuit suppressere illam dignitatem regalem. Ideo etiam, si quodammodo exierit extra manus Regis Franciæ, posset ipse Rex facere & consentire quod fuerit, & sic cum illa dignitate quæ antea erat: quia hæc ditiones & divisiones principatum sunt de iure positivo, quibus possunt derogare Principes, & in hoc non est dubium.

Et post prædictos Præsidentes, præsidentes aliorum Parliamentorum præsident in suis locis tanquam præfecti prætorio: In Parlamento vero Parisiensi etiam præferuntur consiliariis illius loci, post tamen alios præsidentes, secundum eorum gradum & dignitatem, quæ inter primos aliorum Parliamentorum attendi-

tas, secundum dignitatē Parliamenti illius, in quo presentent, quæ dignitas in hoc consideratur secundum prioritatem institutionis Parliamenti. Ita quod præsidens Parliamenti Tholosæ, præcederet alios, & sic deinceps. Et postmodum habebitur respectus ad alios, secundum prioritatem promotionis, aut dignitatis loci, secundum considerationes superius positas, de prioritatem loci & promotionis, secundum quas prædicta declarari possunt.

Possent tamen dici, quod sic fieret vna congregatio generalis omnium præsentium regni quod præsidentes Burgundiæ alios à Parlamento Parisiensi præcedere deberent; eo, quia in congregatione Principum Dux Burgundiæ tanquam primus pars Franciæ & Decanus alios præcedit: vt dixi supra in 5. par. in 45. consid. Et ibi etiam dixi, quod in consilio seu in congregatione vniuersali totius Regni Franciæ, quæ fuit facta Turonis, tempore Caroli octauo Regis Franciæ, gentes trium statuum Ducatus Burg. habuerunt locum incontinenti post Præpositum Parisiensem. Et merito etiam ceteris sunt præferendi in Christianitate, quia fuerunt primi, qui fidem Christianam & sacrum talis susceperunt; & medio quorum fere tota Gallia ad fidem Christi conuersa est. Nec in hoc eisdem nocere debet prioritas institutionis in aliis: eo, quia ex quo est ordo qualitatis, non est curandum de ordine temporis. *l. i. C. de consil. li. 11. & ibi dixi supra in 1. part. in 78. consid.* Etiam facit: quia si bene inspicitur, alias fuit regnum amplum & bene dilatatum, vt etiam supra dixi in 5. part. in 45. consid. & ideo in memoriam pristinae dignitatis debereat esse, & collocari in primo loco & ordine, post Parliamentum Parisiense, ante Parliamentum aliarum prouinciarum.

Decima consideratio. Post tales præsidentes sunt præferendi domini locum tenentes regij, seu gubernatores patriarum & prouinciarum, qui præcedunt in auditorio, omnes consiliarios post primū præsidentem, & tales Rectores, Legati, Vicarij, Viceleges vocari possunt etiam præsides secundum Budæum *in l. si in aliquam. ff. de off. proconsul.*

Licet videretur in hoc esse dubium, ex quo locum tenenti Regio, seu vicegerenti, qui dicitur esse apud nos gubernator patriæ, talis honor & reuerentia debeat, qualis domino. Et sic videretur, quod sicut Princeps & Rex noster præcedit præfecto prætorio etiam in auditorio, quod etiam eius vicegerens seu locum tenens, per ea, quæ dicit Philip. Francus in cap. grandi. in 5. notab. de suppl. neglig. Pralat.

Sed licet tales quandoque dicantur in suis literis institutionis, locum tenentes Regij: tamen officij eorum proprie dicitur esse officijum proconsulis, quod est supra omnia alia officia post præfectum prætorio: cum talis dicatur spectabilis, vt habetur in *l. pro. epu. nostra serenitas. vers. illud etiam generali. C. de canone largitionum. tit. li. 10.* Et tales, qui apud nos locum tenentes Regij in prouinciis sibi decretis vocantur. Et horum officijum magnum est, & præfecti prætorio vice funguntur in sibi commissis. Nam, si præfectum ceteris dignitatibus antefert, Vicarius ex ipso vicariatus nomine se eius trahere iudicat portionem, dicit *l. i. C. de off. vica. & habetur per Luc. de Pen. in d. l. preceptu. in d. ver. illud.* Et dicit text. in *d. l. i.* quod talis repræsentat reuerentiam domini.

Sed videtur, quod ille text. loquatur solum de Vicario præfecto prætorio, prout videtur sentire Luc. de Pen. in *l. eos qui. C. de comitibus. qui prouincias regunt. lib. 12.* Ideo secus de his, qui sunt Vicarij Principis: cum

tales vna & eadem persona repetentur. *ca. 7. de off. Vicarij. lib. 6.* & hi ordinariam iurisdictionem habent, & causas audiunt per querelas simplices subditorum, & generaliter quæ in principali statuta sunt, in vicario repetita intelliguntur, *l. diffinito. ff. de pecul. 93. dist. cap. vlt. vbi est hoc verbum, locum tenens, facit text. in c. 1. de off. Vicarij. in 6.*

Et tales, qui prouincias gubernant seu administrationem & gubernationem habent inter comites primi ordinis gaudent priuilegio Vicariatus, vt est text. & ibi Luc. de Pen. in *l. i. C. de comitibus. qui prouincias regunt. lib. 12.* Personam enim Principis tales repræsentant, *l. etiam eos. ibi: qui imaginem principis. Cod. de appellat.* Inde cum tales personam Principis repræsentent, debent omnes ei parere & reuerentiam exhibere. text. in *c. precipimus. 63. dist. & ibi gl. ordinaria de hoc. cl. 2. in c. cum quoniam magister. ex. 1. de off. deleg. quæ dicit per d. c. precipimus. & per c. primum. 94. dist.* quod delegatos honorare debemus tanquam ipsum delegantem, vt notat Goffredus in *summa. de ma. & obed. §. reuerentia debetur. in fi. & not. Spec. in eu. de legato. §. 2. ver. honorandus autem est legatus. & probatur in c. ane. 2. pr. ext. de off. deleg. facit totus tit. de officio, qui vicem alterius gerit. & maxime in d. c. precipimus. Quia omnis legatus est honorandus, & plus, & minus, secundum locum illius, cuius legatione fungitur, & vide ante in 1. part. in 6. consid. ver. 6.*

Et ideo, legatus Principis maioris, præcedere debet legatum Principis minoris, licet ipse, vt priuatus, esset inferior. Inde dicitur, quod si subditum honoro, videor dominum honorare, vt dicunt And. de Barrulo, & Ioan. de Plat. in *l. si in fi. per illud. text. C. de re milit. lib. 12. & Capolla in tractatu suo, de Impera. militum eligendo. in vers. pro imperat. in 3. & 4. col.*

Ideo videtur dicendum, quod prædicti domini gubernatores seu locum tenentes Regij in suis prouinciis sibi deputatis, præcedunt præsidentes, præterquam in sede iudicandi in auditorio Parliamenti propter rationem positam infra in 24. consid. incip. gerentes magistratum. De potestate tamen seu autoritate proconsulium, quibus videntur adaptati gubernatores patriarum, videatur Purp. in *l. 1. in 26. coll. ff. de off. eius cui mandata est iurisdictio.*

Vndecima consideratio. Post hos præsidentes sunt hodie octo magistri requestarum, vt dictum est supra in secunda consideratione proxime posita, qui regi frequentius assistunt Cancellariam sectantes, & hi proprie magistri requestarum hospitij regis vocantur, qui post primæ curiæ Parliamenti Parisiensi præsidentes, omnium primi sedent in ipsa curia Parliamenti, vt G. Benedicti in *rep. sua c. R. 3. in verb. & a xorem nomine Adelajam. extra de repan.*

Hi enim præcedunt omnes consiliarios totius regni, in quacunque curia Parliamentæ assistant, & in omnibus assistere possunt, tam in curia Parliamentali Parisiensi, Diuionensi, Tholosana, Burdegalensi, Rothomagensi, Aqueusi, quam Gratianopolit. Quæ omnes curie habent præsidentes, post quos assistunt dicti magistri requestarum, qui dicuntur referendarij, id est aduocari sacri palatii. Cum petitiones supplicantium coram Principe proponant, & referant: vt dicit glo. & Ia. de Beluilo in *Ausb. de referendariis. col. 3.* & tales magistros requestarum vocat Iac. Rebuf. in *l. eos. C. de excus. muner. lib. 10. referendarios.* Et vide etiam Spec. in *11. de supplicatio. §. 1. post princ. vbi ponit, qui sunt referendarij.*

Et non debent esse ultra octo, vt dicit text. in *dist. ausb.* Ex quo, ex illo textu, fuerunt antiquitus in Gallia

lia solum ordinati & instituti octo. Nunc vero (vt dixi in precedenti consideratione) sunt nouem. Et licet inhibeatur, ne fiant ultra octo, si tamen fiant, deponi non debet supernumerari: vt dicit ibi text. & Angelus de Perusio, & glossator seu commentator *regularum Cancellarij Iulij Pape II. in tertia parte.*

Et, vt dicit ibidem tex. tales sunt spectabiles, prout est prætes provincie (qui apud nos in multis locis dicitur balliuus, & in aliis locis & provinciis senescallus) vt est gl. in *9. cumque hoc. in gloss. in verbo, ex qua. ff. in pro. Instit. in c. Qui licet maius Imperium omnibus post Principem habeat, vt dicit tex. in l. prætes provincie maius. ff. de off. presid. l. idem ff. de off. proconsul. & leg. Imo nec quicquam est in sua iurisdictione, quod non per ipsum expediatur; Tamen prædicti magistri requestarum, præferantur illi & præsentantur ante eum in suis iurisdictionibus. Et hæc est; quia, vt dicunt quidam, prædictis provinciis sunt solum clarissimi, vt est text. in l. fin. C. de decurio. lib. 10.*

Et obseruatur in tota Gallia, in quibuscunque locis sint, si velint tenentes locum præsidis, id est; balliuus, seu senescallus, expediunt causas sui præsidatus, seu balliuatus, aut senescallie: & ita vidi sæpe fieri per nobilem ac sapientem virum Dominum Dionysium Poillor, Iurium doctorem, & magistrum requestarum, quando accedebat ad hanc ciuitatem Heduen. causa habitandi, & suos parentes visitandi, postquam tres menses in curia seruierat, vt moris est.

Et tales; post longam exercitationem talium officiorum, vocari merentur comites, vt dicit Io. de Platea in d. l. eos. C. de excusatione. lib. 10. P. in l. fin. de decur. C. eo. lib. vbi ipse Io. de Platea ponit 12. dignitates, quæ liberant quem à decurionatu, curia & patria potestate. Inter quas est dignitas referendariorum, quorum officium est responsa principum peragere, & signare, vt ibi.

Et tales sunt exempti seu eximuntur à muneribus, subsidiis, impositionibus seu talliis d. l. eos. Io. de Platea in locis præ allegatis. Budæus tamen, & post eum Pyrrhus in suo tract. de magistrat. Romanis lib. 1. magistratos requestarum & proximos factorum seniorum comparauerunt, quod non credo tales esse, sed potius esse, les secretaires des commandemens, qui sunt quatuor tantum, tres ordinarij.

Tales autem hodie apud nos habent iurisdictionem ordinariam, quam tenent seorsum à curia, in qua de officiis Regis cognoscunt, ab eis tantum appellatur ad Parlamentum. Et ita dictum fuit arcesto, anno dom. 1384. vt refert Aufreij in tract. reformation. ca. 43. & G. Ben proxima dicta reperit in repetitio. c. Rayn. in glo. & uxorem nomine Adelasiam. in additio. extra de testam.

Dodecima consideratio. Post prædictos præsidentes, & magistratos requestarum sunt cæteris aliis quibuscunque officariis dominis & Principibus præferendi consiliarij curiæ Parlamenti in suo auditorio & curia, cum distinctione seu modificatione quadam: videlicet, Quoniam in Parlamento principis solent esse consiliarij Ecclesiastici & Seculares, vt Ecclesiastici à dextris, & seculares & laici à sinistris, & quilibet in suo loco & ordine sessionis secundum ordinem promotionis, vt qui primo promotus ad tale officium, primo sedeat in suo loco & altiori, dixi supra in pluribus locis.

Et, quo ad hanc considerationem, Quod consiliarij tales præferantur aliis, patet, Quoniam sunt senatores, & loco senatorum sunt, vt supra dictum est in 9. consil. huius parti. Cum ad instar senatus Romani fuerint instituta Parlamenta, in quo sunt senatores seu consi-

liarij, & tales sunt propriæ curiæ maximæ, vt Parliamentorum principis: ex quo cum quilibet ciuitas habebat senatum suum, vt in *Auth. de natural. lib. in curia deput. in princip. vt dicit Luc. de Pen. in rubric. & in l. omnes. la. prom. e. 3. colum. de decur. C. lib. 10.*

Et tales in corpore Reipublicæ obtinent locum cordis, ex quo Imperator inter senatores connumeratur, vt est text. in l. ius senator. ff. ibi Luc. de Penn. de dignit. l. 12.

Et de corpore Reipublicæ, quomodo regatur, & per quos regi debeat, vide eundem Lucam in l. 2. C. de apparitione. proconsul. & l. q. eodem lib. 12.

Et talibus non possunt indici munera, per quoscunque iudices cuiuscunque autoritatis sint; Imo si quid eis est mandandum, hoc solum per principem fieri debet. *l. nemo profectus. C. de dignit. lib. 12.* Nec bona eorum contribuere debet in sumptibus operum publicorum, quæ præfides provinciarum in ciuitatibus iubet fieri, vel edificari. *l. quoniam de i. s. iudices. & l. sextorum substantiar. de dignit. ex quo male faciebant ciues Diuionenses, qui volebant compellere senatores seu consiliarios Parlamenti Diuionen. ad aliqua munera oppidi Diuionen.*

Et sub his senatoribus comprehenduntur Praetij & Consules usque ad omnes illustres; quia hi soli possunt dicere sententiam in senatu. *l. fin. §. 1. ff. de senator.*

Aduerte tamen, quod appellatione populi continentur etiam Senatores, notatur per Innoc. & alios in c. sedes de rescrip. Et horum magna est autoritas, vt *l. humanum. C. de legib. g. ff. in §. consuet. autem, in verb. sed & plebis facta. l. ff. de iustit. & iur. & hi possunt facere legem. l. non ambiguntur. ff. de legib. & senatus.* Notatur per Io. Fabri in l. fin. C. de senator. Hodie tamen cum concedere legem sit vnum de reseruatissimis Principi, & sic solus Rex in suo regno leges componit, ipsi vero consiliarij bene condunt circa ordinatiua iuris, aut reformant stylum curiæ, aut addunt.

Decimatertia consideratio erit. Quia offendentes tales consiliarios principis committunt crimine læsæ maiestatis *l. quisquis. C. ad leg. Jul. maiest. & vide Guidonem Pape 9. 34. g. in fin. & dixi supra in 9. consil. huius parti.* Queritur, si dicatur vni ex talibus consiliariis: Si non esset ob reuerentiam officij tui & regis, bene te castigarem, dicit ille, non respicias Regem; nec cures de officio, sed defendas te si potes, & deponit vestes & Insignia Regis. Ille cum acriter verberauit; num quid in penam verberatis senatorem aut officarium regis incidat; Videtur, quod non. *arg. l. quamuis. ff. de in ius voc. & quia hic videtur collare interesse partis, ergo, & regis. l. 2. §. ff. quis in ius vocat. non seruit. & hanc opinionem tenet G. de Cug. in d. l. quamuis.*

In contrarium videtur facere *l. 2. §. usque ad. ff. de iniuriis.* Eo, quia ille à se abdicare non potuit officium Regis. *l. legatus. ff. de offic. proconsul. l. fin. C. de defension. ciuic. & hæc opinionem tenet Io. Fabri in l. forum. C. de penis. & ita tenui in d. 2. nostris super consuet. ducis. Burgund. in ist. des iustices. §. 7. in glo. simple raisonne. versic. 7. conclu. Hæc questionem examinavit Alberic. in suis statutis, quæ. 43. sed nesciuit in quâ partem inclinaret.*

Et senatores dicuntur à senio, eo, quod soli tenent ad tale officium eligi debent, quorum institutionem Romulus Romanæ urbis conditor primo inuenit, vt supra dixi in d. 9. consil. huius partis. Et ideo sapienter dicebat Innocentius. & Bald. in cap. ad reuocatum. quod plus valet umbra senis, quam ens iuuenis. De quorum senio præeminetia vide G. Bened. in sua repetitio. c. Rayn. in verb. ad electa impub. de testam. & dicam latius infra.

Et ideo nescio, quid dicendum de quibusdam consiliariis nostri temporis, nouiter institutis & creatis in Parlamento, quos video ad dignitatem promouere

ri in ætate xx aut xxv ann. mediante pecunia, aut alia vi nescio quali: Nisi quod difficile sit, Quæ malo inchoantur principio; vix bono peragantur exitu. Ex quo male omnia gubernentur, non potest aliud dici, nisi quod Consilium iuuenum, Roboam fecit egenum 3. Reg. 12. mihi que propono versiculos morales:

*Roma vetus veteres cum te rexere Quirites,
Nec bonus immunis, nec malus ullus erat.
Defunctis patribus successit prava iuuentus,
Consilia cuius precipitata ruo.*

Et quod consilium senum sit consilio iuuenum præferendum, & magis laudandum, vide G. Benedicti in loco hic ante allegatio. Dicta de temporis nostri gubernaculo taceo: cum omnibus sit nota, & melius est in his tacere, quam male loqui, cum ex plurimis pauca exprimere sufficiat. Et quia hæc materia senum & iuuenum non se offert, nisi quodammodo extraordinariè, non aliter insisto.

Ex duabus proximis considerationibus infero vnu: Quod curia Parlamèntalis Fræciæ, est prima & principalis omnium curiarum; & sic, si per modum curiæ cõgregatæ & cõnocatæ incedat, & in actu, in quo tota curia representatur, præcedet omnes alias curias. Et licet generales Fræciæ aut præsidentes in camera computorum videantur esse maioris dignitatis, quam consiliarij, de per se, cum sint primi & præsidentes in eorū curia; Nō tamē in cõgregatione prædictarum Curiarum debent præcedere consiliarios curiæ Parliamenti: Imo, nec grapharios eiusdem curiæ, ex quo tota curia tenet primum locum honoris, omnes Curialitæ seu ministeriali illam sequuntur; & sic præcedunt etiam ipsos præsidentes computorum, qui sunt de secunda curia, & sic de secundo loco honoris: argumento eorum, quæ supra deducta sunt in 4. parte. in 32. consid. vbi dixi, quod canonici Ecclesiæ cathedralis, qui non sunt in tanta dignitate de per se, quantum Abbates, si tamen incedant processionaliter in cõgregatione Ecclesiæ cathedralis & aliarum, præcedunt Abbates, & quæcunque alia collegia, cuiuscumque præminentia, exemptionis aut priuilegij fuerint; cum sint primo de loco honoris. Ex hoc ergo inferitur, quod domini computorum, si vellēt incedere, æqualiter cum Curia Parlamèntali erraret cum vellēt attentate id, quod nocuit Luciferis; quia vellēt fieri similes Altissimo, quod naturæ repugnat. Sed adhuc nō est sine dubio, an debeant præcedere præsidem prouinciæ, vt infra in secunda proxima consider. sequent. dicitur. Ex quo ad minus clarum est, quod etiam præsidentes computorum de per se, non possunt præcedere dictos consiliarios cum consiliarij sint illustres, prout & Quæsttores: sed hodie sint de priori loco honoris, in quo etiam secundus est maior primo loci honoris sequent.

Decimaquarta consideratio. Inter hos cõsiliarios; quia sunt quidam in magno consilio regis, quod dicitur Consistorium; alij sunt in Parliamentis, quæ dicuntur tribunalia; est magna altercatio de præmentia istorum, videlicet, qui istorum sint præferendi? Et quia Montaigne & Nicolaus Boerij satis super hoc insuaderunt in tractatu, quem fecerunt de auctoritate magna consilij, ne dicta eorum transportem, & ne etiam volendo plus extollere aliquos ex his, ad dicta eorum me remitto, ex quibus vnusquisque cogitare potest, & clare decidere, quis illorum sint præferendus. & in quibus locis.

Decimaquinta consideratio. Cum, vt satis claret, in hac parte sit mentio de statu iustitiæ, sine qua regnum in se durare non potest: cum vt ait Aug. lib. 4. ciuitate Dei. Quid enim sunt regna, nisi latroci-

nia, vbi non est iustitia? & qua imperatoriam maiestatem oportet esse armatam, vt habetur in principio Institutionum, & infra latius dicam.

Et neuter istorum statuum Iustitiæ scilicet, & militiæ, sine pecunia cõsistere potest. Vnde Philippus animam Reipublicæ esse dicit pecuniam, (de qua plene in fina. part. in 54. consid.) cum nummus profecto pro his omnibus quibus homo indiget, fideiubeat, & de publicis pecuniis officariis iustitiæ, salaria, & militibus stipèdia, assignati debet de quibus viuūt, ne subditos cõcutiant, aut deprædètur, secundum quod dictum Luc. 3. Neminem cõcutiatis, neque calumniam faciatis, sed estote cõrenti stipèdiis vestris. Ideo introductus est tertius status in Fræcia, & in omni parte mundi, qui est status thesauratorum qui à quæstis & cõseruandis pro Reipublicæ utilitate pecuniis, olim Quæsttores nominabatur, vt supra in preced. part. in 18. consid. incip. ad thesaurarios. Et olim primus honoris gradus Quæsttoris erat, vt dicit C. c. in orationibus, & hodie tales apud nos sūt generales Fræciæ, qui habent sub se thesaurarios, qui tamē omnes sunt sub Camera computorū, vt refert G. Benard reper. c. Rayn. in verb. & uxorem nomine Arelaium. num. 50. extra de testam.

Sed quoniam hic solum intendo facere mentionem de magistris computorum (cum tales sint Iudices officarij iustitiæ) ideo reliquis præmissis dicendum videtur, quod præsidentes computorum hodie sunt subrogati loco procuratoris Cæsaris, cuius officium consistit de iure in iudicando l. 2. C. si aduersus fiscum. & qui cognoscit de rebus ragentibus & vèditoribus fiscalibus seu de dominio principis, vt habetur in rubr. vbi causa fiscales. & in l. final. C. si aduersus fiscum. Et ille dicitur comes rerum priuatarum. l. si quis. & in l. vniuersi. C. vbi causa fiscales. Ex quo textus sumendum est, quod præses prouinciæ est maior præsidem computorum facit l. 4. C. de offic. præsitissimo per illum text. d. l. procurator. non habent potestatem condemnandi aliquem ad pœnam, quod tamen hodie vsurpant ex potestate (vt dicunt) sibi à rege concessa.

Dicunt tamen aliqui, quod cum sint illustres, vt l. 2. C. de officio Quæst. etiam comes rerum priuatarum, vt est text. in d. l. si quis. & præsides prouinciarum tantum clarissimi, vt supra ista part. in 5. consid. quod debent præferri illis, sed illi tex. loquuntur tantum de Quæsttorib. qui dicuntur generales finantiarum apud nos, & sunt illustres ideo tales præferri possent præsidentibus prouinciarum, sed non præsidentes computorum, qui tantum dici possunt spectabiles, vt dixi in preced. part. in 7. consid. incip. de alijs officariis, ex quo sunt in loco procuratoris Cæsaris, vt ante dictum est.

Et iste procurator Cæsaris differt à procuratore fisci, Quia procurator Cæsaris est ille, qui administrat redditus prouenientes ex bonis, quæ princeps habet tanquam bona priuata, vt est dominium. Procurator autem fisci est ille, qui administrabat bona Principis, quæ conuertuntur in vñs publicos: vel, vt dicit Paul. de Cast. in l. 1. C. vbi causa fiscales. quia officium procuratoris Cæsaris est, quod consistit in iudicando, l. 1. 2. C. si aduersus fiscum, vt sunt domini computorum. Nec consistit in pœnarum impositionibus, l. 1. ff. de off. procur. Cæsaris. Et iste est de quo hic ante dictum est, qui est præses in camera computorum, qui aliquando officio præsidis vtitur, prout dicit text. & ibi Salicet. in l. procurator. C. vbi causa fiscales. Procurator vero fisci agit, & quandoque vocatur curator Reipublicæ. l. curator. C. de modo mulier. quandoque logista, id est rationalis, d. l. curator. & de isto infra dicitur in hac part. in 34. consid. vbi sit mentio, in quo loco

loco sedere debeat inter aduocatos.

Etiā de prædictis magistris computorum videatur Bud. in *l. 1. ff. de off. quest.* & illos præfectos rationum vocat la Rebuff. vocat eos magistros scrinio-
rum, vt habetur per eum in *rub. C. de magistris scrinio-
rum. lib. 12.* & dicit eos esse spectabiles. Pyrius vero in *trakt. de questoris magistratib.* dicit, quod Imperator eos vocat præfidentes sacris ætariis per text. in *l. 1. vlt. C. de aduocat. s. f. s.* Ab eorum tamen sententiis appellatur ad Parlamentum, ex quo sunt inferiores dominis de Parlamento. Cum non oportet ad compares iudices appellationes referri, sed à minore iudicio in maius tribunal ascendere, vt dicit tex. in *Authent. de appel. & infr. qua temporu. §. illo videlicet, collat. 4.*

Et in ista camera computorum, sunt alij officarij, qui dicuntur tabularij, quibus æquiparantur clerici cameræ computorum (quos audientarios vocamus, de quib. per Iac. Rebuff. in *l. 1. vlt. C. de iure fisco. l. b. 10.*

Decimalexta cōsideratio. In supremis Curis, tam consistorialibus, quam Parlamenteis sunt grapharij, hoc est scribæ, qui etiam habent dignitatem vltra alios sedium regalum: & inter hos primi sunt cum spectabiles dici possunt, & sic videtur quod procedere debeant præfides prouinciarum, hoc est balliuos & Senescallos, quod non est dubium in loco eorum iurisdictionis, sed non in loco iurisdictionis magistratus dictorum Balliuorum, Quoniam ibi quocunque præcedere debent, pro quo *l. 4. ff. de off. præf. d.* & infra hac parte dicitur, & in *24. confid.* vbi dicitur, quod gerentes magistratum generaliter in suis iurisdictionibus, cæteris sunt præferendi. Et, vt dicit Iacob. Rebuff. in *rub. C. de magistris sac. scrin. lib. 12.* secundum Bald. & Andr. de Beru magistri scriniorum sunt Notarij magnæ curiæ principis, quibus potest æquiparari magnus Notarius magnæ curiæ Parlamenti Parisiis, qui vulgò vocatur grapharius vel Notarius principalis principis. Quod tenet registrum seu regestum literarum, & tales dicuntur proximi sacrorum scriniorum. Sed pro clariori intelligentia horum graphariorum, seu scriniorum sumenda est doctrina Iacobi Rebuff. in *l. 1. de proximis sac. scrin. lib. 12.* vbi dicit, quod tria sunt scrinia, siue cameræ, in quibus reponuntur scripturæ principem tangentes: in vno scrinio, seu camera ponuntur epistolæ seu literæ, quæ per principem aliis mittantur, seu ab aliis mittantur principi. Et istud est officium secretariorum principis; de quibus supra dixi in *part. oracod.*

Et licet plures in curia principis secretarij instruantur; tamen vnus est magis secretus & continuus principi, qui est & reputatur præpositus huius sacri scrinii: quia præponitur aliis scriniariis, hoc est aliis secretariis. Etiā vocatur proximus; quia plus se approximat & appropinquat principi quam alij secretarij: & qui habet principalem custodiam vnius scrinii seu cameræ, vbi tales sunt scripturæ, & literæ reponuntur, cum talis sciat arcana & secreta principis, vt *l. proximos, C. de proximis sacror. scrinior.* & est apud nos hodie & à multis annis, sc. à tempore Caroli VIII. vsque nunc dominus Roberte, qui præest & semper præfuit in talibus omnibus secretariis regni, & merito cum non fuerit repertus excellentior eo in talibus.

Vel, vt dicit idem Rebuffi erat aliquis istis literis custodiendis præpositus per principem secundum scrinium suæ cameræ, vbi tales sunt scripturæ & literæ positæ, cum talis sciat arcana & secreta principis. Et dicitur scrinium locus, vbi solent libri vel charte recondi, tanquam cancelli quidam, vt in *l. librorum. §. libris. ff. de leg. 3.* Et si cum in palatio summo erant

duo latercula, puta magnum & minus, id est, duæ camere, magna & minor, & istud erat minus laterculum seu minor camera, in quo vnicum erat scrinium, in quo sacre dispositiones recondebantur; hoc est, principum legales constitutiones, seu ordinationes vna cum codicillis, hoc est, literis officiorum imperialium quorumcunque, etiam militarium recondebantur, vt facit text. in *§. 1. in Au. h. de mandatis Principum. col. 4.* vbi optimus tex. Et quod codicilli militarium officiorum ad sollicitudinem pertineant. Questoris in eodem minori laterculo, vide text. in *l. 1. vlt. l. 3. Cod. de officio Questoris.* Et quod cum legalibus libris codicillis, id est, literis officiorum debeant obseruari in ipso minori laterculo, vide text. in *d. §. 1. ibi: vna cum codicillis in Authenti. de mand. Princip. Quod quidem laterculum, de quo in illo §. 1. scribitur, erat minus. quod apparet ex *l. 1. C. de off. Questoris.* & sic in illo minori laterculo erant tantum illa duo scrinia quæ pro vno habebantur, vt dictum est In laterculo, vero maiori, erant tria scrinia, vt statim dicitur: & in hoc laterculo minori erat vnum, quod erat distinctum duobus, vnum pro libris legalibus, alterum pro codicillis: licet, vt videtur tenere Petr. Cothereau in *suos h. dulari magistrat. um, in ist. de questore palatij, & cella 10 Francia.* quod non distincti essent scriniarij librorum Principis, & codicillorum, sed permixti essent tantum quatuor scriniarij libris & codicillis deseruientes in scribendo, & dictando, & reuoluendo & recipiendo, seu magiltrandu qui quatuor antiquarij (vt puta idem Cothereau) sint, de quibus loquitur text. in *hac parte. C. de proximis sacror. scrin. l. 12.* Monetur. Nam ibi dicitur; quod quatuor antiquarij scriniorum seu secretariorum memorialium segregabantur à generali scrinio memoriæ, & ei non oblequebantur, sed specificè erant istorum antiquorum quatuor scriniariorum partes. Et isti quatuor antiquarij habent permixtum munus ad obsequendum libras & codicillis, qui quidem antiquarij dispositionum adæquantur nostris commendatoris secretariis, quibus dictatio & transcriptio codicillorum seu literarum regiarum incumbit, Alij vero sunt secretarij libellarij: Alij memoriales: Alij epistolares: de quibus ibi ample per Petr. Cothereau Sed talis triplicitas apud nos obseruatur, cum tantum apud principem, & in aula ipsius ad illi deseruendum seu obsequendum sine prædicti quatuor antiquarij, qui dicuntur *les se. rejai es des commandemens.**

Alij vero, qui obsequuntur, & deseruiunt tantum consistorio, & sic Cancellario (qui est principalior illius) & in his, quæ concernunt iurisdictionem seu iustitiam, non in his, quæ concernunt res priuatas principis. Et isti sunt de magno laterculo, seu magna camera in qua sunt tria scrinia memoriæ, scilicet epistolarum & libellorum. Ita probantur in *l. 1. 2. 3. 4. C. de proximis sacror. scrin.* Et de primo scrinio, vbi reponebantur literæ dixi hic ante, de secundo vero, vbi reponebantur scripturæ libellorum & cognitionum, potest poni exemplum, Parisius in camera Parlamenti, vbi reponuntur tales scriptores, qui magistri Parlamenti dicuntur, sunt ibi plures, sed sunt ibi 4 præfidentes, qui præponuntur aliis Magistris Parlamenti, & habent ibi præfidèriam, qui possunt appellari vno respectu præpositi huius sacri scrinii, hoc est cameræ Parlamenti, & hoc etiam iure vocatur proximus quia magis se approximat Principi. Sed quia istud exemplum nõ est bene conueniens, Ideo aliud ponit magis quadrans, videlicet in Graphario curiæ Parlamenti, qui præponitur & præest omnibus scribis illius curiæ, & sunt tres principales: Vnus qui dicitur grapharius ciui-

lis: Alius criminalis: Alius præsentationum. Et sub eis sunt alij quatuor, qui in absentia eorum signant, & quilibet illorum principalium habet suum scrinium, seu suam cameram, quam *burellum* vocant.

Et illi vocantur Præpositæ dictæ cameræ, seu Magistri dicti Burelli, seu proximi sacrorum scriniorum, ut dicit Iacobus Rebuffus *in d. loco*.

De tertio vero scrinio, in quo sunt magistri computorum præpositi, non hic repeto, cum ante dixerim.

Aliud est scrinium in palatio regio Parisiis, seu camera, in qua sunt repositæ scripturæ tangentes antiquitates, & notabilia facta Regni, quod scrinium vocatur camera thesauri; & destinatur ibi vnus principalis præpositus seu præsidens, pro gubernatione seu custodia illius cameræ, tenens clauem principalem illius cameræ, & proponitur etiam habentibus alias claues illius; & qui etiam proximus vocari potest, cum se magis appropinquet Regi, quam alij Et tales proximi seu præpositi sacrorum scriniorum, eisdem honore & dignitate funguntur, quibus Vicarij principis, & ex eo tempore, quo officium proximitatis sunt adepti *l. 1. Cod. de prox. sacror. scrinior. lib. 12.* Et isti possunt salutare Principem, & sedere in iudicio cum iudicibus, *l. in sacris scriniis, la prima. de prox. sacror. scrinior. C. eodem lib.*

Et aduerte, quod isti secretarij proprie sunt adiutores Cancellarij, ut dicit Pet. Cothecau *in suo schedulari magistratuum. c. de adiutor. Principis.* & debent esse septem, ut ibi dicit, ut facit text. *in l. comperimus. C. de prox. sacror. scrinior.* Quorum primus inter omnes est audientarius apud nos, qui æquiparari potest mello proximo, de quo *in l. peculiari. C. de prox. sac. scrip.* qui dicitur prior illorum, qui erant adiutores quæstoris.

Decima septima consideratio. Post principales officarios supremarum Curiarum videndum est de aliis pluribus iudiciis ordinariis, qui sunt apud nos. Et primo de præfecto vrbis, qui à quibusdam addepratur præposito Parisiensi, & Tholosano. Dum volunt adaptare Viguerio Tholosæ, quod non credo: sed in quantum possit præposito Parisiensi, videtur, quod sit magnæ authoritatis, dignitatis, & excellentiæ, cum præfectus vrbis sit illustris, ut supra *ista parte, in 2. consideratione* dictum est. Ideo etiam præpositus Parisiensis illustris esse debet per huiusmodi adaptationem, & tales æquiparantur de iure præfecto prætorio, *l. 1. Cod. de præf. præf. siue vrbis, & c. lib. 12.* Dicit tamen, Purpuratus *in l. 1. n. 96. ff. de offic. eius cui mandat. est iuris d.* quod huius præfecturæ simulachrum apud nos non videtur, cuius iurisdictionem ad prætorem translata esse, author est Fenestella. Capitanei tamen ciuitatum, qui apud nos videntur, quorum tanta non est potestas, ut tradit Iacobus Rebuffus *in l. 1. colum. 2. in fi. C. de mulierib. in quo loco, & c. lib. 10.* huic præfecto vrbis non sunt æquiparandi. Ego autem dico, quod huic posset æquiparari capitaneus iustitiæ Mediolani; cum præfecto prætorio æquiparetur: cum ab eo, prout nec à præfecto prætorio, non appelletur. Et ita vidi tempore, quo assistebam magnifico Domino Roberto de Pardines capitaneo iustitiæ Mediolani, tempore, quo illustris Dominus Carolus de Ambasia erat locum tenens generalis in Italia, pro Christianiss. Francorum Rege.

Decima octaua consideratio de prætoribus tractat, qui sunt spectabiles, vbi supra *ista*

part. in 4. consid. dixi, & tenent omnes in l. 1. ff. de off. eius, cui mandat. est iuris d. Sed quibus aprari possint incertum est cum tales Prætores potestatem haberent legem condendi, seu ius, quod honorarium appellabatur *§. prætorum. Instit. de iure natur. gent. & ciuili.* Et in vrbe prætor à præfendo nominatur, cui consulum insignia concessa sunt, ut tradunt Pomponius Letus & Fenestella, *lib. de magistratibus cap. 19.* Et ut Varro scribit, prætor dictus; quia iura præter: quia iura condere, ut iam dixi, & abrogare instituta solus poterat, & in causis ciuilibus criminalibusve summum imperium obtinebat, ut tradunt Moderni, maxime Zanus *in l. 2. §. cumque consules. ff. de orig. iur.* Ideo dicit Purpuratus *in d. l. 1. numer. 204.* quod Bartol. merito eum equiparat Senatoribus, & præfecto prætorio, *in l. omnes populi. 4. q. 1. præcipales. ff. de iustit. & iur. & c.* ideo non videtur, quod omnes alij essent similes; cum solum ibi loquatur de prætore vrbis, ut dicit D. meus Ias. *in dict. leg. 1.* ex quo male videtur equiparari Ducibus, Marchionibus, Comitibus, & Episcopis, qui non possunt eo modo statuere. *cap. cum inferior. extra de maior. & obed. & hoc, nisi essent Vicarij Principis, vel præscripsissent iurisdictionem, merum & mixtum imperium, & principi reseruata, ut declarat Aretinus in leg. stipulationum alie, in princip. colum. penult. ff. de verb. obligat.* quo casu tales essent illustres, ut dicit idem Purpuratus *in dict. leg. numer. 205.* vbi facit illam differentiam inter prætorem vrbis, & alios, quam etiam facit Baldus *in l. vecept. Cod. de non numer. pecun.* Et ideo (ut idem Purpuratus ibi, in sequente. num. voluit) difficile videtur reperire inter magistratus nostros, qui equiparetur huic prætori, quicquid de Potestatibus nostri temporis dicant Baldus & Barbatia *in rubr. Cod. qui admitt.* Maxime; quia nullam habent authoritatem nisi quatenus eis est attributa per statuta, seu rescripta constitutionum, ut tradit Bald. *in Authen. cassa. collat. 1. C. de sacrosanct. Eccles.* quamuis large omnis magistratus possit dici prætor, ut dicit Bald. *in l. fin. in 1. quest. C. de aduoc. athon. & c.* Decius *in l. vbi cunque, per illum text. ff. de regulis iur.* Huic prætori vrbis ita possent adaptari præpositus Parisiensis, & Viguerius Tholosanus, sicut præfecto vrbis: nisi in hoc, quod non habent authoritatem, condendi ius, nisi in his quæ respiciunt stylum iurisdictionis eorum.

Decimanona consideratio. Præsides prouinciarum per Spec. *in rubr. de iuris d. omn. iud. ver. minimi.* & Bart. *in l. 1. a quo ibi neino discrepat ff. de off. eius, cui mandata est iuris d.* tantum clarissimi dicuntur, & in quarto gradu, qui dicitur minorum ponuntur. Et quod præses prouinciæ sit clarissimus, ut est text. *in l. 2. in fin. Cod. de dilatoribus. lib. 10.* Et talis etiam est rector prouinciæ, bonus text. *in l. memini §. C. de aduoc. diuers. iudic.* & qui apud nos dicitur Balliuus & in multis locis Franciæ, fenescallus, qui quidem Rector prouinciæ dicitur clarissimus, ut est text. *in l. unic. §. si autem post. C. de rapina. v. g. & c.* & dixi supra *ista part. in 5. consid.* Nec tenuis est hic titulus ut dicit hic Purpuratus *in d. l. 1. nu. 258.* maxime in superlatiuo positus. Cum dictio *clarus* si figurat positè, & pro insignia atque excellenti accipitur, cumque denotet, qui veluti fulgore quoddam fama resplendet ita ut perinde sit, ac si dicatur excellentissimus præses prouinciæ, & dicitur iudex ordinarius. text. *in l. eos. in princip. C. de modo mulctar. & in l. omnes. §. 1. C. de Episcop. & cler.* Et licet multa iura dicant præsides clarissimos, per hoc tamen non exclu-

non excludunt, quin esse possint in superiori gradu. Nam etiam Senator dicitur clarissimus, textus in *l. 2. Cod. de his, qui uentam et alia impetr.* qui tamen in primo gradu super illustriū positus est supra in hac parte in 1. consideratione, ad finem. Et præfectus prætorio clarissimus appellatur. Et pro hoc Purpuratus allegat authent. de Belitario vicario Consulibus *collat. 3.* sed puto uoluisse allegare in Authent. *de mensura ordinandorum, in fi. collat. 3.* quem tamen fore illustrem, nemo unquam dubitauit, & etiam dictum est in hac parte, in 2. considerat. & prætor dicitur clarissimus in *l. 1. in princ. C. de tutoribus uel curatoribus illustrium, &c.* qui tamen inter spectabiles ponitur, ut in consideratione præced. dixi. Etiam prociolus dicitur clarissimus ut in *l. & si seuerior. Cod. ex quibus causis infamia irrog.* & tamen spectabilis est, & superius in hac parte, in d. 4. consider. probatur. Similiter Comites dicuntur clarissimi in *l. 1. C. de aduoc. diuersi iudic.* & tamen prædictos modo istrauimus esse spectabiles supra in 5. part. in 47. consider. & in suprascripta 4. consid. Ideo Alciatus in *l. 1. C. de perfectissimatus dignis lib. 12. & lib. 3. disputat. cap. 4.* bene se resoluit in his altercationibus, dicens: Non fuisse firmas magistratibus ipsis dignitates: sed solitas concedit secundum merita personarum, & considerata plerunque loci, cui præerant, qualitate. Licet non neget, hoc crebrius fuisse verum, quod à Doctoribus traditur. Et post eum Purpuratus in *d. l. 1. num. 163.* sic concludit, quod cum appellatio præsidis generalissima sit, sic quod largissime accipitur pro eo, qui præest alicui rei, ut per textum in *l. 1. & ibi gl. 1. ff. de offic. præsid.* Large quando dicitur præses prouinciæ, & sic præses, secundum varias potestates, diuersimodè potest in his magistratuum gradibus collocari, ita ut aliquis reperiri possit, qui inter illustres connumeretur, ut in præsidibus Parlamentorum, de quibus supra ista parte, in 9. consider. Et hoc propter concurrentem (quo ad quædam) autoritatem præfecti prætorio; & quia specialiter Principis est consiliarius, ex quibus illustratur. Sed quicquid sit, præses prouinciæ maius imperium habet omnibus post Principem, textus in *l. præses prouinciæ, quæ est 3. ff. de offic. præsid.* Etiam quandoque perfectissimatus dignitatem dicitur habere, ut dicit Purpuratus in *dicto loco, num. 265. cum tribus sequentibus.* Et quod præsidis nomen generale sit, ad omnes magistratus prouinciarum Rectores, uide Petrum Cothereau in *suo scholæ magistratum civilium, c. de præsidibus prouinciarum.* ubi ample de his. Dicit tamen Budæus in *l. si in aliquam. ff. de offic. procons.* quod Balliui, seu Senescalli, dicuntur præfecti aut etiam iuridici, & continentur nomine proconsulis, nec præsidis, quia in Gallia non sunt prouinciæ, sed prouinciolæ. Item; quia ab his appellatur ad Curias Parlamentorum. Sed tuendo communem, uidetur, quod uocari possint Præsides prouinciæ, nec est recipienda multitudo terræ, sed potestas. Item à sententia præsidis & Proconsulis appellatur, *l. 2. & si. C. de temporib. & reparatio. appellat. & in l. 1. ff. quis & à qu. appell.* Et aliquando Prouincia capitur pro territorio, siue districtu, ut in *Authent. qua in prouincia. C. ubi de crimine agitur.* Et aliquando vnus præsidatus dicitur vna prouincia: Præses enim erat caput prouinciæ, & ei suberant plures ciuitates, ut in omnibus legibus, quæ faciunt mentionem de præside prouinciæ. Et si fuerint facti duo præsidis in eadem prouincia, censentur duæ prouinciæ, *leg. si eadem. ff. de officio. sessor. &* non capitur hic ut appellatione prouinciæ ueniat Regnum seu Regio; ut est Francia, Hispania, Germania, Italia, & huiusmodi De Officio

Præsidis: & quod Iudicem oportet habere iuris & æqui notitiam, uoluntatem boni, & potestatem exequendi: & quod iuramento debet esse legibus alligatus, & sordibus munerum alienus, uide in Polycraticeo, lib. 5. c. 11.

Vigesima consideratio. In patria nostra Ducatus Burgund. habemus & alia officia seu magistratus, qui dicuntur Indices Cancellariæ contractuum Ducat. Burgund. quibus dicitur præesse; qui apud nos dicitur gubernator Cancellariæ contractuum Ducatus Burgundie quod est officium ordinatum, & cuius iurisdicctio ordinarie exercetur in ciuitatibus & oppidis (in quibus ditiones seu præfecturæ balluorum exercentur) per se, si uelit aut suos locum-tenentes, & ab eorum sententiis ad supremam curiam appellatur: & de isto etiam infra ista part. in 38. consid. dicitur: Sed uidentum est, quæ sit eius authoritas, & utrum sit æqualis præsidi Prouinciæ, seu Balliuo, an uero inferior: & si sint in loco indifferenti, quis istorum præcedere debeat. Nam ut uidemus, sua est cognitio tantum ad contractus receptos sub sigillo Cancellariæ Ducatus Burgundie qui habent executionem paratam, ex quo uidetur delegatus à Principe ad uniuersitatem causarum. Ex quo ergo est delegatus à Principe, uidetur esse maior præside prouinciæ, & sic Balliuo, qui est ordinarius. Cum delegatus à Principe sit maior quocunque ordinario, ut est casus in *cap. studuisti, extra de offic. deleg. melius probat in cap. pastoralu. de offic. ordin. & in c. sane quia de offic. deleg. ut dicit Alex. in rubric. ff. de offic. eius, cui mandat. est iurisd. col. 1. & hoc communiter tenet Ratio est; quia delegatus repræsentat ipsum principem delegantem: *c. sane, le second. de offic. deleg. Abb. in cap. decernimus. col. 2. de iudic. extra.* Ideo, eius uoluntati se conformare debet. *c. super liseris. de rescripti. limitando.* ut ibi per Dec. 5. *morab. conf. 143. column. 2.* Idem Alciatus in *paradoxis, lib. 1. cap. 12. disputat, uter in iudicando dignior esset delegatus, an uero ordinarius Iudex, & concludit delegatum: & ut dicit, licet Doctores, qui de hoc disputant, nihil allegent, quod multum faciat ad propositum, ipse tamen allegat text. in *l. 1. C. de offic. Vicarij.* Vbi si Vicarius & comes simul cognoscant de causa; Vicarius tanquam à Principe delegatus, præferendus est. Facit doctrina Bartholi in *l. duo. ff. de re iudic.* Vbi si ordinatio Iudici fuerit adiunctus delegatus à Principe, qui aliam sententiam tulerit, quam ordinarius, quod sententia delegati uim obtinet potius, quam ordinarij, cum delegatus sit dignior.**

Ex quibus satis constat, quod in causis concernentibus executionem præciam ex contractibus sub sigillo dictæ Cancellariæ receptis datus sit delegatus à Principe, siue tanquam collega, siue etiam per modum priuationis iurisdictionis, quod uidetur esse dignior, & sic ordinario præferendus.

Et ex his inferit Alex. *consil. 79. incip. circa primū. col. 3. uers. quis igitur. in 1. uol.* Quod delegatus Papæ est maior Episcopo, & delegatus ab Episcopo est maior Vicario Episcopi in illa causa: Unde ab eo ad Vicarium non posset appellari. Roman. *si p. 458. incip. tu habes in l. 1. m. & communem tenet Guido Papæ q. 272. & est bonum argumentum de delegato simplici ad uniuersitatem causarum, ut per plura tenet Alexander in *legemore. ff. de iurisdiction. omn. iudicium. & Decius in cap. cum causam. extra de appellation. in fin.**

Contrarium tamen mihi uideretur esse de iure dicendum hoc casu, uidelicet, quod dictus gubernator

tor non sit maior, nec dignior Præsides Prouinciæ, & sic Balliuo, cum Præsides Prouinciæ in ea Prouincia, in qua est, maius imperium habet omnibus post Principem, ut dicit text. in *l. Præsides Prouinciæ. 3 ff. de Offic. Præsidi. & dicit in precedenti consider.* Et talis gubernator Cancellariæ est tantum Iudex ad certas causas, creatus à Principe in privilegium alteri, scilicet, Philippo primo Duce Burgundiæ concessum; quia Dux Burgundiæ non erat supremus, nec habebat talem potestatem, quod executiones factæ virtute sigilli sui haberent executionem paratam, quod obtinuit à Rege, ut videlicet haberet iurisdictionem Cancellarius, quæ videntur dependere à Cancellaria Franciæ, quæ tantæ potestatis est, quod instrumenta sub sigillo Regio recepta habent executionem paratam. Ideo hoc casu non videtur, quod fuerit solum delegatus; Imò fuit creatus solus Iudex ordinarius creando in hoc nouum officium, quod potuit facere Rex, cum noua officia creare possit ut dicit Alberic. de Rosar. in *lege studentibus.* quæ est *1. Cod. de offic. præsidi. vrbis.* Dixi in *Commenio nostro super consuetud. Ducat. Burgun. in rubr. Des Iustices, versic. Vnde nemo potest.* Et in hoc, quâdo esset delegatus ad vniuersitatem causarum, ex quo est perpetuus, & non temporalis, dicitur habere iurisdictionem ordinariam, prout videmus de auditoribus Rotæ, qui sunt delegati ad vniuersitatem causarum; tamen quia sunt perpetui, habent iurisdictionem ordinariam: Quoniam quando committitur vniuersitas negotiorum, dicitur concedi iurisdictionem ordinariam. Ita Alex. & Dom. meus Ias. & post eos Purpuratus in *l. more. col. 7. & 8. ff. de Iurisd. omn. iud.* Ex quo maxime hodie talis gubernator instituitur tanquam ordinarius, & non tanquam delegatus, ita quod loquendo in suis mandatis & commissionibus non dicit se aliquid agere auctoritate concedentis, scilicet Regis, sed tanquam ordinarius loquitur, ita quod pro ordinario habetur & tenetur: & in hoc nulla est dubitatio, quin non sit ordinarius, & datus cum ordinario in illo genere causarum prouenientium ex virtute sigilli, & sic videtur, quod possit æquiparari Magistro census, qui dicitur clarissim. ut in *l. consilia de ualia. C. de testis.* Ex quo videndum est, an sit datus accumulatiue cum ordinario, an vero priuatiue, ita quod ordinarius possit semper se intromittere de huiusmodi causis, si per partes primo adeatur. Et videtur in hoc, si æquiparatur Magistro census, quod non, ut est textus in *l. testa. omnia. Cod. de testam. vbi Angelus multum se extendit circa huiusmodi dubium, & dicit istum articulum multum esse intricatum, sed tandem sic distinguit: Aut sunt plures delegati circa idem, & vni mandatur executio causarum alterius ad eandem causam, quod omnibus aliis intelligitur denegata. *l. cum præsidi. ff. de iud.* Alias nil, vel modicum operaretur tale præceptum. Quod dicit idem, si pastorale præceptum alteri delegatur, ut dicit in pluribus procuratoribus successiue constitutis æquiparando mandata ad inuicem, ut dicit glos. in *lege iudicum. ff. de iudic. coniuncta leg. si quis cum procuratorio. §. finali. ff. de procurat. & in capite primo, de procur. lib. 6.**

Quandoque sunt plures habentes iurisdictionem vniuersalem ordinariam, & vna causa contenta sub illa committitur per superiorem vni ex ordinariis; & tunc idem, ut intelligatur delegata aliis; de quo dicit esse casum in terminis, in *disti. cap. studuisti. extra de offic. deleg.*

Quandoque plures habent iurisdictionem vniuersalem, & vnus iurisdictionem in certa specie causa-

rum contenta sub genere, & deinde superior mandat de illa specie cognitionem fieri per iudicem, habentem in ea specialem commissionem, & hoc casu similiter in omnibus intelligitur delegare, nisi in mandato aliud exprimat: & de hoc dicit esse text. in *d. l. tu. C. de off. præsidi. vrbis.*

Quandoque contingit, quod plures habent iurisdictionem ordinariam vniuersalem, & certum genus causarum indeterminate, vel determinate, quo ad certum genus personarum committitur aliis. Et tunc aut constat de intentione: Vtrum voluerit auferre habenti vniuersalem iurisdictionem, vel non; & tunc statim sub certo. Aut vero non constat; & tunc commisso specialis fit fauore personarum, inter quas debet esse affectio, aut odio earum, aut sit fauore Reipublicæ, aut dubitatur: Si fauore personarum: tunc aut fauor est eis, quod intelligatur adempta omnibus aliis iurisdictioni, & intelligatur adempta: dat exemplum. Si monachi vnius monasterij impetrent à Papa certum determinatum visitatorem; quia ille solus visitabit, & non alius, sic intelligitur, quod habetur in *l. quod in verum. §. si quis. ff. de legat. 1.* & ibi per Iacob. de Arena, ut in fratribus humilitatis de Mediolano. sic intelligitur, quod habetur. in *l. fi. C. de apparit. magistr. l. 12.* vbi apparitores eorum habent certos iudices, & non alios. *l. fi. C. de iurisd. omn. iud.* Si vero fauor est eis habere plures iudices, ut in scholaribus; & tunc non intelligitur aliis adempta iurisdictioni, ut in *auth. habita. C. ne filius pro patre.*

Si vero eorum iurisdictioni attributa est, ut in Inquisitore hæreticorum deputato in aliqua ciuitate; & tunc nihil detrahitur iurisdictioni ordinarij, ut in *cap. per hoc. de hæret. lic. lib. 6. & in c. statumimus. iunct. gloss. Innoc. de off. deleg. eod. lib. 6.* Ita dicit Angel. in *d. leg. testamenta omnia. C. de testament.* Si fauore Reipublicæ sit data aliqua potestas, seu iurisdictioni in aliqua specie causarum fauore Reipublicæ: quoniam non videtur esse adempta potestas ordinario vniuersali; eo, quia expedit plures habere potentiam cognoscendi & determinandi causas tam ciuiles, quàm criminales, in *Auth. ut differentes iudices. & l. 2. Co. vbi de crimine agi oport.* Ita est distinctio Angeli in *d. l. testamenta.* Ex qua videtur, quod cum hæc potestas sit tam in fauorem Ducis Burgund. & suorum etiam Reipublicæ; & quod in concessione illius iurisdictionis non est expresse adempta potestas Balliui, qui est iudex ordinarius in talibus, & sic in fauorem Reipublicæ: quod talis potestas Iudicis Cancellariæ non est data priuatiue ad Iudicem ordinarij, & sic ad Balliuum; quia ante huiusmodi concessionem etiam cognoscebat de huiusmodi executionibus præcis, sed tantum accumulatiue, & quod ita de his cognoscit Balliuus, si præueniatur, quam Iudex dictæ Cancellariæ: Et ita se obseruat consuetudo apud nos Non tamen præses valet eius iurisdictionem impedire, ut in simili dicitur de defensoribus ciuitatis in *Authent. de defensoribus ciuitatum. §. nulla. collat. 3.*

Et de materia amplissime Barbat. in *d. cap. studuisti. extra de offic. delegat.* ad quem ultra alios recurre: & in *c. cum cõtingat. col. extra de foro cõpe.* vbi plures dicit. & remissiones ad hoc allegat, quas videre poteris.

Et quicquid id sit, concludendum est, quod semper Balliuus est maior eo, ex quo dictus gubernator est tantum ordinarius in certo genere causarum, & Balliuus maius imperium eo habet in tota prouincia sibi decreta, & ita est in obseruantia, & allego textum ad prædicta multum clarum. in *l. nihil omnino. C. de palatinis sacri. largi.* vbi dicit: *Reuerentia non solum ab inferiori-*